T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

ÇANKIRI (MERKEZ İLÇE VE KÖYLERİ) TÜRK DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

BETÜL ÖZCAN BALKIR

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

NİSAN 2018

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

ÇANKIRI (MERKEZ İLÇE VE KÖYLERİ) TÜRK DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

Betül ÖZCAN BALKIR

DOKTORA TEZİ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NİSAN 2018

Betül ÖZCAN BALKIR tarafından hazırlanan "Çankırı (Merkez İlçe ve Köyleri) Türk Dönemi Mimari Eserleri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalında Sanat Tarihi Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Emekli) Prof. Dr. Hakkı ACUN
Sanat Tarihi, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~
.....

Başkan : Prof. Dr. Gül TUNÇEL
Sanat Tarihi, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~
.....

Üye : Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR
İslam Tarihi ve sanatları A.B.D., Ankara Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~
.....

Üye : Doç. Dr. Murat ÇERKEZ
Sanat Tarihi, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~
.....

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU
Sanat Tarihi, Hacettepe Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~
.....

Tez Savunma Tarihi: 04/ 04/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Betül ÖZCAN BALKIR

04.04.2018

ÇANKIRI (MERKEZ İLÇE VE KÖYLERİ) TÜRK DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİ

(Doktora Tezi)

Betül ÖZCAN BALKIR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan 2018

ÖZET

Çankırı İç Anadolu'nun kuzey kesiminde, Kızılırmak ve Batı Karadeniz havzaları arasını kapsayan bir alanda, Karatekin Tepesi'nin güneye bakan eteklerine kurulmuştur. Tarihi eser çeşitliliği bakımından zengin fakat küçük bir Taşra kent merkezi konumundaki Çankırı'da inşa edilen binaların çoğunluğu Geç Osmanlı dönemine aittir ve sahip olduğu mimari varlıklardan büyük kısmının Sanat Tarihi bakımından yeterince incelenmediği görülmektedir. Bu bağlamda da boşluğu gidermek amacıyla, "Çankırı (Merkez İlçe ve Köyleri) Türk Dönemi Mimari Eserleri" başlıklı araştırmaya yönelerek, öncelikler ilgili yayınlar ve arşiv belgelerindeki bilgilerin derlenmesinden sonra şehir merkezi ve köylerdeki mevcut binaları bizzat inceleyip, rölöve çizimleri ve fotoğraflarla belgeleyerek tespit ettik. Daha sonra sistematik katalog düzeni içinde her birinin ayrıntılı tanıtımını ve ayrı bir bölümde de karşılaştırma ve değerlendirmelerini yaparak Türk Sanatı Tarihi gelişim çizgisindeki yerlerini belirlemeye çalıştık. Ardından belirlenen eserlerin şehir gelişimine katkılarını değerlendirdik. Günümüze ulaşan cami, medrese, darülhadis, türbe, han, depo, hükümet konağı, kütüphane, lise binası, saat kulesi, hamam, çamaşırhane ve çeşme olmak üzere 13 ayrı yapı türünden 56 eser, Çankırı'nın mimari varlıkları açısından zenginliğini ortaya koymaktadır. Bu eserlerin tamamı çalışmamız kapsamına alınmıştır. Kronolojik bakımdan mevcut eserler, 12.yy sonlarından 20.yy.'a kadar geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Bunlardan çoğu müstakil inşa edilmekle birlikte dokuz eser, Cemalettin Ferruh, Kasım Bey, Buğday Pazarı, Hacı Şeyhoğlu ve Ahmet Mecbur Efendi külliyeleri dahilinde yer almaktadır. Çankırı'daki camiler, kagir kubbe ve ahşap çatı olmak üzere örtü sistemi bakımından ikiye ayrılmaktadır. Kubbe ile örtülü binalardan Sultan Süleyman Camisi dört destekli merkezi plan şemasını yansıtmakta ve daha sonra Üsküdar Mihrimah Camisi'nde uygulanan, merkezi kubbenin doğu, batı ve güneyden üç yarım kubbe ile güney doğu ve güneybatı köşelerden birer küçük kubbeyle örtüldüğü şemanın ilk örneğini teşkil etmektedir. Diğer kubbeli eser Hacışeyhoğlu Camisi ise her dönemde karşımıza çıkan kare planlı kübik kuruluşlu tek kubbeli şemanın bir örneğidir. Ahşap tavanlı eserlerden Alacamescit, Buğdaypazarı,Yeni Cami ve Karadayı Köyü Camileri tavan göbekleri, Ünür Köyü ve İçyenice Köyü camileri genel tavan düzenlemeleri İnaç Köyü Camisi ise alçı minber ve mihrabı ile dikkat çekicidir. Cemalettin Ferruh Darülhadisi ve Türbesi, aynı bina içinde fevkani kuruluşta olması, kapalı avlulu şeması içinde eyvan ve avlunun etrafında hücrelere yer verilmeyerek bitişik olarak inşa edildiği ve bugün mevcut olmayan daüşşifanın hücrelerinden yararlanması ile münferit bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çivitçioğlu, Buğdaypazarı ve İmaret medreseleri ise hımış tekniğinde inşa edilmeleri ve Çivitçioğlu hariç dışa açık kuruluşları ile farklılıklarını gösterir. Türbelerden Karatekin Türbesi kare planlı müstakil bir binaya sahiptir, ve bugüne kadar birçok yayında yeni yapılmış bir bina olarak geçmekteyken arşiv fotoğraflarında gözümüze çarpan batı cephesindeki tuğla süslemeleri ile

özgün bir Anadolu Selçuklu eseri olduğu ortaya konulmuştur. Cemalettin Ferruh Türbesi ise Darülhadis bünyesinde yer almaktadır. Fevkani kuruluşta olması ve cenazelik katının birbirine dik iki birimden meydana gelmesi ile Anadolu Selçuklu türbeleri içinde tek örnektir. Ticaret binalarından Karadayı ve Gofuroğlu hanları, plan şemaları, tek avlulu ve üç katlı yapıları ve mekân düzenlemeleri ile 15. yy'dan beri yapılan şehir-içi han tipolojilerinin 20. yy'a kadar, Taşrada bile tercih edilen şema olduğunun göstergesidir. Hamamlar ***haçvari, dört eyvanlı köşe halvetli*** ve ***ortası kubbeli enine sıcaklıklı çifte halvetli*** olmak üzere iki tipte yapılmıştır. İlki, Karataş Çifte Hamamı'nın hem kadınlar hem erkekler bölümünde, Çarşı Hamamı'nın ise yalnızca erkekler bölümünde uygulanmıştır. Diğeri ise Çarşı Hamamı'nın kadınlar bölümünde görülür. Hükümet Konağı ve Taş Mektep, 19.yy. ikinci yarısından sonra ortaya çıkan yenilikçi anlayışla bir koridor etrafına dizili mekanlardan meydana gelen simetrik plan şeması ve simetrik cephe düzenleri ile dönemin tek düze standart uygulamasının iki örneğidir. Saat Kulesi de özgün haliyle birçok şehirde 20.yy. başında inşa edilenlerle benzer özellikler göstermekle birlikte maalesef yıllar içinde özgünlüğünü yitirmiştir. Çankırı'daki mimari eserlerin inşasında ana malzeme genellikle taştır. Taş - tuğla almaşıklığına tek örnek Yeni Camidir. Tuğla, bu yapı haricinde çoğunlukla kubbeli eserlerde geçiş ve kubbelerde kullanılmıştır. Bazı camiler, hanlar, medreseler, hükümet konağı ve saat kulesinde ahşap iskelet arası kerpiç, tuğla veya moloz taş dolgulu hımış tekniği kullanılmıştır. Örtü bakımından düz ahşap tavan ve kırma çatı yanı sıra, kubbe ve beşik tonoz da görülür. Süsleme en yoğun olarak camilerin ahşap tavan ve minberleri ve alçı mihraplarında görülmekteyse de, kalem işi nakışlarla duvar yüzeylerine de yayılmıştır. Özellikle Sultan Süleyman Camisi hem dışta hem içte en yoğun bezeme programına sahip eserdir. Ayrıca Çivitçioğlu Medresesi alçı ocak nişlerinde ve Karadayı Hanı kapı ve dolap kapaklarında bezemelere rastlanır. Mevcut eserler ile arşivlerden ulaştığımız mahalle adları ve mevcut çıkmaz sokaklar şehrin gelişimi hakkında kısmen de olsa bilgi vermektedir. Kaleden başlayıp zaman içerisinde tepenin eteklerine doğru, ama öncelikle doğu batı doğrultusunda yatay bir gelişim gösterdiği izlenmiştir. Çankırı'daki Türk Dönemi Mimari Eserleri'ne yönelik bu araştırmamızla, konumuz kapsamındaki binalardan bir kısmının deprem gibi doğal afetlerle bir kısmının da insan eliyle ortadan kalktığı, günümüze gelebilmiş eserlerin de aynı sebepler ve bilhassa beşerden kaynaklı bilinçsiz onarımlar ve ihmaller nedeniyle özgünlüklerini yitirdikleri ortaya çıkmaktadır. Bu eserler hakkında günümüzdeki durumlarının belgelenmesi ve arşiv bilgilerinin derlenerek topluca katalog halinde tanıtılması ve sanat tarihi değerlerinin belirlenmesi şeklinde kısaca tanımlayabileceğimiz çalışmamız, bilimsel yaklaşımla sürdürdüğümüz araştırma ve inceleme metni oluşturmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Çankırı'daki Türk Mimarisi'nin olabildiğince korunup, doğru şekilde onarılarak gelecek nesillere aktarılarak sonsuza kadar yaşatılmasına katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Bilim Kodu : 116405- 116408

Anahtar Kelimeler : Çankırı, Cami, Türbe, Medrese, Lise, Kütüphane, Şehiriçi Hanı, Hamam, Çeşme, Çamaşırhane, Hükümet Konağı, Saat Kulesi, Anadolu Selçuklu, Candaroğulları, Osmanlı Mimarisi

Sayfa Adedi : 921

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hakkı ACUN

ARCHITECTURAL MONUMENTS OF THE TURKISH PERIOD IN THE ÇANKIRI PROVINCE (CENTRAL TOWNS AND VILLAGES)

(M.S. /Ph. D. Thesis)

Betül ÖZCAN BALKIR

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

April 2018

ABSTRACT

Çankırı was built on the skirts of Karatekin Hill, an area in the northern part of Central Anatolia, between Kızılırmak and West Black Sea basins. The majority of the buildings built in Çankırı, which is a small provincial city center rich in historical works, belong to the Late Ottoman period and it is seen that most of these architectural assets are not studied enough in terms of Art History. To close this gap started this research titled "Architectural Monuments of the Turkish Period in the Çankırı Province (Central Towns and Villages)", after compiling the information in the relevant publications and archive documents primarily we identified the existing buildings in the city center and villages personally, and documented them with drawings and photographs. Then we tried to determine their place among the development history of Turkish Art by making a detailed explanation of each one in a systematic catalogue format, and comparing and evaluating them in a separate section. After this we evaluated the contribution of these monuments to the development of the city. 55 monuments, which are still standing, from 13 different building types, including mosque, madrasa, darulhadis, tomb, han, warehouse, government mansion, library, high school building, clock tower, bath, laundry and fountain, show richness in terms of architectural assets of Çankırı. All of these monuments are included in this study. The existing monuments chronologicaly spans to an era from the end of 12th century to the 20th century. While most of these are built independently, eight monuments are located within the complexes of Cemalettin Ferruh, Kasım Bey, Buğday Pazarı, Hacı Şeyhoğlu and Ahmet Mecbur Efendi. The buildings in Çankırı are divided into two in terms of their covering system consisting of the wooden dome and the wooden roof. The Sultan Süleyman Mosque from the dome-covered buildings reflects the four-centered central plan scheme and presents the first example of the central dome with three exedras in the east, west and south and one small dome in the south-east and southwest corner, a scheme that was later used in the Istanbul Mihrimah Mosque. The other domed piece Hacışeyhoğlu Mosque is an example of a single-domed cubical form with a square plan, which is seen at every period. Among the mosques with wooden roofs Alacamescit, Buğdaypazari, Yeni Mosque and Karadayı Village mosques are remarkable with their roof ceilings, Ünür Village and Içyenice Village mosques with their general ceiling decorations, and İnaç village Mosque with its plaster mihrab and minbar. Cemalettin Ferruh Darulhadisi and Tomb are confronted as a separate example by the fact that they are built in the same building but two storied, and are built adjacently in its closed courtyard scheme without the cells around the eywan and the courtyard, and using the cells of the Darüşşifa which is long gone. Çivitçioğlu, Buğdaypazari and İmaret Madrasahs show their differences with their open-air organizations except Çivitçioğlu and their construction with the technique of beam filling. Among the tombs the

Karatekin Tomb has an independent building with a square plan. And despite being considered as a newly built building in many publications to date, it is revealed from the archive photographs that it's a unique Anatolian Seljuk monument with the brick ornaments on the west side of the building. Cemalettin Ferruh Tomb is located in Darülhadis. Being a two storied building, and crypt forming from two perpendicular units, it is unique among the Anatolian Seljuk tombs. The commercial buildings, Karadayı and Gofuroğlu Khans with their plan schemes, single-courtyard and three-storey constructions and space arrangements, indicate the urban-type inns built since the 15th century until the 20th century, even in the country. The baths were made in two types, ***the crucifix type with the four eywans and cubicles in the corners***, and ***the middle dome with a transverse caldarium and double cubicles***. The first one has been applied both in the women's and men's section in the Karataş Hamam, and only in the men's section in the Çarşı Hamam. The latter one is seen in the women's section of the Çarşı Hamam. Government House and Taş Mektep (Stone School), with their symmetrical plan scheme consisting from spaces arranged through a corridor in a symmetrical order and the symmetrical façade, are two examples of a an innovative concept emerging after the second half of 19th century. Also, although the clock tower shows similar features to those built at the beginning of the 20th century in other cities, unfortunately it has lost its originality over the years. The main material in the construction of Çankırı's architectural monuments is usually stone. Yeni Mosque is the only example applied as a stone-brick alternative. Except this building, bricks are mostly used in transitions and domes in domed monuments. In Mosques, inns, madrasahs, government mansions and the clock tower, timber-framed mud brick, brick or rubble filled beam fillings technique were used. In terms of coverings, there are flat wooden ceiling and a hipped roof, as well as a dome and a barrel vault. Although the ornamentation is most intensely seen on the wooden ceilings and minbars, and stucco mihrabs, it has spread to the wall surfaces with the hand drawings. Especially the Sultan Süleyman Mosque has the most intense ornamentation program both inside and outside. In addition, ornamentation is found on plaster hearth niches of Çivitçioğlu Madrasah and in door and cupboard doorwings of Karadayı Han. Existing monuments and neighborhood names we have gathered from the archival documents, and existing dead-end streets give us some information, though very little, about the development of the city. It has been observed that it started from the citadel and gradually developed towards the skirts of the hill, but primarily in the east-west direction. With this research on Turkish Period Architectural Monuments in Çankırı, It has been revealed that some of the buildings within the scope of our research have disappeared due to natural disasters such as earthquakes and partly by human hands, and the monuments that have survived to the present day have lost their originality due to the same reasons and especially due to insensible repairs and negligence. Our study, which we can describe in an abstract manner as presenting in a catalogue by documenting the current situation of these monuments and compiling the archival information on them, and to determine their art historical value, has emerged from aiming to prepare a research and examination text with a scientific approach. Besides this, with this study we hope that the Turkish Architecture in Çankırı will be preserved as much as possible, and carry it to the future by transferring to the next generations with accurate restorations.

Science Code : 116405- 116408

Key Words : Mosque, Tomb, Madrasah, Library, Urban-type Inn, Hammam, Fountain, Laundry, Govermental Mansion, Clock Tower, Anatolian Seljuk, Candaroğulları, Ottoman Architecture

Page Number : 921

Supervisor : Prof. Dr. Hakkı ACUN

TEŞEKKÜR

Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte oluşan siyasal ve sosyal gelişmeler mimariye de yansımış, hemen hemen her şehir yerleşiminde çok sayıda eser meydana getirilmiştir. Ancak yaklaşık son elli yılda köyden kente plansız göçler ve bunun ardından plansız şehirleşme nedeniyle bazı eserler gün yüzüne çıkamadan yitip gitmiştir. Mevcut eserlerin kayıt altına alınması, kültürel devamlılığımız için önemlidir. Bugüne kadar yapılan çoğu şehir monografisinde özellikle başkentler ve şehzade kentleri ele alınmış, küçük Taşra kentleri ikinci planda kalmıştır. Bir başkentteki kadar anıtsal esere sahip olamasa da, kültürümüzü yansıtacak yeterli esere halen sahip küçük kentlerimizin de özgün kimliklerini yitirmeden envanterinin yapılması bir zorunluluktur. Konumuz olan Çankırı da bu şekilde yitip gitmekte olan şehirlerimizdendir. Özellikle son 7-8 yılda şehrin tarihi kesimine de el atan TOKİ'ler, kentin tarihi silüetini bozmakla kalmamış, kimi eserlerin yok edilmesine de sebep olmuştur. Çalışmamızla yok olma tehlikesi altında olan ve şehrin panoraması hakkında yeterince bilgi vermeyen farklı türde birçok yapı tespit edilip, ayrıntılı bir şekilde çalışılmıştır.

Beni monografik çalışmaya yönlendirerek araştırmamızın her aşamasında sabırla yardımlarını ve ilgisini eksik etmeyen tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Hakkı Acun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecinde değerli görüşlerini esirgemeyerek yapıcı eleştirileriyle katkı sağlayan hocalarım Sn. Prof. Dr. Gül Tunçel, Sn. Doç. Dr. Murat Çerkez ve Sn. Dr. Öğr. Üyesi Fatih Müderrisoğlu'na, değerli vaktini ayırıp kitabeleri tek tek kontrol ederek gerekli düzeltmeleri yapan hocam Sn. Prof. Dr. Abdulkadir Dündar'a, çizimlerin bilgisayar ortamına aktarılmasında bilgilerini esirgemeyen arkadaşlarım Sn. Arş. Gör. Dr. Nesrin Aydoğan İşler, Sn. Öğr. Gör. Dr. Filiz Canyurt ve Sn. Arş. Gör. Bahar Özdemir'e, çizimlerin basıma hazırlanmasında mesaisini ayıran Sn. Oktay Gündoğdu'ya, arşiv belgelerini transkribe ederek günümüz Türkçesine aktaran Sn. Sevilay Demirezen'e, bazı kitabelerin okunmasında yardımını esirgemeyen arkadaşlarım Sn. Arş. Gör. Dr. Ökkeş Narinç ve Sn. Arş. Gör. Halim Kılıç'a, manevi desteklerinden dolayı arkadaşlarım Sn. Dr. Öğr. Üyesi Demet Taşkan, Dr. Öğr. Üyesi Semra Palaz Yıldırım ve Sn. Arş. Gör. Dr. Esra Elmacıoğlu'na, yardımsever ve misafirperver Çankırı halkına teşekkür ederim.

Ayrıca, beni yetiştirip bugünlere getiren ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Beyhan Özcan'a, sevgili babam Kemal Oktay Özcan'a ve

canım ağabeyim Levent Özcan'a, kayınvalidem Necla Balkır'a, rahmetli kayınpederim Metin Balkır'a, görümcem Özden Açıkalın'a ve eşi Ender Açıkalın'a araştırmamızın başından sonuna kadar maddi-manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak bana destek veren sevgili eşim Özgür Balkır'a ve evlatlarım Ozan ve Akın Balkır'a şükranlarımı sunarım.

Polis memuru dedem Çankırı'lı Naimzade İsmail Kemal Turan ve kıymetli eşi hanım terzisi anneannem Çankırı'lı Kayınçızade Nuriye Turan'ın aziz hatıralarına…

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv
ABSTRACT vi
TEŞEKKÜR viii
İÇİNDEKİLER xi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ xiv
ŞEKİLLERİN LİSTESİ xiv
RESİMLERİN LİSTESİ xviii
HARİTALARIN LİSTESİ lxii
GİRİŞ 1
1. ÇANKIRI'NIN TARİHÇESİ 7
2. ÇANKIRI ŞEHRİ'NİN GELİŞİMİ 13
3. ÇANKIRI İLİ TÜRK DEVRİ MİMARİ ESERLERİ 27
3.1. Külliyeler 27
3.1.1. Cemalettin Ferruh Külliyesi 27
3.1.1.1. Darüşşifa 27
3.1.1.2. Cemaleddin Ferruh Darülhadisi /Taş Mescit 32
3.1.2. Kasım Bey İmareti 60
3.1.2.1. Cami 60
3.1.2.2. Kasım Bey Medresesi (Rüstem Paşa/ Rüstem Çelebi bin Kasım Medresesi) 80
3.1.3. Buğdaypazarı Külliyesi 95
3.1.3.1. Cami 95
3.1.3.2. Buğdaypazarı/ Hazımiye Medresesi 116
3.1.4. Hacı Şeyhoğlu Camisi 129
3.1.5. Mecbur Efendi Kütüphanesi 152
3.2. Müstakil Eserler 161
3.2.1. Camiler 161
3.2.1.1. Büyük Cami/ Sultan Süleyman Camisi 161
3.2.1.2. Alacamescit Camisi 201
3.2.1.3. Karataş Camisi 220
3.2.1.4. Yeni Cami 236
3.2.1.5. Ovacık Köyü Eski Camisi 258
3.2.1.6. Çayırpınarı Köyü Camisi 281

Sayfa

3.2.1.7. İçyenice Köyü Yukarı Eski Camisi 295
3.2.1.8. Küçüklü Köyü Eski Camisi 306
3.2.1.9. Başeğmez Köyü Camisi....320
3.2.1.10. İnaç Köyü Camisi 337
3.2.1.11. Karadayı Köyü Eski Camisi 354
3.2.1.12. Dutağaç Köyü Camisi....377
3.2.1.13. Beşdut Köyü Camisi....388
3.2.1.14. Çağabey Köyü Camisi 400
3.2.1.15. Paşa Köyü Camisi....414
3.2.1.16. Alaçat Köyü Eski Camisi....433
3.2.1.17. Ahlat Köyü Eski Camisi 446
3.2.1.18. Doğantepe Köyü Camisi....465
3.2.1.19. Ünür Köyü Eski Camisi....477
3.2.1.20. Çivi Köyü Eski Cami (Derviş Pehlivan Camisi) 492
3.2.2. Türbeler....513
3.2.2.1. Karatekin Türbesi 513
3.2.3. Eğitim Yapıları 524
3.2.3.1. Çivitçioğlu Medresesi....524
3.2.3.2. Taş Mektep 547
3.2.4. Ticaret Yapıları....563
3.2.4.1. Karadayı Hanı....563
3.2.4.2. Anadolu Oteli- Pofurun Hanı-Gofuroğlu Hanı....588
3.2.4.3. Bedesten-Tarihi Depolar....614
3.2.5. Su Yapıları....621
3.2.5.1. Karataş Çifte Hamamı 621
3.2.5.2. Çarşı (Ebced-Buğday Pazarı) Çifte Hamamı....636
3.2.5.3. Çamaşırhane 652
3.2.5.4. Tüfekçibaşı (Binbaşılar) Çeşmesi....662
3.2.5.5. Mahsenüstü Sokak'taki Çeşme....664
3.2.5.6. İnciliçeşme....666
3.2.5.7. Çamaşırhane Çeşmesi....672
3.2.5.8. Karataş Çeşmesi 675
3.2.5.9. Kayabaşı Çeşmesi....678
3.2.5.10. Kayabaşı Caddesi'ndeki Çeşme 682

Sayfa

3.2.5.11. Hale Sokak Çeşmesi 685
3.2.5.12. Mezarlık Caddesi Çeşmesi (Yılık Çeşmesi) 687
3.2.5.13. Tabakhane Çeşmesi (Aliağa Çeşmesi) 690
3.2.5.14. Mirahor Camisi Karşısındaki Çeşme 693
3.2.5.15. Güdük Minare Sokak Çeşmesi 696
3.2.5.16. Eski Su Deposu Caddesi'ndeki Çeşme 698
3.2.5.17. Buğdaypazarı Çeşmesi (Ahşap Çeşme) 700
3.2.5.18. Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi 704
3.2.5.19. Yoğurtçu Çeşmesi 707
3.2.6. Kamu Yapıları 709
3.2.6.1. Saat Kulesi 709
3.2.6.2. Eski Hükümet Konağı- Eski Adliye Binası 714
3.2.7. Özgün Halini Yitirmiş Eserler 739
3.2.7.1. Ali Bey Camisi (Osmanlı Câmisi) : 739
3.2.7.2. İplik Pazarı Mescidi: 742
3.2.7.3. Mirahur Mahallesi Mescidi: İmrahor (Emir-i Ahur) Mescidi) (el-Hâcc İsmail Ağa Camisi) 744
3.2.7.4. (Hacı) Halil Ağa Mahallesi Mescidi: 746
3.2.7.5. Şeyh Mehdi Camisi ve Türbesi: 747
3.2.7.6. Şeyh Osman Mahallesi Mescidi: 748
3.2.8. Günümüze Ulaşamamış Eserler 749
4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME 759
4.1 Camiler 768
4.2 Türbeler 835
4.3 Ticaret Yapıları 843
4.4 Eğitim Yapıları 851
4.5 Su Yapıları 860
4.6 Kamu Binaları 876
5. SONUÇ 883
KAYNAKÇA 891
EKLER 917
EK 1 Çankırı Şehir Haritası, genel 918
EK 2 Çankırı Şehir Haritası, detay 919
EK 3 Çankırı Vakıfları (Osmanlı Arşivi) 920
ÖZGEÇMİŞ 921

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 2.1. Arşiv kaynaklarına göre Çankırı mahalleleri....25
Çizelge 4. 1 Yüzyıllara Göre Yapıların Dağılımı....761
Çizelge 4.2. Yapıların Türüne Göre Koronolojik Sıralaması....763
Çizelge 4.3. Plan Şemasına Göre Camiler....770
Çizelge 4.4. Örtü Sistemine Göre Camiler....773
Çizelge 4. 5 Son Cemaat Yerleri....794
Çizelge 4. 6 Minareler....798
Çizelge 4. 7. Mihraplar....801
Çizelge 4. 8 Minberler....813
Çizelge 4. 9 Minber Kapıları....817
Çizelge 4. 10 Vaaz Kürsüleri....824
Çizelge 4. 11 Mahfiller....826
Çizelge 4. 12 Kapılar....829
Çizelge 4. 13Tavanlar....833
Çizelge 4. 14 Ticaret yapılarının planları....845
Çizelge 4. 15 Eğitim Yapılarının planları....851

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.1. Çankırı Mevlevihanesi kazısı son durum planı (H. Çal'dan) 31
Şekil 3.2. Darülhadis mescit katı planı (B. Ö. Balkır/ 26.8.2013) 39
Şekil 3.3. Darülhadis türbe katı planı (B. Ö. Balkır/ 26.8.2013).....40
Şekil 3.4. Darülhadis B-B kesiti (VGM. Arşiv.Restorasyon Projesinden) 40
Şekil 3.5. Yılanlı Kadeh (Sözen, Haziran 1973) 59
Şekil 3.6. İmaret Camisi (VGM Arşivi restorasyon projesinden değiştirilerek/ 21.8.2013) 64
Şekil 3.7. İmaret Medresesi zemin kat planı (VGM arşiv. Restorasyon projesinden değiştirilerek/28. 8. 2013) 82
Şekil 3.8. İmaret Medresesi birinci kat planı (VGM arşiv. Restorasyon projesinden değiştirilerek /28. 8. 2013) 83
Şekil 3. 9. Buğdaypazarı Camisi Planı (B. Ö. Balkır/15.8.2013) 98
Şekil 3.10 Buğdaypazarı Camisi zemin kat rölövesi (VGM Ankara Bölge Müdürlüğü Arşivi180001008-OC005.....100
Şekil 3.11. Buğdaypazarı Camisi mahfil katı rölövesi (VGM Ankara Bölge Müdürlüğü Arşivi 180001008-OC002) 100
Şekil 3. 12 Buğday Pazarı Camisi Restitüsyon çizimi (B.Ö. Balkır) 101
Şekil 3.13.Buğdaypazarı Medresesi zemin kat planı (VGM Retorasyon Projesinden değiştirilerek, 30.8.2013) 117
Şekil 3.14. Buğdaypazarı Medresesi birinci kat planı (VGM Retorasyon Projesinden değiştirilerek, 30.8.2013). 118
Şekil 3.15. Hacışeyhoğlu Camisi, rölövesi (B. Özcan Balkır/22.8.2013) 135
. Şekil 3.16. Hacışeyhoğlu Camisi restorasyon öncesi rölövesinden değiştirilerek.....135
Şekil 3.17. Mecbur Efendi Kütüphanesi planı. (B. Ö.Balkır/ 19.8.2013).....154
Şekil 3.18. Büyük Cami, planı (VGM Arşivi-2009 tarihli restorasyon projesi rölövesinden döşeme, dolgu, yazı vs. kaldırılarak sadeleştirilmiştir.) 169
.Şekil 3. 19 Doğu cephe güneyindeki pencerelerin görünümü. (VGM .. Arşiv, rölöve-restorasyon projesinden) 190
Şekil 3.20. Alacamescit Camisi, rölövesi (B.Özcan Balkır/20.8.2013).....204

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.21. Alacamescit Camisi, rölövesi 204
Şekil 3. 22 Restitüsyon planı (B.Özcan Balkır).....206
Şekil 3.23. Karataş Camisi planı. (B. Ö. Balkır/ 23.8.2013) 223
Şekil 3.24. Yeni Cami planı.....239
Şekil 3.25. Mahfil katı planı 240
Şekil 3.26. Ovacık Köyü Eski Cami Planı. (B. Ö. Balkır/ 3.9.2013).....260
Şekil 3.27. Ovacık Köyü Camisi Orijinal bölümü restitüsyon planı 261
Şekil 3.28 Çayırpınarı Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/31. 8. 2013) 284
Şekil 3.29. İçyenice Köyü Eski cami planı. (B. Ö. Balkır/ 7.8.2014).....297
Şekil 3.30. Küçüklü Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/ 5.9.2013).....308
Şekil 3.31. Başeğmez Köyü Eski Camisi planı (B. Ö. Balkır/ 8.8.2014) 322
Şekil 3.32. İnaç Köyü Eski Cami planı. B. Ö. Balkır/ 5.9.2013 339
Şekil 3.33: Karadayı Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/ 22.9.2013).....357
Şekil 3.34. Dutağaç Köyü Camisi planı. (B. Ö. Balkır/ 17.8.2014) 379
Şekil 3.35. Beşdut Köyü Camisi planı (B. Ö. Balkır/ 6.8.2014).....391
Şekil 3.36. Çağabey Köyü Camisi planı. (B. Ö. Balkır/ 05.08.2014).....402
Şekil 3.37. Paşa Köyü Camisi planı (B. Ö. Balkır/ 22.9.2013) 417
Şekil 3.38. Eski Cami, rölövesi (B.Ö. Balkır/4.9.2013). 435
Şekil 3.39. Ahlat Köyü Eski Cami, planı (B. Ö. Balkır/ 22.09.2013). 448
Şekil 3. 40 Restitüsyon planı 449
Şekil 3.41. Doğantepe Köyü Camisi planı. (B.Ö. Balkır/ 6. 8. 2014) 467
Şekil 3.42 Ünür Köyü Eski Cami planı (B. Ö. Balkır/ 31.8.2013). 479
Şekil 3.43. Çivi Köyü Eski Cami planı (B. Ö. Balkır/ 3.9.2013, 11. 8. 2015). 494
Şekil 3.44. Kara Tekin Türbesi planı (B. Ö. Balkır/ 29.8.2013).....516
Şekil 3. 45. Restitüsyon denemesi (B. Özcan Balkır).....517
Şekil 3. 46. Tuğla bezemenin ölçeksiz çizimi ve şablonu 523
Şekil 3. 47. Çivitçioğlu Medresesi zemin kat planı (B. Ö. Balkır/ 29.8.2013).....528
Şekil 3. 48. Çivitçioğlu Medresesi birinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 29.8.2013) 528
Şekil 3.49. Taş Mektep zemin kat planı.....552
Şekil 3.50 Taş Mektep birinci kat planı 553
Şekil 3.51. Karadayı Hanı ahır katı planı.....565
Şekil 3.52. Karadayı Hanı zemin kat planı (B. Ö. Balkır/ 19.9.2013).....566

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.53. Karadayı Hanı birinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 19.9.2013). 567
Şekil 3.54. Anadolu Oteli Zemin kat planı (B. Ö. Balkır/ 17.8.2013). 590
Şekil 3.55 Anadolu Oteli Birinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 17.8.2013). 591
Şekil 3.56 Anadolu Oteli İkinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 17.8.2013). 592
Şekil 3.57. Tarihi Depoların planı (B. Ö. Balkır/ 14.8.2014) 616
Şekil 3.58. Karataş Hamamı planı 623
Şekil 3.59. Çarşı Hamamı planı (B. Ö. Balkır/ 28.8.2013). 638
Şekil 3.60. Çamaşırhane planı (B.Ö.Balkır/ 29. 8. 2013) 656
Şekil 3.61 Mahsenüstü Sokak Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014) 665
Şekil 3.62. İnciliçeşme cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....668
Şekil 3.63 İnciliçeşme planı. (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....668
Şekil 3.64. Çamaşırhane Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....674
Şekil 3.65. Çamaşırhane Çeşmesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....674
Şekil 3. 66. Karataş Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014) 677
Şekil 3. 67. Karataş Çeşmesi planı. (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014). 677
Şekil 3.68. Kayabaşı Çeşmesi cephe (B. Ö. Balkır/12.8.2014) 680
Şekil 3.69. Kayabaşı Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/12.8.2014).....680
Şekil 3.70 Kayabaşı Caddesi Çeşmesinin cephe çizimi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014). 684
Şekil 3.71. Hale Sokak Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....686
Şekil 3.72 Hale Sokak Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....686
Şekil 3. 73. Yılık Çeşmesi güney cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014) 689
Şekil 3. 74 Yılık Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014) 689
Şekil 3.75. Tabakhane Çeşmesi batı cephesi (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014).....692
Şekil 3.76. Tabakhane Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014).....692
Şekil 3.77. Mirahor Camisi Çeşmesi cephe (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014).....694
Şekil 3.78. Mirahor Camisi Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014).....694
Şekil 3.79. Güdükminare Sokak Çeşmesi cephe (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014) 697
Şekil 3.80. Güdükminare Sokak Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014) 697
Şekil 3. 81 Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi cephesi(B.Ö.Balkır/ 12.8.2014). 699
Şekil 3. 82. Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi planı. (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).....699
Şekil 3.83 Buğdaypazarı Çeşmesi cephe si (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014). 701
Şekil 3.84 Buğdaypazarı Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014) 701

Şekil **Sayfa**

Şekil 3. 85 Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi cephesi (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014) 706
Şekil 3. 86 Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi planı (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014) 706
Şekil 3.87. Yoğurtçu Çeşmesi cephesi (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014). 708
Şekil 3.88. Yoğurtçu Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014) 708
Şekil 3. 89 Saat Kulesi +1.20 kot planı (Mimor Mimarlıktan) 711
Şekil 3. 90 Saat Kulesi +11.60 kot planı (Mimor Mimarlıktan 711
Şekil 3. 91Saat Kulesi 1-1 kesiti (Mimor Mimarlıktan) 712
Şekil 3.92. Eski Hükümet Konağı Bodrum Kat Planı. 716
Şekil 3.93. Eski Hükümet Konağı Zemin Kat Planı. 716
Şekil 3.94. Eski Hükümet Konağı birinci. Kat Planı. 716
Şekil 3.95. Ali Bey Camisi, rölövesi) 740
Şekil 4.1. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi planı 777
Şekil 4. 2 Emir KaratekinnTürbesi 837
Şekil 4. 3 Cemalettin Ferruh Türbesi ve Adsız Türbe 837
Şekil 4. 4. Çarşı Hamamı planı 861
Şekil 4.5. Karataş Hamamı (VGM restorasyon projesinden örtü sistemi işlenerek) 861
Şekil 4.6. Çankırı Çamaşırhanesi planı. 868
Şekil 4.7. Soma Darkale Çamaşırhanesi ölçekli krokisi (M. Çerkez'den). 870
Şekil 4.8. Ayaş 1 No'lu Yunak planı (M. Çerkez'den) 870
Şekil 4.9. Hükümet Konağı planı 876

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 3.1 Kitabesi (2. fotoğraf, kitabenin tamamı, Ünver'den) 28
Resim 3.2. Darüşşifa alanının kazı sonu durumu (H. Çal'dan) 31
Resim 3.3. Darülhadis, doğudan görünümü 32
Resim 3.4. Darülhadis, kuzeybatıdan görünümü 33
Resim 3.5. Kuzey taçkapısı alınlığındaki inşa kitabesi 33
Resim 3.6 Güney kapısı iç batı üst köşesindeki kitabe 34
Resim 3.7. 1963 onarımı öncesinde güney cephe. (VGM arşivi). 36
Resim 3.8. 1963 onarımından önce kuzey cephe (VGM Arşivi) 36
Resim 3.9. 1963 onarımdan önce kuzey cephe(VGM Arşivi) 37
Resim 3.10.1963 onarımdan önce doğu cephe (VGM Arşivi) 37
Resim 3.11. Güney Cephe 1963 onarımı (VGM Arşivi) 37
Resim 3.12. 1963 onarımından batı cephe ve tonoz ve duvar kaplamaları 37
Resim 3.13. Kuzeyden görünüş 41
Resim 3.14. Güneyden arazinin durumu 42
Resim 3.15 Batı cephe 43
Resim 3.16.Doğu cephe 43
Resim 3.17 Batı cephe pencere düzeni 44
Resim 3.18 Doğu cephe pencere düzeni 44
Resim 3.19 Taçkapının bulunduğu cephe ortası 45
Resim 3.20 Taçkapı 45
Resim 3.21. a) Taçkapının altındaki mumyalık kapısı b) Mumyalık kapısındaki yılanlı kabartma 45
Resim 3.22. Batıdaki türbenin kapısı 46
Resim 3.23. Güney cephedeki mescit katının kapısı 46
Resim 3.24. 2016'da başlayan restorasyonda görülen kubbe ve pandantif malzemesi 47
Resim 3.25. Orta birim kuzey yanı 48
Resim 3.26. Kuzey kapısı (2016 restorasyonu sırasında) 48
Resim 3.27 Orta birim güney yanı 48
Resim 3.28. Doğu eyvanı 48

Resim **Sayfa**

Resim 3.29. Doğu eyvanı (2016 restorasyonundaki durumu) 48
Resim 3.30 Batı eyvanı 48
Resim 3.31. Batı eyvanı (2016 restorasyonundaki durumu)....49
Resim 3.32. Doğu duvardaki mazgal pencere 49
Resim 3.33. Doğu eyvandaki sembolik sanduka 49
Resim 3.34.Mihrap....50
Resim 3.35. Mumyalık katı giriş bölümü güneye bakış 51
Resim 3.36. Mumyalık katı giriş bölümü kuzeye bakış....51
Resim 3.37. Geçit bölümü 51
Resim 3.38. Mumyalık bölümü 51
Resim 3.39. Batı türbe, batıya bakış 52
Resim 3.40. Batı türbe doğuya bakış 53
Resim 3.41. Batı türbe kapısı....53
Resim 3.42. Batı türbedeki sembolik sanduka....53
Resim 3.43. Sembolik sandukanın batı cephesi....53
Resim 3.44. Sandukanın üstündeki külah....53
Resim 3.45. Kuzeydeki taçkapı 55
Resim 3.46. Taçkapı süsleme şeritleri. 55
Resim 3.47. Kapı lentosu (VGM Arşiv, 1963) 55
Resim 3.48. Lentonun üstündeki gülbezekler....55
Resim 3.49. Güneydeki taç kapının içten görünüşü 56
Resim 3.50. Çerçevesi....56
Resim 3.51. Doğuda köşelikteki gülbezek....56
Resim 3.52. Batı köşelikteki gülbezek....56
Resim 3.53. Güneydoğudaki köşe pahında sırları dökülmüş tuğlalar 57
Resim 3.54. Sırlı tuğlaların sırlarının tamamen dökülmeden önceki görünümü 57
Resim 3.55. Doğu eyvanının sekisinin ön yüzündeki sırlı tuğla bezeme 57
Resim 3.56. Doğu türbenin kapısına asılan çift ejder figürünün kopyası. 58
Resim 3.57. Kaybolan Ejder figürünün fotoğrafı 58
Resim 3.58. Yılanlı Kadeh (Çakırı Müzesi'nden) 59
Resim 3.59. İmaret Camisi batıdan görünümü (Kültür Envanteri'nden) 61

Resim **Sayfa**

Resim 3.60. İmaret Camisi tamir kitabesi....61
Resim 3.61. İmaret Camisi minarenin kitabesi. 62
Resim 3.62. İmaret Camisi kuzeydoğudan görünüş 66
Resim 3.63. Batı cephe, kuzeyden görünüş 66
Resim 3.64. a) Güney cephesi b) Kuzey cephesi....67
Resim 3.65. Restorasyon esnasında kuzey cephe 67
Resim 3.66. Doğu cephe pencere düzeni. 68
Resim 3.67. Batı cephe pencere düzeni. 68
Resim 3.68. Kuzey cephe pencere düzeni 69
Resim 3.69. 1989 tarihli kuzey cephe fotoğrafı (VGM arşivi). 69
Resim 3.70. Son cemaat yeri güneybatıdan kuzeydoğuya bakış. 70
Resim 3.71. Son cemaat yeri güneydoğudan kuzeybatıya bakış. 71
Resim 3.72. Harim kapısı....71
Resim 3.73. Harim kuzeyden güneye bakış....72
Resim 3.74. Harim, güneydoğudan kuzeybatıya bakış....72
Resim 3.75. Mahfil 73
Resim 3.76. Mihrap....74
Resim 3.77. Minber....74
Resim 3.78. Vaiz kürsüsü 74
Resim 3.79. Son cemaat yeri kapısı....75
Resim 3.80. Harim tavanı 76
Resim 3.81. Tavan göbeği 76
Resim 3.82. Mahfil balkonunun altı 77
Resim 3.83. Mahfil balkonunun altının göbeği 77
Resim 3.84. Minber doğu tarafı....78
Resim 3.85. Minber kapısı....78
Resim 3.86. Mihrap....79
Resim 3.87. Mihrap çerçevesindeki silmeler....79
Resim 3.88. İmaret Medresesi, kuzeydoğudan görünüş. 81
Resim 3.89. İmaret Medresesi kuzeydoğudan görünüş 84
Resim 3.90. İmaret Medresesi güneybatıdan görünüş....85
Resim 3.91. İmaret medresesi güneydoğudan görünüş 85

Resim **Sayfa**

Resim 3.92. Kuzey cephe....86
Resim 3.93. Kuzey cephedeki giriş eyvanı, başlangıç kemeri....87
Resim 3.94. Güney cephe eyvanın batısındaki bölüm....87
Resim 3.95. Eyvan güney tarafındaki çıkmanın konsolları. 88
Resim 3.96. Batıdaki kolun güney cephe pencere düzeni 88
Resim 3.97. Sofaya açılan hücre kapı ve pencereleri 89
Resim 3.98. Batı kolun doğu cephesinin pencere düzeni 89
Resim 3.99. Sofayı ikiye ayıran duvardaki kapı. 90
Resim 3.100. Sofanın batı tarafındaki odaların kapıları 90
Resim 3.101. Sofanın kapatılan doğu bölümü. 91
Resim 3.102. Merdiven sahanlığına çıkan zemin kat merdivenleri. 91
Resim 3.103. Birinci kata çıkan merdivenler....91
Resim 3.104. Kuzeydeki odalardan doğudan birinci 92
Resim 3.105. Batı kanat güney odanın batı duvarı 92
Resim 3.106. Doğu kanat güney oda. 92
Resim 3.107. Eyvan kemeri kilit taşındaki bezeme....93
Resim 3.108. Sofaya açılan odaların tavanı....94
Resim 3.109. Doğudan birinci odanın tavanı....94
Resim 3.110. Doğudan birinci odanın tavan göbeği. 94
Resim 3.111. Güneydoğu odanın tavan göbeği. 94
Resim 3.112. Eyvanın üst kısmını destekleyen konsol....94
Resim 3.113. Buğdaypazarı Camisi, kuzeybatıdan görünümü 96
Resim 3.114. Cami son cemaat yerinin 1993 yılındaki durumu....97
Resim 3.115. Cami güneybatı köşesinin 1993 yılındaki durumu 98
Resim 3.116. Kuzeybatıdan genel görünüş....101
Resim 3.117. Doğu ve güney cepheler. 102
Resim 3.118. Batı cephesi....102
Resim 3.119. Güney cephe pencere düzeni (VGM Arşivden)....103
Resim 3.120. Son cemaat yeri....104
Resim 3.121. Harim kapısı....104
Resim 3.122. Kuzey cephe batı ucundaki mahfil kapısı....104
Resim 3.123. Minare....105

Resim **Sayfa**

Resim 3.124. Minare kaidesi ve pabucu. 105
Resim 3.125. Doğu duvar. 106
Resim 3.126. Batı duvar....106
Resim 3.127. Güney duvar....106
Resim 3.128. Kuzey duvar.....107
Resim 3.129. Mahfil, güneydoğudan kuzeybatıya bakış, üst kat.....107
Resim 3.130. Mahfil kuzey yan, alt kat. 108
Resim 3.131. Minare kaidesi harimden, üst kat....108
Resim 3.132. Minare kapı açıklığı (VGM arşivden). 108
Resim 3.133. Mihrap....108
Resim 3.134. Minber....109
Resim 3.135. Vaiz kürsüsü 109
Resim 3.136. Minber....110
Resim 3.137. Doğu yan korkuluğu. 110
Resim 3.138. Minber kapısı tepeliği, arkadan. 110
Resim 3.139. Ana harim tavanı....111
Resim 3.140. Harim tavan göbeği....111
Resim 3.141. Tavan göbeğinden ayrıntı. 112
Resim 3.142. Tavan batı tarafa bakış.....112
Resim 3.143. Mahfil batı yanının tavan göbeği.....112
Resim 3.144. Ana tavan kenar ve köşelerdeki süslemeler.....113
Resim 3.145. Mahfil kuzey taraf alt kat tavan göbeği ve ayrıntısı 113
Resim 3.146. Mahfil balkonu altı tavan göbeği.....114
Resim 3.147. Mihrap....115
Resim 3.148. Çerçevedeki süsleme şeritleri 115
Resim 3.149. Buğdaypazarı Medresesi....116
Resim 3.150. Buğdaypazarı Medresesi güneydoğudan görünüm.....119
Resim 3.151. Buğdaypazarı Medresesi doğu cephe. 120
Resim 3.152. Güney cephe alt pencere düzeni. 121
Resim 3.153. Doğu cephe kuzey taraf üst kat pencere düzeni,....121
Resim 3.154. Doğu cephe güney taraf pencere düzeni.....121
Resim 3.155. Doğu cephe kuzeydeki odaların kapıları 122

Resim **Sayfa**

Resim 3.156. Doğu cephe üst kat güneydeki odanın kapısı 122
Resim 3.157. Zemin kat 1. oda. 123
Resim 3.158. Birinci kat 1. oda....123
Resim 3.159. Zemin kat 2. oda. 124
Resim 3.160. Zemin kat 1. oda. 124
Resim 3.161. Üst kat 1. oda. 125
Resim 3.162. Zemin kat 5. oda. 125
Resim 3.163. Üst kat 5. oda. 126
Resim 3.164. Üst kat 1. oda kuzey duvarındaki şerbetlik. 126
Resim 3.165. Üst kat 2. odanın ocağı 126
Resim 3.166. Üst kat 1. oda güney duvardaki pencereleri. 126
Resim 3.167. Üst kat 1. oda doğu duvardaki pencereleri. 127
Resim 3.168. Üst kat 1. oda, batı üstündeki şerbetlik duvardaki ocak 128
Resim 3.169 Nişin yüzeyindeki süsleme 128
Resim 3.170. Caminin kuzeyden genel görünümü. 130
Resim 3.171. Caminin batısındaki haziresi....130
Resim 3.172. Minaresindeki tarih ibresi 131
Resim 3.173. Çankırı Araştırmaları Merkezi Arşivi'nde bulunan kitabe panoları. 131
Resim 3.174. a) Sağdaki kitabe. b) Soldaki kitabe. 131
Resim 3.175. Baninin mezarı. 134
Resim 3.176. Mezarın baş şahidesi....134
Resim 3.177. Kuzey cephe, restorasyon öncesi (VGM,Arşiv-1990). 134
Resim 3.178. Cami kuzey cephesi. 136
Resim 3.179. Doğu cephe 137
Resim 3.180. Batı cephe 137
Resim 3.181. Güney cephe, doğudan görünüşü. 138
Resim 3.182. Güney cephe, batıdan görünüşü 138
Resim 3.183. Doğu cephe pencere düzeni. 139
Resim 3.184. Kuzey cephe üst pencere 139
Resim 3.185. Alt sıra pencere şebekeleri....139
Resim 3.186. Son cemaat yeri....140

Resim **Sayfa**

Resim 3.187. Minare. 140
Resim 3.188. Haziresi 141
Resim 3.189. Avlu duvarının güney cephe doğu ucundaki çeşme 141
Resim 3.190. Doğu duvar 141
Resim 3.191. Batı duvar 141
Resim 3.192. Güney duvar 142
Resim 3.193. Kuzey duvar 142
Resim 3.194. Kubbe 142
Resim 3.195. Mihrap 142
Resim 3.196. Minber 143
Resim 3.197. Minber doğu yanı 144
Resim 3.198. Minber kuzeybatıdan görünümü 144
Resim 3.199. Minber doğu yan aynalığı 144
Resim 3.200. Minber batı yan aynalığı 144
Resim 3.201. Süpürgelik. 145
Resim 3.202. Süpürgelik doğu yan dikey pano ve kuzeyindeki yatay pano 145
Resim 3.203. Köşk 146
Resim 3.204. Minber kapısının alınlığı ve tepeliği 146
Resim 3.205. Kubbe eteğindeki bitkisel süsleme şeridi ve yazı kuşağı 147
Resim 3.206. Kubbe göbeğindeki bezeme 147
Resim 3.207. Mihrap 148
Resim 3.208. Mihrap çerçevesindeki silmeler 148
Resim 3.209. Köşeliklerdeki rozetlerden 148
Resim 3.210. Kavsara ve nişi dolanan balıksırtı silme 148
Resim 3.211. Köşe sütuncesi 149
Resim 3.212. Kavsara 149
Resim 3.213. Mihrap nişi 149
Resim 3.214. Niş içinden ayrıntı 149
Resim 3.215. Mihrap tepeliği 149
Resim 3.216. Mecbur Efendi Kütüphanesi güneybatıdan görünümü 153
Resim 3.217. Güneybatıdan görünümü 155
Resim 3.218. Doğu cephesi 155

Resim **Sayfa**

Resim 3.219. Güney cephe 156
Resim 3.220. Güney cephe batıdaki pencere 156
Resim 3.221. Güney cephe doğudaki pencere 156
Resim 3.222. Kubbesi 157
Resim 3.223. Kuzey duvar. 158
Resim 3.224. Doğu duvar. 158
Resim 3.225. Batı duvar. 159
Resim 3.226. Güney duvar. 159
Resim 3.227. Mihrap. 160
Resim 3.228. Mihraptan ayrıntı 160
Resim 3.229 1990'lada Çekilmiş VGM Arşiv:180001012-FT002-1990 160
Resim 3.230. Büyük Cami batı cepheden genel görünümü 162
Resim 3.231. Harim kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sağ yanı. 163
Resim 3.232. Harim kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sol yanı. 163
Resim 3.233. Son cemaat yeri kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sağ yanı. 164
Resim 3.234. Son cemaat yeri kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sol yanı. 165
Resim 3.235. Son cemaat yeri kapısındaki tamir kitabesi üstündeki kitabe levhası. 165
Resim 3.236. Güney cephe duvarının doğu ucuna yerleştirilmiş eski yapıya ait kitabe. 166
Resim 3.237. Kuzeybatıdan genel görünümü (VGM Arşivi). 170
Resim 3.238. Güney batıdan genel görünümü (VGM Arşivi). 171
Resim 3.239. Kuzeybatıdan kademelenme (VGM Arşiv) 171
Resim 3.240. Güneydoğu köşeden kademelenme ve saçak silmeleri 172
Resim 3.241. Doğu cephe kapısı. 172
Resim 3.242. Batı cephe kapısı 172
Resim 3.243 Batı cephe 173
Resim 3.244. Güney cephedeki payandalar. 173
Resim 3.245. Doğu cephe, harime açılan pencereler 174
Resim 3.246., Son cemaat yeri a) doğu cephe pencereleri, b) batı cephe, pencereleri. 174
Resim 3.247 Güney cephe orta bölüm 175

Resim **Sayfa**

Resim 3.248. Kuzey cephe, (VGM arşivi 2008).....175
Resim 3.249. Doğu cephe kapısının güneyindeki küçültülen pencere 176
Resim 3.250. Batı cephe kapısının güneyindeki küçültülen pencere 176
Resim 3.251. Batı cephe kapısının güneyindeki pencerenin bugünkü durumu. 176
Resim 3.252. Batı cephe son cemaat yeri güney taraftaki penceresi 177
Resim 3.253. Doğu cephe pencerelerinden güney uçtaki. 177
Resim 3.254. Kuzey cephe son cemaat yeri kapısı. 178
Resim 3.255. Minaresi. 179
Resim 3.256. Son cemaat yeri kapısı, içten görünüm.....179
Resim 3.257. Son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış.....180
Resim 3.258. Son cemaat yeri, doğudan batıya bakış.....180
Resim 3.259 Minare kaidesindeki kemer.....180
Resim 3.260. Son cemaat yeri güney duvarındaki mihrabiyeler. 181
Resim 3.261. Son cemaat yerinden harim kuzey taçkapısı.....181
Resim 3.262. Harim.(VGM arşivi 2008) 182
Resim 3.263. Harim merkezi kubbe (VGM arşiv 2008).....182
Resim 3.264. Harim güney yarım elips kubbe (VGM arşiv 2008). 183
Resim 3.265. Harim batı yarım kubbe 183
Resim 3.266. Harim doğu yarım kubbe (VGM arşiv 1944.....183
Resim 3.267. Büyük Cami, güneydoğu küçük kubbe. 183
Resim 3.268. Büyük Cami, güney doğudaki sütunlar(VGM arşiv 2008). 184
Resim 3.269. Güney duvar ve güneydeki ayakların güney cephesindeki sütunlardan örnek 184
Resim 3.270. Güney yarım elips kubbenin mukarnaslı pandantifleri. 184
Resim 3.271. Merkezi kubbe parapetleri. 185
Resim 3.272. Yarım elips kubbelerin parapetleri. 185
Resim 3.273. Son cemaat yeri orta elips kubbenin parapetleri. 185
Resim 3.274. Harim doğu yan kapısı.....186
Resim 3.275. Harim kuzey kapısı 186
Resim 3.276. Mahfil. 186
Resim 3.277. Mahfil kuzeydoğu tarafı. 187
Resim 3.278. Büyük Cami, mahfil direkleri 187

Resim **Sayfa**

Resim 3.279. Minarenin mahfil katındaki kapısı 187
Resim 3.280. Mihrap 188
Resim 3.281. Minber 188
Resim 3.282 Güneydoğu köşe payandası güney cephesindeki düğüm motifi. 189
Resim 3.283. Güneydoğu köşe payandası 189
Resim 3.284. Güneydoğu köşe payandası doğu cephesi ortasındaki yıldız motifi. 189
Resim 3.285. Güneydoğu köşe payandası doğu cephe. kuzey ucundaki gülbezek. 189
Resim 3.286. Doğu cephe güney tarafındaki iki pencere 190
Resim 3.287. Doğu kapısı alınlık kemeri kilit taşındaki kabara. 191
Resim 3.288. Batı kapısı alınlık kemeri kilit taşındaki kabartma çiçek motifi. 191
Resim 3.289. Kuzey taçkapısı 192
Resim 3.290. Büyük Cami, kuzey taçkapısı üst tarafı 192
Resim 3.291. Kuzey taçkapısı, sütunçelerin altındaki silme ve bilezikler 192
Resim 3.292 a)Son cemaat yeri kapı kanatlarından sağdaki, b)alttan ikinci pano, c)alttan üçüncü panodan ayrıntı 193
Resim 3.293. Harim taç kapısı ve köşeliklerindeki kabaralardan. 194
Resim 3.294. Harim kuzey kapı batı kanadı 194
Resim 3.295. Harim kuzey kapı doğu kanadı. 194
Resim 3.296. Harim kuzey kapı şakşağı 195
Resim 3.297. Harim kuzey kapı doğu kanadı kilidi 195
Resim 3.298. Güney yarım elips kubbenin mukarnaslı pandantif dolgusu 195
Resim 3.299. Minber doğu tarafı 196
Resim 3.300. Minber batı tarafı 196
Resim 3.301. (a) Köşk ve külah (b) Kapısı 197
Resim 3.302 Minber alınlığındaki çini 197
Resim 3.303. Mihrap 198
Resim 3.304. Mihrap nişindeki renkli mermer gülbezekler 198
Resim 3.305. Mihrap kavsara başlangıcındaki gülbezekler. 198
Resim 3.306. Son cemaat yeri mihrabı 199
Resim 3.307 Vaiz kürsüsü 199

Resim **Sayfa**

Resim 3.308. Alacamescit Camisi kuzey batıdan görünümü. 202
Resim 3.309. Minare kaidesinin kuzey cephesindeki "Maşallah 1959" ibaresi. 202
Resim 3.310. Alacamescit Camisi, kuzey cephesi (VGM Arşivi). 203
Resim 3.311. Alacamescit Camisi, kuzeybatıdan genel görünüşü. 206
Resim 3.312. Alacamescit Camisi, doğu cephesi 207
Resim 3.313. Alacamescit Camisi, Güneybatıdan görünüşü. 207
Resim 3.314. Güney cephe a)doğu tarafı, b) batı tarafı. 208
Resim 3.315. Kuzey cephe. 208
Resim 3.316. Harim kapısı. 210
Resim 3.317. Minare 210
Resim 3.318. Harim, batıdan doğuya bakış 210
Resim 3.319. Batı duvar. 211
Resim 3.320. Harim kuzeyden güneye bakış. 211
Resim 3.321. Kuzey duvar. 211
Resim 3.322. Güney duvar pencere düzeni. 212
Resim 3.323. Kuzey duvar pencere düzeni ve doğu duvar kuzey uçtaki pencere; batıdan doğuya bakış. 212
Resim 3.324. Kuzey duvar pencere düzeni ve batı duvar kuzey uçtaki dolap; doğudan batıya bakış. 213
Resim 3.325. Alacamescit Camisi, minare girişi. 214
Resim 3.326. Alacamescit Camisi, mihrabı. 214
Resim 3.327. Alacamescit Camisi, minberi 214
Resim 3.328. Alacamescit Camisi, vaiz kürsüsü. 214
Resim 3.329 Minber a) doğu yanı, b) kuzey yanı 216
Resim 3.330. Köşk doğu yanı 216
Resim 3.331.Külah 216
Resim 3.332. Tavan 217
Resim 3.333. Tavan göbeği. 218
Resim 3.334. Tavan köşeleri ve dış çerçeve. 218
Resim 3.335. Tavanı duvardan ayıran iç bükey silme. 219
Resim 3.336. a) Mahfilin alt kısmındaki akordeon motifi, b) Kemer karnındaki akordeon motifi. 219

Resim **Sayfa**

Resim 3.337. Mihrap....219
Resim 3.338. Karataş Camisi güneyden genel görünümü....221
Resim 3.339. Karataş Camisi doğu cephesi. (VGM Arşiv: 180001002-FT001)....223
Resim 3.340. Güney doğudan genel görünümü.....224
Resim 3.341. Doğu cephe.....225
Resim 3.342. Batı cephe güney taafı.....225
Resim 3.343. Kuzey cephe....226
Resim 3.344. Doğu cephenin kuzeyindeki bahçe duvarı ve kapısı....227
Resim 3.345. Harim kapısı....227
Resim 3.346. Minare, güneyden görünümü....228
Resim 3.347. Minare kaidesinin kuzey tarafı....228
Resim 3.348. Harim doğu duvarı.....229
Resim 3.349. Harim batı duvarı.....229
Resim 3.350. Harim güney duvarı.....229
Resim 3.351. Harim kuzey duvarı.....230
Resim 3.352. Mahfil üst kat batıya bakış.....230
Resim 3.353. Minare kapısı.....231
Resim 3.354. Mihrap....232
Resim 3.355. Minber....232
Resim 3.356. Eski minberi (VGM Arşiv:180001002-FT002-1987)....233
Resim 3.357. Vaiz kürsüsü....233
Resim 3.358. Tavan....234
Resim 3.359 Dış çerçeve....234
Resim 3.360. Tavan göbeği.....234
Resim 3.361. Pencere kenarlarındaki kalem işi süsleme.....234
Resim 3.362. Mihrap....235
Resim 3.363. Kuzeydoğudan görünümü....237
Resim 3.364. Kitabesi.....237
Resim 3.365. Kuzeydoğudan görünüş.....241
Resim 3.366. Batıcephe kuzey ucu....241
Resim 3.367. Bahçenin doğusundaki iki mezar....241
Resim 3.368. Kuzey ve doğu cepheler....242

Resim **Sayfa**

Resim 3.369. Batı cephe. 242
Resim 3.370. Güney cephe. 243
Resim 3.371. Doğu cephe pencere düzeni 244
Resim 3.372. Güney cephe pencere düzeni 244
Resim 3.373. Pencere biçimlerine örnek. 244
Resim 3.374. Kuzey cephedeki ana kapı 245
Resim 3.375. Batı cephedeki tali kapı 245
Resim 3.376. Minare. 245
Resim 3.377. Doğuya bakış. 246
Resim 3.378. Batıya bakış. 247
Resim 3.379. Güneye bakış. 247
Resim 3.380. Kuzeye bakış. 248
Resim 3.381. Kuzey duvar restorasyon öncesindeki pencere düzeni. 248
Resim 3.382. Harim ana kapısı 248
Resim 3.383. Batıdaki tali kapı 248
Resim 3.384. Mahfil. 249
Resim 3.385. Mahfil alt katı doğudan batıya bakış 249
Resim 3.386. Mahfil direklerinden 249
Resim 3.387. Mahfil üst katı doğudan batıya bakış 250
Resim 3.388. Minare kapısı 250
Resim 3.389. Mihrap 250
Resim 3.390. Minber 251
Resim 3.391. Vaiz kürsüsü 251
Resim 3.392. Tavan. 252
Resim 3.393. Tavan göbeği 252
Resim 3.394. Tavan köşelikleri ve dış çerçeve 252
Resim 3.395. Mahfil altı orta bölüm tavanı. 253
Resim 3.396. Kuzey harim kapısı önündeki nişin tavanı. 253
Resim 3.397. Mahfil ayaklarının yan tarafındaki konsollar. 253
Resim 3.398. Konsolların ucundaki mukarnaslar ve uçlarındaki kandil askılıkları. 254
Resim 3.399. Tavan eteğinden bir bölüm. 254

Resim **Sayfa**

Resim 3.400. Tavan eteğinden bir bölüm. 255
Resim 3.401. Alt pencerelerin üzerindeki süsleme....255
Resim 3.402. Üst pencerelerin üzerindeki süsleme 255
Resim 3.403. Kaside-i Bürde içeren kartuşlardan batıdakiler. 255
Resim 3.404. Aynalı "(Hz.) Muhammed ve (Hz.) Ali" yazısı.....255
Resim 3.405. Eski süsleme parçası. 256
Resim 3.406. Dairesel pencerenin alçı şebekesi. 256
Resim 3.407. Mihrap....257
Resim 3.408. Ovacık Köyü Eski Cami , kuzeyden görünüş. 259
Resim 3.409. Kuzey cephedeki tarih yazısı. 259
Resim 3.410. Doğu cephede kapıdaki tamir kitabesi. 259
Resim 3.411. Kuzey cephe....262
Resim 3.412. Batı cephe. 262
Resim 3.413. Güney cephe. 263
Resim 3.414. Doğu cephe. 263
Resim 3.415. Saçak düzeni ve süslemesi. 263
Resim 3.416. Güney cephe pencere düzeni batı taraf. 264
Resim 3.417. Batı cephe üst kuzey uçtaki pencere 265
Resim 3.418. Batı cephe alt güney uçtaki pencere 265
Resim 3.419. Doğu cephe alt pencerelerden ortadaki. 265
Resim 3.420. Harim kapısı....266
Resim 3.421. Kapının kuzey tarafındaki kitabe. 266
Resim 3.422. Harim kapısı önündeki kapalı sundurma. 266
Resim 3.423. Harim, kuzey doğudan güney batıya bakış. 267
Resim 3.424. Harim, kuzey batıdan güney doğuya bakış. 268
Resim 3.425. Harim, güneydoğudan kuzeybatıya bakış. 268
Resim 3.426. Doğu duvar 269
Resim 3.427. Batı duvar kuzeydeki üst pencere 269
Resim 3.428. Harim kapısı....269
Resim 3.429. Mahfil orijinal taraf....270
Resim 3.430. Mahfil ek taraf 270
Resim 3.431. Mahfil orijinal direklerinden....270

Resim **Sayfa**

Resim 3.432. Mihrap....271
Resim 3.433. Minber....271
Resim 3.434. Vaiz kürsüsü. 272
Resim 3.435. Minber doğu yanı.....273
Resim 3.436. Köşk doğu yanı ve batı yanının içten görünümü 274
Resim 3.437 Köşk kuzey yanı 274
Resim 3.438. Minber kapısı....275
Resim 3.439. Minber kapısının tepeliği....275
Resim 3.440. Özgün tarafın tavanı. 276
Resim 3.441. Tavan göbeği. 276
Resim 3.442. Tavan köşebent ve dış çerçevesi....277
Resim 3.443. Mahfil üst kat tavanı 277
Resim 3.444. Ek bölümün tavanı. 278
Resim 3.445. Mihrap....279
Resim 3.446. Mihrap çerçevesinden ayrıntı 280
Resim 3.447. Mihrap kavsarası....280
Resim 3.448. Kavsara köşelikleri 280
Resim 3.449. Mihrap nişi....280
Resim 3.450.: Mihrap tepeliği. 280
Resim 3.451. Çayırpınarı Köyü Eski Camisi kuzeydoğudan genel görünüş. 282
Resim 3.452. Çayırpınarı Köyü Eski Cami'nin kitabesi. 282
Resim 3.453. Kuzey doğudan görünüş. 284
Resim 3.454. Batı cephe. 285
Resim 3.455. Güney cephe. 285
Resim 3.456. Son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış....286
Resim 3.457. Son cemaat yeri, doğudan batıya bakış....286
Resim 3.458. Harim kapısı....287
Resim 3.459. Harim güney duvar. 287
Resim 3.460. Harim batı duvar. 288
Resim 3.461. Harim doğu duvar. 288
Resim 3.462. Harim kuzey duvar. 288
Resim 3.463. Kuzey duvardaki pencere. 289

Resim **Sayfa**

Resim 3.464. Mahfil. 289
Resim 3.465. Mahfil üst katı. 290
Resim 3.466. Mihrap. 290
Resim 3.467. Minber. 291
Resim 3.468. Vaiz kürsüsü 291
Resim 3.469. Minber aynası ve korkuluğu. 291
Resim 3.470. Minber külahı. 292
Resim 3.471. Minber kapısı 292
Resim 3.472. Harim tavanı. 293
Resim 3.473. Tavan göbeği 293
Resim 3.474. Ana tavanda pahların köşesi 293
Resim 3.475. Mahfil direklerinin başlıklarından. 293
Resim 3.476. Mihrap. 294
Resim 3.477. Mihrap çerçevesindeki süsleme şeridi 294
Resim 3.478. Süsleme şeritlerinin alt tarafındaki konsollar 294
Resim 3.479. Eski Cami kuzeydoğudan görünümü. 296
Resim 3.480. Batı cephe. 298
Resim 3.481. Güney cephe. 299
Resim 3.482. Kuzeydoğudan görünüş. 299
Resim 3.483. Alt sıra pencerelerin demir şebekeleri 299
Resim 3.484. Harim kapısı. 299
Resim 3.485. Batıdan doğuya bakış. 300
Resim 3.486. Doğudan batıya bakış. 300
Resim 3.487. Kuzeyden güneye bakış. 301
Resim 3.488. Güneyden kuzeye bakış. 301
Resim 3.489. Mihrap. 302
Resim 3.490. Minber. 302
Resim 3.491. Vaiz kürsüsü. 302
Resim 3.492. Minber kapısı. 303
Resim 3.493. Tavan. 304
Resim 3.494. Tavan göbeği 304
Resim 3.495. Ana tavanın köşe pahları 304

Resim **Sayfa**

Resim 3.496. Tavan dış çerçeve 304
Resim 3.497. Dış çerçevenin köşebendi 304
Resim 3.498. Mihrap.....305
Resim 3.499. Mihrap çerçevesindeki silme 305
Resim 3.500. Silmelerin başlangıcındaki konsollardan. 305
Resim 3.501. Küçüklü Köyü Eski Cami güney cepheden görünüm. 307
Resim 3.502. Doğu cephe. 309
Resim 3.503. Güney cephe 309
Resim 3.504. Kuzey cephe.....310
Resim 3.505. Köyodasının kuzeybatıdan görünümü. 311
Resim 3.506. Son cemaat yeri kuzeydoğuya bakış. 311
Resim 3.507. Son cemaat yerinin doğusundaki mekân 312
Resim 3.508. Harim kapısı.....312
Resim 3.509. Güney duvar.....312
Resim 3.510. Doğu duvar. 313
Resim 3.511. Batı duvar.....313
Resim 3.512. Kuzey duvar. 313
Resim 3.513. Batı duvarda kapatılan pencere.....314
Resim 3.514. Harim kapısı.....314
Resim 3.515. Mihrap.....315
Resim 3.516. Minber.....315
Resim 3.517. Vaiz kürsüsü. 315
Resim 3.518. Köy odası güney duvarı. 316
Resim 3.519. Köy odası doğu duvarı. 316
Resim 3.520. Köy odası kuzey duvarı. 316
Resim 3.521. Köy odası batı duvarı. 317
Resim 3.522. Minber kuzeyden görünüşü 318
Resim 3.523. Minber köşk altının kemeri.....318
Resim 3.524. Köy odasının tavan göbeği. 319
Resim 3.525. Tavan çerçevesi. 319
Resim 3.526. Başeğmez Köyü Camisi, güneydoğudan görünüş. 321
Resim 3.527. Caminin güney doğudan görünümü.....323

Resim **Sayfa**

Resim 3.528. Kuzey cephesi. 323
Resim 3.529. Batı cephesi. 324
Resim 3.530. Kuzey cephedeki ikinci kat misafir odasına açılan pencere. 324
Resim 3.531. Cami giriş mekânı. 325
Resim 3.532. Harim mekânı, kuzeydoğudan güneybatıya bakış. 326
Resim 3.533. Harim mekânı, doğu duvar. 326
Resim 3.534. Harim mekânı, güney duvar. 326
Resim 3.535. Harim mekânı, kuzey duvar. 327
Resim 3.536. Harim mekânı, tavan. 327
Resim 3.537. Misafirhanenin ikinci katı, güneyden kuzeye bakış. 328
Resim 3.538. Mahfil alt katı, doğudan batıya bakış. 328
Resim 3.539. Mahfil üst katı, batıdan doğuya bakış 329
Resim 3.540. Balkon orta bölümü 329
Resim 3.541. Misafirhanenin ikinci kapısına bakış 329
Resim 3.542. Mihrap 330
Resim 3.543. Minber 330
Resim 3.544. Minber köşkü doğu yanı 332
Resim 3.545. Minber köşkü kuzey yanı ve külah 332
Resim 3.546. Minber kapısı. 332
Resim 3.547. Harim tavanı. 333
Resim 3.548. Harim tavan göbeği ve ana tavan süslemesi. 333
Resim 3.549. Mahfil tavanı. 333
Resim 3.550. Mahfil direklerinin yastıkları 334
Resim 3.551. Mahfil balkon altı 334
Resim 3.552. Mihrap 335
Resim 3.553. Mihtap lambalığı 335
Resim 3.554. Mihrap nişi 336
Resim 3.555. Mihrap nişinde dairesel yıldız motifli kabartma 336
Resim 3.556. Mihrap nişindeki yazılar 336
Resim 3.557. Kavsara altındaki bezemesi 336
Resim 3.558. Mihrap kavsarası. 336
Resim 3.559. İnaç Köyü Eski Cami, kuzeydoğudan görünüm. 338

Resim **Sayfa**

Resim 3.560. Kuzey doğudan genel görünüş.....340
Resim 3.561. Batı cephe. 341
Resim 3.562. Güney cephe. 341
Resim 3.563. Kuzey cephe.....341
Resim 3.564. Doğu cephe. 342
Resim 3.565. Kuzey cephedeki pencere 342
Resim 3.566. Giriş mekânı.....343
Resim 3.567. Giriş mekânının doğu duvarındaki pencere 343
Resim 3.568. Giriş mekânı güney duvarındaki harim kapısı.....343
Resim 3.569. Doğu duvar. 344
Resim 3.570. Batı duvar.....344
Resim 3.571. Güney duvar.....344
Resim 3.572. Kuzey duvar.....345
Resim 3.573. Harim kapısı.....345
Resim 3.574. Alt direklerden. 346
Resim 3.575. Üst direklerden.....346
Resim 3.576. Mihrap.....347
Resim 3.577. Minber.....347
Resim 3.578. Vaiz kürsüsü. 347
Resim 3.579. Tavan. 348
Resim 3.580. Tavan göbeği 348
Resim 3.581. Tavan dış çerçeve 348
Resim 3.582: a) Minber kuzeyden görünüşü, b) Minber doğudan görünüşü. 349
Resim 3.583. Minber aynası ve korkuluğu 349
Resim 3.584. Korkuluk silmelerinden ayrıntı.....349
Resim 3.585. Süpürgelik.....350
Resim 3.586. a)Köşk altı. b) Köşk kuzey yanı. c) Külah.....350
Resim 3.587. a)Minber kapısı. b) Kapı sövelerindeki süslemeler. 351
Resim 3.588. Kapı alınlığı. 351
Resim 3.589. Mihrap.....352
Resim 3.590. Mihrap çerçevesindeki kompozisyon 352
Resim 3.591. Çerçevedeki mukarnasların içindeki bezeme 352

Resim **Sayfa**

Resim 3.592. Köşeliklerdeki kabaralar....352
Resim 3.593. Mihrap kavsarası....353
Resim 3.594. Kavsaranın en alt sırasındaki süsleme....353
Resim 3.595. Kavsaranın ikinci sırasındaki yazılar....353
Resim 3.596. Güney duvardaki yazı panoları....353
Resim 3.597. Kuzey batıdan genel görünüş....355
Resim 3.598. Doğu duvar güney taraftaki yazı....355
Resim 3.599. Doğu duvar kuzey taraftaki yazı....356
Resim 3.600. Kuzey duvardaki yazı....356
Resim 3.601. İç kuzey duvar batısındaki tamir kitabesi....356
Resim 3.602. Batı cephe....358
Resim 3.603. Doğu cephe....358
Resim 3.604. Güney cephe....359
Resim 3.605. Kuzey cephe....359
Resim 3.606. Doğu cephe üst orta pencere alınlığı....360
Resim 3.607. Doğu cephe üst kuzey pencere alınlığı....360
Resim 3.608. Kuzey cephedeki harim kapısı....360
Resim 3.609. Son cemaat yeri alt kat doğudan batıya bakış....361
Resim 3.610. Son cemaat yeri üst kat doğudan batıya bakış....361
Resim 3.611. Son cemaat yeri üst kat batıdan doğuya bakış....361
Resim 3.612. Güney duvar....362
Resim 3.613. Doğu duvar....362
Resim 3.614. Kuzey duvar....363
Resim 3.615. Doğu duvar kuzey uçtaki üst pencere....363
Resim 3.616. Batı duvar kuzey uçtaki üst pencere....363
Resim 3.617. Harim kapısı....364
Resim 3.618. Mahfil orta balkon....365
Resim 3.619. Mahfil merdiveni....365
Resim 3.620. Direklerden örnek....365
Resim 3.621. Mahfil üst kat batıdan doğuya bakış....365
Resim 3.622. Mihrap....366
Resim 3.623. Minber....366

Resim **Sayfa**

Resim 3.624. Vaiz kürsüsü. 366
Resim 3.625. Doğu duvardaki takke motifi 367
Resim 3.626. Güney duvardaki süsleme 367
Resim 3.627. Son cemaat yeri (a)doğu, b)batı) duvar kuzey cephesindeki süsleme. 367
Resim 3.628. Kuzey cephe ikinci kattaki bezeme. 367
Resim 3.629. Minber kuzeyden görünümü 368
Resim 3.630. Minber doğudan görünümü 368
Resim 3.631. Minber aynası ve korkuluğu. 368
Resim 3.632. Minber süpürgeliği. 368
Resim 3.633. a)Minber köşk altı. b) Minber köşk ve altı arasındaki bölüm. c) Minber köşkü. 370
Resim 3.634. a) Minber köşkü kuzey yanı. b)Minber külahı c) Minber kapısı alınlığı. 370
Resim 3.635. Vaiz kürsüsü. 371
Resim 3.636. Tavan. 372
Resim 3.637. Tavan göbeği 372
Resim 3.638. Tavan köşelikleri 372
Resim 3.639. Mihrap. 373
Resim 3.640. Mihrap çerçevesindeki süsleme şeritleri 373
Resim 3.641. a) Mukarnasların içindeki bezeme. b)İkinci silme c) Üçüncü silme. 373
Resim 3.642. Kavsara doğu yandaki köşeliği 374
Resim 3.643. Kavsara doğu yandaki köşeliği 374
Resim 3.644. Mihrap nişi 374
Resim 3.645. Kavsara altındaki bezemeler 374
Resim 3.646. Mihrap alınlığı ve tepeliği. 374
Resim 3.647. Mahfil. 375
Resim 3.648. Mahfil altında kuzey duvarındaki süslemeler. 375
Resim 3.649. Mahfil katını dolanan dört silmenin doğu duvardaki bölümü. 375
Resim 3.650. Batı duvardaki yazı ve süsleme şeritleri. 376
Resim 3.651. Doğu duvardaki yazı ve süsleme şeritleri. 376

Resim **Sayfa**

Resim 3.652. Güney duvardaki yazı ve süsleme şeritleri. 376
Resim 3.653. Dutağaç Köyü Camisi, kuzeydoğudan görünüm. 377
Resim 3.654. Cami doğu cephesi üstündeki tamir kitabesi. 378
Resim 3.655. Doğu cephe. 380
Resim 3.656. Batı cephe. 380
Resim 3.657. Güney cephe. 381
Resim 3.658. Kuzeydoğudan güneye bakış. 381
Resim 3.659. Güneybatıdan doğuya bakış. 382
Resim 3.660. Doğudan batıya bakış. 382
Resim 3.661. Güneydoğudan kuzeye bakış. 382
Resim 3.662. Mahfil 383
Resim 3.663. Mihrap. 384
Resim 3.664. Minber. 384
Resim 3.665. Vaiz kürsüsü. 384
Resim 3.666. Tavan. 385
Resim 3.667. Tavan göbeği 385
Resim 3.668. Tavan köşegenleri 385
Resim 3.669. Mihrap. 386
Resim 3.670. Mihrap çerçevesindeki silmeler 386
Resim 3.671. Çerçevedeki plasterler üzerindeki lambalıklar 387
Resim 3.672. Plasterlerin başlıkları 387
Resim 3.673. Mihrap kavsarası. 387
Resim 3.674. Beşdut Köyü Camisi, kuzeybatıdan görünüş. 389
Resim 3.675. Beşdut Köyü Camisi, kitabe levhası. 389
Resim 3.676. Kuzeybatıdan görünümü. 392
Resim 3.677. Doğu cephe. 392
Resim 3.678. Batı cephe. 393
Resim 3.679. Güney cephe. 393
Resim 3.680. Kuzey cephe. 394
Resim 3.681. Minare 394
Resim 3.682. Cami son cemaat yeri, doğudan batıya bakış. 395
Resim 3.683. Cami son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış. 395

Resim **Sayfa**

Resim 3.684. Cami son cemaat yerinin güney duvarındaki harim kapısı. 395
Resim 3.685.Batıdan doğuya bakış. 396
Resim 3.686.Doğudan .batıya bakış 396
Resim 3.687. Güneye bakış 397
Resim 3.688. Kuzeye bakış 397
Resim 3.689. Mihrap 398
Resim 3.690. Minber 398
Resim 3.691. Vaiz kürsüsü. 398
Resim 3.692. Tavan göbeğindeki süsleme. 399
Resim 3.693. Kalem işi süslemelerden örnek (Batı duvar) 399
Resim 3.694. Minber doğu yanı 399
Resim 3.695. Çağabey Köyü Camisi, güneyden görünüm. 401
Resim 3.696. Kuzey batıdan genel görünüş 403
Resim 3.697. Doğu cephesi. 403
Resim 3.698. Güney cephe. 404
Resim 3.699. Minare. 404
Resim 3.700. Son cemaat yeri, doğudan batıya bakış. 405
Resim 3.701. Son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış. 405
Resim 3.702. Harim doğuya bakış. 406
Resim 3.703. Harim batıya bakış. 406
Resim 3.704. Harim güneye bakış. 406
Resim 3.705. Harim kuzeye bakış. 407
Resim 3.706. Mahfil merdiveni 407
Resim 3.707. Mihrap 408
Resim 3.708. Minber 408
Resim 3.709. Vaiz kürsüsü 408
Resim 3.710. Minber aynalığındaki bezeme 409
Resim 3.711. Süpürgelik güneydeki üç dekoratif kemer pano 409
Resim 3.712. Minber köşkü doğu yanı 410
Resim 3.713. Minber köşkü kuzey yanı 410
Resim 3.714. Minber kapısı ve kapı alınlığı. 410
Resim 3.715. Harim tavanı. 411

Resim **Sayfa**

Resim 3.716. Tavan göbeği. 411
Resim 3.717. Dış çerçeve kuzey güney eksenindeki bezeme 412
Resim 3.718. Dış çerçeve doğu batı eksenindeki bezeme 412
Resim 3.719. Dış çerçeve köşebentleri. 412
Resim 3.720. tavan eteği altındaki ayet kitabesi şeridi. 412
Resim 3.721. Mahfil balkon altı. 413
Resim 3.722. Mihrap....413
Resim 3.723. Mihrabın en içteki çerçevesi 413
Resim 3.724. Paşa Köyü Camisi Kuzeybatıdan genel görünüm. 415
Resim 3.725. Batı cephe kuzey ucundaki kitabe levhası. 416
Resim 3.726. Harim kapısı üstündeki tamir tarihi ve usta adının da olduğu hadis kitabesi. 416
Resim 3.727. Kuzey cephe....418
Resim 3.728. Doğu cephe. 418
Resim 3.729. Güney cephe. 419
Resim 3.730. Batı cephe. 419
Resim 3.731. Harim kuzey cephesi batı tarafı önündeki küçük hazırlık mekânı, kuzeyden güneye bakış....421
Resim 3.732. Hazırlık mekânının doğusundaki odanın girişi ve üstündeki son cemaat yeriyle irtibatlı merdiven....421
Resim 3.733. Harimin kuzeyindeki köy odasının üstündeki son cemaat yeri. 421
Resim 3.734. Harim kapısı....422
Resim 3.735. Ezanlık 422
Resim 3.736. Harim kuzeyden güneye bakış. 423
Resim 3.737. Harim doğu duvar. 423
Resim 3.738. Harim kuzey ve batı duvar. 423
Resim 3.739. Batı duvar pencere düzeni. 424
Resim 3.740. Kuzey duvar, harim kapısı ve mahfil....424
Resim 3.741. Mahfil üst kat a) batıya bakış. b) doğuya bakış. 425
Resim 3.742. Mahfil kapısı. 425
Resim 3.743. Mihrap....425
Resim 3.744. Minber....425

Resim **Sayfa**

Resim 3.745. Köy odasının doğu duvarı.....426
Resim 3.746. Batı duvarı. 426
Resim 3.747. Minber aynalığı ve korkuluğu. 427
Resim 3.748. Minber süpürgeliği.....427
Resim 3.749. Köşk kuzey yanı 428
Resim 3.750. Minber kapısı.....428
Resim 3.751. Tavan. 429
Resim 3.752. Tavan göbeği. 429
Resim 3.753. Tavan köşebentleri ve dış çerçeveleri.....429
Resim 3.754. Ayetelkürsi hattı.....430
Resim 3.755. Amenerresuli hattı. 430
Resim 3.756. Doğu duvar. 431
Resim 3.757. Kuzey duvar.....431
Resim 3.758. Güney duvar üst pencerenin iki yanındaki yazılar. 431
Resim 3.759. Mihrap.....432
Resim 3.760. Mihrap çerçevesindeki bezeme.....432
Resim 3.761. Mihrap kavsarası ve tepeliği.....432
Resim 3.762. Eski Cami.....434
Resim 3.763. Batı cephe. 436
Resim 3.764. Doğu cephe.....436
Resim 3.765. Güney cephe. 437
Resim 3.766. Kuzey cephe.....437
Resim 3.767. Son cemaat yeri.....438
Resim 3.768. Harim kapısı.....438
Resim 3.769. Harimin güneyi. 439
Resim 3.770. Harimin batısı. 439
Resim 3.771. Harimin kuzeyi 440
Resim 3.772. Mihrabı. 440
Resim 3.773. Minberi 441
Resim 3.774. Vaiz kürsüsü 441
Resim 3.775. Minber köşkü doğu tarafı.....442
Resim 3.776. Minber köşkü ve külahı 442

Resim **Sayfa**

Resim 3.777. Eski Cami, minber kapısı. 442
Resim 3.778. Tavanı. 443
Resim 3.779. Tavan göbeği. 443
Resim 3.780. Tavan çerçevesi. 444
Resim 3.781. Mihrap ve çerçevesindeki süsleme. 444
Resim 3.782.: Çerçevenin altındaki kaideler 445
Resim 3.783. Nişdeki kandil motifi 445
Resim 3.784. Güney duvarda pencerelerin üstündeki yazılar. 445
Resim 3.785. Kuzey doğudan genel görünümü. 446
Resim 3.786.: Mahfil kuzey kapısı üstündeki kitabe. 447
Resim 3.787. Mahfil ön yüzündeki el yazısı tamir kitabesi. 447
Resim 3.788. Kuzey doğudan görünüş. 449
Resim 3.789. Kuzey cephe 450
Resim 3.790 Güneybatıdan bakış. 450
Resim 3.791 Güney cephe, son cemaat yeri penceresi ve kapısı 451
Resim 3.792. Son cemaat yeri kuzeyden güneye bakış 452
Resim 3.793. Harim kapısı 452
Resim 3.794. Harim kuzeybatıdan güneydoğuya bakış. 452
Resim 3.795. Harim batıdan doğuya bakış. 453
Resim 3.796. Harim güneydoğudan kuzeybatıya bakış. 453
Resim 3.797. Güney duvardaki pencereler. 454
Resim 3.798. Mahfil 454
Resim 3.799. Mahfil üst kat 454
Resim 3.800. Mahfil orijinal direkleri 455
Resim 3.801. Ek bölümün direkleri 455
Resim 3.802. Mihrap 456
Resim 3.803. Minber 456
Resim 3.804. Vaiz kürsüsü. 456
Resim 3.805.:Minber aynasındaki dairesel süsleme 457
Resim 3.806. Süpürgelikten ayrıntı 457
Resim 3.807 Minber köşk altı 458
Resim 3.808. Minber köşkü doğu yanı 458

Resim **Sayfa**

Resim 3.809. Minber köşkü kuzey yanı ve külahı. 458
Resim 3.810. Minber kapısı, tepeliği ve söve başlıkları. 459
Resim 3.811. Tavanı. 459
Resim 3.812. Tavan göbeğindeki ok ucu biçimli palmetler. 460
Resim 3.813. Ana tavan çerçevesinin pah köşeleri....460
Resim 3.814. Ana tavan batı kenardaki yıldız 460
Resim 3.815. Ana tavan doğu kenardaki yıldız 461
Resim 3.816. Ana tavan, köşelikleri 461
Resim 3.817. Köşelerdeki çarkıfelek ve palmet. 461
Resim 3.818. Tavan dış çerçeveyi dolanan silme. 461
Resim 3.819. Dış çerçevedeki silmenin ortasındaki bezeme. 461
Resim 3.820. Mahfil konsollarının bitimindeki nar, palm ve ay-yıldız motifleri. 462
Resim 3.821. Mahfil balkon ön yüzü....462
Resim 3.822. Mahfil altındaki başlıklardaki çiçek 462
Resim 3.823. Mihrap....463
Resim 3.824.: Mihrap kavsarası....463
Resim 3.825. a)Kaytan silmenin batı kolundaki çiçek, b) Verev silmenin ortasındaki çiçek c)Kavsara kilit taşı yerindeki çiçek 463
Resim 3.826. Minber dolabının arkasındaki duvardaki kalem işi süsleme parçası....464
Resim 3.827. Doğantepe Köyü Camisi, güneydoğudan görünüm. 466
Resim 3.828. Güneydoğudan bakış. 468
Resim 3.829. Kuzey cephe....469
Resim 3.830. Güney cephe. 469
Resim 3.831. Batı cephe. 469
Resim 3.832. Harim kapısı önündeki sundurma 470
Resim 3.833. Sundurmanın üstüne açılan kapı 470
Resim 3.834. Minare. 470
Resim 3.835. Harim güney doğuya bakış. 471
Resim 3.836. Doğu duvar. 471
Resim 3.837. Batı duvar. 472
Resim 3.838. Güney duvar. 472

Resim **Sayfa**

Resim 3.839. Kuzey duvar. 472
Resim 3.840. Mahfil üst katı doğudan batıya bakış. 473
Resim 3.841. Mihrap 473
Resim 3.842. Minber 474
Resim 3.843. Tavan. 475
Resim 3.844. Mihrap 476
Resim 3.845. Mihrap çerçevesindeki süsleme şeritleri 476
Resim 3.846. Plaserlerin başlıkları ve alınlık. 476
Resim 3.847. Ünür Köyü Eski Cami, kuzey batıdan görünümü. 478
Resim 3.848. Batı cephe. 481
Resim 3.849. Doğu cephe. 481
Resim 3.850. Güney cephe. 481
Resim 3.851. Kuzey cephe 482
Resim 3.852. Son cemaat yeri, batı odadan doğudakilere bakış 483
Resim 3.853. Son cemaat yeri batı oda, güney ve doğu duvarı 483
Resim 3.854. Son cemaat yeri, orta mekân ve harim kapısı. 483
Resim 3.855. Harim, güneybatıdan kuzeydoğuya bakış. 484
Resim 3.856. Güneydoğudan kuzeybatıya bakış. 484
Resim 3.857. Güney duvar 484
Resim 3.858. Kuzeye bakış. 485
Resim 3.859. Mahfil balkon çıkması 486
Resim 3.860. Mahfil üst kat batı tarafı 486
Resim 3.861. Mihrap 486
Resim 3.862. Vaiz kürsüsü 486
Resim 3.863. Tavan. 487
Resim 3.864. Tavan göbeği. 488
Resim 3.865. Tavan göbeğinden ayrıntı. 488
Resim 3.866. Ana tavanın dan ayrıntı 488
Resim 3.867. Köşebentlerden biri 488
Resim 3.868. Dış çerçeveden ayrıntı 489
Resim 3.869. Dış çerçeveden ayrıntı 489
Resim 3.870. Mahfil ön yüzü. 490

Resim **Sayfa**

Resim 3.871. Mahfil balkonu altı. 490
Resim 3.872. Harim kapısı lentonun önündeki silme. 490
Resim 3.873. Doğu kapı kanadı 491
Resim 3.874.: Batı kapı kanadı 491
Resim 3.875. Eski Cami, güney batıdan görünüş. 493
Resim 3.876. Son cemaat yerindeki mezar taşı. 493
Resim 3.877. Güneybatıdan görünüm. 495
Resim 3.878. Doğu cephe. 496
Resim 3.879. Batı cephe. 496
Resim 3.880. Kuzey cephe....497
Resim 3.881. Son cemaat yeri, doğuya bakış. 498
Resim 3.882. Son cemaat yeri kuzey duvar 498
Resim 3.883. Son cemaat yeri batıya bakış 498
Resim 3.884. Son cemaat yeri güney duvarı....498
Resim 3.885. Güney duvar....499
Resim 3.886. Doğu duvar. 499
Resim 3.887. Batı duvar....500
Resim 3.888. Mahfl....501
Resim 3.889. Mahfil üst katı batıdan doğuya bakış. 501
Resim 3.890. Mihrap....502
Resim 3.891. Minber....502
Resim 3.892. Vaiz kürsüsü. 502
Resim 3.893. Minber aynası ve korkuluğu. 503
Resim 3.894. Minber süpürgeliği....504
Resim 3.895. a)Köşk altı. b) Köşk korkuluğu. c) Minber köşkü kuzey yanı....505
Resim 3.896. Minber kapısı 505
Resim 3.897. Vaiz kürsüsü. 506
Resim 3.898. Tavan. 506
Resim 3.899. Tavan göbeği. 507
Resim 3.900. Ana tavan bezemesi 508
Resim 3.901. Dış çerçeve....508
Resim 3.902. Harim kapı kanatları, dış yüzü....508

Resim **Sayfa**

Resim 3.903. Harim kapı kanatları, içten 508
Resim 3.904. Kapı kanadı üstten ikinci bölümün bezemesi. 509
Resim 3.905. Doğu duvardaki yazılar ve bezeme.....509
Resim 3.906. Doğu duvar iki pencere arasındaki yazılar. 510
Resim 3.907. Doğu duvar üstteki yazı. 510
Resim 3.908. Doğu duvardaki sancak motifi. 510
Resim 3.909. Güneydoğu köşedeki halı motifi. 511
Resim 3.910. Batı duvardaki yazılar. 511
Resim 3.911. Batı duvar iki pencere arasındaki yazılar.....512
Resim 3.912. Mihrap.....512
Resim 3.913. Emir Karatekin Türbesi, güneydoğudan görünümü. 514
Resim 3.914. Kara Tekin Türbesi batı cephesi 515
Resim 3.915. Güney cephe 517
Resim 3.916:Doğu cephe 517
Resim 3.917. Kuzey cephe (VGM arşiv) 518
Resim 3.918. Batı cephe. 518
Resim 3.919. Kuzey cephe (VGM arşiv). 519
Resim 3.920. Batı cephedeki pencere 520
Resim 3.921. Kapı.....520
Resim 3.922. Doğu duvar. 521
Resim 3.923. Güney duvar.....521
Resim 3.924. Batı duvar.....521
Resim 3.925. Kuzey duvar. 522
Resim 3.926. Batı cephedeki niş (VGM arşiv) 522
Resim 3.927. Tuğla bezemeden ayıntı (VGM arşiv) 522
Resim 3.928.:Çivitçioğlu medresesi avludan genel görünüm. 525
Resim 3.929. Avlu kapısı üstündeki kitabeli pano. 525
Resim 3.930. Avlu kapısı üstündeki kitabe. 525
Resim 3.931. Avlu batı duvarındaki çeşmenin kitabesi. 526
Resim 3.932. Hacı Mehmed Çividci el-Hacc Medresesi vakfiyesi (VGM arşiv) 527
Resim 3.933. Medrese odaları ikinci kat batı cephesi (VGM Arşiv).....528
Resim 3.934. Güneybatıdan görünüm. 530

Resim **Sayfa**

Resim 3.935. Avludan ana binanın güney cephesi. 530
Resim 3.936. Batı cephesi.....531
Resim 3.937. Kuzeybatı köşeden ana binanın batı ve kuzey cephesi. 531
Resim 3.938. Medresesi, avlu kirpi saçakları. 532
Resim 3.939. Sadaka penceresi batı cepheden....532
Resim 3.940. Sadaka penceresinin avludan....532
Resim 3.941. Kuzey cephe....533
Resim 3.942. Avlu kapısı, dışardan. 533
Resim 3.943. Avlu içinden batı duvarı. 534
Resim 3.944. güney duvarına yaslı mezar taşı.....534
Resim 3.945. Avlu batı duvarı içten. 535
Resim 3.946. Odaların kapı ve pencereleri. 535
Resim 3.947. Ana mekân revakları.....536
Resim 3.948. Üstteki hücrelerin cephesi, doğudan batıya bakış....536
Resim 3.949. Zemin kat batıdan birinci oda, kuzeybatıdan güneydoğuya bakış.....537
Resim 3.950. Zemin kat batıdan ikinci oda, kuzeybatıdan güneydoğuya bakış. 537
Resim 3.951. Birinci kat batıdan birinci odanın tavanı. 538
Resim 3.952. Birinci kat batıdan birinci oda, kuzeybatıdan güneydoğuya girişe bakış. 538
Resim 3.953. Zemin kat batıdan birinci odanın ocağı. Resim 3.954. Zemin kat doğudan birinci odanın ocağı. 539
Resim 3.955. Birinci kat batıdan birinci odanın ocağı....540
Resim 3.956. Birinci kat doğudan birinci odanın ocağı 540
Resim 3.957. Zemin kat batıdan ikinci odanın dolabı. 541
Resim 3.958. Zemin kat batıdan üçüncü odanın dolabı.....541
Resim 3.959. Zemin kat doğudan birinci odanın dolabı....542
Resim 3.960. Birinci kat batıdan birinci odanın dolabı 542
Resim 3.961. Birinci kat doğudan birinci odanın dolapları. 542
Resim 3.962. Avlu kapısı üstündeki süsleme ve kitabe panosu. 543
Resim 3.963. Zemin kat doğudan birinci odanın tavanı. 544
Resim 3.964. Birinci kat batıdan birinci odanın tavanı. 544
Resim 3.965. Birinci kat batıdan birinci odanın tavan göbeği.....544

Resim **Sayfa**

Resim 3.966. Zemin kat doğudan birinci odanın ocağı 546
Resim 3.967. Birinci kat batıdan birinci odanın ocağı.....546
Resim 3.968. Birinci kat beşinci odanın ocağı arşiv görüntüsü.....546
Resim 3.969. Birinci kat dokuzuncu odanın ocağı arşiv görüntüsü. 546
Resim 3.970. Taş Mektep güneydoğudan görünümü. 548
Resim 3.971. Birinci kitabe. 548
Resim 3.972. İkinci kitabe. 549
Resim 3.973. Güneydoğudan genel görünümü. 553
Resim 3.974. Güney cephe. 554
Resim 3.975. Kuzey cephe.....554
Resim 3.976. Kuzey cephe batı tarafı (Okul Müdüriyeti'nden). 555
Resim 3.977. Batı cephe güneyden görünüşü 555
Resim 3.978. Doğu cephe kuzeyden görünüşü 555
Resim 3.979. Doğu cephe güneyden görünüşü. 556
Resim 3.980. a)Alt sıra pencerelerden, b) Üst sıra pencerelerden, c) Ek bölümün güney cephesi. 557
Resim 3.981. Güney cephe eksenindeki kapı. 558
Resim 3.982. Revak kuzey yanı. 558
Resim 3.983. Eski fotoğrafı, kuzeydoğudan görünüm (www.meb.gov. tr'den, 1.6.2016'da aldım). 559
Resim 3.984. Alt kat sofa batıdan doğuya bakış. 559
Resim 3.985. Üst kat sofa batıdan doğuya bakış. 560
Resim 3.986. Üst kattan merdiven boşluğuna bakış. 560
Resim 3.987. Üst kat güney doğu köşedeki sınıf. 560
Resim 3.988. Alt kat kuzey batıdaki sınıf. 561
Resim 3.989. Alt kat odaların pencere düzeni. 561
Resim 3.990. Sınıfların sofaya bakan duvarlarındaki pencere ve kapılar. 561
Resim 3.991. Zemin kat orta hol, kuzey bakış. 562
Resim 3.992. Alt kat orta hol, güneye bakış (merdiven boşluğu). 562
Resim 3.993. Karadayı Hanı kuzeyden görünüş 564
Resim 3.994. Kuzey cephesi, avludan 568
Resim 3.995. Avlu ve doğu cephe, kuzeyden güneye bakış. 568

Resim **Sayfa**

Resim 3.996. Zemin kat doğu cephe ve avlu, güney doğudan bakış. 569
Resim 3.997. Birinci kat doğu cephe, kuzeyden güneye bakış. 569
Resim 3.998. Avlu güneyden kuzey bakış ve doğu duvarı önündeki merdivenler. 569
Resim 3.999. Doğu cephe zemin kat pencere düzeni. 570
Resim 3.1000. Doğu cephe birinci kat güney taraf pencere düzeni. 570
Resim 3.1001. Ahır kapısı. 571
Resim 3.1002. Avlunun güneyindeki hela ve güney duvar batı ucundaki kapı açıklığı. 572
Resim 3.1003. Birinci kat kuzey odanın doğu cephesi 573
Resim 3.1004. Birinci kat kuzey odanın kuzey cephesi (İ. Hoşafçıoğlu) 573
Resim 3.1005. Ahır katı kuzeyden güneye bakış. 573
Resim 3.1006. Ahır katı güneyden kuzeye bakış. 574
Resim 3.1007. Ahır batı duvarındaki baca deliği. 574
Resim 3.1008. Zemin kat, kuzeyden ikinci oda, kuzeye bakış. 575
Resim 3.1009. Zemin kat kuzeyden ikinci oda doğudaki dolap kapağı 575
Resim 3.1010. Zemin kat kuzeyden ikinci odanın kapısı 575
Resim 3.1011. Avlunun güneyindeki kapalı sofa, kuzeyden güneye bakış. 576
Resim 3.1012. Kuzeyden üçüncü oda, güneyden kuzeye bakış. 576
Resim 3.1013. Kuzeyden üçüncü odanın kapısı. 577
Resim 3.1014. Kuzeyden üçüncü odanın güney duvarındaki ocak ve dolaplar. 577
Resim 3.1015. Kuzeyden üçüncü odanın tavanı. 578
Resim 3.1016. Küçük sahanlığın batısındaki oda. 578
Resim 3.1017. Birinci kat kuzeyden birinci oda, doğuya bakış. 579
Resim 3.1018. Birinci kat kuzeyden ikinci oda 579
Resim 3.1019. Güneyden ikinci odanın kapısı 581
Resim 3.1020. Kapı alınlığı 581
Resim 3.1021. Kapı dikey eksenindeki bezemeli kartuşlardan 581
Resim 3.1022.:Kapı dikey eksenindeki bezemeli kartuşlardan 581
Resim 3.1023. Kapıdaki yatay süsleme panosu. 582
Resim 3.1024. Güneyden ikinci oda batı dolap kapağı 583
Resim 3.1025. Batı dolap kapağında ortadaki kare bezeme 583

Resim **Sayfa**

Resim 3.1026. Batı dolap kapağı sol kanadının alınlığı. 583
Resim 3.1027. Doğudaki dolap kapakları. 584
Resim 3.1028. Dolap kapaklarındaki bezemeyi ortadan bölen yatay süsleme panosu. 584
Resim 3.1029. Dolap kapağının binisi 585
Resim 3.1030. Kuzeyden ikinci odanın kapısı 585
Resim 3.1031. Kuzeyden ikinci odanın kapı alınlığı. 585
Resim 3.1032. Güneyden ikinci odanın tavanı. 586
Resim 3.1033. Tavan çerçevesi. 586
Resim 3.1034. Zemin kat güneyden ikinci odanın ocak üstü nişi 587
Resim 3.1035. Birinci kat kuzeyden ikinci odanın ocak üstü nişi. 587
Resim 3.1036. Zemin kat güneyden ikinci odanın ocak nişinin dökülen alçısının altından görülen bezeme 587
Resim 3.1037. Anadolu Oteli kuzeydoğudan genel görünüş. 589
Resim 3.1038. Doğu cephesi (Güneyden Kuzeye bakış). 594
Resim 3.1039. Kuzey cephe 595
Resim 3.1040. Kuzey cephe, batı tarafı. 595
Resim 3.1041. Doğu cephe zemin ve birinci kat (kuzeyden güneye bakış). 596
Resim 3.1042. Kuzey cephe, batıdaki kapı. 597
Resim 3.1043. Doğu cephedeki ahır kapısı. 598
Resim 3.1044. Zemin kat giriş eyvanı. 598
Resim 3.1045. Avlu (güneyden kuzeye) 599
Resim 3.1046. Avlu (kuzeyden güneye) 599
Resim 3.1047. Anadolu Oteli, avlu kuzey tarafı. 600
Resim 3.1048. Avlu kuzey tarafındaki revak (doğudan batıya). 600
Resim 3.1049. Avlu güney kanadındaki ahır bölümü 601
Resim 3.1050. Avlu batı kanadı. 602
Resim 3.1051. Avluda batıya bakış. 602
Resim 3.1052. Avlu doğu kanadın kuzey tarafı. 603
Resim 3.1053. Avlu doğu kanat güney tarafı. 603
Resim 3.1054. Birinci kat kuzey revak. 604
Resim 3.1055. Birinci kat kuzey revak, doğu ve kuzeyi. 605

Resim **Sayfa**

Resim 3.1056. Birinci kat revak batı tarafı (kuzeyden bakış).....605
Resim 3.1057. Birinci kat revak batı tarafı (güneyden bakış). 606
Resim 3.1058. Birinci kat revak güneyi (batıdan güneye bakış). 606
Resim 3.1059. İkinci kat avlu-revak kuzey tarafı (güneyden kuzeye bakış). 607
Resim 3.1060. İkinci kat avlu kuzey yarısı (batıdan doğuya bakış). 607
Resim 3.1061. İkinci kat avlu (doğudan batıya bakış).....607
Resim 3.1062. İkinci kat avlu (kuzeyden güneye bakış). 608
Resim 3.1063. İkinci kat kuzey kanatta yer alan odaların kapıları. 608
Resim 3.1064. Birinci kat batı kanatta yer alan odalardan biri.....609
Resim 3.1065. İkinci kat batı kanat kuzey uçtaki oda 609
Resim 3.1066. İkinci kat kuzey kanat batı uçtaki oda. 609
Resim 3.1067. İkinci kat kuzey kanat doğu köşedeki oda. 610
Resim 3.1068. Doğu kanatta güney taraftaki iki odadan kuzeydeki.....610
Resim 3.1069. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân (batıdan doğuya bakış). 611
Resim 3.1070. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân (doğudan batı ya bakış). 611
Resim 3.1071. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân, direklerden güney duvarına atılan kiriş. 612
Resim 3.1072. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân, tavan kuzey tarafındaki kiriş. 612
Resim 3.1073. Dışta doğudaki çıkmanın konsolu. 613
Resim 3.1074. Birinci kat kuzey doğudaki mekânın tavan süslemesi. 613
Resim 3.1075. Mağazalar Sokağı 614
Resim 3.1076. Batıdaki orijinal depo binası. 615
Resim 3.1077. Bedesten Sokak'tan Mağazalar Sokak'ı bağlayan merdivenler.....617
Resim 3.1078. Batıdaki depoların doğu cephesi. 617
Resim 3.1079. Doğudaki depoların batı ve güney cephesi. 618
Resim 3.1080. Batı depolardan güneydeki, güneydoğudan kuzeybatıya bakış. 619
Resim 3.1081. Batı depolardan kuzeydeki, batıya bakış. 620
Resim 3.1082. Batı depolardan güneydekinin doğu duvarında yer alan pencere ve kapı düzeni.....620
Resim 3.1083. Karataş Hamamı doğudan genel görünüşü. 622
Resim 3.1084. Kadınlar kısmı doğu cephesi. 624

Resim **Sayfa**

Resim 3.1085. Erkekler kısmı soyunmalık bölümü batı cephesi. 624
Resim 3.1086. Üst örtüsü. 625
Resim 3.1087. Batı cephe kuzeyi. 625
Resim 3.1088. Batı cephe güney yarısı (Fatih Arslan'dan). 626
Resim 3.1089. Doğu cephe. 626
Resim 3.1090. Güney cephe. 626
Resim 3.1091. Doğu cephe kuzey yarısı. 627
Resim 3.1092. Doğu cephe kadınlar bölümü kapısı. 628
Resim 3.1093. Erkekler bölümü sıcaklık kısmı güney eyvanındaki tıraşlık. 628
Resim 3.1094. Kadınlar bölümü sıcaklık batı eyvanı 629
Resim 3.1095. Kadınlar bölümü kuzeybatı köşe halvet 629
Resim 3.1096. Erkekler bölümü güneydoğu köşe halvet 629
Resim 3.1097. Erkekler bölümü sıcaklık doğu eyvanı ve köşe halvetleri 629
Resim 3.1098. Kadınlar bölümü göbek taşı. 630
Resim 3.1099. Erkekler bölümü sıcaklık orta kubbesi. 630
Resim 3.1100. Kadınlar bölümü sıcaklık orta kubbesi. 631
Resim 3.1101. Kadınlar bölümü kuzeydoğu halvetin kubbesi 631
Resim 3.1102. Kadınlar bölümü güneydoğu halvetin kubbesi 631
Resim 3.1103. Kadınlar bölümü kuzeybatı halvetin kubbesi 631
Resim 3.1104. Kadınlar bölümü güneybatı halvetin kubbesi 631
Resim 3.1105. Erkekler bölümü kuzeydoğu halveti 632
Resim 3.1106. Kadınlar bölümü kuzeybatı halveti 632
Resim 3.1107. Su seviyesini kontrol penceresi. 632
Resim 3.1108. Ilıklık kısmının sekileri 633
Resim 3.1109. Erkekler bölümü ılıklık kısmı batı yan yarım kubbesi 633
Resim 3.1110. Erkekler bölümü ılıklık orta kubbesi. 633
Resim 3.1111. Kadınlar bölümü ılıklık orta kubbesi. 633
Resim 3.1112. Erkekler bölümü soyunmalık mekânı, doğu yanı. 634
Resim 3.1113. Kadınlar bölümü soyunmalık mekânı kuzey duvarı. 634
Resim 3.1114. Kadınlar bölümü soyunmalık mekânı güney duvarı. 634
Resim 3.1115. Kadınlar bölümü soyunmalık mekânı balkon ve aydınlık feneri. 635
Resim 3.1116. Çarşı hamamı doğu cepheden genel görünüş. 637

Resim **Sayfa**

Resim 3.1117. Kadınlar kısmı soyunmalık bölümü.....640
Resim 3.1118. Soyunmalık bölümü çatısı, erkekler tarafı.....640
Resim 3.1119. Sıcaklık kısımlarının örtüsü dıştan görünümü.....640
Resim 3.1120. Erkekler kısmı güneybatıdan görünümü.....641
Resim 3.1121. Kadınlar kısmı doğu cephesi. 641
Resim 3.1122. Kadınlar kısmı doğu cephesi. 642
Resim 3.1123. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, orta mekândan giriş eyvanına bakış. 643
Resim 3.1124. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, orta mekândan doğu eyvanına bakış. 643
Resim 3.1125. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, göbek taşı. 643
Resim 3.1126. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, eyvanlardaki kurnalar. 644
Resim 3.1127. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, giriş eyvanının kubbesi. 644
Resim 3.1128. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, kuzeybatı köşe halvetin kubbesi. 645
Resim 3.1129. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, kuzey eyvanının dip duvarındaki su seviyesini kontrol penceresi.....645
Resim 3.1130. Erkekler kısmı ılıklık mekânı, doğu tarafı.....646
Resim 3.1131. Erkekler kısmı ılıklık mekânı, batı tarafı.....646
Resim 3.1132. Erkekler kısmı ılıklık mekânı, orta kubbesi.....646
Resim 3.1133. Erkekler kısmı soyunmalık mekânı alt kat, a) girişe doğru, b) ılıklığa doğru. 647
Resim 3.1134. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, güneybatı köşe. 648
Resim 3.1135. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, güneydoğu köşe. 648
Resim 3.1136. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, kuzey duvar ve halvetlerin kapıları.....648
Resim 3.1137. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, kuzeydoğudaki halvetin kubbesi. 649
Resim 3.1138. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, soyunmalıktan ılıklığa geçiş 649
Resim 3.1139. Kadınlar kısmı ılıklık mekânı, batı eyvanı 649
Resim 3.1140. Kadınlar kısmı ılıklık mekânı, batı eyvanın beyzi kubbesi. 650
Resim 3.1141. Kadınlar kısmı ılıklık mekânı, orta mekânın kubbesi.....650

Resim **Sayfa**

Resim 3.1142. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, üst katı, kuzey doğudan bakış. 651
Resim 3.1143. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, üst katı, doğuya bakış. 651
Resim 3.1144. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, alt katı, kuzeyden güneye bakış. 651
Resim 3.1145. Çamaşırhane, güneydoğudan görünüm (Fatih Arslan'dan). 653
Resim 3.1146. Çamaşırhane kitabesi. 653
Resim 3.1147. Çamaşırhane kapısındaki inşa kitabesi, sağ tarafı. 653
Resim 3.1148. Çamaşırhane kapısındaki inşa kitabesi, sol tarafı. 654
Resim 3.1149. Restorasyon öncesindeki hali 655
Resim 3.1150. Restorasyon öncesindeki hali 655
Resim 3.1151. Güney cephesi. 657
Resim 3.1152. Güney cephesindeki çeşme. 658
Resim 3.1153. Kapısı 658
Resim 3.1154. Avlu, güney batıdan kuzeye bakış. 659
Resim 3.1155. Avlu, güneydoğudan kuzeybatıya bakış. 659
Resim 3.1156. Batı duvarı. 660
Resim 3.1157. Batı duvardaki ocak ve bacası. 660
Resim 3.1158. Güney duvarı ortasındaki çeşme. 661
Resim 3.1159. Tüfekçibaşı çeşmesi kitabesi 662
Resim 3.1160. Kitabe sol tarafı. 663
Resim 3.1161. Kitabe sağ tarafı. 663
Resim 3.1162. Mahsenüstü Sokak çeşmesi 664
Resim 3.1163. Mahsenüstü Sokak Çeşmesi i 665
Resim 3.1164. İnciliçeşme güneydoğudan görünümü. 667
Resim 3.1165. Güney cephesi 668
Resim 3.1166. Doğu cephesi 668
Resim 3.1167. Kuzeybatıdan görünüm 669
Resim 3.1168. Güney cephe 669
Resim 3.1169. Doğu uçtaki plaster 670
Resim 3.1170. Batı uçtaki plaster 670
Resim 3.1171. Saçak altındaki süsleme şeridi. 670

Resim **Sayfa**

Resim 3.1172. Güney doğudan görünüm 671
Resim 3.1173. Çamaşırhane çeşmesi.....673
Resim 3.1174. Kitabesi. 673
Resim 3.1175. Batı cepheden görünümü 675
Resim 3.1176 Karataş Çeşmesi (VGM arşiv1988).....676
Resim 3.1177. Doğu cephesi 677
Resim 3.1178. Kuzey cephesi.....677
Resim 3.1179. Güney cephesi.....677
Resim 3.1180. Kayabaşı Çeşmesi güneyden görünümü. 678
Resim 3.1181. Orijinal kitabesi (Çankırı Müzesi'nden 20.8.2014'te alınmıştır.).....679
Resim 3.1182. Güney cephesi. 680
Resim 3.1183. Batı cephesi.....681
Resim 3.1184. Doğu cephesi 681
Resim 3.1185. Kayabaşı Caddesi Çeşmesi 683
Resim 3.1186. Güney cephesi. 684
Resim 3.1187. Çeşme saçağı. 684
Resim 3.1188. Sol plasterdeki bitkisel bezeme 684
Resim 3.1189. Güney cepheden görünüm 686
Resim 3.1190. Batı cepheden görünüm 686
Resim 3.1191. Güneybatıdan görünümü. 687
Resim 3.1192. Kitabesi. 688
Resim 3.1193. Güney cephesi.....689
Resim 3.1194. Batı cephesi.....689
Resim 3.1195. Kuzeybatıdan görünümü.....690
Resim 3.1196. Kitabesi. 691
Resim 3.1197. Batı cephesi.....692
Resim 3.1198. Kuzey doğudan görünüm.....692
Resim 3.1199. Mirahor Camisi Çeşmesi güneybatıdan görünümü. 693
Resim 3.1200. Batı cephesi. 694
Resim 3.1201. Kuzey cephesi 695
Resim 3.1202. Doğu cephesi 695
Resim 3.1203. Kitabe levhası. 695

Resim **Sayfa**

Resim 3.1204. Güdükminare Sokak Çeşmesi güney cephesi. 696
Resim 3.1205. Çeşme güneydoğudan görünüşü 698
Resim 3.1206. Güney cephesi....699
Resim 3.1207. Buğdaypazarı Çeşmesi kuzey doğudan görünüm....700
Resim 3.1208. Kuzey cephesi. 702
Resim 3.1209. Doğu cephesi. 702
Resim 3.1210. Güney cephe. 703
Resim 3.1211. Çivitçioğlu Medresesi batı cephesi ve çeşmesi 704
Resim 3.1212. Avlu batı duvarındaki çeşmenin kitabesi.....705
Resim 3.1213 Cephesi 706
Resim 3.1214 Üzengi konsollarından biri 706
Resim 3.1215. Tamir kitabesi. 707
Resim 3.1216. Güneybatıdan görünümü 708
Resim 3.1217. Güneyden görünümü 708
Resim 3.1218. Saat Kulesi güneyden görünüşü....710
Resim 3.1219. Eski konumu (Haz. Aydın Demiröz, 1893-1969: Resimlarla Çankırı. Ankara 2001, s.'den) 710
Resim 3.1220. Kuzeybatıdan görünümü....712
Resim 3.1221. Kuzeybatıdan şerefesi....712
Resim 3.1222. Güney cephe pencereleri....713
Resim 3.1223. Saat Kulesi eski fotoğrafı(Haz. Aydın Demiröz, 1893-1969: Fotoğraflarla Çankırı. Ankara 2001, s.'den) 713
Resim 3.1224. Eski Hükümet Konağı, kuzeyden görünüş. 717
Resim 3.1225. Eski Hükümet Konağı, kuzey cephe batı yanı. 718
Resim 3.1226.: Eski Hükümet Konağı, güney batıdan görünüş. 718
Resim 3.1227. Eski Hükümet Konağı, batı cephe. 719
Resim 3.1228. Doğu cephe 719
Resim 3.1229. Doğu cephe kuzeyden görünüm 719
Resim 3.1230. Güney cephe, doğu yanı. 720
Resim 3.1231. Kuzey cephe batı yanı bodrum katı. 720
Resim 3.1232. Güney cephe orta bölümü, şimdiki durumu. 720
Resim 3.1233. Kuzey cephe eksenindeki sundurma ve balkon düzenlemesi. 721

Resim **Sayfa**

Resim 3.1234. Hükümet Konağı eski fotoğrafı 722
Resim 3.1235. Kuzey cephe orta kısmın restorasyon sonrası hali.....722
Resim 3.1236. Doğu cephe bodrum kat pencere düzeni.....723
Resim 3.1237. Güney cephe, çıkmaların arası.....724
Resim 3.1238. Güney cephe orta bölüm pencere düzeni.....724
Resim 3.1239: Eski Hükümet Konağı kuzey cephe giriş bölümü. 725
Resim 3.1240. Kuzey cephe zemin ve birinci kat pencere düzeni.....725
Resim 3.1241. Batı cephe eksendeki kapı 727
Resim 3.1242. Güney cephe eksendeki kapı 727
Resim 3.1243. Doğu cephe eksendeki kapı 727
Resim 3.1244. Güney cephe doğu çıkmasındaki kapı 727
Resim 3.1245. Batı cephe birinci kat eksendeki pencere restorasyon sonrası.....727
Resim 3.1246. Zemin kat doğu koridoru. 728
Resim 3.1247. Zemin kat batı koridoru. 728
Resim 3.1248. Bodrum kat koridoru.....729
Resim 3.1249. Zemin kat, kuzeybatı köşe odanın pencereleri. 729
Resim 3.1250. Bodrum kat koridoru.....729
Resim 3.1251. Bodrum kat oda kapılarından.....730
Resim 3.1252. Zemin kat, orta koridorun kuzeyindeki giriş ünitesi.....730
Resim 3.1253. Zemin kat, orta koridor. 731
Resim 3.1254. Zemin kat, orta koridordan doğu batı yönlü koridora geçiş. 731
Resim 3.1255. Zemin kat orta koridor tavanı. 731
Resim 3.1256. Köşe odaların tavan düzeni.....732
Resim 3.1257. Merdivenden güneydeki ara kata bakış. 732
Resim 3.1258. Merdivenden birinci kata bakış. 733
Resim 3.1259. Birinci kat orta bölümün tavanı. 733
Resim 3.1260. Birinci kat doğudan batıya bakış. 734
Resim 3.1261. Birinci kat kuzeydeki orta odanın tavanı. 734
Resim 3.1262. Birinci kattan çatı katına çıkarken güney taraftaki asma kat. 734
Resim 3.1263. Birinci kattan çatı katına çıkarken güney taraftaki asma kat, restorasyon sonrası. 735
Resim 3.1264. Çatı katındaki oda. 735

Resim **Sayfa**

Resim 3.1265. Zemin katı birinci kattan ayıran silme, alınlık ve kemerler. 735
Resim 3.1266. Zemin kat orta koridor tavanı. 736
Resim 3.1267. Birinci kat orta koridor tavanı. 737
Resim 3.1268. Birinci kat orta koridor tavan göbeği. 738
Resim 3.1269. Birinci kat, kuzey orta odanın tavan göbeği. 738
Resim 3.1270. Özgün yapı güneybatıdan görünüm 741
Resim 3.1271. Kuzeyden görünümü (VGM aşivi) 741
Resim 3.1272. Bugünkü kuzey cephe 741
Resim 3.1273. Doğu cephe 741
Resim 3.1274. Güney cephe 741
Resim 3.1275. Güneybatıdan görünümü 742
Resim 3.1276. İçten güney duvarı 742
Resim 3.1277. Kuzey cephesi 745
Resim 3.1278. Güney duvarı 745
Resim 3.1279. Kuzey cepheye monteli inşa kitabesi 745
Resim 3.1280. Kuzeybatıdan görünümü 746
Resim 3.1281. Güney duvarı 746
Resim 3.1282. Cami kuzeybatıdan görünümü 747
Resim 3.1283. Cami doğu cephesi 747
Resim 3.1284. Türbe, güney cephesi 747
Resim 3.1285. Kuzey doğudan görünüş 748
Resim 3.1286. Güney duvar 748
Resim 4.1. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi güney cepheden 777
Resim 4.2. Eldivan Gölez Köyü C. 779
Resim 4.3. Ilgaz Candere Köyü C. 779
Resim 4.4. Ilgaz Gaziler Köyü C. 779
Resim 4.5. Ilgaz Kayı Köyü C. 779
Resim 4.6. Korgun Doğu Mahallesi C. 779
Resim 4.7.Korgun Yolkaya Köyü C. 779
Resim 4.8. Kurşunlu Merkez Ulu C. 780
Resim 4.9.Kurşunlu Dumanlı Köyü C. 780
Resim 4.10.Kurşunlu Hoca Hasan Köyü C. 780

Resim **Sayfa**

Resim 4.11.Orta Merkez Canbazzade Ahmet Efendi C. 780
Resim 4.12. Orta Kalfat Köyü C. 780
Resim 4.13.Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad_ı Veli C. 786
Resim 4.14. Ilgaz Kızılibrik Köyü C. 786
Resim 4.15. Ilgaz Yerkuyu Köyü C. 786
Resim 4.16. Kızılırmak Karamürsel Köyü C. 786
Resim 4.17. Kızılırmak Sakarca Köyü C. 786
Resim 4.18. Kızılırmak Merkez Ulu C. 786
Resim 4.19. Kızılırmak Yukarıalagöz Köyü C. 786
Resim 4.20. Kızılırmak Karallı Köyü C. 786
Resim 4.21. Kızılırmak Kahyalı Köyü C. 787
Resim 4.22. Kurşunlu Eskiahır Köyü C. 787
Resim 4.23. Kurşunlu Kapaklı Köyü C. 787
Resim 4.24. Kurşunlu Demirciören Köyü C. 787
Resim 4.25. Orta Doğanlar Köyü C. 787
Resim 4.26. Orta Dodurga Köyü C. 787
Resim 4.27. Hasan Hacı Köyü C. 787
Resim 4.28. Şabanözü Gürpınar Köyü C. 787
Resim 4.29. Şabanözü Mart Köyü C. 788
Resim 4.30. Şabanözü Paşa Sultan C. özgün. bölüm. 788
Resim 4.31. Şabanözü Paşa Sultan C. 788
Resim 4.32. Yapraklı Hacı Mustafa Efendi C. Ek bölüm 788
Resim 4.33. Kızılırmak Sakarca Köyü C. Mihrabı ve ayrıntısı. 806
Resim 4.34. Kızılırmak Yukarı Alagöz Köyü C. Mihrabı ve ayrıntısı. 806
Resim 4.35. Şabanözü Gürpınar Köyü C. Mihrabı ve ayrıntısı. 806
Resim 4.36. a) Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad-ı Veli C., b) Eldivan Gölez Köyü C. c) Kızılırmak Karamürsel Köyü C. 807
Resim 4.37. Kurşunlu Ulu C. Mihrabı 807
Resim 4.38. Kızılırmak Kahyalı Köyü C. Mihrabı 807
Resim 4.39. Karatekin Türbesi batı cephesi. 837
Resim 4.40. Kara Tekin Türbesi. (VGM arşiv, dosya no: 180001019-FT004**)** 838
Resim 4.41. Kuzey cephe (VGM arşiv). 838

Resim **Sayfa**

Resim 4.42. Kuzey cephedeki tuğla bezeme 841
Resim 4.43. Gerede Kiliseli Han dıştan. 846
Resim 4.44. Gerede Kiliseli Han, avludan. 846
Resim 4.45. Sivrihisar Ballıhisar Köyü Çamaşırhanesi 870
Resim 4.46. Sivrihisar Gecek Köyü Çamaşırhanesi.....870
Resim 4.47. Kuzeybatıdan görünüş (arşiv) 877
Resim 4.48. Kuzey cephe (restorasyon sonrası).....877
Resim 4.49. Büyük Köprü Sokak, Uzunyol ve Kayabaşı Caddeleri'nin kesiştiği meydan (güneyden kuzeye bakış).....878
Resim 4.50. Saat Kulesi, kuzey batıdan görünüş. 879

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 2.1. Çankırı Şehir haritası 13
Harita 2.2 Çankırı Şehir haritası 18
Harita 2.3. Çankırı Haritası 1928 19
Harita 3.1. Darüşşifa'nın konumu 27
Harita 3.2. Şehir planındaki yeri 27
Harita 3. 3. Taş Mescit'in konumu 32
Harita 3.4. Şehir planındaki konumu 32
Harita 3.5. İmaret Camisi 60
Harita 3.6. Şehir planınaki konumu 60
Harita 3.7. İmaret Medresesi 80
Harita 3.8. Şehir planınaki konumu maps 80
Harita 3.9. Buğdaypazarı Külliyesi konumu işlenerek 95
Harita 3.10. Şehir planınaki konumu 95
Harita 3.11. Buğdaypazarı Külliyesi konumu 116
Harita 3.12. Harita 3.13. Şehir planınaki konumu 116
Harita 3.14. Hacışeyhoğlu Camisi uydu görünümü 129
Harita 3.15. Şehir planınaki konumu 129
Harita 3.16. Mecbur Efendi Kütüphanesi konumu 152
Harita 3.17. Şehir planınaki konumu 152
Harita 3.18. Şehir planınaki konumu 161
Harita 3.19. Büyük Cami. 161
Harita 3.20 Şehir planınaki konumu. 201
Harita 3.21. Alacamescit Camisi 201
Harita 3.22. Karataş Camisi konumu. 220
Harita 3.23 Şehir planınaki konumu 220
Harita 3.24 Yeni Cami konumu. 236
Harita 3.25 Şehir planınaki konumu 236
Harita 3.26. Ovacık Köyü yolu 258
Harita 3.27. Ovacık Köyü Eski Cami konum 258
Harita 3.28. Çayırpınarı Köyü Yolu 281
Harita 3.29. Çayırpınarı Köyü Eski Cami konumu 281

Harita **Sayfa**

Harita 3.30 İçyenice Köyü Eski Cami'nin konumu. 295
Harita 3.31. İçyenice Köyü yolu. 295
Harita 3.32. Küçüklü Köyü yolu. 306
Harita 3.33. Küçüklü Köyü Eski Cami konumu. 306
Harita 3.34. Başeğmez Köyü Camisi, ...320
Harita 3.35 Başeğmez Köyü Yolu 320
Harita 3.36. İnaç Köyü Yolu. 337
Harita 3.37. İnaç Köyü Eski Cami konumu. 337
Harita 3.38. Karadayı Köyü yolu. 354
Harita 3.39. Karadayı Köyü Eski Cami konumu. 354
Harita 3.40. Dutağaç Köyü yolu 377
Harita 3.41. Beşdut Köyü yolu 388
Harita 3.42. Çankırı İl merkezinden, Çağabey Köyü yolu 400
Harita 3.43. Çankırı Çağabey Köyü Camisi konumu 400
Harita 3.44. Paşa Köyü Yolu 414
Harita 3.45. Paşa Köyü Camisi konumu. 414
Harita 3.46. Çankırı İl merkezinden, Alaçat Köyü yolu. 433
Harita 3.47. Çankırı Alaçat Köyü Camisi konumu. 433
Harita 3.48. Ahlat Köyü Yolu 446
Harita 3.49. Ahlat köyü, Eski Cami 446
Harita 3.50. Doğantepe Köyü yolu 465
Harita 3. 51 Doğantepe Köyü Camisi 465
Harita 3. 52 Ünür Köyü Yolu 477
Harita 3.53. Ünür köyü, Eski Cami konum 477
Harita 3.54. Çankırı İl merkezinden, Çivi köyü yolu. 492
Harita 3.55. Çivi Köyü Eski Cami konumu. 492
Harita 3. 56: Karatekin Türbesi konumu. 513
Harita 3.57 Şehir planınaki konumu. 513
Harita 3.58. Emir Karatekin Türbesi uydu görüntüsü 513
Harita 3.59. Çivitçioğlu medresesi konumu. 524
Harita 3. 60 Şehir planınaki konumu 524
Harita 3. 61 Taş Mektep konumu 547

Harita **Sayfa**

Harita 3. 62 Şehir planınaki konumu 547
Harita 3. 63 Taş Mektep konumu 547
Harita 3.64. Karadayı Hanı konumu. 563
Harita 3.65 Şehir planınaki konumu 563
Harita 3.66. Gofuroğlu Hanı konumu. 588
Harita 3.67 Şehir planınaki konumu 588
Harita 3.68. Anadolu Otel uydu görünümü 589
Harita 3. 69. Depoların konumu. 614
Harita 3.70 Şehir planınaki konumu 614
Harita 3.71. Depoların uydu görüntüsü 614
Harita 3.72. Gofuroğlu Hanı konumu. 621
Harita 3.73 Şehir planınaki konumu 621
Harita 3.74. Karataş Hamamı 622
Harita 3.75 Çarşı Hamamı konumu. 636
Harita 3.76 Şehir planınaki konumu 636
Harita 3.77. Çarşı Hamamı. 636
Harita 3.78 Çamaşırhanenin konumu. 652
Harita 3.79 Şehir planınaki konumu 652
Harita 3. 80: Çamaşırhane 652
Harita 3. 81 Tüfekçibaşı Çeşmesi. 662
Harita 3. 82 Şehir planınaki konumu 662
Harita 3. 83 Mahsenüstü Sokak Çeşmesi. 664
Harita 3.84 Şehir planınaki konumu 664
Harita 3.85 İnciliçeşme. 666
Harita 3.86 Şehir planınaki konumu 666
Harita 3.87. Çamaşırhane Çeşmesi. 672
Harita 3.88. Şehir planınaki konumu 672
Harita 3. 89. Karataş Çeşmesi. 675
Harita 3.90. Şehir planınaki konumu 675
Harita 3.91. Kayabaşı Çeşmesi. 678
Harita 3. 92. Şehir planınaki konumu 678
Harita 3.93. Kayabaşı Caddesi Çeşmesi. 682

Harita **Sayfa**

Harita 3.94. Şehir planınaki konumu 682
Harita 3.95. Hale Sokak Çeşmesi. 685
Harita 3.96. Şehir planınaki konumu 685
Harita 3.97. Mezarlık Caddesi Çeşmesi. 687
Harita 3. 98 Şehir planınaki konumu 687
Harita 3.99 Tabakhane Çeşmesi. 690
Harita 3.100 Şehir planınaki konumu 690
Harita 3.101 Mezarlık Caddesi Çeşmesi. 693
Harita 3.102 Şehir planınaki konumu. 693
Harita 3.103 Güdükminare Sokak Çeşmesi. 696
Harita 3.104 Şehir planınaki konumu 696
Harita3. 105 Eski Su Deposu Caddesi Çeşmesi. 698
Harita 3.106 Şehir planınaki konumu 698
Harita 3.107 Buğdaypazarı Çeşmesi. 700
Harita 3.108 Şehir planınaki konumu 700
Harita 3.109 Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi. 704
Harita 3.110 Şehir planınaki konumu 704
Harita 3.111 Yoğurtçu Çeşmesi. 707
Harita 3.112 Şehir planınaki konumu 707
Harita 3.113 Saat Kulesi 710
Harita 3.114 Şehir planınaki konumu 710
Harita 3.115 Eski Hükümet Konağı 714
Harita 3.116 Şehir planınaki konumu 714
Harita 3.117 Ali Bey Camisi konumu 739
Harita 3.118 Şehir planınaki konumu 739
Harita 3.119.İplik Pazarı Camisi konumu 742
Harita 3.120. Şehir planınaki konumu 742
Harita 3.121.Mirahur Camisi konumu 744
Harita 3.122. Şehir planınaki konumu 744
Harita 3.123. Halil Ağa Mescidi konumu 746
Harita 3.124. Şehir planınaki konumu 746
Harita 3.125 Şeyh Mehdi Külliyesi konumu 747

Harita **Sayfa**

Harita 3.126Şeyh Osman Mescidi konumu 748
Harita 3.127. Şehir planınaki konumu 748

GİRİŞ

1082 yılında Emir Karatekin tarafından Türkler'in eline geçen Çankırı, 1142'ye kadar Danişmendliler ve Bizanslılar arasında sıklıkla el değiştirmiş, 1142- 1243 tarihleri arasında Anadolu Selçukluları'nın, 1290'a kadar kısa süre Çobanoğullarının ve bu tarihten 1461'e kadar da Candaroğulları'nın, daha sonra Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı egemenliği altında kalmıştır.

Anadolu Selçukluları döneminde gelişmeye başlayan Çankırı, Candaroğulları ve Osmanlı dönemlerinde de gelişimini sürdürse de, ana yolların dışında kalması nedeniyle ekonomik olarak yeterince gelişmemiş; sancak merkezi olmasına rağmen, küçük bir Taşra kenti olmaktan öteye gidememiştir.

Çankırı, her ne kadar ekonomik yönden fazla gelişememişse de, manevi yönden oldukça gelişmiş bir kenttir. Mevlevihane dahil birçok tarikata ev sahipliği yapmış, bu nedenle böyle küçük bir şehirde bir çok cami, mescit yanı sıra, tekke ve zaviyeler de yaygın olarak inşa edilmiştir. Çoğunlukla dini yapılarla bağlantılı medreseler de şehirdeki gençlerin maneviyatını artırmada rol oynamıştır. Elbette bir şehirde bulunması gereken, kamu binaları, hamamlar, hanlar gibi yapılar da zaman içinde inşa edilerek kentin bir şehir görünümü almasında önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda Çankırı, Anadolu şehirleri arasında çok sayıda ve farklı türde esere sahip bir şehir olarak karşımıza çıkar.

Araştırmamızın konusunu 13.yy. ilk yarısından 20.yy.' a kadar geniş bir zaman aralığında inşa edilmiş ve çoğu Geç Osmanlı Dönemine ait Türk mimari eserleri meydana getirmektedir.

Çankırı şehri hakkında iki tarihçinin, A. Kankal'ın diğeri A. Elibol'un eserleri yol göstericidir[1]. Tahrir defterleri ve şeriyye sicilleri üzerinden Çankırı şehir tarihinin incelendiği bu çalışmalarda mimari eserlerin tarihleri üzerinde durulmuş, mimari özellikleri tartışılmamıştır. Ayrıca, Elibol'un çalışması haricinde K. Kaya[2], İ. Yıldız[3] ve U. Köse[4]'nin Çankırı Şeriyye Sicilleriyle ilgili yüksek lisans tezleri de şehir gelişimi açısından

[1] Elibol, A.. (2008). **XIX. Yüzyıl Başlarınada Çankırı**. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yay. ; Kankal, A. (2011). **XVI. Yüzyılda Çankırı**. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yay.

[2] Kaya, K.. (2002). **6 Numaralı Şr'iyye Siciline Göre XVII. Yüzyıl Sonlarında (H.1109-1110 M.1697-1698) Çankırı Sancağı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anakara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabiilm Dalı, Ankara.

[3] Yıldız, İ. (2008). **XVIII. Yüzyılın İlk ve Son Çeyreğinde Çankırı (Şer'iyye Sicillerine Dayalı Bir Karşılaştırma Denemesi)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabiilm Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

[4] Köse,U. (2009). **H.1063-1065 (1058), M. 1653-1655 Tarihli Çankırı Şer'iyye Siciliinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabiilm Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

önemli bilgiler sunar. Bu kaynaklardan başka A. Kemal Üçok'un 1936'da gazete yazılarından derlediği Çankırı Tarihi[5] ve 1941'de yayınladığı Çankırı Coğrafyası[6] ile T. Başer'in Dünkü ve Bugünkü Çankırı[7] ve B. Ayhan'ın Çankırı Tarihi[8], Çankırı ve İlçeleri[9] kitapları da Çankırı tarihi ve coğrafyası hakkında derleme bilgiler verir. Yapıların tarihçesi, kitabesi ve mimari özelliklerini kısaca tanıtırlar. Ayrıca Çankırı'nın da içinde bulunduğu Paflagonya bölgesindeki arkeolojik ve mimari eserlerle ilgili olarak 1952'de yayımlanan A. Gökoğlu'nun çalışmasında bazı yapıların tarihleri, kitabeleri ve kısa mimari tanımları verilmiştir[10].

Bu yayınlardan başka Çankırı'daki eserler maalesef birkaç münferit yayın haricinde bugüne kadar ayrıntılı ve sistematik biçimde ele alınıp incelenmemiştir. Yayınların bir kısmı Anadolu Türk mimarisiyle ilgili genel kapsamlı çalışmalar olup Çankırı'daki birkaç yapı hakkında kısa bilgilerle, Türk mimarisindeki yeri hakkında yorumlarda bulunmaktadır[11]. Bazı yayımlarda belli bir eserin ayrıntılı tanıtımı[12], bazı yayımlarda da bir grup yapı ele alınarak muhtelif cami mescit ve türbeler arasında tezimiz dâhilindeki cami, mescit ve türbeler ile bazı çeşmeler ve hamamlar hakkında kısa tanıtım bilgileri verilmiştir[13]. En fazla Darülhadis[14] ve Sultan Süleyman Camisi[15] hakkında ayrıntılı bilgiler

---

[5] Üçok,A.K. (1936). **Çankırı Tarihi**.

[6] Üçok, A. K.. (2002). **Çankırı Coğrafyası**. 2. Baskı (1. Baskı 1941). Çankırı: Okuyan Adam yayınları.

[7] Başer,T. (1956). **Dünkü ve Bugünkü Çankırı.** Ankara.

[8] Ayhan, B. (1998). **Çankırı Tarihi.** Ankara.

[9] Ayhan, B. (1988). **Çankırı ve İlçeleri**, Ankara.

[10] Gökoğlu, A. (1952). **Paphlagonia-Paflagonya- (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve civarı) Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi.** C.1. Kastamonu.

[11] Mevcut yayınlar arasında Çankırı'daki bazı eserler hakkındaki bilgiler için bkz: Çankırı Sultan Süleyman Camisi için bkz. Özen, M. – Arık, R. – Asova, K.. (1975). **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**. İstanbul. 170; Aslanapa, O. (1986). **Osmanlı Devri Mimarisi**. İstanbul; Kuban, D. (2007). **Osmanlı Mimarisi**. İstanbul; Goodwin, G. (2012). **Osmanlı Mimarlığı Tarihi**. İstanbul, 223-224; Karatekin Türbesi için bkz::, Tuncer, O. C. (1991). **Anadolu Kümbetleri-2, Beylikler ve Osmanlı Dönemi**. Ankara, 138-139; Önkal, H. (2015). **Anadolu Selçuklu Türbeleri**. Ankara Atatürk Kültür Merkezi Yay., 365-368.; Cemalettin Ferruh Darülhadisi için bkz.: Yetkin, Ş. (1963). "Anadolu Selçuklu Şifahaneleri". **Türk Kültürü**. 10, 23-31; Kuran, A. (1969). **Anadolu Medreseleri**. Ankara: TTK Yayınevi, 110-111; Sözen, M. (1972). **Anadolu Medreseleri, Selçuklular ve Beylikler Devri.** C.II. İstanbul: İTÜ, 120-124; Cantay, G. (1992) **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları,** Ankara; Cantay, G. (2002-b). "Türk Mimarisinde Darüşşifalar". **Türkler Ansiklopedisi**. (11. Cilt, s. 218-230). Ankara: Türk Tarih Kurumu.; Saat Kulesi için bkz: Acun, H. (1994). **Anadolu Saat Kuleleri**. Ankara; Acun, H. (2011). **Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri**, Ankara, s.31.

[12] Can, A. – Akçel, A. (2008). "Çankırı Sultan Süleyman (Büyük) Cami". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**. Yıl.3, 3, 181-201; Toruk, F. (2002). "Çankırı Darülhadisi". **Vakıf ve Kültür Dergisi**, XIX. Vakıf Haftası Özel Sayısı. 5/ 2, 77-81; Toruk, F. (2005). "Kasım Bey ve Çankırı'daki İmar Faaliyetleri". **Bilge**. 44, s. 33-47; Semen Uzar, N. (2008). " Çankırı Merkez Ulu/ Sultan Süleyman/ Kurşunlu/ Büyük Camii". **IV. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, 100. Yıla Doğru Çankırı**. Çankırı: Çankırı İl Kültür Turizm Müd. Yay., s.361-376; Çakmakoğlu Kuru, A. (güz/2007). "Çankırı Fatihi Emir Karatekin'in Türbesi". **Bilig**. 43, 63-83; Çal, H. (2015). "Çankırı Mevlevihanesi". **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. Güz 23, 149-175;

[13] Gökoğlu, (1952); Ayhan, B. (2012). **Çankırı İnanç Rehberi, Camiler, Türbeler, Şifalı Sular.** Çankırı; Dündar, A. (2005). "Çankırı'daki Türk İslam Yapıları". **III. Çankırı Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, 28-29 Eylül 2005**. Çankırı, 245-271.

sunan yayınlar vardır. Ayrıca Karatekin Türbesi, Kasım Bey İmareti ve Saat Kulesi hakkında yayınlar bulunmakla birlikte, verilen bilgiler eksiktir. A.Dündar'ın "Çankırı'daki Türk İslam Yapıları"[16] makalesinde de tezimiz dâhilindeki bazı yapılar, bazı arşiv kayıtları bağlamında kısaca tanıtılmıştır. İlaveten, 2016 yılında tamamlanan ve Mimar Sinan Üniversitesi'nde hazırlanan "Çankırı'da Türk Mimarisi"[17] adlı Yüksek Lisans tezi de bulumaktadır; ancak tez, Çankırı'nın tamamını, dönem ayırmaksızın Cumhuriyet dönemi yapılarıyla ele alması bakımından oldukça geniş kapsamlı tutulmuştur. Böylesine geniş kapsamlı tezde ele alınmamış eserlerin mevcudiyeti bir yana, tarihlendirme ve tanımlamalar ile çizimlerde hatalara rastlanmaktadır. Bu nedenle söz konusu tezden çalışmamız esnasında yararlanılmamıştır.

İlgili yayımlar haricinde Tahrir Defterleri[18], Şer-iyye Sicilleri[19], Hurufat Defterleri[20], Salname[21], muhasebe defterleri ve vakfiyeler gibi arşiv belgelerinde eserlerin yerleri, banileri, tamiratları, minber ekleme bilgileri, görevlileri vb. çeşitli konularını aydınlatıcı kısa bilgiler mevcuttur. Diğer yandan şehir monografileri için önemli birer kaynak olan seyahatnamelerde, şehrin konumu, coğrafi yapısı, nüfusu hakkında genel bilgiler verilmiş, özellikle yapılarla ilgili ayrıntıya girilmemiştir.

Bu durumda, Çankırı'daki eserlerin bir bölümüyle ilgili çoğunlukla özet bilgiler içeren yayınlar, sanat tarihi açısından doyurucu olmaktan uzak, kısmen bilgi verici nitelikte olup, konumuzla ilgili bütün yapıları bir arada ele alan derli toplu sistematik bir çalışma yoktur.

"Çankırı (Merkez İlçe ve Köyleri) Türk Dönemi Mimari Eserleri" başlıklı tezimizde, Çankırı merkez ilçe ve köylerinde halen mevcut Türk mimarisi eserlerinin mümkün

---

[14] Ünver, S. 2014. **Selçuk Tababeti**. 2.baskı. Ankara: TTK Yay. 69-71; Önge,Y. (1962). "Çankırı Darüşşifası". **Vakıflar Dergisi**. V, 251-255; Kuran, 1969, 110-111; Sözen, 1972, 120-124; Yardım, A. (1995). "Temel Külttür Müesseselerimizden Darülhadisler". **Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı**. İstanbul: 64-68; Toruk, 2002, 77-81; Çal, 2015, 149-175.

[15] Can– Akçel, 2008, 181-201; Semen Uzar, 2008, 361-376.

[16] Dündar, 2005, 245-271.

[17] Demirbağ, U. (2016). **Çankırı'da Türk Mimarisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.

[18] Çankırı'nın 16. yy.'daki genel yapısı ile bazı eserler hakkında kısa bilgilerin bulunduğu Tahrir Defterlerine dayalı çalışma için bkz: Kankal, 2011.

[19] Çankırı'nın 17. yy. sonları- genel yapısı ile bazı eserler hakkında kısa bilgilerin bulunduğu Şer'iyye Sicillerine dayalı çalışmalar için bkz: Kaya, 2002; Elibol, 2008; Yıldız, 2008; Köse, 2009.

[20] Demirtaş, H. (2012). "Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurufat defterleri: Kangırı Örneği". **Vakıflar Dergisi**. 37'de Hurufat defterlerinin ne amaçla tutulduğu anlatılarak Çankırı örneği üzerinden örneklendirilmiştir. Ancak bu makalede bütün Çankırı hurufat defterleri tektek incelenmemiş, tarama yoluyla seçme yapıların listesi verilmiştir.

[21] Türkoğlu, Ö. (1999). **Salnamelerde Çankırı, Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Çankırı (Kengırı) Sancağı (1869-1903)**, Çankırı.

olabildiğince ayrıntılı bir şekilde tanıtılıp değerlendirilmesi ve Türk Sanatındaki yerinin belirlenmesi ile Çankırı Şehri'nin gelişimini, yapılarla şehir gelişimi arasındaki ilişkileri belirterek, bu alana ışık tutacak bir çalışma hazırlamak amaçlanmıştır. Yalnız, şehircilik açısından Çankırı Şehrini ele alırken, derinlemesine bir çalışma yerine, şehrin yapılarla bağlantılı olarak gelişimi ele alındı. Ayrıca, oldukça fazla sayıdaki konut mimarisi örnekleri başka bir tez konusu olabileceği düşüncesiyle çalışmamızın kapsamına dâhil edilmedi. Yalnızca merkez ilçe ve köylerindeki eserleri konu almamızın sebebi, yaptığımız ön çalışmada, arşiv kayıtları değerlendirilerek sadece hurufatlar göz önüne alındığında bile Çankırı genelinde 496 eserin var olduğu; ancak deprem bölgesi olan şehirde, kayıtlarda adı geçse bile - bugünkü mevcudiyetleri muallak eserlerin tek tek yerinde tespit edilerek ayrıntılı çalışılmalarının bir doktora tezi süresinde mümkün olmadığıdır. Dönem olarak Cumhuriyet'in ilanına kadar kısıtlamamızın sebebi de Cumhuriyet döneminde inşa edilen yapıların çokluğu nedeniyle tezi amacından saptıracak olmasıdır.

Çankırı'da Anadolu Selçuklu Dönemine ait 1 Darülhadis, 3 türbe[22]; Osmanlı dönemine ait 23 cami (7'si merkezde, 16'sı köylerde), 3 medrese, 1 kütüphane, 1 idadi, 2 şehir-içi hanı, 1 depo, 1 saat kulesi, 1 hükümet binası, 2 hamam, 1 çamaşırhane ve 16 çeşme vardır. Ayrıca kaynaklardan, günümüze gelemeyen 108 eser belirlendi. Çalışmamız, bugün mevcut 13 çeşitten 56 yapı üzerinde gerçekleştirildi. Yapıların çokluğu ve özellikle ticarethanelerin kapalı oluşu çalışmamızı yavaşlattı. Bu nedenle de yapılar incelenirken, sadece mimari elemanlarına ve plan özelliklerine ağırlık verildi. Süsleme özellikleri ikinci derecede ele alındı.

Şehir gelişimini gösterebilmek için, Kankal ve Elibol'un yayınlarındaki tespit edilmiş mahallelerin konumları, yapılarla karşılaştırmalı olarak belirlenmeye çalışıldı. Bu bağlamda mahallelerden 14'ünün yaklaşık sınırları belirlenebildi.

Amacımız doğrultusunda, kütüphane ve arşiv araştırmalarına öncelik verilerek, yayın, belge ve çizimleri tarayarak, konuyla ilgili bilgiler derlendi. Binaları yerinde görüp, mevcut durumlarını tespit etmek üzere 2013-2016 yılları arasında Çankırı'ya gidilerek eserler tek tek incelendi ve günümüzdeki durumları fotoğraflanarak, rölöve çizimleriyle belgelendi. Eserlerin çoğunun kitabesi yoktur. Bu nedenle eserleri belirlememiz ve tarihlendirmemiz kolay olmadı. Ayrıca planı olmayan 44 eserin planı tarafımızdan çıkarıldı, 11 eserin de var olan planları kontrol edilip, gerekenlere işleme yapıldı. Her bir eserin mimari tanımı, çizim ve fotoğraflarla birlikte, arşiv belgeleri ve yayınlardan elde

[22] Türbelerden ikisi Darülhadis binası dahilinde bulunuğundan katalogta ayrı bir yapı olarak tanıtılmamış, Darülhhadis ile birlikte irdelenmiştir.

edilen bilgiler ışığında bütün özellikleri dikkate alınarak tarafımızdan gerçekleştirildi. Çalışmamız, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yazım kuralları çerçevesinde basıma hazırlandığından tek cilde sığdırılamamış, bu nedenle iki cilde ayırmak zorunlu olmuştur.

Tezimizin sunuşunda "Giriş", "Çankırı'nın Tarihçesi", "Çankırı İli Türk Devri Mimari Eserleri", "Çankırı Şehir Gelişimi", "Karşılaştırma ve Değerlendirme", "Sonuç", başlıkları altında belli bir düzen takip edildi. Girişten sonraki Tarihçe bölümünde Çankırı'nın adı, konumu ve tarihi hakkında kısa bilgiler verildi. "Çankırı'da Türk Devri Mimari Eserleri" başlığı altında tanıtılan eserler, "Külliyeler" ve "Müstakil Eserler" alt başlıklı bölümlerde yapılar işlevlerine göre sınıflanarak, her bir yapı kendi grubu içinde kronolojik sırayla anlatıldı. Eserlerin anlatımında şehir planındaki numaraları, plan ve fotoğraf numaraları ile inceleme tarihi verildikten sonra, şehirdeki yeri, konumu, tarihçesi belirtilip; ardından malzeme, plan, mimari ve süsleme özellikleri ayrıntılı biçimde ele alındı. Günümüze ulaşamamış eserler ise, "Özgün Halini Yitirenler" ve "Günümüze Ulaşamayanlar" başlıkları altında yine işlevlerine göre kronolojik biçimde sıralandı. Bu eserlerle ilgili de kaynaklarda bulunan bilgiler aktarıldı.

"Şehir Gelişimi" başlığı altında Çankırı şehri hakkında genel bilgi vererek, Anadolu Selçuklu, Candaroğulları ve Osmanlılılar Döneminde Çankırı'nın gelişimini, yapıların şehir gelişimine ne gibi etkileri olduğu tartışılıp, Çankırı'nın eski mahalleleri saptanmaya çalışıldı. "Karşılaştırma ve Değerlendirme" bölümünde mevcut eserler esas alınarak malzeme, örtü sistemleri, plan tipleri, cephe düzenleri ve süsleme özellikleri itibariyle önce kendi içlerinde benzerlik ve farklılıkları belirlendi, daha sonra Çankırı merkez dışındaki diğer yapılarla karşılaştırılarak Türk mimarisindeki yerleri ortaya konuldu. "Sonuç" bölümünde elde edilen bilgilere dayanılarak eserlerin durumu, başlıca özellikleri, gelişim çizgisindeki yerleri yorumlandı.

Tezimizde yararlandığımız bütün kaynaklar, ilgili yerlerde numaralandırılarak, sayfa altlarında dip not olarak verildi. Kaynakların tam listesi ise, "Kaynakça" başlığı altında alfabetik sırayla sunuldu. Mevcut eserlerin Çankırı şehir planındaki yerleri ile tahmini mahalle sınırlarını verdiğimiz şehir haritası, eserlerin fotoğraf ve çizimleri, ilgili bölümlerde, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yazım kuralları çerçevesinde, ya atıf yapıldıkları sayfada, ya da en fazla bir sayfa sonrasına yerleştirilerek verildi.

Bu araştırmamız ile Çankırı'daki Türk Devri Mimari Eserleri ilk defa derli toplu ve sistematik biçimde incelenip, sanat tarihi açısından değerlendirilmiştir.

1. ÇANKIRI'NIN TARİHÇESİ

İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde Kızılırmak ve Batı Karadeniz havzaları arasını kapsayan, kuzeyde Ilgaz Dağlarından güneyde Orta Kızılırmak Havzası arasında geniş bir araziye yayılan Çankırı, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerini bağlayan bir köprü konumundadır[23]. Komşuları kuzeyde Kastamonu, kuzeybatıda Karabük, batıda Bolu, güneyde Ankara ve Kırıkkale, doğuda Çorum illeridir. Kuzey Anadolu Fay hattının hemen güneyinde, 2. derecede deprem riski taşıyan bir bölgede yer alan Çankırı, tarih boyunca birçok depreme maruz kalarak yıkımlara uğramıştır[24]. 20. yy'da geçidiği en şiddetli depemlerden 1944 depreminde bir çok eser hasar görmüş, büyük kısmı yıkılmıştır.

Şehir, tarihte Paflagonya (Paplogonia) adıyla tanınan bölgede yer almaktadır. Adının Paflagon dilinde "dişi keçi" anlamına gelen "Gangra" kelimesinden kaynaklandığı yolundaki bilgiler kesin değildir[25]. Roma döneminde Gangra, Germanikopolis[26], İslam kaynaklarında Hancara veya Cancara şeklinde bilinmektedir[27]. Caracalla sikkesi üzerinde Gangaris olarak yazılmıştır[28]. Osmanlı döneminde ise kaynaklarda Kangrı, Kengri, Kangri, nadiren de olsa bazı 19. Yy. belgelerinde Çankırı[29] şeklinde yazılmıştır. Halk arasında da Çangırı-Çengiri şekliyle kullanıldığı bilinen Kangırı adı, Cumhuriyet döneminde 9 Nisan 1925 yılında Çankırı Milletvekilleri Ahmet Talat, Mehmet Rıfat ve Yusuf Ziya beylerin Türkiye büyük Millet Meclisi'ne verdikleri dilekçesi üzerine hükümetin aldığı kararla Çankırı olarak değiştirilmiştir[30].

Paflagonya bölgesi tarihte sıra ile Hatti, Luvi, Arzavalılar, Hititler (1450-1200), Kaşkalılar (M.Ö. 13. yy.), Paflagonlar (M.Ö. 1200-7.yy), Kimmerler (7. Yy), Lidyalılar (M.Ö. 665-546), Persler (M.Ö. 546-333), Pontuslar (M.Ö. 126), Galatlar (M.Ö.280-274), Romalılar (M.Ö. 133-M.S. 395) ve Bizanslılar (395-1082), Danişmendler (1082-1142),

---

[23]"Çankırı", **Yurt Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1982, s. 1935; Gökmen, B. (2011). **Çankırı İli Coğrafyası**. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları.

[24] Üçok, 1941, 84-92; Başer, 1956, 81-83; Demitaş, R.-Iravul, Y.- Erkmen, C. Vd.(2000). "Çankırı Depremi, 06 Haziran 2000 Orta (Çankırı) Depremi". **Peprim**. 1-2. 7-8; Ateş, Ş..– Özata, A. – Mutlu, G. -vd. (2008). "Çankırı İlinin Yerbilimsel Özellikleri ve Arazi Kullanım Potansiyeli". **IV. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, 100. Yıla Doğru Çankırı**, Çankırı İl Kültür Turizm Müd. Yay., Çankırı , s. 377-392; Menemencioğlu, K. (2009). "Çankırı Kent Merkezinin Kentsel Gelişimi". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**. Çankırı: 4, 234: Çankırı ve civarında son 200 yılda meydana gelen büyük depremlerden bazıları 1845, 1881, 1883, 1902, 1910, 1916, 1944 ve 1951 yıllarında gerçekleşmiştir. Özellikle 1944 depremi oldukça yıkıcı olmuştur.

[25] Başer, 1956, 7; "Çankırı", **Yurt Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1982, s. 1945; Sevim, A. ve Pehlevan, C. (2005). "Dünden Bugüne Çankırı: Çankırı'nın Tarih Öncesi". **Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, 28-29 Eylül 2005**. Çankırı: 125.

[26] Mordtmann, J.H. "Çankırı" mad., İ.A., C.III, 357.

[27] Kankal, 2011, s.5.

[28] Mordtmann, 357.

[29] Elibol, 2008, 6'da halk arasında büyük ihtimalle Çankırı şekliyle telaffuz edildiğini belirtir. DN: 13.:ÇŞS 23/126.

[30]"Çankırı", Yurt Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1982, s. 1945.

Anadolu Selçukluları (1142-1309), Candaroğulları (1309-1461), Osmanlılar'ın (1461-29 Ekim 1923) hâkimiyetinde kalmıştır[31].

Bölge tarihte, Hatti, Luvi ve Arzavalılardan sonra Hitit hâkimiyetine girmiş. Hititlerle Kaşkalılar arasında yapılan bir anlaşmayla bölge Kaşkalıların hâkimiyetinde bir süre kaldıysa da M.Ö. 1200'lerde Aka ve Frig istilası sonrasında bölgeye birçok kavim gelmiştir[32]. Trakya kökenli Paflagonlar'da aynı dönemde bölgeye yerleşen kavimlerdendir. M.Ö. 7. Yy da Bitinya ve Kimmer saldırılarına hedef olmuş, bir süre Kimmer hakimiyetinde kaldıktan sonra Lidyalıların kısmi hakimiyetine girmişse de M.Ö. 546'da Pers istilası sonrası Paflagonya bölgesi Pers satraplığı olan II.Nomos Eyaleti sınırında kalmıştır. Paflagonya bölgesi M.Ö. 126'da Pontus hâkimiyetine geçmiş, Çankırı da bir şehir olarak bu dönemde kurulmuştur. M.Ö. 133'te bütün Paflagonya Roma'nın Galatya eyaletine dahil edilmiştir[33]. 395te imparatorluğun ikiye ayrılması sonrası Doğu Roma şehri olarak varlığını sürdürmüştür. 7. yy başlarında tekrar Sasani akınlarına maruz kalsa da uzun sürmemiş. 622de tekrar Doğu Roma topraklarına katılmış ve bu tarihten sonra Çankırı Paflagonya teminin merkezi olmuştur[34]. 8. Yy'da Emevi akınlarından nasibini alan bölge bütün Anadolu gibi Bizans ve Araplar arasında birkaç kere el değiştirmiştir[35]. 150-200 yıl böyle devam eden durum Arapların çekilmesiyle son bulmuştur. Bundan sonra Türk hâkimiyetine kadar uzun bir süre Bizans hâkimiyeti sürmüştür.

1071 Malazgirt zaferi sonrası Anadolu'ya akınlar sürerken, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah ve kumandanları Anadolu'daki birçok yerleşim yerini ele geçirmeye başladılar. Süleyman Şah'ın kumandanlarından Danişmend Gazi'ye bağlı Emir Karatekin (Tigin) tarafından 1082-1083 yıllarında Çankırı ve havalisi de fethedildi[36]. 1101'de Anadolu'ya giren haçlı ordusunca kuşatılmışsa da muvaffak olamamışlardır[37]. Ancak bölge yağmalanmıştır. 1132- 1140 yılları arasında Danişmendlilerin birbirleriyle

---

[31] "Çankırı", Yurt Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1982, s. 1945-1951; Sevim- Pehlevan, 2005, 125-154.

[32] Elbol, 2008, 7: Bu dönemde bölgeye gelen kavimler Henet, Kaukon, Mariandinalar, Traklar, Paflagonlar, Bitinler ve Tinlerdir; "Çankırı", Yurt Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1982, s. 1946.

[33] "Çankırı", Yurt Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1982, s. 1948.

[34] Kankal, 2011, 6;T. M. Yaman, Kastamonu Tarihi (XV. Asrın Sonlarına Kadar), İstanbul 1935, s.85.

[35] Kankal, 2011, 6.

[36] Sevim, A.. (1993). Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi. Ankara: TTK Basımevi, 101; Haz: Demir, N. (2002). **Dânişmend-nâme, enkidli Metin-Türkiye Türkçesine Aktarılış-Dil Özellikleri- Sözlük- Tıpkı Basım, (II.Kısım: Türkiye Türkçesine Aktarılış)**, Harvard Üniversitesi, 122-126.

[37] Mordtmann, 357; Akkaya, Ş. (1950). "Kitab-ı Melik Danişmend Gazi- Danişmendname", **A. Ü. DTCFD**, VIII, 1-2'den ayrı basım, 136-143; Turan, O. (1993). **Selçuklular Zamanında Türkiye**. İstanbul: Boğaziçi Yay., 139-140; Demir, N. (1997). "Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destani Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul, TTK (1999), 196-197, 202-206.

mücadeleleri nedeniyle, Bizans ve Danişmenliler arasında birkaç kere el değiştirmiştir[38]. Bu çekişmeleri fırsat bilen Selçuklu Sultanı I. Mesut zamanında 1142'de Ankara, Çankırı, Kastamonu, Kayseri ve Malatya bölgeleri, Anadolu Selçuklu topraklarına kesin olarak katılmıştır[39]. I. Mesud'un ölümü sonrası bölge II. Kılıçarslan'ın kardeşi Şahinşah'ın idaresine kaldıysa da ağabeyine karşı Danişmendliler ve Bizansla müttefiklik kurması nedeniyle, II. Kılıçarslan 1169-1170 yıllarında Çankırı ve Ankara'yı kardeşinin elinden almıştır. II. Kılıçarslan'ın ölümünde sonra (1192) ülkenin 11 evladı arasında bölünmesi nedeniyle, Ankara merkez olmak üzere, Çankırı ve Eskişehir'e kadar olan yerler Muhyiddin Mesud'a verilmiştir[40]. Bir süre sonra 1204'te Rükneddin Süleyman Şah bölgeyi kendi idaresine almıştır[41]. Alaaddin Keykubat döneminde Çankırı'ya vali tayin edilen Atabey Cemaleddin Ferruh şehrin gelişimine önemli katkılarda bulunmuş, şehirde Selçuklu'dan günümüze gelebilen iki eserden biri olan Darülhadis ile bugüne ulaşamayan bitişiğindeki darüşşifa Atabey Cemaleddin Ferruh zamanında yapılmıştır[42].

1243 Kösedağ Savaşı sonrasında bölge Muinüddin Pervane tarafından yağmalanmış, bir süre sonra da Çobanoğulları idaresine girmiştir[43]. 1290 civarında, Ruknettin Kılıçarslan ve Gıyaseddin Mesud arasındaki taht mücadelesi esnasında galip gelen Gıyaseddin Mesud'u koruyan Şemseddin Yaman Çandar'a Kastamonu ve havalisi verildi. Candar'ın ölümü sonrasında Çobanoğlu Hüsameddin Mahmud Bey bölgeyi ele geçirdiyse de 1309'da Candaroğlu Süleyman Paşa'nın ani baskınıyla yeniden Candaroğulları idaresine katılmıştır[44]. 1335'e kadar İlhanlılar'a tâbi hâkimiyetini sürdürmüş, son beş yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Muhtemelen Süleyman Bey zamanında Çankırı Büyük Cami'nin yerinde Ulu Cami inşa edilmiştir. Bu cami günümüze ulaşamamışsa da Büyük Cami'nin güney cephesine yerleştirilen kitabesi mevcuttur.

Candaroğlu beylerinden Kötürüm Bayezid'in oğullarından Süleyman Bey babası ile giriştiği mücadele sonrası Beylik 1383'te ikiye ayrılmıştır. Süleyman Bey Kastamonu ve Çankırı taraflarında, kardeşi İsfendiyar Bey ise Sinop ve civarında hüküm sürmeye

---

[38] Alptekin,C. (1992). "Türkiye Selçukluları" **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**. İstanbul, VIII , 240; Yakupoğlu, C. (2004). "Çankırı'da Zaviyeler ve Ahi Zaviyeleri (12.-15. Yüzyıllar)". **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Yâran Kültürü ve Çankırı** 17-18 Eylül 2004. Çankırı. s. 220 (218-232).

[39] Kankal, 2011, 7.

[40] Turan, O. (1977). "Kılıçarslan II". **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (cilt:6, s.696); Merçil, E. (2002). "Türkiye Selçukluları". **Türkler Ansiklopedisi** (Cilt 6, s. 514); Kankal, 2011, 7.

[41] Turan, O. (1979). "Süleyman Şah II". **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (cilt:11, s.229); Merçil, 2002, 514. Kankal, 2011, 7.

[42] "Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi**. C.3. İstanbul 1982, 1949; Kankal (2011), 7.

[43] Yücel, Y. (1980). **XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey- Batı Anadolu Tarihi, Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri**. Ankara, 33-51; Kankal (2011), 8.

[44] Yücel, Y. (1980). **XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey- Batı Anadolu Tarihi, Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri**. Ankara, 33-51; Kankal (2011), 8.

başlamıştır. Bir süre sonra I.Murad Süleyman Bey'i tutuklatarak Kastamonu ve yanısıra Çankırı'yı da Osmanlı topraklarına katmıştır (1383). Ancak 1402 Ankara Savaşı sonrası Osmanlı topraklarına katılan bütün beylikler gibi Candaroğulu İsfendiyar Bey de fırsattan istifade, yeniden bağımsızlığını ilan ederek Kastamonu ve Çankırı'yı da tekrar topraklarına katmıştır. [45]

1413'te Çelebi Mehmet'in hâkimiyetinin kesinleşmesi sonrası İsfendiyar Bey'le ilişkiler dostane biçimde gelişmiş. İsfendiyar Bey, oğlu Kasım'ı Osmanlı'nın Karaman ve Eflak seferlerine yardımcı güç olarak göndermiştir[46]. Kasım Bey ile Çelebi Mehmet arasında kurulan dostluk üzerine Kasım Bey geri dönmeyerek, Osmanlı hizmetinde kalmıştır. Bunun üzerine Çelebi Mehmet, İsfendiyar Bey'den Kastamonu, Bakır Küresi, Çankırı, Tosya ve Kalecik'i oğlu Kasım'a bırakmasını istemiş, İsfendiyar Bey, kendi maişetinin Kastamonu ve Bakır Küresi'nden karşılandığını, bunun dışında kalanları sultanın kendisine bırakacağını bildirmişse de, Çelebi Mehmet bu bölgeleri Kasım Bey'e bırakmıştır.[47]. 1461'de ölümüne kadar Kasım Bey'in yönetiminde kalan şehir bu tarihten sonra tamamen Osmanlı Devletine bağlanak Anadolu Eyaleti'nin bir sancağı haline gelmiştir.

16.yy. sonlarında bozulmaya başlayan ekonomik yapıyla birlikte asayişsizlik baş göstermiş ve 17.yy'a gelindiğinde Celali isyanlarından hayli zarar görmüştür[48].

17.yy.'da merkezi otoritenin zayıflaması sonrası ortaya çıkan ayanlar, giderek güçlenmişlerdir[49]. Çankırı'yı da içine alan geniş bir alanda hüküm süren en önemli ayan ailelerinden biri Çaparzadeler/Çapanoğulları'dır. Bölgede ikiyüzyıla yakın hüküm süren Çapanoğulları, önce Bozok mütesellimi iken, bir süre sonra Çankırı mutasarrıflığını da almıştır[50]. Ayanlar, 19.yy. başlarına kadar egemenliklerini sürdürse de, merkezileşme çabaları esnasında yavaş yavaş eski güçlerini yitirdiler[51].

---

[45] "Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi**. C.3. İstanbul 1982, 1950.

[46] Atsız, A. N. (Hazırlayan). (1985). **Aşıkpaşaoğlu Tarihi.** Ankara. 87; Köymen, M.A. (Hazırlayan) **Neşri Tarihi.** II, 539; Çabuk, V. (Hazırlayan) (1989). **Solakzade Tarihi.** I. Ankara.172, 176-177; Erünsal, İ. (Hazırlayan) (1984). **Müneccimbaşı Tarihi**. I. İstanbul; Elibol, 2008, 12-13; Kankal, 2011, 9.

[47] Yücel, Y. (1991). **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**. Ankara: TTK Yay.; Yakupoğlu, C. (1999). **İsfendiyar Bey Zamanı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 1-96; Kankal, 2011, 9.

[48] Elibol, 2008,13;

[49] Önen, N. – Reyhan, C. (2011). **Mülkten Ülkeye, Türkiye'de Taşra İdaresi'nin Dönüşümü (1839-1929)**, İstanbul, 22.

[50] "Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi**. İstanbul 1982, C.3, s. 1951-1952; Acun, H. (2016). **Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri**, İstanbul, 47'de, 1775'te Çapanoğlu Mustafa Bey'e Sürre Eminliği ve Mirahor-ı Sânî payesi ile Çankırı Sancağı Mütesellimliği verildiği belirtilmiştir.

[51] Önen- Reyhan, 2011. 115.

19. yy. başlarında hala Anadolu eyaletinin bir sancağı olarak ana yolların dışında kalması nedeniyle yeterince gelişmemiştir[52]. Bununla birlikte geleneksel üretim biçimleri sürdüren şehirde buna bağlı olarak nüfus hareketliliği de yaşanmamıştır[53]. 13 Eylül 1836'da Takvim-i Vekayi'de yayınlanan düzenlemeyle, Yeniçeri ocağının kaldırılmasının ardından yeni kurulan askeri örgütlenmeye göre Kastamonu, Viranşehir ve Çorum sancaklarıyla birlikte Ankara müşirliğine[54]; 1839 Tanzimat fermanı sonrası da 1846'ya kadar Kayseri ve Ankara livaları ile birlikte, Bozok eyaletine bağlandı[55]. 1846'dan sonra tekrar Kastamonu Vilayetine bağlanmıştır[56]. 1867 de Vilayet Nizamnamesinin yeni düzenlemesiyle bütün eyaletlerde uygulanmaya başlanınca Çankırı Sancağı da Çerkeş, Kalecik ve İskilip kazalarından meydana gelen bir sancak/ liva olarak Kastamonu Vilayetine bağlanmıştır[57].

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Vilayetler İdaresi Kanunu ile livalar kaldırılarak vilayet haline getirilince[58], Çankırı da vilayet olmuştur. Önce Ilgaz ve Çerkeş, sonra Kurşunlu, Şabanözü ve Eskipazar'ın da kaza olmasıyla idare alanı genişlemiştir[59].

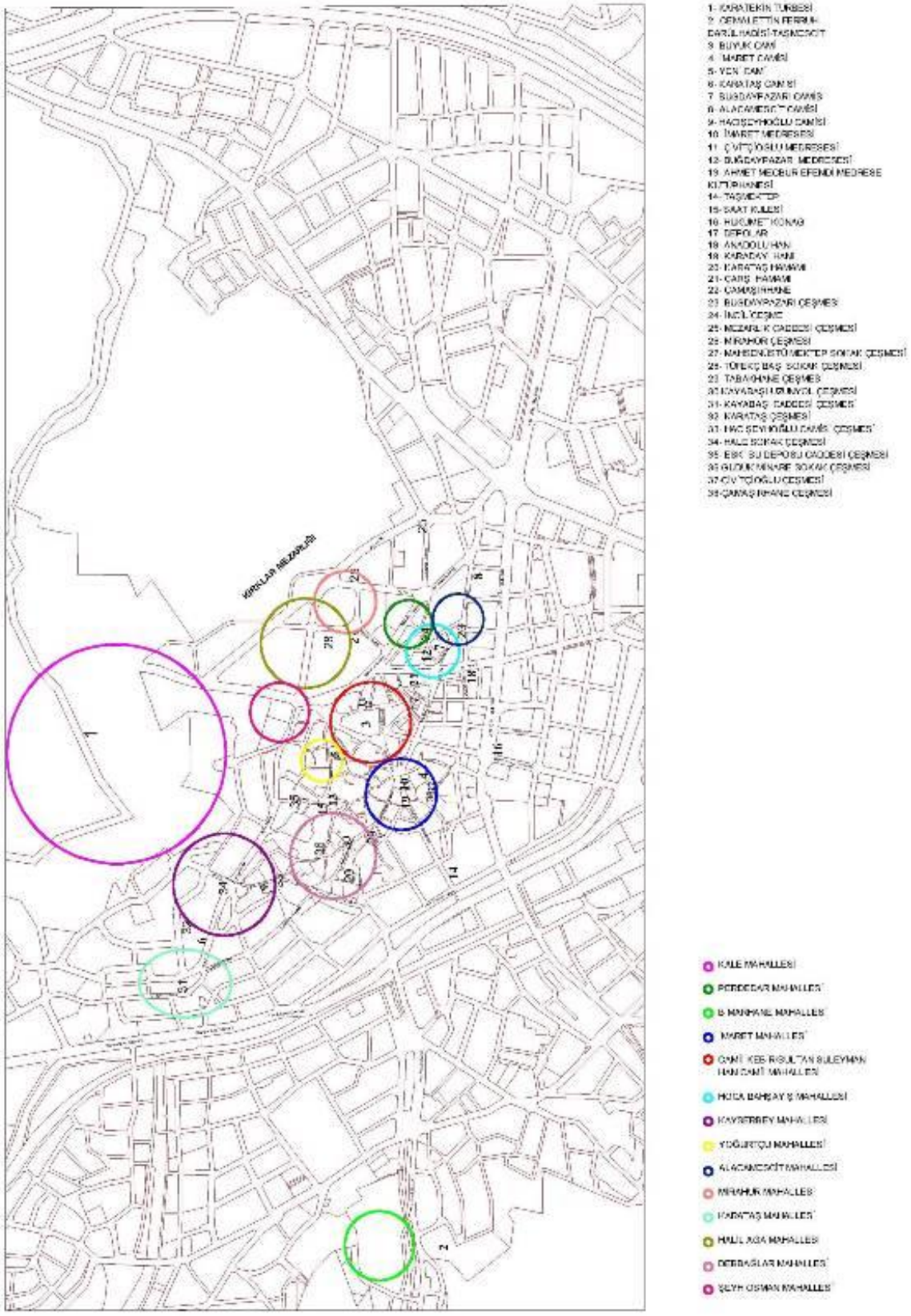
Çankırı, Osmanlı döneminde ulaşım ağında Anadolu sol ve orta kolunun arasında kalması nedeniyle ticarî sirkülasyonun yoğun olmadığı bir şehir olmuş, buna mukabil Mevlevihane ve diğer tarikatların kurduğu zaviyeler vasıtasıyla dini ve manevi yönden önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. Ekonomik olarak fazla büyümese de sosyal ve dini işlevlere yönelik farklı türden yapıların inşa edilmesiyle küçük Taşra kenti hüviyetini daima korumuştur.

---

[52] Önen- Reyhan, 2011, 121.
[53] "Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi.** İstanbul 1982. C.3, s. 1952.
[54] Önen-Reyhan, 2011, 122.
[55] "Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi**. İstanbul 1982. C.3, s. 191952; Önen, N. – Reyhan, C., 2011, 601: tabloda 1850-1857 arasında Bozok eyaletine bağlı sancak olarak yeralmakta.
[56] Önen-Reyhan, 2011, 137.
[57] Başer, 1956, 83-84; Önen-Reyhan, 2011, 183-190, 604.
[58] Önen-Reyhan, 2011, 535-541.
[59] Başer, 1956, 84.

2. ÇANKIRI ŞEHRİ'NİN GELİŞİMİ

(Yapıların Şehir Gelişimine Etkileri ve Çankırı'nın Eski Mahalleleri)

Harita 2.1. Çankırı Şehir haritası (İller Bankası Arşivindden işlenerek)

Şehirlerin gelişimini etkileyen üç ana etken coğrafi durum, ulaşım ve yapı faaliyetleridir. Çankırı şehrinin gelişiminde birbiriyle ilişkili bu üç ana etkene bakarsak:

Çankırı, Orta Anadolu'nun kuzeyinde, Kızılırmak ve Batı Karadeniz havzaları arasını kapsayan, 40°30′ ve 41° kuzey enlemleri ile 32°30′ ve 34° doğu boylamları arasındadır[60]. Kızılırmak'a dökülen Acıçay ve Tatlıçay'ın arasındaki vadide yer almaktadır. Toplam yüzölçümü 7388 km²'dir. Bugün 12 ilçe, 19 belde ve 368 köyü vardır. Kuzeyde Kastamonu, kuzeybatıda Karabük, batıda Bolu, güneyde Ankara ve Kırıkkale, doğuda Çorum illeriyle çevrilidir.

Çankırı ilinin doğal sınırları, kuzeyde Ilgaz Dağları, Kuzeybatıda Eleman, Hodalca ve Eğriboz Dağları, Batıda Çit, Karataş, Isık, Elden, Aydos, Eldivan ve Bozkır Dağları, güneyde ise Kızılırmak Havzası ile belirlenir. İç Orta Karadeniz ile Orta Anadolu arasında geçiş bölgesi olan şehirde karasal iklim hâkimdir. Bu nedenle yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve sert geçmektedir.

Karatekin Tepesi'nin güney yamaçlarına doğudan batıya doğru yayılma gösteren şehir, güneydeki ovaya hâkim bir konumdadır. Gerek çevresini kuşatan doğal sınırı gerek sırtını yasladığı Karatekin Tepesi savunmasını kolaylaştırmıştır. Kentler, ilk çağlardan beri ya dağlarla etrafı kuşatılmış, ya bir nehir kenarına ya da bir dağın eteklerine kurulacak şekilde konumlanmışlardır. Çankırı da kuzey ve batısındaki dağlar ve güneyindeki Kızılırmak Havzası ile sınırlanmış bir şehirdir.

Osmanlı döneminde Anadolu'yu Hicaz ve Kafkaslar'a bağlayan ana yollar üçe ayrılmaktaydı. Bu kollardan Orta ve sol kol güzergâhı Çankırı merkezine uğramadan Çerkeş, Koçhisar (Ilgaz), Tosya üzerinden Merzifon'a kadar ortak devam ediyordu[61]. Çankırı Sancak merkezi, bu iki yolun arasında kalması nedeniyle uğrak noktası olamamış, bu durum da ticaretin dolayısıyla şehrin fazla gelişmesine engel olmuş; küçük bir Taşra kenti olarak kalmıştır.

Bir şehrin gelişiminde üçüncü etken yapı faaliyetleri, mahallelerin meydana gelişinde ve sosyo-ekonomik hayatın gelişiminde o şehirdeki yapıların kalitesi ve sayısal çokluğu

---

[60] "Çankırı", Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl, İl: Dünü Bugünü, Yarını, C.3, İstanbul 1982, s.1934.

[61] Anadolu'da Orta Kol Güzergâhı, İstanbul'dan başlayıp, Üsküdar, Gebze, İzmit, Bolu, Gerede, Çerkeş, Tosya, Merzifon, Tokat, Sivas, Malatya, Harput, Diyarbakır, Nusaybin, Musul, Kerkük, güzergâhını takip eden Bağdat-Basra yoludur. Sol Kol güzergâhı ise Merzifon'a kadar ortak devam edip, Karahisar'ı Şarki-Bayburd-Tercan-Erzurum ve Kars'a gitmekteydi: Bozkurt, R. (1966). **Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri**. Ankara: Gnkur. Basımevi, 12-14; Halaçoğlu, Y. (1981) "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar". **Osmanlı Araştırmaları**. 2, 123 (123-132); Armağan, A.L. (2000). "XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı veMenziller (=Menâzilü'l-Hacc)". **Osmanlı Araştırmaları.**. 20, 73-74 (73-118); Halaçoğlu, Y. (2002). **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme**. Ankara, 69-94; Müderrisoğlu, F. (2002). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve Yol Şebekesi". **Ortaçağ'da Anadolu, Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan**. Ankara, 373- 381.

bağlamında önemli rol oynar[62]. Çankırı şehrinde, dini mimari öğeleri özellikle mahallelerin gelimi açısından önemlidir. Böyle küçük bir şehirdeki cami, mescit, zaviye ve türbe gibi yapıların sayısal çokluğu kentin fiziksel yapısını belirlemiştir. İmaret, darüşşifa, medrese, kütüphane ve mektep gibi kamu yararına çalışan kuruluşların varlığı da şehrin gelişiminde çok önemli etkenlerdir. Bir şehirde pazaryerleri ile çoğunlukla mamul ürünlerin depolandığı ve alışverişinin yapıldığı hanlar, kapalı ve açık çarşılar ve bedestenler gibi ticaret yapıları ekonomik canlılık getirmeleri açısından önemlidir[63]. Çankırı Sancak merkezi her ne kadar ana yol güzergâhında bulunmasa da özellikle şehir ve civar halkının ihtiyaçlarına karşılık verebilecek nitelikteki bedesten[64], han ve çarşılara sahipti.

Bir şehrin gelişimini etkileyen bu etkenler birbirine bağlıdır; birinin varlığı ve gelişmişliği diğerini olumlu yönde etkiler[65]. Çankırı Şehri'nde bu yapıların şehir gelişimine etkilerini ve mahallelerin meydana çıkmasına katkılarını ayrıntısıyla inceleme fırsatı bulduk. Özellikle tapu tahrir defterleri, şeriyye sicilleri, salnameler ve hurufat defterleri gibi arşiv belgelerinde yapılar ve mahalleler hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır.

Şehir İslam Fıkhına göre "içinde emiri, müftüsü ve kadısı olan yerdir"[66]. Diğer bir tanımında ise cuması kılınan, kadısı bulunan, pazarı kurulan, hamamı olan yere şehir denmektedir[67]. Şehirlerin kesin Türk hâkimiyetine geçmesiyle, surların önemini yitirmesi sonucu yerleşim sur dışına taştığı için, şehir, dini yapıların çevresinde anonim ve iddiasız bir doku teşkil eden mahallelerin sınırsız yayılımından meydana gelmiştir.[68] Osmanlı şehrinde mahalleler, birbirini tanıyan ve birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin meydana getirdiği bir topluluğun yaşadığı şehrin en küçük yönetim birimleriydi. Mahalleler, etnik veya dini gruplara ayrılabildiği gibi, meslek gruplarının meydana getirdiği mahallelere de rastlanırdı. Ancak bu durum katı çizgilerle çizilmemişti, gayrimüslim ve Müslüman cemaatin karışık oturduğu veya farklı meslek gruplarının bir arada olduğu mahalleler de bulunurdu[69]. Şehrin bölümlerini meydana getiren mahallelerin merkezinde çoğunlukla bir cami ve ya mescit gibi dini bir yapı bulunurdu. Osmanlı mahalleleri çoğunlukla merkezlerini oluşturan cami veya mescit gibi

---

[62] Acun, H. (1999). **Manisa'da Türk Devri Yapıları**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,10

[63] Kuban, D. (1968). "Anadolu Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler". **Vakıflar Dergisi.** VII, 71.

[64] Kankal, 2011, 150'de 438 numaralı evkaf defterinde Çankırı Nahiyesinde iki bedestenden bahsedildiğini belirtir.

[65] Acun, 1999, 11.

[66] O. Ergin, **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı**, İstanbul 1936, s.116.

[67] Ö. Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", **Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları**, İstanbul 2013, 87.

[68] Kuban, D. (1981). **100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi**. İstanbul, 206.

[69] Ergenç, Ö. (1984). "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine". **Osmanlı Araştırmaları**. IV, 69-70.

dini bir yapının adını köken almasının yanı sıra diğer herhangi bir hayır binasının ya da mahallenin kurucusunun adıyla da tanınmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde ise tespit edilebilen mahallelerin adları çoğunlukla kişilerle veya önemli bazı yapılarla bağlantılı ya da Türk öncesi dönemden değiştirilmeden kullanıla gelen adlardır[70]. Türk şehrinde evler içe dönüktür. Her evin mutlaka bir bahçesi vardır. Evlerin zemin kat sokak tarafı çoğunlukla sağır bir duvardan ibarettir. Henüz arsa mülkiyeti, şehir planı gibi kavramlar gelişmediğinden evler belli bir plan düzeninde değil, gelişigüzel tesadüflere göre birleşmişlerdir[71]. Bu nedenle yol yapısı ile evlerin birbiriyle doğrudan bir ilişkisi yoktur. Çıkmaz sokaklar da bu düzensiz konutlaşmanın bir sonucudur. Çıkmaz sokaklar tek tek evlerin veya birkaç evin özel sokağı durumundadır[72].

Bir İslam Şehrinin çekirdeğini beş ana öğe meydana getirir[73]: Kale, saray ve üst kademe yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlevinin sürdürüldüğü yapılarından meydana gelen yönetim merkezi, Cuma Camisi, hanlar, bedestenler ve açık pazar yerlerinin bulunduğu kent merkezi, mahalleler (Yoğun konut alanı), dış mahalleler.

Kale, ilk ve ortaçağ şehirlerinin çekirdeğini meydana getiriyordu[74]. Çankırı Şehri'nde de Türklerden önce kale dışında yaygın bir yerleşme olmadığı kanaatindeyiz. İlk fetih döneminde şehir Bizans ve Danişmendliler arasında bir kaç kez el değiştirmiştir. Bu çekişmeler esnasında şehrin dışa taşması için uygun zemin oluşamamıştır. Sur dışına ilk yerleşmelerin kesin olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte büyük ihtimalle bölgenin 1142'de kesin Türk hâkimiyetine girdiği Anadolu Selçuklu döneminde başlamıştır. Çankırı ve çevresine, 12. ve 13. yy. boyunca yoğun Türk göçleri olmuştur. Kent merkezi, 12.yy' dan itibaren, esnaf ve sanatkârlar, tüccarlar, ilim adamları ve askerlerle nüfusu artmaya başlamıştır[75]. Dolayısıyla Atabey Cemalettin Ferruh zamanında darüşşifa'nın inşa edildiği dönemlerde çoktan sur dışına çıkılmış olmalıdır. Candaroğulları döneminde ise kale dışındaki yerleşimler muhtemelen Candaroğlu 1. Süleyman Bey zamanında bugünkü Büyük Cami'nin yerinde olan ve kitabesi Büyük Cami'nin güney duvarında bulunan Cami'i Kebir (1339-1340) etrafında yoğunlaşmıştır.

Çankırı'nın Anadolu Selçuklularının eline 1142'de kesin olarak geçmesinden sonraki durumu hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak 16.yy. tahrir defterlerinde adı geçen

---

[70] Tanyeli, U. (1987). **Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. YY)**. İstanbul. 159.
[71] Kuban, 1981, 207.
[72] Kuban, 1981, 207; Tanyeli, 1987, 154.
[73] Aktüre, S. (1978). **19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti, Mekânsal Yapı Çözümlemesi**. Ankara. 9; Acun, 1999, 11.
[74] Acun, 1999, 11.
[75] Yakupoğlu, 2004, 220.

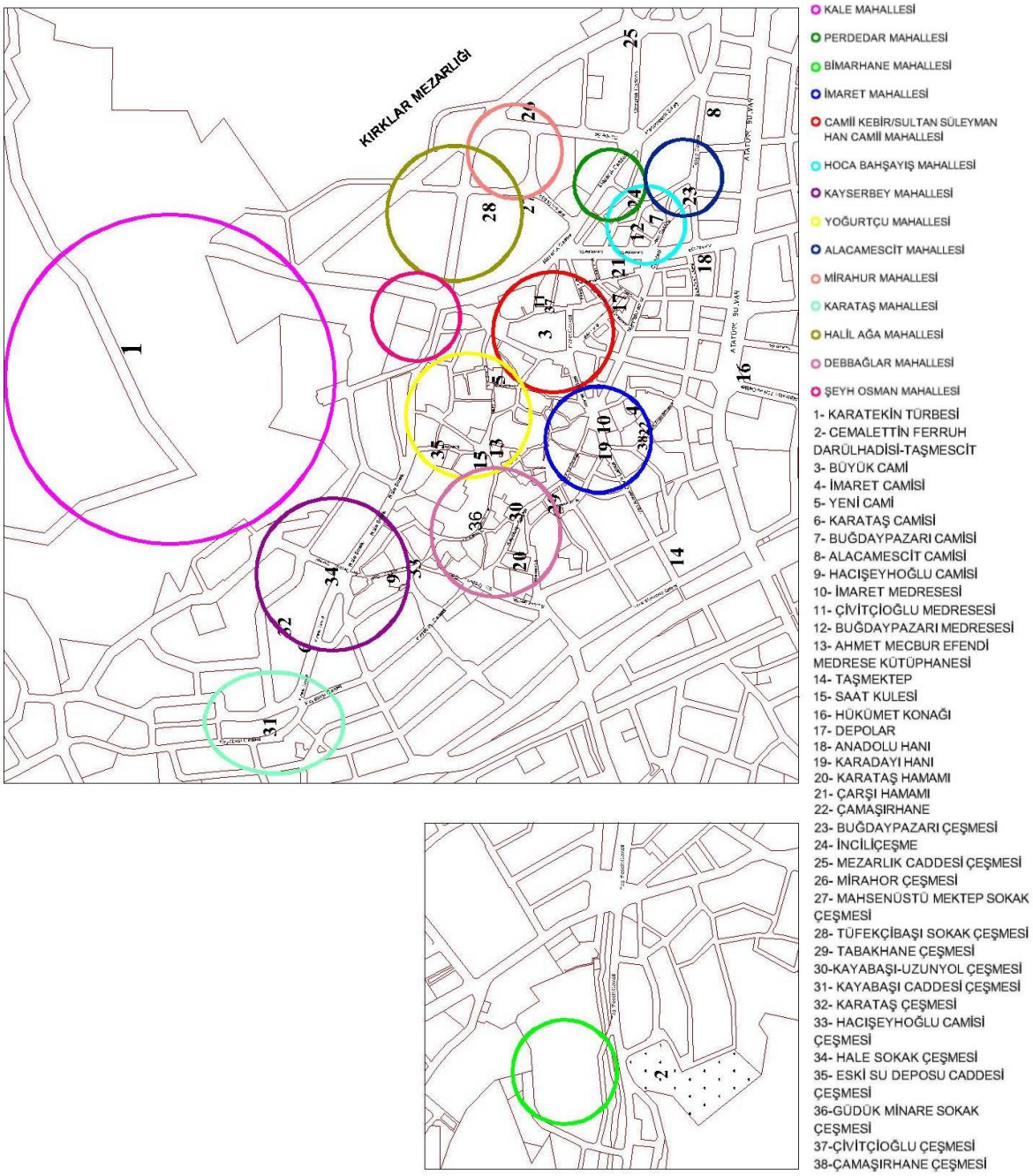
Tımarhane Mahallesi, Perdedar Gazi Mahallesi ve Hankah-ı Şeyh Bahaeddin Mahallesi'nin Anadolu Selçukluları zamanında kurulduğu düşünülmektedir[76]. Ancak Tımarhane Mahallesi hariç diğerlerinin mevkisi hakkında ipucu bulunmamaktadır. Tımarhane Mahallesi ise Cemalettin Ferruh Darüşşifasının bulunduğu bölgede kurulmuş olmalıdır; Tımarhane-Bimarhane adıyla da bilinmektedir. Bu dönemde kalenin dışına çıkan şehir, tepenin yamaçlarında doğu- batı doğrultusunda gelişmeye başlamıştır. Anadolu Selçukluları dönemi şehir nüfusu hakkında da bilgimiz yoktur.

Anadolu Selçuklu döneminden günümüze gelebilen iki eserden biri Çankırı Kale'sinde bulunan Karatekin Türbesi, diğeri Karatekin Tepesi'nin batısında Bimarhane Mahallesi'nde kurulmuş Cemalettin Ferruh Darülhadisi'dir. İlk inşa edildiği zamanlarda şehrin dışında ormanlık bir bölgede Derbend Deresi kenarındaki tepede havadar bir alanda kurulan Darüşşifa ve Darülhadis binalarının etrafında zamanla Bimarhane Mahallesi gelişmiştir.

Candaroğulları Döneminde Şehir, Karatekin Tepesi'nin yamaçlarından aşağı doğru ve doğu– batı doğrultusunda yayılmaya devam etmiştir. Bu dönemden belirlenebilen İmaret Mahallesi Candaroğlu Kasım Bey zamanında kurulmuştur. Kasım Bey İmareti'nin etrafında gelişen bir mahalledir. Selçuklu Döneminden olduğunu düşündüğümüz mahalleler de bu dönemde varlıklarını sürdürmüşlerdir. 16.yy. tahrirlerinde Cami adıyla kayıtlı mahalle de büyük ihtimalle Candaoğulları döneminde kurulmuştur. 16. yy'da Sultan Süleyman Camisi'nin inşasından sonra caminin adına izafeten Cami-i merhum Sultan Süleyman Han –tâbe serâhu- Mahallesi olarak kaydedilmiştir. Sultan Süleyman Camisi'nin güney duvarına yerleştirilmiş, bu caminin yerinde olduğu düşünülen eski camiye ait inşa kitabesi 1339-1340 tarihlidir. Candaroğulları döneminde inşa edilmiş bu camiye atfen 16.yy'a kadar Cami Mahallesi diye anılmıştır.

Candaroğulları'ndan Osmanlılar'a geçen Çankırı, Karatekin tepesinin eteklerine doğru ve doğu- batı doğrultusunda enlemesine yayılmaya devam etmiştir. Ancak eteklerinden ovaya taşma sınırlıdır. Orta ve sol kola bağlanan tali yol güzergâhında bulunan şehir, ana yol ağlarından içerde kalması nedeniyle fazla gelişememiştir. Bunun yanı sıra küçük bir taşra kenti olmasına karşın dini- tasavvufi merkezlerin yoğunlaştığı bir kenttir. Cami ve mescitlerin yanı sıra çeşitli tekke ve zaviyeler de oldukça fazladır. Mahallelerin de bir kısmı bu tekke ululârının adını bir kısmı da dini merkezlerin adlarını taşımaktadır (Harita 2.1, 2.2; Ek:1-2).

[76] Kankal, 2011, 35.

Harita 2.2 Çankırı Şehir haritası (İller Bankası Arşivindden (mahalle, sokak ve yapılar işlendi)

Çankırı'da 16. yy. da ilk tahrirde 24 son tahrirde 22 mahalle kayıtlıdır[77]. Bunlardan dördü Anadolu Selçukluları döneminden beri, ikisi Candaroğullarından beri kesin olarak mevcut mahallelerdir. Tahrir kayıtlarına göre 1579'da şehrin nüfusu 2115 civarındadır[78]. 414 Müslüman hane vardır. Bu tarihte merkezde Gayrimüslim hane yoktur. 19. Yy başlarında 22[79], 1869 Salnamesinde 17[80] mahallesi olduğu görülür. Gayrimüslim nüfus bu dönemde hayli az

[77] Kankal, 2011, 35.
[78] Kankal, 2011, 84-85, 87-88.
[79] Elibol, 2008, 76.
[80] Türkoğlu, 1999, 21

olduğundan ayrı bir mahalleleri yoktur. Müslümanlarla bir arada yaşadıkları anlaşılmıştır[81]. Bu şekilde Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı mahalleler olağandır[82]. 1831 nüfus sayımına göre merkezin nüfusu 3600 dür. Bu sayılardan geçen 300 senede şehrin nüfusunda önemli bir artış olmadığı anlaşılır. Şehrin etrafından geçen ticaret yolları coğrafi keşifler nedeniyle önemini yitirince şehirdeki gelişme de tamamen durmuştur (Çizelge 2.1). 1928 yılına ait bir haritada şehrin iskan bölgesi doğuda Sarıbaba Mezarlığı, batıdaTatlısu deresi, güneyde tarlalar ile sınırlı olduğu görülür (Harita 2.3). Cumhuriyet'in ilk yıllarında dahi şehir büyüme göstermemiştir.

Harita 2. 3: Çankırı Haritası 1928 (M. Topçubaşı'ndan)

Şehirdeki en büyük cami 1522'de yapımına başlanıp 1558'de tamamlanan Sultan Süleyman Camisidir. Candaroğulları döneminde yapının yerinde yapılmış olan cami de bu camiden önceki şehrin büyük camisidir. Dolayısıyla Beylikler döneminden itibaren Büyük

[81] Elibol, 2008, 77.
[82] Ergenç, 1984, 70: Örneğin 17.yy. başlarında Ankara 'da Müslüman ve gayrimüslimlerin ayrı mahalleleri olduğu gibi, beraber yaşadıkları mahalleler de mevcuttur.

caminin etrafından dışa doğru gelişme görülür. Bunun diğer bir kanıtı da şehrin ticaret merkezinin de aynı bölgede bulunmasıdır. Bir şehrin gelişimine olumlu yönde etkileyen bedesten, han ve pazarların bulunması ekonomiyi canlandırır[83]. Çankırı'da iki adet bedesten olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Tosya kazasında diğeri Çankırı Sancak Merkezindedir. Bugün mevcut olmayan Bedesten muhtemelen Büyük Cami'nin güneyinde yer almaktaydı. Yine caminin güney ve güney batsında çeşitli meslek gruplarına ait arastalar vardır. Arastalar asli özelliklerini yitirmişse de sokak düzeni halen bozulmamıştır. Tahrir kayıtlarında da merkezde 16. yy.'da 100 dükkân kayıtlıdır[84]. Caminin güneyinde arastalardan aşağıda doğudan batıya doğru uzanan Manifaturacılar Caddesi etrafında ve batıda bu caddeden tepenin eteklerine inen sokaklar üzerinde bugün çoğunluğu günümüze ulaşamamış şehir içi hanların varlığı bilinmektedir. Şehrin her gün alışveriş yapılabilen çarşılarının yanı sıra köylerinde ve yaylalarında yılın belli zamanlarında pazarların kurulduğu bilinir. En ünlülerinden biri Yapraklı Panayırıdır. 16. Yyda şehirde dokumacılık (sof imalatı, bozahane, boyahane, debbağhane, şemhane (mumhane), bezirhane, tuz memlehası bilinen ticari faaliyetlerdir[85].

17. yy'da celali isyanları sırasında yakılmış, sonradan tekrar toparlanmıştır. Şehir ayrıca deprem bölgesinde olması nedeniyle birçok kez geçirdiği depremlerle de önemli yıkımlara uğramıştır.

Çankırı ve içinde bulunduğu Paflagonya bölgesi hakkında ilk yazılı bilgileri Strabon'un M.Ö. 7.yyda yazdığı "Coğrafya"[86] adlı eserinden öğreniyoruz. Daha sonra Anadolu'yu gezen birçok gezgin veya araştırmacının yolu Çankırı'dan geçmiş, uzun süreli kalmadıkları Çankırı hakkında kimi coğrafi, kimi tarihi, kimi sosyolojik kısa bilgiler vermişlerdir. Bölgeye yolu düşen seyyahlar arasında, Katip Çelebi[87], Evliya Çelebi[88], Şemseddin Sami[89], gibi yerli gezginlere nazaran, Busbecg[90], Dernschwam[91], Tavernier[92], Leake[93], Morier[94], Ainswort[95], Texier[96],

---

[83] Acun, 1999, 13.
[84] Kankal, 2011, 151.
[85] Kankal, 2011.
[86] Strabon. **Antik Anadolu Coğrafyası**. (Çev. A. Pekman). İstanbul 1993.
[87] Toruk, 2008, 16; Öztürk, S. (Editör). (2010). **Cihannüma Katip Çelebi**. İstanbul: İBB Kültür Yay., 728-731.
[88] Toruk, 2008, 17-19; Kahraman, S.A.- Dağlı, Y. (Hazırlayanlar). (2012). **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya- Kayseri- Antakya- Şam- Urfa- Maraş- Sivas- Gazze- Sofya- Edirne**. 3. Kitap-C.1, 3. Baskı. İstanbul: YKY, 341-342.
[89]Şemseddin Sami. (1896). **Kamus-ul Alam, Tarih ve Coğrafya Lugatı**. İstanbul, 3901-3902.
[90] Toruk, 2008, 13-14; Busbecg, O.G. (1979). **Türkiye'yi Böyle Gördüm**. (Çev:A. Kurutoğlu). İstanbul, 61-68; Busbecg, O.G. (1953). **Kanuni Devrinde Bir Sefirin Hatıratı**. (Çev: O. Yüksel). Ankara, 39-48.
[91] Toruk, 2008, 14-15; Dernschwam, H. (1987). **İstanbul'dan Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**. (Çev: Y. Önen). Ankara, 261-263.
[92] Toruk, 2008,19-20; Breton, J. (Hazırlayan). (1810): **Voyages de Tavernier en Turquie en Perse aux ındes avec Atlas**. Paris, 8-9; **XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat**. (Çev: E. Gültekin). İstanbul 1980, 7-56; Yerasimos, S. (Editör). (2006). **Tavernier Seyahatnamesi**. İstanbul, 15.
[93] Toruk, 2008, 20-21; Leake, W.M. (1824). **Journal of Tourin Asie Minor**. London, 51-55, 68, 70, 310-311.

Mordtmann[97], Tchihatchef[98], Perrot[99], Hirschfeld[100], Cuinet[101], Folttwell[102], Kannenberg[103], Ramsey[104], Leonard[105], Kiepert[106], Jacopi[107], Macpherson[108], Burney[109], Hunger[110] ve French[111] gibi yabancı gezgin ve araştırmacılar çoğunluktadır. Bu gezginleri (Şemseddin Sami hariç) ve Çankırı hakkındaki yorumlarını F. Toruk "Çankırı İzlenimleri"[112] adlı kitabında ayrıntılı biçimde tanıtmıştır. Yarısına yakınının Çankırı kent merkezine uğramadığını, yalnızca Çerkeş, Atkaracalar, Ilgaz üzerinden Tosya'ya bağlanan üst yoldan geçtikleri anlaşılıyor[113]. Çankırı kent merkezine uğrayan gezgin ve araştırmacıların şehir hakkında verdikleri bilgilere kısaca göz atarsak hakkında en kapsamlı bilgi veren Şemseddin Sami'dir. Şemseddin Sami, eserinde önce Çankırı kent merkezini, sonra Sancağın merkez kazasını ve son olarak bütün Çankırı Sancağını

---

[94] Toruk, 2008, 22-23; Morier, J. (1812). **Journey through Persia, Armenia and Asia Minpr to Constantinople**. London, 351.

[95] Toruk, 2008, 24; Ainswort, W. (1842). **Travels and Researches in Asie Minor, Chaldea and Armeni**. London, 109-110.

[96] Texier, C. **Küçük Asya**. C.1-3. (Çev: A. Suat). İstanbul 1923-1925; Toruk, 2008, 24-26.

[97] Mordtmann, A. D. Babinger, F. (Hazırlayan) (1925). **Anatolien Skizzen und Reisebriefe Aus Kleinasien (1850-1859)**. Hannover, 242-391; Toruk, 2008, 27-29.

[98] Toruk, 2008,, 30-36; Tchihatchef, P. De (1869). **Asie Mineure Description Pyysique, Statistique, et Archeologique de Cette Contre**. C.1-8. Paris.

[99] Toruk, 2008, 36-37; Perrot, G. Freres, M. (Editör) (1864). **Souvenurs'd un Voyage en Asie Mineure**. Paris, 375-380.

[100] Hirschfeld**,** G. (1885). **Paphlagonische Felsengraber: Aushandlungen der k. Preub Akad. D.W**. Berlin, 1-57; Toruk, 2008, 38.

[101] Cuinet, V. (1879). **La Turquie d'Asie, Georaphie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnee de Chanque Province de A'Asie Mineure**. Paris, 342-360; Toruk, 2008, 39-47.

[102] Flottwell, E. (1895). **Aus Stromgebiet des Qyzy Yrmaq**. Petermann's Mitteilungen Erg, 114, Gotha,.1-7, 37-44, 48-51; Toruk, 2008, 47-48.

[103] Kannenberg, K. (1895). "Beruch in einem Anatolischen Dorfe", **Globus** 4; Kannenberg, K. (1897). **Kleinasiens Naturschatze**. Berlin; Kannenberg, K. (1895). "Die Paphlagonische Felsengraber", **Globus** LXVII, 57-101-122; Toruk, 2008, 48-51.

[104] Ramsey, W. (1960). **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**. (Çev: M. Pektaş). İstanbul, 194-197, 205-216, 261-280; Toruk, 2008, 52-53.

[105] Leonhard, R. (1915). **Paphlagonia**. Berlin; Toruk, 2008, 53-56.

[106] Kiepert, H. (1902-1906). **Karte von Klein Asien**. Berlin; Toruk, 2008, 56-57.

[107] Jacopi, G. (1935). **Dalla Paflagonia Alla Commagene**. Roma, 3-23; Toruk, 2008, 57-59.

[108] Macpherson, W. (1954). "Roma Reads an Milestones of Galatia". **Anatolian Studies.** 4, 111-120; Toruk, 2008, 60.

[109] Burney, C.A. (1958). "Northen Anatolia Before Classical Times". **Anatolian Studies.** 6, 179; Toruk, 2008, 60-61.

[110] Hunger, H. (1996). "Paphlagonia und Honorias". **Tabula İmperli Byzantini.** band 9, 50-281; Toruk, 2008, 62-72.

[111] French, D. (1974). "A Study of Roma Roads in Anatolia". **Anatolian Studies.** 24, 144-149; French, D. (1997). "Anadolu'daki Roma Yolları ve Mil Taşları". **Araştırma Sonuçları Toplantısı.** 1, 195-196; Toruk, 2008, 72-73.

[112] Toruk, F. (2008). **Çankırı İzlenimleri, Seyyahlar ve Araştırmacılar**. Çankırı.

[113] *Busbecg* 1553'te, *Tavernier* 1632'de, Leake 1801'de (şehrin antik dönemlerdeki önemine değnmiş),*Morier* 1808-1809'da, *Tchihatchef* 1848'den sonra (coğrafi yönden incelemiş),*Perrot* 1861-1872 arasında (çoğunlukla Kürtleri incelemiş), *Hirschfeld* 1884'te, *Kannenberg* 1893'te (sosyolojik, antropolik ve etnografik yönlerden incelemiş), *Ramsey* (Orta Anadolu antik kültürünü ve Galatya'dan güneydoğuya giden Roma yolu hakkında incelemeler yapmış), *Kiepert* (1884-1897 yılları arasında (çeşitli bölgelerin haritalarını çıkarmış), *Jacopi* 1935'te Çankırı'da bir gece konaklamış ve sadece Strabondan alıntı yapmakla yetinmiş), *Macpherson* 1950'lerde (Roma yolları hakkında inceleme yapmış), *Burney* 1955'de (arkeolojik açıdan bölgeyi incelemiş), *French* 1970'ten itibaren (Roma yolları ve mil taşları hakkında bir araştırma yapmış) genel olarak Orta Anadolu bölgesini inceleyen doğrudan Kent merkezi hakkında bilgi vermeyen gezgin ve araştırmacılardır.

tanıtarak, kent merkezinin konumundan, enlem ve boylam bilgilerinden, nüfusuna, yapı türlerine göre kaç yapı olduğuna, yer şekilleri ve ikliminden, tarım ve hayvancılık, imalat ve ticaretiyle ilgili birçok ayrıntıyı vermiştir: "*Kangırı: (.....Çangırı) Kastamonu Vilayetinde ve Kastamonu'nun 90 kilometre güneyinde, bayırımsı bir yerde ve Kızılırmak'a tabi bir çayın iki kolu arasında 895 metrelik irtifada ve 30º 34' 25" kuzey ile 31º 12'35" doğuda bulunan sancak merkezi bir kasaba olup, 15.000 ahalisi, 10 camii şerifi, 16 mescidi, 13 medresesi, bir idadiyi mülkiye ve bir rüşdiye ile 2 ibtidaiye ve 14 sıbyan mektebi, birer Rum ve Ermeni mektebi, 2 kütübhanesi, 7 tekyesi, 2 kilisesi, 2 muvakkithanesi, 717 dükkanı, 5 hanı, bir harab bedesteni, 6 hamamı, 6 değirmeni, bir kargir ve 4 ahşab köprüsü, bir çok çeşmeleri, kasabanın etrafında iki buçuk saatlik mesafeye kadar (...) evler bağ ve bağçeleri ve kasabanın arkasında harab bir kalesi vardır. Kasaba dahilinde alaca ve bez imal ve civarlarıyla bir mikdar ticaret icra olunur. Ta Galatların zamanından kalma eski bir kasaba olub, ism-i kadimi (Gangara)dır, ki şimdiki ismine aynı dimekdir*."[114].bu bilgileri verdikten sonra Çankırı Sancağı'nın sınırlarını belirtip Koçhisar, Şabanözü ve Tuht nahiyeleriyle birlikte 208 karyeye sahip olduğu, toplam nüfusunun 85102, bunun 737'sinin Rum, 333'ünün Ermeni, geri kalanının Türk ve Müslüman olduğunu belirtmiştir. Daha sonra sancağı arazi yapısı, yetişen ürünler, hayvanlar ve tuz madeninden bahsetmiş, sonrasında sancaktaki eser sayılarını vermiştir. Buna göre Çankırı Sancağında diğer üç nahiyesiyle beraber 273 cami, ve mescid, 265 mekteb, 15 medrese, ve kütübhane, 29 tekye ve zaviye, 3 kilise ve manastır, 1183 dükkan ve mağaza, 19 fırın,25 han, 7 hamam, 245 değirmen ve hızar, 2 un fabrikası bulunmaktadır. Kastamonu'ya ve iskelesi olan İnebolu'ya bir şose ile bağlandığı da yazmaktadır. Çankırı Sancağının asıl olarak Kangırı (Çankırı) ve Çerkeş kazaları ile 6 nahiyeden meydana geldiği, Sancakta 416 karye ve 140.482 ahali olduğu ve bunların 797'sinin Rum, 353'ünün Ermeni geri kalanının kemalen Müslüman ve Türk olduğu bilgisi verilmiştir. Sancağı bağlı olduğu Kastamonu Vilayetinden ziyade Ankara Vilayeti ile ilişkisi olduğu da belirtilmiştir.

Kâtip Çelebi, 1648'de yazdığı eserinde şehrin coğrafi konumundan kısaca bahsetmiş, kazalarını saydıktan sonra, şehri tanıtmıştır. Sultan Süleyman Camisi ve Bey Camisi adında iki camisi, iki hamamı, çarşı ve hanları olduğu, Kalenin karşısındaki bir tepe üzerinde şehrin beyine ait saray ile beye bağlı halkın ahşap evlerinin yer aldığı, Kalesinin çok sağlam olduğu ve içinde evler, mahalleler ve bir cami ile kaleye su sağlayan büyük bir sarnıcın bulunduğu belirtilmiştir, Kasaba halkının çoğunlukla Müslüman Türklerden meydana geldiği, bağcılık yapıldığı ve tiftik keçisi yetiştirildiği ve buna bağlı sof imalatı ile geçindikleri, çok kaliteli derisinin olduğundan

[114]Şemseddin Sami, 1896, 3901.

bahsedilmişdir. Ayrıca şehrin batısında Karasu adlı tatlısu ile doğusundan gelen Acısu'yun bir-iki mil güneyde birleşerek bir süre sonra Kızılırmak'a döküldüğü bilgisini de verir[115].

Evliya Çelebi, 1650'lerde Çankırı'dan geçmiştir[116]. Seyahatnamesinde, Anadolu Eyaletinde Sancakbeyi tahtı olduğu, beyinin hasının 35.781 akçe olduğu, 7 zeamet ve 381 tımar olduğu belirtmiştir. Köylerinin bakımlı ve şenlikli olduğundan, 12 divan nahiyesi bulunduğundan, Kalesinin taştan, küçük ve dörtgen şekilli oluşundan, varoşunun geniş ovada bağlı ve bahçeli 4000 haneden meydana geldiğinden bahseder. Çarşı içindeki kalabalık cemaatli Sultan Süleyman Han Camii'nin bir minareli ve kurşun örtülü, süslü ve bakımlı bir yapı olmasına değinmiş, diğerlerinin mescit olduğunu söyleyerek isim veya sayı vermemiştir. Halkı için garip dostu der[117].

H. Dernschwam, 1554'te Çankırı'ya gelmiştir. Kızılırmak boyunca ilerleyip Çankırı'ya vardığında kuzeyde şehri ve kaleyi görmüş. Kalenin harap durumda olduğunu belirtmiştir. Şehrin yakınlarında bakır madeni olduğunu düşünerek, şehrin doğusundan geçen Acısu'yun tadını bu madenden aldığını tahmin etmiştir[118].

W.H. Ainswort, Orta Anadolu'ya 1883'de gelmiş. Eserinde Çankırı'nın kalesinin harap, Taş Mescidin de bakımsız olduğundan ve yılda bir kere şehirde panayır kurulduğundan bahseder[119].

C.Texier, 1834-1835 yıllarında Çankırı'ya uğramıştır. Şehrin demografik durumu hakkında bilgiler vererek, 16 000 olan nüfusun çoğunluğunun Türk olduğu ve Rum aile sayısının 40'ı geçmediğini belirtmiştir[120].

A.D. Mordtmann, 1852'de Çankırı'ya uğramıştır. 100'ü gayrimüslüm 2200 hanelik şehrin kalesinin içinde Karatekin isimli zatın türbesinden ve kaledeki eski dönemlerden kaldığını belirttiği sarnıçtan bahseder. Ayrıca şehide 160 bin okka tiftik üretildiğini de ifade etmiştir[121].

V. Cuinet, 1880-1890 yılları arasında Anadolu'da görev gereği seyahatleri esnasında Çankırı'ya da uğramıştır. Kastamonu Vilayeti'nin bir sancağı olduğunu ifade ettikten sonra, şehrin enlem ve boylamını, komşu sancakları, yüz ölçümünü verir. Bölgenin 3 kaza, 7 nahiye ve 714 köyden meydana geldiğini, Çankırı sancağını meydana getiren kazaların ve bunlara bağlı nahiyelerin isimlerini de belirtmiştir. Sancağı askeri ve idari durumunu açıklamış. Şehrin yıllık gelirinden, üretilen ve ticareti yapılan ürünlerden bahseder. Çankırı'da 84.970 Müslüman erkek,

[115]Kâtip Çelebi, 2010, 728-731.
[116]Kahraman, S. A. (Hazırlayan). Evliya Çelebi, (2013). **Seyahatname**,(I. ve II. Cilt), İndeksli Tıpkıbasım C.1, Ankara: TTK yay, XLIV.
[117] Kahraman ve Dağlı, 2012, 341-342.
[118] Dernschwam, 1987, 264; Toruk, 2008, 15.
[119] Ainswort, 1842, 109-110; Toruk, 2008, 24.
[120] Texier, 1923-1925; Toruk, 2008, 25.
[121] Mordtmann, 1925, s. 242-391; Toruk, 2008, 29.

80730 Müslüman kadın, 570 erkek, 399 kadın Grek Ortodoks ve 544 erkek, 416 kadın Ermeni nüfusu olduğunu söyler. Merkezde 13 medrese, 2 ortaokul, 102 ilkokul, 1 imaret, 11 cami, 16 mescit, 1 hükümet konağı, 1 belediye binası, 1 kışla, 1 silah deposu, 1 Jandarma karkolu, 714 dükkan, 1 Pazar yeri, 5 han, 6 hamam, 10 kamu binası, 2 kütüphane, 1 postane, 1 taş ocağı, 4 kereste atölyesi, 6 değirmen, 1 Katedral (Saint Dimitri Katedrali), 1 Grek Ortadoks Şapeli (Saint Mamas Şapeli), 1 Grek Ortadoks kilisesi ve 1 Ermeni Kilisesi olduğunu yazar. Camilerden 2. Murat v Eski Cami isminde iki isim vermiştir. Bu isimlerde merkez kazada hiç bir yapıya rastlanmamıştır. Muhtemelen yanlış bilgilendiriliş ya da Çerkeş'teki IV. Murat Camisi ile karıştırmıştır[122].

E. Flotvel, 1893' te Çankırı'ya uğramış. Çankırı'nın 32 mahalle, 4000 konut ve 237 köyden müteşekkil olduğunu, toplam nüfusunun 139.609 kişi olduğu ve bunun 85.165'inin merkez kaza ve köylerinde yaşadığını belirtmiştir. Kentte en önemlisi Ulu Cami toplam 25 cami bulunduğunu; ayrıca Mevlevi Dergâhının, Taş Mescitte faaliyetini sürdürdüğünü de anlatır. Kalenin krokisini vererek, dört köşeli hisar ile, hisarın içinde taş veya tuğla duvar parçaları, yarı yıkılmış tuğladan bir kule ve bir camiden kalma minare ile Karatekin Türbesi'nden bahsetmiştir. Bir de kentte yeri bilinmeyen-gizli demek istiyor herhalde- bir Rum kilisesi olduğunu da belirtmiştir[123].

R. Leonhard 1890, 1900 ve 1903 yıllarında üç kere Orta ve Kuzey Anadolu'yu gezmiş. Çankırı kent merkezinde 150'si Rum, 50'si Ermenilere ait olmak üzere 5000 evin mevcudiyetini ve şehirde bulunduğu sırada kentin bir deprem geçirdiğini belirtmiştir.[124]

H. Hunger, 1966'da Alman Bilimler Akademisi'nin görevlendirmesiyle Anadolu'da Paflagonya ve Honorias bölgelerini incelemek üzere gelmiştir. Bölgenin coğrafyasını tanıtmış, merkez kazada Ulu Cami, II. Murad Camisi (yanlış olarak) ile Karatekin Türbesi gibi tarihi yapılara değinmiştir. Ulu Cami'nin içindeki gömme sütunların devşirme olduğundan bahsetmiştir[125].

Yukarıda da özetlediğimiz gibi Çankırı'ya yolu düşen seyyahlar çoğunlukla şehrin sosyo-ekonomik durumunu, coğrafi özelliklerini veya antik dönemdeki durumlarını incelemişler; konumuz Sanat Tarihi açısından önemli verilere değinmemişlerdir. Şehir gelişiminde yapıların önemi dikkate alındığında, Şemseddin Sami, Cuinet ve Hunger yapı sayılarını belirtmekle yetinmişlerdir.

---

[122] Cuinet, 1879, 342-360; Toruk, 2008, 42-44.
[123] Flottwell, 1895, 1-7, 37-44, 48-51; Toruk, 2008, 47-48.
[124] Leonhard, 1915; Toruk, 2008, 54.
[125] Hunger, 1996, 50-281; Toruk, 2008, 66-67.

Şehir Osmanlının eline geçtiğinden itibaren Anadolu Eyaleti'ne bağlı Çankırı Sancağı durumundadır. 1861 Vilayet Nizamnamesi sonrasında Kastamonu Vilayeti'ne bağlı liva haline gelir[126].

Cumhuriyetin ilanından beri Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ilidir. Kangırı adı, Çankırı milletvekilleri, Ahmet Talat, Mehmet Rıfat ve Yusuf Ziya Beylerin 9 Nisan 1925 'de TBMM'ye verdikleri dilekçe üzerine hükümet kararı ile Çankırı olarak değiştirilmiştir[127].

Çankırı Sancağı merkez kazası da Büyük Cami ve Bey Camisi ile cuması kılınan, Sancak merkezi olması hasebiyle kadısı bulunan, şehirdeki hanlar, arastalar ve bedestenler ile pazarlarının varlığı bilgisiyle pazarı kurulan ve günümüze gelememişse de altı hamamı olan bir şehir merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüze gelebilen çıkmaz sokaklar: Akasya, Ay, Badem, Bey, Billurbey, Ergin, Garanti, Güler, Güneş, İğde, Kaynak, Leylak, Mukaddes, Nane, Sarmaşık, Sümer, Yasemin ve Zambak olmak üzere sayısı 18'dir. Bu sokaklar bir veya birkaç konutun ortak sokağıdır. Halen sakinleri mevcut bu sokakların şehrin eski konut dokusu içinde bulunmaları nedeniyle en azından 19.yy'dan beri mevcut olduğunu düşünmekteyiz.

Tahrir Defterlerine göre Çankırı'da 1521 tarihli tahrirde 24 mahalle bulunmaktaydı. 1903 salnamesinde 32 mahalle bulunduğu yazmakla beraber bu mahallelerin adları verilmemiştir[128]. Aşağıda 1521 tarihli tahrir defterinden 20.yy'a kadar çeşitli dönemlerde mahalle adları değişimlerine göre tablo halinde verilmiştir:

Çizelge 2.1. Arşiv kaynaklarına göre Çankırı mahalleleri

1521 Tarihli Tahrir[129]	**1579 Tarihli Tahrir[130]**	**1653-1655 tarihli Şer'iyye Sicili[131]**	**1728-1739/ 1782-1786 tarihli Şer'iyye Sicilleri[132]**	**1800 tarihli Şer'iyye Sicili[133]**	**1820 tarihli Şer'iyye Sicili[134]**	**1869 tarihli Şer'iyye Sicili[135]**	**Hurufat Defterleri[136]**
Karataş-ı Kaysar	Karataş-ı Kaysar	Kayser Bey	Kayser Bey	Kayserbey	Kayserbey	Kayserbey	Kayserbey
Hıdırlık	Hıdırlık	-	-	-	-	-	Hıdırlık

[126] Varlık, M. Ç. (1991). " Anadolu Eyaleti". **TDVİA**. C. III, s. 143.
[127] "Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi**. 1945.
[128] Türkoğlu, 1999, 544.
[129] Kankal, 2011, 35.
[130] Kankal, 2011, 35-36.
[131] Köse, 2009, 163.
[132] Yıldız, 2008, 52.
[133] Elibol, 2008, 76.
[134] Elibol, 2008, 76
[135] Elibol, 2008, 76.
[136] 553, 554, 555, 556, 557, 558, 1091, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1113, 1114, 1115, 1119, 1128, 1131, 1138, 1139, 1140, 1142, 1147 ve 1216 numaralı hurufat defterlerinde yer alan 2017 arşiv kaydından 426'sında mahalle isimleri geçmektedir.

Alaca Mescit	Alaca Mescit	Alaca Mescit	Alaca Mescit	Alaca Mescit	Alaca Mescit	Alaca Mescit	Alaca Mescit
Hoca Bahşayiş	Hoca Bahşayiş	Hoca Bahşayiş	Hoca Bahşayiş	Hoca Bahşayiş	Hoca Bahşayiş	Hocabahşayiş	Hocabahşayi
Çukur	Çukur	Çukur	Çukur	Çukur	Çukur	Çukur	Çukur
Karataş	Karataş	Karataş	Karataş	Karataş	Karataş	Karataş	Karataş
Emir-i Ahur	Emir-i Ahur	Mirahur	İmrahot (Emir-i Ahur)	Mirahur	Mirahur	Mirahur	Mirahur
Mescid-i Hatib	Mescid-i Hatib	-		-	-	-	
Mescid-i Halil Ağa	Halil Ağa	Halil Ağa	Halil Ağa	Halil Ağa	Halil Ağa	Halil Ağa	Halil Ağa
Hacı Musa	Hacı Musa	-		-	-	-	
Bimarhane-Tımarhane	Bimarhane-Tımarhane	-		Bimarhane	Bimarhane		Bimar
Kadı	Kadı	-		-	-	-	
Perdedâr Gazi	Perdedar	Perdedar	Perdedar	Perdedar	Perdedar	Perdedar	Perdedar
Çetince	Çetince	Çetince	Çetince	Çetince	Çetince	Çetince	Çatanca
Umur Fakih (Hoca Elvan)	Umur Fakih (Hoca Elvan	Hoca Elvan	Hoca Elvan	Hoca Elvan	Hoca Elvan	Hoca Elvan	Hoca Elvan
Cami- Cami-i Kebir	Cami-i Merhum Sultan Süleyman Han-tâbe serâhu-	-	Cami-i Kebir	Cami-i Kebir	Cami-i Kebir	Cami-i Kebir	Cami-i Kebir
Hoca İbrahim	Hoca İbrahim	Hacı İbrahim	Hoca İbrahim	Hoca İbrahim	Hoca İbrahim	Hoca İbrahim	Hoca İbrahim
Küçük Minare	Küçük Minare	-		-	-	-	-
Mescid-i Hacı Mümin	Mescid-i Hacı n.d.(Tebbağlar)	Debbağlar	Debbağhane	Debbağlar	Debbağlar	Debbağlar	Debbağlar
İmaret	İmaret	İmaret	İmaret	İmaret	İmaret	İmaret	İmaret
Şeyh Osman	Şeyh Osman	Şeyh Osman	Şeyh Osman	Şeyh Osman	Şeyh Osman	Şeyh Osman	Şeyh Osman
Hoca Kasım	Hoca Kasım	-		-	-	-	
Hankah-ı Şeyh Hacı Bahaeddin	-	-		-	-	-	-
Tohte	-	-		-	-	-	
-	-	Yoğurdcu	Yoğurdçu	Yoğurdçu	Yoğurdcu	Yoğurdçu	Yoğurdçu
-	-	Taş Mescid	Taş Mescid	Taş Mescid	Taş Mescid	Taş Mescid	Taş Mescid
-	-	Ağcasu		-	-	-	
-	-	Yusuf Han		-	-	-	Hancı
-	-	-		Alibey	Alibey		
-	-	-	Yapar	Yapar	Yapar	Yapar	
				Saman Pazarı (Ekin Pazarı)			
				Yenimahalle			Yeni/Cedid
							Bali
							Başmakçılae
							Bayar
							Beyaztaş
							Boyacı
							Çeşme
							Dar
							Derikli
							Haffaflar
							Kadı
							Karatay
							Kumrubey

3. ÇANKIRI İLİ TÜRK DEVRİ MİMARİ ESERLERİ

3.1. Külliyeler

3.1.1. Cemalettin Ferruh Külliyesi

3.1.1.1. Darüşşifa[137]

Şehir Planındaki Numarası: 2

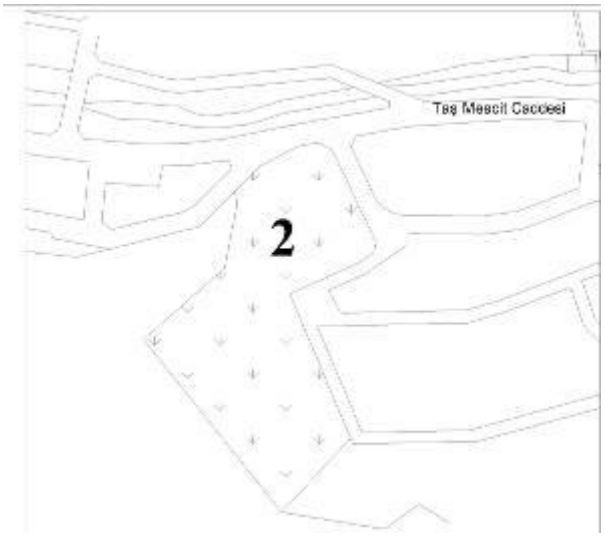
Şekil No: 3.1

Resim No:3.1-3.2

Eser, Aksu Mahallesi[138], Taşmescit Caddesi ile Akıncılar Caddesi'nin kesiştiği köşede güney yanında yer alırken bilmediğimiz bir dönemde yıkılmıştır (Harita 3.1,3.2). Şehrin güney batısında Derbent Deresi'nin (Kuru Çay) kıyısında küçük bir tepe üzerinde inşa edildiği yayınlarda geçmektedir[139].

Harita 3.1. Darüşşifa'nın konumu (https://www.google.com.tr/maps 20.1.2018'de alındı)

Harita 3.2. Şehir planındaki yeri (İller Bankası arşivinden işlenerek)

Cemalettin Ferruh Darüşşifası olarak da bilinen Çankırı Darüşşifası'nın Darülhadis'in güneyindeki avlunun bulunduğu alanda inşa edildiği düşünülmektedir[140].

---

[137] Yapı, Çankırı imar planında 460 Ada ve 1 Parsel'de yer almaktadır.

[138]Bugün Aksu Mahallesi'nde bulunmaktadır; ancak 16. yy. tahrir defterlerinde mahalle adı olarak Bimarhane Mahallesi geçmektedir; Kankal, 2011, 35, 222.

[139] Ünver, 1938, 22; Üçok, 1941, 145; Gökoğlu, 1952, 338; Önge, 1962;.

[140] Cemalettin Ferruh Darüşşifası olarak bilinen Çankırı Darüşşifası'nın Darülhadisi'in güneyindeki avlunun bulunduğu alanda inşa edildiği iddia edilmektedir. Üçok, 1941, 145; Önge, 1962, 251; Yetkin, 1963, 29; Sözen, 1973, 1, 84- 86; Gürkan, 1993, 44; Ünver, 1993, 9-31, 19; Ata, 1995, 39; Toruk, 1999, 20; Elibol, 2008, 136.

Günümüze ulaşabilen kitabesinden Alaaddin Keykubat'ın lâlâsı ve onun adına Çankırı'yı yöneten Atabey Cemaleddin Ferruh tarafından 1235'te inşa ettirildiği anlaşılmaktadır[141]. Uzun süredir kayıp olduğu düşünülen kitabesi bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Vakıf Eserleri Müzesi deposundadır (Resim 3.1). Kitabe özgün haliyle iki parçalıyken, maalesef tarih kısmının yazılı olduğu üst tarafındaki kemerli parçası kaybolmuştur. Ancak tamam olan bir fotoğafına Üçok'un Çankırı Coğrafyası ve Ünver'in Selçuklu Tababeti kitaplarında rastladık[142].

Resim 3.1 Kitabesi (2. fotoğraf, kitabenin tamamı, Ünver'den)

Arapça kitabenin transkripsiyonu şöyledir[143]:

1- Fi tarih-i Muhharrem sene selase ve selasin ve sittemiye
2- Es-sultan
3- Emere bi imareti hazihi'd-darü'l afiyeti'l-meymuneti fi eyyam-ı devleti
4- Es-sultan'ül azam Alaü'd-dünya ve'd-din Ebul Feth
5- Keykubad bin Keyhüsrev ve Kasimi emirü'l-müminine e'izze Allah ensara
6- El-Abdü'l-fakir el muhtaç ila rahmeti Rabbih Cemalüddin Ferruh
7- El-Lala el Atabek el mülki el Ataki vefekah Allah

[141] Darüşşifa'nın kitabesi uzun yıllar kayıpken Vakıfların bir onarımı esnasında Darülhadis'in duvarına yaslı olarak bulunmuş ve Ankara Vakıf Eserleri Müzesi deposuna kaldırılmıştır. Kitabe, kemerli üst parça ve kareye yakın dikdörtgen alt parçadan ibaretken, kemerli üst parçası, 1940 yılında kaldırıldığı Çankırı Orta Okulu'nda bulunduğu sırada kaybolmuştur; Üçok, 1941, 145; Önge, 1962, 251; Yetkin, 1963, 29; Sözen, Haziran, 1973, 1, 84- 86; Gürkan, 1993, 44; Ünver, 1993:. 9-31, 19; Ata, 1995, 39; Toruk, 1999, 20; Elibol, 2008, 136.

[142] Üçok, 1941, 141; Ünver, 2014, 194.

[143] Üçok kitabeyi sadeleştirip, günümüz Türkçesine çevirerek vermiştir: Üçok, 1941, 145; Ayrıca Gökoğlu, Önge ve Cantay da küçük farklılıklarla kitabeyi yayınlamışlardır: Gökoğlu, 1952, 338; Önge, 1962, 251; Cantay, 1992,56.

Kuzeyine bitişik olarak inşa edildiği söylenen Darülhadis'in güney duvarı ve güneydoğu köşesindeki pahlı duvarın Darüşşifaya ait olduğu, yine Darülhadis binasının güney kapısının da aslında Darüşşifa'nın taç kapısı olduğu düşünülmektedir[144]. Darülhadis'in planından da güney duvarın güney tarafının başka bir yapıya ait olduğu açıkça görülebilmektedir (Şekil 3.1). Darüşşifannın bulunduğu alan Osmanlı döneminde Mevlevihane olarak kullanılmıştır[145].

2011 yılında Darüşşifa'nın bulunduğu söylenen alanda Prof. Dr. Halit Çal başkanlığında kazı yapılmıştır. Kazı sonrası, Darülhadis'in güneyindeki avlunun etrafını çeviren dış duvarların temelleri ile avlu içinde bir takım temel izlerine ulaşılmıştır. Ancak izler mekanların düzeniyle ilgili kesin bilgiler vermemektedir[146] (Resim 3.2). Bu alanda eğer bir Darüşşifa veya medrese vardıysa, büyük ihtimalle avlunun doğu ve batı yanlarında hücreler, güney yanda ise mevlevihanenin semahanesinin bulunduğu kısımda ana eyvanın izleri olmalıydı. Maalesef yalnızca dış duvar temelleri belirgindir. Bulunduğu alan dikkate alındığında fazla büyük olmasa da Darülhadis'e göre daha büyük bir alana yayılmıştır. VGM Eski Eser Fişinde[147] "avlu etrafında revaklı hücrelerden ibaret klasik planda iken bugün hiçbir izi kalmamıştır" ibaresi yer alır. G. Cantay da geleneksel medrese şemasında olabileceğini ileri sürmüştür[148]. Ancak Darüşşifanın avlulu- revaklı olduğu fikrinin neye dayandığını belirtmemişlerdir. H. Çal'da Darüşşifanın çoğunluğunda görüldüğü gibi avlulu olabileceği görüşüne katılmaktadır. Ayrıca Darülhadisin güney duvarına bitişik kuzey duvarının genişliği de göz önüne alındığında, bulunduğu tepeyi büyük oranda kaplayan bir yapı olduğu görüşünü de belirtir[149]. Bizce de Darüşşifa büyük ihtimalle bulunduğu tepeyi kaplayan avlulu bir yapıdır. Ancak, hücreleri ve dershane mekanları hakkında fikir verecek hiçbir iz kalmamıştır. Kazıda bulunan temel izleri dış duvarlara aittir.

Bir de daha düz ve kayalık alanda kurulmuş Darüşşifa yıkılmışken, tepenin en eğimli kısmında bulunan fevkani kuruluşlu Darülhadis binasının hala ayakta durması meselesi de tartışma konusudur. Anadolu Selçukluları'nın en güçlü döneminde inşa edilmiş Cemalettin Ferruh Darüşşifası, aynı dönemde yapılmış benzerleri dikkate alındığında kayalık ve düz zeminde oldukça sağlam yapılmış bir yapı olmalıdır. Buna rağmen neden kendinden yedi yıl sonra oldukça eğimli bir araziye yapılan Darülhadis günümüze gelebilirken, Darüşşifa yıkılmıştır? Darüşşifanın konumu, Darülhadise göre daha sağlamdır. Bu konuyla ilgili

[144] Ünver, 1938, 22; Üçok, 1941, 145; Gökoğlu, 1952, 338; Önge, 1962;.
[145] Ata, 1995, 183-185, 70/47
[146] Çal, 2015, 153-157'de konuyla ilgili ayrıntılı bir tartışma yer almaktadır. Ayrıca bkz. Görür, 2014.
[147] VGM Vakıf Eski Eser Fişi: tarihsiz, 18.00.01/20; Çal, 2015, 154.
[148] Cantay, 1992, 57; Çal, 2015, 154.
[149] Çal, 2015, 154.

Önge, Darüşşifanın zemine iyi oturtulmaması ve moloz taşla yapılması, Darülhadisin ise kesme taştan olması ve zemine iyi bağlanması ile açıklar[150]. Sözen'se fevkani olmasına bağlamıştır[151]. Öncelikle Çal'ında belirttiği gibi yapılar tek veya iki katlı olduğu için sağlam veya çürük olmazlar. Diğer görüş için ise Darüşşifanın kuzey duvarı Darülhadise bitiştiğinden kuzey cephesinin kaplaması bilinmiyor. Ayrıca Darüşşifa daha düz ve sağlam bir alana, Darülhadis ise kuzey ve batıdan oldukça eğimli bir araziye oturtulmuş[152]. Zayıf bir ihtimalle Darüşşifa zemin kayalık da olsa Önge'nin belirttiği gibi inşası sırasında zemine sağlam bağlanamadığından, ilk depremde büyük hasar görmüştür.

Yapıyla ilgili sorunlardan bir diğeri, Darülhadis yıkılırken Darüşşifa binası yıkıksa neden kuzey yamaca sıkıştırıldığı meselesidir. H. Çal'a göre Darülhadis'in kuzeydeki yamaca sıkıştırılmasının sebebi, güneyindeki Darüşşifa binasının 1242'de henüz mevcut olma ihtimalidir. Bizce de Darüşşifa eğer mevcut olmasaydı. Tepenin üzerindeki alan Darülhadis'in kurulması için daha uygun bir alandır. Eğer Darüşşifa sağlamken, Darülhadis yer darlığından kuzey yamaca yapıldıysa, Darüşşifa, kuzey duvarı hariç neden yıkılmıştır?, Eğer zaten ilk yapı yıkıksa neden Darülhadisi daha düz olan güney tarafa yapılmamıştır? Bu sorulara Çal da net bir cevap verememekle birlikte, küçük bir ihtimalle Darülhadis'in mimarının türbe mekanlarını alt katlara yerleştirebilmek için böyle bir tercih yapmış olabileceğini belirtmiştir[153]. Bizce bu ihtimal çok zayıftır. Zira güneydeki bina yıkıksa Darülhadis yine bu araziye yapılıp, türbeye Darülhadisin mekanlarından biri ayrılabilir veya ek bir bina olarak türbe ilave edilebilirdi.

Diğer bir ihtimal de Darülhadis yapılırken bir deprem sonucu harap olan Darüşşifanın tekrar onarılır düşüncesiyle yıkılmadığı, bu nedenle Darülhadis'in yapının kuzeyine sıkıştırıldığıdır. Sonradan Darüşşifa tekrar onarılamamış ve zamanla temelli yok olmuştur[154].

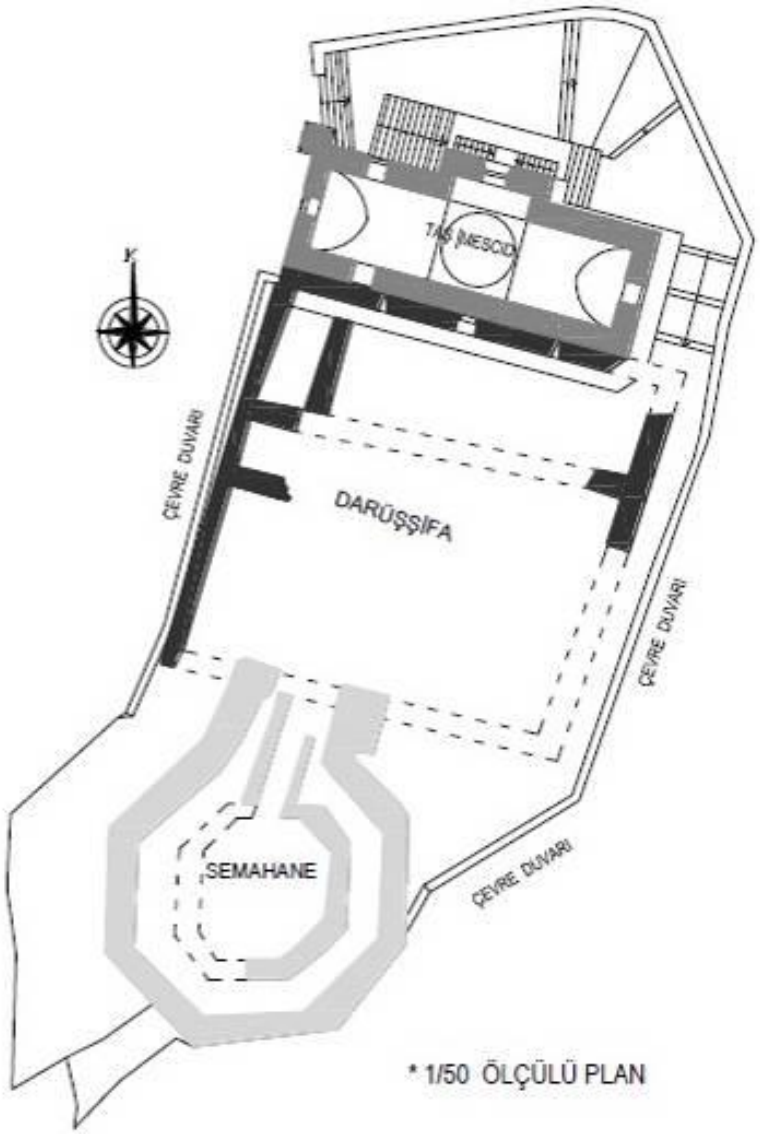
Çal'ın öne sürdüğü diğer bir tahmin de yıkık Darüşşifanın ayakta kalan tek bölümü kuzey duvarının kuzeyine bitiştirilmesini, sadece bezemeli taçkapısını değerlendirmek amacıyla olabileceğidir[155]. Ancak aynı amaçla duvarın güneyine birleştirerek yine daha düz olan tepeye Darülhadis yapılabilir, taçkapı da yine değerlendirilmiş olurdu. Bütün bu

[150] Önge, 1962, 251.
[151] Sözen, 1972, 122.
[152] Çal, 2015, 156-157.
[153] Çal, 2015, 155.
[154] Çal, 2015, 155.
[155] Çal, 2015, 156.

sorulara maalesef gerekli delillerin yıllar önce yokedilmesi nedeniyle bazı tahminler yürütmekten öteye çözüm bulmak malesef imkansızdır.

Resim 3.2. Darüşşifa alanının kazı sonu durumu (H. Çal'dan)

Şekil 3.1. Çankırı Mevlevihanesi kazısı son durum planı (Çal'dan)

3.1.1.2. Cemaleddin Ferruh Darülhadisi /Taş Mescit[156]

Şehir Planındaki Numarası: 2

Şekil No: 3.2-3.5

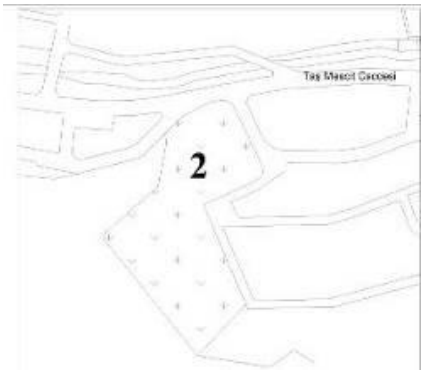
Resim No: 3.3- 3.58

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Aksu Mahallesi[157], Taşmescit Caddesi ile Akıncılar Caddesi'nin kesiştiği köşede güney yanındadır (Harita 3.3-3.4). Şehrin güney batısında Derbent Deresi'nin (Kuru Çay) kıyısında küçük bir tepe üzerinde güneyden kuzeye eğimli bir arazide, bir tepenin kuzey yamacında inşa edilmiştir[158]. Dikdörtgen planlı, iki katlı, mescit kat orta birimi kubbe diğer mekanları tonoz örtülü bir kuruluşa sahiptir (Resim:3.3-3.4).

Harita 3. 3. Taş Mescit'in konumu (https://www.google.com.tr/maps 20.1.2018'de alındı)

Harita 3.4. Şehir planındaki konumu (İller Bankası arşivinden işlenerek)

Resim 3.3. Darülhadis, doğudan görünümü (Alper Naycı'dan: www.google.com.tr/maps/place/Taş+Mescit'den Mayıs 2009 da çekilmiş, 2.11.2015'te alındı)

[156]Yapı bugün Taşmescit adıyla tanınmakla birlikte, kitabesinden Darülhadis olarak inşa edildiği anlaşıldığından, aslî kullanım amacı olan Darülhadis olarak değerlendirmeyi uygun gördük.
[157]Bugün Aksu Mahallesi'nde bulunmaktadır; ancak 16. yy. tahrir defterlerinde mahalle adı olarak Bimarhane Mahallesi geçmektedir; Kankal, 2011, 35, 222.
[158]Yapı, Çankırı imar planında 460 Ada ve 1 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.4. Darülhadis, kuzeybatıdan görünümü (Mahmut Yiğitoğlu'ndan: www.google.com.tr/ maps/place /Taş+Mescit'den Mayıs 2009 da çekilmiş, 2.11.2015'te alındı)

Tarihçe: Kuzeydeki taçkapısının alınlığında inşa kitabesi yer alır (Resim:3.5).

Resim 3.5. Kuzey taçkapısı alınlığındaki inşa kitabesi

Arapça kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

1- Es-sultani

2- Fi seneti erba'ine ve sittimie

3- Emera bi'imareti darülhadisi ve'l-makbarati el abdü'd-da'if el-muhtac ila rahmeti

4- Rabbihi'l-latifi el-Atabeg Ferruh bin Abdullah

Günümüz Türkçesi: Bu darülhadisin ve makberenin (mezarlığın) yapılmasını latif olan (lütfu bol olan) Allah'ın rahmetine muhtaç zayıf kul Abdullah oğlu Atabey Ferruh H. 640 yılında Sultan adına emretti[159].

[159]Sipahi, T. (1990). "Çankırı Darüşşifası ve Darülhadisi". ***Müze (Museum)***. Ankara: Dönmez Ofset Müze Eserleri Turistik Yayınları, 41; Yardım, 1995, 65; Toruk, 2002, 77; Kanbaş, M. (2013). "Anadolu Selçuklu Darülhadislerindeki Kitabeler ve Hat Sanatı Üslubu". **Anadolu'nun İslamlaşma Sürecinde Darülhadisler**. (S. Keskin-M. Düzenli editörler).Samsun: Çankırı Belediyesi, 344.

Buna göre yapı II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde H. 640/ M. 1242-1243 yılında Atabey Cemaleddin Ferruh tarafından inşa ettirilmiştir[160].

Bu kitabeden başka yapının mescit katı güney duvarındaki kapının batı üst köşesinde mermer blok üstünde üç sıra sülüs yazılı bir kitabe de yer alır (Resim:3.6). Kitabede *"Şihabeddin İnal el Cemali*" adı geçer. Bu ismin Cemaleddin Ferruh hizmetindeki bir mimar olduğu düşünülmekteyse de[161], gerek kitabenin alt kısmının yıpranmış olması, gerek bu şahıs hakkında herhangi bir belgeye rastlanmaması nedeniyle kesinlik göstermez.

Resim 3.6 Güney kapısı iç batı üst köşesindeki kitabe

Bina ile ilgili Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Muharrem 1111/ M. Haziran- Temmuz 1699[162], en geç H. 17 Safer 1247/ M. 28 Temmuz 1831 tarihli[163] olmak üzere çeşitli[164] tevcih kayıtlarına rastlanmıştır. Bu kayıtlardan H. 29 Safer 1192/ M. 29 Mart 1778 tarihi tevcih kaydında Şeyh Cemalettin Taş Mescidi Zaviyesi adıyla bilinir. Ayrıca Kastamonu Vilayeti evkaf muhasebesine gönderilen R. 22 Şubat 1303/ M. 6 Mart

[160]Cemaleddin Ferruh'un, Sultan Alaaddin Keykubat'ın lalası olduğu, 1220'de Sivas Darüşşifa'sında idareci olarak çalıştığı bilinmektedir: Gökoğlu, 1952, 338; Önge, 1962, 253; Gürkan, K.İ. (1993). "Selçuklu Hastaneleri". **Malazgirt Armağanı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 44; Yardım, 1995, 65; Ata, 1995, 39; Ayhan, 1998, 23; Toruk, 2002, 77; Elibol, 2008, 136; Kankal, 2011, 222; Kanbaş, 2013, 342-344.

[161]Önge, 1962, 254; Sözen, 2/1972, 120; Sönmez, Z. (1995). **Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 253-256; Altıntaş, E. (1991). "Çankırı Merkez ve İlçelerinde Yapılan Eski Eser Tesbit Çalışmaları 2". **VIII. Vakıf Haftası Kitabı, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Yunus Emre ve Dönemi, Restorasyon ve Kıbrıs Vakıfları Seminerleri, 4-5-9 Aralık 1990**. Ankara: VGM Yayınları, 141; Toruk, 2002, 77; Elibol, 2008, 136; Kanbaş, 2013, 344, dipnot 20. Yapıda Tarih ve bani kitabeleri ayrıca bulunduğu için bu kitabenin yapının mimarına ait olduğu fikri yaygındır. İsmine yalnızca bu eserde rastlanılmıştır.

[162] VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra:11.

[163] VGM 557 numaralı defter, sayfa 141, sıra:1.

[164] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Taş Mescit ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra:7 (29 Safer 1192); VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:8 (13 Şevval 1229).

1888 tarihli bir dilekçede[165] harab olan Şeyh Cemaleddin hazretleri Mevlevîhânesi, türbesi, mescid ve minaresinin keşif ve tamir masrafının vakfın herhangi bir varidatının bulunmaması nedeniyle nereden karşılanacağı sorulmaktadır.

Aslı Darülhadis olan binanın üst katı sonradan minber eklenmek suretiyle camiye dönüştürülünce Taşmescit diye tanınmaya başlanmıştır. Dündar da Darülhadisin eğitim ve öğretim dışında mescit olarak kullanılmaya başlamasıyla verilen bir isim olduğu kanaatindedir[166]. Ancak ne zaman minber eklendiğine dair herhangi bir belgeye ulaşamadık.

Binanın güney duvarı, kendisinden önce yapılmış fakat bugün var olmayan Darüşşifa'nın[167] kuzey duvarına bitiştirilmiştir. Vakıflardan alınan eski fotoğraflarda da birbirine dayanan bu iki duvar ayırt edilebilmektedir. Bu duvardaki iki mazgal pencere de yapıdaki diğer dikdörtgen ve mazgal pencerelerden farklıdır (Resim 3.7, 3.12).

İsfendiyaroğlu Kasım Bey zamanında Darüşşifa'nın bulunduğu söylenen güneydeki araziye Mevlevihane inşa edilmiştir[168]. 1926 yılında Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kanunu sonrasında Mevlevihane'ye ait müştemilat ve semahane zaman içinde yıkılmıştır[169].

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz bina, çeşitli tamirler görmüştür. En kapsamlı onarımlardan birini 1963 yılında geçirmiştir. Bu yıla kadar bina oldukça harap bir durumdadır (Resim:3.7-3.12). Onarım öncesine ait VGM arşivinden alınan fotoğraflardan binanın üst kat kapı ve pencerelerinin tuğla ile örülerek kapatıldığı[170] (Resim: 3.9-3.10), doğu taraftaki türbenin cenazelik katının kapısına çıkışı sağlayan merdivenin bulunmadığı dikkati çeker. Bu onarım esnasında cephe ve kubbe

---

[165] O.A. Ev. M.K.T. 01416.00014.

[166] Dündar, 2005, 263.

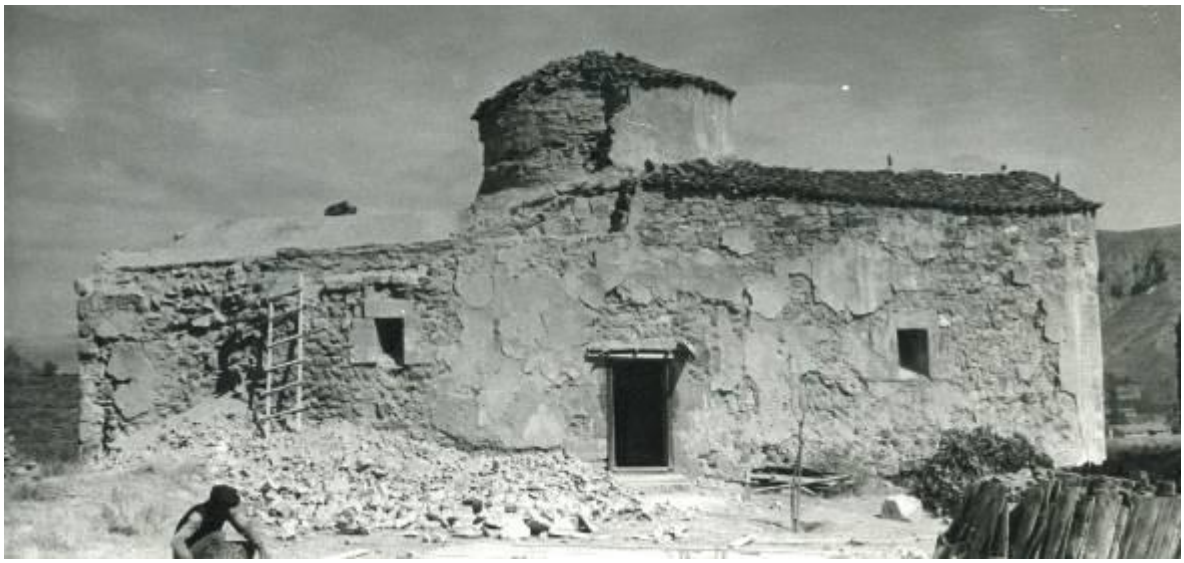
[167] Cemalettin Ferruh Darüşşifası olarak bilinen Çankırı Darüşşifası'nın Darülhadisi'in güneyindeki avlunun bulunduğu alanda inşa edildiği iddia edilmektedir. Darüşşifa'nın kitabesi uzun yıllar kayıpken Vakıfların bir onarımı esnasında Darülhadis'in duvarına yaslı olarak bulunmuş ve Ankara Vakıf Eserleri Müzesi deposuna kaldırılmıştır. Kitabe, kemerli üst parça ve kareye yakın dikdörtgen alt parçadan ibaretken, kemerli üst parçası, 1940 yılında kaldırıldığı Çankırı Orta Okulu'nda bulunduğu sırada kaybolmuştur; Üçok, 1941, 145; Önge, 1962, 251; Yetkin, 1963, 29; Sözen, 1973, 1, 84- 86; Gürkan, 1993, 44; Ünver, 1993, 9-31, 19; Ata, 1995, 39; Toruk, 1999, 20; Elibol, 2008, 136.

[168] Ata, 1995, 11-16: Ata, Şeyh Cemalettin'in Mevlevihane zaviyesinin ilk şeyhi olduğunu ve Darülhadis' in de Mevlevihane'nin medresesi olarak yapıldığını belirtmekteyse de, tarihsel açıdan bu mümkün değildir. Darülhadis' in yapıldığı tarihte henüz Mevlevilik yayılmamıştır. Mevlana Celaleddin'in 1273'te vefatından sonra Mevlevi tarikatı yayılmaya başlamıştır.

[169] 2011'de Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Halit Çal ve Yrd. Doç. Dr. Muhammet Görür danışmanlığında yapılan kazı çalışmalarında Mevlevihane'ye ait olduğu tahmin edilen temel kalıntılarına rastlanmıştır: Görür, M. (2014). "Çankırı Taş Mescit 2011 Yılı Kazısı". **Tukish Studies**. 9/10, 597-614; Çal. 2015.

[170] Önge (1962), resim 12-14. Kuzey kapısı, merdivenin yıkılmasıyla binaya girişin sağlanamaması nedeniyle örülerek kapatılmıştır.

kaplamalarının büyük bir bölümü ile binanın batı beden duvarının üst kat bölümü ve batı tonozu yenilenmiştir. Ayrıca cenazelik katına ulaşımın kolaylığı için merdiven eklenerek, üst kat merdivenleri de yeniden yapılmış ve istinat duvarları da onarılarak çevre düzenlemesi yapılmış[171].

Resim 3.7. 1963 onarımı öncesinde güney cephe. (VGM arşivi).

Resim 3.8. 1963 onarımından önce kuzey cephe (VGM Arşivi)

[171] 12.11.2002 tarihli mimar raporunda VGM Arşivi'nde bulunan 1963-71 nolu belgeye göre yıkık ve tehlike arz eden tonoz ve duvar kaplamaları ile moloz duvarların tamiri, iç sıva ve badanalar ile çatı kiremitlerinin aktarılmasının gerekliliği; 1964 tarihli Abide ve Eski Eser Onarım Fişi'nde ise, 1963'te küfeki tonoz ve duvar kaplamaları ve moloz duvarların yapıldığı; 1964 yılında da küfeki kaplama, döşeme ve silmelerin yapılacağı yazılmıştır.

Resim 3.9. 1963 onarımdan önce kuzey cephe(VGM Arşivi)

Resim 3.10.1963 onarımdan önce doğu cephe (VGM Arşivi)

Resim 3.11. Güney Cephe 1963 onarımı (VGM Arşivi)

Resim 3.12. 1963 onarımından batı cephe ve tonoz ve duvar kaplamaları (VGM Arşivi)

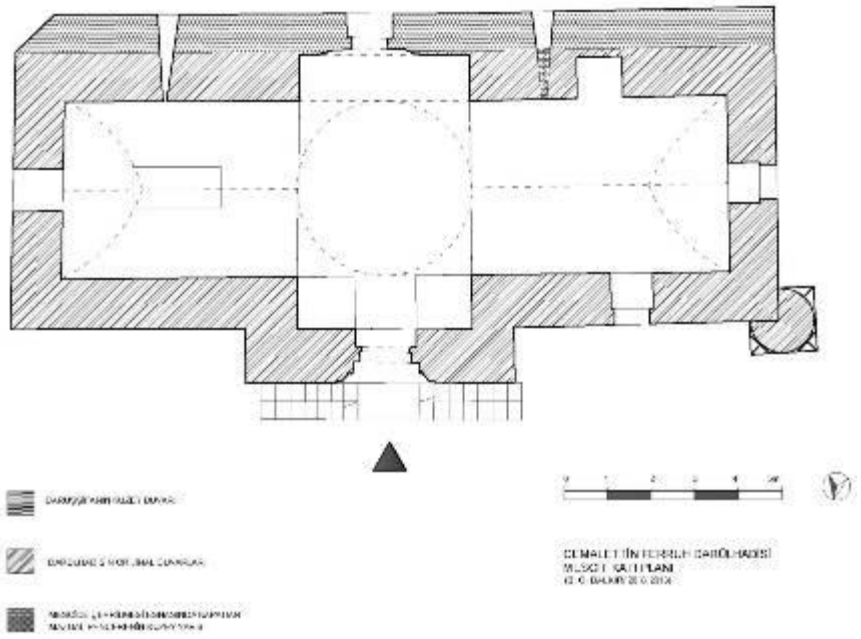
Yapı 1977[172], 1991[173], 2002[174] ve 2003[175] yıllarında çatının akması, bozulan sıva ve badananın yenilenmesi gibi sebeplerle çeşitli onarımlar geçirmiştir. Son olarak 2016 yılında restorasyona alınmıştı.

Malzeme: Duvarlar, doğu, batı ve kuzey cephelerde içten ve dıştan düzgün kesme taş kaplıdır, güney cephede dıştan moloz taş örgülü, içten düzgün kesme taş kaplamalıdır. Güneydoğu köşede yer alan pah, yapı içinde sekiler, kubbe ve kubbe geçişleri tuğla malzemelidir. Kubbenin üzeri ise kurşun kaplamalıdır. Yapının güneyindeki arazide yapılan kazılarda moloz taş temel izlerine rastlanmıştır[176]. Yapının güney kapısı iç tarafında beyaz ve kahverengi taşlarla renkli taş almaşığı uygulanmıştır.

Planı: Darülhadis, doğu batı yönünde dikdörtgen şemalıdır (Şekil 3.2-3.4). Mescit katının planı, iki eyvanlı kapalı avlulu medrese şemasındadır[177]. Ortada kuzey güney yönlü dikdörtgen giriş mekanı/ iç avlu, iki yanda orta mekana açılan doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli birer eyvan yer alır. giriş mekanı dışta kuzeye doğru çıkıntı yapar. Altındaki türbe katı ise üç ayrı birimden meydana gelir. Bunlardan batıdaki girişi diğerlerinden bağımsız kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlı bir bölümdür. Doğuda birbirine küçük bir koridorla bağlanan iki bölüm yer alır. Bu bölümlerden de batıdaki mumyalık katına giriş bölümü olup kuzey güney doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlıdır. Bu mekândan küçük bir koridorla doğudaki asıl mumyalık bölümüne geçilir ki burası da doğu batı doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlı bir odadır. Güney duvar diğerlerinden daha kalındır. Yapının kuzey batı köşesinde kare kesitli kaideli ve dairesel planlı payanda yer alır. Güney doğu köşesi ise pahlanmıştır. Kuzey cephede orta eksende taç kapı ana cepheden hayli taşıntılı yapılmıştır. Taç kapıya iki yandan merdivenlerle çıkılır. Arazi eğimi nedeniyle kuzeybatıdan güney doğuya doğru yükselen merdivenlerle avluya ulaşılır. Kuzey cephe ortasındaki taç kapının bulunduğu bölüme de bu merdivenlerin arasındaki sahanlıktan irtibat sağlanmıştır. Öncelikle alt kata ulaşan merdivenlerin önünde bir

[172] VGM Arşiv: karar no: 280-13.05.01977; abide ve eski eser fişi: 1977 tarihli; mimar raporu: 12.11.2002 tarihli.
[173]VGM Arşivi: 18.09.1990 tarihli ve 23.11.1990 tarihli raporlara göre VGM'nin 08.01.1991 tarihli kararında belirtilen onarımların uygun görüldüğü yazmaktadır.
[174]VGM Arşiv: 12.11.2002 tarihli kimyager raporuna göre önceki onarımlarda tuğla kubbeye ve duvarlara yapılan çimento harçlarının nemden yüzünden meydana gelen derz aralarında çatlamalar ve taş yüzeylerde tuzlanmalar nedeniyle kaldırılmasından bahsedilmektedir.
[175] 10.01.2003 tarihli belgede kubbenin kurşun kaplanması, kapı ve pencerelerin yenilenmesi, orta kat mezar sandukaları ve yer döşemelerinin yenilenmesine karar verilmiştir.
[176] Görür, 2014, 597.
[177] Kuran, 1969, 110-111; Sözen, 1972, 120-124.

sahanlık oluşturulmuştur. Buradan da dar merdivenlerle taç kapı önündeki küçük sahanlığa varılır.

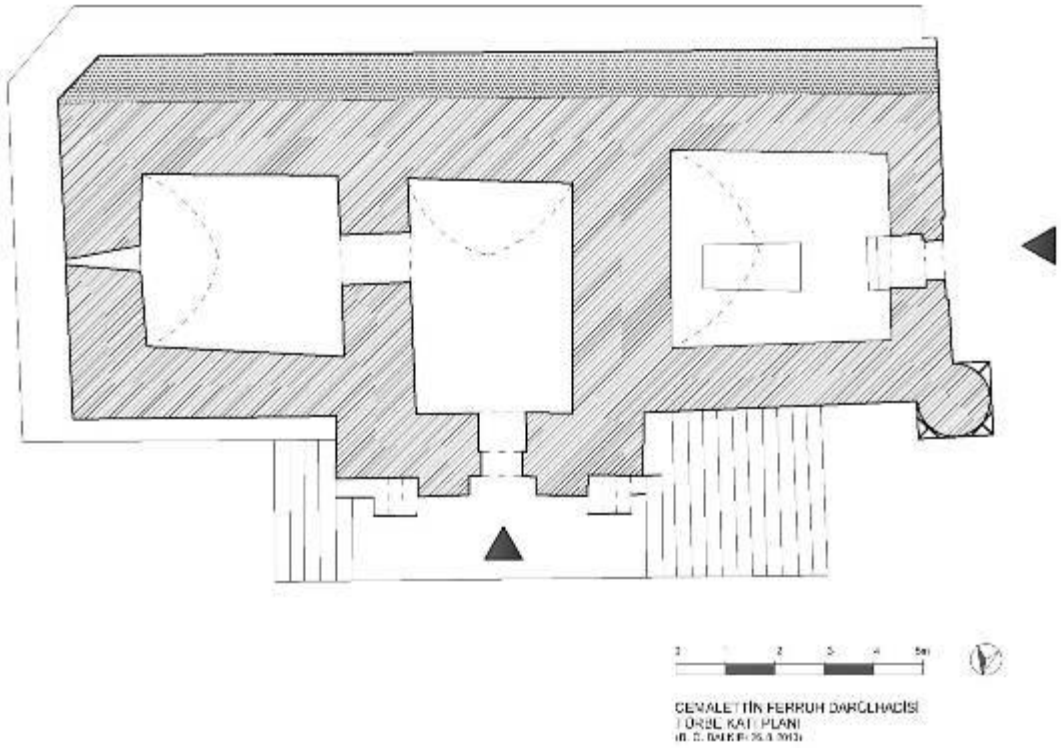

Şekil 3.2. Darülhadis mescit katı planı (B. Ö. Balkır/ 26.8.2013)

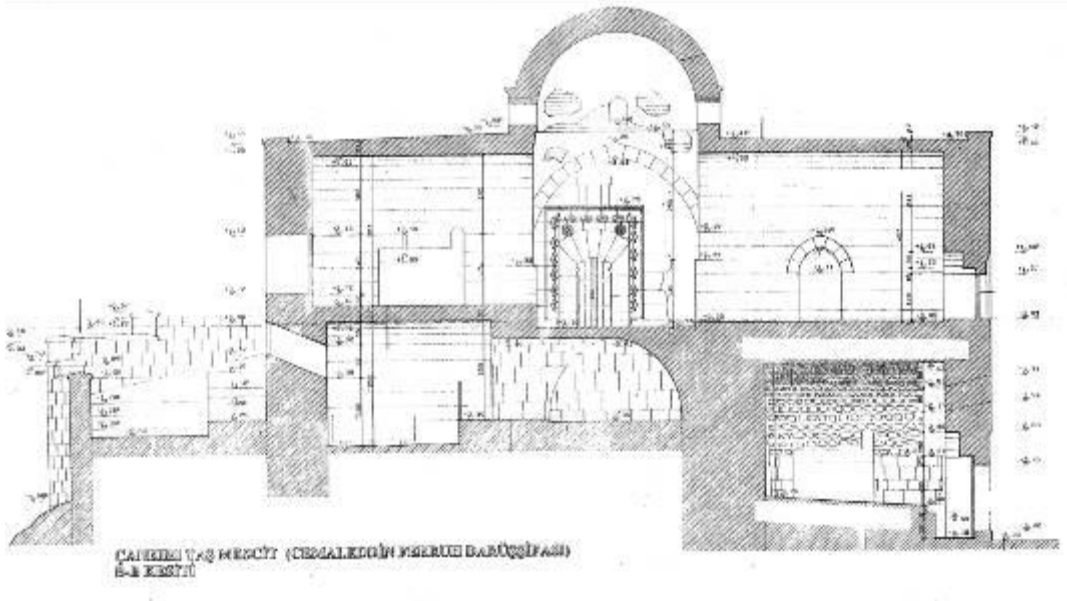
Mescit katında batı eyvanının güney duvarı güneye doğru hafif meyillidir. İç mekân, ortada kuzey- güney, iki yanda ise doğu batı doğrultulu, birbirini kesen dikdörtgenlerden meydana gelir. Kemerlerle birbirine bağlanmış birimlerden doğu ve batı yandakiler eyvan şeklinde ortaya açılırlar. Ortadaki mekânın kuzey ve güney taraflarına geniş birer kemer yerleştirilerek ortada kare mekân elde edilmiştir. Buranın üzeri kubbe örtülüdür. Yan eyvanlar ise doğu batı yönlü sivri beşik tonozla örtülmüştür. Eyvanların zemini orta bölüme göre yüksektir. Batıdaki eyvanın güney duvarı ortasında mihrap olarak değerlendirilen dikdörtgen biçimli bir niş yer alır. Kuzeydeki giriş bölümünün iç tarafına iki yanda kare biçimli sekiler yapılmıştır.

Yapının kuzey, doğu ve batı cephelerinde birer, güney cephesinde ise iki pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Güney cephede pencerelerden doğudaki eyvanı ortalarken, batıdaki batı eyvandaki mihrap nişinin hafif doğusuna kaymıştır. Bu pencere, mekânın içine açılan kısımdan yarıya kadar doldurulmuştur. Orta birimin güney duvarında eksenden hafif doğuya kaymış vaziyette bir kapı daha açılmıştır. Kuzey cephede orta eksende taç kapı, cephenin batısında ise pencere yer alır. Güney cephedeki pencereler mazgal biçimlidir, diğer pencereler ise dış kısımları profillendirilerek hafif daraltılmış dikdörtgen biçimlidir.

Doğu eyvanda ortaya yakın yerleştirilmiş doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli sembolik sanduka yer alır.

Şekil 3.3. Darülhadis türbe katı planı (B. Ö. Balkır/ 26.8.2013)

Şekil 3. 4 Darülhadis B-B kesiti (VGM. Arşiv.Restorasyon Projesinden)

Türbe katında batıdaki bağımsız bölüme batı cephede yer alan kapı ile irtibat sağlanmıştır (Şekil 3.3). İki basamaklı bir merdivenle kapıdan türbenin içine girilir. Ortaya

yakın dikdörtgen biçimli sanduka yapılmıştır[178]. Bu bölümün üzeri doğu batı yönlü sivri beşik tonoz örtülüdür. Doğudaki bölümlere kuzey cephede eksende yer alan taç kapının alt hizasında açılmış kapıdan irtibat sağlanır. Kapıdan girince ilk mekân kuzey güney doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen biçimlidir. Bu çarpıklık, doğu duvarın güneye doğru hafif uzun yapılmasından kaynaklanır. Buranın üzeri kuzey güney doğrultulu sivri beşik tonoz örtülüdür. Geçiş mekânının doğu duvarının güneyine yakın kısmından doğudaki asıl mumyalık mekânına geçişi sağlayan doğu batı doğrultulu dikdörtgen biçimli küçük bir eyvan yapılmıştır. Burası da sivri kemerli beşik tonoz örtülüdür. Doğudaki mumyalık bölümü doğu batı doğrultusunda hafif çarpık dikdörtgen planlıdır. Çarpıklık kuzey duvarının batıya doğru hafif uzun tutulmasından kaynaklanır. Üzeri doğu batı doğrultulu sivri kemerli beşik tonoz örtülüdür.

Doğudaki mumyalık bölümünün doğu duvarı ortasında mazgal pencere açılmıştır. Diğer alt odalarda pencere açıklığı yoktur.

Dış Görünümü: Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu çarpık dikdörtgen planlı avlunun güney yanına yakın biçimde inşa edilmiş olan Darülhadis, doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır, kubbe ve tonoz ile örtülmüştür. Kubbe eteğinde sekizgen yalancı kasnak yer alır. Kubbe kurşun kaplanmıştır. (Resim:3.13-3.14).

Resim 3.13. Kuzeyden görünüş

[178] Toruk, 2002, 78. Toruk, bu sandukanın sonradan yapıldığını belirtir.

Resim 3.14. Güneyden arazinin durumu

Doğu, batı ve kuzey cepheler düzgün kesme taş, güney cephe moloz taş, güneydoğu köşe pahı tuğla kaplıdır (Resim 3.13-3. 16). Güney cephede moloz taşların arasındaki derzlerin üzeri çimento ile sıvanmıştır. Cepheler, Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinin masifliğini yansıtır. Kuzey cepheden mumyalık katının altındaki subasmanı, ana kütle ve örtü sistemi olmak üzere üç kademelidir (Resim 3.13). Kuzey cephenin ana kütlesi ortasında buluna taç kapı cepheyi düşey üç parçaya ayırmıştır. Çatı hizasında kesme taştan düz bir silme bütün cepheleri dolaşır. Kuzey ve güney cephede çatıya yakın hizada doğu ve batı kenara yakın ikişer çörten yer alır. Kuzeybatıya doğru eğimin arttığı arazi nedeniyle bu köşeye dairesel kesitli payanda yapılmıştır. Kesme taş kaplamalı bu payandanın eski fotoğraflarından çatı hizasından yukarısının tuğla olduğu görülmektedir. Payandanın kaide kısmı kübiktir. Kaidenin köşelerine üçgen prizmalar yerleştirmek suretiyle sekizgene dönüştürülmüş, böylece daireye geçiş sağlanmıştır. Pencere açıklıkları, taç kapı kütlesi, çörtenler ve payanda cephelere bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.15 Batı cephe

Resim 3.16.Doğu cephe

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu ve batı cephede iki sıra, kuzey ve güney cephede tek sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu ve batı cephede altta ve üstte aynı aksı paylaşan birer pencere vardır (Resim: 3.17-3.18). Batı cephede alttaki pencere cephenin yaklaşık orta hizasına denk gelecek şekilde açılmıştır (Resim: 3.17). Batı cephede zeminde hafiften kuzeye doğru açılmış kapı açıklığı vardır. Batıdaki türbeye giriş bu kapıdan sağlanır. Kuzey cephede, taç kapı kütlesi cepheden hayli taşıntılıdır (Resim: 3.13). Bu taşıntının batısında kalan cephe bölümünün orta hizasında mescit bölümüne açılan tek pencere yer alır. Güney cephede mescit bölümüne açılan iki pencere vardır (Resim: 3.14). Bu pencerelerden doğudaki doğu köşeye daha yakın açılmışken, batıdaki eksene yakın açılmıştır. Bu cephede ayrıca eksenden hafif doğuya kaymış konumda mescide açılan bir açıklık daha vardır. Ayrıca kubbe kasnağında dört sivri kemerli pencere yer alır.

Resim 3.17 Batı cephe pencere düzeni

Resim 3.18 Doğu cephe pencere düzeni

Pencereler, boyuna dikdörtgen birer açıklığa sahiptir. Güney cephe ile doğu ve batı cephelerdeki alt sıra pencereler mazgal penceredir. Ancak normalde mazgal pencereler içten dışa daralması gerekirken güney cepe pencereleinde aksi durum söz konusudur; güney cephedeki mazgal pencereler dışa doğru genişlemektedir (Resim 3.14). Bunun nedeni olarak Darülhadis binasının, günümüze ulaşamamış olan Darüşşifanın kuzey duvarına bitiştirilerek inşa edilmesi suretiyle, bu duvarın ortak kullanılmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir[179]. Zira Darülhadis'in inşasından önce var olan yapıya göre değerlendirecek olursak bu cephede pencereler dışa doğru daralma göstermekle birlikte, cepheye Darülhadis'in güney cephesi birleştirilip, zaman içinde güneydeki yapı yıkılınca mazgal pencereler dışa doğru genişler biçimde bir görünümde kalmıştır. Doğu cephedeki üst pencere kuzey ve batı cephelerdeki pencerelere göre daha yüksektir. Güney cephedeki pencereler de diğer pencerelerden daha küçük bir açıklıkla dışa yansır. Kuzey ve batıdaki pencereler dikdörtgen biçimli profilli nişlerin içine yerleştirilmiştir. Kuzey ve batı cephedeki pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış lokmalı şebekeler yerleştirilmiştir. Pencere söve ve lentoları kesme taştır.

Taçkapı, kuzey cepheden, kuzeye doğru 1.28 m taşırılmış orta bölümde eksene yerleştirilmiştir (Resim 3.19-3.20). Taçkapıya, taşıntılı bölümün iki ucundan yükselen sekizer konsol merdivenle ulaşılır. Dikdörtgen biçimli iç içe iki silme ile çerçevelenmiş ve mukarnas kavsaralı klasik bir Selçuklu taçkapısıdır.

[179] Kuran, 1969, 111; Sözen, 1972, 122.

Resim 3.19 Taçkapının bulunduğu cephe ortası Resim 3.20 Taçkapı

Taçkapı ile aynı hizada altta merdiven boşluğunun gerisinde mumyalık kapısı yer alır (Resim 3.21a-b). Dikdörtgen biçimli niş içinde yer alan giriş açıklığı basık kemerlidir. Kapı yüksekliği eğilerek girmeyi gerektirecek derecede alçaktır. Nişin üst köşelerinde yuvarlak yüzeyli birer konsol yer alır. Konsolların üzerinde yer alan levhada eskiden darüşşifada olduğu söylenen birbirine sarılmış çifte ejder kabartmasının kötü bir kopyası yerleştirilmiştir. Bu kabartmanın orijinalinin akıbeti ve orijinal yeri hakkında bilgimiz yoktur.

Resim 3.21. a) Taçkapının altındaki mumyalık kapısı b) Mumyalık kapısındaki yılanlı kabartma

Batı cephede yer alan türbe bölümünün girişi dikdörtgen biçimli çökertme içine yerleştirilmiş basık kemerli bir açıklıktan meydana gelir (Resim 3.22). Kemer üzengi taşları profillidir. Güney cephede ana akstan hafif doğuya kaymış olan mescit katının diğer kapısı basit dikdörtgen bir açıklıktır (Resim 3.23). İki basamakla kapıya ulaşılır.

Resim 3.22 Batıdaki türbenin kapısı

Resim 3.23. Güney cephedeki mescit katının kapısı

İç Mekân:

Mescit katı, doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır. Doğu ve batıdaki eyvanlar sivri kemerli beşik tonozla, ortada kalan birim ise kuzey ve güney yanlarına atılan geniş kemerlerle kareye dönüştürülerek kubbe ile örtülmüştür. Kubbe geçişleri pandantiftir. Duvarlar düzgün kesme taş kaplamalıdır. Kubbe ve geçişleri ilk incelememiz esnasında sıvalı olduğundan malzemesi görünememekle birlikte VGM arşivinden edindiğimiz bilgilere göre tuğla malzemelidir[180]. Ayrıca 2016 yaz döneminde başlayan restorasyon esnasında sıvalar kaldırıldığında da tuğla malzeme görülebilmiştir (Resim 3.24).

[180]VGM Arşivi'nden alınan 1977 yılı restorasyonuna ait fotoğraflar.

Resim 3.24. 2016'da başlayan restorasyonda görülen kubbe ve pandantif malzemesi

Kuzey taç kapıdan içeri girildiğinde dikdörtgen biçimli kapı açıklığının yuvarlak kemerli bir niş içine alındığı görülür (Resim 3.25, 3.26). Kapının olduğu bölüm enli bir sivri kemer ile örtüldüğünden küçük bir eyvan görünümü almıştır. Eyvanın iki köşesinde kare biçimli birer seki yapılmıştır. Sekiler tuğla örgülüdür. Son restorasyonda bu sekiler kaldırılmıştır. Giriş bölümünün tam karşısında güney tarafa da geniş sivri kemerle örtülmüş küçük bir eyvan yapılmıştır (Resim 3.27). Bu eyvanın güney duvarında eksenden hafif doğuya kaymış vaziyette bir taç kapı düzenlemesi vardır[181]. Kapının çerçevesinde iki renk taş almaşığına ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Çerçevenin üstünde alt yarısı bozulmuş boyuna dikdörtgen biçimli bir kitabe yerleştirilmiştir. Doğu ve batı eyvanlar ana zeminden biraz yükseltilmiştir (Resim 3.28-3.31). Doğudaki batıya göre daha yüksek tutulmuştur (Resim 3.28-3.29). Ayrıca orta bölüme bakan yanı sırlı tuğla ile yapılmış geometrik bezemelere sahiptir[182]. Bunun sebebi türbe kısmını vurgulamaktır. Güneydeki kapının süslemeleri ile doğu eyvanının sekisinin duvarındaki sırlı tuğla ile yapılmış bezeme dışında herhangi bir süslemeye sahip değildir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzendedir. Ancak güney duvardaki pencerelerden doğudaki dıştan içe daralır şekilde mazgal pencere biçimindedir (Resim 3.32), batıdaki ise sonradan örülmüştür. Güney duvardaki pencerenin biçimi ve konumu ile güney kapısındaki düzenleme bulundukları duvarın aslında dış cephe duvarı olabileceğini bir kez daha düşündürmektedir.

[181]Bu kapının, binadan 7 yıl önce yapılan darüşşifaya geçişi sağlayan kapı olduğu düşünülmektedir.
[182]Aynı bezeme, bugün sırları nerdeyse tamamen dökülmüş olmasına rağmen güneydoğu cephenin pahlı kesiminde de görülmektedir.

Resim 3.25. Orta birim kuzey yanı (S. Yıldırımdan)

Resim 3.26. Kuzey kapısı (2016 restorasyonu sırasında)

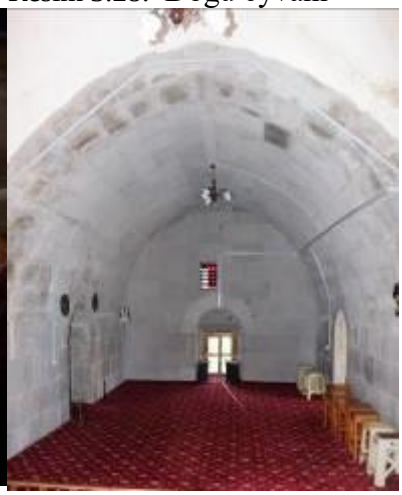
Resim 3.27 Orta birim güney yanı

Resim 3.28. Doğu eyvanı

Resim 3.29. Doğu eyvanı (2016 restorasyonundaki durumu)

Resim 3.30 Batı eyvanı

Resim 3.31. Batı eyvanı (2016 restorasyonundaki durumu)

Resim 3.32. Doğu duvardaki mazgal pencere

Pencerelerin iç söveleri düzgün kesme taş kaplamadır.

Doğu eyvanına iki basamaklı küçük bir merdivenle ulaşılır. Eyvanın ortasında büyükçe sembolik sanduka yapılmıştır. 2016 restorasyonu esnasında üstündeki örtü kaldırıldığında hayli yıpranmış vaziyette turkuaz renkli çini kaplamalı sembolik sanduka ortaya çıkmıştır (Resim 3.33) . Sandukanın doğu alt kısmı ile güney yanı yıkıktır. Çiniler oldukça yıpranmıştır.

Resim 3.33. Doğu eyvandaki sembolik sanduka

Mihrap, batıdaki eyvanın güney duvarı ortasına sonradan açılmış sivri kemerli derin bir niş şeklindedir (Resim 3.34). Herhangi bir süsleme içermez.

Resim 3.34.Mihrap

Minber, güney duvarda orta birimin batı köşesine yerleştirilmiş ahşaptan yeni bir unsurdur.

Doğudaki mumyalık katına kuzey cephe eksenindeki taçkapının alt hizasındaki basık kemerli alçak kapı ile ulaşılır. Kapıdan kuzey güney yönlü dikdörtgen biçimli hazırlık kısmına girilir (Resim 3.35-3.36). Sivri kemerli beşik tonozla örtülü bu bölümün tonoz yan duvarları odanın duvarlarını da teşkil eder. Oda hayli basıktır. Odanın doğu duvarı ortasına açılmış küçük, eyvan biçimli geçit ile mumyalık kısmına geçilir (Resim 3.37). Mumyalık kısmı doğu batı yönlü kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Resim 3.38). Sivri kemerli beşik tonoz örtülü mekanın zemini 1.5 m. kadar derindir. Buranın sonradan kazılarak derinleştirildiği, içerde bulunan beş adet sanduka içindeki mumyanın da ahşap kalaslarla yerden yükseltildiği söylenmektedir[183]. Her iki odanın duvarları düzgün kesme taş kaplamadır. Mumyalık bölümünün doğu duvarında tonoz tepe noktasından biraz alt hizada mazgal pencere yapılmıştır. Birbirine bağlı bu iki odada herhangi bir süsleme yoktur.

[183] Önge, 1962, 255; Ayhan, 2012, 25;

Resim 3.35. Mumyalık katı giriş bölümü güneye bakış

Resim 3.36. Mumyalık katı giriş bölümü kuzeye bakış

Resim 3.37. Geçit bölümü

Resim 3.38. Mumyalık bölümü

Yapının batı tarafında zemin katta bulunan oda da türbe olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.39-3.40). Odaya batı cephede eksenden hafif kuzeye kaymış durumdaki basık kemerli kapıdan ulaşılır (Resim: 3.41). Giriş kısmında sivri kemerli küçük bir eyvan meydana getirilmiştir. Girişten iki basamaklı merdivenle mekâna çıkılır. Burası da doğu batı yönlü kareye yakın dikdörtgen planlıdır ve sivri kemerli beşik tonoz ile örtülüdür. Duvarları kabayonu taşla kaplıdır. Tonozu ise beyaz sıvalıdır. Batı duvarında girişin biraz üstünde büyük oranda kapatılmış pencere yer alır. Ortada alçıdan sembolik sanduka yer alır (Resim 3.42). 2016 restorasyonu sırasında açılan sandukanın batı cephesindeki uçları volütlü, S kıvrımlı çerçeveye sahip olduğu görülmüştür (Resim 3.43-3.44). Ayrıca alt tarafı sarık üstü Mevlevi kavuğu şeklinde başlık da yer almaktadır. Burada yatan şahısın kimliği bilinmemekle birlikte bazı yayınlarda yapının mimarı ve aynı zamanda Cemalettin Ferruh'un kardeşi ve yapının mimarı olduğu söylenen Şehabettin İnal'ın türbesi olduğu söylenir[184]. Ancak sandukanın ve kavuğun şeklinden muhtemelen yapının Mevlevihane olarak kullanıldığı Osmanlı döneminde 18.yy'da yapıldığı söylenebilir. Belki de orijinalde bu kesimde bir türbe yokken Mevlevihane'nin şeyhlerinden bir zatın vefatı sonrasında türbeye dönüştürülmüş olması da muhtemeldir[185].

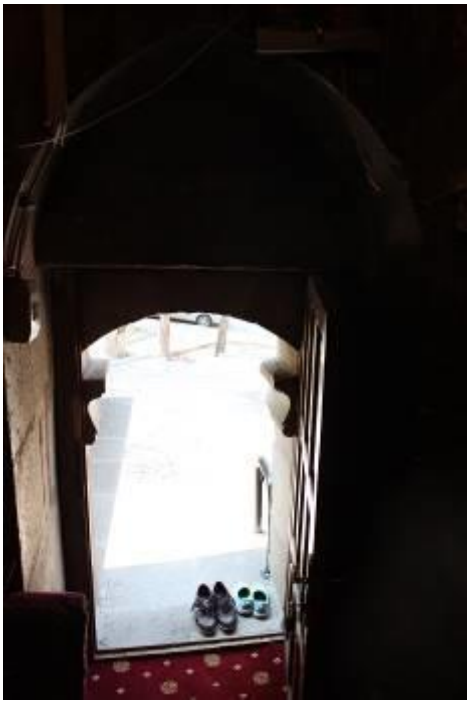
Resim 3.39. Batı türbe, batıya bakış

[184]Ayhan, 2012, 24.

[185] Ata, 1995, 22-23'te Mevlevihane'nin ilk şeyhi Şeyh Cemaleddin'in ne zamandan itibaren postnişin olduğu nun belirsiz olduğunu ancak O'nun vefatı sonrası 25 Haziran 1797'de Mehmet Emin Halife'nin şeyhliğe getirildiğini belirtiyor. Batı türbede yatan kişinin ilk iki postnişinden biri olma ihtimali yüksektir.

Resim 3.40. Batı türbe doğuya bakış

Resim 3.41. Batı türbe kapısı

Resim 3.42. Batı türbedeki sembolik sanduka

Resim 3.43. Sembolik sandukanın batı cephesi

Resim 3.44. Sandukanın üstündeki külah

Süsleme: Eserde süsleme, dışta kuzey cephedeki taç kapı ve mumyalık kapısı ile güney doğu köşedeki pahta; içte ise güney kapıda ve doğu eyvanının sekisinde karşımıza çıkar. Ayrıca doğu eyvanındaki Cemalettin Ferruh'un sandukası firuze renkli tek renk sırlı çini kaplıdır; batı hücresindeki sandukanın baş taşının cephesinin üst kenarlarında da S kıvrımlı ve uçları volütlü kabartmalar yapılmıştır. Kapılardaki süslemeler taş, seki ve pahtaki süslemeler ise sırlı tuğla malzemelidir.

Taçkapı, kuzey cepheden taşırılmış orta bölümün ekseninde boyuna dikdörtgen biçimli bir kuruluşla inşa edilmiştir (Resim 3.45). Dikdörtgen biçimli iç içe iki silme ile çerçevelenmiştir (Resim 3.45-3.46). Dıştaki silme sade olup kenarları profillendirilmiş; ayrıca çökertme biçimlidir. İçteki silme ikinci bir niş oluşturacak şekilde meyilli ve üzerine geometrik geçmelerden meydana gelen bir süsleme şeridi ile dolgulanmıştır (Resim 3.46). Zeminde üçgen prizmatik bir kaideden başlar. Kaidenin ön yüzeyi mukarnas dilimleriyle hareketlendirilmiştir (Resim 3.45). Çerçevenin iç köşelerinde zar başlıklı birer sütunce vardır (Resim 3.45). Taç kapı nişi üç sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir (Resim 3.45). Kavsara köşeliklerinden batıdakinde geometrik kabartma bezemeli bir kabara yer alır (Resim 3.45). Doğu köşelikteki kabara bozulmuştur. Kapı açıklığı düz lentoludur. Kum saati biçimli kilit taşı restorasyonlar esnasında yenilenmiştir. İki yanında altıgen biçimli ve içi düğüm motifli birer gülbezek yapılmıştır (Resim 3.47-3.48). İki gülbezek arasında yapım üslubunda farklılık göze çarpar. Her ikisi de alçak kabartma şeklinde yapılmış gülbezeklerden batıdakinin yüzeyi daha yuvarlak hatlıdır ve düğümlerin arasından zemin seçilebilmektedir. Doğudaki ise düz yüzeylidir ve düğümler arasındaki hatlar ince bir çizgi şeklinde yapılmıştır, zemin görünmez. Lento ile mukarnas sırasının başladığı kısım arasına yapının inşa kitabesi yerleştirilmiştir.

Resim 3.45. Kuzeydeki taçkapı

Resim 3.46. Taçkapı süsleme şeritleri.

Resim 3.47. Kapı lentosu (VGM Arşiv, 1963)

Resim 3.48. Lentonun üstündeki gülbezekler

İçte güney duvardaki kapı dış kenarları profilli ince bir niş ile çerçevelenmiştir (Resim 3.49). Çerçevenin iç kenarında yine profilli iç içe ikişer yarım sekiz kollu yıldız

motiflerinin bir birine eklenmesi ile meydana getirilmiş bir süsleme şeridi dolanır (Resim 3.50). Ayrıca bu çerçeve gri ve beyaz renkli taşlarla almaşık düzende yapılmıştır. Kapı açıklığı basık kemerlidir. Kemer üzengileri S kıvrımlı profilli konsollar şeklide birbirine bakacak konumda yapılmıştır. Kemer aynalığı oldukça geniştir. Kemer köşeliklerinde birer gülbezek bulunur. Bunlardan doğudakinde dışta profilli ince silmelerle saç örgüsü biçiminde birleşen dilimi bir geçme yer alır (Resim 3.51). Ortasında daire içinde kabartma sekiz kollu yıldız motifi işlenmiştir. Batıdaki gülbezekte dışta balık sırtı motifi dairesel bir çerçeve meydana getirir (Resim 3.52). Bu çerçevenin içinde doğudaki örgü geçmenin daha küçük ve sıkışık biçimde yapılmış bir benzeri yer alır. Buradaki geçme, ortasındaki çökertme biçimli sekiz kolu yıldızın kollarından gelişmiştir.

Resim 3.49. Güneydeki taç kapının içten görünüşü

Resim 3.50. Çerçevesi

Resim 3.51. Doğuda köşelikteki gülbezek

Resim 3.52. Batı köşelikteki gülbezek

Dışta güneydoğu köşede yer alan tuğla malzemeli pah üzerinde 1.50 m yüksekliğe kadar süsleme izleri görünür (Resim:3.53). Eski fotoğraflardan bu izlerin sırlı tuğla

bezemeye ait olduğu anlaşılır (Resim:3.54). Zamanla hasar görmüş ve günümüze ancak izleri gelebilmiştir. Boyuna dikdörtgen biçimli sırlı tuğlalar eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde dizilmişlerdir. İçte doğu eyvanının sekisinde de benzer süslemeye rastlanır (Resim:3.55). Aynı düzende yapılmış süslemede firuze renkli sırlı tuğlalar ve kırmızı tuğlalar ile bir kompozisyon elde edilmiştir.

Resim 3.53. Güneydoğudaki köşe pahında sırları dökülmüş tuğlalar

Resim 3.54. Sırlı tuğlaların sırlarının tamamen dökülmeden önceki görünümü (VGM Arşiv)

Resim 3.55. Doğu eyvanının sekisinin ön yüzündeki sırlı tuğla bezeme

Ayrıca yapıda bulunduğundan bahsedilen birbirine dolanmış iki ejder kabartmasının aslı kaybolmuş, kopyası bugün mumyalık katının girişi üstüne asılmıştır[186] (Resim 3.56-3.57). Bu figürlü kabartmanın orijinal yeri hakkında bilgimiz yoksa da tarihte de ejder veya yılan figürünün sağlıkla ilişkilendirilmesi nedeniyle muhtemelen Darüşşifaya ait olmalıdır. Kabartma levhanın 1 m x 0.25 m boyutlarında ve mermer malzemeli olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz[187]. Levhanın ortasında yatay olarak birbirine grift biçimde

[186] Taş malzeme ile yeniden yapılan bu parça, dönemin valisi Akın Gönen tarafından alt kat türbesi kapısının alınlığına yerleştirilmiştir.

[187] Bayhan, A. A., Salman, F. ve Çelik, A. (2011). "Çankırı'dan Birkaç Figürlü Plastik Bezeme". **Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi**. Erzurum, 20, 14.

dolanmış yılan gövdeli iki ejder kabartması yer alır. Yılan şeklinde kıvrımlı gövdeleri olmasına rağmen özellikle fazla tahrip olmamış üstteki yılanın başındaki sivri kulaklar ve alt çenesindeki sıralı dişler yılandan çok ejdere daha çok benzemektedir. Ejderlerin başları birbirine bakmaktadır. Üstteki ejderin iki sivri kulağı, büyük yuvarlak gözü ve açık ağzından görülen üst çenesinde iki sivri dişi, alt çenesinde sıralı dişleri ve uzun dili dikkat çeker. Alttaki ejderin yüzü büyük oranda tahrip olmuştur. Ancak ensesinde bir boynuz çıkıntısı seçilmektedir. Figürler boyun ve kuyruk bölümlerinden birer bağ ile birbirine bağlanmıştır. Bu figürlü motif 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Tarih Enstitüsü'ne, 1938'de kurulan Türk Tıp Tarihi Kurumu'na işaret olarak seçilmiştir[188].

Resim 3.56. Doğu türbenin kapısına asılan çift ejder figürünün kopyası.

Resim 3.57. Kaybolan Ejder figürünün fotoğrafı (Türbe katına yerleştirilmiş bir panodan)

Yapıyla ilişkilendirilen diğer önemli parça, bugün Çankırı Müzesinde sergilenen, ayaklı yüksek bir kadehe dolanmış yılan figürüdür (Resim 3.58, Şekil:3.5). "Su İçen Yılan" olarak da adlandırılan obje, 0,18 x 0,13 m. boyutlarında gözenekli taştan yapılmıştır. Dikdörtgen bir kaideye sahip kadehin ayağı bel kısmına doğru incelerek yükselir. Kadeh

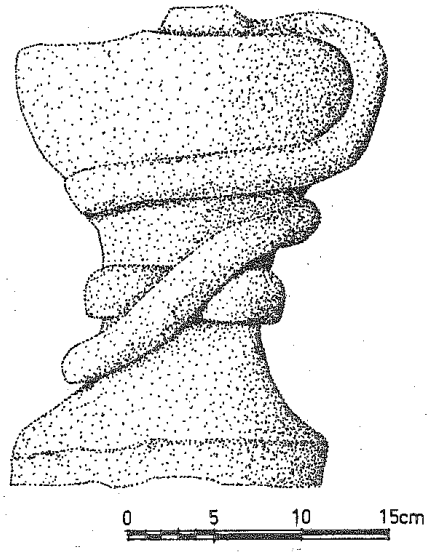
[188] Ünver, 2014, s.69.

kısmı dışa doğru bombeli yarım küre biçimindedir. Kadehin bel kısmında kalın kaytan bir bilezik bulunmaktadır[189]. Yılan kaideden başlayarak dolanır ve başını üst orta kısma yaslar. Ağzı açık biçimde tasvir edilmiş yılanın başı oldukça hasarlıdır. Kadehin içinde bulunan suyu içmeye gelen bir yılan olduğu izlenimini vermektedir.

Gerek kabartma ejder figürünün gerekse kadehe sarılan yılan heykelinin Darülhadisten çok, bu yapının güneyinde olduğu varsayılan Darüşşifanın işlevi ile ilgisi olmalıdır.

Resim 3.58. Yılanlı Kadeh (Çakırı Müzesi'nden)

Şekil 3.5. Yılanlı Kadeh (Sözen, Haziran 1973)

[189]Sipahi, 1990, 42'de eserin oval ağız kısmının 17x23 cm boyutlarında olduğunun ve yılan başının vazodan 15 cm. kadar yüksekte olduğunu belirtir.

3.1.2. Kasım Bey İmareti

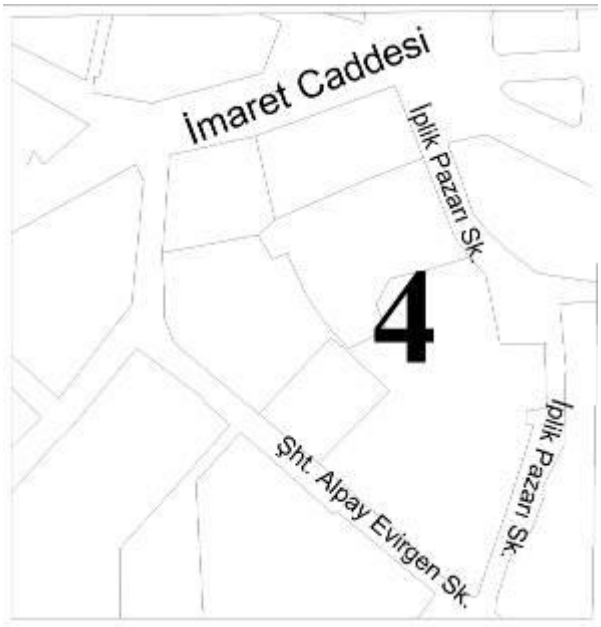
3.1.2.1. Cami

Şehir Planındaki Numarası: 4
Şekil No:3.6
Resim No:3.59-3.87
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi[190], İplik Pazarı Sokak'ın batı yanında No:1'dedir (Harita 3.5-3.6). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[191]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.59). Bir avlu içinde külliyenin bir parçası olarak yapılmış eserin batı tarafında banilerinin de yattığı haziresi, kuzeyinde ise "U" biçimli medresesi bulunur.

Harita 3.5. İmaret Camisi (https://www.google.com. tr/maps 28.4.2016'da alındı)

Harita 3.6. Şehir planınaki konumu (İller Bankası Arşivi'nden işlenerek)

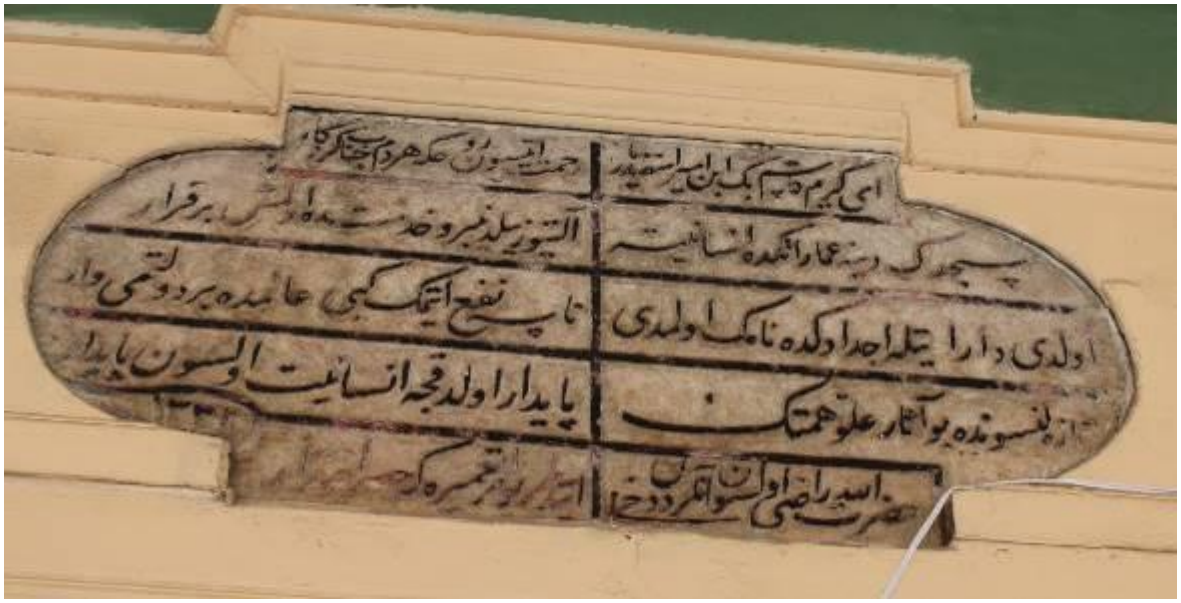
[190] Cami, bugün Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunmakla birlikte hurufat defterlerinde mahalle adı olarak İmaret Mahallesi geçmektedir; Kankal, 16. Yy tahrir kayıtlarında; Elibol, 19. Yy başlarına ait şeriyye kayıtlarında, Türkoğu da 1869 tarihli salnamede İmaret Mahallesi'nin kaydından bahseder. Demirtaş, 2012, 79; Kankal, 2011, 35; Elibol, 2008, 76; Türkoğlu, 1999, 21; VGM 1119 numaralı defter, sayfa 2, sıra:4'ten başlayan 32 adet hurufat defteri.

[191] Cami, Çankırı imar planında 61 Ada ve 17 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.59. İmaret Camisi batıdan görünümü (Kültür Envanteri'nden)

Tarihçe: Kuzey cephede yer alan kapısının alınlığında tamir kitabesi yer almaktadır. Arap harfleriyle yazılmış kitabede aşağıdaki metin yer alır (Resim 3.60):

Resim 3.60. İmaret Camisi tamir kitabesi

1- "Ey Kerim Kasım Bey ibn-i emir-i İsfendiyar
Rahmet itsün ruhuna her dem cenab-ı kird-gar
2- Mescidin dine, imaratın da insaniyete
Altı yüz yıldan berü hizmetle olmuş ber-karar
3- Oldu daratıyla ecdadın da namın ölmedi
Nasa nef' itmek gibi alemde bir devlet mi var
4- Tazelensün de bu asar-ı ulüvv-i himmetin

Paydar oldukça insaniyet olsun paydar

5- Hazreti Allah razı olsun anlardan dahi-

Ettiler bu emr-i ta'mire ki hasr-ı iktidar 1332"[192]

Avlunun doğusundaki bir çeşmeye monteli vaziyette bir kitabe daha vardır (Resim 3.61).

Resim 3.61. İmaret Camisi minarenin kitabesi.

Özgün durumunda yıkılmış minareye ait bu kitabede Arap harfleriyle

1- "Ya hafız

2- Vakf Kasım Bey ibn-i

3- İsfendiyar Bey, Tarih-i (teceddüd?)

4- *Mimar Mustafa Sene 1332"* yazmaktadır.

Yayınlarda, kaynaklara göre eserin H. 800/ M. 1397 yılında inşa edildiği yazmaktadır[193]. Ancak ilgili yayınların hiç birinde hangi kaynaklara göre bu tarihin verildiğinden bahsedilmemiştir. İsfendiyaroğlu Kasım Bey'in Çankırı'da yaptırdığı İmaretin Vakfiyesi H. 3 Şaban 833/ M. 27 Nisan 1430 tarihlidir. Kasım Bey, Çelebi Mehmet tarafından Çankırı Sancak beyliğine 1416-1417 yılında tayin görmüştür. Dolayısıyla imaretin 1416-1430 yılları arasında inşa edilmiş olması gerekir. Vakfiyede açıkça imaretin bölümleri belirtilmemmişse de adı geçen görevlilerden mescidinin de

[192] Erul, B. (2011). "Çankırı Süleymaniye Camii'nde bulunan Kitabeler üzerine". **Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dârü'l-Hadisler Sempozyumu. Çankırı 30 Nisan-1 Mayıs 2011**, Çankırı: Çankırı Belediyesi Yay.: 399'da bu kitabeyi, Sultan Süleyman Camisi'ne ait kayıp kitabelerden biri olarak yayımlamışır. Bu tespit hatalıdır. Kitabede açıkça İsfendiyaroğullarından Kasım Bey'in yaptırdığı yazmaktadır.

[193]Gökoğlu, 1952, 239; Toruk, 2005, 37; Dündar, 2005, 248: Gökoğlu, bugünkü mevcut tamir kitabesine göre H.800/M.1397 yılında inşa edilmiş olması gerektiğini yazmıştır; ancak bu hesaplamayı neye göre yaptığı anlaşılmamaktadır. Çünkü kitabede geçen "600 yıldan beri hizmette"ibaresinden yola çıkarak hesapladıysa kitabenin tarihi H.1332'den 600 çıktığında H.732/ M. 1331-1332 yıllarına denk gelmektedir; Toruk, bugün mevcut olmayan bir kitabeden bahseder, ancak kitabeyi gördüğünü belirtmemiştir; Dündar ise camiyle ilgili ilk inşasının 800/1397 yılında gerçekleştirildiğini söylemekle birlikte, O da bu tarihle ilgili bir kaynak belirtmemiştir.

varlığı anlaşılmaktadır[194]. Katip Çelebi de Cihannüma adlı eserinde Bey Camisi'ni şehirdeki iki camiden biri olarak gösterir[195]. 1653-1655 tarihli Şeriyye Sicillerinde de Kasım Bey Mescidi ile ilgili imam tayinleri hakkında kayıtlara rastlanmıştır[196]. Ancak bu ilk eser 17.yy sonunda Celali isyanları esnasında yakılmıştır[197]. Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Muharrem 1169/ M. Ekim-Kasım 1755 tarihli inayet[198], en geç H. 7 Ramazan 1232/ 21 Temmuz 1817 tarihli tevcih[199] olmak üzere çeşitli[200] tecdid[201], tevcih[202], inayet[203] minber vaz'ı gibi kayda rastlanmıştır. Kayıtların bir kısmında Kasım Bey Mescidi adıyla anılmakla birlikte, H. Rebiyülevvel 1177/ M. Eylül-Ekim 1763 tarihli tevcih kaydında İmaret Mescidi olarak da adı geçmektedir[204]. Bu kayıtlardan 18. yy başlarında bugünkü binanın yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu eser de şehrin geçirdiği birçok deprem sebebiyle hasar görmüş, üzerindeki kitabeye göre 1913 yılında kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Bu onarım esnasında 18. yy yapısının izleri büyük oranda silinmiştir.

Bugünkü mevcut yapı mimari yönden 18. yy yapısını yansıtmaktadır. Son cemaat yeri de bu dönemde yapılmıştır. Minaresi, kitabesinden anlaşıldığı üzere 1913 yılında Mimar Mustafa'ya tamir ettirilmiştir. Yayınlarda doğu cephenin kuzey ucunda yer alan minarenin pabuçluktan yukarısının depremlerde hasar gördüğü ve 1952 yılında inşa edildiği, ancak 1983 te tamamen yıkıldığı yer almaktadır[205].

Mimari yönden aslî durumu hakkında bilgi sahibi değilsek de bugünkü yapının 17. yy'daki isyanlar esnasında yakılan orijinal eserin temelleri üzerine yeniden inşa edildiğini düşünmekteyiz.

---

[194] Vakfiyede geçen görevlilerden imaretin, zaviye, mescit, fırın, aşhane, kiler ve ahırdan meydana geldiği anlaşılır. Vakfiye ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Kankal, 2011, 224-225.

[195] Öztürk, S. (Editör). (2010). **Cihânnümâ Kâtip Çelebi**. İstanbul: Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay. , 728.

[196] Köse, 2009, 166.

[197] Başer, 1956, 19.

[198] VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra: 14.

[199] VGM 555 numaralı defter, sayfa 246, sıra:8.

[200] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer İmaret Mescidi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1101 numaralı defter, sayfa 36, sıra:4 (Recep 1175); VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra:10 (Rebiyülevvel 1177); VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra:13 (2 Rebiyülahir 1226); VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:13 (14 Muharrem 1229); VGM 555 numaralı defter, sayfa 246, sıra:7 (25 Cemaziyelevvel 1232).

[201] Tecdid: Yenileme, yenilenme: Devellioğlu, 1995, 1049.

[202] Tevcih: Rütbe, mevki verme:Devellioğlu, 1995, 1100.

[203] İnayet: Lütuf, ihsan, iyilik: Devellioğlu, 1995, 435.

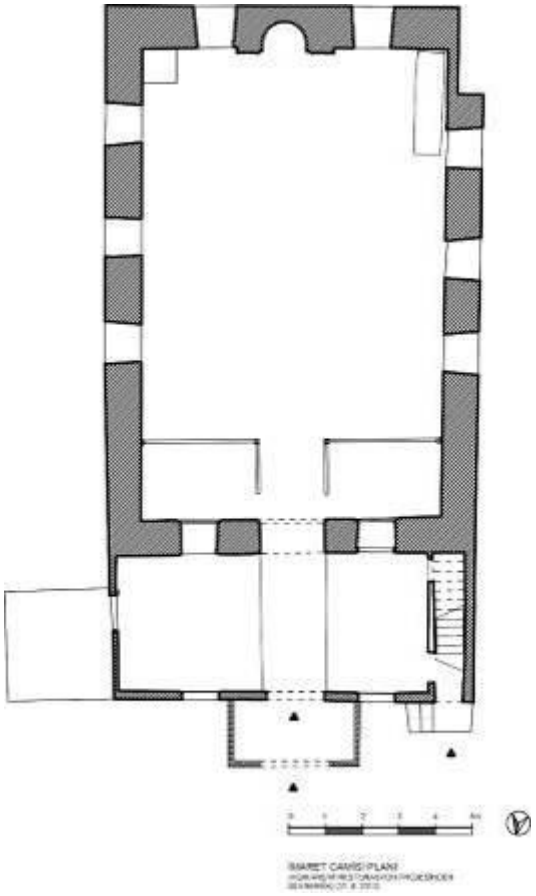
[204] VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra: 10.

[205] VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi Çankırı İli, Merkez İmaret Camii, Medresesi ve Müştemilatı Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon, Elektrik ve Mekanik Projelerinin ve Statik Raporunun Hazırlanması İşi Restitüsyon Ve Restorasyon Raporu, 2013, s.12-13; Gökoğlu, 1952, 239; Başer, 1956, 19.

Malzeme: İlk incelememiz esnasında duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememişken, restorasyon esnasında gördük ki ana beden duvarları ahşap atkılı moloz taş dolgulu inşa edilmiştir. Son cemaat yerinin subasmanı kabayonu taş, üst tarafları ahşap atkılı kerpiç dolgulu yapıldığı görülmüştür. Mahfil ve son cemaat yerini taşıyan destekler, minber ve tavan ahşaptır. Mihrap alçıdır.

1952'de onarım gören minaresi 1983 yılında yıkılmıştır. Eski fotoğraflarından düzgün kesme taşla inşa edildiği görülmektedir. Ayrıca yıkım sonrası taşları caminin bahçesine yığılmıştır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. İmaret Camisi (VGM Arşivi restorasyon projesinden değiştirilerek/ 21.8.2013)

Duvarlarda çok hafif eğilmeler meydana gelmiştir. Doğu duvarın kuzey ucu dıştan hafif batıya doğru meyletmiştir. Yapının batı cephesinin güney ucu da doğuya doğru dikdörtgen biçiminde 69 cm girinti yapar. Ana beden duvarları ile son cemaat yeri

duvarları arasında kalınlık farkı vardır. Ana beden duvarları son cemaat yeri duvarlarının beş katı genişliğindedir. Son cemaat yerinin duvarları da kendi aralarına doğudan batıya doğru kalınlaşır. Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür. Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan harime doğru taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de kare biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. İki yandaki direkler duvara bitişik konumludur. Mahfilin orta bölümü doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile son cemaat yerinin batı duvarına yaslanmış merdivenlerle çıkılır.

Yapının güney ve kuzey cephelerinde ikişer, doğu ve batı cephelerinde üçer, pencere yer alır. Pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Kapalı bir kuruluşa sahiptir. Batı tarafında iki duvar arasında mahfile çıkan merdivenler yapılmıştır. Son cemaat yerine kuzey cephe ekseninde yer alan kapıdan girilir. Kuzey cephede kapının iki yanında birer pencere simetrik biçimde yerleştirilmiştir. Ayrıca bu cephenin batı ucunda mahfile çıkan merdiven boşluğuna açılan bir kapı daha yer alır. Bu kapıya da üç basamaklı bir merdivenle çıkılır. Son cemaat yerinin içteki batı duvarının kuzey ucunda ve güney ucunda birer açıklık daha görülür. Bunlardan güneydeki depo olarak kullanılan merdiven altına, kuzeydeki yine mahfil merdivenlerine bağlantı sağlar. Doğu duvarına bitişik kare biçimli bir kütle daha görülmektedir ki bu yıkılan minarenin temel izleridir.

Son cemaat yerinin kuzeyinde doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli küçük bir giriş mekânı yapılmıştır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.62). Çatı marsilya kiremidi ile kaplanmıştır.

Resim 3.62. İmaret Camisi kuzeydoğudan görünüş

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim:3.63-3.65). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Cephelerin su basmanı seviyesinde betonarme sıva, geri kalan yerleri yeşil renkli badana ile boyalıdır. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.63. Batı cephe, kuzeyden görünüş

Resim 3.64. a) Güney cephesi b) Kuzey cephesi

Resim 3.65. Restorasyon esnasında kuzey cephe (www.ekspres18.com'dan 25.11.2015'te alındı)

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu cephede altta dört, üstte bir pencere vardır (Resim 3.66). Alt pencerelerden güneye yakın üçü harime, kuzeydeki tek pencere ise son cemaat yerine açılır. Üstteki pencere ise mahfile aittir. Son cemaat yerinin doğu duvarında fazla derinliği olmayan dikdörtgen büyük bir girinti oluşmuştur. Burası yıkılan minarenin kaidesine denk gelen kısımdır. Muhtemelen yıkımı esnasında izi kalmıştır. Batı cephenin de güney ucunda dikdörtgen biçimli bir girinti mevcuttur (Resim 3.67). Batı cephede üstte ve altta üçer pencere yer alır; ancak bu pencereler simetrik değildir (Resim 3.67). Harime açılan alt pencereler güneye daha yakın,

mahfile açılan üst pencerelerse kuzeye daha yakındır. Bunlardan kuzeydeki ikisinin sövesi saçağa yaslanmıştır. Güneydeki ise saçağın biraz daha altına denk gelir. Güney cephede üstte bir, altta iki pencere vardır (Resim 3.64). Üst seviyedeki cephe aksı ortalanarak yerleştirilmiş küçük dikdörtgen bir açıklıktır. Alttakiler ise cephe aksının doğusuna ve batısına yerleştirilmiştir. Kuzey cephede üstte ve altta ikişer pencere mevcuttur (Resim 3.65, 3.68). Alttakiler son cemaat yeri kapısının iki yanına, üsttekiler ise alt pencerelerin arasında kalacak şekilde hizalanmıştır. Alt pencerelerden doğu cephenin kuzeyindeki kareye yakın dikdörtgen, kuzey cephedekiler boyuna dikdörtgen biçimlidir. Harime açılan alt pencereler yuvarlak kemerlidir. Üst seviye pencerelerin ise hepsi boyuna dikdörtgen biçimlidir, bunlardan güney cephedeki diğerlerine nazaran daha küçük boyutludur. Son cemaat yerinin alt pencerelerine çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Pencerelerin, profilli ahşap çerçeveleri vardır. Son cemaat yerinin pencerelerinin söveleri ahşap harim pencerelerininki taştır.

Resim 3.66. Doğu cephe pencere düzeni.

Resim 3.67. Batı cephe pencere düzeni.

Resim 3.68. Kuzey cephe pencere düzeni

Kuzey cephede iki pencere arasında kalan bölümde betonarme malzemeli camekânlı, sundurma çatılı bir giriş bölümü yapılmıştır (Resim 3.68). Pvc kapı tam tarihi bilinmese de malzeme göz önüne alındığında muhtemelen 1990'lı yıllarda eklenmiştir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden alınan fotoğraflarda 1989'da çekilmiş bir fotoğrafta sadece ahşap tavanlı sundurma mevcutken (Resim 3.69), daha geç bir tarihte camekânla örtülmüştür. Ayrıca 2001 tarihli bir inceleme raporunda da camekânla örtülü olduğu yazmaktadır[206].

Resim 3.69. 1989 tarihli kuzey cephe fotoğrafı (VGM arşivi).

Giriş mekânının güneyinde, mihrap ekseninde kuzey cephe üzerindeki harim kapısı açılmıştır (Resim 3.68). Ahşap kapının dilimli basık kemerli bir giriş açıklığı vardır. Kapı kasası tamamen ahşaptır. Kapının dikdörtgen biçimli, iki yan kenarları profilli çerçevesi vardır. S-C kıvrımlarla dilimli görünüm verilmiş basık kemer dekoratiftir. Kapı alınlığı dikdörtgen biçimli profilli çerçeve şeklindedir. Ortasında yan tarafları yarım yuvarlak

[206] VGM Arşiv: Rapor: 180001003-RP005.

dikdörtgen biçimli mermer kitabe levhası yerleştirilmiştir. Kitabe H.1332/ M.1913- 1914 tarihli onarım kitabesidir. Kuzey cephenin batı ucunda üç basamaklı merdivenle çıkılan mahfil girişi basit dikdörtgen bir açıklık şeklindedir (Resim 3.68-3.69).

Doğu cephenin kuzey ucuna 1913 yılında yapılan minaresi varken, depremler nedeniyle pabuçluktan yukarısı yıkılmış; 1952 yılında tekrar tamamlanmış ve yapısal nedenlerle 1983 yılında tamamen yıkılmıştır[207]. İncelememiz esnasında minare taşlarının yapının güneyinde atıl vaziyette bırakıldığı görülmüştür.

İç Mekân:

Son cemaat yeri kapalı bir birimdir. Eksendeki kapıdan mekâna girdiğimizde doğu ve batı yanlarına çekilen perde duvar ile bölündüğü görülür (Resim 3.70-3.72). Doğudaki perde duvarın kuzey ucuna açılan kapı ile doğuda imam odası olarak değerlendirilen kısma ulaşılır (Resim 3.70). Batıdaki perde duvar ise mahfile çıkan merdivenin önüne çekilmiştir (Resim 3.71). Duvarın kuzeyindeki kapı ile mahfil merdivenlerine, güney tarafındaki kapı da depo olarak değerlendirilen merdiven boşluğuna açılır. Tavan yüzeyinde ahşap çubuklarla yapılmış süslemeler vardır. Son cemaat yerinde kapının iki yanında doğu ve batı tarafların zemini yükseltilerek seki yapılmıştır (Resim 3.70, 3.72). Son cemaat yerinin güney duvarında eksende harim kapısı ile iki yanında boyuna dikdörtgen biçimli birer pencere yer alır (Resim 3.72). Kuzey duvarındaki pencereler dış görünüşleriyle aynıdır. Harim kapısı da boyuna dikdörtgen biçimli geniş bir açıklıktır (Resim 3.72).

Resim 3.70. Son cemaat yeri güneybatıdan kuzeydoğuya bakış.

[207] Minarenin Foto Çizener Arşivi'nden aldığımız restorasyon öncesinde çekilmiş fotoğraflarından, kaide ve pabuçluğunun düzgün kesme taş, gövde ve petek kısmının tuğla, külahının ise kurşun kaplamalı olduğu görülür. Kaidesi kübik, pabucu soğanvaridir. Kaide, profilli ince bir saçakla sonlanır. Silindirik gövdesi üzerinde üç betonarme bilezik yer alır. Şerefe altı üç sıra testere dişi silme ile hareketlendirilmiştir. Şerefe korkulukları da tuğla malzemelidir. Külahı koniktir. Kaidenin kuzey cephesi ortasında elips biçimli kitabe levhası bulunur.

Resim 3.71. Son cemaat yeri güneydoğudan kuzeybatıya bakış.

Resim 3.72. Harim kapısı

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.73-3.74). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Duvarlar, pencere alt hizasına kadar ahşap kaplanmıştır. Tavan yüzeyi, ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir. Göbek kısmında kare biçimli çökertme yapılmıştır. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzendedir; ama aynı görünüşü yansıtmazlar. Ayrıca güney cephe üst seviye eksende yer alan pencere içte kapatılmıştır. Üst pencere içte hemen hemen mihrap ekseninde, yan pencerelerin lentolarının hizasından başlayacak şekilde yer almalıydı. Olması gereken yere mihrap alınlığı denk gelmektedir. Muhtemelen onarımlar esnasında yenilenmiş, daha yüksek bir mihrap yerleştirilince eksendeki pencere kapatılmış olmalıdır. Harimin kuzey duvarında da kapının iki yanında birer pencere açılmıştır. Harim pencereleri boyuna dikdörtgen biçimlidir (Resim 3.73-3.74). Dıştan görülen kemerler dekoratiftir. Pencerelerin

ahşap düz kasaları vardır. Kuzey cephede eksende yer alan kapı dikdörtgen biçimli niş içine alınmıştır (Resim 3.74). Basit dikdörtgen biçimli bir açıklıktır.

Resim 3.73. Harim kuzeyden güneye bakış

Resim 3.74. Harim, güneydoğudan kuzeybatıya bakış

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.74-3.75). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Son cemaat yerinin üst tarafı da mahfile dâhil edilmiştir. Altta ve üstte dörder adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Üst direkler daha geride yer alır. Mahfilin orta bölümü, doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir

parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin son cemaat yerinin batı duvarı önüne yerleştirilmiş merdivenle irtibat sağlanmıştır. Alt direklerin üstünde S şeklinde genişleyerek yükselen başlıklar yapılmıştır. Başlıkları ön yüzleri düz, yan yüzleri profillendirilmiştir. Üst direklerin kare prizma başlıkları üstünde S kıvrımlı yastıklar yer alır. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür (Resim 3.75). Direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Üstteki direklerde pahların başlangıç yerlerinden ve bir karış aralıkla birer kaval silme yapılmıştır.

Resim 3.75. Mahfil

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.76). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara kemeri sivri kemerlidir.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.77). Ahşaptan yapılmıştır. Sade görünüşlü bir minberdir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.78).

Resim 3.76. Mihrap

Resim 3.77. Minber

Resim 3.78. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, dışta son cemaat yeri kapısında; içte ise tavanda, mahfil balkonu altında, sütun başlıklarında, minber kapısında ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve alçı kabartma olarak gruplandırılır.

Son cemaat yeri kapısının profilli dikdörtgen çerçevesi vardır (Resim 3.79). Kapı açıklığının dekoratif basık kemeri S-C kıvrımlarla hareketlendiriliştir. Kapının iki ahşap kanadı vardır. Her iki kanat da boyuna dikdörtgen üst üste iki panoya ayrılmıştır. Panoların çerçeveleri profillerle çökertme şeklinde yapılmıştır. Çerçevenin ortasında ince yivlerle

hareketlendirilmiş ikinci birer dikdörtgen çerçeve yer alır. Bunun ortasında yine ince yivlerle elde edilmiş eşkenar dörtgen şekli yapılmıştır. Kapının binisi dörder ikişerli kaval silmeyle beş bölüme ayrılmıştır.

Resim 3.79. Son cemaat yeri kapısı

Son cemaat yerin tavanı üç bölüme ayrılmıştır (Resim 3.70-71). Ortada, yanları profili çıtalarla belirlenmiş enli silme ile çerçevelenmiş kuzey güney yönlü, iki yanda doğu batı yönlü dikdörtgen birer bölüm yer alır. Doğu tarafı perde duvarın arkasında kalmıştır. Yanlar doğu batı yönlü çakılmış profilli çıtalarla bölümlere ayrılmıştır. Ortadaki kare alanda kenarlardan ortaya doğru iç içe ikişer üçgen oluşturacak şekilde profilli çıtalar çakılmıştır.

Harim tavanı mahfilin ön tarafını da örter. Harim tavanı üç bölümden oluşur ve içbükey kavisli bir silmeyle duvarlardan ayrılır (Resim 3.80). Ortada kare biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır. Göbek çökertme şeklinde yapılmıştır (Resim 3.81). Çökertme, iki kenarı profilli enli bir çerçeve içine alınmıştır. Çökertmenin iç dik kenarlarının eteklerini lacivert zemin üstüne altın yaldız renkli küçük çıtalarla yapılmış başakların doldurduğu şerit dolanır (Resim 3.105). Şeridin üstünde iç bükey enli ikinci bir

silme dolanır. Çökertmenin tabanı profilli çıtalarla iç içe iki kare, karelerin ortasında iç içe iki sekizgen ile bölünmüştür (Resim 3.104). En ortada ise sekiz kollu yıldız motifi aplike edilmiştir. Yıldızın kenarları profillendirilmiştir. Ana tavan da çerçeveden yukarı doğru çökertilmiştir (Resim 3.103). Tavan yüzeyi kuzey güney doğrultulu çakılmış profilli çıtalarla bölünmüştür (Resim 3.103). Profilleri dik kesen izler görülür. Muhtemelen bu profilleri kesen çıtalarla kasetleme yapılmışken bu çıtalar çıkarılmıştır. Ana tavan iç içe ince profilli ve enli düz birer çerçeve ile dört yönden çevrilmiştir. Dıştaki çökertmenin etrafı da iki yanı profilli, ortası düz silme şeklindedir (Resim 3.81). Çökertmenin ana tavandan ayrılan dik kenarını küçük çıtalarla elde edilmiş yan yana üçgenlerden meydana gelen silme dolanır. Tavanı duvarlardan ayıran içbükey silmenin yüzeyi de sadedir.

Resim 3.80. Harim tavanı

Resim 3.81. Tavan göbeği

Mahfilin son cemaat yeri üstüne gelen tarafının tavanı doğu batı yönlü çakılmış profilli çıtalarla bölümlere ayrılmıştır .

Mahfil balkonunun alt tarafı da bezemeli unsurlardan biridir (Resim 3.82). Burası da iki profilli çıtanın kuzey güney yönlü çakılmasıyla üç bölüme ayrılmıştır. Ortada kare bir alan elde edilmiştir. Karenin ortasında dairesel bir göbek yapılmıştır (Resim 3.83). Dairenin içi kıvrım dallardan meydana gelen bir kompozisyonla dolgulanmıştır. Motif ajurlu bir şekilde yapılıp aplike edilmiştir. Karenin köşelerinde üçer baklava dilimiyle meydana getirilmiş yıldız parçaları ile bezenmiştir. Karenin iki yanındaki dikine dikdörtgen bölümün içine birbirine çapraz çakılmış iki ok motifi yapılmıştır. Balkonun eteğini yuvarlak dilimlerden meydana gelen silme dolanır.

Resim 3.82. Mahfil balkonunun altı

Resim 3.83. Mahfil balkonunun altının göbeği

Mahfili taşıyan direklerin başlıklarının ön yüzleri sadedir. Yanları ise ince kaval çubuklarla boylu boyunca profillendirilmiştir.

Ahşap minberin yan aynalıkları süpürgelikleri ile birlikte düz ahşap kaplamadır (Resim:3.84). Herhangi bir süsleme içermez. Korkuluklar iki paralel kenar biçimli çökertme biçimli kartuşla hareketlendirilmiştir. Kartuşların içi kahverengi yağlıboya ile boyanmıştır. Köşk altı ve köşk kısmı da herhangi bir bezemeye sahip değildir. Külah, sekizgen kaide üzerinde pramidal şekilde yükselir. Alem ile sonlanır. Minber kapısı, kaş kemerli basit bir açıklık şeklindedir (Resim:3.85). Alınlığı enine dikdörtgen çökertme kartuş ile doldurulmuştur. Tepelik yarım daire biçimlidir. İçine radyal biçimde dizilmiş damlalarla güneş motifi oyulmuştur. Köşelerde birer boğumlu şamdan görünümlü unsurla sonlanır.

Resim 3.84. Minber doğu tarafı

Resim 3.85. Minber kapısı

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim:3.86). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Resim:3.87). Çerçevelerden dıştakinde çerçeve boyunca uzanan iki ince silme arasına gül sarmaşığı dolanır. İçteki çerçevede ise sırt sırta vermiş iki kıvrım dalın birleşme yerlerinde ve ortalarında üç yapraktan meydana gelen motifin dizilmesi ile doldurulmuştur. Dıştaki şerit üç yönden dolanırken içteki şerit iki yandan dış şeride kadar yükselir. Çerçevelerden sonra nişin

kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Alınlığın ortasında enine dikdörtgen mermer panoda Bakara Suresi'nin 149. Ayetinin bir bölümü olan "Fe velli vecheke şatr el-mescid-ül harâm" Arap harfleriyle yazmaktadır. Panonun iki yanında dikey şeritlerde dış çerçevedeki motif, altındaki silmede ise ikinci sıradaki motif yer alır. Mihrap nişi yarım daire kesitlidir. Nişin kavsarası ile gövdesi kalın kaval silme ile ayrılır. Silme nişin cephesine hafiften yansır. Kavsara kemeri sivri kemerlidir.

Resim 3.86. Mihrap.

Resim 3.87. Mihrap çerçevesindeki silmeler

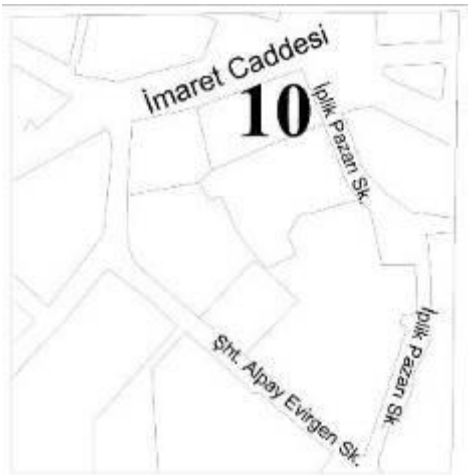
3.1.2.2. Kasım Bey Medresesi (Rüstem Paşa/ Rüstem Çelebi bin Kasım Medresesi)

Şehir Planındaki Numarası: 10
Şekil No:3.6-3.7
Resim No:3.88-3.112
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Vali Ayhan Çevik Caddesi ile İplik Pazarı Sokak'ın kesiştiği köşede, caddenin güney, sokağın batı yanında No:2'dedir (Harita 3.7-3.8, Resim:3.88). İmaret Camisi ile ortak avluyu paylaşmaktadır. Kuzeyden güneye hafif eğimli bir arazide inşa edilmiştir[208]. Doğu batı yönlü çarpık dikdörtgen planlı olup iki uçtan güneye doğru U şeklinde taşıntı yapar. İki katlı, kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir.

Harita 3.7. İmaret Medresesi (https://www.google.com. tr/ 28.4.2016'da alındı)

Harita 3.8. Şehir planınaki konumu maps (İller Bankası Arşivi'nden işlenerek)

[208] Medrese, Çankırı imar planında 61 Ada ve 17 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.88. İmaret Medresesi, kuzeydoğudan görünüş.

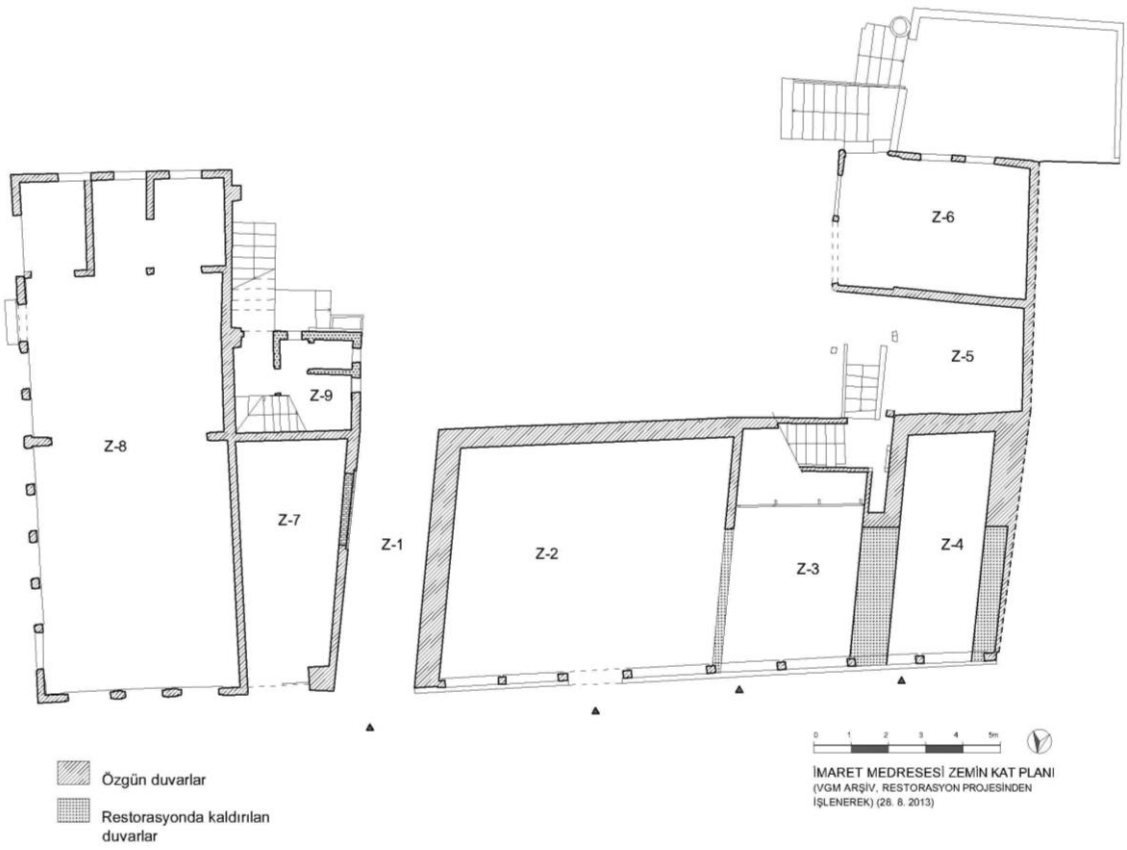
Tarihçe: Yapının kitabesi yoktur. 1797 yılında Kasım Bey Vakfı'nın mütevellîsi İsfandiyârzâde Mehmed Emîn Bey ibnü'l-merhûm Mehmed Ağa Kasım Bey imaretinin yanına hücreler ve dershaneler ekletmiş[209], H. 14 Zilhicce 1212/ M. 30 Mayıs 1798 tarihli vakfiyesinde medresenin dershane, hücre ve dükkânlarıyla ilgili şartlar belirtilmiştir[210]. Yapı, H.Rebiülevvel 1129/M. Şubat/Mart 1717 ve H.Cemaziyel evvel 1169/M. Şubat 1756 tarihli hurufat defterlerinde[211] Kasım Bey Medresesi veya Rüstem Paşa/Rüstem Çelebi bin Kasım Medresesi olarak anılmaktadır[212].

Celali İsyanları esnasında cami ile birlikte hasar görmesi nedeniyle 18. yy başlarında yenilenmiş eserin, bugünkü mimarisi de 18. yy da yapılan yenilemeyi yansıtır[213].

Malzeme: Duvarlar zemin katta, ahşap iskeletli taş, tuğla dolguludur. İkinci katta ise bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Pencere ve kapı doğramaları, dış sofa direkleri ve tavan ahşaptır. Çatı alaturka kiremit kaplıdır. Restorasyon öncesinde cepheler sıvalı olduğundan malzeme restorasyon esnasında kesin olarak belirlenmiştir.

Planı: Medrese, doğu batı yönünde uzanan hafif çarpık dikdörtgen planlıdır; ancak doğu ve batı uçları güneye doğru devam ederek U şemaya dönüşmüştür (Şekil 3.7-3.8).

[209] Elibol 2008, 128,dn: BOA Cevdet Evkaf No: 3555
[210] VGM Arşivi: vd.579.88.36
[211] VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra:1; VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:14.
[212] Demirtaş, 2012, 79.
[213] Başer, 1956, 19; Ayhan, 2012, 17.

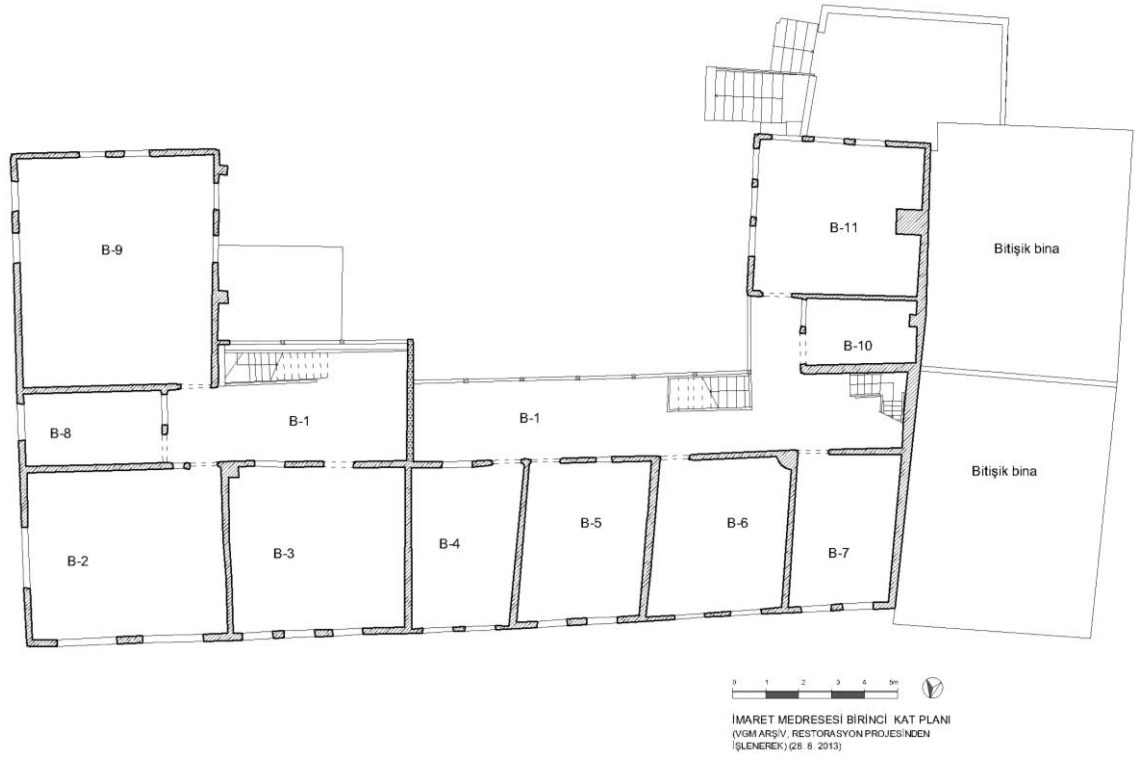

Şekil 3.7. İmaret Medresesi zemin kat planı (VGM arşiv. Restorasyon projesinden değiştirilerek/28. 8. 2013)

Avlunun kuzeyine konumlanmış yapının batı duvarı güneyden batıya doğru hafif açı yapar, aynı şekilde doğu duvarı da doğuya doğru açılanır (Şekil 3.7-3.8). Yapının iç duvar bölünmeleri de bu açılanmalara paralel yapılmıştır. Batı cephesinden başka bir binayla bitişik yapı, iki katlıdır. Odalar, düz ahşap tavanla örtülüdür. Zemin kat planında kuzey cephenin ekseninden hafif doğuya kaymış vaziyette bir giriş eyvanı yer alır (Z1). Bu eyvanla adeta iki bölüme ayrılan eserde eyvanın batı tarafında doğu batı doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlı büyük bir depo ile bunun batısında kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlı iki küçük birim daha bulunur (Z2-Z4).

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden bulduğumuz restorasyon projesinde, yapının çeşitli yapım aşamalarının çizimleri verilmiştir. Bu çizimlerde eyvanın batısındaki büyük deponun aslında iki bölümlü olduğu, sonradan aradaki duvarın kaldırılması suretiyle tek büyük bir mekâna dönüştürüldüğü anlaşılır. Batıdaki mekânın güneyinde doğu batı doğrultulu iki mekân daha vardır (Z5-Z6). Bu iki mekânın girişi avludan doğu cephelerinden sağlanırken, kuzeydeki iki mekânın girişi kuzey cephelerine açılmıştır. Yapının avlu tarafından güney batı köşesinde ikinci kata çıkan L biçimli 16 basamaklı merdivenler bulunur. Eyvanın doğusunda kuzey güney doğrultulu küçük bir dikdörtgen

birim (Z7) ile bunun doğusunda yine kuzey güney doğrultulu avluya doğru uzayan büyük bir oda (Z8) daha vardır. Bu odanın batı duvarının güneyine doğru bir duvar çıkıntısı vardır. Restorasyon notlarında bu odanın da bölümlere ayrıldığı ve mutfak, kiler vs. olarak kullanıldığı belirtilmiştir[214]. Eyvanın hemen doğusundaki mekânın güneyinde de sonradan yapılmış helâ mekânları ile 21 basamaklı üst kata çıkış merdivenlerinin yer aldığı sahanlık (Z9) vardır. Eyvanın doğusundaki küçük mekânın girişi kuzey cepheden, sahanlığın girişi güneyden, doğudaki büyük mekânın girişi ise doğu cepheden sağlanmıştır. Kuzey batıdaki büyük mekânın kuzey cephesinde dört pencere yer alır. En doğudaki mekânın kuzey cephesinde üç, doğu cephesinde sekiz, güney cephesinde üç pencere açıklığı yapılmıştır.

Şekil 3.8. İmaret Medresesi birinci kat planı (VGM arşiv. Restorasyon projesinden değiştirilerek /28. 8. 2013)

Birinci kat planında yapının kuzey cephesi ile doğu ve batı uçlardan güneye doğru uzanan bölümlerde yan yana dizilmiş kuzey güney doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlı odalar yer alır (Şekil 3.7, B2-B11). Odalara güneyde yer alan dış sofadan erişim sağlanır (B1). Sofa dışarıya sekiz ahşap direkle taşınan balkon şeklinde açılır. Sofaya batı ve doğu uçlarda yer alan merdivenlerle erişim sağlanır. Kuzey cephe boyunca altı oda sıralanmıştır (B2-B7). Girişleri güney cephelerinden sağlanır. Ayrıca doğu yanda güneyde

[214] Çankırı İli, Merkez İmaret Camii, Medresesi ve Müştemilat Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon,Elektrik ve Mekanik Projelerinin ve Statik Raporunun Hazırlanması İşi, Restitüsyon ve Restorasyon Raporu (2013), 20.

kuzey güney doğrultulu bir oda (B9) ile bunun kuzeyinde sofa hizasında doğu batı doğrultulu dikdörtgen planlı küçük bir oda (B8) daha yer alır. Büyük odanın girişi kuzeyden, küçük odanın ise batı cephesinden sağlanmıştır. Batıda da benzer düzende iki oda yer alır. Ancak küçük oda (B10), sofa hizasında değil, güneydeki odanın (B11) alanından almıştır. Bu odanın da önünde küçük bir sahanlık yapılmıştır. İkinci katta da doğu ve batı birbirinden bir duvarla ayrılır. Kuzey yan doğudan ikinci odanın (B3) batı duvarı güneye doğru uzatılarak sofa iki bölüme ayrılmıştır. Kuzey yan doğudan ikinci odanın (B3) kuzey duvarında üç pencere, diğer odalarda ikişer pencere açılmıştır. Kuzey doğu köşedeki oda (B2) ile güneyindeki küçük odanın (B8) doğu cephesinde birer, güney doğu odanın (B9) doğu,batı vegüney cephelerinde ikişer, pencere yer alır. Güney batıdaki büyük odanın (B11) güney ve doğu cephelerinde üçer pencere vardır. Kuzeyindeki küçük odanın (B10) ise doğu cephesinde bir pencere ile kuzeydeki odalardan, ortadaki üç odanın (B3-B5) güney cephelerine de birer pencere açılmıştır. Sofanın batı duvarının önünde yer alan merdivenler çatıya ulaşmak içindir.

Dış Görünümü: U planlı medrese, dıştan beşik çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahiptir (Resim 3.89-3.91). Pencereler, kuzey ve doğu cephede ikinci kat çıkması, katları ayıran enine dikdörtgen biçimli düz ahşap silme ile cephe köşelerinde yer alan düz ahşap plasterler, çıkmaların S biçimli konsolları, güney cephede balkon ve taşıyıcılar ile oldukça hareketli bir görünüş sergiler. İki kademeli ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının doğu, kuzey ve güney cepheden uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir.

Resim 3.89. İmaret Medresesi kuzeydoğudan görünüş

Resim 3.90. İmaret Medresesi güneybatıdan görünüş

Resim 3.91. İmaret medresesi güneydoğudan görünüş

Kuzey cephede zemin kat orta hizasında yuvarlak kemerli giriş eyvanı yer alır (Resim 3.92-3.93). Giriş eyvanının cephesi düzgün kesme taş örgülüdür. Eyvan üst örtüsü düz ahşap tavandır. Güney cephede eyvanın batısındaki bölümün zemin katı sağırdır (Resim 3.94). Ancak ikinci kattaki revak direklerinin hizasında üsttekiler ile aynı biçimde üç direk görülür. Direklerin arası sıvanarak kapatılmıştır. Muhtemelen altta da bir revak

mevcutken burası da zaman içinde depolara dâhil edilmiştir. Bu cephenin batısına doğru dikdörtgen biçimli örülmüş bir açıklık izi görülmektedir. Restorasyon notlarında burada da bir kapı olduğu, sonradan örüldüğü belirtilmiştir[215]. Bu kapı da muhtemelen sonradan örülerek önü kapatılan depoya girişi sağlıyordu. Doğudaki güneye doğru uzanan bölümün güneyine taksi durağı bitiştirilmiştir (Resim 3.91). Bu bölümün zemin katının batı tarafı da sağır tutulmuştur. Eyvanın doğusundaki sofanın gerisindeki mekânların önüne zemin katında helâ mekânları sonradan yapılmıştır (Resim 3.91). Eyvanın hizasından itibaren doğusunda kalan bölüm ikinci katta cepheden taşıntı yapar (Resim 3.91). Burada eyvan üstü iki yandan S kıvrımlı konsollarla desteklenmiş, ortasına da yine C-S kıvrımlı bir süsleme yapılarak eyvan vurgulanmıştır. Güney cephede ikinci katta eyvanın batı tarafında kalan dış sofa ahşap direklerle dışa açılır (Resim 3.94). Sofanın doğu tarafının önü örülmüş ve pencerelerle dışarıyla bağlantısı sağlanmıştır (Resim 3.91). Doğu, kuzey ve güney cephelerde düz ahşap yatay bir silme ana kütleyi boydan boya dolaşır.

Resim 3.92. Kuzey cephe

[215]Çankırı İli, Merkez İmaret Camii, Medresesi ve Müştemilat Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon,Elektrik ve Mekanik Projelerinin ve Statik Raporunun Hazırlanması İşi, Restitüsyon ve Restorasyon Raporu, 2013, 20.

Resim 3.93. Kuzey cephedeki giriş eyvanı, başlangıç kemeri

Resim 3.94. Güney cephe eyvanın batısındaki bölüm

Resim 3.95. Eyvan güney tarafındaki çıkmanın konsolları.

Resim 3.96. Batıdaki kolun güney cephe pencere düzeni

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede altta ve üstte olmak üzere iki sıra pencere vardır. Kuzey cephede üstte on üç, altta dokuz (Resim 3.92), doğu cephede üstte dört, alta yedi (Resim 3.89), güney cephede doğudaki kolda, altta üç üstte iki (Resim:3.91), batıdaki kolda altta iki üstte üç pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.96).

Üst katta sofanın gerisindeki odalardan ortadaki üç odanın sofaya açılan pencereleri vardır (Resim 3.97). Doğudaki uzantının batı cephesinin ikinci katında iki pencere (Resim 3.91), batıdaki uzantının doğu cephesinin ikinci katında üç, zemin katında bir pencere bulunur (Resim 3.98). Ayrıca bu bölümde büyük odanın yanındaki küçük odanın doğu cephesinde de bir pencere açılmıştır. Doğu taraftaki aradaki küçük odanın da batıya bakan bir penceresi vardır. Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve kuzey cephenin doğu ucundaki ikinci kattaki iki pencere hariç nispeten daha küçüktür (Resim 3.92). Pencerelerin düz ahşap söveleri vardır.

Resim 3.97. Sofaya açılan hücre kapı ve pencereleri

Resim 3.98. Batı kolun doğu cephesinin pencere düzeni

Sofayı ikiye bölen duvar üzerine iki taraf arasında geçiş sağlayacak bir kapı yapılmıştır (Resim 3.99). Sofanın kuzeyindeki odalardan batıdan üçünün (Resim 3.100) ve doğudaki ikinci odanın girişi güney cephelerinin doğu ucuna, diğer iki odanın güney cephelerinin batı ucuna açılmıştır.

Resim 3.99. Sofayı ikiye ayıran duvardaki kapı.

Resim 3.100. Sofanın batı tarafındaki odaların kapıları

Üzeri düz ahşap tavanla örtülü ikinci katta yer alan dış sofa altı ahşap taşıyıcı ile batıdan revak şeklinde dışa açılır (Resim 3.97, 3.99-3.100). Direkler kare prizmatik biçimli olup, belli seviyelerden köşelerde pahlanarak orta kısmı sekizgene dönüştürülmüştür (Resim 3.100). Pahların başladığı kısımlar birer kaval silme ile belirlenmiştir. Sofa, doğudan iki direkle dışa açılıyorken direklerin arası örülerek pencere haline getirilmiştir (Resim 3.101). Direklerin arasına ahşap parmaklıklar iki yandan sıvanarak bağdadi tarzında kaplanmıştır. Güney cephenin batı tarafından zemin katta ikinci kata çıkan merdivenlere ulaşan altı basamaklı ahşap merdiven yer alır (Resim 3.102). Buradan bir kapı ile üste çıkan merdiven sahanlığına geçilir (Resim 3.103).

Resim 3.101. Sofanın kapatılan doğu bölümü.

Resim 3.102. Merdiven sahanlığına çıkan zemin kat merdivenleri.

Resim 3.103. Birinci kata çıkan merdivenler.

İç Mekân:

Medresenin zemin katı restorasyon öncesinde üç ayrı dükkâna tahsis edilmişti. Güneydeki depo kısmı kuzeydeki dükkân ile irtibatlanmıştır. Dükkânlardaki dolaplar ve kaplamalar sebebiyle asli hallerini bilemiyoruz. Sofaların iki ucundaki arada kalan doğu batı yönlü küçük odalar hariç bütün odalar kuzey güney yönlü, hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.104-3.106). Oldukça harap vaziyetteki odalar, düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Restorasyon öncesinde duvarlarda yer yer kabarmalar ve çatlaklar meydana gelmiştir. Batı tarafta güneydeki büyük odanın batı duvarını boylu boyunca ahşap dolap yapılmıştır (Resim 3.104-3.106). Dolapların alt kapakları mevcut değildir. Dolabın

ortasında alçı ocaklık yer alır. Önü yığılan eşyalar nedeniyle tam görülemese de ocak üstündeki yuvarlak kemerli niş ve iki yanındaki şişe görünümlü nişler seçilebilmektedir. Nişin ortasından soba bacası çıkarılmıştır. Odaların tavan yüzeyleri ahşap profilli çubukların doğu batı yönlü birbirine paralel çakılmalarıyla hareketlenmiştir. Güney doğu odanın tavanında çubuklar kuzey güney yönlüdür.

Resim 3.104. Kuzeydeki odalardan doğudan birinci

Resim 3.105. Batı kanat güney odanın batı duvarı

Resim 3.106. Doğu kanat güney oda.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Pencerelerin iç söveleri de ahşaptır.

Süsleme: Eserde süsleme, giriş eyvanı kemer kilit taşında, sofanın ahşap direklerinde, tavanlarda karşımıza çıkar. Bunlar, taş kabartma, ahşap çakılarak aplike ve ahşap oyma olarak gruplandırılır.

Eyvanın kuzeyde yer alan giriş kemerinin kilit taşı üzerine, üst tarafı dışa, alt tarafı içe kıvrımlı küçük bir pano yapılmıştır (Resim 3.107). Üstteki volütün ön yüzü de dilimlenmiştir. Panonun ön yüzüne palmet görünümlü bir saksıdan çıkan beş yapraklı bir bitki işlenmiştir.

Resim 3.107. Eyvan kemeri kilit taşındaki bezeme

Bütün odalar gibi profilli çıtalarla paralel bölümlere ayrılan kuzey doğu odanın tavanı ortasında göbek yer alır (Resim 3.108-3.110). Profilli ince çıtalarla kare bir çerçeve yapılmıştır. Çerçevenin iç köşelerine çeyrek daire biçimli yelpaze motifi işlenmiştir. Karenin ortasında profilli çıtaların iç içe çakılmasıyla elde edilmiş on bir kollu yıldız motifi yer alır. Güney doğu odanın tavanına dört sıra enli çıtanın çakılması ile elde edilmiş küçük altıgen göbek yapılmıştır (Resim 3.111).

Resim 3.108. Sofaya açılan odaların tavanı

Resim 3.109. Doğudan birinci odanın tavanı

Resim 3.110. Doğudan birinci odanın tavan göbeği.

Resim 3.111. Güneydoğu odanın tavan göbeği.

Sofayı taşıyan ayakların pahlarının başlangıç ve bitiş kısmında birer kaval silme yapılmıştır. Ayrıca cephe çıkmalarını taşıyan S kıvrımlı konsolların ön yüzleri de ince çıtalarla dilimli görünüm kazandırılmıştır (Resim 3.89, 3.92, 3.93, 3.112).

Resim 3.112. Eyvanın üst kısmını destekleyen konsol

3.1.3. Buğdaypazarı Külliyesi

3.1.3.1. Cami

Şehir Planındaki Numarası: 7

Şekil No:3.9-3.12

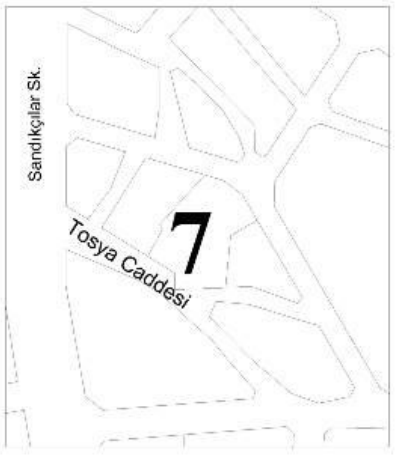
Resim No:3.113-3.148

İnceleme Tarihi:16.08.2013

Eser, İnciliçeşme Mahallesi[216], Tosya Caddesi'nin kuzey yanında No:17'dedir (Harita 3.9-3.10, Resim:3.113). Tosya Caddesi ile Buğdaypazarı Sokak'ın birleştiği köşede inşa edilmiştir[217]. Kuzeyden güneye eğimli bir arazide, dikdörtgen planlı, kırma çatılı, tek minareli bir kuruluşa sahiptir.

Harita 3.9. Buğdaypazarı Külliyesi konumu işlenerek (https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.10. Şehir planınaki konumu (İller Bankası Arşivi'nden

[216] Hurufat defterlerinde Cami'nin bulunduğu mahalle Hoca Bahşayış Mahallesi olarak geçmektedir: Hoca Bahşayış mahallesi Buğdaypazarı kurbunda Cami olarak ilk kayıt: VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:9-11.
[217] Cami, Çankırı imar planında 98 Ada ve 9 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.113. Buğdaypazarı Camisi, kuzeybatıdan görünümü

Tarihçe: Yapının kitabesi yoktur. Ancak, Çankırı hurufat defterlerinde, en erken H. Cemaziyelevvel 1201/ M. Şubat-Mart 1787 tarihli tevcih[218], en geç H. Recep 1250/ M. Kasım- Aralık 1834 tarihli tevcih[219] olmak üzere çeşitli[220] tevcih ve inayet kaydına rastlanmıştır. Ayrıca, Çankırı hurufatlarında Hoca Bahşayış Mahallesi Camisi olarak da başka kayıtlara rastlanmıştır. Bu kayıtların en eskisi H. Ramazan 1115/ M. Ocak Şubat 1704 tarihli tecdid kaydı[221], en geç tarihli iki kayıt H.Recep 1194/ M. Temmuz-Ağustos 1780[222] ve H. Recep 1250/ M. Kasım- Aralık 1834 tarihli tevcih kayıtlarıdır[223]. son iki tarih arasında yılda herhangi Hoca Bahşayış Mahallesi Camisi adına başka kayda rastlanmazken en geç tarihli ikinci kayıttan yedi yıl sonra Hoca Bahşayış Mahallesi Buğday Pazarı kurbundaki Cami'ye ait kayıtlar başlamıştır. Bu durum iki yapı arasında bağlantı olabileceğini hatta aynı yapı olabileceklerini düşündürmektedir. Eğer varsayımımızı doğru kabul edersek en erken 1704'ten önce yapıldığını; sadece Buğdaypazarı kurbundaki caminin kayıtlarını dikkate alırsak 1787'den kısa süre önce yapıldığını söyleyebiliriz.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz yapı, inşasından sonra çeşitli tamirler görmüştür. Hurufatlarda bu tamirlere ait tarihlere rastlasak da ayrıntıya girilmemiştir. 1977[224] ve 1993[225] yıllarında restore edilmiştir. 1993 yılına ait

[218] VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:9-11.
[219] VGM 553 numaralı defter, sayfa 259, sıra:14.
[220] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki Buğdaypazarı kurbundaki Cami ile ilgili diğer kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1113 numaralı defter, sayfa 171, sıra:3 (Zilkade 1201); VGM 557 numaralı defter, sayfa 141, sıra:4 (Rebiyülahir 1247).
[221] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:21.
[222] VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra:3.
[223] VGM 557 numaralı defter, sayfa 143, sıra:12.
[224] VGM Arşiv 180001008-OF001 nolu Onarım Fişi.
[225] VGM Arşiv 180001008-OF002 nolu Onarım Fişi.

fotoğraflarda son cemaat yerinin camekânla kapatıldığı ve iki katlı yapıldığı görülmektedir (Resim 3.114). 1993'teki onarımda son cemaat yeri aslına uygun hale getirilmiştir.

Resim 3.114. Cami son cemaat yerinin 1993 yılındaki durumu (VGM arşivi 180001008-FT002-1993'ten)

Minaresinin pabuç kısmından yukarısının yeniden yapıldığı 1993'teki rapordan öğrenilmiştir[226].

Malzeme: Duvarları içten ve dıştan tamamen sıvalı olduğundan inşa malzemesi belirlenememekle birlikte, cami imamı Ömer Demir'in ve müezzini Hasan Kara'nın verdikleri bilgilerden; ayrıca restorasyon raporları ve 1993'e ait fotoğraflardan eserin su basmanı seviyesinde moloz taş, buradan yukarısının ahşap hatıllı kerpiç örgülü inşa edildiğini öğreniyoruz (Resim 3.115)[227]. Minare kaidesinin alt kesimleri düzgün kesme taş ve kabayonu taşla, mahfil katı hizasından yukarısı tuğla ile inşa edilmiştir. Tuğla sıraların orta hizasında bir sıra kabayonu taş sırası yer alır. Restorasyonda yenilenen minare gövdesi, şerefesi ve peteği tuğladır. Mahfil ve son cemaat yerini taşıyan ayaklar ile tavan ahşaptır.

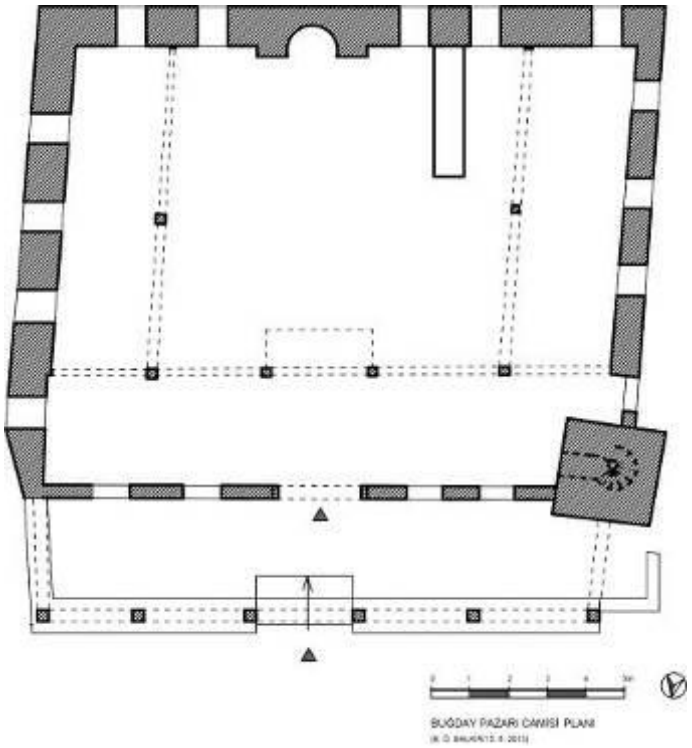
[226] VGM Arşiv 180001008-RP001 nolu rapor.

[227] Buğday Pazarı Camisi İmamı Ömer Demir ve müezzini Hasan Kara'ya yardımları için teşekkür ederiz.

Resim 3.115. Cami güneybatı köşesinin 1993 yılındaki durumu (VGM arşivi 180001008-FT002-1993'ten)

Planı:

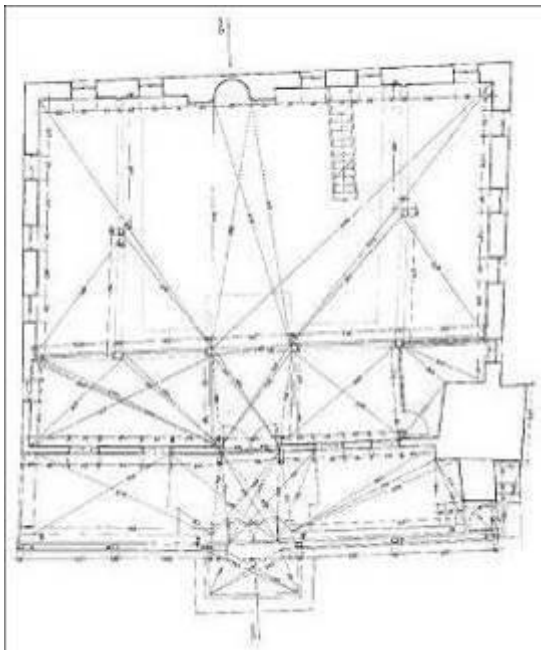
Şekil 3. 9. Buğdaypazarı Camisi Planı (B. Ö. Balkır/15.8.2013)

Cami, son cemaat yeri ile birlikte kareye yakın doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.9). Harimin kuzey batı köşesinde bir bölümü harim içine giren hafif çarpık

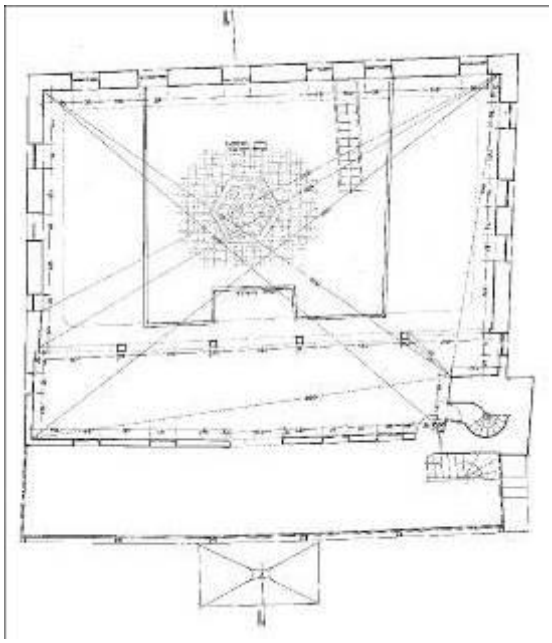
vaziyette yerleştirilmiş kare minare kütlesi bulunur. Minarenin birleştiği batı duvarın kuzey kısmı ana kütleye göre biraz içeri çekilmiştir. Güney duvarında eksenden biraz doğuya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi duvardan harime doğru taşıntılıdır. Minber, güney duvarda mihrabın batısındaki iki pencerenin arasına yerleştirilmiştir. Çeyrek daire biçimli vaaz kürsüsü de güney duvarın doğu köşesinde yer alır. Mahfil, U şeklinde galeri gibi harimin doğu, batı ve kuzeyine yerleştirilmiştir. Kuzeyde dört, doğu ve batıda birer kare kesitli direkle desteklenmiştir. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile kuzey duvarın batısında hem içerde hem de dışarıda bulunan merdivenlerden ulaşılır. Dıştaki merdivenler dikdörtgen biçimli mahfil kapısına çıkar.

Yapının, doğu, batı ve kuzey cephelerinde dörder, güney cephede ise beş pencere yer alır. Güney cephede mihrabın batısında üç doğusunda iki pencere açılmıştır. Kuzey cephede mihrap ekseninde harim girişi bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzende yerleştirilmiştir. Minarenin girişi mahfil katında minarenin doğu cephesinden sağlanmıştır.

Harimin mekânının kuzeyinde son cemaat yeri bulunur. Son cemaat yeri, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Altı ahşap direkle revak şeklinde dışa açılır. Betonarme bahçe duvarı desteklere kaide görevi görür. Son cemaat yerinin doğudan üçüncü açıklığında iki basamak yer alır. Kuzeydeki bu giriş bölümü haricinde batıdan da minarenin hemen önüne yapılan açıklıkla da son cemaat yerine girilir. Ancak batıdaki girişten mahfil katına çıkan merdivenlere bağlantı sağlanmıştır. VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivinde ilgili dosyalarda yer alan bir rölöve çiziminde son cemaat yerinin bir önceki halinde iki katlı yapıldığı, üsttekinin kadınlar mahfili ile biri mihrap ekseninde yer alan, diğeri kuzey duvarının batı ucuna yakın minare kaidesine bitişik kapı ile irtibatlandığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.10-3.11). Üst kata son cemaat yerinin batı ucunda yer alan merdivenle çıkılmaktadır. Ayrıca zemin katta kuzey cephe önünde giriş ekseninde doğu-batı yönlü dikdörtgen biçimli bir sundurma da yer alır.

Şekil 3.10 Buğdaypazarı Camisi zemin kat rölövesi (VGM Ankara Bölge Müdürlüğü Arşivi180001008-OC005

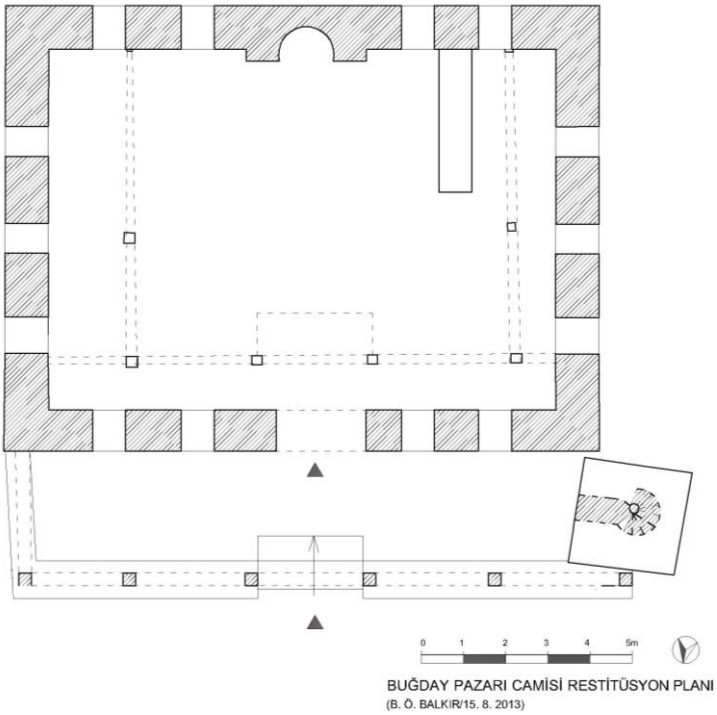
Şekil 3.11 Buğdaypazarı Camisi mahfil katı rölövesi (VGM Ankara Bölge Müdürlüğü Arşivi 180001008-OC002)

Kare planlı minare kaidesi ana cepheden kuzeye ve batıya doğru hafif taşıntı yapar. Kaide tam dik açıyla değil, hafif güneybatıya doğru açılanarak yerleştirilmiştir. Minare kaidesinin kuzey duvarı önünden çıkan on basamaklı merdivenle mahfil girişine ulaşılır.

Yapının duvarlarında maruz kaldığı doğal etkenler nedeniyle eğilmeler meydana gelmiştir. Harim kütlesinde doğu duvarın açısı kuzeye doğru hafif genişlerken batı duvarının açısı da daralmıştır. Bu nedenle harim kütlesi hafif çarpık bir plan verir. Duvar kalınlığı cephelere göre değişkenlik gösterir. Kuzey duvarı diğer duvarlardan nispeten daha incedir. Doğu ve güney duvarlar ise nispeten daha kalındır. Batı duvarı diğer duvarlara göre orta kalınlıktadır. Batı duvarın minareye yakın ucu ise kuzey duvarla benzer inceliktedir. Harimin kuzey cephesi ile batı cephesinin ince olan bölümü muhtemelen onarımlarda yenilenmiştir. Harim kütlesinin doğu duvarının dış kuzey ucu da yamuk biçimde kuzey duvara bağlanır. Batı duvarının minareye bitişen kuzey kesimin duvarı da kuzey cephe gibi daha incedir.

Yapının duvarlarındaki çarpıklıklar, farklı duvar kalınlıkları, mahfil duvarlarının doğu ve batısındaki girintiler, güney duvardaki simetrik olmayan pencere düzeni, kapı ve mihrabın eksenden doğuya kaymış olması, minare kaidesi'nin yapının içinde kalması gibi sebepler nedeniyle özgün halinde daha küçük boyutlara sahip olma ihtimalini göz önünde bulundurarak bir restitüsyon denemesi yaptık (Şekil 3.12). Buna göre duvarlardaki çarpıklıklar düzeltilmiş, sonradan genişletmek için eklenen batı ve kuzey taraf güney duvarın batısında iki pencere olacak şekilde içe çekilmiştir. Muhtemelen özgün haliyle

böyleyken doğal sebeplerle hasar gören yapıya, mevcut cemaat için de yetersiz kaldığı düşüncesiyle onarımlar esnasında ek yapılmıştır.

Şekil 3. 12 Buğday Pazarı Camisi Restitüsyon çizimi (B.Ö. Balkır)

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, kırma çatı ile örtülmüştür. Çatıda marsilya kiremidi kullanılmıştır (Resim 3.116). Cepheler, sıvalı yüzeyi nedeniyle kütlesel bir görünüşe sahiptir (Resim 3.116-3.118). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Doğu, batı ve güney cephelerde, alt pencerelerin denizlikleri hizasında betonarme bir silme ana kütleyi boydan boya dolaşır (Resim 3.117-3.118). Bu silmeden aşağısı çimento harcı ile sıvanmıştır.

Resim 3.116. Kuzeybatıdan genel görünüş.

Resim 3.117. Doğu ve güney cepheler.

Resim 3.118. Batı cephesi.

Pencere sayıları ve düzenleri cephelere göre farklılık gösterir. Her cephede altlı üstlü iki sıra pencere söz konusudur (Resim 3.116-3.118). Doğu, batı ve kuzey cephede altta ve üstte dört pencere vardır. Bu pencerelerden batı cephede yer alan üst seviyedeki kuzeyden ikinci pencerenin aksı hafif güneye kaymıştır (Resim 3.116-3.118). Diğer alt ve üst pencereler aynı aksı paylaşırlar. Doğu ve batı pencereler simetriktir (Resim 3.117-3.118). Güney cephede ise üstte altı, altta beş pencere vardır (Resim 3.117). Üstte doğudan üçüncü pencere tek olarak yerleştirilmiş dairevi bir açıklıktır. Diğer pencereler alt pencerelerle aynı aksı paylaşmaktadırlar. Kuzey cephede yer alan altlı üstlü ikişer pencere, mihrap ekseninde yer alan kapının iki yanına simetrik bir düzenle konumlanmıştır (Resim: 3.116). Pencereler, güneyde yer alan dairevi pencere dışında hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklığa sahiptir. Dairevi pencere, 1993'teki fotoğraflardan ve restorasyon raporundan

anlaşıldığı üzere dıştan kare biçimliyken restorasyonda daireye dönüştürülmüştür[228] (Resim 3.119). Pencereler güneydeki dairevi açıklık haricinde hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Kuzey cephe ile doğu ve batı cephelerin kuzey ucundaki pencereler ile doğu, batı ve güney cephelerdeki alt pencereler hariç üsttekiler daha küçüktür. Büyük pencerelerin ve küçük pencerelerin boyutları kendi aralarında eşittir. Alt pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Kuzey cephede pencere ve harim kapısından başka batı kenarda üst tarafta yer alan ve mahfille irtibatlı boyuna dikdörtgen dar bir kapı açıklığı daha dikkati çeker.

Resim 3.119. Güney cephe pencere düzeni (VGM Arşivden).

Üzeri düz ahşap tavanla örtülü son cemaat yeri, altı ahşap taşıyıcı ile üç yönden revak şeklinde dışa açılır (Resim 3.120). Revakın alt bölümü hafif yükseklikte bir duvarla sınırlandırılmıştır. Direkler hemen bu duvarın üzerinde yükselen kare kesitli birer gövdeye sahiptir. Ahşap direkler belli seviyeden sonra köşeleri pahlanarak sekizgene dönüşür. Pahlar yukarda belli bir seviyede son bulur. Pahların alt ve üst uçları tek bir mukarnas dilimi şeklindedir. Pahların biraz altından ikişer ince silme ile taşıyıcılar hareketlendirilmiştir.

[228] VGM Arşiv: rapor no: 180001008-RP001.

Resim 3.120. Son cemaat yeri.

Mihrap ekseninden doğuya kayan kuzey cephe üzerindeki harim girişi, basit dikdörtgen bir açıklığa sahip olmakla birlikte basık kemerli bir ahşap kasası vardır (Resim: 3.121). Kapı kanatları geometrik süslemelere sahiptir. Kuzey cephenin batı ucundaki ahşap merdivenler mahfille irtibatlı boyuna dikdörtgen kapıya çıkışı sağlar (Resim: 3.122).

Resim 3.121. Harim kapısı.

Resim 3.122. Kuzey cephe batı ucundaki mahfil kapısı

Ana kütlenin kuzeybatı köşesine yerleştirilen minare (Resim 3.123), pabuç kısmından itibaren yeniden inşa edilmiştir. Kuzey cephenin batı ucunda büyük oranda harimin içine dahil olan minare kaidesi kuzeyden ve batıdan hafif taşıntı yapar (Resim 3.124). Kare prizma şeklindeki kaidesinden sonra aynı kütlenin devamı şeklinde ancak

yukarı doğru pahlanarak piramidal şekil alan pabuç kısmı gelir. Gövdesi ve petek kısmı silindiriktir. Gövdenin alt kısmında düz yüzeyli, üst kısmında ise kaval silme yer alır. Şerefe korkulukları yekpare düz taş levhalardan çokgen şeklinde yapılmıştır. Şerefe altı üç sıra testere dişi silme ile hareketlendirilmiştir. Minare kaidesinin alt kesimleri düzgün kesme taş ve kabayonu taş, mahfil katı hizasından yukarısı kabayonu taş hatıllı tuğla, gövdesi, şerefesi ve peteği tuğla ile inşa edilmiştir. Külah konik biçimli yapılarak kurşun levhalarla kaplanmıştır.

Resim 3.123. Minare.

Resim 3.124. Minare kaidesi ve pabucu.

İç Mekân: Harim, doğu batı yönünde kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.125-3.128). Düz ahşap tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmıştır ve su basmanı seviyesine kadar açık yeşil, üstü beyaz badanalıdır. Herhangi bir süsleme unsuruna sahip değildir; ancak tavan eteğinde içbükey kavisli bir silme duvarları mahfilin üst direklerinin ön tarafından itibaren boydan boya dolanır. Mahfil tarafında bu süsleme devam etmez. Silmenin yüzeyinde ayet kitabesi yazmaktadır. Tavan yüzeyi de profilli ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir. Mahfil altında batı köşesi camekânla kapatılarak görevli odası yapılmıştır.

Resim 3.125. Doğu duvar.

Resim 3.126. Batı duvar.

Resim 3.127. Güney duvar.

Resim 3.128. Kuzey duvar.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.125-3.128). Bütün pencerelere ahşap çerçeveler yapılmıştır.

Harimin doğu, batı ve kuzey duvarları önünde iki katlı U şeklinde mahfil yer alır (Resim 3.128-3.130). Mahfil altta on, üstte altı ahşap direkle desteklenmiştir. Desteklerden iki yandakiler doğu, batı ve güney duvarlara büyük oranda gömülüdür. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde harime doğru çıkıntı yapar (Resim 3.128, 3.130). Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey duvarının batı kenarının önünde yer alan merdivenin yanı sıra son cemaat yerinin batı ucundaki merdivenle de ulaşılır (Resim 3.128, 3.130). Mahfili taşıyan direkler alt ve üstte kare prizma biçimlidir. Ayakların, yan yüzleri profillendirilmiş, ön yüzleri düz, yan yüzleri S kıvrımlı başlıkları vardır.

Resim 3.129. Mahfil, güneydoğudan kuzeybatıya bakış, üst kat.

Resim 3.130. Mahfil kuzey yan, alt kat.

Kuzeybatı köşede minare kaidesinin harimde kalan cepheleri yükselir (Resim 3.131). Altta bu bölümün önü camekânla kapatılarak görevli odası olarak değerlendirilmiştir. Üstte kaidenin doğu yüzünde sivri kemerli açıklığa sahip küçük bir kapı ile minareye irtibat sağlanmıştır (Resim 3.132).

Resim 3.131. Minare kaidesi harimden, üst kat

Resim 3.132. Minare kapı açıklığı (VGM arşivden).

Mihrap, güney duvarında eksenden doğuya kaydırılarak yerleştirilmiş, hafif taşıntılı, boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.133). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara köşeleri S-C kıvrımlarla hareketlendirilmiştir.

Resim 3.133. Mihrap.

Minber, güney duvarda batıdan ikinci ve üçüncü pencerelerin arasına yerleştirilmiştir. Ahşaptan yapılmış minber geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir (Resim: 3.134).

Vaiz kürsüsü güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, çeyrek koni biçimli, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim: 3.135).

Resim 3.134. Minber

Resim 3.135. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, minber, tavan, kapı kanatları ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar ahşap çıtaların çakılarak aplike edilmesi, alçı kalıplama ve kalem işi tekniğindedir.

Ahşap minber güney duvarda batıdan ikinci ve üçüncü pencerelerin arasına yaslanmıştır (Resim 3.134, 3.136). Minber yan aynalıkları dik açılı bir üçgen biçimindedir. Aynalıklar dikey olarak kabartma altı panoya ayrılmıştır. Panolar ve aynalık enli çıtalarla çerçevelenmiştir. Güneyden beş panonun yüzeyi ikişer, kuzeydeki tek üçgen panonun yüzeyi dört dikine kaval silme ile bölünmüştür. Korkuluklar, uzun ince bir çökertme pano yapılarak içlerine ince çıtaların çakılmasıyla elde edilmiş iç içe altıgen ve altı kollu yıldızlardan meydana gelen birer geometrik geçmelerle bezenmiştir (Resim 3.136-3.137). Batı taraftaki korkuluğun bezemesi bozulmuştur. Süpürgelik kısmı minberin kaidesini de teşkil eden dikdörtgen bir kasadır (Resim 3.136). Köşk altı dikdörtgen bir açıklık şeklindedir (Resim 3.136). Açıklığın üstünde sivri kemerli pencere şeklinde bir alınlık yer alır. Alınlığın köşeleri çökertilmiştir. Köşk kısmının yan cephelerinde alt tarafta enine dikdörtgen bir pano, üstünde ise üç cephede de kaş kemerli birer açıklık yer alır (Resim 3.136). Kemer üzengileri S kıvrımlı yapılarak hareketlendirilmiştir. Külah, sekizgen bir kaide üstünde piramidal şekilde yükselir. Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir

açıklıktır (Resim 3.138). Ancak kemer karnı profillendirilmiştir. Kapının arka yüzünden gördüğümüz kadarıyla kapı açıklığı üstünde yan yana dizilmiş palmetlerden meydana gelen bir tepelikle sonlanır. Tepeliğin ortasından yukarı doğru bir palmet daha yapılmıştır. Kapı söveleri ise yukarda birbirine bakan birer rumi motifi ile sonlanır.

Resim 3.136. Minber.

Resim 3.137. Doğu yan korkuluğu.

Resim 3.138. Minber kapısı tepeliği, arkadan.

Tavan, ana harim bölümü ve mahfil bölümü olarak iki ayrı düzendedir. Ana harim tavanı iki bölümden meydana gelir ve içbükey bir silmeyle duvarlardan ve mahfil kuzey tarafından ayrılır (Resim 3.139). Ortada altıgen biçimli bir göbek ile etrafında ana tavandan

meydana gelir. Göbek merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.140). Göbek zikzaklı ve düz çıtalarla oluşturulmuş kalın profilli altıgen biçimli bir çerçeveye sahiptir. Çerçeve içe doğru çökertilmiştir. Çerçevenin bitiminde enli ahşap parçaların çakılmasıyla zeminin çerçevesi oluşturulmuştur. Zeminde taklit kündekari tekniği ile yapılmış geometrik bir düzen yer alır. Ana parçaların arası yuvarlak yüzeyli çıtalarla kapatılmıştır. Parçaların üzeri kalem işi tekniğinde bitkisel süslemelerle bezenmiştir (Resim 3.141). Ana tavan, süslemenin düzeni açısından iki ana bölüme ayrılır (Resim 3.139). Mahfilin batı tarafının tavanını oluşturan kesim ince çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir. Bu bölümün orta kısmında dört büyük kare yapılarak içlerine yine çıtalarla altı kollu dört yıldız yerleştirilmiş, karelerin dış ortalarına da üçgen oluşturacak şekilde çıtalar çakılarak içinde yıldız ve geometrik desenler bulunan büyük bir yıldız ede edilmiştir (Resim 3.142-3.143). Ana tavanın geri kalanı iç içe iki bölümlüdür (Resim 3.139). İçte çıtaların birbirine dik bir şekilde çakılmasıyla küçüklü büyüklü kare bölümlere ayrılmıştır. Dışta ise çıtalar birbirine çapraz biçimde çakılarak yıldız ve geometrik biçimler elde edilmiştir. İç bölümde her köşeye ve kenarların orta bölümlerindeki birer karenin içinde sarı, turuncu ve kırmızı renkli çıtalarla yapılmış geometrik şekiller yapılmıştır (Resim 3.144).

Resim 3.139. Ana harim tavanı.

Resim 3.140. Harim tavan göbeği.

Resim 3.141. Tavan göbeğinden ayrıntı.

Resim 3.142. Tavan batı tarafa bakış.

Resim 3.143. Mahfil batı yanının tavan göbeği.

Resim 3.144. Ana tavan kenar ve köşelerdeki süslemeler.

Mahfil kuzey tarafının üst kat tavanı doğu batı doğrultusunda ince çıtaların çakılmasıyla bölümlere ayrılmış sade bir düzene sahiptir. Mahfilin alt tavanında girişin önündeki bölümde sekizgen biçimli bir tavan göbeği daha yer alır (Resim 3.145). Profilli kalın çerçevenin içinde taklit kündekari tekniğinde daire içinde yıldız çiçeği motifi yapılmış. Mahfil balkonunun altında da sekizgen biçimli bir göbek yer alır (Resim 3.146). Diğerlerine göre daha ince bir profilli çerçevenin ortasında sekiz kollu kabartma bir yıldız bulunur. Yıldızla çerçevenin arasındaki zemin muhtemelen hasar gördüğünden desenli muşamba ile kapatılmıştır.

Resim 3.145. Mahfil kuzey taraf alt kat tavan göbeği ve ayrıntısı

Resim 3.146. Mahfil balkonu altı tavan göbeği.

Tavanı duvarlardan ayıran içbükey silme üzerinde kalem işi tekniği ile yapılmış bir yazı kuşağı bulunur (Resim 3.142). Yazı kuşağının alt ve üst tarafında perde motiflerinin dizilmesinden meydana gelen birer süsleme şeridi yer alır. Yazı kuşağında Arap harfleriyle Ayetel kürsi ve Fatiha Suresi ve Haşr Suresi'nin son ayetleri yazılmıştır.

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim 3.147). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Resim 3.148). Çerçevelerden dıştakinde çerçeve boyunca uzanan iki ince silme arasına gül sarmaşığı dolanır. İçteki çerçevede ise düğüm motifleriyle geometrik bir süsleme yapılmıştır. İki şerit birbirinden iç bükey ince bir silmeyle ayrılır. Çerçevelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Çerçeve alınlığında Arap harfleriyle "Fe velli vecheke şatr el-mescid-ül harâm" yazar. Mihrap nişi yarım daire kesitlidir. Niş ve kavsarası üzengiler hizasından gövdesi kalın kaval silme ile ayrılır. Silme nişin cephesine yansır. Sepet kulplu kemerli kavsaranın kemer ayakları S-C motifleri ile hareketlendirilmiştir.

Resim 3.147. Mihrap.

Resim 3.148. Çerçevedeki süsleme şeritleri

3.1.3.2. Buğdaypazarı/ Hazımiye Medresesi

Şehir Planındaki Numarası: 12

Şekil No:3.13-3.14

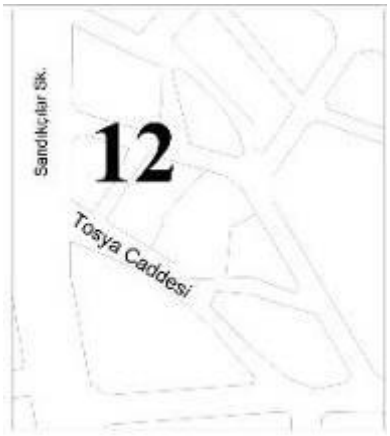
Resim No:3.149-3.168

İnceleme Tarihi: 15.08.2013, 19.112.2015

Eser, İnciliçeşme Mahallesi[229], Tosya Caddesi'nin kuzey yanında No:17'dedir (Harita 3.11-3.12). Tosya Caddesi ile Damak Sokak'ın birleştiği köşededir. Kuzeyden güneye hafif eğimli bir arazide inşa edilmiştir[230]. Kuzey güney yönlü çarpık dikdörtgen planlı, iki katlı, kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.149). Buğdaypazarı Camisi ile aynı avluyu paylaşır.

Harita 3.11. Buğdaypazarı Külliyesi konumu(https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.12. Harita 3.13. Şehir planınaki konumu (İller Bankası Arşivi'nden işlenerek)

Resim 3.149. Buğdaypazarı Medresesi

[229] Hurufat defterlerinde Medrese'nin bulunduğu mahalle Hoca Bahşayış Mahallesi olarak geçmektedir: VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:9-11.

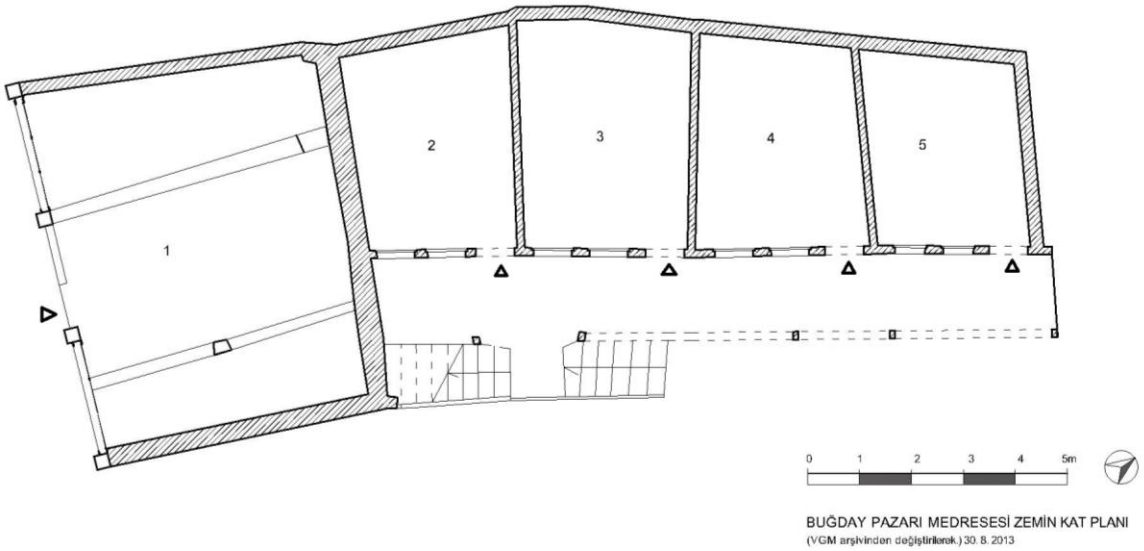
[230] Medrese, Çankırı imar planında 98 Ada ve 10 Parsel'de yer almaktadır.

Tarihçe: Yapının kitabesi yoktur. Ancak, eserin Cemâziye'l-evvel sene seb'a ve selâse miete ve elf/ 1307/ M. Aralık-Ocak 1889-1890 tarihli vakfiyesi mevcuttur[231]. Vakfiyeye göre H. 18 Zilkade 1308/M. 30 Aralık 1890'da Mustafa Hazım Efendi bin İsmail Sofuzâde tarafından müceddeden bina olunmuş yapı için bir bab kahvehane ve bir bab kalaycı dükkânı vakfolunmuştur.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser 1977, 1984 ve 2007 yılarında VGM tarafından onarılmıştır[232]. Son restorasyon öncesinde depo olarak kullanılıyorken bugün müze ve kültür merkezi olarak işlev görmektedir.

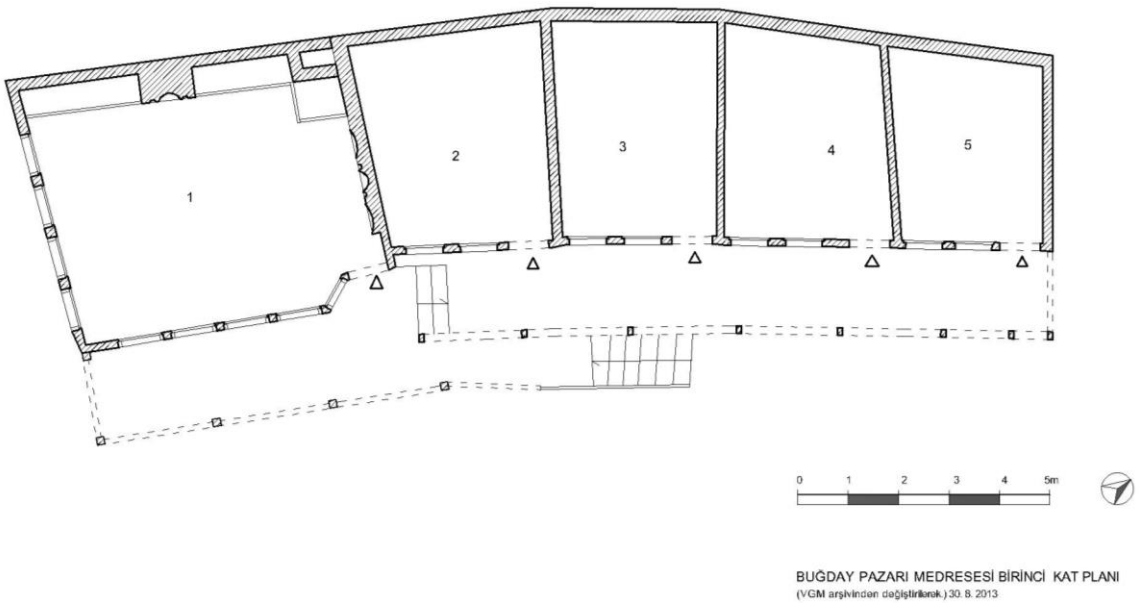
Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahiptir. Su basmanı seviyesine kadar kabayonu taşla inşa olunan medresenin, üst duvarlarının ahşap çatkılı kerpiç dolgulu (hımış) duvar tekniği ile yapıldığı eser fişinde yazmaktadır[233]. Ayrıca restorasyon esnasında çekilen resimler de bunu doğrular niteliktedir. Zemin taş döşemelidir. Revak destekleri, revak ve odaların tavanı ahşaptır.

Planı: Medrese, kuzey güney yönünde uzanan hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.13-3.14).

Şekil 3.13.Buğdaypazarı Medresesi zemin kat planı (VGM Retorasyon Projesinden değiştirilerek, 30.8.2013)

[231] VGM Arşiv: Vd:591.18.24.
[232] VGM Eski Eser Fişi: 180001024-TF001; VGM Arşiv: 180001024-BN001.
[233]VGM Eski Eser Fişi: 180001024-TF001; VGM Arşiv: 180001024-BN001.

Şekil 3.14. Buğdaypazarı Medresesi birinci kat planı (VGM Retorasyon Projesinden değiştirilerek, 30.8.2013).

Avlunun batısına konumlanmış yapının batı duvarı kuzey ve güneyden doğuya doğru hafif açı yapar. Batı cephesinden başka bir binaya bitişik inşa edilmiş yapı, iki katlıdır. Her iki kat planında, güneyde bir büyük oda ile bu odaya bitişik kuzeye doğru yan yana sıralanmış doğuya açılan dört oda yer alır (Şekil 3.13-3.14). Zemin katın güney odası (zemin 1) bahçe katıyla aynı kottadır. 1. odanın güney cephesinde dört ahşap direkle üç bölüme ayrılmıştır. Ortadaki bölümün doğu tarafında odanın girişi yer alır. Odanın içinde doğu duvarına yakın orta hizada da bir ahşap direk yer alır. Bahçeden zemin kattaki revaka ve kuzeydeki odalara altı basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Revak, sekiz ahşap direkle dışa açılır. Direklerin iki yanda olanları duvara bitişik konumludur. Revakın batı yanına dizilmiş odalar, hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (zemin 2-5). Odaların doğu duvarları üzerinde ikişer pencere, doğu duvarlarının kuzey uçlarında kapı açıklıkları yer alır.

Revaka çıkan merdivenin devamında yer alan sekiz basamaklı merdivenle üst kata ulaşılmaktadır (Şekil -3.14). Üst katta bütün odaların önünde boylu boyunca kuzey güney doğrultulu revak yer alır. Üst revak, on iki ahşap direkle dışa açılmaktadır. Kuzeye doğru sıralı dört odanın (üst 2-5) zemini, güneydeki odadan (üst 1) yüksektir. Bu odaların önündeki sofaya iki basamaklı merdivenle çıkılır. Odalar revakın batı yanına dizilmiştir. 1. oda kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlıdır. Kuzeyindeki 2.-5. odalar ise alt kattakiler gibi doğu batı doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlı küçük odalardır. 1. odanın doğu cephesinin kuzey ucunda yer alan giriş açıklığı cepheden içeri çekilmiştir. Giriş ile 1. odanın doğu duvarı arasında keskin bir girinti yapmak yerine bu köşe pahlanarak

yumuşatılmıştır. Diğer odaların kapı ve pencere düzenleri zemin kat ile aynıdır. 1. odanın batı duvarı ortasında ocak nişi, iki yanında dolap yer alır. Kuzey duvarının ortasında da üç niş açılmıştır. Bu odanın güney ve doğu duvarında dörder pencere açılmıştır. Girişinin olduğu pahın üstünde de bir pencere açılmıştır.

Bütün odalar düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Hafif çarpık dikdörtgen planlı medrese, dıştan beşik çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahiptir (Resim 3.150-3.151). Pencereler, çıkma, balkon ve taşıyıcılar ile hareketli bir görünüş sergiler. İki kademeli ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının doğu ve güney cepheden uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Güney cephenin alt katı duvara bağlı dört ahşap direkle üç bölüme ayrılmıştır (Resim 3.150). Bu cephede ikinci kat cepheden çıkma yapar. Çıkma alttaki direklerin başlıklarına oturan dört adet S kıvrımlı konsolla desteklenmiştir. Güney cephede ikinci katın üstünde orta bölüm üçgen alınlık şeklinde yükselerek tamamlanır. Doğu ve güney cephelerde düz ahşap yatay bir silme ana kütleyi boydan boya dolaşır.

Resim 3.150. Buğdaypazarı Medresesi güneydoğudan görünüm.

Resim 3.151. Buğdaypazarı Medresesi doğu cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Güney cephede üç sıra, doğu cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.150-3.154). Güney cephede ahşap direklerle üç bölüme ayrılan zemin katın, doğu ve batı tarafında enine dikdörtgen geniş birer pencere yer alır. Orta bölümün doğu yanında ise boyuna dikdörtgen dar bir kapı açıklığı yapılmıştır. Bu pencerelerin üstündeki kirişle ikinci katın ana kirişi ara hizasında her konsolun arasında, yandakiler dar ortadakiler geniş olmak üzere üçer basık kemerli pencere açılmıştır. İkinci katta basık kemerli dört pencere açıklığı vardır. Doğu cephede her iki katta kuzey tarafındaki yan yana dört odanın her birinde ikişer pencere olmak üzere sekizer pencere vardır (Resim 3.151, 3.153). Alt ve üst pencereler aynı aksı paylaşmaktadır. Zemin kat 1. Odanın doğu cephesinde herhangi bir açıklık yoktur (Resim 3.151). Üst kattaki 1. odanın doğu cephesinde beş pencere açılmıştır. Bunlardan biri kapı açıklığının yanındaki pahın üzerindedir. Pencereler, 1. odanın basık kemerli pencereleri dışında hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve güney cephenin zemin katındakiler hariç nispeten daha küçüktür. Üst kat 1.odanın pencereleri diğer odaların pencerelerinden biraz daha yüksektir. Pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Pencerelerin düz ahşap söveleri vardır.

Resim 3.152. Güney cephe alt pencere düzeni.

Resim 3.153. Doğu cephe kuzey taraf üst kat pencere düzeni,

Resim 3.154. Doğu cephe güney taraf pencere düzeni.

Doğu cephede, her iki katta, üzeri düz ahşap tavanla örtülü altta sekiz, üstte on iki ahşap taşıyıcı ile dışa açılan revak yer alır (Resim 3151, 3.154). Direklerin arasına ahşap parmaklıklar yapılmıştır. Zemin kattaki revaka altı basamaklı taş merdivenle ulaşılır. Revakın alt kısmında yer alan su basmanı kısmı kabayonu taş kaplamadır. Direkler hemen bu duvarın üzerinde yükselen kare kesitli birer gövdeye sahiptir. Kaideleri ve başlıkları kare prizma biçimlidir. Kare kesitli ahşap direklerin köşeleri, belli bir seviyeden sonra pahlanarak sekizgene dönüşür. Pahların alt ve üst uçları tek bir mukarnas dilimi şeklinde sonlanır. Pahların bitişi ile başlık ve kaideleri arasında ince yivli silme dolanır. Pahın başlangıcına yakın iki ince yivli silme ile birer kaval silme yapılmıştır. Direklerin başlıklarının iki yanından tavana doğru S kıvrımlı konsollar yerleştirilmiştir. Güney cephede zemin kattaki ahşap direkler de revakın direkleri ile aynı biçimdedir ancak daha kalındır.

2.-5. odaların kapıları doğu cephe üzerinde açılmıştır ve boyuna dikdörtgen biçimlidir (Resim 3.155). Odalardan yalnızca üst kat 1. odanın girişi basık kemerlidir (Resim 3.156).

Resim 3.155. Doğu cephe kuzeydeki odaların kapıları

Resim 3.156. Doğu cephe üst kat güneydeki odanın kapısı

İç Mekân:

Medresenin güneyde yer alan 1. odaları kuzey güney yönlü, kuzeydeki 2.-5. odalar ise doğu batı yönlü hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.157-3.159). Odalar, düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Odaların duvarları son restorasyonda farklı amaçlara göre düzenlenmiştir.

Resim 3.157. Zemin kat 1. oda.

Resim 3.158. Birinci kat 1. oda.

Resim 3.159. Zemin kat 2. oda.

Zemin kat 1. oda restorasyon öncesinde depo olarak kullanılırken, Çankırılı hanımların çalıştırarak evlerine katkıda bulundukları bir kafeterya olarak hizmet vermeye başlanmıştır (Resim 3.157, 3.160). Bu amaca göre dekore edilen odanın doğu duvarına yakın kalın bir ahşap direk tavanı desteklemektedir. Zemin kat 3.oda Çankırı'nın tuz mağarasının etkisini göstermesi için tuzla kaplanarak mağara görünümü verilmiştir.

Resim 3.160. Zemin kat 1. oda.

Alttaki diğer odaların duvarları düz beyaz badanalıdır. Altta 4. oda, üstte ise 1. ve 2. odalar Türk evinde veya Çankırı'ya özgü yaren evlerine benzer şekilde dekore edilerek etnografya müzesi gibi hizmete sunulmuştur (Resim 3.158-3.161). Bugün belediyeye ait

olan yapıdan gelir getirmesi için diğer odaların bazıları ticarethane olarak düzenlenmiştir (Resim 3.162-3.163). Bazılarında geleneksel zanaatlar ifa edilmektedir

Resim 3.161. Üst kat 1. oda.

Resim 3.162. Zemin kat 5. oda.

Resim 3.163. Üst kat 5. oda.

Odaların çoğu genelde sade düz duvarlara sahiptir. Ancak üst katta 1. odanın batı duvarının ortasında ocak nişi ve iki yanında dolapları yer alır (Resim 3.161). Ocak nişinin üst kısmı şerbetlik gibi düzenlenmiştir. Yanlarında üst üste ikişer küçük niş açılmıştır. Bu niş batılılaşma dönemi süsleme üslubunda bezenmiştir. Nişin alt kısmı da raf şeklinde dışa taşıntı yapar. Kuzey duvarına da şerbetlik diyebileceğimiz yan yana üç niş bulunur (Resim 3.164). Ortadaki nişin yanlarında üst üste üçer küçük niş açılmıştır. Yaren odası olarak düzenlenmiş üst 2. odanın da batı duvarı ortasında da ocak nişi yer alır (Resim 3.165). Bu ocak nişinin üst tarafı da şerbetlik olarak değerlendirilmiştir. Bu odanın duvarları onarım sırasında ahşap lambri ile kaplanmıştır. Üst kat güney odanın tavan yüzeyi ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir.

Resim 3.164. Üst kat 1. oda kuzey duvarındaki şerbetlik.

Resim 3.165. Üst kat 2. odanın ocağı

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.166-3.167). Pencerelerin iç söveleri de ahşaptır.

Resim 3.166. Üst kat 1. oda güney duvardaki pencereleri.

Resim 3.167. Üst kat 1. oda doğu duvardaki pencereleri.

Süsleme: Eserde süsleme, ahşap direklerde, üst kat 1. odanın tavanında dolabında ve batı duvarındaki ocak nişinde karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve alçı kalıplama olarak gruplandırılır.

Tavan iki bölümden oluşur Ortada ana tavan ve iki sıra dış çerçeve yer alır (Resim 3.158). Ana tavan, kuzey güney duvarlarına dik çakılan enli çıtaları çaprazlama kesecek şekilde çakılmış başka çıtalarla baklava dilimlerine bölünmüştür. Ortadaki iki dilimin içine doğu batı yönlü iki çıta çakılarak kareye yakın bir alan elde edilmiştir. Adeta tavan göbeğini andıran bu alanda altı kollu yıldız aplike edilmiştir. Ana tavanın etrafı önce düz enli bir silmeyle çerçevelenmiştir. Bu çerçevenin dış kenarlarından aşağı doğru çıkma yapan dış çerçeve yer alır. Dış çerçevenin dik yüzeyini üçerli diziler halinde sıralanmış dikdörtgen biçimli dişlerden meydana gelen silme dolanır (Resim 3.241). Dış çerçevenin yüzeyi ince çıtaların uç uca eklenmiş baklava dilimleri şeklinde çakılmasıyla süslenmiştir. Her kenarın ortasına göbekteki yıldız motifi tekrarlanmıştır.

Üst kat 1. odanın batı duvarını kaplayan dolap, enli çıtalar ve hafif taşıntılı dikdörtgen biçimli küçüklü büyüklü sade kartuşlarla bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümlerden ocak nişinin kuzeyinde kalan ikinci sırada dolap kapağı yerine dekoratif kemerli üst üste üç niş yer alır (Resim 3.158). Kemerin ayakları ve üzengileri S-C kıvrımlıdır.

Batı duvarın ortasında yer alan alçı ocak nişinin üst kısmı şerbetlik olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.168-3.169). Nişin yuvarlak kemerli kavsarası vardır. Çerçevesinin iki yanında ard arda dizilmiş yere bakan çiçek dalları, yukarıda köşelikleri dolduracak bir kompozisyonla yapılmış kıvrım dallar ve stilize lale ve beş yapraklı çiçek ve yaprak motifleriyle birleşir. Tam ortada büyük yapraklı bir lale motifi yer alır. Nişin içinde adeta hayat ağacına benzer şekilde raf başlangıcından nişin kemerine kadar kıvrım

dallar büyük yapraklar ve beş yapraklı çiçeklerle oluşturulmuş bir kompozisyon işlenmiştir.

Resim 3.168. Üst kat 1. oda, batı üstündeki şerbetlik duvardaki ocak

Resim 3.169 Nişin yüzeyindeki süsleme

3.1.4. Hacı Şeyhoğlu Camisi

Şehir Planındaki Numarası: 9

Şekil No: 3.13- 3.14

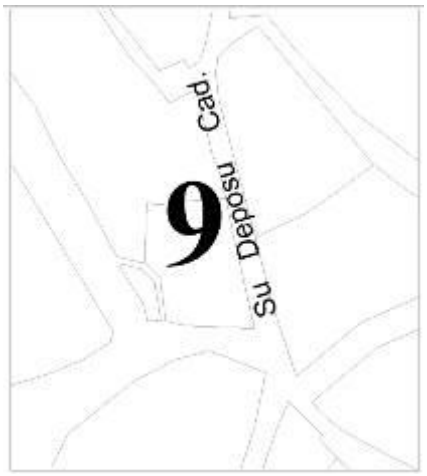
Resim No:3.170-3.215

İnceleme Tarihi: .08.2013

Eser, Karataş Mahallesi, Kayabaşı Mektep Sokağı ile Su deposu Sokağı'nın kesiştiği köşede, Kayabaşı Mektep Sokak No:2'dedir (Harita 3.14-3.15). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[234]. Kare planlı, tek kubbeli, tek minareli bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.170). Kuzey, güney ve batısında avlusu yer alır. Avlunun batı yanında haziresi vardır (Resim 3.171). Ayrıca avlunun kuzeyinde medresesinin bulunduğundan söz edilmektedir[235].

Harita 3.14. Hacışeyhoğlu Camisi uydu görünümü (GoogleEarth'te 19.4.2016'da görüntülenmiş /5.6. 2016'da alındı)

Harita 3.15. Şehir planınaki konumu (İller Bankası Arşivi'nden işlenerek)

[234] Cami, Çankırı imar planında 119 Ada ve 1 Parsel' de yer almaktadır.

[235] Caminin imamı İsmail Köse'nin verdiği bilgilerden dolayı müteşekkiriz. Dr. Rıfkı Kamil Urga Çankırı Araştırma Merkezi Arşivinde bulunan ve Camiye ait olduğu bilinen iki ahşap panoda yeri belirtilmemekle birlikte medrese ve hücrelerinden de bahsedilmektdir. İlgili muhasebe kayıtlarında da Kayserbey Mahallesi'nde inşa edilen cami ve medrese zikredilmiştir: VGM. Arşivi, EV.D.18252 numaralı defter, belge no: 9.

Resim 3.170. Caminin kuzeyden genel görünümü.

Resim 3.171. Caminin batısındaki haziresi

Tarihçe: Eser üzerinde minare kaidesinin kuzey duvarı üstündeki 1966 ibaresinden başka herhangi bir kitabe yer almaz (Resim 3.172). Ancak, bugün Dr. Rıfkı Kamil Urga Çankırı Araştırmaları Merkezi Arşivinde bulunan iki ahşap panonun Hacışeyhoğlu Camisi'ne ait olduğu bilinmektedir (Resim 3.173-3.174 a,b).

Resim 3.172. Minaresindeki tarih ibresi

Resim 3.173. Çankırı Araştırmaları Merkezi Arşivi'nde bulunan kitabe panoları.

Resim 3.174. a) Sağdaki kitabe. b) Soldaki kitabe.

Sağdaki kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

1- Câmi'ü hayra gelib kılsın namâzın sâlihîn
Feyziyâb[236]ı Hazreti Mevlâ'ya olsun vâsılîn,

2- Baş çeküb dermiş minare es-saladır daima

[236] Feyzyâb:Feyz bulan, feyz bulucu: İlim irfan bulucu: Devellioğlu, 1995, 264.

Hizmetin eyler eda evkât-ı hamse kâimîn

3- *Hikmet-i ilmiyle memlû oldu bu dershaneler*[237]

Muntazır-ı tâlib-i ulûma cümle olmuş hâzırîn,

4- *Camiye etmiş teveccüh hep müferrih dil-gûşa*

Kesb-i irfan eylesin gelsinde bunda ârifîn,

5- *Sahibül-hayr Hacı Şeyhzade ve Hacı Pir Said*

Mazhar olmuş böyle hayra ol efendi nâzenîn,

6- *Kendisine yaver olmuş tâli'-i mes'ûdu hem*

Kubbe-i eflâkda kaldı hep melekler âferîn,

7- *Şanına dinine sezadır bu ibadethanenin*

Hazihi cennatu 'adnın fedhulûhâ hâlidîn,

8- *İşbu hayrın sahibi Hacı Said Baba'ya kim*

Dest-gîr olsun kıyametde Şefi'ul müznibîn,

9- *Ya İlâhî ömrünü ikbalini efzun kıl*

Dü cihanda eyle Ya Rab şerr-i a'dâdan emîn.

10- *Ey Küşâdî sen de söyle bir güzel tarih buna*

Çün gelen erbab diller bunda olsun nâzîrin

11- *Mısraın en âhiri baştan ayak tarih ola*

Eylesün ebced hesabından ben-i kâmilin,

12- *Geldi hâtif sağ kulağımdan bir avaz eyledi*

Bir bina bu mâşâllah ni'me ecrü'l-âmilîn

1268

Soldaki kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

1- *Medrese, cami, mükerrer hücreler bünyad edub*

Kıldı hayratıyla şadan ruhu paki Şariî(yüce Allah-kanun koyucu)

2- *-Bu eserden bula rahmet ced be ced ervah-ı Said*

Malik ve hanbel İmamı Azam ve hem şâfî

3- *Şen ve abad etme der bu belde-i Kasdıheman*

Kankırı'da medrese inşa bu rana camiî

4- *Fıkha vakfetmiş vücudun hayr-ı zahide dem be dem*

Hiç abes bir fiil yoktur nakd-ü vakt-i zayii

5- *-Sed hezar Elhamdülillah Hazreti el-Hac Said*

[237] Akyol "dershaneler" bölümünü "sehâlar" şeklinde okumuştur: Akyol. İ.(2006). "Cami Kitabesi". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**. 1, 228.

Her birini mamur edub yapdı necm-i taliî (parlayan yıldız)

6- *Ömrün efzun eyleyub tevfikini ide refik*
Ta kıyamet haşrolunca kala hayrı nafîî

7- *Güya mevzun-u menare küllü müzezzin-i andelib*
Gül gibi eyler şükufte gûş-u kalbi Samiî

8- *Mevkîinde menşeî cami, medaris-i dilbesend*
Kubbesini tac-ı felek o yüzde sandım lâmîi

9- *Hak teala eyleyub banisi sahib-i hayratı*
Tul ömrüyle muammer(uzun ömürlü) eylesun evlad ili camii

10- *Namıkâ tarih itmamın didim bülbül gibi*
Cami Gül Hacı Şehzade oldu camii

1268

Bu kitabelere göre Hacı Şeyhzade ve Hacı Pir Said cami ve medreseyi yaptırmış ve H.1268/ M. 1851-1852'de Hacı Said vakfiye düzenlemiştir. Ayrıca, H. 1274- 1279/ M. 1857 (1858)-1862(1863) arasına tarihlenen muhasebe defterlerinde Hacı Şeyhzade el Hac Hafız Mehmed Said ve el Hac Ahmet Rıfat efendilerin Kayserbey Mahallesi'nde bina ve inşa eyledikleri cami ve medreseye vakfettikleri değirmen, debbağhane, kahvehane, Çankırı çarşısındaki dükkânlardan alınan kira kaydedilmiştir[238].

Eserin doğu yanında yer alan hazirenin güneydoğusundaki mezar taşında şöyle yazmaktadır (Resim: 3.175-3.176):

1- *Hüve'l-hayyu'l bâkî*
2- *Merhum ve mağfurun leh*
3- *El Hacı Şeyhzade*
4- *Hacı Es seyid Muhammed Efendi*
5- *ruhîçün el- Fatiha*
6- *fi sene H. 1245/ M. 1829-1830.*

Buna göre eser banisi Hacı Şeyhzade Hacı Mehmed'in ölüm tarihi olan 1829-30'dan önce inşa edilmiş olmalıdır.

[238] VGM. Arşivi, EV.D.18252 numaralı defter, belge no: 9.

Resim 3.175. Baninin mezarı.

Resim 3.176. Mezarın baş şahidesi

Ağustos 2007 tarihli restorasyon ile ilgili belgelerden son cemaat yerinin duvarla kapalı olduğunu öğreniyoruz[239]. Yapının restorasyon öncesine ait bir fotoğrafında bu durum görülmektedir (Resim 3.177).

Resim 3.177. Kuzey cephe, restorasyon öncesi (VGM,Arşiv-1990).

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte VGM arşivindeki 2006 tarihli restorasyon

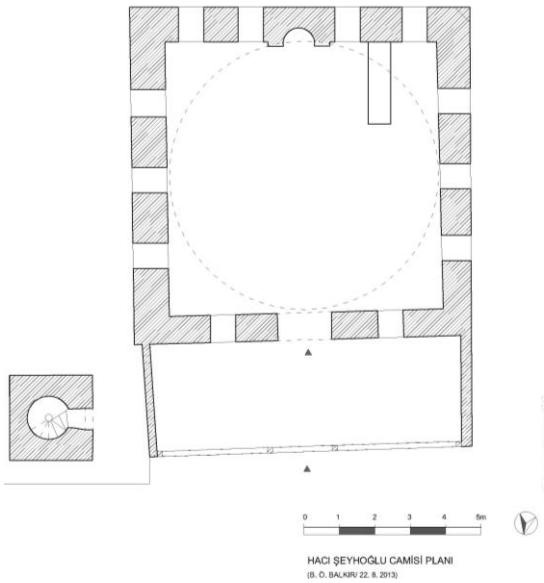
[239] VGM Arşiv. 180001010-BN001.

raporunda taş malzemeli olduğu belirtilmiştir[240]. Ayrıca güney batı köşede yer alan pahtaki dökülmüş sıvaların altından görüldüğü üzere su basmanı seviyesinde moloz taştır.

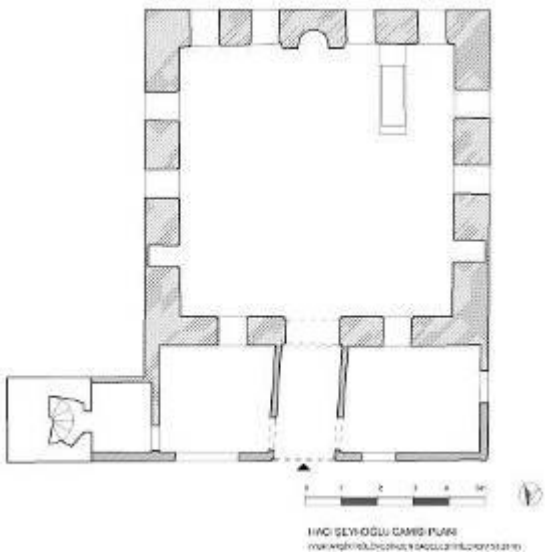
Restorasyon notlarından kubbesinin bağdadi tekniğiyle yapıldığı ve sıvandığı anlaşılmıştır. Son cemaat yerini taşıyan ayaklar, pencere doğramaları ve minber ahşaptır. Mihrap alçıdan yapılmıştır.

1966'da yeniden yapılmış olan minaresinin kaidesi kesme taş, gövdesi ve peteği beton bileziklerle hareketlendirilmiş tuğla malzemelidir. Minare şerefesi de betondur.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte hafif çarpık kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.15). Harim, kare planlı, tek kubbeli kuruluştadır. Harimde güneydoğuya doğru hafif çarpıklık vardır.

Şekil 3.15 Hacışeyhoğlu Camisi, rölövesi (B. Özcan Balkır/22.8.2013)

Şekil 3.16 Hacışeyhoğlu Camisi restorasyon öncesi rölövesinden değiştirilerek (VGM. Arşiv)

Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru taşıntılıdır. Minber mihrabın batısındaki iki pencere arasına yerleştirilmiştir.

Yapının güney cephesinde dört, doğu ve batı cephelerinde üçer, kuzey cephede ise iki pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki pencereler simetriktir. Güney duvardaki pencereler ikişerli olarak mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende yer alan harim kapısı bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir.

Harimin doğu duvarı batı duvara göre biraz daha uzun yapıldığından kuzey ve güney duvarların açısı doğu duvara doğru hafifçe genişlemektedir.

[240] VGM, Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, rlv-0228; VGM arşiv, Şeyhoğlu Camii Rölöve ve Restorasyon Projesi Raporu, 2006.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde hafif çarpık dikdörtgen planla uzanır. Doğu ve batı yanları kapalı bir kuruluşa sahiptir. Kuzey yanı, dört ahşap direkle revak şeklinde dışa açılır. Direklerden iki yandakiler duvara bitişik konumudur. Doğu duvarı güneyden kuzeye hafif batıya doğru hafif eğimli yapıldığından dikdörtgen şema bozulmuştur.

Harim kubbe, son cemaat yeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Minare, yapının kuzey doğusunda yapıdan bağımsızdır. Kaidesi kare planlıdır. Minarenin kapısı batı cephesinin ortasında yer alır.

VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivinde ilgili dosyalarda yer alan bir rölöve çiziminde son cemaat yerinin bir önceki halinde esasen üç bölümlü yapıldığı, bu bölümlerin birbirinden kuzey güney doğrultulu birer perde duvarla ayrıldığı anlaşılmaktadır. Eksene açılan kapıdan ortadaki dağılım mekânına, buranın güneyindeki kapıdan harime, doğu ve batı duvarlarının kuzeyine açılan kapılarla da yan mekanlara irtibat sağlanmıştır. Doğudaki mekânın doğu duvarına açılmış bir kapıyla da minareye giden küçük hole bağlantı yapılmıştır (Şekil 3.16). Buna göre giriş ünitesinin güney duvarının batı kenarındaki kapı ile harime, batı ve doğu duvarının kuzey kenarına yerleşik kapı açıklığı ile de son cemaat yerine irtibat sağlanmıştır.

Dış Görünümü: Kare planlı caminin kubbesi, dıştan bağdadi duvar ile kapatılmıştır (Resim 3.178). Kubbenin ve diğer bölümlerin üzeri kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Resim 3.178. Cami kuzey cephesi.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.178-3.182). Yapı iki kademeli bir görünüme sahiptir. İlk kademe harim gövdesi, ikinci

kademe ise kubbeyi çevreleyen sekizgen yalancı kasnaktır. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Sokağa denk gelen güney batı köşesi pahlanarak yumuşatılmıştır (Resim 3.180). Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.179. Doğu cephe

Resim 3.180. Batı cephe

Resim 3.181. Güney cephe, doğudan görünüşü.

Resim 3.182. Güney cephe, batıdan görünüşü

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu ve batı cephede altta üç, üstte bir pencere vardır (Resim 3.179-3.180,3.183). Bunlardan kuzey ve güneye kenara yakın olan alt pencereler tek olarak yerleştirilmişken ortadakiler üst pencereler ile aynı aksı paylaşmaktadır. Güney cephede üstte bir, altta dört pencere vardır (Resim 3.181). Üst pencere cephe aksı ortalanarak tek olarak yerleştirilmiştir. Alt pencereler de cephe aksının iki yanına ikişerli yerleştirilmiştir. Kuzey cephede üstte bir, altta iki pencere mevcuttur (Resim 3.178). Alttakiler harim kapısının iki yanına, üstteki ise kapı ile aynı aksı paylaşacak şekilde konumlandırılmıştır. Ana harim cephelerinden başka üstündeki bağdadi duvarın sekiz yüzüne de birer pencere açılmıştır. Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve hemen hemen eşit boyuttadırlar. Üst pencereler dıştan içe doğru daralır. Alt pencereler ise içten dışa doğru daralmaktadır. Üst pencerelerden kuzeydekinin söve açıklığı diğerlerine göre oldukça geniştir (Resim 3.184). Alt sıra pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir (Resim 3.185). Çubukların kesişme yerlerine köşeleri pahlı kübik lokmalar yapılmıştır. Doğu cephe üst pencerenin de dört yapraklı çiçek biçimli düz demirden parçaların birleştirilmesi ile yapılmış şebekesi vardır (Resim 3.183). Alt sıra pencerelerin ahşap kasaları vardır. Pencere

söveleri de sıvalı olduğundan görülememekle birlikte ana cephelerdeki pencere söveleri taş, bağdadi kubbedeki pencereler ise ahşap yapılmış olmalıdır.

Resim 3.183. Doğu cephe pencere düzeni.

Resim 3.184. Kuzey cephe üst pencere

Resim 3.185. Alt sıra pencere şebekeleri

Son cemaat yerinin taşıyıcıları ve örtüsü son restorasyonda yenilenmiştir. Üstü güneyden kuzeye eğimli düz ahşap tavanla örtülüdür (Resim 3.186). Doğu ve batı yanları kapalı son cemaat yeri, kuzeyden dört ahşap direkle revak şeklinde dışa açılır. Direklerden iki yandakiler duvara bitişik konumludur. Son cemaat yerine orta açıklıktan iki basamaklı merdivenle çıkılır. Direkler bu alçak seki üstünde yükselen kare kesitli unsurlardır. Direklerin üst iki yan tarafından S-C kıvrımlı konsollar yapılarak örtü desteklenmiştir. Direklerin arasında doğu ve batı açıklığın önüne ahşap parmaklıklar yapılmıştır.

Kuzey cephede mihrap ekseninde yer alan harim kapısı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir.

Resim 3.186. Son cemaat yeri.

Minare, doğu cephenin kuzeyine yakın yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiştir (Resim 3.187). Kare prizma şeklindeki kaide kütlesinden sonra kalın kaytan bilezikle sonlanan soğanvari biçimli pabuç kısmı gelir. Gövde ve petek silindiriktir. Gövde eşit aralıklarla konulmuş tuğla yüzeyle eşit satıhta birer düz bilezik ile üç bölüme ayrılmıştır. En üstte düz yüzeyli kabartma bir bilezikten sonra şerefe yer alır. Şerefe altı kademeli sıralanmış üç sıra testere dişi silme ile hareketlendirilmiştir. Korkuluğu betondan düz bir unsurdur. Kaide ve pabuç kesme taştan, gövde ve petek tuğladan inşa edilmiştir. Külah konik biçimde yapılmış ve kurşun levhalarla kaplanmıştır. Alem beş boğumludur ve bir hilalle sonuçlanır. Minare kapısı kaidenin batı cephesi ortasındadır.

Resim 3.187. Minare.

Yapının doğusunda haziresi yer alır (Resim 3.188). Hazirede dört mezar vardır. Bu mezarlardan güney doğuda yer alanı, caminin banisine aittir (Resim 3.175-.3176). Caminin bahçe duvarının güney cephesinin doğu ucunda bugün akmayan bir çeşme yer alır. Çeşmenin üzerinde 1938 yılında Eyşioğlu kerimesi Zeliha Hanım tarafından tamir ettirildiği yazar (Resim 3.189)[241].

Resim 3.188. Haziresi

Resim 3.189. Avlu duvarının güney cephe doğu ucundaki çeşme

İç Mekân: Harim, kare planlı ve kubbe örtülüdür (Resim 3.190-3.194). Kubbe geçişleri pandantiftir (Resim 3.190- 3.193). Pandantiflerin yerleştiği kemerler duvarlardan iki kademeli taşıntılı yapılarak duvarlara hareket verilmiştir. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak pandantiflerin bitiminde ince bir silme duvarları boydan boya dolaşmaktadır. Bu silmenin yüzeyi bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Ayrıca kubbe göbeği, eteği, geçişler ve duvarlarda yer alan yazılarla da hareketlendirilmiştir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Ancak ikinci sıra pencerelerin ve kubbedeki pencerelerin kasaları iç kenara yerleştirilmiştir.

Resim 3.190. Doğu duvar

Resim 3.191. Batı duvar

[241] Çeşmeler bölümünde tanıtılacaktır.

Resim 3.192. Güney duvar

Resim 3.193. Kuzey duvar

Resim 3.194. Kubbe.

Mihrap, güney duvar ekseninde, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.195). Yarım daire bir niş ve beş sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Yelpaze şeklinde bir tepelikle sonlanır. Çankırı'daki günümüze gelebilmiş nadir alçı mihraptan biridir.

Resim 3.195. Mihrap

Minber, güney duvarında mihrabın batısındaki iki pencerenin arasına yerleştirilmiştir (Resim 3.196). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Resim 3.196. Minber

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, kubbede, duvarlarda ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma, sahte kündekâri alçı kalıplama ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap minberin yan aynalıkları dik açılı birer üçgen şeklinde simetrik bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.197-3.200). Ancak doğu aynalık bezemelidir (Resim 3.199), batı aynalığın yüzeyi düz bırakılmıştır (Resim 3.200). Geniş profilli bir çerçeveye sahip üçgenin ortasında sahte kündekâri tekniği ile yapılmış, dik köşenin ekseninde on iki kollu yıldız etrafında gelişen basit bir geometrik düzen yer alır. Geometrik bölümler yuvarlak yüzeyli çıtalarla meydana getirilmiştir. Aralarında oluşan boşluklara eş kenarlı olmayan altıgen ve dörtgen plakalar yapıştırılmıştır. Ayrıca üç tane beş kollu, bir sekiz kollu yıldız ile çerçeve ile birleşme yerlerinde yarım yıldızlar da vardır. Yıldızların işi dolgulanmamıştır. Çerçeve profili kalın ve ince kaytan silmelerden meydana gelir. Kalın silmeden içe doğru olan düz alanı testere dişi silme dolanır. Korkuluklar iç içe geçmiş çemberlerden oluşan ajurlu bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.199-3.200).

Resim 3.197. Minber doğu yanı

Resim 3.198. Minber kuzeybatıdan görünümü

Resim 3.199. Minber doğu yan aynalığı

Resim 3.200. Minber batı yan aynalığı

Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış üç adet boyuna dikdörtgen bir enine dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.201). Güneydeki üç dikey panonun içi dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir (Resim 3.201-3.202). Kemer yayı, üzengilerinden itibaren S-C biçimilerinin birleşimiyle elde edilmiştir. Doğu yanda kuzeydeki enine panoda sahte kündekari tekniğinde uygulanmış yuvarlak yüzlü çıtalarla meydana getirilmiş geometrik

bir düzen yer almaktadır. Pano, ortada iki tam, etrafında altı yarım sekizgenin birleşiminden meydana gelen bir kompozisyona sahiptir. Yarım sekizgenler dik ve yatay kenarlara bitişiktir. Ayrıca köşelerde de çeyrek parçaları yer alır. Sekizgenlerin içi çıtalarla bölünmüştür. Sekizgenlerin arasında kalan alanlarda altı adet dört kollu yıldız meydana gelmiştir. Çıtaların arasında kalan yerlere uygun plakalar yapıştırılmıştır. Batı yandaki süpürgelikte kuzey pano boş bırakılmıştır (Resim 3.202).

Resim 3.201. Süpürgelik.

Resim 3.202. Süpürgelik doğu yan dikey pano ve kuzeyindeki yatay pano

Köşk altında batı yanda dekoratif kemerli bir pano yer alır (Resim 3.197). Kemer yan söveleri, alt kısmı, dalga biçimli bir dizi ile hareketlendirilmiştir. Kemer köşeliklerinde damla şeklinde boşluklar bırakılmıştır. Kemer yayı ise içe kıvrımlı yayvan bir C biçimindedir. Panonun etrafı ince çıtalarla elde edilmiş dikdörtgen çerçeveye sahiptir. Köşk korkuluğundan aşağı doğru enli profilli çıtalarla elde edilmiş iç içe boyuna dikdörtgen iki çerçeve yer alır (Resim 3.197). Çerçeveler kısa kenarları ortasına çakılmış

birer çubukla birleştirilmiştir. Doğu yanda köşk altındaki bölümler açık bırakılmıştır. Köşk, dört direk üstüne oturan baldaken biçimindedir (Resim 3.203). Silindirik kesitli direkler yukarıya doğru köşelerden pahlanarak kare prizmaya dönüştürülmüştür. Direklerin arasında doğu, batı ve kuzey yanda dekoratif aynalı kemerler yapılmıştır. Kemerler ortada tam birleştirilmediğinden kemer yayları konsol görünümündedir. Tepe uçları birbirine bakacak şekilde stilize ejder ağzı ile sonlanır. Köşeliklerin içinde parça düşürülerek dik üçgen boşluklar elde edilmiştir. Köşk profilli bir silmeyle sonlanır. Külah, baldaken tarzlı altıgen bir kaide üzerinde pramidal şekilde yükselir (Resim 3.197-3.198). Kaidede de yine dekoratif yuvarlak kemer yayları kullanılmıştır. Minber kapısı, basit dikdörtgen açıklıktan ibarettir ve üzerinde ortası kabartma yanları çökertilmiş enine dikdörtgen bir kartuş yer alır (Resim 3.197-3.198, 3.204). Yarım daire kemerli bir tepelikle sonlanır. Kemer üzengileri dışa doğru kıvrılmıştır. Tepeliğin içi parça düşürülerek ajur tekniğiyle radyal bölümlere ayrılmış, her bölümün içi de dışa doğru yerleştirilmiş yuvarlak kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemer tepesindeki yatay bir parça ile sonlanır. Kapı söveleri üstünde, tepeliğin iki yanına doğu ve batıya dönük yerleştirilmiş kıvrılmış kuş başını andıran S biçimli birer unsur vardır.

Resim 3.203. Köşk

Resim 3.204. Minber kapısının alınlığı ve tepeliği

Kubbe ile duvarlar ince bir süsleme şeridi ile birbirinden ayrılır (Resim 3.205). Şeridin üzerinde S ve C biçimlerinden oluşan bitkisel görünümlü desenler kırmızı ve mavi renklerde atlamalı olarak dizilmiştir. Orijinal süslemeden restorasyonda küçük bir kısmı korunmuştur. Bu süsleme şeridinin biraz üstünden Ayet el-Kürsi yazan kitabe şeridi bütün kubbe eteğini dolanır. (Resim 3.205).

Resim 3.205. Kubbe eteğindeki bitkisel süsleme şeridi ve yazı kuşağı.

Kubbedeki pencerelerin arasında 10 siyah dairesel pano içinde sarı ile Esma-l hüsna yazmaktadır (Resim 3.194). Kubbe göbeğinde kalem işi tekniğinde yapılmış bezeme yer alır (Resim 3.206). 12 kollu yıldız çiçeği motifinden çıkan zincir motifleri güllü girlandlarla birbirine bağlanmıştır. Bu desen siyah bir çerçeve ile kubbenin geri kalanından ayrılır. Pandantiflerin ortalarında siyah daireler içinde altın yaldızla, dört halifenin isimleri yazar (Resim 3.190-3.193). Mihrabın üstündeki pencerenin iki yanındaki daire panoların içinde "Allah" c.c. ve "Muhammed"s.a.v. (Resim 3.192), batı duvarda, üst pencerenin iki yanında ise "Hasan" ve "Hüseyin" isimleri yer alır (Resim 3.191). Ayrıca alt pencerelerle üst pencerelerin arasında, kuzey ve güney duvarda ikişer, batı ve doğu duvarlarda ise dörder adet kısa kenarları üçgenlerle sonlanan dikdörtgen yazı kartuşları vardır (Resim 3.190-3.193). Kuzeydekilerin içinde "Euzubesmele" yazar (Resim 3.193). Diğerlerinde de ayet yazılıdır. Ancak imamının söylediğine göre restorasyon esnasında yazım hataları yapılmıştır.

Resim 3.206. Kubbe göbeğindeki bezeme

Mihrap alçı malzemelidir (Resim 3.207). Dikdörtgen biçimli mihrap cephesi üç sıra silme ile çerçevelenmiştir. En dıştaki bütün cepheyi kat eden dikdörtgen dişlerden meydana gelen bir silmedir (Resim 3.207-3.208). Bu silmeden sonraki iki şerit ise kavsara kemeri ile bölünür. Ortadaki şeritte bezemenin üzeri boya katmanlarıyla dolduğundan net

seçilemese de ard arda dizilmiş yıldız çiçeklerinden meydana gelen bir silme görülür. Üçüncü silmede çarpı, ok ve eli belinde motifleriyle yapılmış ardışık bir kompozisyon yer alır. Çarpıların kesime yerindeki eşkenar dörtgenlerin ortasına dilimli küçük kabaralar yerleştirilmiştir. Kavsara köşeliklerinde birer dairesel yıldız çiçeği biçmli rozet vardır (Resim 3.209). Rozetlerin ortasında birer kabara yapılmıştır. Kavsara ve nişi dış kenarını basamaklar halinde profilli bir silme dolanır (Resim 3.210). Bu silmenin yüzeyi balıksırtı motifi ile dolgulanmıştır.

Resim 3.207. Mihrap

Resim 3.208. Mihrap çerçevesindeki silmeler

Resim 3.209. Köşeliklerdeki rozetlerden

Resim 3.210. Kavsara ve nişi dolanan balıksırtı silme

Nişin köşelerinde ince birer sütunce yer alır (Resim 3.211). Sütuncelerin başlıkları tepeleri kesik badem biçimlidir. Mihrap kavsarası, beş sıra mukarnaslıdır (Resim 3.212).

Kavsaranın beşinci sırası mihrap çerçevesini ortadan böler. Yarım daire biçimli mihrap nişi dört yarım kaval silme ile dikine beş parçaya ayrılmıştır (Resim 3.213). Bu silmeler ilk kavsara sırasından önce sepetkulplu kemer biçiminde bağlanmıştır (Resim 3.213). Bu kemerlerin altına köşeliklerdeki gibi birer kabarma yıldız çiçeği motifi rozet yerleştirilmiştir (Resim 3.213-3.214). Rozetlerin altından üç dilimli kemerli yüzeysel nişler yapılmıştır (Resim 3.214). Mihrap dilimli bir tepelikle sonlanır (Resim 3.215). Yanlardan dalgalanarak gelip ortada yüksekçe dilimli yarım daire ile tamamlanır. Bu yarım dairenin içi ışınsal biçimde genişleyen sekiz damla şeklinde ajurlarla istiridye görünümü verilmiştir. Damlalar içlerine cam yerleştirilmiştir. Üst kısmı dalgalandırılmıştır.

Resim 3.211. Köşe sütuncesi

Resim 3.212. Kavsara

Resim 3.213. Mihrap nişi

Resim 3.214. Niş içinden ayrıntı

Resim 3.215. Mihrap tepeliği

Hacışeyhoğlu Camisi, mihrabı ve minberindeki üslup göz önüne alındığında 19.yy.dan daha önceki bir tarihte yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Çankırı'daki Ovacık, İnaç ve Karadayı Köyleri Camilerinin alçı mihraplarında da karşımıza çıkan kompozisyon, mukarnaslı kavsara, çerçevede en dışta mukarnas dizisi, ikinci ve üçüncü bordürlerde kalıplama tekniğinde yapılmış fazla derin olmayan kabartma geometrik ve bitkisel unsurlardan meydana gelen silmeler, silmelerin üzerindeki küçük kabaralar, köşeliklerde gülbezekler veya kabaralar, kavsara alt sırasındaki küçük nişler içindeki gülbezekler ile özellikle Ankara ve Kastamonu'daki Beylikler dönemine tarihlenen alçı mihrapları hatırlatmaktadır. Ankara Ahi Elvan C.[242], Ankara İki Şerefeli C., Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey C., Kastamonu Honsalar C. (1439'dan önce)[243] mihrapları üç veya dört yönden mukarnaslı silmeyle çerçevelenen, mukarnas kavsaralı erken dönem alçı mihraplardandır. Bursa Orhan C. (1340)[244], Bursa Yeşil C. (1419)[245], Edirne Muradiye C. (1436)[246] ve Konya Selimiye C. (16.yy. 2. yarısı)[247] mihrapları da çerçevede mukarnaslı silmeye yer veren Erken ve Klasik Osmanlı dönemi mihraplarıdır. Mukarnas dizisi, Çankırı örneklerinde dıştan birinci sıraya, saydığımız örneklerin bir kısmında ikinci veya üçüncü sıraya[248] yerleştirilmiştir. Bu örneklerin hemen hepsinde çerçevede yer alan silmelerde geometrik geçmelerden meydana gelen geleneksel süsleme unsurlarına yer verilmiştir. Hacışeyhoğlu Camisi dahil Çankırı mihraplarında karşımıza çıkan, ancak başka yörelerde rastlamadığımız ardışık elibelinde motifi ve dairesel-ışınsal dizilimli damlalardan meydana gelen kompozisyona 14-16. Yy'da yapılmış eserlerde rastlanmamıştır. Yerel bir ustanın işi olduğunu düşünüdüğümüz bu mihraplar, motifsel bazı farklılıklar gösterse de17.yysonlarına kadar yapılagelen geleneği hatırlatmaktadır. Ancak bu mihrapların tepeliklerinin uslubu, ajurlu yelpazeler, s-c kıvrımlı motiflerle 18-19.yy özellikleri göstermekle birlikte, mihraplarla eş zamanlı olmayabilir. Tarihçe kısmında bahsi geçen kitabelerinde 19.yy başlarında inşa edildiği belirtilmektedir. Yeniden inşa kelimesi geçmemekle birlikte "mamur" edildiği yazmaktadır. Bir ihtimal eser daha önceki bir

242

243 Karaçağ, A. (2002). **Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya, 276.

244 Bozkurt, T. (2007). **Osmanlı Selatin Cami Mihrapları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya, 20-25,289.

245 Bozkurt, 2007, 54-64.

246 Bozkurt, 2007, 69-77.

247 Bozkurt, 2007, 120-124.

248 Bkz: Eskici, 2001; Bozkurt, 2007: Mukarnaslı silme Ankara Hacı İvaz Mescidi, Direkli C., Ankara Hacı Doğan Mescidi, Ankara Hacı Seyid Mescidi, Ankara Ahi Elvan C., Ankara Örtmeli Mescidi, Bursa Orhan C. mihraplarında dıştan ikinci sıradadır. Bursa Yeşil C mihrabında 3. Sırada, Edirne Muradiye C. mihrabında 4. Sırada ve Konya Sultan Selim C. Mihrabında 5. Sırada yer almaktadır.

zamanda inşa edilmiş, ancak hasar görünce yeniden inşa veya büyük kapsamlı bir onarım geçirmiş olabilir. Bu esnada eski mihrabı bir şekilde korumuş ve belki yıkılan tepeliği yerine yenisi yapılmış olabilir. Eserin minberi demihrabı gibi erken özellikler göstermektedir. ancak minber taşınabilen bir eleman olduğundan, yapı ile aynı tarihten olmayabilir. Onarım veya yeniden yapım esnasında başka yere alınıp, sonrasında tekrar yerleştirilmiş olabileceğinden binanın tarihi açısından belirleyici değildir. Mihrap ve minberle ilgili bu tartışmaları da değerlendirmekle birlikte kitabelerinde açıkça belirtildiği üzere yapının 19.yy başlarında inşa edildiğini düşünüyoruz.

3.1.5. Mecbur Efendi Kütüphanesi

Şehir Planındaki Numarası: 13

Şekil No: 3.17

Resim No:3.216-3.229

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Alibey Mahallesi, Mecbur Sokak'ın batı yanında yer alan No:4'teki evin bahçesinin kuzey doğu köşesine konumlanmıştır (Harita 3.16-3.17). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[249] (Resim 3.216). Kare planlı, kubbe örtülü bir kuruluşa sahiptir. Zaimoğlu Ahmet Mecbur Efendi'nin[250] kurduğu medreseye ait kütüphane binası olarak yapıldığı söylenmektedir.

Harita 3.16. Mecbur Efendi Kütüphanesi konumu (https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.17. Şehir planınaki konumu (İller Bankası Arşivi'nden işlenerek)

[249] Kütüphane, Çankırı imar planında 141 Ada ve 2 Parsel'de yer almaktadır.

[250] Arslan, Y.- Karakuş, O.K. (2012). **Yitik Şehrin Romanı: Hamuşan**. Çankırrı, 36-37,dn.40: Ahmet Mecbur Efendi Çankırı Nüfus Kaydına göre 1857'de doğmuş, 13.11.1918'de vefat etmiştir. B.O.A. sicil kayıtlarında Ketebeden Zaimzade Merhum Said Efendi'nin oğlu Ahmet Mecbur Efendi'nin H. 13 Rebiyülevvel 1273/ M. 11 Kasım 1856'da doğduğu kayıtlıdır. Büyük Dedesi Şeyh Mehmet Zaim Efendi'nin ismine ithafen Zaimzadeler olarak anılmaktadırlar. Mecbur Efendi Mustafa Hazım Efendi'nin derslerine devam ederek 1301 yılında icazet almış ve Osmanlı Medresesi'nde Müderris, Rüşdiye'de hüsnühat, 1308'de açılan Ertuğrul İdadisi'nde de akait ve hat hocalığı görevlerinde bulunmuştur.

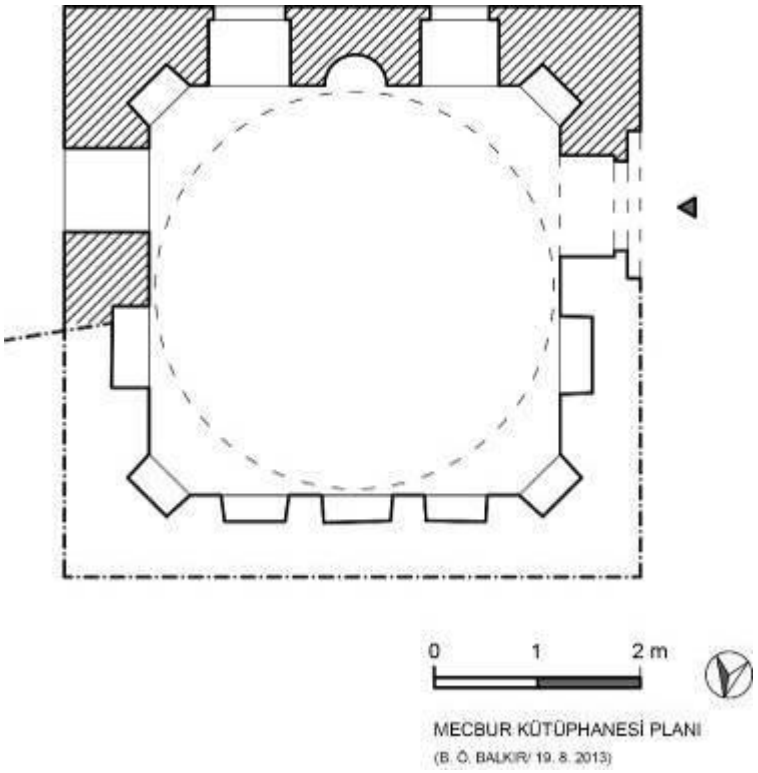
Resim 3.216. Mecbur Efendi Kütüphanesi güneybatıdan görünümü

Tarihçe: Külliye, Çankırı'nın önemli müderrislerinden Zaimzade Ahmet Mecbur Efendi'nin yardımlarıyla Osmanlı Medresesi adlı medrese ve kütüphane binasından müteşekkil olarak kurulmuştur. Medrese'nin tam kuruluş tarihine dair bir kayda rastlanmamıştır. Ancak Mecbur Efendi'nin başvurusu üzerine 1 Eylül 1903 tarihli Padişah emriyle, yapının adının Hamidiye Medresesi olarak değiştirildiğine dair bir kayıt mevcuttur.[251] Mecbur Efendi'nin icazet aldığı H. 1301/ M. 1883-1884 tarihinden en erken yaklaşık on yıl kadar sonra bu medreseyi kurabilmesi mümkün görünmektedir. Ayrıca Hamidiye Medresesi'nin kuruluş tarihi olarak Şevki Duymaz, tezinde 1906 tarihini vermektedir[252]. Medresesi günümüze gelememiştir. Ancak Kütüphane binası mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde korusa da oldukça yıpranmış vaziyette ayakta kalabilmiştir

Malzeme: Duvarlar taş, kubbe tuğla malzemelidir. Su basmanı seviyesinde düzgün kesme taşla kaplıdır. Ana duvarlarda kabayonu taş, köşeler ve pencere sövelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Pencerelerin kemerleri tuğla örgülüdür.

Planı: Yapıya kuzey cepheden tamamen, doğu ve batı cephelerden kısmen başka binalar bitiştirilmiştir. Kare planlıdır (Şekil 3.17). Üzeri pandantif geçişli kubbe örtülüdür.

[251]Arslan- Karakuş (2012), s.102-103, dn. BOA. İ.MF.1321 C/1.
[252] Duymaz, A. Ş. (2003). **II. Abdülhamit Dönemi İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri)**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Isparta, 125.

Şekil 3.17. Mecbur Efendi Kütüphanesi planı. (B. Ö.Balkır/ 19.8.2013)

Köşelerde ve doğu ve batı duvarların kuzey tarafında birer, kuzey duvarda üçer dikdörtgen biçimli niş açılmıştır. Ayrıca güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır.

Yapının güney cephesinde iki, doğu cephesinde eksenden güneye kaymış vaziyette bir pencere yer alır. Güney cephedeki pencereler simetrik bir düzende, mihrabın iki yanına yerleştirilmiştir. Batı cephede ana eksenin güneyinde açılmış kapı bulunur.

Dış Görünümü: Kare planlı eser, kubbe örtülüdür (Resim 3.217-3.218). Kubbenin eteğinde sekizgen biçimli yalancı kasnak yapılmıştır. Kasnağın kuzey ve doğu tarafı yıkılmıştır.

Resim 3.217. Güneybatıdan görünümü

Resim 3.218. Doğu cephesi

Cephelerde farklı taş malzemenin almaşık düzende kullanımı kütleselliği bir nebze kırmış, sıcak bir izlenim vermiştir. Subasmanı, ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Güney ve doğu cephelerde görebildiğimiz subasmanı katı bir sıra ince bir sıra kalın şeklinde dönüşümlü dizilmiş düzgün kesme taşlarla örülmüştür (Resim 3.218-3.219). Subasmanı katının zeminde başlangıç seviyesinde ve ana kütleden ayrımında yatay birer silme dolanır. Sade görünümlü bu silmelerden üstteki ters piramidal biçimlidir. Alttakiler ise düz dikdörtgen prizmal biçimli olup cepheden hafif taşıntı yapar. Subasmanının üstündeki ana kütle de pencere denizliklerine kadar düzgün kesme taş ile örülmüştür. Burada da üç sıra enli taştan sonra bir ince sıra konulmuştur. Ayrıca köşelerde de düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kuzey cephenin tamamı, batı ve doğu cephenin de kuzey yarısının önüne başka binalar bitiştirilmiştir. Batı cephenin önünde su basmanı seviyesinde beş basamakla ulaşılan bir platform yer alır (Resim 3.217).

Resim 3.219. Güney cephe

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Güney ve doğu cephede tek sıra yerleştirilmiş pencere açıklığı söz konusudur. Doğu cephede ana kütlenin güneyine doğru açılmış bir pencere vardır (Resim 3.218). Güney cephede ana aksın iki yanına iki pencere açılmıştır (Resim 3.219). Eşit boyutlardaki üç pencere de yuvarlak kemerlidir. Doğudaki pencerenin kemeri yaklaşık üzengi hizasından yıkılmıştır. Güneydeki pencerelerden doğudakine çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir (Resim 3.220-3.221). Pencerelerin söveleri taştır.

Resim 3.220. Güney cephe batıdaki pencere

Resim 3.221. Güney cephe doğudaki pencere

Batı cephede eksenden güneye kaymış olan kapı, basık kemerli basit bir açıklığa sahiptir (Resim 3.217). Kemer tek blok taştan oyulmuştur. Üzengi kısmına ince yivlerle üzengi konsolu görünümü verilmiş, ayna kısmına da yine ince yivle kemer dış hattı ve kilit taşı yeri vurgulanmıştır. Kapıya bir basamakla ulaşılır. Basamağın iki yanında kapı sövelerine dik uzanır biçimde alçak birer seki yapılmıştır.

İç Mekân:

Oldukça harap vaziyetteki iç mekânın duvarlarında ve kubbesinde yer yer sıva izleri görülmektedir (Resim 3.222). Kare planlı eserin kuzey duvarına üç (Resim 3.223), batı ve doğu duvarlarının kuzeyine (Resim 3.224-3.225) ve dört köşeye birer dikdörtgen prizmatik niş (Resim 3.223-3.226), güney duvarın ortasına yarım daire kesitli bir niş açılmıştır (Resim 3.226). Bu nişin kavsarası da yarım dairedir. Nişlerden güneydeki mihrap gibi yerden başlarken, diğerleri pencere denizlikleri seviyesinden başlar. Dikdörtgen prizmatik nişlerin kitaplık (Resim 3.223), yarım daire nişin ise konumunu da göz önüne aldığımızda, zaman zaman mescit olarak da kullanılmış olabileceği düşüncesiyle mihrap olduğunu düşünüyoruz. Mihrap nişinin üstündeki sıvalarda çoğu silinmiş vaziyette kalem işi bezemeler dikkatimizi çekmektedir (Resim 3.226).

Resim 3.222. Kubbesi

Resim 3.223. Kuzey duvar.

Resim 3.224. Doğu duvar.

Resim 3.225. Batı duvar.

Resim 3.226. Güney duvar.

Pencerelerin ve kapının iç söveleri de taş malzemelidir (Resim 3.224-3.226). Kemerleri ise tuğla örgüdür.

Süsleme: Eserde süsleme, genellikle taşın farklı düzenlerde kullanılmasıyla sağlanmıştır. Bunun haricinde bir tek mihrap nişinde kalem işi süslemeye yer verilmiştir.

Mihrap nişinin içi ve yan duvarlarına kalem işi süsleme yapılmıştır (Resim 3.227-3.228). Üst kısımları büyük oranda silinmiştir. Kalan yerlerden yan duvarlarda yivli sütun görünümü verildiği anlaşılır. Nişin içinde de iç köşelerde katlanmış perde motifi daha belirgindir. Üst orta seviyede iki yandaki daha aşağıya çizilmiş dört perde püskülü ile yine yanlarda perde motifi göze çarpar. Nişin alt kısmı ince siyah bir bordürle ayrılmıştır. Buradan aşağısında da bir resim yer almaktaysa da hasar gördüğünden sezilememektedir. 1990'larda çekilmiş bir fotoğrafta kubbenin sıvası üzerinde de bir takım resim veya yazı izleri görülmektedir (Resim 3.29). Muhtemelen kubbesi ve duvarlarında da kalem işi bezemeler vardı. Ancak bu bezemeden yalnızca mihraptakiler günümüze gelebilmiştir.

Resim 3.227. Mihrap

Resim 3.228. Mihraptan ayrıntı

Resim 3.229 1990'lada Çekilmiş VGM Arşiv:180001012-FT002-1990

3.2. Müstakil Eserler

3.2.1. Camiler

3.2.1.1. Büyük Cami/ Sultan Süleyman Camisi

Şehir Planındaki Numarası: 3
Şekil No:3.18-3.19
Resim No:3.230-3.307
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Cami, Mimar Sinan Mahallesi[253], Hilmi Astarlızade Sokak'ın batı yanında No:5'tedir (Harita 3.18-3.19). Büyük Cami Sokak, Cumhuriyet Mektep Sokak ve Hilmi Astarlızade Sokak arasındaki kuzeyden güneye eğimli arazide, üçgen planlı bir avlu inşa edilmiştir[254] (Resim 3.333).

Harita 3.19. Büyük Cami. (https://www.google.com.tr/maps 'den 28.7.2016'da alınmıştır)

Harita 3.18. Şehir planınaki konumu (İller Bankası Arşivi'nden işlenerek)

[253] Cami, bugün Mimar Sinan Mahallesi'nde bulunmakla birlikte, 1521 tarihli ilk tahrirde "Cami Mahallesi", Büyük Caminin inşasından sonra yapılan 1579 tarihli son tahrirde ise "Cami-i Merhum Sultan Süleyman Han – Tâbe Serâhu- Mahallesi" olarak kaydedilmiştir. Kankal 2011, 35-36; 1697-1698 tarihli şeriye sicillerinde Cami, Cami-i Kebir; 1803-1808 tarihli şeriye sicilleri ve 1869-1903 tarihli salnamelerde Cami-i Kebir Mahallesi olarak anılmaktadır: Kaya, 2002, 230; Elibol, 1995, 28; Türkoğlu, 1999, 21.
[254] Cami, Çankırı imar planında 159 Ada ve 1 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.230. Büyük Cami batı cepheden genel görünümü

Tarihçe: Kaynaklardan caminin batısında Darüssiyade Zaviyesi[255] ve dükkânların bulunduğunu öğreniyoruz. Doğusunda ise Çivitçioğlu Medresesi yer almaktadır. Avlusunun güney tarafında olması gereken haziresi kaldırılmıştır[256]. 1923 tarihli evkaf müdürlüğünce hazırlanmış krokide güneydeki mezarlık belirtilmiştir[257]. Ayrıca Çankırılı esnaf Hakkı Adam'ın verdiği bilgilere göre Cami avlusunun kuzeyinde kalan alanda da haziresi ve bir havuzu bulunduğunu, sonradan hazirenin ve havuzun kaldırıldığı öğrenilmiştir.

Yapıda üç kitabe bulunmaktadır. Birincisi harim ana kapısı üzerinde, bir diğeri son cemaat yeri kapısı üstünde, üçüncüsü ise cami güney duvarı doğu tarafında yer alır.

Birinci kitabede (Resim 3.231-3.232):

[255] Aslan, Y. (2007)"Çankırı Darüs-siyade Zaviyesi". Çankırı Araştırmaları Dergisi. 2, 45, dn.31'de "9 numaralı Çankırı Şeriye Sicil Defteri, s. 18'de "Kengırıda vaki merhum ve mağfurun leh Sultan Süleyman Tabe Serahu Cami-i Şerifi evkafından olmak üzere Cami-i Şerif garbında vaki 'Darüs- Siyade Tekkesi' olarak geçmektedir.". Ayrıca, VGM Defter 00229.00188'de Caminin kurbunda bulunan Darüssiyade Tekkesi'nin masraflarından bahsedilmektedir. Darüssiyade Hz. Muhammet'in soyundan gelenlerin ikamet ettikleri meskenler anlamına gelmektedir: Aslan, 2007, 44; Sarıcık, M. (2003). Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibül Eşraflık Müessesesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1

[256]Can- Akçel, 2008, 182;

[257] VGM arşiv:180001001-HR001 numaralı dosyada yer alan şehir planı.

Resim 3.231. Harim kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sağ yanı.

Resim 3.232. Harim kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sol yanı.

1- Buyurdu yapmağa isna yılında
Bunu Sultan Süleyman tali-ül hayr,
2- Münadi görecek hayretle hatmin,
Dedi tarihini ya cami ül hayr.

Sultan I. Süleyman'ın saltanatının ikinci yılında H.929/ M.1522-1523 yılında caminin yapılmasını emrettiği anlaşılır. Bitiş tarihi son mısrada ebcedle düşülmüştür. " *ya cami ül hayr*" tamlaması tam olarak alınırsa H.966/ M. 1558 yılına, "ya" ibaresi hesaba

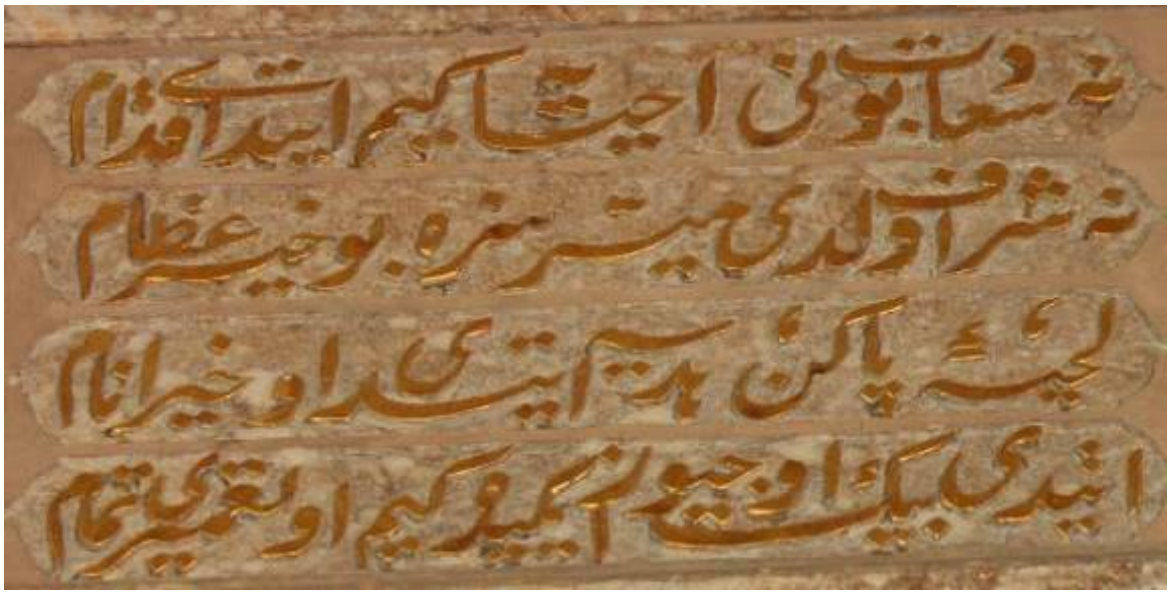
katılmazsa H.955/ M.1548-1549'a tekabül etmektedir[258]. Bizce tarih kelimesinden hemen sonra başladığı haliyle "ya" ibaresi dahil edilerek okunması uygun olacağından inşaatın bitim tarihini 1558 olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Ayrıca üst satırda geçen "*tali-ül hayr*" tamlaması", "*cami ül hayr"* ile kâfiyeli olması nedeniyle müverrihin iki cümle arasında bir bağ kurduğunu düşündürmektedir. "*tali-ül hayr*" tamlaması da bir tarih veriyorsa ebced hesabına göre değeri H.951/ M.1544-45 yılına tekabül etmektedir. Ancak bu tarihin neye işaret ettiği belirsizdir. İnşaatın başlangıcı diyemiyoruz, zira Sultan Süleyman'ın "isna/ ikinci"yılına tekabül etmiyor. Bütün bu düşünceler ancak konuyla ilgili bir arşiv belgesi ortaya çıkarsa ışığa kavuşacaktır. Şimdilik kitabeye göre caminin yapımına 1522 yılında başlandığını ve 1558 yılında tamamlandığını kabul ediyoruz.

İkinci kitabede (Resim 3.233-3.234):

Resim 3.233. Son cemaat yeri kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sağ yanı.

[258] Ebced hesabı konusunda yardımlarını esirgemeyen Bozok Üniversitesi tarih bölümünden Dr.Öğr. Üyesi Muhammet İbrahim Yıldırım hocamıza teşekkür ederiz.

Resim 3.234. Son cemaat yeri kapısı alınlığındaki inşa kitabesi, sol yanı.

1- Barek Allah ne zihni mabed-i ulya bu makam
Ne saadet bunu ihyaya kim etti ikdam,
2- Sad hezar aferin ey Kenkırının hayr-ı ehli
Ne şeref oldu müyesser size bu hayr-ı izam,
3- Ruh-i kudsiyesi agah olacak bu hayre
Lihye-i pakin hediye etti o hayr-ı enam,
4- Cevher tarihini kıldı iane-i Mecbur
Etti bin üçyüz ikide kim o tamiri temam.

Bu mısralardan H.1302/ M. 1884[259] yılında tamir gördüğü ve bu manzumeyi Ahmet Mecbur Efendi'nin yazdığı anlaşılır. Bu kitabenin hemen üstünde oval çelenk biçimli küçük bir dua kitabesi yer alır (Resim 3.235).

Resim 3.235. Son cemaat yeri kapısındaki tamir kitabesi üstündeki kitabe levhası.

[259] Bu tarih bazı kaynaklarda Rumi olarak algılanmış ve 1302 tarihi 1886/1887 olarak miladiye çevrilmiştir: Can-Akçel, 2008, 182.

Bu kitabede “ Maşallahu Kane” ibaresi ile 1302/M.1884-1885 tarihi yazar

Güney duvarındaki üçüncü kitabenin (Resim 3.236), bu caminin yerine yapıldığı başka bir camiye ait olduğu kaynaklarda geçmektedir. Süheyl Ünver’e göre bu kitabenin kaybolmaması için, cami yapılırken güney duvarına monte edilmiştir.

Resim 3.236. Güney cephe duvarının doğu ucuna yerleştirilmiş eski yapıya ait kitabe.

Bu kitabenin ikinci satırında:

-*“emrül muharrem-ül mükerrem sene erbain ve seba mie”* yazmaktadır.

Ahmet Ali Bayhan da kitabeyi aşağıdaki gibi transkribe etmiştir[260]:

-(*Büniye) hâzihi’l-‘ımârat el-mübârekeh*

-Min Muharrami’l-mükerrem sene erbe’în ve seb’a mie

Günümüz Türkçesi: *Bu kutlu yapı, yedi yüz kırk (1339-40) senesinin keremli Muharrem’inde (bina edildi).*

Her iki yayına göre de bu tarih H. 740/ M. 1339-1340’a tekabül etmektedir. Bu dönemde Candaroğlu 1. Süleyman Bey, Çankırı’da hüküm sürmüştür.

Yapı, 1699 tarihli VGM defterinde yer alan kayıtta Sultan Süleyman Han hazretlerinin bina eylediği Cami-i Şerif[261], 1902 tarihli bir başka VGM defter kaydında da “Sultan Süleyman Han hazretlerinin hayrât-ı celîlelerinden Evkâf-ı Hümâyûn Hazine-i Celîlesi’nden mazbût Kengiri’de vâkiʿ Câmîʿ-i Kebîr” şeklinde anılmaktadır[262]. En erken

[260] Bayhan, 2013, 80.
[261] VGM arşivi, VGM Def. 00229.00188.
[262] VGM arşivi, VGM Def. 040070.00001.

tarihlisi H. Zilkade 1103 tarihli[263] 398 adet hurufat kaydında Sultan Süleyman Camii olarak geçmektedir.

Yapının mimarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadık. Bazı kaynaklarda Mimar Sinan'ın yaptırdığı rivayet edilse de tezkirelerde bu caminin ismine rastlanmamıştır[264]. VGM arşivinde Ulu Cami dosyasında Mimar Sinan'ın kalfalarından Mustafa Ağa tarafından inşa edildiği belirtilmektedir[265]. Ayrıca bazı yayınlarda Sadık Kalfa'nın[266] da adı geçmektedir. Ancak her iki kalfa ile ilgili başka bir kaynağa rastlanmamıştır. 16.yy Osmanlı Mimarları ile ilgili yayınlarda Mustafa Kalfa veya Mustafa Ağa adı geçmekle birlikte, bu kişinin Büyük Cami'nin inşasıyla ilgili adı geçen kişi olup olmadığına dair bir bilgi yoktur[267]. Sadık Kalfa'nın adına da bu yayınlarda rastlanmamıştır. Caminin yapımının başladığı 1522 yılında Mimar Sinan'ın henüz baş mimar olmaması nedeniyle taşradaki bir eser için plan tasarlayıp kalfalarına sevk edecek bir konumu yoktur. Ayrıca 1522 yılında Rodos seferine atlı sekban olarak katılan Sinan'ın bizzat Çankırı'ya gitme durumu da söz konusu olamaz[268]. Adı geçen iki kalfadan birinin eserin mimarı olduğunu kabul edersek, en azından Sinan'ın kalfaları olmadığı da aşikârdır. Bununla birlikte, Mimar Sinan'ın baş mimar olduğu 1538 yılından sonra görevlendirdiği kalfalar olma ihtimalini de göz ardı edemeyiz.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, Çankırı'nın muhtelif yıllarda geçirdiği depremler sebebiyle çeşitli tamirler görmüştür[269]. Kankal, tarihsiz bir mühimme defterinden hareketle yapımından yaklaşık yirmi yıl sonra bir onarım geçirdiğini belirtmektedir[270]. Bu tarihten sonra bildiğimiz en büyük kapsamlı onarım 19. Yy da geçirdiği son cemaat yerinin de eklendiği 1884'teki onarımıdır. Arşiv belgelerinden en erken ulaşabildiğimiz tamir tarihi R.1318/M. 1902 senesidir. 22 Mart 1318 de deprem nedeniyle hasar gören yerlerinin keşfi için Yorgi Kalfa görevlendirilmiş[271]; 10 Haziran 1318 de hasarlı yerlerin tehlike arz etmesi nedeniyle tamir

---

[263] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:23.
[264]Kuran, 1988, 155-166
[265] VGM Arşiv dosya no :18.01/1; Başer, 1956, 21; 21; Dündar, 2005, 247.
[266] "Çankırı Maddesi", Yurt Ansiklopedisi, 1982, 2004.
[267] Orgun, Z. (1938). "Hassa Mimarları". **Arkitekt**, 12 (96), .338-339 (333-342); Turan, Ş. (1964)."Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**. 1 (1), 165 (157-202); Afyoncu, E. (1999). "XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları", **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**. İzmir: 207-215; Dündar, A. (2002). "XVI. Yüzyıl Bazı Osmanlı Mimarları". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. XLIII (1), 238, 242, 243 (231-262); Dündar, A. (2011). **Osmanlı Devletinde Mimarlık ve Mimarlar**. Ankara.
[268] Kuran, 1986, 18.
[269] Bkz.Dip not:23.
[270] Kankal, 2011, 193, dn.550.
[271] VGM arşivi, VGM Def.04070.00432.

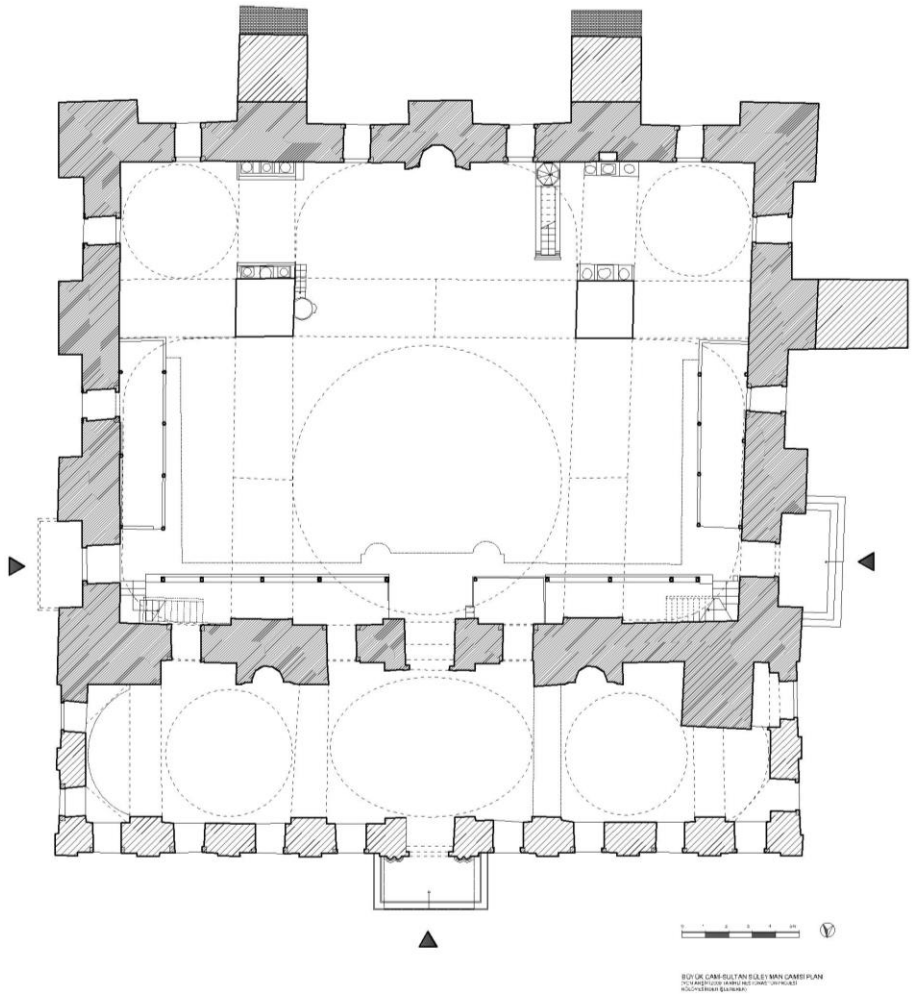
edilmesi hususunda dilekçe yazılmıştır[272]. Yine 16 Teşrin-i sâni 1318 tarihli başka bir belge de de bir süredir caminin tamiratının sürdüğünden bahsedilmektedir[273]. Ancak bu belgelerde tamirde neler yapıldığına dair bilgiye rastlayamadık.

Son olarak Ağustos 2012 yılından beri restorasyonda olan eserde duvar ve taşıyıcı sistemde güçlendirmeler yapılmış, örtü sistemindeki çatlaklar onarılmış ve 19. yy.'da yapılmış kalem işleri raspa yapılarak çıkarılmıştır.

Malzeme: Duvarlar moloz taş üstü düzgün kesme taş kaplamalıdır. Üst örtü sistemi ise restorasyon esnasında gördüğümüz üzere tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Restorasyon notlarında kubbelerin bağdadi tekniğinde yapıldığı belirtilmektedir[274]. Ancak 1944 restorasyonu esnasında çekilen bir fotoğrafta kubbelerin tuğla malzemeli olduğu görülmektedir. Yine aynı restorasyonda çekilen başka bir fotoğrafta ise son cemaat yerinin orta elips kubbesinin Bağdadi Tekniğinde yapıldığı görülür. Son cemaat yerinin ikinci kademesi olan kubbelerin oturduğu duvarlar da ahşap iskeletli taş dolguludur. İçten sıvalı yüzeylere sahiptir; ancak sıva çatlaklarından örtü malzemesi görülebilmiştir. Mahfil ve mahfili taşıyan direkler ahşaptır. Minber, mihrap ve vaaz kürsüsü mermer malzemelidir. Minare de tamamen düzgün kesme taş kaplamalıdır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte doğu batı yönlü, kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.18). ana harim mekanı ise enine dikdörtgen planlıdır.

[272] VGM arşivi, VGM Def.04070.00241.
[273] VGM arşivi, VGM Def.04070.00001.
[274] VGM. Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinden alınan rölöve ve restorasyon projesi.

Şekil 3.18. Büyük Cami, planı (VGM Arşivi-2009 tarihli restorasyon projesi rölövesinden döşeme, dolgu, yazı vs. kaldırılarak sadeleştirilmiştir.)

Harimin güney duvarı kuzey duvarına göre biraz daha uzun yapıldığından doğu ve batı duvarın açısı içe (kuzeye) doğru hafifçe daralmaktadır. Son cemaat yerinde daha belirsizdir. Yapının güney, batı ve doğu cephelerine payandalar eklenerek desteklenmiştir. Batı cephenin güney tarafındaki ve güney cephedeki iki büyük payanda sonradan eklenmiştir. Ayrıca son cemaat yerinin güney duvarının batı köşesinde minarenin kaidesi yer alır. Harim mekânı doğu batı yönlü dikdörtgen planıdır. Harimde güney duvara yakın yerde kare kesitli iki kalın serbest ayak ile kuzeyde tam karşılarında duvara birleşik konumlu iki ayak yerleştirilmiştir. Ayaklar arasına atılan kemerlerin arasında kalan orta alan büyük kubbeyle, merkezin doğu, batı ve güneyinde kalan alanlar birer yarım elips kubbeyle, güney köşeler de birer küçük kubbeyle örtülmüştür. Kubbe geçişleri pandantiftir. Harim güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru 29.5 cm taşar. Minber, mihrabın batısındaki pencerenin hemen batısındadır. Doğudaki serbest ayağın batı duvarına yapışık dairesel biçimli vaiz kürsüsü yer alır.

Harimin kuzeyinde U şeklinde galeri gibi harimi dolanan mahfil vardır. Mahfil, on dört kare kesitli ahşap direkle taşınır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen balkon şeklinde harime doğru taşırılmıştır. Balkonun iki ucu yarım daire biçimde taşırılmıştır. Mahfile kuzeybatı ve kuzeydoğu köşedeki iki merdivenle çıkılır. Mahfilin orta bölümü de yanlardan yüksektir ve iki yandan beş basamaklı merdivenle çıkılır.

Yapının zemin katında güney, doğu ve batı cephelerinde dörder, kuzey cephede ise sekiz pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Harimin doğu ve batı cephelerinin kuzey uçlarında yapının yan kapıları yer alır. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına ikişerli olarak yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende son cemaat yerinin kapısı bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir. Ayrıca harim kuzey duvarı üstünde de üç pencere açıklığı vardır. Bunlardan biri eksendeki harim kapısının batı tarafında, diğer ikisi doğu tarafına yerleştirilmiştir.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Kapalı bir kuruluşa sahip son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planla uzanır. Ancak güney duvarının batı tarafına minare kaidesi bitiştirildiğinden batı duvar daha dar görünür. Son cemaat yerinin üzeri, ortada elips (beyzi) bir kubbenin iki yanında küçük birer kubbe ve yanlardan birer yarım kubbeyle örtülüdür. Yarım kubbeler tromp, diğerleri pandantif geçişlidir. Güney duvarı üzerinde eksenin iki yanında simetrik yarım daire kesitli birer mihrabiye yapılmıştır. Minare kaidesinin alt seviyesinde her hangi bir açıklık mevcut değildir. Minare girişi harim kuzey duvarının batı ucunda üst katta yer alır.

Dış Görünümü: Kare planlı cami, kubbe ile örtülmüştür. Kubbelerin yalancı kasnakları vardır. Yarım elips kubbelerin kasnakları dikdörtgen, diğerlerinin sekizgen biçimlidir. Kubbeler kurşun kaplamalıdır. (Resim 3.237-3.238).

Resim 3.237. Kuzeybatıdan genel görünümü (VGM Arşivi).

Resim 3.238. Güney batıdan genel görünümü (VGM Arşivi).

Cepheler, düzgün kesme taş kaplamadır (Resim 3.239-3.240). Dört kademeli bir yükseliş söz konusudur (Resim 3.239-3.240). Her kademede bütün cepheleri profilli saçak silmesi dolanır. Ayrıca alt sıra pencerelerin hemen altından doğu ve batı cephelerin kuzeyi ile kuzey cepheyi boylu boyunca kat eden profilli bir silme yer alır (Resim 3.239). Yine doğu ve batı cephelerin kuzey tarafı ile kuzey cephe her pencere arasına yerleştirilmiş düz plasterlerle dikey bölümlere ayrılmıştır (Resim 3.239).

Resim 3.239. Kuzeybatıdan kademelenme (VGM Arşiv)

Resim 3.240. Güneydoğu köşeden kademelenme ve saçak silmeleri

Doğu ve batı cephede kapıların iki yan tarafı payanda gibi dışa taşıntılı yapılmıştır. Bu durumun sebebi yapıyı desteklemenin yanı sıra, Selçuklu'dan beri gelen anıtsal taşkın taçkapı geleneğinin de sade bir yansımasıdır. Arada kalan bölümün üstü 19. Yy da yapılan onarım esnasında bağdadi tekniğinde yapılmış sundurma ile örtülmüştür (Resim 3.241-3.242). Doğu cephe kapısı önünde alçak bir set yapılmıştır. Bu setin önünden bir basamakla kapı sahanlığına inilir. Batı kapısında ise kapı sahanlığına üç basamaklı merdivenle çıkılır.

Resim 3.241. Doğu cephe kapısı

Resim 3.242. Batı cephe kapısı

Ayrıca doğu ve batı cephelerde kapı kuruluşunun güneyinde (Resim 3.240), güneydoğu ve güneybatı köşelerde (Resim 3.240, 243) ve güney cephede mihrap ekseninde ve eksenin iki yanında (Resim 3.244) dikdörtgen kesitli payandalar yer alır. Bunlardan batı cephedeki ile güney cephede eksenin iki yanındaki payandaların önüne üçgen piramidal biçimli ek yapılarak yapı tekrar desteklenmiştir. Cephelerde fazla süsleme

görünmese de cephe kademelenmesi, kubbelerin düzeni, silmeler, plasterler ve pencere açıklıkları cephelere bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.243 Batı cephe

Resim 3.244. Güney cephedeki payandalar.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu, batı ve güney cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş dörder sıra, kuzey cephede ise beş sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu ve batı cephelerde harime açılan pencere düzeni simetriktir (Resim 3.243, 3.245). Her iki cephede de altta iki, ikinci sırada dört pencere açıklığı söz konusudur. İkinci sırada kapı üstüne gelen ve kapının hemen güneyindeki payanda üstüne açılanlar tek olarak yerleştirilmiş (Resim 3.241-3.242, 3.245) iken güneydeki ikişer tanesi (Resim 36.244-3.245) aynı aksı paylaşmaktadır.

Resim 3.245. Doğu cephe, harime açılan pencereler

Doğu ve batı cephelerin kuzey tarafında son cemaat yerinin yan cephelerinde pencere düzeni hemen hemen simetriktir (Resim 3.246 a, b). Doğu cephede altta ve üstte aynı aksı paylaşan ikişer pencere (Resim 3.246 a), batı cephede ise üstte bir altta iki pencere açılmıştır (Resim 3.246 b). Altta güney taraftaki pencere tek olarak yapılmışken kuzeydeki ikisi aynı akstadır.

Resim 3.246., Son cemaat yeri a) doğu cephe pencereleri, b) batı cephe, pencereleri.

Güney cephede altta ve üstte aynı aksı paylaşan dörder pencere vardır (Resim 3.244, 3.247). Pencereler her payanda arasına denk gelmektedir.

Resim 3.247 Güney cephe orta bölüm

Kuzey cephede birinci kademede iki sıra sekizer pencere, ikinci kademede üç pencere yer alır (Resim 3.248). Birinci kademedeki altlı üstlü pencereler son cemaat yeri kapısının iki yanına aynı aksı paylaşacak şekilde konumlandırılmıştır. İkinci kademedeki üç pencereden ortadaki harim kapısı ile aynı aksta iken diğerleri yan kubbelerin orta aksına denk gelecek şekilde açılmıştır.

Resim 3.248. Kuzey cephe, (VGM arşivi 2008)

Dört cephede yarım kubbelerin eteklerine açılmış üçer pencere kuzey cephede dördüncü sırayı, diğer cephelerde üçüncü sırayı teşkil eder (Resim 3.237, 3.248). Harim ana kubbesi eteklerinde de sekiz pencere açılmıştır.

Pencerelerden, birinci sıradakiler ile kuzey cephe üçüncü sıradakiler basık kemerli, ikinci sıradakiler yuvarlak biçimli, kubbelerdeki pencereler ise yuvarlak kemerlidir. Doğu ve batı cephede kapı açıklığının güneyindeki payanda üstündeki yuvarlak pencereler 1944

onarımı[275] esnasında çekilmiş fotoğraflardan anlaşıldığı üzere sivri kemerli boyuna açılmış pencereler iken, bu onarımda yuvarlak öküzgözü pencerelere dönüştürülmüştür (Resim 3.249-3.250). Bugün dikkatlice baktığımızda sivri kemer hattı ve pencere açıklığının izleri görülebilmektedir (Resim 3.251).

Resim 3.249. Doğu cephe kapısının güneyindeki küçültülen pencere (VGM arşivi 1944)

Resim 3.250. Batı cephe kapısının güneyindeki küçültülen pencere (VGM arşivi 1944).

Resim 3.251. Batı cephe kapısının güneyindeki pencerenin bugünkü durumu. (Ağustos 2013).

[275] Abideler Müdürlüğü'ne verilen 180001.001-RP002 numaralı, 25.9.1989-1.10.1989 arası yapılan inceleme raporunda da değişimden bahsedilmektedir.

Birinci sıra pencerelerden batı cephede son cemaat yerine açılan kuzeyden ikinci pencere diğerlerine nispeten geniş bir açıklığa sahiptir (Resim 3.252). Bunun üst iki köşesine yuvarlak kemerli iki küçük pencere açılmıştır.

Resim 3.252. Batı cephe son cemaat yeri güney taraftaki penceresi

Harime açılan alt sıra pencerelerin basık kemerleri üstünde sivri hafifletme kemerleri vardır (Resim 3.253). Ancak bu sivri kemerlerin orijinal pencere kemerleri olduğunu düşünmekteyiz. Bu durum restorasyon notlarında 1944 veya 1884 onarımı esnasında pencerelerin daraltıldığı yönünde teyid edilmektedir[276]. Bizce, pencerelerin üslup özellikleri nedeniyle bu daraltma işlemi 1884 onarımında yapılmış olmalıdır.

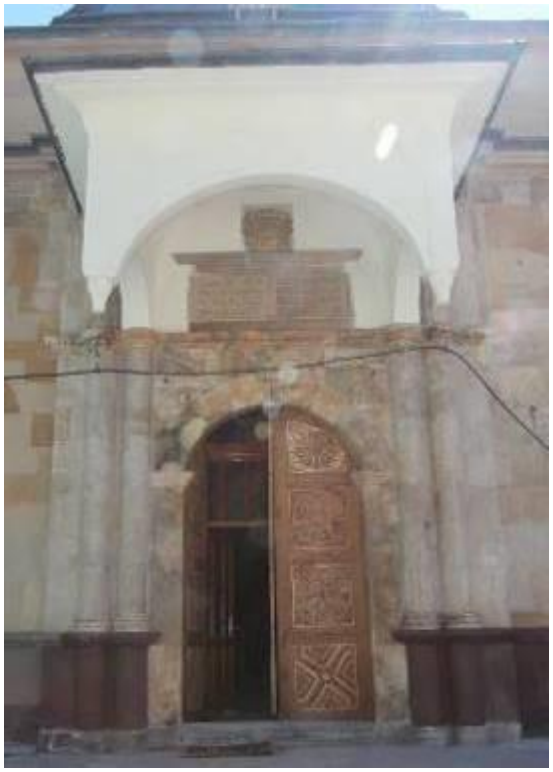

Resim 3.253. Doğu cephe pencerelerinden güney uçtaki.

[276]Abideler Müdürlüğü'ne verilen 180001.001-RP002 numaralı 25.9.1989-1.10.1989 arası yapılan inceleme raporu.

Üstteki pencerelere alçı malzemeli, alttakilere ise harim pencerelerinde lokmalı çubuk demirlerden hazırlanmış, son cemaat yeri pencerelerinde ise demirden S kıvrımlarla bezenmiş şebekeler yerleştirilmiştir. Pencerelerinin düz taş söveleri vardır.

Mihrap ekseninde yer alan kuzey cephe üzerindeki son cemaat yeri kapısı, basık kemerli bir açıklığa sahiptir. Kapı çerçevesi sütunçeler ve silmelerle hareketlendirilmiştir. Kapının üstüne bağdadi bir saçak yapılmıştır (Resim 3.254).

Resim 3.254. Kuzey cephe son cemaat yeri kapısı.

Doğu ve batı cephelerin kuzeyine yakın harime açılan kapıları yer alır (Resim 3.241-3.242). Batı cephedeki kapıya üç basamaklı merdivenle ulaşılır. Basık kemerli kapı açıklığının dikdörtgen bir çerçevesi vardır çerçeve üstünde sivri kemerli alınlık yer alır. Doğu kapısı da batıdaki ile simetrik ve benzer özelliktedir. Ancak, kapı çerçevesi üstündeki sivri kemerli alınlık enine dikdörtgen bir kitabe levhası ile bölünmüştür. Her iki kapının önüne bağdadi sundurma geç dönemde eklenmiştir. Sundurmalar üçgen dirseklerle duvardan desteklenmiştir. Sundurma cepheleri üst köşeleri dalgalı pahlı çökertmelerle hareketlendirilmiştir. Batı cephedeki sundurmanın dirseğinin ön yüzüne S kıvrımlıdır. Muhtemelen doğu cephedekinin ön kaplaması düşmüştür. Dirseklerin önünde sundurmaların alt köşeleri ters piramidal biçimli sarkıtlarla sonlanır. Yine doğu cephede kuzey taraftaki sarkıt bugün mevcut değildir.

Son cemaat yerinin kuzeybatı köşesine yakın minare gövdesi çatı üstünden yükselir (Resim 3.239). 1884 onarımında son cemaat yeri eklenmesi esnasında minare kaidesi son

cemaat yerinin içinde kalmıştır. Gövde ve petek silindiriktir. Petek gövdeden daha ince yapılmıştır. Şerefe altı kadeh görünümlüdür. Şerefenin biraz altından kalın bir bilezik vardır. Şerefe korkulukları yekpare düz taş levhalardan yapılmıştır ve alt kısmı iki sıra tuğla ile testere dişi biçiminde hareketlendirilmiştir. Külah konik biçimde yapılmış ve kurşun levhalarla kaplanmıştır. Alem üç boğumludur ve bir hilalle sonlanır. 1944 restorasyonunda çekilen fotoğraflarda minare külahının soğanvari bir alt kısmı olduğu gözlenmiştir (Resim 3.255) Restorasyonda değiştirilmiştir.

Resim 3.255. Minaresi. (VGM arşivi 1944).

İç Mekân:

Kapalı son cemaat yerine kuzey cephe ortasında yer alan basık kemerli kapıdan ulaşılır (Resim 3.256). Kapıdan küçük bir eyvanla mekâna geçilir. Kapının yan duvarları hafif taşıntılı yapılmıştır. Bunların üstünde yan kenarları dalgalı üçgen bir tepelik yer alır.

Resim 3.256. Son cemaat yeri kapısı, içten görünüm (ilk resim VGM Arşivindeden)

Son cemaat yeri, doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır (Resim 3.257-3.258). Ortadaki eliptik kubbeyi doğu ve batı yönlerden destekleyen kemerler harimin kuzey duvarına

gömülü kalın ayakların güney tarafına ve tam karşılarındaki kuzey duvardan taşıntı yapan ayaklara yaslanır.

Resim 3.257. Son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış

Resim 3.258. Son cemaat yeri, doğudan batıya bakış

Son cemaat yerinin kuzey duvarının batı tarafında minarenin kübik kaidesi bitişiktir (Resim 3.258). Kaidenin üstünde piramidal pabuç yükselir. Kaidenin kuzey tarafının alt orta kısmında basık kemerli bir alınlık göze çarpar (Resim 3.259). Bu kemer hafifletme kemerinden çok büyük bölümü toprak altında kalmış minare girişinin kemerini andırmaktadır. Zemin yükseldikçe muhtemelen minare girişi de kapanmış ve yeni giriş harim içinden mahfil katından açılmış olmalıdır. Ancak bir zemin sondajıyla durum açığa kavuşacaktır.

Resim 3.259 Minare kaidesindeki kemer

Son cemaat yeri güney duvarı üstünde doğu ve batıda birer mihrabiye yapılmıştır (Resim 3.260). Mihrabiyeler, beş cepheli niş ve mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Kavsara köşeliklerinde dairesel biçimli birer gülbezek vardır. Dikdörtgen profilli silmelerle çevrilmiş çerçevesinin üstünde palmet dizisinden meydana gelen tepelik yer alır.

Resim 3.260. Son cemaat yeri güney duvarındaki mihrabiyeler.

Harim ana kapısı güney duvar ortasına yerleşiktir (Resim 3.261). Duvardan hafif taşıntılı dikdörtgen çerçeveli taç kapı kuruluşu, palmet dizisinden meydana gelen tepelikle sonlanır. Basık kemerli kapı açıklığı üstünde dikdörtgen alınlık yer alır. Alınlık üstünde enine dikdörtgen inşa kitabesi yerleştirilmiştir. Alınlık bölümü altından sivri kemer hattı görülmektedir. Muhtemelen onarımlar esnasında kapı açıklığı ile de oynanmıştır. Bu kemerin köşeliklerinde geometrik geçmelerle bezeli birer kabara vardır.

Resim 3.261. Son cemaat yerinden harim kuzey taçkapısı

Harim, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.262). Dört destekli merkezi planlı şemasındaki eserin güney duvarına yakın kare kesitli iki kalın ayağı serbest, kuzeydeki iki ayak ise duvar içine gizlidir. Merkezi kubbe doğu, batı ve güneyden yarım eliptik kubbe ile desteklenmiştir (Resim 3.262-3.266).

Resim 3.262. Harim.(VGM arşivi 2008)

Resim 3.263. Harim merkezi kubbe (VGM arşiv 2008).

Resim 3.264. Harim güney yarım elips kubbe (VGM arşiv 2008).

Resim 3.265. Harim batı yarım kubbe

Resim 3.266. Harim doğu yarım kubbe (VGM arşiv 1944

Güneydoğu ve güney batı köşelerden ise küçük kubbelerle desteklenmiştir (Resim 3.267).

Resim 3.267. Büyük Cami, güneydoğu küçük kubbe.

Merkezi kubbeyi destekleyen güneydeki büyük kare ayaklardan güney duvara atılan kemerlerin üzengileri hem duvar tarafına hem de ayakların güneye bakan yüzlerine yerleştirilmiş üçer devşirme sütun ile desteklenmiştir (Resim 3.268-3.269). Sütunlardan güney duvardaki ortadakilerin kare prizmal kaideleri vardır. Çoğunun ters piramidal başlıkları vardır. Yalnızca güney doğudaki orta sütunun başlığı eliptik, batı yanındaki silindiriktir. Başlıklardan bazıları bezemelidir.

Resim 3.268. Büyük Cami, güney doğudaki sütunlar(VGM arşiv 2008).

Resim 3.269. Güney duvar ve güneydeki ayakların güney cephesindeki sütunlardan örnek

Güneydeki yarım kubbenin pandantifleri üstünde mukarnas dolgu yer alır (Resim 3.270). Duvarlarda 1884'ten beri geçirdiği onarımlar esnasında eklenen kalem işi barok süslemeler ve yazılar mevcuttur. Son onarımda sıva raspası yapılarak 16. yy. da yapılan orijinal kalem işleri ve 19. yy. da eklenen kalem işlerine ulaşmaya çalışılmıştır.

Resim 3.270. Güney yarım elips kubbenin mukarnaslı pandantifleri.

Harim merkezi kubbe ve yarım kubbelerin etekleri ile son cemaat yerinin ortadaki elips kubbesi ve iki yanındaki küçük kubbenin eteklerini palmet biçimli alçı parapetler dolanır (Resim 3.271-3.273). Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Üst pencerelerin alçı şebekelerinin içi vitraylarla bezenmiştir (Resim 271).

Resim 3.271. Merkezi kubbe parapetleri.

Resim 3.272. Yarım elips kubbelerin parapetleri.

Resim 3.273. Son cemaat yeri orta elips kubbenin parapetleri.

Pencerelerin iç söveleri de taştır. Harim kapılarından küçük birer eyvanla harime geçilir (Resim 3.274- 3.275). Yan giriş eyvanları içte sepet kulplu kemerli bir açıklığa

sahiptir. Kuzey giriş eyvanın üstü adeta tonoz görünümünde geniş bir kemerle örtülüdür. Küçük eyvanın dip duvarında kapı açıklığı üstünde dalgalı bir kemer daha yapılmıştır.

Resim 3.274. Harim doğu yan kapısı

Resim 3.275. Harim kuzey kapısı

Harimin kuzeyinde, ahşap malzemeli mahfil yer alır (Resim 3.276). Mahfil kuzey duvar boyunca ve serbest ayakların hizasına kadar U şeklinde uzanır. Altta doğu ve batıda dörder, kuzeyde on adet ahşap direkle desteklenmiştir. Ayrıca bunlardan başka alt katta geride duvara bitişik konumlu on iki direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, C-S kıvrımlı konsolla taşınarak güneye doğru balkon şeklinde uzatılmıştır (Resim 3.276-3.272776). Bu uzantının doğu ve batı uçları ayrıca yarım daire küçük birer balkon şeklinde ileri çıkarılmıştır. Orta bölümün zemini de yanlara göre yüksek tutulmuştur. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey doğu ve kuzeybatı köşesinde yer alan merdivenle çıkılır.

Resim 3.276. Mahfil.

Resim 3.277. Mahfil kuzeydoğu tarafı.

Mahfili taşıyan direkler muhtemelen 19. Yy onarımında yenilenmiştir. Serbest direklerin üst tarafında yanlara doğru S şeklinde genişleyerek yükselen başlıklar yer alır (Resim 3.278). Direkler, alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından birer kaval silme yapılmıştır.

Mahfil katında, kuzey duvarın batı ucuna yerleşik boyuna dikdörtgen biçimli küçük bir kapıdan minareye irtibat sağlanmıştır (Resim 3.279).

Resim 3.278. Büyük Cami, mahfil direkleri

Resim 3.279. Minarenin mahfil katındaki kapısı

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.280). Beş cepheli bir niş ve mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Profilli silmelerden meydana gelen bir çerçeve ve yan kenarları dilimli ve içbükey üçgen bir tepeliğe sahiptir.

Minber, güney yarım kubbenin batı pandantifinin önüne, güneyden kuzeye uzanır biçimde yerleştirilmiştir (Resim 3.281). Mermerden yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiş orijinal bir elemandır.

Resim 3.280. Mihrap

Resim 3.281. Minber

Vaiz kürsüsü, doğu taraftaki kalın ayağın batı cephesine bitişik konumludur (Resim 3.306). Dairesel kadeh biçimindedir. Ahşap merdivenle çıkılan eser mermerden yapılmıştır. Üslubu nedeniyle 1884 onarımında eklendiğini düşünüyoruz.

Süsleme: Camide süslemeler taş oyma, ahşap oyma ve aplike, alçı kabartma ve kalem işi teknikleri olarak gruplandırılır. Dönem özelliği olarak cephelerde süsleme unsurlarına sık rastlanmasa da, cephelerin kademeli ve orantılı kuruluşları, pencere düzenleri, başlı başına süsleme arz eder. 19. Yüzyıl eklemesi olan son cemaat yerinin cephelerindeki plasterler ve silmeler cephelerdeki en belirgin süsleme unsurlarıdır. Ancak abartılı uygulanmamışlardır. Son cemaat yeri cephelerinden başka dış cephede süslemeye, doğu cephenin güney tarafındaki iki pencerenin kemer ve söveleri ile güneydoğu köşe payandasının cephelerinde, kuzey taç kapıda, her üç kapının sundurmalarında; içte ise harim ve son cemaat yeri kapı düzeni ve kapı kanatlarında, mihrabiyelerde ve mihrapta,

minberde, vaaz kürsüsünde, devşirme sütun başlıklarında, mahfilde, duvarlarda ve üst örtü elemanlarında rastlıyoruz.

Dışta güneydoğu köşe payandasının güney cephesinin doğu ucunda, birinci ve ikinci kat pencerelerin ara hizasında taş üstünde dört kollu küçük bir düğüm motifi yer alır (Resim 3.282-3.283). Payandanın doğu cephesinin kuzey ucunda biraz daha yukarda dairesel biçimli gülbezek motifi yapılmıştır (Resim 3.284). Ortasına küçük bir kabara vardır. Payandanın doğu cephesinin ortalarına doğru dikdörtgen bir taşın tam ortasında iç içe iki sekiz kollu yıldız motifi oyulmuştur (Resim 3.285). Motifin ortasında küçük dairesel bir oyuk vardır.

Resim 3.283. Güneydoğu köşe payandası

Resim 3.282 Güneydoğu köşe payandası güney cephesindeki düğüm motifi.

Resim 3.285. Güneydoğu köşe payandası doğu cephe kuzey ucundaki gülbezek.

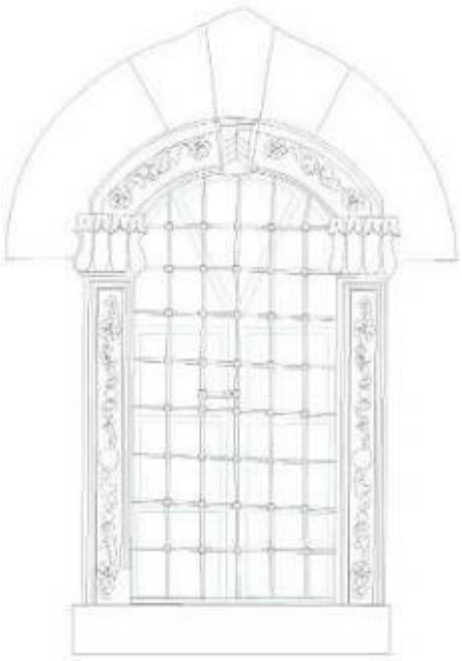

Resim 3.284. Güneydoğu köşe payandası doğu cephesi ortasındaki yıldız motifi.

Doğu cephede güneyden iki pencere söveleri ve kemerleri hayli bezemelidir (Resim 3.286, Şekil 3.19). 19. Yüzyıl üslubunda yapılmıştır. Sövelerin ön cephelerinde dikdörtgen çerçeveli plasterlerin ortasında barok bitkisel kıvrım dallar ve güller kabartma olarak işlenmiştir. Plasterlerin tepesinde kemer üzengileri adeta birer sütun başlığı gibi S kıvrımlı aşağıdan yukarı yükselip, yukarda tekrar dışa kıvrılan akantus yaprakları şeklindedir. Basık pencere kemerinin aynasının iki kenarı profillendirilmiştir. Ortada kabartma kilit taşı üstünde bir akantus yaprağı daha yer alır. Bunun iki yanında üzengilere doğru barok tarzda işlenmiş rumi, palmet ve gül motifleriyle birer geçme yapılmıştır.

Resim 3.286. Doğu cephe güney tarafındaki iki pencere

.Şekil 3. 19 Doğu cephe güneyindeki pencerelerin görünümü. (VGM .. Arşiv, rölöve-restorasyon projesinden)

Doğu harim kapısının alınlığının kestiği sivri kemerin kilit taşı üstünde geometrik bezemeler içeren bir kabara vardır (Resim 3.287). Batı harim kapısının alınlığının sivri kemerinin kilit taşı üstünde ise çiçek motifi kabartma olarak işlenmiştir (Resim 3.288).

Resim 3.287. Doğu kapısı alınlık kemeri kilit taşındaki kabara.

Resim 3.288. Batı kapısı alınlık kemeri kilit taşındaki kabartma çiçek motifi.

Kuzey taç kapıda barok bir düzen hâkimdir. Yan kapılarda ise klasik özelliğe fazla dokunulmamıştır. Yalnızca geç dönem eklentisi sundurmalar klasik üsluptan farklıdır.

Son cemaat yerinin kuzey kapısının iki yanında yerden saçağa kadar yükselen yuvarlak kesitli ikişer plaster ile dalgalı bir kompozisyon elde edilmiştir (Resim 3.289). Plasterler altta ve üstte profilli birer silme ile üçe bölünmüştür. Üstteki silmede yumurta dizisi yer alır (Resim 3.290). Altta ise bütün cepheyi dolanan profilli, düz silme sütunçeleri de böler (Resim 3.289). Bu silmenin hemen üstünden sütunçelere, helezon ve yatay yumurta biçimli kabartmalı birer bilezik yapılmıştır (Resim 3.291). Plasterlerden içte kalanların alt tarafı (Resim 3.291), dışta kalanların ise üst silmeden yukarısı (Resim 3.290)

dikey yivlerle hareketlendirilmiştir. Üstteki silmenin hemen üstünden dikdörtgen kitabe levhası yerleştirilmiştir. Kitabe levhasının üst hattında profilli enli bir silme vardır. Bunun da üstünde dikdörtgen bir çökertme içinde oval çelenk biçimli küçük bir dua kitabesi daha bulunur. Üstteki silmenin hemen üstünden başlayan bağdadi saçak yalnızca duvara yaslanır. Önden herhangi bir desteği yoktur. Üç yönden basık kemerlerle açılan sundurmanın dış köşeleri altta yivlerle hareketlendirilmiş birer sarkıtla sonlanır. Cephelerine ise kemerli çökertmelerle hareket verilmiştir.

Resim 3.289. Kuzey taçkapısı

Resim 3.290. Büyük Cami, kuzey taçkapısı üst tarafı

Resim 3.291. Kuzey taçkapısı, sütunçelerin altındaki silme ve bilezikler.

Son cemaat yeri kapısının iç düzenlemesinde üçgen tepelik haricinde kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Son cemaat yerinin özgün kapı kanatları restorasyonda onarılarak yerine takılmıştır. Ancak doğu ve batı kapıların kanatları yeniden yapılmıştır. Son cemaat yerinin kapı kanatları kare biçimli dört panoya ayrılmıştır. en üstteki panonun

üst kenarı kapı kemer kavsine uydurulmuştur. Karşılıklı kanatlarda simetrik olmak üzere, her panoda geometrik bezemelere yer verilmiştir. En alttaki panoda çapraz yerleştirilmiş gamalı haç motifi bulunur. Bir üzerindekinde oniki kollu yıldızdan gelişen dairesel düzende geometrik geçme ve uçları dairenin kenarlarına değen mührü Süleyman motifi ve köşelerde dört dilimli yelpaze motifi yapılmıştır. üstten ikinci panonun ortasındaki dairenin iç kenarlarına birbiriyle kesişen yarım daireler dizilmiş, tam ortadaki daha küçük çemberin ortasında sekiz kollu yıldızın kollarından çıkan palmetler ve kıvrım dallardan meydana gelen zarif bir bezeme yer alır. restorasyon esnasında bu kısım biraz hasar görmüştür. Bu panonun da köşelerinde dört dilimli yelpazeler yer alır. En üstteki panoda yine daire içinde on iki kollu yıldızdan gelişen daha büyük bir yıldız motifi. Ve çemberin dışında da düzensiz yıldız kolları yapılmıştır. panolardaki süslemelerde farklı tonlardaki ahşapların sahte kündekâri tekniğinde çakılarak uygulanması sözkonusudur (Resim 292).

Resim 3.292 a)Son cemaat yeri kapı kanatlarından sağdaki, b)alttan ikinci pano, c)alttan üçüncü panodan ayrıntı

Harim taç kapısında da köşeliklerde kabara ve palmetli tepelikle abartısız bir süslemeye gidilmiştir (Resim 3.293). Kabaralarda yıldız geçme motifi yer alır. Harim kapı kanatları üç panoya ayrılmıştır (Resim 3.294-3.295). Ortadaki düşey dikdörtgen pano ve alttaki küçük enine dikdörtgen pano profilli çıtalarla geometrik bölümlenmiştir. Geometrik parçalar kündekâri tekniğinde yapılmıştır.

Resim 3.293. Harim taç kapısı ve köşeliklerindeki kabaralardan.

Resim 3.294. Harim kuzey kapı batı kanadı

Resim 3.295. Harim kuzey kapı doğu kanadı.

Kapı tokmaklarının aynaları açılmış karanfil motifi şeklinde ve üzeri yivlidir (Resim: 3.296). Tokmak ise lale biçimli olup ortasından iki çubuk geçirilerek adeta lir çalgısına benzemiştir. Lalenin ucunda dış yüzü yivlendirilmiş palmet motifi yer alır. Doğu kapı kanadında tokmağın biraz altında kilit yer alır (Resim: 3.297). Kilit geçme parçaları ayna kısmı altlı üstlü yaprak motifi biçimindedir. Yapraklar aynalı yerleştirilmiştir.

Resim 3.296. Harim kuzey kapı şakşağı

Resim 3.297. Harim kuzey kapı doğu kanadı kilidi

Güney yarım kubbenin pandantifleri üstündeki mukarnaslar püsküllerle sonlanır (Resim 3.298). Yarım kubbeyi yanlardan ayıran kemerlerin mihraba bakan yüzlerinde kilit taşları üstüne birer gülbezek yapılmıştır.

Resim 3.298. Güney yarım elips kubbenin mukarnaslı pandantif dolgusu

Mermer minberin yan aynalıkları dik açılı birer üçgen şeklinde simetrik bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.299-3.300). Üçgenin ortasında on iki kollu yıldız etrafında gelişen basit bir geometrik düzen yer alır. Korkuluklar, altıgen ve üçgenlerle meydana getirilmiş ajurlu düzenlemeye sahiptir (Resim 3.299-3.300). Süpürgelik kısmında yan yana

sıralanmış üç adet boyuna dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.299). Panoların ortasında dekoratif dalgalı kemerli birer niş açılmıştır. Bunlardan ortadaki pencere gibi açıktır. Geçit bölümünde, sivri kemerli basit bir açıklık yer alır (Resim 3.299). Köşk korkuluğunda birbirine çapraz atılmış çubuklardan meydana gelen ajurlu geometrik bir düzen vardır (Resim 3.301-a). Baldaken köşkün ayakları sivri kemerlerle birbirine bağlanır. Profilli bir saçakla sonlanır. Külah, sekizgen bir kaide üstünde sekizgen piramidal şekilde yükselir (Resim 3.301-a). Kaidede de yine dekoratif kemer yayları kullanılmıştır. Minber kapısı, sivri kemerli basit bir açıklıktan ibarettir ve üzerinde yan kenarları dalgalı üçgen bir tepelikle sonlanır (Resim 3.301-b). Tepeliğin üstüne metalden lale motifi içinde bitkisel süslemeli "Allah" ibaresi yazmaktadır. Ayrıca tepeliğin ön yüzüne bir kare biçimli çini pano yerleştirilmiştir (Resim 3.302). Bu çini pano Querda Seca tekniğinde yapılmış klasik Osmanlı üslubunda bitkisel motifler içerir[277].

Resim 3.299. Minber doğu tarafı

Resim 3.300. Minber batı tarafı

[277] Gök Gürhan, S. (2007). Öney, G.-Çobanlı, Z. (Editörler). "Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler". **Anadolu'da Türk Devrri Çini ve Seramik Sanatı**. 1. Baskı. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı yay.l, 220-225 (215-229)

Resim 3.301. (a) Köşk ve külah (b) Kapısı

Resim 3.302 Minber alınlığındaki çini

Mihrap nişinin ortadaki ve iki uçtaki cepheleri üstünde dairesel kesimli düz renkli mermerden birer ayna (Resim 3.303-3.304) ile nişinden kavsaranın mukarnas sıralarına geçerken her cephede küçük birer gülbezek yer alır (Resim 3.303-3.305). Küçük gülbezeklerden ortadaki dairelerin iç içe geçmesiyle elde edilmiş geometrik kompozisyonludur (Resim 3.305). Bunun iki yanındaki taç yaprakları üst üste kabartma çiçek motiflidir (Resim 3.305). En dıştakiler ise çarkıfelek motiflidir (Resim 3.305). Mihrap köşeliklerine kalem işi perde motifi yapılmıştır (Resim 3.303). Son cemaat yerindeki mihrabiyeler de mukarnas kavsaraları ve köşeliklerindeki gülbezekler haricinde oldukça sade unsurlardır (Resim 3.306).

Resim 3.303. Mihrap

Resim 3.304. Mihrap nişindeki renkli mermer gülbezekler

Resim 3.305. Mihrap kavsara başlangıcındaki gülbezekler.

Resim 3.306. Son cemaat yeri mihrabı

Resim 3.307 Vaiz kürsüsü

Vaaz kürsüsü ayaklı kadeh şeklindedir (Resim 3.307). Ayak kısmı kum saati gibi ortası ince alt ve üstü daha geniştir. Aşağıdan yukarıya sırayla kemerleme dizisi içinde damla motifi, bunun üstünde yumurta dizisinden meydana gelen silme, püsküllerle birleşen kabartma girlandlar ve girlandların iç kısımlarında barok istiridye kabukları yer alır. Tam ortada urganla bağlanmış bir akantus demetinin sapları aşağı yaprakları yukarı doğru yönlenmişti. Sapların arasına yine akantus yaprakları serpiştirilmiştir. Kum saatinin üst bölümüne dikey küçük nişler sırayla açılmış, her nişin arasına yine akantus yaprakları yerleştiriliştir. Son olarak dikdörtgen dişlerden oluşan silme üstünde profilli bir silme ile kaide sonlanır. İki kademeli korkuluk da profilli enli bir silme ile birbirinden ayrılmıştır. Her iki kademe de karelerden meydana gelen ajurlu bir süsleme içerir. Alt kademedeki korkuluğun kuzey ve batı yönlerine ajur tekniğinde dairesel bir çelenk ortasında bitkisel birer süsleme yapılmıştır. Üst kademenin batı yanına beş cepheli ve üst tablası S kıvrımlı bir kürsü kısmı eklenmiştir.

Güney duvardaki ve büyük ayaklardaki dokuz sütunun başlıklarından güney doğudakilerden iki silindirik başlık profillidir(Resim 3.269). Güney batıdaki sütunlardan duvar önündekilerden batıdakinin başlığında bir sıra yumurta dizisi şeridi yer alır. Ortadaki başlığın yan yüzlerine yivler açılmıştır. Doğudakinin yan yüzlerine helezonlardan meydana gelen bir süsleme yer alır. Batı ayağın güney yanındaki sütunlardan doğudakinin başlığının yan yüzlerinde de iki helezon ortasında altı kollu yıldız çiçeği motifi işlenmiştir

Caminin harim ve son cemaat yerinde duvarlarda ve üst örtü sisteminde kalem işi bitkisel süslemeler ve hatlar yer almaktadır[278]. Özgün kalem işi süslemeler günümüze ulaşamamış, yapılan son restorasyon esnasında da ortaya çıkarılamamışır. Bugünkü kalem işi bezemeler 19. Yy'da yapılan onarımda eklenmiştir. Bu bezemeler barok karaketerli bitkisel unsurlardan meydana gelmekteir.

[278] Caminin uvarlarında yer alan hatlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz:Erul, 2011.

3.2.1.2. Alacamescit Camisi

Şehir Planındaki Numarası: 8

Şekil No:3.20-3.22

Resim No:3.308-3.338

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, İnciliçeşme Mahallesi[279], Tosya Caddesi'nin güney yanında No:24'tedir (Harita 3.20-3.21). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[280]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, tek minareli bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.308).

Harita 3.21. Alacamescit Camisi (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.20 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[279] Cami, bugün İnciliçeşme Mahallesi'nde bulunmakla birlikte, hurufat defterlerinde mahalle adı olarak Alacamescit Mahallesi olarak geçmektedir; Kankal, 16. Yy tahrir kayıtlarında; Elibol, 19. Yy başlarına ait şeriyye kayıtlarında, Türkoğu da 1869 tarihli salnamede Alacamescit Mahallesi'nin kaydından bahseder. Her üç kayıtta da İnciliçeşme Mahallesi adına rastlanmamıştır: Demirtaş, 2012, 79; Kankal, 2011, 35; Elibol, 2008, 76; Türkoğlu, 1999, 21; VGM 1138 numaralı defter, sayfa 2, sıra:4'ten başlayan 32 adet hurufat defteri.

[280] Cami, Çankırı imar planında 479 Ada ve 19 M-IV Parselde yer almaktadır.

Resim 3.308. Alacamescit Camisi kuzey batıdan görünümü.

Tarihçe: Minare kaidesinin kuzey duvarı üstündeki Arap harfleriyle yazılmış "Maşallah 1959" ibaresinden başka herhangi bir kitabe yer almaz (Resim 3.309). Bu tarih minarenin inşa tarihidir.

Resim 3.309. Minare kaidesinin kuzey cephesindeki "Maşallah 1959" ibaresi.

Ayrıca, Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Recep 1102/ M. Mart-Nisan 1691 tarihli kadı arzı[281], en geç H. 9 Ramazan 1222/ M. 10 Kasım 1807 tarihli tevcih[282] olmak üzere çeşitli[283] tecdid, tevcih, inayet minber vaz'ı gibi kayda rastlanmıştır. Kayıtların bir

[281] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:4.
[282] VGM 553 numaralı defter, sayfa 259, sıra:14.
[283] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Alacamescit Camisi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:11 (Cemaziyelahir 1103); VGM 1140 numaralı defter, sayfa

kısmında Alacamescit Mahallesi Mescidi adıyla anılmakla birlikte, H. Şevval 1152/ M. Ocak- 1740 tarihli Hacı Hüseyin'in minber vaz' eylediği cami kaydından sonra son kayda kadar bazı kayıtlara Hacı Hüseyin'in Alacamescit Mahallesinde tamir eylediği cami olarak da adı geçmektedir[284]. Bu tarihler dikkate alındığında Camiyi en erken 1691 yılına tarihlendirebiliriz.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, yapımından sonra çeşitli tamirler görmüştür. Hurufatlarda bu tamirlere ait tarihlere rastlasak da ayrıntıya girilmemiştir. Minaresindeki 1959 ibaresinden muhtemelen depremlerde yıkıldığı ve yerine şimdiki minarenin yapıldığı düşünülmektedir.

Ağustos 2004 tarihli rölöve ve restorasyon projesinden son cemaat yerinin duvarla kapalı olduğunu öğreniyoruz. Yapının restorasyon öncesine ait bir fotoğrafında bu durum görülmektedir[285] (Resim 3.310).

Resim 3.310. Alacamescit Camisi, kuzey cephesi (VGM Arşivi).

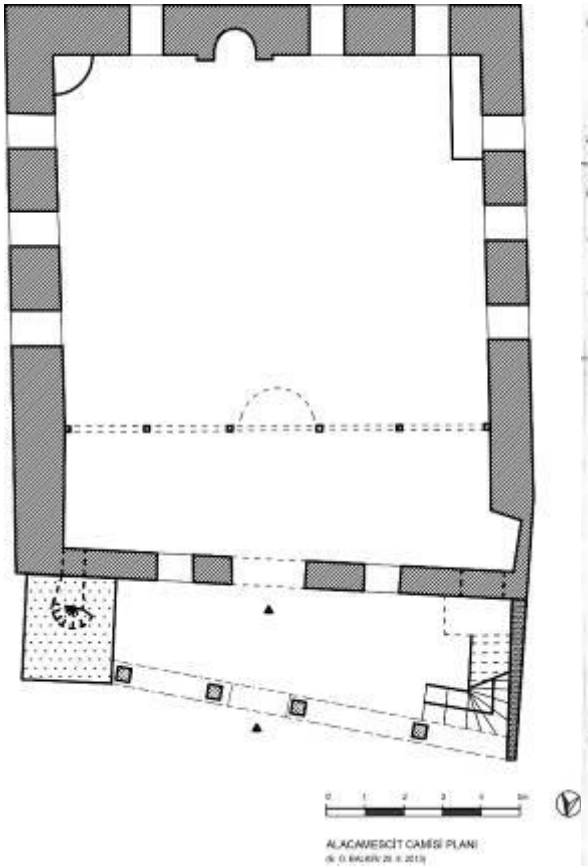
579, sıra:14 (Safer 1109); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:13 (Zilkade 1111); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:15 (Zilkade 1111); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:24 (Safer 1112); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:2 (Muharrem 1114); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:33 (1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:8 (Şaban 1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra:29 (Ramazan 1117); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra:31, 37-38 (Şevval 1117); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:18 (Safer 1118); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra:19 (Şaban 1118); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra:3 (Recep 1119); VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra:7, 10 (Safer 1140); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:17, 24 (Rebiyülahir 1143); VGM 1104 numaralı defter, sayfa 23, sıra:13 (Muharrem 1159); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:3 (Rebiyülevvel 1169); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 7, sıra:7 (Şaban 1171); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:9 (Cemaziyelahir 1172); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra:3 (Cemaziyelahir 1186); VGM 1216 numaralı defter, sayfa 230, sıra:17 (Rebiyülevvel 1192); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:7 (Zilkade 1197); VGM 558 numaralı defter, sayfa 36, sıra:3 (5 Cemaziyelahir 1209); VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra:16 (9 Şaban 1220); VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:10 (5 Zilhicce 1228).

[284] VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:4.

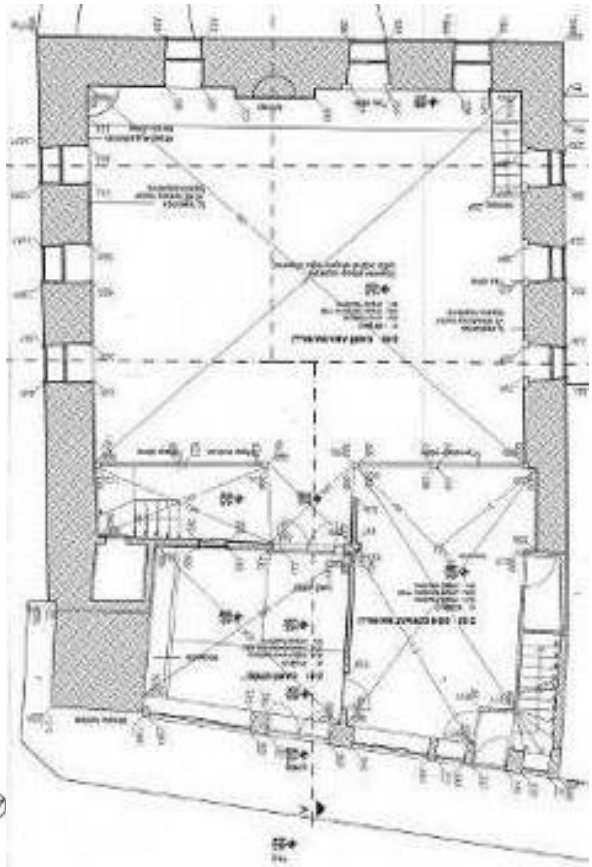
[285] Dündar, 2005, 265; VGM Arşivi:1990 tarihli dosya no: 180001004-FT003

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte VGM arşivindeki restorasyon notlarında[286] temel izlerine göre yeniden inşa edilen kuzey cephenin alt seviyedeki pencere açıklıklarının takriben 40 cm aşağısına kadar moloz taşlarla, üst kısımların ise ahşap hatıllı kerpiç örgülü olduğu belirtilmiştir. Minare kaidesi düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Gövdesi restorasyon notlarına göre tuğlayla yapılmıştır. Mahfil ve son cemaat yerini taşıyan destekler ve tavan ahşaptır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey- güney yönünde kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.20-21). Güney duvarında eksenden biraz doğuya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde altı kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü yarım daire balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile kuzey doğu köşedeki merdivenlerle de çıkılır.

Şekil 3.20. Alacamescit Camisi, rölövesi (B.Özcan Balkır/20.8.2013)

Şekil 3.21. Alacamescit Camisi, rölövesi (VGM Ankara Bölge Müdürlüğü Arşiv- restorasyon öncesi)

[286] VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, dosya no:25713 ve 25714.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde üçer, kuzey cephede ise iki pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Güney duvardaki pencerelerden ikisi mihrabın batısına biri doğusuna yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksenden batıya kaymış vaziyette harim kapısı bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir.

Mihrabın ve kapının eksenden batıya kayması ile yapının kuzeyindeki çarpıklığın sebebi, kuzeybatıdan güneydoğuya doğru eğimli araziye ve batıdan güneydoğuya doğru kıvrılarak devam eden kuzeyindeki Tosya caddesinin eğimine uydurulmasıdır.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde yamuk planla uzanır. Batı duvar doğu duvardan biraz daha uzun olduğu için dikdörtgen şema bozulmuştur. Doğu ve batı yanları kapalı bir kuruluşa sahiptir. Batı yanı ana kütle duvarlarına oranla daha ince bir duvarla, doğu yanı ise minare kaidesine ait kütle ile sınırlıdır. Minare kaidesinin alt seviyesinde her hangi bir açıklık mevcut değildir. Minare girişi harim kuzey duvarının doğu ucunda üst katta yer alır. Kuzey yanı, dört ahşap direkle revak şeklinde dışa açılır. Son cemaat yerinin doğudan ikinci açıklığında iki basamak yer alır. Son cemaat yerinin batı duvarı önünde L biçiminde kurulmuş 11 basamaklı ahşap merdiven bulunur. Bu merdivenlerden ikinci kattaki mahfile açılan kapıya ulaşılır. VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivinde ilgili dosyalarda yer alan bir rölöve çiziminde son cemaat yerinin bir önceki halinde esasen iki bölümlü yapıldığı, bu bölümlerden batı taraftakinin son cemaat yeri, doğu yandakinin ise abdestliklerin yer aldığı bir giriş ünitesi fonksiyonu ile değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Şekil. 3.21). Buna göre giriş ünitesinin güney duvarının batı kenarındaki kapı ile harime, batı duvarının kuzey kenarına yerleşik kapı açıklığı ile de son cemaat yerine irtibat sağlanmıştır. Doğu kenara boydan boya abdest muslukları sıralanmıştır. Yapılan son onarımda ise temel izlerinden hareketle minare kaidesi ile harimin batı duvarı kuzey ucundaki yüzeysel nişten itibaren bir duvar örülmek suretiyle son cemaat yeri asli şekline dönüştürülmüştür[287].

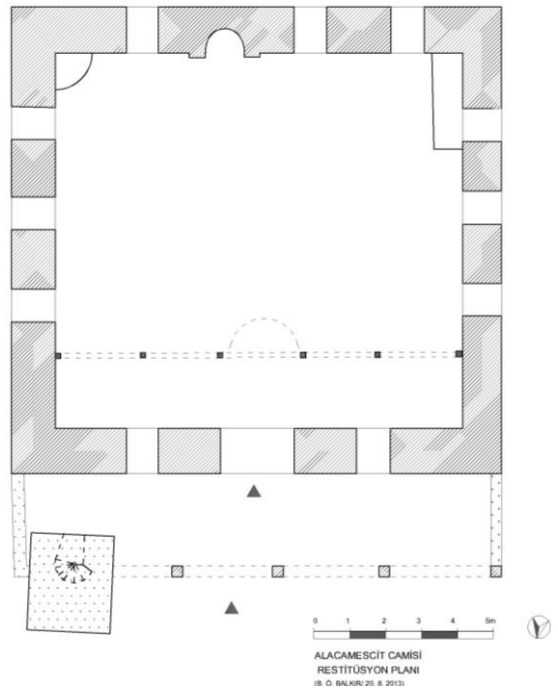
Harim kütlesinde batı duvar doğu duvara göre biraz daha uzun yapıldığından kuzey duvarın açısı doğudan batıya doğru hafifçe genişlemektedir. Bu yamukluk son cemaat yerinde de kendini hissettirmektedir. Yine batı duvar hem daha uzun hem de eksenden hafifçe doğuya doğru eğimli olarak yöneldiğinden dik yamuk bir şema oluşmaktadır. Ayrıca son cemaat yerinin doğu duvarı aynı zamanda minarenin de kaidesini teşkil ettiğinden daha kalın yapılmıştır. Batı duvar ise harim kütlesinin beden duvarından da

[287] VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, dosya no:25713.

yaklaşık yarısı kadar ince bir kütleye sahiptir. Harim batı duvarının kuzey ucunda dik yamuk kesitli batıya doğru bir niş bulunur.

Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Yapının duvarlarındaki özellikle kuzey duvarındaki çarpıklıklar, farklı duvar kalınlıkları, mahfilin batı duvarındaki, kapı ve mihrabın eksenden doğuya kaymış olması, gibi sebeplerden özgün halinde daha küçük boyutlara sahip olma ihtimalini göz önünde bulundurarak bir restitüsyon denemesi yaptık (Şekil 3.22). Buna göre kuzey duvar batı duvardaki girintinin hizasına kadar son cemaat yeriyle birlikte güneye doğru çekildi. Muhtemelen özgün haliyle böyleyken doğal sebeplerle hasar gören yapıya, mevcut cemaat için de yetersiz kaldığı düşüncesiyle onarımlar esnasında ek yapılmıştır.

Şekil 3. 22 Restitüsyon planı (B.Özcan Balkır)

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 311). Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Resim 3.311. Alacamescit Camisi, kuzeybatıdan genel görünüşü.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.312-3.315). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Doğu, güney ve batı cephelerde düz ahşap yatay bir silme ana kütleyi boydan boya dolaşır (Resim 3.312). Aynı tarz silmeler yapının köşelerine dikey olarak uygulanmıştır. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.312. Alacamescit Camisi, doğu cephesi

Resim 3.313. Alacamescit Camisi, Güneybatıdan görünüşü.

Resim 3.314. Güney cephe a)doğu tarafı, b) batı tarafı.

Resim 3.315. Kuzey cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu cephede altta üç, üstte dört pencere vardır (Resim 3.312). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken üçer tanesi aynı aksı paylaşmaktadır. Batı cephede daha önce binaya bitişik olan yapı kalıntısının izleri dikkat çeker (Resim 3.313). Bu izlerin üstü son gittiğimizde sıvanmıştı. Burada üstte ve altta üçer pencere vardır ve bu izlerin güney yanından itibaren tamamen simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir. Güney cephede üstte dört, altta üç pencere vardır (Resim 3.314a,b). Bunlardan bir tanesi üst seviyeye

cephe aksı ortalanarak yerleştirilmiş dairevi bir açıklıktır. Diğerleri ise cephe aksının doğusunda birer, batısında ise ikişer olmak üzere yerleştirilmiştir. Kuzey cephede üstte üç, altta iki pencere mevcuttur (Resim 3.315). Alttakiler harim kapısının iki yanına, üsttekiler ise bunlarla aynı aksı paylaşacak şekilde konumlandırılmıştır. Pencereler, güneyde yer alan dairevi pencere dışında hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve kuzey cephedeki hariç üsttekiler nispeten daha küçüktür. Kuzeydeki pencere açıklıkları eşit boyuttadır. Üstteki pencerelere kuzey cephe hariç alçı malzemeli, alttaki pencerelere ise çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Kuzey cephede her iki kat pencerelerinin, diğer cephelerde ise alt kat pencerelerinin düz ahşap söveleri vardır. Ancak restorasyon notlarından bütün pencerelere ahşap söve yapıldığı anlaşılır. Üst kat pencerelerinin söveleri boya ile kapatılmıştır. Kuzey cephede pencere ve harim kapısından başka batı kenarda üst tarafta yer alan ve mahfille irtibatlı boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı daha dikkati çeker.

Üzeri düz ahşap tavanla örtülü son cemaat yeri, dört ahşap taşıyıcı ile kuzeyden revak şeklinde dışa açılır (Resim 3.315). Revakın alt bölümü hafif yükseklikte bir duvarla sınırlandırılmıştır. Direkler hemen bu duvarın üzerinde yükselen kare kesitli birer gövdeye sahiptir. Kaideleri kare kübik görünüşlüdür ve çimento harcı kullanılarak yapılmıştır. Başlıkları ise yukarı doğru kademeli olarak genişlemektedir. Son onarımda tamamen yenilenen son cemaat yerinin doğu duvarını minare kaidesi teşkil eder[288]. Batı cepheden de ince bir duvarla kapalıdır. Kare kesitli ahşap direklerin köşeleri, belli bir seviyeden sonra pahlanarak sekizgene dönüşür. Pahların alt ve üst uçları tek bir mukarnas dilimi şeklinde sonlanır.

Mihrap ekseninden batıya kaymış olan kuzey cephe üzerindeki harim kapısı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.316). Kuzey cephenin batı ucundaki ahşap merdivenler mahfile çıkılır. Mahfil kapısı önündeki sahanlık, doğuya doğru biraz uzatılarak kare bir mükebbire oluşturulmuştur.

Kuzey cephenin doğu ucuna minarenin kaidesi bitiştirilmiştir (Resim 3.317). Kare prizma şeklindeki kaide kütlesinden sonra aynı kütlenin devamı şeklinde fakat yukarı doğru daralan pabuç kısmı gelir. Gövde ve petek silindiriktir. Gövdenin alt ve üst kısımlarında silindirik birer bilezik yer alır. Şerefe korkulukları yekpare düz taş levhalardan çokgen şekilde yapılmıştır ve alt kısmı iki sıra tuğla ile testere dişi biçiminde hareketlendirilmiştir. Şerefenin en alt kademesi iç bükey kavisli bir silme ve hemen altındaki silindirik bilezikle tamamlanmıştır. Kaide kesme taştan gövde tuğladan inşa

[288] VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, dosya no: 25713.

edilmiştir[289]. Külah konik biçimde yapılmış ve kurşun levhalarla kaplanmıştır. Alem üç boğumludur ve bir hilalle sonuçlanır.

Resim 3.316. Harim kapısı

Resim 3.317. Minare

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde kareye yakın hafif yamuk planlıdır (Resim 3.318-3.321). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan eteğinde iç bükey kavisli bir silme duvarları boydan boya dolaşmaktadır. Bu silmenin yüzeyi bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Tavan yüzeyi de ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir.

Resim 3.318. Harim, batıdan doğuya bakış

[289] VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, dosya no: 25713.

Resim 3.319. Batı duvar.

Resim 3.320. Harim kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.321. Kuzey duvar.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim:3.318-3.324). Üst pencerelerin alçı şebekelerinin içi vitraylarla bezenmiştir. Pencerelerin iç söveleri mevcut haliyle sıvandığından malzemesi görülememekle birlikte, restorasyon öncesinde taş söveleri olduğu ve restorasyon sonrası ahşap sövelerle değiştirildiği restorasyon projesinden anlaşılmaktadır[290]. Kuzey duvarda pencere ve harim kapısından başka batı kenarda üst tarafta yer alan ve mahfille irtibatlı boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı ile doğu kenarda yuvarlak kemerli küçük bir kapı daha dikkati çeker (Resim 3.323-3.324). Doğudaki küçük kemerli kapı minareyle irtibatlıdır.

Resim 3.322. Güney duvar pencere düzeni.

Resim 3.323. Kuzey duvar pencere düzeni ve doğu duvar kuzey uçtaki pencere; batıdan doğuya bakış.

[290] VGM Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, dosya no: 25713

Resim 3.324. Kuzey duvar pencere düzeni ve batı duvar kuzey uçtaki dolap; doğudan batıya bakış.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.321). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte altışar adet ahşap direklere oturan aynalı kemerlerle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katında geride, kapı açıklığının iki yanına yerleşik serbest konumlu birer, üst katında ise yine bunlarla aynı aksta birer ve duvarlara bitişik birer olmak üzere toplam dört direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, alt tarafı yarım konik görünüşlü yarım daire biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey doğu köşesinde yer alan merdiven yanı sıra son cemaat yerinin batı ucunda yer alan bir merdivenle de irtibat sağlanmıştır (Resim 3.315, 3.321). Aynalı kemer ile birbirlerine bağlanmış öndeki direkler orijinal, arkadakiler ise restorasyonda yenilenmiştir. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından üçer kaval silme yapılmıştır. Kuzey batıda mahfilin altına gelen kısıma camekanlı görevli odası yapılmıştır. Burada kuzeybatı köşedeki girinti mutfak olarak değerlendirilmiştir.

Mahfil katında, kuzey duvarın doğu ucuna yerleşik yarım daire kemerli küçük bir kapıdan minareye irtibat sağlanmıştır (Resim 3.325).

Mihrap, güney duvarda eksenden hafifçe doğuya kaydırılarak yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.326). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavrasa kısmına boyalarla bir istiridye görüntüsü verilmiştir.

Resim 3.325. Alacamescit Camisi, minare girişi.

Resim 3.326. Alacamescit Camisi, mihrabı.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.327). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.328).

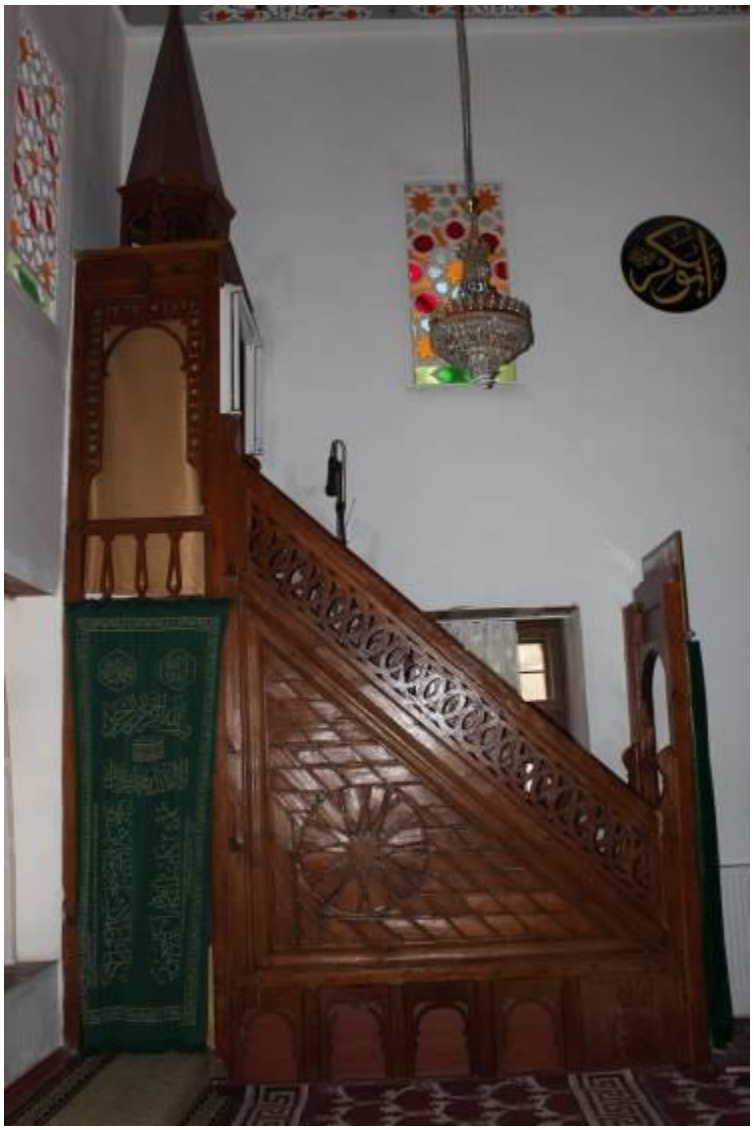
Resim 3.327. Alacamescit Camisi, minberi

Resim 3.328. Alacamescit Camisi, vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavanda, duvarla tavanı ayıran silmede, mahfili taşıyan kemer karınlarında ve ön yüzlerinde, mihrapta ve taşıyıcılarda karşımıza çıkar Bunlar ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve kalem işi olarak gruplandırılır..

Ahşap minber, batı duvara yaslandığından batı aynalığını göremedik (Resim 3.329-a). Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.329). Üçgenin ortasında on iki kollu yıldız etrafında gelişen basit bir geometrik düzen yer alır. Aynalığın yüzeyi baklava dilimlerinden ibaret geometrik bir süsleme ile dolgulanmıştır. Bütün süslemeler ince çubuk profillerin çakılarak aplike edilmesi suretiyle yapılmıştır. Korkuluklar iç içe geçmiş çemberlerden oluşan ajurlu bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.329). Batı yan korkuluklar da aynı düzendedir. Muhtemelen batı yan aynalığı da korkuluğu gibi simetriktir. Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış beş adet boyuna dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.329-a). Bunlardan ilkinin yüzeyi boş bırakılmış diğerleri ise dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemerler üzengileri S biçiminde hareketlendirilmiş yarım daire birer yaya sahiptir. Minber yüzeyindeki bütün bölümler profilli çerçevelerle sınırlandırılmıştır. Köşk altında, yarım daire kemerli basit bir açıklık yer alır (Resim 3.329-a). Kemer açıklığının iki yanı ve üst kısmı nöbetleşe yerleştirilmiş bir yıldız bir de yatık S biçimi geometrik şekillerden oluşan bir bordürle kuşatılmıştır. Bunun köşeliklerinde de simetrik düzenli virgül biçimi birer motif dikkat çeker. Köşk kısmında da buna benzer bir düzenleme ve süsleme uygulanmıştır (Resim 3.330). Burada farklı olarak boyuna dikdörtgen bir açıklık içerisine esasen ince bir profilden ibaret kemer yayı yerleştirilmiştir. Külah, baldaken tarzlı altıgen bir kaide üzerinde pramidal şekilde yükselir (Resim 3.331). Kaidede de yine dekoratif kemer yayları kullanılmıştır. Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir açıklıktan ibarettir ve üzerinde yüzeyi işlemesiz enine dikdörtgen bir pano yer alır (Resim 3.330-b).

Resim 3.329 Minber a) doğu yanı, b) kuzey yanı

Resim 3.330. Köşk doğu yanı Resim 3.331.Külah

Tavan üç bölümden oluşur ve içbükey kavisli bir silmeyle duvarlardan ayrılır (Resim 3.332). Ortada dikdörtgen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır. Göbek doğu batı doğrultulu dikdörtgen bir çerçeve şeklinde merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.333). Profilli silmelerden oluşan çerçevenin, iç ve dış kenarı zikzaklı birer şeritle kuşatılmıştır. Çerçevenin içinde, oniki kollu yıldızlardan müteşekkil geometrik bir kompozisyon mevcuttur. Burada her bir sırada üçer adet yıldız yer alır. Bunlardan ortadakiler bir bütün iken yandakiler 1/3 oranında çerçeve ile kesilmiş vaziyettedir. Ana tavan, çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir. Çıtaların kesişme yerlerine uzun kenarları kıvrımlı hale getirilmiş küçük paralelkenarlar çakılmıştır. Köşeler, çeyrek daire oluşturacak bir yay biçiminde çıtayla sınırlanıp yayın içi yine S biçimi çıtalarla dilimlere ayrılmıştır (Resim 3.334). Dış çerçeve ana zeminden dört sıra zikzaklı silmeyle ayrılır (Resim 3.334). Silmeler köşelerde kare biçiminde birleşerek bağlanırlar. Çerçevenin köşelerinde ana tavanın köşelerindeki süsleme daha küçük boyutta tekrarlanır. Çerçevenin kalanı çıtaların eşkenar dörtgen motifi oluşturacak şekilde çakılmalarıyla bezenmiştir.

Resim 3.332. Tavan

Resim 3.333. Tavan göbeği.

Resim 3.334. Tavan köşeleri ve dış çerçeve.

Tavanı duvarlardan ayıran silmenin yüzeyinde enine dikdörtgen kartuşlar içinde kıvrımlardan ve gül dallarından oluşan bitkisel bir süsleme kompozisyonu yer alır (Resim 3.335). Kartuşlar yan yana sıralar halinde silmenin bütün yüzeyini doldurmuştur.

Resim 3.335. Tavanı duvardan ayıran iç bükey silme.

Mahfili taşıyan kemerlerin üst yanında boylu boyunca kalem işi tekniği ile yapılmış akordeon motifli bir kuşak yer alır (Resim 3.336-a). Orijinal boyadan küçük bir parça bırakılmış, gerisi restorasyonda yenilenmiştir. Alt ve üst kemer karınlarında aynı motif tekrarlanır (Resim 3.336-b).

Resim 3.336. a) Mahfilin alt kısmındaki akordeon motifi, b) Kemer karnındaki akordeon motifi.

Mihrap açık mavi ve lacivert boyayla yapılmış ince birer şeritle çerçevelenmiştir (Resim 3.337). Mihrap kavsarası, mavi ve siyah boyalarla atlamalı olarak, dilimlere ayrılmıştır. Restorasyonda üstten orijinal kısım bırakılıp kalanı tamamlanmıştır. Kavsaranın üzerinde enine dikdörtgen şeklinde bir yazı levhası yer alır. Levhanın uzun kenarları düz bir çizgi şeklinde sınırlandırılırken, kısa kenarları birer palmet şeklinde sonuçlandırılmıştır. Levhada Bakara Suresi'nin 149. Ayetinin bir bölümü olan "Fe velli vecheke şatr el-mescid-ül harâm" Arap harfleriyle yazmaktadır.

Resim 3.337. Mihrap

3.2.1.3. Karataş Camisi

Şehir Planındaki Numarası: 6

Şekil No:3.23

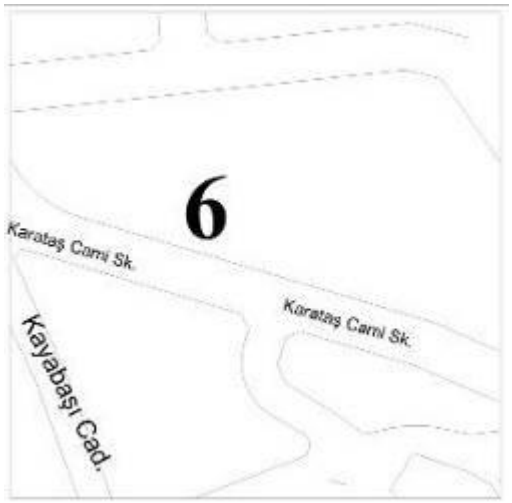
Resim No: 3.338-3.362

İnceleme Tarihi: 23.08.2013

Eser, Karataş Mahallesi , Karataş Çeşme Sokak'ın Karataş Cami Sokağı ile kesiştiği köşede, No:1'dedir (Haita 3.22-3.23). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[291]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, tek minareli bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.338). Kuzey ve batıdan bahçe içine alınmıştır.

Harita 3.22. Karataş Camisi konumu. zzz(https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.23 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[291] Cami, Çankırı imar planında 114 Ada ve 1 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.338. Karataş Camisi güneyden genel görünümü

Tarihçe: Yapının bahçe kapısı üzerinde "yapılış tarihi 1220" ibaresi, güney cephenin doğu köşesinde de "Karataş Camii 1220" ibaresi yer alır. Bu tarihin hicri mi, miladi mi olduğu belirtilmemiştir. Eğer bu tarih hicri ise 1805 miladi yılına denk gelir. Cami imamı Ömer Harmancı'nın[292] Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne camiyle ilgili başvurusu üzerine, cevaben, bir şahsiyet kaydında Gurre-i Rebiülevvel 1144 / Mart 1731 tarihinde camiye görevli tayin edildiği belirtilmiştir[293].

Kankal, Caminin aslının 1530 tarihinden önce yapılmış olduğunu söylemektedir [294]. Ancak bu tarihi neye dayandırdığından bahsetmez. Ayrıca H. 1 Muharrem 1002/ M. 27 Eylül 1593 tarihli Mühimme LXXI, sayfa 55'teki kayda göre mescitle beraber mahalledeki muallimhanenin de Ramazan Çavuş adlı biri tarafından yıktırılarak yerine ahır ve samanlık yaptırıldığını belirtmektedir[295]. Bu bilgiler nazarında bugünkü eser daha geç bir tarihte yapılmıştır.

Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Recep 1102/ M. Mart-Nisan 1691 tarihli berat[296], en geç H. 20 Cemaziyelevvel 1239/ M. 22 Ocak 1824 tarihli tevcih[297] olmak üzere çeşitli[298] tecdid, tevcih, inayet, kadı arzı, buyuruldu gibi kayda rastlanmıştır. Kayıtların bir

[292]İmam Ömer Harmancı'ya verdiği bilgiler ve misafirperverliği için müteşekkiriz.
[293] Dündar, 2005, 250.
[294] Kankal, 2011, 202.
[295] Kankal, 2011, 202, dn:610.
[296] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:1.
[297] VGM 556 numaralı defter, sayfa 222, sıra:4.
[298] VGM Arşiv' den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Karataş Mahallesi Mescidi-Camisi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1140 numaralı defter, sayfa 282, sıra:6 (Şaban 1108); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 579, sıra:4 (Zilkade 1108); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra:7 (Zilhicce 1110); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:51,55 (Cemaziyelevvel 1111); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:61 (Recep 1111); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:1, 3, 9, 45 (Recep, Zilkade, Şevval 1111); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:7, 14-15 (Cemaziyelevvel 1114); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:10 (Şaban 1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra:2, 3, 18 (Şaban, Zilkade 1116); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:23,24 (Safer 1118); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra:22 (Ramazan 1118); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra:21 (Şaban 1121); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 12, sıra:27 (Safer 1128); VGM 1131

kısmında Karataş Mahallesi Mescidi adıyla anılmakla birlikte, kırk yedi kayıttan yirmi dokuzunda, tarihsel bir sıra göstermeksizin, Karataş Mahallesi Camisi adıyla anılmaktadır. Hatta H. 13 Recep 1188/ M. 19 Eylül 1774 tarihli inayet kaydında "Karataş Mahallesi Mescidi demekle maruf Cami" ibaresi geçmektedir[299].

Bu tarihler dikkate alındığında 1593'te yıkılan mescidin yerine yenisi muhtemelen 1691 yılından biraz önce yapılmış olmalıdır.

Mimari yönden büyük ölçüde 17. Yy daki halini koruduğunu düşündüğümüz eser, Çankırı'nın dönem dönem geçirdiği depremler sebebiyle çeşitli tamirler görmüştür[300]. Son olarak 1988 yılında onarım geçirmiştir[301].

Malzeme: Duvarlar bugün içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi görülememiştir. Ancak VGM arşivinden aldığımız 1987 yılında çekilmiş fotoğraflardan subasmanı seviyesinde kabayonu ve moloz taşla, üstünün ahşap hatıllı tuğla, kerpiç örgülü inşa edildiği görülmüştür (Resim 3.339). Minare de dıştan tamamen sıvalı olduğundan kaide ve gövde malzemesi anlaşılamasa da içten baktığımızda minare gövdesinin tuğla ile inşa edildiği görülür. Mahfil ve mahfili taşıyan ayaklar ahşaptır. Kuzey cepheye bitişik mahfile çıkan merdivenler ile doğu bahçe duvarı betonarmedir. Batı bahçe duvarı ise kabayonu taştır.

---

numaralı defter, sayfa 14, sıra:17 (Recep 1133); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 31, sıra:16 (Safer 1135); VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra:11 (Safer 1140); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:42 (Şaban 1143); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra:10 (Safer 1145); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 72, sıra:7 (Muharrem 1148); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 74, sıra:14 (Rebiyülahir 1152); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:8 (Cemaziyelahir 1153); VGM 1104 numaralı defter, sayfa 22, sıra:7 (Muharrem 1155); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 2, sıra:11 (Cemaziyelahir 1168); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra:10 (Muharrem 1169); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:4 (Cemaziyelahir 1172); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra:19 (Şaban 1174); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra:3, 6, 10 (14 Recep, 26 Recep, 27 Şevval 1188); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra:12 (8 Safer 1191); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 76, sıra:3 (26 Zilkade 1193); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:8 (Zilkade 1197); VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:13 (Cemaziyelahir 1201); VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra:4 (27 Safer 1207); VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra:1 (22 Cemaziyelahir 1222); VGM 555 numaralı defter, sayfa 248, sıra:9 (9 Zilkade 1234).

[299] VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra:2.

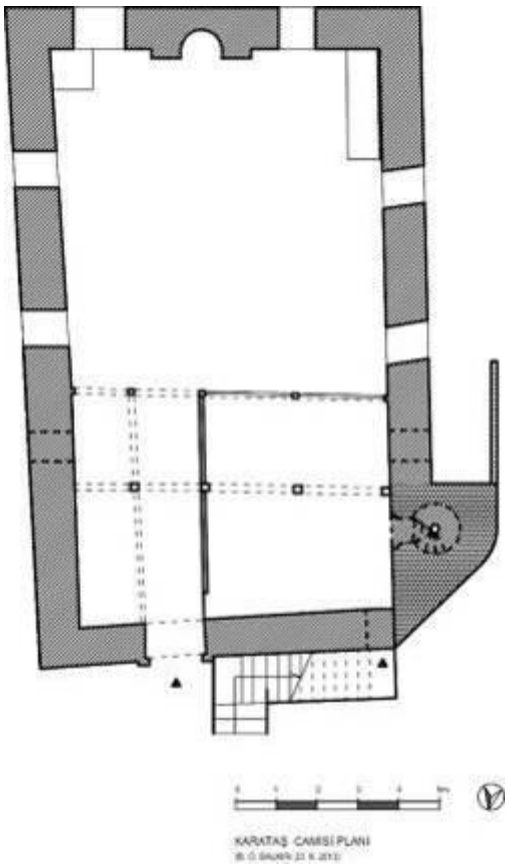
[300] Üçok, 2002, 83-88.

[301] VGM arşiv dosya no: 180001002-OF001, 180001002-RP001-RP003.

Resim 3.339. Karataş Camisi doğu cephesi. (VGM Arşiv: 180001002-FT001)

Planı:.

Şekil 3.23. Karataş Camisi planı. (B. Ö. Balkır/ 23.8.2013)

Cami, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3. 23). Güney duvarında eksenden biraz doğuya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru yaklaşık taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güney doğu köşesinde de kare biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde iki sıra halinde beşer kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil bulunur. Ahşap direklerin iki uçtakileri duvara bitişik konumludur. Mahfil girişine kuzey cephenin batısında yer alan merdivenlerle ulaşılır. Mahfil girişi kuzey batı köşededir. Mahfil altında batı tarafında perde duvar yapılmıştır.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Doğu ve batı cephelerin kuzeyinde mahfil hizasında birer üst kat penceresi de vardır. Kuzey cephede mihrap ekseninden hafifçe doğuya kaymış vaziyette harim girişi bulunur. Harim batı duvarının kuzeyinde mahfil katında minare girişi yer alır.

Batı duvarının kuzey ucunda, kuzey batı köşesi yuvarlatılarak harim kütlesiyle birleşen dik yamuk biçimli minare kaidesi taşıntı yapar.

Harim kütlesinde doğu duvarın batı duvarından biraz uzun tutulması nedeniyle kuzey ve güney duvarların açısı batıdan doğuya doğru hafifçe genişlemektedir.

Harimin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.340). Çatı marsilya kiremidiyle kaplanmıştır.

Resim 3.340. Güney doğudan genel görünümü.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.340-3.343). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Doğu, güney ve batı cephelerde alt sıra pencerelerin

altından su basmanı seviyesinde duvar cepheden hafif taşıntı yapmaktadır (Resim 3.340). Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.341. Doğu cephe.

Resim 3.342. Batı cephe güney taafı.

Resim 3.343. Kuzey cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Kuzey cephe hariç diğer cephelerde alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu cephede altta iki, üstte üç pencere vardır (Resim 3.340-3.341). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken ikişer tanesi aynı aksı paylaşmaktadır. Batı cephede cephenin kuzeyine minare kaidesi ve yakın zamanda yapılmış sundurma dikkati çeker. Batı cephede de üstte üç, altta iki pencere vardır (Resim 3.342). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken ikişer tanesi aynı aksı paylaşmaktadır. Güney cephede üstte ve altta ikişer pencere vardır (Resim 3.340). Bunlar simetrik bir şekilde cephe aksının iki yerleştirilmiştir. Kuzey cephede pencere açıklığı yoktur. Pencereler, hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Doğu ve batı cephelerde kuzeydeki üst pencereler hariç nispeten daha büyüktür ve eşit boyuttadırlar. Kuzeydeki pencere açıklıkları eşit boyuttadır. Alttaki pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Yatay ve dikey yerleştirilmiş demir çubukların arası S kıvrımlı demir unsurlarla doldurulmuştur. Pencerelerin söveleri sıvalı olduğundan malzemesi anlaşılamamıştır.

Doğu cephenin kuzeye doğru devamında sonradan yapılmış bahçe duvarı yer alır (Resim 3.344). Duvarın ortasındaki geniş boyuna dikdörtgen kapıdan bahçeyle irtibat sağlanmıştır. Kapı lentosu üstünde “Karataş Camii YP. Tar.1220” ibareli yeni yazıyla kitabe yer alır. Bahçe duvarının iç yanında caminin kuzey cephesinin doğu yarısının önünden başlayan ahşap tavanlı sundurma yapılmıştır (Resim 3.343). Bahçe duvarının kuzey tarafında abdest muslukları yer alır. Sundurma batıdan tek bir ahşap direkle desteklenir. Kare kesitli ahşap direğin köşeleri belli bir seviyeden sonra pahlanarak

sekizgene dönüşür. Pahların alt ve üst uçları tek bir mukarnas dilimi şeklinde sonlanır. Direğin üstünde alt kısmı S kıvrımlı yayvan bir yastık yapılmıştır.

Resim 3.344. Doğu cephenin kuzeyindeki bahçe duvarı ve kapısı.

Kuzey cephede eksenden hafif doğuya kaymış konumda harim kapısı yer alır (Resim 3.345). Kapı basık kemerli bir açıklığa sahiptir. Kuzey cephede hemen kapının batı sövesi bitiminden başlayan L biçimli betonarme merdivenle mahfile açılan kapıya ulaşılır (Resim 3.343). Kapı boyuna dikdörtgen bir açıklığa sahiptir. Merdiven boşluğu da depo olarak değerlendirilmiştir. Mahfil kapısı hizasında altta dikdörtgen biçimli kapıdan depoya girilir.

Resim 3.345. Harim kapısı.

Batı cephenin kuzey ucuna minare kaidesi bitiştirilmiştir (Resim 3.346). Kaidenin kuzey duvarı kuzey cephenin ucuna doğru eğim yaparak birleşir (Resim 3.346-3.347). Minarenin kaidesinin kare prizma olduğu, kuzeyindeki duvarın sonradan kaideyi desteklemek amaçlı eklendiği anlaşılmaktadır. Pabuç kısmı alçak kadeh biçimli olup

hemen üstünden kalın bir kaval silmeyle gövdeye geçilir. Gövde onikigendir. Gövdenin şerefeye yakın kısmına da kalın kaval silme yapılmıştır. Şerefe de alçak kadeh biçiminde yapılmıştır. Şerefe korkuluğu metal ferforjedir. Petek kısmı da çokgendir minare kurşun külahla sonlanır.

Resim 3.346. Minare, güneyden görünümü

Resim 3.347. Minare kaidesinin kuzey tarafı

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.348-3.351). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Alt pencerelerin etrafına kalem işi bitkisel bezemeler yapılmıştır. Duvarlara pencerelerin alt hizasından ahşap kaplama yapılmıştır. Ayrıca tavan eteğinde bir yazı kuşağı mahfil başlangıcına kadar doğu, batı ve güney duvarları boydan boya dolanır. Tavan göbeği de bezelidir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzendedir; ancak alt pencereler içten yuvarlak kemerlidir. Pencerelerin iç söveleri de mevcut haliyle sıvandığından malzemesi görülememiştir.

Resim 3.348. Harim doğu duvarı.

Resim 3.349. Harim batı duvarı.

Resim 3.350. Harim güney duvarı.

Resim 3.351. Harim kuzey duvarı.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.351-3.352). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta iki sıra, üstte bir sıra beşer adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Üstteki direkler alttaki geride yer alan direklerle aynı akstadır. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile kuzey cephenin batı ucunda yer alan bir merdivenle irtibat sağlanmıştır (Resim 3.343, 3.352). Öndeki direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından birer kaval silme yapılmıştır.

Resim 3.352. Mahfil üst kat batıya bakış.

Mahfil katında batı duvarının kuzeyine yakın sepet kulplu kemerli küçük bir kapıdan minareye irtibat sağlanmıştır (Resim 3.353). Kapı açıklığı önden ahşap dikdörtge kapı ile kapatılmıştır.

Resim 3.353. Minare kapısı.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.354). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Çerçevelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Alınlıkta Arap harfleriyle mihrap ayeti yazar. Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara ile niş birbirinden kalın kaytan silme ile ayrılır. Silmenin ortasından yukarıya iki yana doğru verev yerleştirilmiş birer kaytan silme ile kavsara bölünmüştür.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.355). Ahşaptan yapılmış yeni bir unsurdur. Önceki minberine VGM arşivinden alınan fotoğraflarda rastladık (Resim 3.356). Orijinalliği hakkında fikir vermemekle beraber korkuluğu ve minber kapısı özelliklidir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli özelliksiz yeni bir unsurdur (Resim 3.357).

Resim 3.354. Mihrap

Resim 3.355. Minber

Resim 3.356. Eski minberi (VGM Arşiv:180001002-FT002-1987)

Resim 3.357. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, tavanda, mihrapta, duvarlarda ve pencere kenarlarında karşımıza çıkar. Ayrıca minberi bugün yeni bir unsur olmasına karşın VGM arşivinde eski minberinin fotoğraflarına da rastladık. Eski minberin de eserdeki süsleme barındıran unsurlardan olduğu görülmektedir. Eserdeki süslemeler ahşap çakılarak aplike, alçı kalıplama ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap tavan üç bölümden oluşur ve ince iki sıra profilli bir silmeyle duvarlardan ayrılır (Resim 3.358). Ortada dairesel biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır. Göbek merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.360). Göbek, düz satıhlı dairesel orta bölümden atlamalı olarak sıralanmış profilli ve zikzaklı silmelerle kademeli sekizgen prizmaya dönüşmüştür. Dairesel alanın merkezinden kenarına doğru açılan onaltı kollu yıldız motifi yer alır. yıldızın kolları eşkenar dörtgenlerden meydana gelir. Dairesel çerçeve ve yıldızın kolları ince yuvarlak satıhlı çıtalarla çerçevelenmiştir. Daireden sekizgen çerçevenin köşelerine dik küçük çıtalar yerleştirilerek arada kalan alan da bölünmüştür. Dairesel alandan tavana doğru piramidal biçimde açılan sekizgen çerçeve beş ince silmenin dizilmesiyle elde edilmiştir. bu silmelerden üstten ikincisinin dış kenarına fisto yapılmıştır. beşinci silme zikzak şeklinde ince bir silmedir. Beşinci silme hariç hepsi enli ve profillidir. Son olarak sekizgen piramit ince yuvarlak yüzeyli çıtalarla

çerçevelenmiştir. Sekizgen piramidal bölümden dıştaki büyük dairesel çerçeveye doğru kırkyedi kollu yıldız yer alır. yıldızın uçları ince yuvarlak yüzeyli çıtalarla sınırlanmıştır. Her kolun arasına da enli düz çıtalar çakılmıştır. En dıştaki dairesel alan içte ince düz bir çıtayla, dışta ince zikzaklı bir silmeyle çerçevelenmiştir. Ana tavan, mihraba dik yönde ve birbirine paralel çakılmış profilli çıtalarla bölünmüştür. Dış çerçeve iki geniş düz silmeden meydana gelir (Resim 3.359). Silmeler ince birer silmeyle birbirinden ayrılmıştır.

Resim 3.358. Tavan

Resim 3.359 Dış çerçeve

Resim 3.360. Tavan göbeği.

Alt seviye pencerelerin söve ve kemerleri etrafına kalem işi tekniğinde ince birer bitkisel süsleme şeridi yapılmıştır. yavruağzı renkli zemin üstüne siyah konturla çizilmiş hançer yaprakları altı kollu yıldız çiçeği motifleri atlamalı olarak birbiri ardına dizilmiştir (Resim 3.361). Çiçeklerin üzerinden ince birer dalla stilize laleler çıkar.

Resim 3.361. Pencere kenarlarındaki kalem işi süsleme.

Duvarların tavana birleştiği kısımda mahfilin üst kat taşıyıcılarından itibaren doğu, batı ve güneyden Amme Sûresi dolanır (Resim 3.359). Ayrıca üst pencerelerin arasında siyah dairesel panolar içine pembe renkle, batı duvarında güneyden kuzeye "Allah" c.c., "Hz. Ebubekir", ve Hz. Osman'ın, doğu duvarında da "Hz. Muhammet" s.a.v., "Hz. Ömer" ve "Hz. Ali" isimleri Arap harfleriyle yazmaktadır (Resim 3.348-3.349).

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim 3.360). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Süsleme şeritleri profilli iki ince silme ile birbirinden ayrılır. Süsleme şeritlerinden dıştakinde silme boyunca uzanan iki ince şerit arasına gül sarmaşığı dolanır. İçteki silmede ise düğüm motifleriyle geometrik bir süsleme yapılmıştır. Silmelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterlerin tam ortasına yarım daire kesitli ve alt tarafları içbükey konik şekilde sonlanan lambalıklar yapılmıştır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Çerçeve alınlığında Arap harfleriyle mihrap ayeti yazar. Mihrap kavsarasını bölümlere ayıran kaval silmelerin uç kısımları nişin cephesine yansıyarak kemer ayaklarını S-C kıvrımlı bir görünüm kazandırmıştır. Yuvarlak kemerli kavsara kemerinin üst noktası yukarı doğru yivlendirilmiştir.

Resim 3.362. Mihrap.

3.2.1.4. Yeni Cami

Şehir Planındaki Numarası:5

Şekil No:3.24-3.25

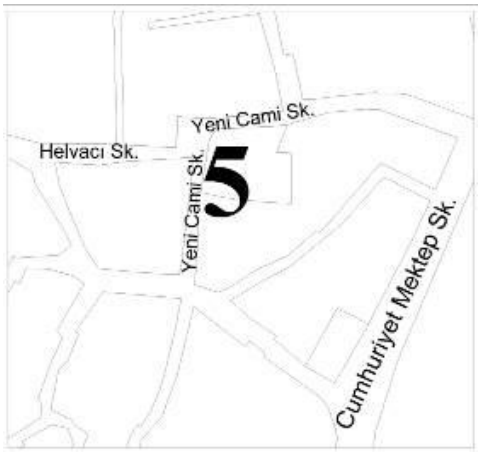
Resim No: 3.363-3.407

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Mimar Sinan Mahallesi[302], Yeni Cami Sokak'ın güney yanında No:6'dadır (Harita 3.24-3.25). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine kot düşürülerek bir bahçenin ortasında inşa edilmiştir[303]. Bahçenin doğu tarafında haziresi vardır. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, tek minareli bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.363).

Harita 3.24 Yeni Cami konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.25 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[302] Vakfiyesinde bulunduğu mahallenin inşa edildiği yıllardaki adı "Yoğurtçu Mahallesi"dir: Arslan: 2009, 1; Dr. Rıfkı Kamil Urga Çankırı Araştıma Merkezi Arşivi 1844 numaralı defter.

[303] Cami, Çankırı imar planında 151 Ada ve 11 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.363. Kuzeydoğudan görünümü

Tarihçe: Kuzeydeki taç kapısı üzerinde yer alan üç satırlı, altı mısralı kitabesinden Hacı Mehmed tarafından H.1162/ M. 1748-1749 yılında yaptırıldığı anlaşılır (Resim 3.364). Tarih ebced hesabı ile düşülmüştür.

Resim 3.364. Kitabesi.

Kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

1- Devlet-i garrayı Osmanide bir ehl-i salih
Yani el –hac Muhammed bulacak hayrata yol,

2- Hak için bu camii etti hulus eyledi bina
Oldu dar-ı hande bu hizmetle şayan-ı duhul,

3- Pür sefa olup cemaat söyledi tarihini
Lütf-u rahmetle ede bu mescid-i Mevla kabul”

Ayrıca eserin H. 1167/ M. 1774 tarihli vakfiyesi mevcuttur[304]. Vakfiyesine göre banisi Hazinedar Hacı Mehmet Ağa'dır[305]. Yeni Cami şerifi ve Mektebi olarak kaydedilmiştir. Bu bilgiden eserin sıbyan mektebi ve muallim misafirhanesi ile birlikte küçük bir külliye olarak inşa edildiği anlaşılır. Ancak maalesef misafirhane ve mektepten günümüze iz kalmamıştır. Mehmet Ağa Çankırı ve İstanbul'da Yeni Cami için birçok vakıf bırakmıştır[306]. Bu vakfiyeden iki ve dört yıl sonra da eksik görülen ihtiyaçların giderilmesi amacıyla da birer vakfiye hazırlanmıştır. Bu vakfiyelerden H. 1169/ M. 1776 tarihli olanda "müceddeden bina ve ihya eylediğim Cami-i Şerif'in garbında ashab-ı hayrattan merhum Şeyh Kasım zaviyesinin seccadenişîn teamiyesi içün yevmi altı akçe virile'cümlesi geçmektedir[307]. Buna göre Yeni Caminin yerinde başka bir cami veya mescit varken buranın yıkılıp yerine günümüzdeki eserin yaptırıldığı düşünülebilir.

Ayrıca bazı kaynaklarda eserin 1720 yılında Hacı Mehmet tarafından yaptırıldığına dair bir bilgiye rastlanmaktaysa da bu bilgiye nereden ulaşıldığı bilinmemektedir[308].

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eserin, 1950'lerde kuzey tarafına iki katlı müştemilat eklenmiştir. İlk incelememiz esnasında mevcut olan müştemilat 2014 yılında yapılan son restorasyonda kaldırılarak asli haline çevrilmiştir.

Malzeme: Duvarlar bir sıra taş üç sıra tuğla almaşık düzeni ile örülmüştür. Köşeler düzgün kesme taş örgüyle güçlendirilmiştir. Kuzey cephede zaman içindeki onarımlar esnasında almaşık düzen büyük oranda bozulmuştur. Minare kaidesinin yarısına kadar bir sıra taş, üç sıra tuğla düzeninde yapılmışken, yarıdan yukarısı düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Minare gövdesi tuğla malzemelidir. Mahfil, mahfili taşıyan destekler ve tavan ahşaptır.

Planı: Cami, kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.24). Ancak, doğu batı yönünde hafif çarpıktır. Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir.

---

[304] Arslan 2009, 1: Dr. Rıfkı Kamil Urga Çankırı Araştıma Merkezi Arşivi 1844 numaralı defterde vakfiye sureti yer almaktadır.

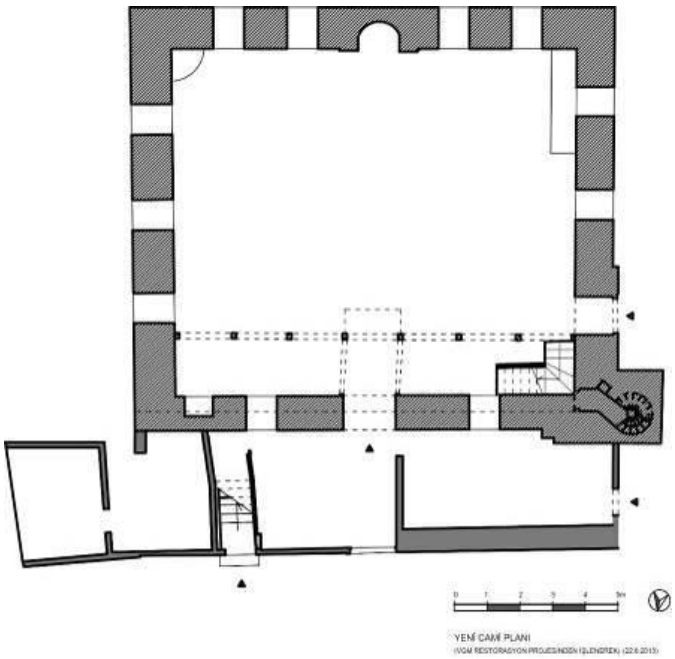
[305] Arslan 2009, 1: Vakfiyesinden Hazinedar Hacı Mehmed Ağa'nın, İstanbul Cerrah Paşa Camisi'nin batısında yer alan el-Hac Bayram Kaftani mahallesi sakini, Dergahı âli gediklilerinden Hazinedar el Hac Mehmed Ağa bin Abdurrahman bin el-Hac Mansur olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Hacı Mehmed Ağa'nın yeniçeri teşkilatında üst düzey bir görevi vardır.

[306] Arslan 2009, 1: Vakfiyeye göre Yeni cami için bırakılan vakıflar arasında arsalar, bahçeler, fırınlar, odalar, menziller, hanlar ve köşkler yer almaktadır. Vakıf gelirlerinden Cami imamı, müezzini, hatibi, şeyhi ve diğer hizmetlilerinin ücretleri ile birlikte Caminin çeşitli giderlerinin karşılanması amaçlanmıştır. Ayrıca Caminin yanında yaptırılan mektep için de vakıflar bırakılmıştır.

[307] Aslan 2009, 1: Caminin kuzeyinde bulunan Şeyh Kasım Türbesi olarak anılan yapının bu Vakfiyede adı geçen zaviye ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

[308] Aslan 2009, 1.

Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü bulunmaktadır. Kuzey duvarın doğu ucuna yakın dikdörtgen bir niş açılmıştır. Harimin kuzeyinde sekiz kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde güneye doğru taşıntı yapar. Mahfile kuzey batı köşedeki L biçimli merdivenlerle çıkılır.

Şekil 3.24. Yeni Cami planı (VGM Retorasyon Projesinden değiştirilerek; 22/8/2013).

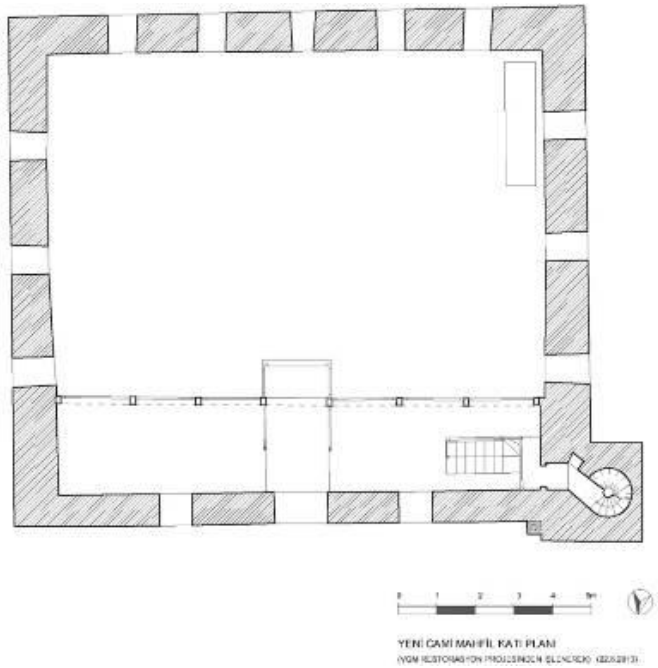
Yapının güney cephesinde dört, doğu cephede üç, batı ve kuzey cephelerinde ikişer pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki güneye yakın iki pencere simetrik bir düzen sergilemektedir. Kuzeye yakın tek pencerenin batıdaki karşılığı ise caminin batı kapısıdır. Güney duvardaki pencereler ikişerli olarak mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksenden hafif doğuya kaymış vaziyette harim kapısı bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir.

Harim duvarları mahfil üst katında nispeten daha ince yapılmıştır (Şekil 3.25). Güney cephesinde beş, doğu ve batı cephede üçer, kuzey cephede iki pencere açılmıştır.

Harim mekânının kuzey batı köşesine kare kesitli minare kaidesi yerleştirilmiştir. Minare kaidesinin alt seviyesinde her hangi bir açıklık mevcut değildir. Minare girişi mahfil katında, batı duvarının kuzey ucuna açılmıştır.

Harim kütlesinde güney duvar doğu kuzeye göre biraz daha uzun yapıldığından doğu ve batı duvarların açısı içe doğru hafifçe daralmaktadır. Doğu, batı ve güney duvarların

kalınlığı hemen hemen birbirine yakındır. Ancak kuzey duvar nispeten daha incedir. Harimin düz ahşap tavanla örtülüdür.

Şekil 3.25. Mahfil katı planı (VGM Retorasyon Projesinden değiştirilerek; 22/8/2013)

Dış Görünümü: Kuzey batı köşesi sokağın eğimine uydurularak kavislendirilmiş kareye yakın yamuk planlı bir bahçenin ortasında yer alır (Resim 3.365). Bahçeye kuzey yandan altı basamaklı merdivenle inilerek girilir. Batı yandaki bahçe kapısı ise bahçe ile aynı seviyededir. Bahçenin doğu tarafında küçük bir haziresi vardır (Resim 3.367). Burada iki mezar yer almaktadır. Mezarlardan birinde caminin banisinin metfun olduğu söylenmektedir; ancak üzerinde herhangi bir yazı yoktur.

Resim 3.365. Kuzeydoğudan görünüş.

Resim 3.366. Batıcephe kuzey ucu

Resim 3.367. Bahçenin doğusundaki iki mezar

Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler, taş tuğla almaşık düzeni ile sıcak bir izlenim bırakmaktadır. Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir (Resim 3.365.3.370). Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Pencere açıklıkları ve almaşık düzen cephelere hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.368. Kuzey ve doğu cepheler.

Resim 3.369. Batı cephe.

Resim 3.370. Güney cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu cephede altta ve üstte üçer pencere vardır (Resim 3.371). Bu pencereler aynı aksı paylaşmaktadır. Batı cephede üstte üç, altta iki pencere vardır (Resim 3.369). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken ikişer tanesi aynı aksı paylaşmaktadır. Kuzeydekinin aksında altta yapının tali girişi bulunur. Güney cephede üstte beş, altta dört pencere vardır (Resim 3.370, 3.372). Bunlardan bir tanesi üst seviyeye cephe aksı ortalanarak yerleştirilmiş dairevi bir açıklıktır. Diğerleri ise cephe aksının doğu ve batısına ikişerli olmak üzere yerleştirilmiştir. Kuzey cephede üstte ve altta iki pencere mevcuttur (Resim 3.368). Alttakiler harim kapısının iki yanına, üsttekiler ise bunlarla aynı aksı paylaşacak şekilde konumlandırılmıştır. Pencereler, güneyde yer alan dairevi pencere dışında hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve hepsi eşit boyuttadır (Resim 3.373). Üstteki pencerelerin tek sıra tuğlanın ince bir kemer yayı oluşturacak şekilde dizilmesi ile meydana getirilmiş sivri kemerli; alt pencerelerin ise yine tuğlaların ince kemer yayı hattına dikey dizilmesiyle elde edilmiş gemi teknesi kemerli alınlıkları vardır. Güney cephedeki dairevi pencereye de alt pencerelerdeki gibi alınlık yapılmıştır (Resim 3.373). Alttaki pencerelere lokmalı çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Pencerelerin taş söveleri vardır. Üst pencerelerin sövesi restorasyon esnasında

görülebilmiştir. Kuzey cephede pencere ve harim kapısından başka batı köşede minare kaidesi cepheden taşıntı yapar.

Resim 3.371. Doğu cephe pencere düzeni

Resim 3.372. Güney cephe pencere düzeni

Resim 3.373. Pencere biçimlerine örnek.

Mihrap ekseninden hafif doğuya kaymış olan kuzey cephe üzerindeki harim kapısı, yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir (Resim 36.374). Cepheden hafif taşıntı yapan boyuna dikdörtgen çerçeve içine yerleştirilmiştir. Batı cephenin kuzeyindeki kapı açıklığı basık kemerli olup bunun da üzerinde alt kat pencerelerindeki gibi gemi teknesi kemerli alınlığı vardır (Resim 3.375). Restorasyonda her iki kapının önüne kırma çatılı ahşap birer sundurma yapılmıştır.

Resim 3.374. Kuzey cephedeki ana kapı

Resim 3.375. Batı cephedeki tali kapı

Resim 3.376. Minare.

Kuzeybatı köşeye minarenin kaidesi bitiştirilmiştir (Resim 3.376). Kare prizma şeklindeki kaide kütlesinden sonra fazla yüksek olmayan pabuç bölümü gelir. Pabuç kenarları kaide cephesinden taşıntı yaparak saçak havası vermiştir. Gövde ve petek silindiriktir. Gövdenin aralıklarla üç bilezik yer alır. En alttaki kaval silme şeklinde, ortadaki düz gövde ile aynı satıhta, üstteki ise düz yüzeyli taşıntılı bir bileziktir. Alttaki ve üstteki tuğla ortadaki taştır. Şerefe korkulukları yekpare düz taş levhalardan dikey parmaklıklar şeklinde yapılmıştır ve alt kısmı üç sıra tuğla ile testere dişi biçiminde silmeyle hareketlenmiştir. Külah konik biçimde yapılmış ve kurşun levhalarla kaplanmıştır. Alem üç boğumludur ve bir hilalle sonuçlanır.

İç Mekân:

Harim, doğu batı yönünde kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Resim 3.377-3.381). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Üst pencerelerin biraz altından duvarlar geri çekilerek inşa edilmiştir. Duvarlar yazı kartuşları ve barok süsleme unsurları ile kalem işi süslemelere sahiptir. Ayrıca tavan eteğinde iç bükey kavisli bir silme duvarları boydan boya dolaşmaktadır. Bu silmenin yüzeyi bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Tavan yüzeyi de ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Yalnız güney duvarda mihrap üstündeki dairesel pencerenin alt kısmı mihrabın çerçevesinin arkasında kalmaktadır. Ayrıca bu pencerenin önüne alçıdan ajurlu barok bir süsleme yapılmış, arkasındaki cam da vitrayla bezenmiştir.

Pencerelerin iç söveleri de restorasyon esnasında gördüğümüz üzere taş malzemelidir. Ayrıca, kuzey duvarda üstte harim kapısı ile aynı aksta açılmış olan pencere restorasyon esnasında kapatılmıştır.

Resim 3.377. Doğuya bakış.

Resim 3.378. Batıya bakış.

Resim 3.379. Güneye bakış.

Resim 3.380. Kuzeye bakış.

Resim 3.381. Kuzey duvar restorasyon öncesindeki pencere düzeni.

Kuzey duvarda mihrap ekseninde harim ana kapısı ve batı duvar kuzey ucuna yakın açılmış tali kapı dikdörtgen biçimli derin ve geniş birer nişin dip duvarına açılmıştır (Resim: 3.382-3.383). Batıdaki kapıya üçgen alınlık yapılmıştır.

Resim 3.382. Harim ana kapısı

Resim 3.383. Batıdaki tali kapı

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.3843.385). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte sekizer adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katında geride, kapı açıklığının iki yanına yerleşik duvara bitişik konumlu birer, direkle de destek sağlanmıştır. Alt kat destekleri yanlardan aynalı kemer görünümlü dekoratif kemerlerle birbirine bağlanır. Üst kat direkleri üstünde S-C kıvrımlı yastıklar yer alır. Kiriş bu yastıkların üstüne oturur. Mahfilin orta bölümü, alt tarafı S kıvrımlı fazla çıkıntı yapmayan bir konsolla desteklenerek harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey batı köşesinde yer alan merdiven irtibat

sağlanmıştır. Direkler orijinaldir (Resim 3.386). Bütün direkler kare prizma biçimli olup, yerden belli bir seviyeye kadar iki yandan kaide izlenimi verecek S-C kıvrımlı dekoratif unsurlarla hareketlendirilmişlerdir.

Resim 3.384. Mahfil.

Resim 3.385. Mahfil alt katı doğudan batıya bakış

Resim 3.386. Mahfil direklerinden

Mahfil katında, batı duvarın kuzey ucuna yerleşik kaş kemerli küçük bir kapıdan minareye irtibat sağlanmıştır (Resim 3.387-3.388). Minare kapısına mahfile çıkan merdiven boşluğunun kuzey tarafındaki dar alandan geçilmektedir.

Resim 3.387. Mahfil üst katı doğudan batıya bakış

Resim 3.388. Minare kapısı

Mihrap, güney duvarda eksenden hafifçe batıya kaydırılarak yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.389). Dilimli, dekoratif kemerli yarım daire planlı bir nişe sahiptir. Kemer yayı C-S kıvrımlarıyla kavislendirilmiştir. Kavsara, dilimli çeyrek küre biçimlidir ve üzengi hattındaki yatay kalın bir kaval silme ile gövdeden ayrılır. Ayrıca verev yerleştirilmiş iki kaytan silmeyle de üç dilimli yapılmıştır.

Resim 3.389. Mihrap.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.390). Ahşaptan yapılmış yeni bir unsurdur.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemelidir (Resim 3.391).

Resim 3.390. Minber

Resim 3.391. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, tavanda, duvarlarda, mahfil birinci kat direkleri arasındaki dekoratif kemerlerde, mahfil alt tavanı orta kısmında ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma, alçı kalıplama ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Tavan üç bölümden oluşur ve içbükey kavisli bir silmeyle duvarlardan ayrılır. Merkezde altıgen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.392). Göbek, dıştan profilli ters piramidal bir çerçeve ile kuşatılmıştır (Resim 3.393). Ortasında on iki kollu yıldızdan gelişen geometrik geçme motifi sahte kündekari tekniğinde yapılmıştır. Ana tavan, çıtaların birbirine doğu batı yönlü paralel çakılmasıyla paralel bölümlere ayrılarak hareketlendirilmiştir (Resim 3.392). Köşelerde, çeyrek daire oluşturacak yay ve yayın içine beş dilimli çeyrek çiçek motifi aplike edilmiştir (Resim 3.394). Dış çerçeve ana zeminden ince profilli silmeyle ayrılır. Bugün yüzeyinde herhangi bir bezeme yer almamaktadır. Ancak çerçevenin köşelerinde ana tavanın köşelerindeki süsleme daha küçük boyutta tekrarlanır. Yalnız burada dilimleri ayıran çıtalar S kıvrımlı dal şeklinde çentikli yapılmıştır (Resim 3.394).

Resim 3.392. Tavan.

Resim 3.393. Tavan göbeği

Resim 3.394. Tavan köşelikleri ve dış çerçeve

Mahfil altında orta bölümün tavanı enli tahtalarla piramidal külah meydana getirecek şekilde çakılması ile oluşturulmuştur (Resim 3.395). En tepe ortada profilli silmelerle çerçevelenmiş dikdörtgen bir kartuş yer alır. Kuzey kapının önündeki küçük eyvanın tavanı da ahşap çıtaların birbirine dik çakılması suretiyle kasetleme yapılmıştır (Resim 3.396).

Resim 3.395. Mahfil altı orta bölüm tavanı.

Resim 3.396. Kuzey harim kapısı önündeki nişin tavanı.

Mahfili taşıyan birinci kat direklerin yan yüzlerinde yapılmış yarım kemer biçimli konsolların birleşme yerlerine karşılıklı olarak mukarnaslı küçük başlıklar yapılmıştır (Resim 3.397-3.398). Mukarnasların birleşme yerine metal halka kandil askılıkları takılmıştır.

Resim 3.397. Mahfil ayaklarının yan tarafındaki konsollar.

Resim 3.398. Konsolların ucundaki mukarnaslar ve uçlarındaki kandil askılıkları.

Tavanı duvarlardan ayıran silmenin yüzeyinde enine dikdörtgen düğümlü kartuşlar içinde S-C kıvrımlardan oluşan soyut bitkisel süslemeler, ile natürmort çiçek demetleri atlamalı olarak yapılmıştır (Resim 3.399-3.400). Bu bölüm ana duvardan, inci dizilerinden meydana gelen silme ile ayrılır. Bu şeridin altında da yine dikdörtgen ve akantus yapraklarıyla meydana getirilmiş çelenklerden oluşan silme yer alır. Kuzey duvardaki pencereler hariç bütün pencerelerin üstünde de yine alınlığı andıracak biçimde barok süslemelere yer verilmiştir (Resim 3.401-3.402). Her iki katı birbirinden enine dikdörtgen yazı kartuşları ayırır (Resim 3.403). Kartuşlarda Kaside-i Bürde'nin[309] ilk sekiz beyiti yazılmıştır. Üst kat pencereleri arasında dairesel kartuşlar içinde sırayla batı duvar kuzey kısmından, doğu duvar kuzeye doğru sırayla Hasan, Osman, Ebubekir, Muhammed Ali (istifli ve aynalı yazıyla) (Resim 3.404), sonraki kartuş boş, Allah c.c., Muhammed s.a.v., Ya Hafız (istifli), Ya Fettah (istifli ve aynalı yazıyla); Ömer, Ali ve Hüseyin isimleri Arap harfleriyle yazmaktadır. Yazıların çerçevelerinde küçük çiçek ve kıvrımlardan meydana gelen bir silme, çerçeve üstünde de vazo içinde çiçekler ve etrafında barok kıvrım dallardan meydana gelen bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Resim 3.399. Tavan eteğinden bir bölüm.

[309] İslam dünyasında iki Kaside-i Bürde denen eser meşhur olmuştur. Esas Kaside-i Bürde olan birincisi Ka'b b. Züheyr (Öl. H.26/M.645) tarafından yazılmıştır; diğeri ise Mısırlı şair Muhammet Bûsirî (D. H.608/M.1211-Öl. H.696/M.1296-97) tarafından Hz. Muhammed'i (s.a.v) yazılmış bir kasidedir. Yeni Cami'nin duvarlardaki ikinci Kaside-i Bürde'den alınmıştır. 160 beyit ve10 bölümden meydana gelmektedir: Kahraman, B. (1991). Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'si Etrâfında Yazılmış Türkçe Eserler". **S. Ü. Fen- Edebiyat Fak. Edebiyat Dergisi**. 6, 167.

Resim 3.400. Tavan eteğinden bir bölüm.

Resim 3.401. Alt pencerelerin üzerindeki süsleme

Resim 3.402. Üst pencerelerin üzerindeki süsleme

Resim 3.403. Kaside-i Bürde içeren kartuşlardan batıdakiler.

Resim 3.404. Aynalı "(Hz.) Muhammed ve (Hz.) Ali" yazısı.

Batı duvarın güney ucunda tavan eteğinden aşağı doğru daha eski bir kalem işi izi durmaktadır (Resim 3.405). Burada bugünkünden farklı yine barok S-C kıvrımlar ve yapraklarla elde edilmiş silmenin altında kıvrım dallardan meydana gelen bir çerçevenin üst tarafı kalmıştır. Çerçevenin iki üst köşesinde birer mimari yapı çizilmiştir. Muhtemelen çerçeve içinde de bir duvar resmi varken bugün mevcut değildir.

Resim 3.405. Eski süsleme parçası.

Güney duvarda mihrabın üzerindeki dairesel pencerenin alçıdan ajurlu bir şebeke yer alır (Resim 3.406). Şebekede kıvrım dallar, yapraklar beneklerden meydana gelen barok bir süsleme yapılmış, boşluklar arası renkli camla doldurulmuştur. Ancak bazı camlar düşmüştür.

Resim 3.406. Dairesel pencerenin alçı şebekesi.

Mihrabı çevreleyen iki dikdörtgen çerçeve, üçgen kesitli plaster ve niş üzerinde her hangi bir süsleme unsuru görülmese de çerçeveler, plasterler ve başlıkları, mihrap nişinin kavsarasındaki kaytan silmeler birer süsleme unsuru olarak değerlendirilebilir (Resim 3.407). Mihrap yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. İki geniş şerit ile çerçevelenmiştir. Çerçevelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Kavsara ile niş birbirinden kalın kaytan silme ile ayrılır. Silmenin ortasından yukarıya iki yana doğru verev yerleştirilmiş birer kaytan silme ile kavsara bölünmüştür. Ayrıca mihrap alınlığında iki köşede dairesel birer kartuş içinde batıda “Allah” c.c., doğuda “Muhammed” s.a.v. yazısı ile ortalarında dikdörtgen kartuş içinde Mihrap ayeti yazmaktadır. Dikdörtgen kartuşun iki kısa kenarına Rumilerden meydana gelen bir süsleme yapılmıştır.

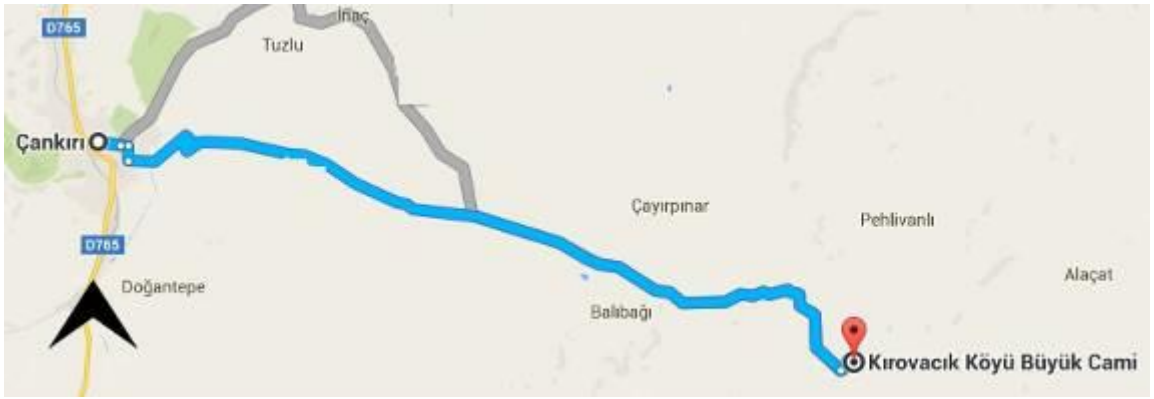

Resim 3.407. Mihrap.

3.2.1.5. Ovacık Köyü Eski Camisi

Şekil No: 3.26-3.27
Resim No: 3.408-3.450
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Ovacık Köyü'nün merkezinde yer alan eski camisidir. Ovacık Köyü, merkez ilçenin 21 km kuzey doğusunda, 40°, 32', 56.0004" kuzey enlemi, 33°, 51', 6.9984" doğu boylamında kurulmuştur (Haita 3.26-3.27). Cami kuzeyden güneye hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.408).

Harita 3.26. Ovacık Köyü yolu. (https://www.google.com.tr/maps)(17.5.2016'da alındı)

Harita 3.27. Ovacık Köyü Eski Cami konumu (GoogleEarth'te 15.8.2010'da görüntülenmiş/ 17.5.2016'da aldım.)

Resim 3.408. Ovacık Köyü Eski Cami , kuzeyden görünüş.

Tarihçe: Yapının kuzey cephesinin ortasındaki bir taş üzerine Arapça “H. 1319”/ M. 1901-1902 ibaresi kazınmıştır (Resim 3.409). Ayrıca harim girişinin kemerinin kuzey yanına yerleştirilmiş enine dikdörtgen bir kesme taş bloğu üzerinde Arap harfleriyle “Tamir tarihi sene 1377”, yeni harflerle “1961” ibareleri yer alır (Resim 3.410).

Resim 3.409. Kuzey cephedeki tarih yazısı.

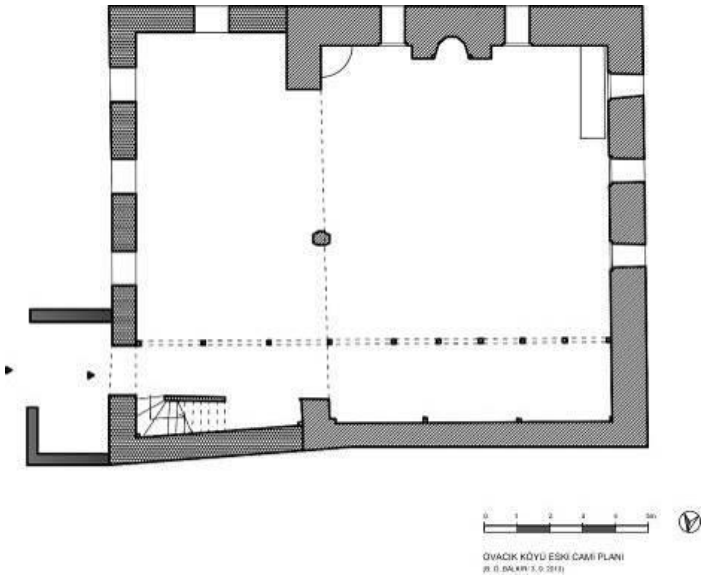
Resim 3.410. Doğu cephede kapıdaki tamir kitabesi.

Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Recep 1102/ M. Mart Nisan 1691 tarihli kadı arzı[310], en geç H. 14 Recep 1234/ M. 9 Mayıs 1819 tarihli tevcih[311] kaydı olmak üzere çeşitli[312] tecdid, inayet, tevcih ve buyuru kayıtlarına rastlanmıştır.

Yapının üstündeki tarih ibaresi ve hurufat defterlerindeki kayıtlar dikkate alındığında Cami'nin 1691'lerde yapılmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu tarihten sonra çeşitli onarımlar gören esere son olarak 1961 yılında yapılan onarım esnasında doğu bölümü eklenmiştir.

Malzeme: Duvarlar, düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Doğu cephe ile kuzey ve güney cephelerin doğu taraflarının alt yarısı diğer yerlere göre daha koyu renkli bir taşla yapılmıştır. Özellikle bu kesimde kullanılan taşların boyutları orantısızdır. Küçüklü büyüklü düzgün kesme taşlar rastgele kullanılmıştır. Pencerelerin söveleri de taştır. Mahfili taşıyan destekler, mahfil, minber, vaiz kürsüsü ve tavan ahşaptır. Mihrap alçı malzemelidir.

Planı: Yapının doğu ve batısında iki farklı duvar dokusu görüyoruz. Batıdaki orijinal duvarlar, doğudaki ise muhtemelen 1961 deki onarımda yapıyı genişletmek için eklenmiş bölümdür.

Şekil 3.26. Ovacık Köyü Eski Cami Planı. (B. Ö. Balkır/ 3.9.2013)

[310] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:2.
[311] VGM 555 numaralı defter, sayfa 248, sıra:3.
[312] VGM 1140 numaralı defter, sayfa 577, sıra:7 (Muharrem 1108); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra:7 (Muharrem 1110); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:12 (Cemaziyelevvel 1114); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:1 (Şaban 1115); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:16 (Zilhicce 1122); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:5 (Rebiülahir 1143); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 74, sıra:16 (Cemaziyelevvel 1152); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:12 (Rebiyülahir 1169); VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra:24 (Şaban 1189).

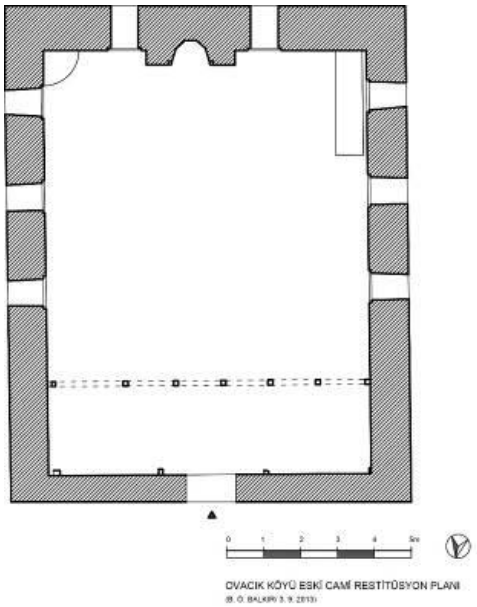
Caminin bugünkü genel planına baktığımızda doğu batı doğrultusunda hafif çarpık dikdörtgen biçimli olduğu görülür (Şekil 3.26-3.27).Harimin orijinal bölümü kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.26-3.27). Güney duvarında orijinal tarafın ekseninden biraz doğuya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Orijinal bölümün güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde on kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile kuzey doğu köşedeki merdivenlerle çıkılır. Orijinal bölüm ile ek bölümün arasında orta kesimde asıl duvarların hizasında sekizgen biçimli bir sütun yer alır.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde üçer pencere yer alır. Kuzey cephede ise pencere açılmamıştır. Doğu ve batı duvardaki pencereler hemen hemen simetrik bir düzen sergilemektedir; güney duvardaki pencerelerden ikisi mihrabın doğusuna biri batısına yerleşiktir. Doğu cephenin kuzey ucuna yakın harim kapısı bulunur. Bu duvardaki pencereler kapı açıklığının güney yanına yerleştirilmiştir. Orijinal duvarlardaki pencereler ek bölümdeki pencerelerden daha dar açıklıklara sahiptir.

Doğu cephenin kuzeyine harim girişinin önüne geç dönemde dikdörtgen biçimli küçük bir hazırlık mekânı yapılmıştır.

Sonradan eklenmiş olan doğu tarafının kuzey duvarının açısı güneyden kuzeye doğru hafifçe genişlemektedir. Orijinal bölümün güney ve batı duvarları, kuzey duvar ile ek bölümün duvarlarından kalındır. Harimin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Yapıdaki duvar izlerini dikkate alarak özgün durumuyla ilgili restitüsyon denemesi yaptık (Şekil 3.27). Buna göre doğudaki ek bölüm kaldırılarak, batı duvardaki pencerelerin simetriği doğu duvara işlenmiştir. Kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlı çoğu yapıda harim kapısının kuzey cephe mihrap eksenine yapıldığı görüldüğünden restitüsyon çiziminde de kapıyı kuzey cephe eksenine yerleştirdik.

Şekil 3.27. Ovacık Köyü Camisi Orijinal bölümü restitüsyon planı (B.Ö. Balkır/ 1. 11. 2016)

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür.

Cepheler, düzgün kesme taş kaplıdır (Resim 3.411-3.414). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Saçak farklı bir uygulama olarak iki kademeli yapılmıştır (Resim 3.415). İki kademe arasındaki dik yüzeye orijinal bölümde boylu boyunca süsleme şeridi yapılmıştır. Kuzey ve güney cephenin doğu kesiminde duvarın ek yerleri belirgindir (Resim 3.411, 3.413). Ek bölümün duvarlarının üst tarafı muhtemelen orijinal doğu duvarın taşlarıyla yapılmıştır. Alt tarafta ise malzeme yetmediğinden farklı taş kullanılmıştır. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.411. Kuzey cephe.

Resim 3.412. Batı cephe.

Resim 3.413. Güney cephe.

Resim 3.414. Doğu cephe.

Resim 3.415. Saçak düzeni ve süslemesi.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Kuzey cephe hariç her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.412-3.414, 3.416). Batı cephede altta üç, üstte dört pencere vardır (Resim 3.412). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken üçer tanesi alttakilerle aynı aksı paylaşmaktadır. Doğu ve güney cephelerde üstte ve altta üçer pencere vardır (Resim 3.413- 3.414, 3.416). Pencerelerden orijinal bölümün alt sırasındakiler boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Üst sıradakilerden batıdaki tek pencere hariç hepsi yuvarlak kemerlidir. Batı cephenin kuzeyindeki tek pencere ise aslen dikdörtgen biçimli olup, üst lentosu iki dilimli kemer görünümü almıştır ve diğer pencerelerden küçüktür (Resim 3.417). Batı cephe güney kenara yakın alt pencerenin içi doldurulmuştur (Resim 3.418). Ek bölümün alt sıra pencereleri yuvarlak kemerli ve diğerlerine göre nispeten büyük açıklıklara sahiptir. Ek bölümün üst pencereleri altıgen biçimlidir. Bütün alt pencerelere demirden şebekeler yapılmıştır. Orijinal bölümün şebekeleri yuvarlak demir çubukların, ek bölümün şebekeleri düz demir çubukların birbirine dik yerleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Ek bölümün şebekelerinde meydana gelen bölümlerin içine demirden çiçekler yerleştirilmiştir. Pencerelerin kesme taş söveleri ve ahşap lentoları vardır. Ek bölümün alt pencerelerinin kilit taşları taşıntılı yapılmıştır (Resim 3.419). Bunlardan doğu cephedeki kuzeye yakın ikisi üzerinde bitkisel süsleme yer alır.

Resim 3.416. Güney cephe pencere düzeni batı taraf.

Resim 3.417. Batı cephe üst kuzey uçtaki pencere

Resim 3.418. Batı cephe alt güney uçtaki pencere

Resim 3.419. Doğu cephe alt pencerelerden ortadaki.

Harim kapısı doğu cephenin kuzey ucuna yakın açılmıştır (Resim 3.420). Yuvarlak kemerli bir açıklığa sahip kapının iki kanatlı ahşap kapısı da geç dönem eklentisidir. Kapının kuzey tarafında, giriş bölümünün kirişleri arasına 1961 tarihini veren kitabe yerleştirilmiştir (Resim 3.421). Kapının önüne yakın zamanlarda kapalı bir sundurma eklenmiştir (Resim 3.422). Ahşap iskeletli taş, kerpiç dolgulu inşa edilmiş sundurmanın cepheleri sıvalıdır ve kırma çatı örtülüdür. Doğu cephesinin güney ucuna yakın geniş boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı vardır. Bu mekân yan duvarlarına ayakkabı rafları yapılmıştır.

Resim 3.420. Harim kapısı.

Resim 3.421. Kapının kuzey tarafındaki kitabe.

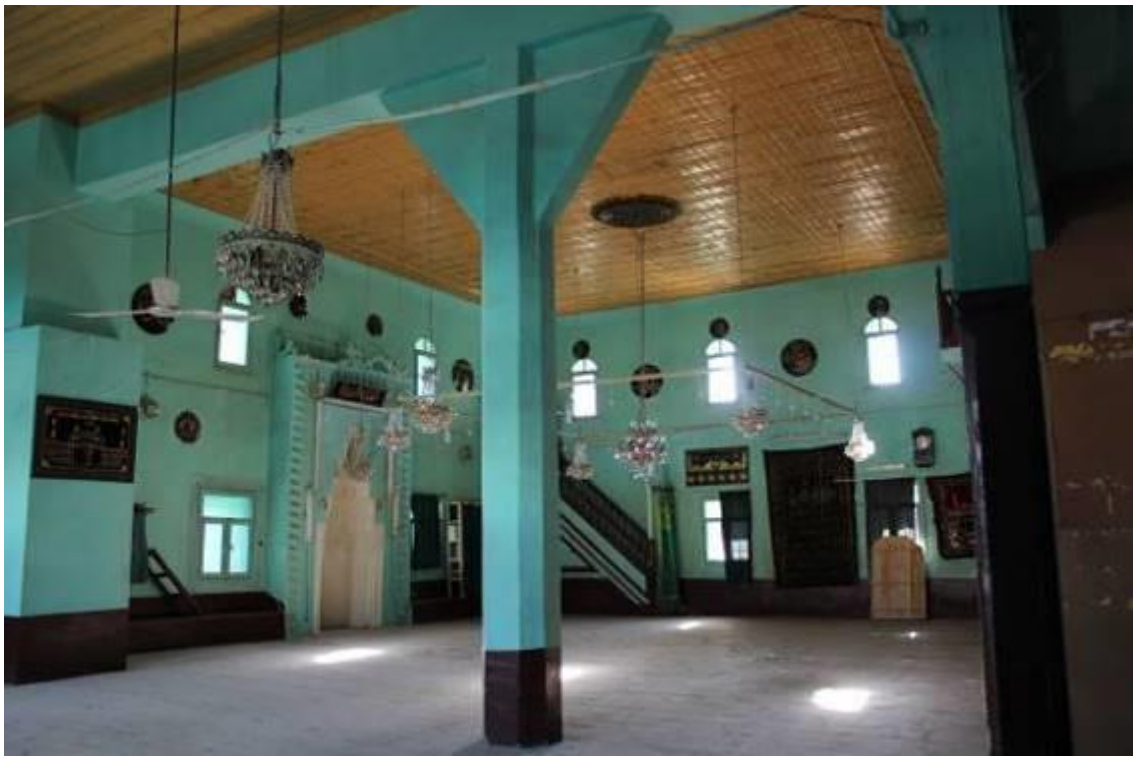

Resim 3.422. Harim kapısı önündeki kapalı sundurma.

İç Mekân:

Harim, doğu batı yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.423-3.425). Harim, iki yapı döneminin izlerini göstermektedir. Harimin kuzey ve güney duvarlarının doğu tarafına yakın karşılıklı yer alan kalın iki payanda orijinal batı bölümü ile 1961 yılı eklemesi doğu bölümü birbirinden ayırır. Bu iki payanda aslında orijinal yapının doğu duvarının kalanıdır. (Resim 3.423, 3.425). İki payandanın doğusunda kalan duvar yüzeyleri orijinal kuzey ve güney duvarlara göre daha geriye çekilmiş bir şekilde inşa edilmiştir. Duvarlar burada incelir. İki payanda arasında yaklaşık orta hizada kirişi destekleyen sekizgen bir sütun bulunur. Bu sütunun güneybatı kenarı, düz değil, içbükey bir biçim almıştır. Orijinal kısım daha büyük, doğudaki ek kısım ise daha küçük boyutlu kuzey güney yönlü dikdörtgen planlı birer birimdir (Resim 3.423-3.425).

Harim düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve açık yeşil renkte badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyi ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere bezenmiştir.

Resim 3.423. Harim, kuzey doğudan güney batıya bakış.

Resim 3.424. Harim, kuzey batıdan güney doğuya bakış.

Resim 3.425. Harim, güneydoğudan kuzeybatıya bakış.

Pencere açıklıkları, doğu cephe üst pencereleri ve batı cephenin kuzeyindeki üst pencere hariç dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtır (Resim 3.423-3.426). Batı duvarın kuzeyindeki üst pencere enine dikdörtgen biçimli bir mazgal penceredir (Resim 3.427). Doğu duvarın üst pencereleri ise içte kare biçimlidir (Resim 3.426). Pencerelerin iç söveleri mevcut haliyle sıvandığından malzemesi görülememektedir. Doğu duvarın kuzey tarafında açılmış olan harim kapısı dış görünüşü yansıtır. Harim kapısı doğu duvarın kuzey ucunda yer alır (Resim 3.428). Yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir.

Resim 3.426. Doğu duvar

Resim 3.427. Batı duvar kuzeydeki üst pencere

Resim 3.428. Harim kapısı

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.429-3.430). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta on, üstte on bir adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Üstteki direklerden orijinal taraftakiler hafif basık kemerlerle bağlanmıştır (Resim 3.429). Alttaki direklerin başlıklarından tavana kadar ahşap kaplama yapılmıştır. Yalnızca ortadaki açıklığın kemerle bağlandığı görülebilmektedir. Muhtemelen diğer direkler de kemerlerle bağlanmıştır. Ek bölümdeki direkler doğrudan kirişleri destekler (Resim 3.430). Mahfilin orijinal tarafının orta bölümü, dikdörtgen biçimde harime doğru çıkıntı yapar (Resim 3.429). Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey duvarının doğu ucunda yer alan merdivenle irtibat sağlanmıştır (Resim: 3.430). Mahfilin orijinal kısmının altına gelen

kısıma camekan yapılmıştır. Mahfile çıkan merdiven boşluğu ile kuzey duvarına bitişik kalın payanda arası da küçük bir görevli odası gibi değerlendirilmiştir (Resim: 3.430).

Resim 3.429. Mahfil orijinal taraf

Resim 3.430. Mahfil ek taraf

Yuvarlak kemer ile birbirlerine bağlanmış direkler orijinaldir (Resim 3.429, 3.431). Orijinal bölümdeki alttaki yedi, üstteki sekiz direk yuvarlak biçimli olup kare biçimli kaide ve başlıklara sahiptirler. Başlık ve kaidelerin köşeleri tek mukarnas dilimi şeklinde pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Bu başlıkların hemen üstünde yine kare biçimli ve alt kısmı iç bükey piramidal yastıklar vardır. Başlık ve kaideler çentiklerle bezenmiştir. Ek bölümdeki altlı üstlü üçer direk, altta ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür (Resim 3.430). Direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir, pahların başlangıcından önce başlık ve kaideleri yer alır.

Resim 3.431. Mahfil orijinal direklerinden

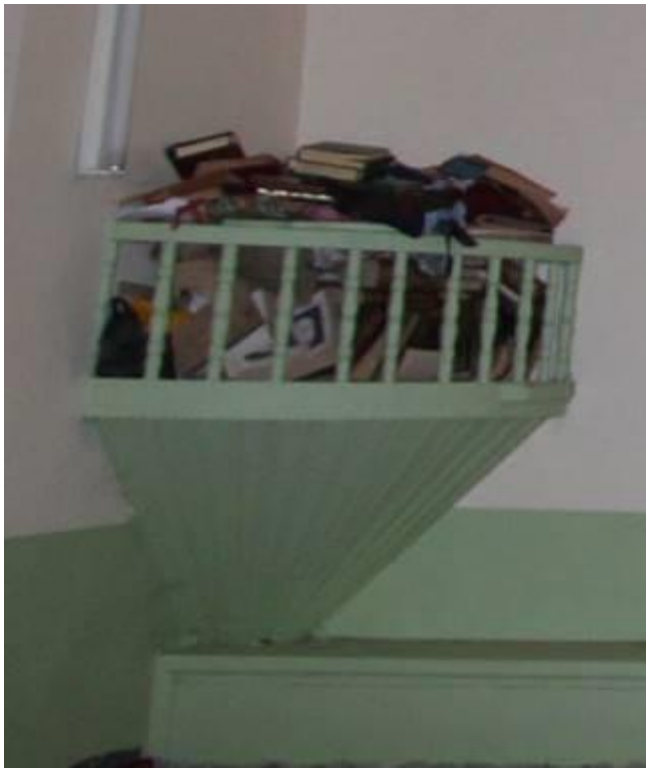
Mihrap, güney duvarda orijinal bölümde eksenden hafifçe doğuya kaydırılarak yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.432). Beş kenarlı bir niş ve altı sıra mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Mihrap gövdesi üç sıra silme ile çerçevelenmiştir. Doğu yarısı kırılmış bir tepelikle sonlanmıştır.

Resim 3.432. Mihrap.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.433). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Resim 3.433. Minber.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.434).

Resim 3.434. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavanda, mahfili taşıyan direklerde ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap minberin batı tarafı duvara yaslıdır ancak batı tarafının da süslü olması sebebiyle sonradan duvara bitiştirildiğini düşünülür (Resim 3.435). Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.435). İç içe iki üçgen, geniş profilli silmeyle çerçevelenmiştir. Çerçevenin ortası düzdür. Korkuluklar üç sıra silmeden meydana gelir (Resim 3.435). Alttaki iki silme düz olup iki yanlarından profilli silmelerle sınırlandırılmıştı. Üstteki bölümde ise boğumlu parmaklıklar yer yapılmıştır. Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış dört pano yer alır (Resim 3.435). Panolardan kuzey uçtaki aynalıktakine benzer şekilde dik açılı üçgen şeklindedir ve ortasında profilli silmelerle ikinci bir dik üçgen yapılmıştır. Diğer üç pano kareye yakın boyuna dikdörtgen biçimlidir ve ince profillerle çerçevelenmiştir. Köşk altı dilimli kemerli geçit şeklindedir (Resim 3.435). Kemer S-C kıvrımlarla hareketlendirilmiştir.

Resim 3.435. Minber doğu yanı.

Köşk korkuluğu boyuna dikdörtgen iki bölüme ayrılmıştır (Resim 3.436-3.437). Bunların içine parça düşürülerek yapılmış ajur tekniğinde S-C kıvrımlarla dekoratif dilimli kemer yapılmıştır. Kıvrımların tepede birleşme noktalarının üst kısmına ve köşelikleri sivri üçgenler bırakılarak oyulmuştur. Köşk doğu yanı üst üste iki kademelidir (Resim 3.436). Alttakinde yine enine dikdörtgen bir alan içine üzengilerinden itibaren S-C kıvrımlarla

hareketlendirilmiş dilimli dekoratif kemer yapılmıştır. Kemerin güney köşesi kırılmıştır. Kıvrımlardan köşeliklere doğru yukarı bakan hilaller yapılmıştır. Dikdörtgenin üst kenarı yan yana dizilmiş kare biçimli ajurlarla süslenmiştir. Bunun da orta kısmı kırıktır. Bu bölümün üstünde dikdörtgen kartuşlardan meydana gelen bir düzenleme vardır. Ortada enine dikdörtgen büyük bir kartuş, iki yandan boyuna köşelerden L biçimli ve üstte bir enine küçük dikdörtgen kartuşlarla çerçevelenmiştir. Köşkün batı yanını içten görebildiğimiz kadarıyla dekoratif kaş kemer yapılmıştır (Resim 3.436). Kemerin yayı ve üzengi kısmında S-C. Kıvrımlara yer verilmiştir. Kemer kilit noktasında dairesel bir ajurla birleşir. Yine tepede karelerden meydana gelen ajurlu bir silme vardır. Köşk kuzey yanında doğu yan ile aynı düzen söz konusudur (Resim 3.437). Köşk enli profilli bir saçakla son bulur. Külah, altıgen bir kaide üzerinde pramidal şekilde yükselir (Resim 3.435). Tepesinde alem yer alır. Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir açıklığa sahiptir (Resim 3.438-3.439). Yuvarlak kemerli bir tepelikle sonlanır. Tepeliğin içi parça düşürülerek yapılmış ajur tekniğinde bezenmiştir. Ortada içinde ajurlu çarkıfelek motifi olan dairesel unsur iki yandan kulplu birer ibrikle sınırlandırılmıştır. Kemerin kilit noktası aşağı doğru yarım daire biçiminde yapılmıştır. Kapı söveleri tepeliğin iki yanında prizmal görünüşlü kum saati biçimli unsurlarla sonlanır.

Resim 3.436. Köşk doğu yanı ve batı yanının içten görünümü

Resim 3.437 Köşk kuzey yanı

Resim 3.438. Minber kapısı

Resim 3.439. Minber kapısının tepeliği

Tavan üç bölümden oluşur ve içbükey kavisli bir silmeyle duvarlardan ayrılır. Ortada onikigen göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.440). Göbek, düz satıhlı dairesel orta bölümden profilli silmelerle kademeli onikigen prizmaya dönüşmüştür (Resim 3.441). Dairesel kısımda 12 kollu yıldızdan gelişen geometrik geçme motifi yer alır. Gerek geometrik şekiller gerekse yan silmeler, mavi, yeşil, kırmızı ve tarçın sarısı renkleriyle boyanmıştır. Dairesel bölümden sonraki ilk iki kademede silmeler zikzaklarla bezenmiştir. Son kademede ise boya ile yan yana üçayaklar çizilmiştir. Ana tavan, çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir (Resim 3.440). Ana tavanı çerçeveleyen profilli silme köşelere paralel şekilde çakılarak sekizgen görünüm kazandırmıştır (Resim 3.440, 3.442). Ana tavan iki sıra enli silme ile çerçevelenmiştir. İç ve dış çerçeveleri birbirinden kalın profilli bir silme ayırır. İçteki silmenin içinde birbirine çapraz ve dik çakılmış çıtalarla geometrik bezeme yapılmıştır. Köşelerinde çeyrek daire biçiminde yay yer alır. Yayın içi çeyrek yıldız geçmesi ile bezenmiştir. Tam köşe kısmında aşağı doğru sarkan topuz biçimli kabara yer alır. Yayın kenar kısmı da içi zikzaklarla bezenmiş bir şerit şeklindedir. Dıştaki çerçevede içtekine göre biraz daha karmaşık bir geometrik geçme

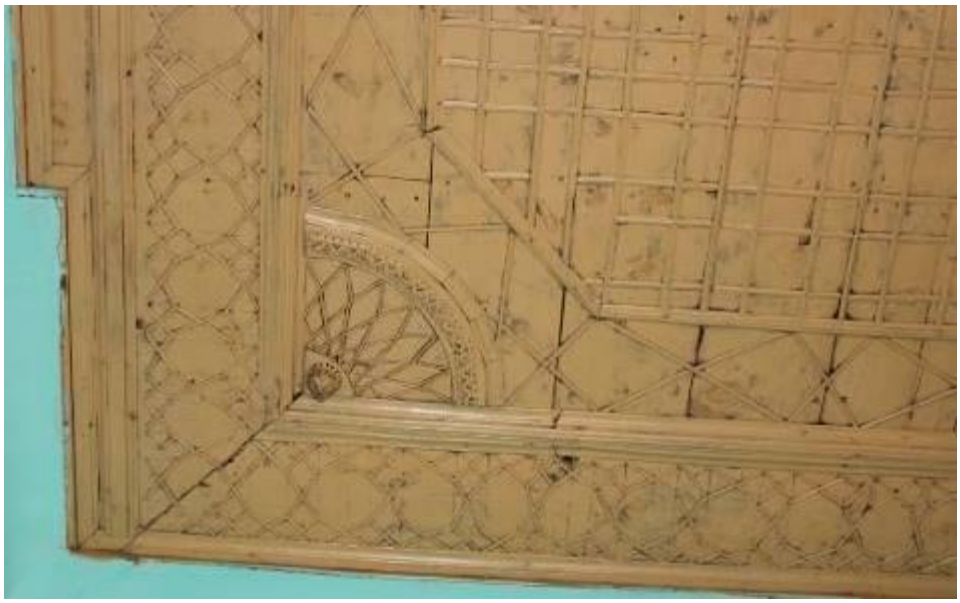
düzeni dikkat çeker. Tavandaki bütün süslemeler, geometrik bölünmeler ince çıtaların çakılması ile elde edilmiştir. Mahfil üstündeki tavan ile mahfil altı tavanında da çerçevelerdeki bezemeye benzer bir süsleme örülür (Resim 3.443).

Resim 3.440. Özgün tarafın tavanı.

Resim 3.441. Tavan göbeği.

Resim 3.442. Tavan köşebent ve dış çerçevesi

Resim 3.443. Mahfil üst kat tavanı

Mahfil balkon çıkmasının altında eşkenar dörtgenlerle elde edilmiş yarım yıldız motifi yer alır. Sekiz kolu radyal düzende dizilmiştir.

Ek bölümün tavanı ana tavan ve göbek olmak üzere iki bölümden meydana gelir (Resim 3.444). Ortadaki göbek 20 kollu yıldız biçimindedir. Yıldızın kolları profilli çıtalarla sınırlanmış baklava biçimlerinden meydana gelir. Kollar sarı yeşil beyaz ve kırmızı renklerle boyanmıştır. Dıştan da kırmızı ve lacivert renkli ince bir çizgiyle belirlenmiştir. Ana tavan kuzey güney yönlü çakılmış profilli çıtalarla bölünmüştür. Ek bölümün mahfil tavanı doğu batı yönlü çakılmış çıtalarla bölünmüştür.

Resim 3.444. Ek bölümün tavanı.

Mahfilin orijinal desteklerinin başlık ve kaideleri kare kesitli olup, köşelerde birer mukarnas dilimi ile pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür (Resim 3.431). Pahların yüzeyinde yukardan aşağıya ince yivler açılmıştır. Başlıkların ve kaidelerin yan yüzlerinde üçer sıra küçük çentik şeklinde yivler vardır. Sütunlarla birleştikleri yerlerde dikdörtgen kesitli dişlerden meydana gelen silme yer alır.

Mihrap üç sıra silme ile çerçevelenmiştir (Resim 3.445-3.446). Çerçevelerden en dıştaki enine yerleştirilmiş mukarnas dilimleri dizisinden meyadana gelir. Dilimlerin içi kademelendirilmiş olup en alt kademelere ince bir dal üstünde yapraklı bitkisel süsleme kabartma olarak işlenmiştir. İkinci silme kabartma S kıvrımların ard arda dizilmesiyle elde edilmiş baklava dilimlerine bölünmüştür. Her dilimin içinde dört kollu yıldız yer alır. Üçüncü silmede ince profilli silmelerin çapraz atılması suretiyle elde edilmiş baklava dilimleri ortasında ve kenarlarında kabartma dört yapraklı çiçek motifi yer alır. Mihrap kavsarası, altı sıra mukarnaslıdır (Resim 3.447). Kavsara köşeliği, içleri geometrik geçmelerle bezenmiş dairesel kabartma motiflerle doldurulmuştur (Resim 3.448). Tam köşelere gelen dairesel motifler mihrap nişindekiler gibi daha kabarık disk şeklindedir. Kavsara kemeri merdiven gibi dizilmiş balıksırtı motifli silmelerle çerçevelenmiştir. Mihrap nişi beş cephelidir (Resim 3.449). Kavsaradan nişe doğru her yüzü birbirinden ayıracak şekilde ince sütunceler yapılmıştır. sütuncelerin ortasında küçük kabaralar vardır. Sütunceler birbirleriyle sepetkulplu kemerlerle bağlanır. Sütuncelerin arasında her yüzde kabartma dairesel yıldız çiçeği biçimli diskler yerleştirilmiştir. Disklerin ortasında yarım küre şeklinde kabara yer alır. Mihrap nişinin dış köşelerinde çokgen ince birer sütunce bulunur. Mihrap, doğu tarafı kırılarak yarım kalmış bir tepelikle sonlanır (Resim 3.450).

Yukarı ve aşağı dönük C kıvrımlarının yan yana dizilmesiyle elde edilmiş bu süslemenin orta kısmı alem şeklinde üst üste iki boğumlu yükselir ve açık uçları yukarı bakan hilalle sonlanır.

Resim 3.445. Mihrap

Resim 3.446. Mihrap çerçevesinden ayrıntı

Resim 3.447. Mihrap kavsarası

Resim 3.448. Kavsara köşelikleri

Resim 3.449. Mihrap nişi

Resim 3.450.: Mihrap tepeliği.

3.2.1.6. Çayırpınarı Köyü Camisi

Şekil No:3.28

Resim No: 3.451-3.478

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Çayırpınarı Köyü[313], merkez ilçenin 18,5 km doğusunda, 40°,35',7.0008" Kuzey enlemi, 33°,47',45.0024" Doğu boylamında kurulmuştur (Haita 3.28-3.29). Köyün girişinde yer alan Cami, doğudan batıya doğru eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.451).

Harita 3.28. Çayırpınarı Köyü Yolu (https://www.google.com.tr/maps)(8.5.2016'da alındı)

Harita 3.29. Çayırpınarı Köyü Eski Cami konumu (GoogleEarth'te 15.8.2001'da görüntülenmiş/ 8.5. 2016'da aldım).

[313] Köyün adı 16. Yy'a ait tahrir defterlerinde geçmemektedir: Kankal, 2011, 48-52. En erken Çankırı Hurufat defterlerinde VGM 1138 numaralı defter'de, sayfa 24, sıra:10'da H. Şaban 1116/ M. Kasım- Aralık 1704 tarihli kayıtta adına rastlıyoruz. Ayrıca Elibol da 1792-1832 tarihleri arasındaki şeriyye sicillerinde Çankırı Merkez Kaza'ya bağlı köyler içinde zikretmiştir: Elibol, 2008, 26.

Resim 3.451. Çayırpınarı Köyü Eski Camisi kuzeydoğudan genel görünüş.

Tarihçe: Yapının kuzey cephesinde kapının hizasında çatıya yakın dikdörtgen biçimli bir kitabe yer alır (Resim 3.452). Kitabede "Sahib'ül-hayrat delil'ül hayrat, sene 1265" yazar, bunların altında da "1276" tarihi kazınmıştır. Bu tarihlerin inşa mı, tamir mi olduğuna dair bir ibare yoktur.

Resim 3.452. Çayırpınarı Köyü Eski Cami'nin kitabesi.

Ayrıca, Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Şaban 1116/ M. Kasım- Aralık 1704 tarihli tecdid[314], en geç H. 7 Cemaziyelahir 1226/ M. 29 Haziran 1811 tarihli tevcih[315] olmak üzere çeşitli[316] kayıtlara rastlanmıştır. H. Rebiülevvel 1131/ M.Ocak-Şubat 1719 tarihli inayet kaydında da Mehmet Efendi binası Cami olarak geçmektedir[317]. Bu tarihler dikkate alındığında Camiyi en erken 1704 yılına tarihlendirebiliriz. Kitabede geçen tarihler tamir kaydı olmalıdır.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eserin kuzeyine geç dönemde son cemaat yeri eklenmiştir.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahiptir. Ancak harim kuzey duvarındaki pencereden ve kuzey cephesinde bulunan bir çatlaktan görüldüğü üzere yapının kabayonu taşla inşa edildiği anlaşılır. Son cemaat yerinin malzemesi sıvalı olması nedeniyle görülememiştir. Mahfil, mahfili taşıyan destekler, minber ve tavan ahşap, mihrap alçıdır.

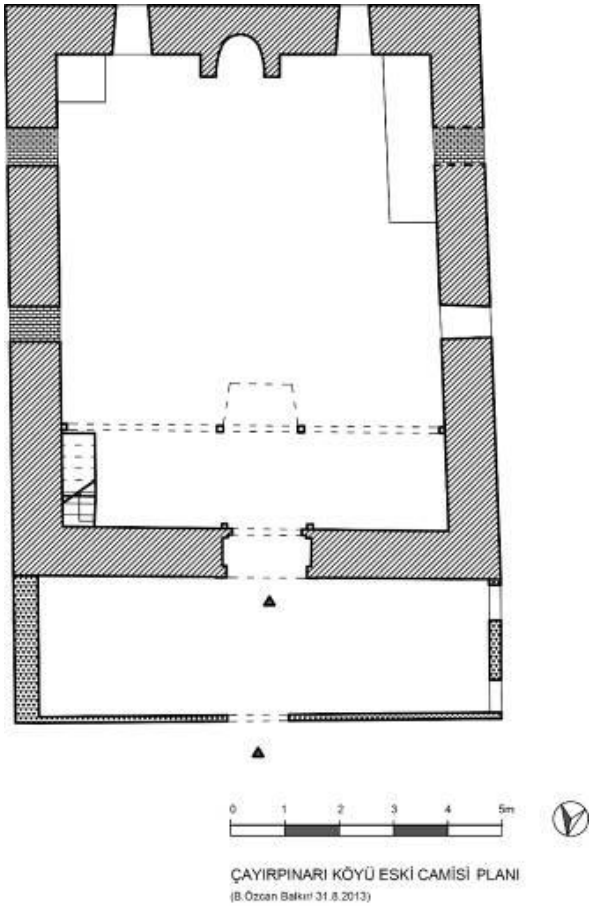
Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.28). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan harime doğru 42 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de kare vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde harime doğru taşıntı yapar. Mahfile doğu duvarın kuzey ucuna yaslanmış merdivenlerle çıkılır.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Ancak doğu duvardaki iki pencere ile batı duvarda güneydeki pencere kapatılıştır. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde hafif çarpık dikdörtgen planla uzanır. Batı duvarı daha kısa tutulmuştur. Son cemaat yerinin duvarları ana mekânın duvarlarından incedir. Kapalı bir kuruluşa sahiptir. Batı cephesinde iki pencere açılmıştır. Kuzey cephesinde eksende son cemaat yerinin girişi yer alır.

---

[314] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra:10'da.
[315] VGM 554 numaralı defter, sayfa 206, sıra:7'de.
[316] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Çayırpınarı Köyü Camisi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1105 numaralı defter, sayfa 72, sıra:5 (Zilhicce 1147); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 35, sıra:12 (Zilkade 1149); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:2 (Şaban 1152); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra:14 (Safer 1116); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:19 (Şevval 1172); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:9 (Zilkade 1197)'dir.
[317] VGM 1131 numaralı defter, sayfa 29, sıra:5'de.

Harim kütlesinde batı duvar doğu duvara göre biraz daha uzun yapıldığından kuzey duvarın açısı doğudan batıya doğru hafifçe genişlemektedir. Yamukluk son cemaat yerinde kendini göstermez. Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Şekil 3.28 Çayırpınarı Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/31. 8. 2013)

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.453). Çatı kiremitle kaplanmıştır. Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.453-3.455). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir; ancak zeminde alçak bir platform yapının etrafını dolanır. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir.

Resim 3.453. Kuzey doğudan görünüş.

Resim 3.454. Batı cephe.

Resim 3.455. Güney cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Güney ve batı cephelerde iki sıra (Resim 3.454-3.455), doğu ve kuzey cephelerde tek sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.453). Doğu cephede üstte iki pencere vardır. Bunlar güneye daha yakın yapılmıştır. Planda örülmüş olan pencereler burada sezilememektedir. Batı cephede üstte iki, altta üç pencere vardır; planda bu cephenin güneyinde görülen örülmüş pencerenin izine rastlanmaz. Üstteki pencerelerden güneydeki tek olarak yerleştirilmişken, diğeri alt sıradaki ile aynı aksı paylaşmaktadır. Batı cephenin kuzeyinde yer alan alt seviyedeki iki pencere ise son cemaat yerinin batı cephesindeki pencereleridir. Güney cephede üstte ve altta ikişer pencere vardır. Kuzey cephede üstte bir pencere mevcuttur. Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Son cemaat yerinin kuzey cephesindeki pencere, diğer pencerelerden daha büyükçedir. Batı cephenin kuzeyindeki iki

pencere de diğerlerinden daha küçük boyutludur. Ana mekânın doğu, batı ve güney cephelerindeki pencere açıklıkları eşit boyuttadır. Ana mekânın alt pencerelerine çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Son cemaat yerinin pencereleri hariç bütün alt pencerelerin düz ahşap söveleri vardır.

Kapalı son cemaat yerinin kuzey cephesinin ortasında dikdörtgen biçimli kapı yer alır (Resim 3.453). Cephede kapının üstünde çatının biraz altında, hizası biraz batıya kaymış vaziyette pencere açıklığı vardır. Bu açıklığın biraz doğusunda küçük dikdörtgen bir levhada tarih kitabesi yer alır. Son cemaat yerinin doğu cephesinde herhangi bir açıklık yoktur. Batı cephesinde ise iki küçük pencere görülür.

İç Mekân:

Son cemaat yeri, doğu batı doğrultulu dikdörtgen planlı ve iki katlıdır (Resim 3.456-3.457). Üzeri düz ahşap tavanlı olup, kuzey güney yönlü atılmış ahşap kirişlerle desteklenmiştir. İkinci kata doğu duvar önündeki merdivenle çıkılır; fakat çıkışı kapattıklarından ikinci katı göremedik. Batı duvardaki pencereler duvarın iki ucuna yakın açılmıştır (Resim 3.457). Pencereler boyun dikdörtgen biçimli açıklıklara sahiptir. Son cemaat yeri kapısı kuzey duvarı orta ekseninde açılmış boyuna dikdörtgen basit bir unsurdur.

Resim 3.456. Son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış

Resim 3.457. Son cemaat yeri, doğudan batıya bakış

Son cemaat yerinin güney duvarında mihrap ekseninde harim kapısı yer alır (Resim 3.458). Harim kapısı basık kemerlidir. Düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Bu cephedeki sıva çatlağından harimin inşa malzemesi görülebilmektedir.

Resim 3.458. Harim kapısı.

Harim, kuzey güney yönünde kareye yakın hafif yamuk planlıdır (Resim 3.459-3.462). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır ve her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Tavan yüzeyinde ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere yer verilmiştir. Güney duvarda mihrabın iki yanında alçak bir seki yapılmıştır.

Resim 3.459. Harim güney duvar.

Resim 3.460. Harim batı duvar.

Resim 3.461. Harim doğu duvar.

Resim 3.462. Harim kuzey duvar.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Ayrıca örülmüş olan doğu cephedeki alttaki iki pencere ile batı cephenin güneyindeki bir alt

pencerenin izleri de belirgindir. Kuzey duvarda üstte batı duvara yakın bir pencere mevcuttur (Resim 3.463). Pencere sövelerinin kuzey duvardaki pencereden kabayonu-düzgün kesme taş olduğu anlaşılır.

Resim 3.463. Kuzey duvardaki pencere.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.464-.3465). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte dörder adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki alt ve üst direkler duvarlara bitişik konumludur. Mahfilin orta bölümü, alt tarafı profillendirilmiş dikdörtgen biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Çıkma kısmı hariç yanların parmaklıkları mevcut değildir. Mahfile harimin doğu duvarının kuzey köşesinde yer alan merdivenle irtibat sağlanmıştır. Alttaki direkler kare prizma biçimlidir. Üsttekiler ise silindirik olup, kare prizma kaide ve başlıkları vardır (Resim 3.465). Kaide ve başlıkların köşeleri belli bir seviyede pahlanmıştır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir Mahfil katında, kuzey duvarın doğu tarafında boyuna dikdörtgen biçimli bir kapı yer alır (Resim 3.464). Bu kapı son cemaat yerinin üst katına açılır; ancak kilitli olması nedeniyle bu bölüme geçemedik.

Resim 3.464. Mahfil.

Resim 3.465. Mahfil üst katı.

Mihrap, güney duvarda eksende yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.466). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsarası ve gövdesi kalınca bir kaval silme ile birbirinden ayrılır. Mihrap üç dilimli taç bölümüyle sonlanır.

Resim 3.466. Mihrap.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.467). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.468). Üst tarafı kare kesitli olan vaiz kürsüsü piramidal bir kaideye oturur.

Resim 3.467. Minber

Resim 3.468. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavanda, mahfilin üst desteklerinde ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap kazıma ve alçı kalıplama olarak gruplandırılır.

Ahşap minber batı duvara yaslandığından doğu tarafı bezenmiştir. Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.469). Üçgenin içi kabartma eşkenar dörtgenlere bölünmüştür. Eşkenar dörtgenlerin etrafı ince çıtaların aplike edilmesi suretiyle çerçevelenmiştir. Eşkenar dörtgenlerin üzeri boyalarla benekli bir şekilde bezenmiştir. Aynalığın etrafı da daha enli bir çıta ile çerçevelenmiştir. Korkuluklar iç içe geçmiş çemberlerden oluşan ajurlu bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.469). Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış beş adet boyuna dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.467). Panolar herhangi bir süsleme içermez. Köşk altı, dikdörtgen biçimli bir açıklıktan ibarettir. Sade bir kapağı vardır (Resim 3.467).

Resim 3.469. Minber aynası ve korkuluğu.

Köşk kısmının doğu tarafına yarısına kadar parmaklıklı korkuluk yapılmıştır (Resim: 3.467). Korkuluğun üstünde kalan kısma dekoratif kaş kemer yapılmıştır. Kemer, köşelikleri boş bırakılmış olan iki parçadan meydana getirilmiştir. Bu kısmın üst tarafında da enine dikdörtgen bir çökertme yer alır. Köşkün kuzey tarafı doğu ile simetriktir.. Köşk profilli bir saçakla sonlanır. Külah, sekizgen bir kaide üzerinde piramidal şekilde yükselir (Resim: 3.470). Minber kapısı, dikdörtgen biçimli basit bir açıklıktan ibarettir (Resim: 3.471); kapı üzerinde enine dikdörtgen sade bir alınlık bunun üzerinde de ajur tekniği ile yapılmış dilimli istiridye kabuğu şeklinde bir taç yer alır. Alınlığın iki yanından, kapı yan sövelerinin üstünden yükselen kum saati biçimli iki unsurla son bulur.

Resim 3.470. Minber külahı

Resim 3.471. Minber kapısı

Tavan üç bölümden oluşur ve iç bükey düz bir şeritle duvarlardan ayrılır (Resim 3.472). Ortada yıldız biçimli göbek, etrafında ana tavan ve iki sıra halinde dış çerçeve yer alır. Göbek iki kademeli yirmi altı kollu yıldızdan meydana gelir, alttaki kademe damalı olarak boyanmıştır (Resim 3.473). Üst kademede ise parmakla çiçek motifleri yapılmıştır. Yıldızların çerçeveleri ve üst yıldızın kollarının arası ince çıtalarla çerçevelenmiştir. Ana tavanın köşeleri üç sıra profilli çıta ile pahlanmış, ve tavan sekizgen bir görünüm kazanmıştır (Resim 3.472). Tavanın içi de kuzey güney doğrultusunda çakılmış profilli çıtalarla bölümlere ayrılmıştır. Pahların köşelerde kalan kısımları yine parmak baskısı

şeklinde boyanmıştır (Resim 3.474). Dış çerçeve iki sıradan meydana gelir ana tavandan ve birbirlerinden, ince çıtalarla sınırlanmış kalın profillerle ayrılırlar (Resim 3.472, 3.474). Çerçevelerin içi boş tutulmuşken, profiller damalı olarak, çıtalar da yine parmak baskısı ile boyanmıştır. Tavan ve minberde gördüğümüz bu parmak baskısı tekniği uzaktan bakınca sedefli bir izlenim yaratmaktadır.

Resim 3.472. Harim tavanı.

Resim 3.473. Tavan göbeği

Resim 3.474. Ana tavanda pahların köşesi

Mahfillin üst katındaki ahşap desteklerin kaide ve başlıklarında kazıma tekniğinde bezemeler yer alır (Resim 3.475). Pahlara boylu boyunca düz yivler açılmış, başlık ve kaidelerin orta seviyesine kadar olan yüzeyleri de sıra sıra damla şeklinde küçük yivlerle hareketlendirilmiştir.

Resim 3.475. Mahfil direklerinin başlıklarından.

Mihrap üç sıra silme ile çerçevelenmiştir (Resim 3.476). İç ve dışta profilli bir silme yer alırken ortada enli bir süsleme şeridi bulunur. Bu şeridin üstünde alçı kalıplama tekniğinde ardışık dizilmiş simetrik düzenli bitkisel süslemeler yapılmıştır (Resim 3.477). Bu çerçeveler altta konik biçimli kaidelerin hemen üstünden başlar (Resim 3.478). Mihrap kavsara kuşatma kemeri yuvarlak kemerli olup, kemerin etrafı ince bir silmeyle çevrelenmiştir. Silme tepe noktasında kaş kemer izlenimi verecek şekilde yukarı doğru sivriltilmiştir. Kavsara ile nişin gövdesini ayıran kalın kaytan silme nişin kenarlarına kadar gelerek, farklı bir bezeme meydana getirmiştir. Mihrabın taç kısmı üç dilimli olup herhangi bir bezeme içermez.

Resim 3.476. Mihrap

Resim 3.477. Mihrap çerçevesindeki süsleme şeridi

Resim 3.478. Süsleme şeritlerinin alt tarafındaki konsollar

3.2.1.7. İçyenice Köyü Yukarı Eski Camisi

Şekil No: 3.29

Resim No: 3.479- 3.500

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı İçyenice Köyü[318], merkez ilçenin 7.9 km kuzeyinde, 40°,39',15.7428" Kuzey enlemi, 33°,35',5.8452" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.30-3.31). Köyün eski yerleşim merkezindeki Cami, kuzeyden güneye doğru eğimli arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.479). Köy halkı, İç yenice Köyü bugünkü yerine taşınmasına rağmen özel günlerde Cami'yi kullanmaktadır.

Harita 3.31. İçyenice Köyü yolu. (https://www.google.com.tr/maps) (12.05.2016'da alındı)

Harita 3.30 İçyenice Köyü Eski Cami'nin konumu. (GoogleEarth'te 7.12.2013'te görüntülenmiş/ 12.5. 2016'da aldım).

[318] Kankal, 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde, Elibol da 19. Yy'a ait Şeriyye sicillerinde İçyenice Köyü'nün adı'nın "Yenice" olarak kaydedildiğini belirtmişlerdir: Kankal, 2011, 52; Elibol, 2008, 27. Ayıca 18.yy başına tarihlenen VGM Hurufat defterlerinde de Yenice Karyesi olarak anılmaktadır. VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 43; VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 25; VGM 1105 numaralı defter, sayfa 68, sıra 17; VGM 1147 numaralı defter, sayfa 78, sıra 13; VGM 555 numaralı defter, sayfa 245, sıra 12.

Resim 3.479. Eski Cami kuzeydoğudan görünümü.

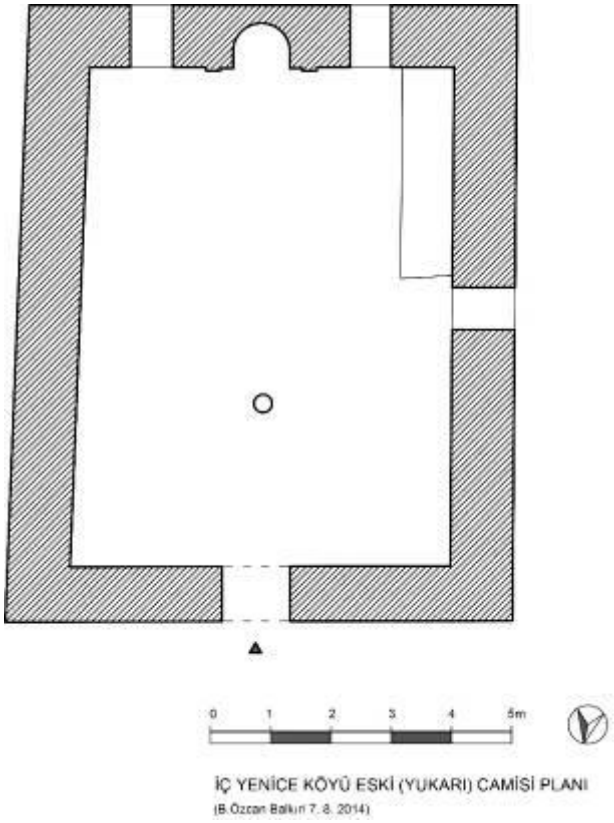
Tarihçe: Yapıda herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde, en erken H. Ramazan 1113/ M. Ocak- Şubat 1702[319] ve H. Şevval 1118/ M. ocak- Şubat 1707[320] tarihli inayet, H. Zilhicce 1143/ M. Haziran- Temmuz 1731[321] tarihli tecdid kayıtlarında Yenice Karyesi Mescidi olarak geçmektedir. H. Muharrem 1189/ M. Mart-Nisan 1775[322] tarihli tecdid, H. Rebiyülevvel 1197/ M. Şubat-Mart 1783[323] ve H. 6 Rebiyülahir 1231/ M. 6 Mart 1816[324] tarihli tevcih kayıtlarında Müftü Osman Efendi'nin bina eylediği Cami'ye ahalinin minber vaz' eylediği kaydedilmiştir. Bu kayıtlar dikkate alındığında caminin en erken 18. ortalarına kadar mescit olarak kullanılırken en geç 1775 yılında onarım görüp ahali tarafından minber eklenmek suretiyle camiye dönüştürülmüştür.

Caminin bulunduğu bölgede heyelan olması nedeniyle evler hasar görmüştür, ancak köylülerin dediğine göre cami bu heyelandan etkilenmemiştir. Heyelan sonrası köy yola yakın bugünkü yerine taşınmıştır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememiştir. Ancak doğu cephesinde su basmanı seviyesinde sıvada dökülmelerin olduğu yerden en azından su basmanı seviyesine kadar kabayonu, moloz taşla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Tavanı destekleyen direk metal; tavan ve minber ahşaptır. Mihrap alçıdır.

[319] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 43.
[320] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 25.
[321] VGM 1105 numaralı defter, sayfa 68, sıra 17.
[322] VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra 16.
[323] VGM 1147 numaralı defter, sayfa 78, sıra 13.
[324] VGM 555 numaralı defter, sayfa 245, sıra 12.

Planı: Cami, kuzey güney yönünde kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.29). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de dikdörtgen biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde mihrap ekseninde ahşap bir direk yer alır.

Şekil 3.29. İçyenice Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/ 7.8.2014)

Yapının güney cephesinde iki, batı cephesinde bir pencere vardır. Doğu ve kuzey cephelerde pencere açılmamıştır. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleştirilmiştir. Batı cephedeki pencere ise cepheyi hemen hemen ortalamıştır. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur. Harimin kuzey duvarı güney duvara göre biraz daha uzun yapıldığından doğu duvarın açısı güneyden kuzeye doğru hafifçe genişlemektedir. Harimin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.480-3.482). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Caminin etrafına beton zemin yapılmıştır. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Batı cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.480). Bunlardan alt seviyedeki nerdeyse cepheyi ortalarken, üst seviyede güneydeki pencerenin denizliği alt pencerenin lentosu ile aynı hizadadır. Üst seviyedeki kuzeydeki pencere daha yukarıda çatıya yakın açılmıştır ve alt pencereye güneydekine güre daha mesafelidir. Güney cephede ise alt seviyede tek sıra pencere açılmıştır (Resim 3.481). Doğu ve kuzey cephelerde pencere yoktur (Resim 3.482). Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve batı cephedeki üst pencereler alt pencerelere göre nispeten daha küçüktür. Alt seviye pencere açıklıkları eşit boyuttadır. Alttaki pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir (Resim 3.483). Pencerelerin ahşap kasaları vardır.

Mihrap ekseninde kuzey cephe üzerindeki harim kapısı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.484).

Resim 3.480. Batı cephe.

Resim 3.481. Güney cephe.

Resim 3.482. Kuzeydoğudan görünüş.

Resim 3.483. Alt sıra pencerelerin demir şebekeleri

Resim 3.484. Harim kapısı

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.485-3.488). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar sıvanmış ve boyanmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyindeki ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemeler ile minber ve mihrap esere hareketlilik verir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar.

Resim 3.485. Batıdan doğuya bakış.

Resim 3.486. Doğudan batıya bakış.

Resim 3.487. Kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.488. Güneyden kuzeye bakış.

Harimin kuzeyinde orijinalinde mahfil olduğu, fakat zamanla yıkıldığını düşünüyoruz. Böyle düşünmemizin sebeplerinden biri tavanın iki farklı düzende yapılmış olmasıdır. Kuzeyde mahfilin olması gereken yerin daha sade görünümlü tavanı, ana tavandan yükseklik olarak da ayrılır. Ana tavan daha alçaktır. Ayrıca bu bölüme rast gelen batı duvardaki kuzey pencere de bu düşüncemizi desteklemektedir. Mahfilin yıkılması sonrası tavanı desteklemesi için tek bir metal direk doğrudan mahfil tavanına yaslanmıştır.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.489). Mihrap cephesi bir süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Çerçeve aşağıda konik kaidelerin hemen üstünden başlar. Mihrap, yarım daire bir niş ve

aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara ile niş gövdesi kalın kaytan bir silme ile birbirinden ayrılır.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.490). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli son dönemde yapılmış bir unsurdur (Resim 3.491).

Resim 3.489. Mihrap

Resim 3.490. Minber

Resim 3.491. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavanda ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma, parmak baskısı ve alçı kalıplama olarak gruplandırılır.

Ahşap minberin batı yanını duvara yaslanmış olması nedeniyle göremedik. Cumhuriyet döneminde eklenmiş minberin doğu yan aynalığı dik açılı birer üçgen şeklindedir. (Resim 3.490). Enli çıtalarla yapılmış, enine ve boyuna dikdörtgenler, dik üçgenler, paralel kenarlar ve yamuk şekillerinin belli bir düzende yerleştirilmesi ile hareketlendirilmiştir. Yan aynalık süpürgeliği de kapsar. Korkuluklar parmaklıklıdır. Köşk altı, dolap olarak değerlendirilmiş basit dikdörtgen bir açıklıktır ve aynı biçimde kapısı vardır. Köşk kısmında da geometrik şekillerle bezenmiştir. Külah konik şekilde yükselir. Minber kapısı yanları dilimli basık kemerli bir açıklığa sahiptir (Resim 3.492). Alınlığında iç kısmı dilimli fistolu enine dikdörtgen biçimli bir kartuş yer alır. Kapı söveleri yukarda boğumlu birer uçla sonlanır.

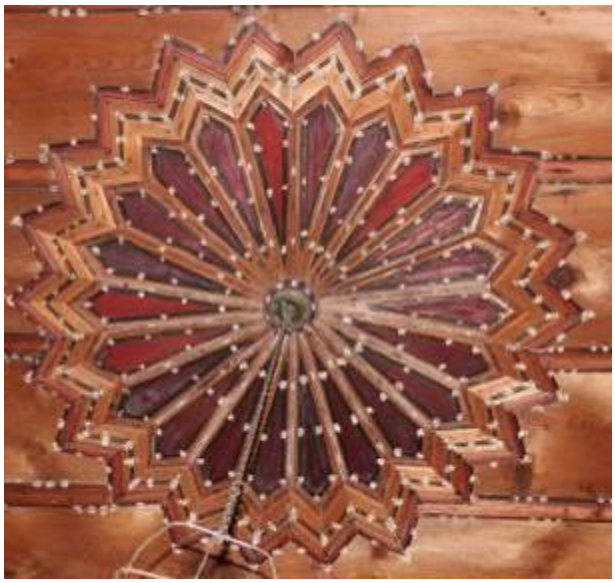

Resim 3.492. Minber kapısı.

Tavan üç bölümden oluşur ve düz bir silmeyle duvarlardan ayrılır. Ortada yirmi iki kollu yıldız şeklinde göbek, etrafında ana tavan ve iki sıra halinde dış çerçeve yer alır (Resim 3.493). Göbek merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.494). Profilli tabakalarla kademeli bir şekilde yükselen yıldızın kolları ince çıtalarla belirlenmiştir. En üst kısmında kollar kırmızının tonlarında boyanmıştır. Ana tavan, kare biçimli olmakla birlikte, köşeleri iki sıra çıta çakılmasıyla pahlanmış ve sekizgene dönmüştür (Resim 3.493). Sekizgenin içi doğu batı doğrultusunda çakılmış çıtalarla bölümlere ayrılmıştır. Ayrıca sekizgenin doğu ve batı kenarlarına da kuzey güney doğrultulu birer çıta çakılarak sekizgen daraltılmıştır. Pahların köşelerine göbekteki yıldızla aynı biçimde çeyrek yıldız yerleştirilmiştir (Resim 3.495). Ana tavan çerçevelerden profilli çıtalarla yapılmış bir silme ile ayrılır. Çerçeveler de kademeli olarak yükselir (Resim 3.496). Çerçevelerin içi düzken, çerçeveleri birbirinden ve duvardan ayıran silmeler zikzaklarla çevrelenmiştir. Dış çerçevenin köşesinde çıtalarla yay biçiminde istiridye motifi yapılmıştır (Resim 3.497). Tavandaki bütün çıtaların üstü ve zikzakların yüzeyi beyaz renkli boya ile parmak baskısı yapılarak bezenmiştir.

Resim 3.493. Tavan.

Resim 3.494. Tavan göbeği

Resim 3.495. Ana tavanın köşe pahları

Resim 3.496. Tavan dış çerçeve

Resim 3.497. Dış çerçevenin köşebendi

Mihrap, onarımda beyaz, pembe ve yeşil yağlı boya ile boyanmıştır (Resim 3.498). Mihrabı, çevreleyen enli süsleme şeridinin iki yanı profilli silmelerle sınırlanmıştır. Süsleme şeridinde arka arkaya dizilmiş bitkisel bir süsleme yer alır (Resim 3.499). Çerçevenin çıktığı konik kaidelerin yüzeyine derin kazıma oyma ile iç içe V şeklileri yapılmıştır (Resim 3.500). Hafif sivri kemerli kavsara kuşatma kemerinin tepe kısmı yukarı doğru çentik şeklinde uzatılmıştır (Resim 3.498). Kemerin etrafını profilli ince bir silme dolanır. Mihrap nişi ile kavsarasını ayıran kalın kaytan silmenin uçları dışarıya C kıvrımlı kemer üzengisi şeklinde yansır.

Resim 3.498. Mihrap

Resim 3.499. Mihrap çerçevesindeki silme

Resim 3.500. Silmelerin başlangıcındaki konsollardan.

3.2.1.8. Küçüklü Köyü Eski Camisi

Şekil No:3.30
Resim No: 3.501-3.525
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Küçüklü Köyü, merkez ilçenin 17 km doğusunda, 40°, 35', 10.9968" Kuzey enlemi, 33°, 48', 47.9952" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.32-3.33). Köyün merkezindeki Cami batıdan doğuya hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.501).

Harita 3.32. Küçüklü Köyü yolu. (https://www.google.com.tr/maps)(15.5.2016'da alındı)

Harita 3.33. Küçüklü Köyü Eski Cami konumu. (GoogleEarth'te 15.8.2010'da görüntülenmiş/ 15.5. 2016'da aldım).

Resim 3.501. Küçüklü Köyü Eski Cami güney cepheden görünüm.

Tarihçe: Yapıda herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde, Küçüklü Karyesi Mescidi'ne ait H. Cemaziyelevvel 1114 / M. Eylül-Ekim 1702[325] ve H. Recep 1138/ M. Mart Nisan 1726[326] tarihli inayet kayıtlarına rastlanmıştır. Minber eklemesine dair bir kayda rastlanmamıştır.

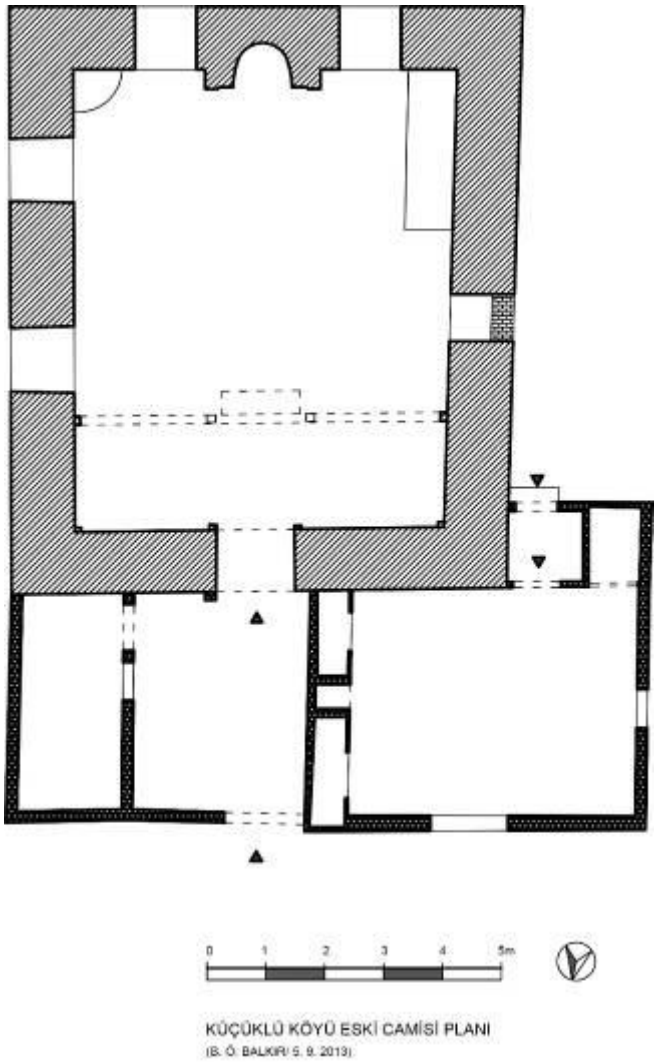
Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, bugün kullanılmamaktadır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalıdır. Dış cephede sıvaların döküldüğü yerlerden gördüğümüze göre kabayonu taşla inşa edilmiştir. Mahfil, mahfili taşıyan destekler, minber, vaiz kürsüsü ve tavan ahşaptır, mihrap alçıdır. Harimin kuzeyindeki ek bölümler su basmanı seviyesinde taş, üstü kerpiçtir.

Planı: Cami, kuzey güney yönünde kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.30). Güney duvarında eksenden biraz doğuya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru 33 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir.Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde taşıntı yapar.

Yapının güney ve doğu cephelerinde ikişer, batı cephesinde bir pencere yer alır. Kuzey cepheye pencere açılmamıştır. Batı cephedeki pencere yarıya kadar örülerek kapatılmıştır. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur.

[325] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:13.
[326] VGM 1091 numaralı defter, sayfa 27, sıra:12.

Şekil 3.30. Küçüklü Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/ 5.9.2013)

Harimin kuzeyinde doğu batı yönünde dikdörtgen planlı, son cemaat yeri bulunur. Son cemaat yerinin duvarları, harimin beden duvarının 1/5 i kalınlığındadır. Batı tarafı batı cepheden taşıntı yapar. Son cemaat yeri, iki duvarla üç bölüme ayrılmıştır: Doğuda kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlı bir mekân, batıda kareye yakın dikdörtgen bir başka mekân ve ortada son cemaat yeri olarak kullanılan kuzey güney yönlü kareye yakın dikdörtgen planlı mekân. Doğudaki mekân oda olarak, batıdaki ise bugün depo olarak kullanılmaktadır. Batıdaki mekânın üst kısmında, kapısı taşıntılı kısmın güney cephesine açılmış bir oda yer alır. Odanın kuzey ve batı cephelerinde birer pencere vardır. Doğusunda ise iki dolap ve ortada ocak kısmı bulunur. Son cemaat yerinin kapısı kuzey cephenin ortasına açılmıştır. Yapının üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.502-3.504). Doğu cephenin alt kısmında sıvanın bir kısmı döküldüğünden inşa malzemesi görülebilmektedir (Resim 3.502). Yapı, ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki hafif uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır. Batı cephenin kuzey ucuna yakın bir bölüm eklenmiştir (Resim 3.503). Burası köy odası olarak işlev görmekteyken bugün kullanılmamaktadır. Güney cephe köy odasının cephesiyle kademeli bir görünüm sergiler (Resim 3.503). Önde harimin, batı arkada köy odasının güney cephesi görünmektedir. Kuzey cephe iki katlı bir görünüm sergilemektedir (Resim 3.504).

Resim 3.502. Doğu cephe.

Resim 3.503. Güney cephe

Resim 3.504. Kuzey cephe.

Pencere sayıları cephelere göre farklılık sergiler. Doğu ve güney cephede alt seviyeye yerleştirilmiş tek sıra pencere açıklığı söz konusudur(Resim 3.502-3.503). Doğu ve güney cephede ikişer pencere vardır (Resim 3.502-3.503). Batı cephede planda gördüğümüz pencere görülememektedir. Bunun sebebi kapatılmış olmasıdır. Batı cephenin kuzey tarafında son cemaat yerinin batı tarafının üstünde yer alan odanın bir bölümü yer alır. Girişi dikdörtgen biçimli olup, bu uzantının güney duvarının doğu ucuna açılmıştır. Batı cephesinin ortasında ise bir pencere açıklığı yer alır. Kuzey cephede üst seviyede iki pencere açılmıştır (Resim 3.504). Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve kuzey cephenin batısındaki hariç diğerleri nispeten daha küçüktür. Kuzey cephede batı tarafta üst odanın penceresi kareye yakın dikdörtgen biçimli olup geniş bir penceredir. Doğu ve güney cephedeki pencerelerin çubuk demirlerden hazırlanmış çiçek biçimli şebekeleri vardır. Pencerelerin dış kenarlarına ahşap kasalar yapılmıştır. Kuzey cephede ayrıca orta eksende son cemaat yerinin dikdörtgen biçimli kapısı ile üstünde başka bir dikdörtgen kapı daha dikkat çeker. Köy muhtarının belirttiğine göre bu kapı mahfil ve son cemaat yerinin doğusundaki odanın üstündeki bir oda ile irtibatlıyken kullanılmayınca çocuklar için tehlike yaratmasın diye önündeki merdiven kaldırılmıştır.

Resim 3.505. Köyodasının kuzeybatıdan görünümü.

İç Mekân:

Son cemaat yerine kuzey duvarının batı ucunda yer alan dikdörtgen biçimli kapı ile girilir (Resim 3.506). Düz tavanla örtülüdür. Mekânın doğu kenarına yakın yerleştirilmiş kare kesitli bir ve güney duvara bitişik konumlu iki ahşap direkle tavan desteklenmişti. Son cemaat yerinin doğusundan kuzey güney yönlü dikdörtgen biçimli mekâna girilir (Resim 3.507). Burası sonradan bölünerek son cemaat yerinden ayrılmıştır. Herhangi bir özellik arz etmez. Son cemaat yerinin güney duvarının batı ucunda, mihrap ekseninde basit dikdörtgen bir açıklığa sahip harim kapısı bulunur (Resim 3.508).

Resim 3.506. Son cemaat yeri kuzeydoğuya bakış.

Resim 3.507. Son cemaat yerinin doğusundaki mekân

Resim 3.508. Harim kapısı

Harim, kuzey güney yönünde kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Resim 3.509-3.512). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyinde, mahfil taşıyıcıları ve minberde süslemeler vardır. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.509-3.512). Planda batı duvarın ortasında yer alan pencere örülerek günümüzde dolap işlev görmektedir (Resim 3.513).

Resim 3.509. Güney duvar.

Resim 3.510. Doğu duvar.

Resim 3.511. Batı duvar.

Resim 3.512. Kuzey duvar.

Kuzey duvarda eksende boyuna dikdörtgen bir nişin dip duvarında boyuna dikdörtgen biçimli harim kapısı bulunur (Resim 3.514). Kapının iki ahşap kanadı vardır. Kuzey duvarda üst seviyede de bir kapı dikkati çeker. Son cemaat yerinin üstündeki odalarla bağlantılıdır. Ancak dıştan ulaşım kesildiğinden buradan mahfile çıkılamadı (Resim 3.512).

Resim 3.513. Batı duvarda kapatılan pencere

Resim 3.514. Harim kapısı

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.512). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte dörder adet ahşap direklerle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katın gerisinde, kapı açıklığının iki yanına yerleşik duvara bitişik konumlu birer direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Balkonun etekleri, dendanlarla süslenmiştir. Mahfilin önüne parmaklık yerleştirilmiştir. Öndeki direkler kare prizma kaide ve başlıklı, silindirik biçimlidir. Kaide ve başlıkların direklerle birleştiği kısımlarının köşeleri pahlanmıştır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Başlıkların üstünde S-C profilli yastıkları vardır. Mahfile kuzey duvarda yer alan üstteki kapı ile irtibat sağlanıyormuş. Ancak dışardan bağlantı kesildiğinden mahfile çıkamadık.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir. Mihrap cephesinde dış çerçevenin içinde çökertme yapılmıştır. Alınlıkta mihrap ayeti yazar. Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Niş ve içteki çerçeve boyanmıştır (Resim 3.515).

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.516). Ahşaptan yapılmıştır. Fazla süsleme yapılmamıştır.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.517).

Resim 3.515. Mihrap

Resim 3.516. Minber

Resim 3.517. Vaiz kürsüsü.

Son cemaat yerinin üstünde batı tarafta doğu batı yönlü kareye yakın dikdörtgen planlı köy odası bulunmaktadır. Düz ahşap tavanla örtülüdür. Köy odası batı cepheden biraz taşıntı yapar. Kapısı taşıntılı kısmın güney duvarına açılmıştır (Resim 3.518). Buradan küçük bir hole ulaşılır holden odaya girilir. Odanın doğu duvarı ortasında yuvarlak kemerli ocak nişi, altında dikdörtgen biçimli bir niş daha, iki yanda da boyuna dikdörtgen biçimli birer dolap yer alır (Resim 3.519). Güney duvarın batı ucunda yer alan bir kapı ile yüklük olarak da kullanılan küçük bir odayla irtibat sağlanır. Kuzey ve batı duvarlarının ortasında birer pencere açılmıştır (Resim 3.520-3.521). Pencerelerden kuzeydeki enine dikdörtgen biçimli ve nispeten daha büyüktür. Diğeri boyuna dikdörtgen küçük bir açıklığa sahiptir. Pencerelerin ahşap kasaları vardır.

Resim 3.518. Köy odası güney duvarı.

Resim 3.519. Köy odası doğu duvarı.

Resim 3.520. Köy odası kuzey duvarı.

Resim 3.521. Köy odası batı duvarı.

Süsleme: Eserde bulunan süslemeler, ahşap çakılarak aplike, kazıma ve boyama olarak gruplandırılır. Bunlar da minberde, mahfili taşıyan ayaklarda ve mihrapta karşımıza çıkar. Ayrıca köy odasının tavanında da bezeme yer alır.

Ahşap minber batı duvara bitişik yapıldığından batı tarafını göremedik (Resim 3.516, 3.522). Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.516). Üçgen, geniş profilli silmelerle çerçevelenmiştir. Çerçevenin ortası düzdür. Korkuluk bölümünde ayna şeklinde üst üste yerleştirilmiş C kıvrımlarla parmaklık yapılmıştır. Süpürgelik kısmı düz yatay bir ahşapla kapatılmıştır. Önüne enine dikdörtgen bir pano konmuştur. Köşk altında yuvarlak kemerli bir kapı yer alır (Resim 3.516). Kemer köşeliklerinde basit çizik ve çentiklerle yapılmış kemer kavsini izleyen birer selvi motifi bulunur (Resim 3.523). Köşk kısmının doğu yanı düz bir panoyla kapatılmıştır. Köşk, alt tarafı zikzaklı bir saçakla sonlanır (Resim 3.516). Külah, altıgen bir kaide üzerinde piramidal şekilde yükselir. Kaide, altı zikzaklı profilli saçakla sonlanır. Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir açıklıktan ibarettir ve yüzeyi işlemesiz yuvarlak kemerli tepelikle sonlanır (Resim 3.522). Kapı söveleri yukarıda birbirine bakar konumda yarım kum saati biçimli unsurlarla tamamlanmıştır.

Resim 3.522. Minber kuzeyden görünüşü

Resim 3.523. Minber köşk altının kemeri

Tavan, kuzey güney yönünde çakılmış çıtalarla bölümlere ayrılmıştır. Ana tavan içte profilli enli bir silme ve dışta düz bir silmeyle çerçevelenmiştir.

Mahfili taşıyan direklerin ile son cemaat yerinin güney duvarı önündeki kapıya yakın olan direğin kaide ve başlık kısımlarının pahları boydan boya ince yivlerle hareketlendirilmiştir. Yan kısımlar ise sıra sıra çentikler açılarak bezenmiştir.

Mihrap dış çerçevesi beyaz, içteki hafif çökertilmiş dikdörtgen çerçeve mavi, mihrap nişi ise sarı renkte boyanmıştır (Resim 3.515). Alınlık kısmında mihrap ayeti yazılıdır.

Köy odasının tavanı, üç bölümden oluşur ve bir silmeyle duvarlardan ayrılır. Ortada göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.524). Göbek on dokuz kollu yıldız biçimindedir (Resim 3.524). Kollar ince çıtalarla birbirinden ayrılmıştır her kolun ortasında baklava dilimi şeklinde birer kabartma yer alır. Yıldızın merkezinde üst üste piramidal biçimde dizilmiş iki daire ve en tepede beş kollu yıldızdan meydana gelen bir merkez yapılmıştır. Gerek merkezde gerekse yıldızın kollarında yuvarlak kabaralı çiviler çakılarak hareket sağlanmıştır. Ana tavan, doğu batı yönlü çakılmış profilli çıtalarla kuzeyden güneye doğru bölümlere ayrılmıştır. Dış çerçeve ana zeminden zikzaklı bir silmeyle ayrılır (Resim 3.525). Dört sıra silmeden meydana gelir. İlk ve üçüncü sıra ana tavana paralel düz süslemesiz birer silmedir. Diğerleri tavan köşesinden duvara doğru inen tavana dik silmelerdir. İkinci silme yan yana dizilmiş kabartma eşkenar dörtgenlerden meydana gelir. Eşkenar dörtgenlerin altında yine ince zikzaklı bir silme dolanır. Dördüncü silmede yanları ve ortaları profillendirilmiş üçgenler yan yana dizilmiştir.

Resim 3.524. Köy odasının tavan göbeği.

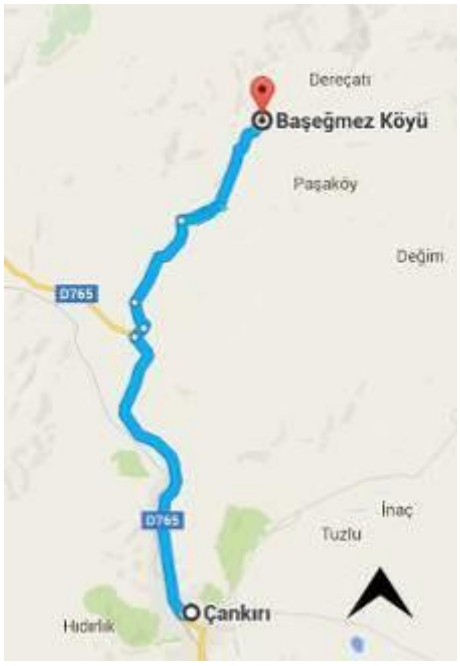

Resim 3.525. Tavan çerçevesi.

3.2.1.9. Başeğmez Köyü Camisi

Şekil No: 3.31
Resim No:3.526-3.558
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Başeğmez Köyü[327], merkez ilçenin 18 km kuzeyinde, 40°,44',32.5464" Kuzey enlemi, 33°,39',10.0728" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.34-3.35). Köyün merkezindeki Cami kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.526).

Harita 3.35 Başeğmez Köyü Yolu, (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.34. Başeğmez Köyü Camisi, (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

[327]Kankal, 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde, Elibol da 19. Yy'a ait Şeriyye sicillerinde Başeğmez Köyü'nün adı'nın "Anuza" olarak kaydedildiğini belirtmişlerdir: Kankal, 2011, 48; Elibol, 2008, 26. Ayıca VGM Hurufat defterlerinde Zilhicce 1117/ Mart-Nisan 1706 tarihli inayet kaydında Anuza Karyesi olarak anılmaktadır: VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:6.

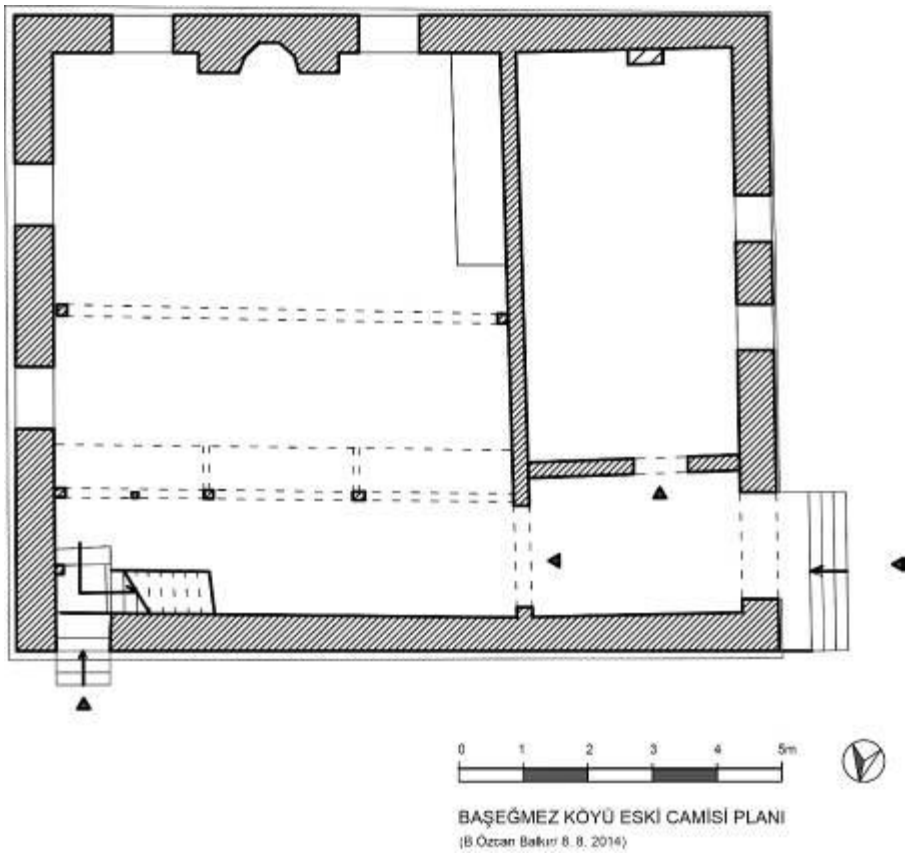
Resim 3.526. Başeğmez Köyü Camisi, güneydoğudan görünüş.

Tarihçe: Yapıda herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde, H. Zilhicce 1117/ M. Mart-Nisan 1706 tarihli inayet kaydında Anuza Karyesi Mescidi[328] olarak geçmektedir. Eserin, mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşünüyoruz.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi belirlenememiştir. Mahfil ve mahfili taşıyan ayaklar, minber ve tavan ahşaptır. Mihrap alçı malzemeden yapılmıştır.

Planı: Cami, misafirhanesi ile birlikte doğu batı yönünde kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.31). Yapının doğu tarafında kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlı harim bölümü, batı tarafında ise yine kuzey güney yönlü misafirhane ve kuzey batıda doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli giriş mekânı yer alır. Harim doğu ve batı duvarlarının orta hizasına yerleştirilmiş kare kesitli birer ahşap direk bulunur. Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan harime doğru 31 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Harimin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin ön kesimi balkon şeklinde çıkma yapar. Mahfile kuzey duvarın doğusunda yer alan merdivenle çıkılır.

[328] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:6.

Şekil 3.31. Başeğmez Köyü Eski Camisi planı (B. Ö. Balkır/ 8.8.2014)

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Kuzey cephe de ise pencere yoktur. Doğu cephedeki pencereler cepheye doğu-batı ekseninde simetrik yerleştirilmişken, güneydeki pencereler cephenin doğusunda sadece harim mekânını aydınlatacak şekilde, mihrap eksenin doğu ve batısında konumlanmıştır. Batı cephedeki pencereler ise doğu- batı ekseninden biraz güneye doğru kaymışlardır ve diğer cephedekilere nazaran birbirlerine yakın açılmışlardır. Batı cephenin kuzey ucunda yapının ana girişi yer alır. Bu cephedeki pencerelerin güneye doğru kaymasının sebebi de muhtemelen ana girişin konumudur. Ana girişe dört basamak merdivenle çıkılır. Giriş mekânının güneyinden misafir odasına, doğusundan harim mekânına irtibat sağlanmıştır. Kuzey cephenin doğu ucunda mahfil merdivenleriyle bağlantılı bir giriş daha yer alır.

Harim ile yan mekânlar ince bir duvarla birbirinden ayrılırlar. Mekânların üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür. Harimin tavanı doğu ve batı duvarlara yaslanan ahşap direklere yaslanan dirsek ve kirişle desteklenmiştir.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı marsilya kiremidiyle kaplanmıştır (Resim 3.527).

Resim 3.527. Caminin güney doğudan görünümü.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.527-3.529). Cepheleri su basmanı seviyesine kadar ince takviye duvar dolanır. Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.528. Kuzey cephesi.

Resim 3.529. Batı cephesi.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu ve güney cephede alt seviyede tek sıra pencere yer alır (Resim 3.527-3.529). Batı cephede iki sıra pencere açılmıştır (Resim 3.529). Kuzey cephede üst seviyede eksenin biraz batısında tek pencere vardır (Resim 3.530). Güney cephedeki pencereler doğu tarafa yakındır. Doğu ve güney cephedeki pencereler yuvarlak kemerli, diğer pencereler boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Batı cephedeki üst pencerelerin boyu alttakilere göre bir miktar kısadır. Pencereler duvarlara simetrik olarak yerleştirilmiştir. Dış kenarlarına yakın ahşap kasalar yapılmıştır

Resim 3.530. Kuzey cephedeki ikinci kat misafir odasına açılan pencere.

Batı cephede kuzey uca yakın ana kapı yer alır (Resim 3.529). Dikdörtgen biçimli giriş sadedir. Kapısı pvc malzeme ile yenilenmiştir.

Kuzey cephenin doğu ucunda ana kapıya nazaran daha dar dikdörtgen biçimli kapı açılmıştır (Resim 3.528). Bu kapıya üç basamakla çıkılır. Bu tali kapı kadınların üstteki mahfile, ana harime girmeden rahat ulaşması içindir.

İç Mekân:

Yapının kuzey batı köşesinde doğu batı yönlü dikdörtgen planlı giriş mekânı yer alır (Resim 3.531). Giriş mekânının güney duvarı ortasına açılmış kapı ile misafirhane bölümüne, doğu duvarına açılmış boyuna dikdörtgen kapıyla da harime ulaşılır. Güneydeki misafirhane bölümü iki katlıdır. Her iki katın girişi birbirinden bağımsızdır. Alttaki odanın kapısı kilitli olduğundan içeri giremedik. Üsttekinin kapısı harim içinden sağlanmıştır.

Resim 3.531. Cami giriş mekânı.

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.532-3.535)). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve boyanmıştır. Doğu ve batı duvarların orta hizasına yaslanmış iki kare kesitli ahşap direklerle tavanda bu direklere yaslanan doğu batı doğrultulu kirişin arasına büyük birer dirsek atılmıştır (Resim 3.532). Duvarlar her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyi ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir (Resim 3.536).

Resim 3.532. Harim mekânı, kuzeydoğudan güneybatıya bakış.

Resim 3.533. Harim mekânı, doğu duvar.

Resim 3.534. Harim mekânı, güney duvar.

Resim 3.535. Harim mekânı, kuzey duvar.

Resim 3.536. Harim mekânı, tavan.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.532-3.534). Yalnız harim batı ve kuzey duvarında pencere görünmez. Dıştan görünen pencereler batıdaki misafirhane bölümüne açılmaktadır (Resim 3.537). Kuzey duvarda üst seviyedeki pencere aslında üst kat misafirhanenin orijinal kapısıdır.

Resim 3.537. Misafirhanenin ikinci katı, güneyden kuzeye bakış.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.538-3.539). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta dörder, üstte üçer adet ahşap direğe oturur. Doğu yandaki alt ve üst direkler duvarlara bitişik konumludur. Mahfilin önü, boylu boyunca harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey doğu köşesinde yer alan merdivenle irtibat sağlanmıştır. Mahil üst katında çıkmanın orta bölümü, parmaklıklarla taşıyıcı direkler arasına yerleştirilen birer ahşap korkulukla belirlenerek vurgulanmıştır (Resim 3.540). Direkler orijinaldir. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, herhangi bir bezeme içermez. Üstteki direklere yaslanan profilli yastıkların alt yüzleri yüzeysel kazıma bezemelere sahiptir (Resim 3.540).

Resim 3.538. Mahfil alt katı, doğudan batıya bakış.

Resim 3.539. Mahfil üst katı, batıdan doğuya bakış

Resim 3.540. Balkon orta bölümü

Mahfil katında, batı duvarın kuzey ucuna yerleşik dikdörtgen biçimli küçük bir kapıdan batıda yer alan odaya iritibat sağlanmıştır (Resim 3.541). Bu oda aşağıdaki oda gibi misafirhane amaçlı yapılmıştır. Harimin batısında yer alan bu oda da kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Odanın batı duvarında iki dikdörtgen pencere yer alır (Resim 3.537). Güney duvarın ortasına yakın bacanın açıldığı boyuna dikdörtgen taşıntı yer alır. Kuzey duvarının doğu ucuna yakın bir kapı yer alır (Resim 3.537). Muhtemelen orijinalde odanın doğrudan dışarı ile bağlantısı varken, belirleyemediğimiz bir zamanda merdivenleri hasar görünce burayı kapatmışlar ve odayla irtibatı mahfilden sağlamışlardır. Bu odanın hemen altında denk girişin güney duvarına açılmış kapı ile irtibat sağlanan oda yer alır. Odanın kapısı kilitli olduğu için görülememiştir. Ancak buranın da üstteki oda ile aynı düzende olduğunu muhtarın verdiği bilgilerden ve pencereden gördüğümüze dayanarak söyleyebiliriz.

Resim 3.541. Misafirhanenin ikinci kapısına bakış

Mihrap, güney duvarda eksende kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir. Yarım daire bir niş ve mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Kavrasa altı sıra mukarnastan oluşur. Mihrabın yan yüzlerine birer küçük konsol şeklinde lambalık yapılmıştır (Resim 3.542).

Resim 3.542. Mihrap.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.543). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Resim 3.543. Minber

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavanda, mahfili taşıyan direklerin üstündeki yastıklarda, karınlarında ve ön yüzlerinde, mahfil çıkmasının altında, mihrapta ve taşıyıcılarda karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap kazıma, alçı kalıplama ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap minber batı duvara yaslandığından minberin batı tarafını göremedik. Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.543). Üçgenin üst kenarı üçgen biçimli, diğer yüzeyleri kare ve enine dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Panoların çerçeveleri, önce yukardan aşağı enli çıtaların çakılıp aralarına, geometrik şekilleri meydana getirecek biçimde yatay enli çıtaların çakılmasıyla elde edilmiştir. Bu çerçevelerin içine yanları profillendirilmiş düz kabartma kartuşlar yer alır. Korkuluklarda aynı yöntemle çerçevelere ayrılmıştır. Korkuluğun iki ucunda birer üçgen, arada ise iki sıra enine dikdörtgenlerden oluşan panolar yer alır. Süpürgelik kısmında da yan yana sıralanmış sekiz adet boyuna dikdörtgen pano yer alır.

Minber köşk altı dolap olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.543). Dolap kapağının altındaki sabit kısımda da enine dikdörtgen bir pano yapılmıştır. Dolap kapısı profilli çıtalarla altta ve üstte ikişer dikey, ortada bir yatay dikdörtgen bölüme ayrılmış, her bir çerçevenin ortasında yanları profilli kabartma dikdörtgen kartuşlara yer verilmiştir. Köşk ile dolap arasındaki bölümde parça düşürülerek yapılmış ajurlu bir süsleme yer alır (Resim 3.543). Üstte bir sıra daire biçiminde oyulmuştur. Bu sıranın altında önce zikzak yapacak şekilde üçgenler yapılmış, zikzakların tepe noktaları arası aşağı dönük küçük palmetlerle süslenmiştir. Zikzakların alttaki sivri köşeleri ok ucu şeklinde sonlanır.

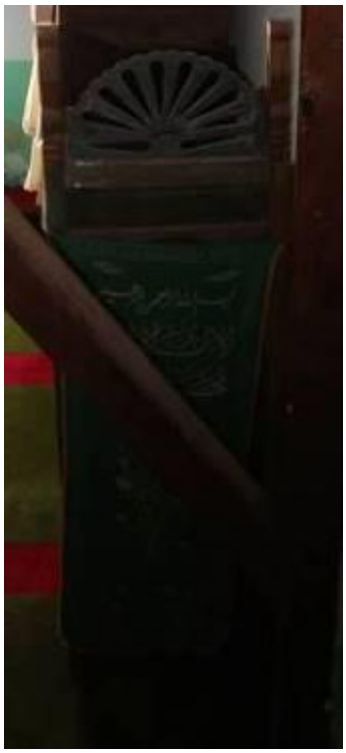
Köşkün doğu yanının korkuluğunda da enine dikdörtgen başka bir panoda ajurlu bir süsleme yer alır (Resim 3.544). Ortasında yuvarlak deliklerle çevrelenen bir daire ve merkezde beş kollu yıldız motifi yapılmıştır. Köşk, baldaken biçimlidir. Baldakenin ayaklarında doğudakilerin arasına atnalı kemer biçimli dekoratif bir kemer yapılmıştır (Resim 3.544). Kemer köşeliklerinde ve üzengilerinde s-c kıvrımı bezemeler yer alır. Baldakenin kuzey yüzü yan yana iki panoya ayrılmıştır (Resim 3.545). Panolara birer dekoratif at nalı kemer açılmıştır. Kemer köşeliklerinde ve ayaklarında yine dekoratif süslemeler oyularak açılmıştır. Külah, baldaken tarzlı altıgen bir kaide üzerinde pramidal şekilde yükselir (Resim 3.545). Kaidede de yine dekoratif kemer yayları kullanılmıştır. Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir açıklıktan ibarettir (Resim 3.546). Kapının üstünde yine parça çıkarılarak yapılmış yarım daire biçimli istiridye motifli bir tepelik yer alır. Tepelik iki yanda dekoratif unsurlarla sınırlanmıştır. Minberdeki panolar sarı, kırmızı, turkuaz, kahverengi ve yeşil renklerle boyanmıştır.

Resim 3.544. Minber köşkü doğu yanı

Resim 3.545. Minber köşkü kuzey yanı ve külah

Resim 3.546. Minber kapısı.

Ana harim tavanı iki bölümden oluşur Ortada altıgen biçimli göbek, etrafında ana tavan yer alır (Resim 3.547). Göbek merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.548). Profilli silmelerin kademeli yükselmesiyle meydana gelen alçak altıgen piramidin alt yüzeyi yaprak motiflerinin geometrik bir düzende çakılmasıyla elde edilmiş bir bezemeye sahiptir. Merkezin biraz kuzeyinden doğu batı yönlü atılmış ana kirişle ikiye bölünmüş olan ana tavan çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir. Mahfilin tavanı doğu batı yönlü,

batı kanattaki odanın tavanı kuzey güney yönü çıtaların çakılmasıyla hareketlendirilmiştir (Resim 3.549).

Resim 3.547. Harim tavanı.

Resim 3.548. Harim tavan göbeği ve ana tavan süslemesi.

Resim 3.549. Mahfil tavanı.

Mahfilin üst kat direklerinin üstündeki yastıkların alt yüzlerinde ve balkon kısmının duvara dayandığı alçak desteklerin yüzeyinde kazıma tekniğiyle düz ve çapraz çizgilerle

dekoratif bezeme yapılmıştır (Resim 3.550). Mahfil ön yüzünde etek kısmında gemi teknesi kemer biçimli dilimlerden meydana gelen bir silme boylu boyunca uzanır. Mahfilin balkon kısmının altı çıtaların çakılmasıyla kare bölümlere ayrılmış, iki yerde çıtalar karelerin arasına çapraz çakılarak yıldız biçimi meydana getirilmiştir (Resim 3.551).

Resim 3.550. Mahfil direklerinin yastıkları

Resim 3.551. Mahfil balkon altı

Mihrap kütlesi oldukça sade olup yeşil renge boyalıdır (Resim 3.552). Nişin hemen iki yanına gelen birer profilli lambalıkla hareket kazanmıştır (Resim 3.553).

Resim 3.552. Mihrap

Resim 3.553. Mihtap lambalığı

Beş cepheli niş kavsaranın hemen altında köşelerinden ince plasterlerle dikine bölümlere ayrılmıştır (Resim 3.554). Plasterlerin üst kısmında küçük kabaralar yapılmıştır. Plasterlerin bitiminde küçük konsol görünümlü kabartma yaylar bulunur. Her yüzün alt orta hizasında dairesel kabara içinde geometrik kabartmalardan elde edilmiş yıldız motifi yer alır (Resim 3.555). Bunların biraz üstünde dilimli birer kartuş içinde Arap harfleriyle "Allah" (c.c.) ve "Muhammet"(s.a.v.) yazıları tekrarlanmıştır (Resim 3.556). Bu yazıların altında da birtakım Arap harfleriyle yazılmış ibareler varsa da fazla boya katmanı nedeniyle okunamayacak durumdadır. Kavsaranın hemen altına gelen kısımda plasterlerin arasında yine dairesel birer motif yer alır (Resim 3.557). Bunların orta kısmı küçük birer kabara şeklindedir. Etrafları yıldız biçiminde bezenmiştir.

Resim 3.554. Mihrap nişi

Resim 3.555. Mihrap nişinde dairesel yıldız motifli kabartma

Resim 3.556. Mihrap nişindeki yazılar

Resim 3.557. Kavsara altındaki bezemesi

Mihrap kavsarası, altı sıra mukarnastan meydana gelir (Resim 3.558). En üstteki tek mukarnas dilimi beş yivli yapılmıştır. Adeta Mevlevi külahını andırır. Kavsarayı kuşatan dilimli kemer düzgün değildir.

Resim 3.558. Mihrap kavsarası.

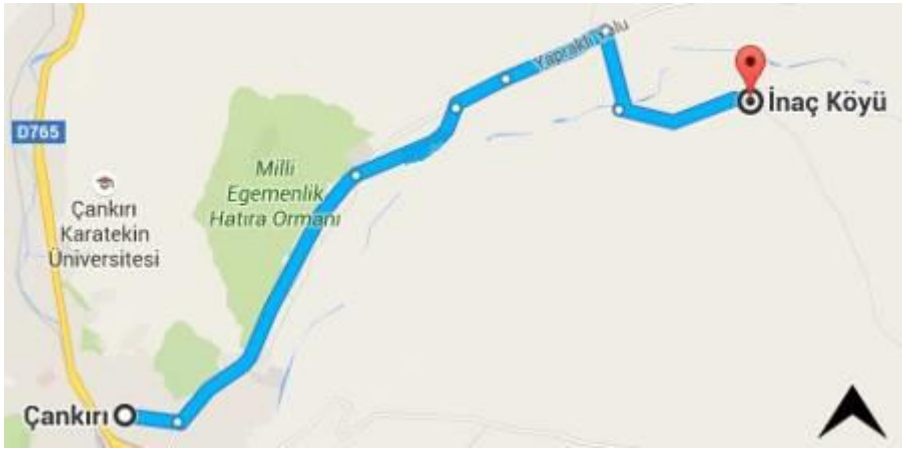
3.2.1.10. İnaç Köyü Camisi

Şekil No: 3.32

Resim No: 3.559-3.595

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı İnaç Köyü[329], merkez ilçenin 8 km doğusunda, 40°,37',49.008" kuzey enlemi, 33°,41', 45.996" doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.36-3.37). Köyün merkezindeki Cami doğudan batıya hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.559).

Harita 3.36. İnaç Köyü Yolu. (https://www.google.com.tr/maps)(13.05.2016'da alındı)

Harita 3.37. İnaç Köyü Eski Cami konumu. (GoogleEarth'te 12.7.2013'te görüntülenmiş/ 13.5/2016'da aldım.)

[329]19. Yy'a ait Şeriyye sicillerinde İnaç Köyü'nün adı geçmekle birlikte, 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde kaydı yoktur: Kankal, 2011, 48; Elibol, 2008, 26. 18. Yy'a ait defterlerde İnaç Karyesi'nin adına rastlanır: VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:17; VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra:3; VGM 1104 numaralı defter, sayfa 75, sıra:6; VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:4.

Resim 3.559. İnaç Köyü Eski Cami, kuzeydoğudan görünüm.

Tarihçe: Yapıda herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde "İnaç Karyesi Camisi" ile ilgili H. Ramazan 1123/ M. Ekim Kasım 1711 tarihli kadı arzı[330], H. Cemaziyelevvel 1146/ M. Ekim-Kasım 1733 tarihli inayet[331], H. Muharrem 1167/ M. Ekim- Kasım 1753 tarihli tevcih[332] ve H. Recep 1197/ Haziran- Temmuz 1783 tarihli buyuruldu[333] kaydına rastlanmıştır.

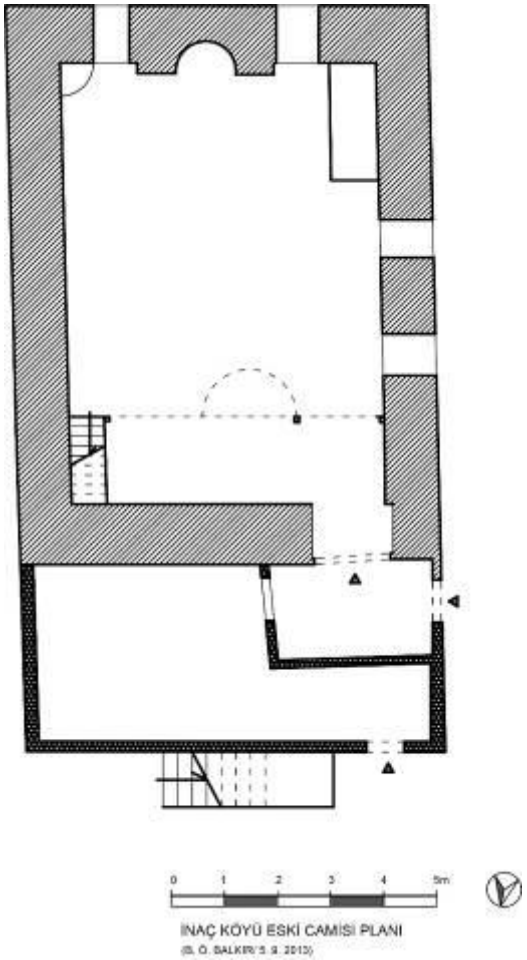
Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, oldukça yıpranmış durumdadır ve kaderine terkedilmiştir.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte mahfil katında duvarda yer alan bir çatlaktan gördüğümüz kadarıyla kabayonu taşla inşa edilmiştir. Mahfil ve son cemaat yerini taşıyan destekler ve tavan ahşaptır, minber ve mihrap ise alçı malzemelidir. Çankırı'da günümüze gelebilen tek alçı minberdir.

Planı: Cami, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.32). Yapının kuzeyinde sonradan eklenmiş doğu batı doğrultulu dikdörtgen planlı hazırlık mekânı ile depo bölümü yer alır. Hazırlık mekânı ile depo bölümü ince bir duvarla birbirlerinden ayrılmıştır.

Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde üç kare kesitli

[330] VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:17.
[331] VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra:3.
[332] VGM 1104 numaralı defter, sayfa 75, sıra:6.
[333] VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:4.

ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü yarım daire balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile kuzey doğu köşedeki merdivenlerle çıkılır.

Yapının güney ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Doğu ve kuzey cephelerinde ise pencere yoktur. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephenin batı ucuna yerleşik vaziyette harim kapısı bulunur.

Şekil 3.32. İnaç Köyü Eski Cami planı. B. Ö. Balkır/ 5.9.2013

Harim mekânının kuzeyinde batı tarafta hazırlık mekânı bulunmaktadır. Hazırlık mekânının batısında kapısı yer alır. Doğu duvarında ise depo kısmına açılan bir pencere açılmıştır. Kuzeyde giriş bölümünü de kapsayacak şekilde duvarla kapatılmış bir mekân daha vardır. Bu mekân ile kuzey cephenin batı ucunda yer alan kapıdan irtibat sağlanır. Giriş bölümünün duvarlarıyla bölüntüye uğramış olan mekân L biçimli bir plana sahiptir. Kuzey cephede üst kata çıkan 7 basamaklı bir merdiven de dikkati çeker. Bu merdivenlerden ikinci kattaki mahfile açılan kapıya ulaşılır. Kapının batı yanında bir pencere açıklığı daha vardır.

Yapının doğu tarafının güneyine sonradan, güney cephe başlangıcına kadar uzanan bir yapı bitiştirilmiştir.

Hazırlık merkânı ve deponun duvar kalınlığı ana kütlenin duvar kalınlıklarının ¼'ü kadardır. Harimin ve kuzeydeki mekânların üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma ile örtülmüştür (Resim 3.560). Çatı kiremitle kaplanmıştır.

Resim 3.560. Kuzey doğudan genel görünüş.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.561-3.564). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık gösterir. Güney ve batı cephede alt seviyeye yerleştirilmiş tek sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.561-3.562). Kuzey cephede de üst seviyede tek sıra pencere açılmıştır (Resim 3.563). Güney ve batı cephelerde ikişer pencere vardır. Batı cephenin kuzeyinde harim girişi yer alır. Doğu cephede herhangi bir açıklık yoktur (Resim 3.564). Cephenin güney tarafında sonradan bitiştirilmiş yapı bulunur (Resim 3.564). Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve kuzey cephedeki hariç diğerleri nispeten daha küçüktür. Kuzey cephedeki pencereye ahşap çubuklardan hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir (Resim 3.565). Çubukların kesişme yerlerine yine ahşaptan yapılmış köşeleri pahlı kübik biçimli lokmalar yapılmıştır. Pencerelerin düz ahşap söveleri vardır. Pencerelerin dış kenarlarına ahşap kasalar yapılmıştır.

Batı cephenin kuzeyinde yer alan giriş bölümünün kapısı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.561). Kuzey cephenin batısında dikdörtgen biçimli bir kapı yer alır (Resim 3.563). Kapı kilitli olduğundan içeri giremedik. Kapının biraz doğusunda kabayonu taşla inşa edilmiş merdiven bitiştirilmiştir. Merdivenden mahfilin ikinci katı ile irtibatlı dikdörtgen biçimli kapıya ulaşılır.

Resim 3.561. Batı cephe.

Resim 3.562. Güney cephe.

Resim 3.563. Kuzey cephe.

Resim 3.564. Doğu cephe.

Resim 3.565. Kuzey cephedeki pencere

Batı cephenin kuzey köşesinde ahşap direkten sembolik minare yerleştirilmiştir (Resim 3.564). Direk aşağıda iki yandan ahşap ayaklara oturularak desteklenmiştir. Çatının kuzeybatı köşesini delerek yükselir. Metal malzemeden konik külahla sonlanır. Külahın tepesinde tek yukarı bakan hilalden meydana gelen alem yer alır.

İç Mekân:

Batıdaki kapıdan doğu batı yönlü dikdörtgen planlı küçük bir hazırlık mekânına geçilir (Resim 3.566). Düz ahşap tavanla örtülü bu mekânın doğusunda boyuna dikdörtgen biçimli bir pencere açılmıştır (Resim 3.567). Bu mekânın güney duvarının batı ucunda harim kapısı yer alır (Resim 3.568). Harim kapısı da basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir.

Resim 3.566. Giriş mekânı.

Resim 3.567. Giriş mekânının doğu duvarındaki pencere

Resim 3.568. Giriş mekânı güney duvarındaki harim kapısı

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.569-3.572). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Oldukça harap durumdaki caminin duvarları sıvalıdır, yer yer çatlaklar görülür. Dairesel panolar içindeki yazılar haricinde duvarlar süsleme içermez; ancak ahşap tavan yüzeyinde, alçı minber ve mihrapta süslemeler yer alır. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar.

Pencerelerin iç sövelerine de ahşap kasalar yapılmıştır. Güney duvardaki pencereler mihrabın hemen iki yanına yerleştirilmiştir. Kuzey duvarın batı ucunda dikdörtgen biçimli harim kapısı yer alır (Resim 3.569-3.573).

Resim 3.569. Doğu duvar.

Resim 3.570. Batı duvar.

Resim 3.571. Güney duvar.

Resim 3.572. Kuzey duvar.

Resim 3.573. Harim kapısı.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.72). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta üç, üstte geride iki adet ahşap direkle desteklenmiştir. Batı yandaki direk duvara bitişik konumludur. Alttaki desteklerin S kıvrımlı yastıkları vardır. Bu yastıkların kirişlerle birleşmesiyle batıdaki ve ortadaki açıklık aynalı kemer görünümü kazanmıştır Doğudaki alt direk ile doğu duvar yuvarlak bir kemerle birbirine bağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, yarım daire biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin doğu duvarının kuzeyine bitiştirilmiş merdivenle irtibat sağlanmıştır. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür (Resim 3.574). Alttaki direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir pahların başlangıç ve bitiş yerleri ok ucu şeklinde kabarma olarak

yapılmıştır. Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından ince ikişer bilezik yapılmıştır. Üstteki direkler daha basit olup, pahların ucu sade birer mukarnas dilimi şeklindedir (Resim 3.575). Üst direklerin kare prizma başlıkları ve kaideleri arasında iki dilimli akordeon biçimli birer süsleme yer alır. Üstteki direklerin kuzeyinde alttaki depo ve giriş kısmının üzerine den gelen kısım yer alır. Burası da mahfile dahil edilmiştir.

Resim 3.574. Alt direklerden.

Resim 3.575. Üst direklerden.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.576). Yarım daire bir niş ve mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Mihrap dört silme ile çerçevelenmiştir.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.577). Alçıdan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. Çankırı merkezde, günümüze gelebilmiş tek alçı minberdir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli, çeyrek daire biçimli ve çeyrek koni kaideli sade bir unsurdur (Resim 3.578).

Resim 3.576. Mihrap

Resim 3.577. Minber

Resim 3.578. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, mihrapta, tavanda, duvarlarda ve taşıyıcılarda karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, alçı kalıplama ve boyama olarak gruplandırılır.

Tavan üç bölümden oluşur. Ortada dairesel göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.579). Göbek yirmi dört kollu yıldız şeklindedir (Resim 3.580). Yıldızın kollar profilli çıtalarla birbirinden ayrılmıştır. Yıldızın merkezi üç kademeli çokgen biçiminde aşağı doğru yükselir. Yıldızın çerçeveleri sarı, içleri kırmızı renge boyanmıştır. Ana tavan, profilli çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir. Tavanın köşelerinde göbekte yer alan yıldızın çeyreği yerleştirilmiştir (Resim 3.581). Dış çerçeve içbükey enli bir silmeyle ana tavandan ayrılır. Çerçeve ana tavandan harime doğru taşıntılı yapılmıştır.

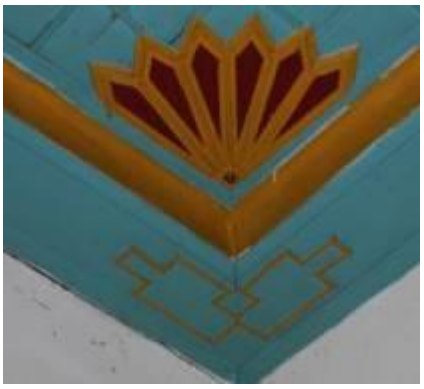
Çerçevenin köşelerinde çıtalarla geometrik desenler meydana getirilerek dekoratif bir süsleme yapılmıştır.

Resim 3.579. Tavan.

Resim 3.580. Tavan göbeği

Resim 3.581. Tavan dış çerçeve

Alçı minber batı duvara bitişik yapıldığından batı tarafı görülememiştir(Resim 3.582 a-b). Doğu yan aynası dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.582-b, 3.583). Üçgenin ortasında daha küçük boyutlu bir dik üçgen kabartma olarak yapılmıştır. Bu üçgenin merkezinde de yine kabartma yıldız çiçeği motifi yapılmıştır. Çiçeğin ortası yarım küre biçimli kabara şeklindedir. Korkuluk, üç sıra silmeden meydana gelir (Resim 3.583). Alttaki ve üstteki silmede, çarpı, ok ve eli belinde motifleriyle yapılmış ardışık bir kompozisyon yer alır (Resim 3.584). Motiflerin arasına küçük dilimli konik biçimli kabaralar yapılmıştır. Ortadaki bölümde yan yana dizilmiş çemberlerin içine çapraz ve dik yerleştirilmiş çubuklarla dekoratif bir düzen sağlanmıştır. Korkulukla kapı sövesi ve köşk sövesi arasında, üst tarafı S-C kıvrımlarla hareketlendirilmiş köşelikler yapılmıştır.

Resim 3.582: a) Minber kuzeyden görünüşü, b) Minber doğudan görünüşü.

Resim 3.583. Minber aynası ve korkuluğu Resim 3.584. Korkuluk silmelerinden ayrıntı

Minber süpürgelik kısmı, enine dikdörtgen bir süsleme şeridiyle yan aynalıktan ayrılır (Resim 3.585). Şeridin altındaki bölüm dikine bir süsleme şeridi ile iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin içine dekoratif birer aynalı kemer yapılmıştır. Süsleme şeritlerinde de korkuluktaki süslemelerin aynısı yapılmıştır. Köşk altında yine aynalı kemer biçiminde bir geçiş bölümü yer alır buranın üstü düz sıvalıdır (Resim 3.586-a). Köşk altı, köşk kısmını da içine alacak şekilde bir süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Bu çerçevede de korkuluktaki süsleme şeridindeki düzene yer verilmiştir. Köşk kısmının doğu tarafı kapalı iken, kuzey tarafı aynalı kemerle dışa açılır (Resim 3.586-b). Külah, yukarıya doğru

daralan silindir biçiminde bir kaideye oturur (Resim 3.586-c). Kaide, konik biçimli külahtan enli bir kaytan silme ile ayrılır. Külahın tepesinde alem yer alır. Minber kapısı, aynalı kemerli bir açıklığa sahiptir (Resim 3.587-a). Kapının etrafında iki sıra süsleme şeridi yer alır (Resim 3.587-b). Dıştaki şeritte kıvrım dal üzerinde Rumilerden meydana gelen bir şerit yapılmıştır. İçteki şeritte iç içe geçmiş daireler içinde yıldız çiçekleri kazınmıştır. Çerçevelerin üstündeki alınlıkta enine dikdörtgen bir pano içinde "Bismillahirrahmanirrahim" yazmaktadır (Resim 3.588). Kapı üç dilimli taç biçiminde tepelikle sonlanır. Tepeliğin ortadaki üçgen bölümünde dekoratif bir süsleme yapılmıştır. Kapının dış yan sövesinde korkuluktaki kompozisyona yer verilmiştir. Minber çerçeveleri yeşil, kırmızı ve mavi renklerle boyanmıştır.

Resim 3.585. Süpürgelik.

Resim 3.586. a)Köşk altı. b) Köşk kuzey yanı. c) Külah.

Resim 3.587. a)Minber kapısı. b) Kapı sövelerindeki süslemeler.

Resim 3.588. Kapı alınlığı.

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim 3.589). Yan yana iki geniş, iki dar süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Resim 3.590). Çerçevelerden en dıştakinde mukarnas dizisi yer alır. Mukarnasların içine zeytin dalı gibi bitkisel bir motif yapılmıştır (Resim 3.591). Bir sonraki enli şeritte minber korkuluklarındaki kompozisyona yer verilmiştir. Sonraki ince şeritlerde de minber kapısının çerçevesindeki düzen tekrarlanmıştır. Kavsara kemer köşeliklerinde birer kabara yer alır (Resim 3.592). Kabaraların ortasına yıldız biçimi oyulmuştur. Etrafında ise damla ve daire motiflerine yer verilmiştir. Mihrap nişi yarım daire kesitlidir (Resim 3.589). Yedi sıra mukarnaslı kavsaranın en alt sırasında üç dekoratif aynalı kemer yapılmıştır (Resim 3.593-3.595). Ayrıca iki yanlarında da yarım aynalı kemer yer alır. Kemerlerin yaslandığı dekoratif ayakların ortasına da küçük kabaralar yerleştirilmiştir. Her bir kemerin içinde ortası kabaralı dairesel biçimli yıldız çiçeği kabartması yapılmıştır. İkinci sırada sivri

kemerli üç küçük niş yer alır (Resim 3.595). Her bir nişin içinde kazınmış ibareler okunamamıştır. Mihrap mavi, kırmızı, yeşil ve beyaz renklerle boyanmıştır.

Resim 3.589. Mihrap

Resim 3.590. Mihrap çerçevesindeki kompozisyon

Resim 3.591. Çerçevedeki mukarnasların içindeki bezeme

Resim 3.592. Köşeliklerdeki kabaralar

Resim 3.593. Mihrap kavsarası

Resim 3.594. Kavsaranın en alt sırasındaki süsleme

Resim 3.595. Kavsaranın ikinci sırasındaki yazılar.

Duvarlarda pencerelerle tavan arasında kalan bölüme kırmızı çerçeveli siyah zeminli yazı panoları yapılmıştır. Yazılar sarı renkle yazılmıştır. Güneyde mihrabın batı tarafında "Allah" cc., doğu tarafında "Muhammet"sav. (Resim 3.596); batı duvarda güneyden kuzeye doğru sırayla "Ebubekir", "Osman", "Hasan"; doğu duvarda da güneyden kuzeye doğru sırayla, "Ömer", "Ali", "Hüseyin" isimleri yazmaktadır.

Resim 3.596. Güney duvardaki yazı panoları.

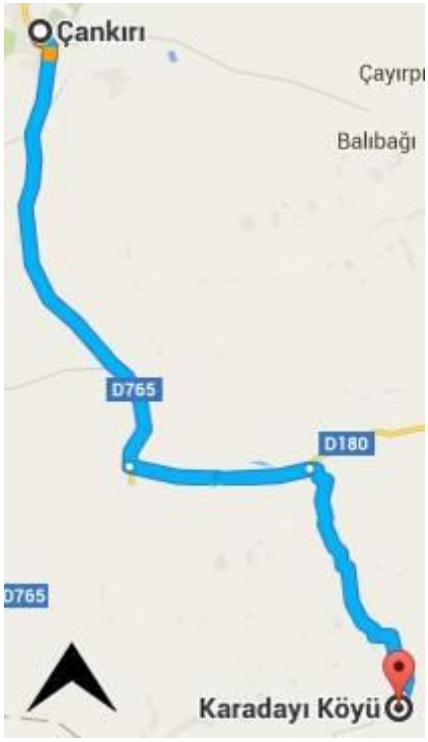
3.2.1.11. Karadayı Köyü Eski Camisi

Şekil No:3.33

Resim No: 3.597-3.652

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Karadayı Köyü[334], merkez ilçenin 31 km güneydoğusunda, 40°, 21', 10.0044" Kuzey enlemi, 33°, 47', 27.9996" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.38-3.39). Köyün merkezindeki Cami kuzey ve batı tarafı uçurumlu güneyden kuzeye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.597).

Harita 3.38. Karadayı Köyü yolu. (https://www.google.com.tr/maps) 01.08.2015'te alındı).

Harita 3.39. Karadayı Köyü Eski Cami konumu. (https://www. google. com.tr/maps)(01.08.2015'te alındı)

[334]19. Yy başlarına ait Şeriyye kayıtlarında ve 18. Yy sonu 19. Yy başlarına tarihlenen Çankırı hurufat defterlerinde Karatay Karyesi adı geçmektedir. Karatay kelimesinin zaman içinde Karadayı'ya dönüşmüş olduğunu düşünüyoruz: Elibol, 2008, 27; VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra:20; VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra:13; VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra:12; VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:2; VGM 556 numaralı defter, sayfa 224, sıra:6.

Resim 3.597. Kuzey batıdan genel görünüş.

Tarihçe: Yapının doğu cephesinin güney ucunda yan yana iki taşa "H. 1227 Hafız Mustafa yazmıştır" (M. 1812-1813) ibaresi kazınmıştır (Resim 3.598-3.599). Ayrıca son cemaat yerinin üst katında duvarda "Mehmet Ulu Tamir 1993" ibaresi kazınarak yazılmıştır (Resim 3.600). Yapının içinde kuzey duvarının batı yanında da yine Arap harfleri ile yazılmış bir tamir kitabesi yer alır (Resim 3.601). Burada "Delilül hayrat, sahibül hayrat/ Kirli Akçe Köyünden Ahmed oğlu *Mustu*? Şabanözünnü (Şabanözü'nlü) Muharrem Bican nakkaşcı sene 1953" yazmaktadır. Bu tarihlerden başka herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde, Karatay Karyesi Camii'ne ait H. Rebiyülevvel 1144/ M. Eylül- Ekim 1731 tarihli inayet[335] ile H. Zilkade 1173/ M. Haziran-Temmuz 1760[336], H. 20 Şevval 1207/ M. 31 Mayıs 1793[337], H. 11 Şaban 1229/ M. 29 Temmuz 1814[338] ve H. 27 Şaban 1243/ M. 10 Temmuz 1828[339] tarihli tevcih kayıtları bulunmaktadır.

Resim 3.598. Doğu duvar güney taraftaki yazı

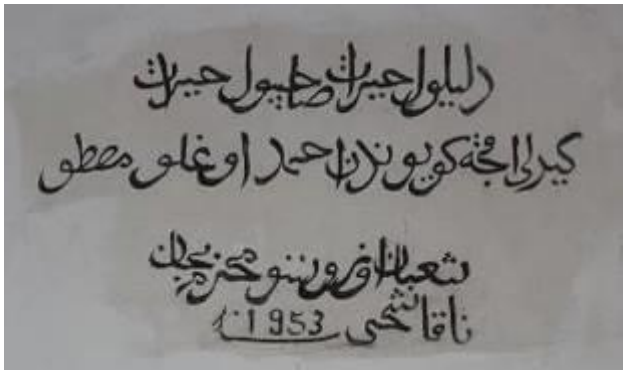
[335] VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra:20.
[336] VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra:13.
[337] VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra:12.
[338] VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:2.
[339] VGM 556 numaralı defter, sayfa 224, sıra:6.

Resim 3.599. Doğu duvar kuzey taraftaki yazı

Resim 3.600. Kuzey duvardaki yazı.

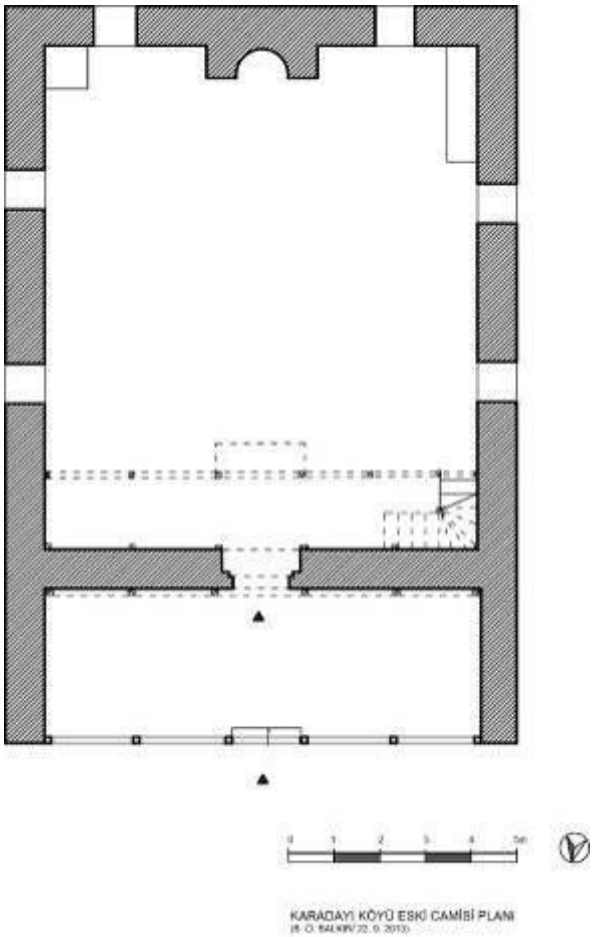
Resim 3.601. İç kuzey duvar batısındaki tamir kitabesi.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, son olarak 2010 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

Malzeme: Duvarlar düzgün kesme taş malzemeli olup içerde sıvanmıştır. Mahfil ve mahfili taşıyan destekler, son cemaat yerini taşıyan destekler, minber ve tavan ahşaptır. Mihrap alçı malzemelidir.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.33). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan harime doğru 70 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de kare biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde yedi kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Direklerin arası eşit

değildir; doğudaki üç açıklık batıdakilere göre nispeten geniş tutulmuştur. En batıdaki açıklık daha dar olup, mahfile çıkan merdivenler bu boşluğa yerleştirilmiştir. Mahfile batı duvarın önündeki bu iki ayaktan başlayan, kuzey batı köşeye yaslanmış merdivenlerle çıkılır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen şeklinde taşıntı yapar.

Şekil 3.33: Karadayı Köyü Eski Cami planı. (B. Ö. Balkır/ 22.9.2013)

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Kuzey cephede ise pencere açılmamıştır. Pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur. Harim girişi kemerli bir açıklığa sahiptir.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planla uzanır. Doğu ve batı yanları kapalı bir kuruluşa sahiptir. Kuzey yanı, altı ahşap direkle revak şeklinde dışa açılır. Son cemaat yerinin ortadaki açıklığında dört basamak yer alır. Son cemaat yerinin batı duvarı önünde L biçimli ve 11 basamaklı ahşap merdiven bulunur. Bu merdivenlerden son cemaat yerinin ikinci katına ulaşılır.

Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler derzli düzgün kesme taş kaplamalıdır (Resim 3.602-3.605). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Pencere açıklıkları ve duvar dokusu cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır. Ayrıca güney, doğu ve kuzey cephelerde taşların üzerine kabartma ve kazıma tekniğinde bazı bezemelere yer verilmiştir.

Resim 3.602. Batı cephe.

Resim 3.603. Doğu cephe.

Resim 3.604. Güney cephe.

Resim 3.605. Kuzey cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Kuzey cephe hariç diğer cephelerde alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu ve batı cephelerde altta ikişer, üstte üçer pencere vardır (Resim 3.602-3.603). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken diğerleri altlı üstlü aynı aksta açılmıştır. Güney cephede üstte ve altta ikişer pencere vardır (Resim 3.604). Kuzey cephede pencere açılmamıştır (Resim 3.605). Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve hemen hemen aynı boyutlardadırlar. Üstteki pencerelere yuvarlak kemerli alınlıklar yapılmıştır (Resim 3.606-3.607). Kemerler pencerelerin hemen üstünden başlamaz. Pencere üstlerine enine dikdörtgen ince bir plaster yapılmış ve kemerler de bu plasterin iki yanından pay bırakılarak ortalanmıştır. Plasterler ve kemer çökertme şeklindedir. Doğu cephede kuzeye yakın iki üst pencerenin alınlıklarının ortasında birer dairesel kabartma yer alır (Resim 3.606-3.607). Bu iki alınlığın kemer ayakları profillidir. Kuzeydeki alınlığın ortasındaki daire halka şeklinde oyularak içine, orta noktası sivriltilmiş dairesel bir kabara yapılmıştır. Alttaki pencerelere

çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Bütün pencerelere ahşap çerçeveler yapılmıştır. Pencerelerin kesme taş söveleri vardır. Kuzey cephede mihrap ekseninde yer alan harim kapısı, yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir (Resim 3.608).

Resim 3.606. Doğu cephe üst orta pencere alınlığı

Resim 3.607. Doğu cephe üst kuzey pencere alınlığı

Resim 3.608. Kuzey cephedeki harim kapısı.

Üzeri düz ahşap tavanla örtülü son cemaat yeri, altı ahşap taşıyıcı ile kuzeyden revak şeklinde dışa açılır (Resim 3.609-3.611). Doğu ve batı cephesi kapalıdır. İki katlı revakın alt bölümü hafif yükseklikte bir duvarla sınırlandırılmıştır. Direkler hemen bu duvarın üzerinde yükselen kare kesitli birer gövdeye sahiptir. Revakın orta açıklığında dört basamakla son cemaat yerine girilir (Resim 3.609). Kuzey cephenin batı ucundaki ahşap merdivenlerle ikinci kata ulaşılır (Resim 3.609). Kuzey cephenin ikinci katında da her hangi bir açıklık izine rastlanmamaktadır. Ancak ikinci katta, mihrap ekseninde hemen zeminden başlayan enine dikdörtgen küçük bir niş yer alır (Resim 3.610). Nişin üst hizasındaki kesme taşlara süslemeler yapılmıştır. Ayrıca cephede iki taşa usta adı ve tamir tarihi kazınmıştır.

Resim 3.609. Son cemaat yeri alt kat doğudan batıya bakış.

Resim 3.610. Son cemaat yeri üst kat doğudan batıya bakış.

Resim 3.611. Son cemaat yeri üst kat batıdan doğuya bakış.

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.612-3.614). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Pencere aralarında ve tavan eteğinde kalem işi bitkisel süsleme ve yazılar yer alır. Ayrıca tavan, mahfil kemerleri, minber, mihrap ve vaiz kürsüsü de bezelidir.

Resim 3.612. Güney duvar.

Resim 3.613. Doğu duvar.

Resim 3.614. Kuzey duvar.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.612-3.613, 3.615-3.616). Pencerelerin içten de ahşap kasaları vardır.

Kuzey duvarda mihrap ekseninde yer alan harim kapısı, boyuna dikdörtgen nişin dip duvarına açılmış yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir (Resim 3.617).

Resim 3.615. Doğu duvar kuzey uçtaki üst pencere

Resim 3.616. Batı duvar kuzey uçtaki üst pencere

Resim 3.617. Harim kapısı.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.614). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta yedi, üstte altı adet ahşap direkle desteklenmiştir. Üstteki destekler sepet kulplu kemerlerle bağlanmıştır. Altta ise batıdaki üç kemer yuvarlak, girişin hizasındaki dördüncü kemer basık, beşinci ve altıncı kemerler basıkla sepet kulplu kemer arasında düzensiz bir görünümdedir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katta geride, kapı açıklığının iki yanına yerleşik kuzey duvara bitişik konumlu altı direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, alt tarafı profillendirilmiş biçimde harime doğru çıkıntı yapar (Resim 3.618). Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey batı köşesinde yer alan merdivenle de irtibat sağlanmıştır (Resim 3.619). Direkler orijinaldir. Öndeki bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür (Resim 3.620). Direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından üçer kaval silme yapılmıştır. Mahfile çıkan merdivenin altı dolap olarak değerlendirilmiştir. Mahfil katında balkonun hizasındaki zemin yanlardan yüksek yapılmıştır (Resim 3.621).

Resim 3.618. Mahfil orta balkon

Resim 3.619. Mahfil merdiveni

Resim 3.620. Direklerden örnek

Resim 3.621. Mahfil üst kat batıdan doğuya bakış

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.622). Yarım daire bir niş ve beş sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Mihrap gövdesi mukarnaslı bir silme ile çerçevelenmiştir.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.623). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli ve geometrik bezemeli bir unsurdur (Resim 3.624).

Resim 3.622. Mihrap

Resim 3.623. Minber

Resim 3.624. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, dış cephede doğu, batı ve kuzey duvarlarda; iç mekânda ise tavanda, minberde, vaiz kürsüsünde, mahfili taşıyan direklerde, duvarlarda, mahfil kemerlerinin ön yüzlerinde ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve sahte kündekari, kalem işi ve alçı kabartma olarak gruplandırılır.

Doğu cephede alttan beşinci kuzeyden altıncı taşın üzerine takke resmi kazınarak üstüne yeni harflerle "HALVETİ" ibaresi kazınmıştır (Resim 3.625). Güney cephenin de alttan üçüncü doğudan birinci taşına süsleme panosu yapılmıştır (Resim 3.626). Son cemaat yerinin yan duvarlarının kuzey cephelerinde ikişer dikdörtgen süsleme panosu yer

alır (Resim 3.627 a-b). Kuzey cephenin ikinci katında cephenin ortasında da iki sıra taşta kazıma tekniğinde süslemeler vardır (Resim 3.628).

Resim 3.625. Doğu duvardaki takke motifi

Resim 3.626. Güney duvardaki süsleme

Resim 3.627. Son cemaat yeri (a)doğu, b)batı) duvar kuzey cephesindeki süsleme.

Resim 3.628. Kuzey cephe ikinci kattaki bezeme.

Ahşap minber, batı duvara bitişik konumludur (Resim 3.629-3.630). Doğu yan aynası dik açılı üçgen şeklinde bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.631). Üçgenin içinde sahte kündekâri tekniğinde yapılmış on iki kollu yıldızlar ve bunların etrafında gelişen geometrik ve dairesel geçmelerden meydana gelen bir kompozisyon yer alır. Korkuluklar iç içe geçmiş çemberlerden oluşan ajurlu bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.631). Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış dört adet boyuna dikdörtgen, bir enine dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.632). Boyuna dikdörtgen panolar dekoratif yuvarlak kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemerlerin içleri ve köşelikleri açıktır. Süpürgeliğin kuzeyinde kalan enine dikdörtgen daha geniş pano ise enli ahşap parçalarla boyuna ve enine dikdörtgen kartuşlara ayrılmış. Bu kartuşlardan ortadakinin içi kabartma olarak yapılmıştır.

Resim 3.629. Minber kuzeyden görünümü

Resim 3.630. Minber doğudan görünümü

Resim 3.631. Minber aynası ve korkuluğu.

Resim 3.632. Minber süpürgeliği.

Köşk altında, yarım daire kemerli basit bir açıklık yer alırken, dekoratif kemer kırılmıştır (Resim 3.633-a). Kapının yanlarında simetrik düzenli virgül, kilit taşı hizasında damla şeklinde motifler oyulmuştur. Bugün mevcut olmayan kemerin, bu parçaların altta kalanları ile birlikte kırıldığı izlerden anlaşılmaktadır. Kapı açıklığının üstünde de boyuna dikdörtgen bir bölüm yer alır uygulanmıştır (Resim 3.633-b). Burası süpürgeliğin kuzey tarafındaki gibi enli dikdörtgen parçalarla kartuşlara ayrılmış, ortadaki boyuna dikdörtgen kısmın içi kabartmalı yapılmıştır. Köşk, dört direk üstüne oturan baldaken kuruluşludur. Köşk kısmının doğu yanında da köşk altındaki ile aynı kemerli düzenleme ve süsleme uygulanmıştır (Resim 3.633-c). Burada parçalar hemen hemen tam olduğundan düzen daha iyi anlaşılır. Dikdörtgen biçimli açıklığın alt tarafları iki dilim şeklinde sonlanır. Dikdörtgenin yan sövelerine simetrik düzenli virgül motifi oyulmuştur. Tepe kısmının ortasına da damla motifi yer alır. Dikdörtgenin içine dekoratif amaçlı yuvarlak kemer yapılmıştır. Köşkün kuzey cephesinde de asıl olarak dikdörtgen bir açıklık yer alır (Resim 3.634-a). Dikdörtgenin ayakları bir yayla genişletilmiştir. Dikdörtgenin sövelerinde dairesel ajurlar yapılmıştır. Bu dairelerin etrafı boyalıyken oldukça yıpranmış olduğundan bezeme tam anlaşılamamaktadır. Dikdörtgenin üst iç köşelerine simetrik at nalı kemer yayları oyulmuştur. Kemerlerin birleştiği kısım aşağı doğru sarkar. Buradaki köşede damla motifi yer alır. Köşk kısmı profilli bir saçakla sonlanır. Saçağın doğu tarafının güneyi hasar görmüştür. Külah, baldaken tarzlı altıgen bir kaide üzerinde piramidal şekilde yükselir (Resim 3.634-b). Kaidede de yine dekoratif üç dilimli kemer yayları kullanılmıştır. Minber kapısı, yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir (Resima 3.629, 3.634-c). Kemer üzengilerinden aşağı doğru profilli çıtalardan oluşan çerçeve yapılmıştır. Üzengilerin iç tarafı S kıvrımlı profillerle süslenmiştir. Kemer alınlığında yan yana üç enine dikdörtgen biçimli kartuş yer alır. Kartuşlar profilli çerçevelerin içine çökertme biçimindedir. Kapı tepeliği, iç tarafı radyal dizilmiş damla biçimli ajurlarla süslenmiş yarım daire biçimlidir. Tepelik, ortasından yükselen ajurlu bir lale motifi ile sonlanır. Tepeliğin iki yanında kapı söveleri yükselir. Söveler, sivri uçları yukarı bakacak şekilde yerleştirilmiş baklava motifi ile sonlanan üst üste üç boğumlu dekoratif unsurlarla tamamlanır.

Resim 3.633. a)Minber köşk altı. b) Minber köşk ve altı arasındaki bölüm. c) Minber köşkü.

Resim 3.634. a) Minber köşkü kuzey yanı. b)Minber külahı. c) Minber kapısı alınlığı.

Ahşap vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş kübik görünümlü bir unsurdur (Resim 3.635). Dört ayak üzerine oturan kürsünün ayakları arasına dekoratif yaylar yapılmıştır. Kürsünün gövdesi enli çıtalarla enine ve boyuna yerleştirilmiş dikdörtgen kartuşlara ayrılmıştır. Ortadaki geniş enine dikdörtgen kartuş, kabartmadır. Korkulukları ajurlu laleler biçimindedir. Kürsünün köşeleri tepelerinde yuvarlak topuzlar olan kum saati biçimleri ile sonlanır. Kürsüye güney duvara bitiştirilmiş basit bir merdivenle çıkılır.

Resim 3.635. Vaiz kürsüsü.

Tavan üç bölümden oluşur. Ortada on dörtgen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.636). Göbek aşağı doğru profillendirilerek yükseltilmiş ve merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.637). Profiller farklı renklerle boyanarak katmanları belirginleştirilmiştir. Göbeğin içinde sahte kündekâri tekniğinde yapılmış on iki kollu yıldızdan gelişen geometrik bir geçme ile bezenmiştir. Geometrik parçalar ve çerçevelerini meydana getiren ince çıtalar çivilerle ana parçaya aplike edilmiştir. Ana tavan, kenarlara çaprazlama olarak üçer çıtanın çakılması ile sekizgene dönüştürülmüştür. Sekizgenin içi, çıtaların birbirine çaprazlama çakılmasıyla baklava dilimlerine ayrılmıştır. Köşelerin içi sekizgene dik biçimde çakılmış çıtalarla paralel bölümlere ayrılmıştır (Resim 3.638). Bölümleri ayıran çıtalar benekli, damalı veya akordeon biçiminde boyanmışlardır. Dış çerçeve iki bölümden oluşur. Sade tek renk boyalı bu çerçeveleri, ana tavandan, duvarlardan ve birbirlerinden ince ve kalın çıtalarla yapılmış profilli silmeler ayırır. İnce çıtalara parmak boyası ile benekler yapılmıştır. Enli çıtalar ise damalı boyanmıştır. Çerçeveleri duvarlardan ve birbirinden ayıran çıtalardan ortadakilere ayrıca yine parmak boyası ile çiçek motifleri yapılmıştır.

Resim 3.636. Tavan.

Resim 3.637. Tavan göbeği

Resim 3.638. Tavan köşelikleri

Mihrap alçı malzemelidir (Resim 3.639). Dikdörtgen biçimli mihrap cephesi üç sıra silme ile çerçevelenmiştir (Resim 3.640). En dıştaki silme bütün cepheyi kat eden mukarnaslı bir silmedir. Mukarnas dilimlerinin içine yapraklı dallar işlenmiştir (Resim 3.641-a). Bu silmeden sonraki iki şerit ise alınlığa kadar yükselir (Resim 3.640). Ortadaki şeritte ince kaval silmeler çaprazlama yapılarak baklava motifleri elde edilmiştir (Resim 3.641-b). Bunların içine haç düzeninde sırt sırta vermiş dörder palmet yapılmıştır. Aralarda kalan üçgen bölümlere de birer palmet kabartması yer alır. Üçüncü silmede eli belinde motifleriyle elde edilmiş bir şerit yapılmıştır (Resim 3.641-c). Kavsara köşeliklerinde dairesel yıldız çiçeği, radyal düzenden geometrik motiflerle doldurulmuştur (Resim 3.642-3.643). Kavsara kuşatma kemerini balıksırtı motifli silme dolanır. Mihrap kavsarası, beş sıra mukarnaslıdır (Resim 3.639). Yarım daire biçimli mihrap nişi üç yarım kaval silme ile

dikine beş parçaya ayrılmıştır (Resim 3.644). Bu silmeler ilk kavsara sırasından önce sepetkulplu kemer biçiminde bağlanmıştır (Resim 3.645). Bu kemerlerin içinde birer kabarma yıldız çiçeği yer alır. Mukarnaslı çerçeve ile köşelikler arasında enine dikdörtgen iki sıra alınlık yer alır (Resim 3.646). Alınlık kısmı bugün boştur. Mihrap dilimli bir tepelikle sonlanır. Dilimlerin içine ajur tekniğinde yapraklar, daire içinde yıldızlar, palmet ve iki köşede ay- yıldız motifleri yapılmıştır.

Resim 3.639. Mihrap

Resim 3.640. Mihrap çerçevesindeki süsleme şeritleri

Resim 3.641. a) Mukarnasların içindeki bezeme. b)İkinci silme c) Üçüncü silme.

Resim 3.642. Kavsara doğu yandaki köşeliği

Resim 3.643. Kavsara doğu yandaki köşeliği

Resim 3.644. Mihrap nişi

Resim 3.645. Kavsara altındaki bezemeler

Resim 3.646. Mihrap alınlığı ve tepeliği.

Mahfil çıkmasının ön yüzeyinde iki sıra boylu boyunca kalem işi tekniği ile yapılmış akordeon motifli bir kuşak yer alır (Resim 3.647). Mahfil kemerlerinin köşeliklerinde S-C kıvrımlarla hareketlendirilmiş bitkisel motifler kalem işi tekniğinde yapılmıştır. Mahfilin kuzey duvarında alt katta doğu yanda demet halinde çiçek motifleri yapılmıştır (Resim 3.648). Batı yanında ise 1953 tarihli tamir kitabesi yazılmıştır. Mahfil üst katında doğu, batı ve kuzey duvarda dört sıra silme yer alır (Resim 3.649). İki ince şerit ile ayrılan alttan

ilk silmede S-C kıvrımların yan yana dizilmesiyle elde edilmiş motifler içine gül deseni çizilmiştir. İkinci silmede verev yerleştirilmiş kalınca gül dalları çizilmiştir. Bunun üstünde akordeon motifinin boylu boyunca yer aldığı üçüncü silme yer alır. En üstteki dördüncü silme ise iki ince şeritle çerçevelenmiştir. Bu çerçevenin içinde Allah'ın sıfatları bitkisel bezemelerle atlamalı bir şekilde yazılmıştır. Son iki sıra bütün duvarları boylu boyunca dolanır.

Resim 3.647. Mahfil.

Resim 3.648. Mahfil altında kuzey duvarındaki süslemeler.

Resim 3.649. Mahfil katını dolanan dört silmenin doğu duvardaki bölümü.

Ana harim duvarlarında mahfil duvarlarını da kat eden iki silmenin hemen altında geçme palmet şeridi dolanır (Resim 3.650-3.652). Alt ve üst pencerelerin arasında iki ince şeritli çerçeve içine "Ayetelkürsi" yazılmıştır. Batı duvarlarda bu yazı şeridinin orta

kısmına üçlü sancak çizilmiştir (Resim 3.650). Sancaklar dairesel bir yazı panosundan çıkarlar. Sancakların üzerinde güneydekinde "Bismillahirrahmanirrhim", ortadakinde "Elhamdülillahirabbilalemin", kuzeydekinde "La İlahe İllallah Muhammeden Resulullah" yazar. Doğu duvarda ise ortaya cami kubbesi ve beş minare çizilmiştir (Resim 3.651). Cami motifinin kubbesiyle kuzey taraftaki minareler arasında "Medine-i Münevvere" yazmaktadır. Üstteki pencerelerin arasında bitkisel bezemeli dairesel çerçeveler içinde siyah zemine altın yaldızla yazılmış: Batı duvarda güneyden kuzeye sırayla "Ebubekir", "Osman", "Hasan", "Fatma Zehra[340]"; doğu duvarda güneyden kuzey sırayla "Ömer", "Ali", "Hüseyin", "Piri Sani", güney duvarda mihrabın batısında "Allah" C. C., doğusunda "Muhammet" S. A.V., isimleri yer alır.

Resim 3.650. Batı duvardaki yazı ve süsleme şeritleri.

Resim 3.651. Doğu duvardaki yazı ve süsleme şeritleri.

Resim 3.652. Güney duvardaki yazı ve süsleme şeritleri.

[340] Tam okunamamakla birlikte en yakın tahmin bu şekildedir.

3.2.1.12. Dutağaç Köyü Camisi

Şekil No: 3.34
Resim No: 3.653-3.673
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Dutağaç Köyü[341], merkez ilçenin 12 km kuzey doğusunda, 40°,41',51.9972" kuzey enlemi, 33°,40',50.0052" doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.40). Köyün merkezindeki Cami kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.653).

Harita 3.40. Dutağaç Köyü yolu (https://www.google.com.tr/ maps) (12.05.2016'da alındı)

Resim 3.653. Dutağaç Köyü Camisi, kuzeydoğudan görünüm.

[341] Kankal 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde Çankırı'ya bağlı Köyler içerisinde, Elibol, 19.yy başlarına tarihlene şeriye kayıtlarında geçen Çankırı'merkez Kaza'ya bağlı köyler içinde Dutağaç Köyü'nü de saymışlardır. Kankal, 2011, 49; Elibol, 2008, 27.

Tarihçe: Eserin batı cephesinde yer alan yeni yazı ile yazılmış "T.C. Dutağaç Köyü Camisi 25/5/949" ibaresi yer almaktadır. Köyün yaşlıları bu tarihin Cami'nin tamiriyle ilgili olduğunu belirtmiştir (Resim 3.654). Yapıda bu ibareden başka herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde, H. Cemaziyelahir 1145/ M. kasım- Aralık 1732 tarihli berat-ı tecdid kaydına rastlanmıştır[342].

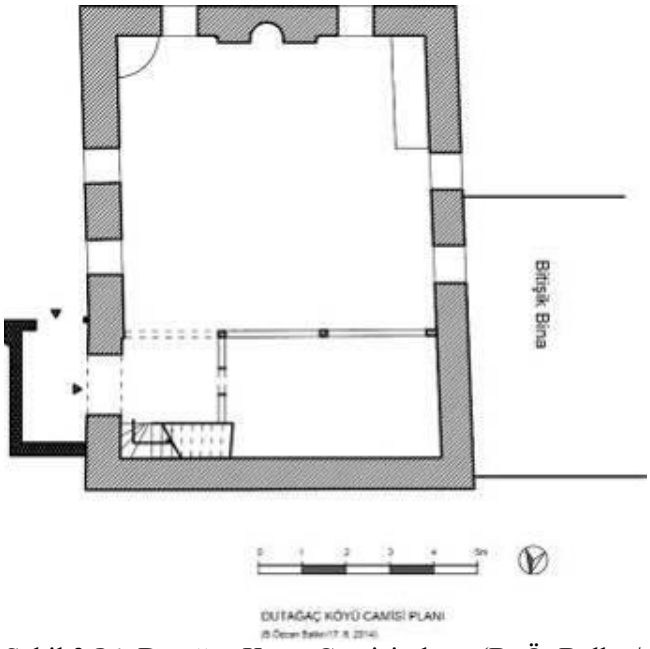

Resim 3.654. Cami doğu cephesi üstündeki tamir kitabesi.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi görülememiştir. Mahfil, mahfili taşıyan destekler, minber ve tavan ahşap, mihrap alçıdır.

Planı: Cami, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.34). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde üç kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfile kuzey doğu köşedeki merdivenlerle çıkılır. Mahfilin altı ince duvarla kapatılmıştır.

[342] VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra:18.

Şekil 3.34. Dutağaç Köyü Camisi planı. (B. Ö. Balkır/ 17.8.2014)

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer, pencere yer alır. Kuzey cephede ise pencere açılmamıştır. Pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Doğu cephede kuzey uçta harim kapısı bulunur.

Doğu cephenin kuzey ucunda sonradan betonarme olarak yapılmış kuzey güney doğrultulu dikdörtgen biçimi hazırlık mekânı bulunur. Batı cephenin kuzey kısmına başka bir bina bitiştirilmiştir.

Kuzey duvarın güney duvara göre uzun olması nedeniyle, doğu duvarın açısı güneyden kuzey doğru hafif genişletilerek yapılmıştır. Harimin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı kiremitle kaplanmıştır. Doğu cephede iki pencerenin arasına onarım kitabesinin kare biçimli levhası yerleştirilmiştir.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahiptir (Resim 3.653, 3.655-3.657). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Cepheler pencerelerin altına kadar betonarme sıva ile sıvanmıştır. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu ve batı cephede tek sıra (Resim 3.655-3.656), güney cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.657). Kuzey cephede ise pencere açılmamıştır (Resim 3.653). Batı cephede ortaya yakın tek pencere görülür. Pencerenin kuzey tarafına başka yapı birleştirilmiştir. Doğu cephede alt seviyede iki pencere cephenin orta aksına yakın açılmıştır. Güney cephede altta iki, üstte bir pencere vardır. Üst

seviyedeki pencere cephe aksı ortalanarak, çatıya yakın bir şekilde yerleştirilmiş dairevi bir açıklıktır. Diğerleri ise cephe aksının doğusuna ve batısına yerleştirilmiştir. Pencereler, güneyde yer alan dairevi pencere dışında hepsi eşit boyutlarda boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Pencerelere PVC çerçeveler yapılmıştır.

Doğu cephenin kuzey ucuna sonradan kuzey güney doğrultusunda giriş bölümü eklenmiştir (Resim 3.655). Buranın dikdörtgen biçimli basit bir açıklığı vardır. Giriş bölümünün batı duvarında yani doğu cephenin kuzey ucuna yakın açılmış harim kapısı da basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir.

Resim 3.655. Doğu cephe.

Resim 3.656. Batı cephe.

Resim 3.657. Güney cephe.

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.658-3.661). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Duvarlar, pencerelerin alt hizasına kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyinde ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir.

Resim 3.658. Kuzeydoğudan güneye bakış.

Resim 3.659. Güneybatıdan doğuya bakış.

Resim 3.660. Doğudan batıya bakış.

Resim 3.661. Güneydoğudan kuzeye bakış.

Pencere açıklıkları batı duvar hariç dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.658-3.660). Batı duvarda da doğu duvarın simetriği biçiminde tek sıra halinde iki pencere yer almaktadır (Resim 3.660). Ancak, bunlardan kuzeyde yer alanının arkasına başka yapı bitiştirilince pencere kapatılmış ve raf olarak kullanılmaya başlanmıştır. Doğu duvarın kuzey ucuna yakın harim kapısı yer alır. Kapı boyuna dikdörtgen bir açıklığa sahiptir.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.662). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta üç, üstte dört adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Üstte mahfilin önüne parmaklık yerleştirilmiştir. Altta, doğu taraftaki direkten itibaren camekanlı görevli odası yapılmıştır. Mahfile harimin kuzey doğu köşesinde yer alan merdivenle irtibat sağlanmıştır. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Üst kattaki direklerde alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından üçer kaval silme yapılmıştır ve üzerlernde profilli yastıklar yer alır.

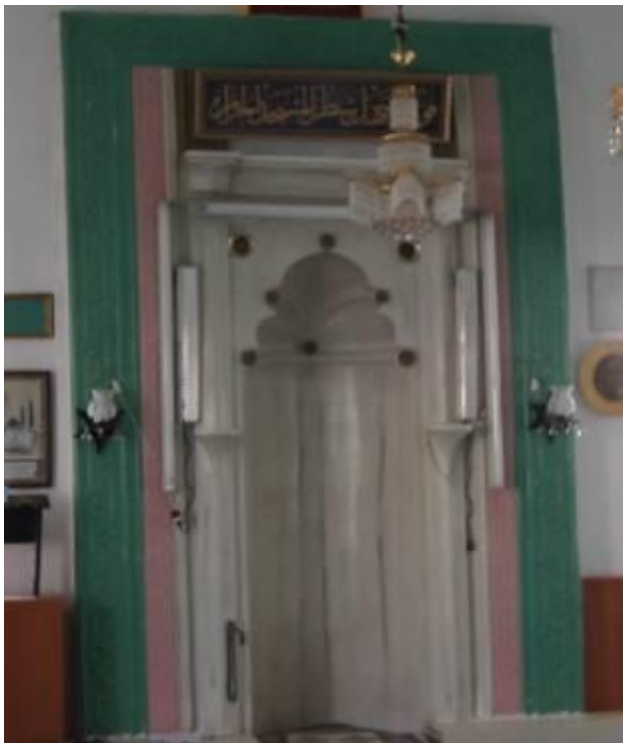

Resim 3.662. Mahfil

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.663). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Çerçevelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterlerin tam ortasında alt tarafları iç bükey konik lambalıklar yer alır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Alınlıkta Arap harfleriyle mihrap ayeti yazar. Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara ile niş birbirinden kalın kaytan silme ile ayrılır. Silmenin ortasından yukarıya iki yana doğru verev yerleştirilmiş birer kaytan silme ile kavsara bölünmüştür. Kavsara kuşatma kemeri dilimlidir.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.664). Ahşaptan yapılmış yeni bir unsurdur.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, çeyrek daire biçimli ve çeyrek konik kaideli, ahşaptan yeni yapılmıştır (Resim 3.665).

Resim 3.663. Mihrap

Resim 3.664. Minber

Resim 3.665. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, tavanda ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike ve alçı kabartma olarak gruplandırılır.

Ahşap minberin yan aynalığı, dolap ve köşk kısımları düz plakalarla kaplanmıştır (Resim 3.664). Piramidal külahla sonlanır. Minber kapısı, dikdörtgen biçimli basit bir açıklıktan ibarettir ve üstünde işlemesiz enine dikdörtgen bir pano yer alır.

Tavan üç bölümden oluşur. Ortada dairesel biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.666). Göbek kırk altı kollu yıldız şeklinde merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.667). Kollar ince çıtalarla birbirinden ayrılmıştır. Göbek enli

çıtalarla iç içe üç bölüme ayrılmıştır. En içteki sekizgen biçimli çerçeveyle, bunun dışındaki dilimli çerçeve ile ayrılmıştır. İçteki ahşap renginde, ortadaki mavi, en dıştaki bölüm yeşil renge boyanmıştır. Ana tavan, çökertme biçimindedir. Göbeğin etrafında ince çıtalarla iç içe sekizgen bölümlere ayrılmıştır. Ana tavanın etrafında harime doğru taşıntı yapan çerçeve kısmının yan bölümleri ince üçer çıta ile ayrılmıştır. Sekizgeni oluşturan iç köşelerde iç içe üçgen şeklinde birleştirilmiş üç profilli silme ile bölünmüştür (Resim 3.668). İçteki yağ yeşili onun dışındaki üçgen ise türbe yeşiline boyanmıştır. Tavan eteğinde enli düz bir silme yer alır.

Resim 3.666. Tavan.

Resim 3.667. Tavan göbeği

Resim 3.668. Tavan köşegenleri

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim 3.669). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Resim 3.670). Dıştaki şerit üstten de dolanırken, içteki şeritler dıştaki şeride kadar yükselirler. Süsleme şeritleri profilli iki ince silme ile birbirinden ayrılır. Çerçevelerden dıştakinde çerçeve boyunca

uzanan iki ince silme arasına gül sarmaşığı dolanır. İçteki çerçevede ise küçük Rumilerle sonlanan düğümlü bir geçme yer alır.

Resim 3.669. Mihrap

Resim 3.670. Mihrap çerçevesindeki silmeler

Çerçevelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır (Resim 3.669). Plasterlerin tam ortasına yarım daire kesitli ve alt tarafları içbükey konik şekilde sonlanan lambalıklar yapılmıştır (Resim 3.671). Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır (Resim 3.672). Başlıkların alt kısımları içbükey biçimli olup yüzeyleri üçer ince yivle hareketlendirilmiştir. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Başlıkların hemen üstünden alınlık iki silme ile yanlardan sınırlandırılmıştır. Bu silmelerin üstünde bitkisel bir geçme motifi vardır. Alınlığın içi boş bırakılmıştır. Mihrap kavsarasını bölümlere ayıran kaval silmelerin uç kısımları nişin cephesine yansıyarak dilimli kemer görünümü kazandırmıştır (Resim 3.673). Kemerin üzengi ve tepe noktaları ile orta kısımlarına ve kavsarada kaval silmelerin kesişme noktalarına çiçek biçimli kabaralar yapılmıştır. Çiçeklerin taç yapraklarının sayısı değişmektedir. Batı üzengi noktasındaki altı, doğu üzengi noktası ve silmelerin birleştiği yerdeki beş, diğerleri dört taç yapraklıdır. Taç yaprakları ince yivlerle birbirinden ayrılmıştır ve her yaprağın uç kısımlarına yakın yuvarlak biçimli küçük çukurlar yapılmıştır.

Resim 3.671. Çerçevedeki plasterler üzerindeki lambalıklar

Resim 3.672. Plasterlerin başlıkları

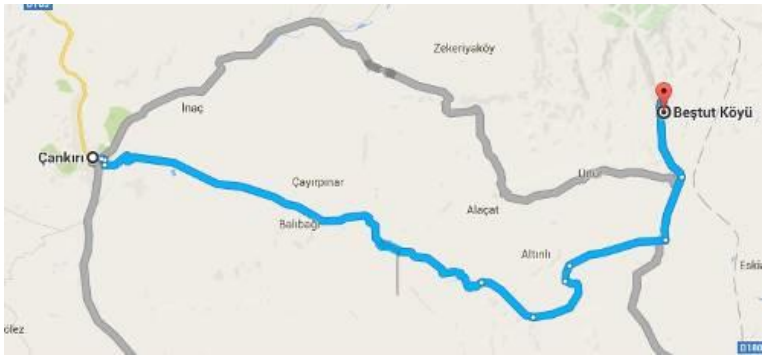

Resim 3.673. Mihrap kavsarası.

3.2.1.13. Beşdut Köyü Camisi

Şekil No:3.35
Resim No: 3.674- 3.694
İnceleme Tarihi: 06.08.2014

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Beşdut Köyü[343], merkez ilçenin 75 km kuzey doğusunda, 40°,37',27.9948" Kuzey enlemi, 34°,4',4.9944" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.41). Beşdut Köyü'nün İmamuşağı Mahallesi'nin bitimindeki Cami, kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine bahçe içine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, tek minareli bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.674). Eserin doğu yanında haziresi vardır. Ancak haziredeki mezar taşlarındaki yazılar zamanla aşınarak silinmiştir.

Harita 3.41. Beşdut Köyü yolu (https://www.google.com tr/maps (28.4.2016'da alındı)

[343] Beşdut Köyü'nün adına Çankırı merkez ilçeye bağlı kayıtlarda rastlayamadık. Ancak Kankal,16. Yy. da Çankırı Nahiyesi'ne bağlı köyleri sıralarken Beşdut Köyünü bugün Yapraklı'ya bağlı köyler içinde, Elibol da 19. Yy başlarında Çankırı Sancağı'nın Toht (Yapraklı) Kazasına bağlı köyler içinde saymıştır: Kankal, 2011, 49; Elibol, 2008, 28. Ayrıca Tuht (Yapraklı) Kazası'na ait Hurufat derfterlerinde de Beşdut karyesinin adı geçmektedir: VGM def.: 541-67/sf.151-152, def.: 565-21/ 56, def. 1094-25/51 ve 1133-125/251'de.

Resim 3.674. Beşdut Köyü Camisi, kuzeybatıdan görünüş.

Tarihçe: Yapının orijinal kitabesi yoktur. Ancak harim kapısı üzerinde yer alan mermer bir levha üzerinde Arap rakamlarıyla "1266", yeni rakamlarla da "1. T. 1266" ve "2. T. 10.03.2003" ibareleri yazmaktadır (Resim 3.675). Buna göre H.1266/ M.1850 yılında ve son olarak 2003 yılında tamir görmüştür. İnşa tarihine dair bir kitabe veya belgeye rastlamadık. Ancak Çankırı' nın Yapraklı kazasına ait hurufat defterlerinde sırasıyla H. Cemaziel Ahir 1146/ M. Kasım-Aralık 1733 tarihli tevcih[344], Şaban 1146/ M. Ocak- Şubat 1734 tarihli tecdid ve inayet[345], H. 16 Zilkade 1212/ M. Mayıs 1798 tarihli Ali Bey binası Cami'nin tevcih[346], H. 4 Cemaziel Evvel 1226/ M. 27 Mayıs 1811[347] tarihli Ali Bey binası Cami'nin tevcih kaydı ve H. Şevval 1230/ M. Eylül-Ekim 1815 tarihli inayet[348] kaydına rastlanmıştır.

Resim 3.675. Beşdut Köyü Camisi, kitabe levhası.

[344]VGM 1094-25 numaralı defter, sayfa 51, kayıt no:3.
[345]VGM 1094-25 numaralı defter, sayfa 51, kayıt no:16.
[346]VGM 565-21 numaralı defter, sayfa 56, kayıt no:10.
[347]VGM 541-67 numaralı defter, sayfa 152, kayıt no:12.
[348] VGM 1033-125 numaralı defter, sayfa 251, kayıt no:10.

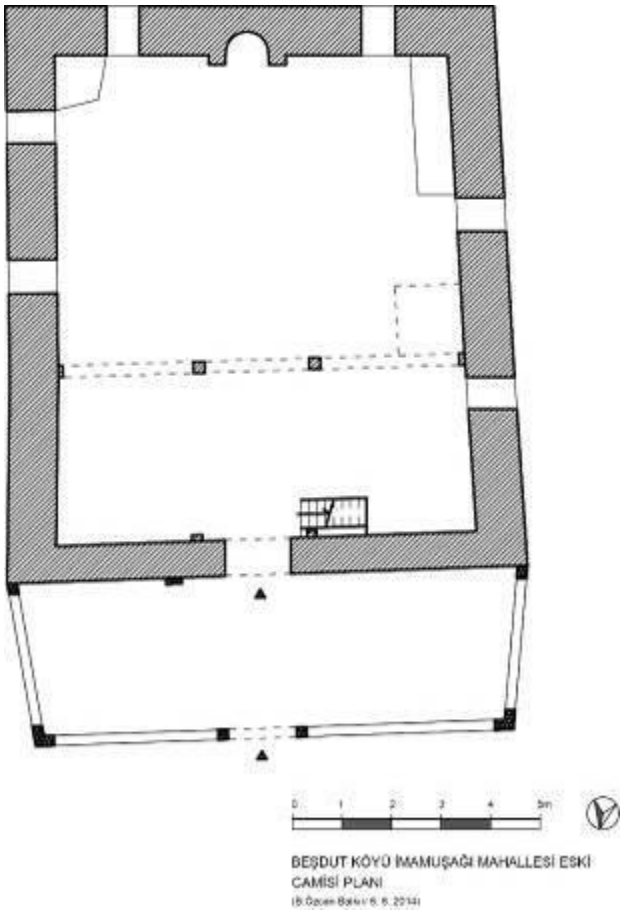
Plan açısından aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, özellikle son geçirdiği onarım esnasında bütün ahşap unsurları, mihrabı ve kalem işi süslemeleri ile büyük değişikliğe uğramıştır. Minaresi de yine geç dönemde eklenmiş bir unsurdur. Yine muhtemelen orijinalinde açık olduğunu düşündüğümüz son cemaat yeri de son onarımda kapatılmıştır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte dıştan güneydoğu köşenin alt seviyesinde dökülen sıvalardan kabayonu taş görülmektedir. Bu nedenle eserin en azından su basmanı seviyesine kadar taş malzemeyle inşa edildiğini düşünüyoruz. Dış duvarlar mozaik kaplanmıştır. Minare kaidesi betonarme olarak inşa edilmiştir. Gövdesi ise alüminyum malzemelidir. Mahfil, minber ve vaiz kürsüsü yine son onarımda değiştirilmiş yeni ahşap, mihrap da mozaik kaplanmıştır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.35). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan harime doğru 19 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de yamuk kare biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde altı kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin batı kenarı dikdörtgen balkon şeklinde harime doğru taşıntı yapar. Mahfile kuzey duvarın önünde girişin hemen batısından başlayan merdivenlerle ulaşılır. Mahfili taşıyan direklerden iki yandakiler ile kuzey duvarın önündeki ikisi duvara bitişik konumludur.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Doğu ve batı duvardaki pencereler simetrik değildir. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur.

Harim kütlesinde doğu duvar batı duvara göre biraz daha uzun yapıldığından kuzey ve güney duvarın açısı batıdan doğuya doğru hafifçe genişlemektedir

Şekil 3.35. Beşdut Köyü Camisi planı (B. Ö. Balkır/ 6.8.2014)

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri de yamuk planlıdır. Girişi ana eksendedir Son cemaat yeri köşelerde ahşap ayaklara yaslanan duvarlarla kapatılmıştır. Ayrıca son cemaat yerinin doğu, batı ve kuzey duvarları ana beden kütlesine göre daha incedir.

Minare son cemaat yeri ile harim kütlesinin kesiştiği batı köşeye yakın, yapıdan bağımsız inşa edilmiştir. Kaidesi sekizgen biçimidir.

Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı marsilya kiremidiyle kaplanmıştır (Resim 3.676).

Resim 3.676. Kuzeybatıdan görünümü.

Cepheler mozaik kaplanmıştır. Su basmanı seviyesinde doğu, batı ve güney cepheler sıvanmıştır (Resim 3.677-3.679). Yapı, doğu, batı ve güney cephelerde ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Kuzey cephe önüne son cemaat yerinin kütlesi bitiştirilmiştir. (Resim 3.676, 3.680). Bu nedenle son cemaat yerinin kütlesi, son cemaat yerinin çatısı, ana harim kütlesi ve ana harimin çatısı olmak üzere dört kademelidir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Doğu, güney ve batı cephelerde köşelerde ve cephe ortalarında mozaikten dikey süsleme şeritleri yapılmıştır. Doğu cephenin kuzey ucuna odunluk olarak kullanılan ahşap bir sundurma yapılmıştır.

Resim 3.677. Doğu cephe.

Resim 3.678. Batı cephe.

Resim 3.679. Güney cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri kuzey cephe hariç simetriktir. Doğu, batı ve güney cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.677-3.679). Üç cephede de altta ve üstte ikişer pencere açılmıştır. Güney cephede pencereler eksenin iki yanına simetrik biçimde yerleştirilmişken, doğu ve batı cephelerde pencereler biraz güneye doğru açılmıştır. Doğu ve batı cephelerin kuzey uçlarında son cemaat yerinin pencereleri yer alır. Kuzey cephede üç açıklık yer alır bunlardan iki yandaki pencere, ortadaki son cemaat yerinin kapısıdır (Resim 3.680). Pencereler, son cemaat yerinin pencereleri hariç dikdörtgen birer açıklıktır. Son cemaat yerinin pencereleri ise üst köşeleri pahlanarak beşgene dönüştürülmüştür. Son cemaat yerinin pencereleri oldukça geniştir. Ana mekânın pencereleri ise daha dardır. Pencerelerin PVC söveleri vardır.

Onarımlar esnasında kapalı bir son cemaat yeri haline getirilmiştir (Resim 3.680). Son cemaat yeri cephesi ana harim cephesinden daha alçak tutulmuştur. Kırma çatı ile

örtülü son cemaat yerinde giriş üstüne üçgen alınlık yapılmıştır. Pencere düzeni iç mekân ile aynıdır. Dört ahşap direk arasının belli seviyeye kadar duvar, bunun üstünde pencereler ile örtülmesi suretiyle kapalı hale getirilmiştir. Ortada PVC malzemeli kapı yer alır.

Resim 3.680. Kuzey cephe

Resim 3.681. Minare

Minare batı cephenin kuzey ucuna yakın konumda, yapıdan bağımsız inşa edilmiş geç dönem eklemesidir (Resim 3.681). Sekizgen prizmal kaide ve pabuç kısmı üstünde silindirik gövde yükselir. Sekizgen biçimli kaidenin üstünde sekizgen piramidal kısmı gelir. İki şerefe yapılmıştır.

İç Mekân:

Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Kapalı son cemaat yerinin güney duvarında harim kapısının iki yanında kare kesitli iki ahşap direkle tavan desteklenir. Son cemaat yeri, kuzey ve batı taraftan pencerelerle dışarı açılır (Resim 3.682). Batı duvarda bir, kuzey duvarda üç açıklık yer alır Kuzeydeki açıklıklardan iki yandaki pencere, ortadaki son cemaat yerinin kapısıdır. Son cemaat yerinin pencereleri üst köşeleri pahlanarak beşgene dönüştürülmüş oldukça geniş açıklıklara sahiptir. Doğu ve güney duvarında pencere yoktur (Resim 3.683). Son cemaat yerine eksende yer alan kapı ile ulaşılır. Güney duvarda kalem işi süslemeler yer alır. Güney duvarın ortasında dikdörtgen biçimli harim kapısı yer alır (Resim 3.684). Kapının lentosunun batı üst köşesinde mermer tamir kitabesi yerleştirilmiştir.

Resim 3.682. Cami son cemaat yeri, doğudan batıya bakış.

Resim 3.683. Cami son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış.

Resim 3.684. Cami son cemaat yerinin güney duvarındaki harim kapısı.

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgene yakın hafif yamuk planlıdır (Resim 3.685-3.688). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır; ayrıca pencere çerçeveleri, duvarlarda kalem işi tekniğinde süslemeler

ve yazı şeridi de yenilenmiştir. Duvarların alt pencerelere kadar olan kısmı ahşap kaplanmıştır. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile hemen hemen aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Ancak kuzey duvara pencere açılmamıştır. Pencerelerin iç söveleri ahşaptır.

Resim 3.685.Batıdan doğuya bakış.

Resim 3.686.Doğudan .batıya bakış

Resim 3.687. Güneye bakış

Resim 3.688. Kuzeye bakış

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.688). Mahfil de son onarımda yeniden yapılmıştır. Kuzey duvar boyunca uzanır. Altta altışar ve üstte dörder adet ahşap direklerle desteklenmiştir. Altta iki yandaki direkler ile girişin iki yanındakiler duvara bitişik konumludur. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimlidir. Mahfilin önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfil üst katına harimin kuzey duvar önünde kapının hemen batısındaki merdivenlerle ulaşılır.

Mihrap, güney duvarda eksendedir (Resim 3.689) Boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir. Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Mihrap, onarım esnasında yeşil ve beyaz mozaikle kaplanmıştır.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.690). Ahşaptan yapılmış yeni bir unsurdur. Barok tarzda geometrik ve bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli yeni bir unsurdur (Resim 3.691).

Resim 3.689. Mihrap

Resim 3.690. Minber

Resim 3.691. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserdeki süslemelerin hemen hepsi son onarım esnasında yeni yapılmıştır. Bir tek ahşap tavanın orta göbeğinin orijinal olduğunu düşünüyoruz. Benzer süslemeye Çankırı'nın Başeğmez Köyü Camisi'nin, il merkezindeki Karadayı Hanı'nın odalarından birinin ve Çivitçioğlu Medresesi'nin birinci kat batıdan birinci odasının tavanlarında rastlanmıştır.

Düz ahşap kaplama tavanın göbek kısmı hariç hiçbir özelliği yoktur. Tavanın orta kesimindeki dokuzgen çerçeveli göbeğin iç kısmında yaprak motiflerinin geometrik düzen oluşturacak şekilde çakılmasıyla bir süsleme yapılmıştır. Bu süseme siyah ve gümüş rengi boyanmıştır (Resim 3.692).

Resim 3.692. Tavan göbeğindeki süsleme.

Yeni süslemeler, pencere çerçevelerinde, duvarlarda, minberde ve vaiz kürsüsünde karşımıza çıkar (Resim 3.693-3.694). Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve kalem işi olarak gruplandırılır. Kalem işi süslemeler bitkisel ve yazı olmak üzere iki gruptur. Ahşap süsleme ise minberde ve vaiz kürsüsünün cephelerinde çıtaların ve bitkisel süslemelerin çakılarak aplike edilmesiyle elde edilmiştir. Yeni süslemelerin ayrıntısına günümüz eseri olmaları sebebiyle girmeyeceğiz.

Resim 3.693. Kalem işi süslemelerden örnek (Batı duvar)

Resim 3.694. Minber doğu yanı

3.2.1.14. Çağabey Köyü Camisi

Şekil No: 3.36

Resim No: 3.695- 3.723

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Çağabey Köyü [349], merkez ilçenin 55 km doğusunda, 40°, 35', 29.0004" kuzey enlemi, 34°, 2', 14.9928" doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.42-3.43). Cami batıdan doğuya hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.695).

Harita 3.42. Çankırı İl merkezinden, Çağabey Köyü yolu (https://www.google.com.tr/maps (7.5.2016'da alındı.)

Harita 3.43. Çankırı Çağabey Köyü Camisi konumu (GoogleEarth'te 28.5.2014'te görüntülenmiş/ 7.5.2016'da aldım.)

[349] Kankal, Çağabey Köyü'nün 16. Yy. Tahrir defterlerinde, Elibol ise 1792-1832 yılları arasındaki şeriyye sicillerinde Çankırı Nahiyesine bağlı Çakabey köyü olarak listelemişlerdir. Ancak Köyün ismine Çankırı merkez ilçeye bağlı hurufat defterlerinde değil, Tuht (Yapraklı) Kazası hurufat defterlerinde 1742 ve 1815 tarihli iki kayıtta rastlanmıştır. Muhtemelen zaman zaman idari taksimatta yapılan değişiklikler esnasında köy merkez kaza ve Tuht kazası arasında el değiştirmiştir.

Resim 3.695. Çağabey Köyü Camisi, güneyden görünüm.

Tarihçe: Yapıda herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Çankırı Tuht Kazası Hurufat defterlerinde, H. Şevval 1155/ M. Kasım- Aralık 1742 tarihli imam tayini kaydı[350] ile 21 Recep 1230/ M. 29 Haziran 1815 tarihli "Osman Ağa ba izni hümayun binası Cami" nin tevcih kaydına rastlanmıştır[351]. Bu kayıtlardan hareketle caminin 1742'den biraz önce yapıldığını düşünüyoruz.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, onarımlarda bazı değişikliklere uğramıştır.

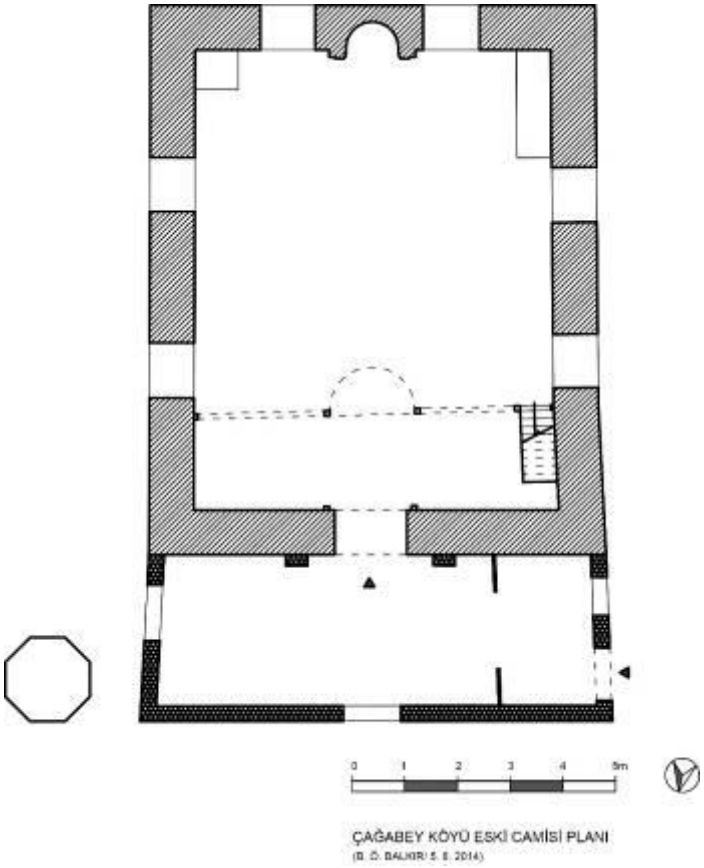
Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan malzemesi hakkında bilgi edinemiyoruz. Ancak duvarlarının kalınlığı bize taş malzeme ile yapıldığını düşündürmektedir. Duvarları hayli ince son cemaat yeri ise son dönem eseri olup betonarme yapılmış olmalıdır. Minare betonarmedir. Mahfil ve son cemaat yerini taşıyan destekler ve tavan ahşaptır. Mihrap ise alçı malzemelidir.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.36). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de kare biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde yedi kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Direklerden iki yandakiler ve girişin yanındakiler duvara birleşik konumludur. Mahfilin orta bölümü yarım daire balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile batı duvarın kuzey tarafı önünde, mahfil direklerinin hizasından başlayan merdivenlerle çıkılır.

[350] VGM Arşiv: 1100-21 numaralı defter, sayfa 86 kayıt no:1.
[351] VGM Arşiv: 568-23 numaralı defter, sayfa 68 kayıt no:7.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Kuzey cephede ise pencere açılmamıştır. Pencereler simetrik bir düzen sergilerler. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur.

Harim kütlesinde batı duvarın kuzeyi batıya doğru hafif eğimlidir.

Şekil 3.36. Çağabey Köyü Camisi planı. (B. Ö. Balkır/ 05.08.2014)

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde hafif çarpık dikdörtgen planla uzanır. Kuzey, doğu ve batı yanları kapalı bir kuruluşa sahiptir. Son cemaat yerinin batı, doğu ve kuzey cephesinde birer pencere açılmıştır. Kuzeydeki tam eksende, doğu ve batıdakiler güneye yakın açılmıştır. Batı cephesinin kuzey ucunda son cemaat yeri kapısı yer alır. Son cemaat yerinin batı tarafında ince bir paravan duvar bulunur. Harim girişinin iki yanında da birer ayak yapılmıştır. Doğu duvarın açısı, doğuya doğru hafif genişler. Batı duvar doğu duvardan biraz daha uzun olduğu için dikdörtgen şema bozulmuştur. Son cemaat yeri, harime oranla ince bir duvarla sınırlıdır.

Harimin üzeri düz ahşap tavanla, son cemaat yerinin ise betonarme düz tavanla örtülüdür.

Minare yapının doğusunda kuzeye yakın konumda son cemaat yerinin karşısına bağımsız olarak inşa edilmiş yeni bir unsurdur. Kaidesi sekizgen planlıdır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.696). Çatı kiremitle kaplanmıştır.

Resim 3.696. Kuzey batıdan genel görünüş.

Cepheler kesme taş görünümlü cephe kaplama malzemesiyle kaplanmış ve taşların derzleri çimento harçla belirlenmiştir (Resim 3.696-3.698). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Son cemaat yerinin kütlesi harim kütlesinden daha alçak yapılması suretiyle kuzeyde dört kademeli bir görünüm oluşmuştur. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir.

Resim 3.697. Doğu cephesi.

Resim 3.698. Güney cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri doğu, batı ve güney cephede aynıdır (Resim 3.696-3.698). Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra halinde, ikişer pencere açıklığı söz konusudur. Son cemaat yerinin doğu, batı ve kuzey cephelerindeki pencere düzenleri de benzer, üç cephede tek sıra birer pencere açılmıştır. Bütün pencereler dikdörtgen birer açıklığa sahiptir ve hepsi hemen hemen eşit boyuttadır. Bütün pencerelere son onarımda PVC malzemeli çerçeveler takılmıştır.

Batı cephenin kuzey ucunda son cemaat yerinin dikdörtgen biçimli kapısı yer alır.

Minare, doğu cephenin kuzey ucunda cepheden bağımsız bir şekilde kurulmuş, son dönem yapısıdır (Resim 3.699). Sekizgen prizma şeklindeki kaide kütlesinden sonra aynı kütlenin devamı şeklinde, fakat yukarı doğru daralan pabuç kısmı gelir. Gövde ve petek silindiriktir. Şerefe altı iki sıra mukarnasla desteklenmiştir. Külah konik biçimde yapılmış ve kurşun levhalarla kaplanmıştır. Kaide ve pabuç, camide kullanılan kaplama malzemesiyle kaplanmıştır. Gövdede alçı üzerine kalıpla süslemeler yapılmıştır.

Resim 3.699. Minare.

İç Mekân:

Son cemaat yeri, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.700-3.701). Cumhuriyet döneminde eklenen son cemaat yeri, betonarme düz tavanla örtülüdür. Duvarlar sıvalı ve beyaz badanalıdır. Son cemaat yerinin batısı camekânla ayrılarak giriş bölümü yapılmıştır. Batı duvarın kuzey ucunda boyuna dikdörtgen biçimli son cemaat yeri kapısı bulunur (Resim 3.700).

Resim 3.700. Son cemaat yeri, doğudan batıya bakış.

Resim 3.701. Son cemaat yeri, batıdan doğuya bakış.

Son cemaat yerinin güney duvarının ortasında yuvarlak kemerli harim kapısı açılmıştır (Resim 3.700). Kapının doğusunda ve batısında duvara bitişik kare kesitli iki duvar payesi yer alır.

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.702-3.705). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyi ahşap çıtalardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Kuzey duvarda eksende yer alan kapı haricinde bir açıklık yoktur (Resim 3.705).

Resim 3.702. Harim doğuya bakış.

Resim 3.703. Harim batıya bakış.

Resim 3.704. Harim güneye bakış.

Resim 3.705. Harim kuzeye bakış.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.705). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta yedi, üstte dört adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler ile alt katta geride kapı açıklığının iki yanındaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Mahfilin orta bölümü, yarım daire biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile batı duvarın kuzey kenarına merdivenle irtibat sağlanmıştır. Merdivenler batıdaki iki direğin arasından çıkar. Bu iki direk basık kemerle bağlanmıştır (Resim 3.706). Merdivenin altı bugün dolap olarak değerlendirilmiştir. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçiminde olup, başlangıç kısımları ok ucu şeklinde yapılmıştır. Ok uçlarının bitiminden alttaki pahların biraz üstüne birer, üsttekilerin de biraz altına ikişer kaval silme yapılmıştır. Direklerin başlıklarının iki yanına C kıvrımlı konsollar yapılarak ağırlık dağıtılmıştır. Konsollar kirişle birleşince aynalı kemer izlenimi verirler.

Resim 3.706. Mahfil merdiveni

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, hafif taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.707). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara kuşatma kemerinin üzengilerinden aşağısı pahlanmıştır. Mihrap kütlesi üç silmeyle çerçevelenmiştir. Dendanlı ve ortasında yukarı bakan hilal olan bir taçla sonlanır.

Resim 3.707. Mihrap

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.708). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.709).

Resim 3.708. Minber

Resim 3.709. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, tavan, minber, mahfil balkonunun altı, mihrap ve taşıyıcılarda karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap minber batı duvara yaslandığından batı yan tarafını göremedik (Resim 3.708). Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.708). Üçgen çıtalarla dikine beş bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden güneyden ikincide üst üste iki eşkenar dörtgen yapılmıştır (Resim 3.710). Bu eşkenar dörtgenler profilli ve enli çıtaların birleştirilerek çakılmasıyla elde edilmiştir. Korkuluklar dört sıra silmeden meydana gelmiştir (Resim 3.708). En üstte enli sade bir silme, altında yan yana açılmış çentiklerden oluşan bir süsleme şeridi, onun altında geniş bir süsleme şeridi yer alır. Üzerinde çıtaların çaprazlama çakılması ile bir bezeme yapılmıştır. Bu şeridin altında ise yine çentikli şeridin aynısından yapılmıştır. Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış üç adet boyuna, bir adet de enine dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.711). Enine dikdörtgen panonun yüzeyi V şeklinde çıtaların birbiri üzerine çapraz gelecek şekilde yerleştirilmesiyle geometrik bir düzen yapılmıştır. Boyuna dikdörtgen panolar dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemer üzengileri S biçiminde hareketlendirilmiş at nalı biçimli birer yaya sahiptir. Tepe kısımlarında içe doğru üç çentik yapılmıştır.

Resim 3.710. Minber aynalığındaki bezeme

Resim 3.711. Süpürgelik güneydeki üç dekoratif kemer pano

Minber yüzeyindeki bütün bölümler korkuluktaki çentikli silmelerle sınırlandırılmıştır. Köşk altında, süpürgelik kısmındaki kemerleri andıran S-C kıvrımlı üzengiler üstüne yapılmış at nalı kemerli bir açıklık yer alır. Kemer açıklığının üstünde enine ve boyuna dikdörtgen panoların dizilmesiyle yapılmış bir düzen vardır (Resim: 3.708). Köşk kısmında da köşk altına benzer bir düzenleme uygulanmıştır (Resim 3.712).

Burada farklı doğudaki kemerin üzengi kısmında birer volüt yapılmıştır. Kuzey tarafındaki kemerin üzengilerindeki volütler kırılmıştır (Resim 3.713).

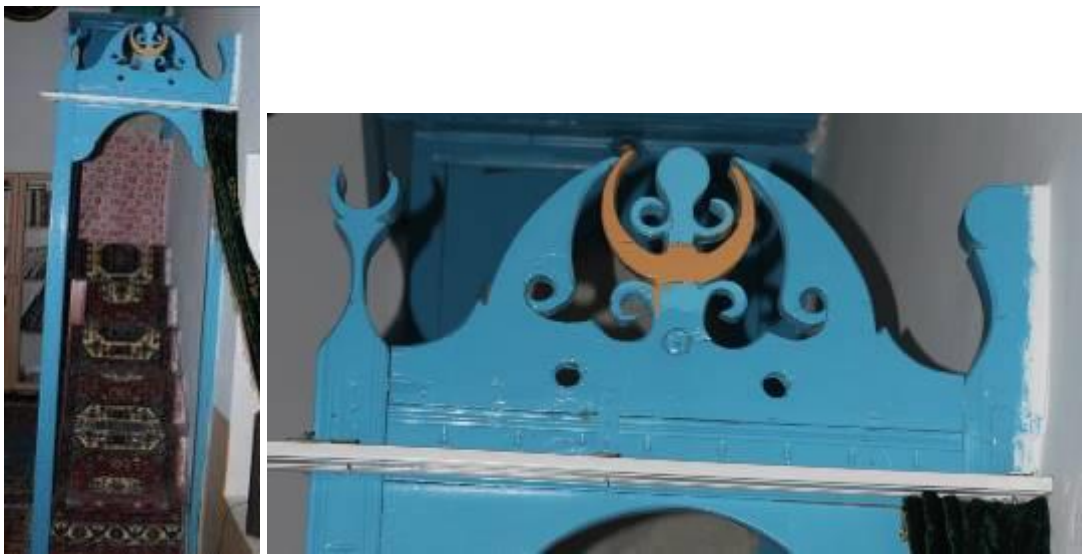

Resim 3.712. Minber köşkü doğu yanı

Resim 3.713. Minber köşkü kuzey yanı

Külah, sekizgen bir kaide üzerinde piramidal şekilde yükselir (Resim 3.708). Minber kapısı, yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir (Resim 3.714). Kemerin ayakları yanlara doğru kıvrılmıştır. Kapının alınlığında rumi, palmet ve yeniay motifleriyle elde edilmiş bir kompozisyon söz konusudur. Alınlığın doğu tarafında iki yanı içbükey bir direk üstüne yapılmış yukarı bakan yeniay motifi yer alır. Aynı motifin tamamlanamamışı batı tarafında yapılmıştır.

Resim 3.714. Minber kapısı ve kapı alınlığı.

Vaiz kürsüsü, kare kesitli olup kaidesi ters piramidal biçimdedir (Resim 3.709). Oturma kısmının etekleri zikzaklarla sonlanır. Korkulukları, ayna düzeninde yapılmış baklavaların dizilmesinden oluşur.

Tavan üç bölümden oluşur ve düz bir silmeyle duvarlardan ayrılır. Ortada onikigen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve iç içe iki sıra dış çerçeve yer alır (Resim 3.715). Üç bölümlü göbek merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.716). En dışta profilli kalın bir çerçeve, onun içinde çıtaların ve üçgen parçaların çakılmasıyla elde edilmiş zikzakların dizilmesinden ibaret orta bölüm, en içte ise yine çıtaların, üçgen ve eşkenar dörtgen parçaların çakılmasıyla elde edilmiş dairesel düzende 24 kollu yıldız yer alır.

Resim 3.715. Harim tavanı.

Resim 3.716. Tavan göbeği.

Ana tavan, kuzey güney yönlü çıtaların çakılmasıyla dikey bölümlere ayrılmıştır. Dış çerçeve iki sıradır. İçtekinde çıtalarla zincirleme eşkenar dörtgenler çakılmıştır (Resim

3.717). Kesişme yerlerinde küçük eşkenar dörtgenler bulunur. Büyük eşkenar dörtgenlerden kuzey güney eksenindekilerin içine sekiz kollu yıldız yapılmıştır (Resim 3.717). Doğu- batı eksenindekilerde ise ayna simetriği şeklinde volütlü bir dekoratif süsleme yer alır (Resim 3.718). Dıştaki çerçeve ince bir çıta ile önce duvara paralel biçimde ikiye bölünmüş, sonra verev çakılmış çıtalarla dilimlenmiştir. İki çerçevenin de köşelerine çeyrek daire oluşturacak birer yay biçiminde çıtayla sınırlanıp, içteki çerçevede çeyrek yıldız motifi oluşturacak şekilde eşkenar dörtgenler; dıştaki çerçevede radyal bir düzende çıtalar çakılmıştır (Resim 3.719). Çerçeveler ana tavandan ve birbirlerinden kalın profillerle ayrılır.

Resim 3.717. Dış çerçeve kuzey güney eksenindeki bezeme

Resim 3.718. Dış çerçeve doğu batı eksenindeki bezeme

Resim 3.719. Dış çerçeve köşebentleri.

Tavan eteğinin hemen altında, doğu, batı ve güney duvarları dolanan, siyah üzerine altın yaldızla “Fatiha” suresi ve “Ayet-el Kürsi” yazılmıştır (Resim 3.720).

Resim 3.720. tavan eteği altındaki ayet kitabesi şeridi.

Mahfil balkonunun alt kısmında üçgen ve V biçimli ahşap parçaların çakılması suretiyle elde edilmiş güneş motifi yer alır (Resim 363.721

Resim 3.721. Mahfil balkon altı.

Mihrap üç sıra silmeyle çerçevelenmiştir (Resim 3.722). Dıştaki kalın silme ile içteki ince silme sadedir. Ortadaki geniş silmede ise, çarkıfelek, yıldız çiçeği, oklar çeşitli kombinasyonlarda ve atlamalı olarak dizilmiştir (Resim 3.723). Silme iki yandan zikzaklarla sınırlanmıştır. Motifler kalıplama tekniğindedir. Mihrap iki köşesi yüksek aradakiler daha alçak zikzaklardan oluşan bir taçla sonlanır (Resim 3.722). Tacın ortasında uçları yukarı dönük yeni ay motifi bulunur.

Resim 3.722. Mihrap

Resim 3.723. Mihrabın en içteki çerçevesi

3.2.1.15. Paşa Köyü Camisi

Şekil No:3.37

Resim No: 3.724- 3.761

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Paşa Köyü[352], merkez ilçenin 13 km kuzeyinde, 40°, 42', 42.9444" Kuzey enlemi, 33°, 40', 25.4244" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.44-3.45). Köyün merkezindeki Cami doğudan batıya hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, fevkani bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.724).

Harita 3.44. Paşa Köyü Yolu (https://www.google.com.tr/maps 15.8.2001'da görüntülenmiş/ 17.5. 2016'da aldım)

Harita 3.45. Paşa Köyü Camisi konumu. (GoogleEarth'te)(28.4.2016'da alındı)

[352] Kankal, 2011, 51'de, 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde Çankırı nahiyesine bağlı; Elibol, 2008, 26'da, 19. Yy'a ait Şeriyye sicillerinde Çankırı Merkez kazasına bağlı köyler içinde Paşa Köyü'nün adını listeye almışlardır.

Resim 3.724. Paşa Köyü Camisi Kuzeybatıdan genel görünüm.

Tarihçe: Yapının batı duvarının kuzey ucuna iliştirilmiş bir tabelada, yeni harflerle "Paşa Köyü Camii Şerifi Y.T.1294" ibaresi yer almaktadır. Bu tarihi miladi 1877 yılına rastlar (Resim 3.725). Ayrıca, H. Muharrem 1195/ M. Aralık- Ocak 1780-81 tarihli Çankırı Hoca İbrahim Mahallesi ahalisinden hayır sahibi Ahmed Çamzâde İsmâ'îl Efendi ibn-i Ahmed'in vakviyesinde her yıl gelirinden Paşa Karyesi'nde köy halkının yeniden inşa eylediği ve yine ahalinin isteği ile minber eklettiği camiye ve cami görevlilerinin ihtiyaçlarına harcanması hususunda kayda rastladık [353]. Buna göre eser 1780 tarihinden önce yapılmış olmalıdır. Mescitken 1780'den önce minber eklenerek camiye dönüştürülmüştür.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, son olarak harim kapısının üstündeki Hadis-i Şerif yazan kitabenin alt satırında Celal isimli bir usta tarafından 1982 yılında onarıldığı yazmaktadır (Resim 3.726).

[353] VGM Arşivi: VD.587. 230.289.

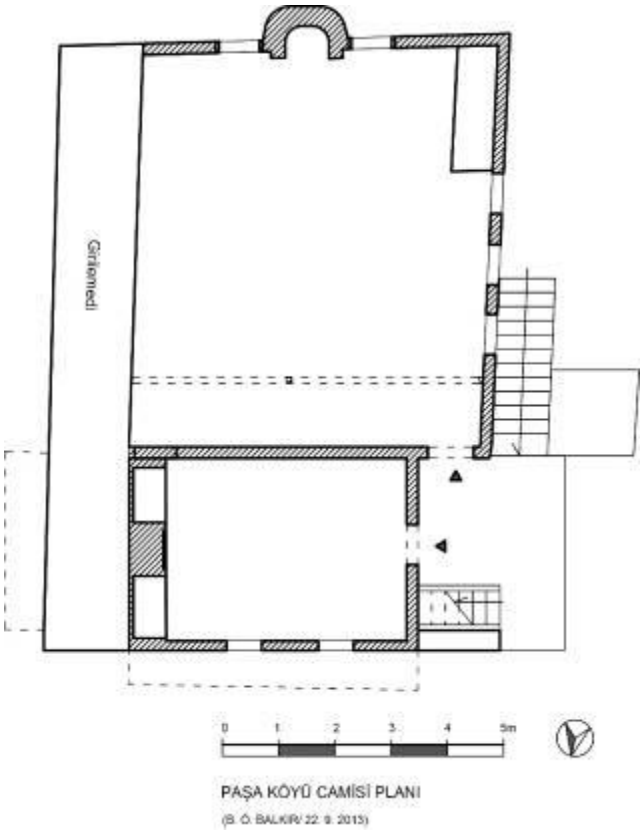
Resim 3.725. Batı cephe kuzey ucundaki kitabe levhası.

Resim 3.726. Harim kapısı üstündeki tamir tarihi ve usta adının da olduğu hadis kitabesi.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte, doğu cephede dökülen sıvalardan ahşap iskeletli kerpiç dolgulu hımış duvar tekniğindemalzemeyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Temeli betonarme ile sıvanmıştır. Minare kaidesi kabayonu taşla inşa edilmiştir. kaidenin üstüne sonradan metal gövdesi yapılmıştır. Mahfil ve mahfili taşıyan destekler, minber ve tavan ahşap, mihrap alçı malzemelidir.

Planı: Fevkani kuruluşlu Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.37). Güney duvarında eksende köşeleri yuvarlatılmış yarım dikdörtgen kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan güney cephe dışına doğru 59 cm duvardan harime doğru 12 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Harimin kuzeyinde iki kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfile harimin kuzeyinde yer alan odanın üstüne açılan kuzey doğu köşedeki kapıdan ulaşılır.

Şekil 3.37. Paşa Köyü Camisi planı (B. Ö. Balkır/ 22.9.2013) .

Yapının güney cephesinde iki, batı cephesinde üç pencere açılmıştır. Ayrıca harimin altındaki odaya da açılan bir pencere yer alır. harimin kuzey ve doğu cephelerinde pencere açılmamıştır. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Batı cephedeki alt pencereler cepheyi ortalamıştır. Harim katına, batı duvarının kuzey ucuna bitiştirilmiş merdivenlerden ulaşılır. Kuzey cephenin batı ucuna kaymış vaziyette harim kapısı bulunur.

Harim mekânının kuzeyinde, batı duvarı harim girişine kadar uzanan bir oda yer alır. Bu odanın üstü son cemaat yeri olarak değerlendirilmiştir. Son cemaat yerine altındaki odanın batı duvarının kuzey ucuna yaslanmış merdivenle ulaşılır. Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planla uzanır. Son cemaat yerinin kuzeyinde dikdörtgen biçimli balkon çıkması yer alır.

Harim kütlesinde batı ve doğu duvarlar güneyden kuzeye doğru, doğu yana eğim vermiştir. Duvarlardaki çarpıklık son cemaat yerinde daha az hissedilir.

Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Harim katına çıkan merdivenlerin batı duvarının kuzeyinde kare kesitli minare kaidesi vardır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı ve yeşil boyalı yüzeylere sahiptir. Fevkani kuruluşlu yapı, ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir (Resim 3.727-3.730). Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Batı cephenin kuzey ve güney köşelerinde dikey ahşap silmeler yer alır. Harime bitişik doğudaki bölümlerin doğu cephesinin sıvaları yıpranmış, yer yer dökülmüştür (Resim 3.728). Doğu ve kuzey cepheler su basmanı seviyesinde betonarme ile takviye edilmiştir. Asıl cami kütlesi doğu ve kuzey yanlardan köy odası olarak kullanılan mekânlarla çevrilmiştir. Ayrıca batı yanında caminin alt katı da köy odası olarak değerlendirilmiştir. Pencere açıklıkları cephelere hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.727. Kuzey cephe.

Resim 3.728. Doğu cephe.

Resim 3.729. Güney cephe.

Resim 3.730. Batı cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler (Resim 3.727-3.730). Kuzey, güney ve doğu cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra, batı cephede ise harimin altındaki odanın pencereleri ile birlikte üç sıra pencere açıklığı söz konusudur. Harime bitişik yapılan odalara ait doğu cephede altta bir, üstte üç pencere vardır (Resim 3.728). Ayrıca bu cephede altta ve üstte iki kapı yer alır. Üstteki kapıya çıkışı sağlayan merdivenler yıkılmıştır. Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencerenin önüne dikdörtgen biçimli balkon yapılmıştır. Alttaki tek pencere cephenin güneyine açılmıştır. Kuzey cephede altta iki, üstte bir pencere açılmıştır (Resim 3.727). Alttakiler harimin kuzeyindeki odanın, üstteki ise harimin doğusundaki odanın pencereleridir. Batı cephede, altta bir ortada üç, üstte beş pencere vardır (Resim 3.730). Harimin altında yer alan odanın penceresi cepheyi hemen hemen ortalar. Pencerenin hemen güneyinde odanın

boyuna dikdörtgen biçimli kapısı bulunur. İkinci sıradaki harim alt pencereleri de cepheyi büyük oranda ortalamıştır. Üstteki pencerelerin ortadaki üçü, ikinci sıradakiler ile aynı aksı paylaşmaktadır, iki yandakiler ise tek olarak yerleştirilmişlerdir. Cephenin alt katında güney tarafında odanın kapısı yer alır. Güney cephede üstte bir, altta iki pencere vardır (Resim 3.729). Üstteki pencere mihrap çıkıntısının hemen üstüne, alttakiler de çıkıntının iki yanına konumlanmıştır. Harim pencereleri yuvarlak kemerlidir. Yapıya bitişik odaların pencereleri ise dikdörtgen biçimlidir. Dikdörtgen pencerelerden batı cephedeki enine, diğer cephedekiler ise boyuna dikdörtgen birer açıklıktır. Yuvarlak kemerli pencerelerden üsttekiler ortadakilere nazaran daha küçük boyutlu yapılmıştır. Batı cephede alttaki pencereye demir çubuk parmaklık yerleştirilmiştir. Harim pencerelerinin düz ahşap söveleri vardır. Batı cephede pencerelerden başka, cephenin güneyine alttaki odanın boyuna dikdörtgen biçimli kapısı açılmıştır. Ayrıca cephenin kuzeyinde harim katına çıkan merdivenler ile bu merdivenlerin batı yanına bitiştirilmiş minare kaidesi yer alır. Harim girişinin önündeki bölümün alt duvarları betonarme malzeme ile yenilenerek bu kısmın altı odunluk olarak değerlendirilmiştir.

Üzeri düz ahşap tavanla örtülü son cemaat yerine batı cephenin kuzeyindeki merdivenle ulaşılır (Resim 3.731). Burada farklı bir uygulama dikkatimizi çekiyor. Harim kuzey cephesinin batı tarafının önü hazırlık veya giriş mekânı olarak değerlendirilmiş küçük kuzey güney yönlü dikdörtgen bir alandır (Resim 3.731-3.732). Buranın kuzey tarafı batı köşede ahşap bir direkle sınırlanan duvarla kapatılmıştır. Doğusuna ise köy odası olarak kullanılan bölüm inşa edilmiştir. Odanın kapısı, batı duvarını ortalar. Batı duvarının kuzey ucuna da odanın üstüne çıkış sağlayan merdiven yapılmıştır. Odanın üst tarafı asıl son cemaat yeri olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.733) . Son cemaat yerinin kuzeyinde beş ahşap direkle taşınan doğu batı doğrultulu balkon çıkması yapılmıştır (Resim 3.733). Direkler kare kesitli birer gövdeye sahiptir. Son cemaat yerinin doğusuna paravan duvar vardır (Resim 3.733). Duvarın kuzey ucunda yer alan kapıdan duvarın arkasındaki yüklük olarak kullanılan bölümle ve kuzey duvarın doğu ucuna açılmış mahfille irtibatlı kapının bulunduğu küçük hole girilir. Harimin kuzey cephesine kalem işi resim yapılmıştır.

Resim 3.731. Harim kuzey cephesi batı tarafı önündeki küçük hazırlık mekânı, kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.732. Hazırlık mekânının doğusundaki odanın girişi ve üstündeki son cemaat yeriyle irtibatlı merdiven

Resim 3.733. Harimin kuzeyindeki köy odasının üstündeki son cemaat yeri.

Kuzey cephenin batı ucuna açılmış harim kapısı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.734). Kuzey cephenin doğu ucunda yer alan ve mahfille irtibatı sağlayan kapı da küçük boyuna dikdörtgen biçimlidir.

Resim 3.734. Harim kapısı

Resim 3.735. Ezanlık

Batı cephenin kuzey ucundaki merdivenlere ezanlığın kaidesi bitiştirilmiştir (Resim 3.735). Kare prizma şeklindeki kaide kütlesi muhtemelen ezanlık olarak kullanılıyorken geç dönemde buranın üstüne metalden kare kesitli ve metal kırma çatılı minare gövdesi yapılmıştır. Çatının tepesine üç boğumlu ve bir hilalle sonlanan alem yapılmıştır.

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.736-3.738). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar boyalıdır ve kalem işi süsleme ve yazılarla bezenmiştir. Ayrıca tavan yüzeyi de ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile harim doğu ve kuzey duvarı hariç aynı düzendedir (Resim 3.736-3.739). Harim kuzey ve doğu duvarında pencere açılmamıştır. Batı duvarda üstteki kuzey uçtaki pencere mahfil üst katına açılır. Güney duvarda üstteki pencere mihrap ekseninde; alt pencereler ise mihrabın iki yanına konumlanmıştır. Pencereler boyuna dikdörtgen biçimlidir. Pencerelerin iç söveleri de ahşaptır.

Resim 3.736. Harim kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.737. Harim doğu duvar.

Resim 3.738. Harim kuzey ve batı duvar.

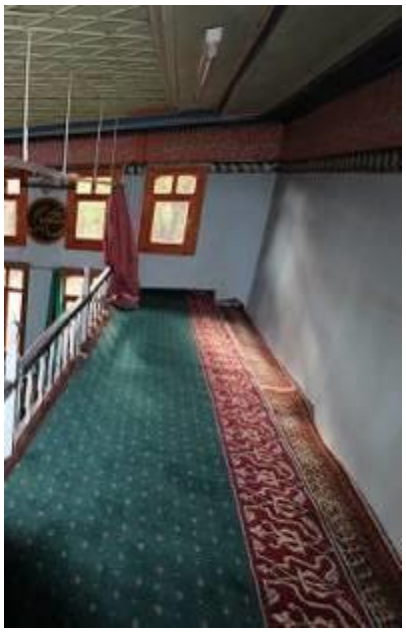
Resim 3.739. Batı duvar pencere düzeni.

Kuzey duvarın batı ucunda boyuna dikdörtgen biçimli harim kapısı yer alır (Resim 3.740). Kuzey duvarının üst doğu ucunda da mahfille irtibatı sağlayan küçük boyuna dikdörtgen kapı dikkati çeker (Resim 3.741-b).

Resim 3.740. Kuzey duvar, harim kapısı ve mahfil

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.738, 3.741 a-b). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Mahfil katının önüne parmaklık yapılmıştır. Altta iki adet ahşap direkle desteklenmiştir. Batı yandaki direk duvara bitişik konumludur. Ortadaki direk, alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede orta kısmı pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir pahların başlangıcından önce ikişer kaval silme yapılmıştır. Direğin üstünde iki yanı profilli yastık yer alır. Mahfile harimin kuzey duvarının doğu ucunda yer alan kapı ile irtibat sağlanmıştır (Resim 3.742).

Resim 3.741. Mahfil üst kat a) batıya bakış. b) doğuya bakış. Resim 3.742. Mahfil kapısı.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3743). Güney köşeleri yuvarlatılmış yarım dikdörtgen bir niş ve yarım daire kemerli bir kavsaraya sahiptir. Mihrap cephesi iki süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Dalgalı bir tepelikle sonlanır.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.744). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Resim 3.743. Mihrap Resim 3.744. Minber

Harimin kuzey tarafına bitişik olarak yapılan köy odası doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır (Resim 3.745-3.746). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar boyalıdır. Bugün depo gibi kullanılmaktadır. Odanın doğu duvarının ortasında ocak nişi, iki yanında da dolap nişleri yer alır (Resim 3.745). Ocak nişi sonradan örülerek kapatılmıştır. Kuzey duvarında boyuna dikdörtgen biçimli tek sıra halinde iki pencere açılmıştır. Odanın girişi batı duvarının ortasına açılmış boyuna dikdörtgen kapıdan sağlanır (Resim 3.746).

Doğu yandaki mekânlar ile caminin altındaki mekâna girilememiştir.

Resim 3.745. Köy odasının doğu duvarı.

Resim 3.746. Batı duvarı.

Süsleme: Eserde süsleme, dışta mahfil kuzey cephesinde, içerde ise minber, mihrap, tavan ve duvarlarda karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma, kalem işi ve alçı kabartma olarak gruplandırılır.

Ahşap minber, batı duvara yaslandığından bu yanını göremedik (Resim 3.744). Doğu yan aynalıkları dik açılı iç içe dört üçgenden meydana gelen düzenlemeye sahiptir (Resim 3.747). Üçgenin ortasında on iki kollu yıldız etrafında gelişen bir geometrik geçme yer alır.

Ortadaki yıldızın kolları özensiz yapılmıştır. Yıldız biçiminin dairesel bir çerçevesi vardır. Geometrik geçmenin yer aldığı ilk üçgenin dışında birbirinden ince çıtalarla ayrılmış iki üçgen bölüm gelir bu silmeler altta ve üstte V şeklinde yerleştirilmiş çıtalarla, güney dik kenarda ise verev yerleştirilmiş çıtalarla bölünmüştür. En dıştaki üçgen kalın dikdörtgen parçalarla çökertme şeklinde enine ve dikine kartuşlara ayrılmıştır. Bütün süslemeler ince çubuk profillerin çakılarak aplike edilmesi suretiyle yapılmıştır. Korkuluklar iç içe geçmiş çemberlerden oluşan ajurlu bir düzenlemeye sahiptir (Resim 3.747). Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış dört adet boyuna, bir adet enine dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.748). Bunlardan kuzey uçtaki enine pano ile güney uçtaki boyuna yerleştirilmiş panonun, orta kısımları kabartmalı yapılmış süslemesiz unsurlardır. Ortadaki üç dikey pano ise dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemerler üzengileri S biçiminde hareketlendirilmiş yarım daire birer yaya sahiptir. Minber yüzeyindeki bütün bölümler profilli çerçevelerle sınırlandırılmıştır.

Resim 3.747. Minber aynalığı ve korkuluğu.

Resim 3.748. Minber süpürgeliği.

Köşk altında, yarım daire kemerli basit bir açıklık yer alır (Resim 3.744). Kemer açıklığının iki yanı, dalgalı biçimde yapılmıştır. Bu kısımların ön yüzeylerine üst üste dizilmiş ikili daire biçimli delikler açılmıştır. Köşelikleri üstüne dolap yerleştirildiğinden göremedik. Köşk kısmında da geçit bölümüne benzer bir düzenleme ve süsleme

uygulanmıştır. İçten görebildiğimiz doğu yan cephesinin köşeliklerine kıvrımlı dekoratif şekiller ajur tekniğinde yapılmıştır (Resim 3.749). Köşkün kuzey cephesi de aynı düzende yapılmış olup, yanlardaki dalgalar nedeniyle kemer yayı yuvarlaktan çok at nalı biçiminde görünmektedir (Resim 3.749). Köşk alt tarafı dalgalı bir saçakla sonlanır. Külah, altıgen bir kaide üzerinde piramidal şekilde yükselir (Resim 3.744). Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir açıklıktan ibarettir (Resim 3.750). Kemer köşeliklerinde birer sivri ucu yukarı bakan virgül motifi oyulmuştur. Alınlık kısmında enine dikdörtgen çökertme biçimli yan yana üç kartuş yer alır. Tepelik kısmı yarım daire biçimli olup içine radyal düzende damla motifleri oyularak yapılmıştır. Kapı söveleri tepelik hizasında birer kum saati biçimli başlıkla sonlanır.

Resim 3.749. Köşk kuzey yanı

Resim 3.750. Minber kapısı

Tavan üç bölümden oluşur ve duvardan eteklerindeki zikzaklı bir sime ile ayrılır (Resim 3.751). Ortada sekizgen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve iç dış çerçeve yer alır. Göbek, profilli silmelerle piramidal biçimde aşağı doğru yükselir (Resim 3.752). Ana tavana yakın en alttaki ile ortadakinin üstünde zikzaklı bir silme yapılmıştır. Göbeğin orta kısmında on iki kollu yıldızdan gelişen dairesel bir geçme yer alır. Bu dairelerden ortadakine boya ile "Ya Rabülalemin makamımızı emin kıl, Amin Ya Rab" yazılmıştır. Ana tavan, çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir. Köşeler, çeyrek daire oluşturacak bir yay biçiminde profilli bir çıtayla sınırlanıp, yayın içi zikzaklı çıtalarla üçe ayrılmıştır (Resim 3.753). Yayın iç kenarında da zikzaklı bir şerit yer alır. Dış çerçeve, iç içe üç sıradır. Çerçeveler ana zeminden ve birbirlerinden enli profilli silmelerle ayrılmıştır.

İçten ilk iki çerçeveyi ayıran silmelerin iki yanında zikzaklı birer silme de yer alır. Bu silmeler sayesinde içten dışa kademeli olarak yükselen çerçeveler süslemesiz olup, içteki iki çerçevenin köşelerine de çeyrek daire oluşturacak birer yay yapılmıştır. Yayların içi S biçimli çıtalarla dilimlere ayrılmıştır. En dıştaki çerçeve sadedir.

Resim 3.751. Tavan.

Resim 3.752. Tavan göbeği.

Resim 3.753. Tavan köşebentleri ve dış çerçeveleri.

Tavanın hemen altında duvarları bir yazı şeridi dolanır. Yavruağzı renkli zemin üstüne beyazla “Ayetelkürsi” ve “Amenerresulü” yazılmıştır (Resim 3.754-3.755). Bu şeridin altında yeşil ve beyaz renkle akordeon motifli bir süsleme şeridi duvarları kat eder. Duvarlar belli bir seviyeye kadar tek renk tarçın rengine boyanmıştır (Resim 3.756). Ardından ince siyah bir şerit çizilmiştir. Bu şeridin biraz üstünden alt uçları birer palmetle sonlanan yapraklardan ve dairesel çizgilerden meydana gelen geçme şeklindeki silme doğu ve güney duvarlara çizilmiştir (Resim 3.756). Mahfilin alt seviyesinde kuzey duvar yeşil renkli yapraklardan meydana gelen bir süslemeyle doldurulmuştur (Resim 3.757). Doğu, batı ve güney duvarlara üst pencerelerin arasına dairesel tarçın renkli çerçeveli siyah zemin üstüne altın yaldızla “Allah” c.c., “Muhammed”s.a.v., “Ebubekir”, “Osman”, “Ömer”, “Ali”, “Hasan”, “Hüseyin” isimleri yazar (Resim 3.756). Ayrıca batı duvarın güney ucundaki pencerenin altında iç içe siyah ve altın yaldız çerçeveli mavi zemin içinde altın yaldızla “Bismillahirrahmanirrahim” yazılmıştır. Güney duvarda üst pencerenin iki yanında tombul lale motifleri içinde ayna simetrisi şeklinde “Maşallah” yazmaktadır. Bu motiflerden sonra doğu ve batı yanda kısa uçlarına iki boğum yapılmış enine dikdörtgen birer yazı kartuşu daha yapılmıştır. Siyah zemin üstüne altın yaldızla bir Hadis-i şerif yazılmış. Eserdeki yazı ve süslemelerin 1982’de yapılan onarımda Celal usta tarafından yapıldığını veya yenilendiği köy muhtarı Abdullah Nuhoğlu[354] (76) tarafından belirtilmiştir.

Resim 3.754. Ayetelkürsi hattı.

Resim 3.755. Amenerresuli hattı.

[354] Paşa Köyü Muhtarı Sayın Abdullah Nuhoğlu ve cami görevlisi Sayın İlyas Çakır’a yardımları ve verdikleri bilgiler için teşekkür ederiz.

Resim 3.756. Doğu duvar.

Resim 3.757. Kuzey duvar

Resim 3.758. Güney duvar üst pencerenin iki yanındaki yazılar.

Mihrap boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.759). İki süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Resim 3.760). Şeritlerde alçı kabartma olarak yıldız çiçekleri, volütlü kıvrım dallar ve yapraktan meydana gelen süsleme dizisi dolanır. Duvarların alt seviyesindeki tarçın rengi boya ve siyah şerit mihrapta da devam eder. Siyah şerit süslemeli çerçeveyi aradan bölerek kuşatmıştır. Kavsara kemer köşeliğinde boyalarla süslemeler yapılmış ayrıca batı köşesine “Allah” c.c., doğu köşesine “Muhammet” s.a.v. yazılmıştır. Mihrap kavsarası, nişten kalın kaytan silme ile ayrılır (Resim 3.761). Silmenin

yüzeyi verev çizilmiş tarçın ve siyah renkli boyalarla hareketlendirilmiştir. Silmenin iki ucu mihrap cephesine C kıvrımlı biçimde yansır. Kavsara altın yaldızlı boyanmıştır. Yuvarlak kavsara kuşatma kemerin tepe noktası yukarı doğru sivriltilmiştir. Mihrap S-C kıvrımlarından meydana gelen dalgalı bir tepelikle son bulur. Tepeliğin ön orta kısmına yarım daire biçimli güneş motifi kazınmıştır.

Resim 3.759. Mihrap

Resim 3.760. Mihrap çerçevesindeki bezeme

Resim 3.761. Mihrap kavsarası ve tepeliği.

3.2.1.16. Alaçat Köyü Eski Camisi

Şekil No: 3.38

Resim No: 3.762-3.784

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Alaçat Köyü, merkez ilçenin 36.8 km kuzey doğusunda, 40°,34',6.9996" Kuzey enlemi, 33°,55',33.9924" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.46-3.47). Köyün merkezindeki Cami, kuzey ve batı tarafı uçurumlu güneyden kuzeye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir (Resim 3.762). Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir.

Harita 3.46. Çankırı İl merkezinden, Alaçat Köyü yolu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.47. Çankırı Alaçat Köyü Camisi konumu. (GoogleEarth'te 15.8.2010'da görüntülenmiş/ 25.10.2016'da alındı.)

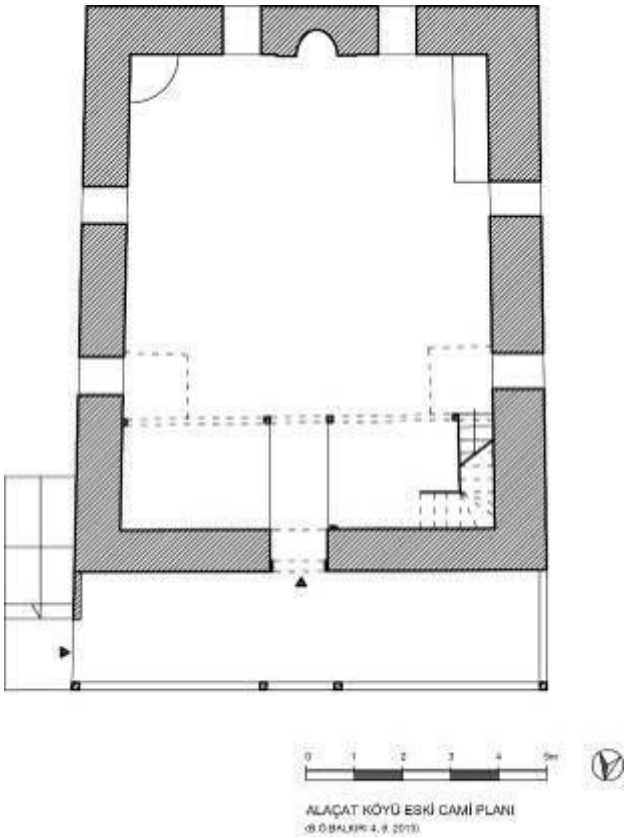
Resim 3.762. Eski Cami.(facebook/çankırı alaçat köyü fotoğraflarından alınmıştır.2014)

Tarihçe: Yapıda inşa kitabesi yoktur. Alaçat Köyü'nün adı 18.yy. sonu- 19. yy. başına tarihlenen şeriyye sicillerinde geçer. Hurufatlarda ne Köyle ne de Köy'ün Camisi ile ilgili kayda rastlayamadık.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, köy halkı tarafından çeşitli zamanlarda onarılmıştır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememektedir. Ancak doğu cephedeki dökülmüş sıvalar nedeniyle, en azından su basmanı seviyesinde moloz taşla inşa edildiği anlaşılır. Mahfil ve mahfili taşıyan ayaklar, son cemaat yerini taşıyan destekler, minber ve tavan ahşaptır. Mihrap alçı malzemeden yapılmıştır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.38). Güney duvarında eksende yarım elips (beyzi) kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap kütlesi, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır. Harimin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap direkle taşınan, doğu ve batı uçları mihraba doğru uzatılan kısa "U" planlı mahfil bulunur. Mahfilin doğu ve batı uçları dikdörtgen balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfile batı duvarın kuzey kısmına yaslanmış merdivenlerle de çıkılır.

Şekil 3.38. Eski Cami, rölövesi (B.Ö. Balkır/4.9.2013).

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Güney duvardaki pencerelerden mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzey cephede ana eksenden hafif doğuya kaymış vaziyette harim kapısı bulunur. Bu duvarda pencere yoktur.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planla uzanır. Üç yönden dışa açık son cemaat yeri, dört kare kesitli direkle revak şeklinde dışa açılır. Direkler bir duvara oturur. Son cemaat yerinin doğu duvarının kuzey kısmına basit bir giriş yapılmıştır. Girişin önünde dört geniş basamakla çıkılan küçük bir sahanlık yer alır.

Harim kütlesinde doğu ve batı duvarların açıları doğuya ve batıya doğru hafif genişleyerek yapıldığından kuzey duvar, güney duvardan biraz daha uzundur. Bu çarpıklık son cemaat yerinde hissedilmez. Doğu ve kuzey cephelerin duvarları güney ve batı duvarlara nazaran daha incedir. Son cemaat yerinin duvarları ise ana duvarları 1/7 si kadardır. Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.762). Çatı marsilya kiremidiyle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler. Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Doğu, güney ve batı cephelerde pencerelerin alt hizasına kadar çimento sıvalıyken buradan yukarısı sıvanmış ve yeşil renkli badana ile boyanmıştır (Resim 3.763-3.766).

Resim 3.763. Batı cephe.

Resim 3.764. Doğu cephe.

Resim 3.765. Güney cephe.

Resim 3.766. Kuzey cephe.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri doğu, batı ve güney cephede aynıdır (Resim 3.763-3.765). Her cephede tek sıra pencere açıklığı söz konusudur. Kuzey cephede pencere açılmamıştır (Resim 3.766). Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve önlerine ahşap çubuklardan parmaklıklar yerleştirilmiştir.

Üzeri düz ahşap tavanla örtülü son cemaat yeri, dört ahşap taşıyıcı ile kuzey, doğu ve batıdan revak şeklinde dışa açılır (Resim 3.766-3.767). Revakın alt bölümü hafif yükseklikte bir duvarla sınırlandırılmıştır. Direkler hemen bu duvarın üzerinde yükselen kare kesitli birer gövdeye sahiptir. Kare kesitli ahşap direklerin köşeleri, belli bir seviyeden sonra pahlanarak sekizgene dönüşür. Pahların alt ve üst uçları tek bir mukarnas dilimi şeklinde sonlanır. Pahların başlangıcına yakın yerden iki sıra ince oyma bilezik yapılmıştır. Son cemaat yeri doğuda giriş veya hazırlık mekânı diyebileceğimiz kesim ile batıda zemini

hafif yükseltilerek yapılmış son cemaat yeri işlevini görecek kısım olarak iki bölümden meydana gelir.

Mihrap ekseninden hafif doğuya kaymış olan kuzey cephe üzerindeki harim kapısı, iki dilimli kemereli bir açıklığa sahiptir. (Resim 3.768). Ahşap kapı kanatları boyuna dikdörtgen üst üste üçer panodan meydana gelir. Üstteki panoların üst kenarı eğimli yapılmıştır. Panoların profilli çerçeveleri vardır. Kapının batı kanat üzerindeki binisi ince bir ahşap sütun görünümündedir. Kare kesitli bini, alttan ve üstten belli seviyelerden köşeleri pahlanarak sekizgen biçimine dönüşmüştür. Pahlar birer mukarnas dilimi şeklindedir ve başlangıç yerleri ile biraz üstlerine ince ikişer silme yapılmıştır. Ayrıca kilidin olduğu yerde muhtemelen sonradan kesilerek ikiye bölünmüş bininin bu kesimden biraz aşağısında üç kaval silme yer alır. Kapı tokmakları kayıptır.

Eserin minaresi yoktur.

Resim 3.767. Son cemaat yeri

Resim 3.768. Harim kapısı

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyi ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.769-3.770).

Resim 3.769. Harimin güneyi.

Resim 3.770. Harimin batısı.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.771). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte dörder adet ahşap direkle desteklenir. Altta ortadaki iki direk ve batıdaki bir direk ile duvar birer basık kemerle birbirine bağlanır. Üstte iki yandaki, altta doğu yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katta geride, kapı açıklığının batı yanına yerleşik duvara birleşik konumlu bir direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin doğu ve batı bölümü, dikdörtgen balkon şeklinde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık şeklinde bir korkuluk yerleştirilmiştir. Mahfile harimin batı duvarının kuzey tarafında yer alan bir merdivenle irtibat sağlanmıştır. Direkler orijinaldir. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Direklerin

profilli kare biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından ikişer kaval silme yapılmıştır.

Resim 3.771. Harimin kuzeyi

Mihrap, güney duvarda eksenden hafifçe doğuya kaydırılarak yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.772). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavrasa kısmına boyalarla bir istiridye görüntüsü verilmiştir. Mihrap tek sıra süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Çerçeveler, külah biçimli kaidelerin üstünden başlar.

Resim 3.772. Mihrabı.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.773). Ahşaptan yapılmıştır. Yoğun süsleme içermez.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.774).

Resim 3.773. Minberi

Resim 3.774. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, mihrapta, minberde, tavanda, mahfili taşıyan desteklerde karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve alçı kabartma olarak gruplandırılır.

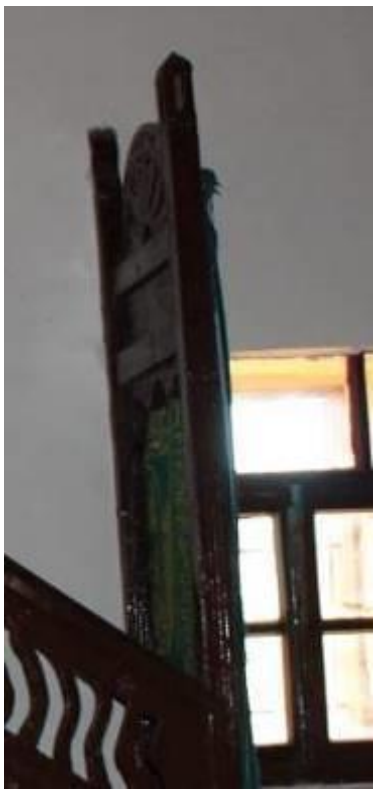
Ahşap minberin batı tarafı duvara yaslı olduğundan biçimi hakkında bilgi edinemedik. Doğu yan aynalığı, altı dikey panodan meydana gelir. Panolar ince profilli çıtalarla birbirinden ayrılır (Resim 3.773). Korkuluk üst üste iki bölüm halinde yapılmıştır (Resim 3.773). Alttaki yan aynalığın hemen üstünden başlayan kesim aynalıktan ve üst bölümden enli birer çıta ile ayrılır. Bu bölüm dikey yerleştirilmiş ince çıtalarla dikine, bu çıtaların ortasından geçen ince çıtayla da enine bölünmüştür. Yatay çıta ile dikey çıtaların kesişme yerlerine S biçimli parçalar yapıştırılarak hareket sağlanmıştır. Üstteki korkuluk S biçimli dalgalı parmaklıklarla süslenmiştir. Köşk altında, yarım daire kemerli basit bir açıklık yer alır (Resim 3.773). Köşk kısmı baldaken kuruluşa sahiptir (Resim 3.775). Baldakenin ayakları doğu ve kuzeyde dilimli kemerlerle bağlanır. Baldakenin kare kesitli örtüsünün hemen üstünden koni biçimli külâh yükselir (Resim 3.776). Minber kapısı, dilimli kemerli basit bir açıklıktan ibarettir ve üzerinde yüzeyi işlemesiz enine dikdörtgen bir pano yer alır (Resim 3.777).

Resim 3.775. Minber köşkü doğu tarafı

Resim 3.776. Minber köşkü ve külahı

Resim 3.777. Eski Cami, minber kapısı.

Tavan üç bölümden oluşur. Ortada 32 kollu yıldız biçimli göbek, etrafında ana tavan ve iki kademeli dış çerçeve yer alır (Resim 3.778).

Resim 3.778. Tavanı.

Göbek, üst üste iki kademe halinde ana tavandan aşağı doğru taşar (Resim 3.779). Her bir dilim ince çıtalarla birbirinden ayrılmıştır. Ana tavanda, birbirine paralel yerleştirilmiş çıtaların güneydoğu köşeden kuzeybatı köşeye doğru verev çakılması sureti ile bölünmek suretiyle bir düzenleme yapılmıştır. Dış çerçeve iki geniş silmeden oluşur. Silmeler ve ana tavan birbirinden profilli çıtalarla elde edilmiş hatlarla ayrılır. Ayrıca dış silmenin iç kenarını zikzak biçimle ince bir şerit dolaşır. İçteki silme düzdür. Dıştakinde ise ince çıtalarla yapılmış küçüklü büyüklü eşkenar dörtgenlerin ardışık zincir şeklinde dizilmesinden meydana gelen bir süsleme içerir. İç ve dıştaki çerçevelerin köşeleri, çeyrek daire oluşturacak birer yay biçiminde çıtayla sınırlanıp yayın içi yine S biçimi çıtalarla dilimlere ayrılmıştır (Resim 3.780).

Resim 3.779. Tavan göbeği.

Resim 3.780. Tavan çerçevesi.

Mihrap bir sıra geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir (Resim 3.781). Çerçeve içinde birbirine ayna simetriği halinde birleşen volütlü kıvrım dallar ile aralara yerleştirilmiş yıldız çiçeklerinden oluşan bir düzenleme yer alır. Çerçeveler altta dilimli külah biçimli kaidelerin hemen üstünden başlar (Resim 3.782). Kaidelerin üst kenarında zikzaklarla ince bir silme yapılmıştır. Mihrap kavsarasına, mavi ve siyah boyalarla atlamalı olarak, dilimli görünüm verilmiştir (Resim 3.781). Bu bölümden nişe doğru yine boyalarla yapılmış urgan motifine asılı gibi çizilmiş siyah renkli daire yapılmıştır. Urganın uç kısmına kandil motifi çizilmiştir (Resim 3.783).

Resim 3.781. Mihrap ve çerçevesindeki süsleme.

Resim 3.782.: Çerçevenin altındaki kaideler

Resim 3.783. Nişdeki kandil motifi

Mihrabın iki yanındaki pencerelerin üst hizasına boyayla yapılmış dairesel panolar içinde batıdakine "Allah (cc.)", doğudakine "Muhammed (sav.)" yazılmıştır (Resim 3.784).

Resim 3.784. Güney duvarda pencerelerin üstündeki yazılar.

3.2.1.17. Ahlat Köyü Eski Camisi

Şekil No:3.39-3.40

Resim No: 3.785-3.826

İnceleme Tarihi: 22. 09. 2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Ahlat Köyü, merkez ilçenin 28 km. kuzeyinde; 40°,45', 53.694" kuzey enlemi, 33°, 36', 46.5228" doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.48-3.49). Köyün merkezindeki Cami, kuzeyden güneye doğru eğimli arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı kuruluşa sahiptir (Resim 3.785).

Harita 3. 48 Ahlat Köyü Yolu (https://www.google.com tr/maps)(28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 49Ahlat köyü, Eski Cami, (https://www.google.com tr/maps)(28.4.2016'da alındı)

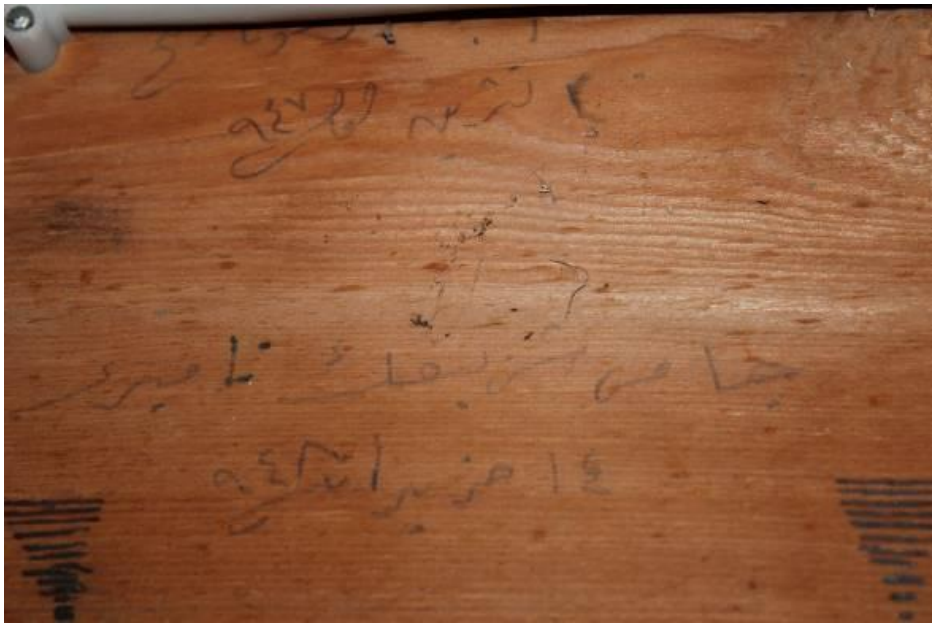

Resim 3.785. Kuzey doğudan genel görünümü.

Tarihçe: Yapıda inşa kitabesi yoktur. Çankırı Hurufat defterlerinde, H. Rebiülevvel 1112/ M. Ağustos-Eylül 1700 tarihli Hacı Halil Mescidi adına bir inayet kaydı[355] ile 12 Ekim 1816 tarihli tevcih kaydına rastlanmıştır[356]. Harimde mahfil kapısının üstünde eski harflerle el yazısıyla "Sene1948 inşa edilmiştir" yazar (Resim 3.786); ancak mahfilin ön yüzünde eski harflerle yazılmış "Cami-i Şerif'in Tamiri 14 Haziran sene 1948" ibaresinden bu tarihin onarım tarihi olduğu anlaşılır (Resim 3.787). Ayrıca mahfil ikinci kat revak kirişinin arka yüzünde yeni yazıyla yazılmış 24 Aralık 1968 tarihli bir kayıt daha yer almaktadır. Köy muhtarı Mahmut Taşçı[357] (79), ikinci kaydın harimin doğu tarafının eklendiği tarih olduğunu öğrendik. Ayrıca caminin inşasının Cumhuriyetin ilanından çok önce yapıldığını belirttiler.

Resim 3.786.: Mahfil kuzey kapısı üstündeki kitabe.

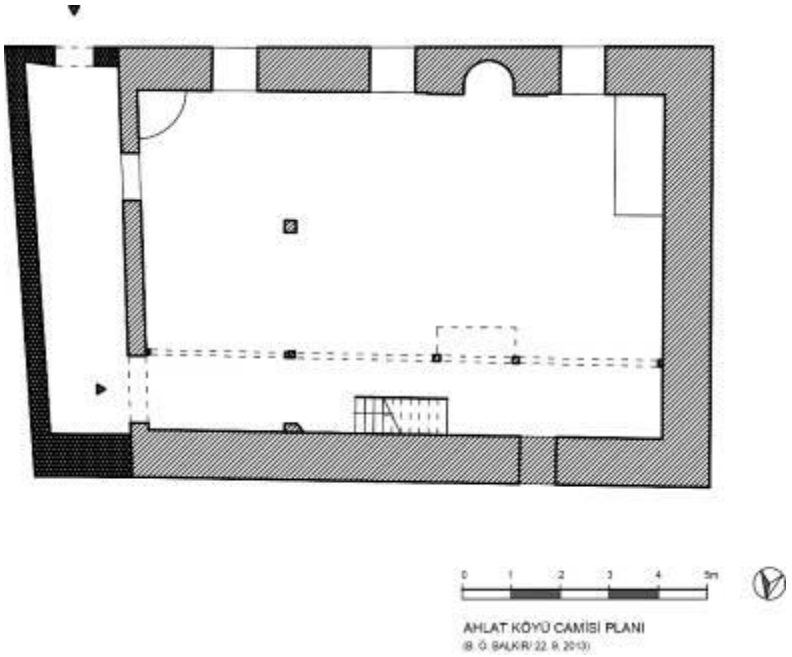

Resim 3.787. Mahfil ön yüzündeki el yazısı tamir kitabesi.

[355] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:26-27.
[356] VGM 555 numaralı defter, sayfa 246, sıra:2.
[357] Köyün Muhtarı Mahmut Taşçı'ya (79 yaşında) verdiği bilgiler ve yardımları için teşekkür ederiz.

Malzeme: İçten ve dıştan duvarları sıvalı yapının, güney cephesinden temellerinin yığma moloz taş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kuzey, batı ve güney cephelerdeki duvar kalınlığı, inşa malzemesinin de taş olduğunu düşündürmektedir. Doğudaki son cemaat yerinin duvarları ise geç dönemde tuğla ve kerpiçle yapılmıştır. Mahfili taşıyan ayaklar, mahfil, minber ve tavan ahşap malzemelidir. Mihrapta ise alçı kullanılmıştır.

Planı: Cami, giriş mekânı ile birlikte doğu batı yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil.3.39). Güney duvarında eksenden batıya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü bulunur. Harimin kuzeyinde beş kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde taşıntı yapar. Mahfil katına kuzey duvarın orta kısmına yaslanmış merdivenlerle çıkılır.

Şekil 3.39. Ahlat Köyü Eski Cami, planı (B. Ö. Balkır/ 22.09.2013).

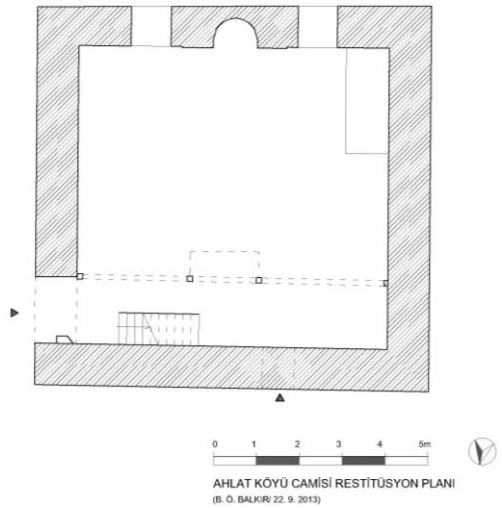
Harimin güney cephesinde üç, doğu cephesinde bir pencere yer alır. Güney duvardaki pencerelerden biri mihrabın batısına, ikisi doğusuna yerleşiktir. Doğu duvardaki pencere hafif güneye yakın açılmıştır. Kuzey cephede, mihrap ekseninin batısında üst seviyede bir açıklık söz konusudur. Doğu cephenin kuzey ucunda da harim kapısı bulunur. Güney cephe pencerelerinde simetri bozukluğu yapının doğu tarafından 1968 yılında genişletmesinden kaynaklanmaktadır.

Harim mekânının doğusunda kapalı son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri de kuzey güney yönlü hafif çarpık dikdörtgen planla uzanır. Bu mekânın güney duvarı doğuya doğru daha uzun tutulduğundan doğu duvarının açısı güneye doğru hafif genişleyerek

yapılmıştır. Üç yönden kapalı mekâna güneydeki kapıdan ulaşılır. Üzeri düz ahşap tavanlıdır.

Harimin kuzey duvarı güney duvarına göre biraz daha uzun yapıldığından kuzey duvarın açısı doğudan batıya doğru hafifçe genişlemektedir. Batı duvarı da buna mukabil hafiften güneyden kuzeye doğru açısı genişletilerek yapılmıştır. Harimin doğu duvarı ile son cemaat yerinin güney ve doğu duvarları ana harim duvarlarının yaklaşık 1/3'ü kadardır. Harim ve son cemaat mekânının üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Yapının doğu tarafının 1962'de eklendiği bilgisi ve fiziksel veriler doğrultusunda bir restitüsyon denemesi yaptık (Şekil 3.40). Buna göre doğudaki ek bölüm kaldırılmıştır. Bu haliyle kareye yakın dikdörtgen planlı bir şema ortaya çıkar. Özgün haliyle böyleyken mevcut cemaat için yetersiz kaldığı düşüncesiyle onarım esnasında doğu tarafına ek yapılarak genişletilmiştir.

Şekil 3. 40 Restitüsyon planı

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.788). Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Resim 3.788. Kuzey doğudan görünüş.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.788-3.790). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Arazinin kuzeyden güneye eğimi nedeniyle kuzey cephe büyük oranda toprak altındadır (Resim 3.788-3.789).

Resim 3.789. Kuzey cephe

Güney cephede 60 cm. yüksekliğinde temel taşları görülür (Resim 3.790). Buradan yukarısı doğu ve batı cepheler de dahil pencerelerin biraz altına kadar çimento harçla sıvanmıştır (Resim 3.788, 3.790). Cephelerin kalan yerleri beyaz badanalıdır. Doğu cepheye düzensiz yerleştirilmiş basamak taşları bitiştirilmiştir. Güney cephedeki kapı ve pencere açıklıkları kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.790 Güneybatıdan bakış.

Pencere dışta yalnızca güney cephede açılmıştır. Güney cephede iki sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.790). Üstte bir, altta üç pencere vardır. Üstteki cephenin doğu ucunda son cemaat yerine açılır. Enine dikdörtgen biçimli pencere son cemaat yeri cephesi genişliğinde ve saçak altına kadar yükselmektedir. Alttakilerden cephenin batısındaki iki pencere yuvarlak kemerli, doğuya yakın olan pencere ise boyuna dikdörtgen biçimlidir. Dikdörtgen pencere diğer ikisine nazaran daha küçük boyutludur. Pencerelerin ahşap kasaları vardır. Alt sıra pencerelere demir çubuklardan şebekeler yapılmıştır. Alt sıra pencerelerin sövelerinin malzemesi sıvalı olduğundan anlaşılamamakla birlikte duvar dokusuna benzer şekilde taş malzemeyle yapıldığı söylemek mümkündür.

Resim 3.791 Güney cephe, son cemaat yeri penceresi ve kapısı

Güney cephenin doğu ucunda yer alan son cemaat yerinin kapısı basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.791). Kuzey cephede de batı ucuna yakın mahfil ile irtibatlı küçük bir kapı da dikkati çeker (Resim 3.789). Yapının doğu ve batı cephelerinde herhangi bir açıklık yoktur.

İç Mekân: Kapalı son cemaat yeri cumhuriyet döneminde eklenmiştir. Hafif yamuk planlı son cemaat yeri, oldukça bakımsız durumdadır (Resim 3.792). Batı duvarının güneyinde ve güney duvarda kapının üstünde birer pencere bulunur. Kapının üstündeki son cemaat yerinin güney cephesi genişliğinde ve tavana kadar yükselen enine dikdörtgen bir penceredir (Resim 3.792). Batı duvarındaki pencere nispeten daha küçük boyuna dikdörtgen bir açıklıktır ve demir çubuklardan şebekeleri vardır (Resim 3.792). Her iki pencerenin de söveleri ahşaptır. Harime son cemaat yerinin batı duvarının kuzey ucundaki geniş dikdörtgen açıklıktan girilir (Resim 3.793).

Resim 3.792. Son cemaat yeri kuzeyden güneye bakış

Resim 3.793. Harim kapısı

Harim, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Sonradan eklenen doğu tarafla orijinal kısım birbirinden kalın ahşap bir direkle ayrılmış gibidir. Orijinal kısım daha büyük ve doğu batı yönlü kareye yakın dikdörtgen planlı, doğudaki ek kısım ise kuzey güney yönlü dikdörtgen planlı daha küçük bir birimdir (Resim 3.794-3.796). Harim, düz ahşap tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Ancak kuzey duvarın sıvasında yaslandığı topraktan nem alması nedeniyle yer yer dökülmeler söz konusudur. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak tavan yüzeyinde ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir. Ayrıca mahfil ön yüzünde de basit süslemeler yapılmıştır.

Resim 3.794. Harim kuzeybatıdan güneydoğuya bakış.

Resim 3.795. Harim batıdan doğuya bakış.

Resim 3.796. Harim güneydoğudan kuzeybatıya bakış.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile hemen hemen aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.797). Ancak içte doğu duvara açılan bir pencere daha yer alır (Resim 3.795). Doğu batı aksının güneyine açılmış bu pencere de boyuna dikdörtgen biçimlidir ve yuvarlak kemerli pencerelere göre nispeten daha küçüktür. Güney duvardaki pencerelerden yuvarlak kemerliler mihrabın iki yanına yerleşik konumdadır. Doğu duvardaki pencere ahşap sövelere sahiptir.

Resim 3.797. Güney duvardaki pencereler.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.798-3.799). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte beşer adet ahşap direkle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katında geride orijinal bölümle ek kısmın arasında duvara bitişik konumlu bir direkle destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, doğu batı yönlü dikdörtgen biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey duvarının ortasındaki merdivenlerin yanı sıra, dışarıdan kuzey cephenin batısına açılmış olan küçük dikdörtgen kapıdan da irtibat sağlanmıştır.

Resim 3.798. Mahfil

Resim 3.799. Mahfil üst kat

Mahfili taşıyan batıdan altlı üstlü dört direğin orijinal (Resim 3.800), doğudaki beşinci direkler ile harimi bölen büyük direk ve kuzey duvara yaslı altlı üstlü birer direğin genişletme esnasında yerleştirildiğini düşünüyoruz (Resim 3.801).

Resim 3.800. Mahfil orijinal direkleri

Resim 3.801. Ek bölümün direkleri

Bütün direkler kare prizma biçimli olup, kuzey duvara yaslı kalın direk haricinde hepsi alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir Mekânı bölen büyük direğin etrafına destek amaçlı enli düz kalaslar çakılarak desteklenmiştir.

Mahfili taşıyan ön direklerin doğu ve batı yanlarına başlıkları hizasında iç bükey konsollar yapılarak mahfilin ağırlığı dağıtılmıştır. Konsolların kavisleri yuvarlak satıhlı profillerle hareketlendirilmiştir.

Mihrap, güney duvarda orijinal mekânın ekseninde olmakla birlikte, ekleme kısım nedeniyle eksenden batıya kaymış durumdadır (Resim 3.802). Boyuna dikdörtgen bir kütle şeklinde dışa doğru hafifçe taşırılmıştır. Dilimli, dekoratif kemerli yarım daire planlı bir nişe sahiptir. Kemer yayı C-S kıvrımlarıyla kavislendirilmiştir. Kavsara, dilimli çeyrek küre biçimlidir ve üzengi hattındaki yatay kalın bir kaval silme ile gövdeden ayrılır. Ayrıca verev yerleştirilmiş iki kaytan silmeyle de üç dilimli yapılmıştır.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.803). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.804).

Resim 3.802. Mihrap

Resim 3.803. Minber

Resim 3.804. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme minberde, tavanda, mahfilde ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar ahşap çakılarak aplike, ahşap boyama ve alçı kalıplama olarak gruplandırılır.

Ahşap minber, batı duvarının güney ucuna yaslanmıştır (Resim 3.803). Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.803). Üçgenin içi enli çıtalarla kare, dikdörtgen ve üçgen bölümlere ayrılarak çerçevelenmiştir. Her çerçevenin ortasında yanları profillendirilmiş düz kabartma kartuşlar yer alır. Bu kartuşlardan güneyden üçüncü sıradaki çerçevenin ortasında, içi baklava dilimlerine bölünmüş dairesel bir bezeme yer alır (Resim 3.805). Korkuluk bölümü de aynalığa benzer şekilde korkuluk kenarına paralel

çakılmış enli iki çıta ile bunlara dik çakılmış kısa enli çıtalarla enine dikdörtgen çerçevelere ayrılmıştır (Resim 3.803). Bunların da ortasında düz dikdörtgen kartuşlara yer verilmiştir. Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış beş adet boyuna dikdörtgen pano yer alır (Resim 3.803, 3.806). Bunlardan ilki kareye daha yakındır ve orta kısmı düz yüzeyli kabartma kartuş şeklindedir. Diğerleri ise dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. Kemerler üzengileri S biçiminde hareketlendirilmiş at nalı birer yaya sahiptir. Kemer köşeliklerinde C kıvrımlı parçalar bırakmak suretiyle kalan alanlar ajurlarla bezenmiştir.

Resim 3.805.:Minber aynasındaki dairesel süsleme

Resim 3.806. Süpürgelikten ayrıntı

Köşk altı dolap olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.807). Dikdörtgen biçimli kapısı vardır. Dolap kapısı profilli çıtalarla altta ve üstte ikişer dikey, ortada bir yatay dikdörtgen bölüme ayrılmış, her bir çerçevenin ortasında yanları profilli kabartma dikdörtgen kartuşlara yer verilmiştir. Köşk ile dolap arasındaki bölümde parça düşürülerek yapılmış ajurlu bir süsleme yer alır. Önce zikzak yapacak şekilde üçgenler oyulmuştur. Bu zikzakların tepe noktaları arasında küçük palmetler yer alır. Zikzakların alttaki sivri köşeleri balta ucu gibi kavislendirilerek yumuşatılmıştır. Bu zikzakların üstünde kuzey tarafta yan yana üç daireden oluşan ajur yer alır. Ortadaki dairenin etrafına dışa bakan kaz ayakları ince bir yiv şeklinde kazınmıştır.

Köşk kısmının doğu yanında, pabuçluktakine benzer dekoratif atnalı kemer uygulanmıştır (Resim 3.808). Burada farklı olarak atnalı kemer kilit taşı hizasında aşağı doğru dönerek palmetle sonlanır. Köşeliklerde C kıvrımlı parçalar bırakılarak etrafları ajur yapılmıştır. Köşkün kuzey tarafında dalgalı dekoratif bir kemer yapılmıştır (Resim 3.809).

Burada da köşeliklere yapılan C kıvrımların arasında kalan yerlerde ajurlanmıştır. Külah, baldaken tarzlı yedigen bir kaide üzerinde piramidal şekilde yükselir (Resim 3.809). Kaidede de yine dekoratif kemer yayları kullanılmıştır.

Resim 3.807 Minber köşk altı

Resim 3.808. Minber köşkü doğu yanı

Resim 3.809. Minber köşkü kuzey yanı ve külahı.

Minber kapısı, yuvarlak kemerli basit bir açığa sahiptir (Resim 3.810). Kemerin kilit taşı noktası küçük bir yivle belirlenmiştir. Kapının üstünde S kıvrımlarla dalgalandırılmış bir tepelik bulunur. Kıvrımların kesişme yerleri çentiklerle hareketlendiriliştir. Tepeliğin ön yüzünde, içi baklava dilimlerine bölünmüş dairesel bir bezeme yer alır. Kapı söveleri, dikine yerleştirilmiş, alt ve üst köşeleri yatay silindirik parçalarla sınırlanmış birer eşkenar dörtgen biçimli başlıklarla sonlanır. Bunlar alt kısmı kare prizmal, üstü piramidal biçimde sivrilen parçalarla sonlanır.

Resim 3.810. Minber kapısı, tepeliği ve söve başlıkları.

Tavan üç bölümden oluşur ve enli düz bir ahşap silme ile duvardan ayrılır. Ortada dairesel bir göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.811).

Resim 3.811. Tavanı.

Göbek, dikdörtgen ana tavanın neredeyse uzun kenarlarına kadar geniş tutulmuştur (Resim 3.811). Enli dairesel bir çerçevenin içinde, ortada profilli çıtalarla kademelendirilmiş altıgen bölümün dış kenarlarından çerçeveye doğru radyal biçimde dizilmiş ve ince çıtalarla birbirinden ayrılmış enli oklar yer alır. Okları birbirinden ayıran çıtaların uçlarına alt kısımları dairesel uçları ok ucu gibi olan küçük palmetler yapılmıştır (Resim 3.812).

Resim 3.812. Tavan göbeğindeki ok ucu biçimli palmetler.

Ana tavan, enli bir çıta ile çerçevelenmiştir. Çerçeve köşelerde iç bükey biçim alarak pahlanır. Pahların köşelerinden göbeğe doğru, uçları ok biçimli palmet motifi ile sonlanan ahşap unsurlar aplike edilmiştir (Resim 3.813). Doğu ve batı kenarın ortasına iç içe geçmiş profilli çıtalarla elde edilmiş sekiz kollu yıldız motifi çakılmıştır. Yıldızlardan batıdakinin göbeğinde on altı kollu yıldız kabartması aplike edilmiştir (Resim 3.814). Kabartmanın üstü çarkıfelek motifi şeklinde boyanmıştır. Doğudaki yıldızın göbeğine de sekiz kollu yıldız kabatmsı yerleştirilmiştir (Resim 3.815). Çerçevenin köşelerinde pahların dışından köşelere doğru göbekteki oklardan meydana gelen bezemenin bir parçası yerleştirilmiştir (Resim 3.816). Bu oklar tam köşedeki dairesel biçimli ve üstünde çarkıfelek motifi boyanmış parçalardan çıkar. Bu parçadan dış çerçeveye doğru köşede ok uçlu palmet motifi yerleştirilmiştir (Resim 3.817).

Resim 3.813. Ana tavan çerçevesinin pah köşeleri

Resim 3.814. Ana tavan batı kenardaki yıldız

Resim 3.815. Ana tavan doğu kenardaki yıldız

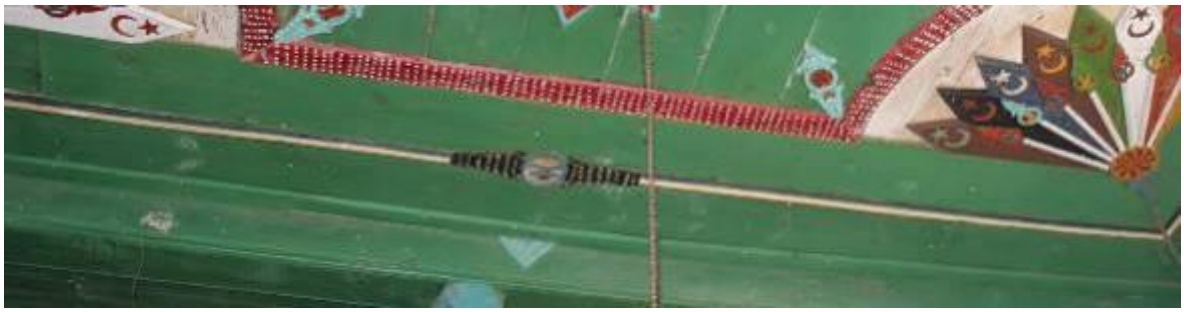

Resim 3.816. Ana tavan, köşelikleri

Resim 3.817. Köşelerdeki çarkıfelek ve palmet.

Dış çerçeve oldukça sadedir (Resim 3.818-3.819). Çerçeve, ortadan dört yönde dolaşan ince yuvarlak yüzeyli çıtadan meydana gelen silme ile ikiye bölünmüştür. Her kenarda silme orta hizada, bir dairenin iki yanından çıkan dilimli stilize palmet motifi ile bağlanır.

Resim 3.818. Tavan dış çerçeveyi dolanan silme.

Resim 3.819. Dış çerçevedeki silmenin ortasındaki bezeme.

Aplike unsurların hepsi sarı, kırmızı, mavi, yeşil, siyah ve kahverengi renkleri ile boyanmıştır. Enli okların uç kısımlarına ay yıldız motifi boyayla işlenmiştir. Yıldızlar altı

kolludur. Kırmızı boyalı çerçevenin yüzeyi ve dış çerçevedeki stilize palmetler parmak boyası şeklinde beneklerle bezenmiştir.

Mahfil tavanı sadedir. Ancak orijinal kısım doğu batı yönünde çakılmış düz bir silmeyle ikiye ayrılmıştır. Silme üç noktaya yerleştirilmiş ortadaki daireye bağlı stilize palmet motiflerinden meydana gelen süslemeyle bölünmüştür.

Tavanı duvarlardan ayıran düz silmenin güney ve kuzey yanında üçer, doğu ve batı yanlarının ortasında birer iç içe geçmiş profilli çıtalardan oluşan V motifi aplike edilmiştir.

Mahfili taşıyan ayaklara birleşen iç bükey konsolların yüzeyi ince kaval çıtalarla dilimlenmiştir. Konsolların bitimine, kiriş atında içinde sırt sırta vermiş uçları kıvrımlı C motifi bulunan dairelerden çıkan birbirinden farklı yapraklardan meydana gelen stilize nar motifi yerleştirilmiştir (Resim 3.820). Bunlardan mahfil balkonuna dönük altlı üstlü ikişer konsolun bitiminde aynı dairesel unsurlar palmetle sonlandırılmıştır. Üst kay ek bölümün kiriş bitiminde ay yıldızlı sancak motifi yapılmıştır.

Resim 3.820. Mahfil konsollarının bitimindeki nar, palm ve ay-yıldız motifleri.

Mahfil balkonunun ön yüzünde beş kollu yıldız kabartmaları içine yine kabartma taç yaprakları dışa dönük çiçek motifleri yerleştirilmiştir (Resim 3.821). Ortadaki her iki katta direklerin başlıklarının ön yüzüne de kabartma çiçek motifleri yapılmıştır (Resim 3.822).

Resim 3.821. Mahfil balkon ön yüzü

Resim 3.822. Mahfil altındaki başlıklardaki çiçek

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim 3.823). İç bükey enli düz bir silme ile çerçevelenmiştir. Çerçeveden sonra, nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterlerin tam ortasına birer yarım daire kesitli ve alt tarafları içbükey konik şekilde sonlanan kandillikler yapılmıştır (Resim 3.823). Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli ön yüzleri iç bükey unsurlarla sonlanır. Başlıkların ön yüzünde çam yaprağını andıran ince yivli bir bezeme vardır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Bu bölüm ile çerçeve arasında kalan alınlık herhangi bir bezeme veya yazı içermez. Mihrap kavsarasını bölümlere ayıran kaval silmelerin uç kısımları nişin cephesine yansıyarak kemer ayaklarını S-C kıvrımlı bir görünüm kazandırmıştır (Resim 3.824). Kavsarayla niş gövdesini ayıran kaval silmenin uçları birer yıldız çiçeği kabartmasıyla sonlanır (Resim 3.825-a). Kavsarayı üçe ayıran verev yerleştirilmiş iki silmenin ortadaki birleşme yerinde de aynı motif yer alır (Resim 3.825-b). Yuvarlak kemerli kavsara kemerinin üst noktası yukarı doğru yivlendirilmiştir. Yivin uç noktasına da dört yapraklı bir çiçek kabartması yapılmıştır (Resim 3.825-c).

Resim 3.823. Mihrap

Resim 3.824.: Mihrap kavsarası

Resim 3.825. a)Kaytan silmenin batı kolundaki çiçek, b) Verev silmenin ortasındaki çiçek c)Kavsara kilit taşı yerindeki çiçek

Minberin yaslandığı duvarda, dolabın içinde kalmış kalem işi bazı süsleme izlerine rastladık (Resim 3.826). Ancak büyük oranda bozulmuş olan bu süslemeler batı duvarının kalanı sıvandığı için görünmemektedir. Bu süslemeler, büyük zikzaklar arasında yeşil ve kırmızı beneklerden ibarettir.

Resim 3.826. Minber dolabının arkasındaki duvardaki kalem işi süsleme parçası.

3.2.1.18. Doğantepe Köyü Camisi

Şekil No: 3.41
Resim No: 3.827-3.846
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Doğantepe Köyü[358], merkez ilçenin 4 km güney doğusunda, 40°,34',9.3468" Kuzey enlemi, 33°,38',23.4888" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita3.50-3.51). Köyün merkezindeki Cami, düz bir arazi üzerine dikdörtgen biçimli bahçe içinde inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.827).

Harita 3. 50 Doğantepe Köyü yolu (https://www.google.com tr/maps)(28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 51 Doğantepe Köyü Camisi (https://www.google.com tr/maps)(28.4.2016'da alındı)

[358]Kankal, 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde, Elibol da 19. Yy. başlarına ait Şeriyye sicillerinde Doğantepe Köyü'nün adı'nın "Kavra" olarak kaydedildiğini belirtmişlerdir: Kankal, 2011, 50; Elibol, 2008, 27. Ayrıca Çankırı hurufat defterlerinde 18. Yy başları ile 19. Yy başları arasına tarihlenen sekiz kayıtta da "kavra karyesi" adıyla anılmaktadır: VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23 sıra:11; VGM 1091 numaralı defter, sayfa 127 sıra:10; VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:9; VGM 1104 numaralı defter, sayfa 24 sıra:19; VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77 sıra:1; VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65 sıra:12; VGM 555 numaralı defter, sayfa 244 sıra:18; VGM 555 numaralı defter, sayfa 245, sıra:7.

Resim 3.827. Doğantepe Köyü Camisi, güneydoğudan görünüm.

Tarihçe: Cami'nin güney cephenin üst orta hizasında yeni harflerle "1966 tamir/ İbrahim-Erdoğan Şentürk" ibaresi yazmaktadır. İbrahim- Erdoğan Şentürk'ün tamiri yapan ustalar olduğunu köyün büyüklerinden öğrendik. Bu ibareden başka yapıda herhangi bir inşa kitabesi yoktur. Ancak Çankırı Hurufat defterlerinde, "Kavra/ Gavra Karyesi Camii" ile ilgili en erken H. Cemaziyelevvel 1114/ M. Eylül-Ekim 1702 tarihli inayet[359], en geç H. 14 Şevval 1230/ M. 19 Eylül 1815 tarihli tevcih[360] kaydı olmak üzere sekiz[361] kayda rastlanmıştır.

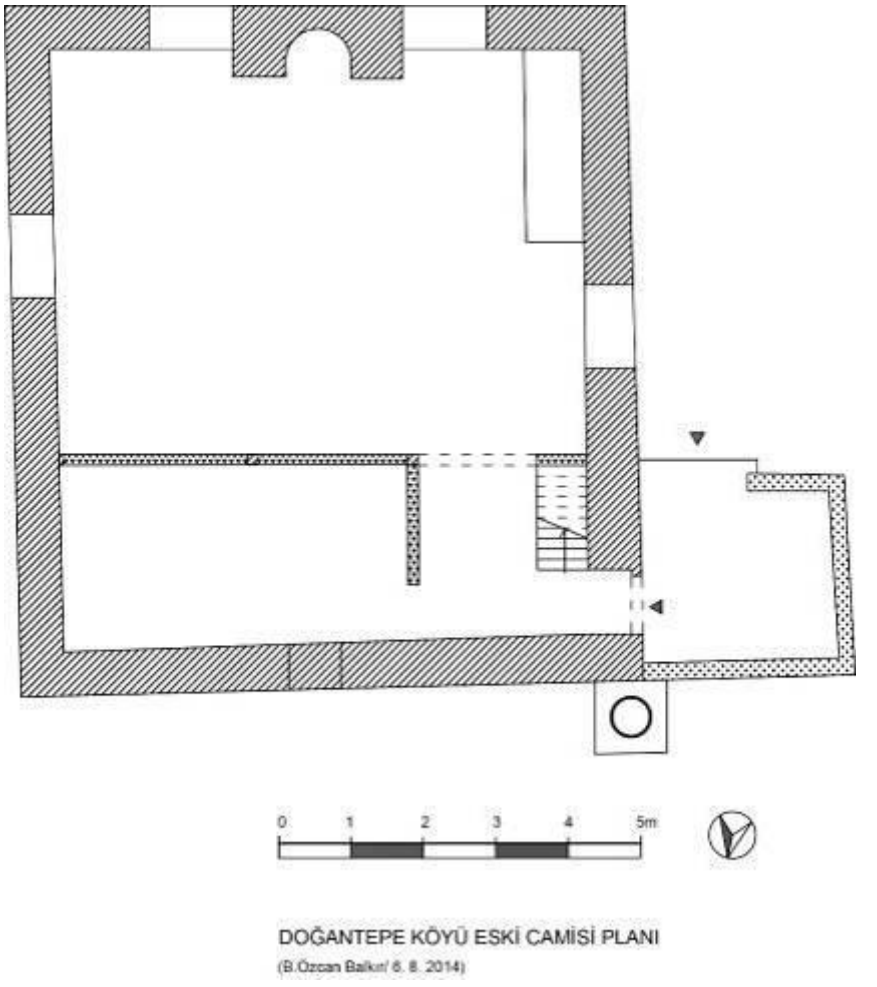
Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, 1966 yılında kapsamlı bir tamir görmüştür. Son yıllarda da duvar boyaları tazelenmiş ve pencerelere PVC takılmıştır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi bilinmemektedir. Ancak doğu cephedeki sundurma ile minare kaidesi betonarmedir. Minare ise metal bidonlardan yapılmış geç dönem unsurudur. Mahfil, mahfil destekleri, minber ve tavan ahşaptır. Mihrap alçıdır.

[359] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:11.
[360] VGM 555 numaralı defter, sayfa 245, sıra:7.
[361] VGM 1091 numaralı defter, sayfa 127 sıra:10; VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:9; VGM 1104 numaralı defter, sayfa 24 sıra:19; VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77 sıra:1; VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65 sıra:12; VGM 555 numaralı defter, sayfa 244 sıra:18.

Planı: Cami, kuzey güney yönünde kareye yakın hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.41). Güney duvarında eksenden biraz doğuya kaymış olan yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru 38 cm taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Harimin kuzeyinde iki kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil bulunur. Mahfile batı duvarın kuzeyine bitişmiş merdivenlerle çıkılır. Mahfilin altında ince bir duvara ayrılmış bir bölüm bulunur. Burası da muhtemelen sonradan kapatılmıştır.

Yapının güney cephesinde iki, doğu ve batı cephelerinde birer pencere yer alır. Kuzey cephede ise pencere açılmamıştır. Doğu cephedeki pencere batıdakine göre güneye daha yakındır. Batı cephedeki pencere ise doğu-batı eksenindedir. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına konumlanmıştır. Batı cephenin kuzey ucunda harim kapısı bulunur. Batı cephenin kuzey tarafı önünde giriş bölümünde betonarme kareye yakın yamuk planlı hazırlık bölümü yer alır.

Şekil 3.41. Doğantepe Köyü Camisi planı. (B.Ö. Balkır/ 6. 8. 2014)

Harimde doğu duvar batı duvara göre biraz daha uzun yapıldığından güney duvarın açısı batıdan doğru hafifçe genişlemektedir. Harimin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Kuzey cephenin batı ucuna birleşik vaziyette kare kesitli minare kaidesi bulunur.

Bahçenin kuzeydoğu ucuna yeni hela mekânları yapılmıştır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.828). Çatı kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.828-3.831). Cepheler su basmanı seviyesine kadar betonarme sıva ile sıvanmış, bunun üstü yeşil boya ile boyanmıştır. Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Saçak duvarlara paralel olarak çakılmış ince çıtalarla hareketlendirilmiştir. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır. Güney cephede eksende üst seviyede tamir kitabesi yer almaktadır (Resim 3.830).

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede tek sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu ve batı cephede altta birer pencere vardır (Resim 3.828-3.831). Güney cephede altta iki pencere vardır (Resim:3.830). Kuzey cephede üstte bir pencere mevcuttur (Resim 3.829). Pencereler, kuzeydeki boyuna dikdörtgen pencere dışında hepsi yuvarlak kemerli birer açıklığa sahiptir. Kuzey cephedeki diğer cephedekilerden nispeten daha küçüktür. Diğer pencere açıklıkları eşit boyuttadır. Pencerelere son dönemde PVC doğrama yapılmıştır.

Resim 3.828. Güneydoğudan bakış.

Resim 3.829. Kuzey cephe.

Resim 3.830. Güney cephe.

Resim 3.831. Batı cephe.

Batı cephenin kuzey ucunda yer alan harim kapısı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.832). Harim kapısının önünde güneydoğu ucu açık bir sundurma bulunur. Harim kapısının hemen üstünde sundurmanın tepesine açılan mahfille irtibatlı boyuna dikdörtgen biçimli bir kapı açıklığı daha dikkat çeker (Resim 3.833).

Resim 3.832. Harim kapısı önündeki sundurma

Resim 3.833. Sundurmanın üstüne açılan kapı

Kuzey cephenin batı ucuna minarenin kaidesi bitiştirilmiştir (Resim 3.834). Kare prizma şeklindeki kaide kütlesinden sonra, metal varillerin üst üste konularak lehimlenmesi suretiyle minare gövdesi yapılmıştır. Kaide betonarmedir.

Resim 3.834. Minare.

İç Mekân:

Harim, kuzey güney yönünde kareye yakın hafif yamuk planlıdır (Resim 3.835). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve boyanmıştır (Resim 3.835-3.839). Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak duvarlarda pencerelerin biraz üst hizasında enine dikdörtgen yazı kartuşları yapılmıştır. Tavan eteği zikzaklı bir süslemeye sahiptir. Mihrap da bezemelidir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.835-3.839). Doğu ve batı duvardaki pencereler harim doğu batı eksenine, güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleştirilmiştir.

Resim 3.835. Harim güney doğuya bakış.

Resim 3.836. Doğu duvar.

Resim 3.837. Batı duvar.

Resim 3.838. Güney duvar.

Resim 3.839. Kuzey duvar.

Batı duvarda pencere açıklığından başka kuzey ucunda altta ve üstte boyuna dikdörtgen biçimli birer kapı açıklığı yer alır (Resim 3.839-3.840). Alttaki harim kapısıdır. Üstteki ise muhtemelen orijinalinde mahfile çıkan ancak bugün bulunmayan merdivenlere açılıyordu. Bugün ise batı cephe kuzey ucundaki sundurmanın üstüne açılmaktadır.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.839-3.840). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte ikişer adet ahşap direkle desteklenmiştir. Mahfile harimin batı duvarının kuzeyinin önünde yer alan merdivenlerle irtibat sağlanmıştır (Resim 3.839). Merdiven altı dolap olarak değerlendirilmiştir. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede köşeleri alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Üstteki direklerin üstünde S-C şeklinde profillendirilmiş yastıklar vardır. Kuzeydoğuda mahfilin altına gelen kısıma batıdaki direkten itibaren camekanlı görevli odası yapılmıştır (Resim 3.839).

Resim 3.840. Mahfil üst katı doğudan batıya bakış.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.841). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır. Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Alınlıkta Arap harfleriyle mihrap ayeti yazar. Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir. Kavsara ile niş birbirinden kalın kaytan silme ile ayrılır. Silmenin ortasından yukarıya iki yana doğru verev yerleştirilmiş birer kaytan silme ile kavsara bölünmüştür.

Resim 3.841. Mihrap.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.842). Batı cephesini göremediğimiz minber ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Resim 3.842. Minber.

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavan eteğinde, duvarlardaki yazı kartuşlarında, mihrapta ve taşıyıcılarda karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap oyma, alçı kalıplama ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap minberin doğu yan aynalığı dik açılı birer üçgen şeklindedir (Resim 3.842). Üçgen dikine beş panoya ayrılmıştır (Resim 3.842). Her pano dikey ve verev ince çizgiler şeklinde kazınarak geometrik bir süsleme meydana getirilmiştir. Minber süpürgeliği yoktur. Minber aynası zemine kadar iner.

Korkuluk üç sıra silmeden oluşur (Resim 3.842). En alttaki geniş silme ile üstteki daha dar silme sadedir. İkisinin arasında yan yana makaralar şeklinde parmaklık yapılmıştır. Dolap bölümünün alt kısmında enine dikdörtgen bir pano, bunun üstünde dikdörtgen basit açıklıklı bir kapı yer alır. Köşk kısmının önü "Allah" yazılı bir çerçeve ile kapatılmıştır; ancak basit dört ayak üzerine oturan baldaken kuruluşta olduğu anlaşılır. Külah, pramidal şekilde yükselir. Minber kapısı, basık kemerli basit bir açıklıktan ibarettir, üstünde yarım kemerli bir alınlık yer alır. Alınlığın yüzeyinde ay yıldız motifi ajurlu biçimde yapılmıştır.

Tavan iki bölümden oluşur. Ortada ana tavan ve harime doğru çıkma yapan çerçevesi yer alır (Resim 3.843). Ana tavan kuzey güney yönünde çakılmış profilli çıtalarla bölümlere ayrılmıştır. Ana tavan çerçevesine göre yukarı doğru çökertilmiştir. Daha yüksekçe olan çerçevenin ana tavana bakan etekleri yarım yuvarlak uçlu zikzaklarla hareketlendirilmiştir. Çerçeve de duvarlara paralel ikişer sıra profilli çıtalarla bölünmüştür, bu çıtalar köşelere atılan çıtalarla birleşir. Son olarak dikey bir pervaz tavan eteği ile

duvarları birbirinden ayırır. Mahfilin tavanı, doğu batı yönlü çakılmış profilli çıtalarla bölünmüştür. Ayrıca, doğu ve batı duvarlarına paralel ikişer sıra çıta atılmış, köşelerden de yine çıtalarla birleşmişlerdir.

Resim 3.843. Tavan.

Harim kapı açıklığı ile mahfilden batıya açılan kapı açıklığının güney doğu köşelerinde ince bir pah yapılmıştır. Pahların üst tarafı üst üste iki iç bükey biçimde pahlanmıştır. Bu kısımların arasında ve tepe noktalarında da yatay çentikler atılmıştır.

Mihrap, güney duvarından hafif taşıntı yapan dikdörtgen biçimli bir kütleye sahiptir (Resim 3.844). İki geniş süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Süsleme şeritleri profilli iki ince silme ile birbirinden ayrılır (Resim 3.845). Çerçevelerden dıştakinde çerçeve boyunca uzanan iki ince silme arasına gül sarmaşığı dolanır. İçteki çerçevede ise düğüm motifleriyle geometrik bir süsleme yapılmıştır. Çerçevelerden sonra nişin kenarları üçgen profilli birer plasterle sınırlandırılmıştır (Resim 3.844). Plasterlerin tam ortasına yarım daire kesitli ve alt tarafları içbükey konik şekilde sonlanan lambalıklar yapılmıştır (Resim 3.844). Plasterler sütun başlığı gibi kare kesitli unsurlarla sonlanır. Başlıkların arası da profilli içbükey bir silmeyle bağlanır. Çerçeve alınlığında Arap harfleriyle “mihrap ayeti” yazar. Mihrap kavsarasını bölümlere ayıran kaval silmelerin uç kısımları nişin cephesine yansıyarak kemer ayaklarını S-C kıvrımlı bir görünüm kazandırmıştır (Resim 3.846). Yuvarlak kemerli kavsara kemerinin üst noktası yukarı doğru yivlendirilmiştir.

Resim 3.844. Mihrap

Resim 3.845. Mihrap çerçevesindeki süsleme şeritleri

Resim 3.846. Plaserlerin başlıkları ve alınlık.

3.2.1.19. Ünür Köyü Eski Camisi

Şekil No:3.42

Resim No: 3.847-3.874

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Ünür Köyü,[362] merkez ilçenin 33 km. doğusunda, 40°,35', 25.0044" kuzey enlemi, 34°,0',35.0064" doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.52-3.53). Köyün merkezindeki Cami, kuzeyden güneye hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir (Resim 3.847).

Harita 3. 52 Ünür Köyü Yolu (https://www.google.com.tr/maps)(19.5.2016'da alındı)

Harita 3. 53: Ünür köyü, Eski Cami konumu (GoogleEarth'te 28.5.2014'te görüntülenmiş/ 17.5. 2016'da aldım).

[362]Kankal, 16. Yy. tapu tahrir defterlerinde Çankırı nahiyesine bağlı, Elibol, 19. Yy'a ait Şeriyye sicillerinde Çankırı Merkez kazasına bağlı köyler içinde, Türkoğlu da, Salnamelerde geçen yer adları içinde Ünür Köyü'nün adını listeye almışlardır: Türkoğlu 1999, 592; Kankal 2011, 52; Elibol 2008, 27.

Resim 3.847. Ünür Köyü Eski Cami, kuzey batıdan görünümü.

Tarihçe: Köyün ismi, tahrir defterleri, şeriye sicileri ve salnamelerde geçmektedir; ancak cami ile ilgili herhangi bir belgeye gerek Çankırı hurufatlarında gerekse vakfiyelerde rastlayamadık.

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eserin kuzeyine geç dönemde son cemaat yeri eklenmiş, kuzey cephesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır.

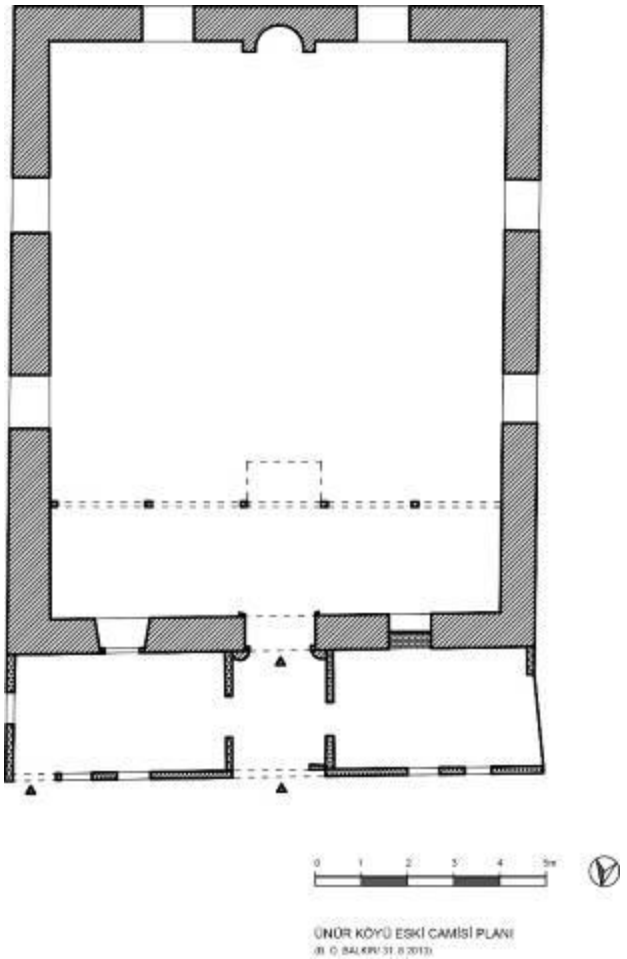
Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahiptir; ancak sıvaları döküldüğünden inşa malzemesi belirlenebilmiştir. Ana harim duvarlarının kabayonu taş, son cemaat yerinin ise ahşap hatıllı kerpiç örgülü olduğu görülmüştür. Mahfil ve tavan ahşaptır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.42). Güney duvarında eksende yarım daire kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap, duvardan harime doğru 23.4 cm taşıntılıdır. Minber ve vaiz kürsüsü bulunmamaktadır. Harimin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü dikdörtgen biçimli balkon şeklinde taşıntı yapar.

Harim kütlesinde doğu duvar batı duvara göre, kuzey duvar da güney duvara göre biraz daha uzun yapıldığından kuzey duvarın açısı batıda doğuya doğru hafifçe genişlemektedir.

Yapının kuzey, güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Kuzey cephede ana eksende harim kapısı bulunur. Kapının dış köşelerinde birer yarım yuvarlak biçimli sütun yer alır. Bu duvardaki

pencereler kapı açıklığının iki yanına simetrik bir düzenle yerleştirilmiştir. Kapının batısındaki pencerenin içi örülmüştür.

Şekil 3.42 Ünür Köyü Eski Cami planı (B. Ö. Balkır/ 31.8.2013).

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planla uzanır. Batı duvarın açısı doğudan batıya hafif genişlediği için dikdörtgen şema bozulmuştur. Doğu, batı ve kuzey yanları kapalı bir kuruluşa sahiptir. Son cemaat yerine kuzey cephene eksende yer alan bir kapı ile kuzey cephenin doğu köşesindeki dar kapıdan ulaşılmaktadır. Son cemaat yeri kapının iki yan hizasındaki iki duvarla üç bölüme ayrılmıştır. Duvarların yaklaşık ortasında açılmış olan birer açıklıkla son cemaat yerinin doğu ve batısındaki bölümlere geçiş sağlanmıştır. Doğu ve batındaki bölümler doğu batı yönlü dikdörtgen, ortadaki birim ise kuzey güney yönlü dikdörtgen plana sahiptir. Batı duvarın kuzey kesiminde de bir açıklık göze çarpar.

Son cemaat yerinin batı duvarının açısı da doğudan batıya doğru hafifçe genişler. Son cemaat yerinin duvarları harim duvarından 1/5'i kadar ince yapılmıştır.

Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.848-3.851). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Pencere açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır. Harim bölümü ile son cemaat yerinin birleşme yeri doğu ve batı cephelerin kuzeyindeki dökülen sıvaların altından görülmektedir.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu cephede altta üç, üstte iki pencere vardır (Resim 3.849). Bunlardan kuzey kenara yakın olan alt pencere tek olarak yerleştirilmişken ikişer tanesi aynı aksı paylaşmaktadır. Batı cephede altta iki, üstte üç pencere açılmıştır ve bunlardan kuzey kenara yakın olan üst pencere tek olarak yerleştirilmiş, diğer ikişer tanesi aynı akstadır (Resim 3.848). Güney cephede altta ve üstte ikişer pencere vardır (Resim 3.850). Kuzey cephede üstte iki, altta dört pencere mevcuttur (Resim 3.851). Alttakiler son cemaat yerinin ortadaki kapısının iki yanına, üsttekiler ise hemen hemen bunlarla aynı aksı paylaşacak şekilde konumlandırılmıştır. Alttaki batıya yakın iki pencere yatay çakılmış kalaslarla kapatılmıştır. Pencerelerden güney, doğu ve batıdaki alt pencereler yuvarlak kemerli boyuna kuruluşlu açıklıklardır. Diğer pencereler ise boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve kuzey cephedeki üsttekiler ve batı cephe kuzey tarafındaki üst pencere hariç nispeten daha küçüktür. Doğu, batı ve güney cephedeki alt pencerelerin hizasındaki üst pencereler eşit boyuttadır. Bütün alt pencerelere ve kuzey cephedeki üst pencerelere demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Kuzey cephede her iki kat pencerelerinin ve doğu cephede kuzeydeki pencerenin düz ahşap söveleri vardır. Doğu, batı ve güney cephedeki alt pencerelerin hizasındaki üst pencerelerin denizlikleri vardır. Bunlar da hasar görmüştür.

Resim 3.848. Batı cephe.

Resim 3.849. Doğu cephe.

Resim 3.850. Güney cephe.

Resim 3.851. Kuzey cephe.

Kuzey cephede pencere ve ortadaki harim kapısından başka doğu kenarda yer dar, boyuna dikdörtgen bir kapı açıklığı daha dikkati çeker (Resim 3.851). Ayrıca doğu cephenin kuzey ucunda alt seviyede (Resim 33.849), batı cephenin kuzey ucunda üst seviyede dar boyuna dikdörtgen birer kapı daha açılmıştır (Resim 3.848). Batı cephedeki mahfile, diğerleri ise son cemaat yerine açılan kapılardır. Kapılar basit dikdörtgen açıklıklara sahiptir. Batı cephenin kuzey ucunun alt tarafının duvarı hasar görmüş ve büyük oranda yıkılmıştır. Enine çakılmış kalaslarla kapatılmaya çalışılmışken son gidişimizde bu kalasların da çıkarıldığını gördük.

Yapının ana harim bölümünün sadece sıvaları dökülmüştür, ancak kuzeydeki son cemaat yerinin duvarları ve pencereleri daha fazla hasar görmüştür.

İç Mekân:

Son cemaat yeri, doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır (Resim 3.852-3.854). Üstü düz ahşap örtülüdür. Son cemaat yerine ana kapılar kitli olduğundan batı cephedeki açıklıktan ulaştık (Resim 3.848). Üç bölümden oluşan son cemaat yerinde bölümlerin arasındaki duvarlara açılmış boyuna dikdörtgen biçimli kapılarla geçiş sağlanmıştır (Resim 3.852). Duvardaki yıkıntıdan girdiğimiz ilk bölümde son cemaat yerinin güney duvarının batı tarafında dikdörtgen biçimli bir ize rastlanır (Resim 3.853). Bu iz aynı zamanda harimin kuzey cephesini oluşturan duvarda açılmış olan harimin kuzey pencerelerinden batıdakinin izidir. Son cemaat yerinin doğu tarafındaki doğu batı yönlü dikdörtgen mekânın güney duvarında da boyuna dikdörtgen büyük bir açıklık yer alır. Bu açıklık da orijinalinde harim kuzey duvarının doğusundaki pencereye aittir. Geç dönemdeki bir onarımda genişletilerek kapı gibi kullanılmıştır. Yan mekânlardan ortadaki ana giriş bölümüne aradaki duvarların ortasına açılmış kapılardan ulaşılır. Kuzey güney yönü dikdörtgen biçimli bu mekânın güney duvarında harim kapısı yer alır (Resim 3.854). Dikdörtgen biçimli açıklığa sahip

kapının dış köşelerinde yarım yuvarlak birer sütun duvara bitiştirilmiştir. Sütunların profilli kare kesitli başlıkları vardır. Sütunların üstününde yuvarlak kemerli kapı alınlığı yer alır. Kemer de taş malzemelidir. Kapı söveleri, lentosu ve kanatları ahşaptır. Pencere ve kapı açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar. Doğu ve batıdaki mekânların kuzey duvarında tek sıra ikişer pencere yer alır. Pencereler ahşap kasalıdır ve yatay çakılmış kalaslarla kapatılmışlardır. Ayrıca doğudaki mekânın kuzey duvarının doğu ucunda boyuna dikdörtgen dar bir kapı açıklığı ile ortadaki mekânın kuzey duvarında da geniş boyuna dikdörtgen ana kapı yer alır.

Resim 3.852. Son cemaat yeri, batı odadan doğudakilere bakış

Resim 3.853. Son cemaat yeri batı oda, güney ve doğu duvarı

Resim 3.854. Son cemaat yeri, orta mekân ve harim kapısı.

Harim, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.855-3.858). Düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Yalnızca tavan yüzeyinde ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemeler vardır.

Resim 3.855. Harim, güneybatıdan kuzeydoğuya bakış.

Resim 3.856. Güneydoğudan kuzeybatıya bakış.

Resim 3.857. Güney duvar.

Resim 3.858. Kuzeye bakış.

Pencere açıklıkları genelde dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.855-3.858). Doğu, batı ve güney duvardaki üst pencerelerin ahşap söveleri vardır. Kuzey duvarda da altta ve üstte ikişer pencere vardır (Resim 3.858), ancak bunlardan alttakiler harim kuzey duvarı üstündedir. Üsttekiler ise sonradan aradaki duvar kaldırılarak mahfile dahil edilmiş son cemaat yerinin üst kısmının kuzey duvarındadır. Kuzey duvardaki kapının iki yanındaki pencerelerin de yuvarlak kemerli olduğu görülür. Bunlardan batıdaki pencerenin içi doldurulmuş, doğudaki ise zemine kadar genişletilerek kapı açıklığı gibi kullanılması sağlanmıştır. Bütün üst pencerelerin ahşap söveleri vardır. Alt pencerelerin söveleri sıvalı olduğundan malzemesi görülememekle birlikte duvar dokusundan anlaşılabildiği kadarıyla taş malzemelidir.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.858-3.859). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte altışar adet ahşap direklerle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Batı yanda alttaki direk sökülmüştür. Ayrıca bunlardan başka alt katında geride, kapı açıklığının iki yanına yerleşik duvara bitişik birer, üst katında ise beş serbest direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, dikdörtgen biçimde harime doğru çıkıntı yapar (Resim 3.859). Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile harimin kuzey doğu köşesinde yer alan duvara yaslanmış bir kalasla ulaşabildik. Orijinal halinde de burada bir merdiven varken yıkılmıştır. Mahfile buradaki merdivenin yanı sıra batı duvarın kuzeyindeki dikdörtgen bir kapıdan da ulaşılıyormuş (Resim 3.860). Bu merdiven de bugüne gelememiştir. Öndeki direkler orijinal, arkadakiler ise muhtemelen son cemaat yerinin eklendiği dönemde mahfili desteklemesi için yapılmıştır. Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup,

belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Direklerin kare prizma biçimli başlıkları vardır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir. Pahların başlangıç kısımlarının biraz içinden ve pahların başlangıcının hemen üstünden birer kaval silme yapılmıştır.

Resim 3.859. Mahfil balkon çıkması

Resim 3.860. Mahfil üst kat batı tarafı

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.861). Yarım daire bir niş ve aynı görünüşle sonuçlanan bir kavsaraya sahiptir.

Minber mevcut değildir. Vaiz kürsüsü ise ahşaptan bir unsur olup, bugün atıl durumdadır (Resim 3.862).

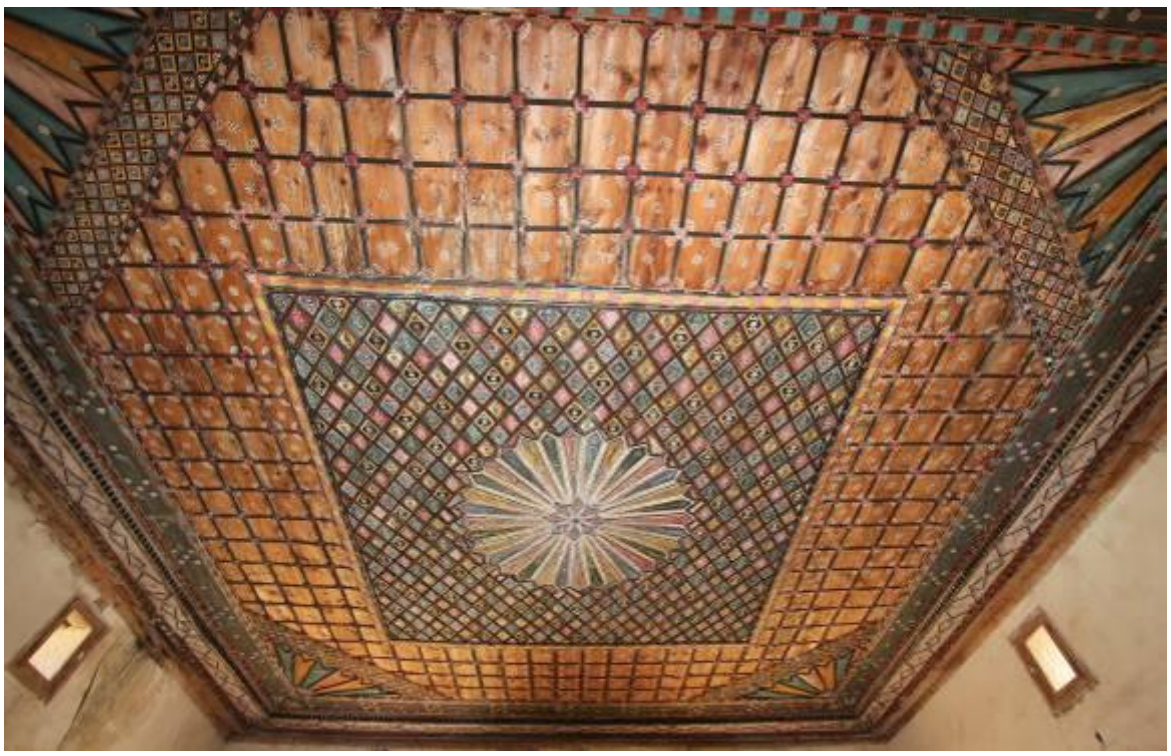
Resim 3.861. Mihrap

Resim 3.862. Vaiz kürsüsü

Süsleme: Eserde süsleme, tavanda, mahfilin ön yüzü, alt kat tavanı ile orta balkonunun altında ve harim kapısında karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve kalem işi tekniklerinde yapılmıştır.

Tavan üç bölümden oluşur ve düz bir silmeyle duvarlardan ayrılır (Resim 3.863). Ortada 32 kollu yıldız biçimli göbek, etrafında iki bölümlü ana tavan ve dış çerçeve yer alır. Göbek iç içe iki yıldız şeklinde merkeze yerleştirilmiştir (Resim 3.864-3.865). 32 kollu yıldızın merkezinde sekiz kollu yıldız yer alır. Her yıldız kolu baklava biçimlidir. İçteki ve dıştaki yıldız kolları parmak baskısı tekniğinde bitkisel motiflerle bezenmiştir. Ana tavan, iç içe iki kare şeklindedir (Resim 3.863). İçteki kare birbirine çaprazlama çakılmış ince çıtalarla eşkenar dörtgenler şeklinde bölünmüştür. Dıştaki ise birbirine dik çakılmış çıtalarla karelere ayrılmıştır. İki bölüm birbirinden iki sıra ince çıta ile ayrılmıştır (Resim 3.866). Dıştaki karenin kenarlarından köşebent şeklinde çıtalar çakılarak bu alan sekizgene dönüştürülmüştür. Köşelerde oluşan üçgen alanları zeminden geniş bir şerit ayırır (Resim 3.867). Şeridin iki yanı ikişer ince çıta ile ince birer şeritle sınırlanmıştır. Bu ince şeritler akordeon motifi ile aradaki geniş şerit ise eşkenar dörtgenlere bölünmüştür. Pahın köşesi, çeyrek daire oluşturacak bir yay biçiminde çıtayla sınırlanıp yaydan geniş şeride doğru radyal düzende ince çıtalar çakılmıştır. Radyal kolların arasına geniş şeritten çeyrek daireye doğru bir köşeleri bakacak şekilde yerleştirilmiş çıtalar çakılarak küçük üçgenler yapılmıştır.

Resim 3.863. Tavan.

Resim 3.864. Tavan göbeği.

Resim 3.865. Tavan göbeğinden ayrıntı.

Resim 3.866. Ana tavanın dan ayrıntı

Resim 3.867. Köşebentlerden biri

Dış çerçeve ana zeminden iki ince çıtayla sınırlanmış ince bir şerit ile ayrılır (Resim 3.868). İki geniş şeritten meydana gelen çerçevelerden dıştaki aşağı doğru taşıntılıdır. İki geniş şeridin arasında ince çıtalarla sınırlanmış iki ince silme yer alır. Bunlardan dıştakine yakın olan tavana dik açılı yapılarak dıştaki silmenin yere doğru yükseltilmesi sağlanmıştır. Geniş şeritlere çıtalarla basit düğümlü motifler yapılmıştır. Düğümlerin kesişme yerlerine dairesel küçük kabaralar yer alır (Resim 3.869). Geniş şeritlerin köşelerine çeyrek beş kollu yıldız motifleri vardır. Bütün bölümler ince çıtaların çakılmasıyla elde edilmiştir. Tavan yüzeyinde parmak boyama tekniğiyle stilize bitkisel desenler yapılmıştır.

Resim 3.868. Dış çerçeveden ayrıntı

Resim 3.869. Dış çerçeveden ayrıntı

Mahfilin alt tarafının kuzey duvarla birleştiği kısımda kapıdan doğu ve batı duvarlara doğru boylu boyunca uzanan iki silme yapılmıştır. Alttaki ince çıtadan meydana gelir üstteki ise daha genişçedir. Üzerlerinde kalem ve parmak işi tekniğinde yapılmıştır. Akordeon motifi biçimindeki bu desende tek renk kırmızı ile yeşil üstüne parmak boyalı desen atlamalı olarak yapılmıştır. Alttaki çıtanı üzerine de benekli bir desen yapılmıştır. Ayrıca mahfil altının tavanına da altı adet enli çıta doğu batı doğrultusunda çakılmış ve üzerleri akordeon motifiyle bezenmiştir.

Mahfilin ön yüzü üç sıra eşkenar dörtgenlerden meydana gelen silmeyle bezenmiştir (Resim 3.870). Eşkenar dörtgenlerin içi yeşil, mavi, sarı ve kırmızı renklerde boyanmıştır. Mahfil balkonunun alt tarafı iki profilli çıtayla kuzey güney doğrultusunda üç dikdörtgen bölüme ayrılmıştır (Resim 3.871). Ortasında çıtalarla iç içe altı sıra onaltı kollu yıldız motifi yapılmıştır. Yıldız, dıştan ince çıtayla elde edilmiş onaltıgenle çerçevelenmiştir. İki yandaki bölümlerde ise dikdörtgeni ikiye ayıran çıtalardan kenarlara doğru üçgen oluşturacak şekilde beşer çıta çakılmıştır. Balkon altının etrafı ince bir akordeon motifi ile çerçevelenmiştir. Çerçevenin dışında zikzak şeklinde silme dolanır.

Resim 3.870. Mahfil ön yüzü.

Resim 3.871. Mahfil balkonu altı.

Harim kapılarının söve ve lentosunun ön yüzlerinin içe bakan yanlarına zikzaklı silmeler çakılmıştır (Resim 3.872) Kapıların yüzünde profilli silmelerle elde edilmiş birer boyuna dikdörtgen biçimli pano yer alır (Resim 3.873-3.874). Panoların içi profilli çıtalarla baklava dilimlerine bölünmüştür. Her bir dilim sarı, mavi ve yeşil renklerde boyanmıştır.

Resim 3.872. Harim kapısı lentonun önündeki silme.

Resim 3.873. Doğu kapı kanadı

Resim 3.874.: Batı kapı kanadı

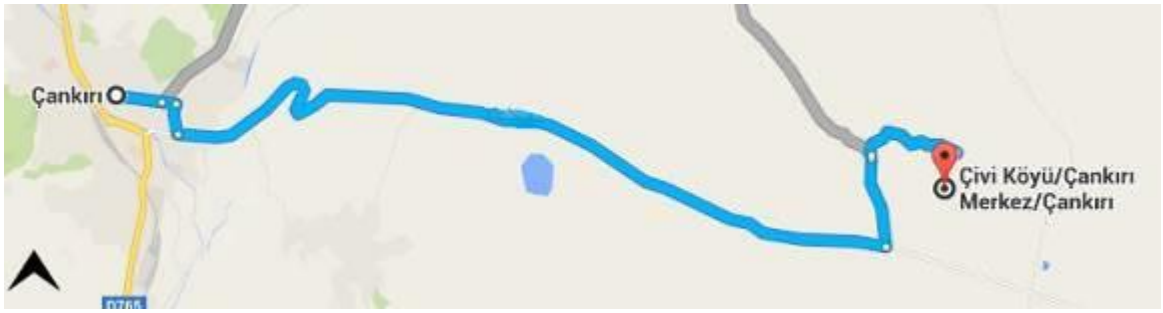
3.2.1.20. Çivi Köyü Eski Cami (Derviş Pehlivan Camisi)

Şekil No:3.43

Resim No: 3.875-3.912

İnceleme Tarihi: İlk: 03.09.2013, son: 11. 08. 2015

Çankırı ili merkez ilçeye bağlı Çivi Köyü[363], merkez ilçenin 15 km. doğusunda, 40°,35',31.992" Kuzey enlemi, 33°,45',51.0048" Doğu boylamında kurulmuştur (Harita 3.54-3.55). Köyün merkezindeki Cami, doğudan batıya doğru hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir (Resim 3.875). Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, kuruluşa sahiptir.

Harita 3.54. Çankırı İl merkezinden, Çivi köyü yolu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.55. Çivi Köyü Eski Cami konumu. (GoogleEarth'te 15.8.2010'da görüntülenmiş/ 26.10. 2016'da aldım)

[363]Köyün adı 16. Yy tahrirlerinde Çevgi/ Çivgi olarak geçmektedir: Kankal 2011, 49. Elibol da 19. Yy başlarına ait şeriyye kayıtlarında geçen Çankırı Merkez Kazası'na bağlı köyler içinde Çivi Köyünü de sayar: Elibol 2008, 26.

Resim 3.875. Eski Cami, güney batıdan görünüş.

Tarihçe: Caminin inşa kitabesi yoktur. Ancak köy muhtarı Raşit Ulu, sonradan yapılmış kapalı son cemaat yeri içinde bulunan mezar taşının caminin banisine ait olduğu söylemiştir (Resim 3.876) .

Resim 3.876. Son cemaat yerindeki mezar taşı.

Bu mezar taşında

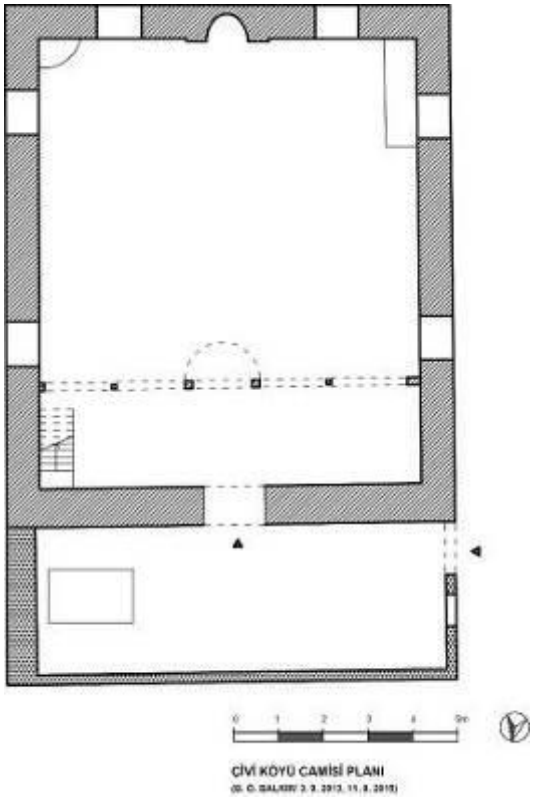
1- Maşallah
2- Hüve'l- Hallâku'l- Bâki
3- Merhum ve Mağfûrun leh
4- Ahmed bin Pehlivan
5- Derviş Efendi
6- Ruhu için Fatiha
7- Sene H.1267 (M.1851)

yazmaktadır.

Çankırı Hurufat defterlerinde de, en erken H. Zilhicce 1115/ M. Nisan-Mayıs 1704 tarihli tecdid[364], en geç H. 25 Cemaziyelevvel 1233/ M. 2 Nisan 1818 tarihli inayet [365] olmak üzere çeşitli tecdid, inayet ve tevcih kayıtlarına[366] rastlanmıştır. Eğer mezar taşında adı geçen Pehlivan Derviş Efendi oğlu Ahmed, eserin banisi ise Hurufat defterlerinde geçen en erken tarih bu yapıdan önceki muhtemelen yıkılmış başka bir camiye aittir. Bu durumda eser de büyük ihtimalle 19. yy başlarında yapılmıştır.

Malzeme: Duvarlar içten sıvalı dıştan ise düzgün kesme taş kaplamalıdır. Kuzeydeki son cemaat yeri sonradan tuğla ile inşa edilmiştir. Mahfil, mahfili taşıyan destekler, minber ve tavan ahşaptır.

Planı: Cami, son cemaat yeri ile birlikte kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.43). Güney duvarda eksende yarım beyzi kesitli mihrap nişi yer alır. Mihrap nişi, duvardan harime doğru hafif taşıntılıdır. Minber güneybatı köşeye yerleştirilmiştir. Güneydoğu köşesinde de çeyrek daire biçimli vaiz kürsüsü yer alır.

Şekil 3.43. Çivi Köyü Eski Cami planı (B. Ö. Balkır/ 3.9.2013, 11. 8. 2015).

[364] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 43, sıra:3'de.
[365] VGM 555 numaralı defter, sayfa 247, sıra:4'de.
[366] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Çivi Köyü Camisi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1139 numaralı defter, sayfa 259, sıra:19 (Receb 1142); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:26(Rebiülahir 1143); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:7 (Rebiülevvel 1169); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:7 (Cemaziyelahir 1172); VGM 1101 numaralı defter, sayfa 49, sıra:1 (1177) VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:14 (14 Rebiülahir 1230)'dir.

Harimin kuzeyinde altı kare kesitli ahşap direkle taşınan mahfil yer alır. Mahfilin orta bölümü yarım daire biçimli balkon harime doğru taşıntı yapar. Mahfile doğu duvarın kuzey ucuna yaslanmış merdivenlerle çıkılır. Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer pencere yer alır. Kuzey cephede ise pencere yoktur. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına yerleşiktir. Kuzeyde ana eksende harim kapısı bulunur.

Harim mekânının kuzeyinde son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yeri doğu batı yönünde dikdörtgen planla uzanır. Son cemaat yerinin özellikle kuzey ve batı duvarları ana mekânın duvarlarından hayli incedir. Kapalı bir kuruluşa sahiptir. Batı cephesinin kuzey tarafına bir pencere açılmıştır. Batı cephenin güney ucunda da son cemaat yerinin kapısı yer alır. Son cemaat yerinin doğu duvarı önünde doğu batı yönlü uzanan dikdörtgen planlı sembolik sanduka vardır.

Harimin ve son cemaat yerinin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı cami, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatıda Marsilya kiremidi kullanılmıştır (Resim 3.877).

Resim 3.877. Güneybatıdan görünüm.

Harim cephelerinin düzgün kesme taş kaplaması, onarım esnasında çimento harcı ile derzlenmiştir (Resim 3.877-3.880). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Taş doku ve pencereler cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu ve batı cephelerde alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra, kuzey ve güney cephelerde tek sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.877-3.880). Doğu cephede altta iki, üstte dört pencere vardır (Resim 3.878). Bunlardan kuzey kenara yakın olan üst iki pencere tek olarak yerleştirilmiştir. Güneye yakın ikisi ise alt pencerelerle aynı aksta yer almaz. Batı cephede üstte beş, altta üç pencere vardır (Resim 3.879). Kuzeye yakın olan üç pencereden ortadaki altındaki pencere ile aynı aksı paylaşırken, diğer pencereler tek olarak

yerleşmiştir. Güneye yakın altlı üstlü dört pencere doğu cephedekilerle simetriktir. Güney cephede altta iki pencere açılmıştır (Resim 3.877). Kuzey cephede üstte üç pencere mevcuttur (Resim 3.880). Pencereler, kuzeydeki son cemaat yerine açılan yuvarlak kemerli üst pencereler dışında hepsi dikdörtgen birer açıklıktır. Boyuna dikdörtgen biçimli alt pencerelerden batı cephe kuzeydeki ve doğu ve batı cephe üst orta pencereler hariç hepsi nispeten daha geniş ve yüksektir. Doğu ve batı cephede güney üst pencereler enine dikdörtgen biçimlidir ve nispeten diğer pencerelerden küçüktür. Yuvarlak kemerli pencerelerden batı cephede kuzeyde ortadaki pencerenin iki yanındakiler de nispeten küçük yapılmıştır. Yuvarlak kemerli pencerelere alçı malzemeli şebekeler yerleştirilmiştir. Pencereler sıvalı olduğundan sövelerin malzemesi görülememektedir. Harime açılan pencerelerin lentolarının ahşap yapıldığı görülür. Ayrıca pencere kasaları tam dış kenarda değil daha içerde yer alır.

Resim 3.878. Doğu cephe.

Resim 3.879. Batı cephe.

Resim 3.880. Kuzey cephe.

Batı cephede, ana mekânın kuzeydeki sonradan eklenen son cemaat yerine birleştiği yere yakın boyuna dikdörtgen bir iz görülmektedir (Resim 3.879) . Zemine kadar inen iz yaklaşık son cemaat yerinin kapısı ile aynı yüksekliktedir. İzin üst sınırında pencerelerdeki gibi ahşap hatıl ve iki kenarında birer ahşap konsol bulunur. Bu iz önceden bir tali kapının olduğunu sonradan kapatıldığını düşündürmektedir.

Kuzeydeki yer alan son cemaat yerinin kuzey ve doğu cephelerinin alt kısımları harim cepheleri gibi derzli kesme taş kaplıyken, cephelerin üst kesimi ve batı cephe beyaz sıvalıdır (Resim 3.880). Son cemaat yerinin kapısı batı cephesinin güney ucuna açılmıştır (Resim 3.879).

İç Mekân:

Kapalı son cemaat yeri geç dönemde eklenmiştir (Resim 3.881-3.884). Doğu batı yönlü dikdörtgen planlı son cemaat yeri Cami'nin en bakımlı yeridir. Kuzey ve doğu duvarları yaklaşık 2 m. yükseklikte geri çekilerek inşa edilmiştir. Pencere düzeni dış görünümü yansıtmaktadır. Dışta cephelerin kuzeyinde yer alan yuvarlak kemerli pencereler son cemaat yerini aydınlatır. Doğu duvarının hemen önünde, doğu batı yönlü yerleştirilmiş dikdörtgen sembolik sanduka ve mezar taşı yer alır (Resim 3.881). Güney duvarında mihrap ekseninde boyuna dikdörtgen biçimli harim kapısı açılmıştır (Resim 3.884). İki kapı kanadı dikdörtgen bezemelere sahiptir.

Resim 3.881. Son cemaat yeri, doğuya bakış.

Resim 3.882. Son cemaat yeri kuzey duvar

Resim 3.883. Son cemaat yeri batıya bakış

Resim 3.884. Son cemaat yeri güney duvarı.

Harim kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır (Resim 3.885-3.887). Düz ahşap tavanla örtülüdür. Duvarlar sıvalı ve beyaz badanalıdır. Ancak nem almıştır. Duvarlarda çeşitli yazı ve sancak motifleri kalem işi olarak yapılmıştır. Tavan eteğinde de bitkisel sade bir bezeme duvarları boydan boya dolaşmaktadır. Tavan yüzeyi de ahşap çubuklardan yapılmış geometrik süslemelere sahiptir.

Resim 3.885. Güney duvar.

Resim 3.886. Doğu duvar.

Resim 3.887. Batı duvar.

Pencere açıklıkları kuzey duvar hariç dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.885-3.887). Kuzey duvarda eksende yer alan harim kapısı dışında bir açıklık yer almaz. Doğu ve batı duvarlarda, kuzey taraftaki üst pencereler mahfil üst katının doğu batı aksına açılmıştır. Güney duvardaki pencereler mihrabın iki yanına konumlanmıştır.

Harimin kuzeyinde ahşap malzemeli iki katlı mahfil yer alır (Resim 3.888-3.889). Mahfil kuzey duvar boyunca uzanır. Altta ve üstte altışar adet ahşap direklere oturan aynalı kemerlerle desteklenmiştir. İki yandaki direkler duvarlara bitişik konumludur. Ayrıca bunlardan başka alt katında ortadaki iki direğin gerisinde serbest konumlu birer, direkle de destek sağlanmıştır. Mahfilin orta bölümü, yarım daire biçimde harime doğru çıkıntı yapar. Önüne bir parmaklık yerleştirilmiştir. Mahfile doğu duvarının kuzey ucuna yaslanmış merdivenle, ulaşılır. Mahfii taşıyan direkler orijinaldir.

Resim 3.888. Mahfl.

Resim 3.889. Mahfil üst katı batıdan doğuya bakış.

Direklerden ortada yer alan altta ve üstteki ikisi diğerlerine göre daha kalındır (Resim 3.889). Bütün direkler alt ve üstte kare prizma biçimli olup, belli bir seviyede alttan ve üstten pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Kalın direklerin alt, üst ve orta kısımları kare prizma olup aralarının köşeleri pahlanmıştır ve orta kısımları dört sıra zikzaklardan meydana gelen oyma silmeler ile hareketlendirilmiştir Direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Diğer direklerin profilli kare biçimli başlıkları vardır. Başlık ve kaideleri

arasında kalan kısımlar pahlanmıştır. Pahlar tek bir mukarnas dilimi biçimindedir Alttaki pahların biraz üstünden, üsttekilerin de biraz altından üçer kaval silme yapılmıştır. Direklerin başlıklarının iki yanından doğu batı yönlü iç bükey kavisli birer konsolla destek sağlanmıştır. Konsollar ve kirişin birbirine bağlantıları aynalı kemer izlenimi yaratmıştır.

Mihrap, güney duvarda eksene yerleştirilmiş, kısmi taşıntılı boyuna dikdörtgen bir kütleye sahiptir (Resim 3.890). Yarım beyzi bir niş ve çeyrek küre biçimli kavsaraya sahiptir. Kavsaradan gövdeye doğru perde motifi boyanmıştır.

Minber, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir (Resim 3.891). Ahşaptan yapılmıştır. Geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir.

Vaiz kürsüsü, güneydoğu köşeye yerleştirilmiş, ahşap malzemeli bir unsurdur (Resim 3.892).

Resim 3.890. Mihrap

Resim 3.891. Minber

Resim 3.892. Vaiz kürsüsü.

Süsleme: Eserde süsleme, minberde, tavanda, vaiz kürsüsünde, mahfil direklerinde, harim kapı kanatlarında duvarlarda ve mihrapta karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma ve kalem işi olarak gruplandırılır.

Ahşap minber, batı duvarının güney ucuna yaslanmıştır (Resim 3.891). Doğu yan aynalığı dik açılı bir üçgen şeklindedir (Resim 3.893). Üçgenin ortasında büyük daire içinde merkezdeki on sekiz kollu yıldız etrafında gelişen geçme iç içe yıldız çiçeği motifi yer alır. Bu motifin etrafında kalan yüzey birbirine çapraz çakılmış çıtalarla baklava dilimlerine ayrılmıştır. Çıtaların çakışma noktalarına S kıvrımlı enli küçük parçalar çakılmıştır. Aynalığın üç kenarı son olarak dilimli bir fisto ile çerçevelenmiştir. Korkuluk, iç içe geçmiş çemberlerden oluşan ajurlu bir düzenlemeye sahiptir. Süpürgelik kısmında yan yana sıralanmış beş adet boyuna dikdörtgen pano yer alır (Resim: 3.894). Bunlardan iki baştakinin ortalarına profilli çıtalarla düz birer boyuna dikdörtgen kartuş yapılmıştır. Aradaki üç panonun içi bugün boştu. Ancak kalan parçalardan üzengileri S biçiminde hareketlendirilmiş yarım daire yaya sahip dekoratif kemerlerle süslendiği anlaşılmaktadır. Kemer köşelikleri de parça düşürülerek ajurlu biçimde yapılmış olmalıdır.

Resim 3.893. Minber aynası ve korkuluğu.

Resim 3.894. Minber süpürgeliği.

Minber yüzeyindeki bütün bölümler profilli çerçevelerle sınırlandırılmıştır. Köşk altında dekoratif kaş kemerli açıklık yer alır (Resim 3.895-a). Kemerin üzengileri ve kemer yayında S kıvrımlarla hareket verilmiştir. Üzenginin oturduğu söveler ve kemer köşeliklerinde de parça düşürülerek yapılmış ajur tekniğinde damla ve yaprak motifleri ile bezenmiştir. Köşeliklerin üst sınırı yine bir sıra dairesel delik ile belirlenmiştir. Köşk korkuluğu kareye yakın dikdörtgen biçimlidir (Resim 3.895-b). Yüzeyi düz enli çıtalarla iki ana bölüme ayrılmıştır. Ortadaki bölüm boyuna dikdörtgen düz bir kartuş şeklindedir. Bunun merkezinde yine dikdörtgen biçimli kenarları profilli bir çökertme yapılmıştır. Ana çerçevesinin etrafını dilimli fisto dolanmaktadır. Ancak fistonun kuzey yanı ve alt kısmı yok olmuştur. Dış çerçevenin içi yine enli çıtalarla boyuna ve enine bölünerek aralarında kalan kısımlarda hafif bombeli dikdörtgen kartuşlar elde edilmiştir. En altta üç tane yan yana enine kartuş, bunların üstünde iki yanda boyuna dikdörtgen birer kartuş bunların üstünde köşebent yapan birer kartuş ve en tepede ortada küçük kare bir kartuşla son bulur. Baldaken planlı köşkün doğu yanında boyuna dikdörtgen bir açıklık içerisine yine parça düşürülerek yapılmış üzengileri S kıvrımlı dekoratif at nalı kemer yapılmıştır (Resim 3.895-c). Üzengilerin birleştiği sövelerde damla motifleri oyulmuştur. Köşeliklerde de köşe noktasından kemer yayına doğru sarkan birer sümbül çiçeği motifi yapılmıştır. Köşkün kuzey yanında da üzengileri ve kemer yayı S kıvrımla hareketlendirilmiş dekoratif kaş kemer yer alır (Resim 3.896). Kemerin tepe noktası dairesel bir unsurla sonlanır. Üzengilerin birleştiği söveler ve kemer köşelikleri, ajur tekniğinde yapılmış damlalar ve küçük dairelerle kalabalık biçimde bezenmiştir. Köşeliklerle sövelerin birleştiği noktada yine oyularak yapılmış birer küçük yedi kollu yıldız motifi vardır. Köşk kısmı kuzey ve doğu yandan taşıntılı profilli bir saçakla sonlanır. Saçağın hemen altında enine dikdörtgen yan yana üç kartuş yapılmıştır. Saçağın alt ucunda dilimli fisto dolanır. Külah, adeta sonradan öylesine eklenmiş gibi özensiz yapılmıştır (Resim 3.891). Hafif doğuya doğru yerleştirilmiş altıgen piramidal bir unsurdur. Bir alemle sonlanır.

Resim 3.895. a)Köşk altı. b) Köşk korkuluğu. c) Minber köşkü kuzey yanı

Minber kapısı, S kıvrımlarla yapılmış dilimli kemerli açıklığa sahiptir (Resim 3.896). Kemer alınlığında, yine ortadaki kare yanlarda birer enine dikdörtgen biçimli ve çerçeveleri çökertme olarak yapılmış kartuşlardan oluşan bir silme yer alır. Kapı söveleri yukarda prizmatik kum saati biçimli unsurlarla sonlanır. Bunlardan batıdakinin üstünde küçük kubbeli ve sivri kemerlerle bağlanan dört ayağa oturan baldaken kuruluşlu bir süsleme yapılmıştır (Resim 3.896). Doğudaki ise maalesef kırılıp yok olmuştur.

Resim 3.896. Minber kapısı

Harimin güneydoğu köşesinde yer alan vaiz kürsüsü de çeyrek koni biçiminde duvara yaslanmıştır (Resim 3.897). Gövdesi ince çıtalarla boyuna bölümlere ayrılmıştır. Korkuluğu stilize selvi biçimli parmaklıklarla hareketlendirilmiştir.

Resim 3.897. Vaiz kürsüsü.

Tavan üç bölümden oluşur ve düz bir silmeyle duvarlardan ayrılır (Resim 3.898). Ortada onikigen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır. Göbek, düz satıhlı dairesel orta bölümden atlamalı olarak sıralanmış profilli ve zikzaklı silmelerle kademeli onikigen prizmaya dönüşmüştür (Resim 3.899). Dairesel alan üç ince çıta ile iç içe üç bölüme ayrılmıştır. Merkezde 12 kollu yıldızdan gelişen geometrik bir süsleme mevcuttur. Bir sonraki geniş silmede ince çıtalarla altı kollu Mührü Süleyman yapılmış. Bu yıldızın kolları ve etrafı da geometrik parçalara bölünmüştür. Son ince bölüm, küçük ince çıtalarla elde edilmiş üçgenlerden meydana gelen bir silme ile doldurulmuştur. Dairesel alandan tavana doğru piramidal biçimde açılan onikigen çerçeve üç enli ve profilli silme ve üç zikzaklı ince silmenin atlamalı dizilmesiyle elde edilmiştir. Her parça kırmızı, yeşil, mavi ve altın sarısı renklerle boyanmıştır. Gerek geometrik şekiller gerekse yan silmeler, mavi, yeşil, kırmızı ve altın yaldız renkleriyle boyanmıştır.

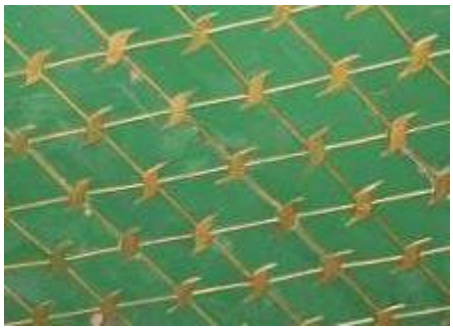

Resim 3.898. Tavan.

Resim 3.899. Tavan göbeği.

Ana tavan, çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir (Resim 3.900). Çıtaların kesişme yerlerine kalın S biçimli plakalar çakılmıştır. Köşeler, yay biçiminde çıtayla sınırlanıp yayın içi yine çıtalarla dilimlere ayrılmıştır. Dış çerçeve ana zeminden profilli enli bir silmeyle ayrılır (Resim 3.901). Bu silmenin iki kenarı da zikzaklı ince bir silme ile sınırlanmıştır. Dış çerçeve tavandan aşağı doğru üç kademeli olarak yükselir. İlk kademenin yüzeyinde yuvarlak satıhlı çıtaların küçük ve büyük eşkenar dörtgenler meydana getirerek çakılmasıyla elde edilmiş zincir motifi yer alır. Çıtalar altın sarısı, zemin kırmızıya boyalıdır. İkinci kademeye yine profilli ve zikzaklı silmelerle geçilir. İkinci kademeye dikdörtgen dişlerin dizildiği bir silme ile geçilir. İkinci kademe de zikzaklı ve dilimli ince silmelerle sınırlanmıştır. Bu bölümde daireler, C kıvrımlı yapraklar ve dikdörtgen oluşturacak şekilde çakılmış çıtaların oluşturduğu bir kompozisyonun tekrarlanmasından elde edilmiş barok bir süsleme yer alır. Tavanı duvarlardan ayıran içbükey silme, diğer içteki silmelere göre sadedir. Sarı boya üstüne yeşil küçük yapraklardan oluşan bir süsleme yapılmıştır. Dış çerçevenin her köşesinde, her üç kademenin köşelerinden içe doğru göbeğin çeyreği yerleştirilmiştir. Zikzaklı ve profilli enli silmelerle zeminlerinden ayrılan bu köşegenlerin düz satıhlı göbeklerinde çokgenlerden gelişen ışınsal bir geometrik düzen görülür.

Resim 3.900. Ana tavan bezemesi

Resim 3.901. Dış çerçeve

Harim kapısı kanatları kündekâri tekniğinde yapılmıştır (Resim 3.902-3.903). Boyuna ve enine yerleştirilmiş ince dikdörtgen kartuşlardan meydana gelen dört geometrik bölüme ayrılmıştır. Bunlardan üstten ve alttan birinci bölümlerde, üstten ve alttan enine dikdörtgen uzun birer kartuşla sınırlanmış kareye yakın dikdörtgen alanda, merkezdeki kare kartuşun etrafını dönerek yerleştirilmiş iki yatay iki dikey kartuşun meydana getirdiği kompozisyon yer alır. Üstten ikinci bölüm enine dikdörtgen uzun ve geniş kartuş şeklindedir. Bu kartuş, merkezinde kazınarak yapılmış küçük üçgenlerle elde edilmiş daire ile köşelerinde yine aynı şekilde yapılmış yaylarla bezenmiştir (Resim 3.904). Alttan ikinci bölüm yan yana üç boyuna dikdörtgen dar kartuştan meydana gelir. İkinci bölümler de birbirlerinde enine uzun bir dikdörtgen kartuşla ayrılmıştır. Kapının kare prizma binisi ortaya yakın köşelerden pahlanmıştır. Zamanla yıpranan bininin yüzeyi yuvarlaklaşmıştır. Pahların başlangıç kısımlarında kazınarak çarpı şekli yapılmıştır. Kapı kanatlarının harim tarafındaki arka yüzleri ikişer kalın kalasla desteklenmiştir (Resim 3.903). Kartuşların dizimi arkadan da görülebilmektedir.

Resim 3.902. Harim kapı kanatları, dış yüzü

Resim 3.903. Harim kapı kanatları, içten

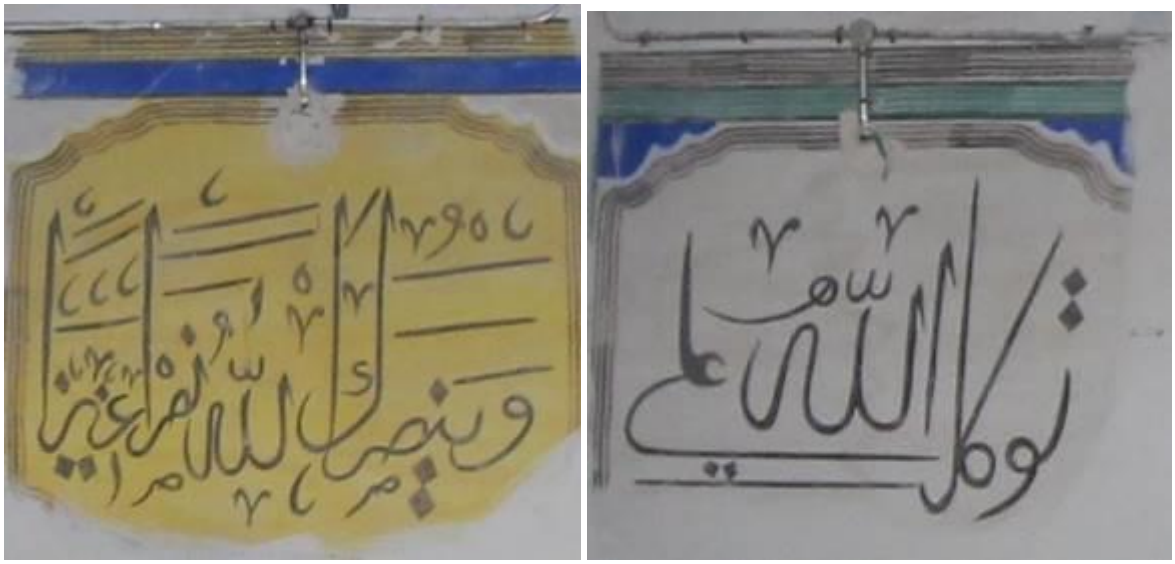

Resim 3.904. Kapı kanadı üstten ikinci bölümün bezemesi.

Harimin doğu, batı ve güney duvarları ile mihrabında kalem işi süsler ve yazılar mevcuttur. Ayrıca bazı yazıların üstü sıvanmıştır. Ancak bir kısmı sıva altından seçilebilmektedir. Doğu duvarda pencereler arasında iki köşesi pahlı dikdörtgen iki kartuştan güneydekinde Fetih suresi 3. Ayette geçen "Ve yansurekallâhu nasran azîzâ(azîzen)", kuzeydekinde Al-i İmran 159. Ayet ve Ahzab suresi 48. Ayette geçen "tevekkel alâllâh (alâllâhi)" ibresi yazmaktadır (Resim 3.905-3.906). Üstteki pencerenin hemen altındaki enine dikdörtgen mavi boyalı kartuştaki yazı okunamadı (Resim 3.905, 3.907). Bu yazılardan güneydekinin hemen üstünde bir direk üstünde üç kiremit renginde dalgalanan sancak resmi yer alır (Resim 3.905, 3.908). Sancakların üzerinde güneydekinde "Bismillahirrahmanirrhim", ortadakinde "Elhamdülillahirabbilalemin", kuzeydekinde "La İlahe İllallah Muhammeden Resulullah" yazar. Sancakların çıktığı direğin ucundaki dairenin içinde yazan yazı okunamamıştır. Vaiz kürsüsünün hemen üstünde köşede halı resmi yapılmıştır (Resim 3.909).

Resim 3.905. Doğu duvardaki yazılar ve bezeme.

Resim 3.906. Doğu duvar iki pencere arasındaki yazılar.

Resim 3.907. Doğu duvar üstteki yazı.

Resim 3.908. Doğu duvardaki sancak motifi.

Resim 3.909. Güneydoğu köşedeki halı motifi.

Batı duvarda da iki pencere arasında iki geniş dikdörtgen kartuş yer alır (Resim 3.910-3.911). Bunlardan güneydekinde Fetih suresi birinci ayet "İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ", kuzeydekinde "Maşallah" yazmaktadır. Üstteki pencerenin altındaki enine dar dikdörtgen biçimli mavi kartuş içinde de *"Namaz dinin direğidir" anlamındaki hadis* "Esselatu imadüddin[367]" yazmaktadır (Resim 3.910).

Resim 3.910. Batı duvardaki yazılar.

[367]Tirmizî, İmân 8; Keşfü'l-Hafâ 2/32

Resim 3.911. Batı duvar iki pencere arasındaki yazılar.

Üzeri sıvanmış yazılar seçilebildiği kadarıyla dairesel çerçeve içindedir. Bunlardan güney duvarda batıdaki pencere üstündeki "Allah"C.C., doğu duvar kuzey pencere üstünde de "Ali" ile batı duvar güney pencere üstünde "Ebubekir" yazıları ile mihrap çerçevesi üstünde uçları yukarı bakan hilal motifi seçilebilmektedir. Muhtemelen güneydekinin doğu simetriğinde "Muhammed"S.A.V, doğu duvarda güneydeki ve batı duvarda da kuzeydeki pencerelerin üstünde diğer iki halifenin isimleri yazıyorken üzerleri boyandığı için seçilememektedir.

Mihrabın düz çerçevesi belli bir seviyeye kadar çivit mavisi ile boyanmıştır (Resim 3.912). Mihrap kavsarası da mavi renge boyanmış, hemen altında yeşil perde motifi yapılmıştır. Perde motifi kenarlarda toplanmış şekilde çizilmiştir. Kenarlarından püsküller sarkıtılmıştır. Ortasından aşağı doğru zincirle sarkıtılmış kandil motifi çizilmiştir. Mihrap alınlığında da silik bir şekilde Mihrap ayeti yazmaktadır.

Resim 3.912. Mihrap.

3.2.2. Türbeler

3.2.2.1. Karatekin Türbesi

Şehir Planındaki Numarası:1

Şekil No: 3.44-3.46

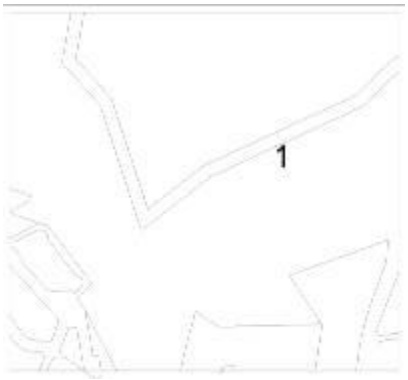
Resim No: 3.913- 3.927

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Çankırı Kalesi'nde, kalenin güney yamacına doğru düzlükte inşa edilmiştir[368] (Harita 3.56-3.58). Kare planlı, kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.913).

Harita 3. 56: Karatekin Türbesi konumu. (https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 57 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Harita 3.58. Emir Karatekin Türbesi uydu görüntüsü (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı).

[368] Türbe, Çankırı imar planında 592 Ada ve 1 Parselde yer almaktadır.

Resim 3.913. Emir Karatekin Türbesi, güneydoğudan görünümü.

Tarihçe: Yapının kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak ilk yapımı için Danişmendliler zamanında, Çankırı fatihi olarak bilinen Karatekin'in[369] 1106[370]'da vefatından sonra inşa edildiği söylenmektedir. Gökoğlu da Vakıflardan aldığı 5.2.949 gün ve 810721 sayılı yazıya istinaden Karatekin'in H. 500/ M. 1106'da öldüğü ve kaledeki türbesinde yattığını belirtmiştir[371]. Türbede Karatekin'den başka eşi ve iki çocuğu da metfundur. Yapının günümüzdeki mimari yapısı, 12.-13.yy üslubunu yansıtmamaktadır. Muhtemelen zaman içinde ya yıkılıp yeniden yapılmış, ya da muhtelif onarımlarda asıl özelliğini yitirmiştir. Kaynaklarda 1902, 1938 ve 1944 yıllarında gerçekleşen büyük depremlerde hasar gördüğü, I. Dünya Savaşı yıllarında ve 1900-1923 yılları arasında kapsamlı onarımlar geçirdiği belirtilmektedir[372]. Ayrıca Vakıflar arşivinden alınan 18.01/01/15 numaralı belgede 1900-1923 yılları arasında Çankırı Valisi Nuri Bey zamanında kapsamlı bir onarım geçirdiği belirtilmiştir[373]. 1980'lerde geçirdiği bir onarımda bütün cepheleri sıvanmıştır[374].

---

[369] Emir Karatekin, Danişmend Ahmed Gazi'nin mi, Süleyman Şah'ın mı? emirlerinden olduğu tartışmalıdır: Danişmendname'de Danişmend Ahmed Gazi'nin emirlerinden olduğu yazar: Danişmendname; Keskin, Süleyman Şah'ın Antakya ve Suriye seferine çıkarken tayin ettiği valiler arasında Emir Kara Tekin'i de sayar: Keskin, M. (2002). "Gazi Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", **Türkler Ansiklopedisi**. (6, 532); Solmaz, Danişmend Ahmed Gazi'nin gaza arkadaşlarından olduğunu belirtir: Solmaz, S. (2002). "Danişmendliler", **Türkler Ansiklopedisi**. (6, 431); 1074'ten sonra Çankırı Kalesini 1082-1084 arasında da Kastamonu, Sinop, Zonguldak çevresini fethetmiştir: Togan, Z. V. (1981). **Umumi Türk Tarihine Giriş.** İstanbul: 192-197; Kankal, 2011, 6.

[370] Bu tarih kesin olmamakla birlikte kaynaklarda bu şekilde aktarılmıştır: Gökoğlu, 1952, 318; Ayhan, 1998, 102.

[371] Gökoğlu 1952, 318-319; Ayhan, 1998, 104.

[372] Çakmakoğlu Kuru, 2007, 66-67; Ayhan, 2012, 78.

[373] Altıntaş, (1991), 142'de, bahsi geçen onarım sırasında, tuğla bezemenin bulunduğu batı duvarının tamamen moloz taşla yenilendiğini yazmaktadır. Ancak. VGM Arşiv Eski Eser Fişi dosya no: 18-01.01/15' te bu tarz bir yenilemeden bahsedilmemektedir.

[374] VGM, Abide ve Yapı İşleri Dairesi Arşivi,Vakıf Eski Ese Fişi dosya no: 18-01.01/19-21; A. Dündar, agm, s.253.

Yapı, Çankırı hurufat defterlerinde de yer almaktadır. En erken H. Safer 1118/ M. Mayıs- Haziran 1706 tarihli inayet[375], en geç H. 15 Cemaziyelevvel 1247/ M. 22 Ekim 1831 tarihli tevcih[376] olmak üzere çeşitli[377] tecdid, tevcih, inayet, ibka[378] gibi kayda rastlanmıştır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte eski fotoğraflarından moloz taş ve balık sırtı örgülü tuğla malzemeli olduğunu öğreniyoruz (Resim 3.914). Üstü düz ahşap tavan, dıştan Marsilya kiremidi kaplı kırma çatılıdır.

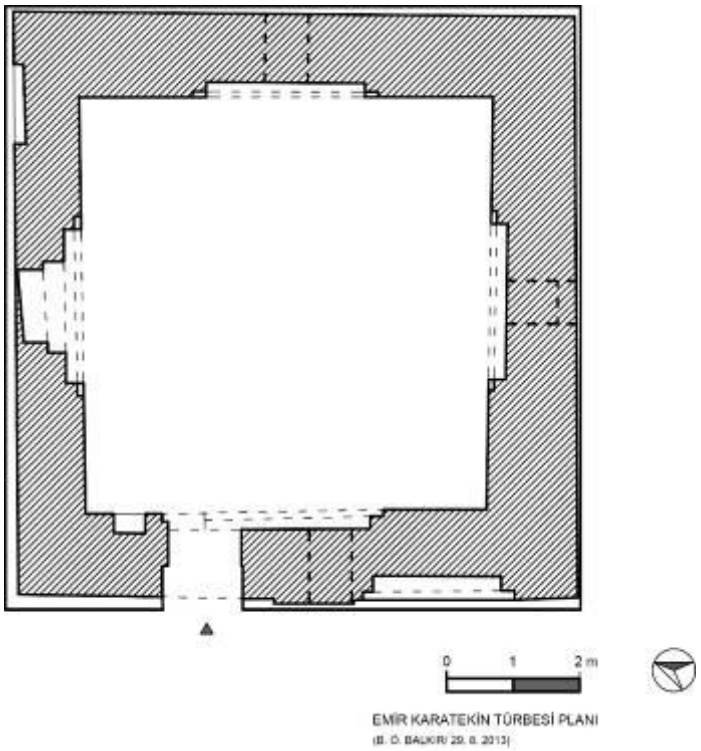

Resim 3.914. Kara Tekin Türbesi batı cephesi (VGM arşiv, dosya no: 180001019-FT004)

Planı: Türbe, kare planlı ve üzeri düz tavanlıdır (Şekil 3.43). Duvar kalınlıkları cephelere göre farklılık göstermektedir. Kuzey cephesinin duvar kalınlığı doğudan batıya 0.97 m den, 1.02 m.'ye kadar artar. Diğer cepheler ise daha kalındır; 1.22 m ile 1.36 m arasında değişmektedir. Yapıyı çepeçevre saran ince bir takviye duvarı vardır. Kuzey cephenin doğu ucuna yakın fazla derin olmayan dikdötgen dar bir niş yer alır. Batı

[375] VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:19..
[376] VGM 557 numaralı defter, sayfa 141, sıra:5.
[377] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Kara Tekin Türbesi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:29 (Rebiyüevvel 1118); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra:1 (Rebiyülahir 1118); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra:31 (Zilkade 1121); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:4 (Şevval 1122); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra:9 (Muharrem 1144); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 2, sıra:32 (Ramazan 1168); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:18 (Şevval 1172); VGM 1216 numaralı defter, sayfa 230, sıra:9 (Şevval 1190); VGM 558 numaralı defter, sayfa 32, sıra:3 (23 Şaban 1203).
[378] İbka: Devamlı, sürekli kılma. Devellioğlu, 1995, 403

cephenin de güney tarafına daha genişçe iç içe iki niş yapılmıştır. Batı cephenin kuzey ucuna yakın giriş açılmıştır. Orijinal girişin kuzey cephe ortasında olduğu söylenmektedir.

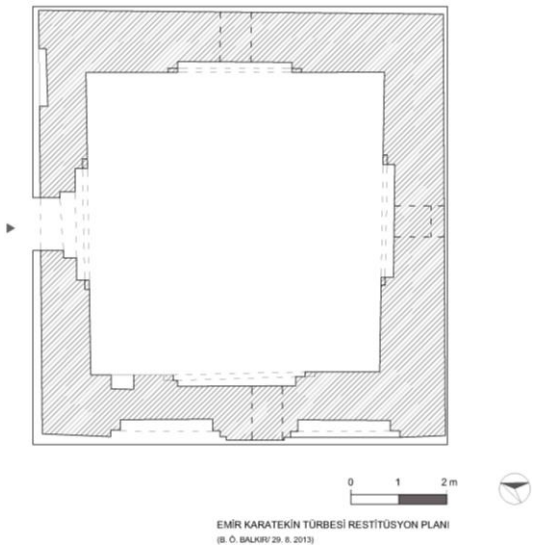

Şekil 3.44. Kara Tekin Türbesi planı (B. Ö. Balkır/ 29.8.2013).

Yapının içinde dört yanda eksenlerde birer kademeli niş görülür. Bunlardan kuzeydeki daha fazla kademelendirilmiş ve bu nedenle dip duvarı adeta perde duvar gibi zayıf tutulmuştur. Batı duvarda girişin hemen kuzeyinde küçük bir niş daha vardır.

Yapının güney, doğu ve batı cephelerinde birer üst pencere yer alır. Pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir.

Yapının eski fotoğraflarını göz önüne alarak özgün hali hakkında bir restitüsyon denemesi yaptık (Şekil 3.45). Buna göre batı cephede bugünkü kapının bulunduğu kesimde, orijinalinde olması gereken batı cephenin güney tarafındaki iç içe iki nişin simetriği çizilmiştir. Yapının girişi de fotoğtaflardan net anlaşılmasa da, içteki nişin dip duvarının ince duvarı kaldırılarak, kuzey cephe eksenine açılmıştır. Yine batı duvarda bulunan ve bugünkü kapıyla parçalanmış niş ayağı olması gereken yere çekilerek tamamlanmıştır. Muhtemelen özgün haliyle böyleyken doğal sebeplerle hasar görmesi ve kuzey cephenin önünün fazla toprak dolması üzerine, kapı batıdaki niş yok edilerek açılmıştır.

Şekil 3. 45. Restitüsyon denemesi (B. Özcan Balkır)

Dış Görünümü: Kare planlı türbe, dıştan marsilya kiremidi kaplı kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.913).

Cepheler sıvalı yüzeylere sahip olduğundan masif bir görünüş sergiler (Resim 3.913-3.918). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Cepheler 1 m yüksekliğe kadar subasmanı duvarı ile desteklenmiştir. Batı cepheyi, saçağın hemen altından başlayan enli düz bir silme kat eder. Batı cephenin güney tarafında da hafif sivri kemerli iç içe iki niş yer alır. Kuzey cephenin doğu ucuna yakın sivri kemerli fazla derin olmayan bir niş vardır.

Resim 3.915. Güney cephe

Resim 3.916:Doğu cephe

Resim 3.917. Kuzey cephe (VGM arşiv)

Resim 3.918. Batı cephe.

Kuzey cephenin arşiv fotoğraflarında cephenin doğusundaki sivri kemerli nişin haricinde ortasına yakın bir kemer izi görünmektedir (Resim 3.919).

Resim 3.919. Kuzey cephe (VGM arşiv).

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu, batı ve güney cephelerde eksende birer pencere açılmışken, kuzey cephede herhangi bir açıklık yoktur. Ancak arşiv fotoğrafında bu cephenin de ekseninde pencere görülür (Resim 3.919). Doğu ve batı cephelerdeki pencereler simetrik bir düzende, saçağa yakın bir şekilde (Resim 3.916, 3.918), güneydeki pencere ise cephenin ortasına yakın yerleştirilmiştir (Resim 3.915). Pencereler, hemen hemen aynı boyutlarda, mazgal pencere biçimindedir. Pencerelere ahşap kasalar ve havalandırma için jaluziler yapılmıştır (Resim 3920).

Batı cephede eksenin kuzeyindeki kapının sonradan açıldığı söylenmektedir[379]. Yuvarlak kemerli bir niş içinde basık kemerli basit bir açıklığa sahiptir (Resim 3.921). Son onarımlarda kapının önüne ahşap dirseklerle taşınan alttan düz tavanlı üstü basık kemerli bir çatı ile örtülen sundurma yapılmıştır. Eski fotoğraflarda iç içe iki kaş kemerli nişin güney kenarına bitişik olarak dikdörtgen biçimli bir kapı açıldığı görülmektedir. Cephenin güneyindeki nişle simetrik olan bu nişe kapı sonradan açılmış gibi durmaktadır (Resim 3.914).

[379]Ayhan, 2012, 78.

Resim 3.920. Batı cephedeki pencere

Resim 3.921. Kapı

İç Mekân:

Kare planlı türbe düz ahşap bir tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Duvarları ortalayarak yapılmış nişlerden başka her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Doğu (Resim 3.922), güney (Resim 3.923) ve batı duvardaki (Resim 3.924) nişler tek kademeli olup, iç içe iki sepet kulplu kemerli kavsaraları vardır. Ancak batıdaki nişin kemer ayağını ortalayacak şekilde kuzeye doğru yapının kapısı açılmıştır (Resim 3.924). Kapı açıklığı basık kemerlidir. Ayrıca batı duvarda girişin kuzeyinde küçük sivri kemerli bir niş daha yer alır. Kuzey duvarın ekseninde ise iç içe üç niş yapılmıştır (Resim 3.925). Dıştaki nişin diğer duvarlardaki gibi iç içe iki sivri kemer kavsarası, ikinci nişin düz atkı taşlı, en içteki üçüncü nişin gemi teknesi kemerli kavsarası vardır. Pencereler dış kütledeki düzeni yansıtır. Doğu ve batı duvarın tavan eteğine yakın hizasında eksende açılmış enine dikdörtgen biçimli mazgal pencerelerin geniş tarafı yer alır. Güney duvardaki mazgal pencere, nişin kemer karnından aşağı doğru basık kemerli yapılmıştır ve nispeten diğerlerinden büyüktür (Resim 3.923). Pencerelerin ahşap kasaları vardır.

Resim 3.922. Doğu duvar.

Resim 3.923. Güney duvar.

Resim 3.924. Batı duvar.

Resim 3.925. Kuzey duvar.

Yapının içinde güneyde ve kuzeyde birer yüksekçe seki yer alır. Sekilerin üzerinde ikişer sembolik sanduka vardır. Güneydeki sandukalar daha büyüktür. Kaynaklarda sandukalardan doğudakinin Emir Karatekin'in, batıdakinin eşi Meryem Hatun'un; kuzeydeki küçük boyutlu sandukaların ise Emir'in çocuklarının olduğu söylenir[380]. Kaynaklarda sandukaların ikisinin alçı, ikisinin tuğa ve kireç harcıyla yapıldığı geçmektedir[381]. Sekiler ahşap kaplanmıştır. Kuzeydeki sekinin batı ucunda türbenin altındaki sarnıca açıldığı söylenen bir kapak bulunmaktadır.

Süsleme: Bugün eserde içte ve dışta yer alan nişlerden başka herhangi bir süsleme görülmemektedir. Ancak eski fotoğraflarından batı cephesindeki nişte tuğla ile geometrik bir bezeme yapıldığı görülür (Resim 3.926-3.927-Şekil 3.46). İnce tuğlalar dikey ve yatay biçimde dizilerek balıksırtına benzer bir kompozisyon meydana getirilmiştir.

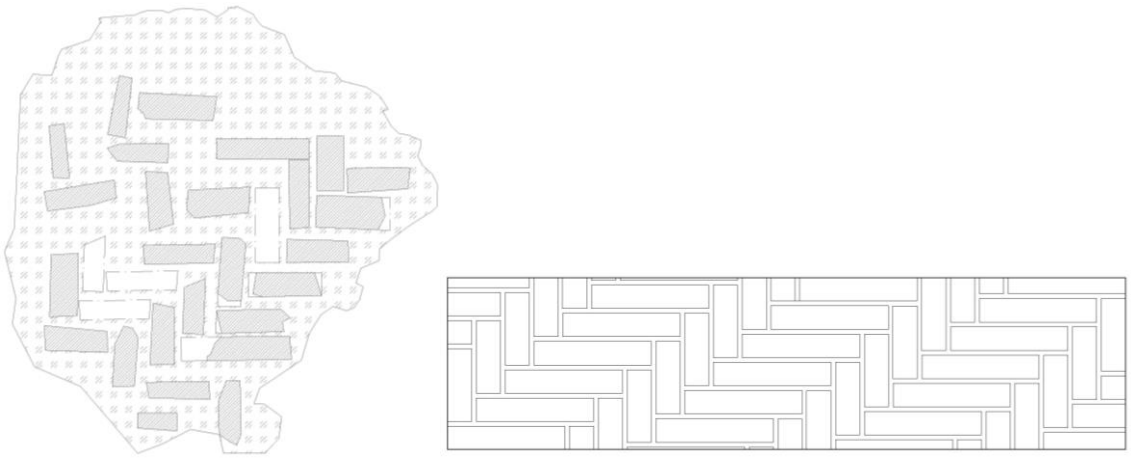

Resim 3.926. Batı cephedeki niş (VGM arşiv)

Resim 3.927. Tuğla bezemeden ayıntı (VGM arşiv)

[380] Ayhan, 1998, 104; Ayhan, 2012, 78;
[381] Gökoğlu, 1952, 318; Ayhan, 1998, 104.

Şekil 3. 46. Tuğla bezemenin ölçeksiz çizimi ve şablonu (B. Özcan Balkır/22.03.2018)

Tarihlendirme: Yapı kare planlı şeması ve kaynaklarda 18.yy'da var olduğu belirtilen kubbesi[382] ile 13. yy ilk yarısından 16. yy'a kadar örneklerine rastladığımız türbe plan tipine girmektedir[383]. Eserin orijinal kalan tek yeri bugün sıvalı olan duvarlarıdır. Bugün sıvaların altında kalmış olan Batı cephesindeki tuğla bezemenin benzerlerine 12.yy. sonlarından 13.yy ortalarına kadar rastlanır. Çankırı Taş Mescit'in tuğla köşe pahındaki bezemenin bir benzeri gibi durmaktadır. Ayrıca aynı tür tuğla bezemeye, Kayseri Melik Gazi Türbesi, Niksar Kırkkızlar Türbesi, Aksaray Selime Sultan Türbesi, Malatya Ulu Cami kubbesi (1224), Akşehir Ulu Cami (1213), Kastamonu Atabey Gazi Türbesi[384] (14.yy-15.yy) gibi çoğunluğu 13.yy'a tarihlendirilen eserde rastlamaktayız. Ancak yapının bugün itibariyle bir mumyalık katının varlığından söz edilememesi 13. yy'a tarihlendirmemizi güçleştirmektedir. Yapılacak bir kazı bu konuyu açıklığa kavuşturabilir. Eğer eserin bir mumyalık katı varsa Osmanlı öncesi döneme tarihlendirilmesi ihtimali yükselir. Mumyalık katı yoksa erken Osmanlı döneminde yapılmış olması daha muhtemel görünmektedir.

---

[382] Üçok, 1941, 138'de Şamdancıpğlu'nun Mür'it Tevarih adlı eserinde Çankırı bahsinde türbenin âli bir kubbesi olduğunun yazdığından bahseder; Şahin, K. (2005). "Emeviler Döneminden (714-715) Anadolu Selçukluları Dönemine Kadar Çankırı'nın Rolü". **Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, (28-29 Eylül 2005).**Çankırı, 327 (323-328)'de Emir Karatekin'in kendisi için yüksek kubbeli bir türbe yaptırdığını yazar. Ancak kaynak belirtmemiştir.

[383] Arık, O. (1967-1969) "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri". **Anadolu (Anatolia**). XI, 77-78

[384] Kılcı, A. (2010). "Kastamonu Atabey Gazi Türbesi HakkındaGözlemler". **Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17 Ekim 2008, Bildiriler**. İzmir: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, 465-472.

3.2.3. Eğitim Yapıları

3.2.3.1. Çivitçioğlu Medresesi

Şehir Planındaki Numarası:11

Şekil No:3.47-3.48

Resim No: 3.928-3.969

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Mimar Sinan Mahallesi[385], Hilmi Astarlızade Sokak'ın doğu yanında No:16'dadır (Harita 3.59-3.60). Büyük Cami'nin doğu cephesinin karşısında inşa edilen yapı güneyden Çivitçi Sokak, kuzeyden Damlamca Sokak doğudan ise bir konut ile sınırlanmıştır. Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[386]. Bir avlu içinde dikdörtgen planlı, kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.928).

Harita 3.59. Çivitçioğlu medresesi konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 60 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[385] Kanka,l 2011, 35-36; Türkoğlu,1999, 21; Elibol, 2008: Medrese, bugün Mimar Sinan Mahallesi'nde bulunmakla birlikte, 1521 tarihli ilk tahrirde "Cami Mahallesi", Büyük Caminin inşasından sonra yapılan 1579 tarihli son tahrirde ise "Cami-i Merhum Sultan Süleyman Han –tâbe serâhu- Mahallesi" olarak kaydedilmişdir. Ayrıca 1697-1698 tarihli şeriye sicillerinde Cami, Cami-i Kebir; 1803-1808 tarihli şeriye sicilleri ve 1869-1903 tarihli salnamelerde Cami-i kebir mahallesi olarak anılmaktadır.

[386] Medrese, Çankırı imar planında 163 Ada ve 11 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.928.:Çivitçioğlu medresesi avludan genel görünüm.

Tarihçe: Avlu girişinin üzerinde yer alan enine dikdörtgen biçimli levhanın ortasında yatay şemse biçimli bir kartuş içine Arap harfleriyle yazılmış "*Allahuekber min küllil vakf-ı mescid*" ibaresi yazar (Resim 3.929-3.930).

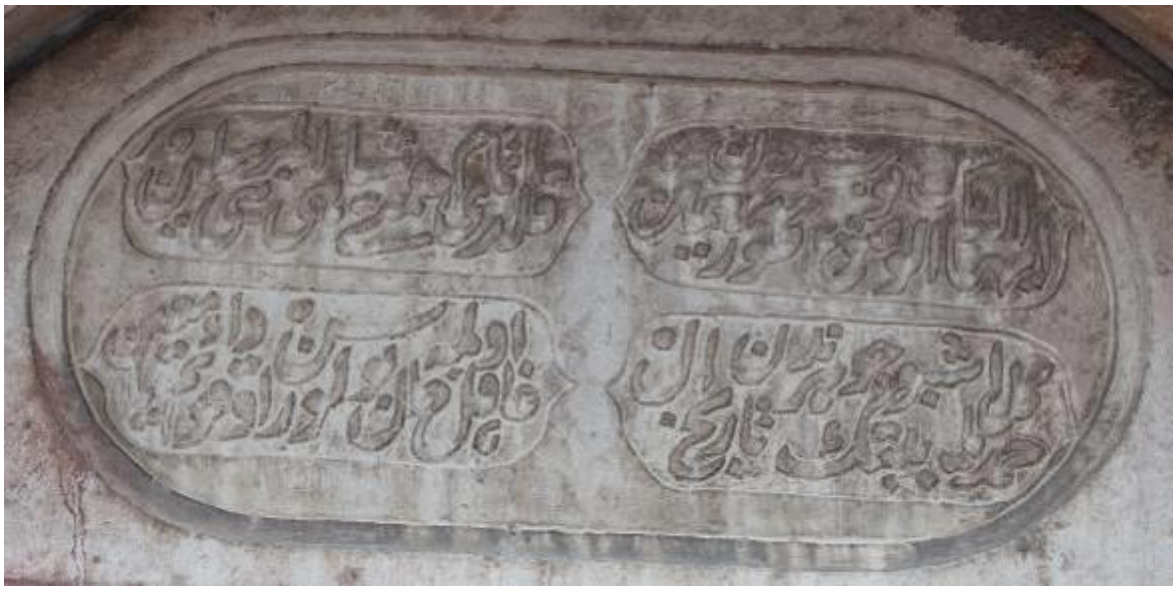

Resim 3.929. Avlu kapısı üstündeki kitabeli pano.

Resim 3.930. Avlu kapısı üstündeki kitabe.

Ayrıca avlu duvarının batı cephesinde yer alan çeşme de H.1339/M. 1920-21 tarihlidir[387] (Resim 3.931).

Resim 3.931. Avlu batı duvarındaki çeşmenin kitabesi.

Eserde avlu kapısındaki ve avlu batı duvarındaki çeşme kitabesinden başka kitabe yoktur.

Ancak, Çankırı hurufat defterlerinde, en erken H. Zilkade 1161/ M. Ekim-Kasım 1748 tarihli tevcih[388], en geç H. Zilhicce 1276/ M. Haziran- Temmuz 1860 tarihli tevcih ve müceddeden bina[389] olmak üzere çeşitli[390] tecdid ve tevcih kaydı vardır. Ayrıca H.1267/M. 1850-1851 tarihli vakfiye kaydına da rastlanmıştır[391] (Resim 3.932). Vakfiye kaydında, talebelere verilecek yiyecek miktarı ile müderris, bevvab ve ferraşların ücreti, Kızı Fatma'nın neslinden gelenlerin mutasarrıf olmaları hakkında yazmaktadır. Bu tarihler dikkate alındığında bugünkü yapının, en erken 1748 yılında mevcut medresenin yerine 1860'larda yeniden inşa edilen bina olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla bugünkü Çivitcioğlu Medresesi binası en erken 1860 yılına tarihlendirebilir.

[387] Bkz. Katalog 3.2.5.18:Çeşmenin kitabesinin transkripsiyonu, ve çeşmenin tanıtımı çeşmeler bölümünde verilmiştir.
[388] VGM 1104 numaralı defter, sayfa 73, sıra:19.
[389] VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra:8.
[390] VGM Arşiv'den, Çankırı Hurufat defterlerindeki diğer Çividci Hacı Mehmed Medresesi ile ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri: VGM 1216 numaralı defter, sayfa 228, sıra:21 (Şaban 1188); VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra:15 (11 Cemaziyelevvel 1220); VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:5 (8 Cemaziyelevvel 1228); VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:9 (17 Zilkade 1228)
[391] VGM Arşiv: V.D. 591, sayfa 87-88.

Resim 3.932. Hacı Mehmed Çividci el-Hacc Medresesi vakfiyesi (VGM arşiv)

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eser, Çankırı'nın muhtelif yıllarda geçirdiği depremler sebebiyle çeşitli tamirler görmüştür[392]. Son olarak yıkıma terkedilmiş harap vaziyetteyken Çankırı Belediyesi'nin katkılarıyla yakın zamanda restore ettirilerek ve kültür merkezi olarak hizmete açılmıştır.

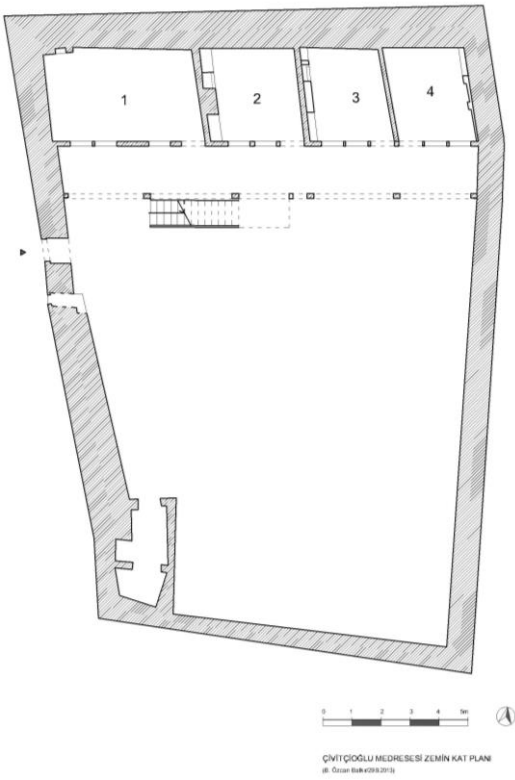
Malzeme: Avlunun doğu ve güney cepheleri ile batı cephesinin sadaka taşı[393] işlevi gören pencereden itibaren güney tarafı düzgün kesme taş ve kabayonu taş, batı cephenin avlu girişinin güneyindeki sadaka taşı penceresinden itibaren kuzeye doğru taş tuğla karışımı örgüden ibarettir. Medresenin kuzey cephesi ahşap hatıllı kabayonu taşla inşa edilmiştir. Avlunun doğu cephesi içten düzgün kesme taşla, batı cephesi içten kabayonu taş ve moloz taşla örülmüştür. Medrese odalarının her iki katında, ara duvarlar ve güney cepheleri ile ikinci kat batı cephesi bugün sıvalı olması nedeniyle görülemese de eski fotoğraflardan ahşap hatıllı kerpiç örgülü (hımış teknikli) olduğu anlaşılmaktadır (Resim 3.933). Revakı taşıyan ayaklar, revak, ikinci kata çıkan merdiven, tavan ve dolaplar ahşap, ocak nişleri alçı malzemelidir.

[392] Bkz. Dip not:23.
[393] Acun, H. (2014), **Türk Kültüründe Taşlar**. 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 48, 56.

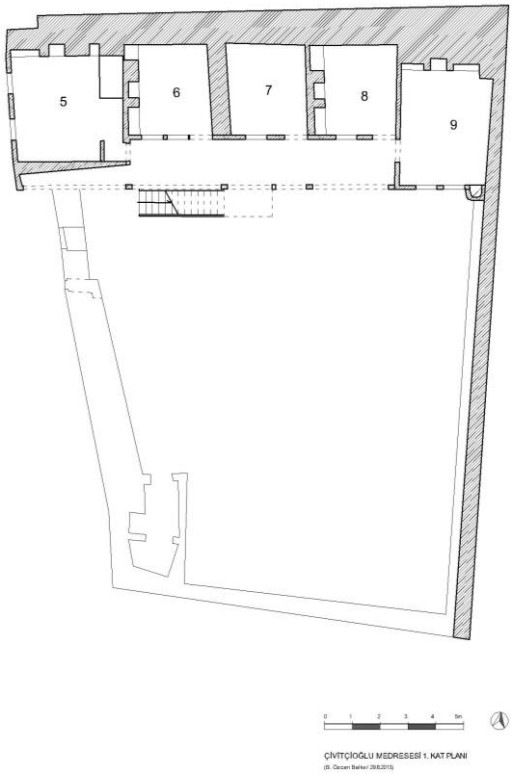

Resim 3.933. Medrese odaları ikinci kat batı cephesi (VGM Arşiv)

Planı: Medrese, iç avlulu ve çift katlıdır. Medrese odaları kuzey cepheye yerleştirilmiştir. Açık avlulu konut plan tipindedir. Avlusu ile birlikte kuzey güney ekseninden doğuya doğru hafif çarpık dikdörtgen planlıdır. (Şekil 3.47-3.48).

Şekil 3. 47. Çivitçioğlu Medresesi zemin kat planı (B. Ö. Balkır/ 29.8.2013)

Şekil 3. 48. Çivitçioğlu Medresesi birinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 29.8.2013)

Güney duvar, kuzey duvara göre daha kısadır. Güney duvarın batısı kuzeye doğru eğim yapar. Doğu cephenin güneyi batıya, batı cephenin güneyi de doğuya doğru eğimlidir. Avlunun güneybatı köşesine hela mekânları yapılmıştır. Avluya giriş, batı cephede, doğu batı ekseninin hemen kuzeyine açılır. Girişin güneyinde küçük bir pencere yer alır. Medrese hücreleri, avlunun kuzey kenarı boyunca yerleştirilmiştir. Medrese, iki katlı olup, zemin kat doğu batı doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlı (Şekil 3.47), birinci kat ise dikey kolu kısa U planlı bir şemaya sahiptir (Şekil 3.48). Medresenin zemin katında kuzeydoğu cephesi pahlandığı için odalarda batıya doğru çarpıklıklar meydana gelmiştir. Ayrıca hücrelerin arasındaki duvarların da doğuya doğru hafif eğimli yapılması nedeniyle zemin kat birinci hücre ve birinci kat beşinci hücre doğu batı doğrultulu, diğer hücreler ise kuzey güney doğrultulu hafif paralel kenar şemada yapılmışlardır. Zemin kattaki odaların cepheleri aynı hizada revakın gerisindedir. Birinci katta ise beşinci oda batı cepheden ve güney cepheden öne doğru çıkma yapar. Güney cephede revakın üçte ikisini kaplamıştır. Doğu uçtaki dokuzuncu oda ise revakın ucuna kadar taşmıştır. Her iki katta birinci, beşinci ve dokuzuncu odanın kuzey duvarında dolap ve ocak nişi yer alır. Zemin kat dördüncü odanın doğu duvarında, diğer odaların ise batı duvarlarında dolap ve ocak nişleri bulunur. Hücrelerin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

Hücrelerin güneyinde cephe boyunca uzanan, zemin katta altı, birinci katta ise beş kare kesitli ahşap direkle taşınan revak yer alır. Birinci kattaki revaka batıdan ikinci ve üçüncü direklerin önüne yapılmış 13 basamaklı ahşap merdivenle ulaşılır. Merdivenlerin bitiminde üçüncü aralığın önünde doğu batı doğrultulu küçük bir dikdörtgen sahanlık oluşmuştur.

Yapının pencere düzenleri katlara ve bulundukları konuma göre değişiklik gösterir. Birinci kattaki beşinci oda hariç bütün odaların pencereleri güney cepheye açılmıştır. Zemin katta birinci odanın üçer, diğer odaların ikişer penceresi vardır. Birinci katta ise beşinci odanın batı cephesinde iki, güney cephesinde bir pencere; altıncı oda ile dokuzuncu odanın ikişer, yedinci ve sekizinci odaların ise birer penceresi bulunur. Zemin katta batıdan ilk üç odanın kapıları odaların güney cephelerinin doğu ucuna açılmıştır. Dördüncü odanın girişi ise güney cephesinin batı köşesine açılmıştır. Birinci katta beşinci odanın girişi doğu cephesinin güneyine doğru açılmıştır. Dokuzuncu odanın kapısı da batı cephesinin bitişiğindeki odayla kesiştiği köşeye açılmıştır. Aradaki üç odanın girişleri ise güney cephelerinin doğu ucundadır. Zemin kat batıdan ilk üç oda ile birinci katta aradaki üç odanın girişleri aynı akstadır.

Avlu girişinin hemen güneyinde bulunan küçük pencere, sadaka taşı işlevi gören sadaka penceresi olarak yapılmıştır. Günümüzde yazık ki işlevini yitirmiştir.

Dış Görünümü: Avlusu kısmen çarpık dikdörtgen planlı; medrese binasının alt katı dikdörtgen, üst katı "U" planlıdır. Dıştan kırma çatı ile örtülüdür. Çatı alaturka kiremitle kaplıdır (Resim 3.934-3.935).

Resim 3.934. Güneybatıdan görünüm.

Resim 3.935. Avludan ana binanın güney cephesi.

Avlunun cepheleri ve ana mekânın zemin katı ile kuzey cephesinin sıvasız yüzeyleri oldukça kütleseldir. Avlu duvarları ana kütle ve örtü sisteminden ibaretken, medrese iki kademeli gövde ve örtü sisteminden meydana gelir (Resim 3.936-3.937). Avlunun batı

cephesi, kuzey ucunda yer alan medresenin konsollarla taşınan ikinci kat çıkması (Resim 3.936-3.937), avlu girişi ve girişin güneyinde yer alan arkadlı çeşme (Resim 3.936) ile yapıya hareketlilik kazandırmıştır. Avlunun duvarları ile çatısı arasında, beş sıra tuğla ile yapılmış saçak yer alır (Resim 3.938). Bir sıra düz, bir sıra sivri uçları dışa gelecek şekilde çarpık yerleştirilen tuğlarla farklı bir kirpi saçak dizilimi uygulanmıştır. Sivri yerleştirilen sıralardan alttakinde tuğlaların sivri uçları güneye (sağa) bakarken, üsttekinin sivri uçları kuzeye (sola) bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Avlunun batı cephesindeki çeşmenin saçağı ise ahşap konsollarla taşınmaktadır. Avlunun güneybatı köşesinin çatısı kirpi saçağın üstünden ikinci bir saçak gibi dışa taşırılmıştır (Resim 3.938). Medrese binasının saçağını ise çatının üç yöndeki uzantısı teşkil eder (Resim 3.935-3.936).

Resim 3.936. Batı cephesi.

Resim 3.937. Kuzeybatı köşeden ana binanın batı ve kuzey cephesi.

Resim 3.938. Medresesi, avlu kirpi saçakları.

Pencere sayıları ve düzenleri plandaki gibidir. Avlu duvarı üstündeki yuvarlak kemerli sadaka penceresi (Resim 3.939-3.940) hariç ana mekândaki bütün pencereler eşit boyutlarda boyuna dikdörtgen açıklıklara sahiptir (Resim 3.935-3.936) ve yine sadaka taşı penceresi diğerlerine göre nispeten daha küçüktür. Pencerelerin çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeleri vardır. Dikdörtgen pencerelerin söveleri ahşaptır. Sadaka taşı penceresinin söveleri taştır. Sadaka taşı penceresinin önüne yuvarlak kemerli ahşap bir kapak yerleştirilmiştir. Ayrıca yapının kuzey cephesinde ikinci kata ahşap hatılın biraz üst hizasından aralıklarla boyuna dikdörtgen küçük delikler açılmıştır (Resim3.941).

Resim 3.939. Sadaka penceresi batı cepheden

Resim 3.940. Sadaka penceresinin avludan

Resim 3.941. Kuzey cephe.

Avlunun batı cephesinde yer alan kapı açıklığı yuvarlak kemerlidir (Resim 3.942). Düzgün kesme taş söveleri vardır. Kapının önünde alçak bir basamak bulunur. Kapı eşiği de avlu zemininden 8 cm. yüksektir. Kapı kemerinin hemen üstüyle saçak başlangıcı arasında enine dikdörtgen biçimli, kitabe ve süsleme içeren pano yer alır.

Resim 3.942. Avlu kapısı, dışardan.

Avlunun içine girdiğimizde duvar dokusunun dış cepheyle genelde aynı olduğu görülür. Ancak batı duvarın güney tarafı dıştan düzgün kesme taşken, içten kabayonu ve moloz taşla inşa edilmiş ve çimento harcıyla düzensiz biçimde derzlenmiştir (Resim 3.943). Saçak düzeni avlu içinde de aynıdır.

Resim 3.943. Avlu içinden batı duvarı.

Avlunun güney duvarının batı tarafına yakın duvara yaslanmış H.1295/M.1878 tarihli bir mezar taşı yer alır (Resim 3.944). Mezar taşının transkripsiyonu şöyledir:

1- Hüvel baki
2- Hanedan-ı belde Çividcizade
3- Hafız Edhem Efendi Şerifü's-şân
4- ******
5- İşiddikde etdi …
6- Cümleden temennî Rızaenlillah
7- Eylesun ruhuna Fatiha ihsan
8- Tarihine cevher duadır…
9- Kıla gâffâr ana (ona) …
10- 1295

Resim 3.944. güney duvarına yaslı mezar taşı.

Batı cephenin iç güneybatı köşesine kuzey güney yönlü dikdörtgen şemalı helâ mekânı yerleştirilmiştir (Resim 3.943). Dıştaki çeşmenin saçağı içerde hela mekânının saçağı ile aynı seviyeye uzatılmıştır. Batı duvarda kapının güney yanında bulunan sadaka taşı penceresinin önündeki duvar girinti yapar (Resim 3.943). Kapı içten boyuna dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.945). Ana binadaki hücrelerin güney cephelerine açılmış girişleri boyuna dikdörtgen biçimlidir ve ahşap söveleri vardır (Resim 3.935, 3.946).

Resim 3.945. Avlu batı duvarı içten.

Resim 3.946. Odaların kapı ve pencereleri.

Medresenin ana mekânı güney cephesi önünde yer alan doğu batı yönlü revakın üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür ve zemin katta altı, birinci katta beş ahşap direkle taşınan revak şeklinde dışa açılır (Resim 3.947). İki yanda yer alan direkler duvara bitişik konumudur. Direkler hemen zeminden yükselen kare kesitli bir gövdeye sahiptir. Alt

kısımları kaide izlenimi verilmek istenircesine kare plakalarla dört yönden sarılmıştır. Direklerin başlığı yoktur. Revakın önüne ikinci katta parmaklık yapılmıştır. Son onarımda revakı taşıyan ayaklar ve merdiven tamamen yenilenmiştir.

Resim 3.947. Ana mekân revakları.

Revakın gerisinde medrese hücrelerinin güney duvarı yer alır. Zemin katta bütün odaların kapıları güney duvar üzerine açılmıştır. Üstte ise beşinci odanın doğuya, dokuzuncu odanın ise batıya açılırken, aradaki üç küçük hücrenin kapıları güneye açılmıştır (Resim 3.948).

Resim 3.948. Üstteki hücrelerin cephesi, doğudan batıya bakış.

İç Mekân:

Medresenin zemin katında birinci oda doğu batı yönlü dikdörtgen (Resim 3.949), diğer odalar ise kuzey güney yönlü dikdörtgen planlıdır (Resim 3.950). Odalar düz ahşap tavanla örtülüdür. Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve beyaz badana yapılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak birinci kat beşinci odanın tavan göbeği geometrik bezemelidir (Resim 3.951). Ayrıca bütün odaların tavan yüzeyleri ahşap çıtalarla dikey bölümlere ayrılmıştır (Resim 3.949-3.951). Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim:3.949-3.951).

Resim 3.949. Zemin kat batıdan birinci oda, kuzeybatıdan güneydoğuya bakış.

Resim 3.950. Zemin kat batıdan ikinci oda, kuzeybatıdan güneydoğuya bakış.

Resim 3.951. Birinci kat batıdan birinci odanın tavanı.

Odaların hemen hepsine kapı açıklıklarından doğrudan girilirken, birinci kat beşinci odanın kapı açıklığından sonra güney duvarının doğu köşesine yakın yerden kuzeye doğru kısa bir perde duvar çekilerek, perde duvarın doğusunda küçük bir sahanlık oluşturulmuş ve odanın doğusundaki kapıdan, sahanlık vasıtasıyla odaya geçiş verilmiştir (Resim 3.952).

Resim 3.952. Birinci kat batıdan birinci oda, kuzeybatıdan güneydoğuya girişe bakış.

Her odada dolap, ocak ve ocak üstü şerbetlik bulunur. Ancak her odada konumları farklıdır. Zemin kat birinci odanın ocak nişi kuzey duvarının batı ucuna açılmıştır (Resim 3.953). Yarım daire kavsaralı ocak nişi, duvardan öne doğru hafif taşıntı yapan boyuna dikdörtgen bir çerçevenin ortasına açılmıştır. Üzerinde dikdörtgen kesitli niş bulunur. Burası raf olarak değerlendirilmiştir. İkinci ve üçüncü odaların batı duvarlarının ortasına açılmış ocak nişlerinin üstündeki nişler de fazla derin olmayıp dikdörtgen kesitlidir ve

önlerindeki ocak üstü tablası raf olarak kullanılmaktadır. Dördüncü (doğudan birinci oda) odanın doğu duvarı ortasında boyuna dikdörtgen hafif taşıntılı çerçevenin içine yerleştirilmiş yarım daire kemerli ocak nişinin bulunduğu bölüm daha geniş tutulmuştur (Resim 3.954). Üstündeki şerbetliğin bulunduğu kısım alttan iç bükey bir konsolla ocağın olduğu alt kesimden biraz taşırılmıştır. Şerbetlik ocak nişi ile aynı akstadır. Yarım daire kavsaralı nişin kemeri ve kemer ayağı enli kaval silme şeklindedir. Ayaklarında üst üste ikişer küçük niş açılmıştır. Bu nişler boynu daralan şişe kesiti görünümündedir. Üsttekilerin ucundan yukarı doğru birer kazayağı motifi yapılmıştır.

Resim 3.953. Zemin kat batıdan birinci odanın ocağı.

Resim 3.954. Zemin kat doğudan birinci odanın ocağı.

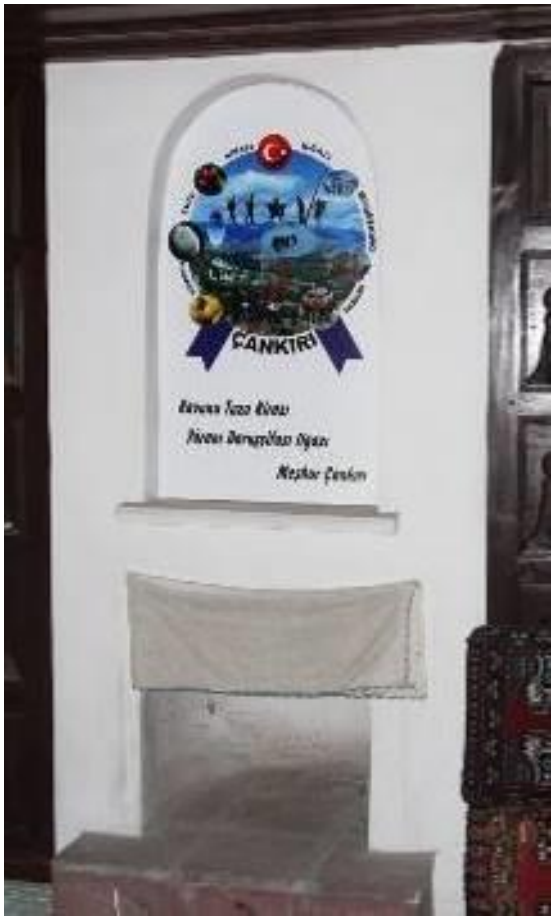
Birinci katta aradaki üç odanın ocak nişleri batı duvarları ortasındadır. Alt kattaki ara odaların ocaklarıyla aynı şekildedir.

Beşinci (birinci kat batıdan birinci) odanın kuzey duvarının ortasına yerleştirilmiş ocak nişi en gösterişli olanıdır (Resim 3.955). Boyuna dikdörtgen çerçevenin alt tarafına basık kemerli ocak nişi üstüne şerbetlik yapılmıştır. Şerbetlik boyuna dikdörtgen biçimli olup, yan kanatları ve üst tarafı dış bükey silme şeklindedir. Yan kanatlarında üst üste ikişer niş bulunur. Boyun kısmı incelen şişe kesitli nişlerden üsttekilerin ucundan yukarı

doğru birer kazayağı yapılmıştır. Gerek şerbetliğin, gerekse ocak nişinin etrafında bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Doğudan (birinci kat) birinci odanın kuzey duvarı ortasına yerleştirilmiş ocak nişinin, yarım daire kemeri vardır (Resim 3.956). Üstünde yine yarım daire kemerli fazla derin olmayan bir niş bulunur. Nişin tabanındaki raf kısmı hafif taşıntı yapar.

Resim 3.955. Birinci kat batıdan birinci odanın ocağı

Resim 3.956. Birinci kat doğudan birinci odanın ocağı

Zemin kat birinci oda hariç bütün odalarda ocaklar ile aynı hizada yapılmış dolaplar yer alır. Zemin kat birinci odada dolap bugün yoktur. Diğer ara odaların dolapları, ocakların güney tarafına yerleştirilmiştir ve daha büyük tutulmuştur (Resim 3.957-3.959). Genelde iki kapaklı, bir veya iki katlı rafları olan dolaplardır. Ocakların kuzey tarafında ise bir kapaklı küçük dolaplar vardır. Zemin kat dördüncü odanın ocak taşıntısının kuzey tarafına dolap yapılmıştır (Resim 3.959). Birinci kat beşinci odada ocağın batı tarafında dolap bulunur (Resim 3.960). Yine iki kapaklı dolabın doğu tarafında üst üste üç niş yer alır. Odanın doğu duvarına da büyükçe bir yüklük tarzında dolap yerleştirilmiştir (Resim 3.952). Batı ve güney duvarlarının önünde alçak sedirler boylu boyunca uzanır. Ayrıca bu oda da pencerelerin üst hizasından güney ve batı duvar boyunca raf yapılmıştır. Birinci kat

doğu odanın da kuzey duvarında ocağın iki yanında dolap yer alır. Dolaplar üçer yatay birer dikey konumludur ve ocağa bitişik tarafta üst üste üçer niş yer alır (Resim 3.961).

Resim 3.957. Zemin kat batıdan ikinci odanın dolabı.

Resim 3.958. Zemin kat batıdan üçüncü odanın dolabı.

Resim 3.959. Zemin kat doğudan birinci odanın dolabı

Resim 3.960. Birinci kat batıdan birinci odanın dolabı

Resim 3.961. Birinci kat doğudan birinci odanın dolapları.

Süsleme: Eserde süsleme, dış cephede avlu kapı açıklığı kemeri üzerinde, zemin kat doğu oda ile birinci kat batı odanın ocakları ve tavanlarında karşımıza çıkar. Bunlar, taş oyma, ahşap çakılarak aplike ve alçı kabartma olarak gruplandırılır.

Dış cephede avlu kapı açıklığının üzerindeki enine dikdörtgen panoda alçak kabartma yapılmış bezemeler ve kitabe yer alır (Resim 3.962). Kitabe dairesel bir kartuş içindedir. Kitabenin güney tarafında bir dairesel gülbezek bulunur. Bunun içinde on ki kollu yıldızdan meydana gelen geometrik geçme vardı. Gülbezeğin güneyinde üst üste üç küçük dairesel yıldız motifi yapılmıştır. Üstteki daha belirgin olup, alttakiler hayli yıpranmıştır. Kitabenin kuzey tarafında ve gülbezeğin güney tarafında birer, iki dairesel kartuşun arasında iki boyuna dikdörtgen silme bulunur. Üst üstte dörder adet dört kollu yıldız kabartması yapılmıştır her bir silmeye. Bu silmelerden iki yandakilerin dışa bakan kolları yıpranmıştır.

Resim 3.962. Avlu kapısı üstündeki süsleme ve kitabe panosu.

Medrese zemin kat doğu uçtaki ve birinci kat batı uçtaki odaların tavan düzenlemeleri diğerlerinden farklıdır. Zemin kat doğu odanın tavanı, iki yanı profilli enli bir çerçeve ile iki bölüme ayrılmıştır (Resim 3.961). İçteki doğu batı yönlü çakılmış ince profilli çıtalarla doğu batı yönlü beş bölüme ayrılmıştır. Her bölümün doğu ve batı kenarlarından sivri köşelerinden biri ortaya doğru bakacak şekilde yerleştirilmiş profilli çıtalarla meydana getirilmiş büyük üçgenler yapılmıştır. Çerçevenin dışında kalan bölüm ise düz bezemesizdir. Birinci kat batı odanın tavanı iki bölümden oluşur (Resim 3.964). Ortada altıgen biçimli göbek ve ana tavan yer alır. Göbek, altıgen biçimli dış ve iç kenarları profilli çıtalarla sınırlanmış enli düz bir çerçevenin içinde altı kollu yıldız çiçekleri ile dolgulanmıştır (Resim 3.965). Restorasyon notlarından yıpranmış olan tavan göbeğinin izlerine göre yeniden yapıldığı anlaşılır[394]. Ana tavan ise bir birine dik çakılmış yuvarlak ince çıtalarla kasetlenmiştir.

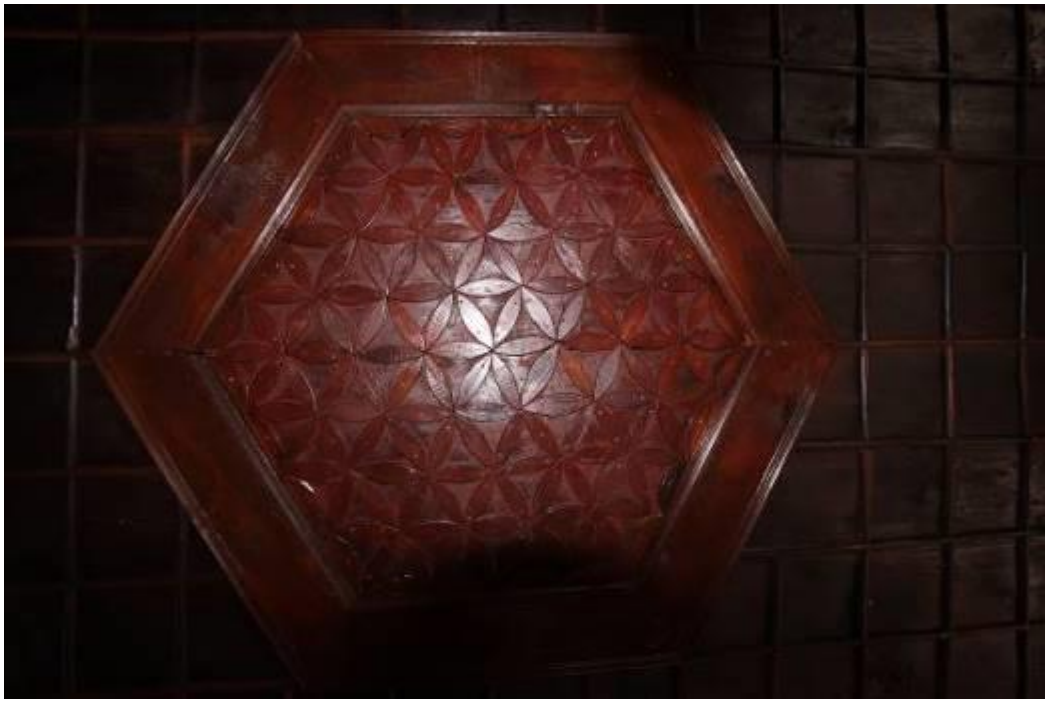
[394] VGM, Arşivinden alınan, Vakıf Eski Eser Fişi 1983 tarihli Dosya no:18.01/7, Tescil Fişi no: 180001025-TF001.

Resim 3.963. Zemin kat doğudan birinci odanın tavanı.

Resim 3.964. Birinci kat batıdan birinci odanın tavanı.

Resim 3.965. Birinci kat batıdan birinci odanın tavan göbeği.

Medrese zemin kat dördüncü ve birinci kat beşinci odaların ocakları, diğer odalara göre süslüdür. Bunlardan da birinci kat beşinci odanınki daha gösterişlidir, zemin kattakinin ise daha sade süslemesi vardır. Zemin kat dördüncü odanın doğu duvarı ortasındaki ocak nişinin üstündeki şerbetlik nişini çerçeveleyen enli dış bükey silmenin üstünde açılmış ikişer küçük nişten üsttekilerin ucundan yukarı doğru birer kazayağı motifi yapılmıştır (Resim 3.966).

Birinci kat beşinci odanın kuzey duvarı ortasına yerleştirilmiş ocak nişinin iki yanında kabartma sade sütunceler yapılmış, sütuncelerin üstüne dilimli vazo görünümlü başlıklar yapılmıştır (Resim 3.967). Bu vazolardan çıkan S-C kıvrımlı dallar arasında karanfil, lale çiçekleri ile köşelikler dolgulanmıştır. Eski fotoğraflarda köşeliklerin arasında kalan yüzeyde büyükçe, dilimli kabartma lale motifi görülür (Resim 3.968). Bu motif üstteki nişin önündeki rafa konsol vazifesi de görmüştür. Onarımlar esnasında bu bölüm yok edilmiştir. Üstündeki nişin üst kısmında da Arapça yazı benzeri kabartmalar görünse de fotoğraflardan tam olarak anlaşılamamaktadır. Ocağın üstündeki şerbetliğin dış çerçevesinde de kıvrım dallardan meydana gelen bir silme yer alır (Resim 3.968). Şerbetlik nişinin enli dış bükey çerçevesine açılmış iki küçük nişten üsttekinin tepesinden yukarı doğru üç yaprak motifi oyulmuştur. Diğer zemin kattaki odanınkine benzer; ama zemin kattaki daha yüzeysel bir kazımayla yapıldığından kazayağını andırmaktadır. Bu durumun sebebi zemin kattakinin fazla boya katmanı nedeniyle dolması olabilir.

Vakıflar arşivinden aldığımız fotoğraflarda birinci kat dokuzuncu odanın ocağının görüntülerine de rastladık (Resim 3.969). Bu görüntülere göre bu ocak ta beşinci odanın ocağı gibi kabartma alçı bezemelere sahiptir. Bugün herhangi bir bezeme içermeyen ocağın ocak nişinin iki yanında hasarlı durumda beşinci odanın ocağındaki köşe bezemesi yapılmıştır. Ancak bu ocağın üstündeki şerbetlik yuvarlak kemerli nişe sahip olup nişin iki yanında birer servi ağacı motifi yer alır. Nişin içinde de ortada servi ağacı iki yanında kıvrım dallar görülür. Niçin dış bükey kalın çerçevesinin iki yanında üst üste ikişer küçük niş yapılmıştır. Restorasyon notunda süslemelerin çok fazla hasar gördüğünden bahsedilmektedir.

Resim 3.966. Zemin kat doğudan birinci odanın ocağı

Resim 3.967. Birinci kat batıdan birinci odanın ocağı

Resim 3.968. Birinci kat beşinci odanın ocağı arşiv görüntüsü. (VGM arşivi-1974).

Resim 3.969. Birinci kat dokuzuncu odanın ocağı arşiv görüntüsü. (VGM arşivi-1974).

3.2.3.2. Taş Mektep

Şehir Planındaki Numarası: 14

Şekil No:3.49-3.50

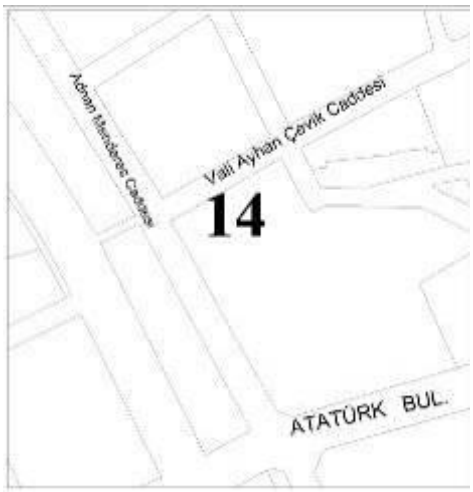
Resim No: 3.970-3.992

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Vali Ayhan Çevik Caddesi güney yanında No:31'dedir (Harita 3.61-3.63). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[395]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.970).

Harita 3. 61 Taş Mektep konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 62 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

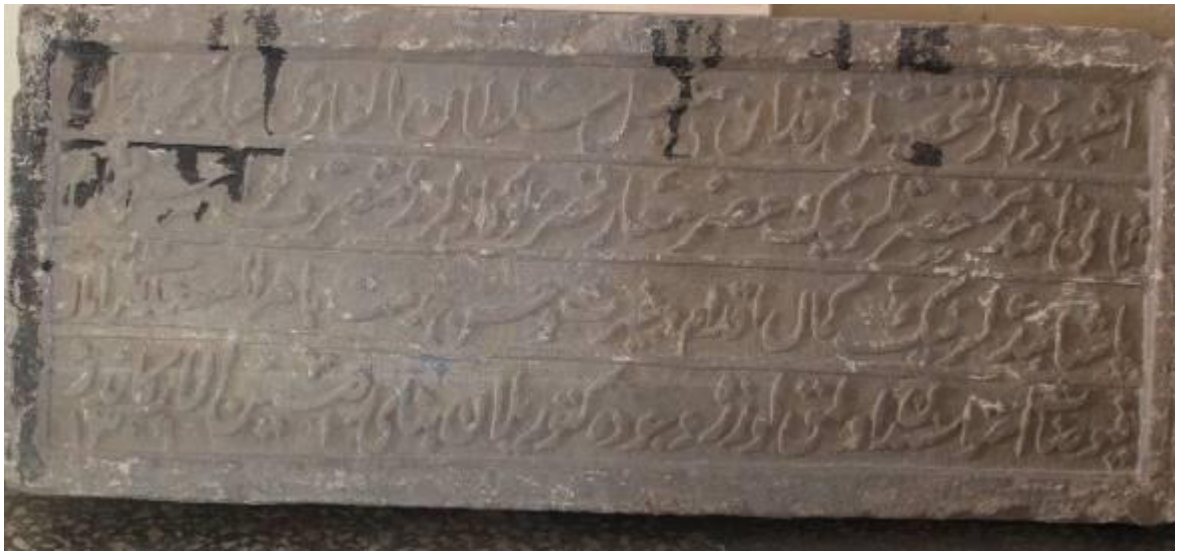
Harita 3. 63 Taş Mektep konumu (https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı).

[395] Cami, Çankırı imar planında 479 Ada ve 19 M-IV Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.970. Taş Mektep güneydoğudan görünümü.

Tarihçe: Eser, bugün Çankırı Müzesi'nde bulunan iki kitabesine göre tarihlendirilir (Resim 3.971-3.972).

Resim 3.971. Birinci kitabe.

Birinci kitabenin okunuşu:

1- *İş bu dârü't- tahsîl-i fırkadan*[396] *mesîl Sultân El Gazi Abdülhamit Han,*
2- *Sâni Efendimiz Hazretlerinin asr-ı ma'ârif hasr-ı mülükanelerinde mutasarrıf-ı liva ser Hasan Feham*
3- *Paşa bendelerinin kemâl-i ikdâm*[397] *ve gayret ve hüsn-i hidmet bâhiri'l*[398] *mes'adetleri amade,*
4- *Fuyûzât-ı ihtivâsından olmak üzere vücuda getirilen bina-yı rasîni'l-erkândır 1309.*

[396] Müze'de yer alan transkripsiyonunda "fırkadan" yerine "farktan" kelimesi kullanılmıştır.
[397] "İkdam" kelimesi okunamamıştır.
[398] "Bâhir" kelimesi de "ba her" olarak okunmuştur.

Günümüz Türkçesi:

"Bu okul Sultan II. Abdülhamit Han Hazretlerinin hükümdarlığı döneminde üstün çalışmaları ve hoş hizmetleri bulunan mutasarrıf Hasan Feham Paşa'nın yapmış olduğu çok sayıdaki yapılardan biridir. 1891/92".

Kitabeye göre 1891-1892 yılları arasında Sultan II. Abdülhamit zamanında Çankırı Mutasarrıfı Feham Paşa tarafından yaptırılmıştır[399].

Resim 3.972. İkinci kitabe.

İkinci kitabenin okunuşu:

1- *Şehinşâh-ı cihân Abdülhamid-i evvel[400] şâhı Mevlâ*
Mekâtible ma'ârifle cihânı eyledi ihyâ,

2- *Kıldı[401] mülkünün her köşesini bir gülşen-i irfân/*
Edüb her bendesi fikri cihân efrûzunu icrâ,

3- *O Mahmudü's-seyir Şâh'ın şuâ-ı mühr-i lütfundan/*
Bu sancağı da etdi feyz ile pürnûr Fehâm Paşa,

[399] Feham Paşa, H. 16 Muharrem 1306/ 22 Eylül 1888'de Çankırı mutasarrıflığı görevine tayin edilmiştir: O.A. Dosya No: 1545, Gömlek No: 87, Fon Kodu: DH. MKT.

[400] Birinci kitabede dönemin sultanı için "Abdülhamid-i evvel" yazmaktadır. Ancak bu tarih gerek ebcedle verilen tarihe, gerek Feham Paşa'nın mutasarrıflık yıllarına gerekse ikinci kitabede de belirtilen "Abdülhamid-i sani" ibaresi ile uyuşmaz. Ayrıca eserin üslubu da 2. Abdülhamit dönemi'ne uymaktadır. Bu nedenlerle birinci kitabede geçen "evvel (birinci-ilk)" ibaresinin yanlışlıkla "sani (ikinci)" yerine yazıldığını düşünüyoruz. (Abdülmecid: 1839-1861; Abdülaziz: 1861-1876; 2.Abdühamit: 1876-1909)

[401] Kitabenin 5. Satır 2. cümlede kaf harfiyle yazılırken burada "kef" harfiyle yazılmıştır. A. Dündar hocamız, doğru yazılışının kaf harfiyle olduğunu belirtmiştir. Bu kelimeyi geldi şeklinde okuduğumuz takdirde bu satırın içeriği bakımından anlamsız kalmaktadır. Bu sebeple *geldi* değil *kıldı* şeklinde okunuşunun daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

4- Ne sadık bendedir ki dembedem hüsn-i devletiyle
Veliyyü ni'meti hakkında celbeyler duâ hâlâ,
5- Hamiyyet perverânı feyz-i nutkuyla edüb teşvîk
Bu âlî mektebi kıldı o nâm-ı akdese inşâ,
6- Gelüb üçler dedi itmâmına târih-i Cevherdar
Beşâret olsun etfâle yapıldı mektebi rana.

Günümüz Türkçesi:

1- En büyük Sultan Abdülhamit ilimle ve mekteple dünyayı diriltti.
2- Devletin her köşesini bir gül bahçesi edip, aydınlattı.
3- O Mahmut Şah'ın mühründen nur dolu Feham Paşa bu sancağı ilerletti.
4- Ne sadık bir amirdir ki daima sultanı hakkında dua eder.
5- Milli onur nutkuyla mektebi teşvik edip inşa ettirdi.
6- Gelip o dedi müjde olsun çocuklara yapıldı bu güzel mektep.

Son mısrada ebced hesabı ile H. 1315/ M. 1897-1898 tarihi düşülmüştür. Bu tarih inşaatın bitiş tarihidir.

Bugün Ahmet Mecbur Efendi Kültür Merkezi olarak varlığını sürdüren binanın yapımına kaynaklara göre Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa'nın emriyle Çankırı Mutasarrıfı Tahir Bey tarafından H. 1302/ M. 1886'da başlanmıştır[402]. Maddi yetersizlikler nedeniyle kâgir kısımları bitince yapımına ara verilmiş, üç yıl sonra H. 1347/ M. 1891'de Çankırı Mutasarrıfı Fehim Paşa zamanında ahşap kısımların inşasına başlanmıştır. Çankırı'ya yeni tayin olan mutasarrıf Abdülgani Paşa döneminde H. 1309/ M. 1893'te İdadi Mektebi adıyla hizmete başlamıştır. Cumhuriyet döneminde de okul işlevi görmüştür. 1938 yılındaki onarımlar sırasında bazı bölümler eklenmiştir. 1941-1945 yılları arasında piyade okulu sıfatıyla askeri bir işlev üstlenmiştir. 1946 yılında tekrar onarılmıştır. 1904-1914 yılları arasında beş sınıflı, 1914-1923 yıllarında altı sınıflı (üçü ilk kısım) İdadi Mektebi; 1923-1926 yıllarında sekiz sınıflı (beşi ilk kısım) ortaokul sıfatıyla eğitim-öğretim görevini sürdürmüştür. 14/05/1953 tarihinde 315-1/14 sayılı MEB onayı ile Liseye dönüştürülmüştür. Yakın tarihlere kadar Çankırı Lisesi adıyla hizmet veren bina günümüzde sağlam bir vaziyettedir[403].

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi görülememekle birlikte, gerek yayınlardaki bilgilerden gerek adından hareketle tamamen taş malzeme ile inşa edildiği söylenebilir. Ayrıca yapıdaki pencere ve kapı

[402] Demircioğlu, Z. (1973). Kastamonu Valileri. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 18.
[403] Yücel, 1994, 577; http://ismetinonu. meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/18/01/702981/icerikler/tarihce.

söveleri, plasterler, silmeler ve sütunların düzgün kesme taş malzemeli olduğu açıkça görülebilmektedir. Doğu cephesine sonradan eklenen hela bölümleri ise betonarmedir. Tavanlar asli halinde ahşapken onarımlar esnasında betonarme kirişli düz tavan yüzeylere dönüştürülmüştür.

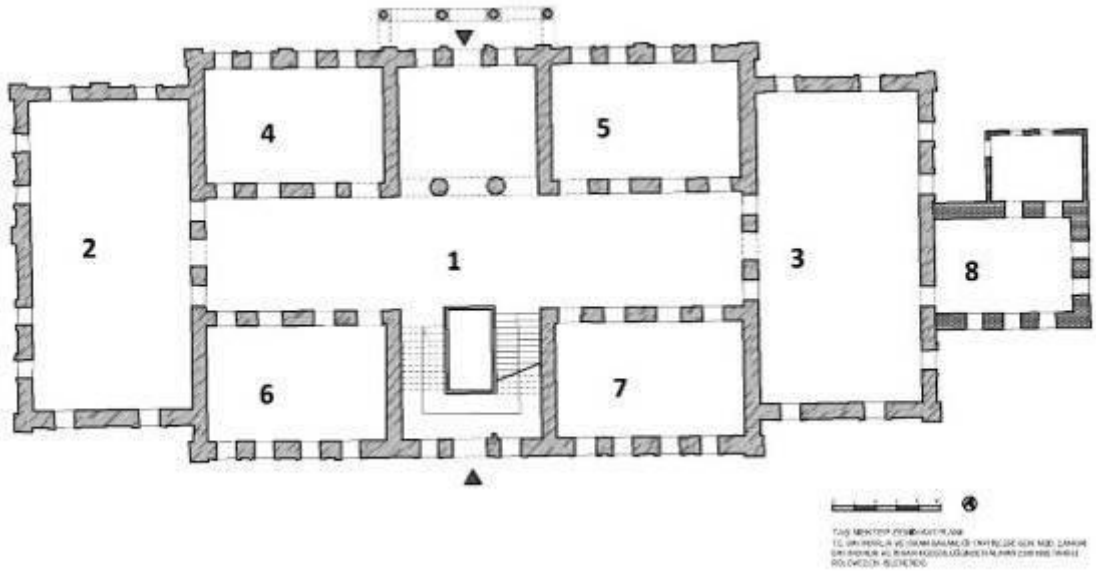
Planı: Okul, iki katlı, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.

Bütün birimler düz tavanla örtülüdür. Hem katlar arasında hem de katların kendi içinde simetrik bir görünüm sergilese de ufak farklılıklar görülür. Zemin kat, bir sofa etrafına sıralanan odalardan meydana gelir (Şekil 3.49). Dikdörtgenin doğu ve batı kenarlarına kuzey güney yönlü dikdörtgen planlı birer salon eklenmiştir (2. ve 3. birimler). Sofanın eksenindeki orta mekana (1. birim) kuzey ve güney yanlardan açılan iki eyvan yer alır. Bunlardan güneydeki merdiven boşluğudur. Ana girişin olduğu kuzeydeki eyvanın önüne iki sütun yerleştirilerek sofaya revak gibi açılmıştır. Sofanın köşelerine doğu-batı yönlü dikdörtgen planlı birer derslik eklenmiştir (4.- 7. birimler).

Kuzey cephenin orta hizasında dışa doğru enine dikdörtgen bir revak yer alır. Revak dört sütunla taşınmaktadır. Eserin köşelerinde kare kesitli taşıntılar göze çarpar.

Yapının kuzey ve güney cephelerinde on dörder, doğu ve batı cephelerinde ise dörder pencere yer alır. Karşılıklı cephelerdeki pencereler simetrik bir düzen sergilemektedir. Köşelerdeki sınıfların sofaya açılan üçer penceresi daha vardır (4.-7. Birimler). İki yandaki büyük sınıfın da uzun sofaya açılan ikişer penceresi vardır (2.-3. Birimler). Kuzey ve güney cephelerin ana ekseninde birer kapı bulunur. Köşelerdeki sınıfların kapıları, sofaya bakan cephelerinin orta birime yakın uçlarına açılmıştır. İki yandaki büyük salonların kapısı ise doğu ve batı yönlü sofaya iki kısa kenarının ortasındadır.

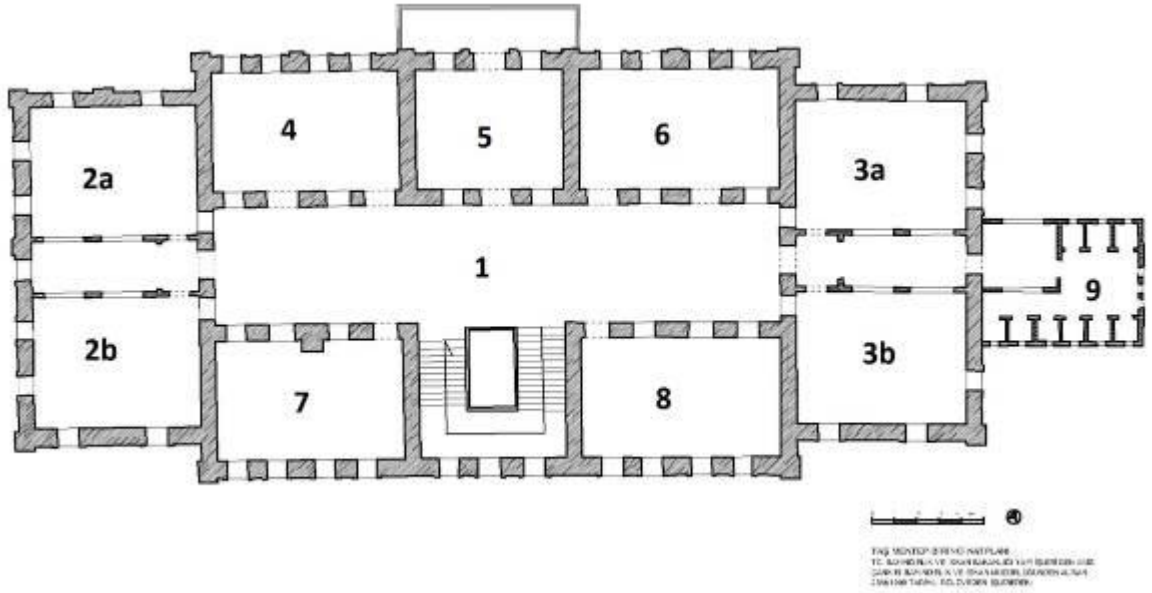
Eserin doğu cephesine sonradan bitiştirilen hela mekanı (8.birim) doğu batı yönlü dikdörtgen şemalı olup, girişi güney cephesine açılmıştır. Üç cephesinde ikişer pencere bulunur. Planda bu kısmın kuzeybatısına bitişik görülen kısım bugün mevcut değildir.

Şekil 3.49. Taş Mektep zemin kat planı (Çankırı Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nden alınan 23.8.1989 tarihli rölöveden işlenerek).

Birinci kat planı, zemin kat planıyla büyük oranda simetriktir (Şekil 3.50). Sofanın orta ekseninde kuzeydeki birim önü kapatılarak sınıf olarak değerlendirilmiştir (5. Birim). Ayrıca doğu ve batıdaki büyük salonların ortaya yakın kısımlarına sonradan ikişer paravan duvar çekilerek ikişer sınıf elde edilmiştir (2a,2b-3a,3b birimler). Bu sınıfların arasında yer alan dar koridorlardan batıdaki depo olarak değerlendirilmiştir. Doğudaki ise bu tarafa eklenen hela kısmına geçiş için koridor görevi görür. Sonradan açılan bu sınıfların kapısı aralarındaki duvarlara açılmıştır. Kuzey kanatta ortadaki sınıfın kapısı eksende yer alır (5. birim). Bunun iki yanındaki sınıfların sofaya açılan cephelerinde ikişer kapı açılmıştır (4. ve 6. birimler).

Kuzey cephede on dört, güney cephede on beş pencere açıklığı görülür. Doğu ve batı cephelerde beşer pencere açılmıştır. Doğudaki orta pencere helaya açılan bir kapıya dönüştürülmüştür. Bunun güneyindeki pencere ise kapatılmıştır. İçte kuzeydeki sınıflar hariç pencere ve kapı düzeni aynıdır. Kuzey tarafta ise yan yana üç sınıfın sofaya açılan ikişer penceresi vardır (4.-6.birimler). İki yandaki sınıfın koridora bakan cephelerinde ortadaki odaya yakın köşede birer, iki pencereleri arasında da birer kapıları yer alır. İkinci kapılar sonradan pencereden kapıya dönüştürülmüştür. Ortadaki odanın kuzey cephesinin eksenindeki kapı ile zemin kattaki revakın üstüne denk gelen balkona ulaşılır.

Şekil 3.50 Taş Mektep birinci kat planı (Çankırı Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nden alınan 23.8.1989 tarihli rölöveden işlenerek).

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı okul, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.973). Çatı marsilya kiremidi ile kaplanmıştır. Büyük bir bahçenin kuzey kenarına yakın inşa edilmiştir.

Resim 3.973. Güneydoğudan genel görünümü.

Cepheler büyük oranda sıvalı yüzeylere sahiptir. İki kademeli ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Kuzey ve güney cephelerin iki yan tarafı cephelerin gerisine çekilerek inşa edilmiştir (Resim 3.974-3.976). Cepheleri tam orta hizada prizmatik, saçak altından da profilli düz

silmeler ana kütleyi boydan boya dolaşır (Resim 3.974-3.979). Yapı, köşelerine ve cephelerine yerleştirilen plasterlerle de dikey bölümlere ayrılmıştır. Doğu ve batı cephelerde orta hizada birer plaster vardır (Resim 3.977-3.979). Bu plasterler birinci katta pencere açıklığı ile bölüntüye uğramıştır. Güney ve kuzey cephede her iki girintinin orta hizasında birer düz plaster yer alır. Ayrıca güney cephede girişin olduğu kesimde pencere aralarına dörder plaster yapılmıştır (Resim 3.974). Kuzey cephe ise cepheden taşkın olan ana kısımda her ikişer pencere arasında birer plaster yerleştirilerek dikey olarak beşe bölünmüştür (Resim 3.975-3.976). Plasterlerin başlıklarının hizasında silmeler daha taşıntılı yapılarak başlık görünümü kazanmıştır. Cephelerdeki girintiler, silmeler, plasterler ve pencere açıklıkları yapıya hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.974. Güney cephe.

Resim 3.975. Kuzey cephe.

Resim 3.976. Kuzey cephe batı tarafı (Okul Müdüriyeti'nden).

Resim 3.977. Batı cephe güneyden görünüşü

Resim 3.978. Doğu cephe kuzeyden görünüşü

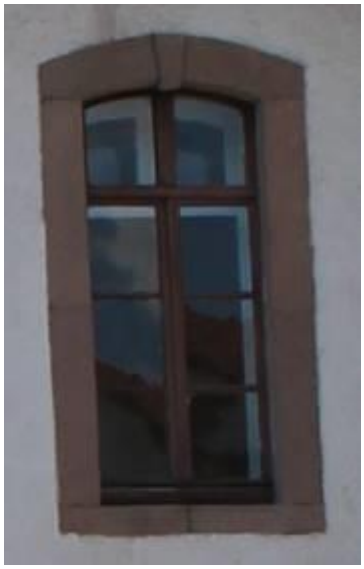

Resim 3.979. Doğu cephe güneyden görünüşü.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Batı cephede altta dört, üstte beş pencere vardır (Resim 3.977). Bunlardan ortadaki üst pencere tek olarak yerleştirilmiş iken diğer dördü aynı aksı paylaşmaktadır. Doğu cephede de aynı düzenleme söz konusu iken önüne bitiştirilen ek hela binası nedeniyle büyük oranda önü kapanmıştır (Resim 3.978-3.979). Bugün altta ve üstte üçer pencere görülebilmektedir. Bunlardan altlı üstlü birer pencere güneydoğuda, diğerleri kuzeydoğuda kalır.

Güney ve kuzey cephelerde pencere düzeni hemen hemen simetriktir. Güney cephede üstte on beş, altta on dört pencere yer alır (Resim 3.974). Girintili kısımlarda altlı üstlü ikişer pencere açılmıştır. Orta kesimde ise üstte on bir, altta on pencere açıklığı vardır. En ortadaki üst pencereler tek, diğerleri simetrik konumdadır. Tek pencerelerin alt hizasına yapının güney kapısı açılmıştır. Kuzey cephede üstte ve altta on dört pencere açılmıştır (Resim 3.975-3.976). Orta hizada ise okulun kuzey kapısı ile aynı akstaki balkon kapısı bulunur. Diğer pencereler aynı akstadır.

Alt pencereler yuvarlak kemerli, üst pencereler ise basık kemerli büyük açıklıklar şeklindedir (Resim 3.980 a-b). Alttaki pencerelere çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Pencere söveleri taştır. Pencerelerin kilit taşları taşıntılı yapılmıştır. Ek bölümün cephelerinde de ikişer sıra pencere yer alır (Resim 3.979). Güney cephesinde üstte altı altta bir pencere, kuzey cephede üstte dört pencere, doğu cephede ise altta ve üstte ikişer pencere açıklığı vardır (Resim 3.978). Üstteki pencerelerin hepsi küçük kare mazgal biçimli açıklıklardır. Alt pencerelerden güneycephe doğu uçtaki sivri kemerli boyuna bir açıklıktır. Doğudakiler ise yarım daire biçimlidir.

Resim 3.980. a)Alt sıra pencerelerden, b) Üst sıra pencerelerden, c) Ek bölümün güney cephesi.

Güney cephenin ana ekseninde yer alan kapı açıklığı yuvarlak kemerli basit bir unsurdur (Resim 3.981). Bir basamakla ulaşılan kapının kemer kilit taşı pencerelerdeki gibi cepheden taşıntılı yapılmıştır. Kuzey cephenin ortasında yer alan giriş önünde dört sütunla taşınan ve kuzeyden üç basık kemerle, yanlardan birer sivri kemerle dışa açılan revak şeklinde sundurma yer alır (Resim 3.982). Sütunların başlık ve kaideleri iki kademeli kare prizmatik biçimlidir. Batı uçtaki sütun başlığının alt tarafı tek sıra mukarnaslıdır. Kaideden profilli bileziklerle sütuna geçilir. Başlıkların alt tarafı içbükey yapılmıştır. Aşağı bakan köşelerinde birer çiçek motifi yer alır. Kaideden ve başlıklardan hemen sonra kalın bir kaval bilezik vardır.

Resim 3.981. Güney cephe eksenindeki kapı.

Resim 3.982. Revak kuzey yanı.

Revakın üstü balkon olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.982). Balkona birinci katta orta hizada yer alan yuvarlak kemerli kapıdan çıkılır. Eski fotoğraflardan balkon katının da revak şeklinde dışa açıldığı anlaşılmaktadır (Resim 3.983). Ancak bu katta direkler, direkleri bağlayan kemerler ahşap izlenimi vermektedir. Revakın iki yan ve ön cephesinin iki yanındaki açıklıklar dilimli kaş kemerle açılırken, ortadaki açıklık farklı bir dilimli kemer şeklinde yapılmıştır.

Alt kat revakın gerisinde cephe enli dört plasterle üçe bölünmüştür (Resim 3.982). Ana eksende yapının kapısı, iki yanda birer pencere yer alır. Kapı açıklığı yuvarlak kemerli genişçe ve basit bir açıklıktır. Kemer ayaklarının başladığı üzengiler profilli başlıklar şeklinde yapılmıştır. Kapının önünde bir basamak vardır. Kemer kilit taşı cepheden taşıntılıdır.

Resim 3.983. Eski fotoğrafı, kuzeydoğudan görünüm (www.meb.gov. tr'den, 1.6.2016'da aldım).

İç Mekân:

Eser, bir sofanın etrafına dizilmiş dikdörtgen planlı odalardan meydana gelmiştir. Düz tavanla örtülüdür. Merdiven boşluğunun tavanı ahşap, diğer birimlerin tavanı betonarme kirişlidir (Resim 3.984-3.988). Duvarlar sıvalı ve boyalıdır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Ancak ahşap tavan ince çıtalarla bölünmüştür.

Resim 3.984. Alt kat sofa batıdan doğuya bakış.

Resim 3.985. Üst kat sofa batıdan doğuya bakış.

Resim 3.986. Üst kattan merdiven boşluğuna bakış.

Resim 3.987. Üst kat güney doğu köşedeki sınıf.

Resim 3.988. Alt kat kuzey batıdaki sınıf.

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzendedir (Resim 3.989). Ancak kilit taşları belirtilmemiş ve iç söveleri boyanmıştır. Dersliklerin sofaya açılan pencereleri dış kütle ile aynı düzen ve görünüştedir (Resim 3.990).

Resim 3.989. Alt kat odaların pencere düzeni.

Resim 3.990. Sınıfların sofaya bakan duvarlarındaki pencere ve kapılar.

Zemin katta orta alanı kuzeydeki girişin olduğu bölümden üç yuvarlak kemerli açıklık ayırır (Resim 3.991). Kemerler ortada iki yuvarlak sütunla taşınır. Sütun kaide ve başlıkları ince kare prizmatik biçimlidir. Kare prizmalardan sütunlara profilli konik bileziklerle geçilir. Kemerlerin yaslandığı duvarlardaki üzengi konsolları düz profillidir.

Resim 3.991. Zemin kat orta hol, kuzey bakış.

Sofanın orta ekseninde güneyinde birinci kata çıkan U biçimli merdiven yer alır (Resim 3.992).

Resim 3.992. Alt kat orta hol, güneye bakış (merdiven boşluğu).

Süsleme: Eserde süsleme, dışta kuzeybatıdaki giriş revakını taşıyan sütunların başlıklarında karşımıza çıkar. Bunlar taş oyma olarak yapılmıştır. Güneybatıdaki sütun başlığında tek sıra mukarnas uygulanmıştır. Diğer üç başlığın aşağı bakan köşelerine beş yapraklı kabarma çiçek motifi işlenmiştir.

3.2.4. Ticaret Yapıları

3.2.4.1. Karadayı Hanı

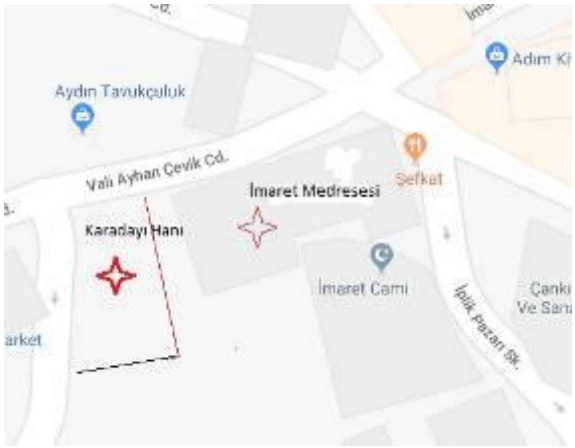
Şehir Planındaki Numarası: 19

Şekil No:3.51-3.53

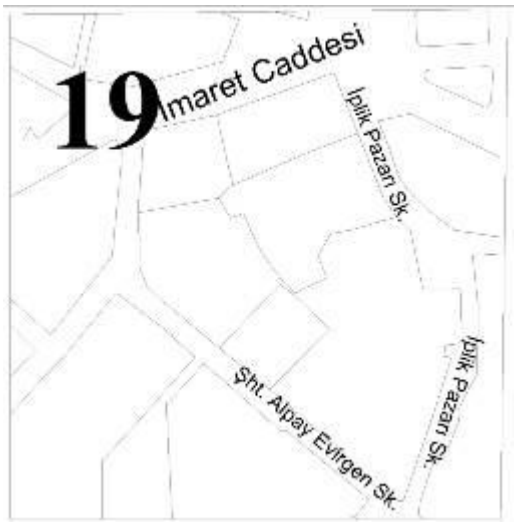
Resim No: 3.993-3.1036

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Vali Ayhan Çevik Caddesi No:7'dedir (Harita 3.64-3.65). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[404]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, üç katlı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.993). L biçimli küçük bir avlunun batı yanına yapılmıştır.

Harita 3.64. Karadayı Hanı konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 65 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[404] Han, Çankırı imar planında 61 Ada ve 2 Parselde yer almaktadır.

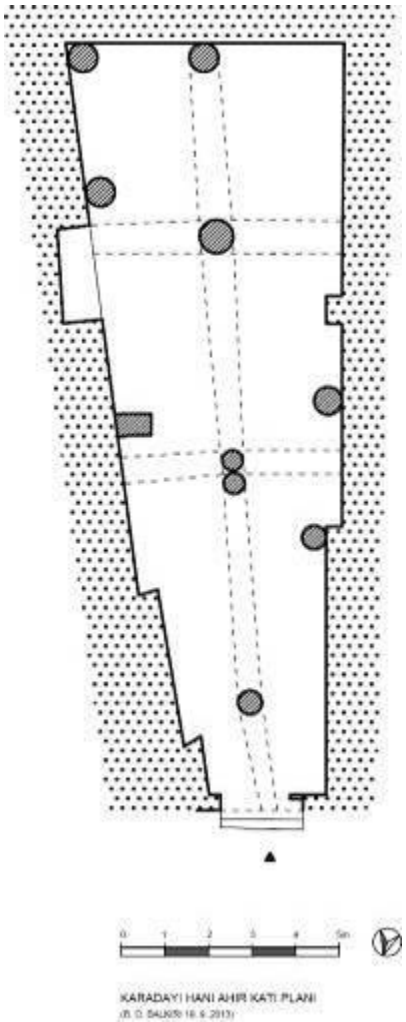

Resim 3.993. Karadayı Hanı kuzeyden görünüş

Tarihçe: Binanın yapım tarihi ile ilgili bir kayda rastlayamadık. Ancak 1869 tarihli Çankırı'yı içeren ilk salnamede Çankırı merkezde 20 han varken, 1903 tarihli son salnamede 5 hanın varlığından bahsedilmektedir. İsimleri verilmeyen bu beş handan biri olduğunu düşünmekteyiz.

Malzeme: Zemin kat duvarları kabayonu taş ve moloz taşla inşa edilmiştir. Birinci ve ikinci kat duvarları tamamen sıvalıdır. Ancak sıvanın döküldüğü yerlerden, bu katların ahşap hatıllı kerpiç örgülü yapıldığı anlaşılır. Zemin katta tavanı taşıyan destekler tavan ahşaptır.

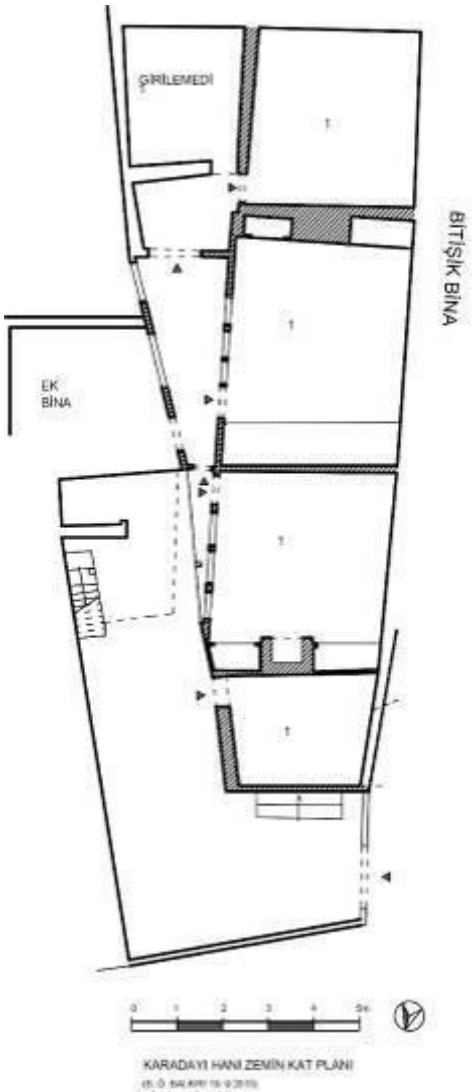
Planı: Han kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.51-3.53). Özellikle ahır katında bu çarpıklık daha belirgindir. Kuzey duvarı daha kısa tutulduğundan, doğu ve batı duvarlar buna göre açılar daralarak kuzey duvarla birleşirler. Birinci ve ikinci katlarda, kuzeydeki odanın kuzey duvarının kısalığı nedeniyle çarpıklık oluşmuştur (Şekil 3.52-3.53). Diğer odalar kareye yakın dikdörtgendir. Ahır katı kot altında olması nedeniyle duvarları toprağa gömülüdür. Ahır katı kuzey güney yönlü dizilmiş bir sıra ağaç direkle iki sahna ayrılmıştır. Ayrıca doğu ve batı duvarlar önüne yerleştirilmiş birer sıra destek daha yer alır. Direkler arasına ve direklerden doğu ve batı duvarlara atılmış destek kirişleri yer alır. Ahır katının kuzey cephesinde yer alan geniş açıklıktan üç basamakla içeri girilir.

Şekil 3.51. Karadayı Hanı ahır katı planı (B. Ö. Balkır/ 19.9.2013).

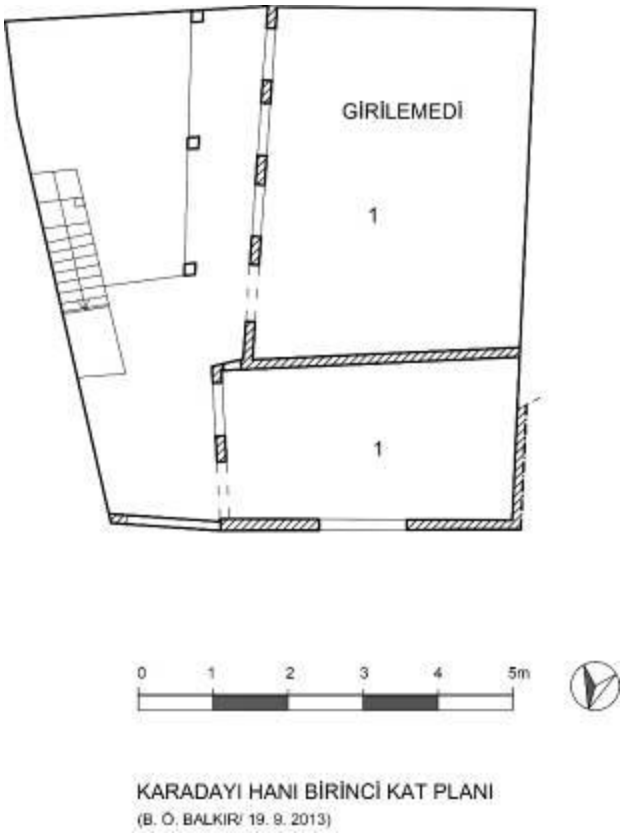
Zemin kat cadde ile aynı seviyededir. L biçimli avlunun güneybatı tarafına yerleştirilmiş, kuzey güney doğrultulu dizilmiş dört odadan meydana gelir (Şekil 3.52). Avlunun girişi batı cephesinin kuzeyindedir. Odaların kapıları doğu cephededir. Avlunun doğu tarafındaki uzun kanadının güney tarafına başka bir yapı bitiştirilmiştir. Ayrıca güney ucunda dikdörtgen planlı hela mekânı yapılmıştır. Zemin katın kuzeyden ikinci odasının doğu yanında üçgen biçimli küçük bir revak görünümlü sofa yer alır. Sofanın güneyde yer alan devamı kapalıdır. Avlunun güney batı köşesinden kapalı olan sofaya geçilir. Muhtemelen orijinal yapıda avlunun güney kanadına açılan sofanın bir parçası iken sonradan başka bina eklenince kapanmıştır. Sofanın güneyinde girilemediği için ölçüsün alamadığımız bir oda daha mevcuttur. Bu odanın kapısı sofanın güney duvarının batı ucuna açılmıştır. Ortadaki güneyden ikinci odanın güney duvarına üçüncü odanın ise kuzey duvarına ocak ve dolaplar nişleri yapılmıştır. Ortadaki ocak nişlerinin iki yanına doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli birer dolap nişi yerleştirilmiştir. Avlunun doğu duvarı önünde

ikinci katla irtibatı sağlayan merdiven bitiştirilmiştir. Avlunun binanın hizasında kalan doğu tarafının üstü düz ahşap tavanla örtülüdür. Kuzey tarafının ise üstü açıktır.

Şekil 3.52. Karadayı Hanı zemin kat planı (B. Ö. Balkır/ 19.9.2013)

Birinci kata avlunun doğusundaki dokuz basamaklı merdivenlere ulaşılır (Şekil 3.53). Odaların önünde küçük bir sofa meydana getirilmiştir. Kuzeyden iki odaya bugün ulaşılabiliyor. Güney tarafa geçiş bölümünün ise önü örülerek kapatılmıştır. Girilebilen odalardan güneydekinin kuzey duvarında dolap ve ocak nişi bulunur. Odaların kapıları doğu duvarlarına açılmıştır.

Şekil 3.53. Karadayı Hanı birinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 19.9.2013).

Yapının ahır katında pencere yoktur. Zemin katında ortadaki iki odanın doğu cephesine açılan üçer pencere yer alır. Ayrıca kapalı sofanın doğu duvarında bahçeye açılan bir pencere vardır. Birinci katta kuzeydeki odanın kuzeye ve doğuya açılan birer, güneydeki odanın ise doğuya açılan üç penceresi bulunur. Sofanın kuzey cephesinde de bir pencere açılmıştır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı ve üç katlı han, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Resim 3.994). Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır. Yapı batı ve güney cephelerden başka binalarla bitişiktir. Avlu ise doğudan başka yapı ile bitişiktir. Kuzey cepheye dıştan bakışta konut görünümünde gösterişsiz bir binadır. Avlu duvarının gerisinde sadece birinci kat duvarı görülebilmektedir. Sıvalı yüzeylere sahip avlu duvarı son derece kütlesel bir görünüş sergiler. Avlu duvarı geç dönemde yeniden briket ile yapılmıştır. Avluya batı cephesindeki dikdörtgen kapı ile ulaşılır. Yapı ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir ve çatının kuzey cepheden uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir.

Kuzey cephede zemin ve birinci kat arasında sonradan bir saçak daha yapılmıştır (Resim 3.994). Zemin katta doğu cephede kuzey köşede ve kuzeydeki oda ile güneydeki odanın arasındaki sınır çizgisinde dikey yerleştirilmiş ahşap birer plaster görünümlü direk

yer alır (Resim 3.994-3.995). Aradaki bu direkler aslında sofanın taşıyıcılarındandır. Avlunun doğu duvarı önünde birinci kata çıkan ahşap merdiven yer alır (Resim 3.998). Pencere açıklıkları ve plasterler cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.994. Kuzey cephesi, avludan

Resim 3.995. Avlu ve doğu cephe, kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.996. Zemin kat doğu cephe ve avlu, güney doğudan bakış.

Resim 3.997. Birinci kat doğu cephe, kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.998. Avlu güneyden kuzey bakış ve doğu duvarı önündeki merdivenler.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Kuzey cephede sadece birinci katta pencere açıklığı varken (Resim 3.993), doğu cephede iki sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.996-3.997). Doğu cephede her sıra pencere ait olduğu kattaki odalara açılır. Her iki katta da dörder pencere açıklığı vardır. Her iki katta da güneydeki odaya üç pencere açılır. Birinci katta ayrıca bir pencere de kuzey odaya açılır. Ayrıca zemin kattaki pencerelerin güneyinde kapı açıklığı yer alırken (Resim 3.999), Birinci katta güneydeki üç pencere ile kuzeydeki pencere arasında kapı açıklığı yer alır (Resim 3.997, 3.1000). Pencereler boyuna dikdörtgen biçimlidir. Kuzey cephedeki pencere nispeten diğerlerinden büyüktür. Pencerelerin düz ahşap söveleri vardır.

Resim 3.999. Doğu cephe zemin kat pencere düzeni.

Resim 3.1000. Doğu cephe birinci kat güney taraf pencere düzeni.

Birinci katın revakının tavanı zemin katta avlunun örtüsünü teşkil eder. Üzeri düz ahşap tavanla örtülü revak iki ahşap taşıyıcı ile doğudan balkon şeklinde dışa açılır (Resim 3.1000). Balkon, zemin katta iki ahşap direkle desteklenmiştir (Resim 3.999). Kuzeydeki destek adeta duvara gömülü konumdadır (Resim 3.996). Direkler alçak bir seki üstünden yükselir. Kare prizmatik başlık ve kaideleri vardır (Resim 3.996). Başlık ve kaidelerden silindirik gövdeye, köşeleri pahlanarak sekizgene dönüştürmek suretiyle geçilmiştir. Pahlı bölümler bezelidir. Avlunun doğu duvarı önünde yer alan dokuz basamaklı merdivenin yaslandığı başlangıç direği de benzer biçimdedir. Ancak gövdeye geçiş kısmının bezemesi farklıdır.

Yapının kuzey cephesinde ahırın yer aldığı zemin katın kapısı yer alır (Resim 3.1001). Kapının yarısından aşağısı kot altında olduğundan üç basamakla içeri girilir. Geniş, dikdörtgen biçimli açıklıklı ve çift kapaklıdır.

Resim 3.1001. Ahır kapısı.

Avlunun güney ucunda yine briketle sonradan yapılmış hela bulunur (Resim 3.1002). Güney duvarının batısındaki dikdörtgen biçimli kapıdan yapının güney tarafına geçilir.

Resim 3.1002. Avlunun güneyindeki hela ve güney duvar batı ucundaki kapı açıklığı.

Birinci katta kuzeydeki oda doğu cepheden hafif taşıntı yapar. Girişi doğu cephe kuzey ucundadır (Resim 3.1003). Çıkıntının güney cephesine de bir pencere açılmıştır. Revakın kuzey cephesi de örülerek kapatılmış ve pencere açılmıştır. Binanın eski fotoğraflarında, kuzeydeki odanın kuzey duvarı ortasında bir dar penceresi olduğu, cephenin batısında da kapatılmış bir pencere izi görülür (Resim 1004). Zaman içinde ortadaki pencere genişletilmiş ve cephe sıvanarak pencere izi kapatılmıştır.

Resim 3.1003. Birinci kat kuzey odanın doğu cephesi

Resim 3.1004. Birinci kat kuzey odanın kuzey cephesi[405] (İ. Hoşafçıoğlu)

İç Mekân:

Yapı içten hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Resim 3.1005-3.1006). Ahır katı, kirişlemeli ahşap örtülü, diğer iki kat ise düz ahşap tavanlıdır. Ahır katının duvarları yer yer yıkılmış, dökülmüştür Ahır katı ile zemin katı ayıran kuzeydeki odanın tavanı yıkılmıştır. Batı duvarın orta hizasına yakın büyük oranda kapatılmış üçgen biçimli bir niş yer alır (Resim 3.1007). Muhtemelen ocak nişidir.

Resim 3.1005. Ahır katı kuzeyden güneye bakış.

[405] Hanın ve bitişiğindeki Doğruyol Gazetesi'nin sahibi, İrfan Hoşafçıoğlu'na yardımlarından dolayı müteşekkiriz.

Resim 3.1006. Ahır katı güneyden kuzeye bakış.

Resim 3.1007. Ahır batı duvarındaki baca deliği.

Zemin kattaki odalar depo olarak kullanılmaktadır. Kuzeyden birinci odanın taban döşemesi yıkıldığından bu oda artık kullanılmamaktadır. Kuzeyden ikinci odanın kuzey

duvarı ortasında yer alan ve duvardan hafif taşıntı yapan ocak nişi basık kemerlidir (Resim 3.1008). Nişin üst tarafı raf gibi değerlendirilmiştir. Ocağın iki yanında batıdaki daha büyük olmak üzere iki dolap nişi bulunur (Resim 3.1009-3.1010). Batıdakinin dört, doğudakinin üç kapı kanadı vardır. Dolap kapaklarının binileri ile bu odanın kapı alınlığı özenli bir ahşap bezemeye sahiptir. Ayrıca dolap kapaklarının menteşeleri de ok ucu şeklinde yapılmıştır.

Resim 3.1008. Zemin kat, kuzeyden ikinci oda, kuzeye bakış.

Resim 3.1009. Zemin kat kuzeyden ikinci oda doğudaki dolap kapağı

Resim 3.1010. Zemin kat kuzeyden ikinci odanın kapısı

Avlunun güney duvarı batı köşesinden girilen kapalı sofa sade görünümlü olup diğer üç odaya burada bağlantı sağlanmıştır (Resim 3.1011). Ayrıca sofanın doğu duvarına, bitişiğindeki matbaa ile irtibat sağlayan kapı açılmıştır. Sofanın batısında yer alan kuzeyden üçüncü oda en gösterişlisidir (Resim 3.1012-3.1014). Odanın kapısı doğu duvarının kuzey ucundadır. Ahşap kapı, oyma ve çakma tekniğinde yapılmış geometrik bezemeler içerir (Resim 3.1013). Güney duvarı ortasında üst tarafı yarım daire profilli ve yarım daire kavsaralı niş olan ve duvardan hafif taşıntılı ocak nişi yer alır (Resim 3.1014). Üstteki nişin iki yan duvarına üst üste ikişer şişe biçimli küçük niş yapılmıştır. Bu ocak düzenlemesinin iki yanında birer dolap yer alır. Dolap kapakları da kapıdakine benzer bir süslemeye sahiptir.

Resim 3.1011. Avlunun güneyindeki kapalı sofa, kuzeyden güneye bakış.

Resim 3.1012. Kuzeyden üçüncü oda, güneyden kuzeye bakış.

Resim 3.1013. Kuzeyden üçüncü odanın kapısı.

Resim 3.1014. Kuzeyden üçüncü odanın güney duvarındaki ocak ve dolaplar.

Odanın kuzey duvarı önünde de boylu boyunca yüklük tarzında dolap varken bugün sadece üst kapakları kalmış alt kapakları kaldırılmıştır. Bu odanın tavanı da diğer odalardan farklı olarak bezenmiştir (Resim 3.1015). Çıtalarla geometrik bölümlere ayrılmıştır, tavan göbeği ve çerçevesiyle oldukça gösterişlidir.

Resim 3.1015. Kuzeyden üçüncü odanın tavanı.

Sofanın güney duvarına açılan bir kapı ile güneydeki diğer iki odayla bağlantı sağlayan küçük sahanlığa ulaşılır. Buranın güney tarafındaki oda kilitli olduğu için göremedik. Batısındaki oda ise son derece sade özelliksiz bir odadır (Resim 3.1016).

Resim 3.1016. Küçük sahanlığın batısındaki oda.

Birinci katta kuzeydeki oda doğu batı yönlü dar dikdörtgen bir odadır (Resim 3.1017). Duvar sıvaları dökülmüştür. Tavanı profilli çıtalarla bölünmüştür. Kuzeyden ikinci odaya da kapısı kilitli olması nedeniyle giremedik. Ancak kırık camlı penceresinden

gördüğümüz kadarıyla bu odanın kuzey duvarındaki ocak nişi de özenli yapılmıştır (Resim 3.1018). Yuvarlak kemerli ocak nişi üstünde yarım daire kesitli bir niş yer alır. Bu nişin iki yanında şişe kesitli üst üste ikişer küçük niş yapılmıştır. Önünde de S profilli ince bir raf vardır. Bu düzenlemenin batı yanında büyük bir dolap nişi yapılmıştır. Bu odanın da tavanı kuzey güney yönlü çakılmış profilli çıtalarla hareketlendirilmiştir.

Resim 3.1017. Birinci kat kuzeyden birinci oda, doğuya bakış.

Resim 3.1018. Birinci kat kuzeyden ikinci oda

Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar.

Süsleme: Eserde süsleme, avludaki direklerde, zemin kat güneyden ikinci odanın kapısı, dolap kapakları, tavanı ve ocak üstündeki nişte, kuzeyden ikinci odanın kapısında ve dolap kapaklarında, ikinci kat güneydeki odanın ocak üstündeki nişinde karşımıza çıkar. Bunlar, ahşap çakılarak aplike, ahşap oyma, kündekâri ve alçı kalıplama olarak gruplandırılır.

Zemin kat güneyden ikinci odanın kapısı ile dolap kapaklarının bezemesi birbirine benzer özelliktedir. Kompozisyonun düzenlemesinde küçük farklılıklar vardır. Hem dolap kapakların hem kapının üst tarafındaki enine dikdörtgen boş alanda üst tarafı kıvrımlı altı düz çerçeveli alınlık görünümlü bir bezeme oyma tekniğinde yapılmıştır. Kapıdaki alınlığın çerçevesinin üstündeki S kıvrımlar daha girintilidir (Resim 3.1019-3.1020). Kaş kemer görünümündedir. Çerçeveyi içi zikzakarla dolgulanmış ince bir silme dolanır. Çerçevenin içinde ortada kemerin hatlarına uyacak şekilde büyük bir daire biçimli rozet, bunun iki yanında boyları içten dışa küçülerek dizilmiş ikişer küçük dairesel rozet daha yer alır. Ortadaki rozettin zikzaklı bir silme çevreler. İçinde ince profilli silmelerle Mührü Süleyman motifi yapılmıştır. Mührü Süleymanın ortasındaki altıgen alanın içinde yine zikzaklarla çerçevelenmiş artı şekli yer alır. Büyük rozetin hemen iki yanındaki rozetlerin içinde altı yapraklı yıldız çiçeği motifi, bunların iki yanındaki küçük rozetlerde ise birbirini kesen dört ince silme ile sekizgen meydana getirilmiştir. Ortadaki büyük rozetin tepesinde ortadan ikiye bölünmüş eşkenar üçgen motifi yer alır. Kapının alınlığının altında kalan diğer yüzeyi, yatay ve dikey biçimde yerleştirilmiş profilli çerçeveli orta kısımları kabartmalı dikdörtgen kartuşlarla meydana getirilmiş bir kompozisyonla doldurulmuştur (Resim 3.1021-3.122).

Kartuşlar kündekari tekniğinde yapılmıştır. Kapının tam dikey ekseninde kartuşların meydana getirdiği kompozisyonu üstte iki altta bir olmak üzere üç ince dikey, bu gruplama arasında da bir enli yatay kartuş ikiye ayırır. Dikey kartuşlar dört yandan yarım daire dilimlerden oluşan bir silmeyle sarılmıştır (Resim 3.1021-3.122). Bunun içinde simetrik oyulmuş zikzaklarla geometrik bir bezeme yapılmıştır. Yatay kartuş yine zikzaklı bir silmeyle çerçevelenmiştir (Resim 3.1023). İçi profilli silmelerin köşegenlerden birbirini kesecek şekilde yerleştirilmesiyle üçgen bölümlere ayrılmış ve her üçgenin içi de tekrar küçük üçgenlere bölünmüştür.

Resim 3.1019. Güneyden ikinci odanın kapısı

Resim 3.1020. Kapı alınlığı

Resim 3.1021. Kapı dikey eksenindeki bezemeli kartuşlardan

Resim 3.1022.:Kapı dikey eksenindeki bezemeli kartuşlardan

Resim 3.1023. Kapıdaki yatay süsleme panosu.

Dolap kapaklarından batıdakinin alınlık kısmında yine zikzak silmeyle çerçevelenmiş altı düz üstü S kıvrımlı alınlık yapılmıştır (Resim 3.1024- 3.1026). Yatayda daha geniş ama yüksekliği daha az bir çerçevedir. Üç dilimli kıvrım yayılmıştır. Ortadaki daha yüksekçedir. Ortadaki kıvrımın hemen altında altıgen içinde altı kollu yıldız çiçeği motifi oyulmuştur. Bu kapağında altta kalan yüzeyi kapıdaki gibi kündekari tekniğinde yapılmış birbirini kesen yatay ve dikey yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli kabartma kartuşlardan meydana gelen kompozisyona sahiptir. Bu kompozisyonun tam ortasında kare çerçeveli bir geometrik süsleme panosu yer alır (Resim 3.1025). Karenin içinde köşegenlerde üçgen alanlar bırakarak sekizgene dönüştürülmüştür. Bunun içinde iç içe iki daire yer alır. Dıştaki dairenin iç hattına beş yarım daire bitiştirilerek yerleştirilmiştir. İçleri dört üçgen parçaya bölünmüştür. Ortadaki dairenin içinde altı yapraklı yıldız çiçeği motifi vardır. Dolabın sağ kanadının önünde eşya yığını olması nedeniyle ayrıntılı göremedik. Ancak bunun da dikdörtgen kartuşlarla bölündüğü anlaşılmaktadır.

Resim 3.1024. Güneyden ikinci oda batı dolap kapağı

Resim 3.1025. Batı dolap kapağında ortadaki kare bezeme

Resim 3.1026. Batı dolap kapağı sol kanadının alınlığı.

Doğudaki dolabın iki kapağı da aynı düzenlemeye sahip olup diğerleri ile benzer özelliktedir. Adeta süsleme alanları ile dörder bölüme ayrılmıştır. En üstte alınlık kısmında altı düz, üst tarafı ayakları yana açılan yuvarlak kemerli çerçeve yer alır (Resim 3.1027-3.1028). Ortasında altı kollu yıldızlarla dolgulanmış altıgenlerden meydana gelen geometrik kompozisyonlu büyükçe bir rozet ile iki kenardan rozete doğru bakan ortadan ikiye bölünmüş ikizkenar üçgen şekillerle bezenmiştir. Alınlığın altında kalan üç parçaya bölünmüştür. Üst ve altta diğer kapaklardaki gibi kündekari tekniğinde yapılmış yatay ve dikey yerleştirilmiş dikdörtgen kartuşlarla meydana getirilmiş düzenleme tam ortadan enine dikdörtgen süsleme panosu ile bölünmüştür (Resim 3.1028). Dikdörtgenin içi köşelerde üçgen alanlar kalacak şekilde ikişer sekizgene bölünmüştür. Sekizgenlerin ortasında zikzaklardan meydana gelen silme ile çerçevelenmiş daire içinde altı kollu yıldız

çiçeği motifi oyulmuştur. Bu dolabın binisi de bezemelidir (Resim 3.1029). Aşağıdan kapak kulbuna kadar olan kısımda yarım altıgen kesitli bininin üst köşeleri mukarnas gibi pahlanmıştır. Arada kalan yüzeyler düz ve verev atılmış ince yivlerle balıksırtı ve çapraz desenleriyle bezenmiştir. Kuzeyden ikinci odanın dolap kapaklarının binileri de aynı şekilde bezenmiştir; ancak kapaklar düzdür (Resim 3.1030). Bu odanın kapısının alınlık kısmında da kalın profilli silmelerin yatay ve düşey biçimde yerleştirilmesi suretiyle meydana getirilmiş geometrik bir kompozisyon yer alır (Resim 3.1031).

Resim 3.1027. Doğudaki dolap kapakları.

Resim 3.1028. Dolap kapaklarındaki bezemeyi ortadan bölen yatay süsleme panosu.

Resim 3.1029. Dolap kapağının binisi

Resim 3.1030. Kuzeyden ikinci odanın kapısı

Resim 3.1031. Kuzeyden ikinci odanın kapı alınlığı.

Tavan üç bölümden oluşur. Ortada altıgen biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır (Resim 3.1032). Göbek, profilli çıtalarla yapılmış ters altıgen piramidal bir çerçeve şeklinde merkeze yerleştirilmiştir[406]. Çerçeve oldukça geniş tutulmuştur. Çerçevenin içinde kalan düzlem altı kollu yıldız çiçeklerinin çakılması ile dolgulanmıştır.

[406] Fotoğraf karanlık olduğundan tezimize koymadık. Ancak Çivitçioğlu Medresesi 1. Kat batıdan 1. Odanın tavan göbeği ile aynı kompozisyona sahiptir.

Gerek çiçeklerin yapraklarında gerekse çerçevede çivi başları adeta süslemeye eşlik edecek şekilde yerleştirilmiştir. Ana tavan, ince profilli çıtaların birbirine dik çakılmasıyla kasetlenmiştir. Dış çerçeve üç sıra silmeden meydana gelir (Resim 3.1033). İçte profilli düz bir silme, ortada iki sıra testere dişi silme, en dışta ise ince çıtaların V şeklinde sıralanarak dizilmesinden oluşan balık sırtı motifi ile doldurulmuş ve diğer iki silmeden daha geniş bir silme tavanı boydan boya dolanır.

Resim 3.1032. Güneyden ikinci odanın tavanı.

Resim 3.1033. Tavan çerçevesi.

Revak direkleri ile merdiven başındaki direğin başlık ve kaideleri üstünde oyma desenler yer alır. Revak direklerinin başlıklarının alt kısmı gövdeye geçişte pahlanmıştır. Pahların arasında kalan ters piramidal yüzeylere dört sıra çentik şeklinde küçük nişlerden

meydana gelen silmeler yapılmıştır. Üstteki ikisi hemen alt altadır. Diğer ikisi aralıklı yapılmıştır. Merdiven başındaki direğin başlığı ve kaidesi ince yatay yivlerle gövdeden ayrılmıştır. Yüzeyleri ince yatay düz yivlerle dört bölüme ayrılmıştır. Üstten üçüncü boşlukta zikzaklı bir silme oyularak işlenmiştir.

Zemin kat güneyden ikinci odanın ve birinci kat güney odanın ocak nişlerinin üst üstüne şerbetlik yapılmıştır (Resim 3.1034-3.1035). Şerbetlikler boyuna dikdörtgen çerçevelidir. Tabanındaki raf kısmı S kıvrımlı hafif taşıntı yapar. Şerbetliğin orta kısmına yuvarlak kemerli fazla derinliği olmayan bir niş yapılmıştır. Yan kanatlarında üst üste boyun kısmı incelen şişe kesitli ikişer niş bulunur. Zemin kat güney odanın şerbetliğinin üst batı köşesinde dökülen kısmının altında bir takım süsleme parçaları görülmektedir. Büyük orandan şerbetliğin altında kalan süslemenin görünen kısımlarından alttakinde altı yapraklı yıldız çiçeği kabartmasının fark edilebilmektedir (Resim 3.1036). Üstteki kabartma desenin şekli tam olarak anlaşılamamaktadır.

Resim 3.1034. Zemin kat güneyden ikinci odanın ocak üstü nişi

Resim 3.1035. Birinci kat kuzeyden ikinci odanın ocak üstü nişi.

Resim 3.1036. Zemin kat güneyden ikinci odanın ocak nişinin dökülen alçısının altından görülen bezeme

3.2.4.2. Anadolu Oteli- Pofurun Hanı-Gofuroğlu Hanı[407]

Şehir Planındaki Numarası:18

Şekil No:3.54-3.56

Resim No:3.1037-3.1074

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Elif Caddesi ile Belediye Caddesi'nin kesiştiği köşede No:26'dadır. (Harita 3.66-3.68). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[408]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, üç katlı ve avlulu bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.1037).

Harita 3. 66. Gofuroğlu Hanı konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 67 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[407]Arslan – Karakuş, 2012, 13: 12. dipnotta yapının adı Gofuroğlu Hanı olarak geçmektedir. Ayrıca şehir sakinlerinden Recep Söyler (65), Süreyya Kalkımlı ve Ahmet Balioğlu beyler ise Pofurun Hanı olarak anıldığını belirtmişlerdir.

[408] Han, Çankırı imar planında 221 Ada ve 2 Parsel'de yer almaktadır.

Harita 3.68. Anadolu Otel uydu görünümü (Google Earth'te:12.72013'te görüntülenmiş/ 17. 3. 2016'da alındı)

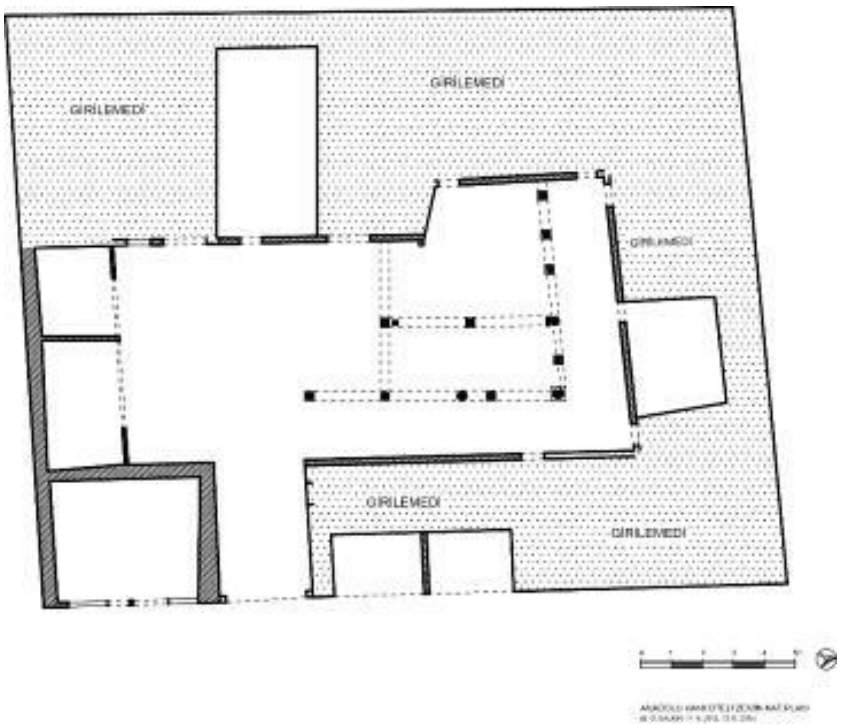
Resim 3.1037. Anadolu Oteli kuzeydoğudan genel görünüş.

Tarihçe: Binanın sahiplerinden eserin 20.yy. başında yapıldığını öğrendik. Ancak herhangi bir belgede yapının tarihine dair bilgiye rastlayamadık. 1869 tarihli ilk salnamede Çankırı'da 20 han varken, 1903 tarihli son salnamede han sayısı 5'e düşmüştür [409]. Salnamelerde hanlarla ilgili sayı vermesine karşın isimleri geçmemektedir. 1993 yılına kadar otel olarak hizmet vermeye devam etmiş. Bu tarihten sonra kaderine bırakılmıştır. Birinci katta kuzeydeki kahvehane ile doğusu cephesindeki ayakkabı dükkânları haricinde bir hayli bakımsız, yıkıma terkedilmiş durumdadır.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahiptir. Sıvanın döküldüğü yerlerden su basmanı ve ahır katının kesme taş, üst katların ise ahşap çatkılı kerpiç örgülü olduğu anlaşılır. Köşelerde ve ana cephede düzgün kesme taş kullanılmış, aralarda ise kabayonu ve moloz taş kullanılmıştır. Destekler ve tavan ahşaptır.

Planı: Han-Otel, kuzey güney yönünde iç avlulu, hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.54-3.56). Zemin kat aynı zamanda ahır kısmını da teşkil etmektedir. L planlı avlu, kuzey güney doğrultusunda uzanmaktadır (Şekil 3.54).

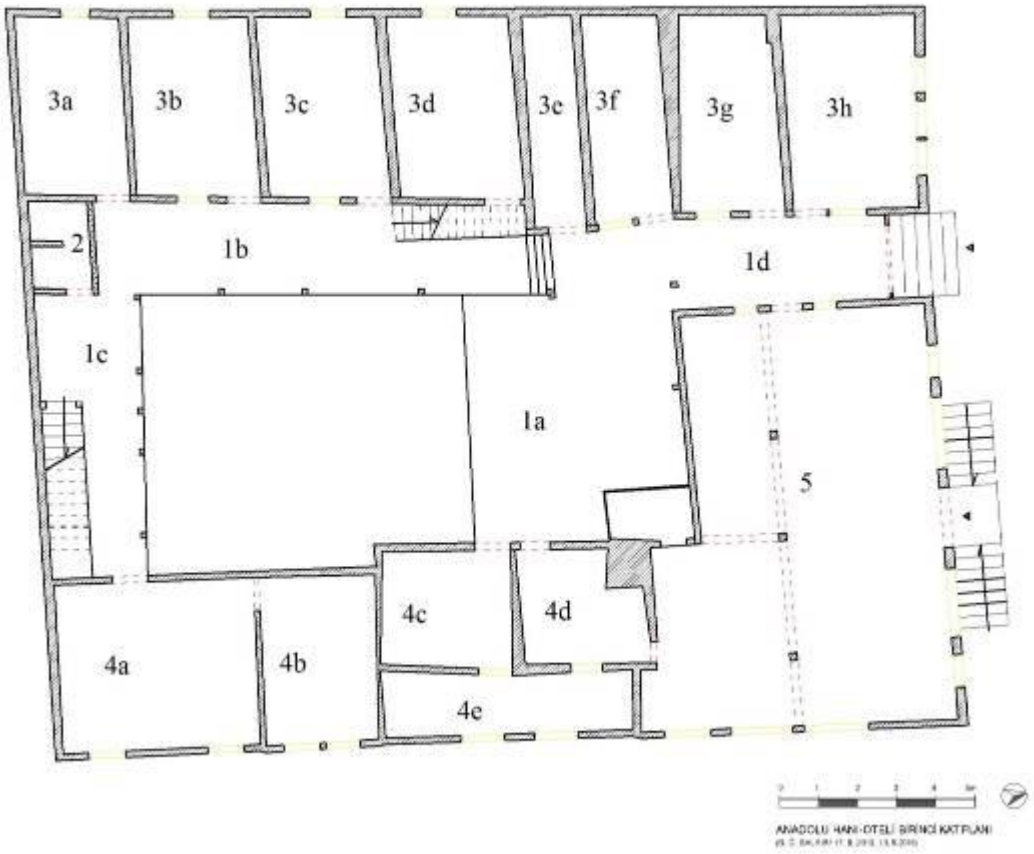
[409] Türkoğlu, 1999, 17, 544.

Şekil 3.54. Anadolu Oteli Zemin kat planı (B. Ö. Balkır/ 17.8.2013).

Kısa kenarı kuzey uçtan batıya doğru uzanır. Avlunun doğu ve kuzey yanı revaklıdır. Kuzey tarafta iki sıra, doğuda bir sıra direk dizisi yer alır. Avlunun kuzey yanında üç, güney yanında iki ve batı yanında beş adet dikdörtgen planlı oda mevcuttur. Odaların sekizine girilemediğinden ölçüleri alınamamıştır. Kuzey ve batıdaki birer oda ile güneydeki iki odaya girilebilmiştir. Ayrıca doğu cephedeki üç dükkâna girilebilmiştir. Güneydeki oda sonradan ikiye bölünmüş olup aslında koğuş halinde ahır kısmı olmalıdır. Doğu kenarın kuzeye yakın ucunda da bir oda mevcuttur. Avlunun doğusunun güneye yakın kısmında doğu batı yönlü dikdörtgen giriş eyvanı yer alır. Eyvanın kuzeyinde kapısı eyvana açılan bir oda daha vardır. Doğu cephede dışta caddeye açılan kuzey güney yönlü dikdörtgen planlı üç küçük mekân vardır. Buralar dükkân olarak kullanılmaktadır.

Birinci kat; kuzey, güney ve batıdan ortadaki avluya açılan revakın gerisine dört yönden dizilmiş mekânlarla çevrilmiştir (Şekil 3.55).

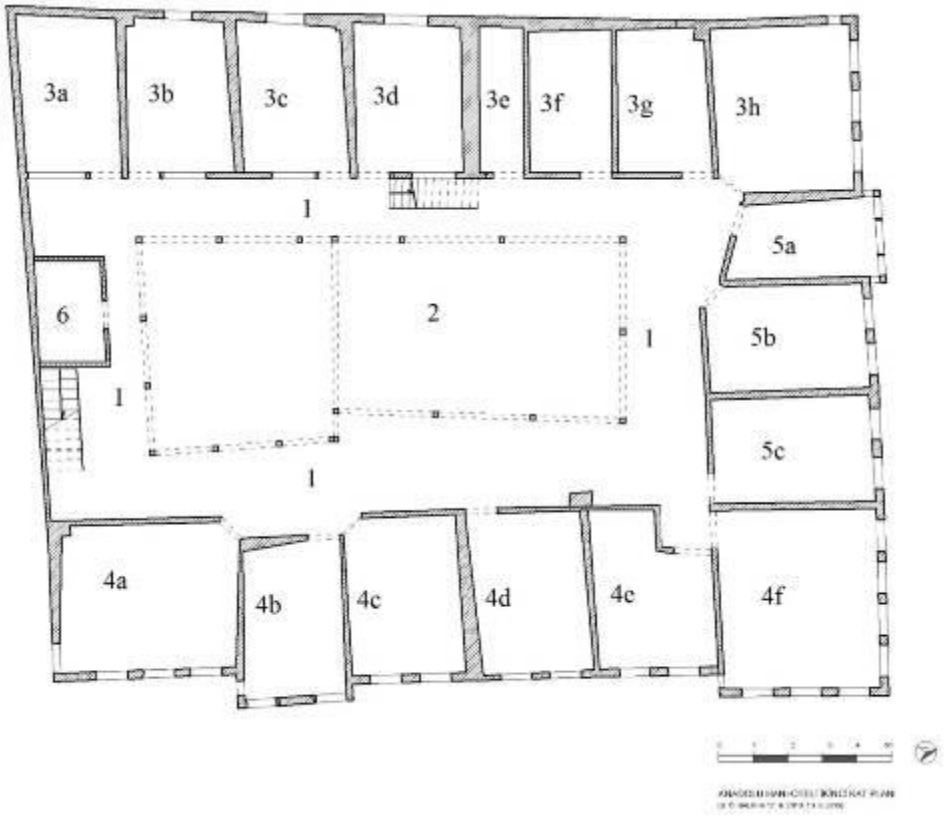

Şekil 3.55 Anadolu Oteli Birinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 17.8.2013).

Revakın kuzey kanadı (1a), batı (1b) ve güney (1c) kanatlara göre nispeten daha geniştir. Bu kısmın kuzey batı ucundan kuzey güney yönlü dar bir koridora (1d) geçilir. Güneybatı ucunda yer alan üç basamaklı merdivenle de batı revaka çıkılır. Batı revakın güney ucunda yer alan hela mekânları (2) geç dönemde briketle yapılmıştır. Batı revakta güneyden dördüncü odanın (3d) hemen önünde on beş basamaklı merdivenle ikinci kata ulaşılır. Ayrıca güney revakın güney duvarına bitişik yapılmış on üç basamaklı merdivenle de ikinci kata ulaşım sağlanmıştır. Batı yanda yan yana dizilmiş doğu batı yönlü dikdörtgen planlı sekiz oda yer alır (3a-3h). Bunlardan kuzeyden dördüncü oda (3e) nispeten diğerlerinden dar ve uzundur. Burası banyo olarak değerlendirilmiştir. Doğuda güney tarafında kuzey- güney yönlü dikdörtgen planlı geniş bir oda (4a) ile bu odadan bağlantı sağlanmış doğu batı yönlü dikdörtgen daha küçük bir oda (4b) yer alır. Bu odanın kuzey tarafında yan yana iki oda (4c-4d) daha bulunur. Bu iki odanın doğusunda güneydekinden geçilen ve kuzey güney yönlü dikdörtgen planlı dar bir oda (4e) daha yer alır. Doğu yandaki bu odalardan güneydekine revakın güney tarafından, kuzeydeki ikisine revakın kuzey tarafından ulaşılır. Kuzey doğu köşede doğu batı doğrultulu ters L biçimli büyük bir mekân (5) yer alır. Bu mekân doğu batı yönlü dizilmiş beş direkle iki birime ayrılmıştır. Direklerden ortadaki üçü serbest, iki yandakiler duvara bitişik konumludur.

Mekânın güney kolunun batı köşesindeki küçük dikdörtgen kısım hela olarak yapılmıştır. Hem kuzey doğudaki büyük mekânın hem de revakların ana girişi kuzey cepheden sağlanmıştır. Büyük mekâna cephenin doğusunda yer alan iki yönlü yedişer basamaklı merdivenle ulaşılır. Cephenin batısında yer alan beş basamaklı merdivenle çıkılan kapıdan batıdaki koridora geçilir.

İkinci katta doğu cephenin kuzey köşesinden ve ortasına yakın yerden, kuzey cephenin de batı ucuna yakın girişin üst kısmına denk gelen kısım cepheden taşıntılı yapılmıştır (Şekil 3.56).

Şekil 3.56 Anadolu Oteli İkinci kat planı (B. Ö. Balkır/ 17.8.2013).

İkinci kat da dört yönden ortadaki avluya açılan revakın gerisine dört yönden dizilmiş mekânlarla çevrilmiştir. Revak (1) güney taraftan ve doğu-batı yanların güney yarısından balkon gibi orta avluya açılır. Kuzey yanında ise ikinci katta revakların önü küçük bir avlu gibi düzenlenmiştir (2). Revakın gerisinde batı (3a-3h), doğu (4a-4f) ve kuzeyden (5a-5c) toplam 16 oda ile çevrilmiştir. Batıdaki kuzeyden dördüncü oda (4e) birinci kattaki gibi dar ve uzun olup banyo olarak değerlendirilmiştir. Doğu yanda güneyden ikinci oda (4b) cepheden hafif taşıntı yapar. Kuzey yandaki batıdan ikinci odanın (5a) kuzey duvarı ile doğudan birinci odanın (4f) doğu duvarı cepheden çıkma yapar. Kuzey batı (3h), kuzey doğu (4f) köşelerdeki ve güney doğudaki (4a) odalar diğer odalardan daha geniş ve büyüktür. Batıdaki odaların (3a-3g) doğu duvarları aynı aksta

iken, doğu kanattaki odalardan güneyden ikinci odanın (4b) batı duvarı doğuya doğru geri çekilerek yapılmıştır. Adeta bu oda olduğu gibi batıdan doğuya kaydırılmıştır. Kuzey batı köşedeki üç odanın (3g, 3h, 5a) da girişleri daha içeri çekilerek yapılmıştır. Avlunun güney kanadı ortasına yakın hela (6) mekânı yer alır.

Yapının zemin katında avluya açılan odalardan batıdaki üç odanın küçük birer penceresi vardır. Diğer mekânların penceresi yoktur. Birinci katta batı cephede dört pencere, kuzey cephenin batı tarafında üç, doğu tarafında dört pencere açılmıştır. Doğu cephede dokuz pencere yer alır. Bunlardan kuzeydeki üçü kuzey doğudaki büyük mekâna (5) açılırken, diğerleri ikişerli olarak gerilerindeki odalara açılır. Batıdaki odalardan güneyden ikinci ve üçüncü odalar (3b,3c) ile kuzeyden ilk üç odanın (3f,3g,3h) doğu cephelerine açılan birer penceresi daha vardır. Kuzey doğudaki büyük mekânın (5) batı duvarında yan yana üç açıklık yer alır. Bunlardan ortadaki kapıdır. İkinci katta batı cephede dört pencere yer alır. Kuzey cephede on dört pencere, doğu cephede de on beş pencere vardır. Ayrıca kuzey ve doğudaki güney çıkmanın iki yandaki kısa kenarlarında ve kuzey doğudaki çıkmanın da güneydeki kısa duvarında da birer pencere açılmıştır. Batı kanattaki odalardan güneyden dördünün doğu cephelerinde birer pencere bulunur.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı eser, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır (Resim 3.1037-3.1038). Güney cephenin tamamının önüne, batı cephenin de ikinci kat başlangıcına kadar güneye doğru bina bitiştirilmiştir.

Resim 3.1038. Doğu cephesi (Güneyden Kuzeye bakış).

Cepheler sıvalı ve boyalı yüzeylere sahiptir. Üç kademeli ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir (Resim 3.1038-3.1040). Arazinin eğimi sebebiyle doğu cephe üç katlı kuzey cephe iki katlıdır (Resim 3.1038-3.1040). Doğu ve kuzey cephelerde ikinci kat cephelerden taşıntı yapar. Ayrıca doğu cephenin kuzey ucu ile ortada girişin üst hizasında ikinci katta çıkma yapılmıştır. Aynı şekilde kuzey cephenin batı tarafındaki giriş üstü kısımda çıkma yer alır. Gerek ikinci katın kendi taşıntısı gerekse çıkmalar S kıvrımlı konsollarla desteklenmiştir.

Resim 3.1039. Kuzey cephe.

Resim 3.1040. Kuzey cephe, batı tarafı.

Profilli ahşap yatay bir silme doğu ve kuzey cephede ana kütleyi boydan boya dolaşır. Ayrıca hem cephe hem de çıkma köşelerine düz ahşap plasterler uygulanmıştır. Pencere açıklıkları, çıkmalar cephelere kısmen bir hareket kazandırmıştır.

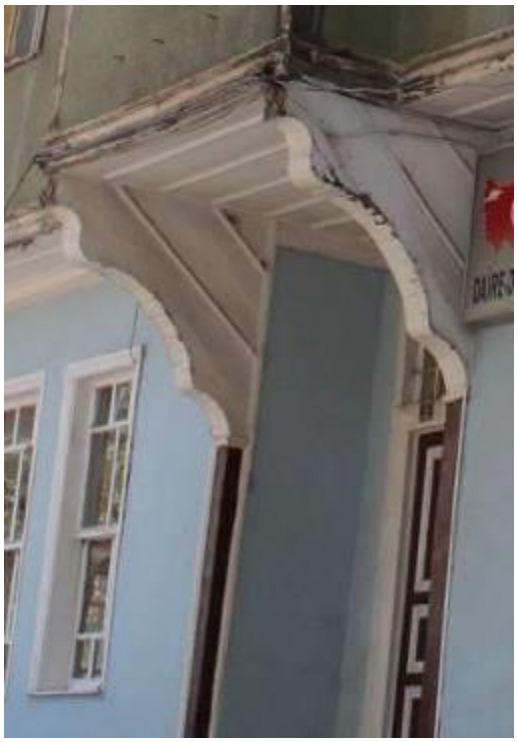
Doğu cephede güneye yakın boyuna dikdörtgen geniş kapının iki yanında birer dükkâna yer verilmiştir (Resim 3.1041). Bunlardan kuzeydeki sonradan paravanla ikiye

bölünerek iki ayrı dükkân olarak değerlendirilmiştir. Cephenin kuzey tarafında zemin katta sıvalar belli bir seviyeden başlatılarak duvar dokusu açıkta bırakılmıştır.

Resim 3.1041. Doğu cephe zemin ve birinci kat (kuzeyden güneye bakış).

Kuzey cephede birinci katta iki ayrı kapı yer alır (Resim 3.1039, 31042). Bunlardan doğudakine iki yönlü merdivenle ulaşılır. Bu kapı binanın en büyük birimlerinden olan bugün kıraathane olarak kullanılan mekanındır. Batıdaki kapıya ise beş basamaklı merdivenle ulaşılır. Bu kapı küçük bir eyvan şeklindedir (Resim 3.1042). Dış köşeleri, kare prizmal sütunçeler yapılmıştır. Sütunçelerin kare ters piramidal profilli başlıkları vardır. Buradan hanın otel kısmına ulaşılır. Her iki kapı da boyuna dikdörtgen basit açıklıklara sahiptir.

Resim 3.1042. Kuzey cephe, batıdaki kapı.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler(Resim 3.1038-3.1039). Doğu ve kuzey cephede alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Batı cephenin kuzey ucunda görünen kısımda ikinci katta bir pencere açıklığı vardır (Resim 3.1040). Kuzey cephede birinci katta yedi ikinci katta on altı pencere vardır (Resim 3.1039-3.1040). Bunlardan batıya yakın altlı üstlü üçerli grup aynı aksı paylaşmaktadır. Diğerleri aynı aksta değildir. Kuzeyde doğudaki kapının iki yanında simetrik düzenli ikişer pencere söz konusudur. Çıkmanın hem kuzey hem doğu ve batı cephelerine pencereler yerleştirilmiştir.

Doğu cephede birinci katta dokuz, ikinci katta on beş pencere açıklığı vardır (Resim 3.1038). Bunlardan güneyden birinci ve üçüncü pencereler aynı akstadır. Diğerleri tek olarak yapılmıştır. Burada da çıkmaların üç cephesine de pencere yapılmıştır. Birinci katta kapı hizasındaki çıkmanın hizasında ve iki yanında ikişer, kuzey tarafında çıkmanın altında üç pencere yer alır. İkinci katta çıkmalarda ve güneyde üçer pencere iki çıkma arasında kalan bölümde altı pencere vardır. Ayrıca zemin katın kuzey ucuna yakın küçük bir dikdörtgen açıklık daha dikkati çeker.

Pencerelerin hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır ve kuzey cephede birinci katta doğu kapısının iki yanındaki birer büyük pencere hariç diğerleri nispeten daha küçüktür.

İkinci kattaki çıkmaların yan cephelerindeki pencereler ile kuzey cephedeki çıkmanın kuzey cephesindeki üçlü pencere grubundan yandakiler diğer pencerelere göre daha dar yapılmıştır. Doğu cephede birinci katta güneyden beşinci ve altıncı pencerelerin seviyesi diğerlerinden biraz yukarıdadır. Kuzey tarafındaki üç pencere ise daha aşağı seviyededir. Doğu cephede birinci kat güneyden iki pencereye çubuk demirlerden hazırlanmış şebekeler yerleştirilmiştir. Pencerelerin düz ahşap söveleri vardır.

Doğu cephenin ekseninden güneye kaymış olan zemin katın kapısı basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.1043). Zemin kat aynı zamanda ahır ve depoları içerdiğinden bu kapı kuzeydekilere nazaran geniş tutulmuştur. Kapının ahşap kasası profilli yapılmıştır.

Resim 3.1043. Doğu cephedeki ahır kapısı.

Avlu ve Revaklar: Zemin katta yer alan avluya doğu cephenin ekseninden güneye kaymış vaziyette yer alan doğu batı yönlü giriş eyvanından ulaşılır (Resim 3.1044). Eyvanın kuzey duvarının batı tarafına doğru bir kapı yer alır.

Resim 3.1044. Zemin kat giriş eyvanı.

Avlu kuzey güney yönlü uzanan dikdörtgen planlıdır (Resim 3.1045-3.1046). Ancak kuzey tarafı batıya doğru uzatılarak L şema halini almıştır (Resim 3.1047-3.1048). Avlunun kuzey tarafı üç sıra revaklıdır. Güneyde iki, ortada üç, kuzeyde altı adet ahşap direkle taşınır. Ayrıca revakın doğu tarafında kuzeyden iki direğin arasında ince bir direk ve güneyden bir kalın direkle daha desteklenmiştir. Güneydoğudaki tek direk ile bir gerisindeki ortadaki direk birinci katın tavanına kadar yükselirken diğer direkler birinci katın kuzey revakını taşır. Desteklerin taş kaideleri vardır. Kaidelerin bazıları dairesel bazıları kübik biçimdedir. Dairesel kaideler hariç diğerleri özensizdir. Kaidesi kırılanlara beton kaideler yapılmıştır.

Resim 3.1045. Avlu (güneyden kuzeye)

Resim 3.1046. Avlu (kuzeyden güneye)

Resim 3.1047. Anadolu Oteli, avlu kuzey tarafı.

Resim 3.1048. Avlu kuzey tarafındaki revak (doğudan batıya).

Batı duvarın kuzeydeki girintiden önceki kuzey köşesi yıkılmıştır. Bu köşede çeşme kalıntısı durmaktadır (Resim 3.1048).

Güney kanadında önceden ahır olarak kullanıldığını düşündüğümüz bölümün önü ahşap kalasların dizilmesiyle elde edilmiş paravanla kapatılmış ve iki kapı açılmıştır (Resim 3.1049).

Resim 3.1049. Avlu güney kanadındaki ahır bölümü.

Batı kanatta güney tarafta iki odanın kapısı, ortak duvarın iki yanındadır (Resim 3.1050) Kuzey taraftaki bunlardan uzaktadır. Kapılar geniş, boyuna dikdörtgen biçimlidir. Batı duvar üstünde odalara açılan kare biçimli iki sıra pencere yer alır. Simetrik düzende olmayan bu pencerelerden alt sıradakiler kapı lentolarının hizasından aşağı doğru, üst sıradakiler lentoların üstü hizasında yapılmıştır. Alt sırada güneyde bir, yan yana iki kapının kuzeyinde iki, kuzey tarafında da bir tane olmak üzere dört adettir. Üst pencerelerden biri, güneydeki kapının üst güney köşesine yakın, ikisi bitişiğindeki kapının kuzey köşesinden kuzeye doğru yan yana, biri de kuzeydeki kapının üstünde kuzey yarısını kaplayacak şekilde açılmıştır.

Resim 3.1050. Avlu batı kanadı.

Kuzey duvarda ve batıdaki girintili duvarda herhangi bir pencere açıklığı yoktur (Resim 3.1047-3.1048). Revaka açılan kuzey kanatta üç, batıdaki girintide iki doğu kanadın kuzeyinde bir olmak üzere altı odanın kapısı dar boyuna dikdörtgen biçimde yapılmıştır.

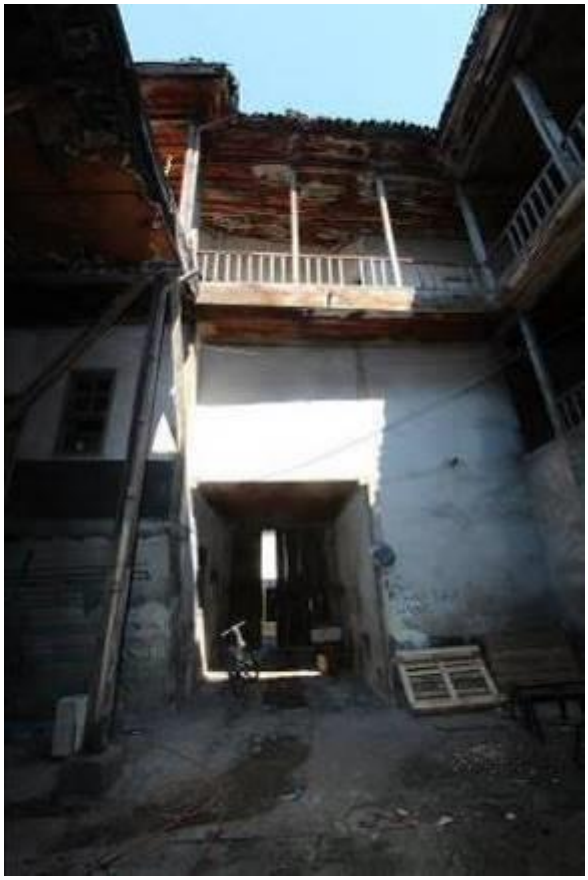
Üst katlar avluya balkon şeklinde açılır (Resim 3.1051-3.1053). Doğu kanadın eyvandan kuzey tarafı çıkma şeklindedir (Resim 3.1052). Güney tarafı ise düz duvar halinde ikinci kata kadar yükselir (Resim 3.1053).

Resim 3.1051. Avluda batıya bakış.

Resim 3.1052. Avlu doğu kanadın kuzey tarafı.

Resim 3.1053. Avlu doğu kanat güney tarafı.

Birinci katta kuzey cephenin batısında yer alan kapıdan kuzey güney yönlü koridor vasıtası ile revaka ulaşılır. Revak ile koridor arasına sonradan kapı yerleştirilmiştir (Resim 3.1054).

Resim 3.1054. Birinci kat kuzey revak.

Koridorun batı tarafında iki oda yer alır. Revak, batı, kuzey ve güney yönlerden avlunun etrafını dolanır. Revakın avluya bakan yanları ahşap direklerle taşınır ve aralarında yer yer kırılıp yok olmuş ahşap parmaklıklar yapılmıştır. Revakın kuzey tarafının zemini batı ve güney tarafa göre alçaktır (Resim 3.1055). Kuzey taraf güney ve batıya göre geniş yapılmıştır. Kuzey doğu köşesinde batıya doğru duvar taşıntı yapar (Resim 3.1055). Burası kahvehane tarafındaki helanın duvarıdır. Kuzey kanatta, doğuda iki, batıda üç oda yer alır. Kuzey kanadın güney doğu köşesinden avluya inen ahşap merdivenler varken, yıkılmıştır.

Resim 3.1055. Birinci kat kuzey revak, doğu ve kuzeyi.

Batı revaka, batıdaki kuzeyden ikinci odanın kapısı önündeki üç basamaklı merdivenle çıkılır (Resim:3.1056). Batı duvar üzerinde batı revaka açılan üç kapı vardır. Ayrıca revakın kuzeyine doğru ikinci kata çıkan ahşap merdivenler batı duvarına yaslanmıştır (Resim 3.1056-3.1057).

Resim 3.1056. Birinci kat revak batı tarafı (kuzeyden bakış).

Resim 3.1057. Birinci kat revak batı tarafı (güneyden bakış).

Güney duvarı önüne sonradan hela mekânı eklenmiştir (Resim 3.1058). Revakın güney tarafının ortasına yakın yine duvara yaslanmış ikinci kata çıkan merdivenler yer alır (Resim 3.1058). Doğu tarafında fazla yüksek olmayan bir seki yapılmıştır. Güney tarafta doğuda bir oda kapısı göze çarpar. Revakın ahşap tavanı, nem ve bakımsızlık nedeniyle kötü durumdadır.

Resim 3.1058. Birinci kat revak güneyi (batıdan güneye bakış).

İkinci kat revaka hem batı, hem güney taraftaki merdivenlerle ulaşılır. İkinci katta avlunun kuzey tarafı müstakil bir avlu gibi yapılmıştır (Resim 3.1059-3.10.62). Revaklı avlu görünümündedir. Avlu birinci kattaki kuzey revakın üzerine denk gelir. Üzeri açık avlunun revak tavanı düz ahşaptır. Buranın güney yarısı zemin kattaki avluya açılan revak biçimindedir (Resim 3.1062).

Resim 3.1059. İkinci kat avlu-revak kuzey tarafı (güneyden kuzeye bakış).

Resim 3.1060. İkinci kat avlu kuzey yarısı (batıdan doğuya bakış).

Resim 3.1061. İkinci kat avlu (doğudan batıya bakış).

Resim 3.1062. İkinci kat avlu (kuzeyden güneye bakış).

Avlunun ve revakın etrafına on altı oda dizilmiştir. Batı taraftaki odalar aynı düzlem üzerindeyken (Resim 3.1061), kuzeydeki ve doğudaki odaların avluya bakan cepheleri farklı düzlemlerdedir (Resim 3.1059-3.160, 3.1063). Kuzey kanatta batıdaki üç odaya köşede içeri doğru yapılan pah üzerine açılmış kapılardan ulaşılır (Resim 3.1063). Doğu kanatta güneyden ilk üç odanın girişi bulundukları alanda oluşturulmuş paralelkenar bir girintinin iki yan ve dip kenarlarına açılmıştır (Resim 3.1060). Kuzey doğu köşedeki üç odanın girişleri de bu köşede oluşturulmuş küçük dikdörtgen bir hole açılır(Resim 3.1063).

Resim 3.1063. İkinci kat kuzey kanatta yer alan odaların kapıları.

İç Mekân:

Hanın zemin katındaki odaların çoğuna giremedik. Girebildiklerimiz ise fotoğrafa izin vermeyecek derecede eşyalarla doldurulmuş olması sebebiyle oda hakkında bir fikir

vermeyeceğinden çekim yapmadık. Ancak yapının geneli gibi bu odalar da bakımsız vaziyetteydi. Bütün katlardaki odalar hafif çarpık dikdörtgen planlıdır. Düz ahşap tavanla örtülüdür. Duvarlar ve tavanda yer yer bakımsızlık ve rutubet nedeniyle yıpranmalar, kavlamalar ve yıkılmalar söz konusudur. Birinci kattaki kuzey doğudaki büyük mekan hariç hiçbir oda özel bir süsleme veya dekorasyona sahip değildir. Bu mekan da kullanılması nedeniyle daha bakımlıdır. Birinci ve ikinci kattaki odaların tavan yüzeyleri ahşap çubukların birbirine paralel çakılmasıyla hareketlendirilmiştir. (Resim 3.1064-3.1067)

Resim 3.1064. Birinci kat batı kanatta yer alan odalardan biri

Resim 3.1065. İkinci kat batı kanat kuzey uçtaki oda

Resim 3.1066. İkinci kat kuzey kanat batı uçtaki oda.

Resim 3.1067. İkinci kat kuzey kanat doğu köşedeki oda.

Birinci kattaki odalardan doğu kanatta kuzeydeki iki odanın doğusunda, kuzeyden ikinci odadan geçilen, birinci odaya da pencere ile açılan kuzey güney doğrultulu dar dikdörtgen bir oda yer alır. Bu odanın neden bu şekilde yapıldığı hakkında bilgiye ulaşamadık.

Doğu kanattaki güneydeki odalar iç içe iki oda şeklindedir (Resim 3.1068). Güneydekine güney revaktan girilirken, kuzey taraftaki bitişik odaya bu odanın içinden geçilir. Orijinalinde tek bir odayken sonradan araya tuğla duvar örülerek bölünmüştür.

Resim 3.1068. Doğu kanatta güney taraftaki iki odadan kuzeydeki.

Kahvehane olarak kullanılan ve girişi kuzey cephenin doğu tarafından ayrı bir kapı ile sağlanan mekân en büyük alana sahiptir (Resim 3.1069-3.1070). L biçimli salonun kuzeydeki doğu batı yönlü dikdörtgen tarafı yine doğu batı yönlü yerleştirilmiş beş ahşap direkle ikiye bölünmüştür.

Resim 3.1069. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân (batıdan doğuya bakış).

Resim 3.1070. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân (doğudan batı ya bakış).

Direklerin ters kare piramidal profilli başlıkları vardır. Başlıkların üstünde S kıvrımlı yastıklar yer alır (Resim 3.1070). Doğudan ikinci ve üçüncü direklerden güney duvarına doğru da S kıvrımlı yastıklar konsol gibi kirişi destekler (Resim 3.1070-3.1071).

Resim 3.1071. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân, direklerden güney duvarına atılan kiriş.

Ayrıca tavan, kuzey tarafında doğu ve batı yönlü uzanan ve duvara bitişik S kıvrımlı konsollarla bağlanan kirişle de desteklenmiştir (Resim 3.1072). Tavandaki bu doğu batı yönlü bölünme kuzeydeki kirişin de direklerle zamanında desteklendiği izlenimini vermektedir.

Resim 3.1072. Birinci kat kuzeydoğu köşedeki mekân, tavan kuzey tarafındaki kiriş.

Direkler kare kesitli olup köşelerinden küçük pahlar yapılarak sekizgen görünüm kazandırılmıştır.

Mekânın güney doğudaki güneye doğru girintili kısmı üzerindeki sonradan açılmış kapıdan hanın içine bağlantı sağlanmıştır (Resim: 3.1070). Ayrıca batı duvarı üzerinde

bugün kullanılmayan iki yanda pencere, ortada kapıdan oluşan üçlü bir açıklık söz konusudur. Kapı ve pencereler kitlenmiş ve boyayla adeta mühürlenmiştir.

Tavanın kuzey tarafında tam giriş hizasında çıtalarla basit bir süsleme yapılmıştır.

Yapıdaki pencerelerin iç söveleri de ahşap olup, dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar.

Süsleme: Eserde süsleme dışta çıkma konsollarında, içte ise tavanlarda ahşap aplike olarak karşımıza çıkar.

Dış konsollar S-C kıvrımlı yapılmış, alt yüzeyleri ince çıtalarla hareketlendirilmiştir (Resim 3.1073). Ayrıca doğu cephenin kuzeyindeki ve kuzey cephedeki çıkmanın konsol bağlantı noktası ön yüzüne ince çıtaları iç içe V şeklinde çakılmasıyla basit bir süsleme yapılmıştır (Resim 3.1073).

Resim 3.1073. Dışta doğudaki çıkmanın konsolu.

İçte ise bütün odaların tavanları ince profilli çıtalarla hareketlendirilmiştir (Resim 3.1074). Bir tek birinci kat kuzeydoğudaki büyük mekânın tavanının kuzey tarafında mekânın kapısı ile aynı eksende doğu batı yönlü çakılmış çıtalar düğüm yaparak birleşirler. Yine bu mekânın ahşap direklerinin kemer karınları da, ince yuvarlak yüzeyli çıtaların çakılması ile hareketlendirilmiştir.

Resim 3.1074. Birinci kat kuzey doğudaki mekânın tavan süslemesi.

3.2.4.3. Bedesten-Tarihi Depolar

Şehir Planındaki Numarası:17

Şekil No: 3.57

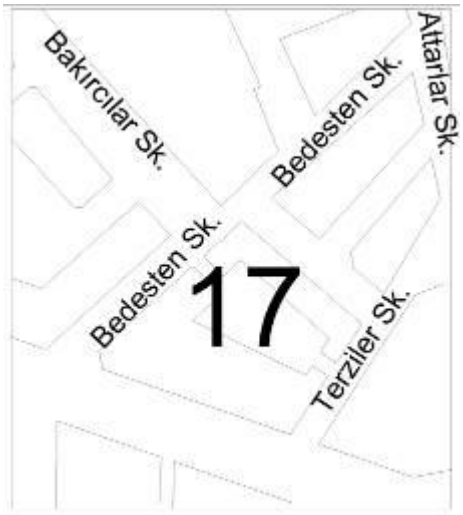
Resim No: 3.1075-3.1082

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Mimar Sinan Mahallesi, Bedesten Sokak'ın güneyinde, bu sokağı kesen Mağazalar Sokağı'nın doğu ve batı yanlarında No:24'tedir (Harita 3.69-3.71). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[410]. Mağazalar Sokak adeta avlusu konumundadır. Batı yandaki bölüm dikdörtgen planlı, doğu yandaki bölüm ise L planlı; kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.1075-3.1076).

Harita 3. 69. Depoların konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 70 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek)

Harita 3.71. Depoların uydu görüntüsü (GoogleEarth'te 19.4.2001'da görüntülenmiş/ 2.6. 2016'da alındı)

Resim 3.1075. Mağazalar Sokağı

[410] Bedesten, Çankırı imar planında 176 Ada ve 8-9 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.1076. Batıdaki orijinal depo binası.

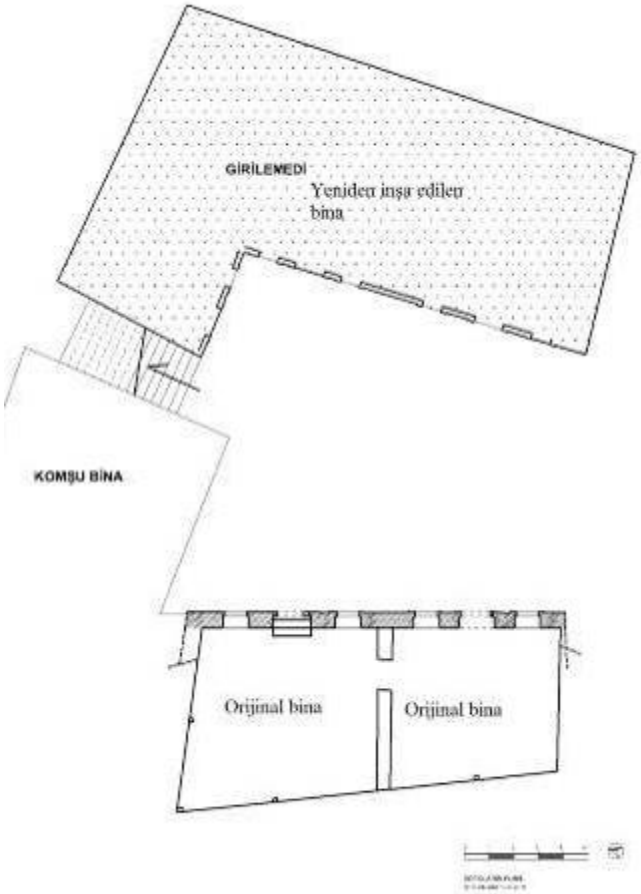
Şehir esnafından Şapkacı Hakkı Adam'ın (72 yaşında) verdiği bilgilerden öğrendiğimize göre batı yan asli halini korumakla birlikte, doğu taraf yeniden yapılmıştır. İncelememiz esnasında doğu yandaki depolara sahipleri bulunamadığı için ve kilitli olduklarından giremedik. Batı yandaki depolarda daha ayrıntılı çalışılmıştır.

Tarihçe: Yapıda herhangi bir kitabe yer almaz. Herhangi bir arşiv belgesine derastlanmamıştır.

Malzeme: Batı yandaki depoların duvarları kabayonu taşla inşa edilmiş, pencere, kapı söve ve kemerlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. İçten sıvalı yüzeylere sahiptir. Sıvaların döküldüğü yerlerden söve ve duvarların taş malzemesi görülebilmektedir. Tavan ahşaptır. Doğu yandaki depoların cepheleri sıvalıdır. Ancak sıvaların döküldüğü yerlerden bu tarafın da kabayonu taşla inşa edildiği anlaşılır.

Planı: Batı taraftaki depolar, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.57). Batı tarafta iki depo yer alır. Depolar kuzey güney doğrultusunda yan yana yapılmıştır ve kuzey güney doğrultusunda hafif çarpık kareye yakın dikdörtgen planlıdırlar. Kuzeydeki deponun kuzey ve batı duvarı ile kuzeybatı köşesinde, güneydeki deponun da batı duvarı orta hizasında birer kare kesitli direk yer alır.

Kuzey duvarının güney duvara göre biraz uzun tutulması nedeniyle batı duvar bir az daha uzun yapıldığından kuzey duvarın açısı batıdan doğuya doğru hafifçe genişlemektedir.

Şekil 3.57. Tarihi Depoların planı (B. Ö. Balkır/ 14.8.2014)

Depoların doğu cephesinde eksenlerine denk gelecek şekilde kapıları yer alır. Kapıların iki yanında birer pencere açıklığı vardır. Kuzeydeki deponun kapısından iki basamaklı merdivenle içeri ulaşılır. Doğu taraftaki kuzey güney yönlü L şemalıdır. Bu taraftaki depoların içine giremedik. Bu kanadın kuzey tarafında bir depo, doğu tarafında iki depo kapısı yer alır. Doğudaki kapıların iki yanında, kuzeydekinin ise sadece doğu yanında birer pencere vardır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı yapı, dıştan beşik çatı ile örtülmüştür. Çatı marsilya kiremidiyle kaplanmıştır. Depoların bulunduğu sokağa kuzeyindeki Bedesten Sokak'ın güneyinden merdivenlerle inilir (Resim 3.1077).

Resim 3.1077. Bedesten Sokak'tan Mağazalar Sokak'ı bağlayan merdivenler.

Batıdaki depoların doğu cephesi, doğudaki depoların da batı ve güney cephesi görünmektedir. Batı cephe sıvalıyken, sıvalar büyük oranda döküldüğünden taş doku ortaya çıkmıştır (Resim 3.1078). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının doğu yönden uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Doğu cephenin kuzey ucunda düzgün kesme taş uygulanmışken, duvarın kalan yüzeyi kabayonu taştır. Doğudaki depolar, iki katlı bir düzene sahiptir (Resim 3.1079). Doğu ve güney cephesi tamamen sıvalı olması ve açıklıkların birinci katta yoğun olması nedeniyle kütlesel bir izlenim bırakır. Her iki tarafta da pencere ve kapı açıklıkları cephelere kısmen bir hareketlilik kazandırmıştır.

Resim 3.1078. Batıdaki depoların doğu cephesi.

Resim 3.1079. Doğudaki depoların batı ve güney cephesi.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Batı tarafta tek sıra pencere söz konusu iken, doğu tarafın her iki cephesinde alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğudaki depoların batı cephesinde üstte iki altta beş pencere vardır (Resim 3.1079). Güney cephede ise üstte ve altta birer pencere açılmıştır (Resim 3.1079). Bu iki cephedeki üst pencereler tek olarak yerleştirilmiştir. Alttakiler ile aynı aksı paylaşmazlar. Birinci katta batı cephenin kuzeyinde yer alan iki pencerenin ortasında kapı yer alır. Bu cephede güneye yakın iki pencereden güneyden ikinci açıklık bugün pencere görünümünde olsa da aslında kapı açıklığı iken alt tarafı kapatılarak pencereye, bunun güneyindeki açıklık ise aslında pencere iken kapıya dönüştürülmüştür (Resim 3.1079). Yani bu tarafta da kuzeyindeki iki pencere ortasında kapıdan meydana gelen üçlü düzen yapılmıştır. Doğu kanadın güney cephesinin doğu ucunda bir pencere yer alır.

Batı kanadın doğu cephesindeki pencereler de doğu kanadın batı cephesindeki üçlü açıklık düzeninde yapılmıştır (Resim 3.1078). İki pencere ortasında kapı açıklığı düzeni hem kuzey hem güney tarafta uygulanmıştır.

Doğu kanadın ikinci katındaki dikdörtgen üç pencere dışında hepsi basık kemerli boyuna dikdörtgen birer açıklıktır (Resim 3.1078-3.1079). Üstteki dikdörtgen pencereler sonradan açılmış izlenimi verirler (Resim 3.1079). Bunlardan güneye yakın olanı enine dikdörtgen büyük bir açıklığa sahiptir. Kuzeye yakın olan boyuna dikdörtgen, güney cephenin batısına yakın olan ise küçük enine dikdörtgen bir açıklıktır. Birinci kattaki pencereler hemen hemen eşit boyutlarda olup, batı kanattakiler nispeten daha geniştir

(Resim 3.1078-3.1079). Pencerelerin önüne demir kepenkler yerleştirilmiştir. Söveleri ve kemerleri düzgün kesme taş olup, kilit taşları taşıntılı yapılmıştır. Her üç cephede yer alan depoların kapıları pencerelere göre daha geniş basık kemerli açıklıklardır. Kemer kilit taşları taşıntılı yapılmıştır. Doğu cephedeki kapılar sokak seviyesi ile aynı seviyedeyken, batı cephede kuzeydeki kapıya bir basamakla inilir. Güneydeki kapı da aynı şekilde merdivenle inilecek seviyedeyken alt kısmı kapanmış, güneyindeki pencere sokakla aynı hizaya kadar indirilerek kapı olarak açılmıştır. Güney cephedeki kapının da girişine bir basamakla inilir.

İç Mekân:

Batı kanattaki depolar kuzey güney yönünde kareye yakın hafif yamuk planlıdırlar (Resim 3.1080-3.1081). Sonradan iki deponun arasındaki duvarın doğu ucuna yakın kapı açılarak iki depo arasında geçiş sağlanmıştır. Deponun zemini kot altındadır. Düz ahşap kalaslarla örtülü tavan sonradan kontrplak parçalarıyla rastgele kaplanarak korunmaya çalışılmıştır. Duvarlar sıvanmış ve beyaz boyalıdır; ancak bakımsızdır. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar (Resim 3.1082). Pencerelerin iç söveleri de kesme taştır. Basık kemerlerinin eğimi dış kemere göre daha hafiftir.

Resim 3.1080. Batı depolardan güneydeki, güneydoğudan kuzeybatıya bakış.

Resim 3.1081. Batı depolardan kuzeydeki, batıya bakış.

Resim 3.1082. Batı depolardan güneydekinin doğu duvarında yer alan pencere ve kapı düzeni.

Tarihlendirme: Bina ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Ancak cepheden hafif taşıntılı yayvan basık kemerli pencere ve kapı söve ve kemerlerinin görünümü II. Abdülhamid döneminde inşa edilmiş kamu yapılarıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin: Çankırı Taşmektep (Kat Nu.3.2.3.2):, Mecbur Efendi Kütüphanesi (Kat nu.3.1.5), Safranbolu'da depo binası[411], Kayseri Memleket Hastanesi[412], gibi örneklerin pencere düzenleri benzerlik gösterir.

[411] Topçubaşı, M (2009). **19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, 246-249.
[412] Özbek- Aslan, 2008, 758-761.

3.2.5. Su Yapıları

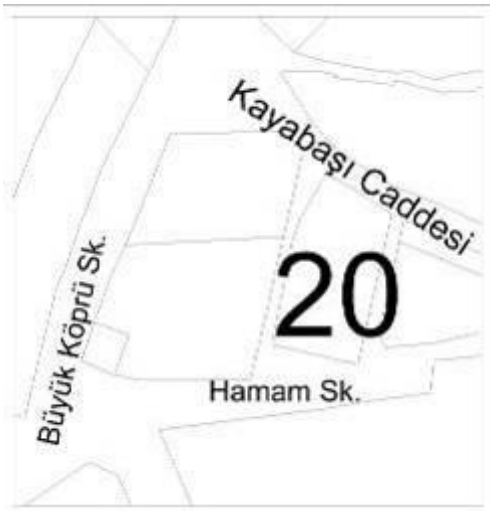
3.2.5.1. Karataş Çifte Hamamı

Şehir Planındaki Numarası: 20
Şekil No: 3.58
Resim No: 3.1083-3.1115
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Tabakhane Mahallesi, Hamam Sokak'ın kuzey yanında No:4-6'dadır (Harita 3.72-3.74). Çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[413]. Dikdörtgen planlı, kubbeli kuruluşa sahiptir (Resim 3.1083).

Harita 3. 72. Gofuroğlu Hanı konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 73 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[413] Hamam, Çankırı imar planında 78 Ada ve 4 Parsel'de yer almaktadır.

Harita 3.74. Karataş Hamamı (https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı).

Resim 3.1083. Karataş Hamamı doğudan genel görünüşü.

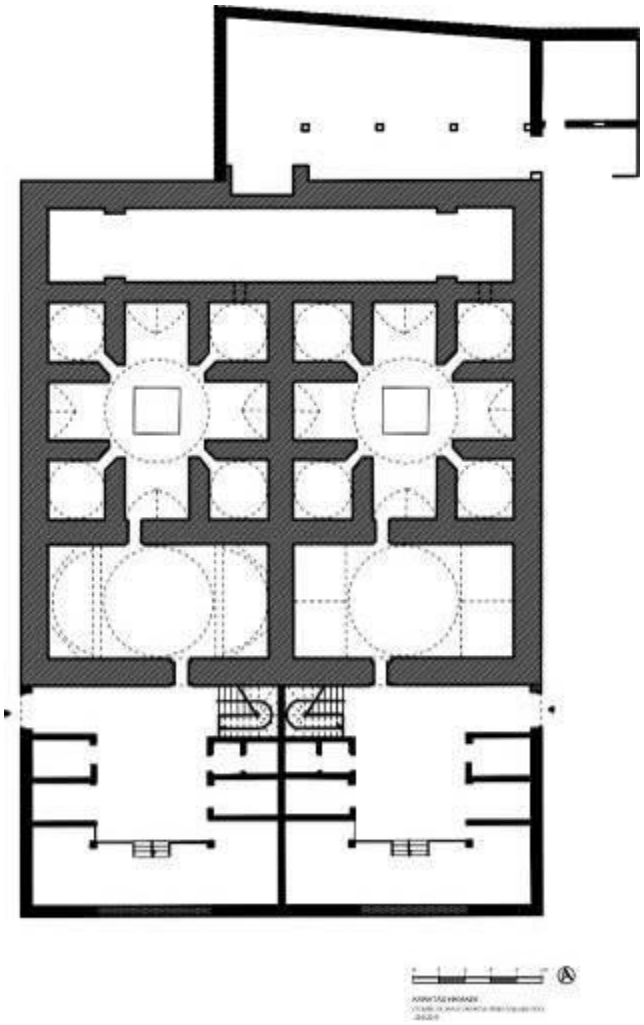
Tarihçe: Gökoğlu**,** Hamamın Ali Bey Camisi ile suyolu vakıflarından olduğundan bahseder[414]. Çankırı Mütesellimi Ali Bey zamanında 1609 tarihinde Ali Bey Camisi'ne vakıf olarak yapıldığı düşünülmektedir[415].

Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eserin hem kadınlar hem de erkekler kısmının soğukluk kısmı Cumhuriyet döneminde yeniden yapılmıştır. Eğimli arazi sebebiyle hamamın batı cephesi, ortasından itibaren yarıya kadar, kuzey cephesi de tamamen toprak altındadır.

Malzeme: Hem erkekler hem de kadınlar kısmının soyunmalık bölümleri geç dönemde betonarme olarak inşa edilmiştir. İçten ve dıştan tamamen sıvalıdır. Ilıklık ve sıcaklık bölümleri dıştan göründüğü kadarıyla kabayonu ve moloz taşla inşa edilmiştir. Çimento harcı ile restorayon esnasında derzlenmiştir. Duvarlar içten yer kaplamaları dahil yarıya kadar mermer kaplı, üstü tamamen sıvalı yüzeylere sahiptir. Ilıklık ve sıcaklık bölümlerinin çatısı betonla sıvanmış, büyük kubbeler kurşun kaplanmıştır.

Planı: Eser, kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.58) Erkekler ve kadınlar kısmı simetrik inşa edilmiştir. Erkekler kısmı batıya kadınlar kısmı doğuya bakar.

[414] Gökoğlu, 1952, 375;Elibol, 2008, 135.
[415] Gökoğlu, 1952, 375; Ayhan, 1998, 162; Dündar, 2005, 259.

Şekil 3.58. Karataş Hamamı planı (VGM Restorasyon projesinden işlenerek/ 26/8/2013)

Sıcaklık kısımları dört eyvanlı köşe halvetli plan tipindedir[416]. Eyvanlar kareye yakın dikdörtgen, halvetler kare planlıdır. Eyvanlar sivri kemerli beşik tonozla, halvetler ve orta alan kubbe ile örtülüdür. Kubbeler pandantif geçişlidir.

Ilıklık her iki kısımda da doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır. Erkekler kısmında orta birim kubbe, yanlar yarım kubbe örtülüdür. Yarım kubbeler tromp, orta kubbe pandantif geçişlidir. Kadınlar kısmında ise orta birim yine kubbe; ancak yanlar geniş, sivri kemer görünümlü tonoz örtülüdür. Ilıklık bölümünün kuzey duvarının ortaya yakın kısmında sıcaklığa geçiş bulunur.

Soyunmalık bölümleri doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır. Doğu ve batı duvarları önüne ikişer oda yapılmıştır. Erkekler kısmının kuzeydoğu köşesine, kadınlar kısmının kuzey batı köşesine üst kata çıkan merdivenler yerleştirilmiştir. Erkekler kısmının girişi batı duvarının kuzey ucuna, kadınlar kısmının girişi doğu duvarının kuzey ucuna açılmıştır.

[416] Eyice, 1960, 108-116.

Soyunmalık bölümlerinin kuzey duvarının yaklaşık ortasından ılıklık bölümüne dar bir geçiş yer alır.

Yapının kuzeyinde kadınlar ve erkekler bölümünün hemen arkasında doğu-batı doğrultusunda boylu boyunca uzanan dikdörtgen planlı su deposu yer alır. Su deposunun arkasında külhan bölümü vardır. Külhanın kapısı doğu cephenin kuzey ucuna yakındır.

Her iki kısmın kuzey doğu köşedeki halvetlerinin kuzey duvarında su deposunun kontrol penceresi açılmıştır. Ayrıca soyunmalık mekânının güney cephelerinde de büyükçe birer pencere yer alır.

Dış görünümü: Dikdörtgen planlı hamamın soyunmalık mekânı dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı marsilya kiremidi ile kaplanmıştır. Ilıklık ve sıcaklık kısımlarının orta kubbeleri dışarıya yansır (Resim 3.1084-3.1085). Yalancı kasnakları ve kubbeler kurşun levhalarla kaplanmıştır. Küçük kubbeler ve kalan kısımlar ise fil gözü pencerelerine kadar beton ile doldurulmuştur (Resim 3.1086).

Resim 3.1084. Kadınlar kısmı doğu cephesi.

Resim 3.1085. Erkekler kısmı soyunmalık bölümü batı cephesi.

Resim 3.1086. Üst örtüsü.

Batı cephenin kuzey yarısının alt kesimi ile kuzey cepheden kot altında kalmaktadır (Resim 3.1087). Batı cephenin güney yarısı ve kuzey yarısının üst kısmı ile doğu ve güney cephe son derece sade ve kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.1087, 3.1089-3.1090). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Ancak batı ve doğu cephelerde ılıklık ve sıcaklık bölümlerinin saçak kısmı dikdörtgen düz bir silme şeklindedir (Resim 3.1091). Yapının güney köşelerinde atlamalı yerleştirilmiş düzgün kesme taşlar ve soyunmalık mekânına açılan üç yöndeki pencerelerle cephelere hareketlilik kazandırılmıştır (Resim 3.1088-3.1090). Doğu cephenin kuzeyine, Kayabaşı Caddesi'ne çıkan dar merdivenler bitiştirilmiştir (Resim 3.1091). Merdivenlerin altında yer alan bir kapı ile külhan bölümüne ulaşılır.

Resim 3.1087. Batı cephe kuzeyi.

Resim 3.1088. Batı cephe güney yarısı (Fatih Arslan'dan).

Resim 3.1089. Doğu cephe.

Resim 3.1090. Güney cephe.

Resim 3.1091. Doğu cephe kuzey yarısı.

Batı cephenin kuzey yarısının üst kısmı çimento harcı ile sıvanmıştır. Doğu cephenin kuzey yarısı ise derzli kabayonu taş kaplamalı sade bir duvar dokusuna sahiptir. Doğu ve batı cephelerin güney yarısı ise cumhuriyet döneminde yapılmış olan soyunmalık kısmına aittir. Bu bölümün alt kısımları düzgün kesme taş kaplanmıştır. Geri kalan kısımları ise beyaz badana ile sıvalıdır.

Soyunmalık mekânının güney, doğu ve batı cephelerinde pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Doğu ve batı cephede simetrik bir şekilde çatının biraz alt hizasında yan yana altışar yuvarlak pencere açılmıştır (Resim 3.1088-3.1089). Güney cephede ise alt ve üst seviyelere yerleştirilmiş ikişer sıra pencere açıklığı söz konusudur (Resim 3.1090). Altta iki üstte iki pencere yer alır. Güney cephedeki pencereler enine dikdörtgen biçimlidir ve üsttekiler nispeten daha büyük boyutludur.

Doğu ve batı cephelerde soyunmalığın ılıklık ile birleştiği orta kesime yakın kadınlar ve erkekler kısmının kapıları yer alır (Resim 3.1092). Dikdörtgen biçimli açıklığa sahip kapıların üstüne gemi teknesi kemerli bir alınlık yapılmış; ancak alınlığın önüne kırma çatılı düz ahşap tavanlı bir sundurma bitiştirilmiştir. Kapı yan söveleri ile kemer bir küçük bir büyük düzgün kesme taşların ardışık sıralanmasıyla hareketlendirilmiştir.

Resim 3.1092. Doğu cephe kadınlar bölümü kapısı.

İç mekân:

Sıcaklık bölümünde erkekler kısmında giriş eyvanının doğu tarafına sonradan tıraşlık bölümü eklenmiştir (Resim 3.1093). Eyvanların ve halvetlerin duvar kenarlarını tek sıra alçak sekiler dolanır. Eyvan ve halvet köşelerine birer mermer kurna yerleştirilmiştir (Resim 3.1094-3.1097). Eyvanlar sivri kemerlerle orta mekâna açılır (Resim 3.1094-3.1097). Halvetlerin kapıları da sivri kemerli açıklıklara sahiptir (Resim 3.1093). Orta mekânda kare biçimli mermerden birer göbek taşı yer alır (Resim 3.1098).

Resim 3.1093. Erkekler bölümü sıcaklık kısmı güney eyvanındaki tıraşlık.

Resim 3.1094. Kadınlar bölümü sıcaklık batı eyvanı

Resim 3.1095. Kadınlar bölümü kuzeybatı köşe halvet

Resim 3.1096. Erkekler bölümü güneydoğu köşe halvet

Resim 3.1097. Erkekler bölümü sıcaklık doğu eyvanı ve köşe halvetleri

Resim 3.1098. Kadınlar bölümü göbek taşı.

Erkekler kısmında orta kubbede altıgen biçimli büyük bir fil gözü (Resim 3.1099), halvetlerden ikisinin kubbesinde birer yuvarlak, ikisinin kubbesinde birer beşgen fil gözü açılmıştır.

Resim 3.1099. Erkekler bölümü sıcaklık orta kubbesi.

Kadınlar kısmında ise orta kubbenin merkezinde büyük yuvarlak bir fil gözü ile eksenlerde üçgen konumda açılmış üçerli fil gözleri yer alır (Resim 3.1100). Halvetlerin hepsinin kubbelerinde yuvarlak birer fil gözü açılmıştır (Resim 3.1101-3.1104).

Resim 3.1100. Kadınlar bölümü sıcaklık orta kubbesi.

Resim 3.1101. Kadınlar bölümü kuzeydoğu halvetin kubbesi

Resim 3.1102. Kadınlar bölümü güneydoğu halvetin kubbesi

Resim 3.1103. Kadınlar bölümü kuzeybatı halvetin kubbesi

Resim 3.1104. Kadınlar bölümü güneybatı halvetin kubbesi

Erkekler bölümünün kuzeydoğu, kadınlar bölümünün kuzeybatı halvetlerinin saunaya dönüştürülmesi planlandığından, her iki kısımda da, bu halvetlerin girişine ahşap birer kapı eklenmiştir (Resim 3.1105-3.1106). Kuzey doğudaki halvetin kuzey duvarında yer alan ve su deposuna açılan pencere, küçük yuvarlak kemerli bir unsurdur (Resim 3.1107).

Resim 3.1105. Erkekler bölümü kuzeydoğu halveti

Resim 3.1106. Kadınlar bölümü kuzeybatı halveti

Resim 3.1107. Su seviyesini kontrol penceresi.

Soyunmalıktan ılıklık mekânına geçiş, hafif sivri yuvarlak kemerli dar küçük bir eyvan şeklindedir. Ilıklık kısmının duvarlarının önünde iki kademeli alçak sekiler yer alır (Resim 3.1108). Erkekler kısmında doğu tarafı sonradan bölümlere ayrılarak duş olarak değerlendirilmiştir (Resim 3.1109). Erkekler kısmında orta kubbenin tam ortasında yedigen biçimli fil gözünün etrafında on küçük yuvarlak fil gözü açılmıştır (Resim 3.1110). Ayrıca eksenlerde üçer küçük fil gözü üçgen pozisyonda yerleştirilmiştir.

Kadınlar kısmında ortadaki fil gözü yuvarlak biçimlidir ve etrafında on bir küçük fil gözü yer alır (Resim 3.1111). Burada da eksenlerde üçer küçük fil gözü üçgen pozisyonda konumlanmıştır.

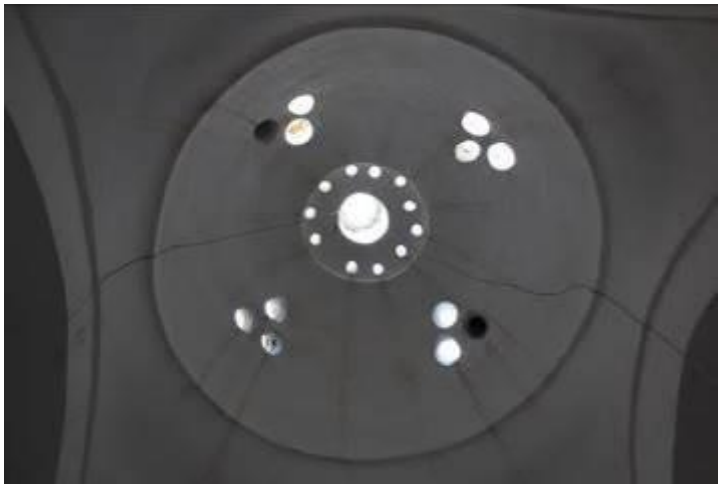
Resim 3.1108. Ilıklık kısmının sekileri

Resim 3.1109. Erkekler bölümü ılıklık kısmı batı yan yarım kubbesi

Resim 3.1110. Erkekler bölümü ılıklık orta kubbesi.

Resim 3.1111. Kadınlar bölümü ılıklık orta kubbesi.

Hem erkekler hem kadınlar kısmının soyunmalık mekânı dikdörtgen planlıdır (Resim 3.1112-3.1115). İki katlı ve düz tavanlıdırlar ve tavanın ortasında dikdörtgen biçimli aydınlık penceresi yer alır. Duvarlar sıvalı ve boyalıdır. İkinci katta doğu ve batı tarafta soyunma odaları dizilidir. Alt kata balkon şeklinde açılır.

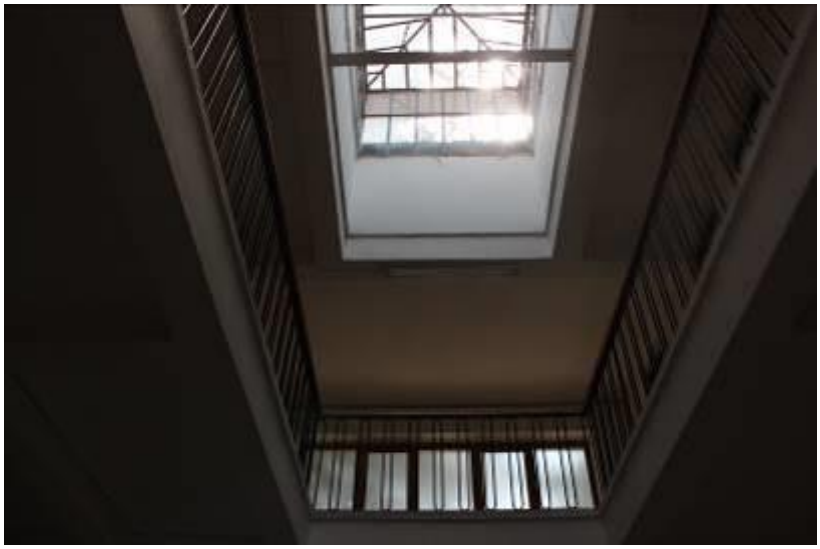
Resim 3.1112. Erkekler bölümü soyunmalık mekânı, doğu yanı.

Resim 3.1113. Kadınlar bölümü soyunmalık mekânı kuzey duvarı.

Resim 3.1114. Kadınlar bölümü soyunmalık mekânı güney duvarı.

Resim 3.1115. Kadınlar bölümü soyunmalık mekânı balkon ve aydınlık feneri.

Süsleme: Yapı, her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir.

3.2.5.2. Çarşı (Ebced-Buğday Pazarı) Çifte Hamamı

Şehir Planındaki Numarası:21

Şekil No: 3.59

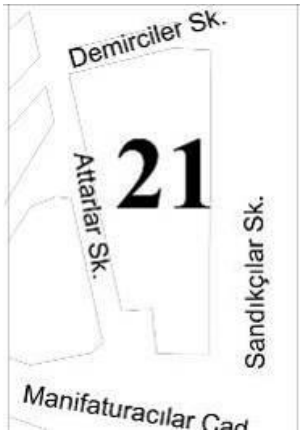
Resim No: 3.1116-3.1144

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Ebced ve Buğday Pazarı Hamamı isimleriyle de tanınan eser[417], Mimar Sinan Mahallesi, Attarlar Sokak'ın doğu tarafında No:45'tedir. Çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Kadınlar bölümü Sandıkçılar Sokak'a açılır (Harita 3.75-3.77). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[418]. Dikdörtgen planlı, kubbeli kuruluşa sahiptir (Resim 3.1116).

Harita 3. 75 Çarşı Hamamı konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 76 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden islenerek).

Harita 3.77. Çarşı Hamamı (https://www.google.com. tr/maps (28.4.2016'da alındı).

[417] Ayhan, 2008, 111; Arslan- Karakuş, 2012, 14, dn.15: Ayhan, hamamın adının Ebced Hamamı olarak bilindiğini söyler, Arslan- Karakuş'da, Halk arasında Ebcet'in Hamamı olarak bilindiği, bu isminde hamamı belediyeden kiralayarak işleten Behçet isimli şahısın adının halk arasında söylene söylene değişmesinden kaynaklandığı belirtilir. Kaynak kişi olarak Çankırı'nın yüncü esnafından 78 yaşındaki Muzaffer Kertez verilmiştir:

[418] Hamam, Çankırı imar planında 243 Ada ve 26 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.1116. Çarşı hamamı doğu cepheden genel görünüş.

Tarihçe: Hamam, Çankırı Mutasarrıfı Said Paşa'nın yaptırdığı suyollarına vakıf olarak kaydedilmiştir[419]. Said Paşa H. 17 Recep 1285/ 3 Kasım 1868'de Çankırı Mutasarrıflığı görevinden azledilmiştir[420]. Bu durumda Çarşı Hamamı'nın 1868 yılından önce yapılmış olması gereklidir.

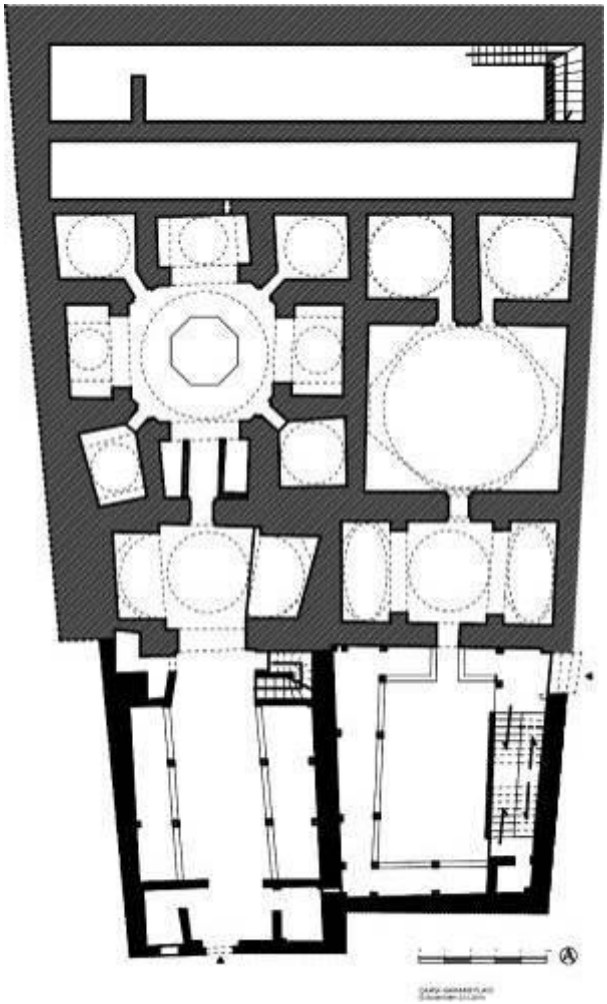
Mimari yönden aslî durumunu büyük ölçüde koruduğunu düşündüğümüz eserin hem kadınlar hem de erkekler kısmının soğukluk kısmı Cumhuriyet döneminde yeniden yapılmıştır. Hamamın batı ve kuzey cepheleri dükkânlarla çevrilmiştir.

Malzeme: Duvarlar içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olmakla birlikte sıvanın döküldüğü yerlerden ve su deposunun kuzey duvarından kabayonu ve moloz taşla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Cepheler ve kubbeler çimento harcı ile sıvanmıştır. Soğukluk bölümü Cumhuriyet döneminde betonarme malzeme ile yapılmıştır. Sıcaklık mekânının duvarları alt seviyede mermer kaplamadır.

Planı: Yapı, kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.59). Erkekler bölümü batıda, kadınlar bölümü doğuda yer alır.

Erkekler kısmının sıcaklık bölümü dört eyvanlı köşe halvetli plan tipindedir[421]. Eyvanlar ve batıdaki halvetler hafif çarpık dikdörtgen planlıdır. Doğudaki halvetler kare planlıdır. Dikdörtgen mekânları kubbeyle örtmek için uzun kenarlar arasına kemerler atılarak üstte kare alan meydana getirilmiştir. Güneydeki eyvan kuzey güney doğrultulu iki duvarla üç bölüme ayrılmıştır. Yanlardaki birimler tıraşlık olarak değerlendirilmiştir. Kuzey eyvanın doğu köşesinde su deposundaki su seviyesini kontrol etmek için küçük bir pencere açılmıştır.

[419]Gökoğlu, 1952, 375; Elibol, 2008, 135.
[420] Osmanlı Arşivi, dosya no: 415, gömlek no: 94, Fon kodu: A.}MKT.MHM.
[421] Eyice, 1960, 108-116.

Şekil 3.59. Çarşı Hamamı planı (B. Ö. Balkır/ 28.8.2013).

Ilıklık doğu batı yönlü çarpık dikdörtgen planlıdır. Doğu duvarı kuzeydoğuya doğru genişleyerek yapılmıştır. Kuzey duvarı da güneye doğru doğu ucundan açı yapar. Ilıklığın ortadaki geniş bölümü kuzeye ve güneye doğru hafif girinti yapmıştır. Orta birim kubbe, yanlar yarım kubbe örtülüdür. Yarım kubbeler tromp geçişli, orta kubbe pandantif geçişlidir. Kuzey duvarın ortasındaki dar açıklıktan sıcaklık bölümüne geçilir.

Soyunmalık bölümü kuzey güney doğrultulu hafif çarpık dikdörtgen planlıdır. Güney cephe ortasında kapısı yer alır. Kapıdan girince doğu batı yönlü dikdörtgen planlı küçük bir giriş mekânı yer alır. Buranın doğu ve batısında kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlı birer oda vardır. Odalar giriş mekânına açılır. Giriş mekânında geniş bir açıklıkla soyunmalık bölümüne geçilir. Soyunmalık bölümü doğu ve batıdan revaklıdır. Revak ayakları kare kesitlidir. Revakın gerisinde doğu ve batısı duvarları önünde boylu boyunca seki yapılmıştır. Doğu tarafının kuzey ucunda dikdörtgen biçimli bir dolap ile dolap ve revak arasında üst kata çıkan merdivenler yer alır. Batı tarafın kuzey ucunda ise hela ile

yine arada dikdörtgen biçimli dolap bulunur. Soyunmalıktan geniş bir açıklıkla ılıklık mekânına geçilir.

Kadınlar kısmı, erkekler kısmında biraz farklı yapılmıştır. Ayrıca daha küçük boyutludur. Sıcaklık bölümü kareye yakın enine dikdörtgen planlı, iki halvetli plan şemasındadır[422]. Halvetler ana mekânın kuzeyine konumlanmıştır. Girişleri kuzey duvarın ortasına yakın biçimde ortak duvarlarının iki yanından açılmıştır. Ana mekân ve halvetler tromp geçişli kubbeler ile örtülmüştür.

Ilıklık bölümü doğu batı doğrultulu dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güney duvarlarına bitişik konumlu kare kesitli duvar payelerine atılan kemerlerle mekân üstte üç bölüme ayrılmıştır. Ortadaki kare alan kubbe ile yanlardaki kuzey güney doğrultulu dikdörtgen bölümler ise oval kubbeler ile örtülmüştür. Beyzi kubbeler tromp geçişli, orta kubbe ise pandantif geçişlidir. Kapı hizasından doğuya ve batıya doğru U biçimli sekiler yapılmıştır. Ilıklığın kuzey duvarı ortasında yer alan kapıdan sıcaklık bölümüne ulaşılır.

Kadınlar kısmına doğu cephenin kuzeyine doğru açılmış kapıdan girilir. Girişte küçük kare bir sahanlık yer alır. Sahanlığın güneyindeki kapıdan soyunmalık mekânının üst katına ulaşılır. Soyunmalık mekânının kuzey, güney ve batı tarafında soyunma odaları bulunur. Doğu duvarı önünde alt kata inen merdivenler vardır. Alt kat kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlıdır. Güney duvarının doğu tarafında hela yer alır. Kuzey, güney ve batıdan revaklıdır. Revakın gerisinde seki yapılmıştır. Revak ayakları kare kesitlidir. Soyunmalığın kuzey duvarı ortasında yer alan dar kapıdan ılıklık bölümüne geçilir.

Yapının kuzeyinde kadınlar ve erkekler bölümünün hemen arkasında doğu-batı doğrultusunda boylu boyunca uzanan dikdörtgen planlı su deposu yer alır.

Erkekler kısmının soyunmalık mekânının girişindeki doğudaki mekânın doğu duvarı kuzey ucunda yer alan küçük pencere ile kadınlar tarafı ile irtibat sağlanmıştır. Kadınlar kısmının doğu duvarının üst seviyesinde de mazgal biçimli dört pencere açılmıştır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı hamamın soyunmalık mekânı dıştan beşik çatı ile örtülmüştür (Resim 3.1117-3.1118). Çatı marsilya kiremidi ile kaplanmıştır. Ilıklık ve sıcaklık bölümlerinin sahte kasnakla dışarıdan destekli kubbeleri çimento harcı ile sıvanmıştır (Resim 3.1119).

[422] Eyice, 1960, 108-116.

Resim 3.1117. Kadınlar kısmı soyunmalık bölümü.

Resim 3.1118. Soyunmalık bölümü çatısı, erkekler tarafı.

Resim 3.1119. Sıcaklık kısımlarının örtüsü dıştan görünümü.

Eser, batı cepheden tamamen, kuzey cepheden de büyük oranda yapılarla kaplanmıştır (Resim 3.1120). Güney cephenin de ¾ üne başka bir bina bitiştirilmiştir. Erkekler kısmının güney cephesinin açıkta kalan bir kısmı beyaz badanalı gösterişsiz bir cephedir (Resim 3.1120). Dikdörtgen biçimli giriş üstünde yine dikdörtgen biçimli büyük bir pencere ile batısında daha küçük boyutlu dikdörtgen biçimli pencere yer alır. Kapının

batısında dikdörtgen biçimli çeşme yer alır. Çeşmenin biraz üstünde "Bismillahirrahmanirrahim" ibaresi hem Arap hem Latin harfleriyle yazılmıştır. Çatının bu yöndeki uzantısı saçağı da teşkil eder.

Resim 3.1120. Erkekler kısmı güneybatıdan görünümü.

Kadınlar bölümünün açıkta kalan doğu cephesi daha sade, kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.1121-3.1122). Ilıklık ve sıcaklık tarafının duvarları çimento harcı ile sıvanmıştır. Güneydeki soğukluk kısmının cephesi ise beyaz badanalıdır. Doğu cephesinin ortasına yakın dikdörtgen biçimli kapı açıklığı yer alır. Kapıya dört basamaklı merdivenle ulaşılır. Kapının güneyinde soyunmalık mekânına açılan dört mazgal biçimli pencere yer alır. Ancak genel mazgal pencere anlayışına göre büyük boyutludurlar ve içe doğru daralırlar. Gerek güneydeki gerek doğudaki soyunmalık bölümlerine açılan pencereler dikdörtgen biçimli basit açıklıklardır.

Resim 3.1121. Kadınlar kısmı doğu cephesi.

Resim 3.1122. Kadınlar kısmı doğu cephesi.

Doğu cephenin kuzey ucunda yer alan dikdörtgen biçimli kapıdan hamamcının evinin bahçesine girilir. Bahçenin zemini aynı zamanda hamamın su deposunun çatısıdır. Sıcaklık mekânlarının kuzey cephesinin üst tarafı da bahçeye bakar (Resim 3.1122). Sıcaklığın kuzey cephesi sıvanmıştır. Sıvanın döküldüğü yerlerden taş malzemesi görülebilmektedir.

İç Mekân:

Erkekler kısmının sıcaklık bölümünün giriş eyvanındaki bölmeler sonradan tuğla malzeme ile yapılmış olup kapı ve söveleri PVC malzemelidir (Resim 3.1123). Eyvanlar yuvarlak kemerlerle orta mekâna açılır. Halvetlerin giriş açıklıkları yuvarlak ve sivri iç içe iki kemerlidir. Eyvanlar bir basamakla orta mekândan yükseltilmiştir. Yanlarında sekiler yer alır. Eyvanların dip köşelerinde birer mermer kurna bulunur. Orta mekânda sekizgen biçimli mermerden bir göbek taşı yer alır. (Resim 3.1123-3.1126).

Resim 3.1123. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, orta mekândan giriş eyvanına bakış.

Resim 3.1124. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, orta mekândan doğu eyvanına bakış.

Resim 3.1125. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, göbek taşı.

Resim 3.1126. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, eyvanlardaki kurnalar.

Orta kubbede biri ortada olmak üzere dokuz fil gözü, eyvanların kubbelerinde yine biri ortada olmak üzere beş fil gözü (Resim 3.1127), halvetlerin kubbelerinde ise biri ortada olmak üzere yedi fil gözü açılmıştır (Resim 3.1128). Fil gözleri yuvarlak biçimlidir. Kuzey doğudaki halvet sonradan sauna olarak düzenlendiğinden ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Kuzey eyvanından su deposuna açılan pencere küçük sivri kemerli bir unsurdur (Resim 3.1129).

Resim 3.1127. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, giriş eyvanının kubbesi.

Resim 3.1128. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, kuzeybatı köşe halvetin kubbesi.

Resim 3.1129. Erkekler kısmı sıcaklık mekânı, kuzey eyvanının dip duvarındaki su seviyesini kontrol penceresi.

Ilıklık kısmının doğu tarafının önüne metal bir paravan yapılmıştır (Resim 3.1130). Burası odunluk olarak kullanılmaktadır. Batı tarafında sekilerin üstünde alçak sedirler yer alır (Resim 3.1131). Duvarlar ve örtü geçişleri hasar görmüştür. Orta kubbenin tam ortasında beşgen biçimli tek bir fil gözü yer alır (Resim 3.1132).

Resim 3.1130. Erkekler kısmı ılıklık mekânı, doğu tarafı

Resim 3.1131. Erkekler kısmı ılıklık mekânı, batı tarafı

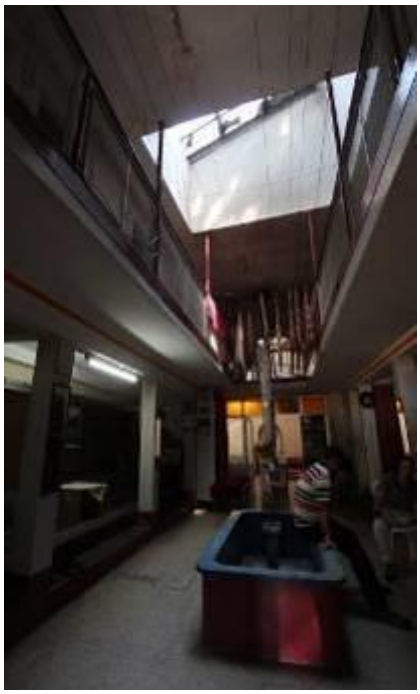

Resim 3.1132. Erkekler kısmı ılıklık mekânı, orta kubbesi.

Soyunmalık mekânı dikdörtgen planlıdır (Resim 3.1133). İki katlı ve düz tavanlı olup tavanın ortasında dikdörtgen biçimli aydınlık penceresi yer alır. Duvarlar sıvalı ve boyalı olup, doğu ve batı duvarlar duvar halısı ile kaplanmıştır. İkinci katta doğu ve batı tarafta soyunma odaları dizilidir. Alt kata balkon şeklinde açılır. Soyunmalığın ortasında kuzey güney yönlü dikdörtgen bir havuz yer alır. Soyunmalıktan ılıklık mekânına geçiş kapısı

onarımlar esnasında kaldırılarak yerine olması gerekenin aksine geniş bir açıklık yapılmıştır. Bu geniş açıklık PVC malzemeli bir duvar ve kapı ile kapatılmıştır.

Resim 3.1133. Erkekler kısmı soyunmalık mekânı alt kat, a) girişe doğru, b) ılıklığa doğru.

Kadınlar kısmının Sıcaklık bölümüne yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir (Resim 3.1134). Bölümler arası duvarlar kalın olduğundan bölümler arası geçişler küçük birer eyvan görünümündedir. Sıcaklık mekânında duvarların önünde alçak sekiler ile kurnalar yer alır (Resim 3.1134-3.1135). Orta mekânda dikdörtgen biçimli mermerden bir göbek taşı yer alır (Resim 3.1136). Kuzey duvarının ortasına yakın simetrik olarak açılmış iki halvetin kapısı iç içe iki yuvarlak kemerlidir (Resim 3.1136). Orta kubbede iç içe üç sıra fil gözü vardır. En dışta sekiz, onun içinde altı ve ortada bir fil gözü açılmıştır. Halvetlerin kubbelerinde biri ortada olmak üzere altı fil gözü açılmıştır (Resim 3.1137). Batıdaki halvetin kuzey duvarında dikdörtgen biçimli bir iz görülür. Burada muhtemelen su deposuna açılan pencere varken, örülerek kapatılmıştır.

Resim 3.1134. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, güneybatı köşe.

Resim 3.1135. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, güneydoğu köşe.

Resim 3.1136. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, kuzey duvar ve halvetlerin kapıları.

Resim 3.1137. Kadınlar kısmı sıcaklık mekânı, kuzeydoğudaki halvetin kubbesi.

Ilıklık mekânına, soyunmalıktan dikdörtgen biçimli küçük bir kapıyla geçilir (Resim 3.1138). Ilıklık kısmında sekilerin üstüne alçak sedirler yapılmıştır (Resim 3.1139). Duvarlar ve örtü sisteminde yine rutubet nedeniyle yer yer dökülmeler söz konusudur. Yanlardaki oval kubbelerin ortasında biri ortada olmak üzere beşer fil gözü (Resim 3.1140), orta kubbenin ortasında bir yuvarlak fil gözü açılmıştır (Resim 3.1141).

Resim 3.1138. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, soyunmalıktan ılıklığa geçiş

Resim 3.1139. Kadınlar kısmı ılıklık mekânı, batı eyvanı

Resim 3.1140. Kadınlar kısmı ılıklık mekânı, batı eyvanın beyzi kubbesi.

Resim 3.1141. Kadınlar kısmı ılıklık mekânı, orta mekânın kubbesi.

Soyunmalık mekânı kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Resim 3.1142-3.1144). İki katlı ve düz tavanlı olup tavanın ortasında dikdörtgen biçimli aydınlık penceresi yer alır. Duvarlar sıvalı ve boyalıdır. Kot seviyesi burada yüksek olduğundan yapıya ikinci kattan ulaşılır. İkinci katta kuzey, güney ve batı tarafta soyunma odaları dizilidir. Soyunma odalarının rutubet nedeniyle sıvaları yer yer dökülmüştür. Alt kata balkon şeklinde açılır. Doğu duvarda üst seviyede yer alan pencereler içte daha büyüktür içten dışa doğru daralan biçimde yapılmıştır (Resim 30). Hayli geniş mazgal pencere görünümündeki bu pencereler dışarıyla birleştiğinde bir kum saati görünümü alır. Doğu tarafında yer alan karşılıklı merdivenler ile alt kata ulaşılır. Merdivenlerin altındaki boşluk depo olarak kullanılmaktadır. Alt katta doğu duvarın güney ucunda erkekler kısmıyla bağlantı sağlayan küçük dikdörtgen pencere yer alır (Resim 31). Ahşap bir kapakla kapatılmıştır. Soyunmalığın ortasında kuzey güney yönlü dikdörtgen bir havuz yer alır.

Resim 3.1142. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, üst katı, kuzey doğudan bakış.

Resim 3.1143. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, üst katı, doğuya bakış.

Resim 3.1144. Kadınlar kısmı soyunmalık mekânı, alt katı, kuzeyden güneye bakış.

Süsleme: Eser, ılıklık ve sıcaklık mekânlarının kubbelerinde yer alan fil gözlerinden başka her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir.

3.2.5.3. Çamaşırhane

Şehir Planındaki Numarası:22

Şekil No:3.60

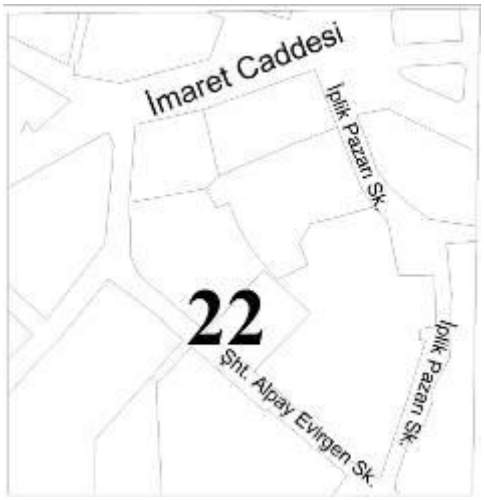
Resim No:3.1145-3.1158

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Şehit Alpay Evirgen Sokak'ın kuzey yanında No:20'dedir (Harita 3.78-3.80). Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[423]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.1145).

Harita 3. 78 Çamaşırhanenin konumu. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 79 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Harita 3. 80: Çamaşırhane (Google Earth: görüntü tarihi 7/12/2013; 40°36'04.51"K; 33°36'56.10"D; 9.4.2016'da alındı).

[423] Çamaşırhane, Çankırı imar planında 61 Ada ve 7 Parsel'de yer almaktadır.

Resim 3.1145. Çamaşırhane, güneydoğudan görünüm (Fatih Arslan'dan).

Tarihçe: Giriş üstündeki dört satırlık kitabesine göre Sultan II. Abdülhamit döneminde H.1299/ M.1882 yılında inşa edilmiştir (Resim 3.1146-3.1148).

Resim 3.1146. Çamaşırhane kitabesi.

Resim 3.1147. Çamaşırhane kapısındaki inşa kitabesi, sağ tarafı.

Resim 3.1148. Çamaşırhane kapısındaki inşa kitabesi, sol tarafı.

Kitabe şu şekilde transkribe edilmiştir:

1- *Niyet-i hayrıyla her kim bıraka dehre eser*
Olunur haşre kadar yâd o hayır ashab,
2- *Böyle bir âzam-ı hayrın hele inşâ-yı çun*
Çare-cû olmamış eslâf var iken îcâbı,
3- *Şimdi rehber olub erbâb-ı hamiyyet-medâr*
Buldular menbaını terk ederek hâbı,
4- *Tam sünûh eyledi târih kalem-i mâhirden*
Câme-şûy-hâneden[424] *akdı yapılınca âbı.*

Çamaşırhane kapısının yanına restorasyon sonrası yapının üstüne yerleştirilen kitabede 1885 yılında yapıldığı yazılıdır. Muhtemelen ebcedle verilen tarih yanlış hesaplanmıştır. Bu kitabeden başka yapının güney cephesine bitişik yapılmış çeşmenin de kitabesi vardır. Çeşme kitabesi de Çamaşırhane ile aynı tarihi vermektedir.

Kastamonu Vilayet Salnamelerinden H.1321/ M.1903 tarihli son yayımlanan salname'de Çankırı merkezinde üç çamaşırhaneden söz edilir[425]. Ancak isimleri belirtilmemiştir. Eser, 1980'ler başına kadar kullanılmış; sonrasında kullanılmadığı için harap olmuşken 2006 yılında Çankırı Belediyesinin katkılarıyla restore edilmiştir (Resim: 3.1149-3.1150). Büyük oranda asli haline yakın onarılan eser çalışmıyorsa da Çamaşırhane

[424]Câme: elbise, çamaşır. –Şû, - şûy: yıkayan, temizleyen; Câme-şûyane, çamaşır yıkama yeri:, Devellioğlu, F. (1995). **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat.** 12. Baskı. Ankara: Atdın Kitabevi Yayınları, s.123, 1002
[425] Türkoğlu, 1999, 544.

Müzesi olarak şehri ziyarete gelenlere, eski Çankırı şehir hayatında önemli yeri olan çamaşırhanelerin işleyişini görüp fikir edinmelerine katkı sağlamaktadır.

Resim 3.1149. Restorasyon öncesindeki hali (Çamaşırhane Müzesi'nden alınmıştır).

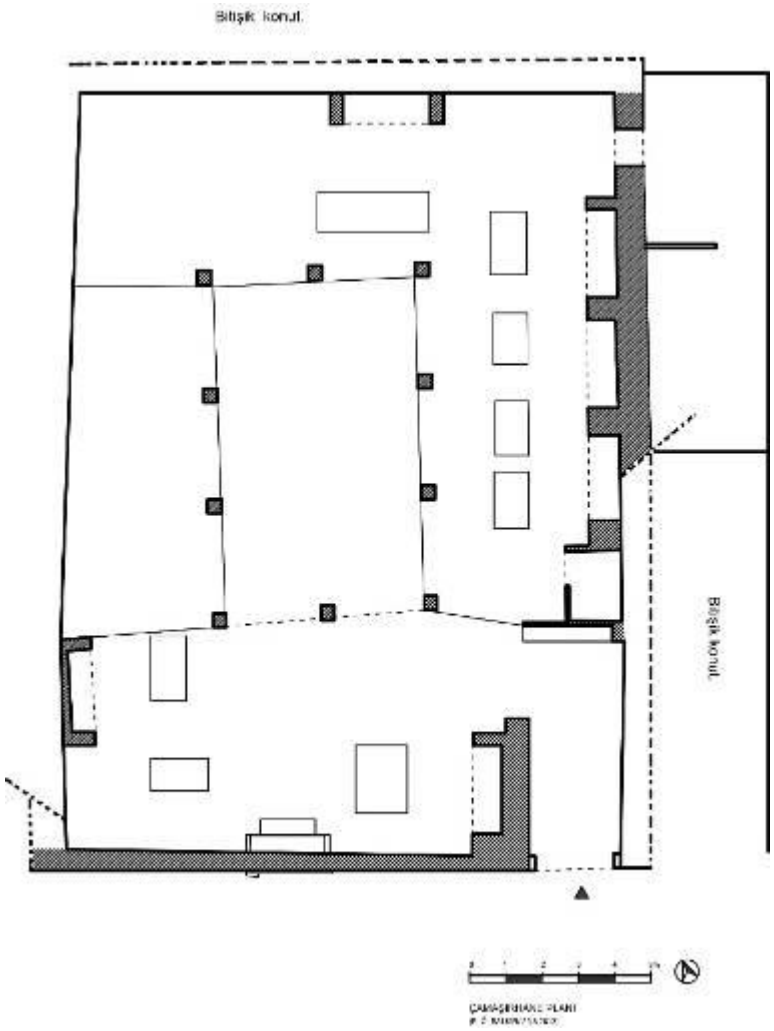

Resim 3.1150. Restorasyon öncesindeki hali (Çamaşırhane Müzesi'nden alınmıştır)

Malzeme: Duvarlar bir insan boyu kadar kabayonu taşla inşa edilmiştir. Buradan yukarısı içten ve dıştan tamamen sıvalı yüzeylere sahip olduğundan inşa malzemesi tam belirlenememekle birlikte restorasyon öncesine ait fotoğraflardan ahşap hatıllı kerpiç dolgulu olduğu anlaşılmaktadır. Çamaşır yıkama tezgâhlarının ayak kısmı kabayonu taş

tabla kısmı büyük blok taştan yapılmıştır. Bugün tamamen sıvalı yüzeylere sahip ocakların da tuğla ile inşa edildiği eski fotoğraflardan görülmektedir. Revak ayakları taş kaideli ahşap direklerdir. Tavan ahşap gergilerle desteklenmiştir.

Planı: Çamaşırhane, kuzey güney yönünde hafif çarpık dikdörtgen iç avlulu planlıdır (Şekil 3.60). Binanın kuzey duvarı güney duvara göre biraz daha kısa yapıldığından, batı duvarının açısı batıdan doğuya doğru daralır. Güney duvar doğu ve batı duvara nazaran daha ince bir kütleye sahiptir. Doğu, batı ve kuzey yönden yapılarla çevrilidir. Güney cephenin doğu ucunda yer alan kapısından kuzey güney yönlü dikdörtgen biçimli bir giriş ünitesine girilir. Giriş ünitesinin batı duvarının kuzey ucundaki açıklıktan ana mekâna geçilir. Ana mekân, kuzey güney doğrultulu dikdörtgen şemalı revaklı bir avlu olarak tasarlanmıştır. Revak, dört yönden toplam 10 kare kesitli destekle taşınır. Revakın etrafındaki zemin hafif yerden yükseltilerek seki meydana getirilmiştir. Girişin hemen kuzeyinde ana mekândan girilen helâ mekânı vardır.

Şekil 3.60. Çamaşırhane planı (B.Ö.Balkır/ 29. 8. 2013)

Kuzey duvarı ortasında bir, doğu duvarında üç, geçiş mekânının batı duvarının çamaşırhaneye bakan yanında bir ve batı duvarın kuzey ucuna yakın bir dikdörtgen biçimli niş yer alır. Bu nişler ocak nişleridir. Her nişin önünde dikdörtgen biçimli çamaşır tezgâhı yer alır. Güney duvarın ortasında dikdörtgen biçimli çeşme yapılmıştır. Bu çeşme dış cephedeki çeşme ile aynı hizadadır[426].

[426] Dış cephedeki Çeşme hakkında bilgi için Çeşmeler bölümüne bakınız.

Yapıda pencere yer almaz. Yapının ana kapısından başka, doğu duvarının kuzey ucunda bir açıklık daha bulunur. Burası doğu tarafında yer alan konut ile ortak bahçeye açılır. Ana kapı, güney cephede ana eksenden batıya kaymış vaziyettedir.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı eser, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Doğu, batı ve kuzey cephelerden başka binalarla bitişik yapılmıştır (Resim 3.1151). Ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir. Çatının güney yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Güney cephesi, yarı seviyeye kadar kabayonu taş ile inşa edilmiştir (Resim 3.1151). Taşların arası çimento harcı ile derzlenmiştir. Üst seviye ise beyaz badanalıdır. Kütlesel bir görünüm sergileyen cephe, ortasında 1882 yılında yapılmış olan dikdörtgen çeşme ve doğu ucunda yer alan kapı ile hareketlenmiştir (Resim 3.1152-3.1153). Cephede, iki kademeyi birbirinden alt tarafı dalgalı ahşap bir silme boylu boyunca ayırır. Aynı tarz silme çatı ile ana beden duvarının birleştiği hizada da yapılmıştır. Ayrıca cephe, kapının doğu ve batısında dikey olarak uygulanmış düz silmelerle boyuna da bölünmüştür. Güney cephenin doğusundaki kapı, basit dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Resim 3.1153).

Resim 3.1151. Güney cephesi.

Resim 3.1152. Güney cephesindeki çeşme.

Resim 3.1153. Kapısı

İç Mekân:

Çamaşırhane, kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı, revaklı avlu şemasındadır (Resim 3.1154-3.1155). Revak ahşap gergilerle desteklenmiş ahşap tavanlıdır. Avlunun ortası bugün camekânla örtülüdür. Yapı ışığı buradan alır. Duvarlar, belli bir seviyeden sonra sıvanmış ve beyaz badana ile boyanmıştır. Alt kısımlar kabayonu taş örülüdür. Her hangi bir süsleme unsuruna sahip değildir.

Resim 3.1154. Avlu, güney batıdan kuzeye bakış.

Resim 3.1155. Avlu, güneydoğudan kuzeybatıya bakış.

Yapının üst duvarları yaklaşık bir adam boyundan itibaren geriye çekilerek inşa ediliştir (Resim 3.1156). Bunun sebebi, alt tarafın taş üst tarafın ahşap atkılı kerpiç dolgulu malzeme olmasıdır. İki kademe arasında güney, kuzey ve batı duvarda alt tarafı dalgalı ahşap bir silme boydan boya dolanır. Duvarların önündeki ocaklar yukarı doğru daralarak baca şekline piramidal yükselir (Resim 3.1157). Ocakların ağzı basık kemerli açıklığa sahiptir. Ocakların önünde yer alan yıkama tablaları, yıkarken daha kolay güç almaları ve yıkayan kişinin ıslanmaması için suyun ters tarafa gitmesini sağlamak amacıyla avluya doğru eğimli yapılmıştır (Resim 31156).

Resim 3.1156. Batı duvarı.

Resim 3.1157. Batı duvardaki ocak ve bacası.

Revakın doğu, batı ve kuzey yanlarını U biçimli alçak bir seki dolanır.

Güney duvarda yer alan doğu batı yönlü dikdörtgen planlı çeşme iki kademelidir (Resim:3.1158). İki kademeyi birbirinde ters piramidal biçimli profilli bir silme ayırır. İkinci kademe de benzer bir silme ile son bulur. Çeşmenin önünde dikdörtgen biçimli teknesi bulunur.

Resim 3.1158. Güney duvarı ortasındaki çeşme.

Süsleme: Eserde restorasyon esnasında yapılan alt tarafı dalgalı ahşap silmeler haricinde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmaz. Ayrıca güney cephe ortasında yer alan Çamaşırhane çeşmesinin bezeme unsurları, "Çeşmeler" bölümünde anlatılacaktır.

3.2.5.4. Tüfekçibaşı (Binbaşılar) Çeşmesi

Şehir Planındaki Numarası: 28

Şekil No:-

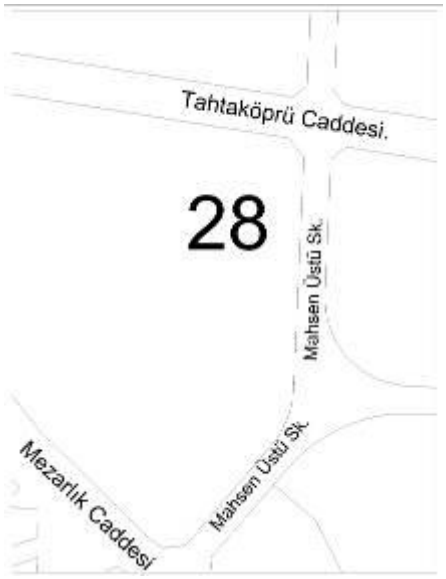
Resim No:3.

İnceleme Tarihi: 18.08.2014

Karatekin Mahallesi, Tüfekçibaşı Sokak'ta No:12'deki evin karşısındaki duvardadır (Harita 3.81-3.82; Resim 3.1159). Bugün yalnızca kitabesi kalmıştır.

Harita 3. 81 Tüfekçibaşı Çeşmesi. (https://www.google.com .tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 82 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1159. Tüfekçibaşı çeşmesi kitabesi

Enine dikdörtgen biçimli kitabesi, dikine üç ince silme ile dört bölüme ayrılmıştır (Resim 3.1160-3.1161). İki yanda kalan kare alanlara birer büyük, taç yaprakları ve ortası kabarık gülbezek yapılmıştır. Ortada kalan iki kare alan yatayda düz ince dört silme ile beş satıra ayrılmış ve kitabe bu satırlara beşer satır halinde yazılmıştır. Kitabesi hayli yıprandığından bugün net okunamamaktadır. Ancak Gökoğlu kitabesini aşağıdaki gibi

okumuştur. Kitabesinde H. 1115/M. 1703 yılında Halime Hanım'ın yaptırdığı bilgisi geçmektedir[427].

Resim 3.1160. Kitabe sol tarafı.

Resim 3.1161. Kitabe sağ tarafı.

1- Sa'yini meşkûr ede Mevlâ Halime Hanım'ın
Ruhiçün ecdadının bak çeşme bünyad ettirir,
2- Yani merhum Miralay Elhac Abdullah Bey'in
Zevce-i pakizesidir ruhunu şâd ettirir,
3- Kendinin hem neslinin ömrünü hak eylesün füzun
Bu duayı işte hep atşana ettirir,
4- Böyle ehl-i hayrın Allah ceddine evladına
Sevgili mecnune mahşerde imdad ettirir,
5- Söyledim ben de atai cevher tarihini
İç bu dilcu çeşmeden ki kevseri yâd ettirir." (1115)

Günümüze yapısı ulaşmayan çeşmenin kesme taştan inşa edildiğini kaynaklardan öğreniyoruz[428].

[427] Gökoğlu, 1952, 424-425.
[428] Gökoğlu 1952, 424.

3.2.5.5. Mahsenüstü Sokak'taki Çeşme

Şehir Planındaki Numarası:27

Şekil No:3.61

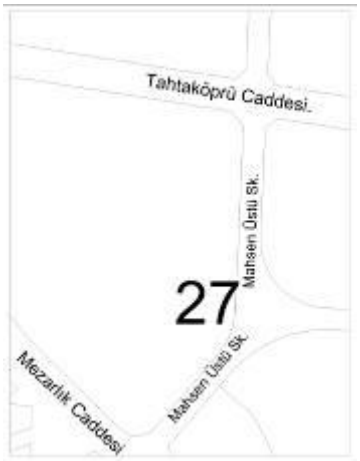
Resim No:3.1162

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Karatekin Mahallesi Mahsenüstü Sokak No:2/1'deki evin doğusunda bahçe duvarına gömülüdür (Harita 3.83-3.84).

Harita 3. 83 Mahsenüstü Sokak Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 84 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

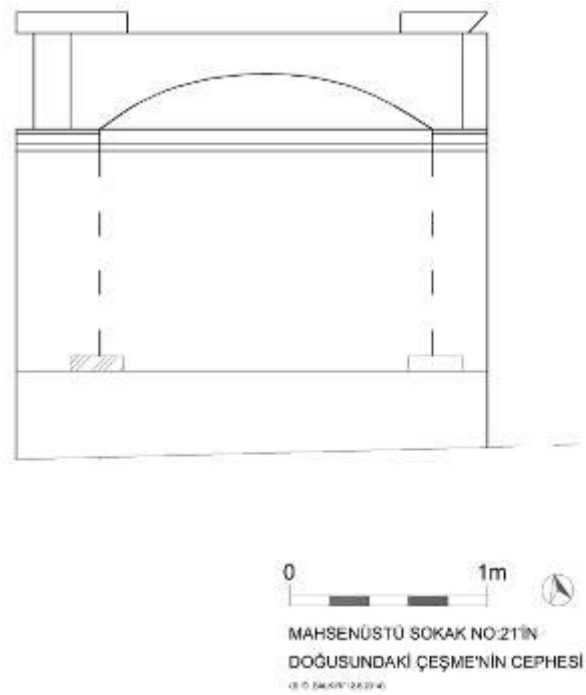

Resim 3.1162. Mahsenüstü Sokak çeşmesi

Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir[429]. Ancak malzemesi ve mimari özellikleri sebebiyle 19.yy sonu 20. yy başlarında yapılmış olması muhtemeldir.

[429] Arslan-Karakuş, 2012, 152 ve dn.87'de bu çeşmenin Binbaşılar çeşmesi olduğunu belirtmektedir. Binbaşılar çeşmesinin kitabesi ile, Mahsenüstü sokak çeşmesinin kitabe taşının bulunması geken yerin ölçüleri birbirini tutmaktadır. Büyük ihimalle Binbaşılar çeşmesi kitabesi Mahsenüstü Sokak Çeşmesine aittir ve bilemediğimiz bir dönemde kitabe sökülerek Tüfekçibaşı Sokak'taki yere montelenmiştir.

Kalan parçalarından doğu batı yönünde dikdörtgen planlı ve dikdörtgen prizma bir kütlesi olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.61). İncelediğimiz çeşmeler içinde en geniş cepheli çeşmelerden biridir. Güneye bakan ön cephesi düzgün kesme taşla inşa edilmiştir (Resim 3.1163). Ön cephesinde iki yandan birer plasterle sınırlandığını; ancak plasterlerin yok olduğunu düşünüyoruz. Basık kemerli niş şeklindeki çeşmenin basık kemeri profilli enli üzengi taşlarına oturur. Ancak bu üzengilerin aslında yerinde olması gereken plasterlerin başlığı olması kuvvetle ihtimaldir. Basık kemer tek blok taştan oyularak yapılmıştır. iki yandan boyuna dikdörtgen prizmal iki taşla sınırlanmıştır. Üzerinde bugün parçalanmış vaziyetteki saçağının düz yüzeyli dikdörtgen bloklardan ibaret olduğu anlaşılır. Ancak benzer çeşmelerdeki profilli saçağa dair burada iz yoksa da aslen bu düz saçağın üstünde profilli bir saçak olması gerektiğini düşünüyoruz. Musluğu akmayan çeşmenin ayna taşının altta doğu yanında iç köşesi yuvarlatılmış cepheden taşıntı yapan sabunluk olabileceğini düşündüğümüz bir taş yer alır. Simetrisindeki yerinden çıkarılmıştır. Teknesi de bugün mevcut değildir. Ancak teknenin doğu yan duvarının üst kısmı mevcuttur. Çeşmenin batı tarafında teknenin batı duvarının yaslandığı yerin izlerinden çeşmenin diğer taşlarının kaldırıldığı anlaşılır. Buna göre teknesi enine dikdörtgen prizmal biçimlidir.

Şekil 3.61 Mahsenüstü Sokak Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1163. Mahsenüstü Sokak Çeşmesi i

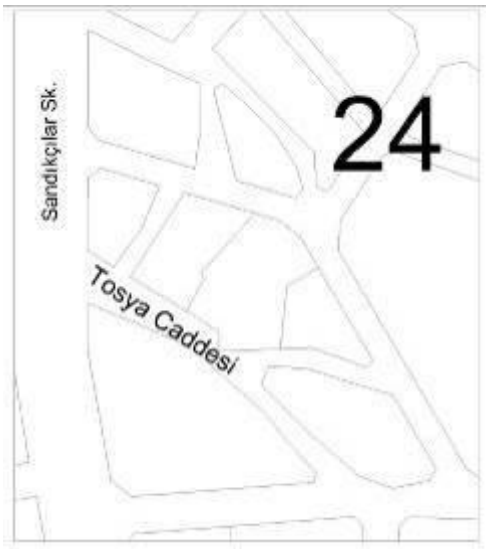
3.2.5.6. İnciliçeşme

Şehir Planındaki Numarası: 24
Şekil No: 3.62-3.63
Resim No:3.1164-1172
İnceleme Tarihi: 12.08.2014

İnciliçeşme Mahallesi[430], Mezarlık Caddesi ile Kağnıcı Sokak'ın kesiştiği köşede yer alan eser Mezarlık Caddesi No:18'deki evin bahçesinin güneydoğu köşesine konumlanmıştır (Harita 3.85-3.86, Resim 3.1164). Güney ve doğu cephesi caddeye, kuzey ve batı cephesi bahçeye bakmaktadır.

Harita 3. 85 İnciliçeşme. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 86 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[430] Gökoğlu, eserin konumunu Perdedar Mahallesi İnciliçeşme Sokağı olarak vermiştir: Gökoğlu, 1952, 425.

Resim 3.1164. İnciliçeşme güneydoğudan görünümü.

Çeşmenin süsleme şeridi altında iki kitabesi vaken, her ikisi de kaybolmuştu. VGM ‘den alınan raporda, sağdaki kitabenin 32x49 cm ölçüleinde olup, üç satılık sülüs yazıtında

1- İmar
2- Kümkavuk İsmail hayrat
3- Sene 1265

yazmaktaymış[431].

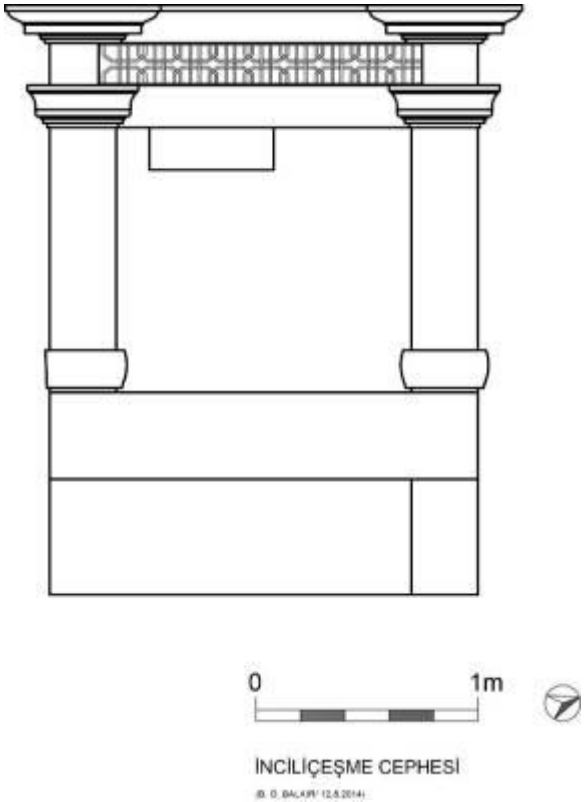
Solaki kitabe 39x69 cm ölçüleinde meme üzerine altı satır oniki mısralık sülüs hatta sahipken 1993 yılında yeinden düşerek birr kısmı kırılmış vaziyette müzeye kaldıılmıştır[432]. Gökoğlu kitabesini aşağıdaki gibi okumuştır[433]. Rık’a yazılı kitabesine göre H.1215/M.1800 yılında Saliha Hanım tarafından yaptırıldığı anlaşılır:

1- Zehi hayrat-ı müstahsen bina oldu kemalinden
Zehi mevki-i çar cadde Huda sakla zevalinden
2- Bunu çün Saliha Hanım iki evladı ruhiçin
Edüp ihya ve hem icra getürdü tayibi malinden
3- Biri Gazi Mehmed Sabri Afiffe Hanımdır
İlahi bunlara gufran edüp afvını sualinden
4- Anın âbâ u acdadı kamu evladına cümle
Şerab-ı kevseri işrab edüp vere visalinden
5- Hususa ol Selim Paşa adalet madeninde has
Ki meşhudu ola daim Huda’nın cemalinden
6- Gel âb-ı Eşrefinden o tarih fi lütfile

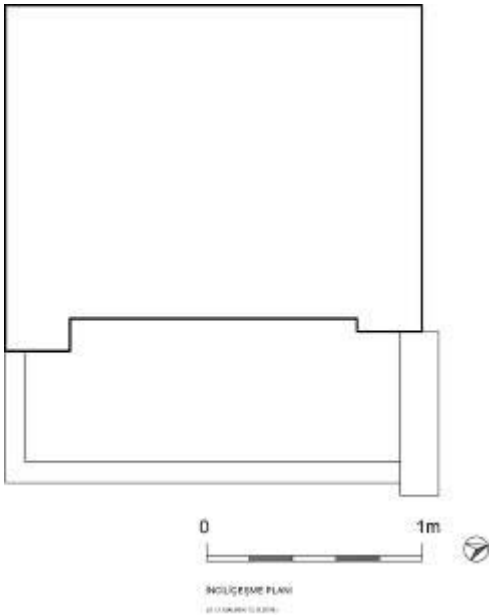
[431]VGM Arşiv,Rapor:180001034-P001
[432] VGM Arşiv,Rapor:180001034-P001
[433] Gökoğlu 1952, 425.

Duay-ı hayırla iiçüb âb-ı zülalinden.

Bugün akmayan çeşme kübik kuruluşlu, hazneli bir çeşmedir (Şekil 3.62-3.63). Güneydeki ön cephesi düzgün kesme taş, diğer cepheleri kabayonu taş malzemelidir (Resim 3.1165-3.1167).

Şekil 3.62. İnciliçeşme cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Şekil 3.63 İnciliçeşme planı. (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1165. Güney cephesi

Resim 3.1166. Doğu cephesi

0,

Resim 3.1167. Kuzeybatıdan görünüm

Resim 3.1168. Güney cephe

Güney cephe arazi konumu nedeniyle daha yüksektir. Cephe iki yandan fazla taşıntı yapmayan birer plasterle sınırlanmıştır (Resim 3.1168-3.1170). Plasterlerin enli yuvarlak yüzeyli kaideleri ve profilli ters piramidal başlıkları vardır. Başlıkların plasterlerle birleştiği yerde dikdörtgen dişlerden meydana gelen silme yer alır (Resim 3.1171.). Başlıkların hemen üzerinde bir süsleme şeridinin üstünden yine profilli geniş bir saçakla eser sonlanır. Plasterlerin üstünde aşağıdan yukarı doğru yükselen akantus yaprağının üstünden çıkan S-C kıvrımlı bitkisel unsurlardan meydana gelen bir demet motifi kabartma olarak işlenmiştir (Resim 3.116-3.1170). Doğudaki daha sağlamdır batıdaki ise hayli aşınmıştır. Saçak altındaki süsleme şeridinin iki ucunda birer kabartma çiçek motifi, arada kalan yüzeyde daha yüzeysel bir kabartmayla yapılmış düğüm motifi yer alır (Resim 3.1171).

Resim 3.1169. Doğu uçtaki plaster

Resim 3.1170. Batı uçtaki plaster

Resim 3.1171. Saçak altındaki süsleme şeridi.

Ayna taşının alt orta hizasına doğru yer alan musluğun lülesi mevcut değildir. Plasterlerin kaidelerinden 25 cm aşağıda önde yekpare üç parça bloklatan yaklaşık 30 cm. derinliğinde dikdörtgen prizmal tekne vardır. Tekne yan sokağa göre kot altında kalır. Eserin saçak kısmı doğu ve batı cephelerde plasterlerin başlığı ile aynı aksta biter. Bütün cepheyi dolanmaz. Ancak kalan izlerden sokağa bakan doğu cephesindeki saçak kısmının hasar gördüğü için yarım kaldığını düşünülmektedir. (Resim 3.1172).

Resim 3.1172. Güney doğudan görünüm

3.2.5.7. Çamaşırhane Çeşmesi[434]

Şehir Planındaki Numarası: 38

Şekil No:3.64-3.65

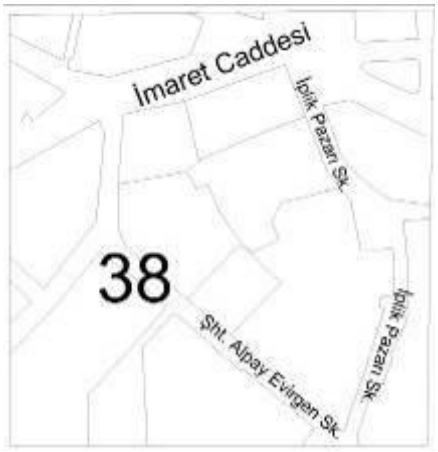
Resim No: 3.1173-3.1174

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Şehit Alpay Evirgen Sokak No:20'de yer alan tarihi Çamaşırhane'nin güney cephesindedir (Harita 3.87-3.88-Resim 3.1173).

Harita 3. 87 Çamaşırhane Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 88 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

[434] Gökoğlu, Tatlısu Çeşmesi olarak anmaktadır; Gökoğlu, 1952, 427.

Resim 3.1173. Çamaşırhane çeşmesi

Kitabesi ayna taşının üst tarafında, enine dikdörtgen biçimli nişin içindedir (Resim 3.1174). Kitabesine göre H.1299/M.1882, yılında yapılmıştır. Kitabesi büyük oranda yıpranmıştır.

Resim 3.1174. Kitabesi.

Gökoğlu ile karşılaştırmalı olarak okunabilen kısmı aşağıdaki verilmiştir. Birinci satırın ikinci kısmı Gökoğlu'nda yoktur[435]:

1- Namını andıran ancak eseridir kişinin
Adını hayr ile andırmağa eyle ibret
2- Eser-i hayrı olan kimsenin ölmez namı
**** terk etme .*
3- Namını andıracak bir eseri olmayanın
***
4- *Kurur* ***
***"

Ortadaki ayet kitabesinde:

"-Ve cealna min el-mai küllü şeyin hayyi
-Ve sekahüm rabbihüm şeraben tahûra"
-Sene 1316" yazmaktadır.

Suyu bugün akmayan eser, doğu batı yönlü dikdörtgen planlı, dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil 3.64-3.65; Resim 3.1173). Büyük oranda çamaşırhanenin güney cephesine gömülüdür. Güneye bakan ön cephesi düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. İki kademeli cephesi iki yandan üst üste ikişer plasterle sınırlanmışken, doğu kenarda alttaki plaster bugün yerinde değildir. Alttaki plasterler düz boyuna dikdörtgen biçimlidir. Batıdakinin altında profilli ince bir kaide bunmaktadır. Doğudakinin kaidesi de kayıptır.

[435] Gökoğlu, 1952, 427.

Alt plasterlerin hemen üstünde başlık görevi de gören profilli enli bir silme çeşme cephesi boyunca uzanır. Bu silme plasterlerin üstüne gelince öne doğru taşıntı yapar. İkinci kademe plasterler alttakilere göre nispeten kısa boyludur. İnce düz yüzeyli silmelerle çerçevelenerek üst üste ikişer kare bölüme ayrılmışlardır. Karelerin içinde kabartma birer gülbezek yapılmıştır. Gülbezekler geç dönem barok tarzdadır. Plasterlerin üstünde aradaki silmeden daha enli profilli bir silme ile cephe sonlanır. Restorasyon sonrasında çeşmenin üstüne koruma amaçlı ahşaptan bir sundurma saçak yapılmıştır.Üstteki plasterlerin arasında enine dikdörtgen kitabe levhası yer alır. Kitabe dikine düz yüzeyli ince silmelerle üç ana bölüme ayrılmıştır. Bunlardan ortadaki, yine ince bir silmeyle iki satıra ayrılarak bu iki satıra ayet kitabesi yazılmıştır. İki yanda kalan bölümler ise enine üçer ince silme ile dörder satıra ayrılmış ve inşa kitabesi yazılmıştır. Alttaki plasterlerin arasındaki ayna taşı tek bir blok taştan ibarettir. Orta alt hizasında musluk tablasının izi görünmektedir. İzinden üst tarafı yanları S kıvrımlı yuvarlak kemerli boyuna dikdörtgen şeklinde olduğu anlaşılır. Tablanın alt orta hizasına doğru musluk deliği bulunur. Lülesi de kayıptır. Alttaki plasterlerin kaidelerinin altından başlaması gereken teknesi de bugün mevcut değildir.

Şekil 3.64. Çamaşırhane Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Şekil 3.65. Çamaşırhane Çeşmesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

3.2.5.8. Karataş Çeşmesi

Şehir Planındaki Numarası:32

Şekil No: 3.66-3.67

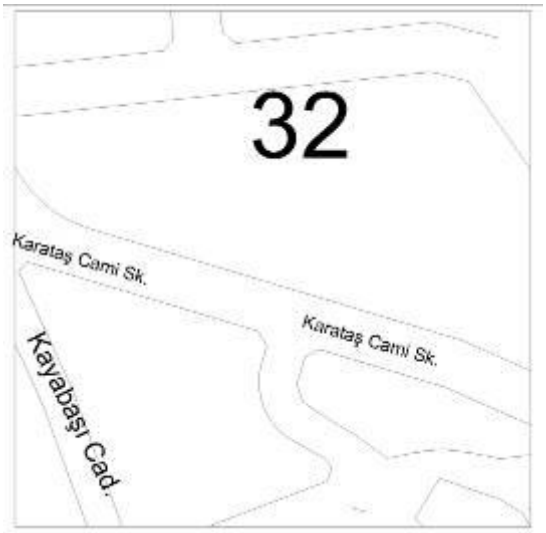
Resim No: 3.1175-3.1179

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Karataş Mahallesi, Karataş Çeşme Sokak'ın Karataş Cami Sokağı ile kesiştiği köşede, Karataş Camisi'nin tam karşısındadır (Harita 3.89-3.90). Çeşmenin kuzey doğu köşesi arkasındaki evin duvarına yaslanır (Resim 3.1175).

Harita 3. 89 Karataş Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 90 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1175. Batı cepheden görünümü

Kitabesi ayna taşının üst tarafında, enine dikdörtgen biçimli nişin içindeyken, yakın zamanda çalınmıştır. Ancak Gökoğlu kitabesini aşağıdaki gibi okumuştur. Kitabesine göre H.1317/M.1899 yılında tamir ettirildiğini öğreniyoruz[436].

1- *Aferin himmeti ehl-i hayrat-ı mir'atın*
   Etti bu çeşmeyi tecdid gibi Hakka naim
2- *Ne şerefdir mübarek kâre teşebbüstür bu*
   Ef'alleri Abdullah…..
3- *İçin atşana ola her yudumu âb-ı hayat*
   ……ede hissen manen tathir
4- *İki tenzil ile namından ata tarihini*
   Oldu bu çeşme müceddet gibi Hakka tamir (1317)"

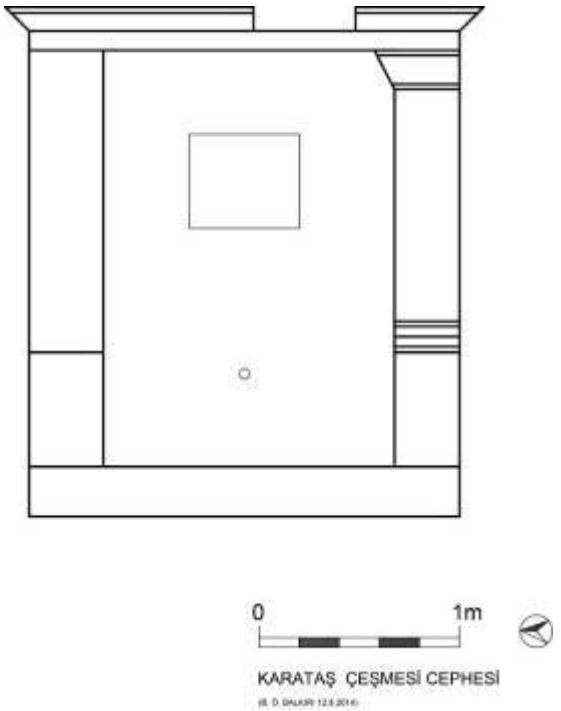

Resim 3.1176 Karataş Çeşmesi (VGM arşiv1988)

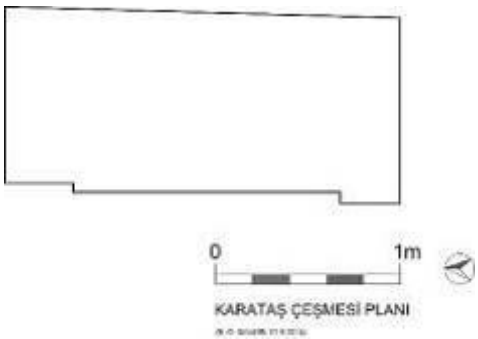
Zaman içinde hayli hasar gören eser kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı, dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil 3.66-3.67). Batıya bakan ön cephesi düzgün kesme taşla, diğer cepheleri kabayonu taşla inşa edilmiştir (Resim 3.1175-3.1179). Ön cephesi iki yandan birer plasterle sınırlanmışken, kuzeydeki plasterin üst taraftaki taşları yerinden alınmıştır (Resim 3.1175). Güneydeki plaster altta bir, üstte iki bloktan meydana gelir. Plasterlerin alt ve üst kısımları arasında ve bitiminde profilli kaide ve başlıkları yer alır. Başlıkların üst hizasında ince bir taş bloğu, hemen üstünden profilli enli bir saçak ile son bulur. Plasterler ve saçak arasında kalan ayna taşı birkaç parça düzgün kesme ta

[436] Gökoğlu 1952, 426.

bloktan meydana gelir. Kitabe levhasının bulunması gereken yer enine dikdörtgen bir niş şeklinde kalmıştır. Lülesi de kayıptır. Plasterlerin alt kısımlarının başlangıç kısmı önünde dikdörtgen prizma biçimli alçak bir teknesi varken doldurulmuştur. Gerek saçak, gerek kuzeydeki plaster, gerekse diğer cephelerden çok fazla taş alındığı için her an yok olma tehlikesindedir. Çeşmenin kuzey cephesi önünde dikdörtgen biçimli bir dinlenme taşı olduğunu düşündüğümüz bir taş yer almaktadır.

Şekil 3. 66. Karataş Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Şekil 3. 67. Karataş Çeşmesi planı. (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).

Resim 3.1177. Doğu cephesi

Resim 3.1178. Kuzey cephesi

Resim 3.1179. Güney cephesi

3.2.5.9. Kayabaşı Çeşmesi

Şehir Planındaki Numarası:30

Şekil No:3.68-3.69

Resim No:3.1180-3.1184

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Alibey Mahallesi, Uzunyol Caddesi ile Fevzi Sokak'ın kesiştiği köşede No:52'deki evin güney batı köşesine bitişik konumdadır (Harita 3.91-3.92, Resim 3.1180).

Harita 3. 91 Kayabaşı Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 92 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1180. Kayabaşı Çeşmesi güneyden görünümü.

Çeşmenin orijinal kitabesi bugün Çankırı Müzesi deposundadır. Kitabenin yerine 2014 yılında kopyası yerleştirilmiştir (Resim 3.1181). Ayna taşındaki talik hatlı dört

satırlık kitabesine göre H.15 Şaban 1330/ M. 30 Temmuz 1912 tarihinde Dodurzade Hacı Hasan Efendi ve annesi Zeliha Hanım tamir ettirmişlerdir. Bu kitabenin transkripsiyonu şöyledir:

“1- İşbu çeşmeyi Dodurzade mahdumları efendileri beğleri

2- Hacı Hasan Efendi ile valideleri Zeliha Hanım namına müceddeden

3- Tamir ettirmişlerdir. Mevla banisi ve şimdiye kadar tamir

4-Ettirenlere garik-i rahmet eyleye amin el-Fatiha 15 Şaban 1315”

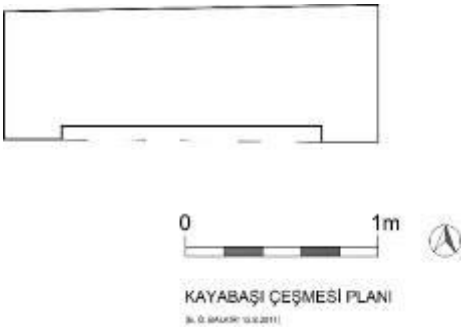

Resim 3.1181. Orijinal kitabesi (Çankırı Müzesi'nden 20.8.2014'te alınmıştır.)

Doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır ve dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil 3.68-3.69). Güneye bakan ön cephesi düzgün kesme taşla, diğer cepheleri kabayonu taşla ve düzgün kesme taşla inşa edilmiştir (Resim 3.1182-3.1184). Ön cephesinde iki yandan birer plasterle sınırlanmış, basık kemerli az girintili bir niş meydana getirilmiştir. Plasterler profilli ve önyüzleri yumurta dizisi ile bezenmiş başlıklarla sonlanır. Başlıkların üzerinden basık kemer yapılmış kemerin üstünden de profilli hafif taşıntılı bir saçak ile cephe sonlanır. Saçak yan cephelere devam eder. Ancak özellikle yan cephelerdeki kısımları zarar görmüştür. Ayna taşı ortada enine dikdörtgen geniş bir blok taş ile alt ve üstünde birkaç parça düzgün kesme taş bloktan meydana gelir. Kitabe levhası kemerin hemen altında açılan enine dikdörtgen boşluğa yerleşikken yerinden alınarak müzeye kaldırılmış, kopyası bu boşluğa yerleştirilmiştir. Kitabe, ince düz silmelerle dört satıra ayrılmış, zemin oyularak hafif kabartma şeklinde yazılmıştır. Çeşmenin lülesi de kayıptır. Teknesi de bugün mevcut değildir. Teknesi muhtemelen bugün yükselmiş olan kottan daha alt seviyedeyken zaman içinde çeşme de kullanılmayınca kaldırılmış ve ya doldurularak yol seviyesine getirilmiştir.

Şekil 3.68. Kayabaşı Çeşmesi cephe (B. Ö. Balkır/12.8.2014)

Şekil 3.69. Kayabaşı Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/12.8.2014)

Resim 3.1182. Güney cephesi.

Resim 3.1183. Batı cephesi

Resim 3.1184. Doğu cephesi

3.2.5.10. Kayabaşı Caddesi'ndeki Çeşme

Şehir Planındaki Numarası:31

Şekil No: 3.70

Resim No: 3.1185-3.1188

İnceleme Tarihi: 12.08.2013

Eser, Karataş Mahallesi, Kayabaşı Caddesi'nin kuzey yanında, Şeyh Mehdi Camisi'nin çaprazında, No:75' teki evin kuzeyinde, şehrin eski duvarlarına yaslanmış konumdadır (Harita 3.93-3.94; Resim 3.1185).

Harita 3. 93 Kayabaşı Caddesi Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

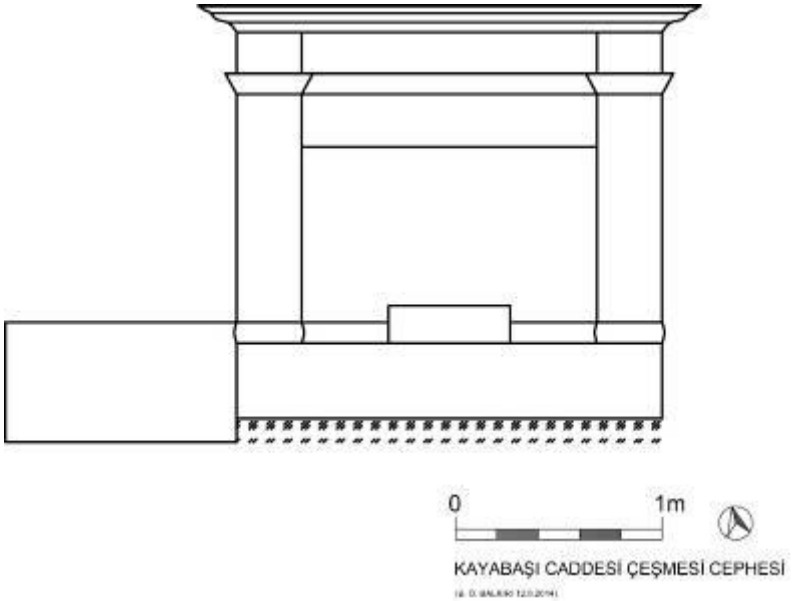
Harita 3. 94 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1185. Kayabaşı Caddesi Çeşmesi

Yapım tarihi bilinmemekle birlikte kalıntılarından mimari özellikleri ve bezemeleri sebebiyle 19.yy sonu 20. Yy başlarında yapılmış olması muhtemeldir.

Zaman içinde hayli hasar gören eser, doğu batı yönünde dikdörtgen planlı, dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil 3.70). Ancak gövdesi duvara büyük oranda gömülüdür. Güneye bakan ön cephesi düzgün kesme taşla inşa edilmiştir (Resim 3.1186). Ön cephesi iki yandan birer plasterle sınırlanmıştır. Plasterlerden batıdakinin yüzeyinde boyuna dikdörtgen biçimli bir çökertme ve ortasına dal şeklinde aşağıdan yukarı doğru çıkan bitkisel bir kabartma yapılmıştır (Resim 3.1188). Bezemenin özellikle alt tarafı hayli yıpranmıştır. Doğudaki plasteri yüzeyi fazla aşındığından benzer bir süslemesinin buradaki varlığını bilemiyoruz. Plasterlerin altında profilli kaideleri, üstlerinde ters piramidal başlıkları vardır. Kaide ve başlıklar hayli yıpranmıştır. Başlıkların üstünde blok taşlarla meydana getirilmiş düz bir silme yer alır. Çeşme bu silmenin üstünde yer alan profilli enli saçakla sonlanır (Resim 3.1187). Ayna taşı üst üste iki parça büyük bloktan meydana gelmiştir. Bunlardan üstteki nispeten küçüktür. Altta plasterlerle aynı hizada yer alan iki musluk deliği görülür. Lüleler kayıptır. Çeşmenin önünde olması beklenen teknesi bugün yoktur. Ancak çeşmenin batı yanına bitişik enine dikdörtgen biçimli ön yüzü süslemeli blok taştan bir malzeme duvara gömülüdür. Bu parçanın teknenin ön yüzü olduğunu düşünüyoruz. Çeşme işlevini yitirince, kaldırım ve duvar yapılırken duvarın bu kısmına yerleştirilmiştir.

Şekil 3.70 Kayabaşı Caddesi Çeşmesinin cephe çizimi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014).

Resim 3.1186. Güney cephesi.

Resim 3.1187. Çeşme saçağı.

Resim 3.1188. Sol plasterdeki bitkisel bezeme

3.2.5.11. Hale Sokak Çeşmesi

Şehir Planındaki Numarası:34

Şekil No:3.71-3.72

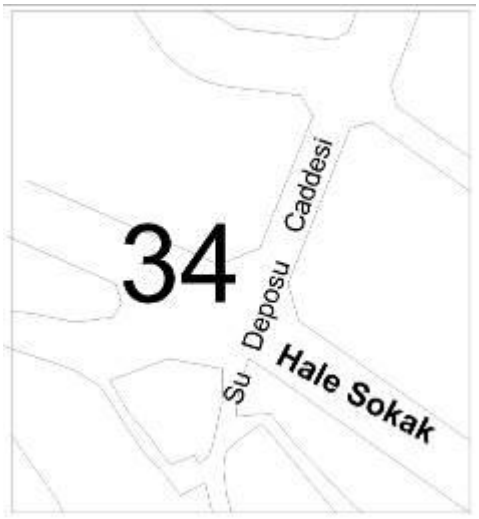
Resim No: 3.1189-3.1190

İnceleme Tarihi: 20.08.2014

Alibey Mahallesi, Su Deposu Caddesi ile Hale Sokak'ın kesiştiği köşede yer alan eser bir evin bahçe duvarının güneydoğu köşesine bitişik konumludur (Harita 3.95-3.96).

Harita 3. 95 Hale Sokak Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

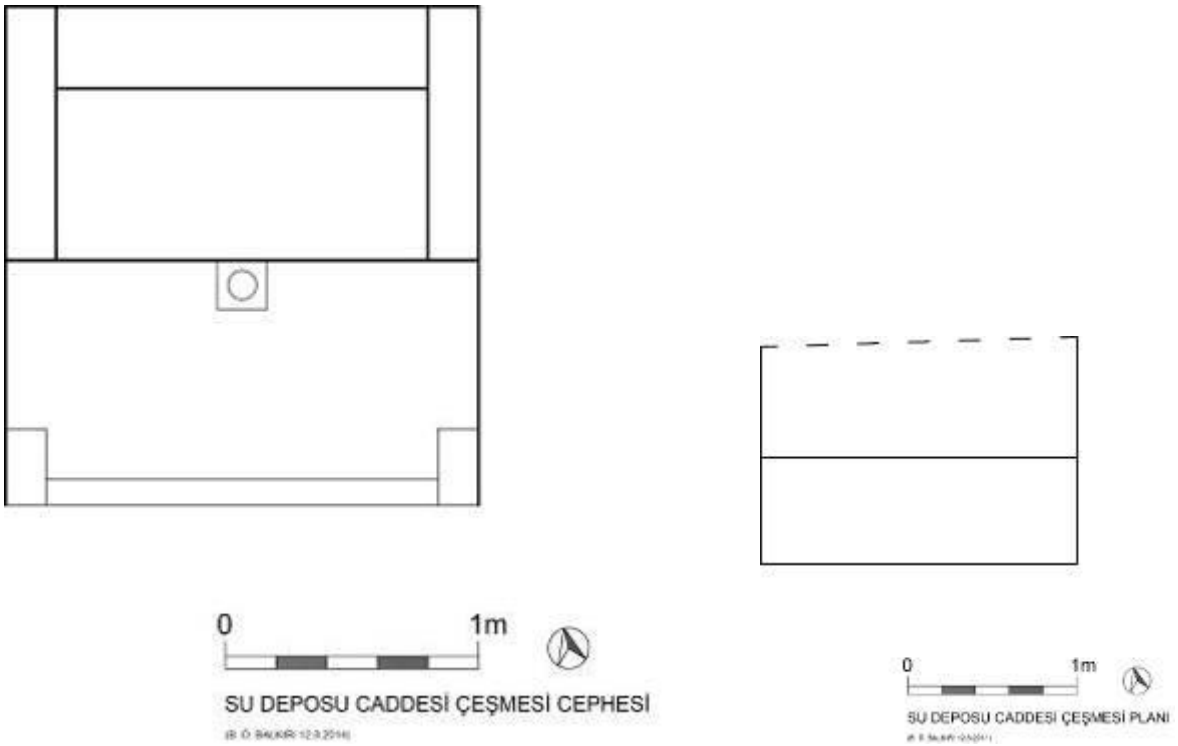
Harita 3. 96 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Yapım tarihi bilinmemekle birlikte kalıntılarından mimari özellikleri sebebiyle 19.yy sonu 20. Yy başlarında yapılmış olması muhtemeldir. Ancak oldukça hasar görmüş mimari şeması büyük oranda bozulmuştur[437].

Kalan kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla doğu batı yönünde dikdörtgen planlı, dikdörtgen prizmal bir kütleye sahiptir (Şekil 3.71-3.72). Güneye bakan ön cephesi ile yan cepheleri düzgün kesme taşla, inşa edilmiştir (Resim 3.1189). Ayna taşının iki yanında olması beklenen plasterler bugün yerinde yoktur. Ayrıca kalan izlerden basık kemerli hafif girintili bir nişi ve diğerlerindeki gibi profilli saçağı varken bugüne ulaşamadığını düşünmekteyiz. Lülesi de kayıptır. Büyük oranda yıkılmış ve toprağa gömülmüş teknesi dikdörtgen prizma biçimlidir. Eserin batı cephesine bir dibek taşı bitiştirilmiştir (Resim

[437] Arslan- Karakuş, 2012, 138, dn.79'da Cumhuriyet İlkokulu'nun üstündeki kesme taş çeşmeden bahseder. Bugün mevcut olmayan dört satırlık kitabesinde H. 1250/ M. 1834-1835'te Abdullah Nabi Efendi tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir. İncelediğimiz bu çeşmenin, konumu nedeniyle bahsi geçen çeşme olma ihtimali yüksektir.

3.1190). Dibek taşı, tabana doğru sivrilen yuvarlak biçimli küçük bir taştır. Mahalle arasında belki birkaç evin kullanabileceği boyuttadır.

Şekil 3.71. Hale Sokak Çeşmesi cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Şekil 3.72 Hale Sokak Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1189. Güney cepheden görünüm

Resim 3.1190. Batı cepheden görünüm

3.2.5.12. Mezarlık Caddesi Çeşmesi (Yılık Çeşmesi)

Şehir Planındaki Numarası:25

Şekil No:3.73-3.74

Resim No:3.1191-3.1194

İnceleme Tarihi: 20.08.2014

İnciliçeşme Mahallesi, Mezarlık Caddesi ile Fidanlık Sokak'ın kesiştiği köşede yer alan eser Fidanlık Sokak No:2'deki evin güney cephesine konumlanmıştır (Harita 3.97-3.98, Resim 3.1191).

Harita 3. 97 Mezarlık Caddesi Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 98 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1191. Güneybatıdan görünümü.

Ayna taşındaki talik hatlı üç satırlık kitabesinden H. 1327/M. 1909 yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır (Resim 3.1192).

Resim 3.1192. Kitabesi.

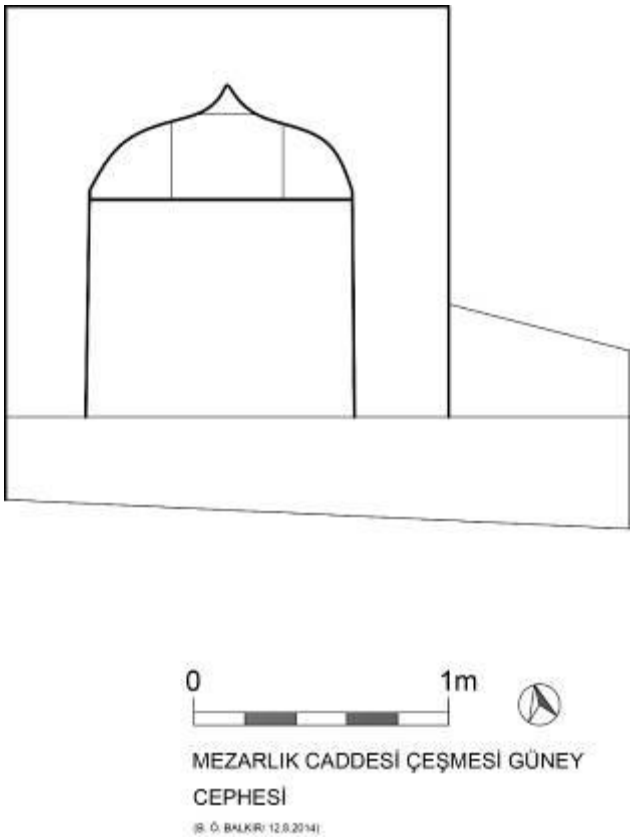
Kitabenin okunuşu aşağıdaki gibidir.

"1- Yılık?? Zade

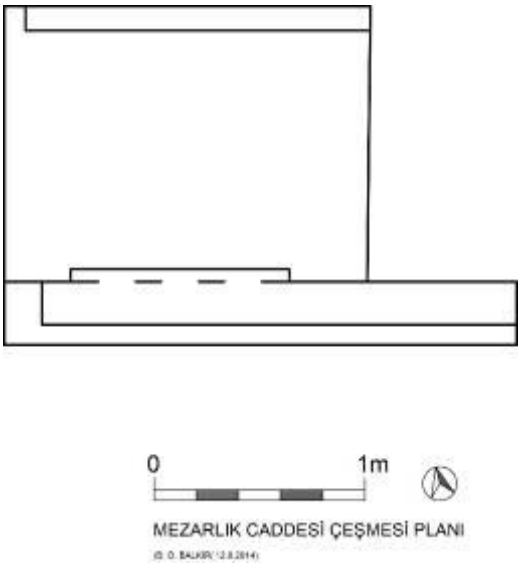
2- Hacı Ali Ağa mahdumu Hacı Abrurrahman Efendinin

3-Hayratıdır Sene H. 1327/M. 1909 Tamir".

Bugün akmayan çeşme, dikdörtgen planlı, prizmal kuruluşlu, hazneli bir eserdir (Şekil 3.73-3.74). Doğu tarafı alt seviyede doğuya doğru bir miktar daha uzatılmıştır (Resim 3.1193). Güneydeki ön cephesi ile yan cepheleri sıvalı, ayna taşı, teknesi düzgün kesme taş, kuzey cephesi ise kabayonu ve moloz taş kaplamadır. Suyu akmasa da en iyi durumdaki çeşmelerden biridir. Güneyde yer alan ön cephesinde sivri kaş kemerli yüzeysel bir niş bulunur. Ayna taşı ortada büyük kare biçimli yekpare bir taş ile alt ve üstünde daha küçük boyutlu taşlarla yapılmıştır. Kemer karnı ile sınırlanan dikdörtgen bir niş içine enine dikdörtgen biçimli mermer kitabe levhası yerleştirilmiştir. Ön cephedeki nişin yanları ve kemeri de sıvayla kaplanmış, kitabenin üst köşeleri de sıva altında kalmıştır. Cepheler süsleme içermez. Ayna taşının alt orta hizasına doğru yer alan musluğun yeri sıvayla kapatılmıştır. Güney cephenin önünde kemer ayaklarının başlangıç hizasına kadar yükselen yaklaşık 30 cm. derinliğinde dikdörtgen prizmal tekne vardır. Tekne duvarları batı tarafta güney cephenin köşesiyle aynı aksta başlayıp, doğudaki yolun yükseltisine kadar uzanır.

Şekil 3. 73. Yılık Çeşmesi güney cephesi (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Şekil 3. 74 Yılık Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1193. Güney cephesi

Resim 3.1194. Batı cephesi

3.2.5.13. Tabakhane Çeşmesi (Aliağa Çeşmesi)

Şehir Planındaki Numarası:29

Şekil No:3.75-3.76

Resim No: 3.1195-3.1198

İnceleme Tarihi: 20.08.2014

Tabakhane Mahallesi, Tabakhane Sokak ile Fuat Sokak'ın bitiştiği köşede, Tabakhane Sokak No: 13'ün güneyine konumlanmıştır. Doğu cephesi Tabakhane Sokak'a, batı cephesi Fuat Sokak'a bakar (Harita 3.99-3.100; Resim 3.1195).

Harita 3. 99 Tabakhane Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 100 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1195. Kuzeybatıdan görünümü

Ayna taşındaki talik hatlı dört satırlık kitabesine göre H. 1327/.1909 tarihinde inşa edilmiştir (Resim 3.1196).

“1- Bina etmişdir mâ der bu hayrata Rızaenlillah

2- Ali Ağa hem Süleyman ruhunu şâd eyleye Allah

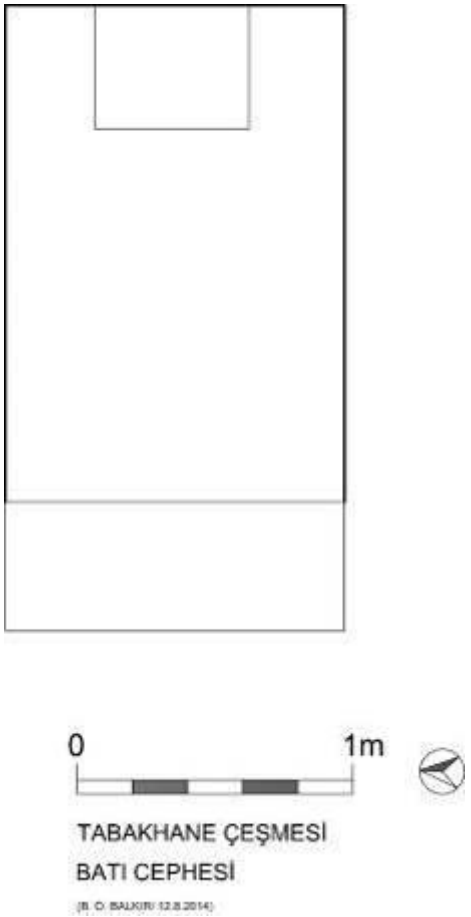
3- İçin abıdır elaletten (?) şerifi okusun tarih

4-Şehiden Kerbela ruhiyyeti fâni fi sebilillah”

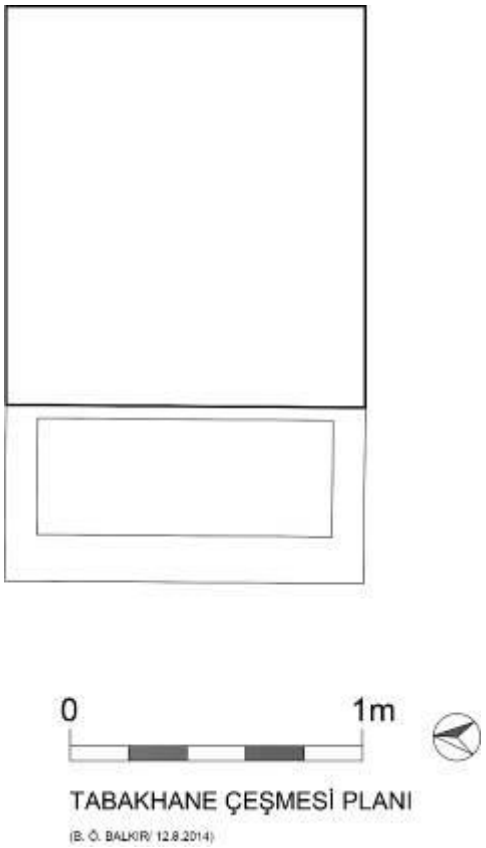

Resim 3.1196. Kitabesi.

Bugün akmayan çeşme kare planlı, kübik kuruluşlu, hazneli bir çeşmedir (Şekil 3.72-3.73). Cepheleri düzgün kesme taş malzemelidir (Resim 3.1197-3.1198). Batıdaki ön cephesi arazi konumu nedeniyle daha yüksektir. Bütün cepheleri düz yüzeylere sahiptir. Fazla eğimi olmayan kırma çatısı betoarme sıvayla kaplanmıştır. Ön cephesinde orta aksta saçak seviyesinden başlayan enine dikdörtgen biçimli mermer kitabe levhası yer alır. kitabe üç ince ve düz silmeyle dört satıra ayrılmıştır. zemin kazınarak hafif kabartma olarak yazı yazılmıştır. Ayna taşının alt orta hizasına doğru musluğun deliği yer alır. Musluktan 45 c. aşağısından başlayan yaklaşık 30 cm. derinliğinde dikdörtgen prizmal tekne vardır.

Şekil 3.75. Tabakhane Çeşmesi batı cephesi (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014)

Şekil 3.76. Tabakhane Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014)

Resim 3.1197. Batı cephesi

Resim 3.1198. Kuzey doğudan görünüm

3.2.5.14. Mirahor Camisi Karşısındaki Çeşme

Şehir Planındaki Numarası:26

Şekil No:3.77-3.78

Resim No:3.1199-3.1203

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Karatekin Mahallesi, Fidanlık Sokak No:20/A'daki konutun batı cephesine bitişik konumdadır (Harita 3.101-3.102; Resim 3.1199). Mirahor Camisi'nin doğu cephesinin tam karşısında yer alır.

Harita 3. 101 Mezarlık Caddesi Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

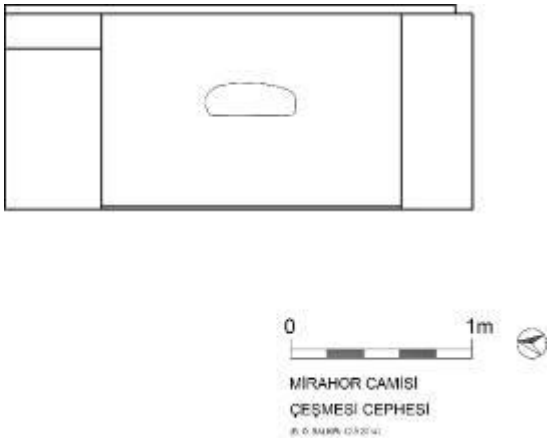
Harita 3. 102 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

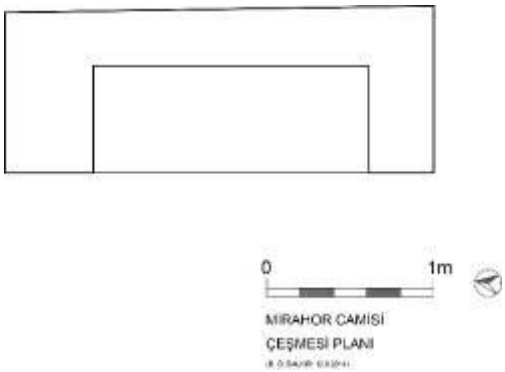
Resim 3.1199. Mirahor Camisi Çeşmesi güneybatıdan görünümü.

Yapım tarihi bilinmemektedir. Ayna taşındaki kitabesi okunamayacak derecede bozulmuştur.

Kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır ve U şeklinde bir kütleye sahiptir (Şekil: 3.77-3.78). Batıya bakan ön cephesi düzgün kesme taş, yan cepheleri düzgün kesme taş-kabayonu taşla kaplıdır (Resim 3.1200-3.1202). Ancak taşlar hayli yıpranmıştır. Batıya doğru önü açıktır. Ana kütle, kuzey ve güney ucundan batıya doğru uzanarak U şekli meydana getirilmiştir. Ayna taşı enine iki parça blok taştan meydana gelir. Üstteki parçanın alt hizasında orta eksende üst kenarları yuvarlatılmış enine dikdörtgen biçimli kitabe levhası yer alır (Resim 3.1203). Levha üzerindeki yazılar silinmiştir. Ancak iki yanındaki çiçek motifleri sezilebilmektedir. İki yan duvarla doğudaki cephe arasında dikdörtgen prizmal bir teknesi varken yolun yükselmesi sonucu içi ve etrafı dolmuştur.

Şekil 3.77. Mirahor Camisi Çeşmesi cephe (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014)

Şekil 3.78. Mirahor Camisi Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014)

Resim 3.1200. Batı cephesi.

Resim 3.1201. Kuzey cephesi

Resim 3.1202. Doğu cephesi

Resim 3.1203. Kitabe levhası.

3.2.5.15. Güdük Minare Sokak Çeşmesi

Şehir Planındaki Numarası:36

Şekil No:3.79-3.80

Resim No:3.1204

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Ali Bey Mahallesi, Güdük Minare Sokak ve Tepeçeşme Sokak'ın kesiştiği köşede No:15'teki evin güney duvarına bitişik konumdadır (Harita 3.103-3.104; Resim 3.1204).

Harita 3. 103 Güdükminare Sokak Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

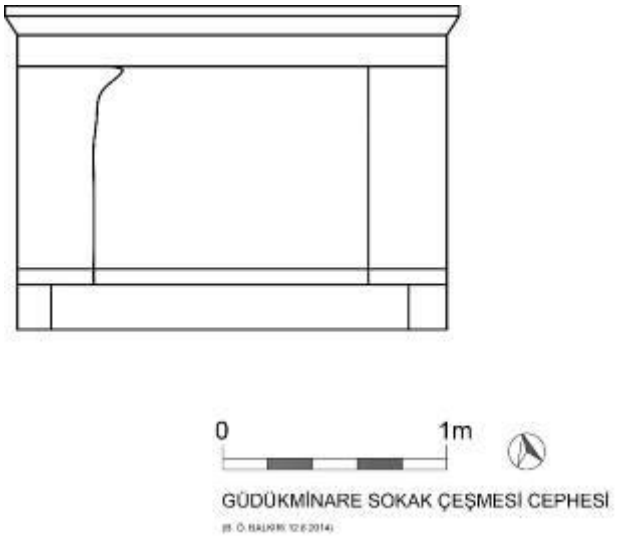
Harita 3. 104 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

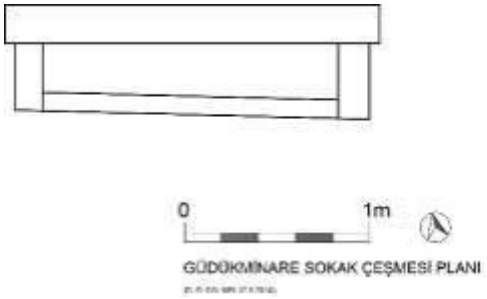
Resim 3.1204. Güdükminare Sokak Çeşmesi güney cephesi.

İnşa tarihi bilinmemektedir. Ancak mimari özellikleri sebebiyle 19. Yy sonu 20. Yy başlarında yapılmış olması muhtemeldir.

Doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır ve dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil 3.79-3.80; Resim 3.1204). Cepheden fazla taşıntı yapmaz. Güneye bakan cephesi düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Cephesi iki yandan birer plasterle sınırlanmıştır. Batıdaki plasterin üst tarafı, doğuya doğru hafif bir eğim alarak genişler. Doğudakinde de benzer bir eğim başlangıcı sezilse de ucu kırılmıştır. Plasterlerin ön yüzleri fazla geniş olmayan bombeli düz dikdörtgen prizmatik kaideleri vardır. Plasterler düz bir lento ile bağlanır. Lentonun üstünde ters piramidal biçimli enli bir saçakla çeşme sonlanır. Saçak sadedir. Çeşmenin lülesi de kayıptır. Teknesi hemen kaidelerin alt hizasından öne doğru yerleştirilmiştir. Dıştan büyük oranda sokak seviyesinde dolmuştur. 20 cm derinliğinde dikdörtgen prizmal biçimlidir.

Şekil 3.79. Güdükminare Sokak Çeşmesi cephe (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014)

Şekil 3.80. Güdükminare Sokak Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12. 8. 2014)

3.2.5.16. Eski Su Deposu Caddesi'ndeki Çeşme

Şehir Planındaki Numarası:35

Şekil No:3.81-3.82

Resim No: 3.1205-3.1206

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Alibey Mahallesi, Eski Su Deposu Sokak No:3'ün doğusunda, sokağın güneydeki küçük bir meydana bakacak şekilde, kuzey kenarına konumlanmıştır.

Harita3. 105 Eski Su Deposu Caddesi Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

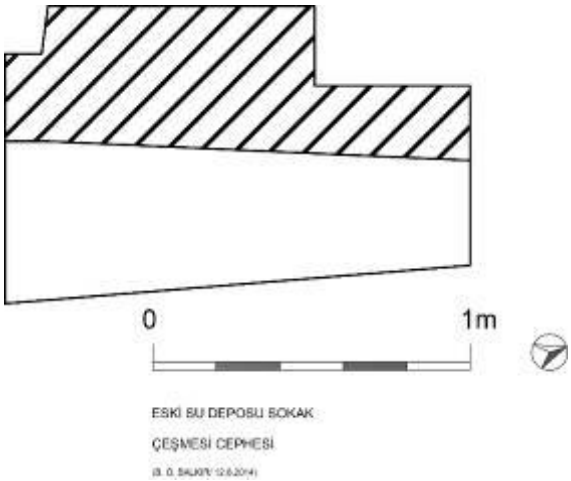
Harita 3. 106 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

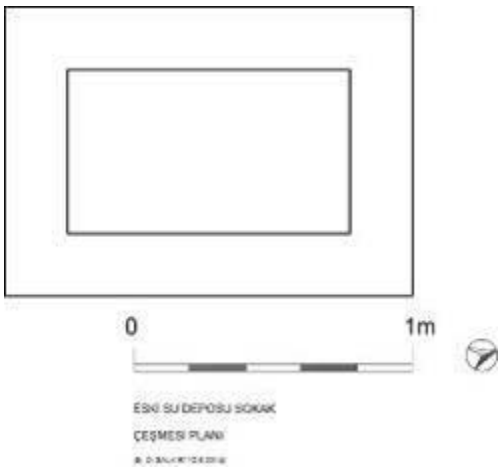
Resim 3.1205. Çeşme güneydoğudan görünüşü

İnşa tarihi bilinmemektedir. Özgün yapısı büyük oranda bozulmuştur.

Doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır ve dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil: 3.81-3.82; Resim 3.1205-3.1206). Çeşme cephesi nerdeyse musluk hizasına kadar yıkılmıştır. Çeşmenin bütün yüzeyi çimento harcı ile sıvanmıştır. Çeşmenin lülesi de kayıptır. Teknesi musluğun biraz alt hizasından öne doğru kübik biçimidir. Dıştan büyük oranda sokak seviyesinde dolmuştur.

Şekil 3. 81 Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi cephesi(B.Ö.Balkır/ 12.8.2014).

Şekil 3. 82. Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi planı. (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1206. Güney cephesi

3.2.5.17. Buğdaypazarı Çeşmesi (Ahşap Çeşme)

Şehir Planındaki Numarası:23

Şekil No:3.83-3.84

Resim No:3.1207-3.1210

İnceleme Tarihi: 20.08.2014

İnciliçeşme Mahallesi, Tosya Caddesi ile Dengi Sokak'ın kesiştiği köşede meydana gelen küçük meydana açılan bir meydan çeşmesi görünümündedir. Tosya Caddesi'nin güneyinde, Dengi Sokak'ın kuzeyine konumlanmıştır (Harita 3.107-3.108; Resim 3.1207).

Harita 3. 107 Buğdaypazarı Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

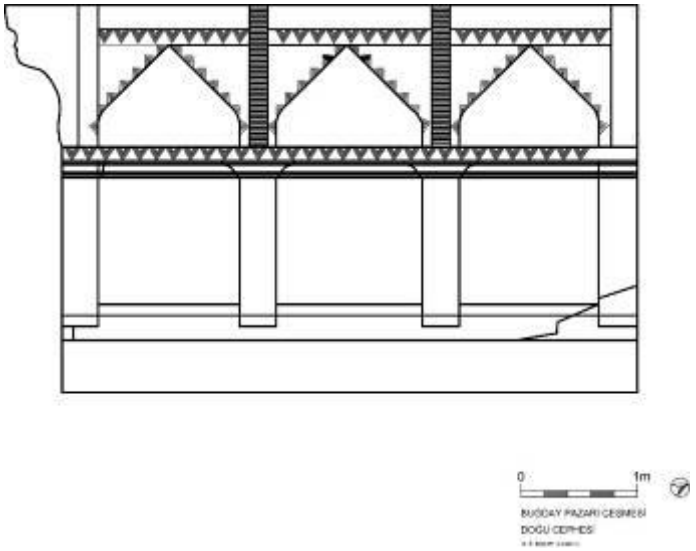
Harita 3. 108 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

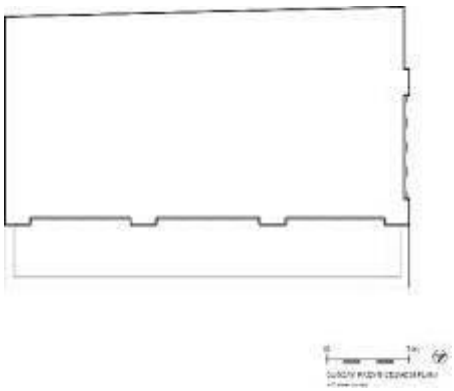
Resim 3.1207. Buğdaypazarı Çeşmesi kuzey doğudan görünüm

İnşa tarihi bilinmemektedir.

Bugün akmayan çeşme dikdörtgen prizmal kuruluşlu, hazneli bir çeşmedir (Şekil: 3.83-3.84).

Şekil 3.83 Buğdaypazarı Çeşmesi cephesi (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014).

Şekil 3.84 Buğdaypazarı Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Sıvalı cephelerde sıvaların döküldüğü yerlerden anladığımız kadarıyla kesme taş, ahşap hatıllı kerpiç ve taş dolgu ve ahşap malzemelidir. Üç kademeli inşa edilmiş çeşmenin alt kademesi ana hazne bölümü olup, kesme taşla inşa edilmiştir. İkinci kademe ahşap hatıllı taş kerpiç dolgulu ve batı cephesi ahşap malzeme ile inşa edilmiş, cephelerinde ahşap konsol ve kemerlerle mimari bezeme yapılmıştır. Son olarak geniş saçaklı kırma çatı ile sonlanır eser. Çatı, Marsilya kiremidi ile kaplıdır. Birinci kademede cepheler plasterlerle dikey bölümlere ayrılmıştır. Kuzey cephe iki kenardaki düz dikdörtgen prizmal plasterlerle sınırlanmıştır (Resim 3.1208). Doğudaki ana cephesi dört plaster ile dikine üç bölüme ayrılmıştır (Resim 3.1209). Plasterler cepheden hafif taşıntılı dikdörtgen prizma biçimindedir. Doğu cephedeki güneyden üç plast erin enine dikdörtgen prizmal ince birer kaidesi vardır. Diğer plasterlerin alt kısımları sokağın dolması sonucu toprak altında kalmıştır. Plasterlerin üst hizasından profilli enli bir saçak biçimli bir silme doğu ve kuzey cepheyi dolanarak iki kademeyi ayırır. İkinci kademede cepheleri ahşap bir silme dolanır. Silmenin hemen üstünden doğu cepheye, yan yana ahşaptan üç teğetli kemerle üç niş yapılmıştır. Kemerlerin arasında kalan kısımlarda iki S kıvrımlı konsol vardır. Bu iki konsolun tepe noktasından aşağı doğru kademeli yükselen ters piramidal birer sarkıt yer alır. Cephenin kuzey ve güney uçlarından kuzeye ve güneye doğru birer konsol, ayrıca kuzey cephenin batı kenarında da bir konsol daha yapılmıştır. Saçak bu konsollarca taşınır. Kuzey cephede de aynı kemer düzeni tek olarak yer alır. Kuzeydeki konsolların alt

kısmında olması gereken profilli bölüm yıpranarak yok olmuştur. Güney cephe duvarının alt kesiminin taşları bir miktar dökülmüş sıvası yarı seviyeye kadar kalkmıştır (Resim 3.1210). Bu cephede ikinci kademede orta hizada boyuna dikdörtgen biçimli küçük bir pencere yer alır. Cephenin batı kenarında da S kıvrımlı konsol gözümüze çarpar. Doğu ve kuzey cephedeki ahşap orta silmenin, kemer ön yüzlerinin ve saçak hizasında ahşap kaplamanın ön yüzlerini üçgenlerle yapılmış testere dişi biçimli bezeme ile süslenmiştir. Batı cephenin hazne kısmı sıvalıdır. Üst kısım ise düz ahşap kaplanmıştır.

Resim 3.1208. Kuzey cephesi.

Resim 3.1209. Doğu cephesi.

Resim 3.1210. Güney cephe.

Doğu cephede her bölümün alt hizasında birer musluk açılmıştır. Doğu cephe önünde kuzey güney doğrultulu dikdörtgen prizmal tekne yer alır. Tekne her musluğun önünde birer küçük tekne olacak şekilde aralara çekilen birer duvarla üçe bölünmüştür. Tekne de büyük oranda dıştan toprağa gömülüdür.

Çeşmenin kuzey tarafı alt kademenin ortasına kadar toprak altında kalmıştır. Ancak cephenin düzenlemesi bize orijinalde bu cephede de bir musluk ve teknesi olduğunu düşündürmektedir. Elbette bir kazı yapılmadan bu sonuca kesin varmak olanaksızdır.

3.2.5.18. Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi

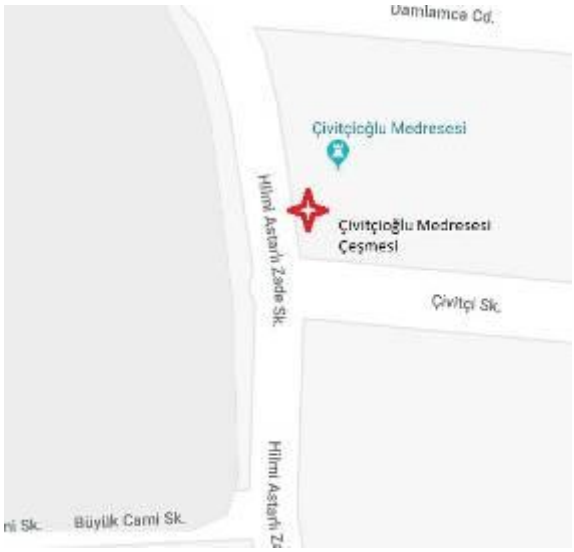
Şehir Planındaki Numarası:37

Şekil No:3.85-3.86

Resim No:3.1211-3.1214

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Mimar Sinan Mahallesi, Hilmi Astarlızade Sokak'ın doğu yanında No:16'dadır (Harita 3.108-3.110). Büyük Cami'nin doğu cephesinin karşısında inşa edilen Çivitçioğlu Medresesi'nin avlusunun batı duvarının dış cephesine yerleştirilmiştir (Resim 3.1211)

Harita 3. 109 Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 110 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1211. Çivitçioğlu Medresesi batı cephesi ve çeşmesi

Eser kitabesine göre tarihlendirilir (Resim 3.1212). Celaleddin Şener'e göre kitabenin okunuşu aşağıdaki gibidir[438]:

[438] Şener, C. (2006). "Çankırı Kitabelerine Genel Bakış". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**, .1, 128.(125-132)

Resim 3.1212. Avlu batı duvarındaki çeşmenin kitabesi.

1- *Eyyühe'n-nâs bu çeşmeden al vuzu' durma hemin*
Kıldı itmam himmeti şâh-ı nebiyyi'l-mürselîn

2- *Hamdiyâ gel iş bu beytin cevherinden tarih al*
Gâfil olma hâl bulursun oku dâim yâ muîn.

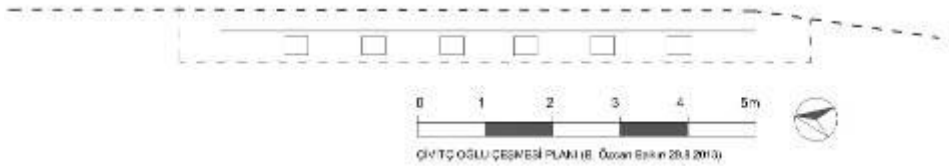
Kitabede ebcedle tarih düşülmüştür. Buna göre H.1339/M. 1920-21 yılını vermektedir

Eser, kuzey güney yönlü dikdörtgen planlı, dikdörtgen prizma bir kütleye sahiptir (Şekil 3.85-3.86; Resim 3.1213). Büyük oranda medresenin batı cephesine gömülüdür. Cephesi iki kademelidir. Ayna taşını meydana getiren alt kademe boyuna dikdörtgen blok taşların yan yana dizilmesiyle, üst kademe ise düzgün kesme taş döşemesiyle inşa edilmiştir. İkinci kademede, altı yuvarlak kemerden meydana gelen kemerleme dizisi yer alır. Dışa taşıntılı ve profillendirilmiştir kemerler, ön yüzleri mukarnaslı, ters piramidal üzengi konsollarına oturur (Resim 3.1214). Çeşmeler ayna taşının alt hizasına yerleştirilmişti. Tekne, kuzeyden güneye çeşme boyunca uzanır. Çeşmenin üstüne koruma amaçlı ahşaptan bir sundurma yapılmıştır. Sundurmanın üstü kırma çatıdır.

Kitabe panosu, güneyden üçüncü kemerin içinde yer alır. Kısa kenarlaı yuvalatılmış enine dikdörtgen biçimli panonun içinde enine ovale yakın şemse biçimli dört pano içine kitabe yazılmıştır.

Şekil 3. 85 Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi cephesi (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014)

Şekil 3. 86 Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi planı (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1213 Cephesi

Resim 3.1214 Üzengi konsollarından biri

3.2.5.19. Yoğurtçu[439] Çeşmesi

Şehir Planındaki Numarası:33

Şekil No:3.87-3.88

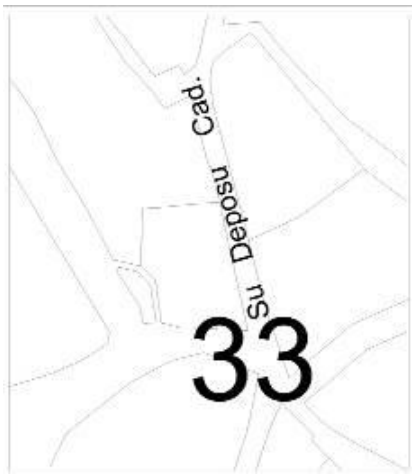
Resim No:3.1215-3.1217

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Karataş Mahallesi, Kayabaşı Mektep Sokağı ile Su deposu Sokağı'nın kesiştiği köşede, Kayabaşı Mektep Sokak No:2'de yer alan Hacı Şeyhoğlu Camisi'nin avlu duvarının güney cephesinin doğu köşesine bitişik vaziyettedir (Harita 3.11-3.12,).

Harita 3. 111 Yoğurtçu Çeşmesi. (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 112 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

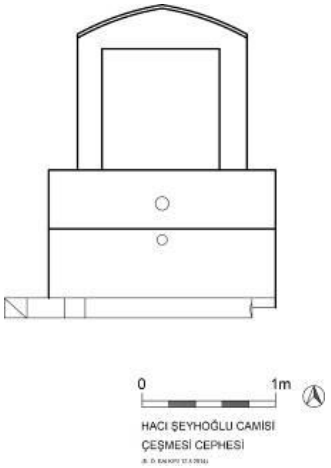
Yapım tarihi bilinmemekle birlikte ayna taşındaki Türkçe kitabeye göre m.1938 yılında Eyşioğlu Kerimesi Zeliha tarafından tamir ettirilmiştir. Eser bu tarihten önce yapılmış olmalıdır (Resim 3.1215.

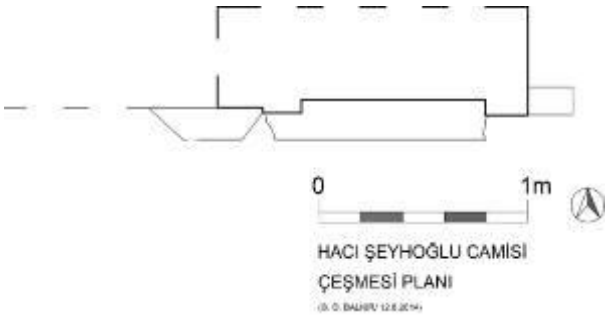
Resim 3.1215. Tamir kitabesi.

[439] Gökoğlu, Hacı Şeyhoğlu Camisi yanında Yoğurtçu çeşmesi olduğundan bahseder. Yakın civarda başka bir çeşme izine rastlamadık. Bu çeşmenin bahsi geçen Yoğurtçu çeşmesi olduğu düşünülmektedir. Gökoğlu 1952, 427.

Zaman içinde hayli hasar gören eser iki kademeli kare prizma biçimli bir kütle teşkil eder (Şekil: 3.87-3.88; Resim 3.1216-3.1217). Üst kademesinde iki yanda düz yüzeyle fazla taşıntı yapmayan boyuna dikdörtgen birer plaster, tepe noktası yuvarlatılmış üçgen alınlıkla birleşirler. Bu üç elemanın arasında kalan niş kareye yakın dikdörtgen biçimlidir. Alınlığın üst ve alt kenarları oluklu silmelerle çerçevelenmiştir. Nişin üst tarafına doğru kare biçimli çökertme içinde kitabesi bulunur. Çeşmenin bu üst kademesindeki bütün unsurlar betonarme sıva ile sıvanmıştır. Kitabedeki yazılar da sivri bir aletle kazınmak suretiyle özensiz biçimde yazılmıştır. Alt kademede üç sıra kesme taşla meydana getirilmiş ayna kısmı yer alır. Musluk çoktan yok olmuştur. Bu bölümün önünde zeminde tekne kalıntıları harap vaziyette durmaktadır. Çeşmenin açık olan doğu cephesinin üst tarafı da sıvanmıştır.

Şekil 3.87. Yoğurtçu Çeşmesi cephesi (B.Ö.Balkır/ 12.8.2014).

Şekil 3.88. Yoğurtçu Çeşmesi planı (B. Ö. Balkır/ 12.8.2014)

Resim 3.1216. Güneybatıdan görünümü

Resim 3.1217. Güneyden görünümü

3.2.6. Kamu Yapıları

3.2.6.1. Saat Kulesi

Şehir Planındaki Numarası: 15
Şekil No: 3.89- 3.91
Resim No: 3.1218-3.1223
İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Alibey Mahallesi, Güdük Minare Sokak'ın güney yanında, Mecbur Kütüphanesinin hemen arkasındadır (Harita 3.113—3.114). Kare prizmatik gövdeli ve kubbe örtülü bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.1218).

Harita 3. 113 Saat Kulesi (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 114 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1218. Saat Kulesi güneyden görünüşü.

Eserin orijinal yeri Büyük Cami'nin güneybatısında Dikiciler Arastasında Kıbırlar'ın dükkânının önündeyken 1948 yılında bugünkü yerine taşınmıştır (Resim 3.1219).

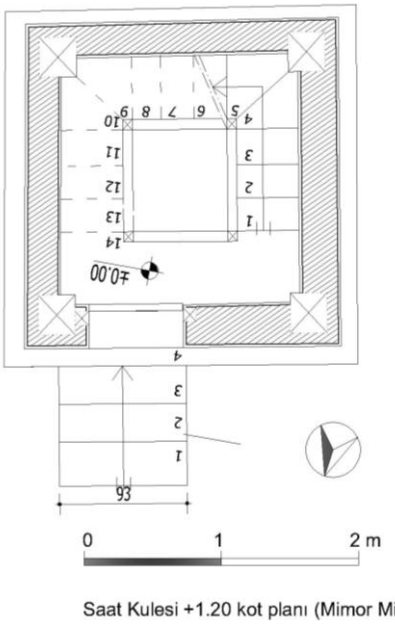

Resim 3.1219. Eski konumu (Haz. Aydın Demiröz, 1893-1969: Resimlarla Çankırı. Ankara 2001, s.'den)

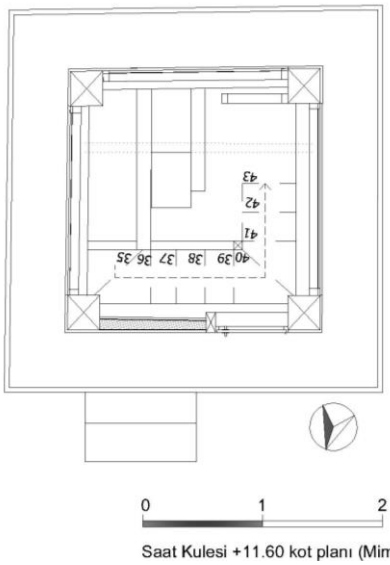
Çankırı'da ilk saat kulesi 1869 yılında yapılmış[440], günümüzdeki kule ise R.19 Ağustos 1316/ M. 1 Eylül 1900 yılında II. Abdülhamit'in tahta çıkmasının 25. Yılı anısına Vali Enis Paşa döneminde eski Saat kulesinin yerine inşa edilmiştir[441].

Malzeme: Beton bir kaide üstüne yapılmış eserin, ahşap hatıllı kerpiç örgülü olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz[442]. Kubbesi kurşun kaplıdır.

Planı: Kare planlı ve kubbe örtülü bir eserdir (Şekil 3.89-3.90). Kapısı, kuzey cephe doğu ucunda yer alır. Üç basamaklı merdivenle kapıya ulaşılır. İçte çatıya kadar çıkışı sağlayan, 43 basamaklı merdiven, duvar kenarlarına yerleştilmiştir. Ortada bulunan kare alandasaatin mekanizması yer alır (Şekil 3.91).

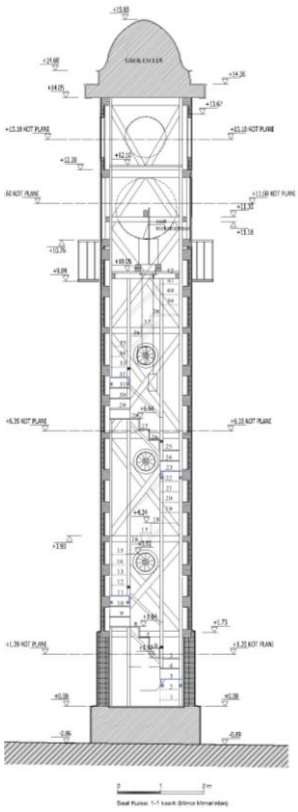

Şekil 3. 89 Saat Kulesi +1.20 kot planı (Mimor Mimarlıktan)

Şekil 3. 90 Saat Kulesi +11.60 kot planı (Mimor Mimarlıktan

[440]Acun, 2011, 31.
[441]Acun, 2011, 31.
[442] Demircioğlu, 1973, 74

Şekil 3. 91Saat Kulesi 1-1 kesiti (Mimor Mimarlıktan)

Dış Görünümü: Kare planlı saat kulesi, kurşun kaplı kubbe ile örtülüdür (Resim 3.1220-3.1221).

Resim 3.1220. Kuzeybatıdan görünümü

Resim 3.1221. Kuzeybatıdan şerefesi

Cepheler çimento malzeme ile sıvalı olduğundan son derece kütlesel bir görünüş sergiler (Resim 3.1220). Kaide, gövde ve örtü sisteminden ibarettir. İki kademeli kaidesinin alt kademesi 2m 50cm X 2m 50cm ölçülerindedir. Bu kaidenin üstünde daha yüksek ikinci bir kaide yükselir. Daha sonra da kare prizma gövde yükselir. Gövdenin üst tarafında kadrana yakın yerde dört yönden dolanan balkon yer alır (Resim 3.1222) . Balkon metal malzemeli olup çubuk demirden parmaklıkları vardır. Dört yönde yuvarlak saat kadranı yerleştirilmiştir (Resim 3.1220-3.1221). Gövde iki kademeli kare prizmal saçakla sonlanır. Üstteki daha dar yapılmıştır. Kulenin kuzey cephesinde üç basamaklı küçük bir merdivenle ilk kademedeki kaideye çıkılır. Burada dikdörtgen biçimli basit bir açıklığa sahip kulenin kapısı yer alır. Kuzey cephede balkona açılan bir kapı daha vardır (Resim: 4). Bu kapı cephenin batı ucuna yakın açılmış basit dikdörtgen açıklıklıdır.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler (Resim 3.1220-3.1222). Dört yönde kadranın hemen üstüne açılmış birer pencereden hariç, güney cephede gövdede üst üste üç pencere daha yer alır. Bütün pencereler yuvarlak, öküzgözü biçimlidir. Pencerelere sac malzemeli şebekeler yerleştirilmiştir.

Resim 3.1222. Güney cephe pencereleri.

Eski fotoğraflarda, kadrandan yukarısının ahşap malzeme ile köşk gibi, ana gövdeden daha dar sekizgen baldaken planlı yapıldığı görülür (Resim 3.1223). Kubbe baldakenin üstünden yükselerek üç boğumlu alemle sonlanır. Baldakenin oturduğu kısım saçak gibi cepheden hafif taşıntı yapar. Bugün yuvarlak pencerelerden başka pencere görülmezken, eski fotoğraflardan kuzey cephesinde boyuna dikdörtgen biçimli küçük bir pencere daha yer almaktadır.

Resim 3.1223. Saat Kulesi eski fotoğrafı(Haz. Aydın Demiröz, 1893-1969: Fotoğraflarla Çankırı. Ankara 2001, s.'den)

3.2.6.2. Eski Hükümet Konağı- Eski Adliye Binası

Şehir Planındaki Numarası:16

Şekil No:3.92-3.94

Resim No:3. 1224-3.1268

İnceleme Tarihi: 20.08.2013

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Atatürk Bulvarı'nın güney yanında No:16'dadır. (Harita 3.115-3.116). Kuzeyden güneye hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir[443]. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, üç katlı bir kuruluşa sahiptir.

Harita 3. 115 Eski Hükümet Konağı (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 116 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

H. 1291/ M. 1874 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde Hükümet Konağı'nın tamir olduğu yazmaktadır[444]. Ancak bugünkü yapının temelleri, Kastamonu Valisi Enis Paşa zamanında H.1321/ M. 1905 yılında atılmıştır[445]. Mimarının Kör Efe adıyla tanınan İsmail Kalfa olduğu bilinmektedir[446].

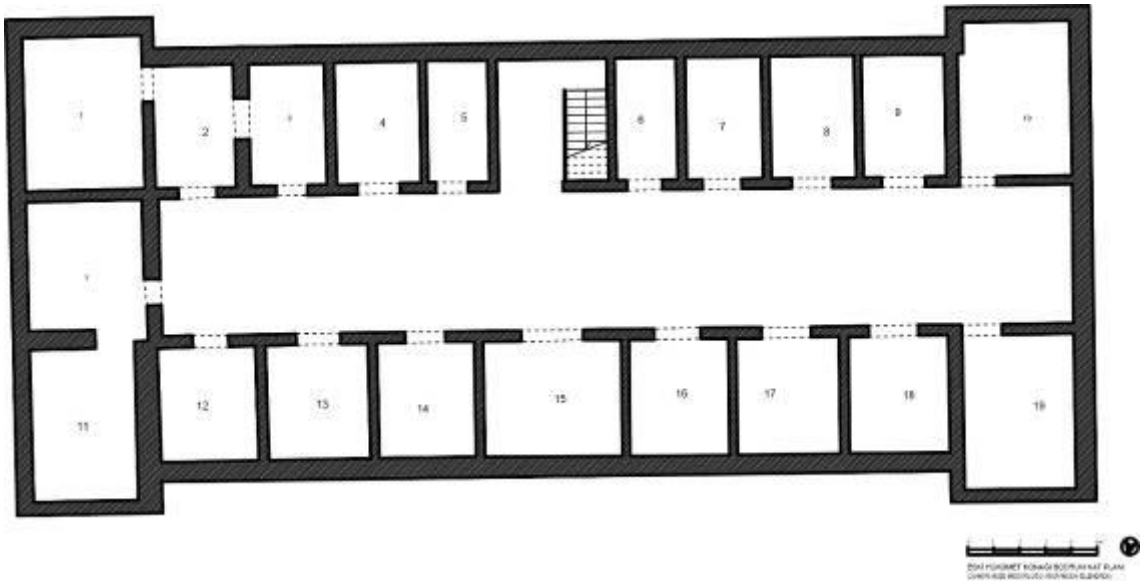
Eser uzun süre Hükümet Konağı olarak hizmet vermiş, Cumhuriyet döneminde bir süre Adliye olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz tarihte atıl vaziyette olan yapı, 2014

[443] Hükümet Konağı, Çankırı imar planında 48 Ada ve 1 Parsel'de yer almaktadır.
[444]Türkoğlu 1999, 140.
[445]; Demircioğlu, Z. (1973). Kastamonu Valileri. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 85; Ercoşkun, T. (2014). Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. .54/2, 382. (365-394)
[446] http://www.cansaati.org/topluluk/forum_post.asp?TID=542

yılından beri restore edilmektedir. Restorasyon sonrası Çankırı Müzesi olarak hizmete açılacaktır[447].

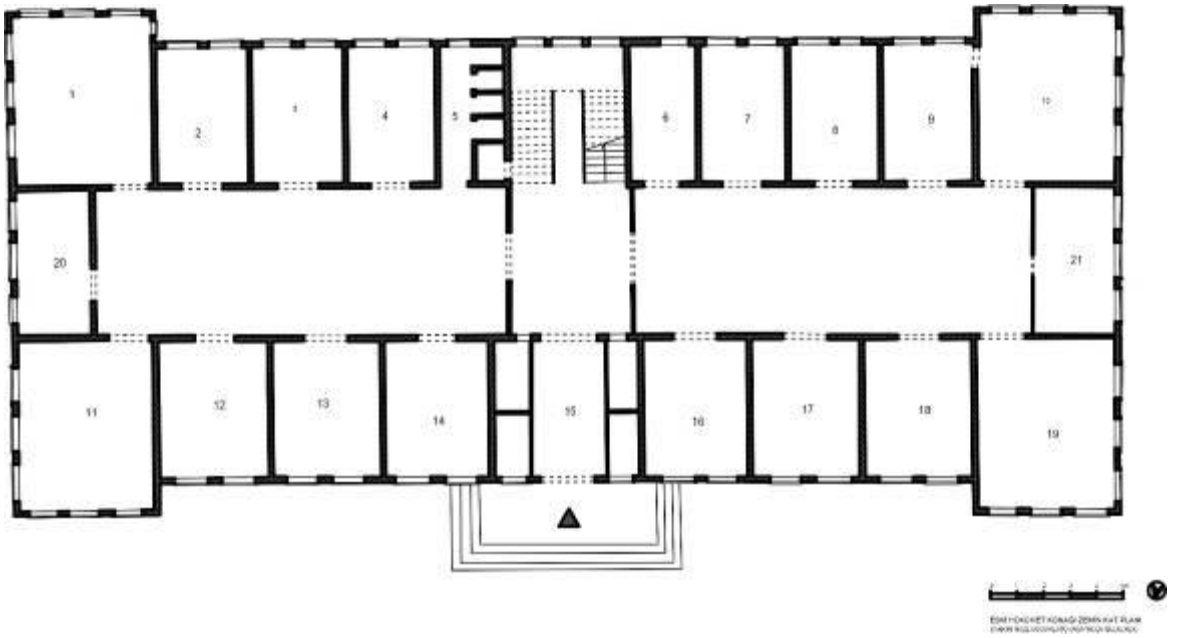
Malzeme: Bodrum kat duvarları taş malzemeyle, üst katlar ise ahşap atkılı kerpiç dolgulu inşa edilmiştir. Pencere, kapı söveleri, döşemeler ve tavan ahşap malzemelidir.

Planı: Yapı, doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır (Şekil 3.92-3.94). Üç katlı binanın bodrum kat duvarları üst katlara nazaran daha kalındır (Şekil 3.92). Kuzey ve güney cephelerin kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı uçları dışa taşkın birer kütle halinde yapılmıştır. Ayrıca birinci katta batı ve doğu cephelerin orta bölümleri çıkma şeklindedir (Şekil 3.94). Kuzey cephenin orta kısmında da birinci katta dikdörtgen biçimli balkon çıkması görülür. Her üç kat iç düzen açısından birbiriyle benzerlik taşır. Yapının ortasında doğu batı yönlü uzanan dikdörtgen biçimli sofanın dört yanına odalar sıralanmıştır. Sofa eksende yer alan kuzey güney yönlü dikdörtgen koridorla bölünür. Bu koridorun güney kanadı merdiven boşluğu olarak değerlendirilmiştir. Kuzey kanadı zemin katta giriş bölümüdür (zemin kat 15) ve ince paravan duvarlarla üçe bölünmüştür. Birinci katta ise yine oda olarak kullanılmıştır (birinci kat 15). Doğu batı yönlü uzun koridorun güney kenarında on, kuzey kenarında dokuz oda yer alır. Bodrum katta doğu kenarda ortada bir oda (bodrum kat 20) vardır. Zemin kata hem doğu hem batı kenarların orta kısmında birer oda yapılmıştır (zemin 20-21). Birinci katta doğu ve batı kenarların orta kısmında ikişer küçük oda yer alır (birinci 20-23). Köşelerdeki 1., 10., 11. ve 19. odalar aradakilere nazaran daha büyük inşa edilmiştir. Odalardan zemin kat ve birinci katta merdiven boşluğunun doğusundaki 5. birim hela olarak değerlendirilmiş, diğerleri adliye döneminde mahkeme salonları, idari birimler ve hâkim odaları olarak kullanılmıştır.

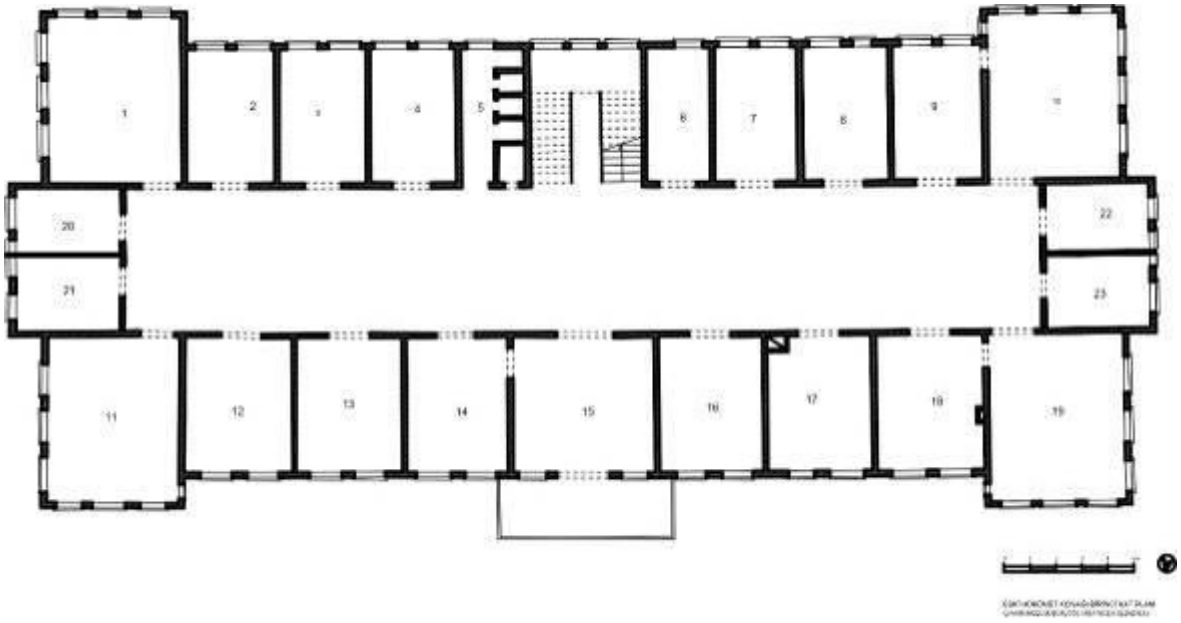

[447] 2016 yılı Nisan ayında restorasyonu bitmiştir.

Şekil 3.92. Eski Hükümet Konağı Bodrum Kat Planı. (Çankırı İl Kültür Müdürlüğü'nden)

Şekil 3.93. Eski Hükümet Konağı Zemin Kat Planı. (Çankırı İl Kültür Müdürlüğü'nden)

Şekil 3.94. Eski Hükümet Konağı birinci. Kat Planı. (Çankırı İl Kültür Müdürlüğü'nden)

Binanın bodrum katının güney cephesinde on, kuzey cephesinde yedi, doğu cephenin kuzeyinde ve batı cephenin güneyinde olmak üzere ikişer pencere açıklığı vardır. Pencerelerin hepsi odalara açılır, kuzey doğudan üçüncü ve dördünü pencereler ise tek odaya açılmaktadır. Zemin ve birinci katta güney cephede yirmi üç pencere açılmıştır. Kuzey cephede ise zemin katta yirmi, birinci katta yirmi bir pencere açıklığı söz konusudur. Ayrıca hem kuzey hem güney cephelerde her iki çıkmanın birbirine bakan yüzlerinde, zemin ve birinci katlarda birer pencere açıklığı görülür. Zemin katta kuzey cephede eksende yapının ana kapsı yer alır. Kapıya dört basamaklı merdivenle ulaşılır.

Binanın içindeki bütün odaların kapıları doğu batı yönlü koridora açılır. Kapılar köşe odalar hariç her odanın koridora bakan cephesinin ortasındadır. Köşe odalarda ise odaların koridora bakan köşelerine yakın konumdadır. Bodrum katta doğu köşelerdeki odaların kapıları bitişik odalarla bağlantılıdır.

Dış Görünümü: Dikdörtgen planlı eser, dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı alaturka kiremitle kaplanmıştır (Resim 3.1224). Doğu batı yönlü dikdörtgen biçimli bir bahçenin içinde inşa edilmiştir.

Cepheler sıvalı yüzeylere sahiptir. Bodrum katı da sıvalıyken son restorasyonda sıva raspası yapılarak taş doku açığa çıkarılmıştır (Resim 3.1225). Üç kademeli ana kütle ve örtü sisteminden ibarettir (Resim 3.1224). Kuzey ve güney cephelerde orta eksende çatı katı yükselir (Resim 3.1224, 3.1226). Çatının dört yöndeki uzantısı aynı zamanda saçağı da teşkil etmiştir. Güney cephede ortada çatı saçağı iki konsolla desteklenir (Resim 3.1226). Kuzey ve güney cephelerin doğu ve batı kısımları cepheden kütle halinde taşıntılıdır (Resim 3.1224- 3.1226). Ayrıca kuzey cephenin de orta kısmında birinci kattan çatı katı hizasına kadar çıkma yer alır (Resim 3.1224).

Resim 3.1224. Eski Hükümet Konağı, kuzeyden görünüş.

Resim 3.1225. Eski Hükümet Konağı, kuzey cephe batı yanı.

Resim 3.1226.: Eski Hükümet Konağı, güney batıdan görünüş.

Doğu ve batı cephelerde birinci katın orta kısmında çıkma yer alır (Resim 3.1227-3.1229). Çıkmalar S biçimli konsollarla desteklenmiştir.

Resim 3.1227. Eski Hükümet Konağı, batı cephe.

Resim 3.1228. Doğu cephe

Resim 3.1229. Doğu cephe kuzeyden görünüm

Dört cepheyi boylu boyunca her katın hizasında birer silme dolanır (Resim 3.1230). Bodrum katın bitimindeki silme, taş malzemeli; zemin ve birinci katın bitimindeki silmeler ahşap malzemeli profilli düz unsurlardır. Ayrıca yapının köşelerine ve girintili kısımlarda her iki pencerede bir düz ahşap plasterler yerleştirilmiştir. Bodrum katın köşelerinde ve duvarlarında düzgün kesme taş plasterler yer alır (Resim 3.1231). Cephelerdeki girintiler, silmeler, plasterler ve pencere açıklıkları yapıya hareketlilik kazandırmıştır. Güney cephenin ortasında Cumhuriyet döneminde betonarme bir geçit bölümü eklenerek güneyine yapılmış olan Valilik binası ile irtibatı sağlanmışken son restorasyonda bu geçit kaldırılarak güney cephe aslî görünümüne kavuşmuştur.

Resim 3.1230. Güney cephe, doğu yanı.

Resim 3.1231. Kuzey cephe batı yanı bodrum katı.

Resim 3.1232. Güney cephe orta bölümü, şimdiki durumu.

Kuzey cephenin orta kısmında girişin önünde revaklı bir kuruluş yer alır (Resim 3.1233). İki yanda ikişer sütuna yaslanan yuvarlak kemerli dar birer açıklık ile ortada yandaki sütunlara dayanan ikiz basık kemerli geniş bir açıklık yapılmıştır. Ortadaki ikiz kemerlerin bağlantı kısmında aşağı doğru topaç biçimli bir sarkıt vardır. Ahşap sütunların profilli ters piramidal başlıkları vardır. Sütunlardan başlıklara köşelerden birer üçgen ile geçilir. Bu sundurmanın üzeri restorasyon öncesinde balkon olarak değerlendirilmişti. Alt düzene benzer bir uygulama vardı; ancak ortadaki açıklık sepetkulplu kemerlidir. Bu iki katlı düzen yanlara da yuvarlak kemerlerle açılır. İki katın arasında üstü üste üç süsleme şeridi yer alır. Son restorasyonda, incelememiz esnasında balkon olan revak üstündeki balkon yıkılarak yeniden aslına uygun olarak inşa edilmiştir. Restorasyon esnasında eserin orijinal Fotoğraflarından hareketle revakın üstü çatı katına kadar iç mekana dahil edilerek çıkma haline getirilmiştir (Resim 3.1234-3.1235). Revak kemer açıklıkları, direkler ve birinci katta ayıran üç sıra süsleme şeridi restorasyon öncesi ile aynıdır. Çatı bu bölümde üçgen alınlıkla sonlanır. Alınlık, ince bir silme ile ayrılır. Bu kesimin, üç katlı düzenlemesinden balkon haline ne zaman getirildiğine dair bilgiye ulaşılamamıştır.

Resim 3.1233. Kuzey cephe eksenindeki sundurma ve balkon düzenlemesi.

Resim 3.1234. Hükümet Konağı eski fotoğrafı (Haz. Aydın Demiröz, 1893-1969: Fotoğraflarla Çankırı. Ankara 2001, s.28'den)

Resim 3.1235. Kuzey cephe orta kısmın restorasyon sonrası hali.

Pencere sayıları ve düzenlemeleri cephelere göre farklılık sergiler. Her cephede üçer sıra pencere açıklığı söz konusudur. Doğu ve batı cephelerde bodrum katta üç, zemin katta dokuz, birinci katta on bir pencere vardır (Resim 1227—3.1228,3.1236). Bunlardan

bodrum kattakiler cephenin orta aksında ve hemen iki yanına yerleştirilmiştir (Resim 3.1236. Orta açıklıklar kapı olarak düzenlenmiştir. Zemin ve birinci kattaki dokuz pencere aynı aksları paylaşmaktadır. Üçerli gruplar halinde yan yana dizili bu pencerelerden birinci kat ortadaki grup çıkmanın doğu cephesindedir. Ayrıca çıkmanın kuzey ve güney cephelerinde de birer pencere daha açılmıştır (Resim 3.1229).

Resim 3.1236. Doğu cephe bodrum kat pencere düzeni.

Güney cephede bodrum katta çıkmalarda birer, girintilerde dörder olmak üzere on pencere yer alır (Resim 3.1237-3.1238). Batı uçtaki çıkmada yer alan bodrum kat penceresi sonradan kapıya dönüştürülmüş, üstüne küçük bir pencere açılmıştır. Zemin ve birinci katta yirmi iki pencere açıklığı görülür. Pencereler çıkmalara üçer, girintide de her plasterin arasına ikişer gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Orta bölümdeki olması gereken pencereler sonradan geçit bölümü yapılınca iptal edilmişken restorasyon sonrası yeniden açılmıştır (Resim 3.1238). Bu bölümde dört sıra pencere açıklığı söz konusudur. Her sırada üçer pencere bulunur. İkinci sıradakiler iki kat arasına, dördüncü sıradakiler çatı katına açılmaktadır.

Resim 3.1237. Güney cephe, çıkmaların arası.

Resim 3.1238. Güney cephe orta bölüm pencere düzeni.

Kuzey cephede bodrum katta çıkmalarda birer, girintilerde üçer olmak sekiz pencere yer alır (Resim 1224-1225). Zemin katta yirmi pencere açılmıştır. Eksende yer alan kapının her iki yanına dizilmiş pencereler, çıkmalara üçer, girintide de her plasterin arasına ikişer adet gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Kapının da hemen iki yanında birer pencere vardır. Birinci katta ilk incelememiz esnasında on dokuz pencere açıklığı vardı (Resim 3.1239). Bunlardan ortadaki hariç diğerleri zemin kat pencereleri ile aynı aksları paylaşmaktaydı.

Ortada ise balkona açılan büyük dikdörtgen pencere-kapı düzenlemesi yer almaktaydı (Resim 3.1239). Ancak restorasyon esnasında eski fotoğraflarında gördüğümüz düzenleme yeniden yapılarak burası çıkma şeklinde gerideki odaya dahil edilmiş ve kuzey cephesine üç, doğu ve batı cephelerine birer pencere açılmıştır (Resim 3.1240). Kuzey cephede çatı katı hizasında orta eksende çıkmanın üzerinde bir kat daha yapılmıştır. Burada da kuzey cephede üç doğu ve batı cephelerinde birer pencere, birinci kat çıkmasındakilerle aynı aksı paylaşmaktadır.

Resim 3.1239: Eski Hükümet Konağı kuzey cephe giriş bölümü.

Resim 3.1240. Kuzey cephe zemin ve birinci kat pencere düzeni.

Pencerelerden güney cephe orta bölümde birinci sıradaki üçlemenin ortasındaki enine dikdörtgen pencere hariç, hepsi boyuna dikdörtgen birer açıklıktır (Resim 3.1238). Bodrum katındakiler ve güney cephe ortadaki birinci ve üçüncü sıradakiler hariç nispeten

daha büyüktür. Ayrıca doğu ve batı cephelerde çıkmalardaki orta pencereler diğer pencerelere göre daha yüksek ve geniş yapılmıştır (Resim 1227-1228). Bodrum kat pencereleri kendi aralarında diğerleri de kendi aralarında eşit boyuttadır. Çıkmalardaki üçlü pencereler ile doğu ve batı cephelerdeki her üçlemenin ortasındaki pencere basık kemerlidir (Resim 3.1227-3.1228, 3.1240). Dikdörtgen pencerelerin üçgen alınlıkları vardır. Bodrum kat pencereleri kuzeydeki basık kemerliler haricinde yuvarlak kemerlidir (Resim 3.1231). Zemin ve birinci kat cephelerindeki basık kemerlerin ve üçgen alınlıkların dış hatları profilli yapılmıştır. Basık kemerlerin kilit taşı noktasında S kıvrımlı dilimli küçük konsollar yer alır (Resim 3.1245). Bodrum kat pencerelerinin kesme taş, diğerlerinin ahşap söveleri vardır.

Kuzey cephede eksende yer alan çıkmanın altındaki revakın gerisinde ana kapı yer alır (Resim 3.1239). Dikdörtgen geniş bir açıklığa sahip kapının basık kemerli bir alınlığı vardır. Alınlığın içi profilli çıtalarla bölümlere ayrılarak camekan şeklinde yapılmıştır. Alınlığın kemer kilit taşı noktasında S kıvrımlı küçük bir konsol yer alır. Kemer dış hattı yukarıya doğru S çizerek sonlanır. Bitiş kısmında ters piramidal profilli düz bir tepelik vardır.

Bu ana kapı haricinde bodrum kata açılan doğu, batı cephe ekseninde birer ve güney cephede biri eksende biri doğu çıkmasında olmak üzere ikişer kapı daha yer alır (Resim 3.1241-3.1244). Bu kapılardan batı (Resim 3.1241) ve güney cephe (Resim 3.1242) eksendekilerin profilli dikdörtgen çerçeveleri vardır. Batı ve güney cephe eksendeki kapıla basık kemerli açıklığa sahiptir. Doğu cephe eksendeki kapının kemeri kaş kemer andırır biçimde dalgalıdır (Resim 3.1243). Kilit taşının alt kısmının uçları çatal gibi aşağı doğru sivrilir. Güney cephenin doğu tarafındaki çıkmanın bodrum katındaki pencere sonradan dikdörtgen açıklıklı kapıya dönüştürülmüştür (Resim 3.1244). Ayrıca batı cephe zemin kat orta ekseninde incelememiz esnasında kapı olan açıklık restorasyonda aslına göre pencere haline getirilmiştir (Resim 3.1245).

Resim 3.1241. Batı cephe eksendeki kapı

Resim 3.1242. Güney cephe eksendeki kapı

Resim 3.1243. Doğu cephe eksendeki kapı

Resim 3.1244. Güney cephe doğu çıkmasındaki kapı

Resim 3.1245. Batı cephe birinci kat eksendeki pencere restorasyon sonrası

İç Mekân:

Üç katlı eser, doğu-batı yönlü dikdörtgen planlı orta koridorun etrafına dikdörtgen planlı odaların dizilmesinden meydana gelir (Resim 3.1246-3.1248). Birinci kat doğu ve batıdaki 20.-23.odalar doğu batı yönlü, diğer bütün odalar kuzey güney yönlü dikdörtgen planlıdır. Katlar arası odalar simetrik diziliştedir. Dört köşedeki odalar aradakilere nazaran büyüktür. Bütün odalar ve koridorlar düz ahşap bir tavanla örtülüdür (Resim 3.1249). Duvarlar onarımlar sırasında sıvanmış ve boyanmıştır. Yalnız bodrum katın koridor duvarları sıvanmamıştır (Resim 3.1248). Moloz taş dokusu açık bırakılmıştır. Her hangi bir süsleme unsuru yoktur. Ancak tavan yüzeylerinde ahşap çubuklarla yapılmış basit geometrik süslemeler görülür. Pencere açıklıkları dış kütledeki ile aynı düzen ve görünüşü yansıtırlar; ama içte üçgen alınlıklar yer almaz. Basık kemerler ise dikdörtgen çerçevenin üstünde alınlık gibi içeriye yansımıştır (Resim 3.1249).

Resim 3.1246. Zemin kat doğu koridoru.

Resim 3.1247. Zemin kat batı koridoru.

Resim 3.1248. Bodrum kat koridoru.

Resim 3.1249. Zemin kat, kuzeybatı köşe odanın pencereleri.

Bodrum katta boydan boya uzanan doğu batı yönlü koridorun kuzey ve güney yanlarında eş aralıklarla sıralanmış basık kemerli kapılardan odalara ulaşılır (Resim 3.1250). Kapıların kemer ve söveleri düzgün kesme taştır (Resim 3.1251). Kemerlerin üstünde tuğladan tek sıra basık kemer yapılmıştır.

Resim 3.1250. Bodrum kat koridoru.

Resim 3.1251. Bodrum kat oda kapılarından.

Zemin katta kuzey tarafta eksene yerleşik boyuna dikdörtgen kapıdan, kareye yakın dikdörtgen planlı bir giriş ünitesine geçilir (Resim 3.1252). Burası üçlü bir açıklıkla ana koridora bağlanır. Ortada basık kemerli alınlıklı dikdörtgen biçimli kapı ile iki yanda dikdörtgen birer pencere vardır (Resim 3.1253). Buradan doğu batı yönlü ana koridora geçilir. Koridorun orta bölümü yan kanatlardan ahşap bir camekânla ayrılmıştır (Resim 3.1254). Bu bölümün tavanı özenli bir ahşap süslemeye sahiptir (Resim 3.1255).

Resim 3.1252. Zemin kat, orta koridorun kuzeyindeki giriş ünitesi.

Resim 3.1253. Zemin kat, orta koridor.

Resim 3.1254. Zemin kat, orta koridordan doğu batı yönlü koridora geçiş.

Resim 3.1255. Zemin kat orta koridor tavanı.

Boydan boya uzanan doğu batı yönlü koridorun kuzey ve güney yanlarında eş aralıklarla sıralanmış boyuna dikdörtgen kapılardan odalara ulaşılır. Odaların ve yan koridorların tavanı profilli çıtalarla dikey bölümlere ayrılmıştır. Köşe odalardaki tavan düzenlemesi daha özenlidir (Resim 3.1256). Koridorun orta bölümünün güney tarafında yer alan U biçimli merdivenlerle bodrum, birinci kat ve çatı katına ulaşılmaktadır (Resim 3.1257). Birinci kata çıkarken güney duvarda üçlü pencere düzeni görülür. Ancak bu pencerelerden ortadaki kapıya dönüştürülerek, arkasındaki sonradan yapılmış geçide açılmıştır. Restorasyon esnasında bu kapı tekrar pencereye dönüştürülmüştür. Pencereler dikdörtgen biçimli olup ortadakinin diğer üçlemelerde olduğu gibi basık kemerli alınlığı vardır (Resim 3.1257).

Resim 3.1256. Köşe odaların tavan düzeni.

Resim 3.1257. Merdivenden güneydeki ara kata bakış.

Merdiven ile birinci kat koridoru camekanla birbirinden ayrılır. Camekanın üst köşelerinde S biçimli köşelikler yer alır (Resim 3.1258). Birinci kat koridorunda da orta bölümün tavanı daha özenli yapılmıştır ve kuzey güney yönlü atılmış ahşap kirişle yan

koridorlardan ayrılır. Kirişler kuzey ve güneyden S biçimli konsollara yaslanır (Resim 3.1259).

Resim 3.1258. Merdivenden birinci kata bakış.

Resim 3.1259. Birinci kat orta bölümün tavanı.

Koridor tavanının iki yan tarafının ortasında birer altıgen kesik piramidal aydınlık penceresi açılmıştır (Resim 3.1260). Odalar alt katlar ile aynı düzendedir. Giriş bölümünün üstüne denk gelen kuzey kanadın ortasındaki odanın tavanı da diğer odalara göre özenli bir bezemeye sahiptir (Resim 3.1261).

Resim 3.1260. Birinci kat doğudan batıya bakış.

Resim 3.1261. Birinci kat kuzeydeki orta odanın tavanı.

Merdivenlerden son olarak çatı katına ulaşılır. Merdivenlerden çıkarken güney tarafta küçük bir asma kat bulunur (Resim 3.1262-3.1263). Çatı katında da bir oda mevcuttur. Odanın güney duvarında ocak yer alır (Resim 3.1264).

Resim 3.1262. Birinci kattan çatı katına çıkarken güney taraftaki asma kat.

Resim 3.1263. Birinci kattan çatı katına çıkarken güney taraftaki asma kat, restorasyon sonrası.

Resim 3.1264. Çatı katındaki oda.

Süsleme: Eserde süsleme dışta cephelerde konsollarda, silmelerde, kemer kilit taşlarında, alınlıklarda, sütun başlıklarında; içerde ise tavanlarda karşımıza çıkar. Bunlar, taş oyma, ahşap çakılarak aplike ve ahşap oyma olarak gruplandırılır.

Dışta cephede bodrum katı zemin kattan ayıran silme taş malzemeli olup, S kıvrımlarla hareketlendirilmiştir. Benzer şekilde birinci katı ve çatı katını ayıran ahşap silmeler de S-C kıvrımlarla profillendirilmiştir (Resim 3.1265).

Resim 3.1265. Zemin katı birinci kattan ayıran silme, alınlık ve kemerler.

Alınlık ve kemerlerde de profil uygulaması göze çarpar (Resim 3.1265). Kemer kilit taşlarına da yine S kıvrımlı dilimli küçül konsollar yapılmış, bu konsollar profilli ters piramidal başlıklarla sonlandırılmıştır. Doğu ve batı cephelerdeki çıkmaları taşıyan konsollar da S kıvrımlı yapılmıştır ve ön yüzleri ince bombeli çıtaların yan yana dizilmesiyle hareketlendirilmiştir.

Kuzeydeki giriş bölümü önündeki revakın orta ikiz kemerleri topaç biçimli bir sarkıtla sonlanır (Resim 3.1239). Sütun başlıkları ve sarkıtın bağlı olduğu unsur profilli ters piramidal biçimlidir. Saçak kısmında üç sıra süsleme şeridi yer alır (Resim 3.1239). En altta birbirine bakan dolgun C motifleri ardışık sıralanmıştır. Sırt sırta gelen her C'nin arasında ince lotus kolları yer alır. Ortadaki silmede ince çıtalarla birbirine karşılıklı yapılmış oklar yer alır. En üstte de yine S-C kıvrımlı profilli düz bir silme ile sonlanır.

İçerde bezemeler tavanlarda yoğunlaşmıştır. Zemin katta koridorun orta bölümünün tavanı üç bölümden oluşur ve iki sıra silmeyle duvarlardan ayrılır (Resim 3.1266). Ortada kare biçimli göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeve yer alır. Göbek doğu batı doğrultulu çakılmış profilli silmelerle bölünmüş, sade bir düzene sahiptir. Ana tavanda göbeğin dört yönüne profilli çıtalarla yapılmış paralelkenar biçimli çerçeveler çakılmıştır. Bunun dışına da köşelere de yine profilli çıtalarla yapılmış sekizgenler içinde kabartma ışınsal dilimlerden oluşmuş çiçekler; kenarlarda ise profilli düğümlerden elde edilmiş çerçevelerin kesişmesiyle elde edilmiş düğüm motifleri yer alır (Resim 3.1266). Ana tavan profilli kalın bir çerçeve ile sonlanır. Çerçevenin dışında ortasından ince bir kaval silme geçen okların dizildiği bir silme yapılmıştır (Resim 3.1266). Bu silmeden duvarlara doğru etek şeklinde inen iki silmeyi yine profilli başka bir silme ayırır. Bundan sonra önce dikdörtgen dişlerden, son olarak da yan yana dizili üçgenlerden meydana gelen birer silme ile son bulur.

Resim 3.1266. Zemin kat orta koridor tavanı.

Köşe odaların tavanları da farklı; ama sade bir düzenlemeye sahiptir. Orta alan profilli çıtalarla yapılmış dikdörtgen çerçevelerle dikey bölümlere ayrılmıştır. Kenarlarda yine çerçevelerin birleştirilmesiyle elde edilmiş düğümler yer alır, köşelerde de kare biçimli küçük çerçeveler ile kompozisyon tamamlanır.

Birinci katta koridorun orta bölümünün tavanı diğerlerine nazaran daha gösterişlidir. Bu da göbek, ana tavan ve dış çerçeveden meydana gelir (Resim 3.1267). Profilli çıtalardan meydana gelen silmelerle kare biçimli bir göbek yapılmıştır (Resim 3.1268). Silmenin içinde bir sıra küçük içi boş simit görünümlü dairelerden şerit yapılmıştır. Köşelerde yelpaze motifleri yer alır. Ortada radyal düzende dairesel motif, etrafında iç içe profillerden oluşan on kollu yıldız, bunun dışında da kıvrım dallardan meydana gelen ve taçvari biçimde sonlanan bitkisel süsleme aplike edilmiştir. Göbek profilli çıta ile çerçevelenmiş enli düz ikinci bir silme ile çevrilmiştir. Ana tavanda ince profilli çıtalarla sınırlanmış enli düz silmeler halindeki gittikçe büyüyen üç kare çerçeve birbirine çapraz yerleştirilmiştir. Bunları en dıştan düğümlü dikdörtgen çerçeveler sınırlar. Burası etek kısmından profilli bir silme ile ayrılmıştır. Etek kısmı, alttan ve üstten ince çıtalarla sınırlandırılmıştır. Bu silmenin üzerine yan yana kısa aralıklarla küçük kemerli konsollarla dizilmiştir. Konsolların alt tarafı, sütun başlığı gibi ters piramidal biçimlidir. Buradan yukarı doğru bir plaster çıkar ve yukarda plasterden açığa doğru küçük yuvarlak kemer ile sonlanır. Kemerin dış üzengi noktasından aşağı doğru ters piramidal biçimli birer sarkıt yapılmıştır.

Resim 3.1267. Birinci kat orta koridor tavanı.

Resim 3.1268. Birinci kat orta koridor tavan göbeği.

Birinci kat kuzey taraf ortasındaki odanın tavanı da bezemelidir (Resim 3.1269). Göbek, ana tavan, çerçeve ve etekten meydana gelir. Göbek profilli çıtalarla meydana getirilmiş kare biçimlidir. Bunun içinde iki yandan testere dişi ile sınırlanmış ince bir silme dolanır. Köşelerde ortasında ay yıldız olan ve ortaya doğru sivrilerek son bulan kıvrımlı bir motif yer alır. Ortada ise dilimli dairenin etrafında profilli çıtalardan meydana gelen büyük on kollu yıldız ve bunun dışında kıvrım dallardan meydana gelen bitkisel süsleme aplike edilmiştir. Ana tavan kalın profilli çıtalarla kuzey güney doğrultusunda bölümlere ayrılmıştır. Bunun dışında yine profilli bir silme ile çerçevelenmiştir. Bu çerçeve ana duvardan enli bir silme ile ayrılır. Eteği teşkil eden bu silme ardışık düzenli iç içe üçgenlerin dizilmesi bezenmiştir.

Resim 3.1269. Birinci kat, kuzey orta odanın tavan göbeği.

3.2.7. Özgün Halini Yitirmiş Eserler

3.2.7.1. Ali Bey Camisi[448] (Osmanlı Câmisi) [449]:

Eser, Ali Bey Mahallesi, Uzunyol Caddesi ile Büyü Köprü Sokak'ın kesiştiği köşede inşa edilmiştir (Harita 3.117-3.118). Kuzeyden güneye eğimli bir arazide, kare planlı kubbe örtülü ve tek minareli bir kuruluşa sahiptir.

Harita 3. 117 Ali Bey Camisi konumu (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3. 118 Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Tarihçe: Yapı Cumhuriyet dönemined temelden aynı plan özellikleriyle yenilenmiştir. Üzerinde bugün mevcut herrhangi bir kitabe yoksa da Gökoğlu, yapının mermer kapısı üstünde bir kitabeden bahsetmektedir[450]. Kitabede:

Ali Bey zade Ali bin Mustafa

1- Anası ruhu için yaptı camii

2- Dedi***tarih

3- Muverrih ***el cevab'ül hayr

yazdığını belirtmiştir. Okunmayan kısımlar nedeniyle ebcele üşülen tarih eksik kalmaktadır.

Ayrıca 12 Mart 1946 tarih ve 1196 sayılı Çankırı Gazetesi'nde yapılan neşriyatta caminin inşa tarihinin H.1018/ M. 1609 olarak gösterildiğini de zikreder. Yine bu camiyle

[448] Yıldız, 2008, 57: Dn: 197: ÇŞS, 8/126: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor.

[449]. VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra, 17 (28 R.E 1234); VGM 1115, numaralı defter, sayfa 169, sıra 1 (C.E 1186); VGM 1147, numaralı defter, sayfa 75, 79, sıra 9, 2 (7 Şaban 1189, Recep 1197) VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 10, (Zilkade 1188) hurufat defterinde yer alan tevcih ve tecdid belgelerinde Osmanlı Câmii dimekle ma'rûf Ali Bey Câmii olarak kayıtlıdır.

[450]Gökoğlu, 1952, 241.

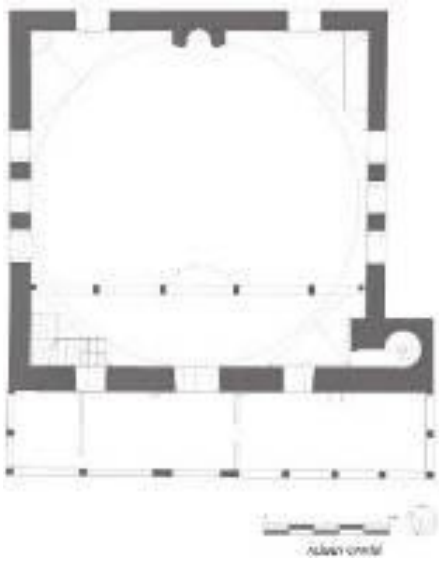
ilgili Vakıflar memurluğunun 5/2/949 gün ve 810/21 sayılı yazısında ilk banisinin bilinmediği, sonradan Çankırı mütesellimi Ali Bey tarafından bir medrese ve bir kütüphane eklenerek Ali Bey camisi adını aldığı belirtilmiştir. H. 1297 / M. 1879'da şair Rahmi tarafından tamir ettirildiği ve H.1317/M.1899 depreminde de hararb olduğu verilen bilgiler arasındaır[451].

Bu bilgilerin yanı sıra hurufat defterleinde[452] de özetle tevcih, berat, ba-arzuhal, ibka, inayet, kadı arzı, tecdid ve buyuruldu kayıtları yer almaktadır; ancak yapının tanımı, tamiri, minber eklenmesi gibi bilgilere yer verilmemiştir

Ayhan 1953-1957 yıllarında onarıldığından bahseder[453]

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinden aldığımız 1982 tarihli rapordan caminin 1930 larda özgün temelleri üzerine yığma temel olarak yeniden inşa edildiği öğrenilmiştir[454] (Resim 3.1270-3.1271).

Kesme taşla inşa edilmiş yapının kubbesi ahşaptır. Kubbe geçişleri tromplarla sağlanmıştır. Kare planlı caminin kuzey cephesine 1980'lerde betonarme son cemaat yeri eklenmiştir (Şekil 3.95) (Resim 3.1272-3.1274). Yeniden inşasında cephe pencere düzeni değişmiş, minaresi de yeniden yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi camileri içinde Sanat Tarihi açısından değeri olduğunu düşündüğümüz eserin, dönem açısından çalışmamız kapsamına girmemesi nedeniyle ayrıntılı tanımını yapmadık.

Şekil 3.95. Ali Bey Camisi, rölövesi (B.Özcan Balkır, 2014)

[451] Vakıf Eski Eser Fişi 1800.01/4

[452] İlgili Hurufat defterleri tarih ve numaraları: VGM 555, numaralı defter, sayfa 243-244, 247, sıra 3,16, 17 (22 Zilhicce 1227, 15 C.E. 1230, . 28 R.E 1234), VGM 556, numaralı defter, sayfa 224 sıra 4 (4 R.E. 1243), VGM 557, numaralı defter, sayfa 140, sıra 18 (12 Zilkade 1236), VGM 558, numaralı defter, sayfa 32, sıra 9 (9 R.A. 1204), VGM 1102, numaralı defter, sayfa 30, sıra 4 (Zilhicce 1183), VGM 1103, numaralı defter, sayfa 3,7,8, sıra 5, 23, 11, 12, 19 (Muharremi R.E. 1169, Şaban 1171, Muharrem 1172), VGM 1104, numaralı defter, sayfa 72-1, sıra 11 (Muharrem 1175), VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32,35, sıra 3, 19, 9, 11 (R.A., Zilhicce 1143; Zilkade 1149), VGM 1113, numaralı defter, sayfa 66, sıra 7 (10 C. E. 1203), VGM 1115, numaralı defter, sayfa 169, sıra 1, 6 (C. E.., Receb 1186), VGM 1131, numaralı defter, sayfa 12, sıra 21,23 (Safer, Receb 1127), VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 28, 18 (Zilhicce 1103, Şaban 1115), VGM 1147, numaralı defter, sayfa 75, 78, 79, sıra 9, 7, 2 (7 Şaban 1189, Ramazan 1196, Recep 1197), VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, 230, 231, sıra 10, 20, 16,6 (Zilkade 1188, C.E. 1189, R.A. 1203, Şaban 1191), VGM 1138, numaralı defter, sayfa 25, sıra 26 (R.E. 1118)

[453] Ayhan, 2012, 9-10.

[454] Rapor: 180001004-RP002

Resim 3.1270. Özgün yapı güneybatıdan görünüm

Resim 3.1271. Kuzeyden görünümü (VGM aşivi)

Resim 3.1272. Bugünkü kuzey cephe

Resim 3.1273. Doğu cephe

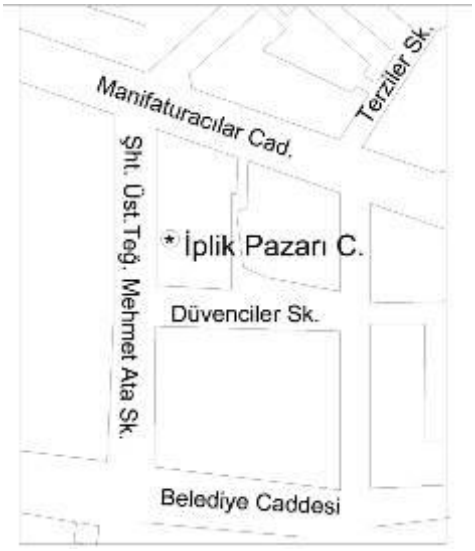
Resim 3.1274. Güney cephe

3.2.7.2. İplik Pazarı Mescidi[455]:

Eser, Cumhuriyet Mahallesi, Belediye Sokak Nu: 8'de inşa edilmiştir (Harita 3.119-3.120). Kuzeyden güneye eğimli bir arazide, kareye yakın dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı ve kırma çatılı ve tek minareli bir kuruluşa sahiptir.

Harita 3.119.İplik Pazarı Camisi konumu (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.120. Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Kaynaklarda, özgün yapının yıkılarak, temelleri üzerine 1950-1951 yıllarında yeniden yapıldığı yazmaktaır[456]. Özgün yapıyla ilgili hurufat belgelerinde tecdid, tevcih ve inayet kayıtlarına rastlamış; ancak yapının tanımı, tamiri, minber eklenmesi gibi bilgilere yer verilmemiştir[457]

Resim 3.1275. Güneybatıdan görünümü

Resim 3.1276. İçten güney duvarı

[455] 1103/9/12 (Şaban1172),
[456]VGM Arşiv: Rapor: 1800010005-RP001.
[457] VGM 1103, numaralı defter, sayfa 9, sıra 12 (Şaban 1172); VGM 1104, numaralı defter, sayfa 75, sıra 18 (Safer 1168); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 2 (Safer 1117).

Cami enine dikdörtgen planlıdır (Resim 3.1275-3.1276). Harim girişi yapının doğu ve batı cephesinin kuzey uçlarına açılmış birer kapı ile sağlanmıştır. Kuzeyde yer alan son cemaat yeri kapalıdır. Minaresi, kuzeybatı köşeye yerleştirilmiştir. Doğu, batı e güney cephelerde iki sıra pencere düzeni görülürken, kuzey cepheden başka bir yapıya bitiştirilmiştir. Alt sıra pencererler dikdörtgen biçimli, üst sıra pencereler ise at nalı kemerlidir.

Cumhuriyet dönemi camileri içinde Sanat Tarihi açısından değeri olduğunu düşündüğümüz eserin, dönem açısından çalışmamız kapsamına girmemesi nedeniyle ayrıntılı tanımlama gereği duyulmamıştır.

3.2.7.3. Mirahur[458] Mahallesi Mescidi: İmrahor (Emir-i Ahur) Mescidi) (el-Hâcc İsmail Ağa Camisi) [459]

Eser, Karatekin Mahallesi, Cimbe Sokak No: 8'de inşa edilmiştir (Harita 3.121-3122). Kuzeyden güneye eğimli bir arazide, dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı ve kırma çatılı ve tek minareli bir kuruluşa sahiptir.

Harita 3.121.Mirahur Camisi konumu (https://www.google.com.tr/ maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.122. Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Caminin imamı, 1960'da özgün yapının yıkılarak, temelleri üzerine yeniden yapıldığını belirtmiştir[460]. H. Şaban 1217/ M.Kasım 1802 tarihli hurufat defterinde "harap olan Mirahur Mahallesi Mescidi'nin, yeniçeri haseki tekaüdlerinden el Hacc İsmail Ağa tarafından yeniden yaptırılmış Cami" bilgisi altında buyuruldu ve tevcih belgeleri yer alır[461]. Ayıca yapının kuzey cephesine montelenmiş vaziyetteki inşa kitabesinden özgün eserin Tüfekçibaşı Hacı İsmail Ağa tarafından H. 1211/1796-1797'de yapıldığı anlaşılır (Resim 3.1279).

Gökoğlu, kitabesini aşağıdaki gibi yayınlamıştır[462]:

1- Çankırı tüfekçibaşısı hem ol ez Haseki
2- Yani kim el hac İsmail Ağa ehl-i kerem
3- Sa'yeü minare ile mücedet camiyi

[458]Mirahor: Mîr-âhûr: İmrahor, sarayın ahır sorumlusu- mî'r-i âhûr'dan bozma: Develioğlu, 1995, 651
[459] Yıldız, 2008, 57: Dn: 205: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor.
[460]İmam Harun Yelekçi'ye verdiği bilgiler için teşekkür ederiz. VGM Arşiv: Rapor: 1800010005-RP001.
[461] VGM 553, numaralı defter, sayfa 257, sıra 3-4 (Şaban 1217); VGM 555, numaralı defter, sayfa 244, sıra 10 (27 Şevval 1229);
[462] Gökoğlu, 1952, 242.

4- Hazreti Hakk eyleye hayrını makbul-ül enam
5- Bezl-i maksud eylei bu camiin tamirine
6- Himmeti ehli delalet birle tamam oldu benam
7- **kandili nuranilerin biri güya
8- Nazil olmuş ruy-ı ravza**ile Mah-i tamam
9- Geldi *** *** tarih için
10- Münadi *** nûr ile bu camii cayisselam (1211)

Alt seviyeler moloz taşla inşa edilmişken, üst taraf betonarmedir (Resim 3.1277-3.1278). Ötüsü içten betonarme, dıştan kiremit kaplı kırma çatıdır. Özgün minaresinin ahşap olduğunu öğrendiğimiz eserin minaresi 1967'de yıkılarak tuğladan yeniden yapılmıştır[463].

Cumhuriyet dönemi camileri içinde Sanat Tarihi açısından değeri olduğunu düşündüğümüz eserin, dönem açısından çalışmamız kapsamına girmemesi nedeniyle ayrıntılı tanımını yapmadık.

Resim 3.1277. Kuzey cephesi

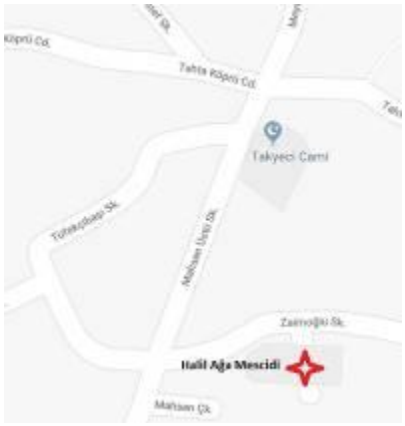

Resim 3.1278. Güney duvarı

Resim 3.1279. Kuzey cepheye monteli inşa kitabesi

[463] VGM arşiv: Rapor: 180001011-RP001/1989.

3.2.7.4. (Hacı) Halil Ağa Mahallesi Mescidi[464]:

Eser, Karatekin Mahallesi Zaimoğlu Sokak No: 10 ‘da inşa edilmiştir.boyuna dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı ve kırma çatılı birr kuruluşa sahiptir (Harita 3.123-3.124; Resim 3.1280-3.1281). Cumhuiyet döneminde yeniden inşa eilmiştir.

Harita 3.123. Halil Ağa Mescidi konumu (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016’da alındı)

Harita 3.124. Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Özgün yapıyla ilgili hurufat belgelerinde tecdid, tevcih ve inayet kayıtlarına rastlamış; ancak yapının tanımı, tamiri, minber eklenmesi gibi bilgilere yer verilmemiştir[465].

Resim 3.1280. Kuzeybatıdan görünümü

Resim 3.1281. Güney duvarı

[464] Yıldız, 2008, 57-58: Dn: 201,: ÇŞS, 8/171; Dn:222, ÇŞS, 17/216: 1728-1739 ve 1782-1786 tarihli Şer’iyye Sicilleri’nde rastlanıyor.

[465] VGM 555, numaralı defter, sayfa 243, sıra 14 (20 Muharrem 1229); VGM 557, numaralı defter, sayfa 150, sıra 15 (27 Şaban 1246); VGM 557, numaralı defter, sayfa 143, sıra 14 (Recep 1250); VGM 558, numaralı defter, sayfa 34, sıra 5 (8 R.E. 1207); VGM 558, numaralı defter, sayfa 35, sıra 12 (10 Zilkade 1208); VGM 1101, numaralı defter, sayfa 36, sıra 7 (Şaban 1175); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 12 (Recep 1168); VGM 1104, numaralı defter, sayfa 73, sıra 13 (Şevval 1160); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 31 (recep 1143); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 70, sıra 21 (Zilkade 1145); VGM 1113, numaralı defter, sayfa 65, sıra 14 (Ramazan 1201); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 56 (C.A.1111); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 41, sıra 30 (Recep 1115); VGM 1139, numaralı defter, sayfa 259, sıra 7 (Zilhicce 1140); VGM 1140, numaralı defter, sayfa 581, sıra 14 (1110); VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 15 (Muharem 1189);

3.2.7.5. Şeyh Mehdi[466] Camisi ve Türbesi:

Eser Karataş Mahallesi, Billurbey çıkmazında yer almaktadır (Harita 3.125; Resim 3.1282).

Harita 3.125 Şeyh Mehdi Külliyesi konumu (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Resim 3.1282. Cami kuzeybatıdan görünümü

Camisi, boyuna dikörtgen planlı ve ahşap tavanlı kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir (Resim 3.1283). Türbe de kare planlı düz ahşap tavanlı ve beşik çatılıdır (Resim 3.1284). Her iki yapı da dik bir yamacın üzerine yerleşmiştir. Özgün yapılarının yerine Cumhuriyet döneminde yeniden yapılmışlardı. Sanat Tarihi açısınndan bir değeri yoktur.

Hurufat kayıtlarrında Şeyh Mehdi Tekkesi olarak geçmektedir[467]. Ayrıca Şeyh Mehdi Tekkesi Vakfı'na ait görevlilerin intikali, inayet vetevcih bildiren vakıf kayıtları mevcuttur[468].

Resim 3.1283. Cami doğu cephesi

Resim 3.1284. Türbe, güney cephesi

[466] Kaynakalarda Şeyh Mehdi'nin Çankıı'nı fethine katılan Billur Bey olabileceği yazmakadır. Fetih esnasında, Hristiyan çocuklara dokunulmamasını istemiş ve onları korumuş olduğundan Hristiyanlar tarafından da sevilen bir şahsiyettir. Mehdi lakabını da bu sebeple almıştır: Üçok, A.K., (1930). Çankırı Tarihinin Ana Hatları. 178, 179;
[467] VGM 1115, numaralı defter, sayfa 59, sıra 14 (7 Safer 1188); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 4 (R.E.1134); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 39 (C.A. 1104);
[468]VGM. Defter-00260.00015; VGM Defter- 00264.00121; VGM Defter- 00281.00039; VGM Defter-0028100063; VGM Defter-00283.00032; O.A.-EV.MH-01254.00208; O.A.-EV.MH- 01639-00186.

3.2.7.6. Şeyh Osman Mahallesi Mescidi[469]:

Eser, Mimar Sinan Mahallesi Şeyhosman Sokak'ta yer almaktadır (Harita 3.126-3.127; Resim 3.1285-3.1286). Kuzeyden güneye eğimli bir arazide, boyuna dikdörtgen planlı, betonarme tavanlı ve kırma çatılı bir kuruluşa sahiptir. Özgün yapının yerine 1971 yılında yeniden inşa edilmiştir.Sanat tarihi açısıdan bir değeri yoktur.

Harita 3.126Şeyh Osman Mescidi konumu (https://www.google.com.tr/maps (28.4.2016'da alındı)

Harita 3.127. Şehir planınaki konumu (İller Bankası aşivinden işlenerek).

Resim 3.1285. Kuzey doğudan görünüş

Resim 3.1286. Güney duvar

Özgün yapıyla ilgili hurufat belgelerinde tecdid, tevcih ve inayet kayıtlarına rastlamış; ancak yapının tanımı, tamiri, minber eklenmesi gibi bilgilere yer verilmemiştir[470].

[469] Yıldız, 2008, 57: Dn: 208: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 ve 1782-1786 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor.

[470] VGM 553, numaralı defter, sayfa 258, sıra 14 (26 Şevval 1219); VGM 557, numaralı defter, sayfa 140, sıra 16-17 (21,24 Şaban 1246); VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 18 (Zilkade 1138); VGM 1101, numaralı defter, sayfa 36, sıra 10 (Ramazan 1175); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 3, sıra 21-22 (R.E. 1169); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 4, sıra 11 (R.A. 1169); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 70, sıra 25 (R.E. 1146); VGM 1113, numaralı defter, sayfa 169, sıra 4 (Recep 1199); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 12, sıra 17 (Zilhicce 1126); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 5 (Recep 1102); VGM 1115, numaralı defter, sayfa 42, sıra 19 (Ramazan 1115); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 24, 25, sıra 202 21 (Zilkade 1116, Safer 1118); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 47, sıra 23 (Ramazan 1118); VGM 1140, numaralı defter, sayfa 577, sıra 14

3.2.8. Günümüze Ulaşamamış Eserler

Günümüze ulaşamayan ancak arşiv belgelerinden tespit edebildiğimiz eserler liste halinde aşağıda verilmiştir. Belgelerde bu yapılarla ilgili tecdid, tevcih ve inayet kayıtlarına rastlamış; ancak yapıların tanımı, tamiri, minber eklenmesi gibi bilgileri yoktur. Buna rağmen, böyle bir listenin oluşturulmasıyla, bir zamanların Sancak merkezi Çankırı gibi küçük bir Taşra kentinin bile Türk kültürünün taşınmaz eserleriyle ne denli yoğun işlendiğini göz önüne serilmiştir.

1- Alemdâr Mescidi[471].

2- Alıca Mescid (Alacamescid olabilir)[472]

3- Ambarcı Ahmet Ağa Camisi[473]

4- (Şeyh) Bahâeddin Zâviyesi Mescidi[474]

5- Balaban Bey Camisi[475]

6- Bali Mahallesi Mescidi[476]

7- Başmakçılar Mahallesi Mescidi[477]

8- Bayar Mahallesi Mescidi[478]

9- Bayraklı Bazâryeri Camisi[479]

(Rebiüssani); VGM 1147, numaralı defter, sayfa 27, sıra 1 (16 R.E. 1190); VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 8 (Zilkade 1188).

[471] VGM 1140, numaralı defter, sayfa 579, sıra 6 (Zilkade 1108).

[472] VGM 1138, numaralı defter, sayfa 47, sıra 17 (Zilkade 1108).

[473] Yıldız, 2008, 58: DN: 219: ÇŞS, 17/222: 1782-1786 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor.

[474] Yıldız, 2008, 57: DN: 198: ÇŞS, 8/257: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri, VGM 555, numaralı defter, sayfa 248, sıra 1, 11, 13, 14 (15 R.A. 1234, 22 Zilhhicce 1234; 7 Şaban 1235); VGM 555, numaralı defter, sayfa 249, sıra 7 (Zilhicce 1236); VGM 558, numaralı defter, sayfa 36, sıra 5 (1 Ramazan 1209); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 6, sıra 2 (Recep 1170); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 7, sıra 6 (Şaban 1171); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 25, sıra 27 (Receb 1125); VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 19 (R.E. 1189).

[475] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 14 (Zilkade 1134).

[476] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1103, numaralı defter, sayfa 4, sıra 17 (C.E. 1172).

[477] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 555, numaralı defter, sayfa 248, sıra 10 (9 Zilkade 1234); VGM 556, numaralı defter, sayfa 222, sıra 3 (20 C.E. 1239); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 10 (C.A. 1168); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 9, sıra 6 (C.A. 1172); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 11 (R.A. 1143); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 74, sıra 15 (R.A. 1152); VGM 1115, numaralı defter, sayfa 172, sıra 4 (14 Recep 1188); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 6 (R.A. 1134); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 39, sıra 37 (Muharrem 1113); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 42, sıra 11 (Şaban 1115);

[478] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 35 (Ramazan 1168); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 70, sıra 17 (C.A. 1145); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 13, sıra 3 (Muharrem 1130); VGM 1139, numaralı defter, sayfa 259, sıra 8 (Zilhicce 1140).

[479] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 13 (Receb 1138); VGM 1104, numaralı defter, sayfa 23, sıra 19 (Zilhicce 1159); VGM 1104,

10- Beyaztaş Mahallesi Camisi[480]

11- Bimâr Mahallesi Mescidi[481]

12- Bimârhâne Mescidi[482]

13- Cafer Efendi Camisi[483]: Karataş Mahallesi'ndeymiş.

14- Cami-i Kebir Mahallesi Mescidi[484]

15- Cânarslânzâde Hüseyin Paşa Camisi[485]

16- Cedid Mahallesi Mescidi[486]

17- Çarşu Camisi[487]

18- Çatanca Mahallesi Mescidi: Çetince Mescidi[488]

19- Çukur Mahallesi Camisi: Çukur Mescidi[489]

20- Debbağhane Mescidi[490]

21- Derikli Mahallesi Mescidi[491]

---

numaralı defter, sayfa 73, sıra 12 (Ramazan 1160); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 41 (Şaban 1143); VGM 1128, numaralı defter, sayfa 194, sıra 2 (Muharrem 1140).

[480] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1138, numaralı defter, sayfa 39, sıra 12 (Zilkade 1111).

[481] Bkz. Katalog: 2.1.1

[482] Bkz. Katalog: 2.1.1

[483] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 34 (C.A. 1104); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 6 (Safer 1117).

[484] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1131, numaralı defter, sayfa 11, sıra 23 (Şaban 1121).

[485] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 4 (Zilkade 1137); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 1-3 (R.E. 1134);

[486] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1105, numaralı defter, sayfa 71, sıra 13 (C.E. 1147); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 42, sıra 17 (Şaban 1115).

[487] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 21 (Recep 1117).

[488] Yıldız, 2008, 57: Dn: 206: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 1105, numaralı defter, sayfa 68, sıra 11 (Zilhicce 1143); VGM 1119, numaralı defter, sayfa 324, sıra 13-14 (R.A. 1137); VGM 1128, numaralı defter, sayfa 194, sıra 4 (Muharrem 1140); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 1 (Safer 1117) hurufat kayıtları vardır.

[489] Yıldız, 2008, 57: Dn: 203: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların defter numaraları ve tarihleri VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra 8 (2 Recep 1233) (minber vaz' edilmiş); VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra 12 (26 Şevval 1233); VGM 555, numaralı defter, sayfa 248, sıra 4 (28 Recep 1234); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 5, sıra 9 (C.A. 1170); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 7, sıra 14 (Şaban 1171); VGM 1104, numaralı defter, sayfa 75, sıra 16 (Zilkade 1167); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 14, sıra 30 (C.A. 1132); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 14, sıra 11 (Safer 1133); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 43 (Recep 1104); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 36, 39 (Şevval 1117); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 25, sıra 8, 31 (Muharrem 1118, R.E. 1118); VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 1 (Şaban 1188).

[490] Yıldız, 2008, 57: Dn: 209: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1104, numaralı defter, sayfa 22, sıra 12 (Muharrem 1155).

[491] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138, numaralı defter, sayfa 23, sıra 42 (1115).

22- Derviş Hasan bin Mehmed Camisi[492]

23- Derviş Hüseyin bin Mehmed Camisi[493]

24- Dizdâroğlu Mescidi[494]

25- Ebu'l-Kasım Camisi[495]

26- el-Hâcc İbrahim Paşa Mescidi[496]

27- el-Hâcc Musa Camisi[497]

28- Fatma (Hatun) binti Hüseyin Paşa Mescidi[498]

29- Haffaflar Mahallesi Mescidi[499]

30- Hancı Mahallesi Mescidi[500]

31- Hancızâde Mehmed Bey kızı Kerime Hatun Mescidi[501]

32- Hânizâde es-Seyyid Abdullah Ağa bin el-Hac İbrahim Ağa Camisi[502]

33- Hıdırlık Mahallesi Mescidi[503]

34- Hoca Bahşayış Mahallesi Mescidi/ Hoca Bahşayış Camisi[504]

35- Hoca Elvân Mahallesi Mescidi[505]

---

[492] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra 15 (8 Safer 1234).

[493] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 557, numaralı defter, sayfa 140, sıra 7 (29 Şaban 1245).

[494]Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numaraları ve tarihleri VGM 555, numaralı defter, sayfa 243, sıra 16 (22 Muharrem 1229); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 19 (Recep 1168); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 76, sıra 2 (Şaban 1154); VGM 1115, numaralı defter, sayfa 59, sıra 3 (Zilhicce 1186); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 27, sıra 22 (Muharrem 1130); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 39, sıra 41 (Şaban 1113); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 42, sıra 16 (Şaban 1115).

[495] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138, numaralı defter, sayfa 41, sıra 13 (Safer 1115).

[496] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 553, numaralı defter, sayfa 258, sıra 1 (4 R.A. 1218); VGM 1104, numaralı defter, sayfa 24, sıra 10 (C.E. 1163); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 27, sıra 7 (C.E. 1129); VGM 1140, numaralı defter, sayfa 581, sıra 16 (1110).

[497] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138, numaralı defter, sayfa 3, sıra 20 (Safer 1169); VGM 1147, numaralı defter, sayfa 77, sıra 5 (Safer 1194).

[498] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1103, numaralı defter, sayfa 258, sıra 1 (4 R.A. 1218).

[499] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 5 (R.A. 1134).

[500] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1140, numaralı defter, sayfa 284, sıra 16 (Safer 1111).

[501] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131, numaralı defter, sayfa 14, sıra 20 (Şaban 1133).

[502] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 556, numaralı defter, sayfa 224, sıra 7 (5 Muharrem 1244).

[503] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1140, numaralı defter, sayfa 283, sıra 8 (Ramazan 1109).

[504] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105, numaralı defter, sayfa 68, sıra 9 (Zilkade 1143); VGM 1113, numaralı defter, sayfa 65, sıra 11 (C.E. 1201); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 43, sıra 29 (R.E. 1116).

36- Hoca İbrahim Mahallesi Mesicidi[506]

37- Hoca Musa Mescid[507] Yoğurtçu Mahallesinde

38- Hoca Sagir Camisi[508] Karataş Mahallesinde

39- Hüseyin Paşa Camisi[509] Hoca Bahşayış Mahallesinde

40- İsfendiyar Bey Mescidi[510]

41- Kadı Mahallesi Mescidi[511]

42- Kale Camisi[512]

43- Kangırı Kazası Mütesellimi Ali Ağa bin Mehmed Ağa Camisi ve Medresesi[513] (Ali Bey Camisi mi?)

44- Karaçaykızı/Karaçalıkızı Mescidi[514]

45- Kayser Bey Mescidi[515]

---

[505] Yıldız, 2008, 57: Dn: 207: ÇŞS, 8/207: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Köse, 2009, 166, DN:28, B 8/5. 1653-1655 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 2 (Şevval 1137); VGM 1101, numaralı defter, sayfa 51, sıra 1 (R.A. 1176); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 17 (Receb 1168); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 3, sıra 7 (Muharrem 1169); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 18, 35 (R.A, Şaban. 1143); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 33, sıra 18 (Safer 1144); VGM 1119, numaralı defter, sayfa 324, sıra 21 (Şaban 1137); VGM 1131, numaralı defter, sayfa 25, sıra 19 (Zilhicce 1123); VGM 1140, numaralı defter, sayfa 579, sıra 3 (Zilkade 1108).

[506] Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 553, numaralı defter, sayfa 259, sıra 1 (C.E. 1121); VGM 555, numaralı defter, sayfa 244, sıra 6 (13 Şevval 1229); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 46 (Şevval 1168); VGM 1103, numaralı defter, sayfa 9, sıra 15 (ramazan 1172); VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 2 (R.A. 1143); VGM 1115, numaralı defter, sayfa 173, sıra 2 (28 R.E. 1189); VGM 1138, numaralı defter, sayfa 43, sıra 13 (muharrem 1116); VGM 1139, numaralı defter, sayfa 259, sıra 6 (Zilkade 1140); VGM 1140, numaralı defter, sayfa 577, sıra 5 (Şevval 1107).

[507] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra 5 (5 C. E. 1224); VGM 557 numaralı defter, sayfa 140, sıra 9 (22 Zilhicce 1245); VGM 558 numaralı defter, sayfa 32, sıra 7, 12 (28 Muharrem, 5 Zilkade 1204); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 2, sıra 4, 34 (R.A., Ramazan 1168); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 37 (Şaban 1143); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra 1 (1144); VGM 1114 numaralı defter, sayfa 111, sıra 4 (Muharrem 1185); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 171, sıra 3 (21 R.E. 1188); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 13 (Şaban 1115); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra 11 (8 Safer 1191); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 1, 8, 13 (14 Receb 1191, 13 R.E. 1192, 18 Şaban 1192); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra 5 (Receb 1197).

[508] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 7, 9 (Şaban 1116).

[509] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1114 numaralı defter, sayfa 73, sıra 5 (R.E. 1186); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra 2 (C.E. 1186); VGM 1216 numaralı defter, sayfa 228, sıra 3, 16 (Safer, C.E. 1188).

[510] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra 6 (Şevval 1119).

[511] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 12 (C.A. 1118).

[512] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1102 numaralı defter, sayfa 30, sıra 5 (Zilhicce 1183).

[513] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra 2 (27 Recep 1227).

[514] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 555 numaralı defter, sayfa 248, sıra 12 (13 C.E. 1235).

46- Kethüda İbrahim Paşa Mescid[516]

47- Koruca Mescidi[517]

48- Kumrubey Mahallesi Mescidi[518]

49- Küçükminâre Camisi[519]

50- Mustafa Bey Camisi[520] Kayserbey Mahallesinde.

51- Mustafa Paşa Camisi[521]

52- Perdedâr Mahallesi Mescidi[522]

53- Serdâr İbrahim Paşa Camisi[523]

54- Seyyid Muhammed kızı ruhu içün binâ eylediği Mescid[524], İmaret Mahallesinde.

55- Sultân Camisi[525]

---

[515] Yıldız, 2008, 57-58: Dn: 200: ÇŞS, 8/73,45: 1728-1739 ve 1782-1786 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra 10 (Şaban 1173); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 27 (R.A. 1143).

[516] Yıldız, 2008, 58: 1782-1786 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 558 numaralı defter, sayfa 33, sıra 14 (3 Safer 1207); VGM 1104 numaralı defter, sayfa 24, sıra 11 (C.E. 1163); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 4 (R.A. 1143); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 171, sıra 4 (29 R.A. 1188); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25 sıra 29 (Zilkade 1125); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra 11 (Ramazan 1198);

[517] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 5 (Safer 1117).

[518] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 12, sıra 26 (Safer 1128).

[519] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra 5 (Şevval 1152); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra 13 (C.A.1129); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 41, sıra 4 (1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 13 (C.A. 1118); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 283, sıra 14 (Zilkade 1109); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra 5 (Şevval 1110).

[520] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1119 numaralı defter, sayfa 56, sıra 7-8 (Zilkade, Zilhicce 1135); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra 7 (Zilhicce 1119); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra 6, 13, 21, 24 (Zilhicce 1122-1123, R.E. 1125); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 14, sıra 7 (Şevval 1132); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 15 (Recep 1103); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 41 (1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 41, sıra 9 (Zilhicce 1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 7 (Şaban 1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 1, 21 (Şaban, Zilkade 1116); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 19 (R.E. 1117); VGM 1139 numaralı defter, sayfa 259, sıra 12 (C.A. 1141); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 579, sıra 8 (Zilkade 1108).

[521] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra 9 (C.A. 1129); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra 6 (Muharrem 1110).

[522] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra 17 (12 Zilkade 1220); VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra 12 (5 R.A. 1225); VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra 4 (12 Şevval 1229); VGM 558 numaralı defter, sayfa 33, sıra 1 (26 Safer 1205); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 18 (Safer 1169); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra 5 (R.A. 1173); VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra 10 (Safer 1147); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 44 (Ramazan 1113); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 16 (C.E. 1114); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 29 (1115); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 20 (Ramazan 1115); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra 13 (Safer 1110); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra 6 (Safer 1194); VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra 18 (R.E. 1189).

[523] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 13 (Safer 1169); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 7, sıra 10 (Şaban 1171).

[524] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 68, sıra 21 (Zilhicce 1143).

56- Sultân Selim Han Camisi[526]: Çankırı Kalesi'nde bulunan caminin diğer adı da Kale Camisi'dir. II. Selim döneminde inşa edildiği tahmin ediliyor. Sultanın kendi adına kurduğu vakfa ait olup, harcamaları da bu vakıftan karşılanmaktaymış[527]. Kale kullanılmaz hale gelip cami de yıkılınca, yerine tekrar burada yapılmamış, kaleden aşağıda, tepenin eteklerinden batıda bulunan Aksu Mahallesi'nde yeniden inşa edilmiştir. Ancak bu cami de yakın zamanlarda yıkılarak yerine dönemin özelliklerini göstermeyen, betonarme bir cami inşa edilmiştir.

57- Şerife Ayşe binti Haydar Efendi Mescidi[528], Hoca Bahşayış Mahallesinde.

58- Şeyh Abdurrahman Efendi Tekkesinde Mescid[529]

59- Şeyh Mahallesi Mescidi[530]

60- Şeyh Murad Camisi[531]

61- Şeyh Muslihiddin Camisi[532], Saray kurbunda.

62- Yaylacılar Kışlası Mescidi[533]

63- Yeni Mahallesi Mescidi[534]

64- Yoğurtçu Mahallesi Mescidi[535]

65- Yapar Mescidi[536]

---

[525] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra 11 (Muharrem 1118).

[526] Köse, 2009, 166, dip not: 25: B 37/24. Ayrıca, Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 72, sıra 9 (R.E. 1148); VGM 1119 numaralı defter, sayfa 324, sıra 18 (Şaban 1137); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 40 (safer 1117); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 27 (Şaban 1117).

[527] Köse, 2009, 166, dip not:25-27.

[528] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 558 numaralı defter, sayfa 33, sıra 7 (22 Ramazan 1206); VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 8 (17 Recep 1207); VGM 1113 numaralı defter, sayfa 169, sıra 5 (Muharrem 1200); VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra 1-2 (Muharrem 1200); VGM 1113 numaralı defter, sayfa 66, sıra 8 (13 C.E. 1203);

[529] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 23 (Safer 1112); VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra 3 (Şevval 1110).

[530] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 35 (Şevval 1117).

[531] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 17 (Şaban 1103); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 47 (Şevval 1113).

[532] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 13, sıra 10 (Şaban 1130); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 4 (C.E. 1114); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 26 (Ramazan 1115).

[533] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 33 (Şevval 1112).

[534] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra 12 (R.E. 1140); VGM 1139 numaralı defter, sayfa 259, sıra 1 (Şaban 1140).

[535] Yıldız, 2008, 57: Dn: 210: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor. Ayrıca, Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1114 numaralı defter, sayfa 111, sıra 13 (Zilhicce 1185); VGM 1114 numaralı defter, sayfa 73, sıra 1 (Zilhicce 1185); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra 10 (Şevval 1186); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra 1 (Receb 1188); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 3 (19 C.E. 1189).

66- Alacamescid Mahallesi Mektebi[537]

67- Abdullah bin Abdullah Mektebi[538]

68- Abdurrahman Kadı kızı Fatma Hatun Mektebi[539], Hoca İbrahim Mahallesinde.

69- Debbağhâne Mahallesi Mektebi[540]

70- Hoca Musa Mekteb[541], Yoğurtçu Mahallesinde

71- Hocabahşayış Mahallesi Mektebi[542]

72- Hüseyinoğlu Hasan Efendi Mektebi[543] İmaret Mahallesinde.

73- Kayserbey Mahallesi Mektebi[544]

74- Mustafa Ağa Mektebi[545] Mirahur Mahallesine.

75- Yoğurtçu Mahallesi Mektebi[546]

76- Debbağhâne Mahallesi Mu'allimhânesi[547]

77- Bey Camisi kurbunda Mu'allimhâne[548]

78- Cami-i Cedid kurbunda Mu'allimhâne[549]

79- Derviş Efendi Mu'allimhânesi[550]

80- Hacı Hüseyin ta'mir eylediği mu'allimhâne [551] Alacamescid Mahallesinde.

---

[536] Yıldız, 2008, 57: Dn: 211: ÇŞS, 8/171: 1728-1739 tarihli Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanıyor.

[537] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1113 numaralı defter, sayfa 66, sıra 5-6 (12 R.A. 1203).

[538] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 11(16 Şevval 1207).

[539] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 23(R.A. 1143).

[540] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1115 numaralı defter, sayfa 59, sıra 13(8 Muharrem 1188).

[541] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra 9(Şevval 1144).

[542] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 29, sıra 6 (R.E. 1131).

[543] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 558 numaralı defter, sayfa 36, sıra 9 (18 Zilkade 1209); VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra 5 (Ramazan 1188).

[544] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 41 (Safer 1117); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra 33 (R.E. 1118).

[545] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra 14 (C.E. 1147).

[546] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra 1 (Recep 1188); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 3 (19 C.E. 1189).

[547] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra 12 (25 Zilkae 1229); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra 14 (26 Şaban 1195).

[548] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 22, 48 (Zilkae 1103, Receb 1104).

[549] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 36 (C.A. 1104).

[550] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1140 numaralı defter, sayfa 577, sıra 9 (Safer 1108).

81- Hoca Bahşayış Mahallesi Mu'allimhânesi[552]

82- Hoca İbrahim Mahallesi Mu'allimhânesi[553]

83- Hoca Musa Mullimhânesi[554] Yoğurtçu Mahallesinde.

84- Kadı Abdurrahman kızı Fatma Hatun Mu'allimhânesi[555] Hoca İbrahim Mahallesinde.

85- Karataş Mahallesi Camisi kurbunda Mu'allimhâne[556]

86- Kayser Bey Mahallesi Mu'allimhânesi[557]

87- Mirâhûr Mahallesi Mu'allimhânesi[558]

88- Sinan Bey/ Şeyh Sinan Efendi Mu'allimhânesi[559] Kumrubey veya Kayserbey Mahallesinde.

89- Hacı İsmail Efendi Kütüphânesi[560] Sultan Süleyman Camisi kurbunda.

90- Fatma Hatun Medresesi[561] Sultan Süleyman Camisi kurbunda.

91- Hacı Musa Efendi Medresesi[562]

92- Dâru's-Siyâde Tekkesi[563]

93- Hasan Paşa Kademgâhı[564] Sultan Süleyman Camisi kurbunda.

---

[551] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra 16 (9 Şaban 1220).

[552] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1115 numaralı defter, sayfa 59, sıra 9 (R.E. 1187); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 22 (Ramazan 1115).

[553] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1140 numaralı defter, sayfa 283, sıra 4 (Ramazan 1109).

[554] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra 11 (8 Safer 1191); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 1, 8, 13 (14 Receb 1191, 13 R.E. 1192, 8 Şaban 1192); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra 5 (Receb 1197).

[555] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra 6 (8 Safer 1140).

[556] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra 13 (C.A. 1201).

[557] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra 10 (Muharrem 1144).

[558] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1119 numaralı defter, sayfa 324, sıra 16 (C.A. 1137).

[559] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 12, sıra 28 (Safer 1128); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra 18 (Şevval 1129); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 35 (C.A. 1104).

[560] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra 3 (6 Şevval 1229); VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 3 (20 Safer 1207); VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra 5 (Zilhicce 1276); VGM 1104 numaralı defter, sayfa 22, sıra 3 (Muharrem 1155).

[561] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 12 (Safer 1169); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 24 (R.E. 1169).

[562] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 558 numaralı defter, sayfa 36, sıra 2 (29 C.E. 1209).

[563] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 9 (C.E. 1114).

94- Kadızâde Abdurrahman Tekkesi[565] Hoca Bahşayış Mahallesinde.

95- Kayser Bey Vakf Mescidi Hangâhı[566]

96- Şeyh Abdullah Tekkesi[567] Hoca Bahşayış Mahallesinde.

97- Şeyh Abdurrahman Tekkesi[568]

98- Şeyh Bahâeddin Camisinde zâviye[569]

99- Şeyh Kasım Tekkesi[570] Taş Mescid Kurbunda.

100- Şeyh Mehdi Tekyesi[571]

101- Şeyh Mehdi zâviyesi[572]

102- Şeyh Şahabeddin zâviyesi[573]

103- Şeyh Yunus zâviyesi[574]

104- Kasım Bey Hamamı (Aşağı Hamam)[575]: 15.yy.da yapıldığı bilinen hamamın 16.yy'da faal olduğu tahrir defterlerinde görülmektedir[576].

105- Kasım Bey Ulvi Hamamı[577]

---

[564] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 553 numaralı defter, sayfa 259, sıra 4 (16 Şaban 1221); VGM 556 numaralı defter, sayfa 224, sıra 3 (4 R. E. 1243); VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 7 (9 C.A. 1207); VGM 1101 numaralı defter, sayfa 36, sıra 8 (Ramazan 1175); VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 8 (Muharrem 1169); VGM 11033 numaralı defter, sayfa 4, sıra 3 (Şaban 1171); VGM 1104 numaralı defter, sayfa 23, sıra 15 (Muharrem 1159); VGM 1104 numaralı defter, sayfa 73, sıra 9 (Recep 1160); VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra 4-5(C.A., Receb 1186); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra 10 (29 Zilhicce 1190); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 76, sıra 12 (12 C.E. 1194); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra 4 (Safer 1194); VGM 1147 numaralı defter, sayfa 78, sıra 4 (Muharrem 1196);

[565] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 41 (Şevval 1117).

[566] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 557 numaralı defter, sayfa 140, sıra 20 (2 Safer 1247).

[567] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra 10 (Safer 1120).

[568] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 4, 23 (Ramazan 1111, Safer 1112).

[569] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 43, sıra 9 (Muharrem 1116).

[570] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 26 (Zilkade 1116).

[571] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1115 numaralı defter, sayfa 59, sıra 14 (7 Safer 1188); VGM 1131 numaralı defter, sayfa 31, sıra 4 (R.E. 1134).

[572] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 36 (Zilkade 1115).

[573] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 19 (Muharrem 1112).

[574] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 22 (1115).

[575] Köse (2009), 168, dip not: 39: B 47/31, B 48/31, B 49/32, B 50/32, B 51/33, B 52/34, B 53/34, B 54/35, B 78/53, B 125/78, Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 41, sıra 29, 31 (Receb 1115).

[576] Kankal, 2011, 227; Bayhan, A.A.-Salman. F- Çelik, S. Vd. (2012). "Selçuklu ve Beylikler Devrinde Çankırı'daki İmar Faaliyetleri", **Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyum Bildirileri, Çobanoğulları, Candaroğulları, Pervaneoğulları, (3-8 Ekim 2011/ Kastamonu-Sinop-Çankırı)**. Çankırı, 183 (171-200).

106- Kasım Bey Yukarı Hamam[578]. 15.yy.da yapıldığı bilinen hamamın 16.yy'da faal olduğu tahrir defterlerinde görülmektedir[579].

107- Kethüda İbrahim Paşa Çeşme ve Hamam[580]

108- Seyyid Ahmed Paşa Han-ı Cedid[581]

[577] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 28 (1115).

[578] Kankal, Köse (2009), 168, dip not: 41: B 11/7, B 12/8; Ayrıca Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 10 (C.E. 1114); VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 23 (ramazan 1115).

[579] Kankal, 2011, 229; Bayhan, A.A.-Salman. F- Çelik, S. Vd. (2012). "Selçuklu ve Beylikler Devrinde Çankırı'daki İmar Faaliyetleri", **Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyum Bildirileri, Çobanoğulları, Candaroğulları, Pervaneoğulları, (3-8 Ekim 2011/ Kastamonu-Sinop-Çankırı)**. Çankırı, 183 (171-200)

[580] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra 8 (Muharrem 1110).

[581] Çankırı Hurufat defterlerindeki ilgili kayıtların numarası ve tarihi VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 7 (29 Safer 1192).

4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Çankırı, 11. yy. sonlarından itibaren yerleşimi, gelişimi ve mimari eserlerinin yaygınlığıyla tipik bir Türk kentidir. Anadolu Selçukluları'ndan başlayarak özellikle Osmanlı döneminde çok sayıda eserin inşa edildiği bilinmektedir. Bu eserlerin tespiti ve şehrin gelişimi hakkında kaynak azlığı nedeniyle bu tezi yapmaya karar verdik.

"Çankırı (Merkez İlçe ve Köyleri) Türk Dönemi Mimari Eserleri" adlı dört sene süren Doktora çalışması yaptık. Giriş bölümünde de söz ettiğimiz gibi konu üzerinde yeterli çalışma bulunmadığını, yapılan çalışmaların ise çoğunlukla tanıtım niteliğinde olduğunu gördük[582]. Hakkında en fazla yayın yapılan eser Cemalettin Ferruh Darüşşifası ve dolaylı olarak Darülhadisi'dir. Diğer eserlerle ilgili yayınlarda. muhtelif cami mescit ve türbeler arasında tezimiz dâhilindeki cami, mescit ve türbeler ile bazı çeşmeler ve hamamlar hakkında kısa tanıtım bilgileri yer almaktadır.

Doktora çalışmamız sırasında Çankırı kent merkezi ve merkeze bağlı 50 köyü gezerek, 23 cami, 1 darülhadis, 3 türbe[583], 3 medrese, 1 kütüphane, 1 idadi, 2 şehir-içi hanı, 1 depo, 1 saat kulesi, 1 hükümet binası, 2 hamam, 1 çamaşırhane ve 16 çeşme olmak üzere 13 yapı türünden 56 eser tespit ederek, bunlar üzerinde araştırma yaptık (Çizelge 4.2). Bu eserlerden dokuzu külliye dahilinde inşa edilmiştir[584]. Eserler üzerinde yaptığımız çalışmalarda, yapıların ölçüleri alınarak, planı yoksa çıkarttık, olanların ise kontrolünü

---

[582] Çankırı Sultan Süleyman Camisi için bkz. Özen, M. – Arık, R. – Asova, K.. (1975). **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**. İstanbul. 170; Aslanapa, O. (1986). **Osmanlı Devri Mimarisi**. İstanbul; Kuban, D. (2007). **Osmanlı Mimarisi**. İstanbul; Goodwin, G. (2012). **Osmanlı Mimarlığı Tarihi**. İstanbul, 223-224; Can, A. – Akçel, A. (2008). "Çankırı Sultan Süleyman (Büyük) Cami". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**. Yıl.3, 3, 181-201; Semen Uzar, N. (2008). " Çankırı Merkez Ulu/ Sultan Süleyman/ Kurşunlu/ Büyük Camii". **IV. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, 100. Yıla Doğru Çankırı**. Çankırı: Çankırı İl Kültür Turizm Müd. Yay., s.361-376; Karatekin Türbesi için bkz::, Tuncer, O. C. (1991). **Anadolu Kümbetleri-2, Beylikler ve Osmanlı Dönemi**. Ankara, 138-139; Önkal, H. (2015). **Anadolu Selçuklu Türbeleri**. Ankara Atatürk Kültür Merkezi Yay., 365-368; Çakmakoğlu Kuru, A. (güz/2007). "Çankırı Fatihi Emir Karatekin'in Türbesi". **Bilig**. 43, 63-83; Cemalettin Ferruh Darülhadisi için bkz.: Önge,Y. (1962). "Çankırı Darüşşifası". **Vakıflar Dergisi**. V, 251-255; Yetkin, Ş. (1963). "Anadolu Selçuklu Şifahaneleri". **Türk Kültürü**. 10, 23-31; Kuran, A. (1969). **Anadolu Medreseleri**. Ankara: TTK Yayınevi, 110-111; Sözen, M. (1972). **Anadolu Medreseleri, Selçuklular ve Beylikler Devri.** C.II. İstanbul: İTÜ, 120-124; Cantay, G. (1992) **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları,** Ankara; Yardım, A. (1995). "Temel Külttür Müesseselerimizden Darülhadisler". **Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı**. İstanbul: 64-68Cantay, G. (2002-b). "Türk Mimarisinde Darüşşifalar". **Türkler Ansiklopedisi**. (11. Cilt, s. 218-230). Ankara: Türk Tarih Kurumu; Toruk, F. (2002). "Çankırı Darülhadisi". **Vakıf ve Kültür Dergisi**, XIX. Vakıf Haftası Özel Sayısı. 5/ 2, 77-81; Ünver, S. 2014. **Selçuk Tababeti**. 2.baskı. Ankara: TTK Yay. 69-71; Çal, H. (2015). "Çankırı Mevlevihanesi". **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. Güz 23, 149-175; Saat Kulesi için bkz: Acun, H. (1994). **Anadolu Saat Kuleleri**. Ankara; Acun, H. (2011). **Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri**, Ankara, s.31. Kasım Bey İmareti için bkz. Toruk, F. (2005). "Kasım Bey ve Çankırı'daki İmar Faaliyetleri". **Bilge**. 44, s. 33-47; Eserlerler ilgili tanıtım yayınları: Gökoğlu, (1952); Ayhan, B. (2012). **Çankırı İnanç Rehberi, Camiler, Türbeler, Şifalı Sular.** Çankırı; Dündar, A. (2005). "Çankırı'daki Türk İslam Yapıları". **III. Çankırı Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, 28-29 Eylül 2005**. Çankırı, 245-271

[583] Söz konusu 3 türbeden ikisi Darülhadis binası dahilindedir.

[584] Cemalettin Ferruh Darülhadisi, Buğdaypazarı Medresesi ve Camisi, Hacı Şeyhoğlu Camisi, İmaret Medresesi ve Camisi, Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi birer külliye dahilinde inşa edilen yapılardır.

yaptık ve fotoğraflayıp belgeledik. Plan ve fotoğrafların desteğiyle yapıları ayrıntılı bir şekilde tanımladık. Daha sonra bu eserlere ait yayınların olup olmadığını ve arşiv kayıtlarında bilgisinin bulunup bulunmadığını araştırdık. Kitabesi varsa kaynaklarda geçsin geçmesin kontrol ederek okuduk.

Çalıştığımız 56 yapıdan üçünün Anadolu Selçuklu[585], 53'ünün Osmanlı dönemine[586] ait olduğunu gördük (Çizelge 4.1). Bunlardan dördü hakkında ayrıntılı, 28'i hakkında da kısa tanıtımlar içeren yayınlar ve bir tez bulunuyordu. 24 eser ise ilk kez tarafımdan belirlenmiştir. İncelediğimiz yapılardan, onbirinin inşa, sekizinin tamir kitabesine, dokuzuna ait vakıf belgelerine rastladık. En erken tarihli yapımız Karatekin Türbesi, en geç tarihlisi Hükümet Konağı'dır. Çalışma yaptığımız 44 eserin planını çıkarttık, 10 eserin ise var olan planlarını kontrol ettik.

Çankırı'da günümüze gelebilen eserlerin, 12. yy. sonlarından 20. yy. başlarına kadar geniş bir zamana yayıldığı görülmüştür. Sadece sekiz eserin kitabesi vardır. Kitabesi mevcut sayılı eser hariç çoğunun inşa tarihi belirlenemediğinden kesin bir tarih sıralaması verilemedi. Ancak, yapılara ait diğer arşiv belgelerinin yanı sıra, plan, mimari ve süsleme özelliklerine göre tarafımızdan tarihlendirilmişlerdir. Yaptığımız tarihlendirme sonucu eserler yapı gruplarına göre sıralandığında, camilerden merkezdeki en erken tarihlisi Sultan Süleyman Camisi (1522-1558) (son cemaat yeri- 1884), en geç tarihlisi Hacışeyhoğlu Camisi (19. yy. ilk çeyreği); köylerdeki en erken tarihlisi Ovacık Köyü Camisi (17. yy. sonu), en geç tarihli cami Çivi Köyü Camisi'dir (19.yy. ilk yarısı). Türbelerden Emir Karatekin Türbesi (12yy. sonu- 13. yy. başları) olarak tarafımızdan tarihlendirilmiştir; Cemalettin Ferruh Türbesi ise kitabesine göre (1247) yılında inşa edilmiştir. Eğitim yapılarından en erken tarihlisi Darülhadis (1247), en geç tarihlisi Taş Mektep'tir (1892). Ayrıca Mecbur Efendi Kütüphanesi de (19. yy. sonu'nda inşa edilmş geç dönem eseridir. Ticaret yapılarından en erken tarihlisi, Karadayı Hanı (18.yy.. sonu- 19.yy.. başı), en geç tarihlisi Anadolu Hanı'dır (20.yy. başı). Karataş Hamamı (1609), Çarşı Hamamı (19.yy. ilk yarısı), Çamaşırhane (1882), Kamu binaları: Saat Kulesi (1901), Hükümet Konağı (1905) şeklinde sıralanır. En erken tarihli çeşme Tüfekçibaşı Çeşmesi (1703), en geç tarihli

[585] Emir Karatekin Türbesi ve Cemalettin Ferruh Darülhadisi.

[586] Sultan Süleyman, İmaret, Alacamescit, Buğdaypazarı, Karataş, Yeni, Hacışeyhoğlu, Ovacık Köyü, Çayırpınarı Köyü, İçyenice Köyü, Küçüklü Köyü, Başeğmez Köyü, İnaç Köyü, Karadayı Köyü, Dutağaç Köyü, Beşdut Köyü, Çağabey Köyü, Paşa Köyü, Alaçat Köyü, Ahlat Köyü, Doğantepe Köyü, Ünür Köyü, Çivi Köyü Camileri; Emir Karatekin Türbesi; Darülhadis, İmaret Medresesi, Çivitçioğlu Medresesi, Buğdaypazarı Medresesi, Mecbur Efendi Kütüphanesi, Taş Mektep; Karadayı Hanı, Anadolu Hanı, Depolar; Karataş Hamamı, Çarşı Hamamı; Çamaşırhane; Tüfekçibaşı, İnciliçeşme, Çamaşırhane, Eski Su Deposu Sokak, Güdük Minare Sokak, Karataş, Kayabaşı, Kayabaşı Caddesi, Mahsenüstü Sokak, Mezarlık Caddesi, Mirahor C., Su Deposu Caddesi, Hacışeyhoğlu, Tabakhane, Buğdaypazarı Çeşmeleri; Saat Kulesi; Hükümet Konağı.

çeşmeler ise Tabakhane Çeşmesi (19.yy. sonu-20.yy. başı) ve Buğdaypazarı Çeşmesi (19.yy. sonu-20.yy. başı) olarak sıralamada yerlerini alırlar[587].

Çizelge 4. 1 Yüzyıllara Göre Yapıların Dağılımı

12.-13.YY	**14.-15.YY**	**16.YY**	
Emir Karatekin Türbesi (12yy. sonu-13. yy. başları)	Cami-i Kebir'in kitabesi (1339-1340)[588]	Sultan Süleyman C. (1522-1558)	
Cemalettin Ferruh Türbesi (1242)			
17.YY	**18.YY**	**19.YY**	**20.YY**
Karataş Hamamı (1609)	Tüfekçibaşı Çeşmesi (1703	İnciliçeşme (1800)	Buğdaypazarı Çeşmesi (19.yy. sonu-20.yy. başı)
İmaret C. (17.yy. sonu)	Yeni Cami (1744)	İmaret Medresesi (18.yy. başı)	Tabakhane Çeşmesi (19.yy. sonu-20.yy. başı),
Ovacık Köyü C. (17. yy. sonu)	İçyenice Köyü C. (18. yy. başı)	Alaçat Köyü C. (18.yy.sonu-19.yy. başı)	Anadolu Hanı (20.yy. başı)
Alacamescit C. (17. yy. sonu)	Küçüklü Köyü C. (18. yy. başı)	Ahlat Köyü C. (19.yy. başları)	Saat Kulesi (1901)
Çayırpınarı Köyü C. (17.yy.sonu-18.yy. başı)	İnaç Köyü C. (18. yy. başı)	Doğantepe Köyü C. (19. yy. başları)	Hükümet Konağı (1905)
	Karataş C. (18. yy. başı)	Ünür Köyü C. (19.yy.)	Mezarlık Caddesi Çeşmesi (1909 tamir)
	Karadayı Köyü C. (18.yy. başları)	Hacışeyhoğlu C. (19. yy. ilk çeyreği)	
	Dutağaç Köyü C. (18.yy. başı)	Çivi Köyü C. (19.yy. ilk yarısı)	
	Başeğmez Köyü C. (18.yy. başı)	Darülhadis Batı Türbe (sandukası 18.-19.yy)	
17.YY	**18.YY**	**19.YY**	
	Beşdut Köyü C. (18.yy. başları)	Karadayı Hanı (18.yy.. sonu- 19.yy.. başı)	
	Buğdaypazarı C. (18. yy.)	Çarşı Hamamı (19.yy. ilk yarısı)	

[587] Tüm eserlerin kronolik sıralamı için bkz. Çizelge 4.2.

[588] Sultan Süleyman Camisi'nin güney duvarına monteli olan kitabe, orijinalde aynı yerdeki Ulu Camiye aittir.

	Çağabey Köyü C. (18.yy.ikinci çeyreği)	Buğdaypazarı Medresesi (19.yy. son çeyreği)
	Paşa Köyü C. (18.yy. ikinci yarısı)	Mecbur Efendi Kütüphanesi (19. yy. sonu)
		Taş Mektep (1892)
		Depolar (18.yy. sonu-19.yy)
		Çamaşırhane (1882)
		Çamaşırhane Çeşmesi (1882)
		Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi (19.yy.)
		Güdük Minare Sokak Çeşmesi (19.yy.)
		Karataş Çeşmesi (19.yy. ikinci yarısı)
		Kayabaşı Çeşmesi (19.yy.),
		Kayabaşı Caddesi Çeşmesi (19.yy.),
		Mahsenüstü Sokak Çeşmesi (19.yy.),
		Mirahor C. Çeşmesi (19.yy.),
		Su Deposu Caddesi Çeşme (19.yy.),
		Hacışeyhoğlu C. Çeşmesi (19.yy.),

Çizelge 4.2. Yapıların Türüne Göre Koronolojik Sıralaması

CAMİLER	Sultan Süleyman C. (1522-1558)	Başeğmez Köyü C. (18.yy. başı)	Paşa Köyü C. (18.yy. ikinci yarısı)
	İmaret C. (17.yy. sonu)	İnaç Köyü C. (18. yy. başı)	Alaçat Köyü C. (18.yy.sonu-19.yy. başı)
	Ovacık Köyü C. (17. yy. sonu)	Karataş C. (18. yy. başı)	Ahlat Köyü C. (19.yy. başları)
	Alacamescit C. (17. yy. sonu)	Karadayı Köyü C. (18.yy. başları)	Doğantepe Köyü C. (19. yy. başları)
	Çayırpınarı Köyü C. (17.yy.sonu-18.yy. başı)	Dutağaç Köyü C. (18.yy. başı)	Ünür Köyü C. (19.yy.)
	İçyenice Köyü C. (18. yy. başı)	Beşdut Köyü C. (18.yy. başları)	Hacışeyhoğlu C. (19. yy. ilk çeyreği)
	Küçüklü Köyü C. (18. yy. başı)	Çağabey Köyü C. (18.yy.ikinci çeyreği)	Çivi Köyü C. (19.yy. ilk yarısı)
	Buğdaypazarı C. (18. yy.)	Yeni Cami (1744)	
TÜRBELER	Emir Karatekin Türbesi (12yy. sonu-13. yy. başları)	Cemalettin Ferruh Türbesi (1242)	Cemalettin Ferruh'Darülhadisi'ndeki adsız Türbe (sandukası 18.-19.yy)
EĞİTİM YAPILARI	Cemalettin Ferruh Darülhadisi (1242)	Çivitçioğlu Medresesi (19.yy. ilk yarısı)	Mecbur Efendi Kütüphanesi (19. yy. sonu)
	İmaret Medresesi (18.yy. başı)	Buğdaypazarı Medresesi (19.yy. son çeyreği)	Taş Mektep (1892)
TİCARET YAPILARI	Karadayı Hanı (18.yy.. sonu- 19.yy.. başı)	Anadolu Hanı (20.yy. başı)	Depolar (18.yy. başı-19.yy)

HAMAMLAR	Karataş Hamamı (1609)	Çarşı Hamamı (19.yy. ilk yarısı)	
ÇAMAŞIRHANE	Çamaşırhane (1882)		
ÇEŞMELER	Tüfekçibaşı Çeşmesi (1703)	Karataş Çeşmesi (19.yy. ikinci yarısı)	Mirahor C. Çeşmesi (19.yy.),
	İnciliçeşme (1800)	Kayabaşı Çeşmesi (19.yy.),	Su Deposu Caddesi Çeşme (19.yy.),
	Çamaşırhane Çeşmesi (1882)	Kayabaşı Caddesi Çeşmesi (19.yy.),	Hacışeyhoğlu C. Çeşmesi (19.yy.),
	Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi (19.yy.)	Mahsenüstü Sokak Çeşmesi (19.yy.),	Tabakhane Çeşmesi (19.yy. sonu-20.yy. başı),
	Güdük Minare-Tepebaşı Sokak Çeşmesi (19.yy.)	Mezarlık Caddesi Çeşmesi (1909 tamir)	Buğdaypazarı Çeşmesi (19.yy. sonu-20.yy. başı)
KAMU YAPILARI	Saat Kulesi (1901)	Hükümet Konağı (1905)	

Eserlerin 46'sı bağımsız olarak inşa edilmiştir. Cemalettin Ferruh Darülhadisi(Kat nu.3.1.1) ve türbeleri, Kasım Bey İmareti (Kat nu.3.1.2), Buğday Pazarı (Kat nu.3.1.3), Hacı Şeyhoğlu (Kat nu.3.1.4) ve Ahmet Mecbur Efendi (Kat nu.3.1.5) yapı toplulukları **külliye** olarak inşa edilmiştir. Bu beş eserden en erken tarihlisini meydana getiren Cemalettin Ferruh Külliyesi darüşşifa, darülhadis ve türbeden meydana gelmekle birlikte darüşşifa günümüze ulaşamamıştır. Darülhadis ve türbeler aynı kütle içinde yer almaktadır. Yıkılan Darüşşifa 1235, mevcut Darülhadis ise 1242 tarihlidir. Yapı topluluğu, Alaaddin Keykubat'ın lalası Atabey Cemalettin Ferruh tarafından yaptırılmıştır. Eser, Anadolu Selçuklu dönemi tek yapı bünyesindeki cami-medrese-türbe üçlemesinin farklı bir çeşitlemesi durumundadır. Burada biri tıp, diğeri dini eğitim veren iki medrese ile medreselerden darülhadisin bünyesinde yer alan iki türbe söz konusudur.

İmaret'ten (Kat nu.3.1.2) günümüze 18. yy. da yeniden yapılan cami ve medrese ulaşmıştır. Külliye1430 tarihli vakfiyesine göre özgününde zaviye, mescit, fırın, aşhane

kiler ve ahır yapılarından meydana gelmektedir[589]. Celâli isyanları sırasında yakılan imaretin temelleri üzerine 18. yy.'da bugünkü cami ve medrese yaptırılmıştır. Kasım Bey İmareti yapılar topluluğundan günümüze gelen olmadıysa da bugünkü geç dönemde yapılmış İmaret Cami ve medresesinin bulunduğu arazi üzerine, caminin de eski temeller üzerine inşa edildiği kabulünden, camiye ve batısındaki hazireye göre yerleştirildiğini düşünebiliriz. Ancak arazinin boyutları ve konumuna göre simetrik bir düzende olmadıkları tahmin edilebilir.

Hacı Şeyhoğlu Külliyesi (Kat nu.3.1.4) cami ve medreseden ibarettir. 19. yy. ilk çeyreğine tarihlenen cami ve medrese aynı avlu içinde inşa edilmişken medrese zaman içinde yıkılmıştır. Medresenin bulunduğu alan bugün avlu olarak değerlendirilmiştir.

19. yy. sonlarında inşa edilen Ahmet Mecbur Efendi Medresesi ve Kütüphanesinden (Kat nu.3.1.5) günümüze yalnızca kütüphane harap vaziyette gelebilmiştir. Medresenin, kütüphanenin içinde bulunduğu bahçedeki evin yerinde olduğu söylenmektedir. Ancak medrese binasına dair bir iz günümüze gelmemiştir.

Buğdaypazarı Külliyesi (Kat nu.3.1.3) aynı avlu içinde cami ve medrese binalarından meydana gelen küçük hacimli yapı topluluğudur. 18. yy. ikinci yarısında inşa edilen külliye, özgünündeki binaları ile günümüze gelebilen tek eserdir.

Külliye dahilinde inşa edilen beş eser ait oldukları yapı topluluğundaki diğer binalarla aynı avluyu paylaşırlar.

Anadolu'da ilk külliye örnekleri 12. yy başlarına kadar iner[590]. Anadolu Selçuklu döneminde, birkaç yapıdan ibaret külliyelere rastlanır. Çoğunlukla cami, medrese, türbe, hamam, darüşşifa gibi yapılardan bir kaçı, Cemalettin Ferruh Darülhadisinde (Kat. Nu.3.1.1) olduğu gibi aynı kütle içinde veya birbirine bitişik inşa edilmişlerdir. Kayseri Çifte Medrese (birbirine bitişik iki medrese ve medreselerden birinin bir bölümünü işgal eden Türbe) (1205)[591], Kayseri Külük C. ve Medresesi (12. yy. ilk yarısı)[592], Sivas İzzettin

---

[589]Kankal, 2011, 224.

[590]Artuklulardan kalma bilinen ilk külliye Sultan Necmeddin İlgazi ve kardeşi Emineddin'in inşa ettirdiği 1122-1123 tarihli Mardin Emineddin Külliyesidir. Bir avlu etrafında toplanan maristan/hastane, hamam, medrese, çeşme ve cami yapılarından meydana geliyordu Artuklu külliyeleri Emineddin Külliyesi'nde olduğu gibi bir avlu etrafına yerleştirilen yapılardan meydana geliyordu: Altun, A. (1969). **Mardin'de Türk Devri Mimarisi**. İstanbul, 68; Altun, A. (1978). **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi**. İstanbul. 14-15,268,plan: 1-2; Altun, A. (1988). **Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet**. İstanbul. 39; Çerkez, M. (2005). **Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 428.

[591] Kuran, 1969, 66-67.

[592] Yurdakul, E. (1974). "Kayseri Külük Camii ve Medresesi'nde Yapılan Hafriyat ve Araştırma Sonuçları ile İlgili Yeni Görüşler**". Rölöve ve Restorasyon Dergisi**. I, 167-207; Yurdakul, E. (1996). **Kayseri- Külük Camii ve Medresesi**. Ankara, 4; Çerkez, 2005, 428.

Keykavus Darüşşifası (1217-1218)[593], Sivas Divriği C. ve Darüşşifası (1228)[594], Kayseri Huand Hatun Külliyesi (1238)[595], Kayseri Hacı Kılıç C. ve Medresesi (1249)[596], Akşehir Taş Medrese Cami ve Medresesi (1250)[597]Konya Sahip Ata Külliyesi (1258)[598] bu bağlamda değerlendirilebilecek Anadolu Selçuklu Dönemi külliyelerindendir. Çankırı Cemalettin Ferruh Külliyesi de bitişik inşa edilmiş Darüşşifa, Darülhadis ve Darülhadis'in bir kısmını işgal eden türbeleri ile külliye plan kuruluşu açısından bu kapsamda ele alınmalıdır. Ayrıca, Darülhadis ve türbenin üst üste yerleştirilmesiyle de, bu düzendeki Anadolu Selçuklu döneminde tek örnektir.

Osmanlı Döneminde 14.yy. ilk yarısından itibaren kurulmaya başlanan külliyeler, fethedilen şehirlerin ve yeni yerleşilen bölgelerin gelişmesinde ve canlanmasında önemli rol oynamıştır[599]. Bu dönemde Bursa Hüdavendigâr C. (1366-1385)[600] gibi altlı üstlü yerleştirilmiş cami ve medreseden oluşan Selçuklu geleneğini yansıtan külliye örneklerine rastlanmakla birlikte, genellikle cami, medrese, mektep, imaret, şifahane, türbe, hamam, han yapılarından müteşekkil ayrı birimlerden meydana gelen ve belli bir eksen düzeni göstermeksizin serbest düzende külliyeler yaygındır[601]. İstanbul Fatih Külliyesi (1463-1470)[602] ile hem yapı sayısı ve çeşidi artmış hem de cami merkeze alınmak üzere etrafına diğer külliye yapılarının simetrik biçimde yerleştirildiği bir düzen geliştirilmiştir[603]. II. Bayezid'in (1481-1512) Amasya ve Edirne'deki külliyeleri bu simetrik ve birbiriyle ilişkili yerleşim düzenini yansıtırken, İstanbul II. Bayezid Külliyesi'nde arazi seçimi nedeniyle kopukluklar vardır[604]. 16. yy.'da devletin ulaştığı gelişmişlik, mimariye de yansımıştır. Bu dönemde külliyeler sadece şehir merkezlerinde değil, şehirleri bağlayan ana yollar üzerine

---

[593] Cantay, 1992, 45-50.
[594] Önge, Y. (1978). "Bugünkü Bilgilerimizin Işığı Altında Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası". **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası**. Ankara, 33-50.
[595]Akok, M. (1967). "Kayseri Hunad Mimari Külliyesi Rölövesi". **Türk Arkeoloji Dergisi**. XIV/1, 1-44.
[596] Öney, G. (1966). "Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi". **Belleten**. C.XXX (118), 377-387.
[597] Demiralp, Y. (1996). **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları.** Ankara. .31-34, 57-64.
[598] Karamağaralı, H. (1982). "Sahip Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme". **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**. . 3, 49-75.
[599] Kuran, A.(1979). "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler". **I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi**. İstanbul, 795-818.
[600] Gabriel, A. (1942). "Bursa'da Murad I Camii ve Osmanlı Mimarisinn Menşei Meselesi". **Vakıflar Dergisi**. II, 37-43.
[601] Ögel, S. (1963). "Osmanlı Devrinde Türk Külliyesi". **Türk Kültürü**. 2, 37-42. Ayrıca Erken Osmanlı Külliyeleri'nden Bursa Orhan Gazi Külliyesi (1339) için Bkz Ayverdi, : E.H. (1966). **İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 630-805 (1230-1402)**. C.I. İstanbul, 61-90; Bursa Yıldırım Bayezid Külliyesi (1390-1406) için bkz: Ayverdi, 1966, 419-440, 447-460, 464-471, 481-482; Yeşil Külliye (1413-1421) için bkz: Ayverdi, E.H. (1972). **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)**. C.II. İstanbul, 46-94, 95-118; Bursa II. Murad Külliyesi (1421-1451) için bkz: Ayverdi, 1972, 298-321, 327.
[602]Ayverdi, E.H. (1989). **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481)**. C.IV. İstanbul, s.356-407.
[603]Ögel, 1963, 38; Kuran, 1979, 796.
[604]Kuran, 1979, 796, Kuran, A. (1986). **Mimar Sinan**. İstanbul, 70.

de kurulmuştur[605]. 16. yy. külliyeleri şehir içi ve menzil külliyeleri olmak üzere iki ana gruba ayrılır. İstanbul Haseki Sultan (1539-1550)[606], Üsküdar Mihrimah Sultan (1540-1548)[607], Şehzade Mehmed (1543-1548)[608], Süleymaniye (1550-1557)[609], Üsküdar Atik Valide (1570)[610], Eyüp Zal Mahmud Paşa (1575-1580)[611], Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa (1580)[612], Tophane Kılıç Ali Paşa (1580)[613] devrin en önemli külliyelerinden birkaçıdır.[614]

Osmanlı Devleti'nin son geniş kapsamlı şehir içi külliyeleri Sultan Ahmed (1609-1620)[615] ve Eminönü Yeni Cami (1597- 1664)[616] külliyeleridir. 16. yy. üçüncü çeyreğinden itibaren devletin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle artık anıtsal yapılardan oluşan sultan külliyeleri yapımı sona ermiş, yerine çoğunlukla birkaç yapıdan meydana gelen küçük boyutlu ve ana yapısı genelde medrese olan vezir, sadrazam, paşa gibi devlet adamlarının yaptırdığı külliyeler ağırlık kazanmıştır. 18. yy. sonları ve 19. yy.'da inşa edilen küçük ölçekli külliyelerin çoğunluğu da bu şekildedir. İstanbul Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi (1584-1588)[617], İstanbul Divanyolu Anber Ağa Külliyesi (1580)[618], Divanyolu Koca Sinan Paşa Külliyesi (1593)[619], Cağaloğlu Hadım Hasan Paşa Külliyesi (16. yy.)[620], Çemberlitaş Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi (1659)[621], İstanbul Damat İbrahim Paşa Külliyesi (1720)[622], Gülşehir Karavezir Mehmed Paşa Külliyesi (1780)[623],

---

[605]Müderrisoğlu, F. (1993). **16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyeleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 150.

[606]Kuran, 1986, 36-45.

[607]Kuran, 1986, 48-52.

[608]Kuran, 1986, 52-64.

[609]Kuran, 1986, 72-89.

[610]Kuran, 1986, 175-190.

[611]Kuran, 1986, 196-207.

[612]Kuran, 1986, 193-196.

[613]Kuran, 1986, 207-216.

[614]Mimar Sinan'ın külliyeleri yerleşim düzeni ve topografyaya uyumla ilgili olarak üç aşamalı bir gelişim çizgisi gösterir. Özellikle ilk külliyelerinde yapıların yerleşimi dağınık ve aralarındaki bağ zayıftır (Haseki Sultan, Üsküdar Mihrimah ve Şehzade Mehmet Külliyeleri); ikinci grupta ise yapılar arasında dik açılı bir ilişki ile simetrik ve dengeli bir yerleşim söz konusudur (Süleymaniye, Atik valide ve Edirne Selimiye Külliyeleri); son aşamada ise bilinçli olarak uygulanmış asimetrik hareketli bir planlama görülür (Eyüp Zal Mahmut Paşa, Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa, Tophane Kılıç Ali Paşa ve Manisa Muradiye Külliyeleri): Sinan'ın külliye gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kuran, A. (1988). "Mimar Sinan'ın Küliyeleri**". Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**. 1, İstanbul, 167-171.

[615] Nayır, Z. (1975). **Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)**. İstanbul,.35-133.

[616] Nayır, 1975, 135-168.

[617] Cantay, G. (2002). **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu**. Ankara, 89.

[618] Cantay, 2002, 89.

[619] Aslanapa, 1986, 314-315.

[620] Nayır, 1975, 23-24.

[621] Cantay, 2002, 91.

[622] Cantay, 2002, 96.

[623] Cantay, 2002, 102. Ekiz, M. (2006). **Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 63-87.

Yozgat Cevahir Ali Efendi Külliyesi (1788)[624], Tophane Nusretiye Külliyesi (1826)[625], Trabzon Semerciler Külliyesi (1759 civarı)[626], birkaç yapıdan oluşan küçük külliyelerden bazılarıdır.

Çankırı'daki Buğdaypazarı (Kat nu.3.1.3.), Hacı Şeyhoğlu (Kat nu.3.1.4) ve Ahmet Mecbur Efendi Külliyeleri (Kat nu.3.1.5) de ortak bir avlunun etrafında kurulmuş cami-medrese veya medrese- kütüphane binalarından meydana gelen küçük ölçekli külliyelere örnek teşkil ederler.

Çankırı'daki külliyeler yapıldıkları dönemler açısından kuruluş düzenlerinde büyük bir farklılık getirmemiştir. Anadolu külliye mimarisi gelişim çizgisinde, yapıldıkları dönemlerin özelliklerini yansıtan eserlerdir. Yalnız Cemalettin Ferruh Külliyesi, Darülhadis ve türbenin altlı üstlü inşa edilmesiyle Anadolu Selçuklu döneminin *tek örneği* olması bakımından önemlidir.

4.1. Camiler

C**amiler**, Çankırı'daki mimari eserlerin çoğunluğunu meydana getirir. İl merkezindeki tespit edebildiğimiz cami ve mescitlerin 65'i yıkılmış, geri kalanlardan altısı özgünlüğünü tamamen yitirmiştir. Tezimizde asli özelliklerini kısmen veya tamamen koruyarak günümüze ulaşabilmiş yirmiüç cami incelenmiştir. Bunlardan yedisi şehir merkezinde, on altısı köylerde yer almaktadır. En erken tarihlileri şehir merkezinde Büyük Cami (1522-1558) (Kat.nu. 3.2.1.1), köylerde Ovacık Köyü Camisi (17. yy. sonu) (Kat.nu. 3.2.1. 5); en geç tarihlileri de merkezde Hacışeyhoğlu Camisi (19. yy. ilk çeyreği) (Kat.nu. 3.1.4), köylerde Çivi Köyü Camisi'dir (19.yy. ilk yarısı) (Kat.nu. 3.2.1.20). Şehir yaklaşık 12.yy.'dan itibaren Türk hâkimiyetinde bulunmasına karşın, 16.yy.'a kadar geçen 400 yıllık süreçten Büyük Cami hariç hiçbir cami veya mescit günümüze ulaşamamıştır. Diğer camiler mimari ve süsleme özellikleri ile arşiv belgelerine göre değerlendirildiğinde 18-19.

[624] Acun, 2005, 57-70.
[625] Cantay, 2002, 102.
[626] Kahrıman, Ö. (2003). **Trabzon'daki Türk Devri Mimari Eserleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, 62-66.

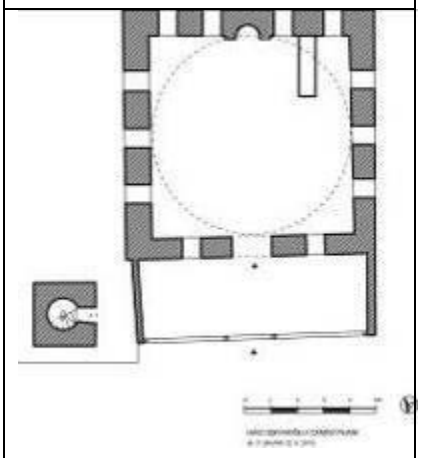
yy.'da inşa edilmiş eserlerdir[627]. Camilerden yalnızca Büyük Cami ve Yeni Cami (Kat.nu. 3.2.1.4) kitabelidir. 5 caminin vakıf kaydı mevcuttur[628].

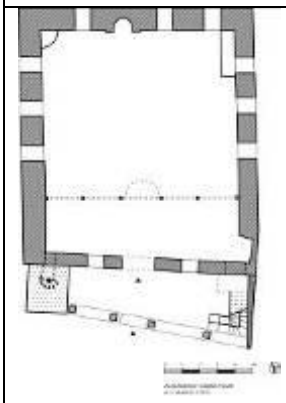
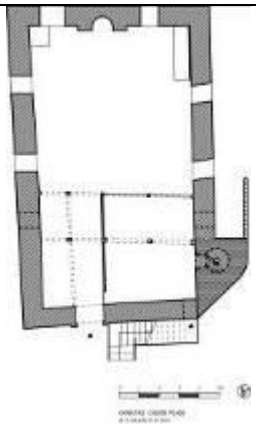
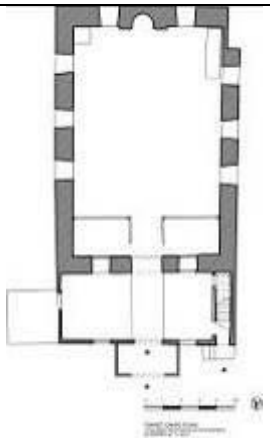
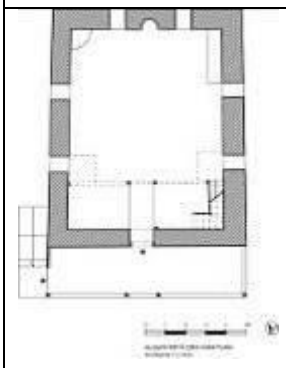
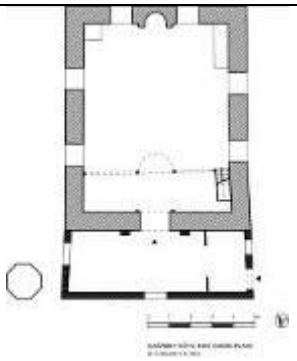
Çankırı'da var olan camilerin kare ve dikdörtgen olmak üzere başlıca iki ana **plan** şemasında inşa edildiği belirlenmiştir (Çizelge. 4.3). Bunlardan kare planlı tek yapımız, Hacı Şeyhoğlu Camisi (Kat.nu. 3.1.4). bağdadi tek kubbelidir. Dikdörtgen planlılardan Büyük Cami (Kat.nu. 3.2.1.1), merkezde büyük bir kubbe, üç yandan yarım kubbeler ve güneydoğu ve güneybatı köşelerden küçük birer kubbe ile örtülerek örtü seviyesinde merkezi planlı şemayı yansıtmıştır. Geri kalan 21 dikdörtgen planlı caminin hepsi düz ahşap tavanlı ve kırma çatılıdır (Kat.nu. 3.1.2.1; 3.1.3.1; 3.2.1.2.-3.2.1.20) Dikdörtgen planlı camiler ayrıca enine ve boyuna dikdörtgen planlı olmak üzere iki alt gruba da ayrılır. (Çizelge 4.4).

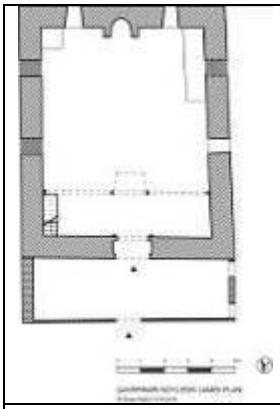
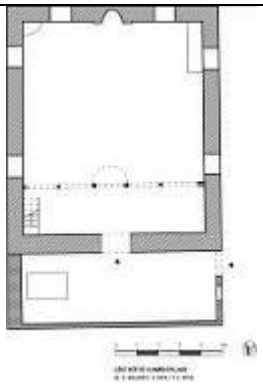
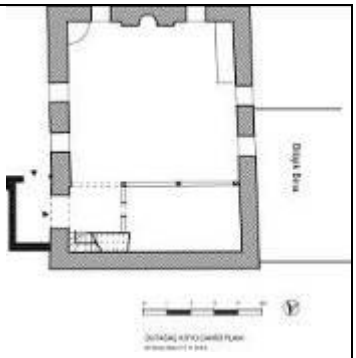
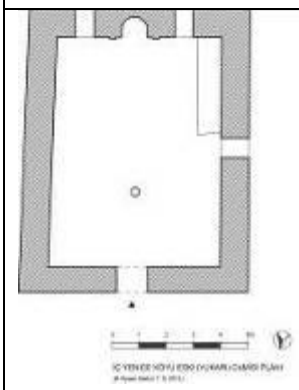
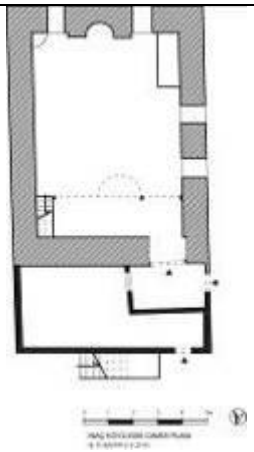
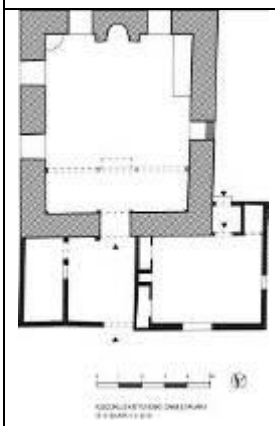
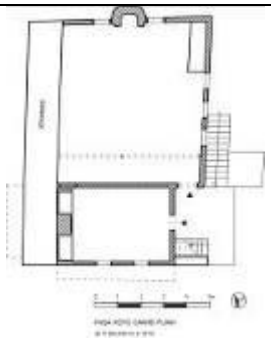
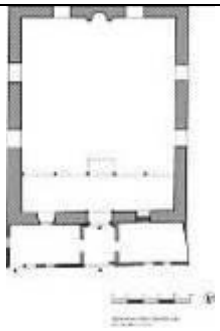
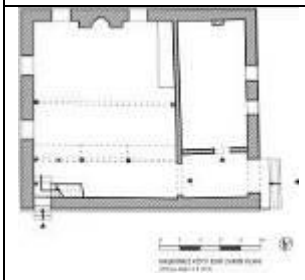
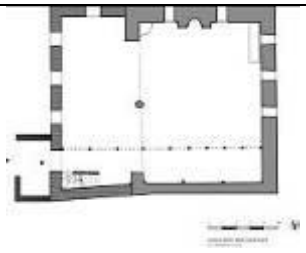
[627] İmaret C. (17. yy. sonu), Ovacık Köyü C. (17. yy. sonu), Alacamescit C. (17. yy. sonu), Çayırpınarı Köyü C. (17.yy. sonu, 18.yy. başı), İçyenice Köyü C. (18. yy. başı), Küçüklü Köyü C. (18. yy. başı), Buğdaypazarı C. (18. yy.), Başeğmez Köyü C. (18.yy. başı), İnaç Köyü C. (18. yy. başı), Karataş C. (18. yy. başı), Karadayı Köyü C. (18.yy. başları), Dutağaç Köyü C. (18.yy. başı), Beşdut Köyü C. (18.yy. başları), Çağabey Köyü C. (18. yy. ikinci çeyreği), Yeni Cami (1744), Paşa Köyü C. (18. yy. ikinci yarısı), Alaçat Köyü C. (18.yy. sonu, 19.yy. başı), Ahlat Köyü C. (19. yy. başları), Doğantepe Köyü C. (19. yy. başları), Ünür Köyü C. (19. yy.), Hacışeyhoğlu C. (19. yy. ilk çeyreği), Çivi Köyü C. (19.yy. ilk yarısı).

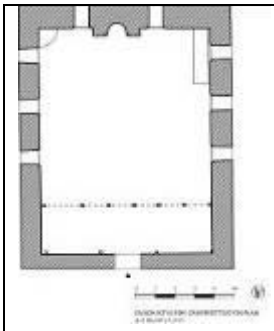
[628] Sultan Süleyman, Karataş, İmaret, Paşa Karyesi, Ovacık Karyesi Camilerinin vakıf kaydı vardır. Bkz.dip not:176, 230,231, 259, 277, 318.

Çizelge 4.3. Plan Şemasına Göre Camiler

KARE PLANLI

Hacı Şeyhoğlu Camisi

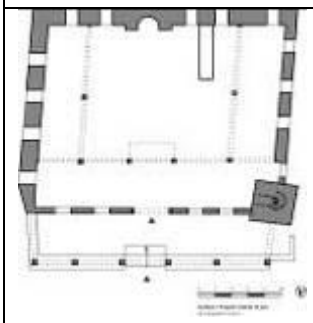
DİKDÖRTGEN PLANLI		
BOYUNA DİKDÖRTGEN PLANLI		
		
Alacamescit Camisi	**Karataş Camisi**	**İmaret Camisi**
		
Alaçat Köyü Camisi	**Beşdut Köyü Camisi**	**Çağabey Köyü Camisi**

		
Çayırpınarı Köyü Camisi	**Çivi Köyü Eski Camisi**	**Dutağaç Köyü Camisi**
		
İçyenice Köyü Eski Camisi	**İnaç Köyü Camisi**	**Karadayı Köyü Camisi**
		
Küçüklü Köyü Camisi	**Paşa Köyü Camisi**	**Ünür Köyü Camisi**
		
Başeğmez Köyü Camisi	**Doğantepe Köyü Camisi**	**Ovacık Köyü Camisi**

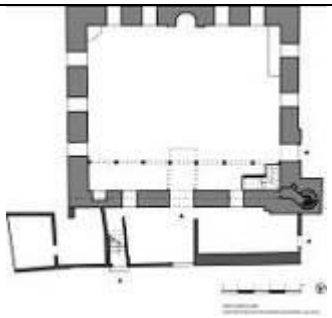

Ovacık Köyü Camisi Restitüsyon

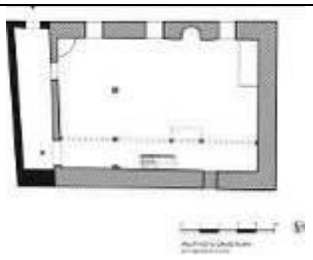
ENİNE DİKDÖRTGEN (Kareye yakın) PLANLI

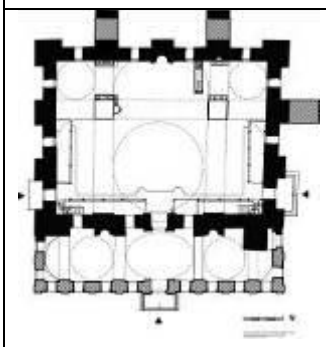
Buğdaypazarı Camisi

Yeni Cami

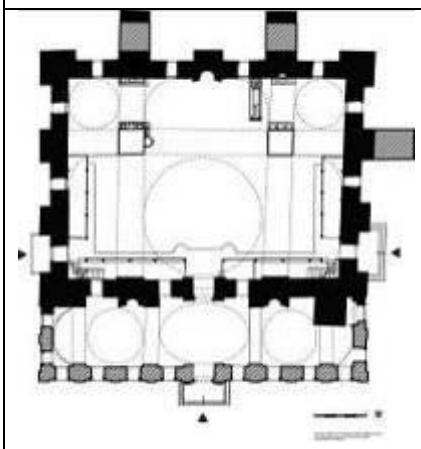
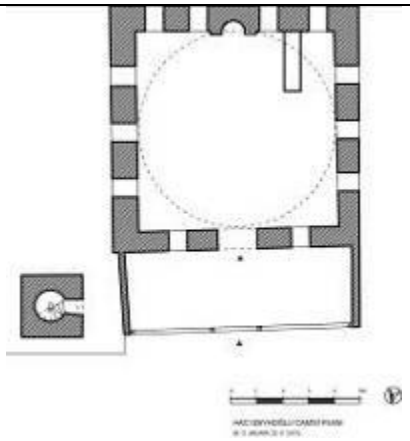

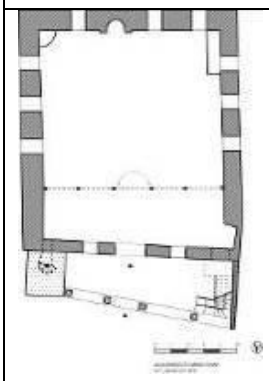
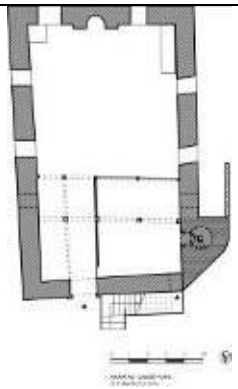
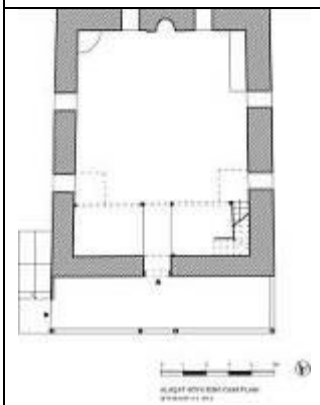
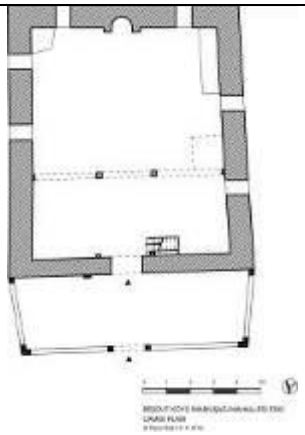
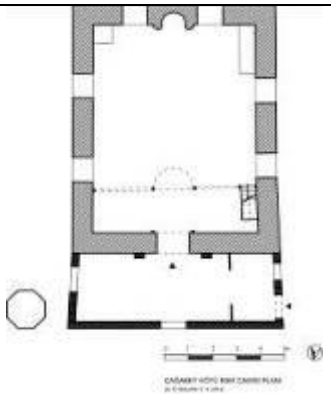
Ahlat Köyü Camisi

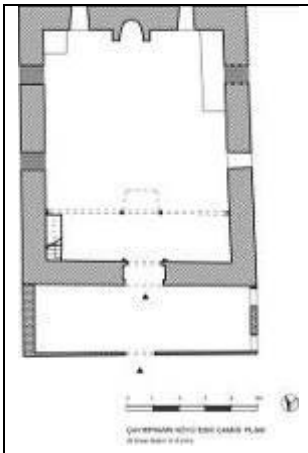
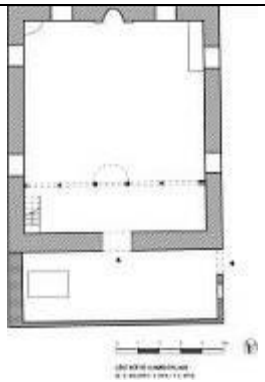
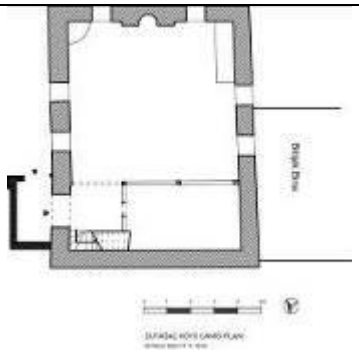
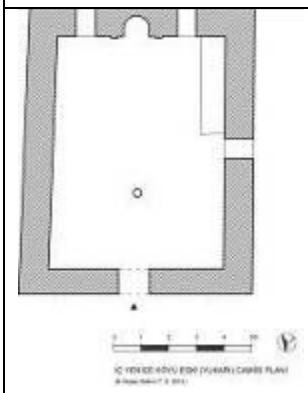
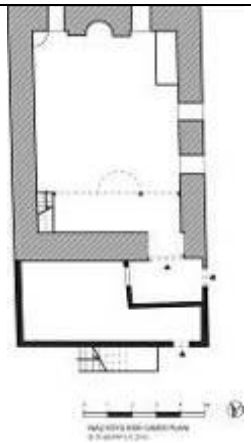
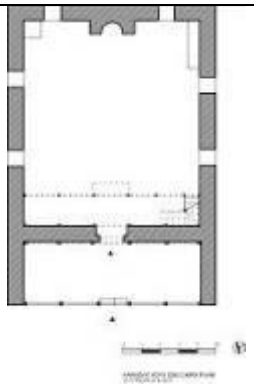
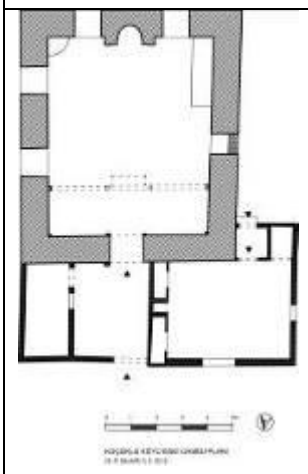
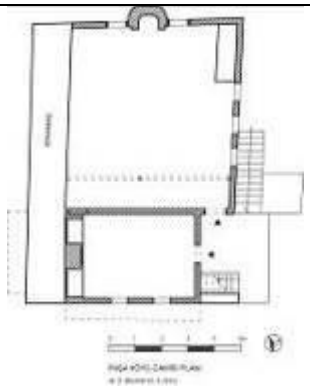
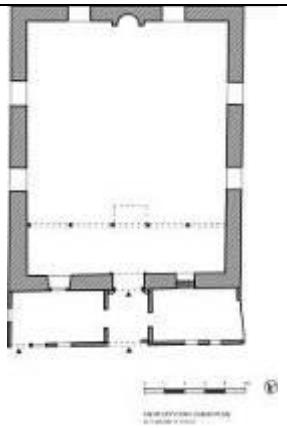

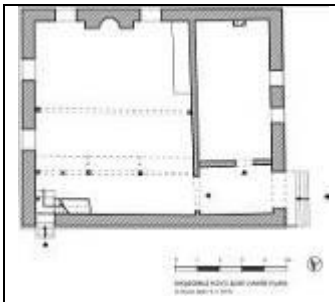
Büyük Cami

Çizelge 4.4. Örtü Sistemine Göre Camiler

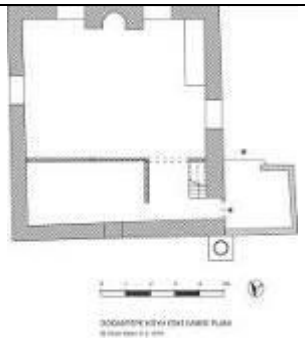
KUBBELİ CAMİLER	
MERKEZİ PLANLI-MERKEZİ KUBBELİ	**KARE PLANI-TEK KUBBELİ**
	
Büyük Cami	**Hacı Şeyhoğlu Camisi**

DÜZ AHŞAP TAVANLI CAMİLER		
BOYUNA DİKDÖRTGEN PLANLI		
		
Alacamescit Camisi	**Karataş Camisi**	**İmaret Camisi**
		
Alaçat Köyü Camisi	**Beşdut Köyü Camisi**	**Çağabey Köyü Camisi**

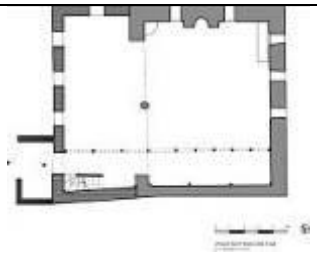
		
Çayırpınarı Köyü Camisi	**Çivi Köyü Eski Camisi**	**Dutağaç Köyü Camisi**
		
İçyenice Köyü Eski Camisi	**İnaç Köyü Camisi**	**Karadayı Köyü Camisi**
		
Küçüklü Köyü Camisi	**Paşa Köyü Camisi**	**Ünür Köyü Camisi**

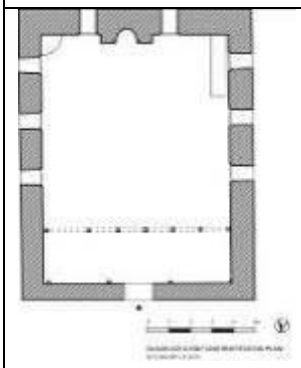
Başeğmez Köyü Camisi

Doğantepe Köyü Camisi

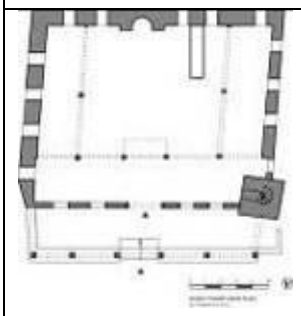
Ovacık Köyü Camisi

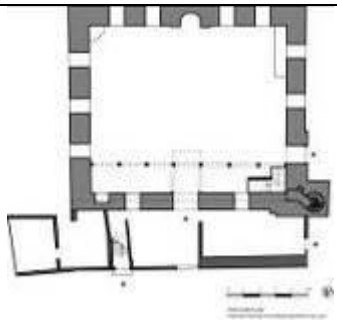
Ovacık Köyü Camisi Restitüsyon

DÜZ AHŞAP TAVANLI CAMİLER

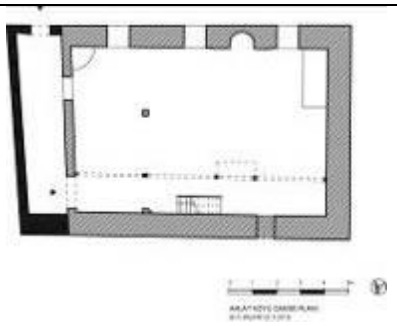
ENİNE DİKDÖRTGEN PLANLI

Buğdaypazarı Camisi

Yeni Cami

Ahlat Köyü Camisi

Şehirde günümüze gelen en erken tarihli ibadet yapısı Büyük Cami'dir (1522-1558) (Kat.nu. 3.2.1.1) ve dört destekli merkezi plan şemasında inşa edilmiştir. İkisi serbest, ikisi duvara bitişik dört büyük kare kesitli ayağa oturan sivri kemerlerle merkezi kubbe taşınır. Merkezi kubbe, doğu, batı ve güneyden birer yarım kubbeyle desteklenir. Güneydoğu ve güney batı köşelerdeki açıklıklar birer küçük kubbeyle örtülmüştür. Yapının kuzeyinde yer alan ve 19.yy.' da inşa edilmiş son cemaat yerinin orta birimini örten elips kubbe ile bunun yanındaki birer küçük kubbe, yapıya dıştan bakıldığında İstanbul Şehzade Camisi'nin[629]

[629] Kuran, 1986, 49-64; Kuban, 2007, 270-275; Necipoğlu, G. (2013). **Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarî Kültür**. İstanbul, 258-276.

planının izlenimini vermektedir[630]. Kuban, muhtemelen eserin aslını görmeden, bu izlenim nedeniyle fotoğraflarından hareketle "merkezi kubbe ve çevresinde dört yarım kubbeyle Şehzade şemasının Orta Anadolu'da bir yinelemesi" şeklinde yanlış olarak tanımlar. Oysa harim planı Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nin[631] planına (Şekil 4.1) benzer. Büyük Cami'nin yapımına Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nden 22 yıl önce başlanmış, on yıl sonra da tamamlanmıştır. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi için, enlemesine dikdörtgen planlı ve üç kubbeli şemanın Çankırı Büyük Cami'den sonraki –inşa edilmiş-ikinci örneğidir demek yanlış olmaz[632].

Öte yandan her iki cami de İstanbul Eski Fatih Camisi'nin[633] gelişmiş örnekleridir. Fatih Camisi'nde yan birimler küçük kubbelerle örtülürken, Çankırı Büyük Cami ve Mihrimah Sultan Camisi'nde doğu ve batı yanlarda kuzeydeki ikişer birim yarım kubbe ile örtülerek kuzeyde kesintisiz bir dikdörtgen mekân elde edilmiştir. Ancak Çankırı Büyük Cami'nin planı, Üsküdar Mihrimah Camisi'ne genel hatlarıyla benzemekle birlikte bazı farklılıklar göze çarpar. Güneydeki iki serbest ayak kare kesitlidir ve daha alçak tutulmuştur. Adeta duvarların bitiminden başlayan yarım kubbeler daha çok tonozvari bir görünüme sahiptir ve geçişleri pandantiftir. Kuzey, doğu ve batıdan U şeklinde dolanan ahşap mahfil de enine dikdörtgen planlı mekânda bölünmeye sebep olur. Mahfilin planı, ayakların biçim ve boyutu ile yarım kubbelerin özellikleri içerde basık bir etki uyandırır. Duvarlarda iki sıra pencere ile ana kubbe ve yarım kubbelerin eteklerindeki olmak üzere üç kademeli pencere sistemi görülür.

Dışarıdan bakıldığında basık kütlevi etki ağır yarım kubbeler ve sonradan eklenen payandalar nedeniyle daha belirgindir. Cephe kademelenmesinde keskin kat ayrımlarındaki kübik vurgu bu etkiyi artırır. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nde ise yonca yaprağı biçimli iki yüksek filayak kullanılmıştır. Yarım kubbelere tromplarla geçilmiştir. Bu durum mekândaki yükseklik etkisini artırmıştır. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nde (Resim 4.1) dört kademe pencere sistemi yapılmış, ana duvarlardaki iki kademe pencere, ana kubbe ve yarım kubbelerdeki pencerelere ek olarak tromplara da pencere açılarak daha

---

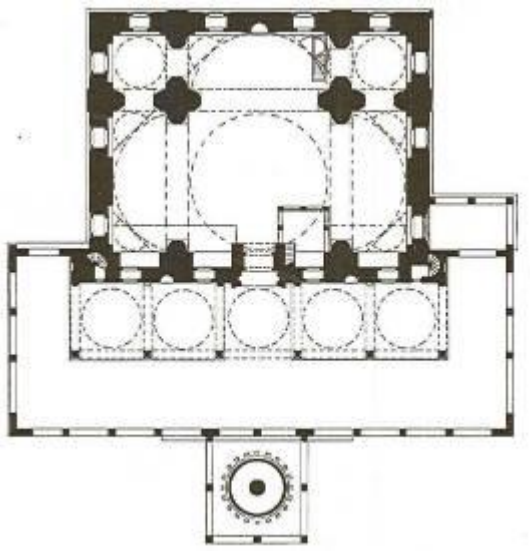
[630] Kuban,: Kuban, 2007, 580.

[631] Aslanapa, 1986, 190-193; Kuban, 2007, .266-270; Necipoğlu, 2013, 401-409.

[632] Aslanapa, O. (1971). **Turkish Art and Architecture**. London, 220; Aslanapa, 1986, 172,192: Aslanapa, Üsküdar Mihrimah Sultan C.'ndeki üç yarım kubbe düzeninin ilk girişimini ters t planlı Kahire Hadım Süleyman Paşa C.'ne (1528-1529) bağlamaktadır. Ancak Çankırı Büyük Cami bu eserden altı yıl önce başlamıştır. Ayrıca ters t plan şemasına göre tam dikdörtgen şemada yapılmış Büyük Cami'nin şeması daha uygun bir örnektir. G. Necipoğlu (2013), 406'da II. Mehmed C. için 1460'larda hazırlanmış alternatif bir planı yayınlamıştır. Bu plan da üç yarım kubbeli merkezi şemalıdır. Ancak bu plan uygulanmamış ve bilindiği gibi yan birimler birer yarım kubbe yerine iki küçük kubbe ile örtülmüştür.

[633] Sözen, v.d., 1975, .68, plan: 162; Aslanapa, 1986, 107-111; Kuran, 1986, 62; Kuban, 2007, 177-178.

aydınlık ferah bir mekân elde edilmiştir. Mahfil yalnızca kuzey duvar önüne yerleştirilerek enine dikdörtgen harimde mekân bütünlüğü bozulmamıştır. Dışarıdan bakıldığında da özellikle kubbe, yarım kubbe, tromp ve küçük kubbelerin yuvarlak hatlı kademelenmesi ile aralarında kalan keskin hatlar daha küçük tutulmuş ve dalgalı kademelenme kütlevi etkiyi kırmıştır.

Şekil 4.1. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi planı (Kuban 2007:266)

Resim 4.1. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi güney cepheden (Necipoğlu 2005: 302)

Merkezi planın Osmanlı dönemindeki denemeleri, 15. yy.'da Edirne Üç Şerefeli Cami[634] ile başlar ve 16.yy.'da Sinan'la birlikte doruk noktasına ulaşır. Dört, altı ve sekiz destekli olarak tipolojisi yapılan merkezi planlı camilerde dört destekli merkezi plan şemasında yarım kubbenin bir, iki, üç ve dört yönde uygulandığı çeşitlemeler vardır. Merkezi kubbenin güney yönde bir yarım kubbeyle desteklendiği örneklere[635] İstanbul Eski Fatih C. (1463-1470) ve İstanbul Atik Ali Paşa C. (1496/1497)[636] verilebilir. Ancak bunlardan ikincisi daha geç tarihli olmasına karşın Edirne Üç Şerefeli Cami'nin planının güneyine yerleştirilen bir yarım kubbe ilavesi ile gelişim çizgisi göz önüne alındığında birinci sırada gelir. Fatih Camisi'nde yarım kubbenin doğu ve batı yanlarındaki köşe birimler de harime katılarak küçük birer kubbeyle kapatılmıştır. Kırım Gözleve Tatar Han (1552)[637] ile Konya Selimiye (1566)[638] camileri Fatih Camisi'nin küçük bir kopyası gibidir. Merkezî kubbenin kuzey ve güney yandan birer yarım kubbeyle desteklendiği

[634]Sözen, 1975, 58-60; Aslanapa, 1986,.67-73, Kuban, 2007, 143-148.
[635]Merkezi kubbenin tek yarım kubbeyle desteklendiği örnekler için bkz.: Sözen, 1975; Aslanapa, 1986; Kuran, 1986; Kuban, 2007; Necipoğlu, 2013.
[636]Aslanapa, 1986, 119-120; Kuban, 2007, 209-210.
[637]Aslanapa, 1986, 207-208; Sözen, 1975, 170-173.
[638]Aslanapa, 1986, 245-246; Kuban, 1986, 215; Sözen, 1975, 185.

camilerden[639] İstanbul II. Bayezid Camisi (1500-1505)[640] merkezi plan gelişiminde önemli bir mihenk taşıdır. Olgunluk dönemi eserlerinden önce oranları itibariyle onlara yaklaşmıştır. İstanbul Süleymaniye Camisi (1550-1557)[641] ise özelde bu grubun genelde ise merkezi planlı camilerin en anıtsal ve olgunluğa erişmiş örneğidir. Merkezî kubbenin dört yandan yarım kubbelerle desteklendiği camilere Diyarbakır Fatih Paşa C. (1516-1520)[642], Elbistan Ulu C. (1515-1522 arası)[643], İstanbul Şehzade C. (1544-1548)[644], Erzurum Lala Mustafa Paşa C. (1562-1563)[645] en önemli örneklerdir. Mimar Sinan'ın çıraklık eserim dediği Şehzade C.'nde ideal merkezi planlı cami şemasına ulaşmıştır. Tosya Abdurrahman Paşa C. (1584)[646] bu şemanın küçük bir örneğidir. İstanbul Eminönü Yeni Cami (1664)[647] ve İstanbul Sultan Ahmet C. (1609-1617)[648] 17. yy.'da inşa edilmiş dört yarım kubbeli, dört destekli merkezi planlı örnekleridir.

Çankırı'daki diğer kubbeli cami Hacı Şeyhoğlu C.'dir (19. yy.) (Kat.nu. 3.1.4). Kare planlı tek kubbeli küçük bir yapıdır. Kubbesi bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Kubbe geçişleri pandantiftir. Çankırı'da Eldivan İlçesi Gölez Köyü C. (Resim:4.2), Ilgaz İlçesi Candere Köyü (Resim:4.3), Gaziler Köyü(Resim 4.4), Kayı Köyü camileri (Resim 4.5), Korgun İlçesi Doğu Mahallesi (Resim 4.6) ve Yolkaya Köyü camileri (Resim4.7), Kurşunlu İlçesi Merkez Ulu (Resim 4.8), Dumanlı Köyü (Resim 4.9), Hoca Hasan Köyü (Resim 4.10) camileri, Orta İlçesi CanbazzadeAhmet Efendi (Resim 4.11), Kalfat Köyü (Resim 4.12) camileri Osmanlı döneminden günümüze ulaşmış tek kubbeli kare planlı diğer camilerdir[649]. Bu eserlerden Kurşunlu Merkez Ulu Cami ve Orta Kalfat Köyü Camisi hariç diğerleri küçük boyutludur. Ayrıca Eldivan Gölez Köyü Camisi'nin örtüsü de kâgirdir. Diğerlerinin kubbe ve geçişleri Hacı Şeyhoğlu'ndaki gibi bağdadi olarak inşa edilmiştir. Bağdadi kubbeler, Hacı Şeyhoğlu'ndaki gibi dıştan çokgen bağdadi duvarla çevrilerek kırma çatıyla örtülmüşlerdir. Kubbe geçişleri yalnızca Eldivan Gölez Köyü C. ve Korgun Yolkaya Köyü C.de pandantiftir, diğer camilerde ya tromp ya da doğrudan duvara oturtma tarzında yapılmış ve aralar düz tavan gibi doldurulmuştur.

---

[639]Merkezi kubbenin iki yarım kubbeyle desteklendiği örnekler için bkz.: Sözen, 1975; Aslanapa, 1986, Kuran, 1986; Kuban, 2007; Necipoğlu, 2013.
[640]Sözen, 1975, 62-67; Aslanapa, 1986), 134-139; Kuban, 2007, 201-207.
[641]Sözen, 1975, 175-177; Aslanapa, 1986, 193-204; Kuran, 1986, 84-90; Kuban, 2007, 277-290.
[642]Sözen, 1975, 62-70; Aslanapa, 1986, 152-154; Kuban 236, 573-574.
[643]Sözen, 1975, 41-42, 67; Aslanapa, 1986,154-155;
[644]Sözen, 1975, Aslanapa , 1986, 182-188; Kuran, 1986, 49-64; Kuban, 2007, 270-275.
[645] Sözen, 1975, 178,181; Kuban, 2007, 579-580.
[646]Sözen, 1975, 212-213; Aslanapa, 1986, 200.
[647]Sözen, 1975, 252, 257-259; Kuban, 2007, 370-374.
[648]Sözen, 1975, 252-257 ;Kuban, 2007, 362-365.
[649] Ayhan, 2012: Ayhan, Çankırı merkez ilçe ve diğer ilçelerinde yer alan camilerle ilgili olarak kısa bilgiler vermiştir. Ayrıca bu eserleri Ağustos 2016'da bizzat yerinde görüp inceleme fırsatı bulduk.

Resim 4.2.Eldivan Gölez Köyü C.

Resim 4.3.Ilgaz Candere Köyü C.

Resim 4.4. Ilgaz Gaziler Köyü C.

Resim 4.5. Ilgaz Kayı Köyü C.

Resim 4.6.Korgun Doğu Mahallesi C.

Resim 4.7.Korgun Yolkaya Köyü C.

Resim 4.8. Kurşunlu Merkez Ulu C.

Resim 4.9.Kurşunlu Dumanlı Köyü C.

Resim 4.10.Kurşunlu Hoca Hasan Köyü C.

Resim 4.11.Orta Merkez Canbazzade Ahmet Efendi C.

Resim 4.12. Orta Kalfat Köyü C.

Kare planlı tek kubbeli cami planı Anadolu Selçuklu döneminden beri süreklilik gösteren bir şemadır. İlk örneklerini Konya ve Akşehir'de[650] rastladığımız tek kubbeli kare planlı camiler Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde de[651] varlığını sürdürmüş ve birçok yerde sıklıkla inşa edilmiştir. Kesintisiz tek bir mekânda ve tek bir kubbe altında toplama düşüncesi tek kubbeli şemayı tercih edilen bir plan yapmıştır. Selçuklu döneminde girişin bulunduğu cephede yer alan iki veya üç birimli giriş mekânı, Beylikler ve Erken Osmanlı Döneminde çoğunlukla kuzey cepheye bitiştirilerek sabit bir yer edinmiş olan son cemaat yerine dönüşmüş ve yaygınlaşmıştır[652]. Önceleri örtünün taşınması için diğer yapı türlerinde olduğu gibi duvarlar hayli kalın yapılmışken, yapı teknolojisinin gelişmesiyle giderek duvarlar incelmiş ve daha fazla pencere açılmasına olanak sağlayarak daha hareketli cephe düzenleri elde edilmiştir. Akşehir Altınkalem Mescidi (1223)[653], Akşehir Hacı Ferruh Şah Mescidi (1224)[654], Akşehir Güdük Minare Mescidi (1227)[655], Akşehir Taş Medrese Mescidi (1250)[656], Bursa Alâeddin Bey C. (1326)[657], İznik Hacı Özbek C. (1333)[658], Kastamonu İbn-i Neccar C. (1353)[659], Bursa Kemalli Asılhan Bey C. (1382)[660], Konya Dursunoğlu C. (14.yy.)[661], Kütahya Kurşunlu C. (1377)[662], Mudurnu Yıldırım Bayezid C. (1382)[663], Afyon Ak Mescit (1397)[664], Akşehir Tahtakale Mescidi (14.yy. sonu-15.yy. başı)[665], Kütahya İshak Fakih C. (1422-1433)[666], Edirne Şehabeddin Paşa

[650]Konya Beşare Bey Mescidi (1213), Hacı Ferruh Mescidi (1215), Erdemşah Mescidi (1220), Küçük Karatay Mescidi (1248), Aksinne Dibekli Mescidi (13. Yy. başı), Beyhekim Mescidi (13. Yy), Hoca Hasan Mescidi (13.yy ikinci yarısı), Sırçalı Mescit (13. Yy. ikinci yarısı), İnce Minareli Medrese Mescidi (1260-1265), Akşehir Taş Medrese Mescidi (1250) vb. Anadolu Selçuklu dönemi Tek kubbeli kare planlı mescitler ile ilgili bkz.: Katoğlu, M. (1967). "13. Yüzyıl Konyasında Bir Cami Grubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri". **Türk Etnografya Dergisi**. IX (1966), 81-100; Dilaver, S. (1971). "Anadolu'daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi". **Sanat Tarihi Yıllığı**. IV (1970-1971), 17-28; Aslanapa, O. (1991). **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi**. Ankara, 55-62.

[651]Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemi Camileri için bkz.: Kızıltan, A. (1958). **Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler**. İstanbul; Kuran, A. (1964). **İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami**. Ankara; Ayverdi, 1966; Öney, G. (1989). **Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300- 1453)**. Ankara.

[652] Dilaver, 1971, 21-23; Katoğlu, 1967, 81,3. Dipnot.

[653] Demiralp, 1996, 16-19.

[654] Demiralp, 1996, 19-22.

[655] Demiralp, 1996, 23-27.

[656] Demiralp, 1996, 31-33.

[657] Ayverdi, 1956, 115-197; Kızıltan, 1958, 110-111; Kuran, 1964, 6.

[658] Aslanapa, 1986, 3.

[659] Bilici, 1991, 51-59.

[660] Ayverdi, 1966, 337.

[661] Dülgerler, 2006, 89-90.

[662] Kızıltan, 1958, 83.; Altun, A. (1981-1982). "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi". **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya**. İstanbul, 171-700 (s.507, P.9)

[663] Aslanapa, 1986, 19-20;

[664] Kızıltan, 1958, 77.

[665] Demiralp, 1996, 48-49.

[666] Uysal, A. O. (2006). **Germiyanoğulları Beyliği Mimari Eserleri**. Ankara, 186-195.

Mescidi (1436-1437)[667], Amasya Pir Mehmet Çelebi C. (15.-16.yy.)[668], Merzifon Bozacı (15.yy. ikinci yarısı) [669], Merzifon Odun Pazarı (15.yy. ikinci yarısı) [670], Dabak Minare (15.yy. sonu- 16.yy. başı)[671] Camileri ve Alaca Minare Mescidi (1500)[672], İstanbul Firuz Ağa C. (1491)[673], İstanbul Eyüp Cezeri Kasım Paşa (16.yy. başı)[674], Akşehir Hasan Paşa C. (1510-1511)[675], Sakarya Taraklı Yunus Paşa C. (1516)[676], İstanbul Yavuz Sultan Selim C. (1522)[677], Ankara Cenabi Ahmet Paşa C. (1545)[678], Ankara Hallaç Mahmut Mescidi (1565-1566)[679], Ankara Kurşunlu Cami (16.yy)[680], Çorum Gülabi Bey C. (16. Yy.)[681], İzmit Pertev Paşa C. (1579)[682] gibi birçok eser plan ve örtü sistemine göre, Hacı Şeyhoğlu Camisi ile benzer şemayı yansıtmakla birlikte kubbe geçişlerinde, kubbe malzemesinde, son cemaat yeri düzenlemesinde bir takım farklılıklar gösterir. Öncelikle Hacı Şeyhoğlu Camisi ile Çankırı'nın diğer ilçelerindeki tek kubbeli camilerde karşılaştığımız kubbeyi dıştan çeviren çokgen bağdadi duvar ve bunun üstünü kapatan kırma çatı düzenine bu eserlerde rastlanmamıştır.

Hacı Şeyhoğlu C.'nin diğer farklı yanı *kubbesinin bağdadi kuruluşudur.* Bağdadi kubbe örtülü camiler başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere birçok yörede hafif ve ucuz bir malzeme olması nedeniyle tercih edilmiştir. Çankırı'da Ilgaz Candere Köyü C. (Resim:), Ilgaz Gaziler Köyü C. (Resim:), Ilgaz Kayı Köyü C. (Resim:), Korgun Doğu Mahallesi C. (Resim:), Korgun Yolkaya Köyü C.(Resim:), Çorum İskilip Ulu Camisi, Amasya Gümüşlü C. (1491)[683], İstanbul Takkeci İbrahim Ağa C. (1590-1591)[684], İstanbul Beylerbeyi C. (1778)[685] eski kubbesi, Soma Hızır Bey C. (1791-1792)[686], Trabzon Sürmene Balıklı

---

[667]Bayrakal, 2001, 31-36.
[668] Erken, S. (1983). **Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, I. Ankara, 238.
[669]Çerkez, 2005, 194-204.
[670]Çerkez, 2005, 205-215.
[671]Çerkez, 2005, 230-241.
[672]Çerkez, 2005, 216-229.
[673]Öz, T. (1997). **İstanbul Camileri.** C.1. 3. Baskı. Ankara, 61; Goodwin, G. (2012). **Osmanlı Mimarlığı Tarihi**. İstanbul, 207.
[674] Yüksel, İ. A. (1983), **Osmanlı Mimârîsinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)**. C. V, İstanbul, 431.
[675]Demiralp, 1996, 49-54.
[676] Acun, H. (1996). **Sakarya İli Taraklı İlçesi ve Yunus Paşa Camii**. Ankara, 22.
[677] Yüksel, İ. A. (2004). **Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/ 1520-1566)**. C. VI, İstanbul, 519-522, 524; Kuban, 2007, 231-233.
[678] Öney, 1971, 58-59.
[679]Öney, 1971, 55-57.
[680]Öney, 1971, 59-60.
[681]Dündar, 2004, 20-26.
[682]Aslanapa, 1986, 3.
[683] Altaş, N. (2008). **Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Tescili Yapılan Camiler: (Amasya-Sivas-Tokat)**. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları,33.
[684] Kuran, 1986, 34; Bayrakal, 2007, 7.
[685] Kuban, 2007, 629-230.

Mahallesi C. (1873)[687], Giresun Bulancak Merkez Eski C. (1847)[688], Giresun Şemseddin Mahallesi C. (1896)[689], Artvin Borçka Camili Köyü C. (1855)[690], İstanbul Kâğıthane Sadabad C. (1862)[691], Malatya Hacı İlyas C. (1890)[692], Tokat Yolbaşı C. (1923)[693], Konya Kapı C. (1867)[694], Sivas Pulur (Billur) C. (19.yy.)[695], Adıyaman Kab C. (1768/1923)[696], Çorum Ulu C. (13.yy/1810)[697], Çorum Üçköy C. (19.yy.)[698], Isparta Uluborlu Alaeddin C. (1227/1927)[699], Eskişehir Mercan Köyü C. (1870)[700], Eskişehir Odunpazarı Tiryakizade Hasan Paşa C. (1783)[701], Karaburun Kösedere (Ağalarseki) Köyü C. (1814'de yeniden inşa)[702], Kula Paşa C. (1783-84)[703], Kırkağaç Çiftehanlar C. (1864-65)[704], Arhavi Dikyamaç Köyü C. (1894)[705], Çanakkale Ayvacık Yeşilyurt Köyü C. (19. yy.)[706], Balıkesir Burhaniye Ağacık C. (1907)[707] Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden bağdadi kubbeli camilere verilebilecek örneklerdir[708]. Bu örnekler düz tavanın bir kesimine ahşap kubbenin yerleştirilmesi, ahşap direklerle taşınan ahşap kubbenin çevresinde elips şekilli kubbelerin veya ahşap tonozların yerleştirilmesi gibi farklı plan özellikleri göstermektedir.

---

[686] Arık,R. (1973). **Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Camii**, Ankara, 10-22.

[687]Şahin, M. (2016). **Giresun ve Trabzon İllerindeki Bağdadi Kubbeli Camiler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 219-228

[688] Şahin, 2016, 21-27.

[689] Şahin, 2016, 29-36.

[690] Taşkan, D. (2011). **Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 112, fotoğraf:8

[691] Ünal, R.H. (1994). "Yukarı Kızılca Köyü, Halil Ağa Camii". **Sanat Tarihi Dergisi**. VII, 222 (211-225).

[692] Şahin, 2016, 269; Şahin, H. vd. (2014). **Malatya Kültür Envanteri**. Malatya: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 68.

[693] Şahin, 2016, 269; Altaş, N. (2008). **Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Tescili Yapılan Camiler: (Amasya-Sivas-Tokat**). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 245.

[694] Muşmal H., Çetinaslan M. (2009). "Bir Keşif Defteri Işığında Konya Kapı Camii'nin İnşa Süreci ve Mimari Özellikleri". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.** 2 (6), 446-480.

[695] Altaş, 2008, 126

[696] Özer, A .vd. (2014). **Adıyaman Kültür Envanteri**. Adıyaman: Adıyaman Tanıtma Vakfı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı, 48.

[697] Dündar, 2004, 84-101.

[698] Şahin, 2016, 207.

[699]Duymaz, A. Ş. (2010). "Uluborlu Alaeddin Camii". **Vakıflar Dergisi.** 32,.65–90

[700] Altınsapan, E., Parla, C. (2004). **Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 78 – 81.

[701] Şahin, 2016, 272.

[702]Bayrakal, 2007, 7.

[703] Bozer, R. (1990). **Kula'da Türk Mimarisi**. Ankara, 766; Bayrakal, 2007, 7.

[704]Kuyulu, İ. (1990). "Kırkağaç Çiftehanlar Camii". **Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi.** V, 105.

[705](1983). **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler,** I, Ankara, 764.

[706] Uysal, Z. (2005). "Yeşilyurt Köyü Câmii". **Sanat Tarihi Dergisi.** XIV(1), 309-329.

[707] Sözlü, H. (2014). "Balıkesir Burhaniye'de Ağacık Köyü Cami Ve Tasvirleri".**Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish**. 9, 495-508; Şahin, 2016, 273.

[708]Bağdadi kubbeli camilerle ilgili genel bilgi için bkz: Kuyulu,1990; Ünal, 1994; Taşkan, 2011; Şahin, 2016 gibi çalışmalara bakınız.

İncelediğimiz iki kubbeli yapıdan birincisi yapıldığı dönemin gücünü Taşra'da da yansıtması açısından ve Mimar Sinan'ın yaptığı bir selâtin camisinin (Üsküdar Mihrimah Sultan C.) plan şemasının uygulanmış ilk örneği olmasıyla önemlidir. Diğeri ise maddi olarak sıkıntılı zamanların yaşandığı bir dönemde eşraftan birinin yaptırdığı mütevazi görünümüyle statü farkını açıkça gösteren, Anadolu'nun bir çok yerinde rastladığımız küçük boyutlu tek mekanlı ve tek kubbeli bir çok eserden biridir.

Şehirdeki diğer yirmibir cami ise düz ahşap tavanlı ve dikdörtgen plan şemasındadır. Bu camilerin hepsi dıştan kırma çatı ile örtülmüştür. Merkezde yer alan Buğdaypazarı Camisi (Kat.nu. 3.1.3.1) ile Yeni Cami (Kat.nu. 3.2.1.4) doğu- batı yönlü enine dikdörtgen plan sergiler. İmaret (Kat.nu. 3.12.1), Alacamescit (Kat.nu. 3.2.1.2), Karataş (Kat.nu. 3.2.1.3), Çayırpınarı Köyü (Kat.nu. 3.2.1.6), İçyenice Köyü (Kat.nu. 3.2.1.7), Küçüklü Köyü (Kat.nu. 3.2.1.8), Başeğmez Köyü (Kat.nu. 3.2.1.9), İnaç Köyü (Kat.nu. 3.2.1.10), Karadayı Köyü (Kat.nu. 3.2.1.11), Dutağaç Köyü (Kat.nu. 3.2.1.12), Beşdut Köyü (Kat.nu. 3.2.1.13), Çağabey Köyü (Kat.nu. 3.2.1.14), Paşa Köyü (Kat.nu. 3.2.1.15) Alaçat Köyü (Kat.nu. 3.2.1.16), Doğantepe (Kat.nu. 3.2.1.18), Ünür Köyü (Kat.nu. 3.2.1.19), Çivi Köyü (Kat.nu. 3.2.1.20), ve camileri kuzey-güney yönlü boyuna dikdörtgen şemadadır. Ovacık Köyü C. (Kat.nu. 3.2.1.5) bugünkü şeması itibariyle enine plan gösterse de orijinal planı boyuna dikdörtgen planlı camiler grubuna girmektedirler. Ahlat Köyü C. de (Kat.nu. 3.2.1.17) orijinal haliyle kareye yakın enine dikdörtgen plan şemasındadır. Ahşap tavanlı dikdörtgen planlı bu camilerde tavan doğrudan duvarlara oturmaktadır.

Düz ahşap tavanlı dikdörtgen planlı cami şeması Anadolu Selçukluları döneminden Osmanlı'nın son zamanlarına kadar her dönemde karşımıza çıkar. Ahşap kirişlemeli tavanın ahşap direklerle desteklendiği örnekler özellikle erken dönemlerde ilk örneklerini verirken[709], 17. yy.' dan itibaren kirişlemeli ve ahşap direklilerin yanı sıra duvarlar tarafından taşınan düz ahşap tavanlı örnekler yaygınlaşır. Ahşap kirişlemeli örneklerin çok azı mihrap duvarına paralel sahınlara bölünmüş enine dikdörtgen plan gösterirken[710],

[709]Ahşap destekli camilerle ilgili genel bilgi için bkz.: Kızıltan, A. (1958). **Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler**. İstanbul; Otto-Dorn, K. (1959). "Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien". **Aus Der Welt Der İslamichen Kunst, Festschrift für Ernst Kühnel**. Berlin, 59-88; Otto-Dorn, K. (1962). "Der Seldschukische Moscheenbau in Kleinasien**", Institut für Auslands-Beziehungen, Suttgart, Zeitschrift für Kulturaustausch**, 2-3, 158-163; Öney, G. (1971). **Ankara'da Türk Devri Yapıları**. Ankara; Aslanapa, O. (1993). **Türk Sanatı.** (3. Baskı). İstanbul; Kuran, A. (1993). "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi". **Malazgirt Armağanı.** (2. Baskı). Ankara: TTK Yay., 179-186; Erdemir, Y. (1987). "Tokat Yöresi'ndeki Ahşap Camiler'in Kültürümüzdeki Yeri". **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)**. Ankara, 295-312; Çal, H. (2000). **Niğde Şehri'ndeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler**. Ankara.

[710] Enine dikdörtgen, mihrap önüne paralel sahınlı eserlerden Afyon Ulu C. (1272) için bkz., Otto-Dorn, 1959, 59-64; Erken, 1983, 94-100. Sivrihisar Ulu C. (1275) için bkz., Otto-Dorn, K. (1965-1967). "Die Ulu Dschami in Sivrihisar",

büyük çoğunluğu mihrap aksı boyunca dikdörtgen planlı, mihrap duvarına dik sahınlara ayrılmış orta sahnın genelde geniş ve yüksek tutulduğu örneklerdir[711]. Özellikle Taşra'da çoğu cami ve mescit genellikle bu plan şemasında yapılmıştır. Çankırı'da da gerek incelediğimiz yapılarda, gerek Çankırı'nın ilçelerinde inşa edilmiş cami ve mescitlerde düz ahşap tavanlı ve çoğunlukla mihrap aksında dikdörtgen plan yaygındır. Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad-ı Veli C. (1874-1875) (Resim 4.13), Ilgaz Kızılibrik Köyü C. (1945) (Resim 4.14), Ilgaz Yerkuyu Köyü C. (Resim 4.15), Kızılırmak Merkez Ulu C. (Resim 4.18), Kızılırmak Kahyalı Köyü C. (1825) (Resim 4.21), Kızılırmak Karallı Köyü (Resim 4.20), Kızılırmak Karamürsel Köyü C. (Resim 4.16), Kızılırmak Sakarca Köyü C. (1839-1840) (Resim 4.17), Kızılırmak Yukarıalagöz Köyü C. (Resim 4.19), Kurşunlu Demirciören Köyü C. (19.yy.) (Resim 4.24), Kurşunlu Eskiahır Köyü C. (1861-1862) (Resim 4.22), Kurşunlu Kapaklı Köyü C. (19.yy.) (Resim 4.23), Orta Dodurga Köyü C. (19.yy.) (Resim 4.26), Orta Doğanlar Köyü C. (1793- 1794) (Resim 4.25), Orta Hasanhacı Köyü C. (1875) (Resim 4.27), Şabanözü Gürpınar Köyü C. (1900) (Resim 4.28), Şabanözü Mart Köyü C. (Resim 4.29), Şabanözü Paşasultan C. ek kısmı (1866-1867) (Resim 4.30) bu tarzda camilerden bazılarıdır.

Anadolu (Anatolia). IX, 161-168. Niğde Şah Mescidi (1413) için bkz., Diez E., Aslanapa O., Koman, M. (1950). **Karaman Devri Sanatı**. İstanbul, 158; Kızıltan, 1958, 32-34; Çal, 2000, 3-10.

[711]Ahşap direkli kirişlemeli ahşap çatılı mihrap aksında dikdörtgen planlı camilere örnek olarak *Konya Sahip Ata C.* (1258): Karamağaralı, H. (1982). " Sahip Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme". **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**. 3, 49-75; *Ankara Arslanhane C.* (13. yy..):Otto-Dorn, 1959, 64-69; Öney, 1971, 20-24; *Beyşehir Eşrefoğlu C.* (1297-1299): Kızıltan, 1958, 36-46; Otto-Dorn, 1959, 77-84; *Konya Meram Mescidi* (1402-1424): Diez-Aslapa-Koman, 1950, 142 ve Kızıltan, 1958, 24; *Kasabaköy Candaroğlu Mahmut Bey C.* (1366): Akok, M. (1946). "Kastamoun'nun Kasabaköyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii". **Belleten**, CX (37), 293-301 ve Kızıltan, 1958, 55-62; Ayaş Ulu C. (15.yy.. başı): Otto-Dorn, 1959, 72 ve Karamağaralı, B. (1993). "Ayaş Ulu Camii". **Ayaş ve Bünyamin Ayaşi, Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyamin Ayaş-i Sempozyumu (Ayaş, 2-4 Temmuz 1993)**. Ankara, 53-59; Ankara Hacı İvaz Mescidi (14.yy.. sonu-15. Yy.. başı): Beyazıt, M. (2007). "Ankara Hacı İvaz Mescidi". **A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**. 47/1, 179-201; Kastamonu Küreihadit Köyü İsmail Bey C. (1451): Kızıltan, 1958, 64-68; Ayaş Bünyamin C. (15.yy. sonu): Erken, 1983, 481-483; Karaman İlisra Köyü C. (1533 onarımı): Diez-Aslanapa-Koman (1950), 104-105; Kırıkkale Balî Şeyh Yukarı C. (16.yy.): Erken, 1983, 511-513; Yozgat Divanlı Köyü C. (1678-1679): Acun, H. (2005). **Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi**. Ankara, 302-304; Yozgat Gelingüllü Köyü C.: Acun, 2005, 210-211 yayınlara geçmiş belli başlı eserlerdir, ancak bu tarz eserlerin daha fazla olduğu da bilinmektedir.

Resim 4.13.Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad_ı Veli C.

Resim 4.14. Ilgaz Kızılibrik Köyü C.

Resim 4.15. Ilgaz Yerkuyu Köyü C.

Resim 4.16. Kızılırmak Karamürsel Köyü C.

Resim 4.17. Kızılırmak Sakarca Köyü C.

Resim 4.18. Kızılırmak Merkez Ulu C.

Resim 4.19. Kızılırmak Yukarıalagöz Köyü C.

Resim 4.20. Kızılırmak Karallı Köyü C.

Resim 4.21. Kızılırmak Kahyalı Köyü C.

Resim 4.22. Kurşunlu Eskiahır Köyü C.

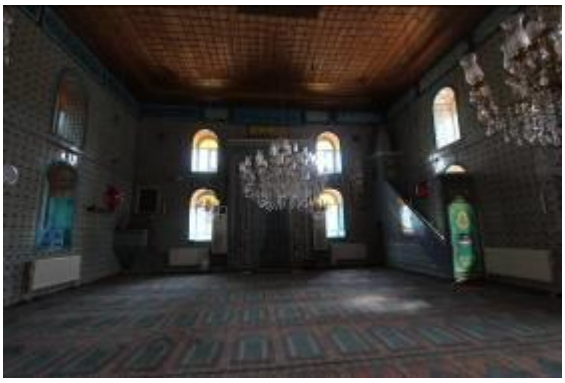
Resim 4.23. Kurşunlu Kapaklı Köyü C.

Resim 4.24. Kurşunlu Demirciören Köyü C.

Resim 4.25. Orta Doğanlar Köyü C.

Resim 4.26. Orta Dodurga Köyü C.

Resim 4.27. Hasan Hacı Köyü C.

Resim 4.28. Şabanözü Gürpınar Köyü C.

Resim 4.29. Şabanözü Mart Köyü C.

Resim 4.30. Şabanözü Paşa Sultan C. özgün. bölüm.

Resim 4.31. Şabanözü Paşa Sultan C.

Resim 4.32. Yapraklı Hacı Mustafa Efendi C. Ek bölüm

Düz ahşap tavanlı, dikdörtgen şemalı plan, Anadolu genelinde de yaygın bir cami şemasıdır: Kastamoun Hasan Efendi C. (1588)[712], Kastamonu Musa Fakih C. (16.yy.)[713], Çorum Kellegözü C. (17.yy.)[714], Çorum Abdülbaki Paşa C. (17. yy. ilk çeyreği)[715], Konya Hacı Fettah C. (1712)[716], Merzifon Buğdaylı C. (1781)[717], Çorum Kale C. (18.yy.)[718] Merzifon Aşağı Hacı Hasan C. (18.yy.)[719], Samsun Terme Yukarı Söğütlü Köyü C. (1716)[720], Sivas Korkmazoğlu C. (18.yy.)[721], Amasya Kızılkışlacık C. (1865)[722], Amasya Gümüşhacıköy Müftü C.[723], Yozgat Cevahir Ali Efendi C. (1788)[724] Yozgat Başçavuş C.

[712] Bilici, 1991, 72-74.
[713] Bilici, 1991, 75-77.
[714] Dündar, 2004, 38-42.
[715] Dündar, 2004, 8-14.
[716] Karpuz, H. (2009-b). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya 42**. C.I, Ankara: TTK Yay., 151-153.
[717] Çerkez, 2005, 274-278.
[718] Dündar, 2004, 32-37.
[719] Çerkez, 2005, 283-289.
[720] **Samsun İl Özel İdaresi Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**. Samsun 2009, 511.
[721] **Sivas Kültür Envanteri (Merkez İlçe).** C. 1, Sivas (2011), s.139.
[722] **Amasya Kültür Envanteri.** Amasya Valiliği, Amasya 2007.
[723] **Amasya Kültür Envanteri…(** 2007).

(1800-1801)[725], Yozgat Musa Ağa C. (1800-1801)[726], Yozgat Kayyımzade C. (1804)[727], Yozgat Nakipzade C. (1844)[728], Yozgat Şeyh Hacı Ahmet Efendi C. (1856-1859)[729], Çorum Çakır C. (18. Yy. ortaları)[730], Çorum İnayetullah C. (1900)[731], Niğde Dörtayak C. (18. Yy. ortaları)[732], Niğde Kemal Ümni C. (18. Yy. son çeyreği)[733], Samsun Çarşamba Paşayazı Köyü C.[734], Sivas Uzun Hacıoğlu C. (1807)[735], Bursa Yıldırım Davut Kadı C. (1885)[736], Merzifon Yahya Baş C. (1890)[737], Kırşehir Alaaddin C. (1893)[738], Sivas Hoca İman C. (19.yy.)[739], Sivas İmaret C. (19.yy.)[740], Çorum Kunduzhan C. (19.yy.)[741] Boyabat Boyalı Köyü C. (19. yy.)[742], Boyabat Gazideresi C. (1905-1906)[743], Merzifon Denizli C. (1903)[744], Samsun Havza Sivrikise Köyü C. (1903)[745] düz ahşap tavanlı dikdörtgen planlı cami şemasının yüzlerce örneğinden sadece birkaçıdır.

Merkezde inşa edilen ve aslına uygun olarak Cumhuriyet döneminde yeniden inşa edilen Ali Bey Camisi'yle (Kat nu.3.2.7.1) birlikte şehirde sadece üç kubbeli cami yer alır. Kubbeli camilerden biri Padişah emriyle diğer ikisi de şehrin mutasarrıflarından biri ve muhtemelen zengin eşraftan bir zat tarafından yapılmıştır. Günümüze gelemeyen yapıların plan şemaları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte, çoğunluğu belgelerde mescit olarak geçtiğinden düz ahşap tavanlı küçük boyutlu yapılar olmaları muhtemeldir. Şehirdeki camilerde kubbe yerine çoğunlukla düz tavanın tercih edilmesindeki sebeplerin arasında bu eserleri genelde mahalle ahalisinin kendi katkılarıyla yaptırdığı düşük bütçeli eserler olmaları yanı sıra, şehrin deprem bölgesi olması nedeniyle tamirinin de kolay yapılabileceği düşüncesi yatmaktadır. Düz ahşap tavanlı camiler plan ve diğer mimari

---

[724] Acun, 2005, 57-60.
[725] Acun, 2005, 71-75.
[726] Acun, 2005, 95-97.
[727]Acun, 2005, 105-108.
[728] Acun, 2005, 123-125.
[729] Acun, 2005, 134-136.
[730] Dündar, 2004, 15-18.
[731] Dündar, 2004, 27-31.
[732] Çal, H. (2000). **Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Cami ve Mescitler**. Ankara, 77-86: Niğde'de bulunan düz ahşap tavanlı camiler için bkz.
[733]Çal, 2000, 87-93.
[734]**Samsun İl Özel idaresi …,** 2009, 357.
[735]**Sivas Kültür Envanteri (Merkez İlçe)…** 2011, 150.
[736]**Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler**. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay. (2011), 79.
[737]Çerkez ,2005, 300.
[738]**Kırşehir İli Turizm Envanteri**. Kırşehir 2000, 25.
[739]**Sivas Kültür Envanteri (Merkez İlçe),** …., 134.
[740]**Sivas Kültür Envanteri (Merkez İlçe),** …, 135.
[741]Dündar, 2004, 57-62.
[742] Çal, H. (2014). **Boyovası/Boyabat Kazasında Türk Mimarisi (Hurufat Defterlerine göre)**. 1. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yay 43-47: Boyabat'da bulunan düz ahşap tavanlı camiler için bkz.
[743]Çal (2014), 130-134.
[744]Çerkez, 2005, 301-302.
[745]**Samsun İl Özel idaresi Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**. Samsun (2009), 409.

özellikleriyle, diğer şehirlerde benzerlerinin küçük boyutlu sıradan benzerleri olmakla birlikte tavanlar bahsinde söz edeceğimiz tavan göbekleri ve genel tavan süslemeleri belirleyici unsurlarıdır.

23 camiden 22'si tek katlı bir kütleye sahipken, Paşa Köyü Camisi (Kat nu.3.2.1.15), alt katında yer alan *köy odaları* ile fevkani bir kuruluşa sahiptir.

Çankırı'daki çoğunluğu[746] küçük boyutlu mahalle mescidi görünümünde eserlerin ana *taşıyıcı elemanı* duvarlardır. Yalnızca merkezi plan şemasında inşa edilmiş Büyük Cami'nin (Kat nu.3.2.1.1) örtü sistemi, ikisi serbest ikisi duvara bitişik kare kesitli dört büyük ayağa oturan sivri kemerlerle taşınmaktadır. Hacı Şeyhoğlu C.'nde de (Kat nu.3.1.4) dört kenarda yer alan yuvarlak birer kemere oturan kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Başeğmez Köyü C.'nde (Kat nu.3.2.1.9) tavan harimin doğu ve batı duvarlarına bitişik iki ahşap direk ve bunlardan tavana doğru yükselen büyük dirseklerle de desteklenmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde iskelet sistemi henüz gelişmediğinden ana taşıyıcı eleman kalın masif duvarlardır[747]. Ayrıca sütun, ayak veya ahşap direkler de diğer taşıyıcı öğelerdir. Kalın duvarlarda taşıyıcı olmaları nedeniyle fazla açıklığa yer verilmemiş; çoğunlukla küçük mazgal pencereler ile az sayıda ve belli yerlere açılmış dikdörtgen pencereler ve kapı açıklıklarıyla bölünmüştür. Osmanlı döneminde ise Klasik Döneme doğru iskelet siteminin gelişmesiyle merkezi kubbeli yapılarda ayaklar ana taşıyıcı eleman olurken duvarlar taşıyıcı olmaktan çıkıp perde duvar halin alır[748]. Bu durum daha fazla pencere açılabilmesine olanak sağlamış ve daha aydınlık ve ferah bir iç mekân elde edilmiştir.

Kubbeli iki camide taşıyıcı elemanların dışında kavisli taşıyıcı olarak kemerler de kullanılmıştır. Büyük Cami'de (Kat nu.3.2.1.1) sivri kemer ve Hacı Şeyhoğlu C.'nde (Kat nu.3.1.4). yuvarlak kemer uygulanmıştır. Ayrıca Büyük Cami'nin pencere ve kapı açıklıkları basık kemerlidir.

Tezimizde yer alan camiler, *örtü sistemine* göre ahşap tavanlı ve kubbeli olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Yirmi üç camiden yirmi biri ahşap tavanlı, ikisi kubbelidir. Ahşap tavanla örtülü camilerin hepsi dıştan kırma çatıyla örtülüdür. Tavan çoğunlukla doğrudan duvarlara otururken, bir tek Başeğmez Köyü Camisi'nde (Kat nu.3.2.1.9) duvarlara yakın

---

[746] Kat no:(3.1.2.)1, .2; (3.2.1).2-8, (3.2.1).10-20.

[747] Anadolu Selçuklu dönemi yapı elemanları ile ilgili bkz: Kuban, D. (Editör). Yavuz, A. T. (2008). "Anadolu Selçuklu Mimarisinin Yapı Özellikleri". **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**. İstanbul, 281-299.

[748] Osmanlı Dönemi yapı elemanları ve inşa sistemi hakkında ayrıntılı bili için bkz.: Kuban, 1981, 154-188; Kuran A. vd. (Hazırlayan). Yorulmaz, M. (1988). "Yapısal Özellikler". **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**. İstanbul, 501-504; Kuran A. vd. (Hazırlayan). Arel, A. (1988) "Mekân Sorunu", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**. İstanbul, 505-510; Kuban, 2007, 452-456.

iki direk ve bu direklere yaslanan dirseklerle de desteklenmiştir. Kubbeli iki camiden Hacı Şeyhoğlu Camisi'nin kubbesi bağdadi, Büyük Cami'nin ise kâgirdir. Büyük Cami'de merkezi kubbe güney, doğu ve batı yanlardan yarım kubbelerle desteklenmiş, güney doğu ve güney batı köşelerdeki açıklıklar küçük kubbelerle örtülmüştür. Büyük Cami'nin son cemaat yeri orta kubbesi de elips biçiminde bağdadi kuruluştadır. Her iki eserde de kubbe geçişleri pandantiftir.

Günümüzde tamamen yenilenmiş Ali Bey Camisi de kubbe örtülü olmakla birlikte geçişleri sivri kemerli tromplarla sağlanmıştır.

Çankırı'daki camilerin malzeme- teknik yönünden, yakın çevredeki eserlerden önemli bir farklılıkları olmadığı gözlenmiştir. Araştırmamız sonucunda, camilerin inşa malzemesi, düzgün kesme taş, kabayonu taş, moloz taş, tuğla, kerpiç, ahşap şeklinde belirlenirken, taşın kullanım alanı bakımından daha fazla tercih edildiği anlaşılmıştır. Yapıların beden duvarlarında öncelikle taşa yer verilirken, bazı eserlerde taş tuğla almaşık düzende uygulanmış; geçiş elemanları, kemer, kubbe, minare gövdelerinde tuğla; özellikle merkezdeki geç dönem camilerinde, taş temel üstüne ahşap çatkılar arası kerpiç veya tuğla dolgu; tavanlar, minberler, vaiz kürsüleri, mahfiller, ve örtü sistemlerinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Ayrıca Hacı Şeyhoğu C.'nin kubbesi de bağdadi kuruluşta ahşap malzeme ile inşa edilmiştir.

Düzgün kesme taş Büyük C. (Kat nu.3.2.1.1), Ovacık Köyü C. (Kat nu.3.2.1.5), Çivi Köyü C. (Kat nu.3.2.1.20) ve Karadayı Köyü C. (Kat nu.3.2.1.11) iç ve dış beden duvarları ve kapı- pencere sövelerinde; ayrıca Büyük Cami'nin minare kaide ve gövdesinde; Yeni Cami'nin (Kat nu.3.2.1.4) yer yer beden duvarları ve duvar köşe bağlantıları ile alt pencere söveleri, taç kapı kütlesi ve minare kürsüsünde; Buğday Pazarı Camisi'nin (Kat nu.3.1.3.1). minare kaidesi alt kesimlerinde, Hacı Şeyhoğlu (Kat nu.3.1.4), Alacamescit (Kat nu.3.2.1.2) ve İmaret (Kat nu.3.1.2.1) camileri'nin Cumhuriyet döneminde yapılmış minare kaidelerinde kullanılmıştır. Düzgün kesme taş Anadolu Selçuklu döneminden itibaren birçok eserde, özellikle önemli yapılarda bazen hem iç hem dışta ve tüm cephelerde görülürken, bazen de yalnızca ana yola bakan giriş cephesinde kullanılmıştır. Ekonomik durumun düzgün ve istikrarlı olduğu klasik Osmanlı döneminde özellikle sultan ve ailesinin ve bazı önemli paşaların yaptırdığı eserlerde tercih edilmiştir[749].

Kabayonu taş, Yeni Cami (Kat nu.3.2.1.4), Hacı Şeyhoğlu C. (Kat nu.3.1.4), Çayırpınarı Köyü C. (Kat nu.3.2.1.6), Küçüklü Köyü C. (Kat nu.3.2.1.8), İnaç Köyü C.

[749] Kuban, 2007.

(Kat nu.3.2.1.10), Çağabey Köyü C. (Kat nu.3.2.1.14), Ahlat Köyü C. (Kat nu.3.2.1.17), Ünür Köyü C. (Kat nu.3.2.1.19), Çivi Köyü C. (Kat nu.3.2.1.20) beden duvarlarında, Buğday Pazarı C. (Kat nu.3.1.3.1) minaresinin kaidesinin üst kesimlerinde, Karataş C. (Kat nu.3.2.1.3) duvarları subasmanı seviyesinde, İmaret C. (Kat nu.3.1.2.1) son cemaat yeri su basmanı seviyesinde, karşımıza çıkar.

Moloz taş, Hacı Şeyhoğlu, Karataş, Alacamescit (Kat nu.3.2.1.2), Buğday Pazarı, Ahlat Köyü, Alaçat Köyü (Kat nu.3.2.1.16), İçyenice Köyü (Kat nu.3.2.1.7) camilerinde subasmanı seviyesinde yer alır.

Tuğla, duvarlarda Yeni Cami'de taşla birlikte almaşık olarak kullanılmıştır. Ayrıca ana duvarları hımış tekniğinde olan Karataş Camisi'nde kerpiçle birlikte dolgu malzemesi olarak yer alır. Tuğla bu iki yapı haricinde ana duvarlarda yer almaz. Büyük Cami'de örtü sistemi, Yeni, Buğdaypazarı, , Alacamescit, Hacışeyhoğlu ve Karataş Camileri'nin minare gövdeleri tuğla ile inşa edilmiştir. Taş tuğla almaşık düzeni, Osmanlı'nın ilk zamanlarında özellikle Bursa yapılarında Bizans mimarisinin de etkisiyle bir moda gibi yayılmış[750]. Klasik Osmanlı dönemi ve sonrasında da taş tuğla almaşık duvarlı eserler, eski sıklığıyla olmasa da yapılmaya devam edilmiştir. Çankırı Yeni Cami'de görülen almaşık duvarlar da bu düzenli dizilişi yansıtan taşradaki önemli örneklerdendir.

Hımış tekniği genelde merkezdeki camilerde karşımıza çıkar. Buğdaypazarı, Alacamescit ve Paşaköy (Kat nu.3.2.1.15) Camilerinin duvarlarında ahşap iskelet arası kerpiç, İmaret C.'nin harim duvarları moloz taş, son cemaat yeri duvarları kerpiç dolguludur. Ayrıca Büyük Cami son cemaat yerinin ikinci kademe duvarları da taş dolgulu inşa edilmiştir. Hımış tekniği özellikle Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Yozgat, Kastamonu, Boyabat, Merzifon gibi orta kuzey bölgelerde yaygın olarak karşımıza çıkan bir tekniktir. Bu yörelerdeki özellikle sivil mimaride konutlarda sıklıkla uygulama alanı bulmuştur[751].

Son cemaat yerine, dokuz camide yer verilmemiştir[752]. Dutağaç Köyü (Kat no:3.2.1.12) ve Ovacık Köyü (Kat no:3.2.1.5) camilerinin doğu cephe kuzey ucuna, İnaç Köyü Camisi'nin kuzey cephe batı ucuna, Başeğmez Köyü (Kat no:3.2.1.9) ve Doğantepe

---

[750] Batur, A. (1970). "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine". **Anadolu Sanatı Araştırmaları**. II, 186-187 (135-216).

[751]Hımış tekniği ile ilgili bkz. Eldem, S. H. (1984). **Türk Evi Osmanlı Dönemi**. C.3. İstanbul, 161-164; Hımış tekniğinin Ankara'daki örnekleri için için bkz. Öney, G. (1971). **Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları**. Ankara; Kalfagil, M. (1987). **Geleneksel Konutlarda Ahşap Yapı Konstrüksiyonları, Ankara Erzurum Mahallesi Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara; Akpolat M.S.- Eser, E. (Editörler) (2004). **Ankara, Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi**, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yay.;.Boyabat için bkz. Çal, 2014; Merzifon için bkz: Çerkez, 2005.

[752]Son cemaat yeri bulunmayan camiler: Karataş (Kat no:3.2.1.3), Yeni (Kat no:3.2.1.4), Ovacık Köyü (Kat no:3.2.1.5), İçyenice Köyü (Kat no:3.2.1.7), Başeğmez Köyü (Kat no:3.2.1.9), İnaç Köyü (Kat no:3.2.1.10), Dutağaç Köyü (Kat no:3.2.1.12), Ahlat Köyü (Kat no:3.2.1.17) ve Doğantepe Köyü (Kat no:3.2.1.18) Camileridir.

Köyü (Kat no:3.2.1.18) Camilerinin batı cephe kuzey ucuna ve Ahlat Köyü Camisi'nin de (Kat no:3.2.1.17) batı cephesi önüne son cemaat yeri denemeyecek biçimde dikdörtgen planlı birer giriş mekanı sonradan eklenmiştir. İmaret (Kat no:3.1.2.1), Buğdaypazarı (Kat no:3.1.3.1), Hacışeyhoğlu (Kat no:3.1.4), Büyük Cami (Kat no:3.2.1.1), Alacamescit (Kat no:3.2.1.2), Çayırpınarı Köyü (Kat no:3.2.1.6), Küçüklü Köyü (Kat no:3.2.1.8), Karadayı Köyü (Kat no:3.2.1.11), Beşdut Köyü (Kat no:3.2.1.13), Çağabey Köyü (Kat no:3.2.1.14), Paşa Köyü (Kat no:3.2.1.15), Alaçat Köyü (Kat no:3.2.1.16), Ünür Köyü (Kat no:3.2.1.19) ve Çivi Köyü (Kat no:3.2.1.20) Camilerinin son cemaat yerleri kuzey cephelerinde doğu batı ekseninde dikdörtgen planlı yerleştirilmiştir. Yalnız, Alacamescit C.'nin son cemaat yeri araziye ve önündeki sokağa uydurularak yamuk planda yapılmıştır. Büyük Cami, İmaret, Beşdut Köyü, Çağabey Köyü, Çayırpınarı Köyü, Çivi Köyü, Küçüklü Köyü, Ünür Köyü Camileri'nin son cemaat yerleri dört yönden kapalı, dikdörtgen plana sahiptir. Bunlardan Büyük ve İmaret Camileri hariç hepsi camilerin yapımından sonra Cumhuriyet döneminde inşa edilmiştir. Hacı Şeyhoğlu, Alacamescit, Karadayı Köyü Camilerinin son cemaat yerleri doğu- batı yanlardan duvarla sınırlandırılmış, kuzeyden ahşap direklerle dışa açılan revak şeklindedir. Alacamescit Camisi'nde son cemaat yerinin doğu duvarını minare kaidesinin batı duvarı teşkil ederken, batı duvarı sonradan yapılmış ince bir duvar şeklindedir. Buğdaypazarı C.'nin son cemaat yeri de kuzeyden revak şeklinde dışa açılmakla birlikte, doğu yandan alçak bir duvarla, batı yandan da alçak bir duvar ve kapı ile sınırlanmıştır. Paşa Köyü C.'nin son cemaat yeri de harimin kuzeyindeki köy odasının damını değerlendirmek suretiyle yapılmış, kuzey ve doğudan açık, batıdan duvarla kapatılmış biçimdedir. Büyük Cami'nin orijinal son cemaat yerinin ahşap direklerle dışa açılan revak şeklinde olduğu yayınlarda yer almaktadır[753]. Revaklı son cemaat yerlerinin üst örtüleri düz ahşap tavandır. Orta kısımları belli seviyelerde pahlanarak sekizgene dönüştürülmüş, kare kesitli ahşap direklerle taşınmaktadırlar (Çizelge 4.5).

[753] Akçel, A. - Can, A, 2008, 195.

Çizelge 4. 5 SON CEMAAT YERLERİ

		
Büyük Cami	İmaret Camisi	Hacışeyhoğlu Camisi
		
Buğdaypazarı Camisi	Alacamescit Camisi	Alaçat Köyü Camisi
		
Beşdut Köyü Camisi	Çayırpınarı Köyü Camisi	Çağabey Köyü Camisi
		
Çivi Köyü Camisi	Karadayı Köyü Camisi	Küçüklü Köyü Camisi

		
Paşa Köyü Camisi	Ünür Köyü Camisi	

Son cemaat yerleri ilk olarak 14.yy. Beylikler ve Erken Osmanlı dönemi camilerinde görülüp yaygınlaşmış; bununla birlikte Anadolu Selçuklu Dönemi tek kubbeli mescitlerinin giriş mekânları son cemaat yerinin habercisi olmuştur[754]. Bu giriş mekânları, Beylikler ve Osmanlı döneminde çoğunlukla kuzey cepheye bitiştirilerek revak şekline dönüşmüş ve son cemaat yeri haline gelmiştir. Revak birimleri kuzey cephenin genişliğine göre iki-yedi arasında değişir. Geç dönemlere kadar çoğunlukla kubbe, bazen tonoz örtülü birimlere ayrılan son cemaat yerleri özellikle düz ahşap tavanlı küçük camilerde düz ahşap tavanla- kırma çatı ile örtülmüştür. Revak şeklinde son cemaat yerinin ilk uygulandığı Bursa Alaaddin Camisi (1326'dan sonra)[755], İznik Hacı Özbek Camisi (1333)[756], Bursa İbrahim Paşa Camisi, Behramkale Hüdavendigar Camisi (14.yy.)[757], Kemalli Aslıhan Bey Camisi, Bursa İbn Bezzaz Camisi, Mudurnu Yıldırım Bayezid C. (1382'den sonra)[758] gibi eserlerde harim duvarı kuzeye doğru devam ettirilerek revakın yanları kapatılmıştır[759]. Bu özellik geç dönem ahşap tavanlı camilerde de görülmektedir. Hacı Şeyhoğlu, Alacamescit ve Karadayı Köyü C.'lerindeki gibi iki yanı kapalı tek yönden dışa açık revaklı son cemaat yerlerine Yozgat Cevahir Ali Efendi C. (1788)[760], Yozgat Başçavuş C. (1800-1801)[761], Yozgat Musa Ağa C. (1800-1801)[762], Yozgat Kayyımzade C. (1804)[763], Yozgat Nakipzade C. (1844)[764], Çorum İnayetullah C., Çorum Kunduzhan C., Çorum Ulu C. , Kayseri Şeyh C. (1576)[765], Kayseri Yanıkoğlu C., (1657)[766], Kayseri Çifteönü C. (1884)[767], Kayseri

[754] Dilaver, 1971, 21-23; Katoğlu, 1967, 81, dipnot:3.
[755] Kuban, 2007, 124,126.
[756] Kuban, 2007, 124.
[757] Kuban, 2007, 126.
[758] Kuban, 2007, 126-127.
[759] Kuban, 2007, 123.
[760] Acun, 2005, 57-60.
[761] Acun, 2005, 71-75.
[762] Acun, 2005, 95-97.
[763] Acun, 2005, 105-108.
[764] Acun, 2005, 123-125.
[765] Özbek, Y.ve Aslan, C. (2008). **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**. C.1. Kayseri, 108-111.
[766] Özbek- Aslan, 2008, 153-156.
[767] Özbek- Aslan, 2008, 228-230.

Kalemkırdı Mescidi (1797)[768], Kayseri Müftü C. (1716)[769], Manisa Yeni C. (1916-17 civarı)[770], Sivrihisar Eski Yazır Köyü C. (1870)[771], Denizli Çivril-Savran Köyü C. (1798-1799)[772], Samsun Havza Cevizlik Köyü C. (1879)[773] gibi bir çok cami ve mescitte rastlıyoruz. Son cemaat yerlerinin iki yandan duvarla kapatılması caminin plan şemasına bakılmaksızın uygulanmıştır. Klasik dönem camilerinde çoğunlukla kubbe örtülü revaklar üç yandan da dışa açık yapılmıştır. 18-19.yy'da sultanların yaptırdığı camilerin son cemaat yerleri kapalıdır[774]. İncelediğimiz eserlerden Büyük Cami'nin ve İmaret Camisi'nin son cemaat yerleri kapalı yapılmıştır. Büyük Cami'nin 19.yy'da eklenen son cemaat yerinin tüm birimleri kubbelerle, İmaret Camisi'nin ise düz ahşap tavan ile örtülüdür. Çankırı'daki camilerin son cemaat yerleri, yapıldıkları dönemlerin üsluplarına uydukları gibi, gerek kendi bölgesinden gerek diğer bölgelerdeki uygulamalardan farklılık göstermez.

Çankırı'da, 23 camiden 11'inde minare mevcuttur (Çizelge 4.6). 11 camiden altısı merkezde: Büyük Cami, Buğdaypazarı, Alacamescit, Hacışeyhoğlu, Karataş ve Yeni Cami; beşi merkez köylerde: Beşdut, Çağabey, İnaç, Paşa ve Doğantepe köyleri camileridir. Çankırı'nın geçirdiği büyük depremler sebebiyle çoğunluğu yıkılıp yeniden yapılmıştır. Minareler genellikle camilerin kuzeybatı uçlarına bitişik veya yakın konumda bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Yalnızca Alacamescit Camisi'nin minaresi kuzey cephenin doğu ucuna birleştirilmiş, Hacışeyhoğlu Camisi'nin minaresi de doğu cephenin kuzey ucuna yakın bağımsız inşa edilmiştir. Merkezdeki cami minarelerinden en eskisi olan Büyük Cami'nin minaresinin kaidesi orijinal olmakla birlikte gövde, petek ve külahı 1884 onarımında dönemin özelliklerine göre yenilenmişken, soğanvari külahı 1944 onarımında değiştirilerek bugünkü şeklini almıştır. Alacamescit ve Hacışeyhoğlu Camileri'nin minareleri 1950'lerden sonra yapılmıştır. Buğdaypazarı Camisi'nin minaresinin de gövde ve peteği aynı dönemlerde yenilenmiştir. Karataş ve Yeni Cami'nin minareleri asli hallerini korumakla birlikte çeşitli onarımlarla ve eklemelerle desteklenmişlerdir. Alacamescit, Hacışeyhoğlu, Buğdaypazarı, Karataş ve Yeni Cami'nin minareleri kesme taş kaideli ve tuğla gövdelidir. Büyük Cami'nin minaresi tamamen

[768] Özbek- Aslan, 2008, 191-194.
[769] Özbek-. Aslan, 2008, 199-200.
[770] Acun, 1999, 250-252.
[771] İnce, K. (1990). **Eskişehir ve Çevresindeki Osmanlı Devri Yapıları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 130-131.
[772] Çakmak, Ş. (1991). **Denizli İli'ndeki Türk Anıtları (Camiler)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 46-54.
[773] Bayraktar, M. S. (2005). **Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 137-140.
[774]Kuban, 2007, 629-643:Nusretiye C., Beylerbeyi C., Dolmabahçe C., Mecidiye C., Ortaköy C., Sadabad C., Pertevniyal C., Hamidiye C. hakkında bilgi için bkz.

kesme taş malzemelidir. Beşdut ve Çağabey Köyü Camilerinin minareleri de son zamanlarda betonarme tekniğinde yapılmıştır.

İnaç Köyü Camisi'nin minaresi tepesinde metal bir külah ve alemi olan ahşap bir direkten ibaret görünümüyle (Kat no:3.2.1.10), Paşa Köy C.nin minaresi kare prizma kaide üstüne metal malzemeden prizmatik planıyla (Kat no:3.2.1.15) ve Doğantepe Köyü C.nin minaresi ise betondan kübik bir kaide üstüne metal bidonların dizilmesiyle (Kat no:3.2.1.18) elde edilmiş absürd sembolik unsurlardır.

Beşdut Köyü ve Çağabey Köyü camilerinin çokgen prizmatik minare kaideleri hariç diğer minarelerin hepsinin kaideleri kare prizmatiktir. Alacamescit, Karataş ve Hacışeyhoğlu'nun pabuçları kalın kaytan bileziklerle sonlanan soğanvari biçimlidirler. Büyük Cami, Buğdaypazarı, Beşdut Köyü ve Çağabey Köyü camileri minarelerinin piramidal pabuçları vardır. Paşa Köyü C.nin minaresi hariç bütün minarelerin gövde ve petekleri silindirik, külahları konik biçimlidir. Yeni Cami, Buğdaypazarı, Hacışeyhoğlu, ve Alacamescit Camilerinde minare şerefe altları üç veya iki sıra testere dişi silmesinden meydana gelmektedir. Büyük cami ve Karataş C.'nin minare şerefe altları kadeh görünümlüdür. Çağabey C.'nin minaresinin şerefe altı ise iki sıra mukarnaslı konsollarla desteklenmiştir. Yeni Caminin parmaklıklı şerefe korkulukları haricinde, diğer minarelerin şerefe korkulukları düz taş bloklardan meydana gelmektedir. Çağabey C.'nin minaresi hariç kâgir minarelerin pabucunun bitiminde ve şerefenin biraz altında kaytan bileziklerle gövdeler hareketlendirilmiştir.

Çizelge 4. 6 MİNARELER

 			
Büyük Cami	Yeni Cami	Karataş Camisi	Buğdaypazarı Camisi
			
Alacamescit Camisi	Hacışeyhoğlu Camisi	Çağabey Köyü Camisi	

Silindirik biçimli minare gövdesi Karahanlılardan Osmanlılara kadar ana karakterini koruyarak gelmiştir. Ancak başlangıçtaki kalın ve hantal biçim Büyük Selçuklu ve sonrasında Anadolu Selçuklu dönemlerinde daha zarif ve ince bir hal almıştır. Ancak Osmanlı dönemine kadar bu eserler başlangıçtaki gibi yukarı doğru daralan bir biçimde inşa edilmişlerdir. Erken Osmanlıdan itibaren genelde silindirik biçimi koruyarak, ancak daha ince ve olgun görünüme kavuşarak gelişimini sürdürür.[775] Artık yukarı doğru daralma söz konusu değildir. Anadolu Selçuklu döneminde kaideler çoğunlukla dörtgen prizmal biçimliyken, Erken Osmanlı döneminde çokgen kaide daha yaygınlaşır. 15.yy. ikinci çeyreğinden itibaren Klasik dönmemde kare planlı kaide yeniden tercih edilir olmuştur[776]. Pabuç bölümü Anadolu Selçuklu döneminde kaide ve gövde arasında çap farkının ortaya çıkmasıyla gerek duyulmuş bir mimari elemandır. Anadolu Selçuklu döneminde prizmal biçimli pabuçlar, Erken Osmanlı'da tercih edilmemiştir. Bu dönemde kaideden gövdeye doğru daralarak yükselen, prizmatik üçgenlerin ters düz dizilmeleriyle meydana getirilmişlerdir[777]. Klasik dönemde bu tarz çok tercih edilmemiş, daha çok piramidal biçimli bir geçiş kullanılmıştır[778]. Şerefe altlarında Anadolu Selçuklu döneminde mukarnaslı korniş kullanılırken, Erken Osmanlı'da testere dişi biçiminde ve farklı biçimlerde kesilmiş tuğlaların birbiri üstüne bindirilmesiyle elde edilmiş farklı bir mukarnas uygulaması görülür. Klasik Osmanlı döneminde yeniden mukarnaslı şerefe kornişleri tercih edilmiştir[779]. Çoğunlukla tek şerefeli yapılmakla birlikte büyük sultan camilerinde iki, üç şerefe uygulaması da görülür (Edirne Eski Cami, Edirne Üç Şerefeli Cami, Süleymaniye Camisi, Sultan Ahmet Camisi gibi). Petek kısmı çoğunlukla gövdenin biçiminde ancak gövdeden biraz daha ince yapılırdı. Genel karakteriyle Osmanlı minareleri Anadolu Selçuklu minarelerine göre daha sade, cami ile orantılı ve silueti tamamlayan, küçük ölçekli ve sade kuruluşlarıyla dikkat çeker[780]. 18.yy ortalarından 19.yy. son çeyreğine kadar minareler yine genel karakterlerini korumakla birlikte çok ince ve yüksek inşa edilmişlerdir[781]. Kaideler de buna karşın incelmiş, geçiş unsuru olan pabuç bu amacından çok bezeme unsuru haline gelmiştir. Pabuçlarda soğanvari, ters kadeh biçimleri

[775] Eyice, S. (1979). "Anadolu'da Türk Minareleri". **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul, (C.8, 330-331); Uysal, A.O. (1990) "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler". **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XXXIII (1-2), 510

[776] Uysal, 1990, 518.

[777] Uysal, 1990, 521.

[778] Eyice,1979, 333; Gündüz, F. (2005). "Minare". **TDV. İslam Ansiklopedisi**. İstanbul, (C. 30, s. 100-10).

[779] Eyice, 1979, 333.

[780] Eyice,1979, 332; Uysal, 1990, 531:Bursa Ulu Cami minareleri, Edirne Eski Cami iki şerefeli minaresi ve Edirne Üç Şerefeli Cami'nin üç şerefeli ve iki şerefeli minareleri Karahanlı minarelerini hatırlatan büyük boyutlu silindirik biçimleriyle bu durumun istisnalarıdır.

[781] Eyice, 1979, 334.

veya sütun kaidelerini andıran biçimler; şerefe kornişlerinde boğumlu çıkıntılar ve bilezikler tercih edilmiştir[782]. Klasik dönemin konik külahı yerini üst üste boğumlardan meydana gelen Batılılaşma etkili biçimlere bırakmıştır. Yeni, Büyük, Alacamescit, Hacışeyhoğlu, Buğdaypazarı ve Karataş camilerinin minareleri genel görünüşleriyle Klasik Osmanlı geleneğini sürdüren, kübik kaideli, cami siluetiyle uyumlu orantılı, silindirik gövde ve petekli, konik külahlı minarelerdir. Ancak şehrin geçirdiği depremler esnasında üst tarafı yıkılan bu eserlerden Karataş ve Büyük Cami'nin şerefe altı kornişleri kadeh, diğerlerinin Erken Osmanlı döneminde yaygın testere dişi dizisi biçimlidir.

Mihraplar, genellikle güney duvarın ekseninde, iki yapıda (Alacamescit (Kat no:3.2.1.2) ve Buğdaypazarı (Kat no:3.1.3.1) camileri) eksenin doğusuna, iki yapıda da (Ahlat (Kat no:3.2.1.17) ve Ovacık Köyü (Kat no:3.2.15) camileri) eksenin batısına kaydırılarak yerleştirilmişlerdir. Alacamescit'in mihrabının eksenden kaymasının sebebi araziye yapıyı uydurmak olmakla birlikte, diğer üç yapıda binaların doğu ve batısına sonradan yapılan eklemeler sonucu mihraplar eksenden kaymıştır. Çoğunlukla alçı malzemeyle yapılmışlardır. Yalnızca Büyük Cami'nin (Kat no:3.2.1.1) mihrabı taş, Beşdut Köyü Camisinin (Kat no:3.2.1.13) yenilenen mihrabı da mozaik kaplamalıdır. Alacamescit, Küçüklü Köyü (Kat no:3.2.18), Ünür Köyü (Kat no:3.2.1.19) ve Çivi Köyü (Kat no:3.2.1.20) camilerinin mihrapları boyalı olduğundan malzemeleri kesin anlaşılamamaktadır. Mihraplardan on dokuzu yarım daire planlı (Çizelge4.7.a-b-c), dördü beş kenarlı (Büyük Cami, Başeğmez Köyü (Kat no:3.2.1.9), Karadayı Köyü (Kat no:3.2.1.11), Ovacık Köyü (Kat no:3.2.1.5) camileri) (Çizelge4.7.c) birer nişe sahip olup, boyuna dikdörtgen birer kütleyle çerçevelenmişlerdir. Altı mihrap mukarnas kavsaralıdır (Büyük Cami, Hacışeyhoğlu (Kat no:3.1.4), İnaç Köyü (Kat no:3.2.1.10), Başeğmez Köyü, Karadayı Köyü, Ovacık Köyü camileri) (Çizelge4.7.c). Onyedi caminin mihrap kavsarası ise çeyrek küre biçimlidir (Çizelge4.7.a,b). Bunlardan da yedisi yarım daire nişin devamı şeklinde sade bir biçimde sonlanmaktadır (Alacamescit, Küçüklü Köyü, Ünür Köyü, Beşdut Köyü, Çivi Köyü, Çağabey Köyü (Kat no:3.2.1.14) ve Alaçat Köyü (Kat no:3.2.1.16) camileri) (Çizelge4.7.a). Diğer onu ise birbirinin çeşitlemeleri şeklindedir; nişten kalın bir kaytan silmeyle ayrılan kavsaralar beş mihrapta kalın silmeden kavsaranın yanlarına doğru verev biçimde yükselen daha ince silmelerle üç bölüme ayrılmıştır (Karataş (Kat no:3.2.1.3), Yeni (Kat no:3.2.1.4), Dutağaç Köyü (Kat no:3.2.1.12), Doğantepe Köyü (Kat no:3.2.1.18), Ahlat Köyü (Kat no:3.2.1.17) camileri) (Çizelge4.7.b). Diğer beş eserde ise kavsara sadece kalın

[782] Eyice (1979), 334; Gündüz (2005), 100-101.

kaytan silmeyle nişten ayrılmıştır (Buğdaypazarı, İmaret, Paşa köyü, İçyenice Köyü, Çayırpınarı Köyü camileri) (Çizelge4.7.b).

Çizelge 4. 7. Mihraplar

a-Yarım daire nişli, Çeyrek küre kavsaralı

Alacamescid Camisi

Küçüklü Köyü Camisi

Ünür Köyü Camisi

Beşdut Köyü Camisi

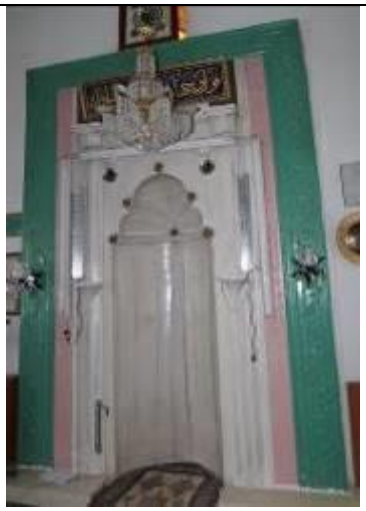
Çivi Köyü Camisi

Alaçat Köyü Camisi

Çağabey Köyü Camisi

b-Yarım daire nişli, Kalın kaytan silmeyle nişten ayrılan çeyrek küre veya dilimli kavsaralı.		
		
Karataş Camisi	**Dutağaç Köyü Camisi**	**Doğantepe Köyü Camisi**
		
Ahlat Köyü Camisi	**Yeni Cami**	**Buğdaypazarı Camisi**
		
İmaret Camisi	**Paşa Köyü Camisi**	**İçyenice Köyü Camisi**

Çayırpınarı Köyü Camisi

c-Çokgen nişli, Mukarnas kavsaralı

Ulu Cami

Hacışeyhoğlu Camisi

İnaç Köyü Camisi

Başeğmez Köyü Camisi

Karadayı Köyü Camisi

Ovacık Köyü Camisi

Beşdut Camisi'nin mihrap kütlesi orijinal olmakla birlikte son onarımda mozaik kaplanmak suretiyle bezenmiştir (Kat nu. 3.2.1.13). Beş mihrabın çerçevesi sonradan yapılmış boyamalar haricinde herhangi bir bezeme içermez (Alacamescit, Başeğmez Köyü, Küçüklü, Ünür, Çivi Köyü camileri) (Çizelge4.7.a). Yeni Cami (Kat nu. 3.2.1.4) ve Ahlat Köyü (Kat nu. 3.2.1.17) camilerinin mihrap çerçevesi içbükey bezemesiz silmelerden meydana gelir. Dört mihrabın çerçevesinde dış silmede mukarnas dizilerine yer verilmiştir (Hacışeyhoğlu, İnaç Köyü, Karadayı Köyü ve Ovacık Köyü camileri) (Çizelge 4.7.c). Hacışeyhoğlu'nun çerçevesindeki mukarnaslar küçük boyutludur. Mukarnaslı mihraplardan Büyük Cami (Kat nu. 3.2.1.1) ve Başeğmez Köyü Camisi'nin (Kat nu. 3.2.1.9) hariç diğerlerinin mukarnaslı çerçevelerinde her mukarnasın içinde yatay yerleştirilmiş zeytin dalını andıran bir motif yer alır. İnaç Köyü Camisi (Kat nu. 3.2.1.10) mihrabında sonraki ilk silmede, Hacışeyhoğlu (Kat nu. 3.1.4).ve Karadayı Köyü (Kat nu. 3.2.1.11) Camileri mihraplarında ikinci silmede eli belinde ve ok uçlarından meydana gelen kompozisyonla dolgulanmıştır. Karadayı Köyü ve Ovacık Köyü (Kat nu. 3.2.1.5) Camileri'nin mihrabında mukarnaslı silmeden sonraki ilk silme, içinde haç düzeninde sırt sırta vermiş dörder palmet yer alan zincirleme baklava motifleriyle dolgulanmıştır. İnaç Köyü Cami mihrabında ise içteki üçüncü şeritte kıvrım dallar üzerinde Rumilerden, dördüncü şeritte ise iç içe geçmiş daireler içinde yıldız çiçeklerinden meydana gelen birer silme dolanmaktadır. Hacışeyhoğlu, Ovacık Köyü ve İnaç Köyü cami mihraplarının köşeliklerinde yıldız çiçeği biçiminde birer gülbezek yer alır. Ovacık ve Karadayı Köylerinin mihrap köşelikleri ayrıca dairesel yıldız çiçeği ve radyal düzenden geometrik motiflerle doldurulmuştur.

İmaret (Kat nu. 3.1.2.1), Buğdaypazarı (Kat nu. 3.1.3.1), Karataş (Kat nu. 3.2.1.3), Dutağaç Köyü (Kat nu. 3.2.1.12) ve Doğantepe Köyü (Kat nu. 3.2.1.18) mihraplarında dış çerçevede iki dal üstünde yükselen gül sarmaşığı motifi kabartma olarak uygulanmıştır. Buğdaypazarı, Karataş, İmaret, Doğantepe Köyü mihraplarında iç çerçevede atlamalı düğüm ve yaprak motifinden meydana gelen silme yer alır. İmaret C. mihrabında iç çerçevede sırt sırta vermiş uçları kıvrık iki şeridin uç ve ortalarına yerleştirilmiş yaprak motifinden meydana gelen şeride yer verilmiştir. Çayırpınarı (Kat nu. 3.2.1.6) ve İçyenice (Kat nu. 3.2.1.7) mihraplarının profilli dış çerçevesinden sonra ayna düzeninde yerleştirilmiş yelpazeyi andıran yapraklardan meydana gelen motifin dizilmesinden meydana gelen bir silme vardır. Dutağaç C. mihrabında içteki silmede bitkisel dallardan meydana gelen zincir yan çerçeveleri kat eder. Alaçat C.'nin (Kat nu. 3.2.1.16) mihrabında tek silmede, Paşa Köyü C.'nin (Kat nu. 3.2.1.15) mihrabında ise yan yana iki silmede

birbirine sarmaşık gibi eklenen S kıvrımlarla edilmiş motifler ve bunların ortasında, yelpaze çiçekleri ve çarkıfelek motifleri belli bir düzen içinde dizilmiştir. Çağabey C. (Kat nu. 3.2.1.14) mihrap çerçevesinde atlamalı olarak yerleştirilmiş çarkıfelek, daire içinde kazayağı, tek yıldız çiçeği, yan yana çift yıldız çiçeği motifleri aralarına konan aynalı ok arkası deseni ile birbirlerinden ayrılmışlardır. Cumhuriyet döneminde yeniden yapılmış Mirahor C.'nin (Kat nu. 3.2.7.3).mihrabı bu gruptan özellikle Buğdaypazarı C.'nin mihrabına birebir benzemektedir. Bu nedenle bu mihraplar muhtemelen cumhuriyet dönemindeki onarımlarda yenilenmiştir.

Mihraplardan altısı bir tepelikle sonlanır (Hacışeyhoğlu (Kat nu. 3.1.4), Büyük Cami (Kat nu. 3.2.1.1), Ovacık Köyü (Kat nu. 3.2.1.5), Çayırpınarı Köyü (Kat nu. 3.2.1.6), Karadayı Köyü (Kat nu. 3.2.1.11),Çağabey Köyü (Kat nu. 3.2.1.14) ve Paşa Köyü (Kat nu. 3.2.1.15) camileri).Tepelikler genelde S-C kıvrımlı taç şeklinde olup ajur tekniğinde parça düşürülerek çeşitli motiflerle bezenmiştir. Büyük Cami'nin mihrap tepeliği yan kenarları dilimli ve içbükey üçgen bir biçime sahiptir. Tepe noktası bir palmetle sonlanır ve ön yüzü yine s- c kıvrımlı dallarla kabartma olarak süslenmiştir.

Çankırı'nın diğer ilçelerinden orijinal olduğunu düşündüğümüz Ilgaz Gaziler Köyü, Korgun Doğu Mahallesi, Kurşunlu Ulu, Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad-ı Veli, Eldivan Gölez Köyü, Kızılırmak Karamürsel Köyü, Sakarca Köyü, Yukarı Alagöz Köyü, Kahyalı Köyü, Şabanözü Gürpınar Köyü ve Yapraklı Tatlıpınar Köyü Camileri'nin mihrapları alçı malzemeyle yapılmıştır. Bu camilerden özellikle Kızılırmak Sakarca Köyü (Resim 4.33), Yukarı Alagöz Köyü (Resim 4.34) ve Şabanözü Gürpınar Köyü Camileri'nin (Resim 4.35) mihrapları gerek malzeme, gerekse mukarnas kavsaraları, çerçevelerindeki mukarnaslı silmenin şekli, yine çerçevelerindeki diğer kabartma elibelinde motiflerinin ardışık dizilmesiyle elde edilmiş motifleri, köşeliklerindeki gülbezekler ve dolgu bezemesi ile Çankırı merkez ilçe Ovacık, İnaç ve Karadayı Köyleri Camilerinin mihraplarıyla büyük oranda benzerlik gösterirler. Bunlardan Şabanözü Gürpınar Köyü C. mihrabında farklı olarak çerçevede mukarnas yoktur.

Resim 4.33. Kızılırmak Sakarca Köyü C. Mihrabı ve ayrıntısı.

Resim 4.34. Kızılırmak Yukarı Alagöz Köyü C. Mihrabı ve ayrıntısı.

Resim 4.35. Şabanözü Gürpınar Köyü C. Mihrabı ve ayrıntısı.

Yukarda saydığımız üç cami haricinde, Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad-ı Veli (Resim 4.36-a), Eldivan Gölez Köyü (Resim 4.36-b), Kızılırmak Karamürsel Köyü (Resim 4.36-c) ve Yapraklı Tatlıpınar Köyü Camileri'nin mihrapları da alçı malzemeyle yapılmış olmaları, mukarnaslı kavsaraları ve çerçevelerindeki desenler itibariyle Ovacık, İnaç ve Karadayı Köyleri Camilerinin (Çizelge 4.7.c) mihraplarını hatırlatan örneklerdir. Bütün bu örnekler Çankırı merkez ilçenin güney, güney doğu ve güneybatısında bulunan ilçelerdedir.

Resim 4.36. a) Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad-ı Veli C., b) Eldivan Gölez Köyü C. c) Kızılırmak Karamürsel Köyü C.

Kurşunlu Ulu C. (Resim 4.37) ve Kızılırmak Kahyalı Köyü C.'nin (Resim 4.38) mihrapları da alçı malzemeleri, mukarnaslı kavsaraları ile bu tipin farklı birer örneğidir.

Resim 4.37. Kurşunlu Ulu C. Mihrabı

Resim 4.38. Kızılırmak Kahyalı Köyü C. Mihrabı

Alçı Mihraplara, 14.yy öncesinde, yalnızca Harput Ulu Cami (12.yy. 2.yarısı) ve Konya Sakahane Mescidi (13.yy 2.yarısı) mihraplarında rastlanır[783]. Alçı mihrapların asıl gelişimi 14. – 15. yy' larda görülmekle birlikte hemen her dönemde örneklerine rastlamak mümkündür. Kastamonu Kemah Köyü Halil Bey C. (1363)[784], Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey C. (1366)[785], Merzifon II. Murad C. (1426)[786], Boyabat Cuma Köyü 2. Bayezid C. (15.yy. sonu)[787], Ayaş Ulu C. (13.yy sonu- 14.yy başı)[788], Karaman Akçaşehir Ulu C. (14.yy)[789], Karaman Yollarbaşı (İlistra) (14.yy)[790], Afyon Kabe Mescidi (1399)[791], Edirne Gazi Mihal C. (1422)[792], Ankara'da çoğu 15. yy ve 18. Yy ilk yarısına tarihlenen 52 adet mihrap[793], Çorum Abdülbaki Paşa C. (17.yy. ilk çeyreği)[794], Çorum Çakır C. (19.yy. ortaları)[795], Çorum İnayetullah C. (1900)[796], Çorum Kellegöz C. (17.yy.2. yarısı / 1908'de onarılmış)[797], Kulaksız C. (1814-15)[798], Kayseri Mehmet Ali Bey C. (1889)[799], Kayseri Germir Aşağı Mahalle C. (19.yy)[800], Kayseri Yeni C. (1900)[801], Kayseri Methiye Köyü C.

[783] Bakırer, Ö. (2000). **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları**. Ankara, 33.
[784] Bakırer, 2000, 223-224.
[785] Bakırer, 2000, 224-225.
[786] Çerkez, 2005, 202-203.
[787] Çal, 2014, 54.
[788] Bakırer, 2000, 225-227.
[789] Bakırer, 2000, 227-228.
[790] Bakırer, 2000, 228-230.
[791] Bakırer, 2000, 237-238.
[792] Ayverdi, 1989, 388.
[793] Eskici, B. (2001). **Ankara Mihrabları**. Ankara: Ahi Yakup C. harim ve son cemaat yeri mihrapları (1392), Ahi Tura Mescidi (14. Yy.sonu), Ahi Elvan C. (1413), Örtmeli Mescidi (14.yy.sonu-15.yy. başı), Resul Efendi C. (14.yy), İlyakut Köyü C. (14.yy), Karacabey C. (1427-1440), Gecik Mescidi (1443), Abdulkadir İsfehani Mescidi (15.yy), Geneği Mescidi (15.yy), Hacettepe C. (15.yy), Poyracı Mescidi (15.yy), Hacı İvaz Mescidi harim ve son cemaat yeri mihrapları (15.yy), Direkli C. (15.yy), Molla Büyük Mescidi (15.yy), Karanlık Mescid (15.yy), Hacı Doğan Mescidi (15.yy), Rüstem Nail Mescidi (15.yy), Hacı Seyid Mescidi (15.yy), Eyüp Mescidi (15.yy), Ayaş Ulu C. (15.yy), Başayaş Köyü C. (15.yy), Kalecik Saray C. (15.yy), Ayaş Killik C. (1560), Hallaç Mahmut C. (1545), Kurşunlu C. (16.yy), Leblebicioğlu C. (1713), Hacı Bayram C. (1714), Hacı İlyas C. (18.yy. ilk yarısı), Ağaç Ayak C. (18.yy ilk yarısı), Zincirli C. (18.yy ilk yarısı), Hacı Musa C. (18.yy ilk yarısı), Yeşil Ahi C. (18.yy ilk yarısı),, Balaban Mescidi (18.yy ilk yarısı), İbadullah C., Kağnıcıoğlu C., Çiçeklioğlu C. (18.yy ilk yarısı), Zeynel Abidin Mescidi (18.yy ilk yarısı), Hacı Arap C. doğu ve batı kanat mihrapları (18.yy ilk yarısı), Şeyh İzzettin C. (18.yy ilk yarısı),, Devdiran Mescidi (18.yy ilk yarısı), Ayaş Bünyamin C. (18.yy ilk yarısı), Ayaş Şeyh Muhyiddin C. (18.yy ilk yarısı), Sinanlı Ulu C. (18.yy ilk yarısı), Kutuören Köyü C. (18.yy ilk yarısı), Telli Hacı Halil Mescidi (1762), Sarı Kadı C. (1760-1783), Eskicioğlu C. (18.yy. ikinci yarısı), Ayaş Aktaş Mescidi (18.yy 2. Yarısı) mihrapları alçı malzemeyle yapılmıştır.
[794] Dündar, 2004, 8-14, fotoğraf:12.
[795] Dündar, 2004, 15-19, fotoğraf:26.
[796] Dündar, 2004, 27-31, fotoğraf:53.
[797] Dündar, 2004, 38-43, fotoğraf:239.
[798] Dündar, 2004, 50-56, fotoğraf:259.
[799] Yurdakul, E. (2007). **Kayseri Mihrapları (Kayseri Merkez ve İlçelerinde Bulunan Cami ve Mescidlerdeki Mihraplar)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri, 192-193, Tablo-1.
[800] Yurdakul, 2007, 192-193, Tablo-1.
[801] Yurdakul, 2007, 192-193, Tablo-1.

(1902)[802], Kayseri Hilmiye Köyü C. (1904-1906)[803], Kayseri Aziziye C. (1912)[804] mihrapları alçı malzemeyle yapılmış mihraplardandır.

Çankırı Hacışeyhoğlu C., Ovacık, İnaç ve Karadayı Köyleri Camilerinin alçı mihraplarında karşımıza çıkan kompozisyon, mukarnaslı kavsara, çerçevede en dışta mukarnas dizisi, ikinci ve üçüncü bordürlerde kalıplama tekniğinde yapılmış fazla derin olmayan kabartma geometrik ve bitkisel unsurlardan meydana gelen silmeler, silmelerin üzerindeki küçük kabaralar, köşeliklerde gülbezekler veya kabaralar, kavsara alt sırasındaki küçük nişler içindeki gülbezekler ile özellikle Ankara ve Kastamonu'daki Beylikler dönemine tarihlenen alçı mihrapları hatırlatmaktadır. Ankara Ahi Elvan C., Ankara Örtmeli Mescid, Ankara İki Şerefeli C., Ankara İlyakut Köyü C., Ankara Hacı İvaz Mescidi, Direkli C., Ankara Hacı Doğan Mescidi, Ankara Hacı Seyid Mescidi, Ankara Hacı Bayram C., Kastamonu Kemah Köyü Halil Bey C., Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey C., Kastamonu Honsalar C. (1439'dan önce)[805], Boyabat Cuma Köyü 2. Bayezid C., Edirne Gazi Mihal C. mihrapları üç veya dört yönden mukarnaslı silmeyle çerçevelenen, mukarnas kavsaralı erken dönem alçı mihraplardandır. Bursa Orhan C. (1340)[806], Bursa Yeşil C. (1419)[807], Edirne Muradiye C. (1436)[808] ve Konya Selimiye C. (16.yy. 2. yarısı)[809] mihrapları da çerçevede mukarnaslı silmeye yer veren Erken ve Klasik Osmanlı dönemi mihraplarıdır. Mukarnas dizisi, Çankırı örneklerinde dıştan birinci sıraya, saydığımız örneklerin bir kısmında ikinci veya üçüncü sıraya[810], Ankara dışındaki örneklerde de çoğunlukla dıştan ilk sıraya yerleştirilmiştir. Örtmeli Mescit ve Ahi Elvan C. gibi bazı örneklerde de Çankırı örneklerindeki gibi mukarnas nişleri arasına bitkisel motifler işlenmiştir[811]. Çerçevede kullanılan mukarnasların nişlerinin bitkisel bezemelerle süslendiği diğer bir yapı da Amasya Bayezid Paşa Camisidir. Caminin batı tabhane mekânının alçı panolarındaki mukarnaslı çerçevelerde nişlerin içi bezelidir[812].

---

[802] Yurdakul, 2007, 192-193, Tablo-1.
[803] Yurdakul, 2007, 192-193, Tablo-1.
[804] Yurdakul, 2007, 192-193, Tablo-1.
[805] Karaçağ, A. (2002). **Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya, 276.
[806] Bozkurt, T. (2007). **Osmanlı Selatin Cami Mihrapları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya, 20-25,289.
[807] Bozkurt, 2007, 54-64.
[808] Bozkurt, 2007, 69-77.
[809] Bozkurt, 2007, 120-124.
[810] Bkz: Eskici, 2001; Bozkurt, 2007: Mukarnaslı silme Ankara Hacı İvaz Mescidi, Direkli C., Ankara Hacı Doğan Mescidi, Ankara Hacı Seyid Mescidi, Ankara Ahi Elvan C., Ankara Örtmeli Mescidi, Bursa Orhan C. mihraplarında dıştan ikinci sıradadır. Bursa Yeşil C mihrabında 3. Sırada, Edirne Muradiye C. mihrabında 4. Sırada ve Konya Sultan Selim C. Mihrabında 5. Sırada yer almaktadır.
[811] Karaçağ, 2002, 73-74, 208.
[812] Karaçağ, 2002, 147,151.

Erken ve klasik dönemde bütün mihrap kavsaraları mukarnaslıdır. Geç Osmanlı döneminden ise mukarnaslı örnekler azalır. İstanbul Hırka-i Şerif C. (1847-1851)[813], İstanbul Ortaköy C. (1854)[814], İstanbul Yıldız (Hamidiye) C. (1885-1886)[815] başkentteki mukarnas kavsaralı örneklerdendir.

Geç dönemde taşradaki mukarnas kavsaralı sayılı örnek dışında barok etkili, iç ve dış bükey bileziklerin ardışık dizilmesiyle elde edilmiş mihraplar yaygındır. Çankırı'da birbirinin versiyonları şeklindeki Buğdaypazarı, İmaret, Karataş, Yeni, Dutağaç Köyü, Doğantepe Köyü, Ahlat Köyü, Paşa Köyü, İçyenice Köyü, Çayırpınarı Köyü Camileri mihraplarının nişten kalın bir kaytan silmeyle ayrılan kavsaraları ve bazısında yanlarına doğru verev biçimde yükselen daha ince silmelerle üç bölüme ayrılması, kaytan silmelerin nişin kuşatma kemerine s-c kıvrımları şeklinde yansıması barok etkiyi bir nebze de olsa hatırlatır. Çorum'da Çakır C. (19.yy.)[816], Gülabi Bey C. (16.yy. son çeyreği)[817] son cemaat yeri, İnayetullah C. (1900)[818], Kellegöz C. (17.yy. 2. Yarısı/1908'de onarılmış)[819], Kulaksız C. (1814-1815)[820], Ulu C. (1623-1640/1810 ve 1911 tamirleri)[821] ve Sancaktar C. (eski mihrabı)[822] mihraplarının kavsaraları Karataş, Yeni, Dutağaç Köyü, Doğantepe Köyü, Ahlat Köyü Camilerininki ile birebir benzeşmektedir. Ancak çerçevelerindeki bezemeler, sütuncelerin biçimleri, alınlıklar farklıdır. Çakır C. sade görünümü ve sütunceleri, alınlığı bezemesiz çerçevesi ile Ahlat Köyü C. mihrabı ile oldukça benzerlik gösterir. Gülşehir Karavezir Mehmet Paşa C. (1779)[823], İstanbul'da Ayazma C. (1760-1761)[824], Beylerbeyi C. (1778)[825], Eyüp Sultan C. (1798-1800)[826] ve Üsküdar Selimiye C. (1805)[827] mihraplarında kavsaranın tamamının iç ve dış bükey silmelerle bezendiği görülür. İç ve dış bükey silmeler kavsara kuşatma kemerine s-c kıvrımlar şeklinde yansımıştır. Çerçevelerdeki bezemeler muhtemelen yerel ustaların zevkini yansıtmaktadır, zira benzer

[813] Bozkurt, 2007, 192-196.
[814] Bozkurt, 2007, 202-206.
[815] Bozkurt, 2007, 207-210.
[816] Dündar, 2004, 211, fotoğraf:26.
[817] Dündar, 2004, 215, fotoğraf:32.
[818] Dündar, 2004, 225, fotoğraf:53.
[819] Dündar, 2004, 239, fotoğraf:81.
[820] Dündar, 2004, 259, fotoğraf:122.
[821] Dündar, 2004, 89-90, fotoğraf:223.
[822] Dündar, 2004, 331, fotoğraf:265: Cami, 1889'da kapsamlı onarım geçirmiş, 1965'te yeniden yapılmış.
[823] Ekiz, M. (2006).**Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 63, fotoğraf: 142.
[824] Bozkurt, 2007, 151-156.
[825] Bozkurt, 2007, 163-167.
[826] Bozkurt, 2007, 168-173.
[827] Bozkurt, 2007, 174-178.

kompozisyonlara Kültür envanterlerinden yaptığımız taramalar neticesinde yakın çevrede de rastlanmamıştır[828].

Minberlerin üçü onarımlar sırasında ahşap malzemeyle yenilendiğinden (Karataş, Yeni ve Beşdut Köyü Camileri); altısı ise onarımlar sonrası orijinal özelliklerini büyük oranda yitirdiklerinden (İmaret, Küçüklü Köyü, Alaçat Köyü, İçyenice Köyü, Doğantepe Köyü, Dutağaç Köyü) değerlendirmeye alınmamıştır (Çizelge 4.8). Orijinal ya da en azından onarımlar sonrasında yerleştirilmiş de olsa sanat değeri taşıdığını düşündüğümüz on üç minberden Büyük Cami'nin mermer, İnaç Köyü Camisi'nin alçı, diğer on biri ise ahşap malzemelidir. Bütün minberlerin aynalık kısmı dik üçgendir (Çizelge 4.8). Bu aynalıklar geometrik bölümlere ayrılarak bezenmiştir. Dokuz minberin korkuluğu ajurludur (Büyük Cami, Hacışeyhoğlu, Alacamescit, İnaç Köyü, Karadayı Köyü, Çiviköy, Ovacık Köyü, Paşaköy ve Çayırpınarı Köyü Camileri). Dördü ise pano üzerine çıtaların veya kartuşların çakılması suretiyle dolgulanmıştır (Buğdaypazarı, Ahlat Köyü, Başeğmez Köyü ve Çayırpınarı Köyü Camileri). Ajurlu korkuluklardan Büyük Cami'ninki, çokgenlerden meydana gelen; İnaç Köyü Camisi'nde de yan yana çemberler içinde üçgen dilimler meydana getirecek şekilde çubuklar bırakılarak parça düşürülmesiyle elde edilmiş birer kompozisyona sahiptir. Diğer ahşap minberlerde iç içe geçmiş çemberler meydana getirilmiştir.

On üç minberde de süpürgelik bölümü yer alır (Çizelge 4.8). Buğdaypazarı'nın minber süpürgeliği yatay yerleştirilmiş düz ahşap bir parçadan ibarettir. Diğerleri ise dikey ve yatay panolara bölünerek dekoratif kemerler ve geometrik motiflerle hareketlendirilmiştir. İnaç Köyü'nün minber süpürgeliği iki dikdörtgen çökertmeye bölünmüş ve bunların içine birer sepet kulplu kemerli açıklık yapılmıştır. Süpürgeliğin alt

---

[828] Tarama yaptığımız kültür envanterleri: Çam, N. (2006). **Gaziantep Türk Kültür Varlıkları Envanteri.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; **Amasya Kültür Envanteri,** Amasya Valiliği, Amasya 2007; Özkarcı, M. (2007). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş 46**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Özbek, Y. ve Aslan, C. (2008). **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**. C.1. Kayseri; Karpuz, H. (2009-a). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Karaman 07**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Karpuz, H. (2009-b). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya 42**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; **Samsun İl Özel idaresi Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**. Samsun 2009; Çam, N. (2010). **Adana Türk Kültür Varlıkları Envanteri**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; **Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri**. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları. (2010); **Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler**. Bursa (2011): Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları; **Sivas Kültür Envanteri (Merkez İlçe).** C. 1. Sivas (2011): Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü; Acun, H. (2013). **Manisa İlçeleri Türk Kültür Varlıkları Envanteri**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; **Çankırı Kültür Envanteri**, Ankara: Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yayınları. (2014); Özer, A. vd, (Hazırlayanlar). (2014). **Adıyaman Kültür Envanteri.** Adıyaman: Adıyaman Tanıtma Vakfı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı; Özkarcı, M. (2014). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Niğde 51**. C.1-2. Ankara; Şahin, H. vd. (Hazırlayanlar). (2014). **Malatya Kültür Envanteri**. Malatya; Tombul, M. (2015).**Çanakkale Kültür Envanteri: Arkeolojik yerleşim alanları ve Sanat Tarihi Yapıları**. Çanakkale: Çanakkale Valiliği.

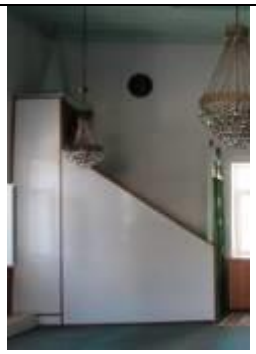
kısmı zemin dolduğundan altta kalmıştır. Büyük Cami ve Ovacık Köyü C.'nin minber süpürgeliği üç dikey, bir dik üçgen panoyla bölünmüştür. Hacışeyhoğlu C. ve Çağabey Köyü C. minber süpürgelikleri de üç dikey birer yatay dikdörtgen panoyla bölünmüştür. Ovacık' ınkiler düz bırakılmışken diğerlerinin dikey üç panosunun içi dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. Alacamescit, Karadayı Köyü, Paşaköy, Çayırpınarı Köyü, Ahlat Köyü Camileri'nin minber süpürgelikleri dört dikey, birer yatay dikdörtgen panoyla bölünmüştür. Çiviköy C.'nin minber süpürgeliği de beş dikey panoya, Başeğmez Köyü C.'nin minber süpürgeliği ise sekiz dikey panoya ayrılmıştır. Çayırpınarı'nın panoları sade bırakılmıştır. Alacamescit, Karadayı ve Ahlat Köyü camilerinde süpürgeliklerin dört panosu, Çiviköy ve Paşaköy de ise aradaki üç pano dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. Başeğmez Köyü'nün süpürgeliğindeki panolar yanları profilli düz kabartma kartuşlar şeklindedir. Kemersiz panoların içi Başeğmez Köyündeki gibi düz kabartma kartuşlarla doldurulmuştur. Yalnızca Hacışeyhoğlu C. ve Çağabey Köyü C.'nin minber süpürgeliğindeki yatay dikdörtgen panolar geometrik bezemelere sahiptir.

Beş minberde köşk altı, dolap olarak değerlendirilmiştir (Hacışeyhoğlu, Alacamescit, Çayırpınarı Köyü, Ahlat Köyü, Başeğmez Köyü Camileri) (Çizelge 4.8). Sekizinde ise geçit şeklindedir (Büyük Cami, Buğdaypazarı, İnaç Köyü, Karadayı Köyü, Çiviköy, Ovacık Köyü, Paşaköy, Çağabey Köyü. Geçit şeklinde olanlardan Buğdaypazarı Camisinin dikdörtgen biçimli olup sivri kemerli alınlığı vardır. Diğerlerinde açıklıklar dekoratif kemerlidir. Köşk kısmı İnaç Köyü Camisinin hariç dört kenarlı baldaken biçimindedir. Baldakenin kenarları geçit bölümündekilere benzer dekoratif kemerlerle hareketlendirilmiştir. İnaç Köyü C.'nin minber köşkü külah kaidesi altından başlayıp yere kadar inen bir bütün parça şeklindedir. Köşk bölümleri profilli saçaklarla sonlanır hepsinde. On bir minberin külahı kaide üstünde yükselir. Çiviköy ve Çayırpınarı Köyü Camilerinde minber külahları doğrudan köşkün üstüne yerleştirilmiştir. İnaç Köyü minber külahının kaidesi silindiriktir. Diğer minberlerin külah kaideleri altıgen prizma biçimindedir. Prizmatik kaidelerden beşinin kenarlarına dekoratif kemerler oyularak baldaken görünüm verilmiştir (Hacışeyhoğlu, Alacamescit, Karadayı Köyü, Ahlat Köyü ve Başeğmez Köyü Camileri). İnaç Köyü C. minberinin konik külahı haricinde diğer minberlerin külahları çokgen piramidaldir.

Çizelge 4. 8 Minberler

		
Büyük Cami	Hacı Şeyhoğlu Camisi	Alacamescit Camisi
		
Buğdaypazarı Camisi	İnaç Köyü Camisi	Karadayı Köyü Camisi
		
Çiviköy Köyü Camisi	Ovacık Köyü Camisi	Paşaköy Köyü Camisi

		
Çayırpınarı Köyü Camisi	Ahlat Köyü Camisi	Başeğmez Köyü Camisi
		
Çağabey Köyü Camisi		
		
İmaret Camisi	Küçüklü Köyü Camisi	Alaçat Köyü Camisi

		
İçyenice Köyü Camisi	Doğantepe Köyü Camisi	Dutağaç Köyü Camisi
		
Karataş Camisi	Yeni Cami	Beşdut Köyü Camisi

Minber kapılarından (Çizelge 4.9), Büyük Cami'ninki sivri kemerli açıklığa sahiptir. Üç minberin kapı açıklığı boyuna dikdörtgen biçimlidir (Hacışeyhoğlu, Başeğmez Köyü, Çayırpınarı Köyü Camileri). Altı minberin yuvarlak kemerli kapı açıklığı vardır (Alacamescit, Buğdaypazarı, Karadayı Köyü, Ovacık köyü, Ahlat Köyü, Çağabey Köyü camileri). İki minberin kapı açıklığı basık kemerlidir (Çivi Köyü ve Paşa Köyü Camileri). İnaç Köyü Camisi'nin minber kapısının sepet kulplu kemerli açıklığı vardır. Büyük Cami, Alacamescit, Hacışeyhoğu, Çivi Köyü, Karadayı Köyü, Çayırpınarı Köyü, Paşaköyü ve Başeğmez Köyü Cami minberlerinin enine dar dikdörtgen alınlıkları vardır. Bunlardan Büyük Cami'nin alınlığı sade olup üstünde siyah enine dikdörtgen kartuş içinde yazı yer almaktadır. Diğerleri enine tek veya üçlü kabartma kartuşlarla hareketlendirilmiştir. Bütün minberlerin kapıları birer tepelikle sonlanır. Ancak Çivi Köy Camisi'nde minber tepeliği kırılmıştır. Alacamescit Camisi'nin kapısı üstünde de alçak basit ve sonradan eklenmiş gibi görülen bir tepelik yer alır. Buğdaypazarı Camisi'nin minber kapısı üstünde palmet dizilerinden meydana gelen bir tepelik yer alır. Büyük Cami ve Ahlat Köyü Camisi'nin minber kapısı tepelikleri dilimli üçgen biçimindedir. Büyük Cami'ninkinin ortasında çini plaka yer alırken, diğerinin ortasında daire içinde baklava dilimi kafes motifi yer alır. Büyük caminin minber tepeliği metal malzemeden lale motifiyle sonlanır. İnaç Köyü

Camisi'nin minber kapısı tepeliği üç dilimli taç biçimlidir. Kenarları S- C kıvrımlarla hareketlendirilmiş tepeliğin ön yüzü de dalga motifleri ve yazı ile hareketlendirilmiştir. Diğer camilerin minber tepelikleri yarım daire biçimli olup içleri parça düşürülerek ajur tekniğinde yapılmış motiflerle bezenmiştir (Hacışeyhoğlu, Karadayı Köyü, Ovacık Köyü, Çayırpınarı Köyü, Paşaköy, Başeğmez Köyü ve Çağabey Köyü Camileri). Bu tepeliklerden Çağabey'in tepeliğinin yuvarlak biçimi rumi, palmet ve hilal motifleriyle meydana getirilmiştir. Ovacık Köyü'nün tepeliği içinde radyal biçimde oyulmuş ışınlar olan ortadaki çemberin iki yanına birer ibrik motifi oyulmuştur. Diğerlerinin tepeliklerinin içi radyal dizilimi damla biçimleri ile bezenmiştir. Karadayı Köyünün tepeliği üstünde lale motifi ile sonlanır. Büyük Cami ve İnaç Köyü camileri haricinde bütün minberlerin kapı söveleri tepeliğin hizasına kadar yükselerek sonlanır. Minber kapı sövelerinden Buğdaypazarı Camisi'nin yarım palmet motifiyle Hacı Şeyhoğlu Camisi'nin S kıvrımlı birer motifle, Karadayı Köyü Camisi'nin sivri uçları yukarı bakacak şekilde yerleştirilmiş baklava motifi ile sonlanan üst üste üç boğumlu dekoratif unsurlarla, Çivi Köyü, Çayırpınarı Köyü, Ovacık Köyü, Paşaköyü Camileri'ninki prizmatik kum saati biçimli unsurlarla, Ahlat Köyü ve Başeğmez Köyü Camileri'ninki Baklava motifini andıran dikey unsurlarla sonlanır. Çivi Köyün minber kapısı sövelerinin devamındaki kum saati motiflerinin üstünde dört ayaklı baldaken kuruluşlu kubbeli küçük birer biblo yer alırken biri yok olmuştur. Çağabey Köyü'nün minber kapısı sövelerinin devamındaki bezeme unsuru yarım kalmıştır. Bunlardan doğudaki daha ince belli bir kum saatinin tepesi yukarı bakan bir hilalle sonlanır. Batıdakinin hem kum saati hem de hilali tam oyulmadan bırakılmıştır.

Çizelge 4. 9 Minber Kapıları

			
Büyük Cami	Alacamescit Camisi	Buğdaypazarı Camisi	Hacışeyhoğlu Camisi
			
Çivi Köyü Camisi	İnaç Köyü Camisi	Karadayı Köyü Camisi	Çayırpınarı Köyü Camisi
			
Ovacık Köyü Camisi	Paşaköyü Camisi	Ahlat Köyü Camisi	Başeğmez Köyü Camisi
			
Çağabey Köyü Camisi			

İncelediğimiz minberle ilgili yayınlarda malzeme olarak Anadolu Selçuklu Döneminde yalnızca ahşap, Osmanlı döneminde ise taş, mermer ve ahşap kullanıldığı görülmüştür. Bu yayınlarda alçı malzemeli minbere rastlanmamıştır[829]. Çankırı İnaç Köyü Camisi'nin minberi alçıdan yapılmış olması nedeniyle şimdilik tektir diyebiliriz.

Anadolu Selçuklu döneminden itibaren Geç Osmanlı Dönemi dahil olmak üzere minberlerin yan aynalıkları çoğunlukla dik üçgen biçimli yapılmıştır[830]. Genellikle silmelerle çevrili aynalıklar dönemine ve bulunduğu yöreye göre bezenmiştir. Değerlendirmeye aldığımız bütün minberlerin aynalıkları da dik üçgendir. Çankırı'nın diğer ilçelerinde değerlendirmeye aldığımız eserlerin minberlerinde de dik üçgen aynalık görülür. Geç Osmanlı Döneminden Dolmabahçe C. (1855)[831], İstanbul Zeynep Sultan C. (18.yy sonu 19. yy başı)[832], İstanbul Zühdi Paşa C. (1883)147[833], İstanbul Nallı Mescit

---

[829] Oral, M. Z. (1962). "Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri". **Vakıflar Dergisi.**, V, 23-77; Bakırer, Ö. (1976). **13. ve 14. Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları**. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi; Çam, N. (2006). **Gaziantep Türk Kültür Varlıkları Envanteri**. Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları; Apa, G. (2007). **Osmanlı Dönemi Selâtin Cami Minberleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Bayrakal, S. (2007). **Erken Osmanlı Dönemi Minberleri (1300-1500)**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir; Özkarcı, M.(2007). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri**: **Kahramanmaraş.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Karpuz, H. (2009). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Karaman**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Karpuz; H. (2009). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri**: **Konya.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Çam, N. (2010). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Adana**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Altın, A. (2011). **Kayseri Minberleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri; Acun, H. (Editör) (2013). **Manisa İlçeleri Türk Kültür Varlıkları Envanteri**. Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları; Oral, B.(2014). **Mimar Koca Sinan'ın İstanbul'daki Camilerinde Minber**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara; Özkarcı, M. (2014). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Niğde**. Ankara; Çal, 2014; Apa Kurtişoğlu, G. (2015). **Anadolu Selçuklu Dönemi Ahşap Minberleri**. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayını; Taşkan, D. (2016). **Trabzon İli Camilerinde Ahşap Minberler**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

[830] Aksaray Ulu C. (M.1116/1155), Konya Alaeddin C. (1155), Ankara Alaeddin C. (1198), Divriği Kale C. (1180-81), Harput Ulu C. (1186), Malatya Ulu C. (13.yy), Kayseri Ulu C. (13.yy), Kayseri Lala Paşa C. (1206), Siirt Ulu C. (1214-15), Kayseri Hunat Hatun C. (1238), Sivrihisar Ulu C. (1245-46), Ankara Arslanhane C. (1289-90) ve Beyşehir Eşrefoğlu C. (1299) minberleri için bkz: Oral, 1962, 23-77; Apa Kurtişoğlu, 2015.
Bergama Ulu C. (1398), Bursa Ulu C. (1399), Ayaş Ulu C. (15.yy), Ankara Ahi Elvan C. (1413), Edirne Eski C. (1414), Bursa Umur Bey Namazgahı (15.yy), İstanbul Murad Paşa C. (1471-72), Afyon Gedik Ahmed Paşa C. (15.yy), Manisa İvaz Paşa C. (1484), İstanbul Davud Paşa C. (1485), Amasya II. Bayezid C. (1486), Amasya Mehmed Paşa C. (1486), Edirne II. Bayezid C. (1487), Malkara Gazi Ömer Bey C. (1487), Kütahya Hisar Beyi Oğlu Mustafa C. (1487), Manisa Hatuniye C. (1490), Edirne Süleyman Paşa C. (1493), İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa C. (1496) gibi Erken Osmanlı Dönemi minberleri için bkz: Bayrakal, 2007.
İstanbul Yavuz Sultan Selim C. (1522-23), Üsküdar Mihrimah Sultan C. (1542), İstanbul Şehzade Mehmed C. (1544-48), İstanbul Süleymaniye C. (1562-63), Konya Selimiye C. (1566), Edirne Selimiye C. (1569—1575), Karapınar Sultan Selim C. (1569), Atik Valide Sultan C. (1577-83), Manisa Muradiye C. (1578), Hadım İbrahim Paşa C. (1551), Sinan Paşa C. (1555), Kara Ahmed Paşa C. (1565), Rüstem Paşa C. (1561), Edirnekapı Mihrimah Sultan C. (1562-65), Kadırga Sokullu Mehmed Paşa C. (1571-72), Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa C. (1577-78), Zal Mahmud Paşa C. (1551-1580), Kılıç Ali Paşa C. (1580), Mehmed Ağa C. (1591), Ramazan Efendi C. (1586), Mesih Mehmed Paşa C. (1586), Nişancı Mehmed Paşa C. (1584-89), İstanbul Sultan Ahmet C. (1616), gibi Klasik dönem minberleri için bkz: Oral, 2014.

[831] Batur, A. (1994). "Dolmabahçe Camii". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. İstanbul, (C. 3, s.88).

[832] Gültekin, G. (1994)"Zeynep Sultan Camisi ve Sıbyan Mektebi". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.** İstanbul, (C. 7, s.551).

(1866-1920)148[834], Trabzon Akçaabat Orta Mahalle C. (1807)[835], Trabzon Araklı Kayacık Köyü C. (1768)[836], Trabzon Arsin Çatak Köyü C.(1899)[837] minberleri de aynalıkları da dik üçgen biçimindeki yüzlerce örnekten birkaçıdır.

Buğdaypazarı Camisi'nin minberinde olduğu gibi aynalık ve süpürgeliğin kaynaştığı örneklere çoğunlukla Geç dönemde taşrada rastlanmakla[838] birlikte Anadolu Selçuklu ve Erken Osmanlı Dönemlerinden az da olsa örnek vardır[839]. Geç Osmanlı Döneminden Trabzon'da Çaykara Taşkıran Köyü Merkez C. (1896), Of Saraçlı Köyü C. (1904) ve Of Tekeoba Köyü Geçici Mescidi (1894)[840], Adana Kozan Hoşkadem C. (1890)[841], Maraş Elbistan Ulu C. minberi (1921)[842] ve Karaman Ayrancı İlçesi Büyük Koraş Köyü C. (1862)[843], Nevşehir Avanos Sarılar Köyü C. (20. yy ilk yarısı)[844] ve Ürgüp Şahin Efendi Köyü C. (1900)[845] minberleri bu tip aynalık ve süpürgeliğin kaynaştığı örneklerdir.

İncelediğimiz eserlerden Karadayı, Çivi, Çağabey ve İnaç Köylerinin Camileri'ndeki minberlerde rastladığımız kemerli açıklık biçimindeki süpürgeliklere Erken Osmanlı döneminden itibaren rastlanıyor[846]. Erken Osmanlı Döneminden[847]: Manisa İvaz Paşa C. (1484), Amasya 2. Bayezid C. (1485), Amasya Mehmed Paşa C. (1486), Edirne 2. Bayezid C. (1487-88), Malkara Gazi Ömer Bey C. (1487-88), Manisa Hatuniye C. (1490-91), Edirne Süleyman Paşa C. (1493), İstanbul Atik Ali Paşa C. (1496); *Klasik Dönemden*[848] Atik Valide Sultan C. (1577-83), Yavuz Selim C. (1522-23), Şehzade Mehmed C. (1544-48), Hadım İbrahim Paşa C. (1551), Sinan Paşa C. (1555), Kara Ahmed Paşa C. (1565), Rüstem Paşa C. (1561), Süleymaniye C. (1562), Edirnekapı Mihrimah Sultan C. (1562-65), Kadırga Sokullu Mehmed Paşa C. (1571-72), Azebkapı Sokullu Mehmed Paşa C.

---

833 Demirsar, B. (1994). "Zühdi Paşa Camii". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. İstanbul, (C. 7, s. 568).
834İstanbul Nallı Mescit (1866-1920) minberi için bkz.: Karakaya, E. (1994). "Nallı Mescid". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. İstanbul, (C. 6, s.42).
835 Taşkan, 2016, 621.
836 Taşkan, 2016, 621.
837 Taşkan, 2016, 621.
838 Taşkan, 2016, 633.
839 Anadolu Selçuklu Döneminden Divriği Ulu Cami (1240) minberi için bkz: Oral, 1962, 43-49; Apa Kurtişoğlu, 2015, 175-188; Erken Osmanlı Döneminden Gelibolu Azebler Namazgahı (1407) minberi için bkz: Bayrakal, 2007, 74.
840Taşkan, 2016, 626.
841 Çam, N. (2010). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Adana 01**. Ankara: TTK yayınları, 347.
842 Özkarcı, M. (2009). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş 46.** Ankara: TTK yayınları, 1021.
843 Karpuz, H. (2010). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Karaman 07.** Ankara: TTK yayınları, s. 427.
844 Koçer, S. (2015). **Nevşehir'de Geç Dönem Dinin ve Sosyal Yapılar: Tanzimat'tan 1839-Cumhuriyet'e 1923**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri, 237.
845 Koçer, 2015, 193.
846 Taşkan, 2016, 635.
847 Bayrakal, 2007.
848 Oral, 2014.

(1577-78), Zal Mahmud Paşa C. (1580), Kılıç Ali Paşa C. (1580), Mehmed Ağa C. (1591), Ramazan Efendi C. (1586), Mesih Ali Paşa C. (1586), Nişancı Mehmed Paşa C. (1584-89); *Geç dönemden*[849]: Nuru Osmaniye C. (1748-55), Ayazma C. (1757-60), Laleli C. (1759-63), İstanbul Fatih C. (1771), Beylerbeyi Hamid-i Evvel C. (1777-78), Eyüp Sultan C. (1798-1800), Trabzon Gülbahar Hatun C. (19.yy)[850], Trabzon İskender Paşa C. (19.yy)[851] ve Trabzon Çarşı C. (1839)[852] minberlerindeki gibi birçoğunda süpürgelik kısmında kemerli açıklıklara yer verilmiştir.

Hacışeyhoğlu C., Alacamescit C., Paşaköy C. ve Ahlat Köyü C. minberlerindeki gibi süpürgelik kısmının sağır kemerlerle hareketlendirildiği örneklere Anadolu Selçuklu döneminden itibaren rastlanmakla birlikte çoğunlukla 14.-15. Yy ilk yarısında yaygındır[853]. Ankara Arslanhane C. (1289-1290)[854], Ankara Kızılbey C. (), Manisa Ulu C.(1376), Bursa Ulu C. (1399), Ankara Ahi Elvan C. (1413), Tire Yavukluoğlu C. (15.yy) minberleri bu tipin örneklerindendir[855].

Süpürgeliğinde dikdörtgen panolara yer veren Hacışeyhoğlu C., Ovacık Köyü C., Paşaköy C., Çayırpınarı C., Başeğmez C., Ahlat Köyü C. minberlerinde süpürgelik ya tamamen ya da çoğunlukla kuzey uca yakın dikdörtgen panolar halinde yapılmıştır. Manisa Ulu C.(1376), Bursa Ulu C. (1399), Artvin Hopa Esenkıyı Köyü C. (1850), Trabzon Arsin Çatak Köyü C.(1899), Çaykara Taşkıran Köyü C. minberleri dikdörtgen panolardan meydana gelen örneklerden bazılarıdır[856]. Çankırı'daki Hacışeyhoğlu C. hariç diğer örnekler, saydığımız örneklere göre bezemesiz, sade panolara sahiptir. Hacışeyhoğlu'nun ise dikdörtgen panosunun içi geometrik geçmelerden meydana gelen bir bezemeye sahiptir.

İncelediğimiz eserlerden Ovacık Köyü Camisinin minber korkuluğu boğumlu parmaklıklardan, Ahlat Köyü C. ve Başeğmez Köyü C. minber korkulukları yan yana dizilmiş dikdörtgen biçimli kartuşlarla doldurmak suretiyle meydana getirilmiştir, Buğdaypazarı C. ve Çağabey Köyü C. minberlerinde çıtaların çakılmasıyla meydana getirilmiş geometrik desenlere yer verilmiştir. Büyük Cami'nin korkuluğunda parça çıkarılarak ajurlu yapılmış ağ biçimli geometrik bir bezeme mevcuttur. Diğer camilerin minberlerinde yine parça düşürülerek ajur tekniğinde veya çıtaların çakılması ile iç içe geçme dairelerden meydana gelen silmeyle doldurulmuştur. Parmaklık şeklinde korkuluk

[849] Apa, 2007.
[850] Taşkan, 2016, 636.
[851] Taşkan, 2016, 636.
[852] Taşkan, 2016, 636.
[853] Bayrakal, 2007, 275; Taşkan, 2016, 636.
[854] Apa, 2015, 237.
[855] Bayrakal, 2007, 46, 81, 113; Taşkan, 2016, 636.
[856] Taşkan, 2016, 639.

Anadolu Selçuklu Döneminden yalnızca Harput Ulu Camisi (1186)[857] minberinde görülür. Erken Osmanlı dönemi minberlerinde rastlanmamıştır. Klasik Osmanlı döneminden sadece İstanbul Sinan Paşa Camisi'nin mermer minberinin korkulukları parmaklık şeklindedir. Geç dönemden Trabzon'da bir grup cami[858] ile Rize'de Çamlıhemşin Şenköy C. (19.yy), Güneyce Şimşirli Köyü C. (1849)[859], Çayeli Yavuzlar Köyü C. (1882)[860], Çayeli Ormancık Köyü C. (19.yy)[861], Merkez Küçük Gülbahar Hatun C. (19.yy); Artvin'de Borçka Çavuşlu (Mürgüvet) Köyü C. (1861)[862], Borçka Muratlı (Maradit) Köyü C. (1845)[863], Sinop Salar Köyü Köyü C. (1876)[864] minberlerinde görülür.

Parça düşürülerek yapılan ajurlu korkuluklar hemen her dönemde tercih edilen bir teknik olmuştur[865]. Trabzon'da Maçka Akmescit Köyü C. (1873), Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mah. C. (1889), Maçka Şahinkaya Beldesi Oğulağaç Köyü C. (1868), Merkez Ebubekir C. (1759), Of Gürpınar Beldesi Hacı Bayram Mh. C. (1887), Rize 'de Fındıklı Yenimahalle C. (1810), Fındıklı Merkez C. (1845), Fındıklı Meyveli Köyü C. (1871), Ardeşen Işıklı Köyü C. (1887), Ardeşen Seslikaya Köyü C. (1886), Ardeşen Tunca Köyü C. (1909), Çamlıhemşin Aşağı Camlıca Köyü C. (19.yy), Çayeli Salihoğlu (Komika) Köyü C. (1890), Hemşin Yaltkaya Köyü Ali Çelebi C. (1863), Güneysu Çamlıca Köyü Ilıca C. (1862); Artvin'de ise Merkez C. (1866), Camili (Macahel) Maralköy İremit C.(19.yy), Hopa Esenkıyı Köyü Yukarı Mh. C. (1850) ve Arhavi Ortacalar Köyü C. (19.yy) minber korkulukları[866], Kayseri'de Talas Han C. (1899), Yeşilhisar Keşlik Köyü C. (1899), Pınarbaşı Mehmet Ali Bey C. (1889), Yeşilhisar Hasan Efendi C. (1894), Pınarbaşı Methiye Köyü C. (1902), Pınarbaşı Hilmiye Köyü C. (1902), Pınarbaşı Aziziye C. (1912),

---

[857] Apa, 2015, 79.

[858] Taşkan, 2016, 644, dip not: 193: Araklı Turnalı Köyü C. (1842), Çaykara Kabataş Köyü (1811), Çaykara Maraşlı Köyü, Çaykara Soğanlı Köyü Üç Direk Mh. (1898), Çaykara Uzuntarla Köyü, Çaykara Uzungöl Filak Mh. (1813), Dernekpazarı Akköse Köyü (1865), Dernekpazarı Günebakan Köyü (1869), Dernekpazarı Ormancık Köyü (1892), Dernekpazarı Taşçılar Köyü (1804), Dernekpazarı Tüfekçi Köyü (1896), Hayrat Dereyurt Köyü Merkez (1831), Hayrat Geçitli Köyü Merkez C., Köprübaşı Beşköy Yılmazlar Mh., Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mh. (1883), Of Korkut Köyü (1901), Of Bölümlü Beldesi Büyük (Siliman) C., Of Bölümlü Beldesi Mithatpaşa C. (1846), Of Keler Köyü Camisi Minberi (Rize Kalkandere Hüseyin Hoca köyü) (1834), Of Sugeldi Köyü Aşağı Mh.C. (1835), Of Uğurlu Beldesi Molla Ömerli C. (1811-13), Of Yazlık Köyü C., Sürmene Aşağıovalı Köyü İrfanlı Mh. C. (1829), Sürmene Çamburnu Köyü Kuşluca Mh. C. (1893), Sürmene Çamburnu Köyü Gökçesu Mh. C., Sürmene Çamlıca Mah. C. (1827) minberleri.

[859] Terzioğlu, O. (2008). **Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı**. İzmir: Rize Valiliği İl Özel İdaresi, 16-21; Taşkan, 2016, 644

[860] Terzioğlu, 2008, 42-43; Taşkan, 2016, 644

[861] Terzioğlu, 2008, 30-35;Taşkan, 2016, 644

[862] D. Taşkan, **Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Ankara 2011, 18-19; Taşkan (2016), 644

[863]Taşkan (2011), 36-39;Taşkan (2016), 644

[864] Çal, 2014, 256; Taşkan, 2016, 644

[865] Taşkan (2016), 645, dip not: 209, 210, 211;

[866] Taşkan (2016), 646-647.

Pınarbaşı Altıkesek Köyü C. (20.yy başı) minber korkulukları[867] bu şekilde yapılmıştır. Bu örneklerin çoğu oldukça bezemelidir. Çankırı'daki örnekleri bu eserlerle karşılaştırdığımızda Çankırı'dakiler son derece sade mütevazıdır.

Minber korkuluğu köşelikleri, Büyük C., Buğdaypazarı C., Alacamescit C., Ovacık Köyü C. ve İnaç Köyü C. minber korkuluklarında hem kapı hem köşkle birleştikleri yerlere köşelik konmuştur. Köşelik, Anadolu Selçuklu dönemi minberlerinde görülmez; Erken Osmanlı döneminde Bursa Ulu C. ve Edirne Eski C. gibi çok az örnekte, Klasik dönem minberlerinin çoğunda uygulanmıştır. Geç dönemde ise daha azalan bir unsurdur[868].

Köşk altı, kemerli açıklık şeklinde geçit olarak değerlendirilen örneklere Anadolu Selçuklu Döneminde rastlanmaz, Osmanlıda ise her dönemde görülen bir şekildir[869]. Köşk altının dolap olarak değerlendirildiği örneklerse daha azdır[870].

Minber köşkleri İnaç Köyü C. minberinin silindirik köşkü hariç hepsinde baldaken kuruluşludur. Baldaken köşk, Anadolu Selçuklu döneminden Osmanlı'nın son zamanları dahil çoğunlukla camilerin minberleri baldaken köşklü yapılmıştır[871].

Vaaz kürsüleri, Büyük Cami haricinde harimlerin güneydoğu köşelerine yerleştirilmiştir (Çizelge 4.10). Büyük Cami'de vaiz kürsüsü, güneydoğu filayağının batı yüzüne yanaşık vaziyette yerleştirilmiştir. Ünür Köyü Camisi.'nin vaiz kürsüsü de bugün atıl vaziyette bir kenara atılmış durumdadır. Vaaz kürsülerinden dördü son yıllarda yapılmış yeni unsurlardır (İmaret, Karataş, Beşdut Köyü ve İçyenice Köyü Camileri). Diğer kürsülerden Karadayı Köyü ve Çivi Köyü camilerininkinin orijinal olduğunu düşünmekteyiz. Büyük Cami'nin vaiz kürsüsü de 1884 onarımında eklenmiştir. Diğerleri özellikle korkuluklarındaki parmaklıkların görünümü nedeniyle cumhuriyet dönemindeki onarımlar esnasında yenilenmiş izlenimi vermektedirler. Karadayı Köyü ve Ünür Köyü Camilerinin vaaz kürsüleri duvardan bağımsızdır, diğerleri duvara bitişik yapılmıştır. Bunlardan Çayırpınarı Köyü ve Çağabey Köyü Camileri'nin vaaz kürsüleri ters piramidal kaideli ve kare planlı gövdelidir. Alaçat Köyü Camisi.'nin vaaz kürsünün kaidesi yoktur, gövdesi çeyrek daire biçimindedir. Karadayı Köyü Camisi.'nin vaaz kürsüsü dört ayak üzerinde yükselen kare planlı kaidelidir. Gövdesi de kare planlıdır. Büyük Cami'nin kürsüsünün kaidesi alt kısmı daha ince üst yarısı daha geniş dairesel kum saati biçimindedir. Gövdesi de daireseldir. Diğerleri çeyrek koni biçimli kaidelere ve çeyrek

[867] Altın, A. (2011). **Kayseri Minberi (Cumhuriyet Dönemine Kadar)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri, 202 298; Taşkan, 2016, 647.
[868] Taşkan, 2016, 648-649.
[869] Taşkan, 2016, 659.
[870] Taşkan, 2016, 661.
[871] Taşkan, 2016, 680.

daire gövdelere sahiptir. Büyük Cami'nin kaidesi rokoko unsurlarla bezenmiştir (aşağıdan yukarı kemerlemeler içinde damla motifleri, yumurta dizisinden meydana gelen birer silme, kabartma girland motifi aralarında istiridye kabuğu, üstünde ortasından kalın bir urganla bağlanmış akantus demeti, son olarak atlamalı dizilmiş küçük nişlerle akantus yaprakları). Karadayı Köyü Camisi' nin kaidesi kabartma dikdörtgen kartuşlarla geometrik bölümlere ayrılmıştır. Büyük Cami'nin vaiz kürsüsü korkuluğu da silindirik biçimidir. Küçük kare parçalar düşürülerek ajurlu yapılmış aralara dairesel ve bitkisel motifler eklenerek hareketlendirilmiştir. Karadayı Köyü ve Çivi Köyü Camilerinin vaiz kürsülerinin korkulukları birbirine benzer vaziyette servi motiflerinin parmaklık gibi dizilmesinden meydana gelir. Bütün kürsülerin portatif ahşap merdivenleri vardır.

Geç Osmanlı Dönemi vaaz kürsüleri incelendiğinde ahşap veya mermer olarak yapıldıkları görülür. Nur-u Osmaniye C. (1748-55), Ayazma C. (1757-60), Eyüp Sultan C. (1798-1800), Selimiye C. (1801-05), Nusretiye C. (1826), Küçük Mecidiye C. (1848), Hırka-i Şerif C. (1850), Ortaköy C. (1854), Dolmabahçe C. (1855), Aksaray Valide C. (1869-71) ve Yıldız Hamidiye C. (1885) kürsüleri mermer örneklerdendir. Eminönü Yeni C. (1597–1663), Laleli C. (1759–63), Fatih C. (1766), Beylerbeyi Hamidiye C. (1777–78), Emirgan C. (1838), Bezmi Alem Valide C. (1843) ve Teşvikiye C. (1854) kürsüleri ahşap malzemelilere örnek olarak verilebilir[872]. Sabit veya serbest olarak yapılan kürsülerden, sabitler çoğunlukla mermerden yapılmıştır. Büyük C. vaaz kürsüsü gibi bir taşıyıcı elemana bağlı olanlar Nur-u Osmaniye C. (1748-1755) ve Eyup Sultan C. (1778-1800) kürsüleridir. Ayazma C. (1757-60), Selimiye C. (1801-05), Nusretiye C. (1826), Ortaköy C. (1854), Teşvikiye C. (1854) ve Yıldız Hamidiye C. (1885) kürsüleri ise duvara sabitlenmiş örneklerdir. Teşvikiye C. kürsüsü de sabit ahşap kürsülere örnek teşkil eder[873].

Geç dönem mermer vaaz kürsüleri, çoğunlukla bir kaide üzerinde yükselir. Emirgan C. (1838), Bezmi Alem Valide C. (1843) Nur-u Osmaniye C. (1748-55), Eyup Sultan C. (1798-1800), Küçük Mecidiye C. (1848), Hırka-i Şerif C. (1850), Dolmabahçe C. (1855), Aksaray Valide C. (1869-71) ve Yıldız Hamidiye C. (1885) kürsüleri çeşitli biçimlerde gövdeden ince kaidelere oturmaktadır[874]. Kürsü gövdeleri çoğunlukla batılılaşma etkisiyle giren barok, ampir ve seçmeci üslupta, çokgen, oval, dalgalı veya dairesel hatlar taşır. Kaide ve gövdelerde yine aynı üsluplarda kabartma bezemelere yer verilmiştir. Eyüp Sultan C. (1778-1800), Emirgan C. (1838), Bezmi Alem Valide C. (1843), Nusretiye C.

[872] Apa, G. (2010). "Osmanlı Geç Dönem İstanbul Vaaz Kürsüleri". **XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008**. Çanakkale, İzmir, 311.
[873] Apa, 2010, 311-312
[874] Apa, 2010, 312-313.

(1826), Teşvikiye C.(1854) kürsüleri Çankırı Büyük Cami'nin kürsüsü ile benzer özellikler gösterir. Taşrada yapılmasına karşın, İstanbul üslubunu temsil eden seçmeci zarif bir örnek olması açısından önemlidir. Çankırı'daki diğer kürsüler ahşaptır. Bu örneklerden Karadayı Köyü ve Ünür Köyü Camilerinin kare planlı ahşap kürsüleri serbest yapılmış, diğerleri ise duvara bağlıdır. Serbest kürsüler, Eminönü Yeni C. (1597-1663), Laleli C. (1763), Fatih C. (1766), Beylerbeyi Hamidiye C. (1777-78), Emirgan C. (1838) ve Bezmi Alem Valide C. (1843) kürsülerinin[875] daha küçük boyutlu birer örneğidir. Çankırı Camilerinde yer alan vaaz kürsüleri de genel itibariyle 19.yy. özelliklerini yansıtan birer unsur olarak karşımıza çıkar.

Çizelge 4. 10 Vaaz Kürsüleri

			
Büyük Cami	Yeni Cami	Alacamescit Camisi	Buğdaypazarı Camisi
			
İmaret Camisi	Karataş Camisi	Ahlat Köyü Camisi	Alaçat Köyü camisi
			
Beşdut Köyü Camisi	Çayırpınarı Köyü Camisi	Çiviköy Camisi	Çağabey Köyü Camisi

[875] Apa, 2008, 313.

			
Dutağaç Köyü Camisi	İçyenice Köyü Camisi	İnaç Köyü Camisi	Karadayı Köyü Camisi
			
Küçüklü Köyü Camisi	Ovacık Köyü Camisi	Ünür Köyü Camisi	

Mahfil, Hacışeyhoğlu C. ve İçyenice Köyü C. haricinde bütün camilerde bulunmaktadır (Çizelge 4.11). Hacışeyhoğlu C.nin muhtemelen küçük boyutu nedeniyle yapılmamıştır. İçyenice Köyü C.'nin mahfili ise zaman içinde yıkılmış, köy yer değiştirdikten sonra yeniden yapılmamıştır. Mahfiller genelde kuzey duvar boyunca uzanan iki katlı unsurlardır. Ancak Büyük Cami, Buğdaypazarı. ve Alaçat Köyü Camileri'nde kuzey, doğu ve batı kenarlar boyunca dolanarak U planlı inşa edilmişlerdir. Buğdaypazarı Camisi'nde kollar güney duvara kadar uzarken, Büyük Cami'de yaklaşık güneydeki filayakların hizasına kadar, Alaçat Köyü Camisinde ise doğu ve batı duvarlardaki kuzeye yakın pencerelerin hizasına kadar mahfil kolları uzatılmıştır. Beşdut Köyü'nün yeni yapılmış mahfilinde de sadece batı tarafta batı duvarın ortasına kadar mahfil kolu uzatılarak L planlı yapılmıştır. Bütün mahfiller ahşap konstrüksiyonlu olup, harim katında ve üst katta ahşap direklerle taşınmaktadır. Mahfiller genelde harim kuzey duvarı ile sınırlanırken dört camide son cemaat yerinin üstü de mahfil katına dahil edilerek genişletilmiştir (İmaret C., Karataş C., İnaç Köyü C., Ünür Köyü C.). Mahfillerin üst katına irtibat genelde harim içinde kuzeydoğu veya kuzeybatı köşelere yerleştirilmiş ahşap merdivenlerle sağlanmıştır. Büyük Camide her iki yönden de çıkış bulunur. İmaret C.nde son cemaat yerinin batısında yer alan ve ahşap paravanla kapatılmış merdivenlerle, Karataş C.nde ise dışardan üst kata çıkan beton merdivenlerle ulaşılır. Buğdaypazarı C., Başeğmez Köyü C. ve Ahlat Köyü C.'nde mahfillerin kuzey cephe üzerinde tali girişleri de yer alır.

Çizelge 4. 11 **Mahfiller**

		
Büyük Cami	**Alacamescit Camisi**	**Buğdaypazarı Camisi**
		
İmaret Camisi	**Karataş Camisi**	**Yeni Cami**
		
Ahlat Köyü Camisi	**Alaçat Köyü Camisi**	**Başeğmez Köyü Camisi**
		
Beşdut Köyü Camisi	**Çayırpınarı Köyü Camisi**	**Çivi Köyü Camisi**
		
Çağabey Köyü Camisi	**Doğantepe Köyü Camisi**	**Dutağaç Köyü Camisi**
		
İnaç Köyü Camisi	**Karadayı Köyü Camisi**	**Küçüklü Köyü Camisi**

		
Ovacık Köyü Camisi	**Paşa Köyü Camisi**	**Ünür Köyü Camisi**

Kadınlar mahfilinin ilk örneğine Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde rastlıyoruz. Caminin kuzey duvarı önüne fevkani olarak yerleştirilmiştir. Bugün camilerde gördüğümüz kadınlar mahfili olarak kullanılan birimler de bu gelenekte çoğunlukla kuzey duvarın önünde boylu boyunca uzanan fevkani kuruluşlardır. Bazı örneklerde bir veya iki kanadı güney duvara doğru uzatılarak galeri gibi düzenlenebilir. Çankırı Buğdaypazarı Camisi'ndeki gibi bu tarz uygulamalara örnek olarak Yozgat Başçavuş C.[876], (1800-1801) Yozgat Cevahir Ali Efendi C. [877] (1788), Çorum Kale C. [878] (18.yy), Ankara Leblebicioğlu C. [879] (18.yy), İzmir Hacı Mahmud C. [880] (18.yy), Merzifon Aşağı Hacı Hasan Camisi[881] (19. yy. ilk çeyreği-ikinci çeyreği) verilebilir. Çankırı'daki bazı camilerde rastladığımız gibi son cemaat yeri üst katlarının kadınlar mahfiline dahil edilmesi suretiyle mahfilin genişletildiği örneklere de bir çok yapı da rastlamak mümkündür. Çankırı'daki eserlerde bu durum sonradan yapılan onarımlar esnasında meydana gelmiştir. Çorum Çakır C., Çorum İnayetullah C., Çorum Kunduzhan C., Yozgat Nakipzade C.[882], Yozgat Cevahir Ali Efendi C.[883], Yozgat Başçavuş C.[884], Yozgat Kayyımzade C.[885] mahfilin son cemaat yerinin üstüne doğru genişletildiği camilere örnek olarak verilebilir.

Çankırı Camilerinin **kapı açıklıkları** çoğunlukla birerdir ve genelde kuzeye yönelir (Çizelge 4.12). Büyük Cami, kuzey, doğu ve batı cephede olmak üzere üç; Yeni Cami kuzey ve batı cephede olmak üzere iki kapı açıklığına sahiptirler. Tek kapılar ve kuzeyde yer alan kapılar genelde eksende yer almaktadır. Karataş Camisi'nde eksenden biraz doğuya kaymış, İnaç ve Paşa Köyü Camileri'nde de kuzey cephenin batı ucuna konumlanmıştır. Dutağaç, Ovacık ve Ahlat Köyü Camileri'nde kapı açıklığı doğu cephenin kuzey ucuna, Başeğmez ve Doğantepe Köyü Camileri'nde ise batı cephenin kuzey ucuna

[876] Acun, 2005, 71-75.
[877] Acun, 2005, 57-60.
[878] Dündar, 2004, 32, 37, çizim:5, fotoğraf: 64.
[879]Öney, 1971, 75-76, plan:39.
[880] Boran, A. (2001). **Anadolu'daki iç Kale Cami ve Mescidleri**. Ankara, 66.
[881] Çerkez, 2005, 297.
[882] Acun, 2005, 123-125.
[883] Acun, 2005, 57-60.
[884] Acun, 2005, 71-75.
[885] Acun, 2005, 105-108.

açılmıştır. Ovacık Köyü C.'nin orijinal kapısının- herhangi bir iz kalmadığından kesin olmamakla birlikte- kuzey cephe ekseninde olduğunu düşünmekteyiz. On dört caminin kapıları basit dikdörtgen açıklıklara sahiptir. Büyük Cami, Karataş C., Yeni Cami batı kapısı, Alaçat Köyü C., Çayırpınarı Köyü C., kapı açıklıkları basık kemerlidir. Yeni Cami kuzey kapısı, Ovacık Köyü C., Karadayı Köyü C., Çağabey Köyü C. kapı açıklıkları ise yuvarlak kemerlidir. Buğdaypazarı ve İmaret Camileri'nin kapı açıklıkları aslında dikdörtgen biçimli olmakla birlikte ahşap kaplamalarının üst kısmı kemerli yapılarak dışarıdan kemerli kapı görünümü verilmiştir. Ünür Köyü C.'nin kapısında da yuvarlak kemerli ve cepheden taşıntılı bir alınlık yapılmıştır. Büyük Cami'nin harim kuzey kapısı ile batı ve doğu kapıları 16. yy. özelliklerini yansıtan sade unsurlardır. Özellikle kuzey taç kapısı cepheden hafif taşıntı yapması, sade iç bükey silmeler, sivri kemerli alınlık, palmetli taç kısmı ve köşeliklerdeki geometrik bezemeli kabaralar, Klasik Osmanlı Dönemi mimarisinde rastladığımız taç kapıların daha mütevazı bir örneği olarak karşımıza çıkar[886]. Son cemaat yerinin kapısı da yapıldığı 19. yy.'ın seçmeci unsurlarını yansıtır: yuvarlak büyük sütunce görünümlü plasterler, bunları kesen yumurta kabartmalı silmeler, kitabe çerçevesindeki enli profilli silmeler, çelenk biçimli diğer bir kitabe çerçevesi, sütun başlığı görünümlü profilli kilit taşı, basık kemerli kapı açıklığı ve hem son cemaat yeri kapısının hem de doğu ve batı cephelerdeki harim kapılarının önüne yapılmış sundurmaların biçimi ile ayrıntılarda dönem özelliklerini görmekteyiz[887]. Büyük Cami haricinde kapıları nispeten gösterişli olan tek yapı Ünür Köyü C.'dir. Kapının iki yanında birer büyük sütun, profilli prizmal başlıklar ve bunlara yaslanan enli yuvarlak kemer, dikdörtgen açıklıklı kapıyı nispeten gösterişli kılar. Bunun yanı sıra kapı kanatları ve çerçevesi de diğer yapılardakine nazaran daha bezemeli yapılarak ana çerçevenin gösterişini tamamlamıştır. Çankırı'nın diğer ilçelerindeki camilerin de kapı açıklıkları çoğunlukla dikdörtgen biçimlidir; ancak basık ve yuvarlak kemerli olanları da vardır. Kapılar ne şekilde olursa olsun çoğunlukla sade basit birer açıklık olarak düzenlenmiştir[888].

---

[886]Klasik Osmanlı Dönem camileri için bkz: Sözen, 1975; Aslanapa, 1986; Kuran, 1986; Kuban, 2007.

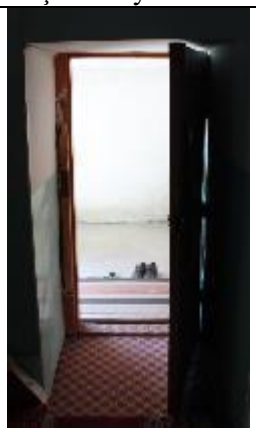
[887] Geç Osmanlı Dönemi camileri için bkz: Aslanapa, 1986; Kuban, 2007.

[888]Eldivan Gölez Köyü, Ilgaz Kayı Köyü, Kızılırmak Karamürsel ve Karallı Köyleri, Kurşunlu Eski Ahır Köyü Camilerinin kapı açıklıkları basık kemerli; Ilgaz Gaziler Köyü, Kızılırmak Sakarca köyü, Kızılırmak Yukarıalagöz, ve Kahyalı Köyleri, Korgun Yolkaya Köyü, Kurşunlu Hoca Hasan, Kapaklı ve Demirciören Köyleri, Orta Canbazzade Camilerinin kapı açıklıkları yuvarlak kemerlidir. Kurşunlu Merkez Ulu Caminin kapı açıklığı sivri kemerli olup tektir. Gerek burada sayılan kemerli örnekler gerekse adını saymadığımız dikdörtgen açıklıklı kapılar son derece sade gösterişsiz unsurlardır. Yalnızca Ilgaz Gaziler Köyü Camisi ile Orta Kalfat Köyü Camisinin dikdörtgen kapısı bezelidir. Gaziler Köyü Camisinin kapı açıklığı kemer üzengileri profilli ters piramidal taşkın unsurlardır. Kemer kilit taşı da taşkın yapılmıştır. Ayrıca kemer ayakları, kemer yüzü, köşelikleri ve köşelikler üzerindeki ters piramidal taşkın alınlık boyanarak bezenmiştir. Kilit taşı ön yüzünde kabartma elips çelenk içinde aynalı ay yıldız motifi kabarma olarak işlenmiştir. Orta ilçesi Kalfat Köyü Camisi'nin kapı açıklığı da diğer süslü

Çizelge 4. 12 Kapılar

			
Büyük Cami Harim kuzey taçkapısı	Büyük Cami son cemaat yeri taçkapısı	Büyük Cami Harim batı kapısı	Büyük Cami Harim doğu kapısı
			
Alacamecit Camisi	Buğdaypazarı Camisi	Hacışeyhoğlu Camisi	İmaret Camisi
			
Karataş Camisi	Yeni Cami kuzey taçkapısı	Yeni Cami batı kapısı	

kapıdır. Dikdörtgen profilli çerçevesi tepede ters piramidal tepelikle sonlanır. Tepelik iç-dış bükey profillerle hareketlendirilmiştir. Çerçevenin iç kısmında iki yanda birer sütunce yer alır. Sütuncelerin kaide ve başlıkları dikdörtgen prizmal olup ön yüzleri dikey yan yana yivlerle hareketlendirilmiştir. Dikdörtgen kapı açıklığının lento alınlığında iki yanda kabartma birer çiçek, ortada ise S-C kıvrımların birleşmesiyle elde edilmiş bir oval kartuş yer alır. tepeliğin hemen üstüne dikdörtgen ortası iç bükey silmeyle çökertilmiş panoda inşa kitabesi yazılmıştır.

			
Ahlat Köyü Camisi	Alaçat Köyü Camisi	Başeğmez Köyü Camisi	Beşdut Köyü Camisi
			
Çayırpınarı Köyü Camisi	Çivi Köy Camisi	Çağabey Köyü Camisi	Doğantepe Köyü Camisi
			
Ünür Köyü Camisi	İçyenice Köyü Camisi	İnaç Köyü Camisi	Karadayı Köyü Camisi
			
Küçüklü Köyü Camisi	Ovacık Köyü Camisi	Paşa Köyü Camisi	

Çankırı camilerinin **mimarları** hususunda herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Karadayı Köyü C. gibi bazı yapılarda Cumhuriyet döneminde onarımı yapan ustalar isimlerini duvarlara yazmıştır. Büyük Cami'nin mimarının Mimar Sinan olduğu söylenmekle birlikte tezkerelerde yapının adı geçmemektedir. Ayrıca yapımına başlandığı 1522 yılında Mimar Sinan'ın henüz baş mimar olmaması nedeniyle taşradaki bir eser için plan tasarlayıp kalfalarına sevk edecek bir konumu yoktur. Ayrıca 1522 yılında Rodos seferine atlı sekban olarak katılan Sinan'ın bizzat Çankırı'ya gitme durumu da söz konusu değildir[889]. VGM arşivinde Ulu Cami dosyasında Mimar Sinan'ın kalfalarından Mustafa Ağa tarafından inşa edildiği belirtilmektedir[890]. Ayrıca bazı yayınlarda Sadık Kalfa'nın[891] da adı geçmektedir. Ancak her iki kalfa ile ilgili başka bir kaynağa rastlanmamıştır. Adı geçen iki kalfadan birinin eserin mimarı olduğunu kabul edersek, eserin başlangıçtaki mi yoksa Sinan'ın baş mimar olduğu 1538 yılından sonra görevlendirdiği kalfalar mı olduğu tartışmalı bir durumdur. Şehirdeki diğer camiler muhtemelen yerel halkın katkılarıyla yerel ustalar tarafından inşa edilmişlerdir.

Camilerde süsleme, çoğunlukla içte, minber, tavan, kapı kanatları ve mihrapta; dış cephelerde, duvar yüzeylerinde, kapılarda ve pencere alınlıklarında yer alır. Süslemeler taş oyma, ahşap çıtaların çakılarak aplike edilmesi, çini, alçı kalıplama ve kalem işi tekniğindedir.

Büyük Cami'nin (Kat. Nu. 3.2.1.1) duvar yüzeyleri, doğu cephedeki pencere söve ve kemerleri ve kapılarında taş kabartma süslemeler yer alır. Doğu ve batı kapı alınlığında yer alan küçük kabaralar klasik etkilidir. Pencereler ve kuzey taçkapısında ise barok etkiler görülmektedir. Harim taç kapısı ise tipik bir klasik dönem taç kapısının daha sade bir örneğidir. Karadayı Köyü Camisi'nin pencere alınlıklarında ve son cemaat yeri yan duvarlarının kuzey cephelerinde taş kabartma bezemeye rastlanır. Bu desenler daha yerel sanatçıların yaptığı sade soyut bezeme unsurlarıdır.

Çini yalnızca Büyük Cami'nin minber kapısı alınlığındda tek bir pano halinde görülür. Cueda seca tekniğinde yapılmış bu eserde grift bir bitkisel bezeme yer alır. 15. yy'dan 16. yy. ortalarına kadar uygulama alanı bulan bu teknik, Bursa Yeşil Cami, Yeşil Türbe, Yeşil Medrese, Bursa Muraiye Camisi, Muradiye Medresesi, Edirne Muradiye

[889]Kuran, 1986, 18.
[890] VGM Arşiv dosya no :18.01/1; Başer 1956, 21; Dündar 2005, 247.
[891] "Çankırı Maddesi", **Yurt Ansiklopedisi**, 1982, 2004.

Camisi, Bursa Şehzade Mustafa ve Şehzade Cem Türbeleri ve Eddirne Şah Melek Camisi'nde karşımıza çıkar[892]

Beş ahşap minberin (Hacışeyhoğlu (Kat. Nu. 3.1.4), Alacamescit (Kat. Nu. 3.2.1.2), Karadayı Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.11), Çivi Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.20) ve Paşa Köyü Camileri (Kat. Nu. 3.2.1.15) ve Büyük Cami'nin (Kat. Nu. 3.2.1.1)mermer minberinin aynalıklarında baklava dilimleri ve yıldızlardan gelişen geometrik kompozisonlara yer verilmiştir. Çivi Köyü C. minber aynalığı üstüne merkezde yıldızdan gelişen büyük dairesel bir madalyon etrafında çaprazlama çakılmış çıtalarla desen oluşturulmuştur; Büyük Camide mermer oyularak yine merkezdeki yıldızdan gelişen geometrik geçme ile doldurulmuştur. Diğer dördünde sahte kündekâri tekniğinde yapılmıştır aynalıklar. Karadayı Köyü Minberi hariç diğerlerinde merkezdeki yıldızdan gelişen madalyon etrafında geometrik parçalar yer alırken, Karadayı Köyü minberinde altı yıldızdan gelişen altı madalyon ve aralarındaki geometrik parçalardan meydana gelen bir kompozisyona yer verilmiştir. Diğer cami minberlerinin aynalıkları daha sade bezemelere sahiptir. Minberlerin süpürgelik, köşk altı ve köşk yanlarında dekoratif kemerlere yer verilmiş, kemerlerin etrafına parça düşürülerek ajur tekniğinde çember ve virgül gibi soyut bezemeler yapılmıştır. Minberlerde ayrıca kapı tepelikleri de diğer süsleme alanıdır.

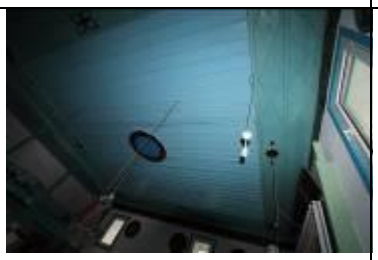
Tavanlar düz ahşap tavanlı camilerde, merkezde göbek, etrafında ana tavan ve dış çerçeveden meydana gelmektedir (Çizelge 4.13). Çağabey Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.14) ve Doğantepe Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.18) Camilerinde ana tavan dış çerçeveden çökertilerek ayrılmıştır. Doğantepe Köyü ve Küçüklü Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.8) Camilerinin tavan göbeği yoktur. İmaret Camisi'nde de (Kat. Nu. 3.1.2.1) göbek ana tavandan çökertilmiştir. Tavan göbeği, Alacamescit Camisi'nde (Kat. Nu. 3.2.1.2) dikdörtgen ve İmaret Camisi'nde kare biçimlidir. Buğdaypazarı (Kat. Nu. 3.1.3.1) ve Yeni Cami'nin (Kat. Nu. 3.2.1.4) tavan göbeği altıgen; Paşa Köyü Camisi'nin (Kat. Nu. 3.2.1.15) tavan göbeği sekizgen; Beşdut Köyü Camisi'nin (Kat. Nu. 3.2.1.13) tavan göbeği dokuzgen; Çivi Köy (Kat. Nu. 3.2.1.20), Çağabey Köy (Kat. Nu. 3.2.1.14) ve Ovacık Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.5) Camilerinin tavan göbeği on ikigen; Karadayı Köyü Camisi'nin (Kat. Nu. 3.2.1.11) tavan göbeği on dörtgen, Karataş C. (Kat. Nu. 3.2.1.3), Ahlat Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.17), Alaçat Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.16), Dutağaç Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.12), İçyenice Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.7), İnaç Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.10) ve Ünür Köyü (Kat. Nu. 3.2.1.19) Camilerinin tavan göbeği çok kollu yıldızdan gelişen dairesel biçimlidir. Göbekler çoğunlukla aşağı doğru profillerle kademeli

[892] Gök Gürhan, 2007, 221-223

bir şekilde taşırılmıştır. Çokgen göbeklerde kademeler arasına zikzak şeklinde şeritler çekilmiştir. Sekiz camide ana tavan çıtaların birbirine dik veya çapraz çakılması suretiyle kasetlenmiştir (Alacamescit, Buğdaypazarı, İmaret, Başeğmez Köyü, Çivi Köyü, İnaç Köyü, Karadayı Köyü, Ünür Köyü Camileri). Alacamescit C. ve Çivi Köyü C. tavanlarında çıtaların kesişme yerlerine S kıvrımlı ahşa parçalar çakılmıştır. Diğerlerinde ana tavan çıtaların birbirine paralel çakılması suretiyle hareketlendirilmiştir. ana tavanların köşelerine düz veya çeyrek daire biçimli köşebentler çekilerek tavanlar çokgen görünüm kazanmıştır. Köşebentlerin içinde ya göbekteki motifin çeyreği ya da çeyrek yelpaze motifi çıtalarla yapılmıştır. Çoğunlukla dış çerçeveler de ana tavandan aşağı doğru kademeli olarak indirilir. Kademeler arasındaki dike şeritler dikdörtgen dişlerden, zikzaklardan veya akordeon motiflerinden meydana gelen silme ile doldurulurken, çerçeve zemini çıtalarla elde edilmiş çeşitli zincir motifleriyle hareketlendirilmiştir. İmaret C., Karataş C., Yeni Cami, Başeğmez, Beşdut, Çayırpınarı, Doğantepe, Dutağaç, Karadayı, Paşa Köyleri Camilerinde dış çerçeve sade bırakılmıştır. Göbek, ana zemin veya dış çerçeveler çeşitli renklerde boyanıp, bazıları üzerlerine parmak boyası ile çiçek motifleri ile bezenmiştir (Ahlat Köyü, Çayırpınarı Köyü, Karadayı Köyü, Paşa Köyü Camileri) . Bu süslemenin en güzel örneği Ünür Köyü C.'nde bulunmakla birlikte maalesef cami atıl vaziyette kaderine terk edildiğinden tavan her geçen yağmurda daha fazla yıpranmakta ve yok olmaya yüz tutmaktadır.

Çizelge 4. 13Tavanlar

		
Büyük Cami	Alacamescit Camisi	Buğdaypazarı Camisi
		
Hacışeyhoğlu Camisi	İmaret Camisi	Karataş Camisi

		
Yeni Cami	Ahlat Köyü Camisi	Alaçat Köyü Camisi
		
Başeğmez Köyü Camisi	Beşdut Köyü Camisi	Çayırpınarı Köyü Camisi
		
Çivi Köyü Camisi	Çağabey Köyü Camisi	Doğantepe Köyü Camisi
		
Dutağaç Köyü Camisi	İçyenice Köyü Camisi	İnaç Köyü Camisi
		
Karadayı Köyü Camisi	Küçüklü Köyü Camisi	Ovacık Köyü Camisi

		
Paşa Köyü Camisi	Ünür Köyü Camisi	

İçte alçı bezemeye mihraplarda rastlamaktayız. Büyük Cami'nin kubbe (Kat. Nu. 3.2.1.1) ve Yeni Cami'nin (Kat. Nu. 3.2.1.4) üst seviye pencerelerinin alçı şebekeleri de bezemeli yapılmıştır. Büyük Cami'nin alçı şebekelerinde klasik motiflere rastlarken, Yeni Cami'nin mihrabı üstündeki pencere önünde yer alan alçı şebekede de kıvrım dallar, damla motiflerinden meydana gelen Barok bir bezeme görülmektedir.

Alacamescit (Kat. Nu. 3.2.1.2) ve Yeni Cami tavanları duvardan içbükey bir süsleme şeridi ile ayrılmaktadır. Süsleme şeritlerinde kalem işi barok süslemelere bulunur. Hacışeyhoğlu Camisi'nin (Kat. Nu. 3.1.4) kubbe eteği ve göbeğinde de kalem işi bitkisel süslemeler yer alır. Yeni Cami'nin süsleme şeritlerinde ve duvarlarında daha ayrıntılı ve iyi işçilikli hem natüralist çizimler ve natürmortlara hem soyut barok desenlere yer verilmiştir. Büyük Cami'de, duvarlarda, kubbe ve yarım kubbelerde, parapetlerde, pencere çerçevelerinde, kemerlerde ve mihrapta kalem işi barok bitkisel ve soyut desenler yapılmıştır. Son onarımda raspa sonucu ortaya çıkarılan motifler 1884 onarımında yapılan geç dönem süslemeleridir. Klasik dönemden herhangi bir süslemeye restorasyonda da rastlanılamamıştır.

4.2. Türbeler

Tezimizde Çankırı'da günümüze gelebilen üç **türbeyi** ele aldık. Bunlardan biri Çankırı Kalesi'nde bulunan *Karatekin Türbesi* (13. yy.) (Kat. Nu. 3.2.2.1), diğer ikisi ise Darülhadis (1242) (Kat. Nu. 3.1.1.2) binası bünyesinde yer alan *Atabey Cemalettin Ferruh Türbesi ve Adsız Türbe'*dir. Her iki eser de Çankırı'daki mevcut eserlerin en erken tarihlileridir. Ancak Karatekin türbesinin herhangi bir kitabesi yoktur. Mimari ve süsleme özellikleri dikkate alındığında, bugünkü haliyle tarihine dair herhangi bir veri bulunmamakla birlikte aşağıda belirteceğimiz hususlar doğrultusunda tarihlendirmeye çalıştık. Cemalettin Ferruh Türbesi ile Adsız Türbenin içinde bulundukları Darülhadis binası, kuzey taçkapısı üzerinde inşa kitabesine göre 1242 yılında inşa edilmiştir. Doğudaki türbe Alaaddin Keykubat'ın Lalası Atabey Cemalettin Ferruh'a aittir. Batıdaki türbenin ise kime ait olduğu bilinmemekle birlikte yayınlarda yapının mimarının

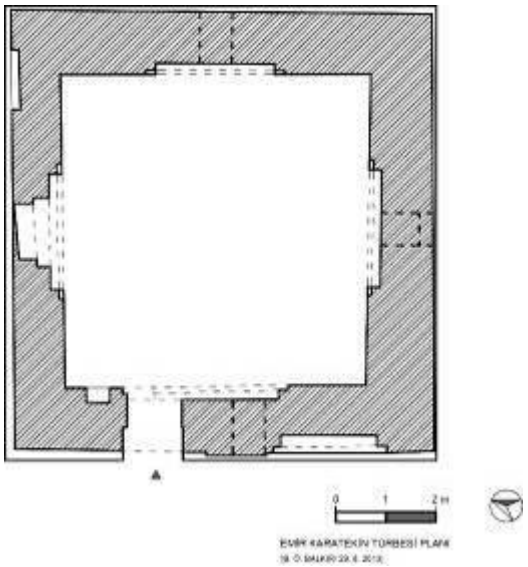
Şehabettin İnal'ın olabileceği belirtilmektedir[893]. Ancak bu Adsız Türbe'nin sandukası, binayla aynı zamandan değildir. Sembolik sandukasının biçimi ve başlığı Osmanlı döneminde yapıldığını veya sandukanın yenilendiğini düşündürmektedir. Sandukanın baş taşındaki S-C kıvrımlı bezemeler 18.yy. barok dönem özellikleri yansıtır. Ayrıca başlığın üstündeki külah Mevlevi sarığıdır. Muhtemelen yapının Mevlevihane bünyesinde kullanıldığı dönemde, şeyhlerden biri de buraya defnedilmiştir.

Karatekin Türbesi bağımsız bir yapıdır. Diğer iki türbe Darülhadis binasının alt katlarını işgal etmektedir.

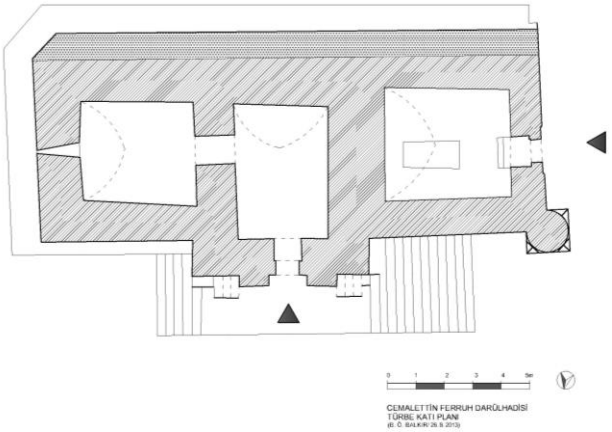
Karatekin Türbesi, kare planlıdır (Şekil 4.2). Kapısı batı cephenin kuzey tarafındadır. Batı cephenin güney tarafı, iç içe nişlerle hareket verilmiştir. Kuzey cephenin doğu tarafında da küçük bir niş yer alır. İçte dört kenarda da geniş nişler bulunur. İçerde iki büyük iki küçük sanduka vardır. Sandukaların bir özelliği yoktur. Yapının kuzey cephesi hariç diğer cephelerinin orta aksında küçük birer mazgal pencere bulunur. Cenazelik katının varlığı hakkında bilgimiz mevcut değildir; ancak bir kazı veya zemin sondajı ile belirlenebilir.

Atabey Cemalettin Türbesi, Darülhadis binasının doğu eyvanı ve altındaki T planlı cenazelik katından ibarettir (Şekil 4.3). Doğu eyvanı içinde firuze sırlı çini plakalarla kaplı sembolik sandukası doğu- batı yönlü olarak uzanır. Doğu eyvanının zemini batı eyvanına göre daha yüksek yapılarak vurgulanmıştır. Türbenin cenazelik katına Darülhadis'in kuzey taçkapısına çıkan merdivenlerin altında, taçkapı ile aynı aksta olan basık kemerli kapıdan ulaşılır. Doğu eyvanı altındaki cenazelik katı birbirine dik iki birimden meydana gelir. Bu birimler birbirine küçük bir koridorla bağlanır. Batıdaki birim kuzey güney doğrultulu dikdörtgen planlı hazırlık mekânı, doğudaki ise doğu- batı yönlü dikdörtgen planlı asıl cenazelik kısmıdır. Batıdaki Adsız Türbenin ortasında doğu batı yönlü yerleştirilmiş sembolik sanduka yer almaktadır. Türbenin cenazelik katı hakkında bir bilgi yoktur. Eğer bu kısım geç dönemde mezar olarak değerlendirildiyse zaten bir cenazelik katından söz edilemez.

[893] Önge, 1962, 254; Sözen, 2/1972, 120; Sönmez, 1989, 253-256; Altıntaş, E. (1991). "Çankırı Merkez ve İlçelerinde Yapılan Eski Eser Tesbit Çalışmaları 2". **VIII. Vakıf Haftası Kitabı, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Yunus Emre ve Dönemi, Restorasyon ve Kıbrıs Vakıfları Seminerleri, 4-5-9 Aralık 1990**. Ankara: VGM Yayınları, 141; Toruk, 2002, 77; Elibol, 2008, 136; Kanbaş, 2013, 344, dipnot 20.

Şekil 4. 2 Emir KaratekinnTürbesi

Şekil 4. 3 Cemalettin Ferruh Türbesi ve Adsız Türbe

Karatekin Türbesi bugün düz ahşap tavanlı ve kırma çatılıdır; ancak A. K. Üçok, Şamdancızade'nin 17. yy.'da yazdığı Mür'i't-Tevarih'inde kabrin üzerinde bir kubbenin mevcudiyetinden bahsedildiğini belirtir; fakat kubbenin şekline dair bir bilgi vermez[894]; Darülhadis'teki her iki türbeye ait birimler sivri beşik tonoz ile örtülmüştür.

Karatekin Türbesi'nin batı cephesindeki kapısının sivri kemerli niş içinde basık kemerli açıklığı vardır (Resim 4.39). Ancak kapının orijinal yeri ve şekli muallaktır. Zira restorasyon öncesi eski fotoğraflarında batı cephesinin kuzey tarafındaki nişin içine açılmış dikdörtgen bir kapı açıklığı görünmektedir (Resim 4.40). Bu açıklık sonradan açılmış izlenimi vermektedir. Bugünkü kapı da aynı nişin olması gereken kısımda daha derin ve dar bir nişin dip duvarına açılmıştır. Eski fotoğraflarda kapıya dair başka iz net görülememektedir. Kuzey cephede iki niş görünmekte, bunlardan batıya yakın olanı hafif yıkıktır (Resim 4.41). Belki bu niş orijinal kapının yeri olabilir.

Resim 4.39. Karatekin Türbesi batı cephesi.

[894] Fındıklılı Şemdanizade Süleyman Efendi. (1338). Mür'i't-Tevarih; Üçok, 2002, 138.

Resim 4.40. Kara Tekin Türbesi. (VGM arşiv, dosya no: 180001019-FT004**)**

Resim 4.41. Kuzey cephe (VGM arşiv).

Süslemeye Darülhadis'in türbe katlarında rastlanmaz. Ancak her iki türbenin sembolik sandukaları bezelidir. Doğu türbenin mescit katında yer alan sandukası firuze tek renk sırlı çini karolarla kaplanmıştır. Batı türbenin içindeki sandukanın baş taşının ön cephesinde alınlık kısmında S-C kıvrımlardan meydana gelen kabartma barok bezemeler yer alır. Ayrıca başlığın alt tarafı destarlı sarık şeklinde üst tarafı Mevlevi külahı biçimlidir. Karatekin Türbesi'nin bugün görülen herhangi bir süslemesi yoktur. Ancak VGM'den alınan arşiv fotoğraflarından gördüğümüz üzere batı cephesinde nişin içinde tuğlaların yatay ve dikey yerleştirilmesi suretiyle elde edilmiş balık sırtını andıran geometrik bir bezemeye yer verilmiştir. Ayrıca dışta batı cephede, içte dört duvardaki iç içe nişler de yapıya hareketlilik kazandıran mimari unsurun kendisiyle elde edilmiş birer süsleme unsurudur.

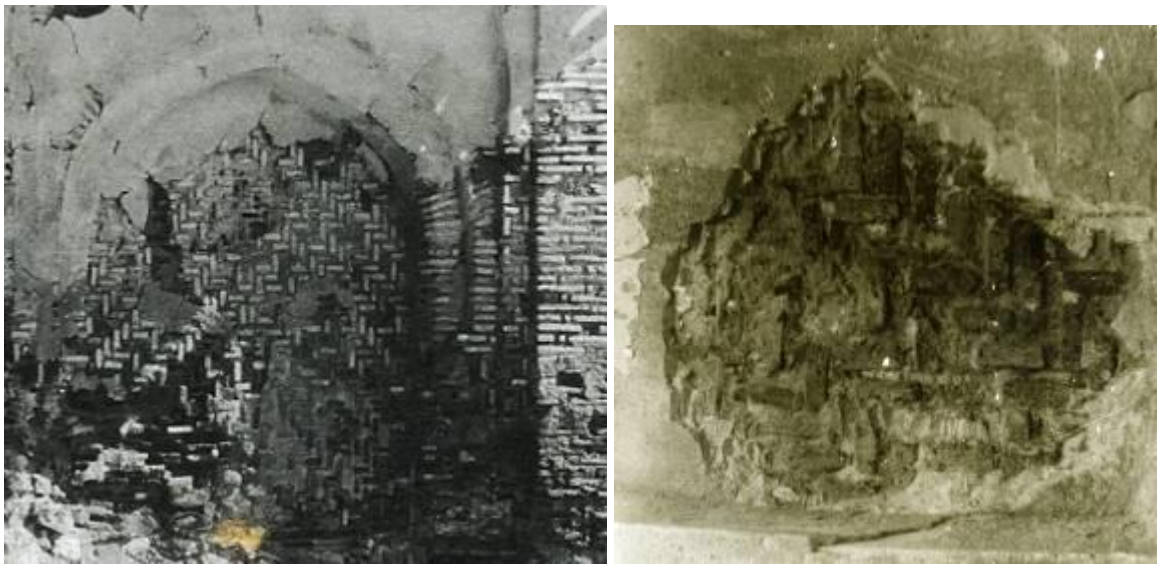
Karatekin Türbesi'ni, kısıtlı verilere göre, kübik yapısı ile varlığından bahsedilen kubbesi ve batı cephesinin bugün sıva altında kalan tuğla kaplama ve bezemeleri ile 13.yy.'a tarihlendirmek mümkündür. Özellikle tuğla bezeme elimizdeki en önemli veridir. Tuğla malzeme 12.yy. ikinci yarısından başlayarak 13.yy. boyunca ikincil bir yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Duvar örgü malzemesi olmasının yanı sıra, hem örgü hem süsleme veya sadece süsleme malzemesi şeklinde de kullanılmıştır. Süslemede tuğla kaplama yöntemi kullanılarak türbe kasnakları, kapı ve pencere alınlıkları, sağır niş yüzeyleri ve tonoz göbekleri içinde uygulama alanı bulmuştur[895]. Anadolu'da Niksar Kırkkızlar Türbesi (12. yy. ilk çeyreği)[896], Kemah Mengücek Gazi Türbesi (12.yy.. sonu-13. yy. başı)[897], Sivas 1. İzzettin Keykavus Türbesi (1220)[898], Tokat Ebu'l Kasım Türbesi (1233-1234)[899], Konya Tacül Vezir Türbesi (1239-1240)[900], Afyon Eber Köyü Esirüddin Ebheri Türbesi (1264 civarı)[901], Konya Hoca Cihan Türbesi (13. yy. ikinci yarısı)[902], Konya Emir Nureddin Türbesi (13. yy. ikinci yarısı)[903], Konya Kesikbaş Türbesi (13. ikinci yarısı)[904], Konya Kalender Baba Tübesi (1274- 1285 arasında)[905], Kayseri Melik Gazi Türbesi (12. yy. sonları)[906], Akşehir Emir Yavtaş Türbesi (1255-1265 arası)[907], Konya Cemel Ali Dede Türbesi (13. yy. ikinci yarısı)[908], Konya Gömeç Hatun Türbesi (13. yy. sonu 14. yy.. başı)[909], Konya Sahip Ata Türbesi (1283'ten önce)[910], Amasya Gök Medrese Camii Türbesi (Kasnak ve külah)(1266- 1267)[911], Akşehir Seyyid Mahmut Hayrani Türbesi (üst Gövde ve külah) (1268, 1409)[912], Konya Tahir İle Zühre Türbesi (13. yy. sonları)[913], Tokat Nureddin İbni Sentimur Türbesi (kasnak ve külah) (1314 civarı)[914] gibi çok az örnekte tamamen tuğla veya temel taş, gövde tamamen tuğla malzemeyle

[895] Bakırer, Ö. (1981). **Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı**. I, Ankara, 23-24; Bakırer, Ö. (1995). "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yapı Malzemeleri". **IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Seminer Bildirileri, 25-26 Nisan 1994, Ayrı Basım**. Konya, 172.
[896] Önkal, 2015, 80- 83.
[897] Önkal, 2015, 50-56.
[898] Önkal, 2015,340-345.
[899] Önkal, 2015, 221- 224.
[900] Önkal, 2015, 89-92.
[901] Önkal, 2015, 107-109.
[902] Önkal, 2015, 238- 241.
[903] Önkal, 2015, 124-127.
[904] Önkal, 2015, 127-130.
[905] Önkal, 2015, 137-140.
[906] Önkal, 2015, 205-208.
[907] Önkal, 2015,278-281.
[908] Önkal, 2015, 293- 295.
[909] Önkal, 2015,300-303.
[910] Önkal, 2015,324-330.
[911] Önkal, 2015, 352-356.
[912] Önkal, 2015, 368- 374: ikinci tarih türbenin üst kısmının eklendiği tarihtir.
[913] Önkal, 2015,379-381.
[914] Önkal, 2015, 265- 268.

yapılmış eserlerin yanı sıra, Atabey Ertokuş Türbesi (1224 civarı)[915], Aksaray Selime Köyü Selime Sultan Türbesi (13. yy. ilk çeyreği)[916], Konya Seyfeddin Kara- Sungur Türbesi (1270 civarı)[917], Aksaray Bekar Sultan Türbesi (13. yy. ikinci yarısı)[918] gibi bazı örneklerde de plaster, silme veya nişler içindeki süslemelerde tuğlaya yer verilmiştir. İlk grupta tuğla hem duvar örgüsü hem de süsleme amaçlı kullanılmıştır. İkinci grupta ise süsleme amacıyla yer alır. Bu eserlerden *Harput Ulu C.* minare gövdesinde (12.yy. üçüncü çeyreği)[919], *Kayseri Melik Gazi Türbesi'nin* cephelerini dikey olarak bölen nişlerden iki yanlarda kalanların içi, *Niksar Kırkkızlar Türbesi* güneydoğu pencere kemer köşeliğinde, *Aksaray Selime Köyü Selime Sultan Türbesi* köşe plasterleri ve taçkapı sütunceleri ve kavsara kemerinde, *Konya Hoca Cihan Türbesinin* giriş cephesinde yer alan nişin içinde, *Akşehir Ulu C.* minare pabucunda (1213 civarı)[920], *Malatya Ulu C.* mihrap önü kubbesinin tromplarında (1224)[921], *Akşehir Ferruh Şah. Mescidi* pencere alınlık kemer köşeliklerinde (1224)[922], *Akşehir Güdük Minare Mescidi* minare pabucundaki çökertmelerde ve pencere alınlığında (1227)[923], *Konya Şekerfuruş Mescidi* kapılarının kemer köşeliklerinde (13.yy.)[924], *Kastamonu Atabey Gazi Türbesi*[925] (14.yy-15.yy) duvarlarında ***Çankırı Karatekin Türbesi****'nin batı cephesindeki nişin içindeki tuğla bezemenin aynısı dikkat çeker* (Resim 4.42). Bu eserler 12. yy. başından 13. yy. sonlarına kadar bir zaman aralığında inşa edilmiş eserlerdir. Sonraki dönemlerde benzer bezemeye rastlanmaz. Bugün üzerleri sıvanmış tuğla bezeme ortaya çıkarılmayı beklemektedir. Birebir aynı olmamakla beraber diğer tuğla kullanılan yapılarda da tuğlaların dikey, yatay veya diyagonal istiflenmesiyle elde edilmiş bezemelere yer verilmiştir. Beylikler dönemi türbelerinde kabayonu taş veya kabayonu taş- tuğla birlikte kullanılmış örnekler yer alır. Erken Osmanlı Dönemi eserlerinde genelde taş tuğla almaşık kullanım yaygındır; ancak tuğla bezeme istifleri daha

[915] Önkal, 2015,76- 80.
[916] Önkal, 2015, 86- 89.
[917] Önkal, 2015,117- 120.
[918] Önkal, 2015, 130-132.
[919] Altun, 1978, 27-30, 35.
[920] Demiralp, 1996, 11-12.
[921] Ara Altun, 1988, 50, fotoğraf:182.
[922] Demiralp, 1996, 21
[923] Demiralp,1996, 25-26.
[924] https://twitter.com/tarihikonya/status/683672726595317760'den 30.5.2017'de görüntülendi.
[925] Kılcı, A. (2010). "Kastamonu Atabey Gazi Türbesi HakkındaGözlemler". **Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17 Ekim 2008, Bildiriler**. İzmir: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, 465-472.

farklı uygulanmıştır[926]. Klasik dönemden itibaren düzgün kesme taş kaplamalı eserler yaygınlaşır.

Resim 4.42. Kuzey cephedeki tuğla bezeme (VGM Arşiv Dosya No: 180001019-FT001)

Türbelerde kare planlı, kubbe örtülü şema 12. yy. sonlarından başlayarak Osmanlı'nın son dönemlerine kadar uygulanmış bir plan tipidir[927]. 12.- 13. yy. boyunca ve 14. yy. başlarında inşa edilen türbelerde cenazelik katı bulunurken, 14. yy.'dan itibaren yapılmamaya başlanır. Yine aynı yüzyıllarda inşa edilen örneklerde örtü olarak sadece kubbe uygulandığı gibi, içte kubbe dışta külah; 14. yy.'dan itibaren sadece kubbe örtü elemanı olarak kullanılmıştır. Kayseri Melik Gazi Türbesi (12. yy.), Tokat Ebu'l Kasım Türbesi (1233-1234)[928], Kayseri Alaca Kümbet (13. yy. sonu)[929], Tokat Nurettin ibni Sentimur Türbesi (1314 civarı)[930], Manisa Revak Sultan Türbesi (1371 civarı)[931], *kare planlı içten kubbe dıştan külah örtülü örneklerdir.* Kare planlı kubbe örtülü türbe örneklerinin bazıları: Konya Hoca Fakih Türbesi (1221-1222)[932], Afyon Çay Yusuf bin Yakub Türbesi (1278-1279)[933], Tokat Şeyh Meknun Türbesi (1284-1296)[934], Seyy..id Şerif Türbesi (1295- 1296)[935], Turhal Mehmet Dede Türbesi (1301 civarı)[936], Kırşehir Aşık Paşa

[926] Demiriz, Y. (1979). **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I, Erkeen Devir (1300-1453)**. İsanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları
[927] Arık, (1967-1969), 95-96.
[928] Önkal, 2015, 221-224.
[929] Önkal, 2015, 257- 260.
[930] Önkal, 2015, 265- 268.
[931] Acun, H. (Aralık 1985 -1986). "Manisa'daki Türbe Mimarisi". **Belleten**, XLIX (195), 483-484.
[932] Önkal, 2015, 212-214.
[933] Önkal, 2015, 242-245.
[934] Önkal, 2015, 251- 254.
[935] Önkal, 2015, 254-257.
[936] Önkal, 2015, 262-264.

Türbesi (1333)[937], Konya Şücaattin Türbesi (1348 civarı)[938], Akşehir Şeyh Eyüp Kümbeti (14. yy. 3. çeyreği)[939], Kayseri Pazarören Koçcağız'da Süleyman Bey Türbesi (1440)[940], Sandıklı Menteş Köyü Türbesi (14. Yy.)[941], Sandıklı Muradin Türbesi (14. yy.)[942], Seydişehir Seyyid Harun Türbesi (1320)[943], Bursa Gülçiçek Hatun Türbesi (1399'dan bir süre önce)[944], Yıldırım Bayezid Türbesi (1406)[945], II. Murad Türbesi (1451'den sonra)[946], Bursa Gülşah Hatun Türbesi (15. yy. sonu)[947], Gülruh Hatun Türbesi (1526-1527)[948], II. Selim Türbesi (1577)[949], I. Ahmet Türbesi (1617 civarı)[950], Nuruosmaniye Türbesi (1748-1755)[951], I. Abdülhamit Türbesi (1777-1780)[952]'dir.

Karatekin Türbesi'nin cenazelik katının var olup olmadığı meselesi açıklığa kavuşursa daha net bir tarihlendirmeye imkân verecektir. Zira eğer bir cenazelik katı varsa 14.yy.' dan önce inşa edildiği netleşir. Tuğla bezemeler de- örnekler ışığında- 14.yy. öncesine işaret etmektedir. Bu bilgiler sonucunda kare kübik gövde üzerinde kubbesi olan türbeler grubuna giren Karatekin Türbesi'nin, bu güne kadar yayınlarda -O. C. Tuncer hariç- son dönemlerde yapılmış, sanat tarihi değeri olmayan bir bina olarak tanımlanmış; O. C. Tuncer ise yine tuğla bezemeleri nedeniyle, Büyük Selçuklu döneminden Balacı Hatun, Fahrettin Razi ve Kırmızı Kümbet ile Anadolu'da en erken örneklerinden Tokta Niksar Kırkkızlar Türbelerindeki bezemeyi hatırlatmasını delil göstererek, Karatekin'in 1106'da vefatının hemen ardından inşa edilmiş olabileceğini belirtmiştir[953]. İncelememiz sonucunda özellikler tuğla bezemeleri ve şehirde Anadolu Selçuklu hâkimiyetinin kesinlik kazandığı ve istikrarsız sürecin sona erdiği 1142 senesi dikkate alınarak en erken 12.yy.2.çeyreği -en geç 13.yy. başlarına (kesin olarak 14.yy. öncesine) tarihlendirilebilecek özgün bir eser olduğu ortaya konulmuştur.

Atabey Cemalettin Ferruh Türbesi, dahil olduğu yapının bir hacmini işgal eden türbeler grubuna girmektedir. Bu grupta Anadolu Selçuklu Dönemi'nden Niksar Hacı

---

[937] Arık, 1967, 78.
[938] Dülgerler, O. N. (2006). **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**. Ankara, 143-144.
[939] Dülgerler, 2006, 153-154.
[940] Gündoğdu, H. (1986). **Dulkadirli Beyliği Mimarisi**. Ankara, 62-63.
[941] Uysal, 2006, 243-244.
[942] Uysal, 2006, 245-246.
[943] Çaycı, A. (2008). **Eşrefoğlu Beyliği Dönemi Mimari Eserleri**. Ankara, s. 85-87.
[944] Önkal, H. (1992). **Osmanlı Hanedan Türbeleri**. Ankara, 53-54.
[945] Önkal, 1992, 55-59.
[946] Önkal, 1992, 79-83.
[947] Önkal, 1992, 92-93.
[948] Önkal, 1992, 131-134.
[949] Önkal, 1992,164-170.
[950] Önkal, 1992, 194- 202.
[951] Önkal, 1992, 215-219.
[952] Önkal, 1992, 231-236.
[953] Tuncer, 1991, 139.

Çıkrık Türbesi (1182-1183)[954], Kayseri Gevher Nesibe Hatun Türbesi (1205-1211)[955], Sivas İzzettin Keykavus Türbesi (1220)[956], Divriği Ahmed Şah Türbesi (1228-1229)[957], Alanya Akşebe Sultan Türbesi (1240)[958], Kayseri Avgunlu Medrese Türbesi (13.yy. ilk yarısı)[959], Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi (1268-1269)[960], Amasya Gök Medrese Türbesi (1266-1267)[961], Kırşehir Cacabey Türbesi (1272-1273)[962], Konya Beyhekim Türbesi (13. yy. üçüncü çeyreği)[963], Harput Arap Baba Türbesi (1279-1280)[964], Konya Tahir ile Zühre Türbesi (13. yy. sonları)[965] bu grupta yer alan eserlerdendir.

Atabey Cemalettin Ferruh Türbesi'nin cenazelik katı birbirine dik iki birimden meydana gelir. Bunlardan batıdaki bir hazırlık mekânıdır, doğudaki ise asıl mumyaların bulunduğu bölümdür. Bu plan şemasında bir cenazelik katına yayınlarda rastlayamadık. Anadolu Selçuklu türbeleri içinde cenazelik katının bu özelliği ile Atabey Cemalettin Ferruh Türbesi münferit bir örnek olarak önem arz etmektedir.

4.3. Ticaret Yapıları

Çankırı'da günümüze gelebilen iki **şehir-içi hanı ile bir depo binası** mevcuttur. Kitabesi olmayan bu yapılardan Depolar (Kat. Nu. 3.2.4.3) ve Karadayı Hanı (Kat. Nu. 3.2.4.1) verilerine göre 19.yy.'a, Gofuroğlu Hanı (Kat. Nu. 3.2.4.2) ise 20. Yy. başlarına tarihlenmektedir.

Çankırı Merkez ilçede 1869 tarihli ilk Salnamede 20 han kaydedilmişken[966], 1903 tarihli son Salnamede 5 han 1 bedesten kaydedilmiştir[967]. Hanların isimleri belirtilmemiştir. A. K. Üçok ise 1941 tarihli eserinde, Çankırı'da yaklaşık 16 hanın mevcut olduğunu 30 kadar hanın da yıkıldığını belirtmiş ve yıkılan hanların isimlerini vermiştir[968]. Maalesef günümüze yalnızca söz konusu iki han gelebilmiştir ve bunlar da amacına uygun

[954] Önkal, 2015, 360-362: Bugün yıkılmış bir medresenin bünyesinde olduğu belirtilir.
[955] Önkal, 2015, 337-339:Medresenin doğu eyvanıyla kuzeydoğu köşesindeki tonozlu salonun arasındaki mekan türbe olarak düzenlenmiştir.
[956] Önkal, 2015, 340- 345: Şifahanenin kuzey eyvanının karşısındaki birim türbe olarak düzenlenmiştir.
[957] Önkal, 2015, 348-351: Şifahanenin kuzeydoğu köşesindeki mekan türbeye tahsis edilmiştir.
[958] Önkal, 2015, 362-365: Batısındaki mescide bitişik yapılmıştır.
[959] Önkal, 2015, 346-348; Sözen, 1970, C1, s. 18-19: Medresenin giriş eyvanının güneyindeki mekan türbe olarak düzenlenmiştir.
[960] Önkal, 2015, 368-374:Diğer binaları yıkılmış bir külliyenin günümüze gelebilen tek yapısıdır.
[961] Önkal, 2015, 352-356: Medresenin kuzeydoğu köşesindedir.
[962] Önkal, 2015, 356-359: Cacabey Medresesi'nn kuzey doğu köşesindeki birim türbe olarak düzenlenmiştir.
[963] Önkal, 2015, 374-376: Doğusundaki mescide bitişik inşa edilmiştir.
[964] Önkal, 2015, 376-378: Doğusundaki mescide bitişik inşa edilmiştir.
[965] Önkal, 2015, 379-381: Batısındaki mescide bitişiktir.
[966] Türkoğlu, 1999, 17.
[967] Türkoğlu, 1999, 544.
[968] Üçok, 1941, 152-153.

kullanılmadıklarından harap vaziyette yıkılmaya yüz tutmuşlardır. Depolar ise malzemesi nedeniyle hanlara göre daha sağlam durumdadır.

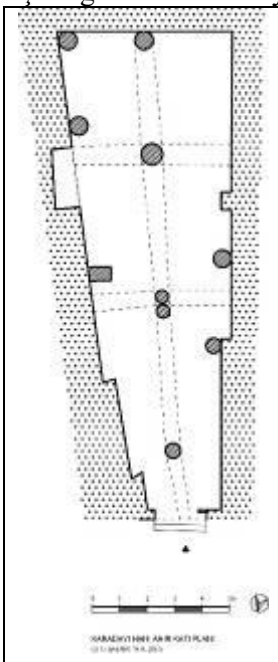
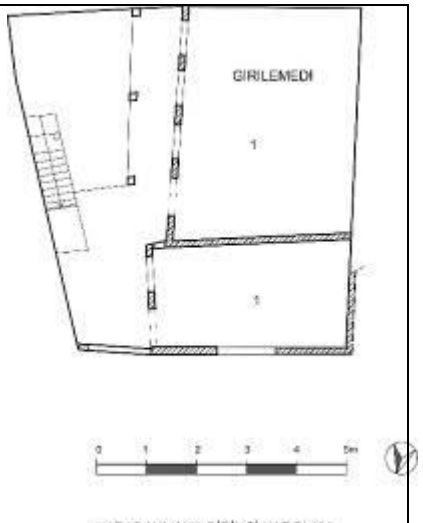
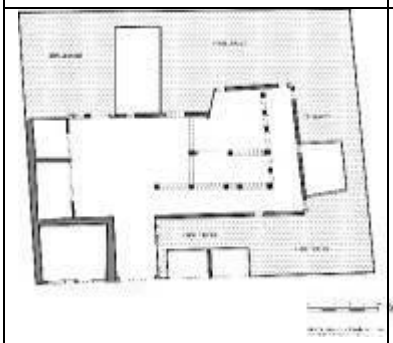
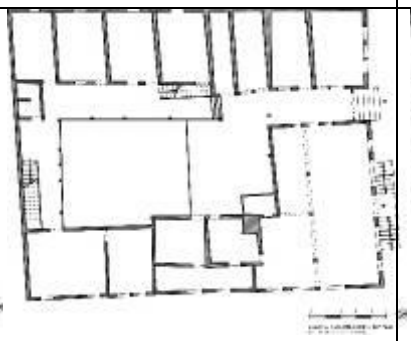
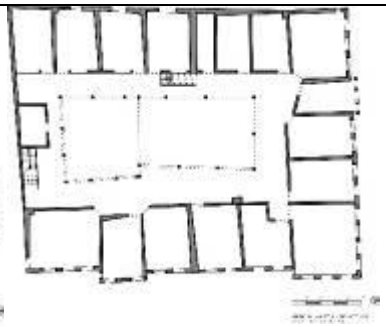
Hanların her ikisi de zeminde kabayonu ve moloz taş, üst katlarda ahşap çatkılı kerpiç örgü ile inşa edilmiştir. Ayrıca Gofuroğlu Hanı'nda (Kat. Nu. 3.2.4.2)zemin katta kesme taş kaplama görülür. Depolar (Kat. Nu. 3.2.4.3) ise kabayonu taş ve kesme taşla yapılmıştır.

Üç yapıda da örtü düz ahşap tavan ve kırma çatıdır.

Hanlar üç katlı, depo ise tek katlıdır (Çizelge 4.14). Gofuroğlu Hanı, bir avlu etrafına dizilmiş mekânlardan meydana gelir. Han tipolojisine göre[969], avlulu hanlar grubunda, üç katlı ve tüm katları revaklıdır. Karadayı Hanı (Kat. Nu. 3.2.4.1) ise önünde yer alan küçük bir bahçe ile sınırlanmıştır. Yine üç katlıdır ve tek cepheden iki katı revaklıdır. Gofuroğlu Hanı, arazi eğimi nedeniyle güneyden üç, kuzeyden ise yüksek girişli iki katlıdır. Güneyde yer alan zemin kata geniş bir eyvandan ulaşılır. Yapının zemin katında güney yanda ahır; kuzey yanda revakların gerisinde ve batıda bir kısmı revak gerisinde kalmak üzere tüccar depoları yer almaktadır. Üst katlarda ise revak gerisinde doğu, batı ve kuzey kenarlara otel odaları ve banyo üniteleri yerleştirilmiştir. Karadayı Hanı'nda ise bahçe L şeklinde yapının doğu cephesi kuzey tarafı ile kuzey cephesi önündedir. Bodrum kat denebilecek ahır kısmına yarım kot inilerek ulaşılmaktadır. Ahır üstündeki iki katta ise dar birer revak gerisinde bahçeye bakan odalar sıralanmıştır. Gofuroğlu Hanında revaklar zemin katta yalnızca kuzey kenarda, birinci katta kuzey, güney ve batı kenarda, ikinci katta ise dört kenarda birden yer alır. Karadayı Hanında ise yalnızca doğu cephenin kuzey tarafında revak uygulaması vardır. Her iki yapıda da üst katlardaki odalar birer otel odası gibi düzenlenmiştir. Yalnız Gofuroğlu Hanında birinci katta batı tarafta kuzeyden iki oda tüccar odası görünümündedir. Ayrıca kuzey kenar doğu tarafı da kahvehane amaçlı düzenlenmiştir. Gofuroğlu Hanı doğu cephesi boyunca sıralanan dükkânlar ve kuzeydoğu köşesinde büyükçe kahvehane olarak kullanılan mekânla doğrudan sokağa açılır. Karadayı hanı ise batı ve güney cephelerden binalar, doğu ve kuzeyinden ise yüksek bahçe duvarı ile dışarıdan tamamen tecrit edilmiştir.

[969] Ersoy, B. (1994). "Osmanlı Şehir-içi Hanları Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri". **Sanat Tarihi Dergisi**, VII, 76-78(75-97)

Çizelge 4. 14 Ticaret yapılarının planları

		
Karadayı Hanı Ahır Katı	Karadayı Hanı Zemin Katı	Karadayı Hanı Birinci Kat
		
Gofuroğu Hanı Bodrum Kat	Gofuroğu Hanı Birinci Kat	Gofuroğu Hanı İkinci Kat

Karadayı Hanında odalarda ocak ve dolap nişleri bulunmaktadır. Gofuroğlu Hanı'nda ise böyle bir uygulama yoktur.

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde hanlar[970], önemli yol güzergâhlarında kurulmuş, tüccarların ve yolcuların güvenliğini sağlayan yapılardır. Açık avlu ve kapalı mekândan meydana gelebildikleri gibi, avlusuz örnekleri de vardır. Kervansaraylar, yolcuların her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde kurulmuş ve teşkilatlanmıştır[971]. Osmanlı Döneminde bir yandan eski hanlar kullanılmaya devam edilirken, bir yandan da aynı geleneğin devamı

[970] Anadolu Selçuklu Dönemi hanları ile ilgili bkz: Turan, O. (1946). "Selçuklu Kervansarayları". **Belleten.** 10 (39), 471-479; Erdmann, K. (1961). **Das Anatolische des 13. Jhrhunderts**. Teil I- II, Berlin; Akozan, F. (1963). " Türk Han ve Kervansarayları". **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**. 1, 133-167; İlter, İ. (1969). **Tarihi Türk Hanları**. Ankara; Cezar, M. (1981). "Türk Tarihinde Kervansaray". **VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Ekim 1976), Kongreye Sunulan Bildiriler**. C. II, Ankara; Acun, H. (Editör). (2007). **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**. Ankara.

[971] Turan, 1946, 477, 479.

olan menzil hanları yollar üzerine kurulmuştur[972]. Menzil hanlarının yanı sıra, bu dönemde özellikle istikrarın tam olarak sağlandığı 15. yy.' dan itibaren yaygınlaşarak şehirlere de "şehir-içi" hanlar kurulmaya başlanmıştır. Şehir-içi hanlar tüccarların veya yolcuların kaldıkları veya büro olarak kullandıkları mekânlar, depolar ve ahırlar, bazen mescit, hamam ve tuvaletlerden müteşekkil yapılardır[973]. Çoğunlukla kare veya kareye yakın dikdörtgen planlı olmak üzere, bazen de araziye uyum nedeniyle asimetrik planlı inşa edilen örnekler vardır. Osmanlı'nın son zamanlarına kadar her dönemde inşa edilmiş bu hanlar bir- üç katlı, bir- üç avlulu veya avlusuz; revaklı veya revaksız, şekilde yapılabiliyordu.[974] Malzeme olarak çoğunlukla taş kullanılmakla birlikte, Kastamonu Yanık Han ile İzmir Arab Hanı'nda düz tavanda, Arab Hanı'nda revaklarda ahşap malzeme de kullanılmıştır[975]. Sakarya Taraklı Hanı ise moloz taş temel üzerine hımış tekniğinde yapılmıştır[976]. Gerede Kiliseli Han'ın (1909) dış duvarları taş, içten odaların avluya bakan cepheleri hımış tekniğinde yapılmıştır (Resim 4.43-4.44).

Resim 4.43. Gerede Kiliseli Han dıştan.

Resim 4.44. Gerede Kiliseli Han, avludan.

[972] Osmanlı dönemi hanları için bkz: Akozan, 1963, 133-167; İlter, 1969; G. Cantay, (1975). **Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişimi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ. Ü., Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul; Güran, C. (1978). **Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi**. İstanbul; Ersoy, 1994, 75-97.

[973] Ersoy, 1994, 75; Kuban, 2007, 393.

[974] Kuban, 1981, 202;Ersoy, 1991, 2-3; Ersoy, 1994, 77-83

[975] Ersoy, 1994, 89;

[976] Çetin, Y. (2014). "Bir Geç Dönem Osmanlı Şehir Hanı: Taraklı Han (Hacı Atıf Hanı)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergis**i, 7 (29), 203-229.

Osmanlı Şehir- içi hanları başlangıçtan itibaren çoğunlukla tek avlulu ve iki katlı inşa edilmişlerdir. Üç katlı hanlar ise 18. yy.'dan itibaren daha sık yapılmaya başlar. Çankırı Gafuroğlu Hanı (Çizelge 4.14) tek avlulu ve üç katlı mimarisiyle bu tip hanların 20.yy. başlarında inşa edilmeye devam edildiğini gösterir. Trabzon Alaca Han (15.yy.)[977], İstanbul Rüstem Paşa Hanı (1556-1568)[978], İstanbul Büyük Yeni Han (18.yy. ikinci yarısı)[979], Trabzon Vakıf Han (18. yy.)[980], İstanbul Küçük Yeni Han (18. yy.)[981], İstanbul Simkeşhane (18. yy.)[982], Trabzon Sabır Han (18. yy. sonu-19.yy. başı)[983], Gaziantep Kumruoğlu Hanı (19. yy. sonu)[984], İstanbul Yıldız Hanı (19. yy.)[985] üç katlı hanların başlıcalarıdır. Bu hanlardan İstanbul Büyük Yeni Han hariç hepsi tek avlulu, İstanbul Büyük Yeni Han ise iki avlulu olarak kurulmuştur.[986] Merzifon Taş Han[987] (17. yy. sonları), Gaziantep Şeker Hanı (1850)[988], Manisa Yeni Han (1868)[989], İstanbul Hasan Paşa Hanı[990] (1740), İzmir Manisalıoğlu Hanı (19. yy.)[991], tek avlulu hanlara verilebilecek örneklerden yalnızca birkaçıdır.

Çankırı Karadayı Hanı bir küçük bahçenin batı yanını işgal etse de, burayı avlu gibi görürsek tek avlulu üç katlı yapı grubuna girer; ancak avlunun tek bir yanına uzunlamasına yerleştirilmiştir. Bu avlu-mekân düzeniyle İzmir Kadıoğlu Hanı (19.yy. ikinci yarısı)[992] ile benzerlik gösterir.

Avluları revaksız olan az sayıda yapının yanında çoğunlukla revaklı olarak inşa edilmişlerdir. Revaklar bütün katlarda bulunabildiği gibi, sadece alt katı veya sadece üst katı revaklı örnekler de vardır. Gofuroğlu Hanı'nın avlusu bütün katlarda revaklıdır. Karadayı Hanı'nın bodrum katı toprak seviyesinin altında kaldığından buraya revak yapılması olanaksızlığı nedeniyle yalnızca zemin ve birinci katına revak yapılabilmiştir. Revaklar katların tamamını çevrelediği gibi Gofuroğlu Hanı'na benzer şekilde bir veya birkaç cepheyle de sınırlandırılabilir. Gofuroğlu Hanı'nın zemin katında sadece kuzey

[977] Ersoy, 1994, 79.
[978] Ersoy, 1994, 79.
[979] Ersoy, 1994, 79.
[980] Ersoy, 1994, 79.
[981] Ersoy, 1994, 79.
[982] Ersoy, 1994, 79.
[983] Ersoy, 1994, 79.
[984] Ersoy, 1994, 79.
[985] Ersoy, 1994, 79.
[986] Ersoy, 1994, 90-97.
[987] Çerkez, 2005, 125 (123-156), çizim:13-16.
[988] Ersoy, 1994, 77.
[989] Kuyulu, İ. (1992). **Karaosmanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler**. Ankara, 60-79, plan:7-8.
[990] Güran, 1978, 78.
[991] Ersoy, B. (1991). **İzmir Hanları**. Ankara, 45-47.
[992] Ersoy, 1991, 43-44.

kanatta, birinci katta sadece güney, batı ve kuzey kanatta, ikinci katta ise dört yönde revak uygulanmıştır.

Şehir-içi hanlarda mekânların yerleşimi genellikle alt katta avluyu çevreleyen revaklar, revakların gerisinde depolar ve ahır; üst katlarda ise revaklara birer kapı ve pencereyle açılan odalardan meydana gelmektedir. Gafuroğlu Hanı'nda da (Kat. nu. 3.2.4.2) mekân yerleşimi ana hatlarıyla bu şekildedir. Zemin katta kuzeydeki revakların gerisinde doğu, batı ve kuzey kenarlar ile batı tarafın kuzey kesimi dâhil depolar sıralanmış; güney kanatta ise ahır yerleştirilmiştir. Birinci katta farklı denebilecek bir uygulama karşımıza çıkar. Yapının doğu ve batı kanadında revakların gerisinde otel odaları ve tüccar odaları dizilmişken, kuzeyde geniş bir sahanlık bırakılarak, bu sahanlığın kuzeyine de doğrudan dışarıyla ve batıdaki küçük koridorla bağlantılı büyükçe kahvehane mekânına yer verilmiştir. İkinci katta ise doğu, batı ve kuzey yanlarda revakların gerisinde odalar söz konusudur. Ancak burada birinci kattaki sahanlığın üzeri avlu gibi değerlendirilmiştir. Böylece zemin kattaki çift sıra revakla sınırlı güneyde yer alan avlu, ikinci katta kuzeyde de teras gibi ortaya çıkmıştır. Bu durum münferittir. Güney kanatta birinci ve ikinci katlarda revakların gerisinde yalnızca katlara çıkan merdiven ile sonradan yapılmış hela mekanları bulunur.

Karadayı Hanı'nda da (Kat. nu. 3.2.4.1) mekânlar avlunun doğu kenarında revakların gerisinde tek cephe boyunca dizilmiş tüccar odalarından müteşekkildir.

Şehir-içi hanlarda ahırların konumu, yapının boyutlarına ve arazinin topografik durumuna göre değişmektedir. Buna göre bodrum katta, alt kat avlu kanatlarında veya hana dıştan bitişik kapalı mekân şeklinde ahırlar konumlanmıştır[993]. Karadayı Hanı'nda ahır, yarım kot inilen bodrum katın tamamını işgal eder. Ankara Çengel Han (1522)[994], İstanbul Büyük Valide Hanı (17. yy.)[995], İstanbul Taş Han (18. yy. ikinci Yarısı)[996] ahırların bodrum kata yerleştirildiği örneklerdendir[997]. Gafuroğlu Hanı'nda ise avlunun güney kanadındaki yan yana iki mekân ahır olarak düzenlenmiştir ve doğrudan avluya bağlantısı kapı ile sağlanmıştır. Ahır kısmı böyle düzenlenmiş hanlara Tire Lütfü Paşa Hanı (16. yy. ortası) ve Tokat Deve Hanı (16. yy.) örnek gösterilebilir[998].

[993] Ersoy, 1994, 83-84.
[994] Ersoy, 1994, 83
[995] Ersoy, 1994, 83
[996] Ersoy, 1994, 83
[997] Ersoy, 1994, 83.
[998] Ersoy, 1994, 84.

Gafuroğlu Hanı, doğu cephesi ve kuzeydoğu cephesindeki mekânlarla doğrudan sokağa açılarak çarşıyla bağlantı sağlar. İzmir Kızlarağası Hanı (1744)[999], İzmir Demir Hanı (17. yy. sonu- 18. yy. sonu arası)[1000], İzmir Çakaloğlu Hanı (1805-1806)[1001], Urfa Gümrük Hanı (1563)[1002], Urfa Mençek Hanı (18.yy. başı)[1003], Diyarbakır Deliller Hanı (1527)[1004] aynı anlayışta dış cephelerine dükkânların dizildiği örneklerden bazılarıdır.

Gafuroğlu ve Karadayı hanları içten düz ahşap tavanlı, dıştan kırma çatı örtülüdür. Özellikle kâgir malzemeyle yapılmış hanların çoğunlukla tonoz bazen de kubbe ile örtüldüğü görülür. Kastamonu Yanık Han (17.yy. sonu- 18.yy. başı)[1005], İzmir Arap Hanı[1006] ve Sakarya Taraklı Hanı'nın[1007], Gerede Kiliseli Han (Resim 4.43-4.44) düz ahşap tavanlı ve dıştan kırma çatı ile örtüldükleri bilinmektedir.

Gofuroğlu Hanı'nda doğu ve kuzey cephelerdeki taç kapıları vurgularcasına ikinci kattaki mekânların, kapıların üstüne denk gelen kısımları çıkma şeklinde inşa edilmiştir. Şehir hanlarında taçkapıları vurgulayan bu şekildeki çıkmalara 17. yy.'dan itibaren sıklıkla rastlanır. Tokat Voyvoda Hanı [1008], Safranbolu Cinci Han[1009], İstanbul Büyük Valide Hanı[1010], İstanbul Hasan Paşa Hanı[1011], İzmir Kızlarağası Hanı[1012], Merzifon Taş Han[1013] gibi çok sayıda eserde taçkapı üstünde çıkma ayrıntısını görmekteyiz.

Gafuroğlu hanında, birinci ve ikinci katlarda güney revakının dip duvarına bitişik yeni birer helâ ile batı tarafta yan yana dizili odaların arasında orijinal olan banyo yer almaktadır. Karadayı Hanı'nın da bahçesinin güneydoğu köşesine yeni bir helâ yapılmıştır. Şehir-içi hanlarda ahır, depolar, odalar ve mescit gibi mekânların işlevleri bilinirken, bazı mekânların ise belirlenememektedir. Ancak, künk sistemi veya sıralı mazgal pencerelerin bulunduğu mekânların hamam veya helâ olabileceği düşünülür. Ankara Çengel Han, İzmir Karaosmanoğlu Hanı, Amasya Taş Han bu mekânların varlığı bilinen yapılardan bazılarıdır[1014].

---

[999] Ersoy, 1991, 24-30.
[1000] Ersoy, 1991, 16-18.
[1001] Ersoy, 1991, 58-65.
[1002] Özme, A. (2005). "Ruha (Urfa) 'da Bir Grup Şehir İçi Hanı". **Vakıflar Dergisi**. 29, 290-293.
[1003] Özme, 2005, 295-297.
[1004] Plan için bkz: Güran, 1978, s.204.
[1005] Bilici, 1991, 123-127, foto: 210-219.
[1006]Ersoy, 1991, 50-52; Ersoy, 1994, 86.
[1007] Çetin, 2014, 203-229.
[1008] İlter, 1969, 66.
[1009] Kuban, 2007, 393.
[1010] Güran, 1978, s.97.
[1011] Güran, 1978, 120-122; Kuban, 2007, 393.
[1012] Ersoy, 1991, res:22,24.
[1013] Çerkez, 2005, fotoğraf: 123.
[1014] Ersoy, 1991, 85.

Karadayı Hanları (Kat. nu. 3.2.4.1) ve Gafuroğlu (Kat. nu. 3.2.4.2), düz lentolu geniş açıklıklı kapıları, birinci ve ikinci kat cephelerine sıralanan hafif taşkın ahşap sövelerle çerçevelenmiş, boyuna dikdörtgen biçimli pencereleri, kare kesitli ve köşeleri pahlanmış, ince revak direkleri ile özellikle geç dönem konut mimarisi görünümünü yansıtmaktadır.

Gafuroğlu ve Karadayı Hanları'nın plan şemaları, avlu, kat ve mekân düzenlemeleri, 15. yy'dan beri yapılan şehir-içi han tipolojilerinin 20. yy'a kadar, taşrada bile tercih edilen tipler olduğunun göstergesidir.

Şehirdeki bir diğer ticaret yapısı **Depolar** (Kat. nu. 3.2.4.3)**,** 19. yy.'dan kalan tek kâgir ticari binadır. Şehrin ticaret merkezinde yer almaktadır. Depoların yakınında olduğu tahmin edilen Bedesten ve çevredeki çeşitli esnaf gruplarına ait arastaların binaları günümüze gelememiştir. Ancak bölgedeki sokak adlarından bu sokaklarda bir zamanlar arasta binalarının olduğu zamanla yıkılarak halen esnafın işlettiği modern(!) binalara yerini bıraktığı anlaşılır. Nasıl olduysa söz konumuz olan depolar bu kıyımdan kurtulmuştur. Yapıda herhangi bir inşa kitabesine rastlanmaz. Ancak, binanın cephe düzenlemesinde, pencere ve kapıların taşkın söve ve kemerleri, kilit taşları, 19.yy. ikinci yarısında karşımıza çıkan bir özelliktir. Safranbolu'da depo binası[1015], Safranbolu hapishanesi[1016], Bartın Hükümet Dairesi[1017], Kayseri Memleket Hastanesi[1018], Yozgat Askerlik Şubesi[1019] ve daha birçok 19. yy. 2. yarısına hatta dördüncü çeyreğine tarihlendirilen eserde Çankırı depo binalarındaki gibi cepheden taşkın düzgün pencere kemer, söve ve denizliklerine rastlanır. Ayrıca cephelerde mutlak bir simetri hâkimiyeti de bu dönemdeki binalarda sık karşılaştığımız bir durumdur. Özellikle bu dönemde inşa edilmiş kamu yapıları benzer simetrik düzende inşa edilmişlerdir. Pencere- kapı sövelerin biçimi ve cephedeki simetrik düzen nedeniyle Çankırı Depo binasını 19. yy. sonlarına tarihlendirilmesi uygun görünmektedir.

Süsleme yalnızca Karadayı Hanının 1. Kat kuzeyden 2. ve 3. odalarının tavan göbeklerinde, dolap kapaklarında ve kapı kanatlarında görülür. Ahşap dolap ve kapı kanatları ile tavan göbeğindeki süsleme Çankırı ve Ankara'da bir çok farklı yapı tipinde karşımıza çıkan süslemelerdir[1020].

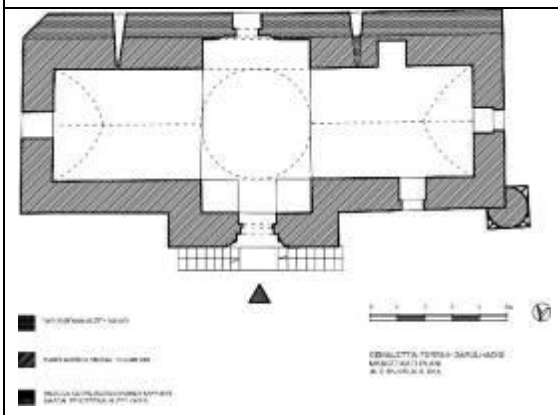
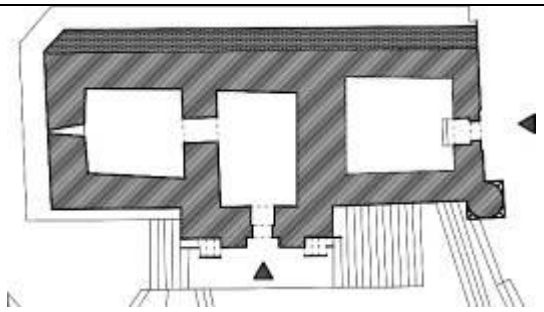
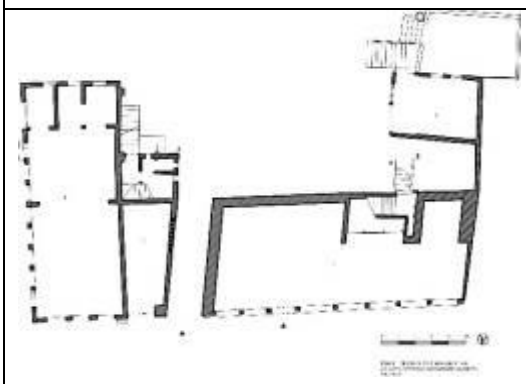
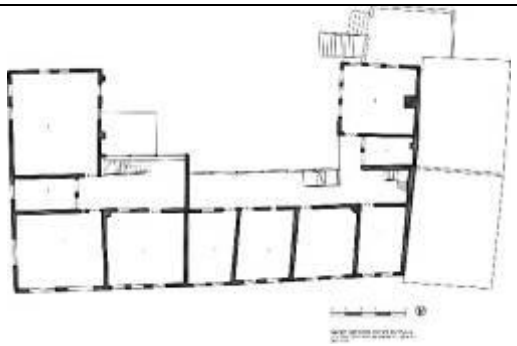
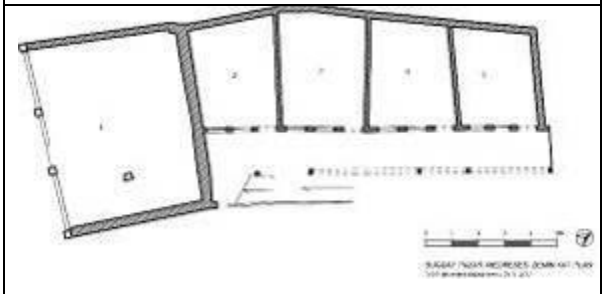
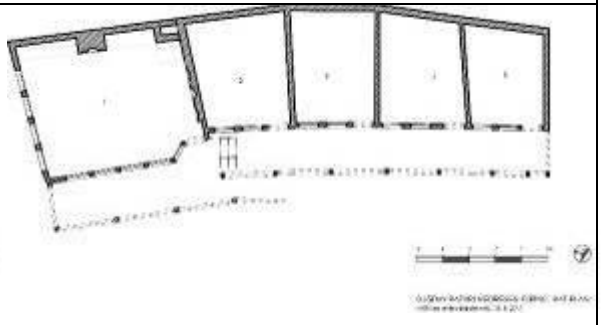
Her üç eserinde mimarı bilinmemektedir.

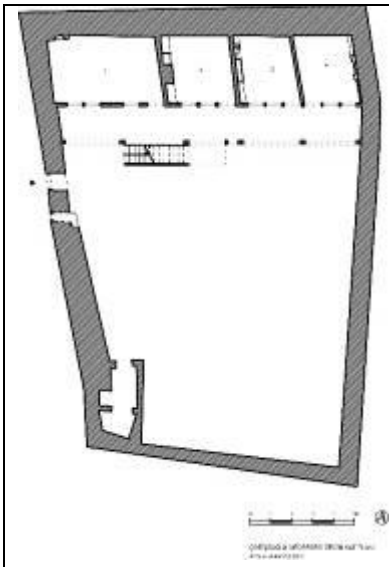
[1015] Topçubaşı, M (2009). **19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, 246-249.
[1016] Topçubaşı, 2009, 246-247.
[1017] Topçubaşı, 2009, 258-259.
[1018] Özbek- Aslan, 2008, 758-761.
[1019] Acun, 2005, 205.
[1020]

4.4. Eğitim Yapıları

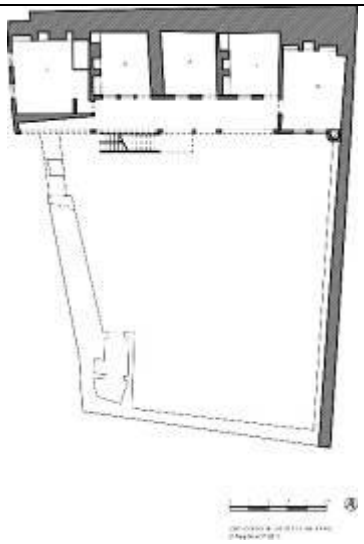
Eğitim yapılarından pek azı günümüze gelebilmiştir. Bu yapılardan biri Anadolu Selçukluları döneminden Darülhadis (1242) (Kat. nu. 3.1.1.2); beşi Geç Osmanlı Döneminden olmak üzere İmaret Medresesi (18.yy. sonu) (Kat. nu. 3.1.2.2), Buğdaypazarı Medresesi (19.yy. sonu) (Kat. nu. 3.1.3.2), Çivitçioğlu Medresesi (19.yy. sonu) (Kat. nu. 3.2.3.1), Taş Mektep (1886-1893) (Kat. nu. 3.2.3.2) ve Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'dir (19.yy. sonu) (Kat. nu. 3.1.5) Bu eserlerden Darülhadis ile 19. yy.'da yapılan medreseler ve lise binası arasında mimari bir devamlılık söz konusu değildir (Çizelge 4.15).

Çizelge 4. 15 Eğitim Yapılarının planları

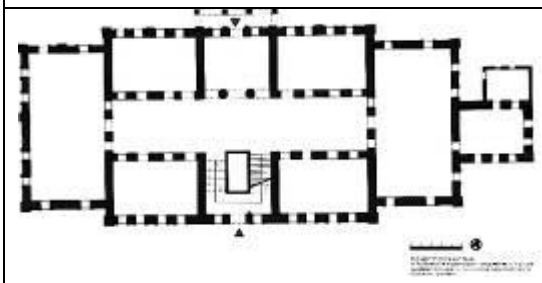
	
Darülhadis Mescit Katı	Darülhadis Türbe Katı
	
İmaret Medresesi Zemin Katı	İmaret Medresesi Birinci Katı
	
Buğday Medresesi Zemin Katı	Buğday Medresesi Birinci Katı

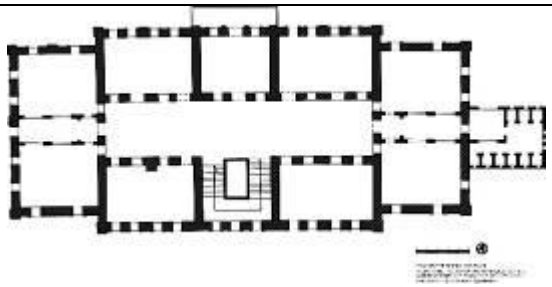
Çivitçioğlu Medresesi Zemin Katı

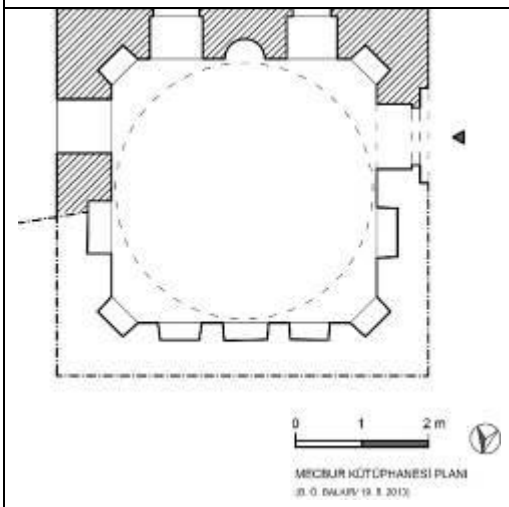
Çivitçioğlu Medresesi Birinci Katı

Taş Mektep Zemin Kat

Taş Mektep Birinci Kat

Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi

Aralarındaki tek ortak nokta diyebileceğimiz unsur altı yapıda da ana *taşıyıcı elemanların* duvarlar olmasıdır. Darülhadis'te (Kat. nu. 3.1.1.2), Anadolu Selçuklu döneminin diğer yapılarındaki gibi kalın taş duvarlar üst örtüyü destekler. Duvarlar taşıyıcı olduğundan az ve küçük pencereler açılmıştır. İmaret Medresesi (Kat. nu. 3.1.2.2), Buğdaypazarı Medresesi (Kat. nu. 3.1.3.2), Çivitçioğlu Medresesi'nde (Kat. nu. 3.2.3.1), duvarlar taşıyıcıdır. Ayrıca bu üç geç dönem medresesinde revaklar da ahşap direklerle

desteklenmiştir. Direkler belli seviyelerde pahlanarak sekizgene dönüştürülmüş kare unsurlardır. Medreselerle yakın zamanlarda inşa edilmiş olan Taş Mektep'in de (Kat. nu. 3.2.3.2) taşıyıcıları duvarlardır. Ancak örtüsünün hafif olması nedeniyle taş duvarlar daha incedir. Medresesi günümüze ulaşmayan Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nin de (Kat. nu. 3.1.5) taşıyıcıları taş duvarlarıdır.

Darülhadis'te eyvanları bağlayan kemerler sivri, türbe katının ve mescit katının güney kapısı basık kemerlidir. Taş Mektebin alt pencere ve kapı açıklıkları yuvarlak kemerli, üst pencere açıklıkları basık kemerlidir. Dış revak kemerleri basık, içteki sütunları bağlayan kemerler ise sivri kemerlidir. Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nin pencere açıklıkları yuvarlak kemerli, kapı açıklığı ise basık kemerlidir.

Eğitim yapılarında üç tür **örtü** elemanı kullanılmıştır: Kubbe, sivri kemerli beşik tonoz ve düz ahşap tavan. Kubbe, Darülhadis'in kapalı avlusu üstünde ve Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nde uygulanmıştır. Kubbeler yarım küre biçimindedir her iki kubbe de tuğla ile inşa edilmiştir. Sivri kemerli beşik tonoza yalnızca Darülhadis'in eyvan ve türbe odalarının örtülerinde rastlıyoruz. Tonozlar kesme taşla inşa edilmiştir. Düz ahşap tavan, geç dönem medreseleri ve Taş Mektep'te örtü elemanı olarak kullanılmıştır. Ancak Taş Mektep' in örtüsü sonraki onarımlarda betonarmeye dönüştürülmüştür.

Tonoz bilindiği üzere Selçuklu medreselerinde yaygın örtü unsurudur. Ancak kapalı avlulu medreselerin avlu örtüsünde, bazen de mescit veya kapalı dershane bölümlerinde kubbe uygulaması görülür.

Medreselerde malzeme olarak kesme taş, kabayonu taş, ahşap çatkı arasına moloz taş ve tuğla veya kerpiç dolgu ve bağdadi duvar tekniği kullanılmıştır. Ayrıca kubbelerde ve geçiş elemanları tuğlayla yapılmıştır. Darülhadis, Taş Mektep ve Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nin duvarlarında ve Darülhadis'in tonozlarında kesme taş kaplama, İmaret Medresesi'nde alt kat duvarlarında ahşap çatkı arası taş, tuğla dolgu ve üst kat duvarlarında bağdadi tekniği, Çivitçioğlu Medresesi'nin kuzey cephesi ahşap hatılı kabayonu taş, güney cephesi ve ara duvarları ise ahşap çatkılı kerpiç dolgu; Buğdaypazarı Medresesi'nde su basmanı seviyesinde kabayonu taş dolgu, üstüne ahşap çatkılı kerpiç dolgu kullanılmıştır. Ayrıca bu üç geç dönem medresesinde revaklar da ahşap direklerle desteklenmiştir. Çankırı Şabanözü'nde Hacı Mustaf Efendi medresesi de ahşap çatkı arası kerpiç dolgu malzemeyle inşa edilmiştir.

Kubbe geçiş elemanı olarak Darülhadis ve Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nde pandantif tercih edilmiştir.

Darülhadis, **plan** ve mimari kuruluşu itibariyle genel olarak yapıldığı Anadolu Selçukluları dönemi medreselerinin üslubunu yansıtmaktadır. Altındaki türbe katı ile birlikte fevkani kuruluşta olup, dikdörtgen planlı, iki eyvanlı kapalı avlulu medreseler grubuna dahildir. Ancak hücreler yoktur. Muhtemelen güneyine bitişik darüşşifa olduğu söylenen binanın hücreleri ortak kullanıma tahsis edilmişti. Öte yandan fevkani olarak inşa edilmiş yapının alt katları mezar odaları olarak düzenlenmiştir. Anadolu Selçuklu medreseleri başlıca açık avlulu ve kapalı avlulu olmak üzere iki ana tipte inşa edilmişlerdir. Mekânlar avlunun etrafına sıralanmıştır. Çoğunlukla ana akslarda bir, iki, üç veya dört eyvan (ana eyvan yazlık dershane işlevi görür); ana eyvanın iki yanında kışlık dershane bazen de mescit, aradaki alanlarda öğrenci hücreleri vd. mekânlar dizilirdi[1021]. Medrese avluları revaklı veya revaksız olabilmektedir. Çankırı Darülhadisi, bu tanım çerçevesinde kapalı avlulu, bir veya iki eyvanlı, revaksız medrese plan grubuna girmektedir. Kapalı avlulu ve iki eyvanlı medreselere Niksar Yağıbasan Medresesi (1157)[1022], Tokat Çukur Medrese (Yağıbasan Medresesi) (12.yy. ikinci yarısı)[1023], Afyon Sincanlı Boyalıköy Medresesi (13. yy. ilk çeyreği)[1024], Afyon Çay Yusuf bin Yakub Medresesi (1278)[1025] belli başlı verilecek örneklerdir. İşlevi yine darülhadis olan Konya İnce Minareli Medrese de kapalı avlulu fakat tek eyvanlı bir kuruluşa sahiptir. Bu örneklerin hepsinde kapalı avlunun, karşılıklı veya yan yana iki kenarının eksenlerinde birer eyvan, aralarda ise hücreler ve odalar yer almaktadır. Afyon Sincanlı Boyalıköy Medresesinin avlusunda revaklar bulunur. *Çankırı Darülhadisi'nin plan şemasında bu medreselerden farklı olarak eyvanların ve avlunun etrafında hücrelere yer verilmemiştir ve fevkani kuruluştadır. Kapalı avlulu medreselerde fevkani inşa edilmiş tek örnektir.* Açık avlulu medreselerde ise çift katlı yapılan örnekler vardır. Yapının alt katları mezar odaları olarak düzenlenmiştir. Yapı bünyesinde türbeye yer veren medreselere örnek olarak Kayseri Çifte Medrese[1026] gösterilebilir. *Çankırı Darülhadisi'nin diğer özelliği başka bir binaya bitişik olarak inşa edilmesi* ve muhtemelen bu binanın hücrelerinden vs. faydalanmasıdır. Medreselerin, cami, türbe, darüşşifa veya farklı medreselerle bitişik nizam yapılması olağan bir

[1021] Anadolu Selçuklu medreseleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kuran, 1969; Sözen, M. (1970). **Anadolu Medreseleri.** C.1, İstanbul; Sözen**,** 1972.
[1022] Kuran, 1969, 15-16; eyvanlar kuzey ve doğuda.
[1023] Kuran, 1969, 16-18.
[1024] Kuran, 1969, 44-46.
[1025] Kuran, 1969, 57-59.
[1026] Kuran, 1969, 65-67.

uygulamadır[1027]; ancak bitişik yapının hücrelerinden yararlanılan örnek yoktur. *Dolayısıyla Çankırı Darülhadisi, hücresiz olup bitiştiği yapının hücrelerinden yararlanan tek örnektir.*

Darülhadis ile geç dönem üç medrese arasında erken ve klasik Osmanlı medrese gelişimini gösteren bir örneğe Çankırı'da rastlanmamıştır. Diğer üç geç Osmanlı dönemi medresesi de, yapıldıkları dönemin özelliklerini ve bulundukları taşra merkezinin konumunu ortaya koyar. Altı yüzyıl öncesinden Selçuklu' daki dışa kapalı kuruluşa karşın üçü de dışa açık yapılardır (izelge 4.15). Her üç medrese de iki katlı kuruluşa sahiptir. İmaret Medresesi (Kat. nu. 3.1.2.2) dahil olduğu İmaretin avlusuna bakan U planlıdır. Alt katta depolar vs, üst katta yan yana dizilmiş odalardan müteşekkildir. Buğdaypazarı Medresesi de (Kat. nu. 3.1.3.2) bulunduğu araziye uyacak şekilde hafif açılı inşa edilmiş, genel plan itibariyle dikdörtgendir. Doğu yandan camiyle ortak avlusuna bakmaktadır. Zemin ve üst katta odalar yan yana dizilmiştir. Güneydeki oda diğerlerine göre daha geniş tutulmuştur. Çivitçioğlu Medresesi de (Kat. nu. 3.2.3.1)güneyindeki müstakil avlusuna bakacak şekilde konumlanmış, dikdörtgen planlıdır. Her iki katta da dönemin diğer medreselerindeki gibi yan yana dizilmiş odalar söz konusudur. Üst katta iki uçtaki odalar diğerlerine nazaran daha geniştir. Bu üç medrese plan şeması olarak tam yansıtmasa da, beyliklerden itibaren değişmeye başlayan bazı özellikleri halen taşırlar. Şöyle ki; Beylikler ve Erken Osmanlı döneminden itibaren, kare ve dikdörtgen planlıların yanında, sekizgen, U ve L biçimli de inşa edilen örnekler yapılıyor, ana eyvan bina kütlesinden taşırılarak zamanla kapalı dershane haline geliyor, öğrenci hücrelerine ocaklar yerleştiriliyor ve örtü sisteminde kubbe tonozun yerini alıyor[1028]. Çankırı'daki bu üç medreseden İmaret ve Çivitçioğlu Medreseleri'nde U şema, Buğdaypazarı'nda küçük de olsa L şema görülür. Ayrıca her üç yapıda da dershane mekânı diyebileceğimiz uçlara yerleştirilmiş büyük mekânlara yer verilmiştir. Bu mekânlar daha özenli işçiliğe sahiptir. Öğrenci hücrelerinde de ocak ve dolap nişleri bulunur. Bu özellikleriyle medrese mimarisi geleneğini sürdürmüşlerdir. Ancak *üçünde de taş temel üstüne hımış tekniğinde inşa edilmeleri ve Çivitçioğlu hariç dışa açık kuruluşları en önemli farklılıklarıdır*.

Taş Mektep (Kat. nu. 3.2.3.2), gerek Selçuklu gerek geç Osmanlı Dönemi üç medreseden farklı olarak, eğitimde modernleşme çabaları esnasında ortaya çıkan yeni fonksiyonlara hizmet edecek şekilde inşa edilmiştir. Bu dönemde yaygınlaşan idadi, rüştiye gibi eğitim ve hükümet konakları gibi yönetim amaçlı kamu binalarında karşımıza çıkan

[1027] Kayseri Külük Cami ve Medresesi'nde (12.yy.) cami aynı zamanda dershane olarak da kullanılmıştır: Kuran (1969), 12-14.

[1028]Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemi medreseleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Demiralp, Y. (1999). **Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)**. Ankara.

dikdörtgen planlı ve bir koridor etrafına simetrik olarak dağılan sınıflardan meydana gelen bir kuruluşu vardır[1029]. Kayseri Lisesi (1904)[1030], Yozgat Lisesi (1895-1896)[1031], Bursa Işıklar Askeri Lisesi (1889-1892)[1032], Sivas Eski Sanat Okulu (1896- 1899)[1033], çok sayıda şehirde karşımıza çıkan bir koridor etrafında simetrik yerleşmiş sınıflardan meydana gelen plan şemasında inşa edilmiş bir çok örnekten ikisidir.

Çankırı'da günümüze harap vaziyette de olsa gelebilmiş Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi (Kat. nu. 3.1.5), plan şemasıyla Anadolu Selçuklu döneminden beri gelen tek kubbeli kübik yapı tipini sürdürmektedir. Kütüphane işlevi nedeniyle oldukça yüksek bir platform üzerinde yükselmektedir. Anadolu Selçuklu vezirlerinden Şemseddin Altınapa'nın vakfiyesinden (1201) Konya'da bir kütüphane tesis etiği anlaşılmıştır. Bu kütüphanenin bugün İplikçi C. diye bilinen yapının bitişiğindeki küçük tek kubbeli kare planlı yapı olduğu bilinmektedir[1034]. Gerek Anadolu Selçuklu, gerek Saltukoğulları, Artukoğulları, Eretna ve Akkoyunlu hükümdarları ve emirleri kütüphaneler kurmuşlardır[1035]. Selçuklu ve Beylikler döneminde kurulan birçok medresenin müderris ve öğrencilerinin yararlanacağı kitapların olması gereğiyle her medrese de kütüphane birimleri de kurulmuştur. Candaroğlu İbrahim Bey ve İsmail Bey'in Kastamonu'da kurduğu külliye dahilindeki kütüphanenin Anadolu Beyliklerindeki genel kütüphane olarak tek olduğu söylenir[1036]. Osmanlı Devleti'nin erken devirlerinden itibaren kurulan medreselerin vakfiyelerinden kütüphanelerinin de tesis edildiği öğrenilmektedir. İstanbul'un fethinden sonra başta Fatih Külliyesi olmak üzere kurulan birçok medresenin kütüphaneleri de yapılmıştır. Klasik dönemde sultanlar, eşleri, vezirler gibi önemli şahısların yaptırdığı hemen her medresenin kütüphanesi de kurulmuştur[1037]. 18. Yy.dan itibaren, özellikle taşrada eşraftan kişilerin kendi imkanlarıyla kurduğu küçük boyutlu medreselere de yine mütevazi birer kütüphane yaptırdıkları, bağımsız yapılamıyorsa her

[1029] Sözen, M. ve Tapan, M. (1973). **50 Yılın Türk Mimarisi**. İstanbul, 53; Akşin, S. (Editör). Ödekan, A. (1992) "Mimarlık ve Sanat Tarihi". **Türkiye Tarihi -3- Osmanlı Devleti (1600-1908)**. İstanbul, 410-411; Kuyulu, İ. (1992). "19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi'nin Gelişimine Genel Bir Bakış". **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri**. İzmir, 47-63; Saner, T. (1998). **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"**. İstanbul, 1; Alsaç, Ü. (1976). **Türkiye'de Mimarlık Düşüncesi'nin Cumhuriyet Dönemin'deki Evrimi**. Trabzon, 15; Yavuz, Y. (1981). **Mimar, Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi**. Ankara, 11; Batur, A. (1994). "Oryantalizm"**. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.** (C. 6, s. 149).
[1030] Özbek ve Aslan, 2008, 364-367.
[1031] Acun, 2005, 209-211.
[1032] **Bursa Kültür Varlıkları Envanteri:…** 2011, 335.
[1033] **Sivas Kültü Envanteri (Merkez İlçe)**, ….2011, 183.
[1034] Cunbur, M. (1963). "Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**. 12 (1-2), 108.
[1035] Cunbur, 1963, 109.
[1036] Cunbur, 1963, 110: Vakfiyesi M. 1461 tarihlidir; Cunbur, M. (1966). T**ürk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**. 15 (3), 129.
[1037] Cunbur, 1966, 130.

medrese veya camiye kitap rafları yaptırıldığı bilinir[1038]. İstanbul'daki çok birimli büyük kütüphanelere karşın, taşrada tek birimli düşük bütçeli yapılar yapılmıştır. Kare planlı, kubbe örtülü kütüphanelere örnek olarak İstanbul Köprülü Kütüphanesi (1661)[1039], İstanbul Damat İbrahim Paşa kütüphanesi (1720)[1040], İstanbul Amcazade Hüseyin Paşa Kütüphanesi (1754)[1041], Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi (1796)[1042], Tire Mehmet Necip Paşa Kütüphanesi (1826-27)[1043], Manisa Hacı Eyüp Ağa Kütüphanesi (1831-32)[1044] verilebilir. Bu kütüphanelerin hepsinin önünde revak yer alır. Ayrıca Köprülü Kütüphanesi ve Hacı Eyüp Ağa Kütüphanesi zeminden başlayan tek katlı eserlerken, diğerleri fevkani kuruluşludur. Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi de bu şekilde bir müderrisin, küçük imkânlarıyla kurduğu medresenin mütevazı kütüphanesidir.

İncelediğimiz altı eserin de birer **avlusu** vardır. *Darülhadis* plan itibariyle kapalı avlulu medrese şemasına uyması sebebiyle de şehirdeki diğer geç dönem medreselerinden ayrılır. Doğu ve batı yanlardaki dikdörtgen eyvanlar ortadaki kare planlı kubbe örtülü kapalı avluya bakacak şekilde konumlanmıştır. Kuzey yanı dik yamaca bakacak şekilde güneyindeki tepeye yaslanarak inşa edilmiş Darülhadisin, kuzeyinde, kapısına ulaşım için platform ve platform üzerinde merdivenlerden meydana gelen küçük bir alan yer alır. Güneyinde önceden var olduğu söylenen darüşşifanın avlusu vardır. Darüşşifa'nın yıkılmasından sonra Mevlevihane'yle de ortak olarak açık avluyu kullanmıştır *İmaret* ve *Buğdaypazarı* medreseleri dahil oldukları yapı topluluğunun avlusunu kullanırlar. İmaret medresesinin güneyinde C. ile ortak kullandığı doğu batı yönlü avlusu ve avlunun güney batısında haziresi yer alır. Güney doğusunda caminin doğu cephesi boyunca avlu genişler. Avlu bahçe duvarı ile çevrilmiştir. Kuzeyden medresenin altındaki geçitten, doğudan da küçük bir bahçe kapısından giriş sağlanmıştır. Buğdaypazarı Medresesi de caminin kuzeyinde medresenin doğusunda yer alan çarpık dikdörtgen biçimli avluya sahiptir. Avlu kuzey ve doğudan istinat şeklindeki bahçe duvarı, batıdan medrese, güneyden cami il sınırlanmıştır. Güney batısındaki cami ile medrese arasındaki açıklıktan avluya ulaşılır. *Çivitçioğlu* Medresesinin güneyinde müstakil bir avlusu vardır. Çarpık dikdörtgen planlı avlu yüksek duvarlarla dışarıdan soyutlanır. Batısındaki yuvarlak kemerli kapıdan avluyla irtibat sağlanmıştır. Medrese avlunun kuzey kenarına konumlanmıştır. *Ahmet Mecbur*

[1038] Cunbur, 1963,111-114.
[1039] Cunbur, 1963, 115; Ünsal, B. (1984). "Türk Vakfı İstanbul Kütüphaneleri'nin Mimari Yöntemi". **Vakıflar Dergisi**. XIX, 98, 113; Kuban, 2007, 559.
[1040] Kuban, 2007, 559.
[1041] Ünsal, 1984, 103-121; Kuban, 2007, 559.
[1042] Özbek ve Arslan, 2008, 360-361.
[1043] G. Goodwin (2012), 509.
[1044] İ. Kuyulu, Kara Osman-oğlu Ailesine Ait Mimari Eserler, Ankara 1992, 105-112.

Efendi Kütüphanesi'nin içinde bulunduğu bahçe muhtemelen medresesinin de bahçesidir. Ancak medreseye dair bir iz kalmamıştır. *Taş Mektebin* güneyinde bugün başka okul binaları ile paylaştığı büyükçe bir avlusu vardır. Kuzeyinde de daha küçük boyutlu cephe boyunca uzanan bahçesi yer alır.

Eğitim yapılarının **cepheleri** genelde yatay kuruluşludur. Yalnızca *Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nin* cepheleri bir platform üstünde yükselmesi nedeniyle dikey bir görünüm sergiler. *Darülhadis'in* görünen cepheleri düzgün kesme taş malzemeyle daha özenli yapılmışken, güney cephesi arkasındaki yapının içinde kalması nedeniyle kesme taşla kaplanmamıştır. Yatay kuruluşlu kuzey cephe, taç kapı kütlesi ve kuzeybatı köşe kulesi ile dikey olarak bölünmüştür. Cephenin simetrisi doğu tarafında pencere kullanılmaması ve kuzey doğu köşede kuleye verilmeyerek bozulmuştur. *Çivitçioğlu Medresesinde* de ana sokağa bakan cephe ve avluya bakan cephe daha özenli görünürken, kuzey cephesi kabayonu taşla yapılmıştır. Herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir. Geç dönem medreselerinde cepheler, kat ayrımlarındaki enine ahşap silmeler, revaklarla enine, revak direkleri, pencere ve kapı kuruluşları ile dikey bölünmüştür. Çatıları cephelerden taşıntı yaparak saçak yerine de kullanılmıştır. Bu medreseler taşıntılı saçakları, pencere ve kapılarının sade ahşap görünüşleri ile konut mimarisinden izleri taşımaktadır. *Taş Mektep* ise dönemin resmi yapılarında olduğu gibi tamamen simetrik yapılmış bir binadır. Kuzey ve güney cephesi ile doğu ve batı cepheleri birbiriyle simetrik düzendedir. Taşkın saçağı ve iki katı bölen düz silmeyle yatay; cephe taşıntıları, köşelerdeki ve pencere aralarındaki plasterlerle dikey olarak bölünmüştür. Pencere ve kapıları yapıldığı dönemde yaygın olarak görülen cepheden hafif taşkın söve ve lentolara sahiptir. *Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nin* cepheleri de simetriktir. Cepheler enine bir silme ile platformdan ayrılarak, yatay olarak bölünmüştür. Kapı ve pencerelerinin Taş Mektep'te olduğu gibi hafif cepheden taşıntılı söve ve lentoları vardır. Cepheden taşkın, ama bezemesiz kapı ve pencere söve ve lentoları özellikler II. Abdülhamit Dönemi'nde inşa edilmiş birçok kamu binasında karşımıza çıkan bir özelliktir.

Darülhadis'in **taç kapısı**, cepheden taşıntılı bir kütlenin ekseninde, iç içe geometrik bezemeli ve içbükey dikdörtgen silmelerle çerçevelenmiş, mukarnas kavsaralı, köşeliklerindeki geometrik oyma kabaraları ve gülbezekleri ile klasik Anadolu Selçuklu Taçkapıları'nın[1045] daha mütevazi ve küçük bir örneğidir. Darülhadis'in mescit katındaki güney kapısnın binanın güneyindeki yapının dış kapısı olduğu düşünülmektedir. Zira

[1045] Anadolu Selçuklu Dönemi taç kapıları hakkında bkz., H. R. Ünal, Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisi'nde Taçkapılar, İzmir 1982.

silmeleri ve gülbezekleri ile bir kapının dış cephesi izlenimini vermektedir. Anadolu Selçuklu yapılarında içte böyle bezemeli bir kapıya rastlanmaz *Geç Osmanlı dönemi medreselerinin* kapıları ise sade dikdörtgen açıklıklar şeklindedir. Bunlardan yalnızca *Çivitçioğlu Medresesi'nin* avlu kapısı, dıştan yuvarlak kemerli, içten dikdörtgen biçimlidir. *Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesinin* kapısı da basık kemerli sade bir unsurdur. Taş Mektep' in kuzey kapısı önünde revak yer alır. Dört sütunla taşınan basık kemerlerle dışa açılan revakın gerisindeki kapı yuvarlak kemerli geniş bir açıklığı sahiptir. Kemer üzengileri ve kilit taşı taşıntılı yapılmıştır. Güney kapısı ise basık kemerlidir ve kilit taşı taşıntılıdır.

Mihrap, eğitim yapılarından yalnızca *Darülhadis* ve *Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi'nde karşımıza çıkar. Darülhadis'in* batı eyvanının güney duvarı ekseninde yer alan mihrabı sivri kemerli tonoz kavsaralı, dikdörtgen kesitli nişe sahip sade bir unsurdur. Sonradan yapıldığı izlenimi vermektedir. *Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesi* güney duvarında yer alan mihrap çeyrek küre kavsaralı, dar yarım daire nişli bir kuruluştadır. Yan duvarları ve nişin içinde kalem işi sütun ve perde motifleri işlenmiştir.

Mimar sorunu: Yapıların mimar adı bilinmemektedir. Muhtemelen Darülhadis ve Taş Mektep hariç diğerleri yerel ustalarca yapılmıştır. Darülhadis'in mescit katında güney duvarındaki kapı üstündeki kitabede adı geçen Şehabettin İnal'ın yapının mimarı olabileceği söylense de kitabenin alt kısmı okunamadığından bu şahsın kimliği anlaşılamamaktadır. Herhangi bir kaynakta da bu kişiye dair bilgiye rastlanamamıştır. Dolayısıyla Darülhadis'in de mimarının kimliği kesin olarak saptanamamaktadır. Taş Mektep'in de mimarı bilinmemekle birlikte, muhtemelen planları merkezden gönderilen ve yerel ustalarca yapılan bir diğer eserdir.

Süsleme: Yapılar muhtemelen küçük bir taşra kentinde yapılmaları nedeniyle son derece sade görünüşlü olmakla birlikte küçük bazı ayrıntılarda kendilerini göstermektedir. Darülhadis, Taç kapılarındaki taş kabartma bezeme, dışta güneydoğu köşe pahında ve içte mescit katındaki sembolik sanduka ve doğu sekisindeki çini bezemeleri ile yine döneminin mütevazi yapılarındandır. Güzel ama sade ve daha küçük boyutlu bezemelerdir. Geç dönem medreselerinde, dışta nerdeyse hiç süsleme görülmez. Yalnızca İmaret Medresesi'nin geçiş eyvanının dış cephesinde kemer kilit taşında bitkisel bir kabartma vardır. Üç geç dönem medresesinin büyük odalarının tavan göbeklerinde ve çerçevelerinde ahşap çakma bezemelere ve alçıdan ocak nişlerinde şişe kesitli küçük nişler ve barok bitkisel bezemelere yer verilmiştir. *Ahmet Mecbur Efendi Kütüphanesinin* de mihrabında

kalem işi perde ve sütun motifleri boyanmıştır. Taş Mektep'te ise yalnızca kuzeydeki revakın sütun başlıklarında basit mukarnaslı ve bitkisel oyma süslemeler yer alır.

4.5. Su Yapıları

Tez konumuz olan bir diğer yapı grubu da hamamlardır. **Hamamlar,** Anadolu Türk mimarisinde önemli bir yapı grubudur. İslamiyet'in temizliğe verdiği önem nedeniyle ilk zamanlardan itibaren hamamlar yapılmaya başlanmış; fakat bunlar plan şeması olarak daha çok Roma hamamlarından etkilenmiştir. Anadolu'ya yerleşen Türkler, ısıtma sistemleri benzese de plan şemasında ve kullanım tarzında Roma hamamlarından tamamen farklı, Orta Asya etkileri barındıran hamamlar inşa etmişlerdir.[1046] Böylece Anadolu'nun fethinden günümüze, çok çeşitli tür ve farklı plan şemalarıyla kültür hayatımızda yerini almıştır. Çoğunlukla bir külliye dahilinde yapıldığı gibi külliyeler dışında, bağımsız olarak inşa edilen örnekler de vardır. Kullanılan suya ve kurulduğu yere göre, ısıtılmış suyla çalışanlar, kaplıca hamamları, Deniz Hamamları, Bekâr Hamamları ve Çadır Hamamları olmak üzere beş gruba ayrılır[1047]. Çifte veya tek hamam olarak halka hizmet edecek şekilde büyük boyutlu yapıldıkları gibi, han, köşk, konak gibi yapıların bünyesinde daha küçük boyutlarda da yapılmış birçok örneğe de rastlanır[1048].

Türk hamamları, soyunmalık, ılıklık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden meydana gelmekle birlikte, özellikle büyük boyutlu yapılarda hela ve tıraşlık mekanlarına da yer verilmiştir. Ayrıca 16. yy.' a kadar hamamlarda "aralık" diye adlandırılan soyunmalık ve ılıklık arasında bir bölüm de yapıla gelmiştir[1049]. Semavi Eyice, Türk hamamını plan tipolojisi açısından sıcaklıklarına göre Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli, Yıldızvari, Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli, Çok kubbeli sıcaklıklı ve çifte halvetli, soğukluk, sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olmak üzere altı ana grupta sınıflar[1050]. Çankırı'da günümüze gelebilen iki hamamdan Karataş Hamamı'nın hem kadınlar hem erkekler kısmı, Çarşı Hamamı'nın da erkekler kısmı Semavi Eyice'nin

---

[1046]Hamam ile ilgili bilgi için bkz.: K.A. Aru, **Türk Hamamları Etüdü**, İstanbul 1949; S. Eyice, "İznik'de Büyük Hamam", **Tarih Dergisi**, C.XI, S.15, İstanbul 1960, s.99-122; " S. Eyice,"Hamam", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.15, İstanbul 1997, s. 402-430; Y. Önge, Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, Ankara 1995; B. Erat, **Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997;

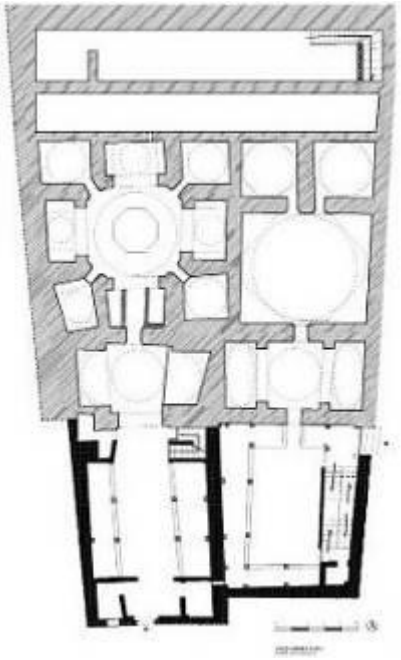
[1047] Acun, "Göynük Meryem Kadın Çeşmesi ve Bekâr (Girçık=Çıkçık=Gusülhane) Hamamı", XIII. Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-16 Ekim 2009, Denizli 2009, s. 2-3.

[1048]Önge (1995), 11.

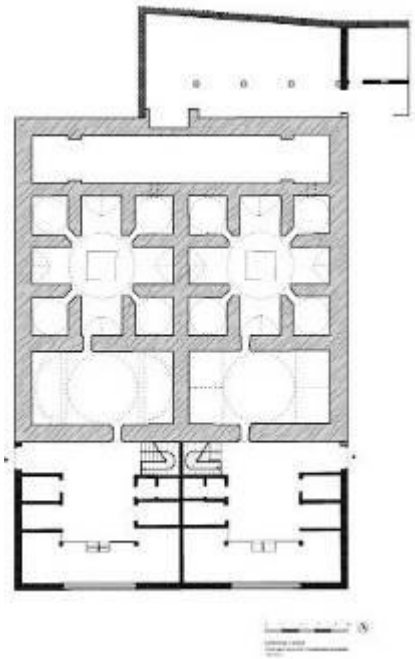
[1049]Önge (1995),s.95.

[1050]Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyice (1960), 108-115.

tipolojisine göre *haçvari, dört eyvanlı köşe halvetli plan; Çarşı Hamamı'nın kadınlar kısmı ise ortası kubbeli enine sıcaklıklı çifte halvetli plan grubuna dâhildir.*

Şekil 4. 4. Çarşı Hamamı planı (B. Ö. Balkır)

Şekil 4.5. Karataş Hamamı (VGM restorasyon projesinden örtü sistemi işlenerek)

Araştırmamızda Çankırı'da beş hamam olduğu ancak bunlardan üçünün yıkıldığı öğrenilmiştir. İsfendiyaroğulları döneminden, Elektrik Fabrikası'nın yerinde olan ***Paşa Hamamı (Küçük Hamam)***, Büyük Cami'nin batısında 1937'de caminin onarımı esnasında toprak altında kalan ***Çukur Hamam*** ve Büyük Cami'den Hükümet Konağı'na inen yolda dükkânlar yapılırken toprak altında kalan ***Selçuklu Hamamı*** maalesef günümüze ulaşamamıştır[1051]. Bugün mevcut durumdaki Karataş Hamamı kötü bir restorasyon geçirmiş ve halen kullanılmamakta; Çarşı Hamamı ise ilgisizlik nedeniyle kapanmak üzeredir. Her iki hamamın da kapsamlı bir onarıma ihtiyacı vardır.

Tezimizde konu aldığımız her iki hamam da, çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Çifte hamamlar hem erkeklere hem kadınlara aynı zamanda hizmet verebilen birbirine bitişik, kapıları ayrı iki kısımdan meydana gelirler. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde inşa edilmiş birçok çifte hamamdan bazıları: Kayseri Külük Hamamı (12. yy. ikinci yarısı)[1052],

[1051] A. K. Üçok, **Çankırı Coğrafyası**, Ankara 1941, s. 150; Gökoğlu, 1952, 375.
[1052] Önge, 1995, 131.

Kayseri Huand Hamamı (1238 civarı)[1053]; Konya Sahip Ata Hamamı (1258-1279)[1054], Akşehir Meydan Hamamı (1330)[1055], Bursa Orhan Bey Hamamı (1339)[1056], Bursa Nalıncılar Hamamı (14.yy.)[1057], Ankara Karacabey Hamamı (1440 civarı)[1058], Manisa Alaca Hamamı (1444'ten birkaç yıl sonra)[1059], Konya Mahkeme Hamamı (1464'ten önce)[1060], Merzifon Çifte Hamam (1473)[1061], Kastamonu Çifte Hamam (1514)[1062], İstanbul Zeyrek Barbaros Hayrettin Paşa Hamamı (1534'ten önce)[1063], Manisa Sultan Hamamı (1538)[1064], İstanbul Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı (1557)[1065], İstanbul Edirnekapı Mihrimah Sultan Çifte Hamamı (1566)[1066], Azapkapı Sokollu Mehmed Paşa Hamamı (1577)[1067], İstanbul Çömlekçiler Hamamı (16. yy.)[1068], Çankırı Çerkeş IV. Murat Hamamı (1623-1640 arası)[1069] ve Çankırı Çerkeş Doğdu Hamamı (1623-1640 arası)[1070], İstanbul Kızlarağası Hamamı (1669-1670)[1071], Yozgat Çapanoğlu Hamamı (1780-1793 arasında)[1072] ve Yozgat Başçavuş Çifte Hamamı'dır (1824 civarı)[1073].

Çifte hamamlarda genelde kadınlar kısmı erkekler kısmına oranla daha küçük boyutlu inşa edilmiştir. Araştırma konumuz olan hamamlardan Karataş Hamamında

---

[1053] Önge, 1995, 193.
[1054] Önge, 1995, 229
[1055] Demiralp, 1996, 90-93; Erat, 1997, 64-74.
[1056] Erat, 1997, 115-127.
[1057] Erat, 1997, 332-341.
[1058] G. Öney, **Ankara'da Türk Devri Yapıları**, A. Ü. D.T.C.F. Yay., Ankara 1971, s.149-150.
[1059] Acun, 1999, 504-507.
[1060] Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Ankara 2006, 216-220.
[1061] Murat Çerkez, **Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.364-383.
[1062] Z. Kenan Bilici, **Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1991, 146-150.
[1063] İ.Aydın Yüksel, **Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/ 1520-1566)**, C.VI, İstanbul 2004, s. 186.
[1064] Acun, 1999, 515-518.
[1065] Önge, "Anadolu'da Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, Haz. A. Kuran vd., İstanbul 1988, s. 422; Yüksel 2004, 175, 178.
[1066] Önge 1988,425; Yüksel (2004), 351.
[1067]Önge, "Anadolu'da Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, Haz. A. Kuran vd., İstanbul 1988, s.410,423.
[1068] İ.Aydın Yüksel, **Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/ 1520-1566)**, C.VI, İstanbul 2004, s. 99, 101
[1069] M. Kemal Yenel, **Çerkeş (Çankırı) 4. Murad Çifte Hamamı Koruma ve Sağlıklaştırma Çalışması**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.8-45; Çankırı Kültür Envanteri, Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yay., Ankara 2014,
[1070] M. Kemal Yenel, **Çerkeş (Çankırı) 4. Murad Çifte Hamamı Koruma ve Sağlıklaştırma Çalışması**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.67-68
[1071]
[1072] Acun, **Yozgat İli Türk Devri Yapıları,** Ankara 2005, s. 165-167.
[1073] Acun, 2005, 173-174.

kadınlar ve erkekler bölümü eş boyutlardadır, Çarşı hamamında ise birbirine yakın boyutlarda olmakla birlikte erkekler kısmı daha büyük inşa edilmiştir. Sahip Ata Hamamı, Göynük Süleyman Paşa Hamamı, İzmit Süleyman Paşa Hamamı, İstanbul Ayasofya Hürrem Sultan Hamamı, Edirnekapı Mihrimah Sultan Hamamı, Çerkeş 4. Murat Hamamı'nda her iki kısım hemen hemen birbirine eş boyutta inşa edilmiş birkaç örnektir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Tipolojik açıdan bakıldığında da, Çankırı örneklerinde ***haçvari, dört eyvanlı köşe halvetli*** ve ***ortası kubbeli enine sıcaklıklı çifte halvetli*** olmak üzere iki tiple karşılaşırız. İlki, Karataş Hamamı'nda hem kadınlar hem erkekler bölümünde, Çarşı Hamamı'nda ise yalnızca erkekler bölümünde uygulanmıştır. Diğeri ise Çarşı Hamamı'nın kadınlar bölümünde görülür. Her iki plan şeması da Semavi Eyice'nin plan tipolojisine uyar[1074].

Haçvari dört eyvanlı, köşe halvetli hamam tipinin, kaynağını eski Türk mimari geleneğinde konut, cami, medrese gibi yapılarda rastlanılan dört eyvanlı avlulu binalardan aldığı bilinmektedir[1075]. Benzer örneklere Anadolu'nun fethinden hemen sonra 11. yy. sonu- 12. yy. başlarından itibaren günümüze çok sayıda eserde rastlamaktayız. Ani Menuçehr Hamamı (11.yy. sonu- 12.yy. başı)[1076], Mardin Sitti Radviye (1176-1185 arası)[1077] Kayseri Sultan Hamamı (12.yy. başları)[1078], Sivas Divriği Bekir Çavuş Hamamı (1228 civarı)[1079], Kayseri Huand Hatun Külliyesi Hamamı- erkekler bölümü (1235'ten önce)[1080], Konya Sahip Ata Hamamı (1258-1279 arası)[1081], Tokat Pervane Hamamı (1275 civarı)[1082], Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı (en geç 1295)[1083], Bursa Orhan Bey Hamamı (erkekler bölümü)[1084], Karaman Süleyman Bey Hamamı (14. yy. ortaları)[1085],

---

[1074] Eyice, 1960, 108-116.
[1075] Eyice 1960, 115; Önge, 1995, 11.
[1076] Önge, 1995,111-112;
[1077] Ara Altun, **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi**, Kültür Bak. Yay., İstanbul 1978, s. 184-185; Önge, 1995, 121-123.
[1078] Önge, 1995, 145-146.
[1079] Önge, 1995, 179.
[1080] Önge, 1995, 191-193.
[1081] Önge, 1995,229-230.
[1082] Önge, 1995,245-246.
[1083] Önge, 1995,261-262.
[1084] Eyice 1960, 409; Ayverdi, **İstanbul Mimari Çağı'nın Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osan, Orhan Gaaziler, Hüdavendigar ve Yıldırı Bayezid, 630-805 (1230-1402),** İstanbul 1966,s. 111-116.
[1085] Birsen Erat**, Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997, 174-182; Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Ankara 2006, 198-200.

Merzifon Çelebi Sultan Mehmed-Eski Hamam (1413)[1086], Akşehir Meydan Hamamı (1330)[1087], Ankara Eyne Bey Hamamı (14. yy. sonları)[1088], Bursa Nalıncılar Hamamı erkekler kısmı (14.yy.)[1089], Merzifon Eski Hamam (1413)[1090], Tokat Yörgüç Paşa Hamamı (1430)[1091], İstanbul Bostan Hamamı erkekler kısmı (15. yy. üçüncü çeyreği)[1092], İstanbul Bayezid Hamamı, İstanbul Zeyrek Barbaros Hayrettin Paşa Hamamı (1534'ten önce)[1093], İstanbul Edirnekapı Mihrimah Sultan Çifte Hamamı (1566)[1094], Azapkapı Sokollu Mehmed Paşa Hamamı (1577)[1095], Amasya Kara Mustafa Paşa Hamamı (1678)[1096], Artvin Çarşı Hamamı (18. yy.)[1097], Yozgat Çapanoğlu Hamamı erkekler kısmı (1793)[1098], Yozgat Başçavuş Çifte Hamamı (1824-1825 civarı)[1099]; ayrıca Çankırı Çerkeş İlçesi IV. Murad Hamamı[1100] ve Doğdu Hamamları'nın erkekler kısmı (17. yy.)[1101] ile Çankırı Ilgaz İlçesi Belediye Hamamı (18. yy.)[1102], bu plan tipinin belli başlı örneklerindendir. Elbette bu isimleri çoğaltmak mümkündür. Bu örneklerde sıcaklığın merkezi mekânı ve halvetleri kubbe ile örtülmüştür. Eyvanlar ise erken örneklerde sivri beşik tonoz, bazen de hem beşik hem çapraz tonoz ile örtülüyken 14. yy.'dan itibaren değişik tonoz çeşitleri de yaygınlaşır, nadiren kubbe ve yarım kubbeyle örtüldükleri de görülür.

[1086]Ayverdi, **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)**, C.II, İstanbul 1972, 191-192; Murat Çerkez, **Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.352-363.

[1087] Demiralp, 1996, 139-143.

[1088] Erat 1997, 401-415.

[1089] Ayverdi (1966), .287-289.

[1090] Çerkez, 2005, 353.

[1091] Ayverdi (1972), 549-550.

[1092] Ayverdi, **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481)**, C.IV, İstanbul 1989, s.593-594.

[1093] İ.Aydın Yüksel, **Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/ 1520-1566)**, C.VI, İstanbul 2004, s. 186.

[1094] Yüksel (2004), 351.

[1095]Önge, "Anadolu'da Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, Haz. A. Kuran vd., İstanbul 1988, s.410,423.

[1096] **Türkiye'de Vakıf Abideler**.., I, s. 325.

[1097] Osman Aytekin, Artvin'deki Mimari Eserler, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi A.B.D. yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 1996, s.243-245.

[1098] Acun, **Yozgat İli Türk Devri Yapıları**, Ankara 2005, s. 165-167.

[1099] Acun 2005, s. 173-174.

[1100] M. Kemal Yenel, **Çerkeş (Çankırı) 4. Murad Çifte Hamamı Koruma ve Sağlıklaştırma Çalışması**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.66-67; Çankırı Kültür Envanteri, Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yay., Ankara 2014,

[1101] **Çankırı Kültür Envanteri**, Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yay., Ankara 2014, 323-324; M. Kemal Yenel, **Çerkeş (Çankırı) 4. Murad Çifte Hamamı Koruma ve Sağlıklaştırma Çalışması**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.66-67; Çankırı Kültür Envanteri, Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yay., Ankara 2014, 67-68.

[1102]M. Kemal Yenel, **Çerkeş (Çankırı) 4. Murad Çifte Hamamı Koruma ve Sağlıklaştırma Çalışması**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.66-67; **Çankırı Kültür Envanteri**, Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yay., Ankara 2014, 409.

İncelememiz kapsamındaki Karataş Hamamı ve Çarşı Hamamı erkekler bölümü bu geleneğin 17. ve 19. yy.'daki örneklerindendir. Karataş Hamamında eyvanlar, uzun kenarları göbek taşına dik uzanan birer dikdörtgen plana sahiptir. Çarşı hamamında ise eyvanların uzun kenarları göbek taşına paralel konumda dikdörtgen plandadır. Çarşı hamamında eyvanların uzun kenarlarına enli kemerler atılarak ortada kare alan meydana getirmek suretiyle bu alanlar küçük kubbelerle örtülebilmiştir. Her iki hamamda da merkezdeki sekizgen alanın çapraz akslarındaki kısa kenarlarına halvetlerin kapıları açılmıştır. Bu plan şemasındaki örneklerin çoğunda da halvetler eyvanların kesiştiği köşelere açılmıştır. Eyvanlar merkeze Çarşı Hamamı'nda yuvarlak kemerlerle, Karataş Hamamı'nda ise sivri kemerlerle açılır.

Çarşı hamamının kadınlar bölümü "***ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli***" plan şemasında inşa edilmiştir. Sıcaklık kareye yakın dikdörtgen planlı yapılmış, kuzey kenarına iki küçük kare planlı halvet hücresi yerleştirilmiştir. Halvetlerin kapıları, ortak duvarlarıyla, merkeze ortak duvarlarının kesişme köşesinde açılmıştır. Bu tip sıcaklıklı hamamlar da 13. yy.a kadar iner: Tokat Pervane Hamamı (1275 civarı)[1103], Bursa Nalıncılar Hamamı kadınlar kısmı (14.yy.)[1104], Mudurnu Yıldırım Hamamı kadınlar kısmı (1382-1383)[1105], Bursa Yıldırım Hamamı (1400'den önce)[1106], Bursa Muradiye Hamamı (1426)[1107], Afyon Gedik Ahmet Paşa Hamamı erkekler kısmı (1475 civarı)[1108] Merzifon Çifte Hamam kadınlar kısmı (1473)[1109], İznik Büyük Hamam (15. yy. sonu)[1110], Eyüp Çömlekçi, Kastamonu Çifte Hamam (1514)[1111], Manisa Hüsrev Ağa Hamamı (1558)[1112], Kastamonu Dede Sultan Hamamı (16. yy. ilk çeyreği)[1113], Çifte Hamamı (16.yy.)[1114], Çerkeş IV. Murat Çifte Hamamı kadınlar kısmı (1638 civarı)[1115], İzmir Lüks Hamam (17. yy.)[1116] bu tip sıcaklığa sahip hamamlardan bazılarıdır.

[1103] Önge, 1995,245-246.
[1104] Ayverdi (1966), 287-289.
[1105] Erat, 1997, 342-358.
[1106] Erat, 1997, 393-
[1107] Türkiye Vakıf Abideler.., III, s. 373.
[1108] Ertan Daş, **Afyon'daki Türk Anıtları (Medreseler, Türbeler, Hanlar, Hamamlar, Köprüler, Çeşmeler)**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi A.B.D. yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1997, s. 32-38
[1109] Çerkez, 2005, 381.
[1110] Eyice, s.99-107.
[1111] Bilici K., 1991, 146-150.
[1112] Acun 1999, 523-525.
[1113] Bilici K., 1991, 151- 153.
[1114] Yüksel A., 2004, 99.
[1115] Veysel Katırcıoğlu, **Çerkeş'teki Türk Devri Eserleri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi A. B. D., yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s. 17-20., çizim:6.
[1116] Harun Ürer, İzmir Hamamları, Ankara 2002, s. 49-52.

Her iki eserin de ortak yönü 16. yy. dan sonra inşa edilen çoğu hamamda olduğu gibi yalnızca soyunmalık, ılıklık, sıcaklık, su deposu ve külhandan meydana gelmeleridir. Her iki hamamda da mekânlar tek eksen boyunca ard arda sıralanır.

Literatürde "soğukluk" olarak da adlandırılan ılıklık bölümleri soyunmalık ve sıcaklık arasında kalan bölümdür. Kubbe- tonoz örtülü dikdörtgen planlı veya kubbe örtülü kare planlı yapılmışlardır. Bazen hela, traşlık gibi birimlerin ılıklık mekanının kısa kenarlarından birine yerleştirilmesiyle ılıklık mekânı kısa tutulmuştur. Çankırı Karataş ve Çarşı Hamamlarında ılıklık mekânları sıcaklığa paralel doğu batı yönlü dikdörtgen planla uzanır. Örtü sistemleri üç bölümlüdür. Orta birimleri kubbeyle örtülmüştür. Her iki hamamın erkekler bölümü ılıklığının yan birimleri yarım kubbe örtülüyken; kadınlar kısmında yan birimler Çarşı Hamamı'nda beyzi kubbeyle, Karataş Hamamı'nda enli sivri kemerle örtülmüştür. Mardin Sitti Radviye Hamamı, Divriği Bekir Çavuş Hamamı, Kayseri Huand Hatun Hamamı erkekler kısmı, Edirne Tahtakale Hamamı[1117] erkekler kısmı, Bursa Yenişehir Çifte Hamamı[1118], İstanbul Samatya Ağa Hamamı erkekler kısmı, Kastamonu Dede Sultan Hamamı (16.yy. ilk çeyreği)[1119], Edirnekapı Mihrimah Sultan Hamamı, Kayseri Selahaddin Hamamı (16. yy.)[1120], Antalya Elmalı Bey Hamamı (16. yy. sonu-17. yy. başı) , Çerkeş IV. Murat Hamamı, Yozgat Çapanoğlu Çifte Hamamı erkekler kısmı (1793), İzmir Namazgah Hamamı (17. yy.)[1121], İzmir Yeşildirek Hamamı (17.yy.)[1122], İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi Hamamı (1670)[1123], Yozgat Başçavuş Çifte Hamamı (1824 civarı), dikdörtgen planlı ılıklık mekanına sahip eserlerin başlıcalarıdır.

Anadolu'da fetihten günümüze her dönemde karşılaştığımız *dört eyvanlı ve köşe halvetli tip ile ortası kubbeli enine sıcaklıklı ve çifte halvetli plan şemasının birlikte uygulandığı çifte hamamlardan* Tokat Pervane Hamamı, Bursa Nalıncılar Hamamı, Edirne Sokollu Hamamı, Mudurnu Yıldırım Hamamı, Azapkapı Sokollu Hamamı, Çerkeş 4. Murat Hamamı; *her iki kısmın dört eyvanlı ve köşe halvetli plan şemasında uygulandığı çifte hamamlardan* Konya Sahip Ata Hamamı, Akşehir Meydan Hamamı, İzmit Süleyman Paşa Hamamı, Edirnekapı Mihrimah Sultan Hamamı, Konya Mahkeme Hamamı gibi önekler araştırma konumuzla benzer şemada inşa edilmekle birlikte, örtü sistemleri, ılıklık ve soyunmalık mekânlarının

[1117] Ayverdi, 1972, 471-477.
[1118] .Yenel 1989, 63.
[1119] Bilici, 1991, 151-153.
[1120] Önge, 1988, 20, 29. enine dikdörtgen planlı aralara atılan iki kemerle örtü üçe bölünmüş, iki kubbe bir beyzi kubbeyle örtülmüş.
[1121] Ürer, 2002, 53-55.
[1122] Ürer, 2002, 56-58.
[1123] Mustafa Denktaş, İncesu'daki Türk Devri Yapıları, Selçuk Üniversitesi Sosyal ilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Konya 1989, s.31-34, plan:10.

biçimlenmesi, erken örneklerde aralık bölümünün görülmesi gibi çeşitli bakımlardan farklılıklar da göstermektedir.

Soyunmalık mekânları her iki hamamda da cumhuriyet döneminde betonarme olarak yenilenmiştir.

Su depoları her iki yapıda da sıcaklıkların kuzey duvarı boyunca uzanır.

Örtü elemanı olarak Çankırı hamamlarında kubbe ve tonoz kullanılmıştır. *Çarşı Hamamı'nda* ılıklık ve sıcaklık bölümlerinin tüm birimleri kubbe ile örtülmüştür. Yalnız, erkekler bölümü ılıklığının yan birimlerinde yarım kubbe, kadınlar bölümünün yan bölümlerinde ise beyzi kubbeler kullanılmıştır. *Karataş Hamam*ı'nda ise kubbe ve tonoz birlikte görülür. Sivri kemerli beşik tonoz erkekler ve kadınlar bölümünün sıcaklığında dört eyvanda kullanılmıştır. Ayrıca kadınlar bölümünün ılıklığının yan bölümleri geniş tonozvari sivri kemerlerle kapatılmıştır. Erkekler bölümü ılıklığının yan bölümleri ise yarım kubbe örtülüdür. Ilıklık ve sıcaklık bölümlerinin diğer birimleri kubbelerle örtülmüştür. Her iki yapının su deposunun içi görünmediğinden örtüsünü bilemiyoruz. Soyunmalık kısımları ise cumhuriyet döneminde yeniden betonarme yapıldığından örtüleri de betonarmedir. Kubbe geçişlerinde çoğunlukla pandantif kullanılmıştır. Yalnız her iki hamamda yarım kubbe geçişlerinde, çarşı Hamamı'nda ise beyzi kubbeler ve kadınlar bölümü sıcaklık ve halvetlerinin kubbe geçişlerinde tromp tercih edilmiştir.

Kagir kubbe ve tonozlar hamam mimarisinde sıcağı tutması nedeniyle genel olarak tercih edilen örtü sistemleridir. Ancak soyunmalık bölümlerinde zaman zaman ahşap tavanlar da tercih edildiği olmuştur.

Malzeme olarak her iki hamam da kabayonu taş ve moloz taşla inşa edilmiştir. Örtü sisteminde tuğlaya yer verilmiştir.

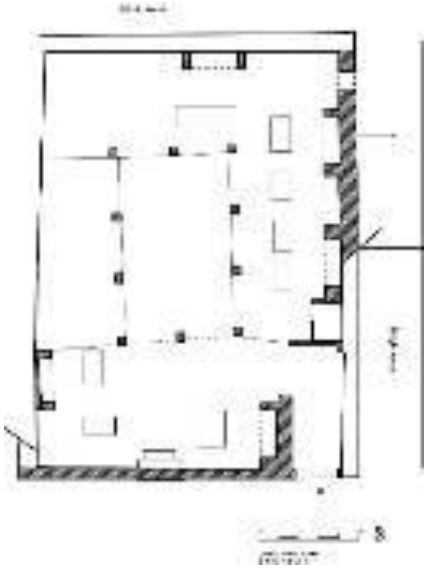
Her iki hamamın da kapıları orijinal değildir. Cumhuriyet döneminde yeniden yapılan soğukluk bölümlerine açılmış dikdörtgen biçimli basit açıklıklardır. Çarşı hamamında kapılar erkeler kısmında ana yola kadınlar kısmında ara sokağa açılmıştır. Bu yönleriyle de geleneği yansıtmaktadır. Karataş Hamamı'nda ise konumu itibariyle bu şekilde sokak cadde ayrımı yapılamamıştır. Yol, hamamın etrafından yay çizerek geçtiğinden hamamın doğu ve batı cephelerindeki kapılar bu yola açılır.

Her iki hamamda da kubbelerdeki fil gözü pencerelerden başka süslemeye yer verilmemiştir.

Çankırı'daki diğer bir tür su yapısı olan **Çamaşırhane,** Anadolu'nun birçok köy ve şehrinde de rastladığımız çamaşır, yün, kilim gibi eşyaların yıkanması geleneğini yansıtan

önemli bir kültürel mirastır. Câme (elbise-çamaşır)[1124] ve Şûy (yıkanma) kelimelerinin birleşiminden **"Çamaşırhane**" türemiştir[1125]. Türk Sanatında ne zaman ortaya çıktığı pek bilinmeyen ve üzerinde yeterince çalışma yapılmayan çamaşırhanelerden birisi de Çankırı Çamaşırhanesidir. Aynı zamanda halk arasında "Yunak" adıyla da bilinmektedir.

Söz konusu yapımız 1882 yılında inşa edilmiştir. Banisi bilinmiyor. Bina kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı açık avlulu, dört yönden tek sıra revaklı plan şemasına sahiptir ve üç yönden ocak nişleri ve yunak taşları ile çevrilidir (Şekil 4.6). Alt seviyede moloz taş üst seviyede ahşap iskeletli kerpiç dolgu malzemeyle inşa edilmiştir. Gerek malzeme gerek mimari özellikleri, plan şeması, ocak nişleri ve yunak taşları açısından Anadolu'nun pek çok kentinde yer alan çamaşırhanelerle benzer özellikler sergilemektedir.

Şekil 4.6. Çankırı Çamaşırhanesi planı.

Çankırı Çamaşırhanesi'ni bilgisine ulaşabildiğimiz Anadolu'nun farklı bölgelerinde yer alan yirmi iki Çamaşırhane ile karşılaştırma imkânımız olmuştur. Bu eserler: Çankırı Çerkeş Haydar C. Çamaşırhanesi[1126], Çankırı Ilgaz Belören Köyü Çamaşırhanesi[1127], Çankırı Yapraklı Çamaşırhanesi (19. Yy..)[1128], Bolu Babahızır Köyü Çamaşırhanesi[1129], Karabük Zopran Köyü Çamaşırhanesi[1130], Safranbolu Yörük Köyü Çamaşırhanesi[1131],

[1124] Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1995, s. 123.
[1125] Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1995, s. 124.
[1126] *Çankırı Kültür Envanteri*, T.C. Çankırı Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yay. Ankara 2014, s.328.
[1127]**Çankırı Kültür Envanteri**, T.C. Çankırı Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yay. Ankara 2014, s.410; "Bayramören'de Çamaşırhane Restore Edildi", http://www.cankirili.com/ haber_detay.asp? haberID= 3420//27.4.2016. 5/10/2016.
[1128] **Çankırı Kültür Envanteri**, T.C. Çankırı Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yay. Ankara 2014, s.603.
[1129] http://www.panoramio.com/photo/8984807'den 18.10.2016'da alındı.
[1130] "Zopran Köyünde Bulunan Tarihi Çeşme Ve Çamaşırhane Restore Edilecek", http://www.milliyet.com.tr/ zopran-koyunde-bulunan-tarihi-cesme-karabuk-yerelhaber-37074/. 6.10.2016.
[1131]http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/gezilecekyer/yoruk-koyu'nden 4.11.2016; http://www.gizlicennetler.com/yazici.asp?gc=5314cfcacd1acbc29b8a4cb84b106309&sayfa=all, 4.11.2016.

Samsun Vezirköprü Adatepe Köyü Çamaşırhanesi[1132], Gökçeada Bademli Köyü Çamaşırhanesi[1133], Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesi[1134], Gökçeada Tepeköy Çamaşırhanesi[1135], Gökçeada Çınarlı Köyü[1136] Çamaşırhanesi, Gökçeada Hanife Kadın Çamaşırhanesi[1137], Çanakkale Gökçeada Yeni Mahalle Çamaşırhanesi[1138], Manisa Soma Darkale Çamaşırhanesi[1139], Ankara Ayaş I ve II Nu.'lı Çamaşırhaneler[1140], Niğde Fesleğen Çamaşırhanesi[1141], Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi[1142], Niğde Bor Gökbez Köyü Çamaşırhanesi[1143] ve Niğde Çiftlik Ovalıbağ Köyü Çamaşırhanesi[1144], Sivrihisar Ballıhisar Köyü Çamaşırhanesi ve Gecek Köyü Çamaşırhanesi'dir. Bu eserlerin tamamı, moloz taş ve kabayonu taş malzemeyle inşa edilmişlerdir. Ancak, Karabük ve Niğde'deki eserlerde köşeler düzgün kesme taşlarla örülmüştür.

Çankırı Çamaşırhanesi, revakları ahşap destekli kırma çatı ile örtülüdür. Karşılaştırma örneklerimizin de çoğunlukla ahşap destekli kırma veya beşik çatı ile örtüldükleri görülmektedir. Yalnızca Niğde Fesleğen Çamaşırhanesi, Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi, Niğde Bor Gökbez Köyü Çamaşırhanesi ve Niğde Çiftlik Ovalıbağ Köyü Çamaşırhanesi'nde ana mekânlar, Manisa Soma Darkale Çamaşırhanesi'nde de eyvanlar beşik tonozla örtülüdür. Ballıhisar Köyü Çamaşırhanesi'nin ise örtüsü sonradan betonarme malzemeyle yenilenmiştir.dıştan yine kırma çatılıdır.

Plan bakımından incelediğimizde Çankırı Çamaşırhanesi ve örneklerin çoğu gibi dikdörtgen plana sahiptir. Yalnız, Manisa Soma Darkale Çamaşırhanesi (Şekil 4.7) ve Ankara Ayaş I Nu.' lı Çamaşırhanesi (Şekil 4.8) konumuna uygun olarak yamuk planlı inşa edilmiştir. Çankırı Çamaşırhanesi açık avlulu ve tek sıra dört yönden revaklı bir şemaya sahiptir. Sivrihisar Ballıhisar Köyü Çamaşırhanesi (Resim 4.45) ve Gecek Köyü

1132 http://www.haberexen.com/130-yillik-camasirhane-430231h.htm'den 18.10.2016; http://www.samsunkenthaber.com/haber/tarih/tarihi-camasirhane,-restorasyon-bekliyor/29968.html'den 18.10.2016.

1133 Tombul, M. (2015). **Çanakkale Kültür Envanteri: Arkeolojik yerleşim alanları ve Sanat Tarihi Yapıları.**, Çanakkale: Çanakkale Valiliği,.559.

1134 Musa Tombul, a.g.e., s.564.

1135 http://damlakalandilekcan.blogspot.com.tr/2012_05_01_archive.html'den 4.11.2016.

1136 Musa Tombul, a.g.e., s.569.

1137 Musa Tombul, a.g.e., s.571.

1138 httpmeteormete.blogspot.com.tr'den 18.10. 2016'da alındı.

1139 Çerkez, M. (2013). "Soma-Darkale Çamaşırhane". **Türk Kültür Varlıklar Envanteri: Manisa İlçeleri 45**. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, 459-463.

1140 Çerkez, M. (1997). "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri", **Ayaş ve Çevresi Kültür ve Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 2-3 Mayıs 1997**, Ayaş: Ayaş Belediyesi Yayınları, 199-204.

1141 Özkarcı, M. (2014). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri, 51: Niğde, C. I.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, .426-427.

1142 Özkarcı, *a.g.e,* s.703-708.

1143 Özkarcı, M. (2014). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri, 51: Niğde, C. II,** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,.1252-1257.

1144 Özkarcı, 2014/b, 1348-1350.

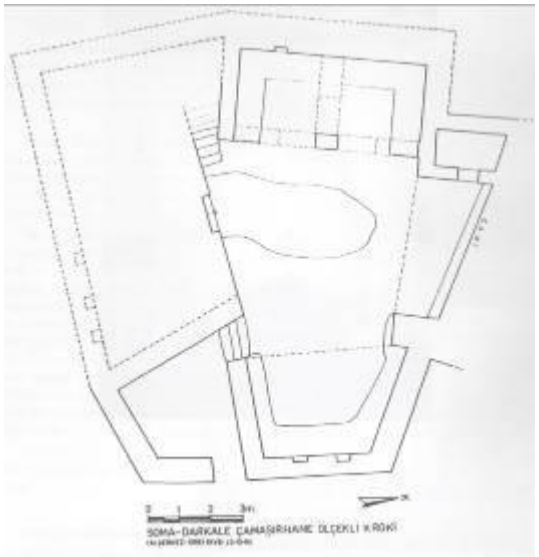
Çamaşırhanesi de (Resim 4.46) açık avlulu ve revaklıdır. Ancak Ballıhisar Çamaşırhanesi'nde üç kenarda, Gecek Köyü Çamaşırhanesinde ise iki kenarda revak uygulanmıştır. Samsun Vezirköprü Adatepe Köyü Çamaşırhanesi'nde ortada dört ahşap direkle sınırlanmış üstü kapalı küçük bir avluya yer verilmiştir. Manisa Soma Darkale Çamaşırhanesi'nde revaksız açık avlu üç yandan eyvanlarla bir yandan da kurutmalığın bulunduğu platformla çevrilmiştir.

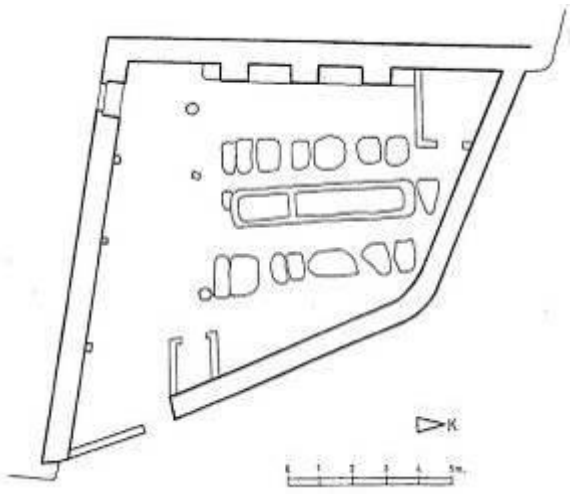
Resim 4.45. Sivrihisar Ballıhisar Köyü Çamaşırhanesi

Resim 4.46. Sivrihisar Gecek Köyü Çamaşırhanesi

Şekil 4.7. Soma Darkale Çamaşırhanesi ölçekli krokisi (M. Çerkez'den).

Şekil 4.8. Ayaş 1 No'lu Yunak planı (M. Çerkez'den)

Çankırı Çamaşırhanesinde aydınlatma ortadaki açık avlu ile sağlanmıştır. Anadolu'daki çamaşırhanelerden yalnızca Manisa Soma Darkale Çamaşırhanesi, Sivrihisar Ballıhisar Köyü Çamaşırhanesi ve Gecek Köyü Çamaşırhanesi ortadaki açık avludan aydınlanır. Diğer örneklerde ya çatıya açılan aydınlık fenerleri (Çankırı Ilgaz Belören Köyü Çamaşırhanesi, Yapraklı çamaşırhanesi, Samsun Vezirköprü Adatepe Köyü Çamaşırhanesi) veya duvarların üst seviyelerine açılmış küçük pencerelerle (Çankırı Ilgaz

Belören Köyü Çamaşırhanesi, Bolu Babahızır Köyü Çamaşırhanesi, Karabük Zopran Köyü Çamaşırhanesi, Niğde Fesleğen Çamaşırhanesi, Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi, Niğde Bor Gökbez Köyü Çamaşırhanesi, Çanakkale Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesi, Karabük Safranbolu Yörük Köyü Çamaşırhanesi) ya da binaların bir cephesinin eyvan şeklinde açık bırakılması (Niğde Çiftlik Ovalıbağ Köyü Çamaşırhanesi, Gökçeada Çınarlı Mahallesi Çamaşırhanesi) suretiyle sağlanmıştır. Bazen de revak şeklinde dışa açılan örneklere de rastlanmıştır (Çanakkale Gökçeada Yeni Mahalle Çamaşırhanesi).

Aydınlatmanın üst seviyedeki pencereler veya çatıya açılan aydınlatma fenerleriyle sağlanmasının nedeni, çamaşır yıkama işi biten kadınların banyo ihtiyaçlarını da burada görmeleridir. Hatta bazı çamaşırhanelerde iç mekânın bir köşesine yerleştirilmiş küçük hela ve banyo ünitesi de yer almaktadır (Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi).

Ocak nişleri çamaşırhanelerin diğer bir ortak özelliğidir. Çankırı Çamaşırhanesi'ndeki gibi ocak nişleri duvarların önüne dizilmiştir. Kazanların yerleştirildiği ocak nişlerinin üst kısımları baca şeklinde daralarak çatıya kadar yükselmektedir. Önden yuvarlak veya basık kemerlerle dışa açılırlar.

Çamaşırların tokmaklarla dövülerek yıkandığı eski zamanlarda rahat çalışabilme için genelde ocakların önünde yer alan seki şeklinde yunak taşları yapılmıştır. Bu taşlar çoğunlukla Çankırı Çamaşırhanesi'nde olduğu gibi yekpare taştandır. Bazı yunak taşlarının ortası tekne gibi oyulmuştur (Çanakkale Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesi). Diğerlerinden farklı olarak Safranbolu Yörük Köyü Çamaşırhanesinde ortada göbek taşı gibi sekizgen bir yunak taşı yapılmıştır. Sekiz kişi aynı anda çamaşır yıkayabilmekte ve taşın aralarındaki oluklardan ortasındaki deliğe kirli su giderek birbirine karışmamaktadır.

Çamaşırhanelerin hepsinde, çoğunlukla içte, bazen de dışta çeşmelere yer verilmiştir. Çankırı Çamaşırhanesinde güney duvarının hem iç hem dış cephesinde birer çeşme yer alır. Bolu Babahızır Köyü Çamaşırhanesi ve Niğde Bor Gökbez Köyü Çamaşırhanesi'nde de benzer şekilde iç ve dış çeşmeler arka arkaya yapılmıştır. Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi, Gecek Köyü Çamaşırhanesi ve Karabük Zopran Köyü Çamaşırhanesi'nde içte çeşmeleri olmakla birlikte dış kenar veya köşelerden birine bitiştirilmiş çeşmeleri de vardır. Diğer çamaşırhanelerde çeşme iç mekânda bulunmaktadır. Çeşmelerin önündeki yalak, Çankırı Çamaşırhanesi'ndeki gibi çeşme eninde küçük boyutlu yapılabildiği gibi, çeşmeden kanal veya havuz gibi ortaya doğru daha büyük boyutlu yalakları olanlara da rastlanır. Örneğin Niğde Çiftlik Ovalıbağ Köyü Çamaşırhanesi'nde ortada bir su kanalı şeklinde yapılmıştır. Gökçeada Bademli köyü Çamaşırhanesi'nde çeşme önünde çamaşır

havuzu şeklindedir. Samsun Vezirköprü Adatepe Köyü Çamaşırhanesi'nde çeşmenin önünden dışarı doğru su kanalı şeklinde bir yalak yapılmıştır.

Çankırı Çamaşırhanesi, kapısı üzerindeki kitabesi sayesinde yapım yılı kesin olarak bilinen sayılı çamaşırhaneden biridir. Yayınlardan bilgisine ulaşabildiğimiz çamaşırhanelerden Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi'nin de çeşmesi üzerinde 1905 tarihi kabartma olarak yazmaktadır. Diğer örnekler yaklaşık olarak tarihlendirilmişlerdir.

Bu bilgilerin sonucunda Çankırı Çamaşırhanesi'nin diğer örneklerden ayıran en önemli özellikleri: kesin inşa tarihinin bilinmesi, açık avlulu plan şemasıdır. İncelediğimiz örnekler içinde inşa tarihi kesin bilinen ve açık avlulu birer örnek yer alır. Ancak, Çankırı Çamaşırhanesinin kitabesi, manzum bir yazı iken, Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi'nin ki sadece tarih yazısından ibarettir. Çankırı Çamaşırhanesinin avlusu revaklıyken, Soma Darkale Çamaşırhanesi'nin açık avlusu revaksızdır. Çankırı Çamaşırhanesi, dikdörtgen planı, duvarları önündeki ocak nişleri, nişlerin önüne yerleştirilmiş yunak taşları ile Anadolu'daki çoğu örnekle benzerlik taşır.

Çankırı Çamaşırhanesi, gerek yapım tarihi kesin olarak bilinen bir yapı olması bakımından; gerekse somut kültürel mirasımızın ayakta bir örneği olarak malzeme, plan, mimari elemanlar açısından günümüze korunarak gelebilmiş olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Çankırı'daki **Çeşmelerden**, günümüze ulaşabilmişlerin sayısı on beştir. Kitabeleri sayesinde kesin inşa tarihi bilinen Binbaşılar Çeşmesi (1703), İnciliçeşme (1800), Çamaşırhane Çeşmesi (1882), Tabakhane Çeşmesi (1909) ve Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi'dir (1920-1921). Karataş Çeşmesi (1899), Yılık Çeşmesi (1909) ve Kayabaşı Çeşmesi'nin (1912) tamir tarihi bilinmektedir. Kayabaşı Caddesi Çeşmesi, Su Deposu-Hale Sokak Çeşmesi, Güdükminare Sokak Çeşmesi, Mirahor C. Çeşmesi, Buğday Pazarı Çeşmesi mimari özellikleri nedeniyle 19.yy. sonu, 20. yy. başına tarihlendirilmiştir. Hacışeyhoğlu Çeşmesi 1938 yılında onarım görmüştür ve asli özelliklerinin çoğunu yitirmiştir. Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi asli halini büyük oranda yitirdiğinden tarihlendirmeye olanak sağlamamaktadır.

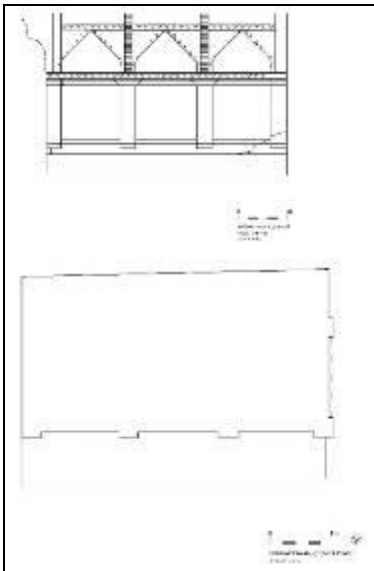
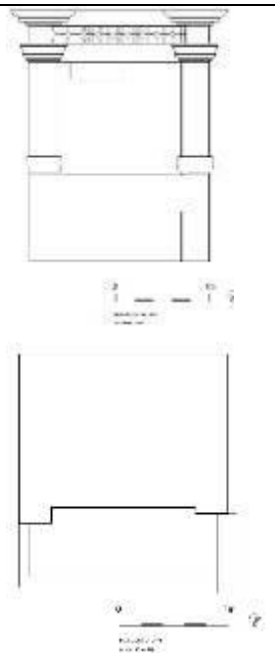
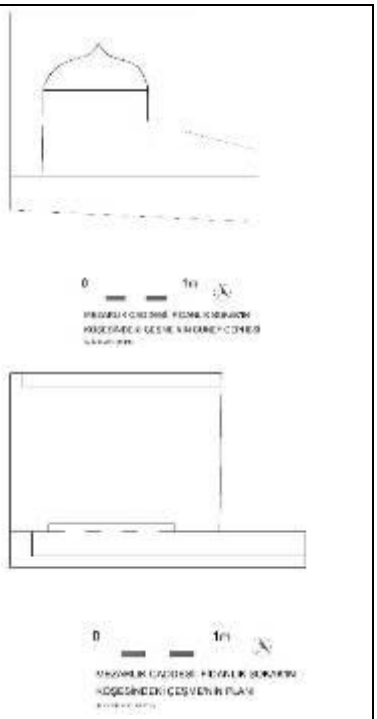
Çeşmelerden dördü su hazneli yapılmış meydan çeşmeleri şeklindedir[1145]. Karataş Çeşmesi, Mirahor C. Çeşmesi ve Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi de tek yüzlü meydan çeşmeleri şeklindedir. Diğerleri, bir yapının cephesine bitişik; ancak cepheleri sokağa

[1145] İnciliçeşme, Tabakhane Çeşmesi, Yılık Çeşmesi ve Buğdaypazarı Çeşmesi.

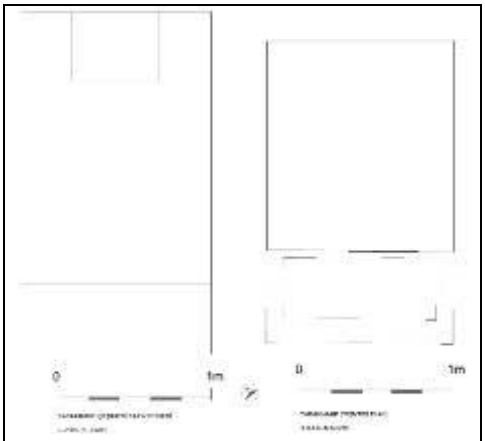
doğru hafif veya kütlevi biçimde taşkın yapılmış bağımlı çeşmelerdir[1146]. Bütün çeşmeler kesme taş kaplamalıdır, yalnız Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi bugün çimento harcıyla sıvanmıştır. Buğdaypazarı Çeşemesi'nin de üst tarafında ahşap kaplamalara yer verilmiştir. Su hazneli ve tek yüzlü meydan çeşmeleri ile bir yapıya bağımlı halde yapılmış tek yüzlü çeşmelere hemen her yörede rastlanır. Çankırı Bayramören Elhac Mustafa Ağa Çeşmesi (1831), Ilgaz Belören Köyü Çeşmesi (1743), Çankırı'nın ilçelerinde yer alan hazneli çeşmelere örnektir. Bunlardan Bayramören'dekinin üzeri kırma çatı ile örtülüdür. bu açıdan Buğdaypazarı Çeşmesi ile benzeşmekle birlikte, Buğdaypazarı Çeşmesi daha büyük boyutlu bir çeşmedir. Ayrıca Bayram örendeki çeşmenin tek kemerli bir nişi varken, Buğdaypazarı Çeşmesinin ana cephesinde üç niş bulunmaktadır. Bayramören'deki çeşmenin kemeri Yılık Çeşmesi'nin kemerini andırmaktadır.

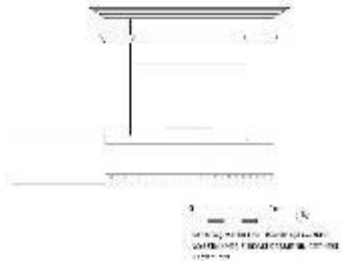
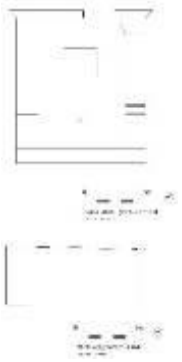
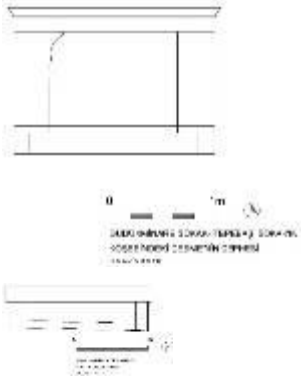
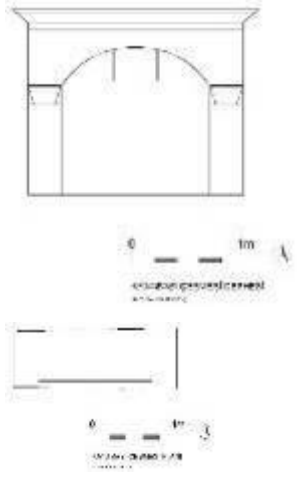
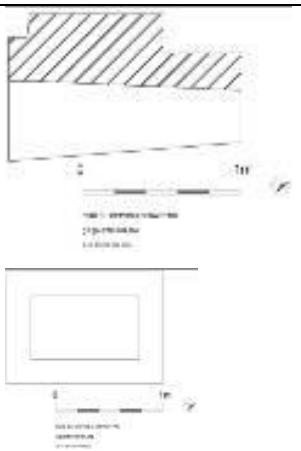
ÇEŞMELER

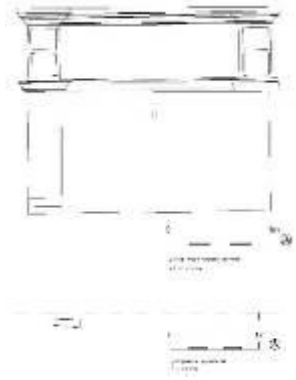
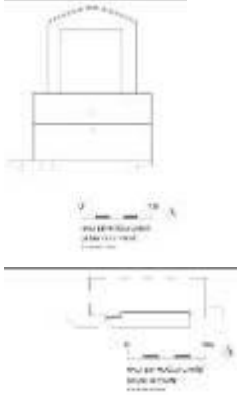
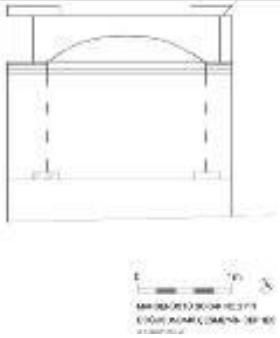
1-Su Hazneli Çeşmeler

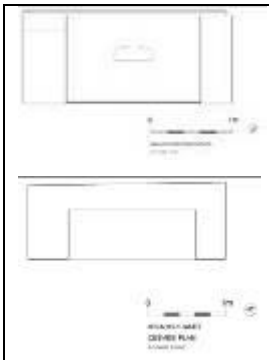
		
Buğdaypazarı Çeşmesi	İnciliçeşme	Yılık Çeşmesi

[1146] Güdükminare Sokak Çeşmesi, Kayabaşı Çeşmesi, Su Deposu- Hale Sokak Çeşmesi, Kayabaşı Caddesi Çeşmesi, Çamaşırhane Çeşmesi, Hacışeyhoğlu Çeşmesi, Binbaşılar Çeşmesi, Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesi.

Tabakhane Çeşmesi

2- Bir Duvar Cephesine Bitişik Haznesiz Çeşmeler		
		
Karataş Mah. Kayabaşı Cad. No:75'teki çeşme	Karataş Çeşmesi	Güdükminare Sokak Çeşmesi
		
Kayabaşı Çeşmesi	Su Deposu-Hale Sokak Çeşmesi	Eski Su Deposu Sok. Çeşmesi

		
Çamaşırhane Çeşmesi	Hacışeyhoğlu Camisi Çeşmesi	Mahsenüstü Sokak Çeşmesi (Binbaşılar Çeşmesi)

Mirahor Camisi Çeşmesi

Çerkeş Beymelik Çeşmesi (1826), Korgun Kayıçivi Köyü Çeşmesi (1796), Orta Dodurga Köyü çeşmeleri, Orta Kayıören 2 nolu çeşme (1782), tek yüzlü meydan çeşmeleri ve tek yüzlü yapıya bağımlı çeşmelere örnek gösterilebilir. Bu eserlerde Çankırı merkezde yer alan çeşmelerdeki kemer biçimleri ile cephe bitimlerindeki profilli veya pahlı saçak silmelerinin benzerlerini görmekteyiz. Anadolu'nun birçok kentinde de yine benzer hazneli ve tek yüzlü meydan çeşmeleri ile bir yapıya bağımlı halde yapılmış tek yüzlü çeşmelere rastlanır. Çeşmeler de çoğunlukla yapıldıkları dönemin mimari tercihlerini yansıtan şehir biblolarıdır.

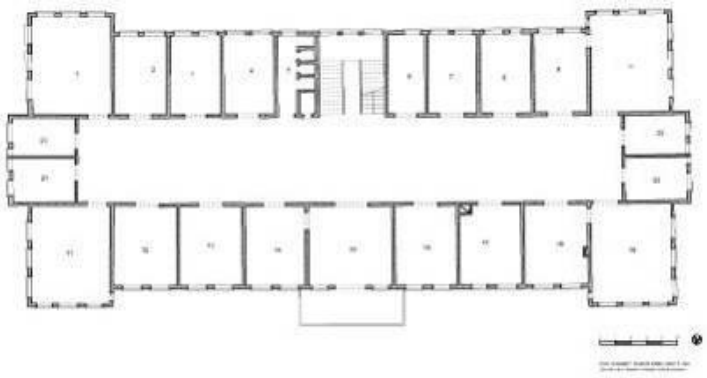
Su hazneli meydan çeşmelerinden Buğdaypazarı Çeşmesi'nin üç yüzünde de niş yer alır. Tabakhane Çeşmesi'nin cepheleri düzdür. Diğer çeşmeler yalnızca tek cephelidir. Su Deposu- Hale Sokak'taki çeşmenin söve ve kemer taşları söküldüğünden, Eski Su Deposu Sokak Çeşmesi'nin de üst kısmı yıkıldığından niş kemeri hakkında fikrimiz yoktur.

Mirahor C. Çeşmesinin nişi alçak bir eyvan şeklindedir. Yılık Çeşmesinin kaş kemerli, Kayabaşı Çeşmesi ve Binbaşılar Çeşmesi'nin basık kemerli, Çivitçioğlı Medresesi Çeşmesi'nin ise yuvarlak kemerli nişleri vardır. Çivitçioğlu çeşmesinin cephesinde altı kemerli kemerleme dizisi yapılmıştır. Güdük Minare Sokak Çeşmesi'nin de yan plasterlerinin üst kısımları kemer yayı oluşturacakmış gibi kavisli yapılmıştır. Diğerlerinin nişleri profilli silmelerle sınırlananmış dikdörtgen biçimlidir.

Çeşmelerin sekizi çok sadedir. Diğer yedi çeşmede ise abartısız bezemelere yer verilmiştir: Buğdaypazarı Çeşmesinde ahşap kaplama üzerindeki üçgenlerden meydana gelen silmeler; İnciliçeşme'de nişin üst kısmında profilli saçak silmesi, plasterlerin başlıkları, kabartma zincir desenli saçak altındaki silme ve kabartma çiçek motifleri; Kayabaşı Caddesi Çeşmesinde plasterler üstündeki dal motifi, Kayabaşı Çeşmesi'nin plaster başlıklarındaki yumurta dizileri, Çamaşırhane ve Binbaşılar Çeşmelerinin kitabelerinin iki yanındaki büyük rozetler ve Çivitçioğlu Medresesi Çeşmesinin profilli kemerleri ve üzengilerindeki mukarnaslar bu bezemeleri meydana getirir.

4.6 Kamu Binaları

Çankırı Hükümet Konağı, 1905 yılında II. Abdülhamit döneminde inşa edilmiştir. Üç katlı bina, doğu-batı yönlü yerleştirilmiş uzun dikdörtgen koridora dört yandan açılan odaların bulunduğu simetrik plan şemasındadır (Şekil 4.9). Katlara binanın ortasındaki merdivenle ulaşılmaktadır. Bodrum kat taş malzemeyle, üst katlar ise hımış tekniğinde inşa edilmiştir. Kuzey ve güney cephede köşe birimler ve orta kısım cepheden öne taşırılmıştır. Doğu ve batı cephelerde de üçüncü katta çıkmaya yer verilmiştir (Resim 4.47-4.48). Pencere düzeni simetriktir. İlk incelememizde kuzey cephe ortasında yer alan giriş revakının üstü balkon şeklindeyken, son restorasyon esnasında yapının orijinal halindeki gibi cephe öne çekilerek çatı katına kadar yükseltilmiştir. Ne zaman yıkıldığı bilinmeyen cihannüma diye bilinen çatı katı, böylece son restorasyonda yeniden yapılmıştır.

Şekil 4.9. Hükümet Konağı planı

Resim 4.47. Kuzeybatıdan görünüş (arşiv)

Resim 4.48. Kuzey cephe (restorasyon sonrası)

1839 Tanzimat Fermanı sonrasında Osmanlı Devleti'nde çağdaşlaşma adına başlayan değişimler mimaride de görülür; bu bağlamda büyük kışlalar, okullar, bankalar, müze binaları, nezaret ve hükümet binaları yeni anlayışla yapılır[1147]. Batılılaşma etkileriyle başlayıp, 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nda da devam eden, uzun bir koridora iki veya dört yönden açılan simetrik yerleştirilmiş odalardan müteşekkil plan şeması dönemin birçok kamu binasında uygulanmıştır. Plan şeması aynı kalırken, dış cepheler ve iç süslemelerde, pencere kapı kemerlerinde, batılı yeniden canlandırmacı veya oryantalist unsurlarla seçmeci veya Türk mimari unsurlarıyla seçmeci bir anlayışın uygulanmasıyla dönemsel farklılıklarını gösterirler[1148]. Çankırı Hükümet Konağı'nda da bezemelerde batılı unsurlar dikkati çeker. Gerek cephelerde çıkmaların altındaki S kıvrımlı konsollar, cepheleri dolanan profilli silmeler, taç kapı önündeki revak kemerler üstündeki ardışık S-C kıvrımlarından meydana gelen silmeler, pencerelerde üçgen alınlıklar, dilimli S kıvrımlı

[1147] Sözen- Tapan, 1973, 53; Ödekan, 1992, 410-411; Kuyulu, 1992, 47-63; Saner, 1998, 1.
[1148] Alsaç, 1976, 15; Yavuz, 1981, 11; Batur, 1994, 149.

konsol biçimli kemer kilit taşları, gerekse içte iki tavan göbeğinde yıldızların etrafını saran kıvrımlar, istiridye veya yelpaze biçimleri, tavan çerçevesini dolanan dikdörtgen dişlerden meydana gelen silmeler batı seçmeciliğinde işlenmiş öğelerdir. Ancak yapının dış görünüşünde doğu ve batı cephelerdeki çıkmalar, kuzey cephe ortasındaki çıkma ve dördüncü kattaki cihannüma, 19. yy. Türk Konut mimarisinde karşımıza çıkan unsurlardandır. İzmit Fazıl Paşa Konağı (18. Yy.)[1149], Tekirdağ Rakozki Evi (18. yy.)[1150], Gebze Güllü Evi (18.yy.)[1151], Yozgat Nizamoğlu Konağı (1871'den önce)[1152], Çankırı Uzunyol Sokak'ta yer alan evler dış cephelerinde çıkmalara yer verilmiş birçok örnekten yalnızca birkaçıdır. Çankırı Uzunyol Caddesi 6 numaradaki evin, çıkmaları, cihannüma denen çatı katı, silmeler, pencere alınlık ve kemerleri Çankırı Hükümet Konağı'nı anımsatmaktadır.

Resim 4.49. Büyük Köprü Sokak, Uzunyol ve Kayabaşı Caddeleri'nin kesiştiği meydan (güneyden kuzeye bakış)

Anadolu'nun birçok kentinde bu dönemde inşa edilen kamu binalarında, bilhassa Hükümet Konaklarında bu plan şemasını görüyoruz: Kastamonu Hükümet Konağı (1901)[1153], Kastamonu Askerlik Deposu (1895)[1154], Kastamonu Araç Hükümet Dairesi[1155] (19.yy. sonu- 20.yy.başı), Sinop İl Jandarma Alay Komutanlığı Binası[1156] (19.yy.sonu-20.yy.başı), Sinop Hükümet Dairesi (1907) [1157], Sinop Merkez Eski Rum Okulu (1875)[1158],

[1149] Eldem, 1984, 154.
[1150] S. H. Eldem, 1984, 145-146.
[1151] S. H. Elem, 1984, 152.
[1152] Acun, 2005, 229-236.
[1153] Topçubaşı, 2009, 163.
[1154] Topçubaşı, 2009, 157-159.
[1155] Topçubaşı, 2009, 187-189.
[1156] Topçubaşı, 2009, 206-207.
[1157] Topçubaşı, 2009, 209-211.
[1158] Topçubaşı, 2009, 217-218.

Bolu Hükümet Konağı (1910 civarı)[1159], Konya Hükümet Konağı (1887-1890)[1160], Kayseri Lisesi (1904)[1161], Kayseri Memleket Hastanesi (1910-1924)[1162], Yozgat Lise Binası (1895-1896)[1163] Anadolu'daki birçok örnekten bazılarıdır.

Ancak Çankırı Hükümet Konağı bodrum katında taş, üst katlarda hımış tekniğinde inşa edilmişken, Anadolu'da hükümet konaklarının çoğu kesme taş malzemeyle inşa edilmişlerdir. Kastamonu Merkez Liva Paşa Konağı (1879-1881)[1164], Kastamonu Daday Hükümet Dairesi (1889)[1165], bodrum taş, üst katlar hımış tekniğinde yapılmış hükümet dairelerine örnek olarak gösterilebilir. ; Resim 4.50), 1901 yılında II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yılı anısına inşa edilmiştir. Kare planlı ve kubbe örtülüdür. Dış görünüşü kare prizma biçimlidir. Orijinal yerinden bugünkü yerine taşınmış olan kule asli durumunu ana hatları ile korumakla birlikte bazı değişikliklere uğramıştır. Orijinal haliyle saat kadranının biraz üstünden başlayan sekizgen baldaken kuruluşlu köşk kısmı kaldırılmış, kubbesi değiştirilmiştir. Köşkün bulunması gereken kısım dört yönden birer filgözü pencere yerleştirilmiş duvar halinde yükseltilmiş ve yeni kubbe ile tamamlanmıştır. Ayrıca kadranın altındaki balkon da metal malzemeden gelişigüzel yapılmış, ahşap malzemeli eser, çimento harcıyla sıvanarak havasız bırakılmıştır.

Resim 4.50. Saat Kulesi, kuzey batıdan görünüş.

[1159] Topçubaşı, 2009, 226-229.
[1160] **Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları** …2010, 500.
[1161] Özbek ve Aslan, 2008/1,s. 364-367.
[1162] Özbek, Y. ve Aslan, C. (2008). **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**,C.2, Kayseri, 758-761.
[1163] Acun, 2005, 209-211.
[1164] Topçubaşı, 2009, 166-167.
[1165] Topçubaşı, 2009, 191-192.

Çankırı Saat Kulesi'ni Cumhuriyet öncesinde inşa edilmiş örneklerle karşılaştırmayı uygun gördük. Saat Kulelerinin bir kısmı, okul, kilise, gar gibi binaların çatı veya kulelerinin üstüne, bazıları da bu yapıların cephelerine yerleştirilmiş, ancak çoğunluğu Çankırı Saat Kulesi gibi müstakil inşa edilmişlerdir. Çankırı Saat Kulesi, ahşap malzemeyle yapılması bakımından Bolu Eski Saat Kulesi[1166] ve Gerede Saat Kulesi[1167] ile benzer. Ayrıca, Bilecik Saat Kulesi'nin üst katları[1168], Balıkesir[1169] ve Erzurum Saat Kuleleri'nin[1170] köşk kısmı ve Merzifon Saat Kulesi'nin[1171] petek kısmı da ahşap malzemeyle inşa edilmiştir. Ancak Çankırı Saat Kulesi hımış tekniğinde yapılmışken, diğerleri ahşap kalasların yan yana çakılarak bir araya getirilmesi suretiyle veya köşklerde doğrudan yalnızca ahşap direklerin kullanılması suretiyle inşa edilmişlerdir. Bolu eski Saat Kulesi'nin inşa tekniği hakkında bilgimiz yok.

Adana[1172], Balıkesir, Bolu, Bursa[1173], Gerede, Safranbolu[1174], Sivrihisar Saat Kuleleri[1175] gibi çoğunluğu kare prizma biçimlidir. Ancak kare prizma saat kulelerinin cepheleri çoğunlukla Yozgat Saat Kulesi'nde[1176] olduğu gibi silmelerle katlara ayrılmış veya aşağıdan yukarı kademeli olarak daraltılmıştır. Çankırı, Adana, Bolu Eski, Gerede ve Safranbolu Saat Kuleleri'nin cepheleri düz, kadrana kadar bölüntüsüz yükselir. Adana ve Çankırı Saat kuleleri kaide bitiminde ve kadran altındaki Adana'da silmeler, Çankırı'da balkon gövde kısımları kesintiye uğramaz.

Çankırı Saat Kulesi'nin orijinal halinde kadrandan sonra çokgen baldaken kuruluşu yer almaktaymış. Köşk kısmında baldaken uygulaması, Adana, Balıkesir, Çanakkale[1177], Erzurum, İstanbul Sirkeci Garı[1178], İzmir Konak[1179], Niğde[1180], Sivrihisar ve Yenişehir-Bursa[1181] Saat Kuleleri'nde karşımıza çıkar. Ancak baldakenler çoğunlukla alt gövde ile aynı plan şemasındadır. Çankırı Saat kulesinde ise alt kare prizma iken köşk sekizgen prizma biçimli inşa edilmiştir. Erzurum Saat Kulesi'nde ise silindirik alt gövdeye

[1166] Acun , 2011, 24.
[1167] Acun , 2011, 35.
[1168] Acun , 2011, 23.
[1169] Acun , 2011, 20.
[1170] Acun , 2011, 34.
[1171]Acun , 2011, 70.
[1172] Acun , 2011, 13.
[1173] Acun , 2011, 28.
[1174] Acun , 2011, 77.
[1175] Acun , 2011, 82.
[1176] Acun , 2011, 89; Acun, 2005, 200-202.
[1177] Acun , 2011, 29.
[1178] Acun , 2011, 49.
[1179] Acun , 2011, 57-59.
[1180] Acun , 2011, 75.
[1181] Acun , 2011, 88.

olabildiğince uydurmak için sekizgen baldaken uygulandığından bu saat kulesini de genelin içinde sayabiliriz. Bu durumda Çankırı Saat kulesi orijinal haliyle gövde ve köşk kısmı farklı biçimde bildiğimiz tek örnektir.

Çankırı Saat Kulesi gibi kubbe örtülü örnekler fazla değildir: Antalya[1182], Balıkesir, Erzurum, Yıldız Sarayı[1183], Sirkeci Garı, Etfal Hastanesi[1184], İzmir, Merzifon, Yenişehir-Bursa ve Sivrihisar saat Kuleleri kubbe örtülü örneklerdir.

Çoğunluğu II. Abdülhamid'in 25. Cülus yıldönümü anısına inşa edilen ve şehrin bibloları haline gelen saat kulelerinden biri olan Çankırı Saat Kulesi maalesef asli yerinden taşınması esnasında uygunsuz biçimde onarılmış ve ilgisiz bırakılarak adeta kutuya kaldırılmıştır. Dileğimiz en kısa zamanda bu eserin de hak ettiği değeri görerek ehil ellerde, uygun bir restorasyonla şehrin simgelerinden biri olarak eski zarafetine kavuşmasıdır.

[1182] Acun , 2011, 18.
[1183] Acun , 2011, 40-43.
[1184] Acun , 2011, 51.

5. SONUÇ

1082-1083'te Emir Danişmend'in kumandanlarından Emir Karatekin tarafından fethedilen Çankırı, 1142'de Anadolu Selçukluları hakimiyetine kesin olarak girdikten sonra ikiyüz yıl kadar Selçukluların, ardından 13.yy sonlarından 1416'ya kadar Candaroğulları'nın, 1416'dan sonra da Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmıştır.

Selçuklular döneminde gelişmeye başlayan Çankırı, Osmanlı Dönemi'nde Anadolu Eyaletine bağlı bir Sancak merkezidir. Bu dönemde orta ve sol kolun arasında kalması nedeniyle uğrak yeri olmamış ve bu nedenle ticaret fazla gelişmediğinden küçük bir taşra kenti olarak kalmıştır. Ayrıca, 16.yy ortalarından itibaren bozulmaya başlayan ekonomik durumla birlikte asayişsizliğin etkilerini de çok fazla hissetmiş, birkaç kere levent eşkıyası tarafından yakılmıştır. Bir de şehrin maruz kaldığı depremler de yıkımlarda önemli rol oynamıştır.

Çankırı şehrinde bugün mevcut olan 56 yapı, cami, medrese, darülhadis, türbe, han, depo, hükümet konağı, kütüphane, lise binası, saat kulesi, hamam, çamaşırhane ve çeşme olmak üzere 13 ayrı yapı türünden meydana gelir. Günümüze kadar gelebilen bu eserlerin çoğunluğu depremler ve ilgisizlik nedeniyle bakımsız ve harap durumdadır. Bir kısmı son birkaç yıl içinde belediyenin katkılarıyla onarılmıştır. Çankırı merkez ilçede günümüze ulaşamayan 6'sı temelden yeniden inşa edilmiş yaklaşık 114 eser belirledik. Bu eserlerin çoğunluğu mescitler, tekke, zaviye ve hankâhlardan oluşmaktadır. Kalanı hamam, mektep, han ve kütüphanedir. Küçük bir taşra kenti olmasına rağmen bu kadar çok eserin varlığı, çok da önemsiz bir sancak olmadığını ortaya koymaktadır.

Selçuklu ve Candaroğulları döneminde henüz Karatekin tepesinin eteklerine inmemiş olan şehir, enlemesine bir gelişim göstermiştir. Osmanlı döneminde yavaş yavaş tepenin eteklerine iner, az da olsa ovaya yayılır. Mahalleler eteklerine doğru ve doğu- batı doğrultusunda enlemesine yayılmaya devam etmiştir. Ovaya yayılma ancak 19. yy'ı bulmuştur. Selçuklu döneminde henüz kale merkezken, Candaroğulları döneminde şehir merkezi Kasım Bey İmareti ve Ulu Cami çevresinde odaklanmış, Osmanlı döneminde de yıkılan Ulu Cami'nin yerine yapılan Sultan Süleyman Camisi çevresindeki ticari merkez varlığını sürdürmüştür. Ulu cami'nin etrafında, bedesten, arastalar, hanlar ve çarşılar bulunmaktadır. 19.yy.' da yeni uslüplarda kamu binalarının yapılmasıyla yerleşim de az da olsa ovaya doğru kaymaya başlasa da, 20. yy. sonlarına kadar, Ulu Cami'nin ticari merkeziyeti önemini yitirmemiştir.

Şehir özellikle Ankara ile beraber sof ve tuz ticaretinin yapıldığı bir merkezdir. Her ne kadar ana yollar üzerinde bulunmasa da ana yolların geçtiği kazalara yakınlığı ile tuz ve sof Anadolu'nun diğer bölgelerine nakledilebilmiş ve şehrin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Şehirde 12.yy'sonu- 13.yy başlarıdan iki eser, 16. yy'dan 1 eser, 17. yy'dan 5 eser, 18. yy'dan 13 eser,19. yy'dan 26 eser ve 20.yy başlarından 6 eser günümüze gelebilmiştir.14-15. Yy'ladan günümüze hiç eser gelememesi ilginç bir durumdur. Şehir sıkça depremlere maruz kalmıştır. Ancak depremler bir önceki yüzyıldan eserleri yok etmezken, arada kalan bu iki yüzyıllık dönemden neden hiçbir eser günümüze gelememiştir? Bunun sebebi, muhtemelen, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı gibi güçlü devletlere nazaran daha düşük bütçeye sahip, Candaroğulları Beyliğinin temliği konumunaki şehirde, bu dönemde yapılan eserlerin büyük çoğunluğu, daha az maliyetli malzemelerle yapılmış, bunun sonucunda, doğal sebeplerle daha çabuk yıpranmış olmalarıdır. 17. yy'da şehirde çıkan isyanlar esnasına büyük bir yangın çıktığı bilinmktedir. Bu yangında da bu eserler büyük oranda hasar görmüş ve yanmıştır. Kagir malzemeli birkaç yapı kurtulmuştur. Beylikler döneminde inşa edilen İmaret külliyesi gibi şehrin önemli bir yapı grubu dahi yangından nasibini almıştır. 14.yy'a ait başka önemli eser Ulu Cami ise Sultan Süleyman Camisi'nin inşası için yıkılmış, birtek inşa kitabesi Sultan Süleyman Camisi'nin güney duvarına montelenmesi suretiyle kurtulmuştur. Eserler yoğunluğu 19. yy'da toplanmaktadır. Yine doğal sebeplerle hasar gören, 17 ve 18. yy'a ait eselerin büyük çoğunluğu bu dönemde yenilenmiştir.

Günümüze gelebilen eserlerin çoğu özgün şemalarını korumakta, fakat harap vaziyetteyken, Çankırı Belediyesi'nin de girişimleri sonucu bir kısmı onarılarak yakın zamanda hizmete açılmıştır[1185]. Büyük çoğunluğu da halen onarılmayı beklemektedir.

Eserlerdeki tahribatın en büyük nedeni şüphesiz insan faktörüdür. Bunun yanı sıra şehrin geçirdiği büyük depremler, kullanılan malzeme ve iklim koşulları da ikincil etkenlerdir. Şehrin geçirdiği büyük depremler tahribatta önemli rol oynasa da, 1944'te geçirdiği son depremin ardından gerekli onarımlar yapılmıştır. Yapıların bugünkü durumları özellikle son 20-30 senelik hadisedir. Yanlış şehirleşme, terk edilen mahallelere yeni yerleşenlerin imkânsızlıkları ve yetkililerin aymazlığı bugünkü durumun baş müsebbibidir. Birçok eser de bu dönemde ortadan kaldırılmıştır. Köy camilerindeki durum

[1185]Son on yılda kapsamlı onarım geçirerek yeniden kullanıma açılan Merkez'deki eserler şunlardır: Darülhadis, Büyük Cami, İmaret Camisi ve Medresesi, Yeni Cami, Hacı Şeyhoğlu Camisi, Buğdaypazarı Camisi ve Medresesi, Alacamescit Camisi, Çivitçioğlu Medresesi, Hükümet Konağı ve Çamaşırhane.

da benzerdir. Eski sağlıklı taş veya kerpiç yapıları terk edip, daha iyi olacağını zannettikleri betonarme sağlıksız camileri kullanmaya başlamışlardır. Oysa basit onarımlarla eski camilerin tamamı kullanılabilir durumda olacaktır. Şehrin kimliğini meydana getiren eserler yok oldukça şehir de kimliğini kaybetmeye başlar.

Yapılardaki bozulma sebeplerinden, kullanılan malzemeler ve iklim koşulları birbiriyle ilişkilidir. Taş temel üzerine kerpiç ve ahşapla yapılan binalar zaman içinde iklim koşulları nedeniyle bazı bozulmalara maruz kalmıştır. Tabiiki gerekli onarımı yapılmayan eserlerde bozulma daha hızlı olmuştur. Özellikle hanlar ve köy camileri işlevini yitirme veya terk edilme nedeniyle bakımsız kalmış, zaman içinde de doğa ve insan faktörü nedeniyle yıpranmışlardır. Bilhassa köy camileri, terk edilme sonrası bakımsız bırakma neticesinde hava koşullarının da etkisiyle ahşap işlemeli tavanlarından başlayarak zarar görmüşlerdir. Hanlarda da durum aynıdır; terk edilme veya işlevi haricinde kullanma bu eserleri de yıpratmıştır.

En harap vaziyetteki eserlerden Anadolu Hanı'nın sahipleri, han işlevini yitirdikten sonra tamiri ile uğraşmamışlardır. Şehrin konutlar haricinde en virane yapılarından biri haline gelmiştir. Karadayı Hanı, depo olarak kullanılmakla birlikte, o da sahiplerince bakımsız vaziyette bırakılmıştır. Emir Karatekin'in Türbesi restorasyonda son derece bakımlı hale getirilmişse de, aslına sadık kalınmadan cepheleri sıvanmış ve batı cephesindeki özgün tuğla bezeme kapatılmıştır. Merkez camileri restorasyonlarla büyük ölçüde virane hallerinden kurtarılmıştır. Bu camilerden bazılarının minarelerinin gövde kısımları kürsüden itibaren 1950'lerden sonra yeniden yapılmıştır. Köy camilerinin hemen hepsi bakımsızdır. Yalnız Vakıfların onardığı Karadayı Köyü C. incelememiz esnasında iyi durumdayken, köy muhtarının yakın zamanda verdiği bilgiden mihrabının çatladığını ve yıkılmak üzere olduğunu öğrendik. Özellikle duvarları oldukça sağlam durumdaki Ünür Köyü C.'nin özenli tavan bezemesi sadece çatı onarımı ve belki biraz alçı işiyle kurtarılabilecekken, köylülerin kendileri masraf etmek istemedikleri için her geçen gün yok olmaktadır. Hamamlar genelde sağlam olmakla birlikte hem Karataş, hem Çarşı hamamlarının örtü sisteminde rutubet nedeniyle yosunlaşma ve bozulmalar söz konusudur. Restore edilen, ancak kullanıma kapalı tutulan Karataş Hamamı'nın rutubet sorunu çözülememiştir. Çarşı Hamamının da kubbe geçişlerinde çatlaklar mevcuttur. Bir diğer yıkılmaya yüz tutan eser ise günümüze gelebilmiş tek kütüphane binası Mecbur Efendi Kütüphanesidir. Mecbur Efendi Medresesi'nin kütüphane binası olarak inşa edilmiş bu eser medresenin kapanması sonrası zamanla kullanılmaz hale gelmiş, duvarlarında ve örtüsünde yıkılmalar meydana gelerek kaderine terk edilmiştir. Çeşmeler de artık suları

akıtılmadığından yalnız bırakılmış edilmiş diğer bir yapı türüdür. Büyük oranda taşları ve kitabeleri çalınmıştır. Saat Kulesi eski yerinden bugünkü yerine taşındığında oldukça değişikliğe uğramıştır. Baldaken biçimli üst bölümü kaldırılmış, balkonu metal malzemeden gelişigüzel yapılmış, ahşap malzemeli eser, çimento harcıyla sıvanarak havasız bırakılmıştır. Hükümet binasının güney cephesi ortasına valilik binasına geçiş koridoru eklenerek cephe düzeni bozulmuş ve bir süre Adliye olarak kullanılan odalar metruk haldeyken, 2014-2015 yıllarında aslına uygun biçimde restore edilerek Çankırı Müzesi kullanımına tahsis edilmiştir. Son dört- beş yılda Çankırı Belediyesi'nin katkılarıyla özellikle tarihi camiler, medreseler, hamam ve çamaşırhane gibi yapılarda onarımlara başlanmıştır. Dileğimiz eski şehir dokusunun en önemli parçasını meydana getiren inceleme alanımız dışındaki tarihi konutların da en kısa zamanda kurtarılmasıdır.

Çankırı'da Anadolu Selçukluları döneminden bir külliye (2 türbe 1 darülhadis) ve 1 türbe, günümüze gelebilmiştir. Osmanlılar'a ait 4 külliye, 23 cami, 3 medrese, 1 kütüphane, 1 idadi mektebi, 2 şehir hanı, 1 depo, 1 saat kulesi, 1 hükümet binası, 2 hamam, 1 çamaşırhane ve 16 çeşme bulunur.

Çankırı'da Cemalettin Ferruh, Kasım Bey, Buğday Pazarı, Hacı Şeyhoğlu ve Ahmet Mecbur Efendi olmak üzere 5 **külliye** vardır. Bunlardan Buğday Pazarı, Hacı Şeyhoğlu ve Ahmet Mecbur Efendi ikişer yapı ile küçük boyutlu külliyelerdir. Kasım bey İmareti ise 8 yapı ile büyük bir külliyedir. Külliyelerden Cemalettin Ferruh aynı kütle içinde veya birbirine bitişik inşa edilmiş yapılar topluluğudur. Yalnızca türbeleri de içinde barındıran Darülhadis binası günümüze gelebilmiştir. Diğerleri ortak bir avlunun etrafında belli bir eksen gözetmeksizin yerleştirilmiş binalardan binalarından meydana gelen külliyelerdir. Kasım bey külliyesinden 18. Yy.da yapılmış medrese ve camisi, Hacı Şeyhoğlu'nun yalnızca camisi, Ahmet Mecbur Efendi'nin kütüphanesi günümüze gelebilmiş. Buğday Pazarı bütün unsurlarıyla günümüze gelebilen tek eserdir.

Çankırı'daki külliyeler yapıldıkları dönemler açısından kuruluş düzenlerinde bir farklılık getirmemiştir. Anadolu külliye mimarisi gelişim çizgisinde, yapıldıkları dönemlerin özelliklerini yansıtan eserlerdir.

Çankırı'da Anadolu Selçuklu ve Candaroğulları döneminden hiçbir cami günümüze ulaşmamıştır. Osmanlı dönemi cami mimarisinde;

1-Dört Destekli Merkezi Planlı

2-Kare Planı- tek kubbeli

3-Dikdörtgen planlı düz ahşap tavanlı, olmak üzere üç plan türüyle karşılaşırız.

Şehrin kubbeli iki camisinden biri, Klasik Osmanlı döneminde yapılmış Sultan Süleyman Camisidir. Dört destekli merkezi planlı inşa edilen eser üç yarım kubbeli kuruluşuyla Türk cami mimarisi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kuzeyine eklenen son cemaat yeri ile dıştan bakıldığında İstanbul Şehzade Camisini hatırlatan bu eser, harim planı ile İstanbul Mihrimah Sultan Camisi'nin planını yansıtır. Ancak Sultan Süleyman Camisi, Mihrimah Camisi'nden önce başlamıştır. Yapının statiğinde bir takım aksaklıklar bulunmakla birlikte, bu plan şemasının ilk uygulandığı eser olması bakımından önem arz etmektedir.

Tek kubbeli kare planlı Hacı Şeyhoğlu Camisi ve düz ahşap tavanlı dikdörtgen planlı 21 cami, Anadolu Selçuklu döneminden beri yapıla gelen bu şemalardaki camilerin geç dönemde tekrarlanmış örnekleridir.

Medrese mimarisinde Anadolu Selçuklu döneminden bir, Geç Osmanlı Döneminden üç eser ulaşmıştır. İki grup ta genel olarak yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan Cemalettin Ferruh Darülhadisi'nin aynı dönem medreselerden bir takım farklılıkları göze çarpar. Öncelikle fevkani kuruluştadır ve eyvanlarının veya avlusunun etrafında hücrelere yer verilmemiştir. Kapalı avlulu medreselerde fevkani inşa edilmiş tek örnektir. Diğer özelliği başka bir binaya bitişik olarak inşa edilerek, bitiştiği yapının hücrelerinden yararlanması da münferit bir durumdur.

Geç Osmanlı Dönemi medreselerinden İmaret ve Çivitçioğlu Medreseleri U, Buğdaypazarı Medresesi L şemada yapılmışlardır. Her üç yapıda da dershane mekânı diyebileceğimiz, uçlara yerleştirilmiş büyük mekânlar ile bitişik öğrenci hücrelerine yer verilmiştir. Hücrelerde ocak ve dolap nişleri bulunur. Bu özellikleriyle medrese mimarisi geleneğinden izler sürdürülmüştür. Ancak üçünde de taş temel üstüne hımış tekniğinde inşa edilmeleri ve Çivitçioğlu hariç dışa açık kuruluşları erken dönem medreselerinden en önemli farklılıklarıdır.

Atabey Cemalettin Ferruh Türbesi'nin cenazelik katı birbirine dik iki birimden meydana gelir. Bunlardan batıdaki bir hazırlık mekânıdır, doğudaki ise asıl mumyaların bulunduğu bölümdür. Bu plan şemasında bir cenazelik katına yayınlarda rastlayamadık. Anadolu Selçuklu türbeleri içinde cenazelik katının bu özelliği ile Atabey Cemalettin Ferruh Türbesi münferit bir örnek olarak önem arz etmektedir.

Karatekin Türbesi, kare planlı, kübik gövde üzerinde kubbesi olan türbeler grubuna girer. Bugüne kadar yayınlarda O. C. Tuncer hariç son dönemlerde yapılmış, sanat tarihi değeri olmayan bir bina olarak tanımlanmış; O. C. Tuncer ise yine tuğla bezemeleri

nedeniyle Karatekin'in 1106'da vefatının hemen ardından inşa edilmiş olabileceğini belirtmiştir. İncelememiz sonucunda özellikler tuğla bezemeleri ve şehirde Anadolu Selçuklu hâkimiyetinin kesinlik kazandığı ve istikrarsız sürecin sona erdiği 1142 senesi dikkate alınarak ve benzer tuğla bezemeli yapıların yaygın olarak yapıldığı tarihler göz önüne alındığında en erken 12.yy. 2.çeyreği sonları- en geç 13.yy. başlarına (kesin olarak 14.yy. öncesine) tarihlendirilebilecek orijinal bir eser olduğu ortaya konulmuştur.

Bedesten, arastalar ve hanların bulunması bir şehrin ticari canlılığını gösteren unsurlardır. Çankırı'da yer alan bedesten ve hanların çoğunluğu ne yazık ki yıkılmıştır. Günümüze yalnızca, 19.yy sonları 20.yy başlarında inşa edilmiş iki han gelebilmiştir. Gafuroğlu ve Karadayı Hanları, tek avlulu, üç katlı ve revaklı plan şemaları, avlu, kat ve mekân düzenlemeleri ile 15. yy'dan beri yapılan şehir-içi hanlarda görülen uygulamaların, 20. yy'a kadar, taşrada bile tercih edilen tipler olduğunun göstergesidir.

Bir şehirdeki belki de en önemli sosyal tesislerden biri olan hamamların yaygın olması şehrin gelişmişliğinin de göstergelerinden biridir. Çankırı'da 5 tane hamam varken 3'ü yıkılmıştır. Günümüze ulaşan Karataş ve Çarşı Hamamları çifte hamamdır. Karataş Hamamı'nın hem kadınlar hem erkekler bölümü, Çarşı Hamamı'nın yalnızca erkekler bölümü *haçvari, dört eyvanlı köşe halvetli* plan tipindedir. Çarşı Hamamı'nın kadınlar bölümünde ise *ortası kubbeli enine sıcaklıklı çifte halvetli* plan şeması uygulanmıştır. Her iki plan şeması da Anadolu Selçuklu döneminden beri görülen en yaygın tiplerdir.

Çankırı Çamaşırhanesi, gerek yapım tarihi kesin olarak bilinen bir yapı olması bakımından; gerekse somut kültürel mirasımızın ayakta bir örneği olarak malzeme, plan, mimari elemanlar açısından günümüze korunarak gelebilmiş olması nedeniyle önem arz etmektedir. Dileğimiz mimarimizde göz ardı edilmiş çamaşırhanelerimizin Çankırı Çamaşırhanesi örneğindeki gibi korunup, restore edilerek, bu mirasın gelecek nesillere taşınmasıdır.

19. yy.'da Osmanlı'nın birçok kentinde yeni mimari anlayışa uygun hükümet konakları ve lise binaları gibi kamu binaları inşa edilmiştir. Çankırı'daki örnekleri de diğer kentlerdeki gibi simetrik plan ve cephe düzenleriyle dönemlerinin özelliğini ortaya koyar. Saat kulesi de orijinal haliyle oryantalist özellikler göstermektedir. Hımış tekniğiyle yapılmış sayılı örnekten biri olmasıyla dikkat çeker. Maalesef asli yerinden taşınması esnasında uygunsuz biçimde onarılarak ilgisiz bırakılmıştır. Umarız yetkililer en kısa zamanda bu esere de hak ettiği değeri göstererek restore edilmesini sağlar ve şehrin simgelerinden biri olarak hak ettiği ilgiye ve eski zarafetine kavuşur.

Çankırı'daki yapıların büyük çoğunluğu moloz taş temel üzerine hımış tekniğinde yapılmıştır. Düzgün kesme taş az kullanılmıştır. Genellikle büyük boyutlu yapılarda beden duvarlarında, bazı küçük boyutlu yapılarda da köşelerde görülür. Tek bir yapıda taş tuğla almaşık örgüyle karşılaşırız.

Örtü elemanı çoğunlukla düz ahşap tavandır. Dört yapıda kubbe, bir yapıda sivri beşik tonoz kullanılmıştır.

Çankırı yapılarında çok fazla süsleme uygulanmamıştır. En yoğun süslemeyle Sultan Süleyman Camisi'nde karşılaşırız. Süslemeler en çok ahşap malzemede görülürken, alçı ikinci sırada, taş üçüncü sırada kullanılan malzemedir. Süslemeler yoğunluk sıralamasına göre tavanlar, minberler, mihraplar, dolap kapakları ve kapı kanatları ve ocak nişlerinde görülür.

Çankırı Şehrinde Osmanlı dönemi sosyal yapısını belirleyen değişik işlevli 13 yapı türü bulunmaktadır. Üç farklı dönemin, Anadolu Selçuklu, Klasik Osmanlı ve Geç Osmanlı dönemi, üslubunu yansıtan eserler yapıldıkları dönemlerin plan ve cephe özelliklerini göstermektedir. Ancak yapıldıkları dönemlere göre daha mütevazı boyutlarda ve sade eserlerdir. Her yapı tipi ait olduğu dönemin mimari geleneklerine genel hatlarıyla uymaktadır. Ancak Darülhadis gibi münferit uygulamaların olduğu ve Sultan Süleyman Camisi gibi ilk denemelerin yapıldığı iki örnek öne çıkar. Ayrıca bir yayın haricinde hep yeni bir bina olarak tanıtılan Karatekin Türbesi'nin de tarihi yüzyıl bazında kesinlik kazanmıştır. Diğer yapılar da bölgedeki Türk varlığının kanıtı ve imparatorluğun hemen her bölgesinde rastladığımız mimari geleneğin aynası taşınmaz kültür varlıklarımız olarak tanıtılmaya değer eserlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA. İ.MF.1321 C/1.
BOA. Ev. M.K.T. 01416.00014.
BOA. Dosya No: 1545, Gömlek No: 87, Fon Kodu: DH. MKT.
BOA., Dosya no: 415, gömlek no: 94, Fon kodu: A.}MKT.MHM.
BOA.-EV.MH-01254.00208; O.A.-EV.MH- 01639-00186.

Şeriyye Sicilleri:

B 47/31, B 48/31, B 49/32, B 50/32, B 51/33, B 52/34, B 53/34, B 54/35, B 78/53, B 125/78. B 11/7, B 12/8. B 37/24.
ÇŞS, 8/73,45; ÇŞS, 8/171; ÇŞS, 8/207; ÇŞS, 17/216; ÇŞS, 17/222; ÇŞS, 8/257

Hurufat defterleri:

VGM 553, numaralı defter, sayfa 257, sıra 3-4 (Şaban 1217)

VGM 553, numaralı defter, sayfa 258, sıra 1 (4 Rebiyülahir 1218)
VGM 553, numaralı defter, sayfa 258, sıra 14 (26 Şevval 1219)
VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra:15 (11 Cemaziyelevvel 1220)
VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra 16 (9 Şaban 1220).
VGM 553 numaralı defter, sayfa 258, sıra 17 (12 Zilkade 1220)
VGM 553, numaralı defter, sayfa 259, sıra 1 (Cemaziyelevvel . 1121)
VGM 553 numaralı defter, sayfa 259, sıra 4 (16 Şaban 1221)
VGM 553 numaralı defter, sayfa 259, sıra:14.
VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra:1 (22 Cemaziyelahir 1222)
VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra 5 (5 C. E. 1224)
VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra 12 (5 Rebiyülahir 1225)
VGM 554 numaralı defter, sayfa 205, sıra:13 (2 Rebiyülahir 1226).
VGM 554 numaralı defter, sayfa 206, sıra:7'de.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:10 (5 Zilhicce 1228).
VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:13 (14 Muharrem 1229).
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:8 (13 Şevval 1229).
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:2.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244 sıra:18
VGM 555 numaralı defter, sayfa 245, sıra 12.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 245, sıra:7.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 246, sıra:8.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 246, sıra:7 (25 Cemaziyelevvel 1232).
VGM 555 numaralı defter, sayfa 248, sıra:3.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 246, sıra:2.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 248, sıra:9 (9 Zilkade 1234).
VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:5 (8 Cemaziyelevvel 1228)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra:9 (17 Zilkade 1228)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra, 17 (28 Rebiyülevvel 1234)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra:14 (14 Rebiülahir 1230)'dir.
VGM 555 numaralı defter, sayfa 247, sıra:4'de.

VGM 555, numaralı defter, sayfa 243-244, 247, sıra 3,16, 17 (22 Zilhicce 1227, 15 Cemaziyelevvel. 1230, 28 Rebiyülevvel 1234), VGM 555, numaralı defter, sayfa 244, sıra 10 (27 Şevval 1229);
VGM 555, numaralı defter, sayfa 243, sıra 14 (20 Muharrem 1229)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 248, sıra 1, 11, 13, 14 (15 Rebiyülahir 1234, 22 Zilhhicce 1234; 7 Şaban 1235)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 249, sıra 7 (Zilhicce 1236)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 248, sıra 10 (9 Zilkade 1234)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 248, sıra 4 (28 Recep 1234)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra 8 (2 Recep 1233)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra 12 (26 Şevval 1233)
VGM 555, numaralı defter, sayfa 247, sıra 15 (8 Safer 1234).
VGM 555, numaralı defter, sayfa 243, sıra 16 (22 Muharrem 1229)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 243, sıra 2 (27 Recep 1227).
VGM 555, numaralı defter, sayfa 244, sıra 6 (13 Şevval 1229)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra 4 (12 Şevval 1229)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra 12 (25 Zilkae 1229)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 244, sıra 3 (6 Şevval 1229)
VGM 555 numaralı defter, sayfa 248, sıra 12 (13 Cemaziyelevvel. 1235).
VGM 556 numaralı defter, sayfa 222, sıra:4.
VGM 556, numaralı defter, sayfa 222, sıra 3 (20 Cemaziyelevvel 1239)
VGM 556 numaralı defter, sayfa 224, sıra:6.
VGM 556, numaralı defter, sayfa 224 sıra 4 (4 Rebiyülevvel 1243)
VGM 556, numaralı defter, sayfa 224, sıra 7 (5 Muharrem 1244).
VGM 556 numaralı defter, sayfa 224, sıra 3 (4 Rebiyülevvel.1243)
VGM 557 numaralı defter, sayfa 141, sıra:1.
VGM 557 numaralı defter, sayfa 141, sıra:5.
VGM 557 numaralı defter, sayfa 141, sıra:4 (Rebiyülahir 1247).
VGM 557 numaralı defter, sayfa 143, sıra:12.
VGM 557, numaralı defter, sayfa 140, sıra 18 (12 Zilkade 1236)
VGM 557, numaralı defter, sayfa 150, sıra 15 (27 Şaban 1246)
VGM 557, numaralı defter, sayfa 143, sıra 14 (Recep 1250)
VGM 557, numaralı defter, sayfa 140, sıra 16-17 (21,24 Şaban 1246)
VGM 557, numaralı defter, sayfa 140, sıra 7 (29 Şaban 1245).
VGM 557 numaralı defter, sayfa 140, sıra 9 (22 Zilhicce 1245)
VGM 557 numaralı defter, sayfa 140, sıra 20 (2 Safer 1247).
VGM 558 numaralı defter, sayfa 36, sıra:3 (5 Cemaziyelahir 1209)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra:4 (27 Safer 1207)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra:12
VGM 558 numaralı defter, sayfa 32, sıra:3 (23 Şaban 1203).
VGM 558, numaralı defter, sayfa 32, sıra 9 (9 Rebiyülahir 1204)
VGM 558, numaralı defter, sayfa 34, sıra 5 (8 Rebiyülevvel 1207)
VGM 558, numaralı defter, sayfa 35, sıra 12 (10 Zilkade 1208)
VGM 558, numaralı defter, sayfa 36, sıra 5 (1 Ramazan 1209)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 32, sıra 7, 12 (28 Muharrem, 5 Zilkade 1204)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 33, sıra 14 (3 Safer 1207)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 33, sıra 1 (26 Safer 1205)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 33, sıra 7 (22 Ramazan 1206)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 8 (17 Recep 1207)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 11(16 Şevval 1207).

VGM 558 numaralı defter, sayfa 36, sıra 9 (18 Zilkade 1209)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 3 (20 Safer 1207)
VGM 558 numaralı defter, sayfa 36, sıra 2 (29 Cemaziyelevvel 1209).
VGM 558 numaralı defter, sayfa 34, sıra 7 (9 Cemaziyelahir 1207)
VGM 1091 numaralı defter, sayfa 27, sıra:12.
VGM 1091 numaralı defter, sayfa 127 sıra:10
VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 18 (Zilkade 1138)
VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 13 (Receb 1138)
VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 4 (Zilkade 1137)
VGM 1091, numaralı defter, sayfa 127, sıra 2 (Şevval 1137)
VGM 1101 numaralı defter, sayfa 36, sıra:4 (Recep 1175).
VGM 1101, numaralı defter, sayfa 36, sıra 7 (Şaban 1175)
VGM 1101 numaralı defter, sayfa 36, sıra 8 (Ramazan 1175)
VGM 1101, numaralı defter, sayfa 36, sıra 10 (Ramazan 1175)
VGM 1101 numaralı defter, sayfa 49, sıra:1 (1177)
VGM 1101, numaralı defter, sayfa 51, sıra 1 (Rebiyülahir 1176)
VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra 5 (Zilhicce 1276)
VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra:10 (Rebiyülevvel 1177).
VGM 1101 numaralı defter, sayfa 51, sıra:8.
VGM 1102, numaralı defter, sayfa 30, sıra 4 (Zilhicce 1183)
VGM 1102 numaralı defter, sayfa 30, sıra 5 (Zilhicce 1183).
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra: 14.
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:3 (Rebiyülevvel 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 7, sıra:7 (Şaban 1171)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:9 (Cemaziyelahir 1172)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 2, sıra:11 (Cemaziyelahir 1168)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra:10 (Muharrem 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:4 (Cemaziyelahir 1172)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra:19 (Şaban 1174)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:19 (Şevval 1172)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra:14 (Safer 1116)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:12 (Rebiyülahir 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra:13
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra:13.
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:7 (Cemaziyelahir 1172)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 2, sıra:32 (Ramazan 1168)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 9, sıra:18 (Şevval 1172)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra:7 (Rebiülevvel 1169)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 3,7,8, sıra 5, 23, 11, 12, 19 (Muharremi Rebiyülevvel 1169, Şaban 1171, Muharrem 1172)
VGM, 1103numaralı defter, sayfa 9, sıra 12 (Şaban1172),
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 9, sıra 12 (Şaban 1172)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 12 (Recep 1168)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 3, sıra 21-22 (Rebiyülevvel 1169)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 4, sıra 11 (Rebiyülahir 1169)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 4, sıra 17 (Cemaziyelevvel. 1172).
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 10 (Cemaziyelahir 1168)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 9, sıra 6 (Cemaziyelahir 1172)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 6, sıra 2 (Recep 1170)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 7, sıra 6 (Şaban 1171)

VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 35 (Ramazan 1168)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 5, sıra 9 (Cemaziyelahir 1170)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 7, sıra 14 (Şaban 1171)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 19 (Recep 1168)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 258, sıra 1 (4 Rebiyülahir 1218).
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 17 (Receb 1168)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 3, sıra 7 (Muharrem 1169)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 2, sıra 46 (Şevval 1168)
VGM 1103, numaralı defter, sayfa 9, sıra 15 (Ramazan 1172)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 2, sıra 4, 34 (Rebiyülahir, Ramazan 1168)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra 10 (Şaban 1173)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 18 (Safer 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 5, sıra 5 (Rebiyülahir 1173)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 13 (Safer 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 7, sıra 10 (Şaban 1171).
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 12 (Safer 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 24 (Rebiyülevvel 1169).
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 3, sıra 8 (Muharrem 1169)
VGM 1103 numaralı defter, sayfa 4, sıra 3 (Şaban 1171)
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 23, sıra:13 (Muharrem 1159)
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 22, sıra:7 (Muharrem 1155)
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 75, sıra:6
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 24 sıra:19
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 73, sıra:19.
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 72-1, sıra 11 (Muharrem 1175)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 75, sıra 18 (Safer 1168)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 73, sıra 13 (Şevval 1160)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 23, sıra 19 (Zilhicce 1159)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 73, sıra 12 (Ramazan 1160)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 75, sıra 16 (Zilkade 1167)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 22, sıra 12 (Muharrem 1155)
VGM 1104, numaralı defter, sayfa 24, sıra 10 (Cemaziyelevvel 1163)
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 24, sıra 11 (Cemaziyelevvel 1163)
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 22, sıra 3 (Muharrem 1155).
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 23, sıra 15 (Muharrem 1159)
VGM 1104 numaralı defter, sayfa 73, sıra 9 (Recep 1160)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 41 (Şaban 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:17, 24 (Rebiyülahir 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:4.
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:42 (Şaban 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 68, sıra 17
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra:10 (Safer 1145)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 72, sıra:7 (Muharrem 1148)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 74, sıra:14 (Rebiyülahir 1152)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:8 (Cemaziyelahir 1153)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:2 (Şaban 1152)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 35, sıra:12 (Zilkade 1149)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 72, sıra:5 (Zilhicce 1147)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:5 (Rebiülahir 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 74, sıra:16 (Cemaziyelevvel 1152)

VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:9
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 68, sıra 17.
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra:3
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra:3.
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra:20
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra:20.
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra:18.
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra:9
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra:9 (Muharrem 1144)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra:26(Rebiülahir 1143)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32,35, sıra 3, 19, 9, 11 (Rebiyülahir, Zilhicce 1143; Zilkade 1149)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 31 (recep 1143)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 70, sıra 21 (Zilkade 1145)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 70, sıra 25 (Rebiyülevvel 1146)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 11 (Rebiyülahir 1143)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 74, sıra 15 (Rebiyülahir 1152)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 70, sıra 17 (Cemaziyelahir 1145)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 71, sıra 13 (Cemaziyelevvel 1147)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 68, sıra 11 (Zilhicce 1143)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 76, sıra 2 (Şaban 1154)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 18, 35 (R.A, Şaban. 1143)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 33, sıra 18 (Safer 1144)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 68, sıra 9 (Zilkade 1143)
VGM 1105, numaralı defter, sayfa 32, sıra 2 (Rebiyülahir 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 37 (Şaban 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra 1 (1144)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 27 (Rebiyülahir 1143).
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 4 (Rebiyülahir 1143)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 36, sıra 5 (Şevval 1152)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra 10 (Safer 1147)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 68, sıra 21 (Zilhicce 1143).
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 72, sıra 9 (Rebiyülevvel 1148)
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 32, sıra 23(Rebiyülahir 1143).
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 70, sıra 9(Şevval 1144).
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 71, sıra 14 (Cemaziyelevvel 1147).
VGM 1105 numaralı defter, sayfa 33, sıra 10 (Muharrem 1144).
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:9-11.
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:9-11.
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 171, sıra:3 (Zilkade 1201).
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:9-11.
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra:13 (Cemaziyelahir 1201)
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65 sıra:12
VGM 1113, numaralı defter, sayfa 66, sıra 7 (10 Cemaziyelevvel 1203)
VGM 1113, numaralı defter, sayfa 65, sıra 14 (Ramazan 1201)
VGM 1113, numaralı defter, sayfa 169, sıra 4 (Recep 1199)
VGM 1113, numaralı defter, sayfa 65, sıra 11 (Cemaziyelevvel 1201)
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 169, sıra 5 (Muharrem 1200)
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra 1-2 (Muharrem 1200)
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 66, sıra 8 (13 Cemaziyelevvel 1203);

VGM 1113 numaralı defter, sayfa 66, sıra 5-6 (12 Rebiyülahir 1203).
VGM 1113 numaralı defter, sayfa 65, sıra 13 (Cemaziyelahir 1201).
VGM 1114 numaralı defter, sayfa 111, sıra 4 (Muharrem 1185)
VGM 1114 numaralı defter, sayfa 73, sıra 5 (Rebiyülevvel 1186)
VGM 1114 numaralı defter, sayfa 111, sıra 13 (Zilhicce 1185)
VGM 1114 numaralı defter, sayfa 73, sıra 1 (Zilhicce 1185)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra:3 (Cemaziyelahir 1186)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra:3, 6, 10 (14 Recep, 26 Recep, 27 Şevval 1188)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra:2.
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 169, sıra 1 (Cemaziyelevvel 1186)
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 169, sıra 1, 6 (Cemaziyelevvel, Receb 1186)
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 59, sıra 14 (7 Safer 1188)
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 42, sıra 19 (Ramazan 1115)
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 172, sıra 4 (14 Recep 1188)
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 59, sıra 3 (Zilhicce 1186)
VGM 1115, numaralı defter, sayfa 173, sıra 2 (28 Rebiyülevvel 1189)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 171, sıra 3 (21 Rebiyülevvel 1188)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra 2 (Cemaziyelevvel 1186)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 171, sıra 4 (29 Rebiyülahir 1188)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra 10 (Şevval 1186)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra 1 (Receb 1188)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 59, sıra 13(8 Muharrem 1188).
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 172, sıra 1 (Recep 1188)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 59, sıra 9 (Rebiyülevvel 1187)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 169, sıra 4-5(Cemaziyelahir, Receb 1186)
VGM 1115 numaralı defter, sayfa 59, sıra 14 (7 Safer 1188)
VGM 1119, numaralı defter, sayfa 324, sıra 13-14 (Rebiyülahir 1137)
VGM 1119, numaralı defter, sayfa 324, sıra 21 (Şaban 1137)
VGM 1119 numaralı defter, sayfa 56, sıra 7-8 (Zilkade, Zilhicce 1135)
VGM 1119 numaralı defter, sayfa 324, sıra 18 (Şaban 1137)
VGM 1119 numaralı defter, sayfa 324, sıra 16 (Cemaziyelahir 1137).
VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra:7, 10 (Safer 1140)
VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra:11 (Safer 1140)
VGM 1128, numaralı defter, sayfa 194, sıra 2 (Muharrem 1140).
VGM 1128, numaralı defter, sayfa 194, sıra 4 (Muharrem 1140)
VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra 12 (Rebiyülevvel 1140)
VGM 1128 numaralı defter, sayfa 194, sıra 6 (8 Safer 1140).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra:1.
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra:3 (Recep 1119).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra:21 (Şaban 1121)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 12, sıra:27 (Safer 1128)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 14, sıra:17 (Recep 1133)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 31, sıra:16 (Safer 1135)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 29, sıra:5
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:16 (Zilhicce 1122)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:17.
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:17
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra:4 (Şevval 1122)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra:31 (Zilkade 1121)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 12, sıra 21,23 (Safer, Receb 1127)

VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 4 (Rebiyülevvel1134)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 12, sıra 17 (Zilhicce 1126)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 25, sıra 27 (Receb 1125)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 14 (Zilkade 1134).
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 13, sıra 3 (Muharrem 1130)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 6 (Rebiyülahir 1134)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 11, sıra 23 (Şaban 1121).
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 1-3 (Rebiyülevvel 1134);
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 14, sıra 30 (Cemaziyelahir 1132)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 14, sıra 11 (Safer 1133)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 27, sıra 22 (Muharrem 1130)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 27, sıra 7 (Cemaziyelevvel 1129)
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 31, sıra 5 (Rebiyülahir 1134).
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 14, sıra 20 (Şaban 1133).
VGM 1131, numaralı defter, sayfa 25, sıra 19 (Zilhicce 1123)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra 6 (Şevval 1119).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25 sıra 29 (Zilkade 1125)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 12, sıra 26 (Safer 1128).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra 13 (Cemaziyelahir1129)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra 7 (Zilhicce 1119)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 25, sıra 6, 13, 21, 24 (Zilhicce 1122-1123, Rebiyülevvel 1125)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 14, sıra 7 (Şevval 1132)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra 9 (Cemaziyelahir 1129)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 13, sıra 10 (Şaban 1130)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 29, sıra 6 (Rebiyülevvel 1131).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 31, sıra 4 (Rebiyülevvel 1134).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 11, sıra 10 (Safer 1120).
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 12, sıra 28 (Safer 1128)
VGM 1131 numaralı defter, sayfa 27, sıra 18 (Şevval 1129)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:21.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 2, sıra:4'ten başlayan 32 adet hurufat kaydı.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:4.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:11 (Cemaziyelahir 1103).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:15 (Zilkade 1111).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:24 (Safer 1112).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:2 (Muharrem 1114).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:33 (1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:8 (Şaban 1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra:29 (Ramazan 1117).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra:31, 37-38 (Şevval 1117).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:18 (Safer 1118).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra:19 (Şaban 1118).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:13 (Zilkade 1111).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:23.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:1.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:51,55 (Cemaziyelevvel 1111)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:61 (Recep 1111)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:1, 3, 9, 45 (Recep, Zilkade, Şevval 1111)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:7, 14-15 (Cemaziyelevvel 1114)

VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:10 (Şaban 1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra:2, 3, 18 (Şaban, Zilkade 1116)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:23,24 (Safer 1118)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra:22 (Ramazan 1118)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 43
VGM 1138 numaralı defter'de, sayfa 24, sıra:10
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra:10'da.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra:2.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:12 (Cemaziyelevvel 1114)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra:1 (Şaban 1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 25
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 43.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 25.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:13.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:6(Zilhicce 1117)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:6.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra:26-27.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:19.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra:11.
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra:29 (Rebiyüevvel 1118)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra:1 (Rebiyülahir 1118)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 43, sıra:3'de.
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 28, 18 (Zilhicce 1103, Şaban 1115)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 25, sıra 26 (Rebiyülevvel 1118)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 2 (Safer 1117).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 56 (Cemaziyelahir1111)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 41, sıra 30 (Recep 1115)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 39 (Cemaziyelahir 1104);
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 47, sıra 23 (Ramazan 1118)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 5 (Recep 1102)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 24, 25, sıra 202 21 (Zilkade 1116, Safer 1118)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 47, sıra 17 (Zilkade 1108).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 39, sıra 37 (Muharrem 1113)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 42, sıra 11 (Şaban 1115)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 39, sıra 12 (Zilkade 1111).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 34 (Cemaziyelahir 1104)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 6 (Safer 1117).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 42, sıra 17 (Şaban 1115).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 21 (Recep 1117).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 1 (Safer 1117)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 22, sıra 43 (Recep 1104)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 45, sıra 36, 39 (Şevval 1117)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 25, sıra 8, 31 (Muharrem 1118, Rebiyülevvel 1118)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 23, sıra 42 (1115).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 39, sıra 41 (Şaban 1113)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 42, sıra 16 (Şaban 1115).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 41, sıra 13 (Safer 1115).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 3, sıra 20 (Safer 1169)
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 43, sıra 29 (Rebiyülevvel 1116).
VGM 1138, numaralı defter, sayfa 43, sıra 13 (muharrem 1116)

VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 13 (Şaban 1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 7, 9 (Şaban 1116).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 12 (Cemaziyelahir 1118).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 5 (Safer 1117).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 41, sıra 4 (1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 47, sıra 13 (Cemaziyelahir 1118)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 15 (Recep 1103)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 41 (1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 41, sıra 9 (Zilhicce 1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 7 (Şaban 1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 1, 21 (Şaban, Zilkade 1116)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 19 (Rebiyülevvel 1117)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 44 (Ramazan 1113)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 16 (Cemaziyelevvel 1114)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 29 (1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 20 (Ramazan 1115)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra 11 (Muharrem 1118).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 40 (safer 1117)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 27 (Şaban 1117).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 23 (Safer 1112)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 35 (Şevval 1117).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 17 (Şaban 1103)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 47 (Şevval 1113).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 4 (Cemaziyelevvel 1114)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 26 (Ramazan 1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 33 (Şevval 1112).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 41 (Safer 1117)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 25, sıra 33 (Rebiyülevvel 1118).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 22, 48 (Zilkae 1103, Receb 1104).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 36 (Cemaziyelahir 1104).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 22 (Ramazan 1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 22, sıra 35 (Cemaziyelahir 1104).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 9 (Cemaziyelevvel . 1114).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 45, sıra 41 (Şevval 1117).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 4, 23 (Ramazan 1111, Safer 1112).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 43, sıra 9 (Muharrem 1116).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 24, sıra 26 (Zilkade 1116).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 36 (Zilkade 1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 39, sıra 19 (Muharrem 1112).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 22 (1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 41, sıra 29, 31 (Receb 1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 28 (1115).
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 23, sıra 10 (Cemaziyelevvel 1114)
VGM 1138 numaralı defter, sayfa 42, sıra 23 (Ramazan 1115).
VGM 1139 numaralı defter, sayfa 259, sıra:19 (Receb 1142)
VGM 1139, numaralı defter, sayfa 259, sıra 7 (Zilhicce 1140)
VGM 1139, numaralı defter, sayfa 259, sıra 8 (Zilhicce 1140).
VGM 1139, numaralı defter, sayfa 259, sıra 6 (Zilkade 1140)
VGM 1139 numaralı defter, sayfa 259, sıra 12 (Cemaziyelahir 1141)
VGM 1139 numaralı defter, sayfa 259, sıra 1 (Şaban 1140).

VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra:11.
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 579, sıra:14 (Safer 1109).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 282, sıra:6 (Şaban 1108)
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 579, sıra:4 (Zilkade 1108)
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra:7 (Zilhicce 1110)
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 577, sıra:7 (Muharrem 1108)
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra:7 (Muharrem 1110)
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 581, sıra 14 (1110)
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 577, sıra 14 (Rebiüssani)
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 579, sıra 6 (Zilkade 1108).
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 581, sıra 16 (1110).
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 284, sıra 16 (Safer 1111).
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 283, sıra 8 (Ramazan 1109).
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 579, sıra 3 (Zilkade 1108).
VGM 1140, numaralı defter, sayfa 577, sıra 5 (Şevval 1107).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 283, sıra 14 (Zilkade 1109)
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra 5 (Şevval 1110).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 579, sıra 8 (Zilkade 1108).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra 6 (Muharrem 1110).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra 13 (Safer 1110)
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 284, sıra 3 (Şevval 1110).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 577, sıra 9 (Safer 1108).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 283, sıra 4 (Ramazan 1109).
VGM 1140 numaralı defter, sayfa 581, sıra 8 (Muharrem 1110).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra:7 (29 Safer 1192).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra:3.
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:7 (Zilkade 1197)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra:12 (8 Safer 1191)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 76, sıra:3 (26 Zilkade 1193)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:8 (Zilkade 1197)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:9 (Zilkade 1197)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 78, sıra 13
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 78, sıra 13.
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra:4.
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77 sıra:1
VGM 1147, numaralı defter, sayfa 75, 79, sıra 9, 2 (7 Şaban 1189, Recep 1197)
VGM 1147, numaralı defter, sayfa 75, 78, 79, sıra 9, 7, 2 (7 Şaban 1189, Ramazan 1196, Recep 1197)
VGM 1147, numaralı defter, sayfa 27, sıra 1 (16 Rebiyülevvel 1190)
VGM 1147, numaralı defter, sayfa 77, sıra 5 (Safer 1194).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra 11 (8 Safer 1191)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 1, 8, 13 (14 Receb 1191, 13 Rebiyülevvel 1192, 18 Şaban 1192)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra 5 (Receb 1197)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra 11 (Ramazan 1198);
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra 6 (Safer 1194)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 3 (19 Cemaziyelevvel 1189).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 3 (19 Cemaziyelevvel . 1189).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra 14 (26 Şaban 1195).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra 11 (8 Safer 1191)

VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 1, 8, 13 (14 Receb 1191, 13 Rebiyülevvel 1192, 8 Şaban 1192)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 79, sıra 5 (Receb 1197).
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 27, sıra 10 (29 Zilhicce 1190)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 76, sıra 12 (12 Cemaziyelevvel . 1194)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 77, sıra 4 (Safer 1194)
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 78, sıra 4 (Muharrem 1196);
VGM 1147 numaralı defter, sayfa 75, sıra 7 (29 Safer 1192).
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra:24 (Şaban 1189).
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 230, sıra:17 (Rebiyülevvel 1192)
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra 16.
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 230, sıra:9 (Şevval 1190)
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 228, sıra:21 (Şaban 1188)
VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, 230, 231, sıra 10, 20, 16,6 (Zilkade 1188, Cemaziyelevvel . 1189, Rebiyülahir 1203, Şaban 1191)
VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 10, (Zilkade 1188)
VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 15 (Muharem 1189);
VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 8 (Zilkade 1188).
VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 19 (Rebiyülevvel 1189).
VGM 1216, numaralı defter, sayfa 229, sıra 1 (Şaban 1188).
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 228, sıra 3, 16 (Safer, Cemaziyelevvel . 1188).
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra 18 (Rebiyülevvel 1189).
VGM 1216 numaralı defter, sayfa 229, sıra 5 (Ramazan 1188).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Defterler
VGM. Defter-00260.00015
VGM Defter- 00264.00121
VGM Defter- 00281.00039
VGM Defter-0028100063
VGM Defter-00283.00032;
VGM Defter.: 541-67/sf.151-152
VGM Defter.: 565-21/ 56
VGM Defter. 1094-25/51
VGM Defter 00229.00188
VGM Defter. 00229.00188.
VGM Defter 040070.00001.
VGM Defter.04070.00432.
VGM Defter.04070.00241.
VGM Defter.04070.00001.
VD.587. 230.289.
VD.579.88.36
V.D. 591, sayfa 87-88.
EV.D.18252 numaralı defter, belge no: 9.
EV.D.18252 numaralı defter, belge no: 9.
VGM 1094-25 numaralı defter, sayfa 51, kayıt no:3.
VGM 1094-25 numaralı defter, sayfa 51, kayıt no:16.
VGM 565-21 numaralı defter, sayfa 56, kayıt no:10.
VGM 541-67 numaralı defter, sayfa 152, kayıt no:12.
VGM 1033-125 numaralı defter, sayfa 251, kayıt no:10.
VGM Arşiv: 1100-21 numaralı defter, sayfa 86 kayıt no:1.

VGM Arşiv: 568-23 numaralı defter, sayfa 68 kayıt no:7.
VGM Arşiv: Rapor: 1800010005-RP001.
VGM Arşiv: Rapor: 1800010005-RP001.
VGM 1133-125/251
VGM Arşivi'nde bulunan 1963-71 nolu belge ; 1964 tarihli Abide ve Eski Eser Onarım Fişi.
VGM Arşiv: karar no: 280-13.05.01977; abide ve eski eser fişi: 1977 tarihli; mimar raporu: 12.11.2002 tarihli.
VGM Arşivi: 18.09.1990 tarihli ve 23.11.1990 tarihli raporlara göre VGM'nin 08.01.1991 tarihli karar
VGM Arşiv: 12.11.2002 tarihli kimyager raporu
VGM Arşivi'nden alınan 1977 yılı restorasyonuna ait fotoğraflar.
VGM Arşiv: Rapor: 180001003-RP005.
VGM Arşiv 180001008-OF001 nolu Onarım Fişi.
VGM Arşiv 180001008-OF002 nolu Onarım Fişi.
VGM Arşiv 180001008-RP001 nolu rapor.
VGM Arşiv: rapor no: 180001008-RP001.
VGM Arşiv: Vd:591.18.24.
VGM Eski Eser Fişi: 180001024-TF001; VGM Arşiv: 180001024-BN001.
VGM Eski Eser Fişi: 180001024-TF001; VGM Arşiv: 180001024-BN001.
VGM Arşiv. 180001010-BN001.
VGM, Ankara Bölge Müdürlüğü arşivi, rlv-0228; VGM arşiv, Şeyhoğlu Camii Rölöve ve Restorasyon Projesi Raporu, 2006.
VGM Arşiv dosya no :18.01/1.
VGM Arşivi:1990 tarihli dosya no: 180001004-FT003
VGM arşiv dosya no: 180001002-OF001, 180001002-RP001-RP003.
VGM Arşiv dosya no: 18-01.01/15
VGM, Abide ve Yapı İşleri Dairesi Arşivi, dosya no: 18-01.01/21.
VGM, Arşiv, Vakıf Eski Eser Fişi 1983 tarihli Dosya no:18.01/7, Tescil Fişi no: 180001025-TF001.
Vakıf Eski Eser Fişi 1800.01/4
VGM arşiv: Rapor: 180001011-RP001/1989.
Rapor: 180001004-RP002
Abideler Müdürlüğü'nce verilen 180001.001-RP002 numaralı, 25.9.1989-1.10.1989 arası yapılan inceleme raporu.

Diğer Kaynaklar

XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat. (Çev. E. Gültekin). İstanbul 1980.

Acun, H. (1986). "Manisa'daki Türbe Mimarisi". **Belleten**. XLIX (Aralık 1985), 479-501.

Acun, H. (1994). **Anadolu Saat Kuleleri**. Ankara.

Acun, H. (1996). **Sakarya İli Taraklı İlçesi ve Yunus Paşa Camii**. Ankara.

Acun, H. (1999). **Manisa'da Türk Devri Yapıları**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Acun, H. (2005). **Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi**. Ankara.

Acun, H. (Editör) (2007). **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**. Ankara.

Acun, H. (2009). "Göynük Meryem Kadın Çeşmesi ve Bekâr (Girçık=Çıkçık=Gusülhane) Hamamı". **XIII. Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-16 Ekim 2009**. Denizli. 1-10.

Acun, H. (2011). **Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri**. Ankara.

Acun, H. (2013). **Manisa İlçeleri Türk Kültür Varlıkları Envanteri**. Ankara: Türk Tarih

Kurumu Yayınları.
Acun, H. (2014), **Türk Kültüründe Taşlar**. 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
Acun, H. (2016). **Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri**. İstanbul.
Afyoncu, E. (1999). "XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları", **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**. İzmir: 207-215
Ainswort, W. (1842). **Travels and Researches in Asie Minor, Chaldea and Armeni**. London.
Akkaya, Ş. (1950). "Kitab-ı Melik Danişmend Gazi- Danişmendname", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, VIII(1-2'den ayrı basım), 136-143.
Akok, M. (1946). "Kastamoun'nun Kasabaköyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii". **Belleten**, X(37), 293-301.
Akok, M. (1967). "Kayseri Hunad Mimari Külliyesi Rölövesi". **Türk Arkeoloji Dergisi**, XIV/1, 1-44.
Akozan, F. (1963). " Türk Han ve Kervansarayları". **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**. 1, 133-167.
Akpolat, M.S. ve Eser, E. (Editörler). (2004). **Ankara, Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi**. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
Aktüre, S. (1978). **19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti, Mekânsal Yapı Çözümlemesi**, Ankara.
Akyol. İ.(2006). "Cami Kitabesi". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**. 1, 227- 228.
Akyol, İ. (2012), "Beylikler Döneminde Çankırı'da Dini-Tasavvufi Hayat". **Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler, Çobanoğulları-Candaroğulları-Pervaneoğulları, 3-8 Ekim 2011 Kastamonu-Sinop-Çankırı**. (ed. Halil Çetin). Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları.
Alptekin, C. (1992). "Türkiye Selçukluları" **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**. İstanbul, VIII, 209-406.
Alsaç, Ü. (1976). **Türkiye'de Mimarlık Düşüncesi'nin Cumhuriyet Dönemin'deki Evrimi**. Trabzon.
Altaş, N. (2008). **Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Tescili Yapılan Camiler: (Amasya-Sivas-Tokat**). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
Altın, A. (2011). **Kayseri Minberleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
Altınsapan, E. ve Parla, C. (2004). **Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
Altıntaş, E. (1991). "Çankırı Merkez ve İlçelerinde Yapılan Eski Eser Tesbit Çalışmaları 2", **VIII. Vakıf Haftası Kitabı, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Yunus Emre ve Dönemi, Restorasyon ve Kıbrıs Vakıfları Seminerleri, 4-5-9 Aralık 1990**. Ankara, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 141-152.
Altun, A. (1969). **Mardin'de Türk Devri Mimarisi**. İstanbul.
Altun, A. (1978). **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi**, İstanbul.
Altun, A. (1981-1982). "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi". **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya**. İstanbul.171-700.
Altun, A. (1988). **Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet**. İstanbul.
Amasya Kültür Envanteri. Amasya (2007): Amasya Valiliği.
Apa, G. (2007). **Osmanlı Dönemi Selâtin Cami Minberleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Apa, G. (2010). "Osmanlı Geç Dönem İstanbul Vaaz Kürsüleri", **XII. Ortaçağ-Türk**

Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008, Çanakkale. İzmir,

Apa Kurtişoğlu, G. (2015). **Anadolu Selçuklu Dönemi Ahşap Minberleri**. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.

Arel, A. (1988) "Mekân Sorunu". **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, (Haz. A. Kuran vd.). İstanbul, s. 505-510.

Arık, O. (1967-1969). "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri". **Anadolu (Anatolia)**, XI (1967), 74, 95-96.

Arık, R. (1973). **Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Camii**. Ankara.

Armağan, A.L. (2000). "XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı veMenziller (=Menâzilü'l-Hacc)". **Osmanlı Araştırmaları**. 20, 73-118.

Aru, K.A. (1949). **Türk Hamamları Etüdü**. İstanbul.

Aslan, Y. (2007) "Çankırı Darüs-siyade Zaviyesi". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**, 2, 45.

Arslan, Y.- Karakuş, O.K. (2012). **Yitik Şehrin Romanı: Hamuşan**. Çankırı.

Aslanapa, O. (1971). **Turkish Art and Architecture**. London.

Aslanapa, O. (1986). **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul.

Aslanapa, O. (1991). **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi**. Ankara.

Aslanapa, O. (1993). **Türk Sanatı.** (3. Baskı). İstanbul.

Ata F. (1995). **Çankırı Mevlevihanesi (Konya Mevlana Müzesi Arşivi'ndeki 69,70 numaralı Zarflardaki Belgelere Göre)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya.

Ateş, Ş., Özata, A. ve Mutlu, G. (2008). "Çankırı İlinin Yerbilimsel Özellikleri ve Arazi Kullanım Potansiyeli". **IV. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, 100. Yıla Doğru Çankırı**, Çankırı: Çankırı İl Kültür Turizm Müd. Yay., 377-392;.

Atsız, A. N. (Hazırlayan). (1985). **Aşıkpaşaoğlu Tarihi.** Ankara.

Ayhan, B. (1988). **Çankırı ve İlçeleri**, Ankara.

Ayhan, B. (1998). **Çankırı Tarihi**. Ankara.

Ayhan, B. (2012). **Çankırı İnanç Rehberi, Camiler, Türbeler, Şifalı Sular.** Çankırı.

Aytekin, O. (1996). **Artvin'deki Mimari Eserler**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Ayverdi, E.H. (1966). **İstanbul Mimari Çağı'nın Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler, Hüdavendigar ve Yıldırım Bayezid, 630-805 (1230-1402)**. C.I. İstanbul.

Ayverdi, E.H. (1972). **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)**. C.II. İstanbul.

Ayverdi, E.H. (1989). **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481)**. C.IV. İstanbul.

Bakırer, Ö. (1976). **13. ve 14. Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları**.Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bakırer, Ö. (1981). **Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı**. I. Ankara.

Bakırer, Ö. (1995). "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yapı Malzemeleri". **IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Seminer Bildirileri, 25-26 Nisan 1994, Ayrı Basım**, Konya, 165-181

Bakırer, Ö. (2000). **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları**. Ankara.

Başer, T. (1956). **Dünkü ve Bugünkü Çankırı**. Ankara.

Batur, A. (1970). "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine". **Anadolu Sanatı**

Araştırmaları, II, 135-216.
Batur, A. (1994-a). "Oryantalizm". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.** (C. 6, s. 149). İstanbul.
Batur, A. (1994-b). "Dolmabahçe Camii". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. (C. 3. s.88). İstanbul.
Bayhan, A. A., Salman, F. ve Çelik, A. (2011). "Çankırı'dan Birkaç Figürlü Plastik Bezeme". **Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi**. Erzurum, 20, 14.
Bayhan, A.A.-Salman. F- Çelik, S. Vd. (2012). "Selçuklu ve Beylikler Devrinde Çankırı'daki İmar Faaliyetleri", **Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyum Bildirileri, Çobanoğulları, Candaroğulları, Pervaneoğulları, (3-8 Ekim 2011/ Kastamonu-Sinop-Çankırı)**. Çankırı, 183 (171-200)
Bayrakal, S. (2007). **Erken Osmanlı Dönemi Minberleri (1300-1500).** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Bayrakal (2001). Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
Bayraktar, M. S. (2005). **Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Erzurum.
Beyazıt, M. (2007). "Ankara Hacı İvaz Mescidi". **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 47/1, 179-201.
Bilici, Z. K. (1991). **Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
Boran, A. (2001). **Anadolu'daki iç Kale Cami ve Mescidleri**. Ankara.
Bozer, R. (1990). **Kula'da Türk Mimarisi**. Ankara.
Bozkurt, R. (1966). **Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
Bozkurt, T. (2007). **Osmanlı Selatin Cami Mihrapları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.
Breton, J. (Hazırlayan). (1810): **Voyages de Tavernier en Turquie en Perse aux ındes avec Atlas**. Paris.
Burney, C.A. (1958). "Northen Anatolia Before Classical Times". **Anatolian Studies,** 6, 179.
Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler. Bursa (2011): Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları
Busbecg, O.G. (1953). **Kanuni Devrinde Bir Sefirin Hatıratı**. (Çev. O. Yüksel). Ankara.
Busbecg, O.G. (1979). **Türkiye'yi Böyle Gördüm**. (Çev. A. Kurutoğlu). İstanbul.
Can, A. ve Akçel, A. (2008). "Çankırı Sultan Süleyman (Büyük) Cami". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**, 3/ 3, 181-201.
Cantay, G. (1975). **Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişimi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, İstanbul.
Cantay, G. (1992). **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları**. Ankara.
Cantay, G. (2002-a). **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu**. Ankara.
Cantay, G. (2002-b). "Türk Mimarisinde Darüşşifalar", **Türkler Ansiklopedisi**. (11. Cilt, s. 218-230). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Cezar, M. (1981). "Türk Tarihinde Kervansaray", **VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Ekim 1976), Kongreye Sunulan Bildiriler**. C. II. Ankara.
Cuinet, V. (1879). **La Turquie d'Asie, Georaphie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnee de Chanque Province de A'Asie Mineure**, Paris.

Cunbur, M. (1963). "Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**. 12 (1-2), 108.
Cunbur, M. (1966). T**ürk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**. 15 (3), 105-116.
Çabuk, V. (Hazırlayan). (1989). **Solakzade Tarihi** I. Ankara.
Çakmak, Ş. (1991). **Denizli İli'ndeki Türk Anıtları (Camiler)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir.
Çakmakoğlu Kuru, A. (2007). "Çankırı Fatihi Emir Karatekin'in Türbesi". **Bilig**. 43, 63-83.
Çal, H. (2000). **Niğde Şehri'ndeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler**. Ankara.
Çal, H. (2014). **Boyovası/Boyabat Kazasında Türk Mimarisi (Hurufat Defterlerine göre)**. 1. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
Çal, H. (2015). "Çankırı Mevlevihanesi". **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. 23, 149-175.
Çam, N. (2006). **Gaziantep Türk Kültür Varlıkları Envanteri.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Çam, N. (2010). **Adana Türk Kültür Varlıkları Envanteri**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
"Çankırı". **Yurt Ansiklopedisi**. İstanbul 1982, 3, 1935.
Çankırı Kültür Envanteri, Ankara: Çankırı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü Yayınları. (2014).
Çaycı, A. (2008). **Eşrefoğlu Beyliği Dönemi Mimari Eserleri**. Ankara.
Çerkez, M. (1997). "Ayaş Yunak ve Çeşmeleri", **Ayaş ve Çevresi Kültür ve Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 2-3 Mayıs 1997**, Ayaş: Ayaş Belediyesi Yayınları, 199-204.
Çerkez, M. (2005). **Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
Çerkez, M. (2013). "Soma-Darkale Çamaşırhane". **Türk Kültür Varlıklar Envanteri: Manisa İlçeleri 45**. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, 459-463.
Çetin, Y. (2014). "Bir Geç Dönem Osmanlı Şehir Hanı: Taraklı Han (Hacı Atıf Hanı)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7 (29), 203-229.
Daş, E. (1997). **Afyon'daki Türk Anıtları (Medreseler, Türbeler, Hanlar, Hamamlar, Köprüler, Çeşmeler)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir.
Demir, N. (1997-1999). "Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destani Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu Bildirileri**, 196-206.
Demir, N. (Hazırlayan) (2002). **Dânişmend-nâme, Tenkidli Metin-Türkiye Türkçesine Aktarılış-Dil Özellikleri- Sözlük- Tıpkı Basım, (II.Kısım: Türkiye Türkçesine Aktarılış)**. Harvard Üniversitesi.
Demiralp, Y. (1996). **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları**. Ankara.
Demiralp, Y. (1999). **Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)**. Ankara.
Demirbağ, U. (2016) **Çankırı'da Türk Mimarisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.
Demircioğlu, Z. (1973). Kastamonu Valileri (1881-1908). Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
Demiriz, Y. (1979). **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I, Erkeen Devir (1300-1453)**. İsanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Demirsar, B. (1994). "Zühdi Paşa Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. (C. 7,

s. 568). İstanbul.
Demirtaş, H. (2012). "Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurufat defterleri: Kangırı Örneği". **Vakıflar Dergisi**. 37, 47-92.

Demirtaş, R., Iravul, Y., Erkmen, C., Baranı, B., Yaman, M., Baykal, M. ve Kılıç, T. (2000). "Çankırı Depremi, 06 Haziran 2000 Orta (Çankırı) Depremi". **Peprim**. 1-2. 6-15.
Denktaş, M. (1989). **İncesu'daki Türk Devri Yapıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Dernschwam, H. (1987). **İstanbul'dan Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**. (Çev. Y. Önen). Ankara.
Devellioğlu, F. (1995). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara.
Diez, E. – Aslanapa, O. – Koman, M.M. (1950). **Karaman Devri Sanatı**. İstanbul.
Dilaver, S. (1971). "Anadolu'daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi". **Sanat Tarihi Yıllığı**, IV (1970-1971), 17-28.
Duymaz, A. Ş. (2003). **II. Abdülhamid Dönemi İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri)**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Isparta.
Duymaz, A. Ş. (2010). "Uluborlu Alaeddin Camii". **Vakıflar Dergisi**, 32, 65–90.
Dülgerler, O. N. (2006). **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**. Ankara.
Dündar, A. (2002). "XVI. Yüzyıl Bazı Osmanlı Mimarları". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** XLIII (1), 238, 242, 243 (231-262).
Dündar, A. (2004). **Çorum Cami ve Mescitleri**. Ankara.
Dündar, A. (2005). "Çankırı'daki Türk İslam Yapıları". **III. Çankırı Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, 28-29 Eylül 2005**. Çankırı. 245-271.
Dündar, A. (2011). **Osmanlı Devletinde Mimarlık ve Mimarlar**. Ankara.
Ekiz, M. (2006). **Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
Eldem, S. H. (1984). **Türk Evi Osmanlı Dönemi.** C.1-3. İstanbul.
Elibol, A. (2008). **XIX. Yüzyıl Başlarınada Çankırı**. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayayınları.
Erat, B. (1997). **Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
Ercoşkun, T. (2014). Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi. **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**. 54 (2), 365-394.
Erdmann, K. (1961). **Das Anatolische des 13. Jhrhunderts**. Teil I- II, Berlin.
Erdemir, Y. (1987). "Tokat Yöresi'ndeki Ahşap Camiler'in Kültürümüzdeki Yeri". **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)**. Ankara, 295-312.
Ergenç, Ö. (1984). "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine". **Osmanlı Araştırmaları**. IV, 69-70.
Ergenç, Ö. (2013). "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri". **Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları**, İstanbul.
Ergin, O. (1936). **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı**. İstanbul.
Erken, S. (1983). **Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, I. Ankara.
Ersoy, B. (1991). **İzmir Hanları**. Ankara.
Ersoy, B. (1994). "Osmanlı Şehir-içi Hanları Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri". **Sanat Tarihi Dergisi**, VII, 75-97.

Erul, B. (2011). "Çankırı Süleymaniye Camii'nde bulunan Kitabeler üzerine". **Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dârü'l-Hadisler Sempozyumu. Çankırı 30 Nisan-1 Mayıs 2011**, Çankırı: Çankırı Belediyesi Yayınları, 369-401.

Erünsal, İ. (Hazırlayan). (1984). **Müneccimbaşı Tarihi.** C.I. İstanbul.

Eskici, B. (2001). **Ankara Mihrabları**. Ankara.

Eyice, S. (1960). "İznik'de Büyük Hamam". **Tarih Dergisi**, XI (15), 99-122.

Eyice, S. (1979). "Anadolu'da Türk Minareleri". **İslam Ansiklopedisi**. C.8.İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 329-335.

Eyice, S. (1997). "Hamam". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** (C.15, s. 402-430). İstanbul.

Fındıklılı Şemdanizade Süleyman Efendi. (1338). **Mür'i't-Tevarih**, İstanbul: Maarif Nezareti.

Flottwell, E. (1895), **Aus Stromgebiet des Qyzy Yrmaq**. Petermann's Mitteilungen Erg, 114, Gotha.

French, D. (1974). "A Study of Roma Roads in Anatolia". **Anatolian Studies,** 24,144-149.

French, D. (1997). "Anadolu'daki Roma Yolları ve Mil Taşları". **Araştırma Sonuçları Toplantısı,** 1, 195-196.

Freres, M. (Editör). Perrot, G. (1864). **Souvenurs'd un Voyage en Asie Mineure**, Paris.

Gabriel, A. (1942). "Bursa'da Murad I Camii ve Osmanlı Mimarisinn Menşei Meselesi". **Vakıflar Dergisi**, II, 37-43.

Goodwin, G. (2012). **Osmanlı Mimarlığı Tarihi**. İstanbul:

Gök Gürhan, S. (2007). Öney, G.-Çobanlı, Z. (Editörler). "Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler". **Anadolu'da Türk Devrri Çini ve Seramik Sanatı**. 1. Baskı. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., 215-229.

Gökmen, B. (2011). **Çankırı İli Coğrafyası**. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları.

Gökoğlu, A. (1952). **Paphlagonia-Paflagonya- (Kastamonu, Siop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve civarı) Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi,** C.1. Kastamonu.

Görür, M. (2014). "Çankırı Taş Mescit 2011 Yılı Kazısı". **Tukish Studies**. 9/10, 597-614.

Gültekin, G. (1994). "Zeynep Sultan Camisi ve Sıbyan Mektebi". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.** C. 7, s. 551). İstanbul.

Gündoğdu, H. (1986). **Dulkadirli Beyliği Mimarisi**. Ankara.

Gündüz, F. (2005). "Minare". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 30. İstanbul, s. 100-101 (98-101).

Güran, C. (1978). **Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi**. İstanbul.

Gürkan, K.İ. (1993). "Selçuklu Hastaneleri". **Malazgirt Armağanı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 33-47.

Halaçoğlu, Y. (1981). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar". **Osmanlı Araştırmaları**. 2, 123-132.

Halaçoğlu, Y. (2002). **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme**. Ankara.

Hirschfeld, G. (1885). **Paphlagonische Felsengraber: Aushandlungen der k. Preub Akad.** Berlin.

Hunger, H. (1996) "Paphlagonia und Honorias". **Tabula İmperli Byzantini,** 9, 50-281.

İlter, İ. (1969). **Tarihi Türk Hanları**. Ankara.

İnce, K. (1990). **Eskişehir ve Çevresindeki Osmanlı Devri Yapıları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Jacopi, G. (1935). **Dalla Paflagonia Alla Commagene**. Roma.

Kahraman, B. (1991). Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'si Etrâfında Yazılmış Türkçe Eserler". **S. Ü. Fen- Edebiyat Fak. Edebiyat Dergisi**. 6, 167-174.

Kahraman, S.A., Dağlı, Y. (Hazırlayanlar) (2012), **Günümüz Türkçesiyle Evliya**

Çelebi Seyahatnamesi: Konya- Kayseri- Antakya- Şam- Urfa- Maraş- Sivas- Gazze- Sofya- Edirne, 3. Kitap-C.1, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kahraman, S. A. (Hazırlayan). (2013). **Evliya Çelebi, Seyahatname**. (I. ve II. Cilt), İndeksli Tıpkıbasım C.1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kahrıman, Ö. (2003). **Trabzon'daki Türk Devri Mimari Eserleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum.

Kalfagil, M. (1987). **Geleneksel Konutlarda Ahşap Yapı Konstrüksiyonları, Ankara Erzurum Mahallesi Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Kanbaş, M. (2013). "Anadolu Selçuklu Darülhadislerindeki Kitabeler ve Hat Sanatı Üslubu". **Anadolu'nun İslamlaşma Sürecinde Darülhadisler**. (ed. Salih Keskin-Muhittin Düzenli). Samsun: Çankırı Belediyesi, 341-383.

Kankal, A. (2011). **XVI. Yüzyılda Çankırı**. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayayınları.

Kannenberg, K. (1895-a). "Beruch in einem Anatolischen Dorfe". **Globus.** 4.

Kannenberg, K. (1895-b). "Die Paphlagonische Felsengraber". **Globus,** LXVII, 57-101-122.

Kannenberg, K. (1897) **Kleinasiens Naturschatze**. Berlin.

Karaçağ, A. (2002). **Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.

Karakaya, E. (1994). "Nallı Mescid". **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. (C. 6, s.42). İstanbul.

Karamağaralı, B. (1993). "Ayaş Ulu Camii". **Ayaş ve Bünyamin Ayaşi, Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyamin Ayaş-i Sempozyumu (Ayaş, 2-4 Temmuz 1993)**, Ankara, 53-59.

Karamağaralı, H. (1982). "Sahip Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme". **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, 3, 49-75.

Karpuz, H. (2009-a). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Karaman 07**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpuz, H. (2009-b). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya 42**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Katırcıoğlu, V. (1994). **Çerkeş'teki Türk Devri Eserleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.

Katoğlu, M. (1967). "13. Yüzyıl Konyasında Bir Cami Grubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri". **Türk Etnografya Dergisi**, IX (1966), 81-100.

Kaya, K. (2002). **6 Numaralı Şr'iyye Siciline Göre XVII. Yüzyıl Sonlarında (H.1109-1110 M.1697-1698)Çankırı Sancağı.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anakara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabiilm Dalı, Ankara.

Keskin, M. (2002). "Gazi Süleyman Şah ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu". **Türkler Ansiklopedisi**. (6, 529-536).

Kılcı, A. (2010). "Kastamonu Atabey Gazi Türbesi HakkındaGözlemler". **Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17 Ekim 2008, Bildiriler**. İzmir: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, 465-472

Kırşehir İli Turizm Envanteri. Kırşehir (2000).

Kızıltan, A. (1958). **Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler**. İstanbul.

Kiepert, H. (1902-1906). **Karte von Klein Asien**. Berlin.
Koçer, S. (2015). **Nevşehir'de Geç Dönem Dinin ve Sosyal Yapılar: Tanzimat'tan 1839-Cumhuriyet'e 1923**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri.
Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları. (2010).
Köse, U. (2009). **H.1063-1065 (1058), M. 1653-1655 Tarihli Çankırı Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabiilm Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
Köymen, M.A. (Hazırlayan). **Neşri Tarihi**. II.
Kuban, D. (1968). "Anadolu Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", **Vakıflar Dergisi**, VII, 71.
Kuban, D. (1981). **100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi**. İstanbul.
Kuban, D. (2007). **Osmanlı Mimarisi.** İstanbul:
Kuran, A. (1964). **İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami**. Ankara.
Kuran, A. (1969). **Anadolu Medreseleri**. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
Kuran, A. (1979). "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler". **I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi**. İstanbul, s. 795-818.
Kuran, A. (1986). **Mimar Sinan**, İstanbul.
Kuran, A. (1988)"Mimar Sinan'ın Küliyeleri**", Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, 1, İstanbul. 167-171.
Kuran, A. (1993). "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi". **Malazgirt Armağanı,** (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 179-186.
Kuyulu, İ. (1990). "Kırkağaç Çiftehanlar Camii". **Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi,** V, 103-115.
Kuyulu, İ. (1992-a). "19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi'nin Gelişimine Genel Bir Bakış". **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri**. İzmir. 47-63.
Kuyulu, İ. (1992-b). **Karaosmanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler**. Ankara.
Leake, W.M. (1824), **Journal of Tourin Asie Minor**, London.
Leonhard, R. (1915). **Paphlagonia**. Berlin.
Macpherson, W. (1954). "Roma Reads an Milestones of Galatia". **Anatolian Studies,** 4, 111-120.
Menemencioğlu, K. (2009). "Çankırı Kent Merkezinin Kentsel Gelişimi". **Çankırı Araştırmaları Dergisi.** 4, 234:
Merçil, E. (2002). "Türkiye Selçukluları". **Türkler Ansiklopedisi** (Cilt 6, s. 514).
Mordtmann, A. D. (1925). **Anatolien Skizzen und Reisebriefe Aus Kleinasien (1850-1859**). (Haz: F. Babinger). Hannover.
Mordtmann, J.H., "Çankırı". **İslam Ansiklopedisi**, (III. cilt s.. 357).
Morier, J. (1812). **Journey through Persia, Armenia and Asia Minpr to Constantinople**. London.
Muşmal, H. ve Çetinaslan, M. (2009). "Bir Keşif Defteri Işığında Konya Kapı Camii'nin İnşa Süreci ve Mimari Özellikleri". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2 (6), 446-480.
Müderrisoğlu, F. (1993). **16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyeleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Ankara.
Müderrisoğlu, F. (2002). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve Yol Şebekesi". **Ortaçağ'da Anadolu, Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan**. Ankara, 373- 381.

Nayır, Z. (1975). **Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)**. İstanbul.

Necipoğlu, G. (2013). **Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarî Kültür**. İstanbul.

Oral, B. (2014). **Mimar Koca Sinan'ın İstanbul'daki Camilerinde Minber**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Oral, M. Z. (1962). "Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri". **Vakıflar Dergisi**, V, 23-77.

Orgun, Z. (1938). "Hassa Mimarları". **Arkitekt**, 12 (96), .338-339 (333-342)

Otto-Dorn, K. (1959). "Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien". **Aus Der Welt Der İslamichen Kunst, Festschrift für Ernst Kühnel**. Berlin.

Otto-Dorn, K. (1962). "Der Seldschukische Moscheenbau in Kleinasien". **Institut für Auslands-Beziehungen, Suttgart, Zeitschrift für Kulturaustausch**, 2-3, 158-163.

Otto-Dorn, K. (1965-1967). "Die Ulu Dschami in Sivrihisar". **Anadolu (Anatolia)**, IX, 161-168.

Ödekan, A. (1992). "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türkiye Tarihi -3- Osmanlı Devleti (1600-1908)**. (Edit.S. Akşin). İstanbul. 345-433.

Ögel, S. (1963). "Osmanlı Devrinde Türk Külliyesi". **Türk Kültürü**. 2, 37-42.

Önen, N. – Reyhan, C. (2011). **Mülkten Ülkeye, Türkiye'de Taşra İdaresi'nin Dönüşümü (1839-1929)**. İstanbul.

Öney, G. (1966). "Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi". **Belleten**, C.XXX(118), 377-387.

Öney, G. (1971). **Ankara'da Türk Devri Yapıları**. Ankara.

Öney, G. (1989). **Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300- 1453)**, Ankara.

Önge, Y. (1962). "Çankırı Darüşşifası". **Vakıflar Dergisi**. V, 251-255.

Önge, Y. (1978) "Bugünkü Bilgilerimizin Işığı Altında Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası". **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası**, Ankara, 33-50.

Önge, Y. (1988). "Anadolu'da Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar". **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**. (Haz. A. Kuran vd.). İstanbul. 403-428.

Önge,Y. (1995). **Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları**, Ankara.

Önkal, H. (1992). **Osmanlı Hanedan Türbeleri**. Ankara.

Önkal, H. (2015). **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Öz, T. (1997). **İstanbul Camileri**. C.1. (3. Baskı). Ankara.

Özbek, Y. ve Aslan, C. (2008). **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**. C.1.-2 Kayseri.

Özdemir, C. (Eylül 1994). "Osmanlı'da Batılılaşmanın Kentsel Simgeleri: Saat Kuleleri". **Art Decor**, 89-94.

Özer, A. vd, (Hazırlayanlar). (2014). **Adıyaman Kültür Envanteri.** Adıyaman: Adıyaman Tanıtma Vakfı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı.

Özkarcı, M. (2007). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş 46**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özkarcı, M. (2014). **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Niğde 51**. C.1-2. Ankara.

Özme, A. (2005). "Ruha (Urfa) 'da Bir Grup Şehir İçi Hanı". **Vakıflar Dergisi**. 29, 288-343

Öztürk, S. (Editör). (2010). **Cihânnümâ Kâtip Çelebi**. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Ramsey, W. (1960). **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**. (Çev. M. Pektaş). İstanbul.

Samsun İl Özel idaresi Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri. Samsun 2009.

Saner, T. (1998). **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"**. İstanbul.
Sarıcık, M. (2003). **Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibül Eşraflık Müessesesi**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
Semen Uzar, N. (2008) " Çankırı Merkez Ulu/ Sultan Süleyman/ Kurşunlu/ Büyük Camii",. **IV. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, 100. Yıla Doğru Çankırı**. Çankırı: Çankırı İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayayınları. 361-376.
Sevim, A.. (1993). **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**. Ankara: TTK Basımevi, 101.
Sevim, A. ve Pehlevan, C. (2005). "Dünden Bugüne Çankırı: Çankırı'nın Tarih Öncesi". **Çankırı >Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, 28-29 Eylül 2005**. Çankırı: 125.
Sivas Kültür Envanteri (Merkez İlçe). C. 1. Sivas (2011): Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası** (Çev. A. Pekman), İstanbul 1993.
Sipahi, T. (1990). "Çankırı Darüşşifası ve Darülhadisi". **Müze (Museum)**. 2-3,40-42.
Solmaz, S. (2002). "Danişmendliler", **Türkler Ansiklopedisi**. (6, 430-451);
Sönmez, Z. (1995). **Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Sözen, M. (1970). **Anadolu Medreseleri, Selçuklular ve Beylikler Devri.** C.1. İstanbul.
Sözen, M. (1972). **Anadolu Medreseleri, Selçuklular ve Beylikler Devri.** C.II. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
Sözen, M. (Haziran, 1973). "Selçuklu Devri Figürlü Plastiğinden Bir Örnek". **Kültür ve Sanat,** 1, 86.
Sözen, M. ve Tapan, M, (1973). **50 Yılın Türk Mimarisi**. İstanbul.
Sözen, M. – Arık, R. – Asova, K. (1975). **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Sözlü, H. (2014). "Balıkesir Burhaniye'de Ağacık Köyü Cami Ve Tasvirleri". **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish**, 9, 495-508.
Şemseddin Sami. (1896). **Kamus-ul Alam, Tarih ve Coğrafya Lugatı**. İstanbul.
Şahin, H. vd. (Hazırlayanlar). (2014). **Malatya Kültür Envanteri**. Malatya: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Şahin, K. (2005). "Emeviler Döneminden (714-715) Anadolu Selçukluları Dönemine Kadar Çankırı'nın Rolü". **Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Geçmişten Geleceğe Çankırı, (28-29 Eylül 2005).**Çankırı, 327 (323-328)
Şahin, M. (2016). **Giresun ve Trabzon İllerindeki Bağdadi Kubbeli Camiler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Ankara.
Şener. C. (2006). "Çankırı Kitabelerine Genel Bakış". **Çankırı Araştırmaları Dergisi**, 1, 125-132.
Tanyeli, U. (1987). **Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15.yy)**. İstanbul.
Taşkan, D. (2011). **Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
Taşkan, D. (2016). **Trabzon İli Camilerinde Ahşap Minberler**. Yayınlanmamış Doktora

Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Tchihatchef, P. D. (1869). **Asie Mineure Description Pyysique, Statistique, et Archeologique de Cette Contre**. C.1-8. Paris.

Terzioğlu, O. (2008). **Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı**. İzmir: Rize Valiliği İl Özel İdaresi.

Texier, C. (1923-1925). **Küçük Asya**. C.1-3. (Çev: A. Suat). İstanbul.

Togan, Z. V. (1981). **Umumi Türk Tarihine Giriş**. İstanbul.

Tombul, M. (2015).**Çanakkale Kültür Envanteri: Arkeolojik yerleşim alanları ve Sanat Tarihi Yapıları**. Çanakkale: Çanakkale Valiliği.

Topçubaşı, M. (2009). **19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Toruk, F. (2002). "Çankırı Darülhadisi". **Vakıf ve Kültür Dergisi**, XIX. Vakıf Haftası Özel Sayısı. 5/ 2, 77-81.

Toruk, F. (2005). "Kasım Bey ve Çankırı'daki İmar Faaliyetleri". **Bilge**. 44, 33-47.

Toruk, F. (2008). **Çankırı İzlenimleri, Seyyahlar ve Araştırmacılar**. Çankırı.

Tuncer, O. C. (1991). **Anadolu Kümbetleri-2, Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Ankara.

Turan, O. (1946). "Selçuklu Kervansarayları". **Belleten** 10 (39), 471-479.

Turan, O. (1977). "Kılıçarslan II". **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (cilt:6, s.618-703);

Turan, O. (1979). "Süleyman Şah II". **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (cilt:11, s.219-231).

Turan, O. (1993). **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Turan, Ş. (1964)."Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**. 1 (1), 157-202.

Türkoğlu, Ö. (1999). **Salnamelerde Çankırı, Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Çankırı (Kengırı) Sancağı (1869-1903)**. Çankırı.

Uysal, A.O. (1990). "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler". **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XXXIII(1-2), 510-521.

Uysal, A. O. (2006). **Germiyanoğlu Beyliğinin Mimari Eserleri**. Ankara.

Uysal, Z. (2005). "Yeşilyurt Köyü Câmii". **Sanat Tarihi Dergisi,** . XIV-1, 309-329.

Üçok, A.K. (1936). **Çankırı Tarihi**.

Üçok, A. K.. (2002). **Çankırı Coğrafyası**. Çankırı: Okuyan Adam yayınları. 1. Baskı (Eserin orijinali 1941'de yayınlandı).

Ünal, H. R. (1982). Osmanlı **Öncesi Anadolu Türk Mimarisi'nde Taçkapılar**. İzmir.

Ünal, R.H. (1994). "Yukarı Kızılca Köyü, Halil Ağa Camii". **Sanat Tarihi Dergisi**, VII, (211-225).

Ünsal, B. (1984). "Türk Vakfı İstanbul Kütüphaneleri'nin Mimari Yöntemi". **Vakıflar Dergisi**, XIX, 98-113

Ünver, S. (1993). "Anadolu Selçuklarında Sağlık Hizmetleri". **Malazgirt Armağanı**, 9-31.

Ünver, S. (2014). **Selçuklu Tababeti XI-XIV. Asırlar**. 2.baskı. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayını.

Ürer, H. (2002). **İzmir Hamamları**. Ankara.

Varlık, M. Ç. (1991) " Anadolu Eyaleti", maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, III, 142-143.

Yakupoğlu, C. (1999). **İsfendiyar Bey Zamanı**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

Yakupoğlu, C. (2004). "Çankırı'da Zaviyeler ve Ahi Zaviyeleri (12.-15. Yüzyıllar)". **II.**

Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Yâran Kültürü ve Çankırı 17-18 Eylül 2004. Çankırı. 218-232.

Yaman, T. M. (1935). **Kastamonu Tarihi (XV. Asrın Sonlarına Kadar)**. İstanbul.

Yardım, A. (1995). "Temel Külttür Müesseselerimizden Darülhadisler". **Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı**. İstanbul, 64-68.

Yavuz, A. T. (2008)..."Anadolu Selçuklu Mimarisinin Yapı Özellikleri". **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, (Editör: D. Kuban). İstanbul, s. 281-299.

Yavuz, Y. (1981). **Mimar, Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi**. Ankara.

Yenel, M. K. (1989). **Çerkeş (Çankırı) 4. Murad Çifte Hamamı Koruma ve Sağlıklaştırma Çalışması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yerasimos, S. (Editör). (2006). **Tavernier Seyahatnamesi**:, İstanbul.

Yetkin, Ş. (Ağustos, 1963). "Anadolu Selçuklu Şifahaneleri", **Türk Kültürü**, 10, 29

Yıldız, İ. (2008). **XVIII. Yüzyılın İlk ve Son Çeyreğinde Çankırı (Şer'iyye Sicillerine Dayalı Bir Karşılaştırma Denemesi)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabiilm Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

Yorulmaz, M. (1988). " Yapısal Özellikler". **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, (Haz. A. Kuran vd.). İstanbul, s. 501-504.

Yurdakul, E. (1974). "Kayseri Külük Camii ve Medresesi'nde Yapılan Hafriyat ve Araştırma Sonuçları ile İlgili Yeni Görüşler". **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, I, 167-207.

Yurdakul, E. (1996). **Kayseri- Külük Camii ve Medresesi**. Ankara.

Yurdakul, E. (2007). **Kayseri Mihrapları (Kayseri Merkez ve İlçelerinde Bulunan Cami ve Mescidlerdeki Mihraplar)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri.

Yüksel, İ. A. (1983). **Osmanlı Mimârîsinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)**. V. İstanbul.

Yüksel, İ. A. (2004). **Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/ 1520-1566)**. VI. İstanbul.

Yücel, Y. (1980). **XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey- Batı Anadolu Tarihi, Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri**. Ankara.

Yücel, Y. (1991). **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

http://www.cansaati.org/topluluk/forum_post.asp?TID=542;

https:// twitter.com/ tarihikonya/ status/ 683672726595317760 'den 30.5.2017' de görüntülendi.

"Bayramören'de Çamaşırhane Restore Edildi". http://www.cankirili.com/ haber_detay.asp? haberID= 3420//27.4.2016. 5/10/2016'da alınmıştır.

"Zopran Köyünde Bulunan Tarihi Çeşme Ve Çamaşırhane Restore Edilecek", http://www.milliyet.com.tr/ zopran-koyunde-bulunan-tarihi-cesme-karabuk-yerelhaber-37074/. 6.10.2016'da alınmıştır.

http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/gezilecekyer/yoruk-koyu 4.11.2016'da alınmıştır.

http://www.gizlicennetler.com/yazici.asp?gc=5314cfcacd1acbc29b8a4cb84b106309&sayfa=all, 4.11.2016'da alınmıştır.

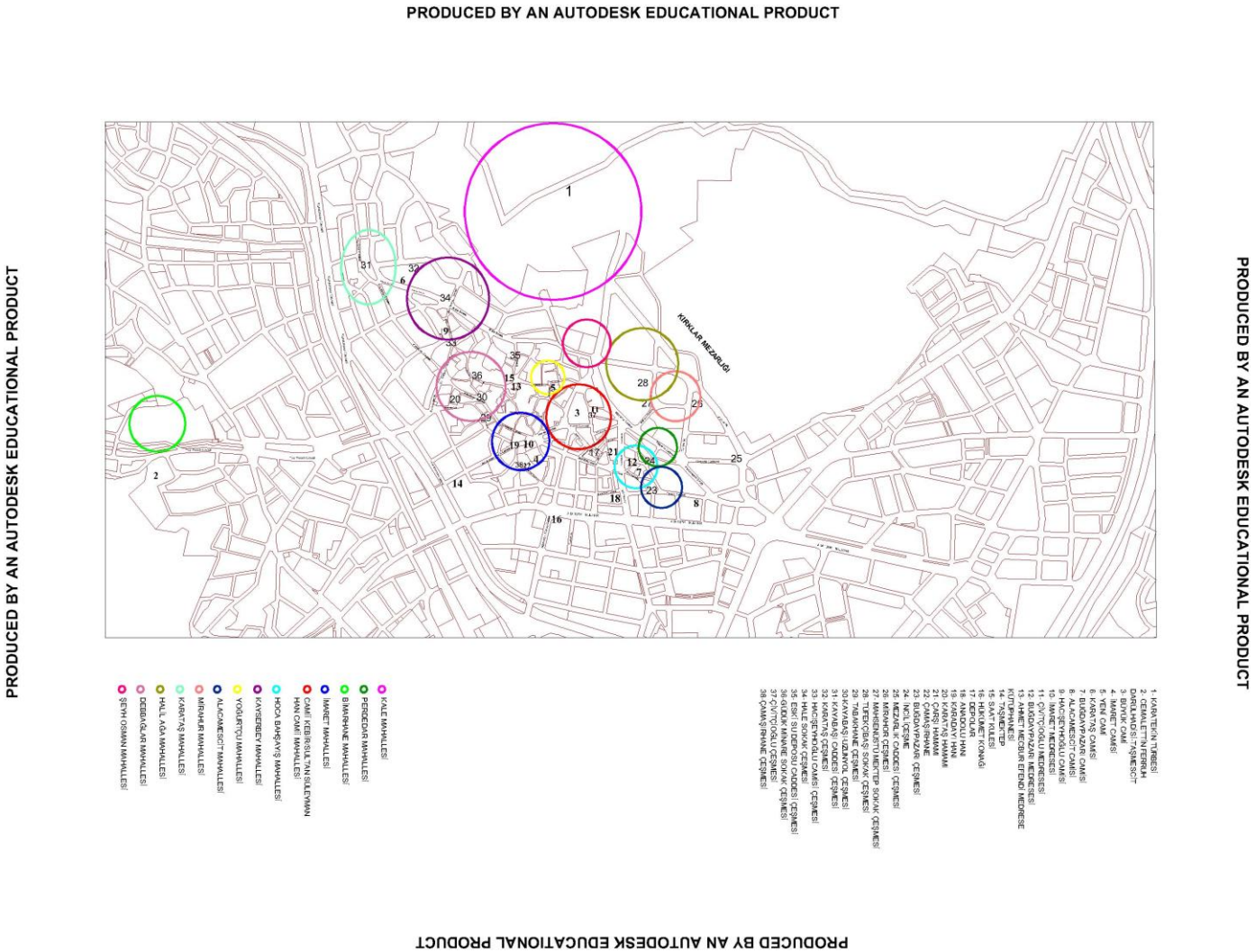
http://www.haberexen.com/130-yillik-camasirhane-430231h.htm 18.10.2016'da alınmıştır.

http://www.samsunkenthaber.com/haber/tarih/tarihi-camasirhane,-restorasyon-bekliyor/29968.html 18.10.2016'da alınmıştır.

http://damlakalandilekcan.blogspot.com.tr/2012_05_01_archive.html 4.11.2016'da alınmıştır.
http://meteormete.blogspot.com.tr 18.10. 2016'da alınmıştır.

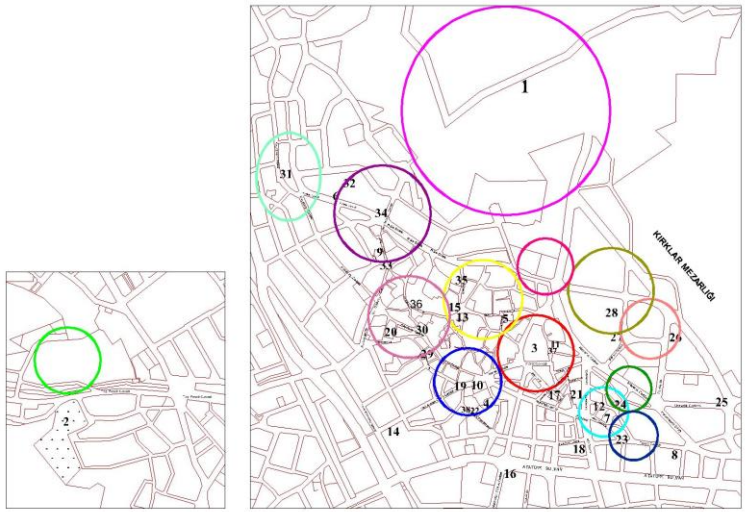
EKLER

EK 1 Çankırı Şehir Haritası, genel

EK 2 Çankırı Şehir Haritası, detay

PRODUCED BY AN AUTODESK EDUCATIONAL PRODUCT

- KALE MAHALLESİ
- PERDEDAR MAHALLESİ
- BİMARHANE MAHALLESİ
- İMARET MAHALLESİ
- CAMİİ KEBİR/SULTAN SÜLEYMAN HAN CAMİİ MAHALLESİ
- HOCA BAHŞAYIŞ MAHALLESİ
- KAYSERBEY MAHALLESİ
- YOĞURTÇU MAHALLESİ
- ALACAMESCİT MAHALLESİ
- MİRAHUR MAHALLESİ
- KARATAŞ MAHALLESİ
- HALİL AĞA MAHALLESİ
- DEBBAĞLAR MAHALLESİ
- ŞEYH OSMAN MAHALLESİ

1- KARATEKİN TÜRBESİ
2- CEMALETTİN FERRUH DARÜLHADİSİ-TAŞMESCİT
3- BÜYÜK CAMİ
4- İMARET CAMİSİ
5- YENİ CAMİ
6- KARATAŞ CAMİSİ
7- BUĞDAYPAZARI CAMİSİ
8- ALACAMESCİT CAMİSİ
9- HACIŞEYHOĞLU CAMİSİ
10- İMARET MEDRESESİ
11- ÇİVİTÇİOĞLU MEDRESESİ
12- BUĞDAYPAZARI MEDRESESİ
13- AHMET MECBUR EFENDİ MEDRESE KÜTÜPHANESİ
14- TAŞMEKTEP
15- SAAT KULESİ
16- HÜKÜMET KONAĞI
17- DEPOLAR
18- ANADOLU HANI
19- KARADAYI HANI
20- KARATAŞ HAMAMI
21- ÇARŞI HAMAMI
22- ÇAMAŞIRHANE
23- BUĞDAYPAZARI ÇEŞMESİ
24- İNCİLİÇEŞME
25- MEZARLIK CADDESİ ÇEŞMESİ
26- MİRAHOR ÇEŞMESİ
27- MAHSENÜSTÜ MEKTEP SOKAK ÇEŞMESİ
28- TÜFEKÇİBAŞI SOKAK ÇEŞMESİ
29- TABAKHANE ÇEŞMESİ
30-KAYABAŞI-UZUNYOL ÇEŞMESİ
31- KAYABAŞI CADDESİ ÇEŞMESİ
32- KARATAŞ ÇEŞMESİ
33- HACIŞEYHOĞLU CAMİSİ ÇEŞMESİ
34- HALE SOKAK ÇEŞMESİ
35- ESKİ SU DEPOSU CADDESİ ÇEŞMESİ
36-GÜDÜK MİNARE SOKAK ÇEŞMESİ
37-ÇİVİTÇİOĞLU ÇEŞMESİ
38-ÇAMAŞIRHANE ÇEŞMESİ

PRODUCED BY AN AUTODESK EDUCATIONAL PRODUCT

PRODUCED BY AN AUTODESK EDUCATIONAL PRODUCT

EK 3 Çankırı Vakıfları (Osmanlı Arşivi)

Şeyh Bahaeddin Vakfı
Nasreddin Paşa Vakfı
Kârbân Saray Vakfı
Şeyh Eyler Vakfı
Şeyh Mehdi Vakfı
Kayseri Bey Vakfı
Şeyh Kara Tekin Vakfı
Hatuncuk Vakfı
Mezir Fakih Vakfı
Abdülkadir Çelebi Vakfı
Kasım Bey'in Saray Vakfı
Rüstem Çelebi ibn-i Kasım Bey Vakfı
Kefn-i Baha nâm-ı diğer Halil Bey Vakfı
Taş Mescit Vakfı
Sultan Selim Vakfı
Şeyh Osman ve Halil Ağa Vakfı
Hacı Salih Vakfı
Sultan Süleyman Vakfı
Beşokçular Vakfı
Kara (?)'nin Kârbân Saray meşrûta Vakfı
Debbağhâne Mahallesi'nde vâki Mescid-i Şerif'in İmâmeş Vakfı
Hoca Elvan Mehmed'in İmâmeş Vakfı
Hatice Sultan Vakfı
Şehir civârında Sultan Süleyman Vakfı
Hoca Musa'nın Yoğurtçu Mahallesi Mescidi'nin İmâmeti Vakfı
İlkyazı Camii'nin İmâmeti Vakfı
Suyolu Vakfı
Kutlu Bey Vakfı
Seyyid Mahmut Çelebi Vakfı
İsmail Baba Vakfı
Şeyh Kara Mustafa Vakfı
Şeyh Yunus Vakfı
Şeyh Durmuş Vakfı
Mecitözü Vakfı
Hacı Durmuş Vakfı
Evlad-ı Muhiddin Vakfı
Beşir Bey Vakfı
Hacı Murad Vakfı
Arslan Hatun Vakfı
Gökçe Bey Vakfı
Hacı Bey Vakfı
Hacı Bey ve Hacı Kavas Vakfı
Kara Beşir Mezraası Vakfı
Bahaeddin Zaviyesi Vakfı
Bozan Karyesi'nde İmâmet Vakfı
Karye-i Mezkûrede Hızır Bey Vakfı
Şeyh Yahya Vakfı
Şerafeddin Vakfı
Şeyh İbrahim Vakfı
Elvan Seydi Vakfı
Zive Zâviyesi Vakfı
Asil Bey Vakfı
Haydar Camii İmâmeti Vakfı
Abdülaziz Vakfı
Emir Bey Vakfı
Karasu Mezraası Vakfı
Şerif Mehmed Mezraası Vakfı
Kurt Ömer Çiftliği Vakfı
Kutbeddin Vakfı
İnayetullah Vakfı
Sinan (?) Seyyid Çelebi Vakfı
Şeyh Ali ve Hasan Şeyh Vakfı
Ahi Çelebi Vakfı
Kasım Bey Eczâ-yı Şerîfi Vakfı
Şeyh Davud ve (…) Hacı Bey Vakfı
Şeyh Şami Vakfı
Nemâkin Hacı Bey Vakfı
Şeyh Hızır ve Selim (?) Vakfı
Sultan Süleyman Han Hazretleri'nin Vakfı
Şabanözü'nde Nurullah Vakfı
Şabanözü'nde Dede Vakfı
Kalecik'te Mahmut Çelebi Vakfı
Şeyh Bedreddin Vakfı
Şeyh İlyas Vakfı
Karacaviran'da Şeyh Bali Vakfı
Bayındır'da Şeyh Süleyman ve Ömer Fakih Vakfı
Hacı İmam Vakfı
Seküoğlu Vakfı
Şehzade Süleyman Paşa Vakfı
Ovacık'ta Ahmed Dede Vakfı
Ovacık'ta Şeyh Veled Vakfı
Ovacık'ta Numan Feyzi Vakfı
Ovacık'ta Akbaş Camii Vakfı
Karacaviran'da Hacı Mısra Vakfı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Özcan Balkır, Betül

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri : 15.09.1977/ Ankara

Medeni hali : Evli

Telefon : 0537 328 03 11

e-mail : betulozcan77@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi	Devam ediyor
Yüksek lisans	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Sanatı Anabilim Dalı	2002
Lisans	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü	1999
Lise	Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi	1994

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-(devam)	Bozok Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2012-2017	Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2010-2011	Bozok Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	Araştırma

Yabancı Dil

İngilizce (ÜDS (2011 bahar) 68,50/ KPDS (2011 bahar) 70

Yayınlar

Özcan Balkır, B. (2018). "Çankırı Çamaşırhanesi", Çankırı Araştırmaları Dergisi (basım aşamasında).

Hobiler

Fotoğraf çekmek, kitap okumak, çeşitli malzemelerden objeler tasarlamak.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

